

॥ श्रीः ॥

काशी-संस्कृत-ग्रन्थमाला

१६७

ॐ

ऋग्वेदसंहिता

(संहिता एवं पदपाठ)

सम्पादक

मोक्षमूलर

तृतीय संस्करण

प्रथम भाग

चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी-३

१९६५

प्रकाशक : चौखम्बा संस्कृत सीरीज आफिस, वाराणसी

मुद्रक : विद्याविलास प्रेस, वाराणसी

संस्करण : तृतीय, संवत् २०२१

मूल्य : राजसंस्करण, १-२ भाग ५०-००

1485

S. 73

1516

© The Chowkhamba Sanskrit Series Office,
Post Box 8, Varanasi. (India)

1965

Phone : 3145

THE
KASHI SANSKRIT SERIES

167

*****

THE
HYMNS OF THE RIG-VEDA

IN THE
SAMHITA AND PADA TEXTS

REPRINTED FROM THE EDITIO PRINCEPS

BY

F. MAX MÜLLER, M. A.

MEMBRE ETRANGER DE L'INSTITUT DE FRANCE
ETC.

THIRD EDITION

WITH THE TWO TEXTS ON PARALLEL PAGES

IN TWO VOLUMES

VOL. I

THE
CHOWKHAMBA SANSKRIT SERIES OFFICE

Post Box 8.

VARANASI-1 (India)

Phone : 3145.

1965

Publisher : The Chowkhamba Sanskrit Series Office, Varanasi-1
Printer : Vidya Vilas Press, Varanasi-1
Edition : Third, 1965.
Price : Library edition, Volumes 1-2. Rs. 50-00

© The Chowkhamba Sanskrit Series Office
Gopal Mandir Lane, Varanasi-1

(INDIA)

1965

PHONE : 3145

P R E F A C E

F. Max Muller, in the course of his lifelong work, prepared four different editions of the Rig-Veda—the immortal collection of more than thousand hymns existing from time immemorial which belongs to the invaluable treasures of the history of mankind and represents on the one hand the oldest text of the Indo-European family and on the other hand the foundation upon which is based all that what is now—India.

Exactly 115 years ago, F. Max Muller published the first volume of his *editio princeps* of the Rig-Veda together with the Commentary of Sāyaṇāchārya. Prior to the publication of the sixth and last volume of this monumental First Edition (a second revised edition in four quarto volumes was printed in 1890–1892). Max Muller published in 1873 the text of the Rige-Vda in octavo without the Commentary in two volumes, — volume 1 with the Saṃhitā text and volume 2 with the Pada text.

Only four years later, in 1877, the last mentioned octavo edition was followed by a new edition issued again in two volumes, now arranged in such a manner as to find, page after page, the Saṃhitā text directly confronted with the Pada text.

Unfortunately, for many years this most practical and beautiful work which has so high a reputation at home and abroad, greatly demanded by most Indologists and Libraries,

was completely out of print. Upon the occasion of the appearance of the present re-edition we are deeply indebted to The Chowkhamba Sanskrit Series Office to have it made available again.

Max Muller's famous Rig-Veda Edition of 1877, thus reprinted* in 1965 in India itself will find the attention not only of the specialists but also of the Indian public interested in the wonderful thoughts of the Veda.

University of Cologne
Koeln (Germany)
January 1965. }

Klaus L. Janert

---

* In addition to the two traditional arrangements in Aṣṭakas and Maṇḍalas the hymns are numbered in the present reprint from 1-1017 and 1018-1020.—K. L. J,

DEDICATED TO

M. ADOLPHE REGNIER,

MEMBRE DE L'INSTITUT DE FRANCE,

AS A TOKEN OF SINCERE ADMIRATION

FOR THE THOROUGHNESS OF HIS SCHOLARSHIP.

THE ELEVATION OF HIS CHARACTER.

AND HIS LIFE-LONG DEVOTION TO HIS CONVICTIONS.

BY

MAX MÜLLER.

PREFACE TO THE FIRST EDITION.

THIS edition of the text of the Rig-Veda, the first complete edition of that ancient text in both the Samhitā and Pada forms, is chiefly intended to answer the requirements of students in India. The Rig-Veda, the oldest book of Indian literature, has very properly been made one of the principal class-books for those who study Sanskrit in the schools and colleges in India, and though at present a scholar-like knowledge of the Vedic hymns is in the examinations required of the more advanced students only, yet, as soon as editions, translations, grammars, and dictionaries shall have rendered the study of these ancient documents more accessible, I doubt not that the time will come when no one in India will call himself a Sanskrit scholar, who cannot construe the hymns of the ancient Rishis of his country. What should we think of a Greek scholar who could read Euripides or Anakreon, but could not construe Homer? Yet that is, or, at all events, will be the position of a Sanskrit scholar who professes to pass in Sakuntalā and Amaru, but is unable to understand the best hymns of the Rig-Veda.

When this new demand for a complete edition of the Rig-Veda arose, it was clearly impossible to meet it by a reprint of my large edition, containing both text and commentary. The first volume of that edition is nearly out of print, and, without the liberal assistance of the Government, no reprint of it could be brought out, except at a price that would place the book beyond the reach of most scholars. All that might be done, would be to reprint the first Adhyāya for schools; for it may be safely said, to use the words of Sāyana, that he who has honestly worked his way through that first book, is able to understand all the rest of Sayana's commentary.

But even a reprint of the text only of the Rig-Veda was by no means an easy undertaking. I have sometimes been blamed for not having published such an edition long ago. All that I can say is that I was most anxious, but that I was too poor to do it. I began an edition of the two texts of the Rig-Veda in the year 1856, but, though everything was ready, the expense of the undertaking proved

too great to allow the German publisher to continue the work to the end. It was only with the assistance of the German Oriental Society, and through the liberality of a Royal Academy, that the Editor of the "Indische Studien" was enabled to publish a transcript into Roman letters by Prof. Aufrecht, and this for the *Samhitā*-text only, with extracts from the *Pada*-text. In answer to certain ill-natured misrepresentations reflecting on the promoters of that undertaking, I can only say that if I did not complain because the text of two out of ten *Mandalas* might thus seem to have been snatched from my edition, it was hardly for others to complain in my name. What I said in the preface to the first volume of my translation of the *Rig-Veda*, I say here again: "No one could have rejoiced more sincerely than I did at the publication of the Romanised transliteration of the *Rig-Veda*, carried out with so much patience and accuracy by Prof. Aufrecht. It showed that there was a growing interest in this, the only true *Veda*; it showed that even those who could not read Sanskrit in the original *Devanāgarī*, wished to have access to the original text of these ancient hymns; it showed that the study of the *Veda* had a future before it like no other book of Sanskrit literature. My learned friend Prof. Aufrecht has been most unfairly charged with having printed his Romanised text *me insciente vel invito*. My edition of the *Rig-Veda* is *publici juris*, like any edition of Homer or Plato, and anybody might have reprinted it, either in Roman or *Devanāgarī* letters. But far from keeping me in ignorance of his useful enterprise, Prof. Aufrecht applied to me for the loan of the MSS. of the two *Mandalas* which I had not yet published, and I lent them to him most gladly, because, by seeing them printed at once, I felt far less guilty in delaying the publication of the last volumes of my edition of the text and commentary." And, in order to remove all possible misunderstandings, I take this opportunity of stating, that when Professor Aufrecht applied to me, I lent him, not my transcript of these MSS., but the MSS. themselves on which my text is founded (see Preface to the first volume of my edition, 1849, pp. vii-x), because without them, as he wrote to me, he found it impossible to give a correct text of that portion which I had not yet published.

An edition of the *Rig-Veda* in Roman letters, however useful in Europe, was of course of little assistance in India. It had no doubt the advantage of being cheap, and this chiefly owing to the liberal subsidy from two learned societies; but it proved again, what was known before, that it is physically impossible to avoid a large number of mistakes and misprints in transcribing Sanskrit texts, more particularly with accents, in any European alphabet.

After the reprint of the *Samhitā* and *Pada*-texts which I had begun in 1856 at Leipzig had to be discontinued, a complete edition of the *Rig-Veda* in *Devanāgarī* characters remained for a long time a desideratum, till at last Mr. Trübner, encouraged by promises of support from Indian and European subscribers, declared himself ready to undertake the risk. I gladly promised to supply the MS. with all the corrections marked in my own copy during the last twenty years, and I only stipulated that I should be relieved from the task of correcting the proof-sheets. All promised well, when the printing was interrupted, twice by strikes, and again by the war, which delayed the delivery of new types from Germany. By these untoward accidents not only was the publication unavoidably retarded, but the estimated expense of the undertaking nearly doubled. Subscribers, however, will receive their copies at the price which was fixed before these strikes, and which even then would only have been sufficient to cover the real outlay, without allowing any remuneration either to the publisher or to the editor. The large pecuniary loss thus incurred will have to be borne by Mr. Trübner and myself. It will be seen that to subscribers the price of each copy in *Devanāgarī* letters is no more than the price of the reprint in Roman letters, published at Berlin.

In order to secure the greatest possible amount of correctness in reprinting the two texts of the *Rig-Veda*, a young, but already distinguished Sanskrit scholar, Dr. Thibaut, was engaged to read the proof-sheets. They were read three or even four times before they were finally ordered for press, and I have that confidence in his accuracy that I believe few texts, particularly texts with accents, will prove so free from misprints as the present. While all the credit for this part of the work belongs to him, he gratefully acknowledges the zeal of the printers, both at Oxford and Hertford, who vied with each other in producing the most faultless proof-sheets. However, there is nothing perfect on earth, and I am bound to confess that, during the printing, some letters have here and there been spoiled, and some accents broken,—a mishap against which even the gods fight in vain.

The plan followed in reprinting the two texts has been to begin with the *Pada*-text, as requiring far more space than the *Samhitā*-text, to print the former as close as possible, and then to set up the *Samhitā*-text, so as to make each page of *Pada* correspond to a page of *Samhitā*. In order to preserve the parallelism of the pages, it was necessary to leave out the small lines which separate the *padas*, also the *iti*'s, and the *iti*'s with the repetition of the words. The omission of the separating lines was of no consequence, but

when the MSS. give an *iti*, I have used instead the sign *, when they give *iti* and repeat the word, I have marked this by the sign •. As there was still some space over on the *Samhitā* page, the number of verses of each hymn, the names of the authors, deities, and metres were added, as much as possible in the words of the *Sarvānukrama*, and we have thus succeeded in the difficult task of producing an edition in which, from beginning to end, one page of *Pada* corresponds to one page of *Samhitā*-text. Had I printed the *Samhitā*-text by itself, the saving of space would have been considerable; but it will be seen that even thus the number of pages occupied by the *Samhitā*-text, printed in the largest *Devanāgarī* characters, is less than that of the Romanised transcript. No one who knows the peculiarity of the Sanskrit alphabet would suppose that a Roman transcript could ever occupy less space than the original *Devanāgarī*. We have here used the largest *Devanāgarī* types, we have lost much space in having to print the accents above and below the letters, and had thus only twenty-four lines on each page against twenty-seven lines in the Romanised text (exclusive of notes), and yet the sum total of our pages is only 844, against 920 pages required for the transcript in Roman letters. The expense of printing with *Devanāgarī* letters is unfortunately becoming greater every year, and with the competition of native publishers in India, it will soon become impossible to print any Sanskrit texts in Europe. I am, however, authorized to state by Mr. Trübner, who undertook this work from a purely literary interest, that as soon as the loss which we have incurred shall be covered, the price of the work will be considerably reduced, so as to make it the cheapest Sanskrit text ever published.

I had prepared an index of the names of the authors, deities, metres, the beginnings of each verse, also a long list of errata which may be useful to those who possess either my original edition of the *Rig-Veda* or Professor Aufrecht's transcript, enabling them in each passage to see (1) the errata in the *editio princeps*, (2) the errata either repeated or corrected in Professor Aufrecht's reprint, (3) the errata, now corrected for the first time in this edition, either on the authority of *Prātisākhya*, or of the best MSS. All this, however, must wait for the present, till there are new funds available for printing.

M. M.

OXFORD,

March, 1873.

॥ संहितापाठः ॥

॥ ओं ॥

॥ १ ॥ १-९ मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥ १ ॥ अग्निमीळे पुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजं । होतारं
 रत्नधातमं ॥ १ ॥ अग्निः पूर्वभिर्ऋषिभिरीड्यो नूतनैरुत । स
 देवाँ एह वक्षति ॥ २ ॥ अग्निना रयिमश्नवत्पोषमेव दिवेदिवे ।
 यशसं वीरवत्तमं ॥ ३ ॥ अग्ने यं यज्ञमध्वरं विश्वतः परिभूरसि ।
 स इहेवेषु गच्छति ॥ ४ ॥ अग्निर्होता कविर्ऋतुः सत्यश्चित्रश्रव-
 स्तमः । देवो देवेभिरा गमत् ॥ ५ ॥ १ ॥ यदंग दाशुषे त्वमग्ने
 भद्रं करिष्यसि । तवेत्तं सत्यमंगिरः ॥ ६ ॥ उप त्वाग्ने दिवेदिवे दो-
 षावस्तर्धिया वयं । नमो भरत एमसि ॥ ७ ॥ राजतमध्वराणां
 गोपामृतस्य दीदिविं । वर्धमानं स्वे दमे ॥ ८ ॥ स नः पितेव
 सूनवेऽग्ने सूपायनो भव । सचस्वा नः स्वस्तये ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ १-९ मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ १-३ वायुः । ४-६ इंद्रवायू । ७-९ मित्रावरुणौ ॥ गायत्री ॥

॥ २ ॥ वायवा याहि दर्शतेमे सोमा अरंकृताः । तेषां
 पाहि श्रुधी हवं ॥ १ ॥ वाय उक्थेभिर्जरंते त्वामच्छा जरि-
 तारः । सुतसोमा अहर्विदः ॥ २ ॥ वायो तव प्रपुंचती धेना
 जिग्राति दाशुषे । उरूची सोमपीतये ॥ ३ ॥ इंद्रवायू इमे
 सुता उप प्रयोभिरा गतं । इंद्रो वामुशंति हि ॥ ४ ॥
 वायुविंद्रश्च चेतथः सुतानां वाजिनीवसू । तावा यातमुप

॥ पदपाठः ॥

॥ ओं ॥

॥ १ ॥ अ॒ग्निं ई॒ळे पु॒रःऽहि॒तं य॒ज्ञस्य॑ दे॒वं ऋ॒त्विजं॑ ही॒तारं॑
र॒त्नऽधा॒त॒मं ॥ १ ॥ अ॒ग्निः पू॒र्वेभिः॑ ऋ॒षिऽभिः॑ ई॒क्ष्यः नू॒तनैः॑
उ॒त सः दे॒वान् आ इ॒ह व॒क्ष॒ति ॥ २ ॥ अ॒ग्निना॑ र॒यिं अ॒श्वव॒त्
पो॒षं ए॒व दि॒वेऽदि॒वे य॒ज्ञसं॑ वी॒रव॒त्ऽत॒मं ॥ ३ ॥ अ॒ग्ने यं य॒ज्ञं
अ॒ध्वरं॑ वि॒श्वतः॑ प॒रिऽभूः॑ अ॒सि सः॑ इ॒त् दे॒वेषु॑ ग॒च्छ॒ति ॥ ४ ॥
अ॒ग्निः ही॒ता क॒विऽक्र॑तुः स॒त्यः चि॒त्रश्र॑वःऽत॒मः दे॒वः दे॒वेभिः॑
आ ग॒म॒त् ॥ ५ ॥ १ ॥ य॒त् अ॒ंग दा॒शुषे॑ त्वं अ॒ग्ने भ॒द्रं क॒रि॒ष्य॒सि
तव॑ इ॒त् तत् स॒त्यं अ॒गि॒रः ॥ ६ ॥ उ॒प त्वा अ॒ग्ने दि॒वेऽदि॒वे
दो॒षाऽव॒स्तः धि॒या व॒यं नमः॑ भ॒र॑तः आ इ॒म॒सि ॥ ७ ॥ रा॒ज॑तं
अ॒ध्वरा॑णां गो॒पां ऋ॒तस्य॑ दी॒दि॒विं वर्ध॑मानं स्वे द॒मे ॥ ८ ॥
सः नः॑ पि॒ताऽइ॒व सू॒नवे॑ अ॒ग्ने सु॒ऽउ॒पा॒य॒नः भ॒व स॒र्वस्व॑ नः॒
स्व॒स्तये॑ ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ २ ॥ वा॒यो आ या॒हि द॒र्श॒त इ॒मे सो॒माः अ॒रंऽकृ॑ताः तेषां
पा॒हि श्रु॒धि ह॒वं ॥ १ ॥ वा॒यो उ॒क्थे॑भिः ज॒र॑न्ते त्वां अ॒च्छ ज॒रि॒-
ता॒रः सु॒तऽसो॑माः अ॒हःऽवि॒दः ॥ २ ॥ वा॒यो तव॑ प्र॒ऽपृ॒च॒ती
धे॒ना जि॒गा॒ति दा॒शुषे॑ उ॒रू॒ची सो॒मऽपी॑तये ॥ ३ ॥ इ॒न्द्रवा॒यू
इ॒मे सु॒ताः उ॒प प्र॒यःऽभिः॑ आ ग॒तं इ॒न्द्रवः॑ वां उ॒गं॑ति हि ॥ ४ ॥
वा॒यो इ॒न्द्रः च॒ चे॒त॒थः सु॒ता॒नां वा॒जि॒नीऽव॒सू॒तो आ या॒तं उ॒प

द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वायुविंद्रश्च सुन्वत् आ यातमुप निष्कृतं ।
मद्वि०त्वा धिया नरा ॥ ६ ॥ मित्रं हुवे पूतदक्षं वरुणं च
रिशादसं । धियं घृताची साधता ॥ ७ ॥ ऋतेन मित्रावरुणावृता-
वृधावृतस्पृशा । ऋतुं बृहंतमाशये ॥ ८ ॥ कवी नो मित्रावरुणा
तुविजाता उरुक्षया । दक्षं दधाते अपसं ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ३ ॥ १-१२ मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ १-३ अश्विनौ । ४-६ इंद्रः । ७-९ विश्वे देवाः ।
१०-१२ सरस्वती ॥ गायत्री ॥

॥ ३ ॥ अश्विना यज्वरीरिषो द्रवत्पाणी शुभस्पती । पुरु-
भुजा चनस्यतं ॥ १ ॥ अश्विना पुरुदंससा नरा शवीरया धिया ।
धिष्ण्या वनतं गिरः ॥ २ ॥ दसा युवाकवः सुता नासत्या वृक्त-
बर्हिषः । आ यातं रुद्रवर्तनी ॥ ३ ॥ इंद्रा याहि चित्रभानो सुता
इमे त्वायवः । अखीभिस्तना पूतासः ॥ ४ ॥ इंद्रा याहि धिये-
षितो विप्रजूतः सुतावतः । उप ब्रह्माणि वाघतः ॥ ५ ॥ इंद्रा
याहि तूतुजान उप ब्रह्माणि हरिवः । सुते दधिष्व नश्चनः ॥ ६ ॥ ५ ॥
ओमासश्चर्षणीधृतो विश्वे देवास आ गंत । दाश्यांसो दाशुषः
सुतं ॥ ७ ॥ विश्वे देवासो अपुरः सुतमा गंत तूर्णयः । उसा इव
स्वसराणि ॥ ८ ॥ विश्वे देवासो अस्मिध एहिमायासो अदुहः ।
मेधं जुषंत वह्नयः ॥ ९ ॥ पावका नः सरस्वती वाजेभिर्वाजिनी-
वती । यज्ञं वहु धियावसुः ॥ १० ॥ चोदयित्री सूनृतानां चेतंती
सुमतीनां । यज्ञं दधे सरस्वती ॥ ११ ॥ महो अर्णः सरस्वती प्र
चेतयति केतुना । धियो विश्वा वि राजति ॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ४ ॥ १-१० मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ४ ॥ सुरूपकृन्मुतये सुदुर्धामिव गोदुहे । जुहूमसि
द्यविद्यवि ॥ १ ॥ उप नः सवना गहि सोमस्य सोमपाः

द्रवत् ॥ ५ ॥ ३ ॥ वायो॑ इ॒न्द्रः च॒ सु॒न्वतः॒ आ या॒तं॒ उप॑ निःऽकृतं
 म॒क्षु इ॒त्या धि॒या न॒रा ॥ ६ ॥ मि॒त्रं हु॒वे पू॒तऽद॑क्षं वरु॑णं च॒
 रि॒शाद॑सं धि॒यं घृ॒ताचीं॑ साध॑ता ॥ ७ ॥ अ॒तेन॑ मि॒त्राव॑रु॒णौ
 अ॒तऽवृ॒धौ अ॒तऽस्पृ॒शा क्र॑तुं वृ॒हंतं॑ आ॒शये॑ ॥ ८ ॥ क॒वी नः॑
 मि॒त्राव॑रु॒णा तु॒विऽजा॒तौ उ॒रुऽक्ष॑या द॒क्षं द॒धाते॑ अ॒पसं॑ ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ३ ॥ अ॒श्विना॑ यज॒बरीः॑ इ॒षः द्र॑वत्ऽपा॒णी० शु॒भः प॒ती
 पु॒रुऽभु॒जा च॒न॒स्यते॑ ॥ १ ॥ अ॒श्विना॑ पु॒रुऽद॑ससा न॒रा श॒वीर॑या
 धि॒या धि॒ष्ण्या व॑न॒तं गि॑रः ॥ २ ॥ द॒स्रा यु॒वाक॑वः सु॒ताः ना॑स॒त्या
 वृ॒क्तऽव॑र्हिषः आ या॒तं रु॒द्रऽव॑र्त॒नी० ॥ ३ ॥ इ॒न्द्र आ या॒हि चि॒
 वऽभानो॑ सु॒ताः इ॒मे त्वा॒ऽयवः॑ अ॒खी॑भिः त॒ना पू॒तासः॑ ॥ ४ ॥
 इ॒न्द्र आ या॒हि धि॒या इ॒षितः॑ वि॒प्रऽजू॒तः सु॒तऽव॑तः उप॑ ब॒क्षाणि॑
 वा॒घतः॑ ॥ ५ ॥ इ॒न्द्र आ या॒हि तू॒तु॒जानः॑ उप॑ ब॒क्षाणि॑ ह॒रिऽवः॑
 सु॒ते द॒धिष्॒ नः च॑नः ॥ ६ ॥ ५ ॥ ओ॒मासः॑ च॒र्षणि॑ऽधृ॒तः वि॒श्वे
 दे॒वासः॑ आ ग॒त दा॒श्वांसः॑ दा॒शुषः॑ सु॒तं ॥ ७ ॥ वि॒श्वे दे॒वासः॑
 अ॒प्ऽतु॒रः सु॒तं आ ग॒त तू॒र्णयः॑ उ॒म्नाऽइ॒व स्व॑स॒राणि॑ ॥ ८ ॥
 वि॒श्वे दे॒वासः॑ अ॒सिधः॑ ए॒हिऽमा॑यासः अ॒दुहः॑ मे॒ध जु॒षंतु॑
 व॒ह्यः ॥ ९ ॥ पा॒व॒का नः॑ सर॒स्वती॑ वा॒जेभिः॑ वा॒जिनी॑ऽव॒ती
 य॒ज्ञं व॒ष्टु धि॒याऽव॑सुः ॥ १० ॥ चो॒द॒यि॒त्री सूनृ॑ता॒नां चे॑त॒ती
 सु॒ऽम॒ती॒नां य॒ज्ञं द॒धे सर॑स्वती ॥ ११ ॥ म॒हः अ॒र्णः सर॑स्वती प्र
 चे॒त॒य॒ति के॒तुना॑ धि॒यः वि॒श्वाः वि॒ राज॑ति ॥ १२ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ ४ ॥ सु॒रूपऽकृ॑न्तुं ज॒तये॑ सु॒दुषां॑ऽइ॒व गो॑ऽदु॒हे जु॒ह्मसि॑
 द्य॒विऽद्य॒वि ॥ १ ॥ उप॑ नः॒ सर्व॑ना आ ग॒हि सो॒मस्य॑ सो॒मऽपाः॑

पिब गो॒दा इ॒दे॒वतो॒ मदः ॥ २ ॥ अथा॑ ते अ॒न्त॒मा॒नां वि॒द्याम॑
 सु॒मती॒नां । मा नो॒ अति॑ ख्य॒ आ ग॑हि ॥ ३ ॥ परे॑हि वि॒य॒मस्तु॑-
 त॒मिन्द्रं॑ पृ॒च्छा वि॒पश्चित् ॥ यस्ते॒ सखि॑भ्य॒ आ व॑रं ॥ ४ ॥ उ॒त ब्रु॑वंतु
 नो॒ निदो॒ निर॒न्यतश्चि॑दारत । दधा॑ना इ॒न्द्र इ॒हुवः ॥ ५ ॥ ७ ॥ उ॒त
 नः सु॒भगाँ॑ अ॒रिर्वो॒चेयु॑र्दे॒स्म कृ॑ष्टयः । स्या॒मेदि॑न्द्रस्य॒ शर्म॑णि ॥ ६ ॥
 ए॒माश्रु॑मा॒शवे॑ भर॒ यज्ञ॒श्रियं॑ नृ॒माद॑नं । प॒त॒यन्म॑द॒यत्सखं॑ ॥ ७ ॥
 अस्य॑ पी॒त्वा श॑त॒क्रतो॒ घ॒नो वृ॒त्राणा॑म॒भवः॑ । प्रा॒वो वा॒जेषु॑
 वा॒जिनं॑ ॥ ८ ॥ तं त्वा॒ वा॒जेषु॑ वा॒जिनं॑ वा॒जया॑मः श॒त॒क्रतो॑ ।
 धना॑नामिन्द्र॒ सा॒तये॑ ॥ ९ ॥ यो रा॒योऽव॑नि॒र्महा॑न्सु॒पा॒रः
 सु॒न्वतः॑ सखा । तस्मा॒ इ॒न्द्राय॑ गा॒यत ॥ १० ॥ ८ ॥

॥ ५ ॥ १-१० मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ५ ॥ आ त्वेता॒ नि षी॑दे॒तेन्द्र॑म॒भि प्र॑ गा॒यत॑ । सखा॑यः
 स्तोम॑वा॒हसः ॥ १ ॥ पु॒रू॒तमं॑ पु॒रू॒णामी॑शानं॒ वार्या॑णां । इ॒न्द्रं
 सो॒मे स॒चा सु॒ते ॥ २ ॥ स घा॑ नो॒ योग॒ आ भु॑वत्स रा॒ये स
 पु॒रंध्यां॑ । गम॒द्वा॒जेभि॑रा स नः ॥ ३ ॥ यस्य॑ सं॒स्थे न॒ वृ॒ण्वते॒
 हरी॑ स॒मत्सु॑ श॒चवः॑ । तस्मा॒ इ॒न्द्राय॑ गा॒यत ॥ ४ ॥ सु॒त॒पा॒त्रे
 सु॒ता इ॒मे शु॑च॒यो य॑न्ति वी॒तये॑ । सो॒मासो॒ दध्या॑शिरः ॥ ५ ॥ ९ ॥
 त्वं सु॒तस्य॑ पी॒तये॑ स॒द्यो वृ॒द्धो अ॒जाय॑थाः । इ॒न्द्र ज्यै॑ष्ठ्या॒य सु॒क्र-
 तो॑ ॥ ६ ॥ आ त्वा॑ वि॒शंत्वा॒शवः॑ सो॒मास॑ इ॒न्द्र गि॑र्वणः । शं ते॑
 संतु॑ प्र॒चेत॑से ॥ ७ ॥ त्वां स्तो॒मा अ॒वीवृ॑ध॒न्त्वामु॑क्था श॒त॒क्रतो॑ ।
 त्वां वर्ध॑तु नो॒ गिरः॑ ॥ ८ ॥ अ॒क्षि॒तोतिः॑ स॒नेदि॑मं वा॒जमि॑न्द्रः
 स॒ह॒स्रि॒णं । यस्मि॑न्वि॒श्वानि॒ पा॑स्या ॥ ९ ॥ मा नो॒ मर्ता॑ अ॒भि
 दु॒हन्त॒नूना॑मिन्द्र॒ गि॑र्वणः । ई॒शानो॑ य॒वया॑ व॒धं ॥ १० ॥ १० ॥

पिब गोऽदाः इत् रेवतः मदः ॥२॥ अथ ते अंतमानां विद्याम
 सुऽमतीनां मा नः अति ख्यः आ गृहि ॥३॥ परा इहि वियं
 अस्तृतं इंद्रं पृच्छ विपःऽचितं यः ते सखिऽभ्यः आ वरं ॥४॥
 उत ब्रुवन्तु नः निदः निः अन्यतः चित् आरत दधानाः इंद्रं इत्
 दुर्वः ॥५॥७॥ उत नः सुऽभगान् अरिः वोचेयुः दस्म कृष्टयः
 स्याम इत् इंद्रस्य शर्मणि ॥६॥ आ ई आशुं आशर्वे भर
 यज्ञऽश्रियं नृऽमार्दनं पतयत् मंदयत्ऽसखं ॥७॥ अस्य पीत्वा
 शतऽक्रतो० घनः वृचाणां अभवः प्र आवः वाजेषु वाजिनं ॥८॥
 तं त्वा वाजेषु वाजिनं वाजयामः शतऽक्रतो० धनानां इंद्र
 सातये ॥९॥ यः रायः अवनिः महान् सुऽपारः सुव्रतः सखा
 तस्मै इंद्राय गायत ॥१०॥८॥

॥५॥ आ तु आ इत् नि सीदत् इंद्रं अभि प्र गायत सखायः
 स्तोमऽवाहसः ॥१॥ पुरुऽतमं पुरुणां ईशानं वार्याणां इंद्रं
 सोमं सचा सुते ॥२॥ सः घ नः योगे आ भुवत् सः राये सः
 पुरंऽध्यां गमत् वाजेभिः आ सः नः ॥३॥ यस्य संऽस्थे न वृषते
 हरी समत्ऽसु शर्ववः तस्मै इंद्राय गायत ॥४॥ सुतऽपाव्रं
 सुताः इमे शुचयः यंति वीतये सोमांसः दधिऽआशिरः ॥५॥९॥
 त्वं सुतस्य पीतये सद्यः वृद्धः अजायथाः इंद्रं ज्यैष्ठ्याय सुऽक्र-
 तो० ॥६॥ आ त्वा विशन्तु आशर्वः सोमांसः इंद्रं गिर्वणः शं ते
 संतु प्रऽचेतसे ॥७॥ त्वां स्तोमाः अवीवृधन् त्वां उक्था शतऽक्र-
 तो० त्वां वर्धन्तु नः गिरः ॥८॥ अक्षितऽऊतिः सनेत् इमं वाजं
 इंद्रः सहस्रिणं यस्मिन् विश्वानि पौंस्या ॥९॥ मा नः मतीः
 अभि दुहन् तनूनां इंद्रं गिर्वणः ईशानः यवय वर्ध ॥१०॥१०॥

॥ ६ ॥ १-१० मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ १-३ इन्द्रः । ४. ६. ८. ९ मरुतः । ५. ७ मरुत इन्द्रश्च ।
१० इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ६ ॥ युंजन्ति ब्रध्ममरुषं चरन्तं परि तस्थुषः । रोचन्ते रोचना
दिवि ॥ १ ॥ युंजन्त्यस्य काम्या हरी विपक्षसा रथे । शोणा धृष्ण
नृवाहसा ॥ २ ॥ केतुं कृण्वन्केतवे पेशो मर्या अपेशसे । समुषञ्जि-
रजायथाः ॥ ३ ॥ आदह स्वधामनु पुनर्गर्भत्वमेरिरे । दधाना नाम
यज्ञियं ॥ ४ ॥ वीळु चिदारुजत्नुभिर्गुहा चिदिन्द्र वह्निभिः ।
अविन्द उस्त्रिया अनु ॥ ५ ॥ ११ ॥ देवयन्तो यथा मतिमच्छा
विद्वंसुं गिरः । महामनूषत श्रुतं ॥ ६ ॥ इन्द्रेण सं हि दृष्टसे
संजग्मानो अविभ्युषा । मन्दू समानवर्चसा ॥ ७ ॥ अनवद्यैरभि-
द्युभिर्मखः सहस्वदर्चति । गणैरिन्द्रस्य काम्यैः ॥ ८ ॥ अतः परि-
ज्मन्ना गहि दिवो वा रोचनादधि । समस्मिन्नुजते गिरः ॥ ९ ॥
इतो वा सातिमीमहे दिवो वा पार्थिवादधि । इन्द्रं महो वा
रजसः ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ७ ॥ १-१० मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ७ ॥ इन्द्रमिन्द्राथिनो बृहदिन्द्रमर्केभिरर्किणः । इन्द्रं वाणी-
रनूषत ॥ १ ॥ इन्द्र इन्द्रयोः सचा संमिष्ट आ वचोयुजा । इन्द्रो वजी
हिरण्ययः ॥ २ ॥ इन्द्रो दीर्घाय चक्षस आ सूर्य रोहयद्विवि । वि
गोभिरद्रिमैरयत् ॥ ३ ॥ इन्द्र वाजेषु नोऽव सहस्रप्रधनेषु च । उय
उयाभिरूतिभिः ॥ ४ ॥ इन्द्रं वयं महाधन इन्द्रमर्भे हवामहे । युजं
वृत्रेषु वज्रिणं ॥ ५ ॥ १३ ॥ स नो वृषन्नमुं चरुं सचादावन्नपा वृधि ।
अस्मभ्यमप्रतिष्कृतः ॥ ६ ॥ तुंजेतुंजे य उत्तरे स्तोमा इन्द्रस्य
वज्रिणः । न विंधे अस्य सुष्टुतिं ॥ ७ ॥ वृषा यूषेव वंसंगः
कृधीरियत्योजसा । ईशानो अप्रतिष्कृतः ॥ ८ ॥ य एकश्चर्षणीनां

॥ ६ ॥ युंजन्ति ब्र॒ह्मं अ॒रु॒षं च॒रन्तं प॒रि त॒स्यु॒षः रोच॑न्ते रोच॒ना
 दि॒वि ॥ १ ॥ युंजन्ति अ॒स्य का॒म्या ह॒री॑ वि॒ऽप॒क्ष॒सा रथे॑ शो॒णा
 धृ॒ष्णू नृ॒ऽवा॒ह॒सा ॥ २ ॥ के॒तुं कृ॒ण्वन् अ॒के॒त॒वे पेशः॑ म॒र्याः अ॒पे॒-
 श॒से सं उ॒षत्॒ऽभिः अ॒जा॒य॒थाः ॥ ३ ॥ आ॒त् अ॒हं स्व॒धां अ॒नु पुनः॑
 गर्भ॑ऽत्वं आ॒ऽई॒रि॒रे द॒धानाः॑ नाम॑ य॒ज्ञियै॑ ॥ ४ ॥ वी॒ऽकु चि॒त्
 आ॒रु॒ज॒त्नु॒ऽभिः गु॒हा चि॒त् इ॒न्द्र व॒हि॒ऽभिः अ॒वि॒दः उ॒स्रि॒याः
 अ॒नु ॥ ५ ॥ ११ ॥ दे॒व॒ऽय॒न्तः यथा॑ म॒तिं अ॒च्छ वि॒दत्॒ऽव॒सुं गि॒रः
 म॒हां अ॒नू॒ष॒त॒ श्रु॒तं ॥ ६ ॥ इ॒न्द्रेण॑ सं हि वृ॒क्ष॒से सं॒ऽज॒ग्मा॒नः अ॒वि॒-
 भ्यु॒षा म॒न्दू स॒मा॒न॒ऽव॒र्च॒सा ॥ ७ ॥ अ॒न॒व॒द्यैः अ॒भि॒द्यु॒ऽभिः म॒खः
 स॒ह॒स्व॒त् अ॒र्च॒ति ग॒णैः इ॒न्द्रस्य॑ का॒म्यैः ॥ ८ ॥ अ॒तः प॒रि॒ऽज्म॒न्
 आ ग॒हि दि॒वः वा रोच॑नात् अ॒धि सं अ॒स्मिन् च॒ञ्ज॒ते
 गि॒रः ॥ ९ ॥ इ॒तः वा सा॒तिं ई॒महे॑ दि॒वः वा पा॒थि॒वात् अ॒धि
 इ॒न्द्रं म॒हः वा रज॑सः ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ७ ॥ इ॒न्द्रं इ॒त् गा॒यि॒नः वृ॒ह॒त् इ॒न्द्रं अ॒र्के॒भिः अ॒र्कि॒णः इ॒न्द्रं वा॒-
 णीः अ॒नू॒ष॒त॒ ॥ १ ॥ इ॒न्द्रः इ॒त् ह॒र्योः स॒चा सं॒ऽमि॒ष्टः आ व॒चः॒ऽयु॒-
 जा॑ इ॒न्द्रः व॒ज्री हि॒र॒ण्य॒यः ॥ २ ॥ इ॒न्द्रः दी॒र्घाय॑ च॒क्ष॒से आ सूर्य॑
 रो॒ह॒य॒त् दि॒वि वि गो॒भिः अ॒द्रि॒ ऐ॒र॒य॒त् ॥ ३ ॥ इ॒न्द्रं वा॒जे॒षु नः॑ अ॒व
 स॒ह॒स्र॑ऽप्र॒ध॒नेषु च उ॒यः उ॒या॒भिः ऊ॒ति॒ऽभिः ॥ ४ ॥ इ॒न्द्रं व॒यं
 म॒हा॒ऽध॒ने इ॒न्द्रं अ॒र्भे ह॒वा॒म॒हे यु॒जं वृ॒त्रेषु॑ व॒ज्रि॒णं ॥ ५ ॥ १३ ॥ सः
 नः॑ वृ॒ष॒न् अ॒मुं च॒रुं स॒चा॒ऽदा॒वन् अप॑ वृ॒धि अ॒स्मभ्य॑ अ॒प्र॒-
 ति॑ऽस्कु॒तः ॥ ६ ॥ तुं॒जे॒ऽतुं॒जे ये उ॒त्॒ऽत॒रे स्तो॒माः इ॒न्द्रस्य॑ व॒ज्रि॒णः
 न वि॒न्धे अ॒स्य सु॒ऽस्तु॒तिं ॥ ७ ॥ वृ॒षा यू॒था॒ऽइ॒व व॑स॒गः कृ॒ष्टीः
 इ॒य॒ति॒ ओ॒ज॒सा ई॒शानः॑ अ॒प्र॒ति॑ऽस्कु॒तः ॥ ८ ॥ यः ए॒कः च॒र्ष॒णी॒नां

अ० १. अ० १. व० १८.] ॥ ५ ॥ [म० १. अ० ३. सू० ९.

वसूनामिरज्यति । इन्द्रः पञ्च क्षितीनां ॥ ९ ॥ इन्द्रं वो विश्वतस्परि
हवामहे जनेभ्यः । अस्माकमस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ ८ ॥ १-१० मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ८ ॥ इन्द्रं सानुसिं रयिं सजित्वानं सदासहं । वर्षिष्ठमूतये
भर ॥ १ ॥ नि येन मुष्टिहत्यया नि वृत्रा रुणधामहे । त्वीतासो
न्यर्वता ॥ २ ॥ इन्द्र त्वीतास आ वयं वज्रं घना ददीमहि । जयेम सं
युधि स्पृधः ॥ ३ ॥ वयं शूरेभिरस्तृभिरिन्द्र त्वया युजा वयं । सा-
सह्याम पृतन्यतः ॥ ४ ॥ महौ इन्द्रः परश्च नु महित्वमस्तु वज्रिणे ।
द्यौर्न प्रथिना शर्वः ॥ ५ ॥ १५ ॥ समोहे वा य आशत नरस्तोकस्य
सन्तितौ । विप्रासो वा धियायवः ॥ ६ ॥ यः कुक्षिः सोमपातमः
समुद्र इव पिबते । उर्वीरापो न काकुदः ॥ ७ ॥ एवा ह्यस्य सूनृता
विरप्सी गोमती मही । पक्वा शाखा न दाशुर्षे ॥ ८ ॥ एवा हि ते
विभूतय ऊतय इन्द्र मावते । सद्यश्चित्सन्ति दाशुर्षे ॥ ९ ॥ एवा ह्यस्य
काम्या स्तोम उक्थं च शंस्या । इन्द्राय सोमपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९ ॥ १-१० मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ९ ॥ इन्द्रेहि मत्स्यंधसो विश्वेभिः सोमपर्वभिः । महौ
अभिष्टिरोजसा ॥ १ ॥ एमेनं सृजता सुते मंदिमिन्द्राय
मंदिने । चक्रिं विश्वानि चक्रये ॥ २ ॥ मत्स्वा सुशिप्र
मंदिभिः स्तोमेभिर्विश्वचर्षणे । सचैषु सर्वनेष्टा ॥ ३ ॥ असृ-
यमिन्द्र ते गिरः प्रति त्वामुदहासत । अजोषा वृषभं
पति ॥ ४ ॥ सं चीदय चित्रमर्वायाध इन्द्र वरेण्यं । अस-
दिक्ते विभु प्रभु ॥ ५ ॥ १७ ॥ अस्मान्सु तत्र चीदुयेन्द्र राये

वसूनां इरज्यति इन्द्रः पंच क्षितीनां ॥९॥ इन्द्रं वः विश्वतः परि
हवामहे जनेभ्यः अस्माकं अस्तु केवलः ॥ १० ॥ १४ ॥ २ ॥

॥ ८ ॥ आ इन्द्र सानसिं रुयिं सुऽजित्वानं सदाऽसहं वर्षिष्ठं
जतये भर ॥ १ ॥ नि येन मुष्टिऽहत्यया नि वृत्रा रुणधामहे
त्वाऽजतासः नि अर्वता ॥ २ ॥ इन्द्र त्वाऽजतासः आ वयं वज्रं
घना ददीमहि जयेम सं युधि स्पृधः ॥ ३ ॥ वयं शूरेभिः अस्तुऽभिः
इन्द्र त्वया युजा वयं ससह्यामं पृतन्यतः ॥ ४ ॥ महान् इन्द्रः परः च
नु महिऽत्वं अस्तु वज्रिणे द्यौः न प्रथिना शर्वः ॥ ५ ॥ १५ ॥
संऽओहे वा ये आशत नरः तोकस्य सन्तितौ विप्रासः वा धि-
याऽयवः ॥ ६ ॥ यः कुक्षिः सोमऽपातमः समुद्रऽइव पिन्वते
उर्वीः आपः न काकुदः ॥ ७ ॥ एव हि अस्य सूनृतां विऽरुषी
गोऽमती मही पक्वा शाखा न दाशुषे ॥ ८ ॥ एव हि ते विऽभू-
तयः जतयः इन्द्र माऽवते सद्यः चित् संति दाशुषे ॥ ९ ॥
एव हि अस्य काम्यां स्तोमः उक्थं च शंस्या इद्राय सो-
मऽपीतये ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९ ॥ इन्द्र आ इहि मत्सि अंधसः विश्वेभिः सोमपर्वेऽभिः
महान् अभिष्टिः ओजसा ॥ १ ॥ आ इ एनं सृजत सुते मंदिं
इद्राय मंदिने चक्रिं विश्वानि चक्रये ॥ २ ॥ मत्स्व सुऽशिप्र
मंदिऽभिः स्तोमेभिः विश्वऽचर्षणे सचा एषु सर्वनेषु आ ॥ ३ ॥
असृयं इन्द्र ते गिरः प्रति त्वां उत् अहासत अजोषाः वृषभं
पतिं ॥ ४ ॥ सं चोदय चिचं अर्वाक् राधः इन्द्र वरेण्यं असत् इत्
ते विऽभु प्रऽभु ॥ ५ ॥ १७ ॥ अस्मान् सु तत्र चोदय इन्द्र राये

अ० १. अ० १. व० २०.] ॥ ६ ॥ [म० १. अ० ३. सू० १०.

रभस्वतः । तुविद्युम्न यशस्वतः ॥ ६ ॥ सं गोमदिन्द्र वाजवदस्मे
पृथु श्रवो बृहत् । विश्वायुर्धेह्यक्षितं ॥ ७ ॥ अस्मे धेहि श्रवो
बृहद्युम्नं सहस्रसातमं । इन्द्र ता रथिनीरिषः ॥ ८ ॥ वसोरिन्द्रं वसु-
पतिं गीर्भिर्गुणान्तं ऋग्मियं । होमं गन्तारमूतये ॥ ९ ॥ सुतेसुते
न्योकसे बृहद्बृहत एदरिः । इन्द्राय श्रूषमर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ १-१२ मधुच्छंदा वैश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ १० ॥ गायंति त्वा गायत्रिणो ऽर्चैत्यर्कमर्किणः । ब्रह्मा-
णस्त्वा शतक्रतु उद्वंशमिव येमिरे ॥ १ ॥ यत्सानोः सानु-
मारुहद्भूर्यस्पष्टं कर्त्तुं । तदिन्द्रो अर्थं चेतति यूथेन वृष्णि-
रेजति ॥ २ ॥ युष्ट्वा हि केशिना हरी वृषणा कक्ष्यप्रा ।
अथा न इन्द्र सोमपा गिरामुपश्रुतिं चर ॥ ३ ॥ एहि
स्तोमो अभि स्वराभिर्गुणीह्यारुव । ब्रह्म च नो वसो
सचेन्द्र यज्ञं च वर्धय ॥ ४ ॥ उक्थमिन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरु-
निष्पिधे । शक्रो यथा सुतेषु णो रारणत्सख्येषु च ॥ ५ ॥
तमित्सखित्व ईमहे तं राये तं सुवीर्ये । स शक्र उत नः
शक्रदिन्द्रो वसु दयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥ सुविवृतं सुनिरजमिन्द्र
त्वादातमिद्वशः । गवामप ब्रजं वृद्धि कृणुष्व राधो अद्रिवः ॥ ७ ॥
नहि त्वा रोदसी उभे ऋघायमाणमिन्वतः । जेषः स्वर्वतीरपः
सं गा अस्मभ्यं धूनुहि ॥ ८ ॥ आश्रुत्कर्णं श्रुधी हवं नू चिह्न-
धिष्व मे गिरः । इन्द्र स्तोममिमं मम कृष्वा युजश्चिदन्तरं ॥ ९ ॥
विद्वा हि त्वा वृषैतमं वाजेषु हवनश्रुतं । वृषैतमस्य
हूमह जुतिं सहस्रसातमां ॥ १० ॥ आ तू न इन्द्र कौशिक मन्द-
सानः सुतं पिब । नव्यमायुः प्र सू तिर कृधी सहस्रसा-

अ० १. अ० १. व० २०.] ॥ ६ ॥ [म० १. अ० ३. सू० १०.

रभस्वतः तुविऽद्युम्न यशस्वतः ॥ ६ ॥ सं गोऽमत् इन्द्र वाजऽवत्
अस्मे पृथु श्रवः बृहत् विश्वऽआयुः धेहि अक्षितं ॥ ७ ॥ अस्मे
धेहि श्रवः बृहत् द्युम्नं सहस्रऽसातमं इन्द्र ताः रथिनीः इषः ॥ ८ ॥
वसोः इन्द्र वसुऽपतिं गीऽभिः गृणतः ऋग्मियं होमं गन्तारं
ऊतये ॥ ९ ॥ सुतेऽसुते निऽओकसे बृहत् बृहते आ इत् अरिः
इन्द्राय श्रूषं अर्चति ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ १० ॥ गायँति त्वा गायत्रिणः अर्चँति अर्कं अर्किणः
ब्रह्माणः त्वा शतऽक्रतो० उत् वंशऽइव येमिरे ॥ १ ॥ यत् सानोः
सानुं आ अरुहत् भूरि अस्पष्टं कर्त्तुं तत् इन्द्रः अर्थं चेतति यूथेन
वृष्णिः एजति ॥ २ ॥ युष्ट्व हि केशिना हरीं वृषणा कस्यऽप्रा
अर्थं नः इन्द्र सोमऽपाः गिरां उपऽश्रुतिं चर ॥ ३ ॥ आ इहि
स्तोमान् अभि स्वर अभि गृणीहि आ रुव ब्रह्म च नः वसो
सचा इन्द्र यज्ञं च वर्धय ॥ ४ ॥ उक्थं इन्द्राय शंस्यं वर्धनं पुरु-
निऽसिधे शक्रः यथा सुतेषु नः ररणत् सख्येषु च ॥ ५ ॥ तम् इत्
सखिऽत्वे इमहे तं राये तं सुऽवीर्यं सः शक्रः उत नः शक्रात् इन्द्रः
वसु दयमानः ॥ ६ ॥ १९ ॥ सुऽविवृतं सुनिऽअजं इन्द्र त्वाऽदातं
इत् यशः गवां अप ब्रजं वृधि कृणुष्व राधः अद्रिऽवः ॥ ७ ॥ नहि
त्वा रोदसी उभे ऋघायमाणं इन्वतः जेषः स्वऽवतीः अपः
सं गाः अस्मभ्यं धूनुहि ॥ ८ ॥ आश्रुत्ऽकर्णं श्रुधि हव नु चित्
दधिष्व मे गिरः इन्द्र स्तोमं इमं मम कृष्व युजः चित् अन्तरं ॥ ९ ॥
विद्म हि त्वा वृषन्ऽतमं वाजेषु हवन्ऽश्रुतं वृषन्ऽतमस्य
हूमहे ऊतिं सहस्रऽसातमां ॥ १० ॥ आ तु नः इन्द्र कौशिक मन्द-
सानः सुतं पिब नव्यं आयुः प्र सु तिर कृधि सहस्रऽसा

अ० १. अ० १. व० २२.]   ॥ ७ ॥   [म० १. अ० ४. सू० १२.

मु० ११॥ परि त्वा गिर्वणो गिर इमा भवन्तु विश्वतः ।
वृद्धायुमनु वृद्धयो जुष्टा भवन्तु जुष्टयः ॥ १२॥ २०॥

॥ ११ ॥ १-८ जेता माधुच्छंदसः ॥ इंद्रः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ ११ ॥ इंद्रं विश्वा अवीवृधन्तसमुद्रव्यचसं गिरः । रथीतमं
रथीनां वाजानां सत्पतिं पतिं ॥ १ ॥ सख्ये तं इंद्र वाजिनो मा
भेम शवसस्पते । त्वामभि प्र णोनुमो जेतारमपराजितं ॥ २ ॥
पूर्वीरिंद्रस्य रातयो न वि दस्यंत्यूतयः । यदी वाजस्य गोमतः
स्तोतृभ्यो मंहते मघं ॥ ३ ॥ पुरां भिंदुर्युवा कविरमितौजा अजा-
यत । इंद्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वजी पुरुष्टुतः ॥ ४ ॥ त्वं वलस्य
गोमतोऽपावरद्विवो बिलं । त्वां देवा अविभ्युषस्तुज्यमानास
आविषुः ॥ ५ ॥ तवाहं शूर रातिभिः प्रत्यायं सिंधुमावदन् ।
उपातिष्ठंत गिर्वणो विदुष्टे तस्य कारवः ॥ ६ ॥ मायाभिरिंद्र मा-
यिनं त्वं शुष्णमवातिरः । विदुष्टे तस्य मेधिरास्तेषां श्रवां-
स्युत्तिर ॥ ७ ॥ इंद्रमीशानमोजसाभि स्तोमा अनूषत । सहस्रं
यस्य रातय उत वा संति भूर्यसीः ॥ ८ ॥ २१ ॥ ३ ॥

॥ १२ ॥ १-१२ मेधातिथिः कारवः ॥ अग्निः । ६^१ अग्निनिर्मथ्योऽग्निराहवनीयश्च ॥ गायत्री ॥

॥ १२ ॥ अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्ववेदसं । अस्य यज्ञस्य
सुक्रतुं ॥ १ ॥ अग्निमग्निं हवीमभिः सदा हवन्त विश्वपतिं ।
हव्यवाहं पुरुप्रियं ॥ २ ॥ अग्ने देवा इहा वह जज्ञानो वृक्त-
बर्हिषे । असि होता न ईड्यः ॥ ३ ॥ तां उणतो वि बोधय
यदग्ने यासि दूत्यं । देवैरा संत्ति बर्हिषि ॥ ४ ॥ घृताहवन
दीदिवः प्रति ष्म रिषतो दह । अग्ने त्वं रक्षस्विनः ॥ ५ ॥
अग्निनाग्निः समिध्यते कविर्गृहपतिर्युवा । हव्यवाद् जुहा-

ऋषिं ॥११॥ परि त्वा गिर्वणः गिरः इमाः भवन्तु विश्वतः
वृद्धऽआयुं अन्तु वृद्धयः जुष्टाः भवन्तु जुष्टयः ॥१२॥२०॥

॥११॥ इन्द्रं विश्वाः अवीवृधन् समुद्रऽव्यचसं गिरः रथिऽतमं
रथिनां वाजानां सत्ऽपतिं पतिं ॥१॥ सख्ये ते इन्द्र वाजिनः मा
भेम शवसः पते त्वां अभि प्र नोनुमः जेतारं अपराऽजितं ॥२॥
पूर्वीः इन्द्रस्य रातयः न वि दस्यन्ति ऊतयः यदि वाजस्य गोऽमतः
स्तोतृऽभ्यः मंहते मघं ॥३॥ पुरां भिन्दुः युवा कविः अमि-
तऽओजाः अजायत इन्द्रः विश्वस्य कर्मणः धर्ता वजी पुरुऽस्तु-
तः ॥४॥ त्वं वलस्य गोऽमतः अप अवः अद्रिऽवः बिलं त्वां
देवाः अविभ्युषः तुज्यमानासः आविषुः ॥५॥ तव अहं शूर
रातिऽभिः प्रति आयं सिधुं आऽवदन् उप अतिष्ठन्त गिर्वणः
विदुः ते तस्य कारवः ॥६॥ मायाभिः इन्द्र मायिनं त्वं शुष्णां
अव अतिरः विदुः ते तस्य मेधिराः तेषां अवांसि उत्तिर ॥७॥
इन्द्रं ईशानं ओजसा अभि स्तोमाः अनूषत सहस्रं यस्य रातयः
उत वा संति भूयसीः ॥८॥ २१ ॥ ३ ॥

॥१२॥ अग्निं दूतं वृणीमहे होतारं विश्वऽवेदसं अस्य यज्ञस्य
सुऽक्रतुं ॥१॥ अग्निंऽअग्निं हवीमऽभिः सदा हवन्त विश्वपतिं
हव्यऽवाहं पुरुऽप्रियं ॥२॥ अग्ने देवान् इह आ वह जज्ञानः
वृक्तऽबर्हिषे असि होता नः ईड्यः ॥३॥ तान् उगतः वि बोधय
यत् अग्ने यासि दूत्यं देवैः आ सत्सि बर्हिषि ॥४॥ घृतऽआहवन
दीदिऽवः प्रति स्म रिषतः दह अग्ने त्वं रक्षस्विनः ॥५॥ अग्निना
अग्निः सं इध्यते कविः गृहऽपतिः युवा हव्यऽवाद् जुहुऽआ-

अ० १. अ० १. व० २५.] ॥ ८ ॥ [म० १. अ० ४. सू० १३.

स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥ कविमग्निमुप स्तुहि सत्यधर्माणमध्वरे । देवम-
मीवचातनं ॥ ७ ॥ यस्त्वामग्ने हविष्पतिर्दूतं देव सपर्यति । तस्य
स्म प्राविता भव ॥ ८ ॥ यो अग्निं देववीतये हविष्माँ आविवा-
सति । तस्मै पावक मृळय ॥ ९ ॥ स नः पावक दीदिवोऽग्ने देवाँ
इहा वह । उप यज्ञं हविश्च नः ॥ १० ॥ स नः स्तवान् आभर गा-
यत्रेण नवीयसा । रयिं वीरवतीमिषं ॥ ११ ॥ अग्ने शुक्लेण शो-
चिषा विश्वाभिर्देवहूतिभिः । इमं स्तोमं जुषस्व नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १३ ॥ मेषातिथिः कारवः ॥ आप्रीसूक्तं । १ इध्मः समिद्धो वाग्निः । २ तनूनपात् । ३ नराशंसः ।
४ इळः । ५ बर्हिः । ६ देवीर्द्वाष्टः । ७ उषासानक्ता । ८ दैव्यो होतारो प्रचेतसौ । ९ तिस्रो देव्यः
सरस्वतीळाभारत्यः । १० त्वष्टा । ११ वनस्पतिः । १२ स्वाहाकृतयः ॥ गायत्री ॥

॥ १३ ॥ सुसमिद्धो न आ वह देवाँ अग्ने हविष्पते । होतः
पावक यक्षि च ॥ १ ॥ मधुमंतं तनूनपाद्यज्ञं देवेषु नः कवे ।
अद्या कृणुहि वीतये ॥ २ ॥ नराशंसमिह प्रियमस्मिन्यज्ञ उप
ह्वये । मधुजिह्वं हविष्कृतं ॥ ३ ॥ अग्ने सुखतमे रथे देवाँ ईळित
आ वह । असि होता मनुर्हितः ॥ ४ ॥ स्तृणीत बर्हिरानुषग्धृत-
पृष्ठं मनीषिणः । यत्रामृतस्य चक्ष्णं ॥ ५ ॥ वि अयंतामृता-
वृधो द्वारो देवीरसुश्रतः । अद्या नूनं च यष्टवे ॥ ६ ॥ २४ ॥
नक्तोषासा सुपेशसास्मिन्यज्ञ उप ह्वये । इदं नो बर्हिरासदे ॥ ७ ॥
ता सुजिह्वा उप ह्वये होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षता-
मिमं ॥ ८ ॥ इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः
सीदंत्वसिधः ॥ ९ ॥ इह त्वष्टारमयियं विश्वरूपमुप ह्वये । अस्मा-
कमस्तु केवलः ॥ १० ॥ अत्र सृजा वनस्पते देव देवेभ्यो हविः ।
प्र दातुरस्तु चेतनं ॥ ११ ॥ स्वाहा यज्ञं कृणोतनेन्द्राय यज्वनी
गृहे । तत्र देवाँ उप ह्वये ॥ १२ ॥ २५ ॥

स्यः ॥ ६ ॥ २२ ॥ क॒विं अ॒ग्निं उ॒प स्तु॒हि स॒त्यऽध॒र्मा॒णं अ॒ध्व॒रे
 दे॒वं अ॒मी॒वऽचा॒त॒नं ॥ ७ ॥ यः त्वां अ॒ग्ने ह॒विःऽप॒तिः दू॒तं दे॒व
 स॒प॒र्य॒ति तस्य॑ स्म॒ प्रऽअ॒वि॒ता भ॒व ॥ ८ ॥ यः अ॒ग्निं दे॒वऽवी॒तये
 ह॒वि॒ष्मा॒न् आऽवि॒वा॒सति॑ तस्मै॑ पा॒व॒क् मृ॒ळ॒य ॥ ९ ॥ सः नः
 पा॒व॒क् दी॒दिऽवः॑ अ॒ग्ने दे॒वान् इ॒ह आ व॒ह उ॒प य॒ज्ञं ह॒विः च
 नः ॥ १० ॥ सः नः स्त॒वानः॑ आ भ॒र गा॒य॒त्रेण॑ नवी॒यसा॑ र॒यिं
 वी॒रऽव॑ती इ॒षं ॥ ११ ॥ अ॒ग्ने शु॒क्रेण॑ शो॒चिषा॑ वि॒श्व॒भिः दे॒व-
 ह॒तिऽभिः॑ इ॒मं स्तो॒मं जुष॑स्व नः ॥ १२ ॥ २३ ॥

॥ १३ ॥ सुऽस॒मि॒द्धः नः॑ आ व॒ह दे॒वान् अ॒ग्ने ह॒वि॒ष्मते॑ हो॒तः
 पा॒व॒क् य॒क्षि च॑ ॥ १ ॥ म॒धुऽम॑तं त॒नूऽन॒पात् य॒ज्ञं दे॒वेषु॑ नः क॒वे
 अ॒द्य कृ॒णु॒हि वी॒तये॑ ॥ २ ॥ न॒रा॒शंसं॑ इ॒ह प्रि॒यं अ॒स्मिन् य॒ज्ञे उ॒प
 ह॒ये म॒धुऽजि॒ह्वं ह॒विःऽकृ॑तं ॥ ३ ॥ अ॒ग्ने सु॒खऽत॑मे रथे॑ दे॒वान्
 ई॒ळि॒तः आ व॒ह अ॒सिं हो॒ता म॒नुःऽहि॑तः ॥ ४ ॥ स्मृ॒णी॒त ब॒र्हिः
 आ॒नु॒ष॒क् घृ॒तऽपृ॑ष्ठं म॒नी॒षि॒णः य॒त्र अ॒मृत॑स्य च॒क्ष॒णं ॥ ५ ॥
 वि अ॒य॒तां च॒त॒ऽवृ॒धः द्वा॒रः दे॒वीः अ॒स॒श्च॒तः अ॒द्य नू॒नं च
 य॒ष्ट॒वे ॥ ६ ॥ २४ ॥ न॒क्तो॒षसा॑ सुऽपे॒शसा॑ अ॒स्मिन् य॒ज्ञे उ॒प ह॒ये
 इ॒दं नः॑ ब॒र्हिः आऽस॑दै ॥ ७ ॥ ता सुऽजि॒ह्वौ उ॒प ह॒ये हो॒तारा॑
 दै॒व्या क॒वी य॒ज्ञं नः॑ य॒क्षतां॑ इ॒मं ॥ ८ ॥ इ॒ळा सर॑स्वती म॒ही ति॒स्रः
 दे॒वीः म॒यऽभु॑वः ब॒र्हिः सी॒द॒न्तु अ॒सि॒धः ॥ ९ ॥ इ॒ह त्व॑ष्टारं अ॒यि॒यं
 वि॒श्वऽरू॒पं उ॒प ह॒ये अ॒स्माकं॑ अ॒स्तु के॒वलः ॥ १० ॥ अ॒व सृ॒ज
 व॒न॒स्प॒ते दे॒वं दे॒वेभ्यः॑ ह॒विः प्र दा॒तुः अ॒स्तु चे॒त॒नं ॥ ११ ॥
 स्वा॒हा य॒ज्ञं कृ॒णो॒त॒न् इ॒न्द्राय॑ य॒ज्व॒नः गृ॒हे त॒त्र दे॒वान् उ॒प
 ह॒ये ॥ १२ ॥ २५ ॥

अ० १. अ० १. व० २९.] ॥ ९ ॥ [म० १. अ० ४. सू० १५.

॥ १४ ॥ १-१२ मेधातिथिः कारवः ॥ विश्वे देवाः ॥ गायत्री ॥

॥ १४ ॥ ऐभि॒रग्ने॒ दुवो॒ गिरो॒ विश्वेभिः॒ सोम॑पीतये । दे॒वे-
भि॒र्याहि॒ यक्षि॑ च ॥ १ ॥ आ॒ त्वा॒ कणा॑ अ॒हूष॑त गृ॒णंति॑ विप्र ते
धि॒यः । दे॒वेभि॒रग्ने॒ आ ग॑हि ॥ २ ॥ इं॒द्र॒वा॒यू वृ॒ह॒स्पतिं॑ मि॒त्राग्निं॑
पू॒षणं॑ भ॒गं । आ॒दि॒त्यान्मा॑रु॒तं ग॑णं ॥ ३ ॥ प्र वो॑ भि॒यंत॒ इं॒द्र॒वो
मत्स॒रा मा॑दयि॒ष्णवः॑ । द्र॒प्सा म॑ध्वंश्चमू॒षदः॑ ॥ ४ ॥ ई॒ळते॒ त्वाम॑व॒-
स्य॒वः कणा॑सो वृ॒क्तव॑र्हिषः । ह॒विष्म॑तो अ॒र॒कृतः॑ ॥ ५ ॥ घृ॒तपृ॑ष्ठा
मनो॒युजो॒ ये त्वा॒ वह॑ति॒ वह॑यः । आ दे॒वान्त्सोम॑पीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥
तान्यज॑त्राँ च॒त॒वा॒वृधो॑ ऽग्ने॒ पत्नी॑वतस्कृ॒धि । म॑ध्वः सुजिह्व पा-
यय ॥ ७ ॥ ये यज॑त्रा॒ य ई॒ज्या॒स्ते ते॑ पिबंतु जिह्व॒या । म॑धो॒रग्ने॒
वष॑ट्कृति ॥ ८ ॥ आ॒की॒ सूर्य॑स्य रोच॒नाद्वि॒श्वान्दे॒वाँ उ॑ष॒वुधः॑ । वि-
प्रो हो॒तेह॒ वक्ष॑ति ॥ ९ ॥ विश्वे॑भिः सो॒म्यं म॑ध्व॒ग्ने इं॒द्रेण॒ वा॒युना॑ ।
पि॒वा मि॒त्रस्य॒ धाम॑भिः ॥ १० ॥ त्वं हो॒ता म॑नु॒र्हि॒तो ऽग्ने॒ यज्ञे॑षु
सी॒दसि॑ । से॒मं नो॑ अ॒ध्वरं॒ यज॑ ॥ ११ ॥ यु॒ष्ट्वा ह्य॑रु॒षी रथे॑ ह॒रितो॑
दे॒व रो॒हितः॑ । ताभि॑र्दे॒वाँ इ॒हा व॑ह ॥ १२ ॥ २७ ॥

॥ १५ ॥ १-१२ मेधातिथिः कारवः ॥ अ॒तवः॑ । १ इं॒द्रः । २ म॑रुतः । ३ त्व॒ष्टा । ४ अ॒ग्निः ।
५ इं॒द्रः । ६ मि॒त्रावरु॑णौ । ७-१० द्र॒वि॒णो॒दाः । ११ अ॒श्विनो॑ । १२ अ॒ग्निः ॥ गायत्री ॥

॥ १५ ॥ इं॒द्र सोमं॑ पिब॒ च॒त॒तुना॒ त्वा वि॑शं॒ त्वि॒न्द्र॒वः । म॒त्स॒रास॒स्त-
दो॑कसः ॥ १ ॥ म॑रु॒तः पि॑बंत॒ च॒त॒तुना॒ पो॒चाद्य॑ज्ञं पु॒नीत॑न । यू॒यं हि
ष्ठा सु॑दानवः ॥ २ ॥ अ॒भि य॒ज्ञं गृ॑णीहि नो॒ मावो॑ नेष्टः पिब॒ च॒त॒तु-
ना॑ । त्वं हि र॑त्न॒धा अ॒सि ॥ ३ ॥ अ॒ग्ने दे॒वाँ इ॒हा व॑ह सा॒दया॒ योनि॑षु
त्रि॒षु । परि॑ भू॒प पि॑ब॒ च॒त॒तुना॑ ॥ ४ ॥ ब्रा॒ह्म॒णादि॑न्द्र॒ राध॑सः पि॒वा
सोम॑मृ॒तूर॑नु । तवे॒द्वि स॒ख्यम॑स्तृ॒तं ॥ ५ ॥ यु॒वं द॑क्षं धृ॒तव॑त॒ मि॒त्रा-
वरु॑ण दू॒ळ॒भं । च॒त॒तुना॑ य॒ज्ञमा॑शये ॥ ६ ॥ २८ ॥ द्र॒वि॒णो॒दा द्र॒वि॒णसो॑

॥ १४ ॥ आ एभिः अग्ने दुवः गिरः विश्वेभिः सोमं ऽपीतये
 देवेभिः याहि यक्षि च ॥ १ ॥ आ त्वा कणाः अहूषत गृणन्ति
 विप्र ते धियः देवेभिः अग्ने आ गहि ॥ २ ॥ इन्द्रवायू बृहस्पतिं
 मित्रा अग्निं पूषणं भगं आदित्यान् मारुतं गृणं ॥ ३ ॥ प्र वः
 भ्रियन्ते इन्द्रवः मत्सराः मादयिष्णवः द्रप्साः मध्वः चमू ऽसदः ॥ ४ ॥
 ईळते त्वां अवस्यवः कणासः वृक्त ऽवर्हिषः हविष्मन्तः अरं ऽकृ-
 तः ॥ ५ ॥ घृत ऽपृष्ठाः मनः ऽयुजः ये त्वा वहन्ति वह्नयः आ
 देवान् सोमं ऽपीतये ॥ ६ ॥ २६ ॥ तान् यजत्रान् ऋतु ऽवृधः अग्ने
 पत्नी ऽवतः कृधि मध्वः सु ऽजिह्व पायय ॥ ७ ॥ ये यजत्राः ये
 ईक्ष्वाः ते ते पिबन्तु जिह्वया मधोः अग्ने वर्षट् ऽकृति ॥ ८ ॥ आकीं
 सूर्यस्य रोचनात् विश्वान् देवान् उषः ऽवृधः विप्रः होता इह
 वक्षति ॥ ९ ॥ विश्वेभिः सोम्यं मधु अग्ने इन्द्रेण वायुना पिब
 मित्रस्य धाम ऽभिः ॥ १० ॥ त्वं होता मनुः ऽहितः अग्ने यज्ञेषु
 सीदसि सः इमं नः अध्वरं यज ॥ ११ ॥ युष्ट्व हि अरुषीः रथे
 हरितः देव रोहितः ताभिः देवान् इह आ वह ॥ १२ ॥ २७ ॥

॥ १५ ॥ इन्द्र सोमं पिब ऋतुना आ त्वा विशन्तु इन्द्रवः मत्स-
 रासः तत् ऽओक्सः ॥ १ ॥ मरुतः पिबन्त ऋतुना पोत्रात् यज्ञं
 पुनीतन् यूयं हि स्थ सु ऽदानवः ॥ २ ॥ अभि यज्ञं गृणीहि नः
 गावः नेष्टः पिब ऋतुना त्वं हि रत्न ऽधाः असि ॥ ३ ॥ अग्ने
 देवान् इह आ वह सादय योनिषु त्रिषु परि भूष पिब ऋतु-
 ना ॥ ४ ॥ ब्राह्मणात् इन्द्र राधसः पिब सोमं ऋतुन् अनु तव
 इत् हि सख्यं अस्तृतं ॥ ५ ॥ युवं दक्षं धृत ऽवृता मित्रावरुणा
 दुः ऽदभं ऋतुना यज्ञं आशये ॥ ६ ॥ २८ ॥ द्रविणः ऽदाः द्रविणसः

अ० १. अ० १. व० ३२.] ॥ १० ॥ [म० १. अ० ४. सू० १७.

मावहस्तासो अध्वरे । यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥ द्रविणोदा ददातु
नो वसूनि यानि शृण्वरे । देवेषु ता वनामहे ॥ ८ ॥ द्रविणोदाः
पिपीषति जुहोत प्र च तिष्ठत । नेष्ट्रादृतुभिरिष्यत ॥ ९ ॥ यत्त्वा
तुरीयमृतुभिर्द्रविणोदो यजामहे । अर्धस्मानो ददिर्भव ॥ १० ॥
अश्विना पिबतं मधु दीद्यमी शुचिव्रता । ऋतुना यज्ञवाह-
सा ॥ ११ ॥ गार्हपत्येन संत्य ऋतुना यज्ञनीरसि । देवान्देवयते
यज ॥ १२ ॥ २९ ॥

॥ १६ ॥ १-९ मेधातिथिः काण्वः ॥ इंद्रः ॥ गायत्री ॥

॥ १६ ॥ आ त्वा वहंतु हरयो वृषणं सोमपीतये । इंद्र त्वा सूर-
चक्षसः ॥ १ ॥ इमा धाना घृतस्रुवो हरी इहोप वक्षतः । इंद्रं सुख-
तमे रथे ॥ २ ॥ इंद्रं प्रातर्हवामह इंद्रं प्रयत्यध्वरे । इंद्रं सोमस्य
पीतये ॥ ३ ॥ उप नः सुतमा गहि हरिभिरिंद्र केशिभिः । सुते हि
त्वा हवामहे ॥ ४ ॥ सेमं नः स्तोममा गह्युपेदं सर्वनं सुतं । गौरो
न तृषितः पिब ॥ ५ ॥ ३० ॥ इमे सोमास इंद्रवः सुतासो अधि
बर्हिषि । ताँ इंद्र सहसे पिब ॥ ६ ॥ अयं ते स्तोमो अयियो हृदि-
स्पृगास्तु शंतमः । अथा सोमं सुतं पिब ॥ ७ ॥ विश्वमित्सर्वनं सुत-
मिंद्रो मदाय गच्छति । वृत्रहा सोमपीतये ॥ ८ ॥ सेमं नः काममा
पृण गोभिरश्वैः शतक्रतो । स्तवाम त्वा स्वाध्यः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १७ ॥ १-९ मेधातिथिः काण्वः ॥ इंद्रावरुणौ ॥ १-३. ६-९ गायत्री । ४. ५ पादनिष्कृत् ॥

॥ १७ ॥ इंद्रावरुणयोरहं सम्राजोरव आ वृणे । ता नो
मृळात इहशे ॥ १ ॥ गंतारा हि स्थोऽवसे हवं विप्रस्य माव-
तः । धर्तारा चर्षणीनां ॥ २ ॥ अनुकामं तर्पयेथा मिंद्रावरुण
राय आ । ता वां नेदिष्ममीमहे ॥ ३ ॥ युवाकु हि शचीनां युवाकु

अ० १. अ० १. व० ३२.]   ॥ १० ॥   [म० १. अ० ४. सू० १७.

यावँऽहस्तासः अध्वरे यज्ञेषु देवं ईळते ॥ ७ ॥ द्रविणःऽदाः
ददातु नः वसूनि यानि शृण्वरे देवेषु ता वनामहे ॥ ८ ॥ द्रवि-
णःऽदाः पिपीषति जुहोत प्र च तिष्ठत नेष्टात् ऋतुऽभिः
इष्यत ॥ ९ ॥ यत् त्वा तुरीयं ऋतुऽभिः द्रविणःऽदः यजामहे अध
स्म नः ददिः भव ॥ १० ॥ अश्विना पिबतं मधु दीदिऽअग्नीं
शुचिऽवता ऋतुना यज्ञऽवाहसा ॥ ११ ॥ गार्हऽपत्येन संत्य
ऋतुना यज्ञऽनीः असि देवान् देवऽयते यज ॥ १२ ॥ २९ ॥

॥ १६ ॥ आ त्वा वहंतु हरयः वृषणं सोमऽपीतये इंद्र त्वा
सूरऽचक्षसः ॥ १ ॥ इमाः धानाः घृतऽसुवः हरी इह उप वक्षतः
इंद्रं सुखऽतमे रथे ॥ २ ॥ इंद्रं प्रातः हवामहे इंद्रं प्रऽयति अध्वरे
इंद्रं सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ उप नः सुतं आ गृहि हरिऽभिः इंद्र
केशिऽभिः सुते हि त्वा हवामहे ॥ ४ ॥ सः इमं नः स्तोमं आ
गृहि उप इदं सर्वनं सुतं गौरः न तृषितः पिब ॥ ५ ॥ ३० ॥ इमे
सोमासः इंद्रवः सुतासः अधि बर्हिषि तान् इंद्र सहसे पिब ॥ ६ ॥
अयं ते स्तोमः अप्रियः हृदिऽस्पृक् अस्तु शम्ऽतमः अथ सोमं
सुतं पिब ॥ ७ ॥ विश्वं इत् सर्वनं सुतं इंद्रः मदाय गच्छति
वृत्रऽहा सोमऽपीतये ॥ ८ ॥ सः इमं नः कामं आ पूण गोभिः
अश्वैः शतऽक्रतो स्त्वाम त्वा सुऽआर्ध्यः ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १७ ॥ इंद्रावरुणयोः अहं संऽराजोः अवः आ वृणे ता नः
मृळातः ईदृशे ॥ १ ॥ गंतारा हि स्थः अवसे हवं विप्रस्य माऽव-
तः धर्तारा चर्षणीनां ॥ २ ॥ अनुऽकामं तर्पयेथां इंद्रावरुणा
रायः आ ता वां नेदिष्टं ईमहे ॥ ३ ॥ युवाकु हि शचीनां युवाकु

अ० १. अ० १. व० ३६.] ॥ ११ ॥ [म० १. अ० ५. सू० १९.

सुमतीनां । भूयाम वाजदाव्रां ॥ ४ ॥ इंद्रः सहस्रदाव्रां वरुणः
शंस्यानां । ऋतुर्भवत्युक्थ्यः ॥ ५ ॥ ३२ ॥ तयोरिदवसा वयं सनेम
नि च धीमहि । स्यादुत प्रेरचनं ॥ ६ ॥ इंद्रावरुण वामहं हुवे चि-
त्राय राधसे । अस्मान्सु जिग्युषस्कृतं ॥ ७ ॥ इंद्रावरुण नू नु वां
सिषासंतीषु धीष्वा । अस्मभ्यं शर्म यच्छतं ॥ ८ ॥ प्र वामश्नोतु
सुष्टुतिरिंद्रावरुण यां हुवे । यामृधार्थे सधस्तुतिं ॥ ९ ॥ ३३ ॥ ४ ॥

॥ १८ ॥ १-९ मेधातिथिः कारवः ॥ १-३ ब्रह्मणस्पतिः । ४ ब्रह्मणस्पतिरिंद्रश्च सोमश्च ।

५ ब्रह्मणस्पतिर्देक्षिणा च । ६-८ सदसस्पतिः । ९ सदसस्पतिर्नराशंसो वा ॥ गायत्री ॥

॥ १८ ॥ सोमानं स्वरणं कृणुहि ब्रह्मणस्पते । कक्षीवंतं य
ज्जौशिजः ॥ १ ॥ यो रेवान्यो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः । स नः
सिषक्तु यस्तुरः ॥ २ ॥ मा नः शंसो अररुषो धूर्तिः प्रणङ्ग्यत्यस्य ।
रक्षा णो ब्रह्मणस्पते ॥ ३ ॥ स घा वीरो न रिष्यति यमिंद्रो ब्रह्म-
णस्पतिः । सोमो हिनोति मर्त्यं ॥ ४ ॥ त्वं तं ब्रह्मणस्पते सोम इंद्रश्च
मर्त्यं । दक्षिणा पात्वंहसः ॥ ५ ॥ ३४ ॥ सदसस्पतिमद्भुतं प्रियमिंद्रस्य
काम्यं । सनिं मेधामयासिषं ॥ ६ ॥ यस्माद्वते न सिध्यति यज्ञो
विपश्चितश्चन । स धीनां योगमिन्वति ॥ ७ ॥ आदधोति हविष्कृ-
तिं प्रांचं कृणोत्यध्वरं । होत्रा देवेषु गच्छति ॥ ८ ॥ नराशंसं सुधृष्ट-
ममपश्यं सप्रथस्तमं । दिवो न सद्यमखसं ॥ ९ ॥ ३५ ॥

॥ १९ ॥ १-९ मेधातिथिः कारवः ॥ अग्निर्मरुतश्च ॥ गायत्री ॥

॥ १९ ॥ प्रति त्यं चारुमध्वरं गोपीथाय प्र हूयसे । मरुद्भिरग्न
आ गहि ॥ १ ॥ नहि देवो न मर्त्यो महस्तव ऋतुं परः ।
मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ २ ॥ ये महो रजसो विदुर्विश्वे देवा-
सो अदुहः । मरुद्भिरग्न आ गहि ॥ ३ ॥ य उया अर्कमा-

अ० १. अ० १. व० ३६.] ॥ ११ ॥ [म० १. अ० ५. सू० १९.

सु॒ऽम॒ती॒नां भू॒याम॑ वा॒ज॒ऽदा॒व्रां ॥४॥ इं॒द्रः स॒ह॒स्र॒ऽदा॒व्रां व॒रु॒णः
शं॒स्या॒नां क्र॒तुः भ॒व॒ति॒ उ॒क्थ्यः ॥५॥ ३२॥ त॒योः इ॒त् अ॒व॒सा व॒यं
स॒नेम॑ नि च॒ धी॒म॒हि॒ स्या॒त् उ॒त प्र॒ऽरे॒च॒नं ॥६॥ इं॒द्रा॒व॒रु॒णा वां
अ॒हं हु॒वे चि॒त्राय॑ रा॒ध॒से अ॒स्मान् सु॒ जि॒ग्युषः॑ कृ॒तं ॥७॥ इं॒द्रा॒-
व॒रु॒णा नु नु वां॒ सि॒सा॒संती॑षु धी॒षु आ अ॒स्मभ्य॑ श॒र्म य॒च्छ॒तं ॥८॥
प्र वां अ॒श्रो॒तु सु॒ऽस्तु॒तिः इं॒द्रा॒व॒रु॒णा यां हु॒वे यां ऋ॒धाये॑
स॒ध॒ऽस्तु॒तिं ॥९॥ ३३॥ ४॥

॥ १८ ॥ सो॒मानं॑ स्वर॒णं कृ॒णु॒हि ब्र॒ह्म॒णः प॒ते क॒ष्टी॒व॒तं यः
अ॒श्वि॒जः ॥१॥ यः रे॒वान् यः अ॒मी॒व॒ऽहा व॒सु॒ऽवि॒त् पु॒ष्टि॒ऽव॒र्ध॒नः
सः नः॒ सि॒स॒क्तु॒ यः तुरः॑ ॥२॥ मा नः॒ शंसः॑ अ॒र॒रु॒पः धृ॒तिः प्र॒ण॒क्
म॒र्त्य॒स्य र॒क्ष॒ नः ब्र॒ह्म॒णः प॒ते ॥३॥ सः घ॒ वी॒रः न रि॒ष्य॒ति यं इं॒द्रः
ब्र॒ह्म॒णः प॒तिः सोमः॑ हि॒नो॒ति म॒र्त्य ॥४॥ त्वं तं ब्र॒ह्म॒णः प॒ते सोमः॑
इं॒द्रः च॒ म॒र्त्यं द॒क्षि॒णा पा॒तु अ॒हंसः॑ ॥५॥ ३४॥ स॒द॒सः प॒तिं अ॒ब्रु॒तं
प्रि॒यं इं॒द्र॒स्य का॒म्यं स॒निं मे॒धां अ॒या॒सि॒षं ॥६॥ यस्मा॑त् ऋ॒ते
न सि॒ध्य॒ति य॒ज्ञः वि॒षः॒ऽचितः॑ च॒न सः॑ धी॒नां यो॒गं इ॒न्व॒ति ॥७॥
आ॒त् ऋ॒धो॒ति॒ ह॒विः॒ऽकृ॒तिं प्रा॑चं कृ॒णो॒ति अ॒ध्व॒रं हो॒चा दे॒वेषु॑
ग॒च्छ॒ति ॥८॥ न॒रा॒शंसं॑ सु॒ऽधृ॒ष्टं अ॒प॒श्यं स॒प्र॒थः॒ऽत॒मं दि॒वः
न स॒द्य॒ऽम॒ख॒सं ॥९॥ ३५॥

॥ १९ ॥ प्र॒ति॒त्यं चा॒रुं अ॒ध्व॒रं गो॒ऽपी॒थाय॑ प्र॒हू॒य॒से म॒रु॒त॒ऽभिः
अ॒ग्ने आ॒ ग॒हि ॥१॥ न॒हि दे॒वः न म॒र्त्यः म॒हः त॒व क्र॒तुं प॒रः
म॒रु॒त्ऽभिः अ॒ग्ने आ॒ ग॒हि ॥२॥ ये म॒हः र॒ज॒सः वि॒दुः वि॒श्वे
दे॒वा॒सः अ॒दु॒हः म॒रु॒त्ऽभिः अ॒ग्ने आ॒ ग॒हि ॥३॥ ये उ॒याः अ॒र्के

अ० १. अ० २. व० ३.] ॥ १२ ॥ [म० १. अ० ५. सू० २१.

नृचुरनाधृष्टासु ओजसा । मरुद्भिरग्न आ गंहि ॥ ४ ॥ ये शुभ्रा
घोरवर्षसः सुक्ष्वासो रिशादसः । मरुद्भिरग्न आ गंहि ॥ ५ ॥ ३६ ॥
ये नाकस्याधि रोचने दिवि देवासु आसते । मरुद्भिरग्न आ
गंहि ॥ ६ ॥ य ईखयँति पर्वतान् तिरः समुद्रमण्वं । मरुद्भिरग्न
आ गंहि ॥ ७ ॥ आ ये तन्वन्ति रश्मिभिस्तिरः समुद्रमोजसा ।
मरुद्भिरग्न आ गंहि ॥ ८ ॥ अभि त्वा पूर्वपीतये सृजामि सोम्यं
मधु । मरुद्भिरग्न आ गंहि ॥ ९ ॥ ३७ ॥ १ ॥

॥ २० ॥ १-८ मेधातिथिः कारवः ॥ ऋभवः ॥ गायत्री ॥

॥ २० ॥ अयं देवाय जन्मने स्तोमो विप्रेभिरासया । अकारि
रत्नधातमः ॥ १ ॥ य इन्द्राय वचोयुजा ततक्षुर्मनसा हरी ।
शमीभिर्यज्ञमाशत ॥ २ ॥ तक्षन्नासत्याभ्यां परिज्मानं सुखं रथं ।
तक्षन्धेनुं सबर्दुघां ॥ ३ ॥ युवाना पितरा पुनः सत्यमन्वा ऋजू-
यवः । ऋभवो विष्ट्यक्रत ॥ ४ ॥ सं वो मदासो अग्मेतंद्रेण च
मरुत्वता । आदित्येभिश्च राजभिः ॥ ५ ॥ १ ॥ उत त्यं चमसं नवं
त्वष्टुर्देवस्य निष्कृतं । अकर्त चतुरः पुनः ॥ ६ ॥ ते नो रत्नानि
धत्तन् तिरा साप्रानि सुन्वते । एकमेकं सुशस्तिभिः ॥ ७ ॥ अधा-
रयन्त बह्व्योऽभजन्त सुकृत्यया । भागं देवेषु यज्ञियं ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ २१ ॥ १-६ मेधातिथिः कारवः ॥ इन्द्राग्नी ॥ गायत्री ॥

॥ २१ ॥ इहेन्द्राग्नी उप ब्रूये तयोरित्स्तोममुशमसि । ता
सोमं सोमपातमा ॥ १ ॥ ता यज्ञेषु प्र शंसतेन्द्राग्नी शुभता
नरः । ता गायत्रेषु गायत ॥ २ ॥ ता मित्रस्य प्रशस्तय इन्द्राग्नी
ता हवामहे । सोमपा सोमपीतये ॥ ३ ॥ उया संता हवामह
उपेदं सर्वनं सुतं । इन्द्राग्नी एह गच्छतां ॥ ४ ॥ ता महांता

आ॒नृ॒चुः अ॒ना॒धृ॒ष्टासः अ॒ज॒सा म॒रुत्॒ऽभिः अ॒ग्ने आ ग॒हि ॥४॥
 ये शु॒भ्राः घो॒रऽव॒र्षसः सु॒ऽष्टु॒चासः रि॒शा॒दसः म॒रुत्॒ऽभिः अ॒ग्ने
 आ ग॒हि ॥५॥ ३६॥ ये ना॒कस्य अ॒धि रो॒चने दि॒वि दे॒वासः
 आस॑ते म॒रुत्॒ऽभिः अ॒ग्ने आ ग॒हि ॥६॥ ये ई॒खय॑न्ति पर्व॒तान्
 ति॒रः स॒मुद्रं अ॒र्ण॒वं म॒रुत्॒ऽभिः अ॒ग्ने आ ग॒हि ॥७॥ आ ये त॒न्वन्ति
 र॒श्मिऽभिः ति॒रः स॒मुद्रं अ॒ज॒सा म॒रुत्॒ऽभिः अ॒ग्ने आ ग॒हि ॥८॥
 अ॒भि त्वा॒ पूर्वं॒ऽपी॒तये सृ॒जामि॑ सो॒म्यं मधु॑ म॒रुत्॒ऽभिः अ॒ग्ने आ
 ग॒हि ॥९॥ ३७॥ १॥

॥२०॥ अ॒यं दे॒वाय॑ जन्म॒ने स्तोमः॑ वि॒प्रेभिः॑ आ॒स॒या अ॒कारि॑
 र॒त्नऽधा॑त॒मः ॥१॥ ये इं॒द्राय॑ व॒चऽयु॒जा त॒त॒क्षुः मन॑सा हरी॒
 शमी॑भिः य॒ज्ञं आ॒शत॑ ॥२॥ त॒क्षन् ना॑स॒त्याभ्यां॑ परि॒ऽज्मानं॑
 सु॒ऽखं रथं॑ त॒क्षन् धे॒नुं स॒वऽदु॒र्घा ॥३॥ यु॒वा॒ना पि॒तरा॑ पुनः॒
 स॒त्यऽम॑त्राः ऋ॒जुऽयवः॑ ऋ॒भवं॑ वि॒ष्टी अ॒क्रत॑ ॥४॥ सं वः॒ मदा॑-
 सः अ॒ग्मत॑ इं॒द्रेण॑ च॒ म॒रुत्वं॑ता आ॒दित्ये॑भिः च॒ राज॑ऽभिः ॥५॥ १॥
 उ॒त त्वं च॒म॒सं न॒वं त्वष्टुः॑ दे॒वस्य॑ निऽकृ॒तं अ॒कर्त॑ च॒तुरः॑
 पुनः॑ ॥६॥ ते नः॒ रत्ना॑नि ध॒त्तन् त्रिः॑ आ सा॒प्तानि॑ सु॒न्वते
 ए॒कंॽए॒कं सु॒श॒स्तिऽभिः॑ ॥७॥ अ॒धा॒रय॑न्त व॒ह्नयः॑ अ॒भज॑न्त
 सु॒ऽकृत्य॑या भा॒गं दे॒वेषु॑ य॒ज्ञियं॑ ॥८॥ २॥

॥२१॥ इ॒ह इं॒द्रा॒ग्नी॒ उप॑ हू॒ये तयोः॑ इत् स्तोमं॑ उ॒श्म॒सि ता॑
 सोमं॑ सो॒मऽपा॑त॒मा ॥१॥ ता य॒ज्ञेषु॑ प्र शंस॒त इं॒द्रा॒ग्नी॒ शु॒भत॑
 न॒रः ता गाय॑त्रेषु॑ गा॒यत॑ ॥२॥ ता मि॒त्रस्य॑ प्र॒ऽश॒स्तये॑ इं॒द्रा॒ग्नी॒
 ता ह॒वाम॒हे सो॒मऽपा॑ सोम॑ऽपी॒तये ॥३॥ उ॒या संता॑ ह॒वाम॒हे
 उप॑ इ॒दं स॒र्व॒नं सु॒तं इं॒द्रा॒ग्नी॒ आ इ॒ह ग॒च्छ॒तां ॥४॥ ता म॒हांता॑

अ० १. अ० २. व० ७.]   ॥ १३ ॥   [म० १. अ० ५. सू० २२.

सदस्पती इन्द्राग्नी रक्ष उज्जतं । अप्रजाः संत्वचिणः ॥५॥ तेन
सत्येन जागृतमधि प्रचेतुने पदे । इन्द्राग्नी शर्म यच्छतं ॥६॥३॥

॥ २२ ॥ १-२१ मेधातिथिः कारवः ॥ १-४ अश्विनौ । ५-६ सविता । ९. १० अग्निः । ११ देव्यः ।
१२ इन्द्राणीवरुणान्यग्नाय्यः । १३. १४ द्यावापृथिव्यौ । १५ पृथिवी । १६ विष्णुर्देवा वा ।
१७-२१ विष्णुः ॥ गायत्री ॥

॥२२॥ प्रातर्युजा वि बोधयाश्विनावेह गच्छतां । अस्य सोम-
स्य पीतये ॥१॥ या सुरथा रथीतमोभा देवा दिविस्पृशा । अश्वि-
ना ता हवामहे ॥२॥ या वां कशा मधुमत्यश्विना सूनृतावती । तया
यज्ञं मिमिक्षतं ॥३॥ नहि वामस्ति दूरके यत्रा रथेन गच्छथः ।
अश्विना सोमिनो गृहं ॥४॥ हिरण्यपाणिमृतये सवितारमुप
हूये । स चेत्ता देवता पदं ॥५॥४॥ अपां नपातमवसे सवितारमुप
स्तुहि । तस्य व्रतान्युश्मसि ॥६॥ विभक्तारं हवामहे वसोश्चित्रम्य
राधसः । सवितारं नृचक्षंसं ॥७॥ सखाय आ नि पीदत सविता
स्तोम्यो नु नः । दाता राधांसि शुभति ॥८॥ अग्ने पत्नीरिहा वह
देवानामुशतीरुप । त्वष्टारं सोमपीतये ॥९॥ आ मा अग्न इहावसे
होत्रां यविष्ठ भारती । वरुची धिषणां वह ॥१०॥५॥ अभि नो
देवीरवसा महः शर्मणा नृपत्नीः । अच्छिन्नपत्राः सचन्तां ॥११॥
इहेंद्राणीमुप हूये वरुणानी स्वस्तये । अग्रायी सोमपीतये ॥१२॥
मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षतां । पिपृतां नो भरी-
मभिः ॥१३॥ तयोरिद्धृतवत्प्रयो विप्रा रिहन्ति धीतिभिः । गंधर्वस्य
ध्रुवे पदे ॥१४॥ स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशनी । यच्छा नः
शर्म सप्रथः ॥१५॥६॥ अतो देवा अवन्तु नो यतो विष्णुर्वि-
चक्रमे । पृथिव्याः सप्त धामभिः ॥१६॥ इदं विष्णुर्वि चक्रमे वेधा
नि दधे पदं । समूळहमस्य पांसुरे ॥१७॥ चीणि पदा वि चक्रमे

सदस्पती॑ इन्द्रा॑ग्नी॒ रक्षः॑ उ॒ज्ज॒तं अ॒प्र॒जाः सं॒तु अ॒त्रि॒णः ॥५॥ तेन॑
स॒त्येन॑ जा॒गृतं॑ अ॒धि प्र॒ऽचे॒तुने॑ प॒दे इन्द्रा॑ग्नी॒ शर्म॑ य॒च्छ॒तं ॥६॥३॥

॥ २२ ॥ प्रा॒तःऽयु॒जां वि बो॒धय॑ अ॒श्विनौ॑ आ इ॒ह ग॒च्छ॒तां
अ॒स्य सोम॑स्य पी॒तये॑ ॥ १ ॥ या सु॒ऽरथा॑ र॒थिऽत॑मा उ॒भा
दे॒वा दि॒विऽस्पृ॑शा अ॒श्विना॑ ता ह॒वाम॑हे ॥ २ ॥ या वां क॒र्णा
मधु॑ऽमती अ॒श्विना॑ सू॒नृता॑ऽवती॒ तया॑ य॒ज्ञं मि॒मिक्षा॑तं ॥ ३ ॥
न॒हि वां अ॒स्ति दूर॑के यत्र रथे॒न ग॒च्छथः॑ अ॒श्विना॑ सो॒मिनः॑
गृ॒हं ॥ ४ ॥ हि॒र॒ण्यऽपा॑णिं ऊ॒तये॑ स॒वितारं॑ उप॒ ङ्क्ष॑ये सः चे॒त्ता
दे॒वता॑ प॒दं ॥ ५ ॥ ४ ॥ अ॒पां न॒पातं॑ अ॒वसे॑ स॒वितारं॑ उप॒ स्नुहि॑ तस्य
व॒तानि॑ उ॒श्मसि॑ ॥ ६ ॥ विऽभ॒क्तारं॑ ह॒वाम॑हे व॒सोः चि॒त्रस्य॑
रा॒धसः॑ स॒वितारं॑ नृ॒ऽचक्ष॑सं ॥ ७ ॥ सखा॑यः आ नि सी॒दत॑ स॒विता॑
स्तो॒म्यः नु नः॑ दा॒ता रा॒धांसि॑ शु॒भति॑ ॥ ८ ॥ अ॒ग्ने प॒त्नीः इ॒ह आ
व॒ह दे॒वानां॑ उ॒गतीः॑ उप॒ त्वष्टारं॑ सोम॑ऽपी॒तये॑ ॥ ९ ॥ आ ग्राः अ॒ग्ने
इ॒ह अ॒वसे॑ हो॒त्रां य॒विष्ठ॑ भा॒रती॑ व॒रुची॑ धि॒षणां॑ व॒ह ॥ १० ॥ ५ ॥
अ॒भि नः॑ दे॒वीः अ॒वसा॑ महः शर्म॑णा नृ॒ऽपत्नीः॑ अ॒च्छिन्नऽप॒चाः
स॒च॒न्तां ॥ ११ ॥ इ॒ह इन्द्रा॑ग्नी उप॒ ङ्क्ष॑ये व॒रुणा॑नी स्व॒स्तये॑ अ॒ग्रायी॑
सोम॑ऽपी॒तये॑ ॥ १२ ॥ मही॑ द्यौः पृथि॒वी च नः॑ इ॒मं य॒ज्ञं मि॒मि॒-
क्ष॒तां पि॒पृतां॑ नः भरी॑मऽभिः ॥ १३ ॥ तयोः॑ इ॒त घृ॒तऽव॑त॒ पयः॑
वि॒प्राः रि॒हन्ति॑ धी॒तिऽभिः॑ गंध॒र्वस्य॑ ध्रु॒वे प॒दे ॥ १४ ॥ स्यो॒ना
पृथि॒वि भ॒व अ॒नृक्ष॑रा निऽवे॒गन्ती॑ य॒च्छे नः॑ शर्म॑ सऽप्र॒-
थः ॥ १५ ॥ ६ ॥ अ॒तः दे॒वाः अ॒व॑न्तु नः य॒तः वि॒ष्णुः विऽच॑क्रमे
पृथि॒व्याः स॒प्र धा॑मऽभिः ॥ १६ ॥ इ॒दं वि॒ष्णुः वि॒च॒क्रमे॑ वे॒धा नि
द॒धे प॒दं संऽऊ॒ळ्हं॑ अ॒स्य पा॑सुरे ॥ १७ ॥ त्री॒णि प॒दा वि॒च॒क्रमे॑

अ० १. अ० २. व० १०.] ॥ १४ ॥ [म० १. अ० ५. सू० २३.

विष्णुर्गोपा अदाभ्यः । अतो धर्माणि धारयन् ॥ १८ ॥ विष्णोः
कर्माणि पश्यत यतो व्रतानि पश्ये । इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ १९ ॥
तद्विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः । दिवीव चक्षुरा-
ततं ॥ २० ॥ तद्विप्रासो विपन्यवो जागृवांसः समिधते ।
विष्णोर्यत्परमं पदं ॥ २१ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ १-२४ मेधातिथिः कारखः ॥ १ वायुः । २-३ इन्द्रवायू । ४-६ मित्रावरुणौ । ७-९ इन्द्रो
मरुत्वान् । १०-१२ विश्वे देवाः । १३-१५ पूषा । १६-२३^१ आपः । २३^२-२४ अग्निः ॥
९-१६ गायत्री । १९ पुरउष्णिक् । २० अनुष्टुप् । २१ प्रतिष्ठा । २२-२४ अनुष्टुप् ॥

॥ २३ ॥ तीव्राः सोमासु आ गह्याशीर्वितः सुता इमे । वायो
तान्प्रस्थितान्पिब ॥ १ ॥ उभा देवा दिविस्पृशेन्द्रवायू हवामहे ।
अस्य सोमस्य पीतये ॥ २ ॥ इन्द्रवायू मनोजुवा विप्रा हवन्त ऊतये ।
सहस्राक्षा धियस्पती ॥ ३ ॥ मित्रं वयं हवामहे वरुणं सोमपीतये ।
जज्ञाना पूतदक्षसा ॥ ४ ॥ ऋतेन यार्वृतावृधावृतस्य ज्योतिष-
स्पती । ता मित्रावरुणा हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥ वरुणः प्राविता भुवन्मित्रो
विश्वाभिरूतिभिः । करतां नः सुरार्धसः ॥ ६ ॥ मरुत्वन्तं हवामहे
इन्द्रमा सोमपीतये । सजूर्गणेन तृपतु ॥ ७ ॥ इन्द्रज्येष्ठा मरुद्गणा
देवासः पूषरातयः । विश्वे मम श्रुता हवन् ॥ ८ ॥ हत वृचं सुदानव
इन्द्रेण सहसा युजा । मा नो दुःशंस ईशत ॥ ९ ॥ विश्वान्देवान्हवा-
महे मरुतः सोमपीतये । उषा हि पृथ्विमातरः ॥ १० ॥ ९ ॥ जयता-
मिव तन्यतुर्मरुतामेति धृषुया । यच्छुभं याथना नरः ॥ ११ ॥
हस्काराद्विद्युतस्पर्यतो जाता अवंतु नः । मरुतो मृळयन्तु
नः ॥ १२ ॥ आ पूषञ्चिचर्बर्हिषमाघृणे धरुणं दिवः । आजानृष्टं
यथा पशुं ॥ १३ ॥ पूषा राजानमाघृणिरपगूळहं गुहा हितं । अवि-
दश्चिचर्बर्हिषं ॥ १४ ॥ उतो स मह्यमिन्दुभिः षड्युक्ता अनुसे-

अ० १. अ० २. व० १०.] ॥ १४ ॥ [म० १. अ० ५. सू० २३.

विष्णुः गोपाः अदाभ्यः अतः धर्माणि धारयन् ॥ १८ ॥ विष्णोः
कर्माणि पश्यन् यतः व्रतानि पश्यन् इन्द्रस्य युज्यः सखा ॥ १९ ॥
तत् विष्णोः परमं पदं सदा पश्यन्ति सूरयः दिविऽइव चक्षुः
आऽततं ॥ २० ॥ तत् विप्रासः विपन्यवः जागृऽवांसः सं इधते
विष्णोः यत् परमं पदं ॥ २१ ॥ ७ ॥

॥ २३ ॥ तीव्राः सोमांसः आ गृहि आशीऽवैतः सुताः इमे
वायो तान् प्रऽस्थितान् पिब ॥ १ ॥ उभा देवा दिविऽस्पृशा
इन्द्रवायू हवामहे अस्य सोमस्य पीतये ॥ २ ॥ इन्द्रवायू मनऽजु-
वा विप्राः हवन्ते ऊतये सहस्रऽअक्षा धियः पती ॥ ३ ॥ मित्रं
वयं हवामहे वरुणं सोमऽपीतये जज्ञाना पूतऽदक्षसा ॥ ४ ॥
ऋतेन यौ ऋतऽवृधौ ऋतस्य ज्योतिषः पती ता मित्रावरुणा
हुवे ॥ ५ ॥ ८ ॥ वरुणः प्रऽअविता भुवत् मित्रः विश्वाभिः
ऊतिऽभिः कर्ता नः सुऽराधसः ॥ ६ ॥ मरुत्वैतं हवामहे इन्द्र आ
सोमऽपीतये सऽजूः गणेन तृपतु ॥ ७ ॥ इन्द्रऽज्येष्ठाः मरुत्ऽग-
णाः देवासः पूषऽरातयः विश्वे मम श्रुत हवै ॥ ८ ॥ हत वृत्रं
सुऽदानवः इन्द्रेण सहसा युजा मा नः दुःशंसः इशत ॥ ९ ॥
विश्वान् देवान् हवामहे मरुतः सोमऽपीतये उषाः हि
पृश्निऽमातरः ॥ १० ॥ ९ ॥ जयतांऽइव तन्यतुः मरुता एति
धृष्णुऽया यत् शुभं याथन नरः ॥ ११ ॥ हस्कारात् विऽद्युतः परि
अतः जाताः अवन्तु नः मरुतः मृळयन्तु नः ॥ १२ ॥ आ पूषन्
चिचऽबर्हिषं आघृणे धरुणं दिवः आ अज नष्टं यथा पशुं ॥ १३ ॥
पूषा राजानं आघृणिः अपऽगूळ्हं गुहा हितं अविंदत् चि-
चऽबर्हिषं ॥ १४ ॥ उतो सः मह्यं इन्दुऽभिः षट् युक्तान् अनुऽसे-

अ० १. अ० २. व० १४.] ॥ १५ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २४.

षि॒धत् । गोभि॒र्य॒व॒ं न च॑र्कृषत् ॥ १५ ॥ १० ॥ अ॒ंब॒यो य॒न्त्य॒ध्व॒भिर्जा॒-
म॒यो अ॒ध्व॒री॒य॒तां । पृ॒च॒ती॒र्म॒धु॒ना प॒र्यः ॥ १६ ॥ अ॒मू॒र्या उ॒प॒ सूर्ये॒
याभि॒र्वा सूर्यः॑ स॒ह । ता नो॑ हि॒न्वं॒त्व॒ध्व॒रं ॥ १७ ॥ अ॒पो दे॒वीरु॒प॒ ह॒ये
य॒त्र गा॒वः पि॒ब॑न्ति नः । सि॒धु॒भ्यः क॑र्त्त॒व्यं ह॒विः ॥ १८ ॥ अ॒प्स्व॒ं प॒त॒-
र॒मृ॒त॒म॒प्सु भे॒ष॒ज॒म॒पा॒मु॒त प्र॑शस्तये । दे॒वा भ॑व॒न्त वा॒जिनः॑ ॥ १९ ॥
अ॒प्सु मे॒ सोमो॑ अब्रवी॒द॒न्त॒र्वि॒श्वानि॑ भे॒ष॒जा । अ॒ग्निं च॑ वि॒श्वशं॑-
भु॒व॒मा॒प॒श्च वि॒श्वभे॑ष॒जीः ॥ २० ॥ ११ ॥ आ॒पः पृ॒णी॒त भे॑ष॒जं व॑रू॒थं
त॒न्वे॒ऽम॒म॒ । ज्योक् च॑ सूर्ये॒ ह॒शे ॥ २१ ॥ इ॒द॒मा॒पः प्र॑ वह॒त॒ यत्किं च॑
दु॒रि॒तं म॒यि । यद्वा॒ह॒म॒भि॒दु॒द्रोह॑ यद्वा॒ शे॒प उ॒तानृ॑तं ॥ २२ ॥ आ॒पो
अ॒द्यान्व॑चा॒रि॒षं र॑से॒न् स॒म॒ग॒स्म॒हि । प॒र्य॒स्वा॒न॒म॒ आ ग॑हि॒ तं मा॒
सं सृ॑ज॒ व॒र्च॑सा ॥ २३ ॥ सं मा॒ग्ने व॒र्च॑सा सृ॒ज॒ सं प्र॒ज॒या॒ स॒मा॒रु॒षा ।
वि॒द्यु॒र्मे अस्य॑ दे॒वा इ॒न्द्रो वि॒द्यात्स॒ह ऋ॒षि॒भिः ॥ २४ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ २४ ॥ १-१५ शुनःशेष आजीर्गर्तिः (कृत्रिमो वैश्यामित्रो देवरातः) ॥ १ कः । २ अग्निः ।
३. ४ सविता । सविता भगो वा । ६-१५ वरूथः ॥ १. २. ६-१५ विद्युप ।
३-५ गायत्री ॥

॥ २४ ॥ कस्य॑ नूनं॒ क॒त॒म॒स्या॒मृ॒ता॒नां॒ म॒ना॒म॒हे चा॒रु दे॒वस्य॑
नाम॑ । को नो॑ म॒ह्या अ॒दि॒त॒ये पु॒न॒र्दा॒त्पि॒तरं॑ च ह॒शे॒यं मा॒तरं॑
च ॥ १ ॥ अ॒ग्ने॒र्व॒यं प्र॑थ॒म॒स्या॒मृ॒ता॒नां॒ म॒ना॒म॒हे चा॒रु दे॒वस्य॑
नाम॑ । स नो॑ म॒ह्या अ॒दि॒त॒ये पु॒न॒र्दा॒त्पि॒तरं॑ च ह॒शे॒यं मा॒तरं॑
च ॥ २ ॥ अ॒भि त्वा॑ दे॒व स॒वि॒त॒री॒शानं॑ वा॒र्या॒णां । स॒दा॒व॒न्भा॒-
ग॒मी॒म॒हे ॥ ३ ॥ यश्चि॒द्धि तं॑ इ॒त्या भ॒गः श॑श॒मानः॑ पु॒रा नि॒दः ।
अ॒द्वे॒षो ह॑स्त॒योर्द॒धे ॥ ४ ॥ भ॒ग॒भ॒क्त॒स्य ते॑ व॒य॒मु॒द॒शे॒म॒ त॒वा॒-
व॒सा । मूर्धा॑नं॒ रा॒य आ॒र॒भे ॥ ५ ॥ १३ ॥ न॒हि ते॑ स्रु॒चं न
स॒हो न॑ म॒न्युं व॒र्यश्च॒नामी॑ प॒त॒र्य॑त आ॒पुः । ने॒मा आ॒पो

अ० १. अ० २. व० १४.]   ॥ १५ ॥   [म० १. अ० ६. सू० २४.

सिं॒धत् गो॒भिः य॒वं न च॒र्क॒षत् ॥१५॥१०॥ अ॒ं॒व॒यः य॒न्ति
अ॒ध्व॑ऽभिः जा॒म॒यः अ॒ध्व॒रि॒ऽय॒तां पृ॒च॒तीः म॒धु॒ना प॒यः ॥१६॥
अ॒मूः याः उ॒प॒ सूर्ये॑ या॒भिः वा॒ सूर्यः॑ स॒ह ताः नः॑ हि॒न्व॑न्तु
अ॒ध्व॒रं ॥१७॥ अ॒पः दे॒वीः उ॒प॒ हू॒ये य॒त्र गा॒वः पि॒ब॑न्ति नः॑ सिं॒-
धु॑ऽभ्यः क॒र्त्त॒व्यं ह॒विः ॥१८॥ अ॒प्ऽसु अ॒न्तः अ॒मृ॒तं अ॒प्ऽसु भे॒ष॒जं
अ॒पां उ॒त प्र॑ऽश॒स्त॒ये दे॒वाः भ॒व॑न्त वा॒जिनः॑ ॥१९॥ अ॒प्ऽसु मे
सो॒मः अ॒ब्र॒वी॒त् अ॒न्तः वि॒श्वानि॑ भे॒ष॒जा अ॒ग्निं च॒ वि॒श्वऽश॑भु॒वं
आ॒पः च॒ वि॒श्वऽभे॑ष॒जीः ॥२०॥११॥ आ॒पः पृ॒णी॒त भे॒ष॒जं व॒रु॒णं
त॒न्वे म॒म ज्योक् च॒ सूर्ये॑ ह॒शे ॥२१॥ इ॒दं आ॒पः प्र॒ व॒ह॒त॒ यत् किं च॒
दुः॑ऽइ॒तं म॒यि यत् वा॒ अ॒हं अ॒भिऽदु॒द्रोहं॑ यत् वा॒ शे॒पे उ॒त
अ॒नृ॒तं ॥२२॥ आ॒पः अ॒द्य अ॒नु अ॒चा॒रि॒पं र॒सेन॑ सं अ॒ग॒स्महि॑
प॒य॒स्वान् अ॒ग्ने आ॒ ग॒हि तं मा॒ सं सृ॒ज॒ व॒र्च॑सा ॥२३॥ सं मा॒ अ॒ग्ने
व॒र्च॑सा सृ॒ज॒ सं प्र॑ऽज॒यां सं आ॒यु॒षा वि॒द्युः मे॒ अस्य॑ दे॒वाः इ॒न्द्रः
वि॒द्यात् स॒ह ऋ॒षि॑ऽभिः ॥२४॥१२॥५॥

॥२४॥ कस्य॑ नू॒नं क॒त॒मस्य॑ अ॒मृ॒ता॒नां म॒ना॒महे॑ चा॒रु दे॒वस्य॑
ना॒मं कः नः॑ म॒ह्यै अ॒दि॒त॒ये पु॒नः दा॒त् पि॒तरं॑ च॒ ह॒शे॒यं मा॒तरं॑
च॒ ॥१॥ अ॒ग्नेः व॒यं प्र॒थ॒मस्य॑ अ॒मृ॒ता॒नां म॒ना॒महे॑ चा॒रु दे॒वस्य॑
ना॒मं सः नः॑ म॒ह्यै अ॒दि॒त॒ये पु॒नः दा॒त् पि॒तरं॑ च॒ ह॒शे॒यं मा॒तरं॑
च॒ ॥२॥ अ॒भि॒त्वा दे॒व स॒वि॒तः ई॒शा॒नं वा॒यी॒णां सदा॑ अ॒व॒न् भा॒गं
ई॒म॒हे ॥३॥ यः चि॒त् हि ते॒ इ॒त्या भ॒गः श॒श॒मा॒नः पु॒रा नि॒दः
अ॒द्वे॒षः ह॒स्त॒योः द॒धे ॥४॥ भ॒गऽभ॒क्त॒स्य ते॒ व॒यं उ॒त अ॒ग्ने॒म॒ तव॑
अ॒व॒सा मूर्धा॑नं रा॒यः आ॒ऽर॒भे ॥५॥१३॥ न॒हि ते॒ श्व॒चं न स॒हः
न म॒न्युं व॒यः च॒न अ॒मी प॒त॒य॑न्तः आ॒पुः न इ॒माः आ॒पः

अ० १. अ० २. व० १६.] ॥ १६ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २५.

अनिमिषं चरंतीर्न ये वातस्य प्रमिनंत्यभ्वं ॥ ६ ॥ अबुधे
 राजा वरुणो वनस्योर्ध्वं स्तूपं ददते पूतदक्षः । नीचीनाः स्युरु-
 परि बुध एषामस्मे अंतर्निहिताः केतवः स्युः ॥ ७ ॥ उरुं
 हि राजा वरुणश्चकार सूर्याय पंथामन्वेतवा उ । अपदे पादा
 प्रतिधातवेऽकरुतापवक्ता हृदयाविधश्चित् ॥ ८ ॥ शतं ते रा-
 जन्भिषजः सहस्रमुर्वी गभीरा सुमतिष्टे अस्तु । बाधस्व दूरे
 निर्जृतिं पराचैः कृतं चिदेनः प्र मुमुग्ध्यस्मत् ॥ ९ ॥ अमी
 य ऋक्षा निहिताम उच्चा नक्तं ददृशे कुहं चिद्विवेयुः ।
 अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विचाकशुच्चंद्रमा नक्तमे-
 ति ॥ १० ॥ १४ ॥ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वंदमानस्तदा शास्ते
 यजमानो हविर्भिः । अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशंस मा न
 आयुः प्र मोषीः ॥ ११ ॥ तदिन्नक्तं तद्विवा मह्यमाहुस्तदयं केतो
 हृद आ वि चष्टे । शुनःशेषो यमहृद्भीतः सो अस्मान् राजा
 वरुणो मुमोक्तु ॥ १२ ॥ शुनःशेषो ह्यहृद्भीतस्त्रिषादित्यं
 दुपदेषु बद्धः । अवैनं राजा वरुणः ससृज्याद्विद्धाँ अदब्धो
 वि मुमोक्तु पाशान् ॥ १३ ॥ अव ते हेळो वरुण नमो-
 भिरव यज्ञेभिरीमहे हविर्भिः । क्षयन्नस्मभ्यमसुर प्रचेता
 राजन्नेनांसि शिश्रथः कृतानि ॥ १४ ॥ उदुक्तं वरुण पाश-
 मस्मदवाधमं वि मध्यमं श्रथाय । अथा वयमादित्य वते
 तवानागसो अदितये स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

॥ २५ ॥ १-२१ शुनःशेष राजागतिः ॥ वरुणः ॥ गायत्री ॥

॥ २५ ॥ यच्चिद्धि ते विशो यथा प्र देव वरुण व्रतं । मिनी-
 मसि ह्यविद्यवि ॥ १ ॥ मा नो वधाय हानवे जिहीळानस्य

अ० १. अ० २. व० १६.] ॥ १६ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २५.

अनिऽमिषं चरंतीः न ये वातस्य प्रऽमिनंति अभ्वं ॥ ६ ॥ अ॒बुधे
राजा वरुणः वनस्य ऊर्ध्वं स्तूपं ददते पूतऽदक्षः नीचीनाः स्युः
उपरि बुधः एषां अस्मे अंतः निऽहिताः केतवः स्युः ० ॥ ७ ॥ उरु
हि राजा वरुणः चकार सूर्याय पंथां अनुऽएतवे ऊं अपदे पा-
दा प्रतिऽधातवे अकः उत अपऽवक्ता हृदयऽविधः चित् ॥ ८ ॥
शतं ते राजन् भिषजः सहस्रं उर्वी गभीरा सुऽमतिः ते अस्तु
बाधस्व दूरे निऽच्छृतिं पराचैः कृतं चित् एनंः प्र मुमुग्धि
अस्मत् ॥ ९ ॥ अमी ये चक्षुः निऽहितासः उच्चा नक्तं दहश्रे
कुहं चित् दिवा इयुः अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि विऽचाकशत्
चंद्रमाः नक्तं एति ॥ १० ॥ १४ ॥ तत् त्वा यामि ब्रह्मणा वंदमानः
तत् आ शास्ते यजमानः हविःऽभिः अहेळमानः वरुण इह
बोधि उरुऽशंस मा नः आयुः प्र, मोषीः ॥ ११ ॥ तत् इत् नक्तं तत्
दिवा मह्यं आहुः तत् अयं केतः हृदः आ वि चष्टे शुनः शेषः यं
अहंत गृभीतः सः अस्मान् राजा वरुणः मुमोक्तु ॥ १२ ॥ शुनः-
शेषः हि अहंत गृभीतः त्रिषु आदित्यं दुपदेषु बद्धः अव एनं
राजा वरुणः ससृज्यात् विद्वान् अदब्धः वि मुमोक्तु पा-
शान् ॥ १३ ॥ अव ते हेळः वरुण नमःऽभिः अव यज्ञेभिः ईमहे
हविःऽभिः क्षयन् अस्मभ्यं असुर प्रऽचेतः ० राजन् एनांसि
शिश्नयः कृतानि ॥ १४ ॥ उत् उत्ऽतमं वरुण पार्श्वं अस्मत् अव
अधमं वि मध्यमं श्रथय अथ वयं आदित्य व्रते तव अनागसः
अदितये स्याम ॥ १५ ॥ १५ ॥

॥ २५ ॥ यत् चित् हि ते विशः यथा प्र देव वरुण व्रतं मिनी-
मसि द्यविऽद्यवि ॥ १ ॥ मा नः वधाय हलवे जिहीळानस्य

अ० १. अ० २. व० १९.] ॥ १७ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २५.

रीरधः । मा ह॑णानस्य॑ मन्यवे ॥ २ ॥ वि मृ॑ळीकाय॑ ते मनो॑
रथीर॑श्च न संदि॑तं । गी॒र्भिर्व॑रुण॑ सीमहि ॥ ३ ॥ परा॑ हि
मे विम॑न्यवः पत॑न्ति वस्य॑ इष्टये । वयो॑ न वस॑तीरुप ॥ ४ ॥
कदा॑ क्षत्र॑श्चियं नर॑मा वरुणं॑ करामहे । मृ॑ळीकायोरुच॑क्ष-
सं ॥ ५ ॥ १६ ॥ तदि॑त्समा॒नमा॑शाते वेन॑ता न प्र यु॑च्छतः ।
धृ॒तव्र॑ताय दा॒श्रुषे ॥ ६ ॥ वेदा॑ यो वी॒नां प॒दम॑न्तरि॒क्षेण॑ पत॑-
तां । वेद॑ ना॒वः समु॑द्रियः ॥ ७ ॥ वेद॑ मा॒सो धृ॒तव्र॑तो द्वाद॑श
प्रजा॑वतः । वेदा॑ य उप॒जाय॑ते ॥ ८ ॥ वेद॑ वा॒र्तस्य॑ वर्त॒निमु॒-
रोर्ऽर्च॑षस्य॑ बृ॒हतः॑ । वेदा॑ ये अ॒ध्यास॑ते ॥ ९ ॥ नि ष॑साद
धृ॒तव्र॑तो वरुणः॑ प॒स्त्या॑ इ॒स्वा । साम्रा॑ज्याय सु॒क्रतुः॑ ॥ १० ॥ १७ ॥
अतो॑ वि॒श्वान्य॑द्भुता चि॒कित्वा॑ अभि प॑श्यति । कृ॒तानि॑ या
च॒ कर्त्वा ॥ ११ ॥ स नो॑ वि॒श्वाहा॑ सु॒क्रतु॑रादि॒त्यः सु॒पथा॑ करत् ।
प्र ण॑ आ॒यूषि॑ तारिषत् ॥ १२ ॥ विभ्र॑द्वापिं हि॒रण्य॑यं वरु॑णो
वस्त॑ नि॒र्णिजं॑ । परि॒ स्पशो॑ नि षे॒दिरे ॥ १३ ॥ न यं दि॑प्संति
दि॒प्सवो॑ न दु॒ह्राणो॑ जना॑नां । न दे॒वम॒भिमा॑तयः ॥ १४ ॥ उ॒त
यो मा॑नु॒षेष्वा॑ यश॑श्च॒क्रे अ॒साम्या॑ । अ॒स्माक॑मुदे॒रुष्वा ॥ १५ ॥ १८ ॥
परा॑ मे य॑न्ति धी॒तयो॑ गा॒वो न ग॑व्यूती॒रनु॑ । इ॒च्छंती॑रु॒च-
क्ष॑सं ॥ १६ ॥ सं नु॑ वोच॑ वह् पु॒नर्य॑तो मे म॒ध्वाभृ॑तं । हो॒तेव॑
क्ष॑द॒से प्रि॒यं ॥ १७ ॥ दर्श॑ नु वि॒श्वदर्श॑तं दर्श॑ रथ॒मधि॑ क्षमि ।
ए॒ता जु॑षत मे गि॒रः इ॒मं मे॑ वरुण॑ श्रु॒धी ह॑वम॒द्या
च॑ मृ॒ळय॑ । त्वाम॑व॒स्युः च॑के ॥ १९ ॥ त्वं वि॒श्वस्य॑ मे॒धिर
दि॒वश्च॑ ग॒मश्च॑ राज॒सि स॑ या॒मनि॑ प्रति॒ श्रु॒धि ॥ २० ॥
उ॒दुत्त॑मं मु॒मुग्धि॑ नो पा॒शं म॒ध्यमं॑ च॒त । अ॒वाध॑मानि
जी॒षमे ॥ २१ ॥ १९ ॥

अ० १. अ० २. व० १९.]   ॥ १७ ॥   [म० १. अ० ६. सू० २५.

री॒र॒धः मा ह॒णा॒नस्य॑ म॒न्यवे॑ ॥ २ ॥ वि मृ॒ळी॒काय॑ ते म॒नः र॒थीः
अ॒श्वं न सं॑दि॒तं गीः॑ऽभिः व॒रुण॑ सी॒महि॑ ॥ ३ ॥ परा॑ हि मे
वि॑ऽम॒न्यवः पत॑न्ति व॒स्यः॑ऽदृ॒ष्टये॑ व॒यः न व॒स॒तीः उप॑ ॥ ४ ॥ क॒दा
क्ष॒त्र॑ऽश्रि॒यं नर॑ आ व॒रुणं॑ क॒राम॑हे मृ॒ळी॒काय॑ उ॒रुऽचक्ष॑-
सं ॥ ५ ॥ १६ ॥ तत् इत् स॒मानं॑ आ॒शाते॑ वे॒नता॑ न प्र यु॒च्छतः॑
धृ॒तऽव्र॑ताय दा॒शुषे॑ ॥ ६ ॥ वेद॑ यः वी॒नां प॒दं अ॒न्तरि॑क्षेण प॒ततां॑
वेद॑ ना॒वः स॒मुद्रि॑यः ॥ ७ ॥ वेद॑ मा॒सः धृ॒तऽव्र॑तः द्वाद॑श प्र॒जाऽव्र॑तः
वेद॑ यः उ॒पऽजा॑यते ॥ ८ ॥ वेद॑ वा॒तस्य॑ व॒र्तनिं॑ उ॒रोः ऋ॒षस्य॑
बृ॒हतः॑ वेद॑ ये अ॒धिऽआ॑सते ॥ ९ ॥ नि स॒साद् धृ॒तऽव्र॑तः व॒रुणः॑
प॒स्त्या॑सु आ सां॑ऽरा॒ज्याय॑ सु॒ऽक्रतुः॑ ॥ १० ॥ १७ ॥ अ॒तः वि॒श्वानि॑
अ॒ङ्गुता॑ चि॒क्त्वान् अ॒भि प॑श्यति कृ॒तानि॑ या च क॒र्त्वा ॥ ११ ॥
सः नः॑ वि॒श्वाहा॑ सु॒ऽक्रतुः॑ आ॒दित्यः॑ सु॒ऽपथा॑ क॒रत् प्र नः॑ आ॒यूषि॑
ता॒रिष॑त् ॥ १२ ॥ विभ्र॑त् द्रा॒पिं हि॒रण्य॑यं व॒रुणः॑ व॒स्त निः॑ऽनि॒जं
परि॑ स्पर्शः नि से॒दिरे॑ ॥ १३ ॥ न यं दि॒प्संति॑ दि॒प्सवः॑ न द्रु॒ह्माणः॑
जना॑नां न दे॒वं अ॒भिऽमा॑तयः ॥ १४ ॥ उ॒त यः॑ मा॒नुषे॑षु आ य॒शः
च॒क्रे अ॒सामि॑ आ अ॒स्माकं॑ उ॒दरे॑षु आ ॥ १५ ॥ १८ ॥ परा॑ मे य॒न्ति
धी॒तयः॑ गा॒वः न ग॑व्यू॒तीः अ॒नु इ॒च्छंतीः॑ उ॒रुऽचक्ष॑सं ॥ १६ ॥ सं
नु वो॒चाव॑हे पु॒नः यतः॑ मे म॒धु आऽभृ॑तं हो॒ताऽडव॑ श॒दसे॑
प्रि॒यं ॥ १७ ॥ द॒र्शं नु॑ वि॒श्वऽद॑र्श॒तं द॑र्शं रथं अ॒धि श॑मि ए॒ताः जु॑प॒त
मे गि॑रः ॥ १८ ॥ इ॒मं मे॑ व॒रुण॑ श्रु॒धि ह॒वं अ॒द्य च॑ मृ॒ळ्य॒त्वां
अ॒व॒स्युः आ च॑के ॥ १९ ॥ त्वं वि॒श्वस्य॑ मे॒धिर॑ दि॒वः च॑ ग॒मः
च॒ राज॑सि॒ सः या॑म॒नि प्र॑ति श्रु॒धि ॥ २० ॥ उ॒त् उ॒त्ऽत॑मं
मु॒मुग्धि॑ नः वि पा॒शं म॒ध्य॑मं चृ॒त अ॒व अ॒ध॒मानि॑ जी॒-
व॒से ॥ २१ ॥ १९ ॥

अ० १. अ० २. व० २३.] ॥ १८ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २७.

॥ २६ ॥ १-१० शुनःशेष आजीगर्तिः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥२६॥ वसिष्ठा हि मि॒ये॒ध्य॒ वस्त्रा॒ण्यूर्जो॑ पते । से॒मं नो॑ अध्व॒रं
य॒ज ॥१॥ नि नो॒ होता॒ वरे॑ण्यः सदा॑ यविष्ठ॒ मन्म॑भिः । अग्ने॑ दि॒-
वि॒त्म॒ता वचः॑ ॥२॥ आ हि ष्मा॑ सू॒नवे॑ पि॒तापि॑र्यज॒त्याप॑र्ये । सखा॒
सख्ये॒ वरे॑ण्यः ॥३॥ आ नो॑ ब॒र्ही रि॒शाद॑सो वरु॒णो मि॒त्रो अ॒र्ये-
मा । सी॒दंतु॑ मनु॒षो यथा॑ ॥४॥ पू॒र्व्यं हो॒तर॒स्य नो॒ मंद॑स्व सख्य॒स्य
च । इ॒मा उ॒षु श्रु॒धी गि॒रः ॥५॥२०॥ यच्चि॒द्धि शश्व॑ता॒ तना॑ दे॒वदे॒वं
यजा॑महे । ते द॒द्धूय॑ते ह॒विः ॥६॥ प्रि॒यो नो॑ अस्तु वि॒श्वप॑तिर्हो॒ता
मंद्रो॑ वरे॒ण्यः । प्रि॒याः स्व॒ग्रयो॑ व॒यं ॥७॥ स्व॒ग्रयो॒ हि वा॒र्ये दे॒वा-
सो॑ दधि॒रे च॑ नः । स्व॒ग्रयो॑ मना॒महे ॥८॥ अथा॑ न उ॒भये॑षा॒ममृ॑त
म॒र्त्यानां॑ । मि॒थः संतु॑ प्रश॒स्तयः॑ ॥९॥ वि॒श्वेभिर॑मे अ॒ग्निभि॑रि॒मं
य॒ज्ञमि॒दं वचः॑ । च॒नो धाः॑ सह॒सो य॒हो ॥१०॥२१॥

॥ २७ ॥ १-१३ शुनःशेष आजीगर्तिः ॥ १-१२ अग्निः । १३ विश्वे देवाः ॥

१-१२ गायत्री । १३ त्रिष्टुप् ॥

॥२७॥ अश्वं॒ न त्वा॒ वार॑वंतं व॒द॒ध्या अ॒ग्निं नमो॑भिः । स॒मार्ज॑-
तमध्व॒राणां॑ ॥१॥ स॒ घा नः॑ सू॒नुः शर्व॑सा पृ॒थुप्र॑गामा सु॒शेवः॑ ।
मी॒द्वौ अ॒स्माकं॑ बभू॒यात् ॥२॥ स नो॑ दू॒राच्चा॒साच्च॒ नि म॒र्त्याद॑घा॒-
योः । पा॒हि स॒दमि॑द्वि॒श्वायुः॑ ॥३॥ इ॒ममू॒षु त्वम॒स्माकं॑ स॒निं गा॑-
य॒त्रं न॒व्यांसं॑ । अग्ने॑ दे॒वेषु॒ प्र वो॑चः ॥४॥ आ नो॑ भज॒ पर॒मेष्ठा
वा॒जेषु॑ मध्य॒मेषु॑ । शि॒क्षा व॒स्वो अ॒ंतम॑स्य ॥५॥२२॥ वि॒भ॒क्तासि॑
चि॒त्रभा॑नो सि॒ंधो रू॒मा उ॒पा॒क आ । स॒द्यो दा॒शुषे॑ क्षर॒सि ॥६॥
यम॑मे पृ॒त्सु म॒र्त्यम॑वा॒ वाजेषु॑ यं जु॒नाः । स य॑न्ता॒ शश्व॑ती॒-
रिषः॑ ॥७॥ नकि॑रस्य स॒हंत्य॑ प॒र्येता॑ क॒र्यस्य॑ चि॒त् । वा॒जो अ॒स्ति
श्र॒वाय्यः॑ ॥८॥ स वा॒जं वि॒श्वच॑र्षे॒णिर॒र्व॒द्भिर॑स्तु त॒रुता॑ । वि॒प्रेभिर॑-

॥२६॥ वसिष्ठ हि मियेध्य वस्त्राणि ऊर्जा पते सः इमं नः
 अध्वरं यज ॥१॥ नि नः होता वरेण्यः सदा यविष्ठ मन्मऽभिः
 अग्ने दिवित्मता वचः ॥२॥ आ हि स्म सूनवे पिता आपिः
 यजति आपये सखा सख्ये वरेण्यः ॥३॥ आ नः बर्हिः रिशादसः
 वरुणः मित्रः अर्यमा सीदंतु मनुषः यथा ॥४॥ पूर्वं होतः अस्य
 नः मंदस्व सख्यस्य च इमाः ऊं सु श्रुधि गिरः ॥५॥ २०॥ यत्
 चित् हि शश्वता तना देवंऽदेवं यजामहे त्वे इत् हूयते हविः ॥६॥
 प्रियः नः अस्तु विश्वपतिः होता मद्रः वरेण्यः प्रियाः सुऽअग्नयः
 वयं ॥७॥ सुऽअग्नयः हि वार्ये देवासः दधिरे च नः सुऽअग्नयः
 मनामहे ॥८॥ अथ नः उभयेषां अमृत मर्त्यानां मिथः संतु
 प्रऽशस्तयः ॥९॥ विश्वेभिः अग्ने अग्निऽभिः इमं यज्ञं इदं वचः
 चनः धाः महसः यहो ॥ १०॥ २१॥

॥२७॥ अश्वं न त्वा वारऽवंतं वंदध्ये अग्निं नमःऽभिः
 संऽराजंतं अध्वराणां ॥१॥ सः घ नः सूनुः शर्वसा पृथुऽप्र-
 गामा सुऽशेवः मीढ्वान् अस्माकं बभूयात् ॥२॥ सः नः दूरात्
 च आसात् च नि मर्त्यात् अघऽयोः पाहि सदै इत् विश्वऽआ-
 युः ॥३॥ इमं ऊं सु त्वं अस्माकं सनिं गायत्रं नव्यांसं अग्ने देवेषु
 प्र वोचः ॥४॥ आ नः भज परमेषु आ वाजेषु मध्यमेषु शिष्टे
 वस्वः अंतमस्य ॥५॥ २२॥ विऽभक्ता असि चित्रऽभानो० सिं-
 धोः ऊर्मौ उपाके आ सद्यः दाशुषे क्षरसि ॥६॥ यं अग्ने पृतऽसु
 मर्त्ये अवाः वाजेषु यं जुनाः सः यंता शश्वतीः इषः ॥७॥ नकिः
 अस्य सहंत्य परिऽएता कयस्य चित् वाजः अस्ति श्रवाय्यः ॥८॥
 सः वाजं विश्वऽचर्षणिः अर्वत्ऽभिः अस्तु तरुता विप्रेभिः

अ० १. अ० २. व० २७.] ॥ १९ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २९.

स्तु सनिता ॥ ९ ॥ जराबोध तद्विविद्धि विशेविशे यज्ञियाय ।
 स्तोमं रुद्राय दृशीकं ॥ १० ॥ २३ ॥ स नो महौ अनिमानो धूम-
 केतुः पुरुश्चंद्रः । धिये वाजाय हिन्वतु ॥ ११ ॥ स रेवाँ इव विशप-
 तिदैव्यः केतुः शृणोतु नः । उक्थैरग्निर्वृहद्भानुः ॥ १२ ॥ नमो
 महद्भ्यो नमो अर्भकेभ्यो नमो युवभ्यो नम आशिनेभ्यः । यजाम
 देवान्यदि शक्नवाम मा ज्यायसः शंसमा वृक्षि देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

॥ २८ ॥ १-९ शुनःशेष आजीगर्तिः ॥ १-४ इंद्रः । ५. ६ उलूखलं । ७. ८ उलूखलमुसली ।

९ प्रजापतिर्हरिश्चंद्रोऽधिपवणचर्म वा (सोमो वा) ॥ १-६ अनुष्टुप् । ७-९ गायत्री ॥

॥ २८ ॥ यत्र ग्रावा पृथुबुध ऊर्ध्वो भवन्ति सोतवे । उलूखल-
 सुतानामवेद्विद्र जल्गुलः ॥ १ ॥ यत्र द्वाविंश जघनाधिपवण्या
 कृता । उलूखलसुतानामवेद्विद्र जल्गुलः ॥ २ ॥ यत्र नार्यपच्य-
 वमुपच्यवं च शिष्यते । उलूखलसुतानामवेद्विद्र जल्गुलः ॥ ३ ॥
 यत्र मंथा विबुधते रश्मीन्यमित्वा इव । उलूखलसुताना-
 मवेद्विद्र जल्गुलः ॥ ४ ॥ यच्चिद्धि त्वं गृहेगृह उलूखलक युज्यसे ।
 इह द्युमत्तमं वद् जयतामिव दुंदुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥ उत स्म ते वन-
 स्पते वातो वि वात्ययमित् । अथो इंद्राय पातवे सुनु सोममुलू-
 खल ॥ ६ ॥ आयजी वाजसातमा ता ह्यु १ च्चा विजभृतः । हरी
 इवांधांसि वप्सता ॥ ७ ॥ ता नो अद्य वनस्पती ऋषावृषेभिः
 सोतृभिः । इंद्राय मधुमत्सुतं ॥ ८ ॥ उच्छिष्टं चम्बोभर सोमं
 पवित्र आ सृज । नि धेहि गोरधि त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २९ ॥ १-७ शुनःशेष आजीगर्तिः ॥ इंद्रः ॥ यंक्रिः ॥

॥ २९ ॥ यच्चिद्धि संत्य सोमपा अनाशस्ता इव स्मसि ।
 आ तू न इंद्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ १ ॥

अ० १ अ० २. व० २७.] ॥ १९ ॥ [म० १. अ० ६. सू० २९.

अस्तु सन्निता ॥ ९ ॥ जराऽबोध तत् विविदि विंशेऽविंशे यज्ञि-
याय स्तोमं रुद्राय दृशीकं ॥ १० ॥ २३ ॥ सः नः महान् अग्निऽमा-
नः धूमऽकेतुः पुरुऽचंद्रः धिये वाजाय हिन्वतु ॥ ११ ॥ सः
रेवान्ऽइव विशपतिः दैव्यः केतुः शृणोतु नः उक्थैः अग्निः
बृहत्ऽभानुः ॥ १२ ॥ नमः महत्ऽभ्यः नमः अर्भकेभ्यः नमः
युवऽभ्यः नमः आग्निनेभ्यः यजाम देवान् यदि शक्रवाम मा
ज्यायसः शंसं आ वृष्टि देवाः ॥ १३ ॥ २४ ॥

॥ २८ ॥ यत्र यावा पृथुऽबुधः ऊर्ध्वः भवति सोतवे उलूख-
लऽसुतानां अव इत् ऊं इंद्र जल्गुलः ॥ १ ॥ यत्र द्वाऽइव
जघना अधिऽसवन्या कृता उलूखलऽसुतानां अव इत् ऊं
इंद्र जल्गुलः ॥ २ ॥ यत्र नारी अपऽच्यवं उपऽच्यवं च शिशीते
उलूखलऽसुतानां अव इत् ऊं इंद्र जल्गुलः ॥ ३ ॥ यत्र मंथां
विऽवधते रश्मीन् यमित्वेऽइव उलूखलऽसुतानां अव इत्
ऊं इंद्र जल्गुलः ॥ ४ ॥ यत् चित् हि त्वं गृहेऽगृहे उलूखलक
युज्यसे इह द्युमतऽतमं वद् जयतांऽइव दुंदुभिः ॥ ५ ॥ २५ ॥ उत
स्म ते वनस्पते वातः वि वाति अयं इत् अथो इंद्राय पातवे
सुनु सोमं उलूखल ॥ ६ ॥ आऽयजी० वाजऽसातमा ता हि
उच्चा विऽजर्भृतः हरीऽइव० अंधांसि वपसता ॥ ७ ॥ ता नः
अद्य वनस्पती ऋषौ ऋषेभिः सोतृऽभिः इंद्राय मधुऽमत
सुतं ॥ ८ ॥ उत् शिष्टं चम्बोः भर सोमं पवित्रे आ सृज नि धेहि
गोः अधि त्वचि ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २९ ॥ यत् चित् हि सत्य सोमऽपाः अनाशस्ताऽइव स्मसि
आ तु नः इंद्र शंसय गोषु अश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुविऽमघ ॥ १ ॥

अ० १. अ० २. व० २९.] ॥ २० ॥ [म० १. अ० ६. सू० ३०.

शिप्रिन्वाजानां पते शचीवस्तव दंसना । आ तू न इन्द्र शंसय
गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ २ ॥ निष्ठापया मिथूहशा
सस्तामबुध्यमाने । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु
तुवीमघ ॥ ३ ॥ ससंतु त्या अरातयो बोधंतु शूर रातयः । आ तू न
इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ४ ॥ समिन्द्र गर्दभं
मृण नुवंतं पापयामुया । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु
सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ५ ॥ पताति कुंडृणाच्या दूरं वातो वनादधि ।
आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ६ ॥ सर्वं
परिक्रोशं जहि जंभया कृकदाश्वं । आ तू न इन्द्र शंसय गोष्वश्वेषु
शुभिषु सहस्रेषु तुवीमघ ॥ ७ ॥ २७ ॥

॥ ३० ॥ १-२२ शुनःशेष आजीगर्तिः ॥ १-१६ इन्द्रः । १७-१९ अश्विनौ । २०-२२ उषाः ॥
१-१०. १२-१५. १७-२२ गायत्री । ११ पादनिवृत्तायत्री । १६ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३० ॥ आ व इन्द्रं त्रिविं यथा वाजयंतः शतक्रतुं । मंहिष्ठं
सिंच इंदुभिः ॥ १ ॥ शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा समाशिरां ।
एदु निम्नं न रीयते ॥ २ ॥ सं यन्मदाय शुष्मिण एना ह्यस्योदरे ।
समुद्रो न व्यचो दधे ॥ ३ ॥ अयमुं ते समतसि कपोतं इव गर्भधिं ।
वचस्तच्चिन्न ओहसे ॥ ४ ॥ स्तोत्रं राधानां पते गिर्वाहो वीर यस्य
ते । विभूतिरस्तु सूनृता ॥ ५ ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वस्तिष्ठा न ऊतयेऽस्मिन्वा-
जे शतक्रतो । समन्येषु ब्रवावहै ॥ ६ ॥ योगेयोगे तवस्तरं वाजे-
वाजे हवामहे । सखाय इन्द्रमृतये ॥ ७ ॥ आ घा गमद्यदि
श्रवत्सहस्रिणीभिरुतिभिः । वाजेभिरुप नो हवै ॥ ८ ॥ अनु
प्रत्नस्यौकसो हुवे तुविप्रतिं नरं । यं ते पूर्वं पिता हुवे ॥ ९ ॥
तं त्वा वयं विश्ववारा शास्महे पुरुहूत । सखे वसो जरि-

अ० १. अ० २. व० २९.] ॥ २० ॥ [म० १. अ० ६. सू० ३०.

शिप्रिन् वाजानां पते शचीऽवः तव दंसना आ तु नः इन्द्र शंसय
गोषु अश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुविऽमघ ॥ २ ॥ नि स्वापय सि-
धुऽदृशा सस्तां अबुध्यमाने आ तु नः इन्द्र शंसय गोषु अश्वेषु
शुभिषु सहस्रेषु तुविऽमघ ॥ ३ ॥ ससंतु त्याः अरातयः बोधंतु
शूर रातयः आ तु नः इन्द्र शंसय गोषु अश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु
तुविऽमघ ॥ ४ ॥ सं इन्द्र गर्दभं मृणु नुवन्तं पापया अमुया आ तु
नः इन्द्र शंसय गोषु अश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुविऽमघ ॥ ५ ॥
पताति कुंडूणाच्या दूरं वातः वनात् अधि आ तु नः इन्द्र शंसय
गोषु अश्वेषु शुभिषु सहस्रेषु तुविऽमघ ॥ ६ ॥ सर्वे परिऽक्रोशं
जहि जंभय कृकदाश्वं आ तु नः इन्द्र शंसय गोषु अश्वेषु शुभिषु
सहस्रेषु तुविऽमघ ॥ ७ ॥ २७ ॥

॥ ३० ॥ आ वः इन्द्रं क्रिविं यथा वाजऽयंतः शतऽक्रतुं मंहिष्ठं
सिंचे इन्दुऽभिः ॥ १ ॥ शतं वा यः शुचीनां सहस्रं वा संऽआशिरां
आ इत् ऊं निम्नं न रीयते ॥ २ ॥ सं यत् मदाय शुष्मिणे एना
हि अस्य उदरे समुद्रः न व्यचः दधे ॥ ३ ॥ अयं ऊं ते सं अतसि
कपोतऽइव गर्भऽधि वचः तत् चित् नः ओहसे ॥ ४ ॥ स्तोत्रं
राधानां पते गिर्वाहः वीर यस्य ते विऽभूतिः अस्तु सूनृ-
ता ॥ ५ ॥ २८ ॥ ऊर्ध्वः तिष्ठ नः ऊतये अस्मिन् वाजे शतऽक्रतो
सं अन्येषु ब्रवावहे ॥ ६ ॥ योगेऽयोगे तवऽतरं वाजेऽवाजे
हवामहे सखायः इन्द्र ऊतये ॥ ७ ॥ आ घ गमत् यदि अवत् सह-
स्रिणीभिः ऊतिऽभिः वाजेभिः उप नः हवै ॥ ८ ॥ अनु प्रत्नस्य
ओक्सः हुवे तुविऽप्रतिं नरं यं ते पूर्वं पिता हुवे ॥ ९ ॥ तं त्वा
वयं विश्वऽवार आ शास्महे पुरुऽहूत सखे वसो जरि-

अ० १. अ० २. व० ३२.] ॥ २१ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३१.

तृभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥ अस्माकं शिप्रिणीनां सोमपाः सोम-
पात्रां । सखे वज्रिन्सखीनां ॥ ११ ॥ तथा तदस्तु सोमपाः
सखे वज्रिन्सखा कृणु । यथा त उश्मसीष्टये ॥ १२ ॥ रेवतीर्नः
सधमाद् इद्रे संतु तुविवाजाः । क्षुमंतो याभिर्मदेम ॥ १३ ॥
आ घ त्वावान्मनाप्रः स्तोतृभ्यो धृष्णवियानः । ऋणोरक्षं
न चक्र्योः ॥ १४ ॥ आ यदुर्वः शतक्रतुवा कामं जरितृणां ।
ऋणोरक्षं न शचीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥ शश्वदिंद्रः पोषुथद्भिर्जि-
गाय नानदद्भिः शश्वसद्भिर्धनानि । स नो हिरण्यरथं दंस-
नावान्स नः सनिता सनये स नोऽदात् ॥ १६ ॥ आश्विना-
वश्वावत्येषा यातं शवीरया । गोमहस्रा हिरण्यवत् ॥ १७ ॥
समानयोजनो हि वां रथो दस्त्रावमर्त्यः । समुद्रे अश्विने-
यते ॥ १८ ॥ न्य११स्य मूर्धनि चक्रं रथस्य येमथुः । परि-
द्यामन्यदीयते ॥ १९ ॥ कस्त उषः कधप्रिये भुजे मर्तो अमर्त्य ।
कं नक्षसे विभावरि ॥ २० ॥ वयं हि ते अमन्मह्यान्तादा
पराकात् । अश्वे न चित्रे अरुषि ॥ २१ ॥ त्वं त्येभिरा गंहि-
वाजेभिर्दुहितर्दिवः । अस्मे रयिं नि धारय ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ ३१ ॥ १-१८ हिरण्यस्तूप आंगिरसः ॥ अग्निः ॥ १-७. ९-१५. १७ जगतो । ८. १६. १८ त्रिष्टुप ॥

॥ ३१ ॥ त्वमग्ने प्रथमो अंगिरा ऋषिर्देवो देवानामभवः
शिवः सखा । तव व्रते कवयो विद्मनापसोऽजायंत मरुतो
भ्राजदृष्टयः ॥ १ ॥ त्वमग्ने प्रथमो अंगिरस्तमः कविर्देवा-
नां परि भूषसि व्रतं । विभुर्विश्वस्मै भुवनाय मेधिरो
द्विमाता शयुः कतिधा चिदायवे ॥ २ ॥ त्वमग्ने प्रथमो मा-
तरिष्वन आविर्भव सुक्रतूया विवस्वते । अरेजेतां रोदसी

अ० १. अ० २. व० ३२.] ॥ २१ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३१.

तृ॒ऽभ्यः ॥ १० ॥ २९ ॥ अ॒स्माकं॑ शि॒म्रिणी॑नां सोम॑ऽपाः सो॒
म॒ऽपा॒न्नां सखे॑ व॒ज्रिन् सखी॑नां ॥ ११ ॥ तथा॑ तत् अ॒स्तु सो॒
म॒ऽपाः सखे॑ व॒ज्रिन् तथा॑ कृ॒णु यथा॑ ते उ॒श्मसि॑ इ॒ष्टये ॥ १२ ॥
रे॒वतीः नः स॒ध॒ऽमादे॑ इ॒द्रे संतु॑ तु॒वि॒ऽवा॒जाः क्षु॒ऽमंतः॑ याभिः
मदे॑म ॥ १३ ॥ आ घ॒ त्वा॒ऽवान् त्मना॑ आ॒प्तः स्तो॒तृ॒ऽभ्यः धृ॒ष्णो
इ॒या॒नः ऋ॒णोः अ॒क्षं न च॒क्र्योः ॥ १४ ॥ आ यत् दु॒र्वः श॒त॒ऽऋतो॑
आ का॒मं ज॒रि॒तृ॒णां ऋ॒णोः अ॒क्षं न श॒चीभिः ॥ १५ ॥ ३० ॥ शश्व॑त्
इ॒द्रः पो॒मु॒थत्॒ऽभिः जि॒गा॒य॒ नानंद॑त्॒ऽभिः शाश्व॑सत्॒ऽभिः धना॑
नि सः नः हि॒र॒ण्य॒ऽर॒थं दंस॑ना॒ऽवान् सः नः स॒नि॒ता स॒नये॑ सः
नः अ॒दात् ॥ १६ ॥ आ अ॒श्वि॒नौ अ॒श्व॑ऽव॒त्या इ॒षा था॒तं श॒वी॒र॒या
गो॒ऽम॒त् द॒स्रा हि॒र॒ण्य॒ऽव॒त् ॥ १७ ॥ स॒मा॒न॒ऽयो॒जनः॑ हि वां
र॒थः द॒स्रा अ॒म॒र्त्यः स॒मु॒द्रे अ॒श्वि॒ना ई॒यते ॥ १८ ॥ नि अ॒घ्न्य॒स्य
मूर्ध॑नि च॒क्र र॒थ॒स्य ये॒मथुः॑ परि॒ द्यां अ॒न्यत् ई॒यते ॥ १९ ॥ कः ते
उ॒षः क॒ध॒ऽप्रि॒ये भु॒जे म॒र्तः अ॒म॒र्त्ये कं न॒क्ष॒से वि॒भा॒ऽव॒रि ॥ २० ॥
व॒यं हि ते अ॒म॒न्महि॑ आ अ॒न्तात् आ प॒रा॒कात् अ॒श्वे न चि॒त्रे
अ॒रु॒षि ॥ २१ ॥ त्वं त्येभिः॑ आ ग॒हि वा॒जेभिः॑ दु॒हितः॑ दि॒वः अ॒स्मे
र॒यिं नि धा॒रय ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ६ ॥

॥ ३१ ॥ त्वं अ॒ग्ने प्र॒थ॒मः अंगि॑राः ऋ॒षिः दे॒वः दे॒वानां॑ अ॒भवः
शि॒वः सखा॑ तव॒ व्र॒ते क॒वयः॑ वि॒द्य॒नाऽअ॒प॒सः अ॒जा॒यंत॑ म॒रुतः॑
भा॒ज॒त्ऽऋ॒ष्टयः॑ ॥ १ ॥ त्वं अ॒ग्ने प्र॒थ॒मः अंगि॑रःऽत॒मः क॒विः
दे॒वानां॑ परि॒ भूष॑सि व्र॒तं वि॒ऽभुः वि॒श्व॑स्मै भुव॒नाय॑ मे॒धिरः॑
द्वि॒ऽमा॒ता श॒युः क॒ति॒धा चि॒त् आ॒यवे॑ ॥ २ ॥ त्वं अ॒ग्ने प्र॒थ॒मः मा॒
त॒रि॒श्व॒ने आ॒विः भ॒व॒ सु॒ऋ॒तु॒ऽया वि॒व॒स्व॒ते अ॒रे॒जेतां॑ रोद॑सी

अ० १. अ० २. व० ३४.] ॥ २२ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३१.

होतृवूर्येऽसंघोर्भारमयजो मही वसो ॥ ३ ॥ त्वमग्ने मनवे
ह्यामवाशयः पुरुरवसे सुकृते सुकृतरः । श्वाचेण यत्पि-
त्रोर्मुच्यसे पर्या त्वा पूर्वमनयन्नापरं पुनः ॥ ४ ॥ त्वमग्ने
वृषभः पुष्टिवर्धन उद्यतसुचे भवसि श्रवाय्यः । य आहु-
तिं परि वेदा वर्षदकृतिमेकायुरग्ने विश आविवास-
सि ॥ ५ ॥ ३२ ॥ त्वमग्ने वृजिनवर्तनिं नरं सक्रान्पिपधि
विदथे विचर्षणे । यः शूरसाता परितक्म्ये धने दभ्रे-
भिश्चित्समृता हंसि भूर्यसः ॥ ६ ॥ त्वं तमग्ने अमृतत्व उत्तमे
मते दधासि श्रवसे दिवेदिवे । यस्तातृषाण उभयाय जन्मने
मयः कृणोषि प्रय आ च सूरये ॥ ७ ॥ त्वं नो अग्ने सनये
धनानां यशसं कारु कृणुहि स्तवानः । अय्याम कर्मापसा
नवेन देवैर्द्यावापृथिवी प्रावतं नः ॥ ८ ॥ त्वं नो अग्ने पित्रो-
रुपस्थ आ देवो देवेष्वनवद्य जागृविः । तनूकृद्धोधि प्रमतिश्च
कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वमोषिषे ॥ ९ ॥ त्वमग्ने प्रम-
तिस्त्वं पितासि नस्त्वं वयस्कृत्वव जामयो वयं । सं त्वा रायः
शतिनः सं सहस्रिणः सुवीरं यन्ति व्रतपामदाभ्य ॥ १० ॥ ३३ ॥
त्वामग्ने प्रथममायुमायवे देवा अकृण्वन्नुपस्य विप्रति ।
इळामकृण्वन्मनुषस्य शासनीं पितुर्यत्पुत्रो ममकस्य जा-
यते ॥ ११ ॥ त्वं नो अग्ने तव देव पायुभिर्मघोन्नो रक्ष तन्वश्च
वद्य । चाता तोकस्य तनये गवामस्यन्तिमेषं रक्षमाण-
स्त्वव व्रते ॥ १२ ॥ त्वमग्ने यज्यवे पायुरंतरोऽनिषंगाय चतु-
रक्ष इध्यसे । यो रातहव्योऽवृकाय धायसे कीरेश्विन्मंत्रं
मनसा वनोषि तं ॥ १३ ॥ त्वमग्ने उरुशंसाय वाघते
स्पर्ह यद्रक्षणः परमं वनोषि तत् । आधस्य चित्प्रमति-

होतृऽवूर्ये असंघोः भारं अयजः महः वसो ॥३॥ त्वं अग्ने मनवे
 द्यां अवाशयः पुरुरवसे सुऽकृते सुकृत्ऽतरः श्वाचेण यत् पित्रोः
 मुच्यसे परि आ त्वा पूर्वं अनयन् आ अपरं पुनः ॥४॥ त्वं अग्ने
 वृषभः पुष्टिऽवर्धनः उद्यतऽसुचे भवसि श्रवाय्यः यः आऽहुतिं
 परि वेद वषट्ऽकृते एकऽआयुः अग्रे विशः आऽविवा-
 ससि ॥५॥३२॥ त्वं अग्ने वृजिनऽवर्तनिं नरं सक्रान् पिपर्षि
 विदथे विऽचर्षणे यः शूरऽसाता परिऽतक्म्ये धने दभ्रेभिः
 चित् संऽकृता हंसि भूयसः ॥६॥ त्वं तं अग्ने अमृतऽत्वे उत्ऽतमे
 मते दधासि श्रवसे दिवेऽदिवे यः ततृषाणः उभयाय जन्मने
 मयः कृणोषि प्रयः आ च सूरये ॥७॥ त्वं नः अग्ने सनये धनानां
 यशसं कारुं कृणुहि स्तवानः ऋध्यामं कर्म अपसा नवेन देवैः
 द्यावापृथिवी प्र अवतं नः ॥८॥ त्वं नः अग्ने पित्रोः उपऽस्थे
 आ देवः देवेषु अनवद्य जागृविः तनूऽकृत् बोधि प्रऽमतिः च
 कारवे त्वं कल्याण वसु विश्वं आ ऊपिषे ॥९॥ त्वं अग्ने प्रऽमतिः
 त्वं पिता असि नः त्वं वयःऽकृत् तव जामयः वयं सं त्वा रायः
 शतिनः सं सहस्रिणः सुऽवीरं यन्ति व्रतऽपां अदाभ्य ॥१०॥३३॥
 त्वां अग्ने प्रथमं आयुं आयवे देवाः अकृण्वन् नहुषस्य विशपतिं
 इळां अकृण्वन् मनुषस्य शासनीं पितुः यत् पुत्रः ममकस्य ना-
 यते ॥११॥ त्वं नः अग्ने तव देव पायुऽभिः मघोनः रक्ष तन्वः च
 वद्य चाता तोकस्य तनये गवां असि अनिऽमेषं रक्षमाणः
 तव व्रते ॥१२॥ त्वं अग्ने यज्यवे पायुः अंतरः अनिषंगाय च-
 तुऽअक्षः इध्यसे यः रातऽहव्यः अवृकाय धायसे कीरेः चित्
 मंत्रं मनसा वनोषि तं ॥१३॥ त्वं अग्ने उरुऽशंसाय वाघते
 स्पाहं यत् रेकणः परमं वनोषि तत् आधस्य चित् प्रऽमतिः

अ० १. अ० २. व० ३७.] ॥ २३ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३२.

रुच्यसे पिता प्र पाकं शास्ति प्र दिशो विदुष्टरः ॥ १४ ॥ त्वमग्ने
प्रयतदक्षिणं नरं वर्मेव स्यूतं परि पासि विश्वतः । स्वा-
दुक्ष्मा यो वसतौ स्योनकृज्जीवयाजं यजते सोपमा दि-
वः ॥ १५ ॥ ३४ ॥ इमामग्ने शरणिं मीमृषो न इममध्वानं
यमगाम दूरात् । आपिः पिता प्रमतिः सोम्यानां भूमिरस्यु-
षिकृन्मर्त्यानां ॥ १६ ॥ मनुष्वदग्ने अंगिरस्वदंगिरो ययाति-
वत्सदने पूर्ववच्छुचे । अच्छ याह्या वहा दैव्यं जनमा सादय
बर्हिषि यक्षि च प्रियं ॥ १७ ॥ एतेनाग्ने ब्रह्मणा वावृधस्व
शक्ती वा यत्ते चकृमा विदा वा । उत प्र शैष्यभि वस्यो
अस्मान्त्सं नः सृज सुमत्या वाजवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

॥ ३२ ॥ १-१५ हिरण्यस्तूप आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३२ ॥ इंद्रस्य नु वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि
वज्री । अहन्नहिमन्वपस्ततर्द प्र वक्षणा अभिनत्पर्वता-
नां ॥ १ ॥ अहन्नहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टास्मे वज्रं स्वयं
ततश्च । वाश्रा इव धेनवः स्यंदमाना अंजः समुद्रमव जग्मु-
रापः ॥ २ ॥ वृषायमाणोऽवृणीत सोमं त्रिकदुकेष्वपिवत्सु-
तस्य । आ सायकं मघवादत्त वज्रमहन्नेनं प्रथमजाम-
हीनां ॥ ३ ॥ यदिन्द्राहन्प्रथमजामहीनामान्मायिनाममिनाः
प्रोत मायाः । आत्सूर्यं जनयन्द्यामुषासं तादीनां शत्रुं
न किला विविस्ते ॥ ४ ॥ अहन्वृचं वृचतरं व्यंसमिंद्रो
वज्रेण महता वधेन । स्कंधासीव कुलिगेना विवृक्णा-
हिः शयत उपपृक्पृथिव्याः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अयोऽहं दुर्मद
आ हि जुह्वे महावीरं तुविबाधमृजीषं । नातारीद-

अ० १. अ० २. व० ३७.] ॥ २३ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३२.

उच्यसे पिता प्र पाके शास्त्रिं प्र दिशः विदुःऽतरः ॥ १४ ॥ त्वं
अग्ने प्रयतऽदक्षिणं नरं वर्मऽइव स्यूतं परि पासि विश्वतः
स्वादुऽक्ष्मां यः वसतौ स्योनऽकृत् जीवऽयाजं यजते सः
उपऽमा दिवः ॥ १५ ॥ ३४ ॥ इमां अग्ने शरणिं मीमृषः नः इमं
अध्वानं यं अगाम दूरात् आपिः पिता प्रऽमतिः सोम्यानां
भूमिः असि ऋषिऽकृत् मर्त्यानां ॥ १६ ॥ मनुष्यत् अग्ने अंगिर-
स्वत् अंगिरः ययातिऽवत् सदर्ने पूर्वऽवत् शुचे अच्छ याहि
आ वह दैव्यं जनं आ सादय बर्हिषि यक्षि च प्रियं ॥ १७ ॥ एतेन
अग्ने ब्रह्मणा ववृधस्व शक्ती वा यत् ते चकृम विदा वा उत
प्र नेषि अभि वस्यः अस्मान् सं नः सृज सुऽमत्या वा-
जऽवत्या ॥ १८ ॥ ३५ ॥

॥ ३२ ॥ इंद्रस्य नृ वीर्याणि प्र वोचं यानि चकार प्रथमानि
वज्री अहन् अहिं अनु अपः ततर्दं प्र वक्षणाः अभिनत् पर्वता-
नां ॥ १ ॥ अहन् अहिं पर्वते शिश्रियाणं त्वष्टा अस्मै वज्रं स्वयं
ततस्त्वाश्वाःऽइष धेनवः स्यंदमानाः अंजः समुद्रं अव जग्मुः
आपः ॥ २ ॥ वृषऽयमाणः अवृणीत सोमं चिऽकट्टकेषु अपिबत्
सुतस्य आ सायकं मघऽवा अदत्त वज्रं अहन् एनं प्रथमऽजां
अहीनां ॥ ३ ॥ यत् इंद्र अहन् प्रथमऽजा अहीनां आत् मायिनां
अमिनाः प्र उत मायाः आत् सूर्यं जनयन् द्यां उषसं तादीत्ता
शत्रुं न किल विविस्ते ॥ ४ ॥ अहन् वृचं वृचऽतरं विऽअंसं इंद्रः
वज्रेण महता वधेन स्कंधांसिऽइव कुलिशेन विऽवृक्षणा
अहिः शयते उपऽपृक् पृथिव्याः ॥ ५ ॥ ३६ ॥ अयाडाऽइव दुःऽम-
दः आ हि जुह्वे महाऽवीरं तुविऽबाधं ऋजीषं न अतारीत्

अ० १. अ० ३. व० १.] ॥ २४ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३३.

स्य समंतिं वधानां सं रुजानाः पिपिष इन्द्रशत्रुः ॥ ६ ॥
 अपादहस्तो अपृतन्यदिन्द्रमास्य वज्रमधि सानौ जघान ।
 वृष्णो वधिः प्रतिमान बुभूषन्पुरुचा वृत्रो अशयद्व्यस्तः ॥ ७ ॥
 नदं न भिन्नममुया शयानं मनो रुहाणा अति यंत्यापः ।
 याश्चिद्वृत्रो महिना पर्यतिष्ठत्तासामहिः पत्सुतः शीर्बभूव ॥ ८ ॥
 नीचावया अभवद्वृत्रपुत्रेद्रो अस्या अव वधर्जभार । उत्तरा
 मूरधरः पुत्र आसीद्दानुः शये सहवत्सा न धेनुः ॥ ९ ॥
 अतिष्ठंतीनामनिवेशनानां काष्ठानां मध्ये निहित शरीर ।
 वृत्रस्य निण्यं वि चरंत्यापो दीर्घं तम आशयदिन्द्र-
 शत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥ दासपत्नीरहिगोपा अतिष्ठन्निरुद्धा आपः
 पणिर्नैव गावः । अपां बिलमपिहितं यदासीद्वृत्रं जघन्वाँ
 अप तद्ववार ॥ ११ ॥ अश्वो वारो अभवत्तदिन्द्र सृके
 यत्वा प्रत्यहन्देव एक । अजयो गा अजयः शूर सोम-
 मवासृजः सर्वे सप्त सिधून् ॥ १२ ॥ नास्मै विद्युन्न तन्यतुः
 सिषेध न यां मिहमकिरद्वादुर्नि च । इन्द्रश्च यद्युयुधाते
 अहिश्चोतापरीभ्यो मघवा वि जिग्ये ॥ १३ ॥ अहेर्यातारं
 कमपश्य इन्द्र हृदि यत्ने जघ्मुषो भीरुगच्छत् । नव च यन्न-
 वतिं च स्रवंतीः श्येनो न भीतो अतरो रजांसि ॥ १४ ॥
 इद्रो यातोऽवसितस्य राजा शर्मस्य च शृगिणो वज्र-
 बाहुः । सेदु राजा क्षयति चर्षणीनामरान्न नेमिः परि ता
 वभूव ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ ३३ ॥ १-१५ हिरण्यस्तूप आंगिरसः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३३ ॥ एतायामोप गव्यं त इन्द्रमस्माकं सु प्रमंतिं
 वावृधाति । अनामृणः कुविदादस्य रायो गवां केतं परमा-

अस्य संऽक्षृतिं वृधानां सं रुजानां पिपिषे इंद्रऽशत्रुः ॥ ६ ॥
 अपात् अहस्तः अपृतन्यत् इंद्रं आ अस्य वज्रं अधि सानौ
 जघान वृणाः वध्निः प्रतिऽमानं वुभूषन् पुरुऽत्रा वृत्रः अशयत्
 विऽअस्तः ॥ ७ ॥ नदं न भिनं अमुया शयानं मनः रुहाणाः
 अति यंति आपः याः चित् वृत्रः महिना परिऽअतिष्ठत् तासां
 अहिः पत्सुतऽशीः बभूव ॥ ८ ॥ नीचाऽवयाः अभवत् वृत्रऽपुत्रा
 इंद्रः अस्याः अव वधः जभार उत्ऽतरा सूः अधरः पुत्रः आसीत्
 दानुः शये सहऽवत्सा न धेनुः ॥ ९ ॥ अतिष्ठंतीनां अनिऽवेश-
 नानां काष्ठानां मध्ये निऽहितं शरीरं वृत्रस्य निरयं वि चरंति
 आपः दीर्घं तमः आं अशयत् इंद्रऽशत्रुः ॥ १० ॥ ३७ ॥ दासऽपत्नीः
 अहिऽगोपाः अतिष्ठन् निऽरुद्धाः आपः पणिनाऽइव गावः
 अपां बिलं अपिऽहितं यत् आसीत् वृत्रं जघन्वान् अप तत्
 ववार ॥ ११ ॥ अश्वः वारः अभवः तत् इंद्रं सूके यत् त्वा प्रतिऽअ-
 हन् देवः एकः अजयः गाः अजयः शूर सोम अव असृजः सते वे
 सप्त सिंधून् ॥ १२ ॥ न अस्मै विऽद्युत् न तन्यतुः सिसंध न या
 मिहं अकिरत् हादुनि च इंद्रं च यत् युयुधाते अहिः च उत्त
 अपरीभ्यः मघऽवा वि जिग्ये ॥ १३ ॥ अहः यातारं कं अपश्यः
 इंद्रं हृदि यत् ते जघुर्षः भीः अगच्छत् नवं च यत् नवतिं च
 सर्वतीः श्येन न भीतः अतरः रजांसि ॥ १४ ॥ इंद्रः यातः
 अवऽसितस्य राजा शमस्य च शृगिणं वज्रऽबाहुः सः इत्
 ऊ राजा क्षयति चर्षणीना अरान् न नेमिः परि ता
 बभूव ॥ १५ ॥ ३८ ॥ २ ॥

॥ ३३ ॥ आ इत् अयाम उप गव्यंतः इंद्रं अस्माकं सु प्रऽमंति
 ववृधाति अनामृणः कुवित् आत् अस्य रायः गवां कतं परं

अ० १. अ० ३. व० ३.] ॥ २५ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३३.

वर्जते नः ॥ १ ॥ उपेदहं धनदामप्रतीतं जुष्टं न श्येनो
वसतिं पतामि । इन्द्रं नमस्यन्नुपमेभिरर्केर्यः स्तोतृभ्यो
हव्यो अस्ति यामन् ॥ २ ॥ नि सर्वसेन इषुधीरसक्त
समर्यो गा अजति यस्य वष्टि । चोष्कूयमाण इन्द्र भूरि
वामं मा पणिभूरस्मदधि प्रवृद्ध ॥ ३ ॥ वधीर्हि दस्युं
धनिनं घनेनैकश्चरन्नुपशकेभिरिन्द्र । धनोरधि विषु-
णक्ते चायन्नयज्वानः सन्काः प्रेतिमीयुः ॥ ४ ॥ परा
चिच्छीर्षा ववृजुस्त इन्द्रायज्वानो यज्वभिः स्पर्धमानाः ।
प्र यद्विवो हरिवः स्थातरुग्र निरव्रता अधमो रोद-
स्योः ॥ ५ ॥ १ ॥ अयुयुत्सन्ननवद्यस्य सेनामयातयन्त क्षितयो
नवर्गवाः । वृषायुधो न वध्रयो निरष्टाः प्रवज्जिरि-
द्राक्षितयन्त आयन् ॥ ६ ॥ त्वमेतान्नुदतो जक्षतश्चायोधयो
रजस इन्द्र पारे । अवादहो दिव आ दस्युमुच्चा प्र सुन्वतः
स्तुवतः शंसमावः ॥ ७ ॥ चक्राणासः परीणहं पृथिव्या
हिरण्येन मणिना शुभमानाः । न हिन्वानासस्तितिरुस्त इन्द्रं
परि स्पर्शो अदधात्सूर्येण ॥ ८ ॥ परि यदिन्द्र रोदसी उभे
अबुभोजीर्महिना विश्वतः सो । अमन्यमाना अभि मन्य-
मानिर्निब्रह्मभिरधमे दस्युमिन्द्र ॥ ९ ॥ न ये दिवः पृथिव्या
अन्तमापुर्न मायाभिर्धनदां पर्यभूवन् । युजं वज्रं वृषभश्चक्र
इन्द्रो निज्योतिषा तमसो गा अदुक्षत् ॥ १० ॥ २ ॥ अनु
स्वधामक्षरन्नापो अस्यावर्धत मध्य आ नाव्यानां । सध्रीची-
नेन मनसा तमिन्द्र ओजिष्ठेन हन्मन्ताहन्मभि द्यून् ॥ ११ ॥
न्याविध्यदिलीविशस्य हव्हा वि शृंगिणमभिनच्छुणा-
मिन्द्रः । यावत्तरो मघवन्यावदोजो वज्रेण शत्रुमवधीः

अ० १. अ० ३. व० ३.]

॥ २५ ॥

[म० १. अ० १. सू० ३३.]

आऽवर्जते नः ॥१॥ उप इत् अहं धनऽदां अप्रतिऽइतं जुष्टं न
 श्येनः वसतिं पतामि इन्द्रं नमस्यन् उपऽमेभिः अर्केः यः स्तो-
 तृऽभ्यः हव्यः अस्ति यामन् ॥२॥ नि सर्वेऽसेनः इषुऽधीन्
 असक्त सं अर्यः गाः अजति यस्य वष्टि चोष्कूयमाणः इन्द्र भूरि
 वामं मा पणिः भूः अस्मत् अधि प्रऽवृद्ध ॥३॥ वधीः हि दस्युं
 धनिनं घनेन एकः चरन् उपऽशकेभिः इन्द्र धनोः अधि विषु-
 णक् ते वि आयन् अयज्वानः सन्काः प्रऽइतिं ड्युः ॥४॥ परा
 चित् शीर्षा ववृजुः ते इन्द्र अयज्वानः यज्वऽभिः स्पर्धमानाः प्र
 यत् दिवः हरिऽवः स्यातः उग्र निः अव्रतान् अधमः रोद-
 स्योः ॥५॥१॥ अयुयुत्सन् अनवद्यस्य सेनां अयातयन्त क्षितयः
 नवऽग्वाः वृषऽयुधः न वध्रयः निऽअष्टाः प्रवत्ऽभिः इन्द्रात्
 चितयन्तः आयन् ॥६॥ त्वं एतान् रुदतः जक्षतः च अयोधयः
 रजसः इन्द्र परे अव अदहः दिवः आ दस्युं उच्चा प्र सुन्वतः स्तु-
 वतः शंसं आवः ॥७॥ चक्राणांसः परिऽनहं पृथिव्याः हिरण्येन
 मणिना शुभमानाः न हिन्वानांसः तितिरुः ते इन्द्रं परि स्पर्शः
 अदधात् सूर्येण ॥८॥ परि यत् इन्द्र रोदसी उभे अबुभोजीः
 महिना विश्वतः सीं अमन्यमानान् अभि मन्यमानैः नि
 ष्रसऽभिः अधमः दस्यु इन्द्र ॥९॥ न ये दिवः पृथिव्याः अत आपु
 न मायाभिः धनऽदां परिऽअभूवन् युजं वज्रं वृषभः चक्रे इन्द्र
 निः ज्योतिषा तमसः गाः अधुक्षत् ॥१०॥२॥ अन्तु स्वधां अक्ष-
 रन् आपः अस्य अवर्धत मध्ये आ नाव्याना सध्रीचीनेन मन-
 सा तं इन्द्रः ओजिष्ठेन हन्मना अहन् अभि द्यून् ॥११॥ नि
 अविध्यत् इलीविशस्य हळहा वि शुंगिणं अभिनत् शुष्णं
 इन्द्रः यावत् तरः मघऽवन् यावत् ओजः वज्रेण शत्रुं अवधीः

अ० १ अ० ३. व० ५] ॥ २६ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३४.

पृतन्युं ॥ १२ ॥ अभि सिध्मो अजिगादस्य शत्रून्वि तिग्मेन
वृषभेणा पुरोऽभेत् । स वज्रेणासृजद्वृत्रमिन्द्रः प स्वां मति-
मतिरच्छाशदानः ॥ १३ ॥ आवः कुत्समिन्द्र यस्मिंश्चाकम्प्रा-
वो युध्यंतं वृषभ दशद्युं । शफच्युतो रेणुर्नक्षत द्यामुच्छ्वेयेयो
नृषाह्वाय तस्यौ ॥ १४ ॥ आवः शर्म वृषभ तुग्यासु क्षेत्रजेषे
मघवज्जिह्वं गां । ज्योक् चिदत्र तस्थिवासो अक्रञ्छत्रू-
यतामधरा वेदनाकः ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ३४ ॥ १-१२ हिरण्यस्तूप आंगिरसः ॥ अश्विनौ ॥ १-६. १०. ११ जगती । ९. १२ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३४ ॥ विश्विनो अद्या भवतं नवेदसा विभुर्वा याम उत
रातिरश्विना । युवोर्हि यत्र हिम्येव वाससोऽभ्यायसैन्या
भवतं मनीषिभिः ॥ १ ॥ त्रयः पवयो मधुवाहने रथे सोमस्य
वेनामनु विश्व इद्विद्रुः । त्रयः स्कंभासः स्कभितास आरभे
चिर्नक्तं याथस्त्रिर्वश्विना दिवा ॥ २ ॥ समाने अहन्तिरवद्य-
गोहना चिरद्य यज्ञं मधुता मिमिक्षतं । चिर्वाजवती
रिषो अश्विना युवं दोषा अस्मभ्यमुषसश्च पिन्वतं ॥ ३ ॥
चिर्वर्तिर्यातं चिरनुव्रते जने चिः सुप्राव्ये चधेव शिष्यत ।
चिर्नाद्यं वहतमश्विना युव चिः पृक्षो अस्मे अक्षरेव पिन्व-
तं ॥ ४ ॥ चिनो रयिं वहतमश्विना युवं चिर्देवताता चिरुता-
वतं धियः । चिः सौभगत्व चिरुत श्रवासि नस्त्रिष्ठ वा सूरै
दुहितारुहद्रथं ॥ ५ ॥ चिनो अश्विना दिव्यानि भेषजा चिः
पार्थिवानि चिरु दत्तमद्भ्यः । ओमान शंयोर्ममकाय सूनवे
चिधातु शर्म वहतं शुभस्पती ॥ ६ ॥ ४ ॥ चिनो अश्विना
ग्रजता दिवेदिवे परि चिधातु पृथिवीमशायतं । तिस्रो

पृतन्युं ॥१२॥ अभि सिध्मः अजिगात् अस्य शत्रून् वि तिग्मेन
 वृषभेण पुरः अभेत् सं वज्रेण असृजत् वृत्र इद्रः प्र स्वां मतिं
 अतिरत् शाशदानः ॥१३॥ आवः कुत्सं इद्र यस्मिन् चाकन् प्र
 आवः युध्यंतं वृषभं दर्शऽद्युं शफऽच्युतः रेणुः नक्षत द्यां उत
 श्वेचेयः नृऽसह्याय तस्थौ ॥१४॥ आवः शर्म वृषभं तुग्यासु
 क्षेत्रऽजेषे मघऽवन् श्विच्य गां ज्योक् चित् अत्र तस्थिऽवांसः
 अत्रान् शत्रुऽयतां अधरा वेदना अकः० ॥१५॥ ३॥

॥३४॥ त्रिः चित् नः अद्य भवतं नवेदसा विऽभुः वां यामः
 उत रातिः अश्विना युवोः हि यंच हिम्याऽइव वासंसः
 अभिऽआयंसेन्या भवतं मनीषिऽभिः ॥१॥ त्रयः पवयः
 मधुऽवाहने रथे सोमस्य वेनां अनु विश्वे इत् विदुः त्रयः
 स्कंभासः स्कभितासः आऽरभे त्रिः नक्तं याथः त्रिः ऊं अश्विना
 दिवा ॥२॥ समाने अहन् त्रिः अवद्यऽगोहना त्रिः अद्य यज्ञं
 मधुना मिमिक्षतं त्रिः वाजऽवतीः इषः अश्विना युवं दोषाः
 अस्मभ्यं उषसः च पिन्वतं ॥३॥ त्रिः वर्तिः यातं त्रिः अनुऽघते
 जने त्रिः सुप्रऽअव्ये वेधाऽइव शिक्षतं त्रिः नाद्यं वहतं अश्विना
 युवं त्रिः पृक्षः अस्मे अक्षराऽइव पिन्वतं ॥४॥ त्रिः नः रयिं
 वहतं अश्विना युवं त्रिः देवऽताता त्रिः उत अवतं धियः त्रिः
 सौभगऽत्वं त्रिः उत अवांसि नः त्रिऽस्थं वां सूरै दुहिता आ
 रुहत् रथं ॥५॥ त्रिः नः अश्विना दिव्यानि भेषजा त्रिः पार्थि-
 वानि त्रिः ऊं दत्तं अत्ऽभ्यः ओमानं शंऽयोः ममकाय सूनवे
 त्रिऽधातुं शर्म वहतं शुभः पती ॥६॥ ४॥ त्रिः नः अश्विना
 यजता दिवेऽदिवे परि त्रिऽधातुं पृथिवीं अशायतं तिस्रः

अ० १. अ० ३. व० ६.] ॥ २७ ॥ [म० १. अ० ७. सू० ३५.

नासत्या रथ्या परावत आत्मेव वातः स्वसराणि गच्छतं ॥७॥
 चिरश्विना सिंधुभिः सप्तमातृभिस्त्रय आहावास्त्रेधा हविष्कृतं ।
 तिस्रः पृथिवीरुपरि प्रवा दिवो नाकं रक्षेथे द्युभिरक्तु-
 मिहितं ॥८॥ क१ची चक्रा चिवृतो रथस्य क१चयो वंधुरो ये
 सनीळाः । कदा योगो वाजिनो रासभस्य येन यज्ञं नासत्यो-
 पयाथः ॥९॥ आ नासत्या गच्छतं हूयते हविर्मध्वः पिवतं
 मधुपेभिरासभिः । युवोहि पूर्वं सवितोषसो रथमृताय चित्रं
 घृतवतमिष्यति ॥१०॥ आ नासत्या त्रिभिरैकादशरिह देवे-
 भिर्यातं मधुपेयमश्विना । प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं
 सेधतं द्वेषो भवतं सचाभुवा ॥११॥ आ नो अश्विना चिवृता
 रथेनावीचं रयिं वहतं सुवीरं । शृण्वतां वामवसे जीहवीमि
 वृधे च नो भवतं वाजसातौ ॥१२॥ ५॥

॥ ३५ ॥ १-११ हिरण्यस्तूप आंगिरसुः ॥ १ अग्निर्मित्रावरुणौ रात्रौ सविता ।
 २-११ सविता ॥ १. ९ जगती । २-८. १०. ११ त्रिष्टुप् ॥

॥३५॥ ह्याम्यग्निं प्रथमं स्वस्तये ह्यामि मित्रावरुणा-
 विहावसे । ह्यामि रात्रौ जगती निवेशनीं ह्यामि देवं
 सवितारमृतये ॥१॥ आ कृष्णेन रजसा वर्तमानो निवेशयन्त्र-
 मृतं मर्त्यं च । हिरण्ययेन सविता रथेना देवो याति भुव-
 नानि पश्यन् ॥२॥ याति देवः प्रवता यात्युद्धता याति
 शुभ्राभ्यां यजतो हरिभ्यां । आ देवो याति सविता पराव-
 तोऽप विश्वा दुरिता बाधमानः ॥३॥ अभीवृतं कृशनिर्वि-
 श्वरूपं हिरण्यशम्यं यजतो बृहंतं । आस्थाद्रथं सविता
 चित्रभानुः कृष्णा रजांसि तविषीं दधानः ॥४॥ वि जनाञ्छ्या-
 वाः शितिपादो अख्यन्नथं हिरण्यप्रउगं वहंतः । शश्व-

नासत्या रथ्या पराऽवतः आत्माऽइव वातः स्वसंराणि गच्छ-
 तं ॥ ७ ॥ त्रिः अश्विना सिंधुऽभिः सप्तमातृऽभिः त्रयः आऽहा-
 वाः त्रेधा हविः कृतं तिस्रः पृथिवीः उपरि प्रवा दिवः नाकं
 रक्षेथे द्युऽभिः अक्तुऽभिः हितं ॥ ८ ॥ क्व ची चक्रा त्रिऽवृतः
 रथस्य क्व त्रयः बंधुरः ये सऽनीळाः कदा योगः वाजिनः रास-
 भस्य येन यज्ञं नासत्या उपऽयाथः ॥ ९ ॥ आ नासत्या गच्छतं
 हूयते हविः मध्वः पिबतं मधुऽपेभिः आसऽभिः युवोः हि पूर्वं
 सविता उषसः रथं ऋताय चित्रं घृतऽवतं इष्यति ॥ १० ॥ आ
 नासत्या त्रिऽभिः एकादशैः इह देवेभिः यातं मधुऽपेयं अश्विना
 प्र आयुः तारिष्टं निः रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषः भवतं सचाऽभु-
 वा ॥ ११ ॥ आ नः अश्विना त्रिऽवृता रथेन अवाचं रयिं वहतं
 सुऽवीरं शृण्वता वां अवसे जोह्वीमि वृधे च नः भवतं वा-
 जऽसातौ ॥ १२ ॥ ५ ॥

॥ ३५ ॥ ह्यामि अग्निं प्रथमं स्वस्तये ह्यामि मित्रावरुणी
 इह अवसे ह्यामि राचीं जगतः निऽवेशनीं ह्यामि देवं
 सवितारं ऊतये ॥ १ ॥ आ कृष्णेन रजसा वर्तमानः निऽवेशयन्
 अमृतं मर्त्यं च हिरण्ययेन सविता रथेन आ देवः याति भुव-
 नानि पश्यन् ॥ २ ॥ याति देवः प्रऽवता याति उत्ऽवता याति
 शुभाभ्यां यजतः हरिऽभ्यां आ देवः याति सविता पराऽवतः
 अप विष्वा दुऽइता बाधमानः ॥ ३ ॥ अभिऽवृतं कृशेनः वि-
 श्वऽरूपं हिरण्यऽशम्यं यजतः बृहंतं आ अस्थात् रथं सविता
 चित्रऽभानुः कृष्णा रजांसि तविषीं दधानः ॥ ४ ॥ वि जनान्
 श्यावाः शितिऽपादः अख्यन् रथं हिरण्यऽप्रउगं वहंतः शश्वत्

द्विशः सवितुर्देवस्योपस्थे विश्वा भुवन्नानि तस्थुः ॥ ५ ॥ तिस्रो
 द्यावः सवितुर्द्वा उपस्थाँ एका यमस्य भुवने विराषाट् । आणिं
 न रथ्यममृताधि तस्थुरिह ब्रवीतु य उ तच्चिकेतत् ॥ ६ ॥ ६ ॥ वि
 सुपर्णो अंतरिक्षाय ख्यद्गभीरवेपा असुरः सुनीथः । के ३ दानी
 सूर्यः कश्चिकेत कतमां द्यां रश्मिरस्या तजान ॥ ७ ॥ अष्टौ
 व्यख्यत्ककुभः पृथिव्यास्त्री धन्व योजना सप्त सिधून् । हि-
 रण्याक्षः सविता देव आगाद्दधद्रत्ना दाशुषे वार्याणि ॥ ८ ॥
 हिरण्यपाणिः सविता विचर्षणिरुभे द्यावापृथिवी अंतरी-
 यते । अपामीवां बाधते वेति सूर्यमभि कृष्णेन रजसा द्या-
 मृणोति ॥ ९ ॥ हिरण्यहस्तो असुरः सुनीथः सुमृळीकः
 स्ववाँ यात्वर्वाङ् । अपसेधन्नक्षसो यातुधानानस्थदिवः प्रति-
 दोषं गृणानः ॥ १० ॥ ये ते पथाः सवितः पूर्यासोऽरेणवः
 सुकृता अंतरिक्षे । तेभिर्नो अद्य पृथिभिः सुगेभी रक्षा च
 नो अधि च ब्रूहि देव ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ १-२० करणो घोरः ॥ १-१२. १५-२० अग्निः । १३ १४ यूपः ॥ प्रागाद्यं बाहंतं ॥

॥ ३६ ॥ प्र वो यद्दं पुरुषां विशां देवयतीना । अग्निं
 सूक्तेभिर्वचोभिरीमहे यं सीमिदन्य ईळते ॥ १ ॥ अनासो
 अग्निं दधिरे सहोवृधं हविष्मतो विधेम ते । स त्वं नो
 अद्य सुमनां इहाविता भवा वाजेषु संत्य ॥ २ ॥ प्र त्वा दूतं
 वृणीमहे होतारं विश्ववेदसं । महस्ते सतो वि चरंत्यर्चयो
 दिवि स्पृशति भानवः ॥ ३ ॥ देवासस्त्वा वरुणो मिचो अर्यमा
 सं दूतं प्रत्नमिधते । विश्वं सो अग्ने जयति त्वया धनं यस्ते ददाश
 मर्त्यः ॥ ४ ॥ मद्रो होता गृहपतिरग्ने दूतो विशामसि । त्वे

विशः सवितुः दैव्यस्य उपऽस्थे विश्वा भुवनानि तस्युः ॥ ५ ॥
 तिस्रः द्यावः सवितुः द्वौ उपऽस्था एका यमस्य भुवने विराषाट्
 आणिं न रथ्यं अमृता अधि तस्युः इह ब्रवीतु यः ऊं तत् चि-
 केतत् ॥ ६ ॥ ६ ॥ वि सुऽपूर्णः अंतरिक्षाणि अख्यत् गभीरऽर्वेपाः
 असुरः सुऽनीथः क इदानीं सूर्यः कः चिकेत कतमां द्यां रश्मिः
 अस्य आ ततान् ॥ ७ ॥ अष्टौ वि अख्यत् ककुभः पृथिव्याः ची
 धन्वं योजना सप्त सिधून् हिरण्यऽअक्षः सविता देवः आ
 अगात् दधत् रत्ना दाशुषे वार्याणि ॥ ८ ॥ हिरण्यऽपाणिः
 सविता विऽचर्षणिः उभे द्यावापृथिवी अंतः ईयते अप
 अमीवां बाधते वेति सूर्ये अभि कृष्णेन रजसा द्यां ऋणो-
 ति ॥ ९ ॥ हिरण्यऽहस्तः असुरः सुऽनीथः सुऽमृच्छीकः
 स्वऽवान् यातु अर्वाङ् अपऽसेधन् रक्षसः यातुऽधानान्
 अस्थात् देवः प्रतिऽदोषं गृणानः ॥ १० ॥ ये ते पंथाः सवितः
 पूर्यासः अरेणवः सुऽकृताः अतरिक्षे तेभिः नः अद्य पृथिऽभिः
 सुऽगेभिः रक्ष च नः अधि च ब्रूहि देव ॥ ११ ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ प्र वः यद्दं पुरुणां विशां देवऽयतीनां अग्निं
 सुऽउक्तेभिः वचःऽभिः ईमहे यं सीं इत् अन्ये ईळते ॥ १ ॥
 जनासः अग्निं दधिरे सहःऽवृधं हविष्मंतः विधेम ते सः त्वं नः
 अद्य सुऽमनाः इह अविता भव वाजेषु संत्य ॥ २ ॥ प्रत्वा दूतं
 वृणीमहे होतारं विश्वऽवेदसं महः ते सतः वि चरंति अर्चयः
 दिवि स्पृणंति भानवः ॥ ३ ॥ देवासः त्वा वरुणः मित्रः अर्यमा सं
 दूतं प्रत्नं इधते विश्व सः अग्ने जयति त्वया धनं यः ते ददाश
 मर्त्यः ॥ ४ ॥ मंद्रः होता गहऽपतिः अग्ने दूतः विशां असि त्वे

अ० १. अ० ३. व० ११.]   ॥ २९ ॥   [म० १. अ० ८. सू० ३६.]

विश्वा॒ संग॑तानि॒ व्र॒ता ध्रु॒वा या॒नि दे॒वा अ॒कृ॒णव॑त ॥ ५ ॥ ८ ॥ त्वे
इ॒दमे॒ सुभ॑गे॒ यवि॑ष्ठ्य॒ विश्व॒मा हू॑यते॒ ह॒विः । स त्वं नो॑ अ॒द्य
सु॒मना॑ उ॒ताप॑रं॒ यक्षि॑ दे॒वान्सु॑वीर्या ॥ ६ ॥ तं घे॑मि॒त्या
न॒मस्वि॑न् उ॒प स्वर॑ज॒मास॑ते । हो॒त्राभि॑र॒ग्निं म॑नु॒षः स॑मि॒-
ध॑ते ति॒तिर्वा॒सो अ॒ति सि॒धः ॥ ७ ॥ घ॑न्तो॒ वृ॒त्रम॑न्तर॒बोद॑सी
अ॒प उ॒रु क्ष॑याय॒ च॒क्रिरे॑ । भुव॒त्क॒ण्वे वृ॑षा॒ द्यु॒म्याहु॑तः॒ क्र॑न्द-
द॒श्वो ग॒वि॑ष्टिषु ॥ ८ ॥ सं सी॑दस्व॒ मह्यँ॑ अ॒सि शोच॑स्व
दे॒व॒वी॒त॒मः । वि धू॒मम॑ग्ने अ॒रुषं॑ मि॒येध्य॑ सृ॒ज प्र॑शस्त॒ दर्श॑-
तं ॥ ९ ॥ यं त्वा॑ दे॒वासो॒ मन॑वे॒ दधु॑रि॒ह य॒जिष्ठं॑ ह॒व्यवा॑हन । यं
क॒ण्वो मे॒ध्याति॑थि॒र्धन॑स्पृ॒तं यं वृ॑षा॒ यमु॑प॒मृ॒तः ॥ १० ॥ ९ ॥
यम॒ग्निं मे॒ध्याति॑थिः॒ क॒ण्व ई॒ध ऋ॒ताद॑धि । तस्य॒ प्रे॒षो
दी॒दियु॑स्तमि॒मा ऋ॒च॒स्तम॒ग्निं वर्ध॑याम॒सि ॥ ११ ॥ रा॒यस्पृ॑धि
स्वधा॒वोऽस्ति॒ हि तेऽग्ने॑ दे॒वेष्व॑प्यं । त्वं वा॒जस्य॑ श्रु॒त्यस्य॑
रा॒जसि॒ स नो॑ मृ॒ळ मह्यँ॑ अ॒सि ॥ १२ ॥ ऊ॒र्ध्व ऊ॒ षु ए॑ ऊ॒तये॑
ति॒ष्ठा दे॒वो न॑ स॒वि॒ता । ऊ॒र्ध्वो वा॒जस्य॑ स॒नि॒ता यदं॑जि-
भि॒र्वा॒घ॒द्भिर्वि॒ह्याम॑हे ॥ १३ ॥ ऊ॒र्ध्वो नः॑ पा॒ह्यंह॑सो॒ नि
के॒तुना॑ वि॒श्वं स॑म॒त्रिणं॑ द॒ह । कृ॒धी न॑ ऊ॒र्ध्वाञ्च॒रथा॑य जी॒वसे॑
वि॒दा दे॒वेषु॑ नो॒ दुर्वः॑ ॥ १४ ॥ पा॒हि नो॑ अ॒ग्ने र॒क्षसः॑ पा॒हि
धूर्ते॑र॒रा॒व्णः । पा॒हि री॑ष॒त उ॒त वा॒ जिघा॑ंसतो॒ बृ॒ह॒द्भानो॑
यवि॑ष्ठ्य ॥ १५ ॥ १० ॥ घ॒नेव॑ वि॒ष्वग्वि॑ ज॒ह्यरा॑व्णस्त॒पु॒ज॒भ
यो अ॑स्म॒धुक् । यो म॒र्त्यः शि॑शी॒ते अ॒त्य॒क्तुभि॑मा॒ नः
स रि॒पुरी॑शत ॥ १६ ॥ अ॒ग्निर्व॑वे॒ सु॒वीर्य॑म॒ग्निः क॒ण्वाय॑
सौ॒भ॒गं । अ॒ग्निः प्रा॑व॒न्मि॒त्रोत॑ मे॒ध्याति॑थि॒म॒ग्निः सा॒-
ता उ॑प॒स्तुतं॑ ॥ १७ ॥ अ॒ग्निना॑ तुर्व॒शं यदु॑ परा॒वत॑

विश्वा संऽगंतानि व्रता ध्रुवा यानि देवाः अकृण्वत ॥ ५ ॥ ८ ॥ त्वे
 इत् अग्ने सुऽभगे यविष्ठ्य विश्वं आ हूयते हविः सः त्वं नः अद्य
 सुऽमनाः उत अपरं यक्षि देवान् सुऽवीर्या ॥ ६ ॥ तं घ डं इत्या
 नमस्विनः उप स्वऽराजं आसते होत्राभिः अग्निं मनुषः सं
 इंधते तित्तिवासः अति सिधः ॥ ७ ॥ घंतः वृत्रं अतरन् रोदसी
 अपः उरु क्षयाय चक्रिरे भुवत् कण्वे वृषा द्युम्नी आऽहुतः क्रंदत्
 अश्वः गोऽइष्टिषु ॥ ८ ॥ सं सीदस्व महान् असि शोचस्व
 देवऽवीतमः वि धूमं अग्ने अरुषं मियेध्य सृज प्रऽशस्त दर्श-
 तं ॥ ९ ॥ यं त्वा देवासः मनवे दधुः इह यजिष्ठं हव्यऽवाहनं यं
 कण्वः मेध्यऽअतिथिः धनऽस्पृतं यं वृषा यं उपऽस्तुतः ॥ १० ॥ १० ॥
 यं अग्निं मेध्यऽअतिथिः कण्वः ईधे ऋतात् अधि तस्य प्र इषः
 दीदियुः तं इमाः ऋचः तं अग्निं वर्धयामसि ॥ ११ ॥ रायः पृथि
 स्वधाऽवः अस्ति हि ते अग्ने देवेषु आप्यं त्वं वाजस्य श्रुत्यस्य
 राजसि सः नः मृळ महान् असि ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वः ऊं सु नः ऊतये
 तिष्ठ देवः न सविता ऊर्ध्वः वाजस्य सनिता यत् अंजिऽभिः
 वाघत्ऽभिः विऽह्वयामहे ॥ १३ ॥ ऊर्ध्वः नः पाहि अंहसः नि
 केतुना विश्वं सं अत्रिणं दह कृधि नः ऊर्ध्वान् चरथाय जीवसे
 विदाः देवेषु नः दुवः ॥ १४ ॥ पाहि नः अग्ने रक्षसः पाहि धूर्तः
 अराव्णः पाहि रिपंतः उत वा जिघांसतः बृहत्ऽभानो
 यविष्ठ्य ॥ १५ ॥ १० ॥ घनाऽडं व विष्टक् वि जहि अराव्णः
 तपुऽजंभ यः अस्मऽधुक् यः मर्त्यः शिशीति अति अक्तुऽभिः
 मा नः सः रिपुः ईशत ॥ १६ ॥ अग्निः वव्रे सुऽवीर्यं अग्निः
 कणांय सौभगं अग्निः प्र आवत् मित्रा उत मेध्यऽअतिथिं
 अग्निः सातौ उपऽस्तुतं ॥ १७ ॥ अग्निना तुर्वशं यदुं पराऽवतः

अ० १. अ० ३. व० १४.] ॥ ३० ॥ [म० १ अ० ८. सू० ३७.

उ॒ग्रादे॒वं ह॒वामहे । अ॒ग्निर्न॑य॒न्नव॑वास्त्वं बृ॒हद्र॑यं तु॒र्वीति॑ द॒स्यवे॑
सह॑ ॥ १८ ॥ नि त्वाम॑ग्रे म॒नुर्दधे॑ ज्योति॒र्जना॑य श॒श्वते॑ । दी॒देथ॑
का॒णं ऋ॒तजा॑त उ॒क्षितो॑ यं न॒मस्य॑न्ति कृ॒ष्टयः॑ ॥ १९ ॥ त्वे॒षासो॑
अ॒ग्नेर॑म॒वन्तो॑ अ॒र्चयो॑ भी॒मासो॑ न प्रती॒तये॑ । र॒क्षस्वि॑नः स॒द-
मि॒द्यातु॑मा॒वन्तो॑ वि॒श्वं स॑म॒चिरा॑ द॒ह ॥ २० ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ १-१५ ऋग्वेदो यौरः ॥ मरुतः ॥ गायत्री ॥

॥ ३७ ॥ क्री॒ळं वः॑ श॒र्धो मा॑रु॒तम॑न॒र्वाणं॑ रथे॒शुभ॑ । का॒णा
अ॒भि प्र॑ गा॒यत॑ ॥ १ ॥ ये पृ॒षती॑भिर्ऋ॒ष्टिभिः॑ सा॒कं वा॑शी॒भिरं-
जि॑भिः । अजा॑यन्त॒ स्वभा॑नवः ॥ २ ॥ इ॒हेव॑ शृ॒ण्व ए॒षां क॑णा
ह॒स्तेषु॑ य॒द्वदान् । नि या॑म॒ञ्चित्र॑मृ॒जते॑ ॥ ३ ॥ प्र वः॑ श॒र्धाय॑ घृ॒ष्टये॑
त्वेष॑द्यन्नाय शृ॒षेम॑णे । दे॒वत्तं॑ ब्र॒ह्म गा॑यत ॥ ४ ॥ प्र श॑सा गो॒ष्वध्वं॑
क्री॒ळं यच्छ॑र्धो मा॒रुतं॑ । ज॒मे र॑स॒स्य वा॑वृ॒धे ॥ ५ ॥ १२ ॥ को वो॑
वर्षि॑ष्ठ आ न॒रो दि॒वश्च॑ ग॒मश्च॑ धू॒तयः॑ । यत्सी॒मन्तं॑ न धृ॒नुय॑ ॥ ६ ॥
नि वो॑ या॒माय॑ मा॒नुषो॑ द॒ध उ॒ग्राय॑ म॒न्यवे॑ । जिही॑त॒ पर्व॑तो
गि॒रिः ॥ ७ ॥ येषा॑म॒ज्मेषु॑ पृथि॒वी जु॑जु॒वाँ दे॒व वि॒ष्पतिः॑ । भि॒या
या॒मेषु॑ रे॒जते॑ ॥ ८ ॥ स्थि॒रं हि॑ जा॒न॒मेषां॑ वयो॑ मा॒तुर्निरे॑तवे ।
यत्सी॒मन्तु॑ द्वि॒ता श॑वः ॥ ९ ॥ उ॒दु त्वे॑ सू॒नवो॑ गि॒रः का॑ष्ठा
अ॒ज्मेषु॑त्नत । वा॒श्रा अ॑भि॒क्षु या॑तवे ॥ १० ॥ १३ ॥ त्वं चि॑द्वा
दी॒घे पृ॑थुं मि॒हो न॑पा॒तम॑मृ॒ध्रं । प्र च्या॑वयन्ति या॒मभिः॑ ॥ ११ ॥
म॒रुतो॑ य॒द्व वो॑ ब॒लु ज॑नाँ अ॒चुच्य॑वी॒तन॑ । गि॒रीर॑चुच्य-
वी॒तन॑ ॥ १२ ॥ य॒द्व या॑न्ति म॒रुतः॑ सं ह॑ ब्रुव॒तेऽध्व॑न्ना ।
शृ॒णोति॑ कश्चि॒देषां॑ ॥ १३ ॥ प्र या॑त॒ शी॒र्भमा॑शुभिः॒ संति॑
का॒णेषु॑ वो॒ दुवः॑ । त॒षो षु॑ मा॒दया॑ध्वे ॥ १४ ॥ अ॒स्ति हि॑ ष्या

अ० १. अ० ३. व० १४.] ॥ ३० ॥ [म० १. अ० ८. सू० ३७.

उग्रऽदेवं हवामहे अग्निः नयत् नवऽवास्त्वं बृहत्ऽरथं तुवीरिति
दस्यवे सहः ॥ १८ ॥ नि त्वां अग्ने मनुः दधे ज्योतिः जनाय शश्वते
दीदृशं कण्वे ऋतऽजातः उक्षितः यं नमस्यंति कृष्टयः ॥ १९ ॥
त्वेषासः अग्नेः अमऽवन्तः अर्चयः भीमासः न प्रतिऽदतये रक्ष-
स्विनः सदै इत् यातुऽमावन्तः विश्वं सं अत्रिणं दह ॥ २० ॥ ११ ॥

॥ ३७ ॥ क्रीळं वः शर्धः मारुतं अनर्वाणं रथेऽशुभं कणाः
अभि प्र गायत ॥ १ ॥ ये पृषतीभिः ऋष्टिऽभिः साकं वाशीभिः
अंजिऽभिः अजायन्त स्वऽभानवः ॥ २ ॥ इहऽदेव शृण्वे एषां
कशाः हस्तेषु यत् वदान् नि यामन् चित्रं ऋजते ॥ ३ ॥ प्र वः
शर्धाय घृष्टये त्वेषऽद्युम्नाय शुष्मिणे देवतं ब्रह्म गायत ॥ ४ ॥ प्र
शंस गोषु अश्वं क्रीळं यत् शर्धः मारुतं जम्भे रसस्य ववृ-
धे ॥ ५ ॥ १२ ॥ कः वः वर्षिष्ठः आ नरः दिवः च गमः च धृतयः यत्
सीं अन्तं न धूनुथ ॥ ६ ॥ नि वः यामाय मानुषः दधे उग्राय
मन्यवे जिहीत पर्वतः गिरिः ॥ ७ ॥ येषां अज्मेषु पृथिवी
जुजुर्वान्ऽदेव विश्वपतिः भिया यामेषु रेजते ॥ ८ ॥ स्थिरं हि
जानं एषां वयः मातुः निऽएतवे यत् सीं अनु द्विता शवः ॥ ९ ॥
उत् ऊं त्ये सूनवः गिरः काष्ठाः अज्मेषु अलत वाश्राः
अभिऽञ्जु यातवे ॥ १० ॥ १३ ॥ त्यं चित् घ दीर्घं पृथुं मिहः नपातं
अमृधं प्र च्यवयन्ति यामऽभिः ॥ ११ ॥ मरुतः यत् ह वः बलं
जनान् अचुच्यवीतन् गिरीन् अचुच्यवीतन् ॥ १२ ॥ यत् ह
यांति मरुतः सं ह ब्रुवते अध्वन् आ शृणोति कः चित्
एषां ॥ १३ ॥ प्र यात शीमं आशुऽभिः संति कण्वेषु
वः दुवः तवो सु मादयाध्वे ॥ १४ ॥ अस्ति हि स्म

अ० १. अ० ३. व० १८.] ॥ ३१ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ३९.

मदाय वः स्मसि ष्मा वयमेषां । विश्वं चिदायुर्जी-
वसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ३८ ॥ १-१५ कण्वो घोरः ॥ मरुतः ॥ गायत्री ॥

॥ ३८ ॥ कङ् नूनं कधप्रियः पिता पुत्रं न हस्तयोः । दधिध्वे
वृक्तवर्हिषः ॥ १ ॥ कं नूनं कङ् अर्थं गता दिवो न पृथिव्याः । कं
वो गावो न रण्यन्ति ॥ २ ॥ कं वः सुम्ना नव्यांसि मरुतः कं सुविता ।
कोऽविश्वानि सौभगा ॥ ३ ॥ यद्यूयं पृथिमातरो मर्तासः स्यात न ।
स्तोता वो अमृतः स्यात् ॥ ४ ॥ मा वो मृगो न यवसे जरिता
भूदजोषः । पथा यमस्य गादुप ॥ ५ ॥ १५ ॥ मो षु णः परापरा
निर्जृतिर्दुहेणा वधीत् । पदीष्ट तृष्ण्या सह ॥ ६ ॥ सत्यं त्वेषा
अमवन्तो धन्वञ्चिदा रुद्रियासः । मिह कृण्वत्यवातां ॥ ७ ॥ वाश्र्वेव
विद्युन्निमाति वत्सं न माता सिषक्ति । यदेषां वृष्टिरसर्जि ॥ ८ ॥
दिवा चित्तमः कृण्वन्ति पर्जन्येनोदवाहेन । यत्पृथिवी व्युदे-
ति ॥ ९ ॥ अध स्वनान्मरुतां विश्वमा मद्म पार्थिवं । अरेजन्त प्र
मानुषाः ॥ १० ॥ १६ ॥ मरुतो वीरुपाणिभिश्चिवा रोधस्वती-
रन्तु । यातेमखिद्रयामभिः ॥ ११ ॥ स्थिरा वः संतु नेमयो रथा
अश्वास एषां । सुसंस्कृता अभीशवः ॥ १२ ॥ अच्छा वटा जना गिरा
जरायै ब्रह्मणस्पति । अग्नि मित्रं न दर्शतं ॥ १३ ॥ मिमीहि श्लोक-
मास्ये पर्जन्य इव ततनः । गाय गायत्रमुक्थ्य ॥ १४ ॥ वदस्व मा-
रुतं गणं त्वेषं पनस्युमकिणं । अस्मे वृद्धा असन्निह ॥ १५ ॥ १७ ॥

॥ ३९ ॥ १-१० कण्वो घोरः ॥ मरुतः ॥ प्रागाथं बार्हतं ॥

॥ ३९ ॥ प्र यदित्या परावतः शोचिर्न मानमस्यथ । कस्य
ऋत्वा मरुतः कस्य वर्षसा कं याथ कं ह धृतयः ॥ १ ॥ स्थिरा वः

अ० १. अ० ३. व० १८.] ॥ ३१ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ३९.

म० १. अ० ३. व० १८.] ॥ ३१ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ३९.
म० १. अ० ३. व० १८.] ॥ ३१ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ३९.
वसे ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ३८ ॥ क० ह० नूनं क० ध० प्रि० यः पि० ता पु० त्रं न ह० स्त० योः द० धि० ध्वे
वृ० क्त० ऽव० हि० षः ॥ १ ॥ क० नूनं क० त् वः अ० र्थे ग० तं दि० वः न पृ० थि० व्याः
क० वः गा० वः न र० ण्य० ति ॥ २ ॥ क० वः सु० म्ना न० व्या० सि म० रुतः क०
सु० वि० ता क० वि० श्वा० नि सौ० भ० गा ॥ ३ ॥ य० त् यू० यं पृ० थि० ऽमा० त० रः
म० र्ता० सः स्या० त० न स्तो० ता वः अ० मृ० तः स्या० त् ॥ ४ ॥ मा० वः मृ० गः
न य० व० से ज० रि० ता भू० त् अ० जो० ष्यः प० था य० म० स्य० गा० त् उ० प ॥ ५ ॥ १५ ॥
मो० सु० नः प० रा० ऽप० रा निः ऽञ्ज० तिः दुः ऽह० ना व० धी० त् प० दी० ष्ट
तृ० णा० या० सह ॥ ६ ॥ स० त्यं त्वे० षाः अ० म० ऽव० तः ध० न्व० न् चि० त् आ० रु० दि०
या० सः मि० हं कृ० ण्व० ति अ० वा० तां ॥ ७ ॥ वा० आ० ऽइ० व वि० ऽद्यु० त मि०
मा० ति व० त्स न मा० ता सि० स० क्ति य० त् ए० षां वृ० षिः अ० स० र्जि ॥ ८ ॥
दि० वा चि० त् त० मः कृ० ण्व० ति प० र्ज० न्ये० न उ० द० ऽवा० हे० न य० त् पृ० थि० वी
वि० ऽउ० दं० ति ॥ ९ ॥ अ० ध स्व० ना० त् म० रु० तां वि० श्वं आ० स० द्यं पा० र्थि० वं
अ० रै० ज० त प्र० मा० नु० षाः ॥ १० ॥ १६ ॥ म० रुतः वी० ऋ० पा० णि० ऽभिः चि०
वाः रो० ध० स्व० तीः अ० नु० या० त ई० अ० खि० द्र० या० म० ऽभिः ॥ ११ ॥ स्थि० राः
वः स० तु ने० म० यः र० थाः अ० श्वा० सः ए० षां सु० ऽसं० स्कृ० ताः अ० भी० श० वः ॥ १२ ॥
अ० च्छं व० द० त० ना गि० रा ज० रा० यि ब्र० ह्म० णः प० ति अ० पिं मि० त्रं न द० शं
तं ॥ १३ ॥ मि० मी० हि श्रो० कं आ० स्ये प० र्ज० न्यः ऽइ० व त० त० नः गा० य० गाय० त्रं
उ० क्थ्यं ॥ १४ ॥ व० द० स्व मा० रु० तं ग० णं त्वे० षं प० न० स्युं अ० कि० णं अ० स्म
वृ० ङाः अ० स० न् इ० ह ॥ १५ ॥ १७ ॥

॥ ३९ ॥ प्र० य० त् इ० त्या प० रा० ऽव० तः शो० चिः न मा० नं अ० स्य० थ क० स्य
क्र० ता म० रुतः क० स्य० व० र्प० सा कं या० थ कं ह० धृ० त० यः ॥ १ ॥ स्थि० रा वः

अ० १. अ० ३. व० २०.] ॥ ३२ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ४०.

संत्वायुधा पराणुदे वीळू उत प्रतिष्कभे । युष्माकमस्तु तविषी
 पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ॥ २ ॥ परा ह यत्स्थिरं हथ नरो
 वर्तयथा गुरु । वि याथन वनिनः पृथिव्या व्याशाः पर्वता-
 नां ॥ ३ ॥ नहि वः शत्रुर्विविदे अधि द्यवि न भूम्यां रिशादसः ।
 युष्माकमस्तु तविषी तना युजा रुद्रासो नू चिदाधृषे ॥ ४ ॥ प्र
 वेपयन्ति पर्वतान्वि विचन्ति वनस्पतीन् । प्रो आरत मरुतो
 दुर्मदा इव देवासः सर्वया विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥ उपो रथेषु पृषती-
 रयुग्ध्वं प्रष्टिर्वहति रोहितः । आ वो यामाय पृथिवी चिदश्रो-
 दवीभयन्त मानुषाः ॥ ६ ॥ आ वो मष्टू तनाय कं रुद्रा अवो वृ-
 णीमहे । गन्ता नूनं नोऽवसा यथा पुरेत्या कणाय विभ्युषे ॥ ७ ॥
 युष्मेषितो मरुतो मर्त्येषित आ यो नो अभ्व ईषते । वि तं
 युयोत शवसा व्योजसा वि युष्माकाभिरूतिभिः ॥ ८ ॥ असामि
 हि प्रयज्यवः कण्वं दद प्रचेतसः । असामिभिर्मरुत आ न ऊति-
 भिर्गता वृष्टिं न विद्युतः ॥ ९ ॥ असाम्योजो विभृथा सुदा-
 नवोऽसामि धूतयः शवः । ऋषिद्विषे मरुतः परिमन्यव इषुं
 न सृजत द्विषं ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ ४० ॥ १-८ कण्वो घोरः ॥ ब्रह्मणस्पतिः ॥ प्रागायं बार्हतं ॥

॥ ४० ॥ उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पते देवयन्तस्त्वेमहे । उप प्र यंतु
 मरुतः सुदानव इन्द्र प्राशूर्भवा सचा ॥ १ ॥ त्वामिद्धि
 सहमस्पुत्र मर्त्य उपवृते धने हिते । सुवीर्ये मरुत आ
 स्वय्यं दधीत यो व आचके ॥ २ ॥ प्रेतु ब्रह्मणस्पतिः प्र
 देव्यंतु सूनृता । अच्छा वीरं नर्यं प्रक्तिराधसं देवा यज्ञं नयंतु
 नः ॥ ३ ॥ यो वाघते ददाति सूनरं वसु स धत्ते अक्षिति श्रवः ।

अ० १. अ० ३. व० २०.] ॥ ३२ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ४०.]

संतु आयुधा पराऽनुदे वीळु उत प्रतिऽस्कभे युष्माकं अस्तु
तविषी पनीयसी मा मर्त्यस्य मायिनः ॥ २ ॥ परा ह यत् स्थिरं
हथ नरं. वर्तयथ गुरु वि याथन वनिनः पृथिव्याः वि आशाः
पर्वतानां ॥ ३ ॥ नहि वः शत्रुः विविदे अधि द्यवि न भूम्यां
रिशादसः युष्माकं अस्तु तविषी तना युजा रुद्रासः नु चित्
आऽधृषे ॥ ४ ॥ प्र वेपयति पर्वतान् वि विंचति वनस्पतीन्
प्रो आरत मरुतः दुर्मदाःऽइव देवासः सर्वया विशा ॥ ५ ॥ १८ ॥
उपो रथेषु पृषती. अयुग्ध्व प्रष्टिः वहति रोहितः आ वः या-
माय पृथिवी चित् अश्रोत् अवीभयंत मानुषाः ॥ ६ ॥ आ वः
मक्षु तनाय कं रुद्राः अवः वृणीमहे गंतं नून नः अवसा यथा
पुरा इत्या कणाय विभ्युषे ॥ ७ ॥ युष्माऽइषितः मरुतः मर्त्यऽइ-
षितः आ यः नः अभ्वः इषते वि तं युयोत् शवसा वि ओजसा
वि युष्माकाभिः ऊतिऽभिः ॥ ८ ॥ असामि हि प्रऽयज्यवः कण्वं
दृष्ट प्रऽचेतसः असामिऽभिः मरुतः आ नः ऊतिऽभिः गंतं
वृष्टिं न विऽद्युतः ॥ ९ ॥ असामि ओजः विभृथ सुऽदानवः
असामि धूतयः शवः ऋषिऽद्विषे मरुतः परिऽमन्यवे इषुं न
सृजत द्विषे ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ ४० ॥ उत तिष्ठ ब्रह्मणः पते देवऽयंतः त्वा ईमहे उप प्र
यंतु मरुतः सुऽदानवः इंद्र प्राशूः भव सचा ॥ १ ॥ त्वां इत् हि
सहसः पुत्र मर्त्यः उपऽब्रूते धने हिते सुऽवीर्ये मरुतः आ
सुऽअश्व्यं दधीत यः वः आऽचके ॥ २ ॥ प्र एतु ब्रह्मणः पतिः प्र
देवी एतु सूनृता अच्छ वीरं नयं पंक्तिऽराधसं देवाः यज्ञं नयंतु
नः ॥ ३ ॥ यः वाघते ददाति सूनरं वसु सः धत्ते अस्तिति श्रवः

अ० १. अ० ३. व० २४.] ॥ ३३ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ४२.

तस्मा इळां सुवीरामा यजामहे सुप्रतूर्तिमनेहसं ॥४॥ प्र नूनं
ब्रह्मणस्पतिर्मंत्रं वदत्युक्थ्यं । यस्मिन्निद्रो वरुणो मित्रो अर्यमा
देवा ओकांसि चक्रिरे ॥५॥२०॥ तमिद्वोचेमा विदथेषु शंभुवं
मंत्रं देवा अनेहसं । इमां च वाचं प्रतिहर्यथा नरो विश्वेद्वामा
वो अश्रवत् ॥६॥ को देवयंतमश्रवज्जनं को वृक्तबर्हिषं । प्रप्र
दाश्वान्पस्त्याभिरस्थितांतर्वावत्क्षयं दधे ॥७॥ उप क्षत्रं पृचीत
हन्ति राजभिर्भये चित्सुक्षितिं दधे । नास्य वर्ता न तरुता महा-
धने नाभे अस्ति वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

॥ ४१ ॥ १-९ कण्वो घोरः ॥ १-३. ७-९ वरुणमित्रार्यमणः । ४-६ षादित्याः ॥ गायत्री ॥

॥ ४१ ॥ यं रक्षन्ति प्रचेतसो वरुणो मित्रो अर्यमा । नू चित्स
दभ्यते जनः ॥१॥ यं बाहुतेव पिप्रति पांति मर्त्ये रिषः । अरिष्टः
सर्वे एधते ॥२॥ वि दुर्गा वि द्विषः पुरो घन्ति राजान एषां ।
नयन्ति दुरिता तिरः ॥३॥ सुगः पंथा अनृक्षर आदित्यास ऋतं
यते । नात्र वखादो अस्ति वः ॥४॥ यं यज्ञं नयथा नर आदित्या
ऋजुना पथा । प्र वः स धीतये नशत् ॥५॥२२॥ स रत्नं मर्त्यो
वसु विश्वं तोकमुत त्मना । अच्छा गच्छत्यस्तृतः ॥६॥ कथा रा-
धाम सखायः स्तोमं मित्रस्यार्यमणः । महि पसरो वरुणस्य ॥७॥
मा वो घन्तं मा शपंतं प्रति वोचे देवयंतं । सुन्नरिद्व आ वि-
वासे ॥८॥ चतुरश्विहृदमानाद्विभीयादा निधातोः । न दुरुक्ताय
स्पृहयेत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ४२ ॥ १-१० कण्वो घोरः ॥ पूषा ॥ गायत्री ॥

॥ ४२ ॥ सं पूषन्नध्वनस्तिर व्यंहो विमुचो नपात् ।
सखा देव प्र णस्पुरः ॥१॥ यो नः पूषन्नघो वृको दुःशेव

अ० १. अ० ३. व० २४.] ॥ ३३ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ४२.

तस्मै इळां सुवीरां आ यजामहे सुऽप्रतूर्तिं अनेहसं ॥ ४ ॥ प्र
नूनं ब्रह्मणः पतिः मंत्रं वदति उक्थ्यं यस्मिन् इन्द्रः वरुणः
मित्रः अर्यमा देवाः ओकांसि चक्रिरे ॥ ५ ॥ २० ॥ तं इत् वोचेम
विदर्थेषु शंऽभुवं मंत्रं देवाः अनेहसं इमां च वाचं प्रतिऽहर्षेण
नरः विश्वा इत् वामा वः अश्ववत् ॥ ६ ॥ कः देवऽयंतं अश्ववत्
जनं कः वृक्तऽबर्हिषं प्रऽप्र दाश्वान् पस्त्याभिः अस्थित
अंतःऽवावत् क्षयं दधे ॥ ७ ॥ उप क्षत्रं पृचीत हंति राजऽभिः
भये चित् सुऽक्षितिं दधे न अस्य वर्ता न तरुता महाऽधने न
अभे अस्ति वज्रिणः ॥ ८ ॥ २१ ॥

॥ ४१ ॥ यं रक्षंति प्रऽचेतसः वरुणः मित्रः अर्यमा नु चित्
सः दभ्यते जनः ॥ १ ॥ यं बाहुताऽइव पिप्रति पांति मर्त्यं रिषः
अरिष्टः सर्वः एधते ॥ २ ॥ वि दुऽगा वि द्विषः पुरः घंति रा-
जानः एषां नयंति दुऽइता तिरः ॥ ३ ॥ सुऽगः पंथाः अनृक्षरः
आदित्यासः ऋतं यते न अत्र अवऽखादः अस्ति वः ॥ ४ ॥ यं
यज्ञं नयथ नरः आदित्याः ऋजुना पथा प्र वः सः धीतये
नशत् ॥ ५ ॥ २२ ॥ सः रत्नं मर्त्यः वसु विश्वं लोकं उत त्मना अच्छ
गच्छति अस्तृतः ॥ ६ ॥ कथा राधाम सखायः स्तोमं मित्रस्य
अर्यम्णः महि पसरः वरुणस्य ॥ ७ ॥ मा व घंत मा शपंतं प्रति
वोचे देवऽयंतं सुसैः इत् वः आ विवासे ॥ ८ ॥ चतुरः चित्
ददमानात् विभीयात् आ निऽधातोः न दुऽउक्ताय स्पृह-
येत् ॥ ९ ॥ २३ ॥

॥ ४२ ॥ सं पृषन् अध्वनः तिर वि अंहः विऽमुचः नपात्
सखं देव प्र नः पुरः ॥ १ ॥ यः नः पृषन् अघः वृकः दुऽगेवः

अ० १. अ० ३. व० २७.] ॥ ३४ ॥ [म० १ अ० ८. सू० ४३.

आदिदेशति । अप स्म तं पथो जहि ॥ २ ॥ अप त्वं परिपंथिनं
मुषीवाणं हुरश्चितं । दूरमधि सुतेरज ॥ ३ ॥ त्वं तस्य द्वयावि-
नो ऽघशंसस्य कस्य चित् । पदाभि तिष्ठ तपुषिं ॥ ४ ॥ आ तत्रै
दस्र मंतुमः पूषन्नवौ वृणीमहे । येन पितृनचोदयः ॥ ५ ॥ २४ ॥
अधा नो विश्वसौभग हिरण्यवाशीमत्तम । धनानि सुषणा
कृधि ॥ ६ ॥ अति नः सञ्चतो नय सुगा नः सुपथा कृणु । पूषन्निह
क्रतुं विदः ॥ ७ ॥ अभि सूयवसं नय न नवज्वारो अध्वने ।
पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ८ ॥ शग्धि पूरि प्र यंसि च शिशीहि
प्रास्युतरं । पूषन्निह क्रतुं विदः ॥ ९ ॥ न पूषणं मेथामसि
सूक्तैरभि गृणीमसि । वसूनि दुस्ममीमहे ॥ १० ॥ २५ ॥

॥ ४३ ॥ १-९ कण्वो यौरः ॥ १. २. ४-६ रुद्रः । ३ मित्रावरुणौ । ७-९ सोम ॥
१-८ गायत्री । ९ अनुष्टुप् ॥

॥ ४३ ॥ कदुद्राय प्रचेतसे मीळ्हृष्टमाय तव्यसे । वोचेम
शंतम हृदे ॥ १ ॥ यथा नो अदितिः कर्त्तृष्वे नृभ्यो यथा गवै ।
यथा तोकाय रुद्रियं ॥ २ ॥ यथा नो मिची वरुणो यथा रुद्रश्चि-
केतति । यथा विश्वे सजोषसः ॥ ३ ॥ गाथपति मेधपतिं रुद्रं
जलाषभेषजं । तच्छंयोः सुम्नमीमहे ॥ ४ ॥ यः शुक्र इव सूर्यो हि-
रण्यमिव रोचते । श्रेष्ठो देवानां वसुः ॥ ५ ॥ २६ ॥ न नः कर्त्तव्यं ते
सुग मेषाय मेथे । नृभ्यो नारिभ्यो गवै ॥ ६ ॥ अस्मे सोम श्रिय-
मधि नि धेहि शतस्य नृणां । महि श्वस्तुविनृम्ण ॥ ७ ॥ मा नः
सोम परिबाधो मारातयो जुहुरंत । आ न इदो वाजि भज ॥ ८ ॥
यास्ते प्रजा अमृतस्य परस्मिन्धामन्वृतस्य । मूर्धा नाभा सोम
वेन आभूषंतीः सोम वेदः ॥ ९ ॥ २७ ॥ ८ ॥

अ० १. अ० ३. व० २७.] ॥ ३४ ॥ [म० १. अ० ८. सू० ४३.

आऽदिदेशति अप स्म तं पथः जहि ॥२॥ अप त्वं परिऽपंथिनं
मुषीवाणं हुरऽचितं दूरं अधि सुतेः अज ॥३॥ त्वं तस्य द्या-
विनः अघऽशंसस्य कस्य चित् पदा अभि तिष्ठ तपुषिं ॥४॥ आ
तत् ते दस मंतुऽमः पूषन् अवः वृणीमहे येन पितृन् अचो-
दयः ॥५॥ २४॥ अध नः विश्वऽसौभग हिरण्यवाशीमत्ऽतम
धनानि सुऽसना कृधि ॥६॥ अति नः सश्चतः नय सुऽगा नः
सुऽपथा कृणु पूषन् इह क्रतुं विदः ॥७॥ अभि सुऽयवसं नय
न नवऽज्वारः अध्वने पूषन् इह क्रतुं विदः ॥८॥ शुग्धि पूधि प्र
यंसि च शिशीहि प्रासि उदरं पूषन् इह क्रतुं विदः ॥९॥ न
पूषणं मेथामसि सुऽउक्तैः अभि गृणीमसि वसूनि दुस्मं
इमहे ॥ १० ॥ २५ ॥

॥४३॥ कत् रुद्राय प्रऽचेतसे मीळहुऽतमाय तव्यसे वोचेम
शंऽतमं हृदे ॥१॥ यथा नः अदितिः कर्त् पश्वे नृऽभ्यः यथा
गवे यथा तोकाय रुद्रियं ॥२॥ यथा नः मित्रः वरुणः यथा रुद्रः
चिकेतति यथा विश्वे सुऽजोषसः ॥३॥ गाथऽपतिं मेधऽपतिं
रुद्रं जलाषऽभेषजं तत् शंऽयोः सुमं इमहे ॥४॥ यः शुक्रऽइव
सूर्यः हिरण्यं इव रोचते श्रेष्ठः देवानां वसुः ॥५॥ २६॥ शं नः
करति अवेते सुऽगं मेषाय मेघे नृऽभ्यः नारिऽभ्यः गवे ॥६॥
अस्मे सोम श्रियं अधि नि धेहि शतस्य नृणां महि श्रवः
तुविऽनृम्णं ॥७॥ मा नः सोमऽपरिबाधः मा अरातयः जुहुरंत
आ नः इंदो वार्जे भज ॥८॥ याः ते प्रऽजाः अमृतस्य परस्मिन्
धामन् ऋतस्य मूर्धा नाभा सोम वेनः आऽभ्रूषतीः सोम
वेदः ॥९॥ २७॥ ८॥

॥ ४४ ॥ १-१४ प्रस्करवः काणवः ॥ १. २ अग्निगणिनावुषाः । ३-१४ अग्निः ॥

प्रागार्थं बार्हतं ॥

॥४४॥ अग्न विवस्वदुषसंश्चित्रं राधो अमर्त्य । आ दाशुषे
जातवेदी वह्ना त्वमद्या देवाँ उषर्बुधः ॥१॥ जुष्टो हि दूतो असि
हव्यवाहनीऽग्ने रथीरध्वराणां । सजूरश्विभ्यामुषसा सुवीर्य-
मस्मे धेहि श्रवो बृहत् ॥२॥ अद्या दूत वृणीमहे वसुमग्निं पुरु-
प्रिय । धूमकेतुं भाक्तृजीकं व्युष्टिषु यज्ञानामध्वरश्रियं ॥३॥ श्रेष्ठं
यविष्ठमतिथिं स्वाहुतं जुष्टं जनीय दाशुषे । देवाँ अच्छा यातवे
जातवेदसमग्निमीळे व्युष्टिषु ॥४॥ स्तविष्यामि त्वामह विश्व-
स्यामृत भोजन । अग्ने चातारममृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यवा-
हन ॥५॥२८॥ सुशसो बोधि गृणते यविष्ठ्य मधुजिह्वः स्वाहुतः ।
प्रस्करवस्य प्रतिरन्वायुर्जीवसे नमस्या देव्यं जनं ॥६॥ होतारं
विश्ववेदस म हि त्वा विशं दधते । स आ वह पुरुहूत प्रचेतसोऽग्ने
देवाँ इह द्रवत् ॥७॥ सवितारमुषसमश्विना भर्गमग्नि व्युष्टिषु
क्षपः । कणासस्त्वा मुंतसोमास दधते हव्यवाहं स्वध्वर ॥८॥
पतिर्ह्यध्वराणामग्ने दूतो विशामसि । उपबुध आ वह सोमपी-
तये देवाँ अद्य स्वर्हशः ॥९॥ अग्ने पूर्वा अनूषसा विभावसो
दीदेथ विश्वदर्शतः । असि ग्रामेष्वाविता पुरोहितोऽसि यज्ञेषु
मानुषः ॥१०॥२९॥ नि त्वा यज्ञस्य साधनमग्ने होतार-
मृत्विजं । मनुष्यदेव धीमहि प्रचेतसं जीरं दूतममर्त्यं ॥११॥
यद्देवानां मित्रमहः पुरोहितोऽतरो यासि दृत्यं । सिंधो-
रिव प्रस्वनितास ऊर्मयोऽग्नेर्भाजंते अर्चयः ॥१२॥ श्रुधि
श्रुत्कर्णे वह्निभिर्देवैरग्ने सयावभिः । आ सीदंतु वह्निषि
मित्रो अर्यमा प्रातर्यावाणो अध्वरं ॥१३॥ शूरवंतु स्तोमं

अ० १. अ० ३. व० ३०.]   ॥ ३५ ॥   [म० १. अ० ९ सू० ४४.]

॥४४॥ अग्ने विवस्वत् उषसः चित्रं राधः अमर्त्य आ दाशुषे
जातऽवेदः वह त्वं अद्य देवान् उषःऽबुधः ॥१॥ जुष्टः हि दूतः
असि हव्यऽवाहनः अग्न रयीः अध्वराणां सऽजूः अश्विऽभ्यां
उषसां मुऽवीर्यं अस्मे धेहि श्रवः बृहत् ॥२॥ अद्य दूतं वृणी-
महे वसुं अग्निं पुष्टंऽप्रियं धूमऽकेतु भाःऽऋजीकं विऽउष्टिषु
यज्ञानां अध्वरऽश्रियं ॥३॥ श्रेष्ठं यविष्ठं अतिथिं सुऽआहुतं
जुष्टं जनाय दाशुषे देवान् अच्छ यातवे जातऽवेदसं अग्निं इ०
विऽउष्टिषु ॥४॥ स्तविष्यामि त्वां अहं विश्वस्य अमृतं भोजनं
अग्ने त्रातारं अमृतं मियेध्य यजिष्ठं हव्यऽवाहन ॥५॥ २८ ॥
सुऽशंसः बोधि गूणते यविष्ठ्य मधुऽजिह्वः सुऽआहुतः
प्रस्तूणस्य प्रऽतिरन् आयुः जीवसे नमस्य दैव्यं जनं ॥६॥
होतारं विश्वऽवेदसं सं हि त्वा विशः इंधते सः आ वह पुरुऽहूत
प्रऽचेतसः अग्ने देवान् इह द्रवत् ॥७॥ सवितारं उषसं अश्विनां
भगं अग्निं विऽउष्टिषु क्षपः कणासः त्वा सुतऽसोमासः इंधते
हव्यऽवाहं सुऽअध्वर ॥८॥ पतिः हि अध्वराणां अग्ने दूतः विशां
असि उषःऽबुधः आ वह सोमऽपीतये देवान् अद्य स्वःऽह-
शः ॥९॥ अग्ने पूर्वाः व्यनु उषसः विभाऽवसो दीदधं वि-
श्वऽदर्शतः असि यामेषु अविता पुरऽहितः असि यज्ञेषु
मानुषः ॥१०॥ २९ ॥ नि त्वा यज्ञस्य सार्धनं अग्ने होतारं ऋत्विज
मनुष्यत् देव धीमहि प्रऽचेतसं जीरं दूत अमर्त्य ॥११॥ यत्
देवानां मित्रऽमहं पुरऽहितः अंतरः यासि दूत्यं सिंधाःऽदव
प्रऽस्वन्तितामः ऊर्मयः अग्नेः आजते अर्चयः ॥१२॥ श्रुधि
श्रुत्ऽकर्णं वहिऽभिः देवैः अग्ने सयावऽभिः आ मीदतु वहिषि
मित्रः अर्यमा प्रातऽयावानः अध्वरं ॥१३॥ श्रुण्वतु स्तोमं

अ० १. अ० ३. व० ३३.] ॥ ३६ ॥ [म० १. अ० ९ सू० ४६.

म॒रुतः सु॒दान॑वोऽग्निजि॒ह्वा च॑ता॒वृधः । पि॒बन्तु॑ सोमं वरु॒णो
धृ॒तव्र॑तोऽश्विभ्यामुषसां स॒जूः ॥ १४ ॥ ३० ॥

॥ ४५ ॥ १-१० प्रस्कारवः कारवः ॥ १-१०^१ अग्निः । १०^२ देवाः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ ४५ ॥ त्वम॒ग्ने वसू॑रि॒ह रु॒द्राँ आ॑दि॒त्याँ उ॒त । य॒जा स्व॒ध्वरं॑ ज॒नं
मनु॑जातं घृ॒तप्रु॑षं ॥ १ ॥ श्रु॒ष्टी॒वानो॒ हि दा॒श्रुषे॑ दे॒वा अ॒ग्ने वि॒चे-
त॒सः । तानो॑हि॒दश्च॑ गिर्व॒णस्त्रय॑स्त्रिंश॒तमा॑ वह ॥ २ ॥ प्रि॒यमे॒ध-
व॒दत्रि॒वज्जा॑त॒वेदो॑ विरू॒पव॑त् । अ॒गिर॒स्वन्म॑हि॒व्रत॑ प्र॒स्कार॑वस्य
श्रु॒धी ह॒वँ ॥ ३ ॥ म॒हि॒के॒रव॑ ऊ॒तये॑ प्रि॒यमे॒धा अ॒हूष॑त । रा॒जंत॑-
म॒ध्वरा॑णांम॒ग्निं श्रु॑क्ते॒ण शो॒चिषा॑ ॥ ४ ॥ घृ॒ता॒हव॑न संत्ये॒मा
उ॒ षु श्रु॑धी॒ गिरः॑ । याभिः॒ कण॑वस्य सु॒नवो॑ ह॒वन्ते॑ऽव॒से
त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥ त्वां चि॒त्रश्र॑वस्त॒म ह॒वन्ते॑ वि॒ष्णु ज॑त॒वः । शो-
चि॒ष्केशं॑ पु॒रुप्रि॒याग्ने॑ ह॒व्याय॑ वो॒ळह॑वे ॥ ६ ॥ नि॒ त्वा॒ हो॒तार॑-
मृ॒त्विजं॑ दधि॒रे व॑सुवि॒त्तमं॑ । श्रु॒क्ते॒ण स॒प्रथ॑स्त॒मं वि॒प्रा अ॒ग्ने
दि॒वि॒ष्टिषु॑ ॥ ७ ॥ आ॒ त्वा॒ वि॒प्रा अ॒चुच्य॑वुः सु॒तसो॑मा अ॒भि
प्र॑यः । बृ॒ह॒द्वा बि॒भ्रतो॑ ह॒विर॒ग्ने म॑र्ता॒य दा॒श्रुषे॑ ॥ ८ ॥ प्रा॒तर्या॒व्याः
सह॑स्कृत सोम॒पेया॑य संत्य । इ॒हाद्य॑ दै॒व्यं ज॑नं ब॒र्हि॒रा सा॑दया
व॒सो ॥ ९ ॥ अ॒वाचं॑ दै॒व्यं ज॑न॒मग्ने॑ य॒स्व सह॑तिभिः । अ॒यं
सोमः॑ सु॒दान॑वस्तं पा॒त ति॒रोअ॑ह्यं ॥ १० ॥ ३२ ॥

॥ ४६ ॥ १-१५ प्रस्कारवः कारवः ॥ अश्विनी ॥ गायत्री ॥

॥ ४६ ॥ ए॒षो उ॒षा अ॒पूर्व्या॑ व्यु॒च्छति॑ प्रि॒या दि॒वः । स्तु॒षे
वा॒मश्वि॑ना बृ॒हत् ॥ १ ॥ या द॒स्मा सि॑धु॒मातरा॑ मनो॒तरा॑
र॒यी॒णां । धि॒या दे॒वा व॑सुवि॒दा ॥ २ ॥ व॒च्यंते॑ वां ककुहा॒सो

अ० १. अ० ३. व० ३३.] ॥ ३६ ॥ [म० १. अ० ९. सू० ४६.

मरुतः सु०दानवः अग्नि०जिह्वाः ऋत०वृधः पिबंतु सोमं
वरुणः धृत०व्रतः अश्वि०भ्यां उषसा सु०जूः ॥ १४ ॥ ३० ॥

॥ ४५ ॥ त्वं अग्ने वसून् इह रुद्रान् आदित्यान् उत यज
सु०अध्वरं जनं मनु०जातं घृत०प्रुषं ॥ १ ॥ श्रुष्टी०वानः हि दा-
श्रुषे देवाः अग्ने वि०चेतसः तान् रोहि०त् अश्व० गिर्व०णः
त्रयः०चिंशतं आ वह ॥ २ ॥ प्रिय०मेध०वत् अत्रि०वत् जा-
त०वेदः वि०रूप०वत् अंगि०रस्वत् म०हि०वत् प्र०स्क०ण्व०म्य श्रुधि
हव ॥ ३ ॥ म०हि०के०रवः ऊ०तये प्रिय०मे०धाः अ०हू०ष०त० राज०तं
अ०ध्व०रा०णां अ०ग्नि० श्रु०क्त्रे०ण शो०चि०षा ॥ ४ ॥ घृत०आ०ह०वन० सं०त्य
इ०माः ऊं सु श्रुधि गिरः याभि० क०ण्व०स्य सू०न०वः ह०व०न्ते अ०व०से
त्वा ॥ ५ ॥ ३१ ॥ त्वां चि०त्र०श्र०वः०त०म० ह०व०न्ते वि०क्षु० ज०त०वः शो-
चिः०के०शं पु०रु०प्रि०य अ०ग्ने ह०व्या०य वो०ळ्ळ०ह०वे ॥ ६ ॥ नि०त्वा हो०ता०रं
ऋ०त्वि०जं द०धि०रे व०सु०वित्०त०म० श्रु०त् क०र्णं स०प्र०थः०त०मं वि०प्राः
अ०ग्ने दि०वि०ष्टि०षु ॥ ७ ॥ आ त्वा वि०प्राः अ०चु०च्य०वु० सु०त० सो०माः
अ०भि प्र०यः बृ०हत् भा० बि०भ्र०तः ह०विः अ०ग्ने म०र्ता०य दा०श्रु०षे ॥ ८ ॥
प्रा०त००या०व्रः स०हः०कृ०त० सो०म००पे०या०य सं०त्य इ०ह अ०द्य दै०व्यं
ज०नं ब०र्हिः आ सा०द०य व०सो० ॥ ९ ॥ अ०वा०चं दै०व्यं ज०नं अ०ग्ने
य०ष्ट्वं स०हू०ति०भि० अ०य सो०मः सु०दान०वः तं पा०न ति-
र००अ०हं ॥ १० ॥ ३२ ॥

॥ ४६ ॥ ए०षो० उ०षाः अ०पूर्०व्या वि उ०च्छ०ति० प्रि०या दि०वः स्तु०षे
वां अ०श्वि०ना बृ०हत् ॥ १ ॥ या दु०स्त्रा सि०धु०मा०तरा म०नो०तरा
र०यी०णां धि०या द०वा व०सु०वि०दा ॥ २ ॥ व०च्य०न्ते वां क०कु०हा०सः

अ० १. अ० ४. व० १.] ॥ ३७ ॥ [म० १. अ० ९. सू० ४७.

जू॒र्णा॒या॒म॒धि॒ वि॒ष्ट॒पि॒ । य॒ज्ञां॒ रथो॒ वि॒भि॒ष्प॒तात् ॥ ३ ॥ ह॒वि॒षा॒
जा॒रो अ॒पां पि॒प॒र्ति॒ प॒पु॒रि॒र्न॒रा । पि॒ता कु॒ट॒स्य॒ च॒र्ष॒णिः ॥ ४ ॥
आ॒दा॒रो वां॒ म॒ती॒नां ना॒स॒त्या म॒त॒व॒च॒सा । पा॒तं सो॒म॒स्य॒ धृ॒ष्णु॒-
या ॥ ५ ॥ ३३ ॥ या नः॒ पी॒प॒र॒द॒श्वि॒ना ज्यो॒ति॒ष्म॒ती त॒म॒स्ति॒रः ।
ता॒म॒स्मे रा॒सा॒था॒मि॒षं ॥ ६ ॥ आ नो॒ ना॒वा म॒ती॒नां या॒तं पा॒रा॒य॒-
गं॒त॒वे । युं॒जा॒था॒म॒श्वि॒ना रथं ॥ ७ ॥ अ॒रि॒त्रं वां॒ दि॒व॒स्पृ॒थु ती॒र्थे सिं॒-
धू॒नां रथः॑ । धि॒या यु॒यु॒ज्ज इ॒द॒वः ॥ ८ ॥ दि॒व॒स्क्व॒एवा॒स इ॒द॒वो व॒सु॒-
सिं॒धू॒नां प॒दे । स्वं व॒त्रिं कु॒ह धि॒त्स॒थः ॥ ९ ॥ अ॒भू॒दु भा उ॒ अं॒श॒वे॒-
हि॒र॒ण्यं प्र॒ति॒ सूर्यः॑ । व्य॒ख्य॒ज्जि॒ह्वा॒सि॒तः ॥ १० ॥ ३४ ॥ अ॒भू॒दु पा॒-
र॒मे॒त॒वे पं॒था ऋ॒त॒स्य॒ सा॒धु॒या । अ॒दर्शि॒ वि सु॒ति॒र्दि॒वः ॥ ११ ॥ त॒त्त॒-
दि॒द॒श्वि॒नो॒र॒वो ज॒रि॒ता प्र॒ति भू॒ष॒ति । म॒दे सो॒म॒स्य॒ पि॒प्र॒तोः ॥ १२ ॥
वा॒व॒सा॒ना वि॒व॒स्व॒न्ति॒ सो॒म॒स्य॒ पी॒त्या गि॒रा । म॒नु॒ष्व॒च्छं॒भू आ॒-
गं॒तं ॥ १३ ॥ यु॒वो॒रु॒षा अ॒नु श्रि॒यं प॒रि॒ज्म॒नो॒रु॒पा च॒रत् । ऋ॒ता
व॒न॒थो अ॒क्तु॒भिः ॥ १४ ॥ उ॒भा पि॒व॒त॒म॒श्वि॒नो॒भा नः॒ श॒र्म॒-
य॒च्छ॒तं । अ॒वि॒द्रि॒याभि॒रू॒ति॒भिः ॥ १५ ॥ ३५ ॥ ३ ॥

॥ ४७ ॥ १-१० प्रस्तरावः कारावः ॥ अश्विनी ॥ प्रागार्च्यं बार्हतं ॥

॥ ४७ ॥ अ॒यं वां॒ म॒धु॒म॒त्त॒मः सु॒तः सो॒मं ऋ॒ता॒वृ॒धा ।
त॒म॒श्वि॒ना पि॒व॒तं ति॒रो॒अ॒ह्यं ध॒त्तं र॒त्ना॒नि दा॒शु॒षे ॥ १ ॥ चि॒व॒-
धु॒रेण॑ चि॒वृ॒ता सु॒पे॒श॒सा रथे॒ना या॒त॒म॒श्वि॒ना । क॒र्णा॒सो
वां ब॒ह्व कृ॒ण्व॑न्त्य॒ध्वेरे॒ तेषां॒ सु शृ॒णु॒तं ह॒वं ॥ २ ॥ अ॒श्वि॒ना म॒धु॒-
म॒त्त॒मं पा॒तं सो॒म॒मृ॒ता॒वृ॒धा । अथा॒द्य द॒सा व॒सु वि॒भ्र॒ता
रथे॒ दा॒श्वी॒स॒मुप॑ गच्छ॒तं ॥ ३ ॥ चि॒ष॒ध॒स्ये ब॒र्हि॒षि वि॒श्व॒वे॒द॒सा
म॒ध्वा य॒ज्ञं मि॒मि॒क्ष॒त । क॒र्णा॒सो वां सु॒त॒सो॒मा अ॒भि॒द्य॒वो

जू॒र्णायाँ अ॒धि वि॒ष्टपि॑ यत् वां रथः वि॒ऽभिः प॒तात् ॥३॥
 ह॒विषा॑ जा॒रः अ॒पां पि॒प॒र्ति प॒पु॒रिः न॒रा पि॒ता कु॒टस्य॑ च॒र्ष-
 णिः ॥४॥ आ॒ऽदा॒रः वां म॒तीनां॑ ना॒स॒त्या म॒तऽव॒च॒सा पा॒तं
 सोम॑स्य धृ॒ष्णुऽया ॥५॥ ३३॥ या नः पी॒प॒रत् अ॒श्विना॑ ज्योति॒-
 ष्मती॑ तमः ति॒रः तां अ॒स्मे रा॒सा॒थां इ॒षं ॥६॥ आ नः ना॒वा
 म॒तीनां॑ या॒तं पा॒राय॑ ग॒त॒वे यु॒जा॒थां अ॒श्विना॑ रथं ॥७॥ अ॒रि॒त्रं
 वां दि॒वः पृ॒थु ती॒र्थे सि॒धूनां॑ रथः धि॒या यु॒यु॒जे इ॒न्द्र॒वः ॥८॥ दि॒वः
 क॒ण्वा॒सः इ॒न्द्र॒वः वसु॑ सि॒धूनां॑ प॒दे स्वं व॒त्रिं कु॒ह धि॒त्स॒थः ॥९॥
 अ॒भूत् जुं॑ भाः जुं॑ अ॒ंश॒वे हि॒र॒ण्यं प्र॒ति सूर्यः॑ वि अ॒ख्य॒त्
 जि॒ह्वा अ॒सि॒तः ॥१०॥ ३४॥ अ॒भूत् जुं॑ पा॒रं ए॒त॒वे प॒थाः
 ऋ॒तस्य॑ सा॒धुऽया अ॒दर्शि॑ वि सु॒तिः दि॒वः ॥११॥ तत्ऽत॑त् इ॒त्
 अ॒श्वि॒नोः अ॒वः ज॒रि॒ता प्र॒ति भू॒ष॒ति म॒दे सोम॑स्य पि॒प्र॒तोः ॥१२॥
 व॒व॒सा॒ना वि॒वस्व॑ति सोम॑स्य पी॒त्या गि॒रा म॒नु॒ष॒त् शं॒ऽभू॒ आ
 ग॒तं ॥१३॥ यु॒वोः उ॒षाः अ॒नु श्रि॒यं परि॑ऽज्म॒नोः उ॒प॒ऽआ॒च॒रत्
 ऋ॒ता व॒न॒थः अ॒क्तुऽभिः ॥१४॥ उ॒भा पि॒व॒तं अ॒श्वि॒ना उ॒भा नः॑
 श॒र्म य॒च्छ॒तं अ॒वि॒द्रि॒याभिः॑ ऊ॒तिऽभिः ॥१५॥ ३५॥ ३॥

॥४७॥ अ॒यं वां म॒धु॒मत्ऽत॒मः सु॒तः सोमः॑ ऋ॒तऽवृ॒धा तं
 अ॒श्वि॒ना पि॒व॒तं ति॒रःऽअ॒ह्यं ध॒त्तं र॒त्ना॒नि दा॒शु॒षे ॥१॥ चि॒ऽव॒-
 धु॒रेण॑ चि॒ऽवृ॒ता सु॒ऽपे॒श॒सा रथे॑न आ या॒तं अ॒श्वि॒ना क॒ण्वा॒सः
 वां ब॒र्ह॑ कृ॒ण्व॑ति अ॒ध्व॒रे तेषां॑ सु शृ॒णु॒तं ह॒व॑ ॥२॥ अ॒श्वि॒ना म॒धु॒-
 मत्ऽत॒मं पा॒तं सोम॑ ऋ॒तऽवृ॒धा अ॒थ अ॒द्य द॒स्रा वसु॑ वि॒भ्र॒ता
 रथे॑ दा॒श्वी॒सं उ॒प ग॒च्छ॒तं ॥३॥ चि॒ऽस॒ध॒स्ये ब॒र्हि॒षि वि॒श्वऽवे॒द॒सा
 म॒ध्वा य॒ज्ञं मि॒मि॒क्ष॒तं क॒ण्वा॒सः वां सु॒तऽसो॒माः अ॒भिऽह्य॑वः

अ० १. अ० ४. व० ४.] ॥ ३८ ॥ [म० १ अ० ९. स० ४८.

युवां हवन्ते अश्विना ॥ ४ ॥ याभिः कर्णमभिष्टिभिः प्रावतं युव-
मश्विना । ताभिः म० स्माँ अ० वतं शुभस्पती पातं सोममृतावृ-
धा ॥ ५ ॥ १ ॥ सुदासे दसा वसु विभ्रता रथे पृक्षो वहतमश्विना ।
रयिं समुद्रादुत वा दिवस्पर्यस्मे धत्तं पुरुस्पृहं ॥ ६ ॥ यन्नासत्या
परावति यद्वा स्थो अधि तुर्वशे । अतो रथेन सुवृता न आ गतं
साकं सूर्यस्य रश्मिभिः ॥ ७ ॥ अ० वाचा वां सप्रयोऽध्वरश्चियो
वहंतु सवनेदुप । इषं पृचन्ता सुकृते सुदानं व आ बर्हिः सीदतं
नरा ॥ ८ ॥ तेन नासत्या गतं रथेन सूर्यत्वचा । येन शश्वदूहयुर्दा-
शुषे वसु मध्वः सोमस्य पीतये ॥ ९ ॥ उक्थेभिर० वागवसे पुरु-
वसू अ० केश्व नि ह० यामहे । शश्वत्कर्णानां सदसि प्रिये हि कं
सोमं पपथुरश्विना ॥ १० ॥ २ ॥

॥ ४८ ॥ १-१६ प्रस्तरावः कारवः ॥ उषाः ॥ प्रागाथं बार्हेतं ॥

॥ ४८ ॥ सह वामेन न उषो व्युच्छा दुहितर्दिवः । सह
द्युम्नेन बृहता विभावरि राया देवि दास्वती ॥ १ ॥ अश्वव-
तीर्गोमतीर्विश्वसुविदो भूरि च्यवन्त वस्तवे । उदीरय प्रति मा
सूनृता उषश्चोद राधो म० धोनां ॥ २ ॥ उवासोषा उच्छाच्च
नु देवी जीरा रथानां । ये अस्या आचरणेषु दधिरे समुद्रे
न अ० वस्यवः ॥ ३ ॥ उषो ये ते प्र यामेषु युंजते मनो दानाय
सूरयः । अवाह तत्कर्ण एषां कर्णतमो नाम गृणाति
नृणां ॥ ४ ॥ आ घा योषेव सूनर्युषा याति प्रभुंजती । जरयंती
वृजनं प० द्वदीयत उत्पातयति प० क्षिणः ॥ ५ ॥ ३ ॥ वि या
सृजति समनं व्य० र्थिनः प० दं न वेत्योदती । वयो नकिष्टे
प० निवांस आसते व्युष्टौ वाजिनीवति ॥ ६ ॥ एषायुक्त

युवां हवन्ते अश्विना ॥४॥ याभिः कण्वं अभिष्टिऽभिः प्र आवतं
युवं अश्विना ताभिः सु अस्मान् अवतं शुभः पती पातं सोमं
ऋतऽवृधा ॥५॥ १॥ सुऽदासे दसा वसु विभ्रता रथे पृक्षः वहतं
अश्विना रयिं समुद्रात् उत वा दिवः परि अस्मे धत्तं पुरुऽस्पृ-
हं ॥६॥ यत् नासत्या पराऽवति यत् वा स्थः अधि तुर्वशे अतः
रथेन सुऽवृता नः आ गतं साकं सूर्यस्य रश्मिऽभिः ॥७॥
अर्वाचा वां सप्रयः अध्वरऽश्रियः वहंतु सर्वना इत् उप इषं
पृचंता सुऽकृते सुऽदानवे आ बर्हिः सीदतं नरा ॥८॥ तेन ना-
सत्या आ गतं रथेन सूर्यऽत्वचा येन शश्वत् ऊहयुः दाशुषे वसु
मध्वः सोमस्य पीतये ॥९॥ उक्थेभिः अर्वाक् अवसे पुरुऽवसू०
अर्केः च नि ह्यामहे शश्वत् कण्वानां सदसि प्रिये हि कं सोमं
पपथुः अश्विना ॥ १० ॥ २ ॥

॥४८॥ सह वामेन नः उषः वि उच्छ दुहितः दिवः सह
द्युमेन बृहता विभाऽवरि राया देवि दास्वती ॥१॥ अश्वऽवतीः
गोऽमतीः विश्वऽसुविदः भूरि च्यवंत वस्तवे उत ईरय प्रति मा
सूनृताः उषः चोद राधः मघोनां ॥२॥ उवास उषाः उच्छात्
च नु देवी जीरा रथानां ये अस्याः आऽचरणेषु दधिरे समुद्रे न
श्रवस्यवः ॥३॥ उषः ये ते प्र यामेषु युंजते मनः दानाय सूरयः
अत्र अहं तत् कण्वः एषां कण्वऽतमः नाम गृणाति नृणां ॥४॥
आ घ योषाऽइव सूनरी उषाः याति प्रऽभुंजती जरयेती वृजनं
पत्ऽवत् ईयते उत पातयति पक्षिणः ॥५॥ ३॥ वि या सृजति
समनं वि अर्थिनः पदं न वेति ओदती वयः नकिः ते पप्तिऽवां-
सः आसते विऽउष्टौ वाजिनीऽवति ॥ ६ ॥ एषा अयुक्त

अ० १. अ० ४. व० ६.] ॥ ३९ ॥ [म० १. अ० ९. सू० ४९.

परावतः सूर्यस्योदयनादधि । शतं रथेभिः सुभगोषा इयं वि
यात्यभिमानुषान् ॥ ७ ॥ विश्वमस्या नानाम् चक्षसे जगज्ज्यो-
तिष्कृणोति सूनरी । अप द्वेषो मघोनी दुहिता दिव उषा
उच्छदमसिधः ॥ ८ ॥ उष आभाहि भानुना चदेण दुहितर्दिवः ।
आवहंती भूर्यस्मभ्यं सौभगं व्युच्छती दिविष्टिषु ॥ ९ ॥ विश्वस्य
हि प्राणनं जीवनं त्वे वि यदुच्छसि सूनरि । सा नो रथेन बृहता
विभावरि श्रुधि चित्रात्मघे हवँ ॥ १० ॥ ४ ॥ उषो वाजं हि वंस्व
यश्चित्रो मानुषे जने । तेना वह सुकृतो अध्वरौ उप ये त्वा
गृणन्ति वह्नयः ॥ ११ ॥ विश्वान्देवाँ आ वह सोमपीतयेऽन्तरि-
क्षादुषस्त्वं । सास्मासु धा गोमदश्चावदुक्थ्य मुषो वाजं सु-
वीर्यं ॥ १२ ॥ यस्या रुशन्तो अर्चयः प्रति भद्रा अदक्षत । सा
नो रथिं विश्ववारं सुपेशसमुषा ददातु सुगम्य ॥ १३ ॥ ये चिद्धि
त्वामृषयः पूर्वं ऊतये जुहूरेऽवसे महि । सा नः स्तीमाँ अभि
गृणीहि राधसोषः शुक्रेण शोचिषा ॥ १४ ॥ उषो यदद्य भानुना
वि वारावृणवो दिवः । प्र नो यच्छतादवृकं पृथु छर्दिः प्र
देवि गोमतीरिषः ॥ १५ ॥ सं नो राया बृहता विश्वपेशसा
मिमिह्वा समिळाभिरा । मं द्युमेन विश्वतुरौषो महि सं
वाजैर्वाजिनीवति ॥ १६ ॥ ५ ॥

॥ ४९ ॥ १-४ प्रस्कारः काण्वः ॥ उपाः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ ४९ ॥ उषो भद्रेभिरा गहि दिवश्चिद्रोचनादधि ।
वहंत्वरुणसंव उप त्वा सोमिनो गृहं ॥ १ ॥ सुपेशसं सुगं
रथं यमध्यस्था उषस्त्वं । तेना सुश्रवसं जनं प्रावाद्य
दुहितर्दिवः ॥ २ ॥ वयश्चित्ते पतचिणो द्विपञ्चतुष्प-

पराऽवतः सूर्यस्य उत्ऽअयनात् अधि शतं रथेभिः सुऽभगा
 उषाः इयं वि याति अभि मानुषान् ॥ ७ ॥ विश्वं अस्याः ननाम
 चक्षसे जगत् ज्योतिः कृणोति सूनरी अप द्वेषः मघोनी दुहिता
 दिवः उषाः उच्छत् अप सिधः ॥ ८ ॥ उषः आ भाहि भानुना
 चंद्रेण दुहितः दिवः आऽवहंती भूरि अस्मभ्यं सौभगं विऽउच्छं-
 ती दिविष्टिषु ॥ ९ ॥ विश्वस्य हि प्राणं जीवं त्वे वि यत्
 उच्छसि सूनरि सा नः रथेन बृहता विभाऽवरि शुधि चि-
 चऽमघे हव ॥ १० ॥ ४ ॥ उषः वाजं हि वंस्व यः चिचः मानुषे
 जने तेन आ वह सुऽकृतः अध्वरान् उप ये त्वा गृणंति वह-
 यः ॥ ११ ॥ विश्वान् देवान् आ वह सोमऽपीतये अंतरिक्षात्
 उषः त्वं सा अस्मासु धाः गोऽमत् अश्वऽवत् उक्थ्यं उषः वाजं
 सुऽवीय ॥ १२ ॥ यस्याः रुशंतः अर्चयः प्रति भद्राः अहसत सा
 नः रयि विश्वऽवारं सुऽपेशसं उषाः ददातु सुगम्यं ॥ १३ ॥ ये
 चित् हि त्वां ऋषयः पूर्वं ऊतये जुहूरे अवसे महि सा नः स्तो-
 मान् अभि गृणीहि राधसा उषः शुक्लेण शोचिषा ॥ १४ ॥ उषः
 यत् अद्य भानुना वि द्वारौ ऋणवः दिवः प्र नः यच्छतात्
 अवृक् पृथु छर्दिः प्र देवि गोऽमतीः इषः ॥ १५ ॥ स नः राया
 बृहता विश्वऽपेशसा मिमिक्ष्व सं इळाभिः आ सं द्युम्नेन वि-
 श्वऽतुरा उषः महि स वाजैः वाजिनीऽवति ॥ १६ ॥ ५ ॥

॥ ४९ ॥ उषः भद्रेभिः आ गहि दिवः चित् रोचनात् अधि
 वहंतु अरुणऽसंवः उप त्वा सोमिनः गृह ॥ १ ॥ सुऽपेशसं सुऽखं
 रथं यं अधिऽअस्याः उषः त्वं तेन सुऽश्रवसं जनें प्र अव अद्य
 दुहितः दिवः ॥ २ ॥ वयः चित् ते पतत्रिणः द्विऽपत् चतुऽपत्

अ० १. अ० ४. व० ९.] ॥ ४० ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५१.

दर्जुनि । उषः प्रारन्तूँरनु दिवो अंतेभ्यस्परि ॥ ३ ॥ व्युच्छंती
हि रश्मिभिर्विश्वमाभासि रोचनं । तां त्वामुषर्वसूयवो
गीर्भिः कणा अहूषत ॥ ४ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ १-१३ प्रस्तरावः कारावः ॥ सूर्यः ॥ १-९ गायत्री । १०-१३ अनुष्टुप् ॥

॥ ५० ॥ उदु त्यं जातवेदसं देवं वहन्ति केतवः । दृशे विश्वाय
सूर्ये ॥ १ ॥ अपत्ये तायवो यथा नक्षत्रा यन्त्यक्तुभिः । सूराय वि-
श्वचक्षसे ॥ २ ॥ अहश्मस्य केतवो वि रश्मयो जनाँ अनु । भा-
जंतो अग्रयो यथा ॥ ३ ॥ तरणिर्विश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसि सूर्ये ।
विश्वमा भासि रोचनं ॥ ४ ॥ प्रत्यङ् देवानां विशः प्रत्यङ् देवि
मानुषान् । प्रत्यङ् विश्वं स्वर्दृशे ॥ ५ ॥ ७ ॥ येना पावक चक्षसा
भुरण्यंतं जनाँ अनु । त्वं वरुण पश्यसि ॥ ६ ॥ वि द्यामेषि
रजस्पृथुहा मिमानो अक्तुभिः । पश्य अन्मानि सूर्ये ॥ ७ ॥ सप्त त्वा
हरितो रथे वहन्ति देव सूर्ये । शोचिष्केशं विचक्षण ॥ ८ ॥ अयुक्त
सप्त शुंध्युवः सूरौ रथस्य नक्षः । ताभिर्याति स्वयुक्तिभिः ॥ ९ ॥
उद्वयं तमसस्परि ज्योतिष्पश्यंत उत्तरं । देवं देवत्रा सूर्यमगन्म
ज्योतिरुत्तमं ॥ १० ॥ उद्यन्नद्य मित्रमह आरोहन्नुत्तरां दिवं ।
हृद्रोगं मम सूर्य हरिमाणं च नाशय ॥ ११ ॥ शुकेषु मे हरिमाणं
रोपणाकासु दध्मसि । अथो हारिद्रवेषु मे हरिमाणं नि दध्म-
सि ॥ १२ ॥ उदगादयमादित्यो विश्वेन सहसा सह । द्विषंतं मह्यं
रंधयन्मो अहं द्विषते रंधं ॥ १३ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ ५१ ॥ १-१५ सव्य आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ १-१३ जगती । १४. १५ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५१ ॥ अभि त्यं मेषं पुरुहूतमृग्मियमिंद्रं गीर्भिर्मदता
वस्वो अर्णवं । यस्य द्यावो न विचरन्ति मानुषा भुजे मंहिष्ठम-

अ० १. अ० ४. व० ९.]   ॥ ४० ॥   [म० १. अ० १०. सू० ५१.

अ॒र्जु॒नि॒ उ॒षः॑ प्र आ॒रन् च॒तून् अ॒नु दि॒वः अ॒तेभ्यः॑ परि ॥ ३ ॥
वि॒ऽउ॒च्छंती॑ हि र॒श्मिऽभिः॑ वि॒श्वं आ॒ऽभा॒सि रो॒च॒नं तां त्वां
उ॒षः व॒सुऽयवः॑ गीः॒ऽभिः क॒णाः अ॒हूष॒त ॥ ४ ॥ ६ ॥

॥ ५० ॥ उ॒त् जुं॑ त्वं जा॒तऽवे॒दसं॑ दे॒वं ब॒हंति॒ के॒तवः॑ ह॒शे
वि॒श्वा॒य सूर्ये॑ ॥ १ ॥ अ॒प॒त्ये ता॒यवः॑ य॒था न॒क्ष॒त्रा य॑न्ति अ॒क्तुऽभिः॑
सू॒रा॒य वि॒श्वऽच॑क्ष॒से ॥ २ ॥ अ॒ह॒श्च अ॒स्य के॒तवः॑ वि र॒श्मयः॑
ज॒नान् अ॒नु भा॑ज॒तः अ॒ग्नयः॑ य॒था ॥ ३ ॥ त॒र॒णिः वि॒श्वऽदर्श॑तः
ज्यो॒तिः॒ऽकृ॒त् अ॒सि सूर्ये॑ वि॒श्वं आ॒ भा॒सि रो॒च॒नं ॥ ४ ॥ प्र॒त्यङ्
दे॒वानां॑ वि॒शः प्र॒त्यङ् उ॒त् ए॒षि मा॒नुषान्॑ प्र॒त्यङ् वि॒श्व स्वः॑
ह॒शे ॥ ५ ॥ ७ ॥ येन॑ पा॒व॒क॒ चक्ष॑सा भु॒र॒ण्य॑तं ज॒नान् अ॒नु त्वं व॒रुण॑
प॒श्य॑सि ॥ ६ ॥ वि द्यां ए॒षि रजः॑ पृथु अ॒हा मि॒मानः॑ अ॒क्तुऽभिः॑
प॒श्य॑न् ज॒न्मानि॑ सूर्ये ॥ ७ ॥ स॒प्र त्वा ह॒रितः॑ रथे॒ वह॑न्ति दे॒व सूर्ये॑
शो॒चिः॒ऽकेशं॑ वि॒ऽच॒क्ष॒ण ॥ ८ ॥ अ॒यु॒क्त॒स॒प्र शु॑न्ध्युवः॒ सूरः॑ रथ॒स्य
न॒क्षः ता॒भिः या॑ति स्व॒यु॒क्तिऽभिः॑ ॥ ९ ॥ उ॒त् व॒यं तम॑सः परि
ज्यो॒तिः प॒श्य॑तः उ॒त्ऽत॑रं दे॒वं दे॒वऽचा॑ सूर्ये॒ अग॑न्म ज्यो॒तिः
उ॒त्ऽत॑मं ॥ १० ॥ उ॒त्ऽय॑न् अ॒द्य मि॒त्रऽम॒हः आ॒ऽरो॒हन् उ॒त्ऽत॑-
रा दि॒वं ह॒त्ऽरो॒गं मम॑ सूर्ये॒ हरि॑माणं च ना॒शय॑ ॥ ११ ॥ शु॒कैषु॑ मे
ह॒रि॒माणं॑ रो॒प॒णाका॑सु द॒ध्म॒सि अथो॑ ह॒रि॒द्र॒वेषु॑ मे ह॒रि॒माणं॑
नि द॒ध्म॒सि ॥ १२ ॥ उ॒त् अ॒गा॒त् अ॒यं आ॒दि॒त्यः वि॒श्वेन॑ सह॒मा
स॒ह द्वि॒ष॑तं म॒ह्यं र॒धय॑न् मो॒ अ॒हं द्वि॒ष॑ते र॒धं ॥ १३ ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ ५१ ॥ अ॒भि त्वं मे॒षं पु॒रुऽहू॑तं च॒ग्नि॒मये॑ इ॒न्द्रं गीः॒ऽभिः म॒द॒त्
व॒स्वः अ॒र्ण॒वं य॒स्य द्या॑वः न वि॒ऽच॑र॒न्ति मा॒नुषा॑ भु॒जे म॑हि॒ष्ठं

अ० १. अ० ४ व० ११.] ॥ ४१ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५१.

भि विप्रमर्चत ॥ १ ॥ अभीमवन्वन्स्वभिष्टिमूतयोऽंतरि-
क्ष्वां तविषीभिरावृतं । इंद्रं दक्षास ऋभवो मदच्युतं
शतक्रतुं जवनी सूनृतारुहत् ॥ २ ॥ त्वं गोत्रमंगिरो-
भ्योऽवृणोरपोतात्रये शतदुरेषु गातुवित् । सुसेनं चिद्वि-
मदायावहो वस्वाजावद्रिं वावसानस्य नर्तयन् ॥ ३ ॥
त्वमपामपिधानावृणोरपाधारयः पर्वते दानुमद्वसु । वृत्रं
यदिंद्रं शवसावधीरहिमादित्सूर्यं दिव्यारोहयो हृशे ॥ ४ ॥
त्वं मायाभिरपं मायिनोऽधमः स्वधाभिर्ये अधि शुभ्रा-
वजुहत् । त्वं पिप्रोर्नृमणः प्रारुजः पुरः प्र ऋजि-
श्वानं दस्युहत्येषाविथ ॥ ५ ॥ १॥ त्वं कुत्सं शुष्णहत्येषा-
विथारंधयोऽतिथिग्वायु शंबरं । महातं चिदर्बुदं नि-
क्रमीः पदा सनादेव दस्युहत्याय जज्ञिषे ॥ ६ ॥ ते विश्वा
तविषी सध्यग्निता तव राधः सोमपीथाय हर्षते ।
तव वज्रश्चिकिते बाहोर्हितो वृश्वा शत्रोरव विश्वानि
वृष्ण्या ॥ ७ ॥ वि जानीह्यार्यान्ये च दस्यवो बर्हिष्मते
रंधया शासदव्रतान् । शाकी भव यजमानस्य चोदिता
विश्वेत्ता ते सधमादेषु चाकन ॥ ८ ॥ अनुव्रताय रंध-
यन्नपव्रतानाभूभिरिंद्रः अथयन्ननाभुवः । वृद्धस्य चिद्वर्ध-
तो द्यामिनक्षतः स्तवानो वस्रो वि जघान संदिहः ॥ ९ ॥
तक्षद्यत्त उशना सहसा सहो वि रोदसी मज्जमना बाधते
शर्वः । आ त्वा वातस्य नृमणो मनोयुज आ पूर्यमाणमवहन्न-
भि श्रवः ॥ १० ॥ १० ॥ मंदिष्टु यदुशने काव्ये सचाँ इंद्रो वंकू
वंकूतराधि तिष्ठति । उग्रो ययिं निरुपः स्रोतसासृजद्वि
शुष्णास्य दंहिता ऐरयत्पुरः ॥ ११ ॥ आ स्मा रथं वृषपाणेषु

अ० १. अ० ४. व० ११.] ॥ ४१ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५१

अभि विप्रं अर्चत ॥ १ ॥ अभि ई अवन्वन् सुऽअभिष्टिं ऊतयः
अंतरिक्षऽप्रां तविषीभिः आऽवृतं इंद्रं दक्षासः ऋभवः
मदऽच्युतं शतऽक्रतुं जवन्ती सूनृता आ अरुहत् ॥ २ ॥ त्वं गोत्रं
अंगिरऽभ्यः अवृणोः अप उत अत्रये शतऽदुरेषु गातुऽवित्
ससेनं चित् विऽमदाय अवहः वसु आजौ अद्रिं ववसानस्य
नर्तयन् ॥ ३ ॥ त्वं अपां अपिऽधानां अवृणोः अप आधारयः
पर्वते दानुऽमत् वसु वृत्रं यत् इंद्र शवसा अवधीः अहिं आत्
इत् सूर्यं दिवि आ अरोहयः हशे ॥ ४ ॥ त्वं मायाभिः अप मायिनः
अधमः स्वधाभिः ये अधि शुभ्रौ अजुह्वत त्वं पिप्रोः नृऽमनः प्र
अरुजः पुरः प्र ऋजिश्चानं दस्युऽहत्येषु आविष्य ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वं
कुत्सं शुष्णऽहत्येषु आविष्य अरंधयः अतिथिऽग्वाय शंबरं
महांतं चित् अर्बुदं नि क्रमीः पदा सनात् एव दस्युऽहत्याय
जज्ञिषे ॥ ६ ॥ त्वे विश्वा तविषी सध्यक् हिता तव राधः सो-
मऽपीथाय हर्षते तव वज्रः चिकित्ते बाह्वोः हितः वृश्च शर्चोः
अव विश्वानि वृष्ण्या ॥ ७ ॥ वि जानीहि आर्यान् ये च दस्यवः
बर्हिष्मते रंधय शासन्त अवतान् शाकी भव यजमानस्य चो-
दिता विश्वा इत् ता ते सधऽमादेषु चाकन ॥ ८ ॥ अनुऽव्रताय
रंधयन् अपऽव्रतान् आऽभूभिः इंद्रः अथयन् अनाभुवः वृद्धस्य
चित् वर्धतः द्यां इनक्षतः स्तवानः वम्रः वि जघान संऽदिहः ॥ ९ ॥
तक्षत् यत् ते उशना सहसा सहः वि रोदसी मज्मना बाधत
शवः आ त्वा वातस्य नृऽमनः मनःऽयुजः आ पूर्यमाणं अवहन्
अभि अवः ॥ १० ॥ १० ॥ मंदिष्ट यत् उशने काव्ये सचा इंद्रः वंकू
वंकुऽतरा अधि तिष्ठति उग्रः ययिं निः अपः स्रोतसा असृजत्
वि शुष्णस्य हंहिताः ऐरयत् पुरः ॥ ११ ॥ आ स्म रथं वृषऽपानेषु

अ० १. अ० ४. व० १३.] ॥ ४२ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५२.

तिष्ठसि शर्यातस्य प्रभृता येषु मंदसे । इन्द्र यथा सुतसोमेषु
चाकनोऽनर्वाणं श्लोकमा रोहसे दिवि ॥ १२ ॥ अर्ददा अर्भा
महते वचस्यवे कक्षीवते वृचयामिन्द्र सुन्वते । मेनाभवो वृष-
णश्चस्य सुक्रतो विश्वेत्ता ते सर्वनेषु प्रवाच्या ॥ १३ ॥ इन्द्रो
अश्रायि सुध्यो निरेके पज्जेषु स्तोमो दुर्यो न यूपः । अश्वयुर्गव्यू
रथयुर्वसूयुरिन्द्र इद्रायः क्षयति प्रयन्ता ॥ १४ ॥ इदं नमो वृषभाय
स्वराजे सत्यशुष्माय तवसेऽवाचि । अस्मिन्निद्र वृजने सर्व-
वीराः स्मत्सूरिभिस्तव शर्मन्स्याम ॥ १५ ॥ ११ ॥

॥ ५२ ॥ १-१५ सव्य आंगिरसः ॥ इन्द्रः ॥ १-१२. १४ जगती । १३. १५ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५२ ॥ त्वं सु मेषं महया स्वर्विदं शतं यस्य सुभ्वः साक-
मीरते । अत्यं न वाजं हवनस्यदं रथमेद्र ववृत्यामवसे
सुवृक्तिभिः ॥ १ ॥ स पर्वतो न धरुणेष्वच्युतः सहस्रमूति-
स्तविषीषु वावृधे । इन्द्रो यद्वृत्रमवधीन्नदीकृतमुञ्जन्नरणा-
सि जह्विषाणो अंधसा ॥ २ ॥ स हि द्वरो द्वरिषु वव्र ऊधनि
चंद्रबुधो मदवृद्धो मनीषिभिः । इन्द्रं तमहे स्वपस्यया
धिया मंहिष्ठरातिं स हि पप्रिरधसः ॥ ३ ॥ आ संपृणंति
दिवि सन्नबर्हिषः समुद्रं न सुभ्वः स्वा अभिष्टयः । तं वृत्र-
हत्ये अन्तु तस्थुरूतयः शुष्मा इन्द्रमवाता अहुतपसवः ॥ ४ ॥
अभि स्ववृष्टिं मदे अस्य युध्यतो रघीरिव प्रवणे संसुरूतयः ।
इन्द्रो यद्वृज्जी धृषमाणो अंधसा भिनद्धलरयं परिध्रीरिव
चितः ॥ ५ ॥ १२ ॥ परीं घृणा चरति तित्विषे शवोऽपो वृत्वी
रजसो बुधमाशयत् । वृत्रस्य यत्प्रवणे दुर्गुभिश्चनो नि-
जघंथ हन्वोरिन्द्र तन्यतुं ॥ ६ ॥ इदं न हि त्वा न्युषन्त्यूर्म-

अ० १. अ० ४. व० १३.] ॥ ४२ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५२.

तिष्ठसि शर्यातस्य प्रऽभृताः येषु मंदसे इंद्र यथा सुतऽसोमेषु
चाकनः अनर्वाणं श्लोकं आ रोहसे दिवि ॥ १२ ॥ अर्ददाः अर्भा
महते वचस्यवे कक्षीवते वृचयां इंद्र सुन्वते मेना अभवः वृष-
णश्चस्य सुऽक्रतो० विश्वा इत् ता ते सर्वनेषु प्रऽवाच्या ॥ १३ ॥
इंद्रः अश्रायि सुऽध्यः निरेके पज्जेषु स्तोमः दुर्यः न यूपः अश्वऽयुः
गव्युः रथऽयुः वसुऽयुः इंद्रः इत् रागः क्षयति प्रऽयंता ॥ १४ ॥
इदं नमः वृषभाय स्वऽराजे सत्यऽशुष्माय तवसे अवाचि
अस्मिन् इंद्र वृजने सर्वऽवीराः स्मत् सूरिऽभिः तव शर्मन्
स्याम ॥ १५ ॥ ११ ॥

॥ ५२ ॥ त्वं सु मेषं महय स्वऽविदै शतं यस्य सुऽभ्वः साकं
ईरते अत्यं न वाजं हवनऽस्यदै रथं आ इंद्र ववृत्यां अवसे
सुवृक्तिऽभिः ॥ १ ॥ सः पर्वतः न धरुणेषु अच्युतः सहस्रंऽऊतिः
तविषीषु ववृधे इंद्रः यत् वृत्रं अवधीत् नदीऽवृतं उज्जन्
अणीसि जह्विषाणः अंधसा ॥ २ ॥ सः हि द्वरः द्वरिषु वव्रः ऊधनि
चंद्रऽबुधः मदऽवृद्धः मनीषिऽभिः इंद्रं तं अह्ने सुऽअपस्यया
धिया मंहिष्ठऽरातिं सः हि पप्रिः अंधसः ॥ ३ ॥ आ यं पृणंति
दिवि सन्नऽबर्हिषः समुद्रं न सुऽभ्वः स्वाः अभिष्टयः तं वृत्रऽहत्ये
अनुं तस्युः ऊतयः शुष्माः इंद्रं अवाताः अहृतऽपसवः ॥ ४ ॥
अभि स्वऽवृष्टिं मदं अस्य युध्यतः रघ्वीऽइव प्रवणे ससुः ऊतयः
इंद्रः यत् वज्री धृषमाणः अंधसा भिनत् वलस्य परिधीन्ऽइव
चितः ॥ ५ ॥ १२ ॥ परि ईं घृणा चरति तित्विषे शवः अपः वृत्वी
रजसः बुधं आ अशयत् वृचस्य यत् प्रवणे दुऽगृभिश्चनः
निऽजघंथ हन्वीः इंद्र तन्यतुं ॥ ६ ॥ हृदं न हि त्वा निऽक्षृषंति

अ० १. अ० ४. व० १५.] ॥ ४३ ॥ [म० १. अ० १० सू० ५३.

यो ब्रह्माणींद्र तव यानि वर्धना । त्वष्टा चित्ते युज्यं वावृधे
शवस्ततश्च वज्रमभिभूत्योजसं ॥ ७ ॥ जघन्वाँ उ हरिभिः
संभृतक्रतुविंद्र वृत्रं मनुषे गातुयन्नपः । अयं छथा बाह्वीर्वज्र-
मायसमधारयो दिव्या सूर्ये दृशे ॥ ८ ॥ बहत्स्वश्चद्रमम-
वद्यदुक्थ्य १ मकृण्वत भियसा रोहणं दिव । यन्मानुषप्रधना
इंद्रमूतयः स्वर्नृषाचो मरुतोऽमदन्ननु ॥ ९ ॥ द्यौश्चिदस्या-
मवाँ अहेः स्वनादयोयवीद्भियसा वज्रं इंद्र ते । वृत्रस्य
यद्वद्वधानस्य रोदसी मदे सुतस्य शवसाभिन्नच्छिरः ॥ १० ॥ १३ ॥
यदिनिंद्र पृथिवी दशभुजिरहानि विश्वा ततनंत कृष्टयः ।
अत्राह ते मघवन्विश्रुतं सहो द्यामनु शवसा बर्हणा
भुवत् ॥ ११ ॥ त्वमस्य पारे रजसो व्योमनः स्वभूत्योजा
अवसे धृषन्मनः । चकृषे भूमिं प्रतिमानमोजसोऽपः
स्वः परिभूरेथा दिवं ॥ १२ ॥ त्वं भुवः प्रतिमानं पृथिव्या
चकृष्वीरस्य बृहतः पतिर्भूः । विश्वमाप्रा अंतरिक्षं महि-
त्वा सत्यमृद्धा नकिरन्यस्त्वावान् ॥ १३ ॥ न यस्य द्या-
वापृथिवी अनु व्यचो न सिधवो रजसो अंतमामृशुः ।
नोत स्ववृष्टि मदे अस्य युध्यत एको अन्यच्चकृषे विश्व-
मानुषक् ॥ १४ ॥ आर्चन्नर्व मरुतः सस्मिन्नाजौ विश्वे
देवासो अमदन्ननु त्वा वृत्रस्य यद्वृष्टिमता वधेन नि
त्वमिंद्र प्रत्यान जघर्थ ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ५३ ॥ १-११ सव्य आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ १-९ जगती । १०. ११ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५३ ॥ न्यूऽषु वाचं प्र महे भरामहे गिर इंद्राय सदेने
विवस्वतः । नू चिद्धि रत्नं ससतामिवाविदन्न दुष्टतिद्रे-

अ० १. अ० ४. व० १५.] ॥ ४३ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५३.

ऊ॒र्मयः ब्र॒ह्माणि इ॒न्द्र तव॑ या॒नि वर्ध॑ना त्व॒ष्टा चि॒त् ते यु॒ज्यं व॒वृधे॑
 श॒वः त॒त॒क्ष व॒ज्रं अ॒भिभू॑तिऽओ॒जसं ॥ ७ ॥ ज॒घ॒न्वान् ऊं॑
 हरिऽभिः संभू॒तऽक्र॒तो॒ इ॒न्द्र वृ॒त्रं म॒नुषे॑ गा॒तुऽयन् अपः॑
 अ॒यच्छ॑थाः बा॒ह्वोः व॒ज्रं आ॒य॒सं अ॒धार॒यः दि॒वि आ सूर्य॑
 ह॒शे ॥ ८ ॥ बृ॒हत् स्वऽच॑ंद्रं अ॒मऽव॑त् यत् उ॒क्थ्यं अ॒कृ॒ण्वत् भि॒-
 य॒सा रो॒ह॒णं दि॒वः यत् मा॒नुषऽप्र॑ध॒नाः इ॒न्द्र ऊ॒तयः॑ स्वः नृऽसा॒चः
 म॒रुतः॑ अ॒म॒दन् अ॒नु ॥ ९ ॥ द्यौः चि॒त् अस्य॑ अ॒मऽवा॑न् अ॒हेः
 स्व॒नात् अ॒यो॒यवी॑त् भि॒य॒सा व॒ज्रः इ॒न्द्र ते वृ॒त्रस्य॑ यत् व॒द्ध॒धा॒-
 न॒स्य रो॒द॒सी॒ म॒दे सु॒तस्य॑ श॒व॒सा अ॒भि॒न॒त् शि॒रः ॥ १० ॥ १३ ॥
 यत् इ॒त् नु इ॒न्द्र पृ॒थि॒वी द॒शऽभु॑जिः अ॒हा॒नि वि॒श्वा त॒त॒न॑त्
 कृ॒ष्टयः॑ अ॒त्र अ॒ह ते म॒घऽव॑न् विऽश्रु॒तं स॒हः द्यां अ॒नु श॒व॒सा
 ब॒र्ह॒णा भु॒वत् ॥ ११ ॥ त्वं अ॒स्य पा॒रे र॒ज॒सः विऽओ॑म॒नः स्व॒भू॒-
 तिऽओ॒जाः अ॒व॒से धृ॒ष॒त्ऽम॒नः च॒कृ॒षे भू॒मिं प्र॒तिऽमा॑नं ओ॒ज॒सः
 अ॒पः स्वः० प॒रिऽभूः॑ ए॒षि आ दि॒वं ॥ १२ ॥ त्वं भु॒वः प्र॒तिऽमा॑नं
 पृ॒थि॒व्याः ऋ॒ष्वऽवी॑र॒स्य बृ॒ह॒तः प॒तिः भूः वि॒श्वं आ अ॒प्राः अ॒न्त॒-
 रि॒क्षं म॒हिऽत्वा स॒त्यं अ॒द्वा न॒किः अ॒न्यः त्वाऽवा॑न् ॥ १३ ॥ न
 य॒स्य द्या॒वा पृ॒थि॒वी अ॒नु व्य॑चः न सि॒ध॒वः र॒ज॒सः अ॒न्तं आ॒नु॒शुः
 न उ॒त स्वऽवृ॑ष्टिं म॒दे अस्य॑ यु॒ध्य॑तः ए॒कः अ॒न्य॒त् च॒कृ॒षे वि॒श्वं
 आ॒नु॒षक् ॥ १४ ॥ आ॒र्च॑न् अ॒त्र म॒रुतः॑ स॒स्मिन् आ॒जौ वि॒श्वं
 दे॒वा॒सः अ॒म॒दन् अ॒नु त्वा वृ॒त्रस्य॑ यत् भृ॒ष्टिऽम॒ता वृ॒धेन॑ नि त्वं
 इ॒न्द्र प्र॒ति आ॒नं ज॒घ॒थ ॥ १५ ॥ १४ ॥

॥ ५३ ॥ नि ऊं सु वाचं प्र महे भरामहे गिरः इन्द्राय सदेने
 विवस्वतः नु चित् हि रत्नं ससतांऽइव अविदत् न दुःऽस्तुतिः

अ० १. अ० ४. व० १६.] ॥ ४४ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५३.

विणोदेषु शस्यते ॥ १ ॥ दुरो अश्वस्य दुर इन्द्र गोरसि
दुरो यवस्य वसुन इनस्पतिः । शिषानरः प्रदिवो अका-
मकर्शनः सखा सखिभ्यस्तमिदं गृणीमसि ॥ २ ॥ शचीव
इन्द्र पुरुकृद्युमत्तम् तवेदिदमभितश्चेकिते वसु । अतः
संगृभ्याभिभूत आ भर मा त्वायतो जरितुः काममून-
यीः ॥ ३ ॥ एभिद्युभिः सुमना एभिरिन्दुभिर्निरुधानो अम-
तिं गोभिरश्विना । इन्द्रेण दस्युं दुरयंत इन्दुभिर्युतद्वेषसः
समिषा रभेमहि ॥ ४ ॥ समिन्द्र राया समिषा रभेमहि
सं वाजेभिः पुरुश्वद्वैरभिद्युभिः । सं देव्या प्रमत्या वीर-
शुष्मया गोअग्रयाश्वावत्या रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥ ते त्वा
मदा अमदन्तानि वृषणा ते सोमासो वृत्रहर्त्येषु सत्पते ।
यत्कारवे दशं वृत्राण्यप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्ह-
यः ॥ ६ ॥ युधा युधमुप घेदैषि धृष्णुया पुरा पुरं समिदं
हंस्योजसा । नम्या यदिन्द्र सख्या परावति निबर्हयो
नमुचिं नाम मायिनं ॥ ७ ॥ त्वं करंजमुत पर्णयं वधीस्ते-
जिष्ठयातिथिग्वस्य वर्तनी । त्वं शता वंगृदस्याभिन्तपु-
रोऽनानुदः परिषूता अजिश्चना ॥ ८ ॥ त्वमेताञ्जनराज्ञो
द्विर्देशाबन्धुना सुश्रवसोपजग्मुषः । षष्टिं सहस्रां नवतिं
नव श्रुतो नि चक्रेण रथ्या दुष्पदावृणक् ॥ ९ ॥ त्वमाविष्य
सुश्रवसं तवोतिभिस्तव चामभिरिन्द्र तूर्वयाणं । त्वमस्मै
कुत्समतिथिग्वमायुं महे राज्ञे यूने अरंधनायः ॥ १० ॥
य उहचीन्द्र देवगोपाः सखायस्ते शिवतमा असाम ।
त्वां स्तोषाम त्वया सुवीरा द्राघीय आयुः प्रतरं दधा-
नाः ॥ ११ ॥ १६ ॥

अ० १. अ० ४. व० १६.] ॥ ४४ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५३.

दुर्विणः ऽदेष्टुं शस्यते ॥ १ ॥ दुः अश्वस्य दुः इन्द्र गोः असि दुः
यवस्य वसुनः इनः पतिः शिक्षा ऽनरः प्र ऽदिवः अकाम ऽकर्श-
नः सखा सखि ऽभ्यः तं इदं गृणीमसि ॥ २ ॥ शची ऽवः इन्द्र
पुरु ऽकृत् द्युमत् ऽतम तव इत् इदं अभितः चेकिते वसु अतः
सं ऽगृभ्य अभि ऽभूते आ भर मा त्वा ऽयतः जरितुः कामं ऊन-
यीः ॥ ३ ॥ एभिः द्यु ऽभिः सु ऽमनाः एभिः इन्द्रु ऽभिः नि ऽरुंधानः
अमतिं गोभिः अश्विना इन्द्रेण दस्युं द्रयंतः इन्द्रु ऽभिः युत ऽद्वेष-
सः सं इषा रभेमहि ॥ ४ ॥ सं इन्द्र राया सं इषा रभेमहि सं वाजे-
भिः पुरु ऽचंद्रैः अभिद्यु ऽभिः सं देव्या प्र ऽमत्या वीर ऽश्रुष्मया
गो ऽअग्रया अश्व ऽवत्या रभेमहि ॥ ५ ॥ १५ ॥ ते त्वा मदाः
अमदन् तानि वृष्ण्या ते सोमासः वृत्र ऽहत्येषु सत् ऽपते यत्
कारवे दश वृत्राणि अप्रति बर्हिष्मते नि सहस्राणि बर्हयः ॥ ६ ॥
युधा युधं उप घ इत् एषि धृष्णु ऽया पुरा पुरं सं इदं हंसि ओजसा
नम्या यत् इन्द्र सख्या पुरा ऽवति नि ऽबर्हयः नमुचिं नाम
मायिनं ॥ ७ ॥ त्वं करंजं उत पूर्णयं वधीः तेजिष्ठया अति-
थि ऽग्वस्य वर्तनी त्वं शता वंगृदस्य अभिनत् पुरः अननु ऽदः
परि ऽसूताः ऋजिष्वना ॥ ८ ॥ त्वं एतान् जन ऽराज्ञः द्विः दश
अबन्धुना सु ऽश्रवसा उप ऽजग्मुषः षष्टिं सहस्रा नवतिं नव
श्रुतः नि चक्रेण रथ्या दुः ऽपदा अवृणक् ॥ ९ ॥ त्वं आविष्य
सु ऽश्रवसं तव ऊति ऽभिः तव चाम ऽभिः इन्द्र तूर्वयणं त्वं अस्मै
कुत्सं अतिथि ऽग्वं आयुं महे राज्ञे यूने अरंधनायः ॥ १० ॥ ये
उत् ऽऋचि इन्द्र देव ऽगोपाः सखायः ते शिव ऽतमाः असाम
त्वां स्तोषाम त्वया सु ऽवीराः द्राघीयः आयुः प्र ऽतरं दधा-
नाः ॥ ११ ॥ १६ ॥

अ० १. अ० ४. व० १८.] ॥ ४५ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५४.

॥ ५४ ॥ १-११ सव्य आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ १-५. ७. १० जगती । ६. ८. ९. ११ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५४ ॥ मा नो अस्मिन्मघवन्पूतस्वंहसि नहि ते अंतः
शर्वसः परीणशे । अक्रंदयो नद्योऽरौरुवद्वना कथा न क्षो-
णीर्भियसा समारत ॥ १ ॥ अर्चा शक्राय शाकिने शचीवते
श्रुण्वंतमिंद्रं महयन्नभि घृहि । यो धृष्णुना शर्वसा रोदसी उभे
वृषा वृषत्वा वृषभो न्युजते ॥ २ ॥ अर्चा दिवे बृहते श्रूयं वचः
स्वक्षत्रं यस्य धृषतो धृषन्मनः । बृहच्छ्रुवा असुरो बर्हणा कृतः
पुरो हरिभ्यां वृषभो रथो हि षः ॥ ३ ॥ त्वं दिवो बृहतः सानु को-
पयोऽव त्मना धृषता शंबरं भिनत् । यन्मायिनो व्रंदिनो मंदि-
ना धृषच्छ्रितां गभस्तिमशनिं पृतन्यसि ॥ ४ ॥ नि यद्वृणक्षि
श्वसनस्य मूर्धनि श्रुणस्य चिद्व्रंदिनो रौरुवद्वना । प्राचीनेन
मनसा बर्हणावता यदद्या चित्कृणवः कस्त्वा परि ॥ ५ ॥ १७ ॥
त्वमाविथ नयै तुर्वशं यदुं त्वं तुर्वीति वय्यं शतक्रतो । त्वं रथमे-
तशं कृत्ये धने त्वं पुरो नवतिं दैभयो नव ॥ ६ ॥ स घा राजा
सत्पतिः श्रूश्रुवज्जनो रातहव्यः प्रति यः शासमिन्वति । उक्था
वा यो अभिगृणाति राधसा दानुरस्मा उपरा पिन्वते दि-
वः ॥ ७ ॥ असमं क्षत्रमसमा मनीषा प्र सोमपा अपसा संतु
नेमे । ये त इंद्र ददुषो वर्धयंति महि क्षत्रं स्थविरं वृषाय च ॥ ८ ॥
तुभ्येदेते बहुला अद्रिदुग्धाश्चमूषदश्चमसा इंद्रपानाः । व्यश्रुहि
तर्पया काममेषामथा मनो वसुदेयाय कृष ॥ ९ ॥ अपा-
मतिष्ठद्धरुणह्वरं तमोऽंतर्वृचस्य जठरैषु पर्वतः । अभी-
मिंद्रो नद्यो वृत्रिणा हिता विश्वा अनुषाः प्रवृणेषु जिघ्र-
ते ॥ १० ॥ स शेवृधमधि धा द्युम्नमस्मे महि क्षत्रं जनाषा-

॥५४॥ मा नः अस्मिन् मघऽवन् पृत्ऽसु अंहसि नहि ते
 अंतः शवसः परिऽनर्शे अक्रंदयः नद्यः रोरुवत् वना कथा न
 क्षोणीः भियसा सं आरत ॥१॥ अर्चं शक्राय शकिने शचीऽवते
 शृण्वंतं इंद्रं महयन् अभि स्तुहि यः धृष्णुना शवसा रोदसी
 उभे वृषा वृषऽत्वा वृषभः निऽच्छृजते ॥२॥ अर्चं दिवे बृहते
 शृण्वं वचः स्वऽक्षचं यस्य धृषतः धृषत् मनः बृहत्ऽश्रवाः
 असुरः बर्हणा कृतः पुरः हरिऽभ्यां वृषभः रथः हि सः ॥३॥ त्वं
 दिवः बृहतः सानु कोपयः अव त्मना धृषता शंबरं भिनत् यत्
 मायिनः व्रंदिनः मंदिना धृषत् शितां गर्भस्तिं अशनिं पृतन्य-
 सि ॥४॥ नि यत् वृणक्षि श्वसनस्य मूर्धनि शृणस्य चित् व्रंदि-
 नः रोरुवत् वना प्राचीनेन मनसा बर्हणाऽवता यत् अद्य
 चित् कृणवः कः त्वा परि ॥५॥ १७॥ त्वं आविथ नयं तुर्वशं यदु
 त्वं तुर्वीति वय्यं शतऽक्रतो० त्वं रथं एतं कृत्ये धने त्वं पुरः
 नवतिं दंभयः नव ॥६॥ सः घ राजा सत्ऽपतिः शृणुवत् जनः
 शतऽहव्यः प्रति यः शासं इवति उक्था वा यः अभिऽगृणाति
 राधसा दानुः अस्मै उपरा पिन्वते दिवः ॥७॥ असमं क्षुचं
 असमा मनीषा प्र सोमऽपाः अपसा संतु नेमे ये ते इंद्र ददुषः
 वर्धयंति महि क्षुचं स्थविरं वृषाय च ॥८॥ तुभ्यं इत् एते बहु-
 लाः अद्रिऽदुग्धाः चमूऽसदः चमसाः इंद्रऽपानाः वि अशुहि
 तर्पय कामं एषां अथ मनः वसुऽदेयाय कृषु ॥९॥ अपां
 अतिष्ठत् धरुणाऽह्वरं तमः अंतः वृचस्य जठरेषु पर्वतः अभि इं
 इंद्रः नद्यः वत्रिणा हिताः विश्वाः अनुऽस्थाः प्रवरेषु जिम-
 ते ॥१०॥ सः शेऽवृधं अधि धाः द्युमं अस्मे महि क्षुचं जनाषाट्

अ० १. अ० ४. व० २१.] ॥ ४६ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५६.

किं॒द्र तव्यै॑ । रक्षा॑ च नो म॒घोनः॑ पाहि॒ सूरि॑वाये च नः स्वप॒त्या
इषे॒ धाः ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ ५५ ॥ १-८ सव्य आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ जगती ॥

॥ ५५ ॥ दि॒वश्चि॑दस्य वरि॒मा वि प॑प्रथ॒ इंद्रं॑ न म॒ह्ना पृ॑थि॒वी
च॒न प्र॑ति । भी॒मस्तु॑वि॒ष्माञ्च॑र्ष॒णिभ्य॑ आ॒तपः॑ शि॒शीते॑ वज्रं
तेज॑से न वंस॒गः ॥ १ ॥ सो अ॑र्ण॒वो न न॒द्यः स॒मुद्रि॑यः प्र॒ति गृ॑भ्णा-
ति॒ वि॒श्रिता॑ वरी॒मभिः॑ । इंद्रः॑ सोम॒स्य पी॒तये॑ वृषाय॒ते सु॒नात्स
यु॒ध्म ओज॑सा पन॒स्यते ॥ २ ॥ त्वं त॑मि॒न्द्र प॑र्वतं न भोज॑से म॒हो
नृ॒णस्य॑ धर्म॒णामि॑रज्यसि । प्र वी॒र्ये॑ण दे॒वता॑ति चे॒किते॑ वि॒श्व-
स्मा उ॒यः क॑र्म॒णे पु॒रोहि॑तः ॥ ३ ॥ स इ॒द्वने॑ नम॒स्युभि॑र्वच॒स्यते॑
चा॒रु ज॑नेषु प्रब्रुवा॒ण इं॑द्रि॒यं । वृषा॑ छंदु॒र्भव॑ति ह॒र्यतो॑ वृषा॒ क्षेमे॑ण
धेना॑ म॒घवा॑ यदि॒न्वति ॥ ४ ॥ स इ॒न्म॒हानि॑ स॒मि॒थानि॑ म॒ज्मना॑
कृ॒णोति॑ यु॒ध्म ओज॑सा जने॒भ्यः । अ॒धा च॒न अ॒ह॒धति॑ त्विषी॒मत
इ॒न्द्राय॑ वज्रं नि॒घनि॑घ॒ते व॒धं ॥ ५ ॥ १९ ॥ स हि अ॒व॒स्युः स॑द॒नानि॑
कृ॒चिमा॑ क्ष॒मया॑ वृ॒धान॑ ओज॑सा विना॒शय॑न् । ज्योती॑षि कृ॒ण्वन्-
वृ॒काणि॑ यज्य॒वेऽव॑ सु॒क्रतुः॑ स॒र्त॒वा अ॒पः सृ॑जत् ॥ ६ ॥ दा॒नाय॑
मनः॑ सोमपाव॒न्नस्तु॑ तेऽर्वा॒चा ह॑री वंदनश्रु॒दा कृ॑धि । यमि॑ष्ठासः
सा॒रथ्यो॑ य इंद्र ते न त्वा॒ केता॑ आ द॒भ्रुव॑न्ति भू॒र्णयः॑ ॥ ७ ॥ अ॒प्र-
क्षि॑तं वसु॒ वि॒भर्षि॑ हस्त॒योर॑षाळ्ळं सह॒स्तन्वि॑ श्रुतो द॒धे । आ॒वृ-
ता॑सोऽव॒तासो॑ न क॒र्तृभि॑स्त॒नूषु॑ ते क॒र्त॒व इंद्र॑ भू॒रयः॑ ॥ ८ ॥ २० ॥

॥ ५६ ॥ १-६ सव्य आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ जगती ॥

॥ ५६ ॥ ए॒ष प्र॑ पू॒र्वीर॑व॒ तस्य॑ च॒मि॒षोऽत्यो॑ न योषा-
मु॒दय॑स्त॒ भु॒र्वणिः॑ । दक्ष॑ म॒हे पा॑ययते हि॒रण्य॑यं रथ॑मा॒वत्या॑

अ० १. अ० ४. व० २१.] ॥ ४६ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५६.

इन्द्र तव्यं रक्षं च नः मघोनः पाहि सूरीन् राये च नः सुऽअपत्ये
इषे धाः ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ ५५ ॥ दिवः चित् अस्य वरिमा वि पप्रथे इन्द्रं न महा
पृथिवी च न प्रति भीमः तुविष्मान् चर्षणिऽभ्यः आऽतपः
शिशीति वज्रं तेजसे न वंसगः ॥ १ ॥ सः अर्णवः न नद्यः समु-
द्रियः प्रति गृह्णाति विऽश्रिताः वरीमऽभिः इन्द्रः सोमस्य
पीतये वृषऽयते सनात् सः युध्मः ओजसा पनस्यते ॥ २ ॥ त्वं तं
इन्द्र पर्वतं न भोजसे महः नृम्णस्य धर्मेणां इरज्यसि प्र वीर्येण
देवता अति चेकिते विश्वस्मै उग्रः कर्मणे पुरऽहितः ॥ ३ ॥ सः
इत् वने नमस्युऽभिः वचस्यते चारु जनेषु प्रऽब्रुवाणः इन्द्रियं
वृषा छन्दुः भवति हर्यतः वृषा क्षेमेण धेनां मघऽवा यत् इन्व-
ति ॥ ४ ॥ सः इत् महानि संऽइथानि मज्मना कृणोति युध्मः
ओजसा जनेभ्यः अर्धं च न श्रत् दधति त्विषिऽमते इन्द्राय वज्रं
निऽघनिघ्नते वधं ॥ ५ ॥ १९ ॥ सः हि श्रवस्युः सदनानि कृत्रिमा
क्ष्मया वृधानः ओजसा विऽनाशयन् ज्योतींषि कृण्वन् अवृ-
काणि यज्यवे अव सुऽक्रतुः सतवै अपः सृजत् ॥ ६ ॥ दानाय
मनः सोमऽपावन् अस्तु ते अर्वाचा हरी वन्दनऽश्रुत् आ कृधि
यमिष्ठासः सारथयः ये इन्द्र ते न त्वा केताः आ दधुवन्ति भूर्णे-
यः ॥ ७ ॥ अप्रऽक्षितं वसु विभर्षि हस्तयोः अषाळ्हं सहः तन्वि
श्रुतः दधे आऽवृतासः अवतासः न कर्तुऽभिः तनूषु ते क्रतवः
इन्द्र भूरयः ॥ ८ ॥ २० ॥

॥ ५६ ॥ एषः प्र पूर्वोः अव तस्य चमिषः अत्यः न योषा
उत् अयंस्त भुर्वणिः दक्षं महे पाययते हिरण्यये रथं आऽवृत्य

अ० १. अ० ४. व० २२.] ॥ ४७ ॥ [म० १. अ० १०. सू० ५७

हरियोगमृभ्वंसं ॥ १ ॥ तं गूर्तयो नेमन्निषः परीणसः समुद्रं न
संचरणे सन्निधवः। पतिं दक्षस्य विदथस्य नू सहो गिरिं न वेना
अधि रोह तेजसा ॥ २ ॥ स तुर्वणिर्महौ अरेणु पौंस्ये गिरेर्भृष्टिर्न
भाजते तुजा शवः। येन शुष्णं मायिनमायसो मदे दुध आभूषु
रामयन्नि दामनि ॥ ३ ॥ देवी यदि तविषी त्वावृधोतय इंद्रं
सिषक्त्युषसं न सूर्यः। यो धृष्णुना शवसा बाधते तम इयति रेणुं
बृहदहंरिषणिः ॥ ४ ॥ वि यत्तिरो धरुणमच्युतं रजोऽतिष्ठिपो
दिव आतासु बर्हणा। स्वमीळ्हे यन्मद इंद्र हर्षाहन्वृचं नि-
रपामौञ्जो अण्वं ॥ ५ ॥ त्वं दिवो धरुणं धिष ओजसा पृथिव्या
इंद्र सदनेषु माहिनः। त्वं सुतस्य मदे अरिणा अपो वि वृचस्य
समया पाथारुजः ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ५१ ॥ १-६ सष्य आगिरसः ॥ इंद्रः ॥ जगती ॥

॥ ५७ ॥ प्र मंहिष्ठाय बृहते बृहद्रये सत्यशुष्माय तवसे
मतिं भरे। अपामिव प्रवणे यस्य दुर्धर राधो विश्वायु
शवसे अपावृतं ॥ १ ॥ अथ ते विश्वमनु हासदिष्टय आपो
निम्नेव सर्वना हविष्मतः। यत्पर्वते न समशीत हर्यत
इंद्रस्य वज्रः श्रथिता हिरण्ययः ॥ २ ॥ अस्मै भीमाय नमसा
समध्वर उषो न शुभ्र आ भरा पनीयसे। यस्य धाम श्रवसे
नामैन्द्रियं ज्योतिरकारि हरितो नायसे ॥ ३ ॥ इमे त इंद्र
ते वयं पुरुष्टु ये त्वारभ्य चरामसि प्रभूवसो। नहि त्वदन्यो
गिर्वणो गिरः सघत्क्षोणीरिव प्रति नो हर्य तव-
चः ॥ ४ ॥ भूरि त इंद्र वीर्यं तव स्मस्यस्य स्तोतुर्मघवन्का-
मसा पूण। अनु ते द्यौर्बृहती वीर्यं मम इय च ते पृथिवी

हरिऽयोगं ऋभ्वंसं ॥१॥ तं गूर्तयः नेमन्ऽइषः परीणसः समुद्र
 न संऽचरणे सनिष्वः पतिं दक्षस्य विदथस्य नु सहः गिरिं न
 वेनाः अधि रोह तेजसा ॥२॥ सः तुर्वणिः महान् अरेणु पौंस्ये
 गिरेः भृष्टिः न भ्राजते तुजा शवः येन ऋष्णं मायिनं आयसः
 मदे दुधः आभूषु रमयत् नि दामनि ॥३॥ देवी यदि तविषी
 त्वाऽवृधा ऊतये इन्द्र सिसंक्ति उषसं न सूर्यः यः धृष्णुना शवसा
 बाधते तमः इयति रेणुं बृहत् अहरिऽस्वनिः ॥४॥ वि यत्
 तिरः धरुणं अच्युतं रजः अतिस्थिपः दिवः आतासु बर्हणा
 स्वःऽमीळहे यत् मदे इन्द्र हर्षा अहन् वृचं निः अपां औजः
 अर्णवम् ॥५॥ त्वं दिवः धरुणं धिषे औजसा पृथिव्याः इन्द्र सदेनेषु
 माहिनः त्वं सुतस्य मदे अरिणाः अपः वि वृचस्य समया पाथा
 अरुजः ॥६॥ २१॥

॥५७॥ प्र मंहिषाय बृहते बृहत्ऽरये सत्यऽशुष्माय तवसे
 मतिं भरे अपांऽइव प्रवणे यस्य दुःऽधरै राधः विश्वऽआयु
 शवसे अपऽवृतं ॥१॥ अध ते विश्वं अनु ह असत् इष्टये आपः
 निम्नाऽइव सर्वना हविष्मतः यत् पर्वते न संऽअशीत हर्यतः
 इन्द्रस्य वज्रः अयिता हिरण्ययः ॥२॥ अस्मै भीमाय नमसा सं
 अध्वरे उषः न शुभ्रे आ भूरु पनीयसे यस्य धाम श्रवसे नाम
 इन्द्रियं ज्योतिः अकारि हरितः न अयसे ॥३॥ इमे ते इन्द्र ते वयं
 पुरुऽस्तुत ये त्वा आऽरभ्य चरामसि प्रभुऽवसा नहि त्वत्
 अन्यः गिर्वणः गिरः सघत् क्षोणीऽइव प्रति नः हर्य तत्
 वचः ॥४॥ भूरि ते इन्द्र वीर्यं तव स्मसि अस्य स्तोतुः मघऽवन्
 कामं आ पृण अनु ते द्यौः बृहती वीर्यं ममे इयं च ते पृथिवी

अ० १. अ० ४. व० २४.] ॥ ४८ ॥ [म० १. अ० ११. सू० ५८.

नेम॒ ओज॑से ॥ ५ ॥ त्वं तमिन्द्र॒ पर्व॑तं म॒हामु॑रुं वज्रेण
वज्रि॒न्पर्व॑शश्च॒कर्ति॑थ । अवा॑सृजो॒ निवृ॑ताः सर्त॒वा अ॒पः स॒त्रा
विश्वं॑ दधिषे॒ केवलं॑ सहः ॥ ६ ॥ २२ ॥ १० ॥

॥ ५८ ॥ १-९ नोथा गौतमः ॥ अग्निः ॥ १-५ जगती । ६-९ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५८ ॥ नू चि॑त्सहो॒जा अ॒मृतो॒ नि तु॑दते॒ होता॒ यदू॒तो अ॒भ-
व॑द्वि॒वस्व॑तः । वि सा॒धिष्ठे॑भिः प॒थिभी॒ रजो॑ मम॒ आ दे॒वता॑ता
ह॒विषा॑ वि॒वास॑ति ॥ १ ॥ आ स्व॒मन्नं॑ यु॒वमा॑नो अ॒जर॑स्तृ॒ष्ट-
वि॒थन्न॑त॒सेषु॑ तिष्ठति । अ॒त्यो न॒ पृष्ठं॑ प्रु॒षित॑स्य रोचते दि॒वो न
सानु॑ स्त॒नय॑न्नचि॒क्रदत् ॥ २ ॥ आ॒णा रु॒द्रेभि॒र्वसु॑भिः पु॒रोहि॑तो
होता॒ निष॑त्तो रयि॒षाळ॑म॒र्त्यः । रथो॒ न वि॒ष्ट्वृज॑सान॒ आयु॑षु
व्या॒नुष॑ग्वार्या दे॒व अ॑रु॒णति ॥ ३ ॥ वि वा॒तजू॑तो अ॒तसे॑षु तिष्ठते
वृथा॑ जुहू॒भिः सृ॒ण्या तु॒विष॑णिः । तृषु॒ यदग्ने॑ व॒निनो॑ वृषा॒यसे॑
कृ॒ष्णं त॒ एम॒ रुश॑दूर्मे अ॒जर ॥ ४ ॥ तपु॑र्ज॒भो वन॑ आ वा॒तचो॑दितो
यू॒थे न सा॒ह्यौ अव॑ वा॒ति व॑संगः । अ॒भि॒व्रज॑न्नक्षि॒तं पाज॑सा
रजः॑ स्था॒तुश्च॒रथं॑ भयते प॒तत्रि॑णः ॥ ५ ॥ २३ ॥ द॒धुष्टा॒ भृग॑वो
मा॒नुषे॑ष्वा र॒यिं न चा॑रुं सु॒हवं॑ जने॒भ्यः । हो॒तार॑मग्ने अ॒तिथिं॑
वे॒राय॑मि॒त्रं न शे॒वं दि॒व्याय॑ जन्म॒ने ॥ ६ ॥ हो॒तारं॑ स॒प्त जुहो॑ ३ य-
जिष्ठं॑ यं वा॒घतो॑ वृ॒णते॑ अध्व॒रेषु॑ । अ॒ग्निं वि॒श्वेषा॑म॒रतिं॑ वसू॒नां
सप॑र्यामि॒ प्रय॑सा॒ यामि॒ रत्नं॑ ॥ ७ ॥ अ॒च्छि॒द्रा सू॒नो सह॑सो नो
अ॒द्य स्तो॒तृभ्यो॑ मि॒त्रम॒हुः शर्म॑ यच्छ । अ॒ग्ने गृ॒णत॑म॒हंस॑
उ॒रुथो॑जो॒ नपा॑त्पू॒र्भिरा॑यसीभिः ॥ ८ ॥ भवा॒ वरू॑थं गृ॒णते॑
वि॒भावो॑ भवा॒ मघ॑वन्म॒घव॑द्भ्यः शर्म॑ । उ॒रुथ्या॑ग्ने अ॒हंसो॑ गृ॒णतं॑
प्रा॒तर्म॑शू धि॒याव॑सु॒र्जग॑म्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

अ० १. अ० ४. व० २४.] ॥ ४८ ॥ [म० १. अ० ११. सू० ५८.

नेमे ओजसे ॥ ५ ॥ त्वत्त इद्र पर्वतं महां उरुं वज्रेण वज्रिन्
पर्वऽशः चकर्तिष्य अव असृजः निऽवृताः सर्तवै अपः सत्वा
विश्वं दधिषे केवलं सहः ॥ ६ ॥ २२ ॥ १० ॥

॥ ५८ ॥ नु चित्सहऽजाः अमृतः नि तुंदते होता यत् दूतः
अभवत् विवस्वतः वि साधिष्ठेभिः पृथिऽभिः रजः ममे आ
देवऽताता हविषा विवासति ॥ १ ॥ आ स्वं अन्नं युवमानः
अजरः तृषु अविष्यन् अतसेषु तिष्ठति अत्यः न पृष्ठं प्रुषितस्य
रोचते दिवः न सानु स्तनयन् अचिक्कदत् ॥ २ ॥ आणा रुद्रेभिः
वसुऽभिः पुरऽहितः होता निऽसन्नः रयिषाद् अमर्त्यः रथः
न विष्णु अजसानः आयुषु वि आनुषक् वार्या देवः अणु-
ति ॥ ३ ॥ वि वातऽजुतः अतसेषु तिष्ठते वृथा जुहूभिः सृण्या
तुविऽस्वनिः तृषु यत् अमे वनिनः वृषऽयसे कृष्णं ते एम
रुशत्ऽकर्म अजर ॥ ४ ॥ तपुऽजंभः वने आ वातऽचोदितः
यूथे न सहान् अव वाति वंसगः अभिऽव्रजन् अक्षितं पाजसा
रजः स्थातुः चरथं भयते पतत्रिणः ॥ ५ ॥ २३ ॥ दधुः त्वा भृगवः
मानुषेषु आ रयिं न चारुं सुऽहव जनेभ्यः होतारं अमे अति-
थिं वरेण्यं मित्रं न शेवं दिव्याय जन्मने ॥ ६ ॥ होतारं सप्र जुहूः
यजिष्ठं यं वाघतः वृणते अध्वरेषु अग्निं विश्वेषां अरतिं वसूनां
सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नं ॥ ७ ॥ अच्छिद्रा सूनो सहस्रः नः
अद्य स्तोतृऽभ्यः मित्रऽमहः शर्म यच्छ अमे गृणतं अंहसः
उरुष्य ऊर्जः नपात् पूऽभिः आर्यसीभिः ॥ ८ ॥ भव वरुणं गृणते
विभाऽवः भव मघऽवन् मघवत्ऽभ्यः शर्म उरुष्य अमे अंहसः
गृणतं प्रातः मधु धियाऽवसुः जगम्यात् ॥ ९ ॥ २४ ॥

अ० १. अ० ४. व० २६.] ॥ ४९ ॥ [म० १. अ० ११. सू० ६०.

॥ ५९ ॥ १-७ नोषा गौतमः ॥ अग्निर्वैश्वानरः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५९ ॥ व॒या इ॒दमे॒ अ॒ग्नय॑स्ते अ॒न्ये ते॒ विश्वे॑ अ॒मृता॑ मा॒दय॑न्ते ।
वै॒श्वान॑र॒ नाभि॑र॒सि क्षि॑ती॒नां स्थू॑र्णे॒व ज॑नाँ॒ उप॑मि॒द्यय॑न्थ ॥ १ ॥
मूर्धा॑ दि॒वो नाभि॑र॒ग्निः पृ॑थि॒व्या अ॒थाभ॑वद॒रती॑ रो॒दस्योः ।
तं त्वा॑ दे॒वासोऽज॑नय॑न्त दे॒वं वै॒श्वान॑र॒ ज्योति॑रि॒दार्या॑य ॥ २ ॥
आ॒ सूर्ये॑ न र॒श्मयो॑ ध्रु॒वासो॑ वै॒श्वान॑रे द॒धिरेऽमा॑ वसू॒नि ।
या प॑र्व॒तेष्वोष॑धीषु॒ या मा॑नु॒षेष्व॑सि॒ तस्य॑ रा॒जा ॥ ३ ॥ बृ॒हती॑
इ॒व सू॑न॒वे रो॑द॒सी गि॑रो॒ होता॑ म॒नुष्यो॑ऽन द॒क्षः । स्व॑र्व॒ते स॒त्य-
श्रु॑ष्मा॒य पू॒र्वी वै॒श्वान॑रा॒य नृ॑त॒माय॑ य॒ज्ञीः ॥ ४ ॥ दि॒वश्चि॑त्ते
बृ॒हतो॑ जा॒तवे॑दो॒ वैश्वान॑र॒ प्र रि॑रि॒चे म॑हि॒त्वं । रा॒जा कृ॑ष्टी॒ना-
म॑सि॒ मा॒नुषी॑णां यु॒धा दे॒वेभ्यो॑ वरि॒वश्च॑क॒र्ये ॥ ५ ॥ प्र नू॑ म॒हि॒त्वं
वृ॒षभ॑स्य॒ वोचं॑ यं पू॒र्वो वृ॒षह॑णं स॒चन्ते॑ । वै॒श्वान॑रो द॒स्यु-
म॑ग्निर्ज॒घन्याँ॑ अ॒धू॒नोत्का॑ष्टा॒ अव॑ शं॒बरं॑ भेत् ॥ ६ ॥ वै॒श्वान॑रो
म॒हि॒म्ना वि॒श्वकृ॑ष्टिर्भ॒रद्वा॑जेषु य॒जतो॑ वि॒भावा॑ । शा॒त॒व॒ने॒ये
श॒तिनी॑भि॒र॒ग्निः पु॑रु॒णीये॑ ज॒रते॑ सू॒नृता॑वान् ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ १-५ नोषा गौतमः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६० ॥ वह्निं॑ य॒शसं॑ वि॒दथ॑स्य के॒तुं सु॑प्रा॒प्यं दू॒तं स॒द्योऽर्घ्ये॑ ।
द्वि॒जन्मा॑नं र॒यिमि॑व प्र॒शस्तं॑ रा॒तिं भ॑र॒द्भृग॑वे मा॒तरि॑-
श्वा ॥ १ ॥ अ॒स्य शा॑सु॒रुभ॑या॒सः स॑च॒न्ते ह॒विष्म॑न्त उ॒शिजो॑ ये
च॒ मर्ताः॑ । दि॒वश्चि॒त्पूर्वो॑ न्य॒सादि॑ होता॒पृच्छ॑यो॒ विश्व॑-
ति॒र्विष्टु॑ वे॒धाः ॥ २ ॥ तं न॑व्य॒सी हृ॒द् आ॑ जा॒यमान॑म॒-
स्मत्सु॑की॒र्तिर्म॑धु॒जिह्म॑म॒श्याः । यमृ॑त्वि॒जो वृ॑जने॒ मा॒नुषा॑सः
प्र॒यस्व॑न्त आ॒यवो॑ जी॒जन॑न्त ॥ ३ ॥ उ॒शि॒क्पा॒व॒को व॑सु॒र्मा॒नुषे॑षु

अ० १, अ० ४, व० २६.] ॥ ४९ ॥ [म० १, अ० ११, सू० ६०.

॥ ५९ ॥ व॒याः इत् अ॒ग्ने अ॒ग्नयः ते अ॒न्ये त्वे॑ वि॒श्वे अ॒मृताः
मा॒द॒य॒न्ते वै॒श्वान॒र नाभिः॑ अ॒सि क्षि॒तीनां॑ स्थू॒णाऽइ॒व ज॒नान्
उ॒प॒ऽमि॒त् य॒यं॒थ ॥ १ ॥ मूर्धा॑ दि॒वः नाभिः॑ अ॒ग्निः पृथि॒व्याः
अथ॑ अ॒भ॒व॒त् अ॒र॒तिः रो॒द॒स्योः तं त्वा॒ दे॒वासः॑ अ॒ज॒न॒य॒न्त॒ दे॒वं
वै॒श्वान॒र ज्योतिः॑ इत् आ॒र्या॒य ॥ २ ॥ आ॒ सूर्ये॑ न र॒श्मयः॑ ध्रु॒वासः॑
वै॒श्वान॒रे द॒धिरे॒ अ॒ग्ना व॒सूनि॑ या प॒र्व॒तेषु॑ ओष॒धीषु॑ अ॒प्ऽसु॒ या
मा॒नु॒षेषु॑ अ॒सि तस्य॑ रा॒जा ॥ ३ ॥ बृ॒ह॒तीऽइ॒व० सू॒नवे॑ रो॒द॒सी
गि॒रः हो॒ता म॒नु॒ष्यः॑ न द॒क्षः स्वः॑ऽव॒ते स॒त्यऽश्रु॑ष्माय पू॒र्वीः
वै॒श्वान॒राय॑ नृऽत॒माय॑ य॒ह्नीः ॥ ४ ॥ दि॒वः चि॒त् ते बृ॒ह॒तः जा॒
त॒ऽवे॒दः वै॒श्वान॒र प्र रि॒रि॒चे म॒हिऽत्वं रा॒जा कृ॒ष्टीनां॑ अ॒सि
मा॒नु॒षीणां॑ यु॒धा दे॒वेभ्यः॑ व॒रि॒वः च॒क॒र्त्थ ॥ ५ ॥ प्र नु म॒हिऽत्वं
वृ॒ष॒भस्य॑ वो॒चं यं पू॒रवः॑ वृ॒चऽह॒नं स॒च॒न्ते वै॒श्वान॒रः द॒स्युं अ॒ग्निः
ज॒घ॒न्वान् अधू॑नोत् का॒ष्ठाः अव॑ शं॒बरं॑ भे॒त् ॥ ६ ॥ वै॒श्वान॒
रः म॒हि॒म्ना वि॒श्वऽकृ॑ष्टिः भ॒र॒त्ऽवा॒जेषु॑ य॒ज॒तः वि॒भाऽवा॑
शा॒तऽव॒ने॒ये श॒तिनी॑भिः अ॒ग्निः पु॒रुऽनी॒षे ज॒र॒ते सू॒नृ॒
ता॑ऽवा॒न् ॥ ७ ॥ २५ ॥

॥ ६० ॥ वह्निं॑ य॒शसं॑ वि॒द॒य॒स्य के॒तुं सु॒प्रऽअ॒व्यं दू॒तं स॒द्यःऽअ॒र्थं
द्विऽज॒न्मानं॑ र॒यिंऽइ॒व प्रऽश॒स्तं रा॒तिं भ॒र॒त् भृ॒गवे॑ मा॒तरि॒
श्व ॥ १ ॥ अ॒स्य शा॒सुः उ॒भया॑सः स॒च॒न्ते ह॒वि॒ष्मन्तः॑ उ॒शि॒जः ये च
म॒र्ताः दि॒वः चि॒त् पू॒र्वः नि अ॒सा॒दि हो॒ता आऽपृ॑च्छ॒यः वि॒श्वप॒
तिः वि॒ष्णु वे॒धाः ॥ २ ॥ तं न॒व्य॑सी ह॒दः आ जा॒य॑मानं अ॒स्मत्
सुऽकी॒र्तिः म॒धुऽजि॒ह्वं अ॒श्याः यं ऋ॒त्वि॒जः वृ॒ज॒ने मा॒नु॒षासः॑
प्र॒य॒स्व॒न्तः आ॒य॒वः जी॒ज॒न॒न्त ॥ ३ ॥ उ॒शि॒क् पा॒व॒कः व॒सुः मा॒नु॒षेषु॑

अ० १. अ० ४. व० २८.] ॥ ५० ॥ [म० १. अ० ११. सू० ६१.

वरैरयो होताधायि विश्वे । दमूना गृहपतिर्दम आँ अग्निर्भु-
वद्रयिपती रयीणां ॥ ४ ॥ तं त्वा वयं पतिमग्ने रयीणां प्र
शंसामो मतिभिर्गोतमासः । आप्शुं न वाजंभरं मूर्जयंतः
प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ६१ ॥ १-१६ नोधा गौतमः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६१ ॥ अस्मा इदु प्र तवसे तुराय प्रयो न हर्मि स्तोमं माहि-
नाय । ऋचीषमायाधिगव ओहमिंद्राय ब्रह्माणि राततमा ॥ १ ॥
अस्मा इदु प्रय इव प्र यंसि भराभ्यांगूषं बाधे सुवृक्ति । इद्राय
हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये धियो मर्जयंत ॥ २ ॥ अस्मा
इदु त्यमुपमं स्वर्षा भराभ्यांगूषमास्येन । महिष्ठमच्छोक्ति-
भिर्मतीनां सुवृक्तिभिः सूरिं वावृधधै ॥ ३ ॥ अस्मा इदु स्तोमं
सं हिंनोमि रथं न तष्टेव तत्सिनाय । गिरश्च गिर्वाहसे
सुवृक्तींद्राय विश्वमिन्व मेधिराय ॥ ४ ॥ अस्मा इदु सप्रिमिव
श्रवस्येद्रायार्के जुह्वाऽसमजे । वार दानौकसं वदधै पुरां
गूर्तश्रवसं दर्माण ॥ ५ ॥ २७ ॥ अस्मा इदु त्वष्टा तक्षद्वजं
स्वपस्तमं स्वयं परणाय । वृत्रस्य चिद्विदद्येन मर्मं तुजन्नी-
शानस्तुजता कियेधाः ॥ ६ ॥ अस्येदु मातुः सर्वनेषु सद्यो
महः पितुं पपिवाञ्छार्वन्ता । मुषायद्विष्णुः पचतं सही-
यान्विध्यद्वराहं तिरो अद्रिमस्तां ॥ ७ ॥ अस्मा इदु मा-
श्विदेवपत्नीरिद्रायार्कमहिहत्य ऊवुः परि द्यावापृथिवी
जंभ उर्वी नास्य ते महिमानं परि ष्टः ॥ ८ ॥ अस्येदेव
प्र रिरिचे महित्वं दिवस्पृथिव्याः पर्यंतरिक्षात् । स्वरा-
ळिंद्रो दम आ विश्वगूर्तः स्वरिरमञ्चो ववक्षे रणाय ॥ ९ ॥

अ० १. अ० ४. व० २८.]   ॥ ५० ॥   [म० १. अ० ११. सू० ६१.

वरेण्यः होता अधायि विष्णु दमूनाः गृहऽपतिः दमे आ अग्निः
भुवत् रयिऽपतिः रयीणां ॥ ४ ॥ तं त्वा वयं पतिं अग्ने रयीणां प्र
शंसामः मतिऽभिः गोतमासः आशुं न वाजंऽभरं मर्जयंतः
प्रातः मधु धियाऽवसुः जगम्यात् ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ६१ ॥ अस्मै इत् ऊं प्र तवसे तुराय प्रयः न हर्मि स्तोमं
माहिनाय ऋचीषमाय अग्निऽगवे ओहं इंद्राय ब्रह्माणि
रातऽतमा ॥ १ ॥ अस्मै इत् ऊं प्रयःऽइव प्र यंसि भरामि
आंगूषं बाधे सुऽवृक्ति इंद्राय हृदा मनसा मनीषा प्रत्नाय पत्ये
धियः मर्जयंत ॥ २ ॥ अस्मै इत् ऊं त्यं उपऽमं स्वःऽसां भरामि
आंगूषं आस्येन मंहिष्ठं अच्छोक्तिऽभिः मतीनां सुवृक्तिऽभिः
सूरिं ववृधधै ॥ ३ ॥ अस्मै इत् ऊं स्तोमं सं हिनोमि रथं न
तष्टाऽइव तत्ऽसिनाय गिरः च गिर्वीहसे सुऽवृक्ति इंद्राय वि-
श्वंऽइन्वं मेधिराय ॥ ४ ॥ अस्मै इत् ऊं सप्तिऽइव अवस्या इंद्राय
अर्के जुह्वा सं अंजे वीरं दानऽओक्सं वंदधै पुरां गूर्तऽश्रवसं
दर्माणं ॥ ५ ॥ २७ ॥ अस्मै इत् ऊं त्वष्टा तक्षात् वज्रं स्वपःऽतमं
स्वयं रणाय वृचस्य चित् विदत् येन मर्मं तुजन् देशानः तुजता
कियेधाः ॥ ६ ॥ अस्य इत् ऊं मातुः सर्वनेषु सद्यः महः पितुं
पपिऽवान् चारु अन्ना मुषायत् विष्णुः पचतं सहीयान्
विध्यत् वराहं तिरः अद्रिं अस्ता ॥ ७ ॥ अस्मै इत् ऊं ग्राः चित्
देवऽपत्नीः इंद्राय अर्के अहिऽहत्ये ऊवुः० परि द्यावापृथिवीं
जभ्रे उर्वीं न अस्य ते महिमानं परि स्तः० ॥ ८ ॥ अस्य इत् एव
प्र रिरिचे महिऽत्वं दिवः पृथिव्याः परि अंतरिक्षात् स्वऽराट्
इंद्रः दमे आ विश्वऽगूर्तः सुऽअरिः अमत्रः ववृक्षे रणाय ॥ ९ ॥

अ० १. अ० ५. व० १]   ॥ ५१ ॥   [म० १. अ० ११. सू० ६२.

अस्येदेव शवसा शुषंतं वि वृश्चज्जेण वृत्रमिंद्रः । गा न व्राणा
अवनीरमुंचद्भि श्रवो दावने सचेताः ॥ १० ॥ २८ ॥ अस्येदु
त्विषसा रंत सिंधवः परि यद्वज्जेण सीमयच्छत् । ईशानकृद्वाशुषे
दशस्यन्तुर्वीतये गाधं तुर्वणिः कः ॥ ११ ॥ अस्मा इदु प्र भरा
तूतुजानो वृत्राय वज्रमीशानः कियेथाः । गोर्न पर्व वि रदा ति-
रश्चेधन्नर्णास्यपा चरध्वै ॥ १२ ॥ अस्येदु प्र ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य
कर्माणि नव्य उक्थैः । युधे यदिष्णान आयुधान्युघायमाणो
निरिणाति शत्रून् ॥ १३ ॥ अस्येदु भिया गिरयश्च दृळ्हा द्यावा
च भूमा जनुषस्तुजेते । उपो वेनस्य जोगुवान ओणि सद्यो
भुवद्दीर्याय नोधाः ॥ १४ ॥ अस्मा इदु त्यदनु दाय्येषामेको
यद्वत्वे भूरेरीशानः । प्रैतशं सूर्ये पस्पृधानं सौवश्ये सुषिमा-
वदिंद्रः ॥ १५ ॥ एवा ते हारियोजना सुवृक्तींद्र ब्रह्माणि गीत-
मासो अक्रन् । ऐषु विश्वपेशस धियं धाः प्रातर्मक्षू धिया-
वसुजगम्यात् ॥ १६ ॥ २९ ॥ ४ ॥

॥ ६२ ॥ १-१३ नोधा गौतमः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप ॥

॥ ६२ ॥ प्र मन्महे शवसानाय शुषमांगूष गिर्वणसे
अंगिरस्वत् । सुवृक्तिभिः स्तुवत अग्निमयायार्चामार्कं नरे
विश्रुताय ॥ १ ॥ प्र वो महे महि नमो भरध्वमागूष शव-
सानाय साम । येना नः पूर्वे पितरः पदज्ञा अर्चतो अंगिरसो
गा अविदन् ॥ २ ॥ इंद्रस्यांगिरसां चेष्टौ विदत्सरमा तन-
याय धासिं । बृहस्पतिर्भिनदद्रि विदज्ञाः समुस्त्रियाभिर्वा-
वशंत नरः ॥ ३ ॥ स सुष्टुभा स स्तुभा सप्र विप्रैः स्वरे-
णाद्रि स्वयोऽनवग्वैः । सरण्युभिः फलिगमिंद्र शक्र वलं

अ० १. अ० ५. व० १.]   ॥ ५१ ॥   [म० १. अ० ११. सू० ६२.

अस्य इत् एव शर्वसा श्रुषंतं वि वृश्चत् वज्रेण वृचं इंद्रः गाः न
 वाणाः अवनीः अमुंचत् अभि श्रवः दावने सऽचेताः ॥१०॥ २८॥
 अस्य इत् ऊं त्वेषसा रंत सिंधवः परि यत् वज्रेण सीं अयच्छत्
 ईशानऽकृत् दाशुषे दशस्यन् तुवीतये गाध तुर्वणिः कः ० ॥११॥
 अस्मै इत् ऊं प्र भर तूतुजानः वृचाय वज्र ईशानः कियेधाः गोः
 न पर्वे वि रद् तिरश्चा इष्यन् अर्णोसि अपा चरर्धे ॥१२॥ अस्य
 इत् ऊं प्र ब्रूहि पूर्व्याणि तुरस्य कर्माणि नव्यः उक्थैः युधे यत्
 इष्णानः आयुधानि ऋधायमाणः निऽरिणाति शत्रून् ॥१३॥
 अस्य इत् ऊं भिया गिरयः च ह्रूहाः द्यावा च भूमं जनुषः
 तुजेते उपो वेनस्य जोगुवानः ओणिं सद्यः भुवत् वीर्याय
 नोधाः ॥१४॥ अस्मै इत् ऊं त्यत् अनु दायि एषां एकः यत् ववे
 भूरः ईशानः प्र एतं सूर्यं पस्पृधानं सौवश्वे सुस्विं आवत्
 इंद्रः ॥१५॥ एव ते हारिऽयोजन् सुऽवृत्ति इंद्रं ब्रह्माणि गोत-
 मासः अक्रान् आ एषु विश्वऽपेशसं धियं धाः प्रातः मशु
 धियाऽवसुः जगम्यात् ॥१६॥ २९॥ ४॥

॥ ६२ ॥ प्र मन्महे शवसानाय श्रूषं आंगूषं गिर्वेणसे अंगि-
 रस्वत् सुवृत्तिऽभिः स्तुवते ऋग्मियाय अर्चाम अर्कं नरे
 विऽश्रुताय ॥१॥ प्र वः महे महि नमः भरध्वं आंगूष्यं शव-
 सानाय सामं येन नः पूर्वे पितरः पदऽज्ञाः अर्चतः अंगिरसः
 गाः अविंदन् ॥२॥ इंद्रस्य अंगिरसां च इष्टौ विदत् सरमा तन-
 याय घासिं बृहस्पतिः भिनत् अद्रिं विदत् गाः सं उस्त्रियाभिः
 वावशंत नरः ॥३॥ सः सुऽस्तुभा सः स्तुभा सप्त विप्रैः स्वरेण
 अद्रिं स्वयं नवऽग्वैः सरण्युऽभिः फलिऽगं इंद्रं शक्रं वलं

अ० १, अ० ५, व० ४.] ॥ ५२ ॥ [मं० १, अ० ११, सू० ६३.

रवेण दरयो दशग्वैः ॥ ४ ॥ गृणानो अंगिरोभिर्दस्म वि वरुषसा
सूर्येण गोभिरंधः । वि भूम्या अप्रथय इंद्र सानु दिवो रज
उपरमस्तभायः ॥ ५ ॥ १ ॥ तदु प्रयक्षतममस्य कर्म दस्मस्य
चारुतममस्ति दंसः । उपहरे यदुपरा अपिन्वन्मध्वर्णसो
नद्यश्चतस्रः ॥ ६ ॥ द्विता वि ववे सनजा सनीळे अयास्यः
स्तवमानेभिरकैः । भगो न मेने परमे व्योमन्नधारयद्रोदसी
सुदंसाः ॥ ७ ॥ सनादिवं परि भूमा विरूपे पुनर्भुवा
युवती स्वेभिरेवैः । कृष्णेभिरक्तोषा रुशद्भिर्वपुर्भिरा चरतो
अन्यान्या ॥ ८ ॥ सनेमि सुख्यं स्वपस्यमानः सूनुरोधार शवसा
सुदंसाः । आमासु चिह्मधिषे पक्कमंतः पर्यः कृष्णासु रुश-
द्रोहिणीषु ॥ ९ ॥ सनात्सनीळा अवनीरवाता व्रता रक्षते
अमृताः सहोभिः । पुरु सहस्रा जनयो न पत्नीर्देवस्यंति
स्वसारो अह्रयाणं ॥ १० ॥ २ ॥ सनायुवो नमसा नव्यो अर्केर्व-
सूयवो मतयो दस्म ददुः । पतिं न पत्नीरुशतीरुशंतं स्पृशंति
त्वा शवसावन्मनीषाः ॥ ११ ॥ सनादेव तव रायो गर्भस्तौ
न क्षीयंते नोप दस्यंति दस्म । द्युमाँ असि क्रतुमाँ इंद्र धीरः
शिखा शचीवस्तव नः शचीभिः ॥ १२ ॥ सनायते गोतम इंद्र
नथ्यमतक्षुद्रस हारियोजनाय । सुनीथाय नः शवसान नोधाः
प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ १३ ॥ ३ ॥

॥ ६३ ॥ १-२ नोधा गोतमः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६३ ॥ त्वं महाँ इंद्र यो ह शुष्मैर्द्यावा जज्ञानः पृथिवी
अमे धाः । यद्ध ते विष्वा गिरयश्चिदभ्वा भिया दृळ्हासः
किरणा नैजन् ॥ १ ॥ आ यद्धरी इंद्र विव्रता वेरा ते

रवेण द्रव्यः दशऽग्वैः ॥४॥ गृणानः अंगिरऽभिः दस्म वि
 वः उषसा सूर्येण गोभिः अंधः वि भूम्याः अप्रथयः इंद्र सानु
 दिवः रजः उपरं अस्तभायः ॥५॥१॥ तत् ऊं प्रयक्षऽतमं अस्य
 कर्म दस्मस्य चारुऽतमं अस्ति दंसः उपऽहरे यत् उपराः अ-
 पिन्वत् मधुऽअर्णसः नद्यः चतस्रः ॥६॥ विता वि ववे सनऽजा
 सऽनीळि० अयास्यः स्तवमानेभिः अर्कैः भगः न मेने परमे
 विऽओमन् आधारयत् रोदसी सुऽदंसाः ॥७॥ सनात् दिवं
 परि भूमं विऽरूपे पुनऽभुवा युवती स्वेभिः एवैः कृष्णेभिः
 अक्ता उषाः रुशत्ऽभिः वपुऽभिः आ चरतः अन्याऽअन्या ॥८॥
 सनेमि सख्यं सुऽअपस्यमानः सूनुः दाधार शवसा सुऽदंसाः
 आमासु चित् दधिषे पक्कं अंतः पर्यः कृष्णासु रुशत् रोहि-
 णीषु ॥९॥ सनात् सऽनीळाः अवनीः अवाताः वृता रक्षंते
 अमृताः सहऽभिः पुरुसहस्रा जनयः न पत्नीः दुवस्यंति स्व-
 सारः अह्रयाणं ॥१०॥२॥ सनाऽयुवः नमसा नव्यः अर्कैः
 वसुऽयवः मतयः दस्म दद्रुः पतिं न पत्नीः उशतीः उशंतं स्पृ-
 शंति त्वा शवसाऽवन् मनीषाः ॥११॥ सनात् एव तव रायः
 गभस्तौ न क्षीयंते न उप दस्यंति दस्म द्युऽमान् असि क्रतुऽमान्
 इंद्र धीरः शिष्य शचीऽवः तव नः शचीभिः ॥१२॥ सनाऽयते
 गोतमः इंद्र नव्यं अतक्षत् ब्रह्म हरिऽयोजनाय सुऽनीथाय नः
 शवसान नोधाः प्रातः मक्षु धियाऽवसुः जगम्यात् ॥१३॥३॥

॥६३॥ त्वं महान् इंद्र यः ह शुष्मैः द्यावा जज्ञानः पृथिवी
 अमे धाः यत् ह ते विश्वा गिरयः चित् अभ्वा भिया हव्हासः
 किरणाः न ऐजन् ॥१॥ आ यत् हरी इंद्र विऽवता वेः आ ते

अ० १. अ० ५. व० ६.] ॥ ५३ ॥ [म० १. अ० ११. सू० ६४.

वज्रं जरिता बाह्वोर्धात् । येनाविहर्यतक्रतो अमित्रान्पुर
 इष्णासि पुरुहूत पूर्वीः ॥ २ ॥ त्वं सत्य इन्द्र धृष्णुरेतान्वमृ-
 भुक्षा नर्यस्त्वं षाट् । त्वं शुष्णं वृजने पृक्ष आणौ यूने कुत्साय
 द्युमते सचाहन् ॥ ३ ॥ त्वं ह त्यदिन्द्र चोदीः सखा वृचं यद्वज्रिन्वृ-
 षकर्मन्नुभ्नाः । यद्वं शूर वृषमणः पराचैर्वि दस्यूर्योनावकृतो
 वृथाषाट् ॥ ४ ॥ त्वं ह त्यदिन्द्रारिषण्यन्दहस्य चिन्मर्ता-
 नामजुष्टौ । व्यस्मदा काष्ठा अर्वते वर्धनेव वज्रिञ्छ-
 थिह्यमित्रान् ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां ह त्यदिन्द्रारणसातौ स्वमींहे
 नर आज्ञा हवन्ते । तव स्वधाव इयमा समर्य ऊतिर्वा-
 जेष्वतसाय्या भूत् ॥ ६ ॥ त्वं ह त्यदिन्द्र सप्त युध्यन्पुरो
 वज्रिन्पुरुकुत्साय दर्दः । बर्हिर्न यत्सुदासे वृथा वर्गो
 राजन्वरिवः पूरवे कः ॥ ७ ॥ त्वं त्यां न इन्द्र देव चित्रामि-
 षमापो न पीपयः परिज्मन् । यया शूर प्रत्यस्मभ्यं यंसि
 त्मनमूर्जे न विश्वध क्षरथ्यै ॥ ८ ॥ अकारि त इन्द्र गोतमे-
 भिर्ब्रह्माण्योक्ता नमसा हरिभ्यां । सुपेशंसं वाजमा भरा नः
 प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ १-१५ नोधा गौतमः ॥ मरुतः ॥ १-१४ जगतौ । १५ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६४ ॥ वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधसे नोधः सुवृक्तिं प्र भरा
 मरुद्भ्यः । अपो न धीरो मनसा सुहस्त्यो गिरः समंजे विद-
 र्षेषाभुवः ॥ १ ॥ ते जज्ञिरे दिव ऋष्यास उक्ष्णो रुद्रस्य मर्या
 असुरा अरेपसः । पावकासः शुचयः सूर्या इव सत्त्वानो न
 द्रप्सिनो घोरवर्षसः ॥ २ ॥ युवानो रुद्रा अजरा अभोग्धनो
 ववक्षुरधिगावः पर्वता इव । ह००हा चिद्विष्वा भुवनानि

अ० १. अ० ५. व० ६.] ॥ ५३ ॥ [म० १. अ० ११. मू० ६४

वज्रं ज॒रि॒ता बा॒होः धा॒त् येन॑ अ॒वि॒ह॒र्य॒तऽक॒तो॒ अ॒मि॒त्रा॒न्
 पु॒रः इ॒ष्णा॒सि पु॒रुऽहू॒त पू॒वीः ॥ २ ॥ त्व॒ स॒त्यः इ॒न्द्र धृ॒ष्णुः ए॒तान् त्वं
 ऋ॒भु॒क्षाः न॒र्यः त्वं षा॒ट् त्वं शु॒ष्ण वृ॒जने॑ पृ॒क्षे आ॒णौ यू॒ने कु॒त्सा॒य
 द्युऽम॒ते स॒चा अ॒ह॒न ॥ ३ ॥ त्वं ह॒ त्यत् इ॒न्द्र चो॒दीः स॒खा वृ॒त्रं यत्
 व॒ज्रि॒न् वृ॒षऽक॒र्म॒त् उ॒भ्नाः यत् ह॒ शू॒र वृ॒षऽम॒नः प॒रा॒चः वि
 द॒स्यु॒न् यो॒नौ अ॒कृतः॑ वृ॒था॒षा॒ट् ॥ ४ ॥ त्वं ह॒ त्यत् इ॒न्द्र अ॒रि॒ष॒ण्यन्
 ह॒ळ॒ह॒स्यं चि॒त् म॒र्ता॒नां अ॒जु॒ष्टौ वि अ॒स्मत् आ॒ का॒ष्ठाः अ॒र्व॒ते
 वः घ॒नाऽइ॒व व॒ज्रि॒न् अ॒थि॒हि अ॒मि॒त्रा॒न् ॥ ५ ॥ ४ ॥ त्वां ह॒ त्यत्
 इ॒न्द्र अ॒ण॑ऽसा॒तौ स्वः॑ऽमी॒ळ्हे न॒रः आ॒जा ह॒व॒न्ते तव॑ स्व॒धाऽवः
 इ॒यं आ॒ सुऽम॒र्ये ऊ॒तिः वा॒जेषु॑ अ॒त॒सा॒य्या भू॒त् ॥ ६ ॥ त्वं ह॒ त्यत्
 इ॒न्द्र स॒प्र यु॒ध्यन् पु॒रः व॒ज्रि॒न् पु॒रुऽकु॒त्सा॒य द॒र्द॒ ० ब॒र्हिः न॒ यत्
 सुऽदा॒से वृ॒था व॒र्क अ॒होः रा॒ज॒न् व॒रि॒वः पू॒र्वे कः॑ ॥ ७ ॥ त्व
 त्यां नः॑ इ॒न्द्र दे॒व चि॒त्रां इ॒षं आ॒पः न पी॒प॒यः प॒रिऽज्म॒न् यया॑
 शू॒र प्र॒ति अ॒स्मभ्यं॑ यंसि॑ त्म॒नं ऊ॒र्जे न वि॒श्व॒धं स्र॒ग्ध्वे ॥ ८ ॥
 अ॒का॒रि॒ ते इ॒न्द्र गो॒त॒मे॒भिः ब॒ह्म॒णि आऽउ॒क्ता न॒म॒सा ह॒रिऽभ्यां
 सुऽपे॒श॒सं वा॒जं आ॒ भ॒र नः॑ प्रा॒तः म॒क्षु धि॒याऽव॒सुः जग॑
 म्यात् ॥ ९ ॥ ५ ॥

॥ ६४ ॥ वृ॒ष्णे श॒र्धा॒य सुऽम॒खा॒य वे॒ध॒से नो॒धः सुऽवृ॒त्तिं प्र॒भ॒र
 म॒रु॒त्ऽभ्यः॑ अ॒पः न धी॒रः म॒न॒सा सुऽह॒स्त्यः गि॒रः सं अ॒ंजे वि॒द॒र्येषु॑
 आऽभु॒वः ॥ १ ॥ ते ज॒ज्ञि॒रे दि॒वः ऋ॒षा॒सः उ॒क्ष॒णः रु॒द्रस्य॑ म॒र्याः
 अ॒सु॒राः अ॒रे॒प॒सः पा॒व॒का॒सः शु॒च॒यः सू॒र्याऽइ॒व स॒त्वा॒नः न
 द्र॒प्ति॒नः घो॒रऽव॒र्ष॒सः ॥ २ ॥ यु॒वा॒नः रु॒द्राः अ॒ज॒राः अ॒भो॒क्ऽह॒नः
 व॒व॒क्षुः अ॒ग्निऽगा॒वः प॒र्व॒ताऽइ॒व ह॒ळ॒हा चि॒त् वि॒श्वा भु॒व॒ना॒नि

अ० १. अ० ५. व० ८.]   ॥ ५४ ॥   [म० १. अ० ११. सू० ६४.

पार्थिवा प्र च्यावयन्ति दिव्यानि मज्मना ॥३॥ चित्रैरंजि-
भिर्वपुषे व्यंजते वक्षसु रुक्माँ अधि येतिरे शुभे । असेषेषां
नि मिमृक्षुर्कृष्टयः साकं जज्ञिरे स्वधया दिवो नरः ॥४॥
ईशानकृतो धुतयो रिशादसो वातान्विद्युतस्तविषीभिर-
कृत । दुहंत्यूधर्दिव्यानि धूतयो भूमिं पिन्वन्ति पयसा
परिजयः ॥५॥ ६॥ पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानवः पयो
धृतवद्विदथेषाभुवः । अत्यं न मिहे वि नयन्ति वाजिन-
मुत्सं दुहति स्तनयंतमक्षितं ॥६॥ महिषामो मायिनश्चि-
त्रभानवो गिरयो न स्वतवसो रघुषदः । मृगा इव
हस्तिनः खादथा वना यदारुणीषु तविषीरयुग्ध्वं ॥७॥
सिंहा इव नानदति प्रचेतसः पिशा इव सुपिशा विश्ववे-
दसः । क्षपो जिन्वतः पृषतीभिर्कृष्टिभिः समित्सबाधः
शवसाहिमन्यवः ॥८॥ रोदसी आ वदता गणश्चियो
नृषाचः शूराः शवसाहिमन्यवः । आ वंधुरेषुमतिर्न दर्श-
ता विद्युन्न तस्थौ मरुतो रथेषु वः ॥९॥ विश्ववेदसो
रयिभिः समोक्सः संमिश्रास्तविषीभिर्विरष्णिनः ।
अस्तार इषुं दधिरे गभस्त्योरनंतशुष्मा वृषखादयो
नरः ॥१०॥ ७॥ हिरण्ययेभिः पविभिः पयोवृध उज्जिघ्रत
आपथ्योऽन पर्वतान् । मुखा अयासः स्वमृतो ध्रुवच्युतो
दुधकृतो मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥११॥ घृषुं पावकं वनिनं
विचर्षणिं रुद्रस्य सूनुं हवसा गृणीमसि । रजस्तुरं तवसं
मारुतं गणमृजीषिणं वृषणं सश्वत श्रिये ॥१२॥ प्र नू स
मर्तः शवसा जनाँ अति तस्थौ व ऊती मरुतो यमावत ।
अर्वद्विर्वाजं भरते धना नृभिरापृच्छ्यं क्रतुमा क्षेति

अ० १. अ० ५. व० ८.] ॥ ५४ ॥ [म० १. अ० ११. सू० ६४.

पार्थि॒वा प्र च्य॒व॒य॒न्ति दि॒व्यानि॑ म॒ज्मना॑ ॥३॥ चि॒त्रैः अ॒जिऽभिः
व॒पु॒षे वि अ॒ज॒ते व॒क्षः॑ऽसु रु॒क्मान् अधि॑ येति॒रे शु॒भे अ॒सेषु॑
ए॒षां नि मि॒मृक्षुः॑ ऋ॒ष्टयः॑ सा॒कं ज॒ज्ञिरे॒ स्व॒धया॑ दि॒वः नरः॑ ॥४॥
ई॒शान्॑ऽकृतः॑ धु॒नयः॑ रि॒शाद॑सः वा॒तान् वि॒द्युतः॑ त॒र्विषी॑भिः
अ॒क्रातु॑ दु॒हन्ति॑ ऊ॒र्धः दि॒व्यानि॑ धू॒तयः॑ भू॒मिं पि॒न्वन्ति॑ प॒यसा॑
परि॑ऽज॒यः ॥५॥ ६॥ पि॒न्वन्ति॑ अ॒पः म॒रुतः॑ सु॒ऽदान॑वः प॒यः
घृ॒तऽव॑त् वि॒दथे॑षु आ॒ऽभुवः॑ अ॒त्यं न मि॒हे वि न॒यन्ति॑ वा॒जिनं॑
उ॒त्सं दु॒हन्ति॑ स्त॒नय॑तं अ॒क्षितं॑ ॥६॥ म॒हिषा॑सः मा॒यिनः॑ चि॒त्र
ऽभान॑वः गि॒रयः॑ न स्व॒ऽत॒वसः॑ र॒घुऽस्य॑दः मृ॒गाऽइ॒व
ह॒स्तिनः॑ खा॒दथ॑ व॒ना यत् आ॒रु॒णीषु॑ त॒र्विषीः॑ अ॒युग्धं॑ ॥७॥ सि॒न्हाऽइ॒व ना॒न॒दति॑ प्र॒ऽचे॒तसः॑ पि॒शाऽइ॒व सु॒ऽपि॒शः वि॒श्वऽवे॒दसः॑
क्ष॒पः जि॒न्वन्तः॑ पृ॒षती॑भिः ऋ॒ष्टिऽभिः॑ सं इ॒त् स॒ऽबा॒धः
श॒र्वसा॑ अ॒हिऽम॒न्यवः॑ ॥८॥ रो॒दसी॑ आ॒ व॒दत॑ ग॒णऽश्रि॒यः
नृ॒ऽसा॒चः शू॒राः श॒र्वसा॑ अ॒हिऽम॒न्यवः॑ आ॒ व॒धुरे॑षु अ॒मतिः॑ न
दर्श॑ता वि॒द्युत् न त॒स्थौ म॒रुतः॑ रथे॑षु वः ॥९॥ वि॒श्वऽवे॒दसः॑
र॒यिऽभिः॑ सं॒ऽओ॒कसः॑ सं॒ऽमि॒श्रासः॑ त॒र्विषी॑भिः वि॒ऽर॒प्णिनः॑
अ॒स्तारः॑ इ॒षु द॒धिरे॒ गभ॑स्त्योः अ॒नन्त॑ऽशु॒ष्माः वृ॒षऽखा॑दयः
नरः॑ ॥१०॥ ७॥ हि॒र॒ण्यये॑भिः प॒विऽभिः॑ प॒यऽवृ॒धः उ॒त् जि॒घ्रन्ति॑
आ॒ऽप॒थ्यः॑ न प॒र्व॒तान् म॒खाः अ॒यासः॑ स्व॒ऽसृ॒तः ध्रु॒वऽच्यु॑तः
दु॒धऽकृ॑तः म॒रुतः॑ भ्राज॑त् ऋ॒ष्टयः॑ ॥११॥ घृ॒षु पा॒वकं॑ व॒निनं॑
वि॒ऽच॒र्षणिं॑ रु॒द्रस्य॑ सू॒नुं ह॒वसा॑ गृ॒णीम॑सि र॒जऽतु॑रं त॒वसं॑
मा॒रुतं॑ ग॒णं ऋ॒जी॒षिणं॑ वृ॒षणं॑ स॒श्रुत॑ श्रि॒ये ॥१२॥ प्र नु सः
म॒र्तः श॒र्वसा॑ ज॒नान् अ॒ति त॒स्थौ वः॑ ऊ॒ती म॒रुतः॑ यं आ॒व॒त
अ॒र्व॒त्ऽभिः॑ वा॒जं भ॒रते॑ ध॒ना नृ॒ऽभिः॑ आ॒ऽपृ॒च्छयं॑ क॒र्तुं आ॒ क्षति॑

अ० १. अ० ५. व० १०.] ॥ ५५ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ६६.

पुष्यति ॥ १३ ॥ चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुष्टं द्युमंतं शुष्मं मघवत्सु
धत्तन । धनस्पृतमुक्थ्य विश्वचर्षणिं तोक् पुष्येम तनयं शतं
हिमाः ॥ १४ ॥ नू धिरं मरुतो वीरव्रतमृतीषाहं रयिमस्मासु
धत्त । सहस्रिणं शतिनं शूशुवांसं प्रातर्मक्षू धियावसुर्जग-
म्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ ६५ ॥ १-५ पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ द्विपदा विराट् ॥

॥ ६५ ॥ पश्चा न तायुं गुहा चतंतं नमो युजानं नमो वहंतं ।
सजीषा धीराः पदैरनु गमन्नुप त्वा सीदन्विश्वे यजत्राः ॥ १ ॥
ऋतस्य देवा अनु वता गुर्भुवत्परिष्टिद्यौर्न भूमौ । वर्धतीमापः
पन्वा सुशिश्निमृतस्य योना गर्भे सुजातं ॥ २ ॥ पुष्टिर्न रखा
क्षितिर्न पृथ्वी गिरिर्न भुज्म क्षोदो न शंभु । अत्यो नाज्मन्तसर्ग-
प्रतक्तः सिंधुर्न क्षोदः क ई वराते ॥ ३ ॥ जामिः सिंधूनां भार्तेव
स्वस्रामिभ्यान्न राजा वनात्यत्ति । यद्वातं जूतो वना व्यस्था-
दग्निर्ह दाति रोमा पृथिव्याः ॥ ४ ॥ असित्यप्सु हंसो न सीदन्
क्रत्वा चेतिष्ठो विशामुषर्भुत् । सोमो न वेधा ऋतप्रजातः
पशुर्न शिश्वा विभुर्दूरेभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

॥ ६६ ॥ १-५ पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ द्विपदा विराट् ॥

॥ ६६ ॥ रयिर्न चित्रा सूरौ न संहगायुर्न प्राणो नित्यो
न सूनुः । तक्का न भूर्णिर्वना सिषक्ति पयो न धेनुः शुचिर्वि-
भावा ॥ १ ॥ दाधार क्षेममीको न रग्वो यवो न पक्वो जेता
जनानां । ऋषिर्न स्तुर्भा विश्व प्रशस्तो वाजी न प्रीतो वयो
दधाति ॥ २ ॥ दुरोकशोचिः क्रतुर्न नित्यो जायेव योनावरं
विश्वस्मै । चित्रो यदभ्राद् श्वेतो न विश्व रथो न रुक्मी त्वेषः

अ० १. अ० ५. व० १०.] ॥ ५५ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ६६.

पुष्यति ॥ १३ ॥ चर्कृत्यं मरुतः पृत्सु दुस्तरं द्युमंतं शुष्मं मघ-
वत्सु धत्तन धनस्पृतं उक्थ्यं विश्वचर्षणिं तोकं पुष्येम-
तनयं शतं हिमाः ॥ १४ ॥ नु स्थिरं मरुतः वीरवतं ऋतिः सहै-
रयिं अस्मासु धत्त सहस्रिणं शतिनं शूशुः वांसं प्रातः मक्षु-
धियाऽवसुः जगम्यात् ॥ १५ ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ ६५ ॥ पश्चा न तायुं गुहा चतैतं नमः युजानं नमः वहैतं
सुऽजोषाः धीराः पदैः अनु गमन् उप त्व सीदन् विश्वे यज-
चाः ॥ १ ॥ ऋतस्य देवाः अनु वता गुः भुवत् परिष्टिः द्यौः न भूमं
वर्धति ई आपः पन्वा सुऽशिश्चि ऋतस्य योनां गर्भे सुऽजातं ॥ २ ॥
पुष्टिः न रखा क्षितिः न पृथ्वी गिरिः न भुज्म क्षोदः न शंभु
अत्यः न अज्मन् सर्गऽप्रतक्तः सिंधुः न क्षोदः कः ई वराते ॥ ३ ॥
जामिः सिंधूनां भ्राताऽइव स्वस्रां इभ्यान् न राजा वनानि अस्ति
यत् वातऽजुतः वना वि अस्थात् अग्निः ह दाति रोमं पृथि-
व्याः ॥ ४ ॥ अस्ति अप्सु हसः न सीदन् क्रत्वा चेतिष्ठः विगां
उषःऽभुत् सोमः न वेधाः ऋतऽप्रजातः पशुः न शिश्वा विऽभुः
दूरेऽभाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

॥ ६६ ॥ रयिः न चित्रा सूरः न संऽदृक् आयुः न प्राणः नित्यः
न सूनुः तक्ता न भूर्णिः वना सिमक्ति पर्यः न धेनुः शुचिः वि-
भाऽवा ॥ १ ॥ दाधारं क्षेमं ओकः न रख यवः न पक्कः जेता
जनानां ऋषिः न स्तुभ्वा विश्व प्रऽशस्तः वाजी न प्रीतः वयः
दधाति ॥ २ ॥ दुरोकऽशोचिः क्रतुः न नित्यः जायाऽइव योनां
अर विश्वस्मै चित्रः यत् अभ्राट् श्वेतः न विश्वुरथः न रुक्मी त्वेषः

अ० १. अ० ५. व० १२.] ॥ ५६ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ६८.

समत्सु ॥३॥ सेनेव सृष्टामं दधात्यस्तुर्न दिद्युत्त्वेषप्रतीका । यमो
हं जातो यमो जनिंत्वं जारः कनीनां पतिर्जनीनां ॥४॥ तं
वश्चराथा वयं वसत्यास्तं न गावो नक्षंत इहं । सिंधुर्न क्षोदः प्र
नीचीरैनोन्नवत गावः स्वर्दृशीके ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ ६७ ॥ १-५ पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ द्विपदा विराट् ॥

॥६७॥ वनेषु जायुर्मतेषु मित्रो वृणीते श्रुष्टिं राजेवाजुर्ये ।
क्षेमो न साधुः क्रतुर्न भद्रो भुवत्स्वाधीर्होता हव्यवाट् ॥१॥
हस्ते दधानो नृम्णा विश्वान्यमे देवान्धाहुहा निषीदन् । वि-
दंतीमत्र नरो धियंधा हृदा यत्तृष्टान्मन्त्राँ अशंसन् ॥२॥ अजो
न क्षां दाधार पृथिवीं तस्तंभ द्यां मन्त्रेभिः सत्यैः । प्रिया पदानि
पश्यो नि पाहि विश्वायुरग्ने गुहा गुहं गाः ॥३॥ य ई चिकेत
गुहा भवतमा यः ससाद् धारामृतस्य । वि ये चृतंत्यूता सपंत
आदिहसूनि प्र ववाचास्मै ॥४॥ वि यो वीरुत्सु रोधन्महित्वीत
प्रजा उत प्रसूषंतः । चित्तिरपां दमे विश्वायुः सन्नेव धीराः
संमाय चक्रुः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ ६८ ॥ १-५ पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ द्विपदा विराट् ॥

॥ ६८ ॥ श्रीणन्नुप स्थादिवं भुरायुः स्थातुश्चरथम-
क्तून्यूर्णोत् । परि यदेषामेको विश्वेषां भुवद्देवो देवानां
महित्वा ॥१॥ आदिहे विश्वे क्रतुं जुषंत शुष्काद्येहैव
जीवो जनिष्ठाः । भजंत विश्वे देवत्वं नामं ऋतं सपंतो
अमृतमेवैः ॥२॥ ऋतस्य प्रेषा ऋतस्य धीतिर्विश्वायुर्विश्वे
अपांसि चक्रुः । यस्तुभ्यं दाशाद्यो वा ते शिक्षात्तस्मै चिकि-

अ० १. अ० ५. व० १२.] ॥ ५६ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ६८.

स॒मत्सु॑ ॥३॥ से॒नाऽइ॒व सृ॒ष्टा अ॒मै द॒धाति॑ अ॒स्तुः न दि॒द्युत्
त्वे॒षऽप्र॑ती॒का य॒मः ह॒ जा॒तः य॒मः ज॒निऽत्व॑ जा॒रः क॒नीनां॑ प॒तिः
ज॒नीनां॑ ॥४॥ तं वः च॒राथा॑ व॒यं व॒सत्या॑ अ॒स्तं न गा॒वः न क्ष॑ते
इ॒दं सि॒धुः न क्षो॑दः प्र नी॒चीः ऐ॒नोत् न॒वैत॑ गा॒वः स्वः
दृ॒शी॒के ॥५॥ १०॥

॥६७॥ व॒नेषु॑ जा॒युः म॒र्तेषु॑ मि॒त्रः वृ॒णीते॑ श्रु॒ष्टिं रा॒जाऽइ॒व
अ॒जु॒र्ये क्षे॒मः न सा॒धुः क॒र्तुः न भ॒द्रः भु॒वत् सु॒ऽआ॒धीः हो॒ता
ह॒व्यऽवा॒द् ॥१॥ ह॒स्ते द॒धा॒नः नृ॒म्णा वि॒श्वानि॑ अ॒मै दे॒वान्
धा॒त् गु॒हा नि॒ऽसी॒दन् वि॒दन्ति॑ ई॒ अ॒त्र न॒रः धि॒यं॒ऽधाः ह॒दा यत्
त॒ष्टान् स॒न्त्रा॒न् अ॒शंस॑न् ॥२॥ अ॒जः न क्षां॑ दा॒धारं पृ॒थि॒वीं त॒स्तं भ॑
द्यां म॒न्त्रेभिः॑ स॒त्यैः प्रि॒या प॒दानि॑ प॒श्वः नि पा॒हि वि॒श्वऽआ॒युः
अ॒ग्ने गु॒हा गु॒हं गाः॑ ॥३॥ यः ई॒ चि॒केत॑ गु॒हा भ॒वैतं॑ आ यः स॒
सा॒द॒धा॒रां कृ॒तस्य॑ वि ये चृ॒तन्ति॑ कृ॒ता स॒प॑तः आ॒त् इ॒त् व॒सूनि॑
प्र व॒वाच॑ अ॒स्मै ॥४॥ वि यः वी॒रुत्सु॑ रो॒धन्त॑ म॒हिऽत्वा उ॒त
प्रऽजाः॑ उ॒त प्रऽसू॑षु अ॒न्तः चि॒त्तिः अ॒पां द॒मे वि॒श्वऽआ॒युः
स॒द्यऽइ॒व धी॒राः सं॒ऽमा॒य च॒क्रुः ॥५॥ ११॥

॥६८॥ श्री॒णन् उ॒पं स्था॒त् दि॒वं भु॒र॒ण्युः स्था॒तुः च॒रथं॑ अ॒कृ॒न्
वि ऊ॒र्णोत् परि॑ यत् ए॒षां ए॒कः वि॒श्वे॒षां भु॒वत् दे॒वः दे॒वानां॑
म॒हिऽत्वा ॥१॥ आ॒त् इ॒त् ते वि॒श्वे क॒र्तुं जु॒पन्त॑ शु॒ष्कात् यत् दे॒व
जी॒वः ज॒नि॒ष्ठाः भ॒जन्त॑ वि॒श्वे दे॒वऽत्वं ना॒म कृ॒तं स॒प॑तः अ॒मृतं॑
ए॒वैः ॥२॥ कृ॒तस्य॑ प्रे॒षाः कृ॒तस्य॑ धी॒तिः वि॒श्वऽआ॒युः वि॒श्वे
अ॒पांसि॑ च॒क्रुः यः तु॒भ्यं दा॒शात् यः वा ते॑ गि॒क्षात् त॒स्मै चि॒कि॒-

अ० १. अ० ५. व० १४.] ॥ ५७ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ७०.

त्वान्नि टयस्व ॥ ३ ॥ होता निषत्तो मनोरपत्ये स चिन्वासां
पती रयीणां । इच्छत रेतो मिथस्तनूषु सं जानत स्वैर्दक्षैरमू-
राः ॥ ४ ॥ पितुर्न पुत्राः क्रतुं जुषंत श्रोषन्ते अस्य शासं तुरासः
वि राय और्णोदुरः पुरुषुः पिपेश नाकं स्तृभिर्दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ ६९ ॥ १-५ पराशर शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ द्विपदा विराट् ॥

॥ ६९ ॥ शुक्रः शुशुक्रौ उषो न जारः पद्मा समीची दिवो
न ज्योतिः । परि प्रजातः क्रत्वा बभूष भुवो देवानां पिता पुत्रः
सन् ॥ १ ॥ वेधा अहम्तो अग्निर्विजानन्बूधने गोमां स्वाद्या पितृ-
नां । जने न शेव आहूर्यः सन्मध्ये निषत्तो रण्वो दुरोणे ॥ २ ॥
पुत्रो न जातो रण्वो दुरोणे वाजी न प्रीतो विशो वि तारीत् ।
विशो यदहे नृभिः सनीळा अग्निदेवत्वां विश्वान्यथाः ॥ ३ ॥
नकिष्ट एता व्रता मिनंति नृभ्यो यदेभ्यः श्रुष्टि चकथे । तत्तु
ते दंभो यदहन्समानैर्नृभिर्यद्युक्ती विवे रपांसि ॥ ४ ॥ उषो
न जारो विभावोसः संज्ञातरूपश्चिकेतदस्मै । तमना वहंतो
दुरो व्युण्वन्वत विश्वे स्व १ दृशीके ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ १-६ पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ द्विपदा विराट् ॥

॥ ७० ॥ बनेम पूर्वीर्यो मनीषा अग्निः सुशोको विश्वान्य-
थाः । आ दैव्यानि व्रता चिकित्वाना मानुषस्य जनस्य
जन्म ॥ १ ॥ गर्भो यो अपां गर्भो वनानां गर्भश्च स्थातां गर्भश्च-
रयां । अद्रौ चिदस्मा अंतदुरोणे विशां न विश्वो अमृतः
स्वाधीः ॥ २ ॥ स हि स्रपावी अग्नी रयीणां दाशद्यो अस्मा
अरं मूक्तैः । एता चिकित्वो भूमा नि पाहि देवानां जन्म

अ० १. अ० ५. व० १४.] ॥ ५७ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ७०.

त्वान् रयिं दयस्व ॥ ३ ॥ होता निऽसंतः मनोः अर्पत्ये सः चित्
नु आसां पतिः रयीणां इच्छंत रेतः मिथः तनूषु सं जानत स्वैः
दक्षैः अमूराः ॥ ४ ॥ पितुः न पुत्राः क्रतुं जुषत श्रोषन् ये अस्य
शासं तुरासः वि रायः और्णात् दुरः पुरुऽक्षुः पिपेश नाकं
स्तृभिः दमूनाः ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥ ६९ ॥ शुक्रः शुश्रूक्षान् उषः न जारः पद्मा संऽईची० दिवः
न ज्योतिः परि प्रऽजातः क्रत्वा बभूव भुवः देवानां पिता पुत्रः
सन् ॥ १ ॥ वेधाः अहमः अग्निः विऽजानन ऊधः न गोनां
स्वाग्रं पितृना जने न शेवः आऽहूर्यैः सन् मध्ये निऽसंतः रणवः
दुरोणे ॥ २ ॥ पुत्रः न जातः रणवः दुरोणे वाजी न प्रीतः विशः
वि तारीत् विशः यत् अहे नृऽभिः सऽनीळाः अग्निः देवऽत्वा
विश्वानि अश्याः ॥ ३ ॥ नकिः ते एता व्रता मिनति नृऽभ्यः यत्
एभ्यः शुष्टिं चकथं तत् तु ते दंसः यत् अहेन समानैः नृऽभिः यत्
युक्तः विवेः रपांसि ॥ ४ ॥ उषः न जारः विभाऽवा उग्र संजा-
तऽरूपः चिकेतत् अस्मै तमना वहंतः दुरः वि ऋणन् नवंत
विश्वे स्वः दृशीके ॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ वनेम पूर्वीः अर्यः मनीषा अग्निः सुऽशोकः विश्वानि
अश्याः आ दैव्यानि व्रता चिकित्वान् आ मानुषस्य जनस्य
जन्म ॥ १ ॥ गर्भः यः अपा गर्भः वनानां गर्भः च स्थातां गर्भः
चरथां अद्रौ चित् अस्मै अंतः दुरोणे विशां न विश्वः अमृतः
सुऽआधीः ॥ २ ॥ सः हि द्युपाऽवान् अग्निः रयीणां दाशंत यः
अस्मै अर सुऽउक्तः एता चिकित्वः भूमं नि पाहि देवानां जन्म

अ० १. अ० ५. व० १६.] ॥ ५८ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ७१.

मर्तोश्च विद्वान् ॥३॥ वर्धान्य पूर्वीः क्षपो विरूपाः स्थातुश्च
रथमृतप्रवीतं । अराधि होता स्वर्निर्घत्तः कृण्वन्विश्वान्यपांसि
सत्या ॥४॥ गोषु प्रशस्तिं वनेषु धिषे भरंत विश्वे बलि स्वर्णः ।
वि त्वा नरः पुरुषा संपयन्पितुर्न जिघ्रेर्वि वेदो भरंत ॥५॥
साधुर्न गृधुरस्तेव शूरो यातेव भीमस्त्वेषः समत्सु ॥६॥१४॥

॥ ७१ ॥ १-१० पराशरः शाक्ल्य ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥७१॥ उप प्र जिन्वन्नुशतीरुशतं पतिं न नित्यं जनयः
सनीकाः ॥ स्वसारः श्यावीमरूषीमजुषश्चिचमुच्छंतीमुषसं
न गावः ॥१॥ वीळु चिहृळ्हा पितरो न उक्थैरद्रिं
रुजन्नंगिरसो रवेण । चक्रुर्दिवो बृहतो गातुमस्मे अहः
स्वर्विविदुः केतुमुसाः ॥२॥ दधन्तं धनयन्नस्य धीति-
मादित्यो दिधिषोऽविभृचाः । अतृथ्यंतीरपसो यंत्यच्छा
देवाञ्जन्म प्रयसा वर्धयंतीः ॥३॥ मथीद्यदीं विभ्राते
मातरिश्वा गृहेमृहे श्येतो जेन्यो भूत् । आदीं राज्ञे न
सहीयसे सचा सन्ना दूत्यभृगवाणो विवाय ॥४॥ महे
यत्पित्र ई रसं दिवे करव त्तरत्पृशन्त्यश्चिकित्वान् । सृजदस्ता
धृषता दिद्युमस्मै स्वायां देवो दुहितरि त्विषिं धात् ॥५॥१५॥
स्व आ यस्तुभ्यं दम् आ विभाति नमो वा दाशादुशतो
अनु दून् । वधो अग्ने वयो अस्य द्विवहा यासद्राया सुरथं
यं जुनासि ॥६॥ अग्निं विश्वा अभि पृष्टाः सचंते समुद्रं न
स्रवतः सप्त यद्भीः । न जामिभिर्वि चिकिते वयो नो विदा
देवेषु प्रमतिं चिकित्वान् ॥७॥ आ यदिषे नृपतिं तेज
आनद शुचि रेतो निषिक्तं द्यौरभीके । अग्निः शर्धमनवद्यं

अ० १. अ० ५. व० १६.]   ॥ ५८ ॥   [म० १. अ० १२. सू० ७१.

म॒र्ता॒न् च॒ वि॒द्वान् ॥३॥ व॒र्धा॒न् यं पू॒र्वीः क्षु॒पः वि॒ऽरू॒पाः स्था॒तुः
च॒ रथं॑ ऋ॒तऽप्र॒वीतं॑ अ॒रा॒धि हो॒ता स्वः॑ नि॒ऽस॒न्नः कृ॒ण्वन् वि॒-
श्वा॒नि अ॒पांसि॑ स॒त्या ॥४॥ गो॒षु प्र॒ऽश॒स्तिं व॒नेषु॑ धि॒षे भ॑र॒न्त
वि॒श्वे ब॒लिं स्वः॑ नः॒ वि त्वा॒ नरः॑ पु॒रुऽचा॑ स॒प॒र्यन् पि॒तुः न
जि॒वैः वि वेदः॑ भ॒रन्त॑ ॥५॥ सा॒धुः न गृ॒धुः अ॒स्ताऽइ॒व शू॒रः
या॒ताऽइ॒व भी॒मः त्वे॒षः स॒मत्ऽसु॑ ॥६॥ १४ ॥

॥७१॥ उ॒प प्र जि॒न्वन् उ॒श॒तीः उ॒श॒न्तं प॒तिं न नि॒त्यं ज॒न॒यः
सऽनी॒ळाः स्व॒सारः श्या॒वीं अ॒रु॒षीं अ॒जु॒षन् चि॒त्रं उ॒च्छ॒न्तीं
उ॒षसं॑ न गा॒वः ॥१॥ वी॒ळु चि॒त् दृ॒ळ्हा पि॒तरः॑ नः॒ उ॒क्थैः
अ॒द्रिं रु॒जन् अ॒गिर॑सः र॒वेण॑ च॒क्रुः दि॒वः बृ॒ह॒तः गा॒तुं अ॒स्मे
अ॒हः स्वः॑ वि॒वि॒दुः के॒तुं उ॒साः ॥२॥ द॒धन् ऋ॒तं ध॒न॒यन् अ॒स्य
धी॒तिं आ॒त् इ॒त् अ॒र्यः दि॒धि॒ष्वः वि॒ऽभृ॒चाः अ॒तृ॒ण॒न्तीः अ॒प॒सः
य॒न्ति अ॒च्छ॒ दे॒वान् ज॒न्मं प्र॒य॒सा व॒र्ध॒य॒न्तीः ॥३॥ म॒थी॒त् यत् ई॒
वि॒ऽभृ॒तः मा॒त॒रि॒श्वा गृ॒हेऽगृ॒हे श्ये॒तः जे॒न्यः भू॒त् आ॒त् ई॒ रा॒ज्ञे न
स॒ही॒य॒से स॒चा स॒न् आ॒ दू॒त्यं भृ॒ग॒वा॒णः वि॒वा॒य ॥४॥ म॒हे यत्
पि॒त्रे ई॒ र॒सं दि॒वे कः॑ अ॒व त्सर॑त् पृ॒श॒न्यः चि॒क्वि॒त्वा॒न् सृ॒ज॒त् अ॒स्ता
धृ॒ष॒ता दि॒द्युं अ॒स्मै स्वा॒यां दे॒वः दु॒हि॒तरि॑ त्वि॒षिं धा॒त् ॥५॥ १५ ॥
स्वे आ॒ यः तु॒भ्यं द॒मे आ॒ वि॒ऽभा॒ति न॒मः वा॒ दा॒शा॒त् उ॒श॒तः
अ॒नु द्यू॒न् व॒र्धो॑ अ॒ग्ने व॒र्यः॑ अ॒स्य द्वि॒ऽव॒र्हाः या॒स॒त् रा॒या स॒ऽरथं॑
यं जु॒ना॒सि ॥६॥ अ॒ग्निं वि॒श्वाः अ॒भि पृ॒क्षः स॒च॒न्ते स॒मु॒द्रं न
स॒व॒तः स॒प्र य॒ह्नीः न जा॒मिऽभिः॑ वि॒ चि॒क्वि॒ते व॒र्यः नः॑ वि॒दाः
दे॒वेषु॑ प्र॒ऽम॒तिं चि॒क्वि॒त्वा॒न् ॥७॥ आ॒ यत् इ॒षे नृ॒ऽप॒तिं ते॒जः
आ॒न॒द शु॒चि॒रे॒तः नि॒ऽसि॒क्तं द्यौः॑ अ॒भी॒कै अ॒ग्निः श॒र्धं अ॒न॒व॒द्यं

अ० १ अ० ५. व० १८.] ॥ ५९ ॥ [म० १. अ० १२. सू० ७२.

युवान् स्वा॒र्ध्वं जनयत्सू॒दय॑च्च ॥ ८ ॥ मनो॒ न योऽध्व॑नः स॒द्य
ए॒त्येकः स॒चा सू॒रो वस्व॑ ई॒शे । राजा॑ना मि॒त्रावरु॑णा सु॒प॒णी
गोषु॑ प्रि॒यममृ॑तं रक्ष॑माणा ॥ ९ ॥ मा नो॑ अ॒ग्ने स॒ख्या
पि॒त्र्याणि॑ प्र म॑र्षि॒ष्ठा अ॒भि वि॒दुष्क॒विः सन् । नभो॒ न रू॒पं
ज॒रि॒मा मि॑नाति पुरा तस्या॑ अ॒भि श॑स्तेरधी॒हि ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ७२ ॥ १-१० पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ७२ ॥ नि का॒व्या वे॒धसः॑ श॒श्वत॑स्कर्ह॒स्ते द॒धानो॒ नर्या॑ पु॒रु-
णि॑ । अ॒ग्निर्भु॑वद्रयि॒पती॑ रयी॒णां स॒चा च॑क्रा॒णी अ॒मृता॑नि
वि॒श्वा ॥ १ ॥ अ॒स्मे व॒त्सं परि॑ ष॒तं न वि॑दन्नि॒च्छ॒न्तो वि॒श्वे अ॒मृता॑
अ॒मूराः । अ॒म॒युवः॑ प॒द॒व्यो धि॒यं धा॑स्त॒स्युः प॒दे प॑र॒मे चा॒र्व॒येः ॥ २ ॥
ति॒स्रो य॒दं ग॑ श॒रद॑स्त्वामिच्छु॒चि घृ॑तेन॒ शुच॑यः स॒पर्या॑न् । ना॒मा-
नि चि॒द्दधि॑रे य॒ज्ञिया॒न्यसू॒दय॑त त॒न्व १ः सु॒जा॒ताः ॥ ३ ॥ आ री॒द॒सी
बृ॒हती॑ वे॒वि॒दानाः॑ प्र रु॒द्रिया॑ ज॒भिरे॑ या॒ज्ञिया॑सः । वि॒द॒न्म॒र्तो
ने॒मधि॑ता चि॒क्त्वा न॒ग्निं प॒दे प॑र॒मे त॑स्थि॒वास ॥ ४ ॥ सं॒जा॒ना॒ना
उ॒प॒सीद॑न्मभि॒ज्जु प॒त्नी॑वंतो नमस्यं नमस्यन् । रि॒रि॒क्कां स॑स्त॒न्वः
क॒ण्वत् स्वाः॑ स॒खा स॒ख्युर्नि॑मिषि रक्ष॑माणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्रिः
स॒प्त य॒द्गुह्या॑नि त्वे इ॒त्प॒दा वि॑दन्नि॒हिता॑ य॒ज्ञिया॑सः । तेभी॑ रक्ष॑ते
अ॒मृ॒तं स॒जोषाः॑ प॒शूञ्च॑ स्था॒तृञ्च॒रथ॑ च पा॒हि ॥ ६ ॥ वि॒ड्वौ अ॒ग्ने
व॒युना॑नि क्षि॒ती॒नां व्या॑नुषक् शु॒रुधो॑ जी॒वसे॑ धाः । अ॒न्त॒र्वि॒ड्वौ
अ॒ध्व॒नो दे॒व्याना॑न॒तंद्रो॑ दृ॒तो अ॒भवो॑ ह॒वि॒र्वाट् ॥ ७ ॥
स्वा॒र्ध्वो दि॒व आ स॒प्त य॒ह्वी रा॒यो दुरो॑ व्य॒त॒ज्ञा अ॑जानन् ।
वि॒द॒द्गव्यं॑ स॒रमा॑ दृ॒ळ्हमूर्वे॑ येना॒ नु कं॑ मा॒नुषी॑ भो॒ज॒ते
वि॒ट् ॥ ८ ॥ आ ये वि॒श्वा स्व॑प॒त्यानि॑ त॒स्युः कृ॑ण्वाना॒सो अ॒मृ-

अ० १. अ० ५. व० १८.]   ॥ ५९ ॥   [म० १. अ० १२. सू० ७२.

युवानं सुऽआध्यै जनयत् सूदयत् च ॥ ८ ॥ मनः न यः अध्वनः
सद्यः एति एकः सत्रा सूरः वस्वः ईशे राजाना मित्रावरुणा
सुऽपाणी० गोषु प्रियं अमृतं रक्षमाणा ॥ ९ ॥ मा नः अग्ने
सख्या पित्र्याणि प्र मर्षिषाः अभि विद्ः कविः सन् नभः न रूपं
जरिमा मिनाति पुरा तस्याः अभिऽशस्तेः अधि इहि ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ७२ ॥ नि काव्या वेधसः शश्वतः कः हस्ते दधानः नर्या पुरु-
णि अग्निः भुवत् रयिऽपतिः रयीणां सत्रा चक्राणः अमृतानि
विश्वा ॥ १ ॥ अस्मे वत्सं परि संतं न विदन् इच्छंतः विश्वे अमृताः
अमूराः अमऽयुवः पदऽव्यः धियंऽधाः तस्थुः पदे परमे चारु
अग्नेः ॥ २ ॥ तिस्रः यत् अग्ने शरदः त्वां इत् शुचिं घृतेन शुचयः
सपर्यान् नामानि चित् दधिरे यज्ञियानि असूदयंत तन्वः
सुऽजाताः ॥ ३ ॥ आ रोदसी बृहती वेविदानाः प्र रुद्रिया ज-
भिरे यज्ञियांसः विदत् मर्तः नेमऽधिता चिकित्वान् अग्निं पदे
परमे तस्थिऽवासं ॥ ४ ॥ सुऽजानानाः उप मीदन् अभिऽञ्जु
पत्नीऽवतः नमम्यं नमस्यन् रिरिक्कांसः तन्वः कृण्वत स्वाः सखा
सख्युः निऽमिषि रक्षमाणाः ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्रिः सप्त यत् गह्वानि
त्वे इत् पदा अविदन् निऽहिता यज्ञियांसः तेभिः रक्षंते अमृतं
सऽजोषाः पशून् च स्थातृन् चरथं च प्राहि ॥ ६ ॥ विद्वान् अग्ने
व्युनानि क्षितीनां वि आनुषक् शुरुधः जीवसे धाः अंतऽवि-
द्वान् अध्वनः देवऽयानान् अतंद्रः दूतः अभवः हविऽवाट ॥ ७ ॥
सुऽआध्यः दिवः आ सप्त यद्भीः रायः दुरः वि ऋतऽज्ञाः अ-
जानन् विदत् गव्यं सरमा हव्हं ऊर्व येन नु क मानुषी भोजते
विद् ॥ ८ ॥ आ ये विश्वा सुऽअपत्यानि तस्थुः कृण्वानांसः अमृ-

अ० १. अ० ५. व० २०.] ॥ ६० ॥ [म० १. अ० १२. सू० ७३.

तत्वाय गातुं । महा महद्भिः पृथिवी वि तस्ये माता पुत्रै-
रदितिर्धायसे वेः ॥ ९ ॥ अधि श्रियं नि दधुश्चारुमस्मिन्दिवो
यदक्षी अमृता अकृण्वन् । अध क्षरन्ति सिधवो न सृष्टाः प्र
नीचीरमे अरुषीरजानन् ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ७३ ॥ १-१० पराशरः शाक्त्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ७३ ॥ रयिर्न यः पितृवित्तो वयोधाः सुप्रणीतिश्चिकितुषो
न शासुः । स्योनशीरतिथिर्न प्रीणानो होतैव सद्य विधतो वि
तारीत् ॥ १ ॥ देवो न यः सविता सत्यमन्मा कृत्वा निपाति
वृजनानि विश्वा । पुरुप्रशस्तो अमतिर्न सत्य आत्मेव शेवो
दिधिषाय्यो भूत् ॥ २ ॥ देवो न यः पृथिवी विश्वधाया उपक्षेति
हितमित्रो न राजा । पुरःसदः शर्मसदो न वीरा अनवद्या
पतिजुष्टेव नारी ॥ ३ ॥ तं त्वा नरो दस आ नित्यमिद्धमग्ने सचैत
क्षितिषु ध्रुवासु । अधि द्युम्नं नि दधुर्भूर्यस्मिन्भवा विश्वायुर्ध-
रुणो रयीणां ॥ ४ ॥ वि पृक्षो अग्ने मघवानो अशुर्वि सूरयो
ददतो विश्वमायुः । सनेम वाजं समिथेषुर्यो भागं देवेषु श्रवसे
दधानाः ॥ ५ ॥ १९ ॥ ऋतस्य हि धेनवो वावशानाः स्मदूधीः
पीपयंत द्युभक्ताः । परावतः सुमतिं भिक्षमाणा वि सिधवः
समया ससुरद्रि ॥ ६ ॥ त्वे अग्ने सुमतिं भिक्षमाणा दिवि श्रवो
दधिरे यज्ञियासः । नक्ता च चक्रुरुषसा विरूपे कृष्णं च वर्णम-
रुणं च सं धुः ॥ ७ ॥ यान्नाये मर्तान्सुषूदो अग्ने ते स्याम मघ-
वानो वयं च । छायेव विश्वं भुवनं सिसह्यापप्रिवानोदसी
अंतरिक्षं ॥ ८ ॥ अर्वङ्गिरमे अर्वतो नृभिर्नृन्वीरैर्वीरान्व-
नुयामा त्वोताः । ईशानासः पितृवित्तस्य रायो वि

अ० १. अ० ५. व० २०.] ॥ ६० ॥ [म० १. अ० १२. सू० ७३.

त॒ऽत्वाय॑ गा॒तुं म॒हा म॒हत्ऽभिः॑ पृ॒थि॒वी वि त॒स्ये मा॒ता पु॒त्रैः
अ॒दि॒तिः धा॒य॑से वेः० ॥ ९ ॥ अ॒धि श्रि॒यं नि द॒धुः चा॒रुं अ॒स्मिन्
दि॒वः यत् अ॒क्षी॑ अ॒मृताः॑ अ॒कृण्वन् अ॒धं क्ष॒रन्ति॑ सि॒न्धवः॑ न सृ॒ष्टाः
प्र नी॒चीः अ॒ग्ने अ॒रुषीः॑ अ॒जा॒न॒न् ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ७३ ॥ र॒यि. न यः पि॒तृऽवि॒त्तः व॒यःऽधाः सु॒ऽप्र॒नी॒तिः
चि॒क्वि॒तुषः॑ न शा॒सुः स्यो॒नऽशीः॑ अ॒ति॒थिः न प्री॒णानः॑ हो॒ताऽइ॒व
स॒द्यं वि॒धतः॑ वि ता॒रीत् ॥ १ ॥ दे॒वः न यः स॒वि॒ता स॒त्यऽम॒न्मा
क्र॒त्वा नि॒ऽपा॒ति वृ॒जना॑नि वि॒श्वा पु॒रुऽप्र॒श॒स्तः अ॒म॒तिः न स॒त्यः
आ॒त्माऽइ॒व शे॒वः दि॒धि॒षाय्यः॑ भू॒त् ॥ २ ॥ दे॒वः न यः पृ॒थि॒वी
वि॒श्वऽधा॒याः उ॒पऽक्षे॑ति हि॒तऽमि॑त्रः न रा॒जा पु॒रऽस॑दः
श॒र्मऽस॑दः न वी॒राः अ॒न॒व॒द्या प॒ति॒जु॒ष्टाऽइ॒व ना॒री ॥ ३ ॥ तं त्वा
न॒रः द॒मे आ॒ नित्यं॑ इ॒द्धं अ॒ग्ने स॒च॑त क्षि॒तिषु॑ ध्रु॒वासु॑ अ॒धि द्यु॒मं नि
द॒धुः भू॒रि अ॒स्मिन् भ॒व वि॒श्वऽआ॒युः ध॒रुणः॑ र॒यी॒णां ॥ ४ ॥ वि
पृ॒क्षः अ॒ग्ने म॒घऽवा॑नः अ॒श्व्युः वि सूर॑यः द॒द॑तः वि॒श्वं आ॒युः म॒नेमं
वा॒जं संऽइ॒थेषु॑ अ॒र्यः भा॒गं दे॒वेषु॑ अ॒व॑से द॒धानाः॑ ॥ ५ ॥ १९ ॥
च॒त॒स्य हि धे॒नवः॑ वा॒व॒शानाः॑ स्मत्ऽऊ॒धीः पी॒पय॑न्त द्युऽभ॒क्ताः
प॒राऽव॑तः सु॒ऽम॒तिं भि॒क्ष्मा॒णाः वि सि॒न्धवः॑ स॒मया॑ स॒सुः अ॒-
दि॒ ॥ ६ ॥ त्वे॑ अ॒ग्ने सु॒ऽम॒तिं भि॒क्ष्मा॒णाः दि॒वि अ॒वः द॒धिरे॑ य॒ज्ञि-
या॑सः न॒क्ता च॒ च॒क्रुः उ॒षसा॑ विऽरू॒पे० कृ॒ष्णं च॒ व॒र्णं अ॒रुणं॑ च॒ सं
धुः० ॥ ७ ॥ या॒न् रा॒ये म॒र्तान् सु॒सू॑दः अ॒ग्ने ते स्या॑म म॒घऽवा॑नः
व॒यं च॒ छा॒याऽइ॒व वि॒श्वं भु॒व॒नं सि॒स॒क्षि आ॒प॒प्रिऽवा॑न् रो॒द॒सी
अ॒न्तरि॑क्षं ॥ ८ ॥ अ॒व॑त्ऽभिः अ॒ग्ने अ॒व॑तः नृ॒ऽभिः नृ॒न् वी॒रिः वी॒-
रा॑न् व॒नुया॑म॒ त्वाऽऊ॒ताः ई॒शा॒ना॑सः पि॒तृऽवि॒त्तस्य॑ रा॒यः वि

अ० १. अ० ५. व० २३.] ॥ ६१ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ७५.

सूरयः शतहिमा नो अशुः ॥ ९ ॥ एता ते अग्न उचथानि वेधो
जुष्टानि संतु मनसे हृदे च । शकेम रायः सुधुरो यमं तेऽधि
श्रवो देवभक्तं दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

॥ ७४ ॥ १-० गोतमो राहुगणः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥ ७४ ॥ उपप्रयंतो अध्वरं मंचं वोचेमाग्नये । अरे अस्मे
च शृण्वते ॥ १ ॥ यः स्त्रीहितीषु पूर्यः संजग्मानासु कृष्टिषु ।
अरक्षहाशुषे गयं ॥ २ ॥ उत ब्रुवंतु जंतव उदग्निर्वृत्रहा-
जनि । धनंजयो रणेरणे ॥ ३ ॥ यस्य दूतो असि क्षये वेषि
हव्यानि वीतये । दुस्मत्कृणोषध्वरं ॥ ४ ॥ तमित्सुहव्यमं-
गिरः सुदेवं सहसो यही । जना आहुः सुबर्हिषं ॥ ५ ॥ २१ ॥
आ च वहासि तां इह देवां उप प्रशस्तये । हव्या सुश्वद्र
वीतये ॥ ६ ॥ न योरुपच्छिरश्वः शृण्वे रथम्य कच्चन ।
यदग्ने यासि दूत्यं ॥ ७ ॥ त्वीतो वाज्यह्नयोऽभि पूर्वस्मादर्परा ।
प्र दाश्वं अग्ने अस्थात् ॥ ८ ॥ उत द्युमत्सुवीर्यं बृहदग्ने
विवाससि । देवेभ्यो देव दाशुषे ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ ७५ ॥ १-५ गोतमो राहुगणः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥ ७५ ॥ जुषस्व सप्रथस्तमं वचो देवप्सरस्तम । हव्या जुह्वान
आसनि ॥ १ ॥ अथा ते अगिरस्तमाग्ने वेधस्तम प्रियं । वोचेम
ब्रह्म सानसि ॥ २ ॥ कस्ते जामिर्जनानामग्ने को दाश्वध्वरः । को
ह कस्मिन्नसि श्रितः ॥ ३ ॥ त्वं जामिर्जनानामग्ने मित्रो असि
प्रियः । सखा सखिभ्य ईड्यः ॥ ४ ॥ यजा नो मित्रावरुणा यजा
देवां चतुतं बृहत् । अग्ने यक्षि स्वं दमं ॥ ५ ॥ २३ ॥

अ० १. अ० ५. व० २३.] ॥ ६१ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ७५.]

सूरयः शतऽहिमाः नः अशुः ॥ ९ ॥ एता ते अग्ने उचयानि वेधः
जुष्टानि संतु मनसे हृदे च शक्रेम रायः सुऽधुरः यमं ते अधि
श्रवः देवऽभक्तं दधानाः ॥ १० ॥ २० ॥ १२ ॥

1485/93/1516

॥ ७४ ॥ उपऽप्रयंतः अध्वरं मंचं वोचेम अग्रे अस्मे
च शृण्वते ॥ १ ॥ यः स्त्रीहितीषु पूर्यः संऽजग्मानासु कृष्टिषु अर-
क्षत् दाशुषे गयं ॥ २ ॥ उत ब्रुवंतु जंतवः उत अग्निः वृत्रऽहा
अजनि धनंऽजयः रणेऽरणे ॥ ३ ॥ यस्य दूतः असि क्षये वेपि
हव्यानि वीतये दस्मत् कृणोषि अध्वरं ॥ ४ ॥ तं इत् सुऽहव्यं अं-
गिरः सुऽदेवं सहस्रः यहो जनाः आहुः सुऽवर्हिषं ॥ ५ ॥ २१ ॥
आ च वहसि तान् इह देवान् उप प्रऽशस्तये हव्या सुऽचंद्र
वीतये ॥ ६ ॥ न योः उपब्धिः अश्वः शृण्वे रथस्य कत् च न यत्
अग्ने यासि दूयं ॥ ७ ॥ त्वाऽऊतः वाजी अहयः अभि पूर्वस्मात्
अपरः प्र दाश्वान् अग्ने अस्थात् ॥ ८ ॥ उत द्युऽमत् सुऽवीर्यं
बृहत् अग्ने विवाससि देवेभ्यः देव दाशुषे ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ ७५ ॥ जुषस्व सप्रयःऽतमं वचः देवप्सरःऽतमं हव्या
जुष्टानः आसनि ॥ १ ॥ अथ ते अंगिरःऽतम अग्ने वेधःऽतम
प्रियं वोचेम ब्रह्म सानसि ॥ २ ॥ कः ते जामिः जनानां अग्ने कः
दाशुऽअध्वरः कः ह कस्मिन् असि प्रितः ॥ ३ ॥ त्वं जामिः जना-
नां अग्ने मित्रः असि प्रियः सखा सखिऽभ्यः ईक्षीः ॥ ४ ॥ यज
नः मित्रावरुणा यज देवान् चतुतं बृहत् अग्ने यक्षि स्व
दमं ॥ ५ ॥ २३ ॥

अ० १. अ० ५. व० २५.] ॥ ६२ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ७७.

॥ ७६ ॥ १-५ गोतमो राहूगणः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ७६ ॥ का त उ॒पेति॒र्मन॑सो॒ वरा॑य॒ भुव॑दग्ने॒ शंत॑मा॒ का म॑नी॒षा। को वा य॒ज्ञैः प॑रि॒ दक्षं॑ त आप॒ केन॑ वा ते॒ मन॑सा दाशेम ॥ १ ॥
ए॒क्ष्यग्ने॑ इ॒ह होता॑ नि॒ षी॒दाद॑ब्धः सु॒ पुर॑ए॒ता भ॑वा नः। अ॒वतां॑ त्वा
रो॒दसी॑ वि॒श्वमि॒न्वे य॒जा म॒हे सौ॑मन॒साय॑ दे॒वान् ॥ २ ॥ प्र सु
वि॒श्वान्न॒क्षसो॑ ध॒क्ष्यग्ने॑ भ॒वा य॒ज्ञाना॑म॒भि श॑स्ति॒ पावा॑। अ॒था वह॑
सोम॑पतिं॒ हरि॑भ्यामाति॒थ्यम॑स्मै च॒कृमा॑ सु॒दाव॑ ॥ ३ ॥ प्र॒जाव॑ता
वच॑सा॒ वहि॑रा॒सा च॑ हु॒वे नि च॑ स॒त्सीह॑ दे॒वैः। वे॒षि हो॒त्रमु॑त
पो॒त्रं य॒जत्र॑ बो॒धि प्र॑यंतर्ज॒नित॑र्वसू॒नां ॥ ४ ॥ यथा॑ विप्र॑स्य
मनु॑षो ह॒विर्भि॑र्दे॒वाँ अ॒यजः॑ क॒विभिः॑ क॒विः सन्॑। ए॒वा हो॑तः
सत्य॑तर॒ त्वम॑द्याग्ने॒ मद्र॑या जु॒हो य॒जस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ७७ ॥ १-५ गोतमो राहूगणः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ७७ ॥ क॒था दा॑शेमा॒ग्नये॒ कास्मै॑ दे॒वजु॑ष्टोच्यते भा॒मिने॒
गीः। यो म॑र्त्येषु॒मृतं॑ च॒ृतावा॑ होता॒ यजि॑ष्ठ इ॒त्कृ॑णोति
दे॒वान् ॥ १ ॥ यो अ॒ध्वरे॑षु शंत॑म च॒ृतावा॑ होता॒ तमू॑ नमो॒
भिरा॑ कृ॒णुध्वं॑। अ॒ग्निर्य॑ज्ञेर्म॒र्ताय॑ दे॒वान्स॑ चा॒ बोधा॑ति
मन॑सा यजाति ॥ २ ॥ स हि ऋ॒तुः स म॑र्यः स सा॒धुर्मि॒त्रो
न भू॒दङ्गु॑तस्य रु॒थीः। तं मे॒धेषु॑ प्रथ॒मं दे॒वय॑न्ती॒र्विश॑ उ॒प ब्रु॑वते
द॒स्ममा॑रीः ॥ ३ ॥ स नो॑ नृ॒णां नृ॑तमो रि॒शादा॑ अ॒ग्निर्गि॑-
रोऽव॑सा वेतु धी॒तिं। तना॑ च॒ ये म॒घवा॑नः श॒र्विष्ठा॑ वाज॒-
प्र॒सूता॑ इ॒षय॑न्त॒ मन्म॑ ॥ ४ ॥ ए॒वाग्नि॑र्गो॒तमे॑भिर्च॒ृतावा॑ वि॒-
प्रे॒भिर॑स्तो॒ष्ट जा॑तवे॒दाः। स ए॑षु द्यु॒म्नं पी॑पय॒त्स वाजं॑ स पु॒ष्टिं
या॑ति॒ जोष॑मा चि॒कित्वा॑न् ॥ ५ ॥ २५ ॥

अ० १. अ० ५. व० २५.] ॥ ६२ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ७७.

॥ ७६ ॥ का ते उपऽइतिः मनसः वराय भुवन्त अग्ने शंऽतमा
का मनीषा कः वा यज्ञैः परि दक्षं ते आप केन वा ते मनसा
दाशेम ॥ १ ॥ आ इहि अग्ने इह होता नि सीद् अदब्धः सु पुरऽए-
ता भव नः अवन्तां त्वा रोदसी विश्वंऽइन्वे० यज महे सोमन-
साय देवान् ॥ २ ॥ प्र सु विश्वान् रक्षसः धक्षि अग्ने भव यज्ञानां
अभि शस्तिऽपावा अथ आ वह सोमंऽपतिं हरिऽभ्यां आतिथ्यं
अस्मै चकृम सुऽदावै ॥ ३ ॥ प्रजाऽवन्ता वचसा वह्निः आसा आ
च हुवे नि च सस्ति इह देवैः वेषि होत्रं उत पोत्रं यजत्र बोधि
प्रऽयन्तः जन्तः वसूनां ॥ ४ ॥ यथा विप्रस्य मनुषः हविऽभिः
देवान् अयजः कविऽभिः कविः सन् एव होतः सत्यऽतर त्वं
अद्य अग्ने मद्र्या जुहा यजस्व ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ ७७ ॥ कथा दाशेम अग्नये का अस्मै देवऽजुष्टा उच्यते भा-
मिने गीः यः मर्त्येषु अमृतः ऋतऽवा होता यजिष्ठः इत् कृणो-
ति देवान् ॥ १ ॥ यः अध्वरेषु शंऽतमः ऋतऽवा होता तं ऊं
नमऽभिः आ कृणुध्वं अग्निः यत् वेः मर्ताय देवान् सः च बो-
धाति मनसा यजाति ॥ २ ॥ सः हि क्रतुः सः मर्यः सः साधुः मित्रः
न भूत् अद्भुतस्य रथीः तं मेधेषु प्रथमं देवऽयन्तीः विशः उप
ब्रुवते दस्मं आरीः ॥ ३ ॥ सः नः नृणां नृऽतमः रिशादाः अग्निः
गिरः अवसा वेतु धीतिं तना च ये मघऽवानः शविष्ठाः वा-
जंऽप्रसूताः इषयन्त मन्म ॥ ४ ॥ एव अग्निः गीतमेभिः ऋतऽवा
विप्रेभिः अस्तोष्ट जातऽवेदाः सः एषु द्युम्नं पीपयत् सः वाजं सः
पुष्टिं याति जीषं आ चिकित्वान् ॥ ५ ॥ २५ ॥

अ० १. अ० ५. व० २८.] ॥ ६३ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ७९.

॥ ७८ ॥ १-५ गोतमो राहूगणः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥ ७८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरा जातवेदो विचर्षणे ।
द्युमैरभि प्र णोनुमः ॥ १ ॥ तमु त्वा गोतमो गिरा रायस्कामो
दुवस्यति । द्युमैरभि प्र णोनुमः ॥ २ ॥ तमु त्वा वाजसातममंगि-
रस्वङ्गवामहे । द्युमैरभि प्र णोनुमः ॥ ३ ॥ तमु त्वा वृत्रहन्तमं यो
दस्यूरवधूनुषे । द्युमैरभि प्र णोनुमः ॥ ४ ॥ अवोचाम् राहूगणा
अग्नये मधुमद्वचः । द्युमैरभि प्र णोनुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ १-१२ गोतमो राहूगणः ॥ १-३ अग्निरग्निर्मध्यमो वा । ४-१२ अग्निः ॥

१-३ त्रिष्टुप् । ४-६ उष्णिक् । ७-१२ गायत्री ॥

॥ ७९ ॥ हिरण्यकेशो रजसो विसारेऽहिर्धुनिर्वात इव
धर्जीमान् । शुचिभ्राजा उषसो नवेदा यशस्वतीरपस्युवो न
सत्याः ॥ १ ॥ आ ते सुपर्णा अमिनन्तं एवैः कृष्णो नानाव
वृषभो यदीदं । शिवाभिर्न स्मयमानाभिरागात्पतन्ति मिहः
स्तनयैत्यभ्रा ॥ २ ॥ यदीमृतस्य पयसा पियानो नयन्नृतस्य प-
थिभी रजिष्ठैः । अर्यमा मित्रो वरुणः परिज्मा त्वचं पृचं-
त्युपरस्य योनौ ॥ ३ ॥ अग्ने वाजस्य गोमत ईशानः सहस्रो
यहो । अस्मे धेहि जातवेदो महि श्रवः ॥ ४ ॥ स इधानो वसु-
ष्कविरमिरीक्रेन्यो गिरा । रेवदस्मभ्यं पुर्वणीक दीदिहि ॥ ५ ॥
क्षपो राजन्त तमनाग्ने वस्तोरुतोषसः । स तिग्मजम्भ रक्षसो
दह प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥ अवा नो अग्न ऊतिभिर्गायत्रस्य प्रभर्मणि ।
विश्वासु धीषु वंद्य ॥ ७ ॥ आ नो अग्ने रुयि भर सचासाहं वेरण्यं ।
विश्वासु पृत्सु दुष्टरं ॥ ८ ॥ आ नो अग्ने सुचेतुना रुयि विश्वा-
युपोषसं । माडीकं धेहि जीवसे ॥ ९ ॥ प्र पूतास्तिग्मशोचिषे
वाचो गोतमाग्नये । भरस्व सुम्रयुर्गिरः ॥ १० ॥ यो नो अग्ने-

॥ ७८ ॥ अभि त्वा गोतमाः गिरा जातऽवेदः विऽचर्षणे
 द्युमैः अभि प्र नो नुमः ॥ १ ॥ तं ऊं त्वा गोतमः गिरा रायऽकामः
 दुवस्यति द्युमैः अभि प्र नो नुमः ॥ २ ॥ तं ऊं त्वा वाजऽसातमं
 अंगिरस्वत् हवामहे द्युमैः अभि प्र नो नुमः ॥ ३ ॥ तं ऊं त्वा
 वृत्रहन्ऽतमं यः दस्यून् अवऽधूनुषे द्युमैः अभि प्र नो नुमः ॥ ४ ॥
 अर्वाचाम रहूगणाः अग्नये मधुऽमत् वचः द्युमैः अभि प्र नो-
 नुमः ॥ ५ ॥ २६ ॥

॥ ७९ ॥ हिरण्यऽकेशः रजसः विऽसारे अहिः धुनिः वा-
 तऽइव ध्रजीमान् शुचिऽभ्राजाः उषसः नवेदाः यशस्वतीः
 अपस्युवः न सत्याः ॥ १ ॥ आ ते सुऽपर्णाः अमिनंत एवः कृणाः
 नोनाव वृषभः यदि इदं शिवाभिः न स्मयमानाभिः आ अगात्
 पतंति मिहः स्तनयंति अभ्रा ॥ २ ॥ यत् ई ऋतस्य पर्यसा पि-
 यानः नयन् ऋतस्य पथिऽभिः रजिष्ठिः अर्यमा मित्रः वरुणः
 परिऽज्मा त्वचं पृचंति उपरस्य योनौ ॥ ३ ॥ अग्ने वाजस्य
 गोऽमतः ईशानः सहस्रः यहो अस्मे धेहि जातऽवेदः महि
 श्रवः ॥ ४ ॥ सः इधानः वसुः कविः अग्निः ईळेन्यः गिरा रेवत्
 अस्मभ्यं पुरुऽअनीक दीदिहि ॥ ५ ॥ क्षपः राजन् उत त्मना अग्ने
 वस्तोः उत उषसः सः तिग्मऽजंभ रक्षसः दह प्रति ॥ ६ ॥ २७ ॥
 अव नः अग्ने ऊतिऽभिः गायत्रस्य प्रऽभर्मणि विश्वासु धीषु
 वंद्य ॥ ७ ॥ आ नः अग्ने रयि भर सचाऽसहं वरेण्यं विश्वासु
 पृत्ऽसु दुस्तरं ॥ ८ ॥ आ नः अग्ने सुऽचेतुना रयिं विश्वायुऽपो-
 षस माडीकं धेहि जीवसे ॥ ९ ॥ प्र पूताः तिग्मऽशोचिषे वाचः
 गोतम अग्नये भरस्व सुस्रऽयुः गिरः ॥ १० ॥ यः नः अग्ने

अ० १. अ० ५. व० ३१.] ॥ ६४ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८०.

ऽभिदासत्यंति दूरे पदीष्ट सः । अस्माकमिदृधे भव ॥ ११ ॥
सहस्राक्षो विचर्षणिरग्नी रक्षांसि सेधति । होता गृणीत
उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ८० ॥ १-१६ गोतमो राहूगणः ॥ इन्द्रः ॥ पंक्तिः ॥

॥ ८० ॥ इत्था हि सोम इन्मदे ब्रह्मा चकार वर्धनं । शर्विष्ठ
वज्रिन्नीजसा पृथिव्या निः शशा अहिमर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ १ ॥
स त्वामद्वृषा मदः सोमः श्येनाभृतः सुतः । येन वृचं
निरद्भो जघंथ वज्रिन्नीजसार्चन्ननु स्वराज्यं ॥ २ ॥ प्रेह्यभीहि
धृष्णुहि न ते वज्रो नि यंसते । इन्द्र नृम्णं हि ते शवो हनो
वृचं जया अपोऽर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ ३ ॥ निरिन्द्र भूम्या अधि
वृचं जघंथ निर्दिवः । सृजा मरुत्वतीरव जीवधन्या इमा
अपोऽर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ ४ ॥ इन्द्रो वृचस्य दोधतः सानुं वज्रेण
हीळितः । अभिन्नम्याव जिघ्रतेऽपः समीय चोदयन्नर्चन्ननु
स्वराज्यं ॥ ५ ॥ २९ ॥ अधि सानौ नि जिघ्रते वज्रेण शत-
पर्वणा । मंदान इन्द्रो अंधसः सखिभ्यो गातुमिच्छत्यर्चन्ननु
स्वराज्यं ॥ ६ ॥ इन्द्र तुभ्यमिदद्रिवोऽनुत्तं वज्रिन्वीर्यं । यद्ध त्वं
मायिनं मृगं तमु त्वं माययावधीरर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ ७ ॥ वि
ते वजासो अस्थिरन्नवतिं नाव्याऽअनु । महत्त इन्द्र वीर्यं
वाह्रोस्ते बलं हितमर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ ८ ॥ सहस्रं साकमर्चत
परि द्योभत विंशतिः । शतैर्नमन्वन्नोनवुरिन्द्राय ब्रह्मोद्य-
तमर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ ९ ॥ इन्द्रो वृचस्य तविषीं निरहन्त्स-
हमा सहः । महत्तदस्य पौंस्यं वृचं जघन्वाँ असृजदर्चन्ननु
स्वराज्यं ॥ १० ॥ ३० ॥ इमे चित्तव मन्यवे वेपेते भि-

अ० १. अ० ५. व० ३१.] ॥ ६४ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८०.

अभिऽदासंति अंति दूरे पदीष्ट सः अस्माकं इत् वृधे भव ॥ ११ ॥
सहस्रऽअक्षः विऽचर्षणिः अग्निः रक्षांसि सेधति होता गृणीते
उक्थ्यः ॥ १२ ॥ २८ ॥

॥ ८० ॥ इत्था हि सोमे इत् मदे ब्रह्मा चकार वर्धनं शर्विष्ठ
वज्रिन् ओजसा पृथिव्याः निः शशाः अहिं अर्चन् अनु स्वऽरा-
ज्यं ॥ १ ॥ सः त्वा अमदत् वृषा मदः सोमः श्येनऽआभृतः सुतः
येन वृचं निः अत्ऽभ्यः जघंथ वज्रिन् ओजसा अर्चन् अनु
स्वऽराज्यं ॥ २ ॥ प्र इहि अभि इहि धृष्णुहि न ते वज्रः नि यंसते
इंद्र नृम्णं हि ते शवः हनः वृचं जयाः अपः अर्चन् अनु स्वऽरा-
ज्यं ॥ ३ ॥ निः इंद्र भूम्याः अधि वृचं जघंथ निः दिवः सृज मरु-
त्वतीः अव जीवऽधन्याः इमाः अपः अर्चन् अनु स्वऽराज्यं ॥ ४ ॥
इंद्रः वृचस्य दोधतः सानुं वज्रेण हीळितः अभिऽक्रम्य अव
जिघ्रते अपः समीय चोदयन् अर्चन् अनु स्वऽराज्यं ॥ ५ ॥ २९ ॥
अधि सानौ नि जिघ्रते वज्रेण शतऽपर्वणा मंदानः इंद्रः अंधसः
सखिऽभ्यः गातुं इच्छति अर्चन् अनु स्वऽराज्यं ॥ ६ ॥ इंद्र तुभ्यं
इत् अद्रिऽवः अनुत्तं वज्रिन् वीर्यं यत् ह त्वं मायिनं मृगं तं ऊं
त्वं मायया अवधीः अर्चन् अनु स्वऽराज्यं ॥ ७ ॥ वि ते वजासः
अस्थिरन् नवतिं नाव्याः अनु महत् ते इंद्र वीर्यं बाह्वोः ते बलं
हितं अर्चन् अनु स्वऽराज्यं ॥ ८ ॥ सहस्रं साकं अर्चन् परि स्तो-
भत विंशतिः शता एनं अनु अनोनवुः इंद्राय ब्रह्म उत्ऽयतं
अर्चन् अनु स्वऽराज्यं ॥ ९ ॥ इंद्रः वृचस्य तविषीं निः अहन
सहसा सहः महत् तत् अस्य पौंस्यं वृचं जघन्यान् असृजत् अर्चन्
अनु स्वऽराज्यं ॥ १० ॥ ३० ॥ इमे चित् तव मन्यवे वर्पते भि-

अ० १. अ० ६. व० २.] ॥ ६५ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८१.

यसा मही । यदिद्र वज्रिन्नोजसा वृचं मरुत्वाँ अवधीरर्चन्ननु
स्वराज्यं ॥ ११ ॥ न वेपसा न तन्यतेन्द्रं वृचो वि बीभयत् ।
अभ्येनं वज्र आयसः सहस्रभृष्टिरायतार्चन्ननु स्वराज्यं ॥ १२ ॥
यद्वृचं तव चाशनिं वज्रेण समयोधयः । अहिमिन्द्र जिघांसतो
दिवि ते बद्धधे शवोऽर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ १३ ॥ अभिष्टने ते
अद्रिवो यत्स्था जगच्च रेजते । त्वष्टा चित्तव मन्यव इन्द्र
वेविज्यते भियार्चन्ननु स्वराज्यं ॥ १४ ॥ नहि नु यादधीमसीन्द्रं
को वीर्यो परः । तस्मिन्नृणामुत ऋतुं देवा ओजांसि सं
दधुरर्चन्ननु स्वराज्यं ॥ १५ ॥ यामथर्वा मनुष्षिता दध्यङ्
धियमन्त । तस्मिन्ब्रह्माणि पूर्वथेन्द्र उक्था समङ्गमतार्चन्ननु
स्वराज्यं ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ १-९ गोतमो राहूगणः ॥ इन्द्रः ॥ पंक्तिः ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रो मदाय वावृधे शवसे वृचहा नृभिः ।
तमिन्महत्स्वाजिषूतेमर्भे हवामहे स वाजेषु प्र नोऽवि-
षत् ॥ १ ॥ असि हि वीर सेन्योऽसि भूरि पराददिः । असि
दभ्रस्य चिद्वृधो यजमानाय शिष्यसि मुन्वते भूरि ते वसु ॥ २ ॥
यदुदीरत आजयो धृणवे धीयते धना । युष्ट्वा मदच्युता हरी
कं हन् कं वसौ दधोऽस्माँ इन्द्र वसौ दधः ॥ ३ ॥ ऋत्वा महौ
अनुष्वधं भीम आ वावृधे शवः । श्रिय ऋष्व उपाकयोर्नि
शिप्री हरिवान्दधे हस्तयोर्वज्रमायसं ॥ ४ ॥ आ पप्रौ पार्थिवं
रजो बद्धधे रोचना दिवि । न त्वावाँ इन्द्र कश्चन न जातो न
जनिष्यतेऽति विश्वं ववक्षिष्य ॥ ५ ॥ १ ॥ यो अर्यो मर्तभोजनं
पराददाति दाप्नुषे । इन्द्रो अस्मभ्यं शिष्यतु वि भजा भूरि ते वसु

यसा मही यत् इन्द्र वज्रिन् ओजसा वृत्रं मरुत्वान् अवधीः अर्चन्
 अनु स्वऽराज्यं ॥ ११ ॥ न वेपमा न तन्यता इन्द्रं वृत्रः वि वीभ-
 यत् अभि एनं वज्रः आयसः सहस्रं भृष्टिः आयत अर्चन् अनु
 स्वऽराज्यं ॥ १२ ॥ यत् वृत्रं तव च अगनिं वज्रेण संऽअयोधयः
 अहिं इन्द्र जिघांसतः दिवि ते वद्धधे शवः अर्चन् अनु स्वऽरा-
 ज्यं ॥ १३ ॥ अभिऽस्तने ते अद्रिऽवः यत् स्याः जगत् च रजते त्वष्टा
 चित् तव मन्यवे इन्द्र वेविज्यते भिया अर्चन् अनु स्वऽरा-
 ज्यं ॥ १४ ॥ नहि नु यात् अधिऽदमसि इन्द्रं कः वीर्यो परः तस्मिन्
 नृम्णं उत क्रतुं देवाः ओजांसि सं दधुः अर्चन् अनु स्वऽरा-
 ज्यं ॥ १५ ॥ यां अथवा मनुः पिता दध्यङ् धियं अलत तस्मिन्
 ब्रह्माणि पूर्वऽथा इन्द्र उक्था सं अगमत अर्चन् अनु स्वऽरा-
 ज्यं ॥ १६ ॥ ३१ ॥ ५ ॥

॥ ८१ ॥ इन्द्रः मदीय ववृधे शवसे वृत्रऽहा नृऽभिः तं इत्
 महत्ऽसु आजिषु उत ई अर्भं हवामहे स वाजेषु प्र नः अवि-
 षत् ॥ १ ॥ असि हि वीर सेन्यः असि भूरि पराऽददिः असि दभ्रस्य
 चित् वृधः यजमानाय गिष्ठासि सुन्वते भूरि ते वसु ॥ २ ॥ यत्
 उतऽईरते आजयः धृष्णावे धीयते धना युत्स्य मदऽच्युता हरी कं
 हनः कं वसो दधः अस्मान् इन्द्र वसो दधः ॥ ३ ॥ क्रत्वा महान अ-
 नुऽस्वधं भीमः आ ववृधे शवः श्रिये चतुस्रः उपाकयोः नि गि-
 ग्री हरिऽवान् दधे हस्तयोः वज्रं आयसं ॥ ४ ॥ आ पप्रो पार्थिवं
 रजः वद्धधे रोचना दिवि न त्वाऽवान् इन्द्र कः चन न जातः न
 जनिष्यते अति विश्वं ववृधिय ॥ ५ ॥ १ ॥ यः अयः मर्तऽभोजनं
 पराऽददाति दाशुपे इन्द्रः अस्मभ्यं गिष्ठातु वि भज भूरि ते वसु

अ० १. अ० ६. व० ४.] ॥ ६६ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८३.

भक्षीय तव राधसः ॥ ६॥ मदेमदे हि नो ददिर्यूथा गवामृजुक्र-
तुः । सं गृभाय पुरु शतोभयाहस्त्या वसुं शिशीहि राय आ
भर ॥ ७॥ मादयस्व सुते सचा शर्वसे शूर राधसे । विद्या हि त्वा
पुरुवसुमुप कामान्ससृज्महेऽथा नोऽविता भव ॥ ८॥ एते त
इंद्र जंतवो विश्वं पुथंति वार्यै । अंतर्हि ख्यो जनानामर्यो वेदो
अदाशुषां तेषां नो वेद आ भर ॥ ९॥ २॥

॥ ८२ ॥ १-६ गोतमो राहूगणः ॥ इंद्रः ॥ १-५ पंक्तिः । ६ जगती ॥

॥ ८२ ॥ उपो षु शृणुही गिरो मघवन्मातथा इव । यदा नः
सूनृतावतः कर आदर्शयास इद्योजा न्विंद्र ते हरी ॥ १॥ अश्व-
मीमदंत ह्यव प्रिया अधूषत । अस्तोषत स्वभानवो विप्रा
नविष्टया मती योजा न्विंद्र ते हरी ॥ २॥ सुसंहर्षं त्वा वयं मघ-
वन्वदिषीमहि । प्र नूनं पूर्णबंधुरः स्तुतो याहि वशं अनु योजा
न्विंद्र ते हरी ॥ ३॥ स घा तं वृषणं रथमधि तिष्ठाति गोविदं । यः
पात्रं हारियोजनं पूर्णमिंद्र चिकेतति योजा न्विंद्र ते हरी ॥ ४॥
युक्तस्ते अस्तु दक्षिण उत सुथः शतक्रतो । तेन जायामुप प्रियां
मंदानो याह्यंधसो योजा न्विंद्र ते हरी ॥ ५॥ युनज्मि ते ब्रह्मणा
केशिना हरी उप प्र याहि दधिषे गर्भस्त्योः । उत्रा सुतासो रभ-
सा अमंदिषुः पूषणान्वज्जिन्समु पत्न्यामदः ॥ ६॥ ३॥

॥ ८३ ॥ १-६ गोतमो राहूगणः ॥ इंद्रः ॥ जगती ॥

॥ ८३ ॥ अश्वावति प्रथमो गोषु गच्छति सुप्रावीरिंद्र मर्त्य-
स्तवोतिभिः । तमित्पृणक्षि वसुना भवीयसा सिंधुमापो यथा-
भितो विचेतसः ॥ १॥ आपो न देवीरुप यंति होत्रियमवः
पश्यंति विततं यथा रजः । प्राचैर्देवासः प्र णयंति देवयुं

अ० १. अ० ६. व० ४.] ॥ ६६ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८३.

भक्षीय तव राधसः ॥ ६॥ मदेऽमदे हि नः ददिः यूथा गवां ऋ-
जुऽऽक्रतुः सं गृभाय पुरु शता उभयाहस्त्या वसुं शिशीहि रायः
आ भर ॥ ७॥ मादयस्व सुते सचा शर्वसे शूर राधसे विद्म हि त्वा
पुरुऽवसुं उप कामान् ससृज्महे अथ नः अविता भव ॥ ८॥ एते
ते इंद्र जंतवः विश्वं पुष्यंति वार्ये अंतः हि ख्यः जनानां अर्यः वेदः
अदाशुषां तेषां नः वेदः आ भर ॥ ९॥ २॥

॥ ८२॥ उपोऽसु शृणुहि गिरः मघऽवन् मा अतथाऽऽव यदा
नः सूनृताऽवतः करः आत् अर्थयासे इत् योज नु इंद्र ते हरी ॥ १॥
अक्षन् अमीमदंत हि अव प्रियाः अधूषत अस्तोषत स्वऽभा-
नवः विप्राः नविष्ठया मती योज नु इंद्र ते हरी ॥ २॥ सुऽसंहर्षे
त्वा वयं मघऽवन् वंदिषीमहि प्र नूनं पूर्णऽवंधुरः स्तुतः याहि
वशान् अनु योज नु इंद्र ते हरी ॥ ३॥ सः घ तं वृषणं रथं अधि
तिष्ठाति गोऽविदं यः पात्रं हारिऽयोजनं पूर्णं इंद्र चिकेतति
योज नु इंद्र ते हरी ॥ ४॥ युक्तः ते अस्तु दक्षिणः उत सव्यः श-
तऽऽक्रतो० तेन जायां उप प्रियां मंदानः याहि अंधसः योज नु
इंद्र ते हरी ॥ ५॥ युनज्मि ते ब्रह्मणा केशिना हरी उप प्र याहि
दधिषे गभस्त्योः उत् त्वा सुतासः रभसाः अमंदिषुः पूषणऽवान्
वज्रिन् सं ऊं पत्न्या अमदः ॥ ६॥ ३॥

॥ ८३॥ अश्वऽवति प्रथमः गोषु गच्छति सुप्रऽअवीः इंद्र मर्त्यः
तव ऊतिऽभिः तं इत् पूषणस्ति वसुना भवीयसा सिधुं आपः यथा
अभितः विऽचेतसः ॥ १॥ आपः न देवीः उप यंति होत्रियं अवः
पश्यंति विऽतंतं यथा रजः प्राचैः देवासः प्र नयंति देवऽयुं

अ० १. अ० ६. व० ६.] ॥ ६७ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८४.

ब्रह्मप्रियं जीषयन्ते वरा इव ॥ २ ॥ अधि द्वयोरदधा उक्थ्यं वचो
यत्सुचा मिथुना या संपर्यतः । असंयत्तो व्रते ते क्षेति पुष्यति
भद्रा शक्तिर्यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥ आदंगिराः प्रथमं दधिरे वयं
इक्ष्वाक्यः शम्या ये सुकृत्या । सर्वे पुरोः समविदंत भोजनम-
श्वावंतं गोमंतमा पशुं नरः ॥ ४ ॥ यज्ञैरथर्वा प्रथमः पथस्तते
ततः सूर्यो व्रतपा वेन आजनि । आ गा आजदुशना काव्यः सचा
यमस्य जातममृतं यजामहे ॥ ५ ॥ बर्हिर्वा यत्स्वंपत्याय वृज्य-
तेऽर्को वा श्लोकमाघोषते दिवि । यावा यत्र वर्दति कारु-
रुक्थ्यं स्तस्येदिंद्रो अभिपित्वेषु रणयति ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ १-२० गीतमो राहूगणः ॥ इंद्रः ॥ १-६ अनुष्टुप् । ७-९ उष्णिक् । १०-१२ यंक्तिः ।
१३-१५ गायत्री । १६-१८ त्रिष्टुप् । १९ बृहती । २० सतोबृहती ॥

॥ ८४ ॥ असावि सोम इंद्र ते शविष्ठ धृष्णावा गहि । आ त्वा
पृणक्लिद्रियं रजः सूर्यो न रश्मिभिः ॥ १ ॥ इंद्रमिद्धरी वहतोऽप्र-
तिधृष्टशवसं । ऋषीणां च स्तुतीरुप यज्ञ च मानुषाणां ॥ २ ॥ आ
तिष्ठ वृत्रहन्त्रं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी । अर्वाचीनं सु ते मनो यावा
कृणोतु वसुना ॥ ३ ॥ इममिंद्र सुतं पिव ज्येष्ठममर्त्यं मदं । शुक्रस्य
त्वाभ्यक्षरन्धारा ऋतस्य सार्दने ॥ ४ ॥ इंद्राय नूनमर्चतोक्थानि
च ब्रवीतन । सुता अमत्सुरिंदवो ज्येष्ठं नमस्यता सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥
नकिष्ट्वृथीतरो हरी यदिंद्र यच्छसे । नकिष्ट्वानु मज्मना नकिः
स्वर्ष आनशे ॥ ६ ॥ य एक इद्विदयते वसु मर्ताय दाशुषे । ईशानो
अप्रतिष्कृत इंद्रो अंग ॥ ७ ॥ कदा मर्तमराधसं पदा क्षुपमिव
स्फुरत् । कदा नः शुश्रवद्भिर इंद्रो अंग ॥ ८ ॥ यश्चिद्वि त्वा बहुभ्य
आ सुतावाँ आविवांसति । उयं तत्पत्यते शव इंद्रो अंग ॥ ९ ॥

अ० १. अ० ६. व० ६.] ॥ ६७ ॥ [म० १. अ० १३. सू० ८४.]

ब्रह्मऽप्रियं जोषयन्ते वराऽइव ॥ २ ॥ अधि द्वयोः अदधाः उक्थ्यं
वचः यत् सुचा मिथुना या सपर्यतः असं यत्तः व्रते ते क्षेति
पुष्यति भद्रा शक्तिः यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥ आत् अंगिराः प्रथमं
दधिरे वयः इहऽअग्रयः शम्या ये सुऽकृत्या सर्वे पणेः सं अ-
विदन्त भोजनं अश्वऽवन्तं गोऽमन्तं आ पशुं नरः ॥ ४ ॥ यज्ञैः अथ वा
प्रथमः पथः तत्ते ततः सूर्यः व्रतऽपाः वेनः आ अजनि आ गाः
आजत् रशना काव्यः सचा यमस्य जातं अमृतं यजामहे ॥ ५ ॥
बर्हिः वा यत् सुऽअपत्याय वृज्यते अर्कः वा श्लोकं आऽघोषते
दिवि ग्रावा यत्र वदति कारुः उक्थ्यः तस्य इत् इद्रः अभिऽपि-
त्वेषु रणयति ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ ८४ ॥ असावि सोमः इद्र ते शविष्ठ धृष्णी आ गृहि आ त्वा
पृणक्तु इन्द्रियं रजः सूर्यः न रश्मिऽभिः ॥ १ ॥ इद्र इत् हरी वहतः
अप्रतिधृष्टऽशवसं ऋषीणां च स्तुतीः उप यज्ञं च मानुषा-
णां ॥ २ ॥ आ तिष्ठ वृत्रऽहन् रथं युक्ता ते ब्रह्मणा हरी अपी चीनं
सु ते मनः ग्रावा कृणोतु वसुना ॥ ३ ॥ इमं इद्र सुतं पितृ ज्येष्ठं
अमर्त्यं मदं शुक्रस्य त्वा अभि अक्षरन् धाराः ऋतस्य मदने ॥ ४ ॥
इद्राय नूनं अर्चत उक्थानि च ब्रवीतन सुताः अमत्सुः इद्रयः
ज्येष्ठं नमस्यत सहः ॥ ५ ॥ ५ ॥ नकिः त्वत् रथिऽतरः हरी यत् इद्र
यच्छसे नकिः त्वा अनु मज्मना नकिः सुऽअश्वः आनगे ॥ ६ ॥
यः एकः इत् विऽदयन्ते वसु मर्ता यदा शुषे देशानः अप्रतिऽस्कृतः
इद्रः अंग ॥ ७ ॥ कदा मर्तं अराधसं पदा शुषेऽइव स्फुरत् कदा नः
शुश्रवत् गिरः इद्रः अंग ॥ ८ ॥ यः चित् हि त्वा बहुऽभ्यः आ
सुतऽवान् आऽविवांसति उग्रं तत् पत्यते शवः इद्रः अंग ॥ ९ ॥

अ० १. अ० ६. व० ९.] ॥ ६८ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८५.

स्वा॒दी॒रि॒त्या वि॒षू॒वतो॒ म॒ध्वः पि॒बन्ति॒ गो॒र्यैः । या इ॒न्द्रेण॒ स॒या-
व॒री॒र्वृ॒णा म॒दन्ति॒ शो॒भसे॒ वस्वी॒रनु॑ स्वर॒ाज्यं॑ ॥ १० ॥ ६ ॥ ता अ॒स्य
पृ॒श्ना॒युवः॒ सोमं॑ श्री॒णन्ति॒ पृ॒श्नयः॑ । प्रि॒या इ॒न्द्रस्य॒ धे॒नवो॒ वज्रं
हि॒न्वन्ति॒ साय॑कं॒ वस्वी॒रनु॑ स्वर॒ाज्यं॑ ॥ ११ ॥ ता अ॒स्य नम॑सा
सहः॒ सप॑र्येति॒ प्रचे॑तसः । व्र॒तान्य॑स्य स॒श्विरे॒ पुरु॑णि॒ पूर्व॑चि॒त्तये॒
वस्वी॒रनु॑ स्वर॒ाज्यं॑ ॥ १२ ॥ इ॒न्द्रो द॒धी॒चो अ॒स्थभि॑र्वृ॒त्राण्य॑प्रतिष्कु-
तः । ज॒घान॑ नव॒तीर्न॑व ॥ १३ ॥ इ॒च्छन्ना॒श्वस्य॒ यच्छि॒रः पर्व॑ते॒ष्वप-
श्रि॒तं । तद्वि॑द॒च्छर्य॑णाव॒न्ति ॥ १४ ॥ अ॒त्राह॒ गोर॑मन्वत॒ नाम
त्वष्टु॑रपी॒च्यं । इ॒त्या च॒न्द्रम॑सो गृ॒हे ॥ १५ ॥ ७ ॥ को अ॒द्य यु॑क्ते धुरि
गा ऋ॒तस्य॒ शिमी॑वतो भा॒मिनो॑ दुर्ह॒णायू॑न् । आ॒सन्नि॑षून्हा॒स्व-
सो म॑यो॒भून् ए॒षां भृ॒त्यामृ॑णध॒त्स जी॑वात् ॥ १६ ॥ क इ॒षते
तु॒ज्यते॒ को वि॑भाय॒ को म॑सते॒ संत॑मि॒द्रं को अ॑न्ति । कस्तो॒काय॒
क इ॒भायो॑त रा॒येऽधि॑ ब्रव॒तन्वे॒को ज॑नाय ॥ १७ ॥ को अ॒ग्नि-
मी॒ष्टे ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑ सु॒चा य॑जाता ऋ॒तुभि॑र्ध्रु॒वेभिः॑ । कस्मै॑
दे॒वा आ॒ वह॑ाना॒शु हो॑म॒ को म॑सते वी॒तिहो॑त्रः सु॒देवः॑ ॥ १८ ॥
त्वम॑ंग॒ प्र शंसि॑षो दे॒वः श॑विष्ठ॒ मर्त्ये॑ । न त्व॒दन्यो म॑घवन्नस्ति
म॒र्दिते॑द्रु॒ ब्रवी॑मि ते॒ वचः॑ ॥ १९ ॥ मा ते॒ राधा॑सि॒ मा तं
ऊ॒तयो॑ वसो॒ऽस्मान्क॑दा च॒ना द॑भन् । वि॒श्वा च॒ न उप॑मि-
मी॒हि मा॑नुष॒ वसू॑नि च॒र्षणि॑भ्य॒ आ ॥ २० ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ८५ ॥ १-१२ गीतमो राहूगणः ॥ मरुतः ॥ १-४. ६-११ जगती । ५. १२ त्रिष्टुप् ॥

॥ ८५ ॥ प्र ये शु॒भन्ते॒ जन॑यो॒ न स॑प्रयो॒ याभ॑न्नु॒द्रस्य॑ सू॒नवः॑
सु॒दंस॑सः । रो॒दसी॒ हि म॒रुत॑श्च॒क्रिरे॒ वृ॒धे म॑दन्ति वी॒रा वि॒दये॑षु
घृ॒ष्टयः॑ ॥ १ ॥ त उ॒क्षिता॑सो॒ महि॑मान॒माश॑त दि॒वि रु॒द्रासो॑

अ० १. अ० ६. व० ९.] ॥ ६८ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८५.

स्वा॒दीः इ॒त्या वि॒षुऽव॒तः म॒ध्वः पि॒वंति॒ गौ॒र्यैः याः इं॒द्रेण॒ सु॒ऽया-
व॒रीः वृ॒ष्णा म॒दंति॒ शो॒भसे॒ वस्वीः॑ अ॒नु स्व॒ऽराज्ये॑ ॥ १० ॥ ६ ॥ ताः
अ॒स्य पृ॒श्नऽयु॒वः सोमं॑ श्री॒णंति॒ पृ॒श्नयः॑ प्रि॒याः इं॒द्रस्य॑ धे॒नवः॑
व॒ज्रं हि॒न्वंति॒ साय॑कं वस्वीः॑ अ॒नु स्व॒ऽराज्ये॑ ॥ ११ ॥ ताः अ॒स्य
नम॑सा सहः स॒प॒र्येति॑ प्र॒ऽचेत॑सः व्र॒तानि॑ अ॒स्य स॒श्विरे॒ पुरु॑णि
पूर्व॑ऽचि॒त्तये॒ वस्वीः॑ अ॒नु स्व॒ऽराज्ये॑ ॥ १२ ॥ इं॒द्रः द॒धीचः॑ अ॒-
स्य॑ऽभिः वृ॒त्राणि॑ अ॒प्रति॑ऽस्कुतः ज॒घान॑ न॒व॒तीः न॒व ॥ १३ ॥
इ॒च्छन् अ॒श्वस्य॑ यत् शि॒रः प॒र्वतेषु॑ अ॒पऽश्रि॑तं तत् वि॒दत् श॒र्य-
णा॑ऽव॒ति ॥ १४ ॥ अ॒त्र अ॒ह गोः अ॒मन्व॑त॒ नाम॑ त्वष्टुः अ॒पी॒च्यै
इ॒त्या च॒न्द्रम॑सः गृ॒हे ॥ १५ ॥ ७ ॥ कः अ॒द्य यु॒क्ते धु॒रि गाः कृ॒तस्य॑
शि॒मीऽव॒तः भा॒मिनः॑ दुः॒ऽह॒णा॒यून् आ॒सन्ऽइ॒षून् ह॒त्सुऽअ॒सः
म॒यऽभू॑न् यः ए॒षां भृ॒त्यां कृ॒णध॑त् सः जी॒वात् ॥ १६ ॥ कः इ॒षते॒
तु॒ज्यते॑ कः वि॒भा॒य कः म॑स॒ते संतं॑ इं॒द्रं कः अ॑ति॒ कः तो॒काय॑ कः
इ॒भा॒य उ॒त रा॒ये अ॒धि ब्र॑वत् त॒न्वे कः ज॒नाय॑ ॥ १७ ॥ कः अ॒ग्निं
इ॒ष्टे ह॒विषा॑ घृ॒तेन॑ सु॒चा य॒जाते॑ कृ॒तुऽभिः॑ ध्रु॒वेभिः॑ कस्मै॑ दे॒वाः
आ॒ व॒हान् आ॒शु हो॑मं कः म॑स॒ते वी॒तिऽहो॑चः सु॒ऽदे॒वः ॥ १८ ॥
त्वं अ॒ंग प्र॑ शंसि॒षः दे॒वः श॒वि॒ष्ठ म॒र्त्ये न॒ त्वत् अ॒न्यः म॒घऽव॒न् अ॒-
स्ति म॒र्दि॒ता इं॒द्र ब्र॑वीमि ते॒ वचः॑ ॥ १९ ॥ मा ते॒ राधा॑सि मा ते॒
ऊ॒त॒प्यः व॒सो अ॒स्मान् कदा॑ च॒न द॒भन् वि॒श्वा च॒ नः उ॒पऽमि॒-
मी॒हि मा॒नुष॑ व॒सूनि॑ च॒र्षणि॑ऽभ्यः आ ॥ २० ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ८५ ॥ प्र ये णु॒भंते॑ ज॒नयः॑ न स॒प्रयः॑ या॒मन् रु॒द्रस्य॑ सू॒नवः॑
सु॒ऽदं॑स॒सः रो॒द॒सी हि म॒रुतः॑ च॒क्रि॒रे वृ॒धे म॒दंति॑ वी॒राः वि॒द-
येषु॑ घृ॒ष्टयः॑ ॥ १ ॥ ते उ॒क्षि॒तासः॑ म॒हि॒मानं॑ आ॒शत॑ दि॒वि रु॒द्रासः॑

अ० १, अ० ६, व० १०.] ॥ ६९ ॥ [म० १, अ० १४, सू० ८५.

अधि चक्रिरे सदः । अर्चन्तो अर्के जनयन्त इन्द्रियमधि श्रियो
दधिरे पृश्निमातरः ॥ २ ॥ गोमातरो यच्छुभयन्ते अंजिभि-
स्तनूषु शुभा दधिरे विरुक्मन्तः । बाधन्ते विश्वमभिमातिनमप
वर्त्मान्येषामनु रीयते घृतं ॥ ३ ॥ वि ये भ्राजन्ते सुमखास
अृष्टिभिः प्रच्यावयन्तो अच्युता चिदोजसा । मनोजुवो
यन्मरुतो रथेषा वृषवातासः पृषतीरयुग्ध्वं ॥ ४ ॥ प्र यद्र-
थेषु पृषतीरयुग्ध्वं वाजे अद्रिं मरुतो रंहयन्तः । उतारुषस्य
वि यन्ति धाराश्चर्मैवोदभिर्व्युदन्ति भूमं ॥ ५ ॥ आ वो
वहन्तु सप्तयो रघुषदो रघुपत्नानः प्र जिगात बाहुभिः ।
सीदता बर्हिरुरु वः सदस्कृतं मादयध्वं मरुतो मध्वो
अंधसः ॥ ६ ॥ ९ ॥ तेऽवर्धन्त स्वतवसो महित्वना नाकं
तस्युरु चक्रिरे सदः । विष्णुर्यज्ञावद्वृषणं मदच्युतं वयो
न सीदन्नधि बर्हिषि प्रिये ॥ ७ ॥ शूरा इवेद्युयुधयो न
जग्मयः श्रवस्यवो न पृतनासु येतिरे । भयन्ते विश्वा भुवना
मरुद्भ्यो राजान इव त्वेषसंहशो नरः ॥ ८ ॥ त्वष्टा यद्वज्रं
सुकृतं हिरण्ययं सहस्रभृष्टिं स्वपा अवर्तयत् । धत्त इन्द्रो
नर्यमांसि कर्तवेऽहन्वृचं निरपामौजदर्णवम् ॥ ९ ॥ ऊर्ध्वं नुनु-
द्रेऽवतं त ओजसा दाहहाणं चिद्धिभिदुर्वि पर्वतं । धमन्तो
वाणं मरुतः सुदानवो मदे सोमस्य रायानि चक्रिरे ॥ १० ॥
जिह्वं नुनुद्रेऽवतं तया दिशासिंचन्तुत्सं गीतमाय तृष्णजे ।
आ गच्छन्तीमवसा चिचभानवः कामं विप्रस्य तर्पयन्त
धामभिः ॥ ११ ॥ या वः शर्म शशमामाय संति चिधातूनि
दाशुषे यच्छताधि । अस्मभ्यं तानि मरुतो वि यन्त रयिं नो
धत्त वृषणः सुवीरं ॥ १२ ॥ १० ॥

अ० १. अ० ६. व० १०.] ॥ ६९ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८५.

अधि च॒क्रिरे॒ सदः॑ अ॒र्चतः॑ अ॒र्के ज॒नय॑तः इ॒न्द्रियं॑ अधि॒ श्रियः॑
द॒धिरे॒ पृश्नि॑ऽमातरः ॥ २ ॥ गोऽमा॑तरः यत् शु॒भय॑ते अ॒जिऽभिः
त॒नूषु॑ शु॒भाः द॒धिरे॒ वि॒रुक्म॑तः बाध॑ते वि॒श्वं अ॒भिऽमा॑तिनं अप
व॒र्त्मानि॑ ए॒षां अनु॑ री॒यते॒ घृतं॑ ॥ ३ ॥ वि॒ ये भ्राज॑ते सुऽम॒खासः॑
च॒ष्टिऽभिः॑ प्रऽच्य॒वय॑तः अ॒च्युता॑ चि॒त् ओज॑सा म॒नःऽजु॒वः यत्
म॒रुतः॑ रथेषु आ वृषऽवा॑तासः पृष॑तीः अ॒युग्ध्वं॑ ॥ ४ ॥ प्र॒ यत्
रथेषु॑ पृष॑तीः अ॒युग्ध्वं॑ वाजे अ॒द्रिं म॒रुतः॑ र॒हय॑तः उ॒त अ॒रुष॑स्य
वि॒ स्य॑न्ति॒ धाराः॑ च॒र्मऽइ॒व उ॒दऽभिः॑ वि॒ उ॒द॑न्ति॒ भूमं॑ ॥ ५ ॥ आ वः
व॒ह॑न्तु स॒प्रयः॑ र॒घुऽस्य॑दः र॒घुऽप॒त्वा॒नः प्र॒ जिगा॑त॒ बा॒हुऽभिः॑
सी॒द॑त आ ब॒र्हिः उ॒रु वः॑ स॒दः कृतं॑ मा॒दय॑ध्वं म॒रुतः॑ म॒ध्वः अ॒-
ध॑सः ॥ ६ ॥ १॥ ते अ॒व॒र्ध॑न्त॒ स्वऽत॑वसः म॒हिऽत्व॒ना आ ना॑कं त॒स्युः
उ॒रु च॒क्रिरे॒ सदः॑ वि॒ष्णुः यत् ह॒ आव॑त् वृष॑णं म॒दऽच्यु॑तं व॒यः न
सी॒द॑न् अधि॒ ब॒र्हिषि॑ प्रि॒ये ॥ ७ ॥ शू॒राऽइ॒व इ॒त् यु॒यु॒धयः॑ न ज॒-
ग्म॑यः श्र॒व॒स्य॒वः न पृ॑त॒नासु॑ येति॒रे भ॑य॑ते वि॒श्वा भु॑व॒ना म॒रु-
त्ऽभ्यः॑ रा॒जा॒नऽइ॒व त्वे॒षऽस॑ह॒शः न॑रः ॥ ८ ॥ त्व॒ष्टा यत् वज्रं॑
सुऽकृ॑तं हि॒र॒ण्य॒यं स॒हस्रं॑ऽभृष्टिं सुऽअ॒पाः अ॒व॒र्त॑यत् ध॒त्ते इ॒न्द्रः
न॒रि अ॒पांसि॑ क॒र्त॒वे अ॒ह॑न् वृ॒त्रं निः॑ अ॒पां औ॒ज॒त् अ॒र्ण॒वं ॥ ९ ॥
ऊ॒र्ध्वं नु॒नुद्रे॑ अ॒व॒तं ते ओज॑सा द॒ह॒हा॒णं चि॒त् वि॒भि॒दुः वि॒ प॒र्व॒तं ध॒-
म॑तः वा॒णं म॒रुतः॑ सुऽदा॒न॒वः म॒दे सोम॑स्य रा॒णानि॑ च॒क्रिरे॑ ॥ १० ॥
जि॒ह्वं नु॒नुद्रे॑ अ॒व॒तं तया॑ दि॒शा अ॒सि॑चन् उ॒त्सं गो॑त॒माय॑ तृ॒ष्णाऽजे॑
आ ग॒च्छ॑न्ति॒ ई॒ अ॒व॒सा चि॒त्रऽभान॑वः का॒मं वि॒प्र॑स्य त॒र्प॒य॑न्त धा॒-
म॑ऽभिः ॥ ११ ॥ या वः श॒र्म श॒श॒मा॒नाय॑ संति॒ त्रिऽधा॑तू॒नि दा॑शुषे
य॒च्छ॑त॒ अधि॑ अ॒स्मभ्य॑ तानि॒ म॒रुतः॑ वि॒ य॑न्त॒ र॒यिं नः॑ ध॒त्त वृष॑णः
सुऽवी॑रं ॥ १२ ॥ १० ॥

अ० १. अ० ६. व० १३.] ॥ ७० ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८७.

॥ ८६ ॥ १-१० गोतमो राहूगणः ॥ मरुतः ॥ गायत्री ॥

॥ ८६ ॥ मरुतो यस्य हि क्षये पाथा दिवो विमहसः । स
सुगोपातमो जनः ॥ १ ॥ यज्ञैर्वा यज्ञवाहसो विप्रस्य वा मतीनां ।
मरुतः शृणुता हवँ ॥ २ ॥ उत वा यस्य वाजिनोऽनु विप्रमतक्षत ।
स गन्ता गोमति व्रजे ॥ ३ ॥ अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमो
दिविष्टिषु । उक्थं मदश्च शस्यते ॥ ४ ॥ अस्य श्रोषन्वा भुवो विश्वा
यश्चर्षणीरभि । सूरं चित्सुषीरिषः ॥ ५ ॥ ११ ॥ पूर्वीभिर्हि ददाशिम
शरङ्गिर्मरुतो वयं । अवोभिश्चर्षणीनां ॥ ६ ॥ सुभगः स प्रयज्यवो
मरुतो अस्तु मर्त्यः । यस्य प्रयांसि पर्षथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य वा
नरः स्वेदस्य सत्यशवसः । विदा कामस्य वेनतः ॥ ८ ॥ यूयं तत्सत्य-
शवस आविष्कर्त महित्वना । विध्यता विद्युता रक्षः ॥ ९ ॥
गूहता गुह्यं तमो वि यात विश्वमत्रिणं । ज्योतिष्कर्ता यदुश्म-
सि ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ८७ ॥ १-६ गोतमो राहूगणः ॥ मरुतः ॥ जगती ॥

॥ ८७ ॥ प्रत्वक्षसः प्रतवसो विरप्णिनोऽनानता अविथुरा
ऋजीषिणः । जुष्टतमासो नृतमासो अंजिभिर्व्यानजे के चिदु-
सा इव स्तुभिः ॥ १ ॥ उपहूरेषु यदचिध्वं ययिं वयं इव मरुतः
केन चित्पथा । श्रोतंति कोशा उप वो रथेषा घृतमुक्षता मधु-
वर्णमर्चते ॥ २ ॥ प्रेषामज्मेषु विथुरेव रेजते भूमिर्यामेषु यज्ञ
युंजते शुभे । ते क्रीळयो धुनयो भ्राजदृष्टयः स्वयं महित्वं पनयन्त
धूतयः ॥ ३ ॥ स हि स्वसृत्पृषदश्चो युवा गणोऽया ईशानस्त-
विषीभिरावृतः । असि सत्य ऋणयावाऽनेहोऽस्या धियः
प्राविताथा वृषा गणः ॥ ४ ॥ पितुः प्रत्नस्य जन्मना वदामसि
सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा । यदीमिदं शम्युक्ताण

अ० १. अ० ६. व० १३.] ॥ ७० ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८७.

॥ ८६ ॥ मरुतः यस्य हि क्षये पाथ दिवः विऽमहसः सः सुऽगो-
पातमः जनः ॥ १ ॥ यज्ञैः वा यज्ञऽवाहसः विप्रस्य वा मतीनां
मरुतः शृणुत हवँ ॥ २ ॥ उत वा यस्य वाजिनः अनुविप्रं अतं द्यात
सः गता गोऽमति व्रजे ॥ ३ ॥ अस्य वीरस्य बर्हिषि सुतः सोमः
दिविष्टिषु उक्थं मदः च शस्यते ॥ ४ ॥ अस्य श्रोषंतु आ भुवः वि-
श्वाः यः चर्षणीः अभि सूरं चित् ससुषीः इषः ॥ ५ ॥ ११ ॥ पूर्वीभिः
हि ददाशिम शरत्ऽभिः मरुतः वयं अवऽभिः चर्षणीनां ॥ ६ ॥
सुऽभगः सः प्रऽयज्यवः मरुतः अस्तु मर्त्यैः यस्य प्रयांसि
पर्षथ ॥ ७ ॥ शशमानस्य वा नरः स्वेदस्य सत्यऽश्वसः विद का-
मस्य वेनतः ॥ ८ ॥ यूयं तत् सत्यऽश्वसः आविः कर्त महिऽत्वना
विध्यंत विऽद्युता रक्षः ॥ ९ ॥ गूहत गुह्यं तमः वि यात विश्वं अ-
चिणं ज्योतिः कर्त यत् उश्मसि ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ८७ ॥ प्रऽत्वक्षसः प्रऽतवसः विऽरप्शिनः अनानताः अ-
विथुराः ऋजीषिणः जुष्टऽतमासः नृऽतमासः अंजिऽभिः वि
आनज्जे के चित् उस्त्राऽइव स्तृऽभिः ॥ १ ॥ उपऽहरेषु यत् अ-
चिध्वं ययिं वयःऽइव मरुतः केन चित् पथा श्रोतंति कीशाः उप
वः रथेषु आ घृतं उक्षत मधुऽवर्णे अर्चते ॥ २ ॥ प्र एषां अज्मेषु
विथुराऽइव रेजते भूमिः यामेषु यत् ह युंजते शुभे ते क्रीळयः
धुनयः भ्राजत्ऽऋष्टयः स्वयं महिऽत्वं पनयंत धूतयः ॥ ३ ॥ सः
हि स्वऽसृत् पृषत्ऽअश्वः युवा गणः अया ईशानः तविषीभिः
आऽवृतः असि सत्यः ऋणऽयावा अनैद्यः अस्याः धियः पऽअ-
विता अथ वृषा गणः ॥ ४ ॥ पितुः प्रत्नस्य जन्मना वदामसि
सोमस्य जिह्वा प्र जिगाति चक्षसा यत् ई ईदं शमि ऋकाणः

अ० १. अ० ६. व० १५.] ॥ ७१ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८९.

आशतादिनामानि यज्ञियानि दधिरे ॥ ५ ॥ श्रियसे कं भानुभिः
सं मिमिक्षिरे ते रश्मिभिस्त चक्रभिः सुखादयः । ते वाशीमंत
इष्मिणो अभीरवो विद्रे प्रियस्य मारुतस्य धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ८८ ॥ १-६ गोतमो राहूगणः ॥ मरुतः ॥ १. ६ प्रस्तारपंक्तिः । २-४ त्रिष्टुप् । ५ विराडृषा ॥

॥ ८८ ॥ आ विद्युन्मद्भिर्मरुतः स्वर्के रथेभिर्यात चष्टिमद्भि-
रश्वपणैः । आ वर्षिष्ठया न इषा वयो न पपता सुमायाः ॥ १ ॥
तेऽरुणेभिर्वरुमा पिशंगैः शुभे कं यांति रथतूर्भिरश्वैः । रुक्मो
न चित्रः स्वधितीवान्पव्या रथस्य जघनंत भूम ॥ २ ॥ श्रिये कं
वो अधि तनूषु वाशीर्मेधा वना न कृण्वंत ऊर्ध्वा । युष्मभ्यं कं
मरुतः सुजातास्तु विद्युन्मासो धनयंते अद्रिं ॥ ३ ॥ अहानि गृध्राः
पर्या व आगुरिमां धियं वार्कार्या च देवी । ब्रह्म कृण्वंतो गोत-
मासो अर्केरूर्ध्वं नुनुद्र उत्सधिं पिबध्वे ॥ ४ ॥ एतत्त्यन्न योज-
नमचेति सस्वर्ह यन्मरुतो गोतमो वः । पश्यन्हिरण्यचक्रान-
योदंष्ट्रान्विधावंतो वराहून् ॥ ५ ॥ एषा स्या वो मरुतोऽनुभर्ची
प्रति द्योभति वाघतो न वाणी । अस्तोभयद्वयासामनु स्वधां
गर्भस्त्योः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ८९ ॥ १-१० गोतमो राहूगणः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-५. ९ जगती । ६ विराट्स्याना । ८-१० त्रिष्टुप् ॥

॥ ८९ ॥ आ नो भद्राः क्रतवो यंतु विश्वतोऽदव्यासो अप-
रीतास उद्भिदः । देवा नो यथा सदमिद्वृधे असन्नप्रायुवो
रक्षितारो दिवेदिवे ॥ १ ॥ देवानां भद्रा सुमतिर्चैज्रयतां देवा-
नां रातिरभि नो नि वर्ततां । देवानां सख्यमुप सेदिमा वयं
देवा न आयुः प्र तिरंतु जीवसे ॥ २ ॥ तान्पूर्वया निविदा हूमहे
वयं भगं मित्रमदितिं दक्षमसिधं । अर्यमणं वरुणं सोमम-

अ० १. अ० ६. व० १५.] ॥ ७१ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ८९.

आशत आत् इत् नामानि यज्ञियानि दधिरे ॥ ५ ॥ श्रियसे कं
भानुऽभिः सं मिमिक्षिरे ते रश्मिऽभिः ते ऋक्ऽभिः सुऽखाद-
यः ते वाशीऽमंतः इष्मिणः अभीरवः विद्रे प्रियस्य मारुतस्य
धाम्नः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ ८८ ॥ आ विद्युन्मत्ऽभिः मरुतः सुऽअर्केः रथेभिः यात
ऋष्टिमत्ऽभिः अश्वऽपणैः आ वर्षिष्ठया नः इषा वयः न पप्रत
सुऽमायाः ॥ १ ॥ ते अरुणेभिः वरं आ पिशंगैः शुभे कं यांति रथ-
तूऽभिः अश्वैः रुक्मः न चित्रः स्वधितिऽवान् पव्या रथस्य जंघ-
नंत भूम ॥ २ ॥ श्रिये कं वः अधितनूषु वाशीः मेधावता न कृण-
वन्ते ऊर्ध्वा युष्मभ्यं कं मरुतः सुऽजाताः तुविऽद्युम्नासः धनयन्ते
अद्रि ॥ ३ ॥ अहानि गृध्राः परि आ वः आ अगुः इमां धियं वार्क्या
च देवीं ब्रह्म कृण्वन्तः गोतमासः अर्केः ऊर्ध्वं नुनुद्रे उत्सऽधिं पि-
बध्यै ॥ ४ ॥ एतत् त्यत् न योजनं अचेति सस्वः ह यत् मरुतः गो-
तमः वः पश्यन् हिरण्यऽचक्रान् अयःऽदंष्ट्रान् विऽधावन्तः
वराहन् ॥ ५ ॥ एषा स्या वः मरुतः अनुऽभवीं प्रति स्तोभति
वाघतः न वाणी अस्तोभयत वृषा आसां अनु स्वधां गर्भ-
स्त्योः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥ ८९ ॥ आ नः भद्राः क्रतवः यंतु विश्वतः अदब्धासः अपरि-
ऽइतासः उत्ऽभिदः देवाः नः यथा सदं इत् वृधे असन् अप्रऽआ-
युवः रक्षितारः दिवेऽदिवे ॥ १ ॥ देवानां भद्रा सुऽमतिः ऋजुऽय-
तां देवानां रातिः अभि नः नि वर्ततां देवानां मुख्यं उप मेदिम
वयं देवाः नः आयुः प्र तिरंतु जीवसे ॥ २ ॥ तान् पूर्वया निऽविदा
हूमहे वयं भगं मित्रं अदितिं दक्षं असिधं अयमणं वरुणं सोमं

अ० १. अ० ६. व० १८.] ॥ ७२ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९०.]

श्विना सरस्वती नः सुभगा मयस्करत् ॥ ३ ॥ तन्नो वातो मयोभु
वातु भेषजं तन्माता पृथिवी तत्पिता द्यौः । तद्वावाणः सोमसुतो
मयोभुवस्तदश्विना शृणुतं धिषण्या युवं ॥ ४ ॥ तमीशानं जगत्-
स्तस्युषस्पतिं धियंजिन्वमवसे हूमहे वयं । पूषा नो यथा वेदसा-
मसद्बुधे रक्षिता पायुरदब्धः स्वस्तये ॥ ५ ॥ १५ ॥ स्वस्ति न इन्द्रो
वृद्धश्रवाः स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः । स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरि-
ष्टनेमिः स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु ॥ ६ ॥ पृषदश्वा मरुतः पृश्नि-
मातरः शुभंयावानो विदथेषु जग्मयः । अग्निजिह्वा मनवः
सूरचक्षसो विश्वे नो देवा अवसा गमन्निह ॥ ७ ॥ भद्रं कर्णेभिः
शृणुयाम देवा भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः । स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवांस-
स्तनूभिर्व्यशेम देवहितं यदायुः ॥ ८ ॥ शतमिन्नु शरदो अंति देवा
यत्रा नश्चक्रा जरसं तनूनां । पुत्रासो यत्र पितरो भवन्ति मा नो
मध्या रीरिषतायुर्गेतोः ॥ ९ ॥ अदितिर्द्यौरदितिरंतरिक्षमदि-
तिर्माता स पिता स पुत्रः । विश्वे देवा अदितिः पंच जना
अदितिर्जातमदितिर्जनित्वं ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ९० ॥ १-९ गोतमो राहूगणः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-८ गायत्री । ९ अनुष्टुप् ॥

॥ ९० ॥ ऋजुनीती नो वरुणो मित्रो नयतु विद्वान् । अर्यमा
देवैः सजोषाः ॥ १ ॥ ते हि वस्वो वसवानास्ते अप्रमूरा महो-
भिः । व्रता रक्षन्ते विश्वाहा ॥ २ ॥ ते अस्मभ्यं शर्म यंसन्नमृता
मर्त्येभ्यः । बाधमाना अप द्विषः ॥ ३ ॥ वि नः पृथः सुविताय
चियं त्विन्द्रो मरुतः । पूषा भगो वंद्यासः ॥ ४ ॥ उत नो धियो
गोअग्राः पूषन्विष्णवेवयावः । कर्ता नः स्वस्तिमतः ॥ ५ ॥ १७ ॥
मधु वाता ऋतायते मधु क्षरन्ति सिधवः । माध्वीर्नः

अ० १. अ० ६. व० १८.] ॥ ७२ ॥ [म० १. अ० १४. सू० १०.

अ॒श्विना॑ सर॒स्वती॑ नः सु॒ऽभगा॑ मयः क॒रत् ॥३॥ तत् नः वा॒तः म॒-
यः॒ऽभु वा॒तु भे॒षजं॑ तत् मा॒ता पृ॒थि॒वी तत् पि॒ता द्यौः॑ तत् या॒वा॒णः
सो॒म॒ऽसु॒तः म॒यः॒ऽभु॒वः तत् अ॒श्विना॑ शृ॒णु॒तं धि॒ष्ण्या॑ यु॒वं ॥४॥ तं
ई॒शानं॑ जग॒तः त॒स्युषः॑ पतिं धि॒यं॒ऽजि॒न्वं अ॒वसे॑ हू॒महे॒ व॒यं पू॒षा नः॑
यथा॑ वेद॒सां अ॒सत् वृ॒धे र॒क्षिता॑ पा॒युः अ॒द॒ब्धः स्व॒स्तये॑ ॥५॥ १५॥
स्व॒स्ति नः॑ इ॒न्द्रः वृ॒द्धऽश्र॒वाः स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्वऽवे॒दाः स्व॒स्ति
नः॒ ता॒र्क्ष्यः॑ अ॒रि॒ष्टऽने॒मिः स्व॒स्ति नः॑ बृ॒हस्प॑तिः द॒धातु॑ ॥६॥ पृ॒षत्-
ऽअ॒श्वः म॒रुतः॑ पृ॒श्निऽमा॒तरः॑ शु॒भं॒ऽया॒वानः॑ वि॒द॒र्येषु॑ जग्म॒यः
अ॒ग्निऽजि॒ह्वाः म॒न॒वः सूर॑ऽचक्ष॒सः वि॒श्वे नः॑ दे॒वाः अ॒वसा॑ आ ग॒-
मन् इ॒ह ॥७॥ भ॒द्रं क॒र्णेभिः॑ शृ॒णु॒याम॑ दे॒वाः भ॒द्रं प॒श्येम॑ अ॒क्षऽभिः॑
य॒ज॒त्राः स्थि॒रैः अंगैः॑ तु॒स्तु॒ऽवांसः॑ त॒नूभिः॑ वि अ॒शेम॑ दे॒वऽहि॑तं
यत् आ॒युः ॥८॥ श॒तं इ॒त् नु श॒रदः॑ अ॒न्ति दे॒वाः यत्र॑ नः च॒क्र ज॒रसं॑ त॒-
नूनां॑ पु॒त्रासः॑ यत्र पि॒तरः॑ भ॒वंति॑ मा नः म॒ध्या रि॒रिष॑त् आ॒युः गं-
तोः ॥९॥ अ॒दि॒तिः द्यौः॑ अ॒दि॒तिः अ॒न्तरि॑क्षं अ॒दि॒तिः मा॒ता सः पि॒-
ता सः पु॒त्रः वि॒श्वे दे॒वाः अ॒दि॒तिः पंच॑ जनाः अ॒दि॒तिः जा॒तं अ॒दि॒-
तिः ज॒निऽत्वं ॥१०॥ १६॥

॥१०॥ ऋ॒जुऽनी॒ती नः॑ वरु॒णः मि॒त्रः न॒यतु॑ वि॒द्वान् अ॒र्य॒मा
दे॒वैः स॒ऽजोषाः॑ ॥१॥ ते हि व॒स्वः व॒स॒वानाः॑ ते अ॒ग्र॒ऽमू॒राः
म॒हः॒ऽभिः व॒ता र॒क्षन्ते॑ वि॒श्वाहा॑ ॥२॥ ते अ॒स्मभ्यं॑ श॒र्म यंस॑न् अ॒-
मृ॒ताः म॒र्त्येभ्यः॑ बाध॒मानाः॑ अप॒ द्विषः॑ ॥३॥ वि नः प॒थः सु॒वि॒-
ताय॑ चि॒यंतु॑ इ॒न्द्रः म॒रुतः॑ पू॒षा भ॒गः वं॒द्यासः॑ ॥४॥ उ॒त नः॑ धि॒यः
गो॒ऽअ॒ग्राः पू॒षन् वि॒ष्णो॑ ए॒व॒ऽया॒वः क॒र्त॒ नः स्व॒स्ति॒ऽम॒तः
॥५॥ १७॥ म॒धु वा॒ताः ऋ॒त॒ऽय॒ते म॒धु क्ष॑रन्ति सि॒न्धवः॑ मा॒ध्वी नः॑

अ० १. अ० ६. व० २१.] ॥ ७३ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९९.

संत्वोषधीः ॥ ६ ॥ मधु नक्तमुतोषसो मधुमत्पार्थिवं रजः । मधु
द्यौरस्तु नः पिता ॥ ७ ॥ मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाँ अस्तु सूर्यः ।
माध्वीर्गावो भवन्तु नः ॥ ८ ॥ शं नो मित्रः शं वरुणः शं नो भव-
त्वयमा । शं न इन्द्रो बृहस्पतिः शं नो विष्णुरुक्रमः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ ९९ ॥ १-२३ गोतमो राहूगणः ॥ सोमः ॥ १-४. १८-२३ त्रिष्टुप् । ५-१६ गायत्री । १७ उष्णिक् ॥

॥ ९९ ॥ त्वं सोम प्र चिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि
पंथाँ । तव प्रणीती पितरो न इन्द्रो देवेषु रत्नमभजन्त
धीराः ॥ १ ॥ त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुर्भूस्त्वं दक्षैः सुदक्षो विश्व-
वेदाः । त्वं वृषा वृषत्वेभिर्महत्वा द्युम्नेभिर्द्युमन्यभवो नृचक्षाः ॥ २ ॥
राज्ञो नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहद्भीरं तव सोम धाम ।
शुचिष्ठमसि प्रियो न मित्रो दक्षाय्यो अर्यमेवासि सोम ॥ ३ ॥
या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेष्वोषधीष्वप्सु ।
तेभिर्नो विश्वैः सुमना अहेळन्वाजन्तसोम प्रति हव्या
गृभाय ॥ ४ ॥ त्वं सोमासि सत्पतिस्त्वं राजोत वृत्रहा । त्वं
भद्रो असि क्रतुः ॥ ५ ॥ १९ ॥ त्वं च सोम नो वशो जीवातुं न
मरामहे । प्रियस्तोत्रो वनस्पतिः ॥ ६ ॥ त्वं सोम महे भगं त्वं यूतं
चृतायते । दक्षं दधासि जीवसे ॥ ७ ॥ त्वं नः सोम विश्वतो रक्षा
राजन्नघायतः । न रिषेत्त्वावतः सखा ॥ ८ ॥ सोम यास्ते मयोभुव
ऊतयः संति दाशुषे । ताभिर्नोऽविता भव ॥ ९ ॥ इमं यज्ञमिदं
वचो जुजुषाण उपागहि । सोम त्वं नो वृधे भव ॥ १० ॥ २० ॥
सोम गीर्भिष्टा वयं वर्धयामो वचोविदः । सुमृळीको न
आ विश ॥ ११ ॥ गयस्फानो अमीवहा वसुवित्पुष्टिवर्धनः ।
सुमित्रः सोम नो भव ॥ १२ ॥ सोम रांधि नो हृदि गावो न

अ० १. अ० ६. व० २१.] ॥ ७३ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९१.

संतु ओषधीः ॥ ६ ॥ मधु नक्तं उत उषसः मधुऽमत् पार्थिवं रजः
मधु द्यौः अस्तु नः पिताः ॥ ७ ॥ मधुऽमान् नः वनस्पतिः
मधुऽमान् अस्तु सूर्यः माध्वीः गावः भवन्तु नः ॥ ८ ॥ शं नः मित्रः
शं वरुणः शं नः भवतु अर्यमा शं नः इंद्रः बृहस्पतिः शं नः विष्णुः
उरुऽक्रमः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ ९१ ॥ त्वं सोम प्र चिकितः मनीषा त्वं रजिष्ठं अनु नेषि पंथां
तव प्रऽनीती पितरः नः इंद्रो देवेषु रत्नं अभजंत धीराः ॥ १ ॥
त्वं सोम क्रतुऽभिः सुऽक्रतुः भूः त्वं दक्षः सुऽदक्षः विश्वऽवेदाः त्वं
वृषा वृषऽत्वेभिः महिऽत्वा द्युम्नेभिः द्युम्नी अभवः नृऽचक्षाः ॥ २ ॥
राज्ञः नु ते वरुणस्य व्रतानि बृहत् गभीरं तव सोम धाम शुचिः
त्वं असि प्रियः न मित्रः दक्षाय्यः अर्यमाऽइव असि सोम ॥ ३ ॥
या ते धामानि दिवि या पृथिव्यां या पर्वतेषु ओषधीषु अप्सु
तेभिः नः विश्वैः सुऽमनाः अहेळन् राजन् सोम प्रति हव्या
गृभाय ॥ ४ ॥ त्वं सोम असि सत्ऽपतिः त्वं राजा उत वृत्रऽहा त्वं
भद्रः असि क्रतुः ॥ ५ ॥ १९ ॥ त्वं च सोम नः वशः जीवातुं न मरामहे
प्रियऽस्तोत्रः वनस्पतिः ॥ ६ ॥ त्वं सोम महे भगं त्वं यूने ऋतुऽयते
दक्षं दधासि जीवसे ॥ ७ ॥ त्वं नः सोम विश्वतः रक्ष राजन् अ-
घऽयतः न रिष्येत् त्वाऽवतः सखा ॥ ८ ॥ सोम याः ते मयःऽभुवः
ऊतयः संति दाशुषे ताभिः नः अविता भव ॥ ९ ॥ इमं यजं इंद्रं
वचः जुजुषाणः उपऽआर्गहि सोम त्वं नः वृधे भव ॥ १० ॥ २० ॥
सोम गीऽभिः त्वा वयं वर्धयामः वचःऽविदः सुऽमृळीकः नः
आ विश् ॥ ११ ॥ गयऽस्फानः अमीवऽहा वसुऽवित् पुष्टिऽवर्धनः
सुऽमित्रः सोम नः भव ॥ १२ ॥ सोम ररंधि नः हृदि गावः न

अ० १. अ० ६. व० २४.] ॥ ७४ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९२.

यवसेष्वा । मर्ये इव स्व ओक्ते ॥१३॥ यः सोम सुख्ये तव रार-
णहेव मर्यः । तं दक्षः सचते कविः ॥१४॥ उरुष्या णो अभिशस्तेः
सोम नि पाह्यंहसः । सखा सुशेव एधि नः ॥१५॥२१॥ आ पायस्व
समेतु ते विश्वतः सोम वृषाय । भवा वाजस्य संगथे ॥१६॥ आ
पायस्व मदितम् सोम विश्वेभिरंशुभिः । भवा नः सुश्रवस्तमः
सखा वृधे ॥१७॥ सं ते पयांसि समु यंतु वाजाः सं वृषयान्यभि-
मातिषाहः । आ पायमानो अमृताय सोम दिवि श्रवांस्युत्तमा-
नि धिष्व ॥१८॥ या ते धामानि हविषा यजति ता ते विश्वा
परिभूरस्तु यज्ञं । गयस्फानः प्रतरणः सुवीरोऽवीरहा प्र चरा
सोम दुर्यान् ॥१९॥ सोमो धेनुं सोमो अर्वतमाशुं सोमो वीरं
कर्मण्यं ददाति । सादन्यं विदथ्यं सभेयं पितृश्रवणं यो ददाशद-
स्मै ॥२०॥२२॥ अषाढं युत्सु पृतनासु पप्रिं स्वर्षामप्सां वृजनस्य
गोपां । भरेषुजां सुक्षितिं सुश्रवसं जयंतं त्वामनु मदेम सोम ॥२१॥
त्वमिमा ओषधीः सोम विश्वास्त्वमपो अजनयस्त्वं गाः । त्वमा
तंतथोर्वे पतरिष्त्वं ज्योतिषा वि तमो ववर्थ ॥२२॥ देवेन नो
मनसा देव सोम रायोभागं सहसावन्नभि युध्य । मा त्वा तनदी-
शिषे वीर्यस्योभयेभ्यः प्र चिकित्सा गविष्टौ ॥२३॥२३॥

॥ ९२ ॥ १-१८ गोतमो राहूगणः ॥ १-१५ उषाः । १६-१८ अश्विनौ ॥ १-१८ जगती ।
५-१२ त्रिष्टुप् । १३-१८ उष्णिक् ॥

॥ ९२ ॥ एता उ त्या उषसः केतुमंक्रत पूर्वे अर्धे रज-
सो भानुमंजते । निष्कृण्वाना आयुधानीव धृणावः प्रति
गावोऽरुषीर्येति मातरः ॥१॥ उदपन्नरुणा भानवो वृथा
स्वायुजो अरुषीर्गा अयुक्षत । अक्रन्नुषासो वयुनानि
पूर्वथा रुशंतं भानुमरुषीरशिश्नयुः ॥२॥ अर्चति नारीर-

अ० १. अ० ६. व० २४.] ॥ ७४ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९२.

यवसेषु आमर्यैः ऽइव स्वे ओक्वे ॥ १३ ॥ यः सोमसख्ये तव ररणत्
देव मर्यैः तं दक्षः सचते कविः ॥ १४ ॥ उरुष्य नः अभि ऽशस्तेः
सोम नि पाहि अंहसः सखा सु ऽशेवः एधि नः ॥ १५ ॥ २१ ॥ आ
प्यायस्व सं एतु ते विश्वतः सोम वृष्यै भव वाजस्य सं ऽगृथे ॥ १६ ॥
आ प्यायस्व मदिन् ऽतम सोम विश्वेभिः अंशु ऽभिः भव नः सु-
श्रवः ऽतमः सखा वृधे ॥ १७ ॥ सं ते पयांसि सं ऊं यंतु वाजाः सं
वृष्यानि अभिमाति ऽसहः आ ऽप्यायमानः अमृताय सोम
दिवि श्रवांसि उत् ऽतमानि धिष्व ॥ १८ ॥ या ते धामानि हविषा
यजंति ता ते विश्वा परि ऽभूः अस्तु यज्ञं गय ऽस्फानः प्र ऽतरणः
सु ऽवीरः अवीर ऽहा प्र चर सोम दुर्यान् ॥ १९ ॥ सोमः धेनुं सोमः
अवेतं आशुं सोमः वीरं कर्मण्यं ददाति सदन्यं विदथ्यं सभेयं पि-
तृ ऽश्रवणं यः ददाशत् अस्मै ॥ २० ॥ २२ ॥ अषाळ्हं युत् ऽसु पृत-
नासु पप्रि स्वः ऽसां अप्सां वृजनस्य गोपां भरेषु ऽजां सु ऽक्षितिं
सु ऽश्रवसं जयंतं त्वां अनु मदेम सोम ॥ २१ ॥ त्वं इमाः ओषधीः
सोम विश्वाः त्वं अपः अजनयः त्वं गाः त्वं आ ततंथ उरु अंतरिक्षं
त्वं ज्योतिषा वि तमः ववर्थ ॥ २२ ॥ देवेन नः मनसा देव सोम
रायः भागं सहसा ऽवन् अभि युध्य मा त्वा आ तनत् ईशिषि
वीर्यस्य उभयेभ्यः प्र चिकित्स गो ऽइष्टौ ॥ २३ ॥ २३ ॥

॥ ९२ ॥ एताः ऊं त्याः उवसः केतुं अक्रत पूर्वे अर्धे रजसः भानुं
अंजते निः ऽकृण्वानाः आयुधानि ऽइव धृणवः प्रति गावः अ-
रुषीः यंति मातरः ॥ १ ॥ उत् अपप्रन् अरुणाः भानवः वृथा
सु ऽआयुजः अरुषीः गाः अयुक्षत अक्रन् उषसः वयुनानि
पूर्व ऽथा रुशंतं भानुं अरुषीः अशिष्युः ॥ २ ॥ अर्चति नारीः

अ० १. अ० ६. व० २६.] ॥ ७५ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९२.

पसो न विष्टिभिः समानेन योजनेना परावतः । इषं
वहंतीः सुकृते सुदानवे विश्वेदह यजमानाय सुन्वते ॥ ३ ॥
अधि पेशांसि वपते नृतरिवापोरुते वक्ष उस्नेव बर्जहं ।
ज्योतिर्विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावो न व्रजं व्युषा
आवर्तमः ॥ ४ ॥ प्रत्यर्ची रुशदस्या अदर्शि वि तिष्ठते
बाधते कृष्णमभ्वं । स्वरं न पेशो विदथेष्टं जञ्चित्रं दिवो
दुहिता भानुमश्नेत् ॥ ५ ॥ २४ ॥ अतारिष्म तमसस्पारमस्योषा
उच्छंती व्युना कृणोति । श्रिये छंदो न स्मयते विभाती सुप्र-
तीका सौमनसायाजीगः ॥ ६ ॥ भास्वती नेत्री सूनृतानां दिवः
स्तवे दुहिता गीतमेभिः । प्रजावतो नृवतो अश्वबुध्यानुषो
गोअग्रौ उप मासि वाजान् ॥ ७ ॥ उषस्तमश्यां यशसं
सुवीरं दासप्रवर्गं रयिमश्वबुध्यं । सुदंससा श्रवसा या वि-
भासि वाजप्रसूता सुभगे बृहंतं ॥ ८ ॥ विश्वानि देवी भुवना-
भिचक्ष्या प्रतीची चक्षुरुर्विया वि भाति । विश्वं जीवं चरसे
बोधयती विश्वस्य वाचमविदन्मनायोः ॥ ९ ॥ पुनः पुनर्जा-
यमाना पुराणी समानं वर्णमभि शुभमाना । श्वघ्नीव
कृत्नुर्विजं आमिनाना मर्तस्य देवी जरयंत्यायुः ॥ १० ॥ २५ ॥
व्यूख्वती दिवो अंतां अबोध्यप स्वसारं सनुतर्युयोति । प्रमि-
नती मनुष्या युगानि योषा जारस्य चक्षसा वि भाति ॥ ११ ॥
पशून् चित्रा सुभगा प्रथाना सिंधुर्न क्षोद उर्विया व्यश्नेत् ।
अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिर्दृशा-
ना ॥ १२ ॥ उषस्तच्चित्रमा भरास्मभ्यं वाजिनीवति । येन
तोकं च तनयं च धामहे ॥ १३ ॥ उषो अद्येह गोमत्यश्वा-
वति विभावरि । रेवदस्मे व्युच्छ सूनृतावति ॥ १४ ॥

अ० १. अ० ६. व० २६.] ॥ ७५ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९२.

अपसः न विष्टिभिः समानेन योजनेन आ पुराऽवतः इषं
वहंतीः सुऽकृते सुऽदानवे विश्वा इत् अहं यजमानाय सुन्वते ॥३॥
अधि पेशांसि वपते नृतूऽइव अप ऊर्णते वक्षः उस्माऽइव
वर्जहं ज्योतिः विश्वस्मै भुवनाय कृण्वती गावः न व्रजं वि उषाः
आवः० तमः ॥४॥ प्रति अर्चिः रुशत् अस्याः अदर्शि वि तिष्ठते
बाधते कृष्णं अभ्वं स्वरं न पेशः विदथेषु अंजन् चित्रं दिवः दुहि-
ता भानुं अश्रेत् ॥५॥ २४ ॥ अतारिष्म तमसः पारं अस्य उषाः
उच्छंती वयुना कृणोति श्रिये छंदः न स्मयते विऽभाती सुऽप्र-
तीका सौमनसाय अजीगः ॥६॥ भास्वती नेत्री सूनृतानां दिवः
स्तवे दुहिता गोतमेभिः प्रजाऽवतः नृऽवतः अश्वऽबुध्यान् उषः
गोऽअग्रान् उप मासि वाजान् ॥७॥ उषः तं अश्यां यशसं सु-
ऽवीरं दासऽप्रवर्गं रयिं अश्वऽबुध्यं सुऽदंससा श्रवसा या वि-
ऽभासि वाजऽप्रसूता सुऽभगे बृहंतं ॥८॥ विश्वानि देवी भुवना
अभिऽचक्ष्यं प्रतीची चक्षुः उर्विया वि भाति विश्वं जीवं चरसे
बोधयंती विश्वस्य वाचं अविदत् मनायोः ॥९॥ पुनःऽपुनः
जायमाना पुराणी समानं वर्णे अभि शुंभमाना श्वघ्नीऽइव
कृत्नुः विजः आऽमिनाना मर्तस्य देवी जरयंती आयुः ॥१०॥ २५ ॥
विऽऊर्ण्वती दिवः अंतान् अबोधि अप स्वसारं सनुतः युयोति
प्रऽमिनती मनुष्या युगानि योषां जारस्य चक्षसा वि भाति ॥११॥
पशून् न चित्रा सुऽभगा प्रथाना सिंधुः न क्षोदः उर्विया वि अ-
श्वैत् अमिनती दैव्यानि व्रतानि सूर्यस्य चेति रश्मिभिः दृशा-
ना ॥१२॥ उषः तत् चित्रं आ भर अस्मभ्यं वाजिनीऽवति येन
तोकं च तनयं च धामहे ॥१३॥ उषः अद्य इह गोऽमति अश्व-
ऽवति विभाऽवरि रेवत् अस्मे वि उच्छ सूनृताऽवति ॥१४॥

अ० १. अ० ६. व० २९.] ॥ ७६ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९३.

युष्वा हि वाजिनीवत्यश्वाँ अद्यारुणाँ उषः । अथा नो विश्वा
सौभगान्या वह ॥ १५ ॥ २६ ॥ अश्विना वर्तिरस्मदा गोमहसा
हिरण्यवत् । अर्वाग्रथं समनसा नि यच्छतं ॥ १६ ॥ यावित्था
श्लोकमा दिवो ज्योतिर्जनाय चक्रथुः । आ न ऊर्जं वहत-
मश्विना युवं ॥ १७ ॥ एह देवा मयोभुवा दसा हिरण्यवर्तनी ।
उषर्बुधो वहंतु सोमपीतये ॥ १८ ॥ २७ ॥

॥ ९३ ॥ १-१२ गोतमो राहूगणः ॥ अग्नीषोमौ ॥ १-३ अनुष्टुप् । ४-९. १२ त्रिष्टुप् ।
८ जगती त्रिष्टुप् । ९-११ गायत्री ॥

॥ ९३ ॥ अग्नीषोमाविमं सु मे शृणुतं वृषणा हवँ । प्रति सूक्ता-
नि हर्यतं भवतं दाशुषे मयः ॥ १ ॥ अग्नीषोमा यो अद्य वामिदं
वचः सपर्येति । तस्मै धत्तं सुवीर्यं गवां पोषं स्वश्वं ॥ २ ॥ अग्नीषो-
मा य आहुतिं यो वां दाशाद्विष्कृतिं । स प्रजया सुवीर्यं विश्व-
मायुर्व्यश्नवत् ॥ ३ ॥ अग्नीषोमा चेति तद्वीर्यं वां यदमुष्णीतमवसं
पुणिं गाः । अवातिरतं वृसयस्य शेषोऽविदतं ज्योतिरेकं बहु-
भ्यः ॥ ४ ॥ युवमेतानि दिवि रोचनान्यग्निश्च सोम सक्तू अधत्तं ।
युवं सिधूरभिर्गस्तेरवद्वादग्नीषोमावमुचतं गृभीतान् ॥ ५ ॥
आन्यं दिवो मातरिश्वा जभारामथादन्यं परि श्येनो अद्रैः ।
अग्नीषोमा ब्रह्मणा वावृधानोरुं यज्ञाय चक्रथुरु लोकं ॥ ६ ॥ २८ ॥
अग्नीषोमा हविषः प्रस्थितस्य वीतं हर्यतं वृषणा जुषेथाँ । सु-
शर्माणा स्ववसा हि भूतमथा धत्तं यजमानाय शं योः ॥ ७ ॥ यो
अग्नीषोमा हविषा सपर्येद्देवद्रीचा मनसा यो घृतेन । तस्य व्रतं
रक्षतं पातमंहसो विशे जनाय महि शर्म यच्छतं ॥ ८ ॥ अग्नी-
षोमा सवेदसा सहूती वनत गिरः । सं देवचा बभूवथुः ॥ ९ ॥
अग्नीषोमावनेन वां यो वां घृतेन दाशति । तस्मै दीदयतं बृहत्

अ० १. अ० ६. व० २९.] ॥ ७६ ॥ [म० १. अ० १४. सू० ९३.

यु॒ष्ट्व हि वा॒जिनी॒ऽव॒ति अ॒श्वान् अ॒द्य अ॒रु॒णान् उ॒षः अथ॑ नः
वि॒श्वा सौ॒भ॒गानि आ व॒ह ॥ १५ ॥ २६ ॥ अ॒श्विना॑ व॒र्तिः अ॒स्मत्
आ गो॑ऽम॒त् द॒स्रा हि॒र॒ण्यऽव॒त् अ॒र्वाक् रथं॑ सऽम॒नसा॑ नि य॒च्छ-
तं ॥ १६ ॥ यौ इ॒त्या श्लो॒कं आ दि॒वः ज्योतिः॑ जना॒य च॒क्रथुः॑ आ
नः ऊ॒र्जं व॒हतं॑ अ॒श्विना॑ यु॒वं ॥ १७ ॥ आ इ॒ह दे॒वा म॒यःऽभु॒वा द॒स्रा
हि॒र॒ण्यऽव॒र्तनी॑ उ॒षःऽबु॒धः व॒हंतु॑ सोमं॑ऽपी॒तये ॥ १८ ॥ २७ ॥

॥ ९३ ॥ अ॒ग्नी॒षो॒मौ इ॒मं सु मे॒ ऋ॒णु॒तं वृ॒ष॒णा ह॒वं प्र॒ति सु॑ऽउ॒-
क्ता॒नि ह॒र्य॒तं भ॒व॒तं दा॒शुषे॑ म॒यः ॥ १ ॥ अ॒ग्नी॒षो॒मा यः अ॒द्य वां
इ॒दं व॒चः स॒प॒र्य॒ति तस्मै॑ ध॒त्तं सु॑ऽवी॒र्यं ग॒वां पो॒षं सु॑ऽअ॒श्वं ॥ २ ॥
अ॒ग्नी॒षो॒मा यः आऽहु॑तिं यः वां दा॒शात् ह॒विःऽकृ॑तिं सः प्रऽज॒-
या सु॑ऽवी॒र्यं वि॒श्वं आ॒युः वि अ॒श्वव॒त् ॥ ३ ॥ अ॒ग्नी॒षो॒मा चे॒ति तत्
वी॒र्यं वां यत् अ॒मु॒ष्णीतं॑ अ॒व॒सं प॒णिं गाः अ॒व अ॒ति॒र॒तं वृ॒स॒यस्य॑
शेषः॑ अ॒वि॒द॒तं ज्योतिः॑ ए॒कं व॒हुऽभ्यः॑ ॥ ४ ॥ यु॒वं ए॒तानि॑ दि॒वि
रो॒च॒नानि॑ अ॒ग्निः च॒ सोम॑ मऽक्र॒तू० अ॒ध॒त्तं यु॒वं सि॒धून् अ॒भि॒-
ऽश॑स्तेः अ॒व॒द्यात् अ॒ग्नी॒षो॒मौ अ॒मु॒च॒तं गृ॒भी॒तान् ॥ ५ ॥ आ अ॒न्यं
दि॒वः मा॒तरि॒श्वा ज॒भार॑ अ॒म॒थात् अ॒न्यं परि॑ श्ये॒नः अ॒द्रैः अ॒ग्नी॒-
षो॒मा ब्र॒ह्म॒णा व॒वृ॒धा॒ना उ॒रुं य॒ज्ञाय॑ च॒क्रथुः॑ ऊं लो॒कं ॥ ६ ॥ २८ ॥
अ॒ग्नी॒षो॒मा ह॒विषः॑ प्रऽस्थि॒तस्य॑ वी॒तं ह॒र्य॒तं वृ॒ष॒णा जु॒षेथां॑ सु॒-
ऽश॑र्मा॒णा सु॑ऽअ॒व॒सा हि॒भू॒तं अथ॑ ध॒त्तं य॒ज॒मा॒नाय॑ शं योः ॥ ७ ॥ यः
अ॒ग्नी॒षो॒मा ह॒विषा॑ स॒प॒र्यात् दे॒व॒द्री॒चा म॒न॒सा यः घृ॒तेन॑ तस्य॒ व॒तं
र॒क्ष॒तं पा॒तं अ॒ह॒सः वि॒शे ज॒ना॒य म॒हि श॒र्म॑ य॒च्छ॒तं ॥ ८ ॥ अ॒ग्नी॒-
षो॒मा सऽवै॑द॒सा सऽहू॑ती० व॒न॒तं गि॒रः सं दे॒वऽत्रा॑ व॒भू॒वथुः॑ ॥ ९ ॥
अ॒ग्नी॒षो॒मौ अ॒नेन॑ वां यः वां घृ॒तेन॑ दा॒श॒ति तस्मै॑ दी॒द॒य॒तं वृ॒ह॒त्

अ० १. अ० ६. व० ३१.] ॥ ७७ ॥ [म० १. अ० १५. सू० ९४.

॥१०॥ अग्नीषोमाविमानि नो युवं हव्या जुजोषतं। आ यातमुप
नः सचा ॥११॥ अग्नीषोमा पिपृतमर्वतो न आ यायन्तामु-
स्रिया हव्यसूदः। अस्मे बलानि मघवत्सु धत्तं कृणुतं नो
अध्वरं श्रुष्टिमंतं ॥१२॥२९॥१४॥

॥९४॥ १-१६ कुत्स सांगिरसः ॥ १-७. ८^३. ९-१६^{१.२} अग्निः। ८^{१.२.३} देवाः। १६^{१.३} मित्रो
वरुणोऽदितिः सिंधुः पृथिवी द्यौरग्निर्वा ॥ १-१४ जगती। १५. १६ त्रिष्टुप् ॥

॥९४॥ इमं स्तोममर्हते जातवेदसे रथमिव सं महेमा मनी-
षया। भद्रा हि नः प्रमतिरस्य संसद्यग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं
तव ॥१॥ यस्मै त्वमायजसे स साधत्यनर्वा क्षेति दधते सुवीर्यं। स
तूताव नैनमश्नोत्यंहतिरग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥२॥ शकेम
त्वा समिधं साधया धियस्त्वे देवा हविरदत्याहुतं। त्वमादित्याँ आ
वह तान्ह्यु श्मस्यग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥३॥ भरामेध्मं
कृणवांमा हवींषि ते चितयंतः पर्वणापर्वणा वयं। जीवातवे
प्रतरं साधया धियोऽग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥४॥ विशां
गोपा अस्य चरन्ति जंतवो द्विपञ्च यदुत चतुष्पदक्षुभिः। चित्रः
प्रकेत उषसो महौ अस्यग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥५॥३०॥ त्व-
मध्वर्युरुत होतासि पूर्यः प्रशास्ता पीता जनुषा पुरोहितः। विश्वा
विद्वाँ आत्विज्या धीर पुष्यस्यग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥६॥
यो विश्वतः सुप्रतीकः सदृङ्गसि दूरे चित्सन्त ऋदिवाति रोचसे।
रात्र्याश्चिदंधो अति देव पश्यस्यग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥७॥
पूर्वो देवा भवतु सुन्वतो रथोऽस्माकं शंसो अभ्यस्तु दूढ्यः। तदा
जानीतोत पुष्यता वचोऽग्नें सुख्ये मा रिषामा वयं तव ॥८॥ व-
धैर्दुःशंसाँ अप दूढ्यो जहि दूरे वा ये अंति वा के चिदचिराः। अथा

अ० १. अ० ६. व० ३१.] ॥ ७७ ॥ [म० १. अ० १५. सू० ९४.

॥ १० ॥ अग्नीषोमौ इमानि नः युवं हव्या जुजोषतं आ यातं उप
नः सचा ॥ ११ ॥ अग्नीषोमा पिपृतं अर्वतः नः आ पायंतां उ-
स्त्रियाः हव्यऽसूदः अस्मे बलानि मघवन्तऽसुधत्तं कृणुतं नः अ-
ध्वरं श्रुष्टिऽमंतं ॥ १२ ॥ २९ ॥ १४ ॥

॥ ९४ ॥ इमं स्तोमं अर्हते जातऽवेदसे रथंऽइव सं महेम म-
नीषया भद्रा हि नः प्रऽमतिः अस्य संऽसदि अग्ने सख्ये मा रि-
षाम वयं तव ॥ १ ॥ यस्मै त्वं आऽयजसे सः साधति अनर्वा स्तेति
दधते सुऽवीर्ये सः तूताव न एनं अश्नोति अंहतिः अग्ने सख्ये मा
रिषाम वयं तव ॥ २ ॥ शकेम त्वा संऽइधं साधय धियः त्वे देवाः
हविः अदन्ति आऽहुतं त्वं आदित्यान् आ वह तान् हि उश्मसि
अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ३ ॥ भराम इध्मं कृण्वाम हवींषि
ते चितयंतः पर्वणाऽपर्वणा वयं जीवातवे प्रऽतरं साधय धियः
अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ४ ॥ विशां गोपाः अस्य चरन्ति
जंतवः द्विऽपत् च यत् उत चतुःऽपत् अक्तुऽभिः चित्रः प्रऽकेतः
उषसः महान् असि अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ५ ॥ ३० ॥
त्वं अध्वर्युः उत होता असि पूर्यः प्रऽशास्ता पोता जनुषा पु-
रःऽहितः विश्वा विद्वान् आर्विज्या धीर पुष्यसि अग्ने सख्ये मा
रिषाम वयं तव ॥ ६ ॥ यः विश्वतः सुऽप्रतीकः सऽदृष्ट असि दूरे
चित् सन् तळितऽइव अति रोचसे रात्र्याः चित् अंधः अति देव
षश्यसि अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ७ ॥ पूर्वः देवाः भवतु
सुन्वतः रथः अस्माकं शंसः अभि अस्तु दुऽध्यः तत् आ जानीत
उत पुष्यत वचः अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ८ ॥ वधैः दुऽशं-
सान् अप दुऽध्यः जहि दूरे वा ये अंति वा केचित् अत्रिणः अथ

अ० १. अ० ७. व० १.] ॥ ७८ ॥ [म० १. अ० १५. सू० ९५.

यज्ञाय गृणते सुगं कृध्यग्ने सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ ९॥
यदयुक्था अरुषा रोहिता रथे वार्तजूता वृषभस्यैव ते रवः ।
आदिन्वसि वनिनो धूमकेतुनाग्ने सख्ये मा रिषामा वयं
तव ॥ १० ॥ ३१ ॥ अथ स्वनादुत बिभ्युः पतत्रिणो द्रप्सा यत्ते
यवसादो व्यस्थिरन् । सुगं तत्ते तावकेभ्यो रथेभ्योऽग्ने सख्ये मा
रिषामा वयं तव ॥ ११ ॥ अयं मित्रस्य वरुणस्य धार्यसेऽवयातां
मरुतां हेळो अद्भुतः । मृळा सु नो भूर्त्तेषां मनः पुनरग्ने सख्ये
मा रिषामा वयं तव ॥ १२ ॥ देवो देवानामसि मित्रो अद्भुतो
वसुर्वसूनामसि चारुरध्वरे । शर्मन्त्याम तव सप्रथस्तमेऽग्ने
सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १३ ॥ तत्ते भद्रं यत्समिद्धः स्वे दमे
सोमाहुतो जरसे मृळयत्तमः । दधासि रत्नं द्रविणं च दाशुषेऽग्ने
सख्ये मा रिषामा वयं तव ॥ १४ ॥ यस्मै त्वं सुद्रविणो ददा-
शोऽनागास्त्वमदिते सर्वताता । यं भद्रेण शवसा चोदयासि
प्रजावता राधसा ते स्याम ॥ १५ ॥ स त्वमग्ने सौभगत्वस्य विद्वा-
नस्माकमायुः प्र तिरिह देव । तन्नो मित्रो वरुणो मामहंता-
मदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १६ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

॥ ९५ ॥ १-११ कुत्स सांगिरसः ॥ अग्निरग्निरौषस्यो वा ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ९५ ॥ द्वे विरूपे चरतः स्वर्धे अन्यान्या वत्समुप
धापयेते । हरिरन्यस्यां भवति स्वधावाञ्छुक्रो अन्यस्यां
ददृशे सुवर्चाः ॥ १ ॥ दशेमं त्वष्टुर्जनयन्त गर्भमतन्द्रासो युव-
तयो विभृचं । तिग्मानीकं स्वयंशसं जनेषु विरोचमानं
परि षीं नयन्ति ॥ २ ॥ चीणि जाना परि भूषन्त्यस्य समुद्र
एकं दिव्येकमप्सु । पूर्वामनु प्र दिशं पार्थिवानामृतून्प्रशा-

यज्ञाय गृणते सुऽगं कृधि अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ९॥
यत् अयुक्थाः अरुषा रोहिता रथे वातऽजूता वृषभस्यऽइव ते
रवः आत् इन्वसि वनिनः धूमऽकेतुना अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं
तव ॥ १० ॥ ३१ ॥ अध स्वनात् उत बिभ्युः पतत्रिणः द्रप्साः यत्
ते यवसऽअदः वि अस्थिरन् सुऽगं तत् ते तावकेभ्यः रथेभ्यः अग्ने
सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ ११ ॥ अयं मित्रस्य वरुणस्य धार्यसे
अवऽयातां मरुतां हेळः अङ्गुतः मृळ सु नः भूतु एषां मनः पुनः
अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ १२ ॥ देवः देवानां असि मित्रः
अङ्गुतः वसुः वसूनां असि चारुः अध्वरे शर्मन् स्याम तव सप्र-
थऽतमे अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ १३ ॥ तत् ते भद्रं यत्
संऽइद्वः स्वे दमे सोमऽआहुतः जरसे मृळयत्ऽतमः दधासि रत्नं
द्रविणं च दाश्रुषे अग्ने सख्ये मा रिषाम वयं तव ॥ १४ ॥ यस्मै त्वं
सुऽद्रविणः ददाशः अनागाऽत्वं अदिते सर्वऽताता यं भद्रेण
शवसा चोदयासि प्रजाऽवता राधसा ते स्याम ॥ १५ ॥ सः त्वं
अग्ने सौभगऽत्वस्य विद्वान् अस्माकं आयुः प्र तिर इह देव तत्
नः मित्रः वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः
॥ १६ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

॥ ९५ ॥ द्वे विऽरूपे० चरतः सुऽअर्थे० अन्याऽअन्या वत्सं
उप धापयेते हरिः अन्यस्यां भवति स्वधाऽवान् शुक्रः अन्यस्यां
दृष्टे सुऽवर्चाः ॥ १ ॥ दश इमं त्वष्टुः जनयन्त गर्भं अतन्द्रासः युव-
तयः विऽभृत्रं तिग्मऽअनीकं स्वऽयशसं जनेषु विऽरोचमानं
परि सीं नयन्ति ॥ २ ॥ चीणि जाना परि भूषन्ति अस्य समुद्रे एकै
दिवि एकै अपऽसु पूर्वा अनु प्र दिशं पार्थिवानां कृतून् प्रऽशा-

अ० १, अ० ७, व० ३.] ॥ ७९ ॥ [म० १, अ० १५, सू० ९६.

स॒द्धि द॑धाव॒नुषु ॥३॥ क इ॒मं वो॑ नि॒ण्य॒मा चि॑केत व॒त्सो
मा॒तृ॒र्जन॑यत स्व॒धाभिः । ब॒ह्नी॒नां ग॒र्भो अप॑सा॒मुप॑स्था॒न्म-
हा॒न्क॒वि॒र्निश्च॑रति स्व॒धावा॑न् ॥४॥ आ॒वि॒ष्ट्यो॑ वर्ध॒ते चा॑रु॒रासु
जि॒ह्वा॒नामूर्ध्वः॑ स्वयं॒शा उप॑स्थे । उ॒भे त्वष्टु॑र्वि॒भ्यतु॑र्जाय॒मा-
ना॒त्प्र॒ती॒ची सि॒ंहं प्र॑ति जोष॒येते ॥५॥१॥ उ॒भे भ॒द्रे जो॑ष॒येते
न मे॒ने गा॒वो न वा॒श्रा उप॑ तस्यु॒रेवैः । स द॑क्षा॒णां
दक्ष॑पति॒र्बभू॑वा॒जंति॒ यं द॑क्षि॒णतो॑ ह॒विर्भिः॑ ॥६॥ उ॒द्य॑यमीति
स॒विते॑व॒ बा॒हू उ॒भे सि॒चौ य॑तते भी॒म अ॑जन् । उ॒च्छु॒क्र-
म॒त्क॒म॒ज॒ते सि॒मस्मा॒न्नवा॑ मा॒तृभ्यो॑ वस॒ना ज॑हाति ॥७॥
त्वे॒षं रू॒पं कृ॑णुत॒ उत्त॑रं॒ यत्संपृ॑चानः स॒दने॒ गोभि॑र॒द्भिः । क॒विर्बु॑धं
परि॑ म॒र्म॒ज्यते॒ धीः सा दे॒वता॑ता॒ समि॑ति॒र्बभू॑व ॥८॥ उ॒रु ते॒ जयः॒
प॒र्येति॑ बु॒धं वि॒रोच॑मानं म॒हिष॑स्य॒ धाम॑ । वि॒श्वेभि॑र॒ग्ने स्वयं॑शो-
भि॒रि॒द्धोऽद॑ब्धेभिः पा॒युभिः॑ पा॒ह्यस्मा॑न् ॥९॥ ध॒न्वन्त्सो॒तः कृ॑णुते
गा॒तुमूर्मिं॑ शु॒क्रैरूर्मि॑भि॒रु॒भि न॑क्षति॒ क्षां । वि॒श्वा स॒ना॒नि ज॒ठरे॑षु
ध॒त्तेऽत॑र्न॒वासु॑ चरति प्र॒सूषु॑ ॥१०॥ ए॒वा नो॑ अ॒ग्ने स॒मिधा॑ वृ॒धानो॑
रे॒वत्पा॑वक॒ श्रव॑से॒ वि भा॑हि । तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णो मा॒मह॑न्ता॒म-
दि॑तिः॒ सिं॒धुः पृ॒थि॒वी उ॒त द्यौः ॥११॥२॥

॥ ९६ ॥ १-९ कुत्स आंगिरसः ॥ अग्निरग्निर्देविणोदा वा ॥ त्रिष्टुप ॥

॥ ९६ ॥ स प्र॒त्न॒था स॒हसा॒ जाय॑मानः स॒द्यः का॒व्यानि॒
ब॒ळ॒धत्त॒ विश्वा॑ । आप॑श्च मि॒त्रं धि॒षणा॑ च साध॒न्दे॒वा अ॒ग्निं
धा॒रय॑न्द्रवि॒णोदां॑ ॥१॥ स पू॒र्व॒या नि॒विदा॑ क॒व्यता॒योरि॒माः
प्र॒जा अ॑ज॒नय॑न्म॒नूनां॑ । वि॒वस्वा॑ता॒ चक्ष॑सा॒ द्याम॑पश्च दे॒वा
अ॒ग्निं धा॑रय॒न्द्रवि॒णोदां॑ ॥२॥ तमी॑ळत प्रथ॒मं य॑ज्ञसाध॒

सीत् वि दधौ अनुष्ठु ॥ ३ ॥ कः इमं वः निरयं आ चिकेत वत्सः
 मातृः जनयत् स्वधाभिः बह्वीनां गर्भः अपसां उपऽस्थात् महान्
 कविः निः चरति स्वधाऽवान् ॥ ४ ॥ आविऽत्यः वर्धते चारुः
 आसु जिह्वानां ऊर्ध्वः स्वऽयशाः उपऽस्थे उभे त्वष्टुः विभ्यतुः
 जायमानात् प्रतीची सिंहं प्रति जोषयेते ॥ ५ ॥ १ ॥ उभे भद्रे
 जोषयेते न मेने गावः न वाश्राः उप तस्युः एवैः सः दक्षाणां
 दक्षऽपतिः बभूव अजंति यं दक्षिणतः हविऽभिः ॥ ६ ॥ उत् यं य-
 मीति सविताऽइव बाहू उभे सिचौ यतते भीमः अजन् उत्
 शुक्रं अत्कं अजते सिमस्मात् नवा मातृऽभ्यः वसना जहाति ॥ ७ ॥
 त्वेषं रूपं कृणुते उत्ऽतरं यत् संऽपृंचानः सदेने गोभिः अत्ऽभिः
 कविः बुधं परि मर्मज्यते धीः सा देवऽताता संऽइतिः बभूव ॥ ८ ॥
 उरु ते जयः परि एति बुधं विऽरोचमानं महिषस्य धामे वि-
 श्वेभिः अग्ने स्वयंशऽभिः इद्धः अदब्धेभिः पायुऽभिः पाहि अ-
 स्मान् ॥ ९ ॥ धन्वन् स्रोतः कृणुते गातुं ऊर्मि शुक्रैः ऊर्मिऽभिः
 अभिनक्षति द्वां विश्वा सनानि जठरैषु धत्ते अंतः नवासु चरति
 प्रऽसूषु ॥ १० ॥ एव नः अग्ने संऽइधा वृधानः रेवत् पावक श्रवसे
 विभाहि तत् नः मित्रः वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी
 उत् द्यौः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ९६ ॥ सः प्रत्नऽथा सहसा जायमानः सद्यः काव्यानि बट
 अधत्त विश्वा आपः च मित्रं धिषणा च साधन् देवाः अग्निं धा-
 रयन् द्रविणऽदां ॥ १ ॥ सः पूर्वया निऽविदा कथ्यता आयोः
 इमाः प्रऽजाः अजनयत् मनूनां विवस्वता चक्षसा द्यां अपः च
 देवाः अग्निं धारयन् द्रविणऽदां ॥ २ ॥ तं ईळत प्रथमं यज्ञऽसार्ध

विश आरी राहुतमृजसानं । ऊर्जः पुत्रं भरतं सुप्रदानुं देवा अग्निं
 धारयन्द्रविणोदां ॥ ३ ॥ स मातरिश्वा पुरुवारपुष्टिर्विदधातुं
 तनयाय स्वर्वित् । विशां गोपा जनिता रोदस्योर्देवा अग्निं
 धारयन्द्रविणोदां ॥ ४ ॥ नक्तोषासा वर्णमामेभ्याने धापयेते
 शिशुमेकं समीची । द्यावाक्षामा रुक्मो अंतर्वि भाति देवा
 अग्निं धारयन्द्रविणोदां ॥ ५ ॥ ३ ॥ रायो बुधः संगमनो वसूनां
 यज्ञस्य केतुर्मन्मसाधनो वेः । अमृतत्वं रक्षमाणस एनं देवा
 अग्निं धारयन्द्रविणोदां ॥ ६ ॥ नू च पुरा च सदनं रयीणां
 जातस्य च जायमानस्य च क्षां । सतश्च गोपां भवतश्च भूरेर्देवा
 अग्निं धारयन्द्रविणोदां ॥ ७ ॥ द्रविणोदा द्रविणसस्तुरस्य
 द्रविणोदाः सनरस्य प्र यँसत् । द्रविणोदा वीरवतीमिषं नो
 द्रविणोदा रासते दीर्घमायुः ॥ ८ ॥ एवा नो अग्ने समिधा
 वृधानो रेवत्पावक श्रवसे वि भाहि । तन्नो मित्रो वरुणो
 मामहंतामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ९७ ॥ १-८ कुत्स आंगिरसः ॥ अग्निरग्निः शुचिर्वा ॥ गायत्री ॥

॥ ९७ ॥ अप नः शोशुचदधमग्ने शुशुग्ध्या रयिं । अप
 नः शोशुचदधं ॥ १ ॥ सुक्षेत्रिया सुगातुया वसूया च
 यजामहे । अप नः शोशुचदधं ॥ २ ॥ प्र यज्ञंदिष्ट एषां
 प्रास्माकासश्च सूरयः । अप नः शोशुचदधं ॥ ३ ॥ प्र यज्ञे
 अग्ने सूरयो जायेमहि प्र ते वयं । अप नः शोशुचदधं ॥ ४ ॥ प्र
 यदग्नेः सहस्वतो विश्वतो यंति भानवः । अप नः शोशुच-
 दधं ॥ ५ ॥ त्वं हि विश्वतोमुख विश्वतः परिभूरसि । अप
 नः शोशुचदधं ॥ ६ ॥ द्विषो नो विश्वतोमुखाति नावेव

अ० १. अ० ७. व० ५.] ॥ ८० ॥ [म० १. अ० १५. सू० ९७.

विशः आरीः आऽहुतं ऋजसानं ऊर्जः पुत्रं भरतं सृष्टऽदानुं देवाः
 अग्निं धारयन् द्रविणःऽदां ॥ ३ ॥ सः मातरिष्वा पुरुवारऽपुष्टिः
 विदत् गातुं तनयाय स्वःऽवित् विशां गोपाः जनिता रोदस्योः
 देवाः अग्निं धारयन् द्रविणःऽदां ॥ ४ ॥ नक्तोषसा वर्ण आऽमे-
 म्याने० धापयेते० शिशुं एकं संऽईची० द्यावाक्षामा रुक्मः अतः
 विभाति देवाः अग्निं धारयन् द्रविणःऽदां ॥ ५ ॥ ३ ॥ रायः बुधः
 संऽगमनः वसूनां यज्ञस्य केतुः मन्मऽसाधनः वेः० अमृतऽत्वं
 रक्षमाणासः एनं देवाः अग्निं धारयन् द्रविणःऽदां ॥ ६ ॥ नु च
 पुरा च सदनं रयीणां जातस्य च जायमानस्य च क्षां सतः च
 गोपां भवतः च भूरैः देवाः अग्निं धारयन् द्रविणःऽदां ॥ ७ ॥
 द्रविणःऽदाः द्रविणसः तुरस्य द्रविणःऽदाः सनरस्य प्र यंसत्
 द्रविणःऽदाः वीरऽवन्ती इषं नः द्रविणःऽदाः रासते दीर्घ आ-
 युः ॥ ८ ॥ एव नः अग्ने संऽइधा वृधानः रेवत् पावक श्रवसे वि
 भाहि तत् नः मित्रः वरुणः ममहन्तां अदितिः सिंधुः पृथिवी
 उत द्यौः ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ९७ ॥ अर्प नः शोष्चत् अघ अग्ने शुशुग्धि आ रयिं अर्प
 नः शोष्चत् अघं ॥ १ ॥ सुऽक्षेत्रिया सुगातुऽया वसुऽया च
 यजामहे अर्प नः शोष्चत् अघ ॥ २ ॥ प्र यत् भंदिष्ठः एषां प्र
 अस्माकासः च सूरयः अर्प नः शोष्चत् अघं ॥ ३ ॥ प्र यत् ते
 अग्ने सूरयः जायेमहि प्र ते वयं अर्प नः शोष्चत् अघं ॥ ४ ॥ प्र
 यत् अग्नेः सहस्वतः विश्वतः यन्ति भानवः अर्प नः शोष्चत्
 अघं ॥ ५ ॥ त्वं हि विश्वतःऽमुख विश्वतः परिऽभुः असि अर्प नः
 शोष्चत् अघं ॥ ६ ॥ द्विषः नः विश्वतःऽमुख अति नावाऽइव

अ० १. अ० ७. व० ८.] ॥ ८१ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १००.

पारय । अप नः शोशुचदधं ॥ ७ ॥ स नः सिंधुमिव नावयार्ति
पर्षा स्वस्तये । अप नः शोशुचदधं ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ९८ ॥ १-३ कुत्स आंगिरसः ॥ अग्निर्वैश्वानरो वा ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ९८ ॥ वैश्वानरस्य सुमतौ स्याम राजा हि कंभुवनानामभि-
श्रीः । इतो जातो विश्वमिदं वि चष्टे वैश्वानरो यतते सूर्येण ॥ १ ॥
पृष्टो दिवि पृष्टो अग्निः पृथिव्यां पृष्टो विश्वा ओषधीरा विवेश ।
वैश्वानरः सहसा पृष्टो अग्निः स नो दिवा स रिषः पातु नक्तं ॥ २ ॥
वैश्वानर तव तत्सत्यमस्वस्मान्वायो मघवानः सचंतां । तन्नो मि-
चो वरुणो मामहंतामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ९९ ॥ १ कश्यपो मारीचः ॥ अग्निरग्निरजातवेदा वा ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ९९ ॥ जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो नि दहाति
वेदः । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिंधुं दुरि-
तात्यग्निः ॥ १ ॥ ७ ॥

॥ १०० ॥ १-१९ अग्राश्वांबरोषसहदेवभयमानसुराधसो वायंगिराः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०० ॥ स यो वृषा वृष्येभिः समोका महो दिवः पृथिव्याश्च
सम्राट् । सतीनसत्वा हव्यो भरेषु मरुत्वानो भवत्विद्रं जती ॥ १ ॥
यस्यानामः सूर्यस्येव यामो भरेभरे वृचहा शुष्मो अस्ति । वृषंतमः
सखिभिः स्वेभिरेवैर्मरुत्वानो भवत्विद्रं जती ॥ २ ॥ दिवो न यस्य
रेतमो दुधानाः पंथासो यंति शवसापरीताः । तरद्द्वेषाः सासहिः
पौंस्येभिर्मरुत्वानो भवत्विद्रं जती ॥ ३ ॥ सो अंगिरोभिरंगिर-
स्तमो भूवृषा वृषभिः सखिभिः सखा सन् । अग्निमभिर्अग्मी
गातुभिर्ज्येष्ठो मरुत्वानो भवत्विद्रं जती ॥ ४ ॥ स सूनुभिर्न रुद्रे-

अ० १. अ० ७. व० ८.]   ॥ ८१ ॥   [म० १. अ० १५. सू० १००.

पा॒र॒य॒ अ॒प॒ नः॒ शो॒ष्नु॑चत् अ॒घं ॥ ७ ॥ सः नः॒ सिं॒धुं॑ऽइव ना॒वया॑
अ॒ति॒ प॒र्ष॒ स्व॒स्तये॑ अ॒प॒ नः॒ शो॒ष्नु॑चत् अ॒घं ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ९८ ॥ वै॒श्वा॒न॒र॒स्य॑ सु॒ऽम॒तौ॒ स्या॒म॒ राजा॑ हि कं॒ भुव॑नानां
अ॒भि॒ऽश्रीः॒ इ॒तः॒ जा॒तः॒ वि॒श्वं॑ इ॒दं वि॒ च॒ष्टे॒ वै॒श्वा॒न॒रः॒ य॒त॒ते॒ सू॒र्ये॒-
ण॥ १ ॥ पृ॒ष्टः॒ दि॒वि॒ पृ॒ष्टः॒ अ॒ग्निः॒ पृ॒थि॒व्यां॒ पृ॒ष्टः॒ वि॒श्वाः॒ ओ॒ष॒धीः॒ आ
वि॒वेश॑ वै॒श्वा॒न॒रः॒ सह॑सा पृ॒ष्टः॒ अ॒ग्निः॒ सः नः॒ दि॒वा॒ सः॒ रि॒षः॒ पा॒तु
न॒क्तं॑ ॥ २ ॥ वै॒श्वा॒न॒र॒ त॒व॒ तत् स॒त्यं॒ अ॒स्तु॒ अ॒स्मान् रा॒यः॒ म॒घ॑ऽवा॒-
नः॒ स॒च॑तां॒ तत् नः॒ मि॒त्रः॒ व॒रु॒णः॒ म॒म॒ह॑तां॒ अ॒दि॒तिः॒ सिं॒धुः॒ पृ॒-
थि॒वी॒ उ॒त॒ द्यौः॑ ॥ ३ ॥ ६ ॥

॥ ९९ ॥ जा॒त॑ऽवे॒द॒से॒ सु॒न॒वा॒म॒ सो॒मं॒ अ॒रा॒ति॒ऽय॒तः॒ नि॒ द॒हा॒-
ति॒ वे॒दः॒ सः नः॒ प॒र्ष॑त् अ॒ति॒ दुः॑ऽगा॒नि॒ वि॒श्वा॑ ना॒वा॑ऽइव सिं॒धुं
दुः॑ऽइ॒ता॒ अ॒ति॒ अ॒ग्निः॑ ॥ १ ॥ ७ ॥

॥ १०० ॥ सः॒ यः॒ वृ॒षा॑ वृ॒ष्ण्ये॑भिः सं॑ऽओ॒काः॒ म॒हः॒ दि॒वः॒ पृ॒थि॒-
व्याः॒ च॒ सं॑ऽरा॒ट् स॒ती॒न॑ऽस॒त्वा॒ ह॒व्यः॒ भ॒रे॑षु म॒रु॒त्वान् नः॒ भ॒व॒तु॒ इ॒न्द्रः॒
ज॒ती ॥ १ ॥ य॒स्य॑ अ॒ना॒प्तः॒ सू॒र्य॑स्यऽइव या॒मः॒ भ॒रे॑ऽभ॒रे॒ वृ॒त्र॑ऽहा
शु॒ष्मः॒ अ॒स्ति॒ वृ॒षन्॑ऽत॒मः॒ स॒खि॑ऽभिः॒ स्वे॒भिः॒ ए॒वैः॒ म॒रु॒त्वान् नः॒
भ॒व॒तु॒ इ॒न्द्रः॒ ज॒ती ॥ २ ॥ दि॒वः॒ न॒ य॒स्य॑ रे॒त॒सः॒ दु॒घा॒नाः॒ पं॒था॒सः॒ यं॒ति
श॒व॑सा अ॒प॒रि॑ऽइ॒ताः॒ त॒र॒त्ऽद्वे॒षाः॒ स॒स॒हिः॒ पौं॒स्ये॑भिः म॒रु॒त्वान् नः॒
भ॒व॒तु॒ इ॒न्द्रः॒ ज॒ती ॥ ३ ॥ सः॒ अंगि॑रःऽभिः॒ अंगि॑रःऽत॒मः॒ भू॒त् वृ॒षा॑
वृ॒ष॑ऽभिः॒ स॒खि॑ऽभिः॒ स॒खा॑ स॒न् ऋ॒ग्मि॑ऽभिः॒ ऋ॒ग्मी॑ गा॒तु॑ऽभिः
ज्ये॒ष्ठः॒ म॒रु॒त्वान् नः॒ भ॒व॒तु॒ इ॒न्द्रः॒ ज॒ती ॥ ४ ॥ सः॒ सू॒नु॑ऽभिः॒ न॒ रु॒द्रे॒-

अ० १. अ० ७. व० ११.] ॥ ८२ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १००.

भिर्ऋभ्वा नृषाह्ये सासह्रौ अमित्रान् । सनीळेभिः श्रवस्यानि
तूर्वेन्मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ ५ ॥ ८ ॥ स मन्युमीः समद-
नस्य कर्तास्माकेभिर्नृभिः सूर्ये सनत् । अस्मिन्नहन्त्सत्प-
तिः पुरुहूतो मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ ६ ॥ तमूतयो
रणयञ्छूरसातौ तं क्षेमस्य क्षितयः कृण्वत चां । स विश्वस्य
करुणस्येश एको मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ ७ ॥ तमप्संत
शर्वस उत्सवेषु नरो नरमवसे तं धनाय । सो अंधे चित्तमसि
ज्योतिर्विदन्मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ ८ ॥ स सव्येन यमति
ब्राधतश्चित्स दक्षिणे संगृभीता कृतानि । स कीरिणा
चित्सनिता धनानि मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ ९ ॥ स
ग्रामेभिः सनिता स रथेभिर्विदे विश्वाभिः कृष्टिभिर्नृपद्य ।
स पौंस्येभिरभिभूरशस्तीर्मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ १० ॥ ९ ॥
स जामिभिर्यत्समजाति मीळ्हेऽजामिभिर्वा पुरुहूत
एवैः । अपां तोकस्य तनयस्य जेषे मरुत्वान्नो भवत्विद्रं
जती ॥ ११ ॥ स वज्रभृदस्युहा भीम उग्रः सहस्रचेताः
शतनीथ ऋभ्वा । चम्रीषो न शर्वसा पांचजन्यो मरु-
त्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ १२ ॥ तस्य वज्रं क्रंदति स्मत्स्वर्षा
दिवो न त्वेषो रवथः शिमीवान् । तं संचंते सनयस्तं
धनानि मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ १३ ॥ यस्याजसं शर्वसा
मानमुक्थ परिभुजद्रोदसी विश्वतः सीं । स पारिषत्क्र-
तुभिर्मदसानो मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती ॥ १४ ॥ न यस्य
देवा देवता न मर्ता आपश्च न शर्वसो अंतमापुः । स
प्ररिक्वा त्वक्षसा क्ष्मो दिवश्च मरुत्वान्नो भवत्विद्रं जती
॥ १५ ॥ १० ॥ रोहिच्छयावा सुमदंशुर्ललामीर्द्युक्षा राय ऋजा-

अ० १. अ० ७. व० ११.] ॥ ८२ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १००.

भिः ऋ॒भ्वा नृ॒ऽसह्ये स॒स॒ह्रान् अ॒मि॒त्रान् स॒ऽनी॒ळेभिः श्र॒व॒स्या-
नि तूर्वे॑न् म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥५॥८॥ सः म॒न्युऽमीः स॒-
ऽम॒र्दन॒स्य क॒र्ता अ॒स्माकै॑भिः नृ॒ऽभिः सूर्ये॑ स॒न॒त् अ॒स्मिन् अ॒ह॒न्
स॒त्ऽप॒तिः पु॒रु॒ऽहू॒तः म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥६॥ तं ऊ॒तयः
र॒ण॒यन् श्रू॒ऽसा॒तौ तं क्षे॒म॒स्य क्षि॒तयः कृ॒ण्व॒त् चां सः वि॒श्व॒स्य
क॒रु॒ण॒स्य ई॒शे ए॒कः म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥७॥ तं अ॒प्स॒न्त
श॒र्व॒सः उ॒त्ऽस॒वेषु॑ न॒रः न॒रं अ॒व॒से तं ध॒नाय॑ सः अ॒धे चि॒त् त॒म॒सि
ज्यो॒तिः वि॒द॒त् म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥८॥ सः स॒व्ये॒न
य॒म॒ति॒ ब्रा॒ध॒तः चि॒त् सः द॒क्षि॒णे संऽगृ॑भी॒ता कृ॒ता॒नि सः की॒रि-
णा॑ चि॒त् स॒नि॒ता ध॒ना॒नि म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥९॥ सः
ग॒र्मा॒भिः स॒नि॒ता सः रथे॑भिः वि॒दे वि॒श्वा॒भिः कृ॒ष्टिऽभिः नु अ॒द्य
सः पौं॒स्ये॒भिः अ॒भिऽभूः अ॒श॒स्तीः म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती
॥१०॥१॥ सः जा॒मिऽभिः य॒त् संऽअ॒जा॒ति मी॒ळ्हे अ॒जा॒मिऽभिः
वा पु॒रु॒ऽहू॒तः ए॒वैः अ॒पां तो॒क॒स्य त॒न॒य॒स्य जे॒षे म॒रु॒त्वान् नः
भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥११॥ सः व॒ज्रऽभृ॒त् द॒स्युऽहा भी॒मः उ॒ग्रः स॒ह-
स्र॑ऽचे॒ताः श॒तऽनी॒थः ऋ॒भ्वा च॒म्री॒षः न श॒र्व॒सा पांच॑ऽज॒न्यः
म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥१२॥ तस्य॑ व॒ज्रः क्र॑ंद॒ति स्म॒त्
स्वःऽसाः दि॒वः न त्वे॒षः र॒व॒थः शि॒मीऽवा॒न् तं स॒च॒न्ते स॒न॒यः तं
ध॒ना॒नि म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥१३॥ यस्य॑ अ॒ज॒सं श॒र्व॒सा
मा॒नं उ॒क्थं प॒रिऽभु॒ज॒त् रो॒द॒सी वि॒श्व॒तः सीं सः पा॒रि॒ष॒त् क्र-
तु॑ऽभिः म॒न्द॒सा॒नः म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥१४॥ न यस्य॑
दे॒वाः दे॒वता॑ न म॒र्ताः आ॒पः च॒न श॒र्व॒सः अ॒न्तं आ॒पुः सः प्रऽरि॒क्ता
त्व॒क्ष॒सा क्ष॒मः दि॒वः च म॒रु॒त्वान् नः भ॒व॒तु इ॒न्द्रः ऊ॒ती ॥१५॥ १०॥
रो॒हि॒त् श्या॒वा सु॒म॒त्ऽअ॒ंशुः ल॒ला॒मीः द्यु॒क्षा रा॒ये ऋ॒ज॒ऽअ॒-

अ० १. अ० ७. व० १३.] ॥ ८३ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०१.

श्वस्य । वृषण्वतं बिभ्रती धूर्षु रथं मद्रा चिकेत नाहुषीषु
विष्णु ॥ १६ ॥ एतत्त्यक्त इन्द्र वृष्ण उक्थं वार्षागिरा अभि
गृणन्ति राधः । ऋजाश्वः प्रष्टिभिरंबरीषः सहदेवो भयमानः
सुराधाः ॥ १७ ॥ दस्यूज्जिम्यूंश्च पुरुहूत एवैर्हत्वा पृथिव्यां
शर्वा नि बर्हीति । सनत्क्षेत्रं सखिभिः श्वित्येभिः सनत्सूर्ये
सनत्पः सुवज्रः ॥ १८ ॥ विश्वाहिन्द्रो अधिवक्ता नो अस्त्व-
परिहृताः सनुयाम वाजं । तन्नो मित्रो वरुणो मामहंता-
मदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ १०१ ॥ १-११ कुत्स आंगिरसः ॥ इन्द्रः ॥ १-७ जगती । ८-११ चिह्न ॥

॥ १०१ ॥ प्रमंदिने पितुमदर्चता वचो यः कृष्णगर्भा निरहन्नु-
जिष्वना । अवस्यवो वृषणं वज्रदक्षिणं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे
॥ १ ॥ यो व्यसं जाहृषाणेन मन्युना यः शंबरं यो अहन्पिपुमव्रतं ।
इन्द्रो यः शुष्णमशुषं न्यावृणङ्गुरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ २ ॥ यस्य
द्यावापृथिवी पौंस्यं महद्यस्य व्रते वरुणो यस्य सूर्यः । यस्येन्द्रस्य
सिंधवः सश्रति व्रतं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ३ ॥ यो अश्वानां
यो गवां गोपतिर्वशी य आरितः कर्मणि कर्मणि स्थिरः । वी-
ळोश्चिदिन्द्रो यो असुन्वतो वधो मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ४ ॥
यो विश्वस्य जगतः प्राणतस्पतियो ब्रह्मणे प्रथमो गा अविंदत् ।
इन्द्रो यो दस्यूरधरां अवातिरन्मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ५ ॥ यः
शूरेभिर्हव्यो यश्च भीरुभिर्यो धावद्भिर्हूयते यश्च जिग्युभिः । इन्द्रं यं
विश्वा भुवनाभि संदधुर्मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ६ ॥ १२ ॥ रुद्रा-
णामेति प्रदिशा विचक्षणो रुद्रेभिर्योषां तनुते पृथु जयः ।
इन्द्रं मनीषा अभ्यर्चति श्रुतं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ७ ॥

अ० १. अ० ७. व० १३.] ॥ ८३ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०१.

श्वस्य वृषणऽवतं विभ्रती धूऽसु रथं मंद्रा चिकेत नाहुषीषु
विष्णु ॥ १६ ॥ एतत् त्यत् ते इन्द्र वृषो उक्थं वार्षागिराः अभि
गृणंति राधः ऋजऽअश्वः प्रष्टिऽभिः अंबरीषः सहऽदेवः भय-
मानः सुऽराधाः ॥ १७ ॥ दस्यून् शिम्यून् च पुरुऽहूतः एवैः हत्वा
पृथिव्यां शर्वा नि बर्हीत्सनत्क्षेत्रं सखिऽभिः श्वित्येभिः सनत्
सूर्ये सनत् अपः सुऽवज्रः ॥ १८ ॥ विश्वाहा इन्द्रः अधिऽवक्ता नः
अस्तु अपरिऽहृताः सनुयाम वाजं तत् नः मित्रः वरुणः मम-
हंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ ११ ॥

॥ १०१ ॥ प्र मंदिने पितुऽमत् अर्चेत् वचः यः कृष्णऽगर्भाः
निऽअहन् ऋजिश्चना अवस्यवः वृषणं वज्रऽदक्षिणं मरुत्वंतं
सख्याय हवामहे ॥ १ ॥ यः विऽअसं जहृषाणेन मन्युना यः शंबरं
यः अहन् पिपुं अव्रतं इन्द्रः यः शुष्णं अशुषं नि अवृणक् मरुत्वंतं
सख्याय हवामहे ॥ २ ॥ यस्य द्यावापृथिवी पौंस्यं महत् यस्य
व्रते वरुणः यस्य सूर्यः यस्य इन्द्रस्य सिंधवः सश्रति व्रतं मरुत्वंतं
सख्याय हवामहे ॥ ३ ॥ यः अश्वानां यः गवां गोऽपतिः वशी यः
आरितः कर्मणिऽकर्मणि स्थिरः वीळोः चित् इन्द्रः यः असुन्वतः
वधः मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ४ ॥ यः विश्वस्य जगतः प्राणतः
पतिः यः ब्रह्मणे प्रथमः गाः अविंदत् इन्द्रः यः दस्यून् अधरान्
अवऽअतिरत् मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ५ ॥ यः शूरैभिः हव्यः
यः च भीरुऽभिः यः धावत्ऽभिः हूयते यः च जिग्युऽभिः इन्द्रं यं
विश्वा भुवना अभि संऽदधुः मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ६ ॥ १२ ॥
रुद्राणां एति प्रऽदिशा विऽचक्षुणः रुद्रेभिः योषा तनुते पृथु ज-
यः इन्द्रं मनीषा अभि अर्चेति श्रुतं मरुत्वंतं सख्याय हवामहे ॥ ७ ॥

अ० १. अ० ७. व० १५.] ॥ ८४ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०२.

यद्वा मरुत्वः परमे सधस्थे यद्वावमे वृजने मादयासे । अत आ
याह्यध्वरं नो अच्छा त्वाया हविश्चकृमा सत्यराधः ॥ ८ ॥ त्वायेन्द्र
सोमं सुषुमा सुदक्ष त्वाया हविश्चकृमा ब्रह्मवाहः । अधा नियुत्वः
सर्गणो मरुद्भिरस्मिन्यज्ञे बर्हिषि मादयस्व ॥ ९ ॥ मादयस्व हरि-
भिर्ये त इन्द्र वि षस्व शिप्रे वि सृजस्व धेने । आ त्वा सुशिप्र हरयो
वहंतूश्नह्व्यानि प्रति नो जुषस्व ॥ १० ॥ मरुत्स्तोत्रस्य वृजनस्य
गोपा वयमिन्द्रेण सनुयाम वाजं । तन्नो मित्रो वरुणो मामहं-
तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १०२ ॥ १-११ कुत्स आंगिरसः ॥ इन्द्रः ॥ १-१० जगती । ११ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०२ ॥ इमां ते धियं प्र भरि मही महीमस्य स्तोत्रे धिषणा
यत्त आनजे । तमुत्सवे च प्रसवे च सासहिमिन्द्र देवासः
शवसामदन्ननु ॥ १ ॥ अस्य श्रवो नद्यः सप्त विभ्रति द्यावाक्षा-
मा पृथिवी दर्शतं वपुः । अस्मे सूर्याचंद्रमसाभिचक्षे श्रद्धे
कमिन्द्र चरतो वितर्तुरं ॥ २ ॥ तं स्मा रथं मघवन्प्राव सातये
जैत्रं यं ते अनुमदाम संगमे । आज्ञा न इन्द्र मनसा पुरुष्ट
त्वायज्ञो मघवञ्छर्म यच्छ नः ॥ ३ ॥ वयं जयेम त्वया युजा
वृतमस्माकमंशमुदवा भेरभरे । अस्मभ्यमिन्द्र वरिवः सुगं
कृधि प्र शत्रूणां मघवन्वृष्या रुज ॥ ४ ॥ नाना हि त्वा
हवमाना जना इमे धनानां धर्तरवसा विपन्यवः । अस्माकं
स्मा रथमा तिष्ठ सातये जैत्रं हीन्द्र निभृतं मनस्तव ॥ ५ ॥ १४ ॥
गोजिता बाहू अमितक्रतुः सिमः कर्मन्कर्मञ्छतमू-
तिः खजंकरः । अकल्प इन्द्रः प्रतिमानमोजसाथा जना
वि ह्वयंते सिषासवः ॥ ६ ॥ उक्ते शतान्मघवन्नुच्च भूर्यस

अ० १. अ० ७. व० १५.] ॥ ८४ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०२.

यत् वा मरुत्वः परमे सधऽस्ये यत् वा अवमे वृजने मादयासे
अतः आ याहि अध्वरं नः अच्छ त्वाऽया हविः चकृम सत्यऽरा-
धः ॥ ८॥ त्वाऽया इंद्र सोमं सुसुम सुऽदक्ष त्वाऽया हविः चकृम
ब्रह्मऽवाहः अध नियुत्व सऽगणः मरुत्ऽभिः अस्मिन् यज्ञे
बर्हिषि मादयस्व ॥ ९॥ मादयस्व हरिऽभिः ये ते इंद्र वि स्यस्व
शिप्रे वि सृजस्व धेने आ त्वा सुऽशिप्र हरयः वहंतु उशन् हव्या-
नि प्रति नः जुषस्व ॥ १०॥ मरुत्ऽस्तोत्रस्य वृजनस्य गोपाः वयं
इंद्रेण सनुयाम वाजं तत् नः मित्रः वरुणः ममहंतां अदितिः
सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११॥ १३॥

॥ १०२॥ इमां ते धियं प्रभरे महः महीं अस्य स्तोत्रे धिषणां
यत् ते आनजे तं उत्ऽसवे च प्रऽसवे च ससहिं इंद्र देवासः शव-
सा अमदन् अनु ॥ १॥ अस्य अवः नद्यः सप्त विभ्रति द्यावाक्षा-
मा पृथिवी दर्शतं वपुः अस्मे सूर्या चंद्रमसा अभिऽचक्षे अद्दे कं
इंद्र चरतः विऽतर्तुरं ॥ २॥ तं स्म रथं मघऽवन् प्र अव सातये
जैवं यं ते अनुऽमदाम संऽगमे आजा नः इंद्र मनसा पुरुऽस्तुत
त्वायत्ऽभ्यः मघऽवन् शर्म यच्छ नः ॥ ३॥ वयं जयेम त्वया युजा
वृतं अस्माकं अंशं उत् अव भरेऽभरे अस्मभ्यं इंद्र वरिवः सुऽगं
कृधि प्र शत्रूणां मघऽवन् वृष्या रुज ॥ ४॥ नाना हि त्वा हव-
मानाः जनाः इमे धनानां धर्तः अवसा विपन्यवः अस्माकं स्म
रथं आ तिष्ठ सातये जैवं हि इंद्र निऽभृतं मनः तव ॥ ५॥ १४॥
गोऽजिता बाहू अमितऽक्रतुः सिमः कर्मन्ऽकर्मन् शतंऽऊ-
तिः खजंऽकरः अकल्पः इंद्रः प्रतिऽमानं ओजसा अथ जनाः
वि ह्वयंते सिसासवः ॥ ६॥ उत् ते शतात् मघऽवन् उत् च भूयसः

अ० १. अ० ७. व० १७.] ॥ ८५ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०३.

उत्सहस्राद्रिरिचे कृष्टिषु श्रवः । अमात्रं त्वा धिषणा तित्विषे
मह्यधा वृचाणि जिघ्रसे पुरंदर ॥ ७ ॥ त्रिविष्टिधातुं प्रतिमान-
मोजसस्तिस्त्रो भूमीर्नृपते त्रीणि गोचना । अतीदं विश्वं भुवनं
ववक्षिथाश्चरुर्दिद्र जनुषा सनादसि ॥ ८ ॥ त्वां देवेषु प्रथमं
हवामहे त्वं बभूथ पृतनासु सासहिः । सेमं नः कारुमुपमन्यु-
मुद्भिदमिंद्रः कृणोतु प्रसवे रथं पुरः ॥ ९ ॥ त्वं जिगेथ न धना
रुरोधिथाभेषाजा मघवन्महात्सु च । त्वामुग्रमवसे सं शिशीम-
स्यथा न इंद्र हवनेषु चोदय ॥ १० ॥ विश्वाहिंद्रो अधिवक्ता नो
अस्त्वपारहृताः सनुयाम वाजं । तन्नो मित्रो वरुणो मामहंता-
मदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

॥ १०३ ॥ १-८ कुत्स आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०३ ॥ तत्त इन्द्रियं परमं पराचैरधारयंत कवयः पुरेदं ।
क्षमेदमन्यद्विष्यन्त्यदस्य समी पृच्यते समनेव केतुः ॥ १ ॥
स धारयत्पृथिवीं पप्रथच्च वज्रेण हत्वा निरपः संसर्ज ।
अहन्नहिमभिन्नद्रौहिणं व्यहन्यंसं मघवा शचीभिः ॥ २ ॥
स जातूर्भर्मा अहधान् ओजः पुरो विभिंदन्नचरद्वि दा-
सीः । विद्वान्वज्रिन्दस्येवे हेतिमस्यार्यं सहो वर्धया
द्युम्नमिंद्र ॥ ३ ॥ तदूचुषे मानुषेमा युगानि कीर्तेन्यं मघवा
नाम विभ्रत् । उपप्रयन्दस्युहत्याय वज्री यद्ध सूनुः
श्रवसे नाम दधे ॥ ४ ॥ तदस्येदं पश्यता भूरि पुष्टं
अदिंद्रस्य धत्तन वीर्याय । स गा अविंदत्सो अविंद-
दश्वान्तस ओषधीः सो अपः स वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥ भूरिकर्मणे
वृषभाय वृष्णे सत्यश्रुष्माय सुनवाम सीमं । य आहत्या परि-

अ० १. अ० ७. व० १७.] ॥ ८५ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०३.

उत् सहस्रात् रि॒रि॒चे॒ कृ॒ष्टिषु॑ श्रवः॑ अ॒मा॒त्रं॑ त्वा॒ धि॒ष्णा॑ ति॒-
 त्वि॒षे॒ म॒ही॒ अ॒र्धं॑ वृ॒त्राणि॑ जि॒घ्र॒से॒ पुरं॑ ऽद॒र ॥ ७ ॥ त्रि॒वि॒ष्टि॑ ऽधातुं
 प्र॒ति॑ ऽमा॒नं॑ ओज॑सः ति॒स्रः॑ भू॒मीः॑ नृ॒ऽप॒ते॒ त्रीणि॑ रो॒च॒ना अति॑
 इ॒दं वि॒श्वं॑ भुव॑नं व॒व॒क्षि॒थ॒ अ॒श॒त्रुः॑ इ॒न्द्र॒ ज॒नुषा॑ स॒नात् अ॒सि ॥ ८ ॥
 त्वां दे॒वेषु॑ प्र॒थ॒मं॑ ह॒वा॒म॒हे॒ त्वं ब॒भू॒थ॒ पृ॒त॒ना॒सु स॒स॒हिः सः॑ इ॒मं नः॑
 का॒रुं॒ उ॒प॒ऽम॒न्युं॒ उ॒त् ऽभि॒दं॑ इ॒न्द्रः॑ कृ॒णो॒तु प्र॒ऽस॒वे रथं॑ पु॒रः ॥ ९ ॥ त्वं
 जि॒गे॒थ॒ न ध॒ना॑ रु॒रो॒धि॒थ॒ अ॒र्भेषु॑ आ॒जा म॒घ॒ऽव॒न् म॒हत् ऽसु॑ च॒
 त्वां उ॒ग्रं अ॒व॒से॒ सं शि॒शी॒म॒सि॒ अथ॑ नः॒ इ॒न्द्र॒ ह॒व॒नेषु॑ चो॒द॒य ॥ १० ॥
 वि॒श्वा॒हा इ॒न्द्रः॑ अ॒धि॒ऽव॒क्ता नः॑ अ॒स्तु अ॒प॒रि॒ऽहृ॒ताः स॒नु॒या॒म॒
 वा॒जं तत् नः॑ मि॒त्रः॑ व॒रु॒णः॑ म॒म॒ह॒न्ता॑ अ॒दि॒तिः॑ सि॒न्धुः॑ पृ॒थि॒वी
 उ॒त द्यौः ॥ ११ ॥ १५ ॥

॥ १०३ ॥ तत् ते इन्द्रियं परमं पराचैः आधारयन्त कवयः पुरा
 इदं क्षमा इदं अन्यत् दिवि अन्यत् अस्य सं ईं पृच्यते समना ऽइव
 केतुः ॥ १ ॥ सः धारयत् पृथिवीं पप्रथत् च वज्रेण हत्वा निः अपः
 ससर्ज अहन् अहिं अभिनत् रौहिणं वि अहन् वि ऽअसं मघ ऽवा
 शचीभिः ॥ २ ॥ सः जातू ऽभर्मा श्रत् ऽदधानः ओजः पुरः वि॒-
 ऽभि॒द॒न् अ॒च॒र॒त् वि दा॒सीः॑ वि॒द्वान् व॒ज्रि॒न् दस्य॑वे हेतिं अस्य
 आर्ये सहः वर्धय द्युम्नं इन्द्र ॥ ३ ॥ तत् ऊचुर्षे मानुषा इमा युगा॒-
 नि की॒र्ते॒न्य॑ म॒घ॒ऽवा॒ नाम॑ विभ्रत् उप ऽप्रयन् दस्यु ऽहत्याय व॒-
 जी यत् ह सूनुः श्रवसे नाम दधे ॥ ४ ॥ तत् अस्य इदं पश्यत् भूरि
 पुष्टं श्रत् इन्द्रस्य धत्तन् वीर्याय सः गाः अविन्दत् सः अविन्दत् अ॒-
 श्वान् सः ओषधीः सः अपः सः वनानि ॥ ५ ॥ १६ ॥ भूरि ऽकर्मणे
 वृषभाय वृष्णे सत्य ऽशुष्माय सुनवाम सोमं यः आ ऽहत्य परि॒-

अ० १. अ० ७. व० १९.] ॥ ८६ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०४.

पंथीव शूरोऽयज्वनो विभजन्नेति वेदः ॥ ६ ॥ तदिंद्र मेव वीर्यं
चकर्ण यत्ससंतं वज्रेणाबोधयोऽहिं । अनु त्वा पत्नीर्दधितं
वयंश्च विश्वे देवासो अमदन्नं त्वा ॥ ७ ॥ शुष्णं पिप्पुं कुर्यं
वृत्रमिंद्र यदावधीर्वि पुरः शंबरस्य । तन्नो मित्रो वरुणो
मामहंतामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ १७ ॥

॥ १०४ ॥ १-९ कुत्स आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०४ ॥ योनिष्ट इंद्र निषदे अकारि तमा नि षीद स्वानो
नार्वी । विमुच्या वयोऽवसायाश्चान्दोषा वस्तोर्वहीयसः प्रपि-
त्वे ॥ १ ॥ ओ ते नर इंद्रमूतये गुनू चित्तान्सद्यो अध्वनो जग-
म्यात् । देवासो मन्युं दासस्य अमन्ते न अ वक्षन्सुविताय वरुणं
॥ २ ॥ अव त्मना भरते केतवेदा अव त्मना भरते फेनमुदन् । क्षी-
रेण स्नातः कुर्यवस्य योषे हते ते स्यातां प्रवरे शिफायाः ॥ ३ ॥
युयोप नाभिरुपरस्यायोः प्र पूर्वाभिस्तिरते राष्टि शूरः । अंजसी
कुलिशी वीरपत्नी पयो हिनवाना उदभिर्भरंते ॥ ४ ॥ प्रति यस्या
नीथादर्शि दस्योरोको नाच्छा मदनं जानती गात् । अध स्मा
नो मघवज्ज्वकृतादिन्मा नो मघेव निष्पपी परा दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥
स त्वं न इंद्र सूर्ये सो अप्सवनागास्त्व आ भज जीवशंसे । मांतरां
भुजमा रीरिषो नः अदितं ते महत इन्द्रियाय ॥ ६ ॥ अधा मन्ये
अत्रे अस्मा अधायि वृषा चोदस्व महते धनाय । मा नो अकृते
पुरुहूत योनाविंद्र क्षुध्यद्भो वयं आसुतिं दाः ॥ ७ ॥ मा नो
वधीरिंद्र मा परा दा मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः ।
आंडा मा नो मघवज्ज्वक्र निर्भन्मा नः पात्रा भेत्सहजानुषा-
णि ॥ ८ ॥ अर्वाडेहि सोमकामं त्वाहुरयं सुतस्तस्य पिबा

अ० १. अ० ७. व० १९.] ॥ ८६ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०४.]

पंथीऽइव शूरः अयज्वनः विऽभजन् एति वेदः ॥ ६ ॥ तत इन्द्र
प्रऽइव वीर्यं चकर्थ यत् ससंतं वज्रेण अवोधयः अहिं अनु त्वा
पत्नीः हृषितं वयः च विश्वे देवासः अमदन अनु त्वा ॥ ७ ॥ शुष्मा
पिप्पुं कुर्यं व वृचं इन्द्र यदा अवधीः वि पुरः शंबरस्य तत नः मित्रः
वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ १०४ ॥ योनिः ते इन्द्र निऽसदे अकारि तं आ नि मीद स्या नः
न अर्वा विऽमुच्यं वयः अवऽसाय अश्वान दीपा वस्त्राः वहीय-
सः प्रऽपित्वे ॥ १ ॥ ओ त्वे नरः इन्द्र ऊतये गुः नु चित तान मयः
अध्वनः जगम्यात् देवासः मन्युं दासस्य अमन ते नः आ वशान
सुविताय वरे ॥ २ ॥ अव त्मना भरते केतऽवेदाः अव त्मना भरते
फेनं उदन् क्षीरेण स्नातः कुर्यवस्य योषि हते ते स्यातां प्रयगे
शिफायाः ॥ ३ ॥ युयोप नाभिः उपरस्य आयोः प्र पूर्वाभिः तिरते
राष्ट्रि शूरः अंजसी कुलिगी वीरऽपत्नी पयः हिन्यानाः उद-
ऽभिः भरते ॥ ४ ॥ प्रति यत् स्या नीचा अदंशि दम्याः ओकः न
अच्छ सदनं जानती गात् अध स्म नः मघऽवन चकृतात इत
मा नः मघाऽइव निष्पपी परा दाः ॥ ५ ॥ १८ ॥ सः त्वं नः इन्द्र मुंयं
सः अपऽसु अनागाऽत्वे आ भज जीवऽशंस मा अंतरां भुजं आ
रिरिषः नः अदितं ते महते इन्द्रियाय ॥ ६ ॥ अध मन्य अत ते अस्मि
अधायि वृषां चोदस्व महते धनाय मा नः अकृतं पुरुऽहत योना
इन्द्र क्षुध्यत्ऽभ्यः वयः आऽसुतिं दाः ॥ ७ ॥ मा नः वधीः इन्द्र मा
परा दाः मा नः प्रिया भोजनानि प्र मोषीः आंदा मा नः म-
घऽवन् शक्र निः भेत् मा नः पाचां भेत् सहऽजानुपाणि ॥ ८ ॥
अर्वाङ् आ इहि सोमऽकामं त्वा आहुः अयं सुतः तस्य पिब

अ० १. अ० ७. व० २२.] ॥ ८७ ॥ [म० १. अ० १५. सू० १०५.

मदाय । उरुष्यचा जठर आ वृषस्व पितेव नः शृणुहि
हूयमानः ॥ ९ ॥ १९ ॥

॥ १०५ ॥ १-१९ आम्पस्त्रितः कुत्सो वा ॥ विष्णे देवाः ॥ १-७. ९-१८ पंक्तिः ।

८ महावृहती यवमध्या । १९ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०५ ॥ चंद्रमा अप्सवंतरा सुपर्णो धावते दिवि । न वो
हिरण्यनेमयः पदं विंदंति विद्युतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १ ॥
अर्थमिद्धा उ अर्थिन आ जाया युवते पतिं । तुंजाते वृषण्यं पयः
परिदाय रसं दुहे वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ २ ॥ मो षु देवा अदः
स्व परव पादि दिवस्परि । मा सोम्यस्य शंभुवः शूने भूम कदा
चन वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ३ ॥ यज्ञं पृच्छाम्यवमं स तद्भूतो
वि वोचति । क्व अतं पूर्वं गतं कस्तद्धिभर्ति नूतनो वित्तं मे
अस्य रोदसी ॥ ४ ॥ अमी ये देवाः स्थनं चिषा रोचने दिवः । क्व
अतं कदनृतं क्व प्रत्ना व आहुतिर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ५ ॥ २० ॥
क्व अतस्य धर्णसि क्वरुणस्य चक्षुणं । कर्दर्यम्णो महस्पथाति
क्रामेम दूढ्यो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ६ ॥ अहं सो अस्मि
यः पुरा सुते वदामि कानि चित् । तं मा व्यत्याध्योऽवृको न
तृणजं मृगं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ७ ॥ सं मा तपंत्यभितः
सपत्नीरिव पर्शवः । मूषो न शिश्ना व्यदंति माध्यः स्तो-
तारं ते शतक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ८ ॥ अमी ये
सप्त रश्मयस्तत्रा मे नाभिरातंता । चितस्तवेदास्यः स
जामित्वाय रेभति वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ९ ॥ अमी ये
पंचोक्ष्णो मध्ये तस्युर्महो दिवः । देवचा नु प्रवाच्यं सधी-
चीना नि वावृतुर्वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १० ॥ २१ ॥ सुपर्णा एत
आसते मध्य आरोधने दिवः । ते संधंति पथो वृकं तरंतं यद्द-

अ० १. अ० ७. व० २२.]   ॥ ८७ ॥   [म० १. अ० १५. सू० १०५.]

मदाय उरुऽव्यचाः जठरे आ वृषस्व पिताऽइव नः शृणुहि
हूयमानः ॥ ९॥ १९॥

॥ १०५ ॥ चंद्रमाः अप्सु अंतः आ सुऽपर्णः धावते दिवि
न वः हिरण्यऽनेमयः पदं विदंति विऽद्युतः वित्तं मे अस्य रो-
दसी ॥ १ ॥ अर्थे इत् वै ऊं अर्थिनः आ जाया युवते पतिं तुं-
जाते वृष्यं पयः परिऽदाय रसंदुहे वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ २ ॥
मो सु देवाः अदः स्वः अव पादि दिवः परि मा सोम्यस्य शं-
ऽभुवः शूने भूम कदा च न वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ३ ॥ यज्ञं
पृच्छामि अवमं सः तत् दूतः वि वोचति कं कृतं पूर्वं गतं कः
तत् बिभर्ति नूतनः वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ४ ॥ अमी ये देवाः
स्थनं त्रिषु आ रोचने दिवः कत् वः कृतं कत् अनृतं कं प्रप्ता वः
आऽहुतिः वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ५ ॥ २० ॥ कत् वः कृतस्य
धर्णसि कत् वरुणस्य चक्षणे कत् अर्यम्णः महः पथा अति का-
मेम दुऽध्यः वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ६ ॥ अहं सः अस्मि यः पुरा
सुते वदामि कानि चित् तं मा व्यंति आऽध्यः वृकः न तृष्णाऽ जं
मृगं वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ७ ॥ सं मा तपंति अभितः सप-
त्नीऽइव पर्शवः मूषः न शिष्वा वि अदंति मा आऽध्यः स्तो-
तारं ते शतऽक्रतो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ८ ॥ अमी ये मप्र
रश्मयः तत्र मे नाभिः आऽतता चितः तत् वेद आप्यः सः जा-
मिऽत्वाय रेभति वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ९ ॥ अमी ये पंच उ-
क्षणाः मध्ये तस्युः महः दिवः देवऽवा नु प्रऽवाच्यं सधीचीनाः
नि ववृतुः वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १० ॥ २१ ॥ सुऽपर्णाः एते
आसते मध्ये आऽरोधने दिवः ते सेधंति पथः वृकं तरंतं यज्ञ-

अ० १. अ० ७. व० २४.] ॥ ८८ ॥ [म० १. अ० १६. सू० १०६.

तीरपो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ ११ ॥ नव्यं तदुक्थ्यं हितं देवासः
 सुप्रवाचनं। ऋतमर्षति सिंधवः सत्यं तातान् सूर्यो वित्तं मे अस्य
 रोदसी ॥ १२ ॥ अग्ने तव तदुक्थ्यं देवेषु स्त्याप्यं। स नः सत्तो म-
 नुषदा देवान्यक्षि विदुष्टरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १३ ॥ सत्तो
 होता मनुषदा देवाँ अक्षा विदुष्टरः। अग्निर्हव्या सुषूदति देवो
 देवेषु मेधिरो वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १४ ॥ ब्रह्मा कृणोति वरुणो
 गातुविदं तमीमहे। व्यूणोति हृदा मतिं नव्यो जायतामृतं वित्तं
 मे अस्य रोदसी ॥ १५ ॥ २२ ॥ असौ यः पंथा आदित्यो दिवि प्र-
 वाच्यं कृतः। न स देवा अतिक्रमे तं मर्तासो न पश्यथ वित्तं मे
 अस्य रोदसी ॥ १६ ॥ चितः कूपेऽवहितो देवान्हवत उतये। तच्छु-
 श्राव बृहस्पतिः कृण्वन् हूरुणादुरु वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १७ ॥
 अरुणो मा सकृद्वृकः पथा यतं ददर्श हि। उज्जिहीते निचाय्या
 तष्टेव पृष्ठ्यामयी वित्तं मे अस्य रोदसी ॥ १८ ॥ एनांगूपेण वय-
 मिद्रवंतोऽभि ध्याम वृजने सर्ववीराः। तन्नो मित्रो वरुणो मा-
 महंतामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

॥ १०६ ॥ १-७ कुत्स आंगिरसः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-६ जगती ॥ ७ विष्णुप ॥

॥ १०६ ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमृतये मारुतं शर्धो अदितिं
 हवामहे। रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो विश्वस्मान्नो अंह-
 सो निष्पिपर्तन ॥ १ ॥ न आदित्या आ गता सर्वतातये
 भूत देवा वृत्रतूर्येषु शंभुवः। रथं न दुर्गाद्वसवः सुदानवो
 विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ २ ॥ अवंतु नः पितरः
 सुप्रवाचना उत देवी देवपुत्रे ऋतावृधा। रथं न दुर्गाद्वसवः
 सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ३ ॥ नराशंसं वा-

अ० १. अ० ७. व० २४.] ॥ ८८ ॥ [म० १. अ० १६. सू० १०६.

तीः अपः वित्तं मे अस्य रोदसी' ॥ ११ ॥ नव्यं तत् उक्थ्यं हितं
देवासः सुऽप्रवाचनं ऋतं अर्षेति सिंधवः सत्यं ततान् सूर्यः वित्तं
मे अस्य रोदसी' ॥ १२ ॥ अग्ने तव त्यत् उक्थ्यं देवेषु अस्ति आर्षं
सः नः सत्तः मनुष्यत् आ देवान् यस्मि विदुऽतरः वित्तं मे अस्य
रोदसी' ॥ १३ ॥ सत्तः होता मनुष्यत् आ देवान् अच्छ विदुऽतरः
अग्निः हव्या सुसूदति देवः देवेषु मेधिरः वित्तं मे अस्य रोद-
सी' ॥ १४ ॥ ब्रह्म कृणोति वरुणः गातुऽविदं तं इमहे वि ऊर्णो-
ति हृदा मतिं नव्यः जायतां ऋतं वित्तं मे अस्य रोदसी' ॥ १५ ॥ २२ ॥
असौ यः पथाः आदित्यः दिवि प्रऽवाच्यं कृतः न सः देवाः अ-
तिऽक्रमे तं मर्तासः न पश्यथ वित्तं मे अस्य रोदसी' ॥ १६ ॥
चितः कूपे अवऽहितः देवान् हवते ऊतये तत् शुश्राव बृहस्प-
तिः कृण्वन् अंहूरणात् उरु वित्तं मे अस्य रोदसी' ॥ १७ ॥ अरुणः
मा सकृत् वृकः पथा यतं ददर्श हि उत् जिहीते निऽचाय्यं तदा-
ऽइव पृष्टिऽआमयी वित्तं मे अस्य रोदसी' ॥ १८ ॥ एना आंगूषेण
वयं इंद्रऽवतः अभि स्याम वृजने सर्वऽवीराः तत् नः मित्रः वरु-
णः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत् द्यौः ॥ १९ ॥ २३ ॥ १५ ॥

॥ १०६ ॥ इंद्रं मित्रं वरुणं अग्निं ऊतये मारुतं गर्धः अदितिं ह-
वामहे रथं न दुऽगात् वसवः सुऽदानवः विश्वस्मात् नः अंहसः
निः पिपर्तन् ॥ १ ॥ ते आदित्याः आ गत सर्वऽतातये भूत देवाः
वृत्रऽतूर्येषु शंऽभुवः रथं न दुऽगात् वसवः सुऽदानवः विश्व-
स्मात् नः अंहसः निः पिपर्तन् ॥ २ ॥ अवंतु नः पितरः सुऽप्रवाच-
नाः उत् देवी देवऽपुत्रे० ऋतुऽवृधा रथं न दुऽगात् वसवः सु-
ऽदानवः विश्वस्मात् नः अंहसः निः पिपर्तन् ॥ ३ ॥ नराशंसं वा-

अ० १. अ० ७. व० २६.] ॥ ८९ ॥ [म० १. अ० १६. सू० १०८.

जिनं वाजयन्निह क्षयद्भीरं पूषणं सुमैरीमहे । रथं न दुर्गावसवः
सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ४ ॥ बृहस्पते सद-
मिन्नः सुगं कृधि शं योर्यत्ने मनुहितं तदीमहे । रथं न दुर्गावसवः
सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ५ ॥ इन्द्रं कुत्सो वृत्र-
हणं शचीपतिं काटे निबाळ्ह ऋषिरहूतये । रथं न दुर्गावसवः
सुदानवो विश्वस्मान्नो अंहसो निष्पिपर्तन ॥ ६ ॥ देवैर्नो देव्यदि-
तिर्नि पातु देवस्त्राता चायतामप्रयुच्छन् । तन्नो मित्रो वरुणो
मामहन्तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १०७ ॥ १-३ कुत्स आंगिरसः ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टु

॥ १०७ ॥ यज्ञो देवानां प्रत्येति सुममादित्यासो भवता मृळ-
यंतः । आ वोऽर्वाची सुमतिर्ववृत्यादंहोश्चिद्या वरिवो वित्तरा-
सत् ॥ १ ॥ उप नो देवा अवसा गमन्तंगिरसां सामभिः स्तूयमानाः ।
इन्द्र इन्द्रियैर्मरुतो मरुद्भिरादित्यैर्नो अदितिः शर्म यंसत् ॥ २ ॥ तन्न
इन्द्रस्तद्वरुणस्तदग्निस्तदर्यमा तत्सविता चनो धात् । तन्नो मित्रो
वरुणो मामहन्तामदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

॥ १०८ ॥ १-१३ कुत्स आंगिरसः ॥ इन्द्राग्नी ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०८ ॥ य इन्द्राग्नी चित्रतमो रथो वामभि विश्वानि
भुवनानि चष्टे । तेना यातं सुरथं तस्थिवांसाथा सोमस्य
पिवतं सुतस्य ॥ १ ॥ यावदिदं भुवनं विश्वमस्त्युरुव्यचा
वरिमता गभीरं । तावाँ अयं पातवे सोमो अस्वरमिन्द्राग्नी
मनसे युवभ्यां ॥ २ ॥ चक्राथे हि सध्यः पङ्कामं भद्रं सधीचीना
वृत्रहणा उत स्थः । तावैन्द्राग्नी मय्यन्ना निषद्या वृणाः सोमस्य

अ० १. अ० ७. व० २६.] ॥ ८९ ॥ [म० १. अ० १६. सू० १०८.]

जिनं वाजयन् इह क्षयत् ऽवीरं पूषणं सुमैः इमहे रथं न दुः ऽगात्
वसवः सु ऽदानवः विश्वस्मात् नः अहंसः निः पिपर्तन् ॥ ४ ॥
बृहस्पते सदं इत् नः सु ऽगं कृधि श योः यत् ते मनुः ऽहितं तत्
इमहे रथं न दुः ऽगात् वसवः सु ऽदानवः विश्वस्मात् नः अहंसः
निः पिपर्तन् ॥ ५ ॥ इन्द्रं कुत्सः वृत्र ऽहनं शची ऽपतिं काटे नि-
ऽबाळ्हः ऋषिः अहूत् ऊतये रथं न दुः ऽगात् वसवः सु ऽदा-
नवः विश्वस्मात् नः अहंसः निः पिपर्तन् ॥ ६ ॥ देवैः नः देवी
अदितिः नि पातु देवः चाता चायतां अप्र ऽयुच्छन् तत् नः मित्रः
वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ७ ॥ २४ ॥

॥ १०७ ॥ यज्ञः देवानां प्रति एति सुमं आदित्यासः भवत
मृळयंतः आ वः अर्वाची सु ऽमतिः ववृत्यात् अंहोः चित् या
वरिवोवित् ऽतरा असत् ॥ १ ॥ उप नः देवाः अवसा आ गमन्तु
अंगिरसां सामं ऽभिः स्तूयमानाः इन्द्रः इन्द्रियैः मरुतः मरुत् ऽभिः
आदित्यैः नः अदितिः शर्म यंसत् ॥ २ ॥ तत् नः इन्द्रः तत् वरुणः तत्
अग्निः तत् अर्यमा तत् सविता चनः धात् तत् नः मित्रः वरुणः
ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ३ ॥ २५ ॥

॥ १०८ ॥ यः इन्द्राग्नी चित्र ऽतमः रथः वां अभि विश्वानि
भुवनानि चष्टे तेन आ यातं सु ऽरथं तम्यि ऽवांसा अथ सोमस्य
पिबतं सुतस्य ॥ १ ॥ यावत् इदं भुवनं विश्वं अस्ति उरु ऽव्यचा
वरिमता गभीरं तावान् अयं पातवे सोमः अस्तु अरं इन्द्राग्नी
मनसे युव ऽभ्यां ॥ २ ॥ चक्रार्थे हि सध्याक् नाम भद्रं सध्रीचीना
वृत्र ऽहनौ जत म्यः तौ इन्द्राग्नी सध्यां चा नि ऽसद्य वृष्णाः सोमस्य

अ० १. अ० ७. व० २८.] ॥ ९० ॥ [म० १. अ० १६. सू० १०९.

वृषणा वृषेथां ॥ ३ ॥ समिद्धेष्वग्निष्वा॒नजा॒ना य॒तसु॑चा ब॒र्हिर्ह
ति॒स्तिरा॒णा । ती॒त्रैः सो॒मैः परि॒षिक्ते॒भिर॒वागे॑न्द्रा॒ग्नी सो॒मन॒साय॑
यातं ॥ ४ ॥ या॒नीन्द्रा॒ग्नी च॒क्रथु॑र्वी॒र्याणि॑ या॒नि रू॒पाण्यु॑त वृष॒ण्या-
नि । या वा॑ प्र॒त्नानि॑ सु॒ख्या शि॒वानि॒ तेभिः॑ सोम॑स्य पिबतं
सुत॑स्य ॥ ५ ॥ २६ ॥ यद॒ब्रवं॑ प्रथ॒मं वा॑ वृ॒णानो॒ऽयं सो॒मो अ॒सुरै॒र्नो
वि॒हव्यः॑ । तां सु॒त्यां अ॒द्धाम॒भ्या हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं
सुत॑स्य ॥ ६ ॥ यदि॑न्द्रा॒ग्नी म॒दथः॑ स्वे दुरो॒णे यद्बृ॒ह्मणि॑ राज॑नि वा
यज॑त्रा । अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं
सुत॑स्य ॥ ७ ॥ यदि॑न्द्रा॒ग्नी यदु॑षु तु॒र्वशेषु॑ यद्बृ॒ह्युष॑नु॒षु पू॒रुषु॑ स्थः ।
अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं सुत॑स्य ॥ ८ ॥
यदि॑न्द्रा॒ग्नी अ॒वम॒स्यां पृथि॒व्यां म॒ध्यम॒स्यां पर॒मस्या॑मु॒त स्थः॑ ।
अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं सुत॑स्य ॥ ९ ॥
यदि॑न्द्रा॒ग्नी पर॒मस्यां॑ पृथि॒व्यां म॒ध्यम॒स्याम॒वम॒स्यामु॒त स्थः॑ ।
अतः॑ परि॒ वृष॑णा॒वा हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं सुत॑स्य ॥ १० ॥
यदि॑न्द्रा॒ग्नी दि॒वि षो॒ यत्पृ॑थि॒व्यां यत्प॑र्व॒तेष्वोष॑धीषु॒प्सु । अतः॑ परि॒
वृष॑णा॒वा हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं सुत॑स्य ॥ ११ ॥ यदि॑न्द्रा॒ग्नी
उदि॑ता॒ सूर्य॑स्य॒ मध्ये॑ दि॒वः स्व॒धया॑ मा॒दये॑थे । अतः॑ परि॒ वृष॑-
णा॒वा हि या॒तमथा॑ सोम॑स्य पिबतं सुत॑स्य ॥ १२ ॥ ए॒वेन्द्रा॒ग्नी
पपि॒वांसा॑ सुत॑स्य॒ विश्वा॒स्मभ्यं॑ सं ज॑यत॒ धना॑नि । तन्नो॑ मि॒त्रो
वरु॑णो मा॒महंता॑मदि॒तिः सिं॒धुः पृथि॒वी उ॒त द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

॥ १०९ ॥ १-८ कुत्स आंगिरसः ॥ इन्द्राग्नी ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १०९ ॥ वि ह्यख्यं मनसा वस्य इच्छन्निन्द्राग्नी ज्ञास
उत वा सजातान् । नान्या युवत्प्रमतिरस्ति मत्स्यं स

अ० १. अ० ७. व० २८.] ॥ ९० ॥ [म० १. अ० १६. सू० १०९.

वृषणा आ वृषेयां ॥ ३ ॥ संऽइक्षेषु अग्निषु आनजाना यतऽसुचा
बर्हिः ऊं तिस्तिराणा तीव्रैः सोमैः परिऽसिक्तेभिः अर्वाक् आ
इंद्राग्नीं सौमनसाय यातं ॥ ४ ॥ यानि इंद्राग्नीं चक्रुः वीर्याणि
यानि रूपाणि उत वृषण्यानि या वां प्रत्नानि सख्या गिवानि
तेभिः सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ५ ॥ २६ ॥ यत् अब्रवं प्रथमं वां
वृणानः अयं सोमः असुरैः नः विऽहव्यः तां सत्यां श्रद्धां अभि
आ हि यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ६ ॥ यत् इंद्राग्नीं मदथः
स्वेदुरोणे यत् ब्रह्मणि राजनि वा यज्ञवा अतः परि वृषणा आ
हि यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ७ ॥ यत् इंद्राग्नीं यदपु
तुर्वशेषु यत् दुह्युषु अनुषु पूरुषु स्थः अतः परि वृषणा आ हि
यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ८ ॥ यत् इंद्राग्नीं अवमस्यां
पृथिव्यां मध्यमस्यां परमस्यां उत स्थः अतः परि वृषणा आ हि
यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ९ ॥ यत् इंद्राग्नीं परमस्यां
पृथिव्यां मध्यमस्यां अवमस्यां उत स्थः अतः परि वृषणा आ
हि यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १० ॥ यत् इंद्राग्नीं दिवि
स्थः यत् पृथिव्यां यत् पर्वतेषु ओषधीषु अपऽसु अतः परि वृष-
णौ आ हि यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ ११ ॥ यत् इंद्राग्नीं
उत्ऽइता सूर्यस्य मध्ये दिवः स्वधया मादयेथे अतः परि वृषणा
आ हि यातं अथ सोमस्य पिबतं सुतस्य ॥ १२ ॥ एव इंद्राग्नीं प-
पिऽवांसा सुतस्य विश्वा अस्मभ्यं सं जयतं धनानि तत नः मित्रः
वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ १३ ॥ २७ ॥

॥ १०९ ॥ वि हि अख्यं मनसा वस्यः इच्छन् इंद्राग्नीं ज्ञासः
उत वा सऽजातान् न अन्या युवत् प्रऽमतिः अस्ति मय्यं सः

अ० १. अ० ७. व० ३०.] ॥ ९१ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११०.]

वां धियं वाजयंतीमतक्षं ॥ १ ॥ अश्रवं हि भूरिदावत्तरा वां वि-
जामातुरुत वा घा स्यालात् । अथा सोमस्य प्रयती युवभ्या-
मिंद्राग्नी स्तोमं जनयामि नव्यं ॥ २ ॥ मा छेद रश्मीरिति नाध-
मानाः पितॄणां शक्तीरनुयच्छमानाः । इंद्राग्निभ्यां कं वृषणी
मदंति ता ह्यद्रीं धिषणाया उपस्थे ॥ ३ ॥ युवाभ्यां देवी धिषणा
मदायेंद्राग्नी सोममुशती सुनोति । तावश्चिना भद्रहस्ता सुपाणी
आ धावतं मधुना पृङ्क्षमप्सु ॥ ४ ॥ युवामिंद्राग्नी वसुनो विभागे
तवस्तमा शुश्रव वृत्रहत्ये । तावासद्या बर्हिषि यज्ञे अस्मिन्प्र
चर्षणी मादयेथां सुतस्य ॥ ५ ॥ २८ ॥ प्र चर्षणिभ्यः पृतनाहवेषु प्र
पृथिव्या रिरिचाथे दिवश्च । प्र सिंधुभ्यः प्र गिरिभ्यो महित्वा
मिंद्राग्नी विश्वा भुवनात्यन्या ॥ ६ ॥ आ भरतं शिस्तं वज्रबाहू
अस्माँ इंद्राग्नी अवतं शचीभिः । इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य येभिः
सपित्वं पितरो न आसन् ॥ ७ ॥ पुरंदरा शिस्तं वज्रहस्तास्माँ
इंद्राग्नी अवतं भरेषु । तन्नो मित्रो वरुणो मामहंतामदितिः
सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

॥ ११० ॥ १-९ कुत्स आंगिरसः ॥ ऋभवः ॥ १-४. ६-८ जगती । ५. ९ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११० ॥ ततं मे अपस्तदु तायते पुनः स्वादिष्टा धीति-
रुचथाय शस्यते । अयं समुद्र इह विश्वदेव्यः स्वाहाकृतस्य समु-
तृप्णुत ऋभवः ॥ १ ॥ आभोगयं प्र यदिच्छंत ऐतनापाकाः
प्रांचो मम के चिदापयः । सौधन्वनासश्चरितस्य भूमना-
गच्छत सवितुर्दाशुषो गृहं ॥ २ ॥ तत्सविता वोऽमृतत्वमा-
सुवद्गोह्यं यच्छुवयंत ऐतन । त्वं चिच्चमसमसुरस्य भक्षणे-
मेकं संतमकृणुता चतुर्वयं ॥ ३ ॥ विष्टी शमी तरणित्वेन

अ० १. अ० ७. व० ३०.] ॥ ९१ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११०.]

वां धियं वाजऽयंती अतश्च ॥ १ ॥ अश्वं हि भूरिदावत्ऽतरा वां
विऽजामातुः उत वा घ स्यालात् अथ सोमस्य प्रऽयंती यु-
वऽभ्यां इंद्राग्नीं स्तोमं जनयामि नव्यं ॥ २ ॥ मा छेद्य रश्मीन्
इति नाधमानाः पितॄणां शक्तीः अनुऽयच्छमानाः इंद्राग्निऽभ्यां
कं वृषणः मदन्ति ता हि अद्रीं धिषणायाः उपऽस्ये ॥ ३ ॥ युवा-
भ्यां देवी धिषणा मदाय इंद्राग्नीं सोमं उशती सुनोति ता
अश्विना भद्रऽहस्ता सुऽपाणी० आ धावतं मधुना पृङ्गं अपऽसु
॥ ४ ॥ युवां इंद्राग्नीं वसुनः विऽभागे तवःऽतमा शुश्रव वृचऽहत्ये
तौ आऽसद्य बर्हिषि यज्ञे अस्मिन् प्र चर्षणीं मादयेथां सुत-
स्य ॥ ५ ॥ २८ ॥ प्र चर्षणिऽभ्यः पृतनाऽहवेषु प्र पृथिव्याः रिरि-
चाथे दिवः च प्र सिंधुऽभ्यः प्र गिरिऽभ्यः महिऽत्वा प्र इंद्राग्नीं
विष्वा भुवना अति अन्या ॥ ६ ॥ आ भरतं शिष्टांतं वज्रऽबाहू०
अस्मान् इंद्राग्नीं अवतं शचीभिः इमे नु ते रश्मयः सूर्यस्य
येभिः सुऽपित्वं पितरः नः आसन् ॥ ७ ॥ पुरंऽदरा शिष्टांतं
वज्रऽहस्ता अस्मान् इंद्राग्नीं अवतं भेरपु तत् नः मित्रः वरुणः
ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ८ ॥ २९ ॥

॥ ११० ॥ ततं मे अपः तत् ऊं तायते पुनः स्वादिष्टा धीतिः
उचथाय शस्यते अयं समुद्रः इह विश्वऽदेव्यः स्वाहाऽकृतस्य सं
ऊं तृप्णुत ऋभवः ॥ १ ॥ आऽभोगयं प्र यत् इच्छंतः ऐतन् अपा-
काः प्रांचः मम के चित् आपयः सौधन्वनासः चरितस्य भूमनां
अगच्छत सवितुः दाशुषः गृहं ॥ २ ॥ तत् सविता वः अमृतऽत्वं आ
असुवत् अगोह्यं यत् श्रवयंतः ऐतन् त्वं चित् चमसं असुरस्य
भक्ष्णं एकं संतं अकृणुत चतुऽवयं ॥ ३ ॥ विष्टी शमी तरणिऽत्वेन

अ० १. अ० ७. व० ३२.] ॥ ९२ ॥ [म० १. अ० १६. सू० १११.

वा॒घतो॒ मर्ता॑सः॒ संतो॑ अ॒मृत॒त्वमा॑न॒शुः। सौ॒ध॒न्व॒ना ऋ॒भवः॒ सूर॑-
चक्ष॑सः॒ संवत्स॑रे॒ सम॑पृ॒च्यंत॒ धी॒तिभिः॑ ॥ ४ ॥ क्षे॒त्रमि॒व वि॒ म॑मु-
स्ते॒जने॑न॒ एकं॑ पा॒त्रमृ॑भवो॒ जेह॑मानं। उ॒प॒स्तु॒ता उ॒प॒मं ना॒ध॒माना॑
अ॒मर्त्ये॑षु॒ श्रव॑ इ॒च्छमा॑नाः ॥ ५ ॥ ३० ॥ आ॒ म॒नी॒षाम॑न्तरि॒क्षस्य॑
नृ॒भ्यः सु॒चे॒व घृ॒तं जु॑ह॒वाम॑ वि॒द्मना॑। त॒र॒णित्वा॒ ये पि॒तुर॑स्य स॒श्विर॑
ऋ॒भवो॒ वाज॑म॒रुह॑न्दि॒वो रजः॑ ॥ ६ ॥ ऋ॒भुर्न॒ इन्द्रः॑ श॒र्वसा॒ नवी॑-
या॒नृभु॑र्वा॒जेभि॒र्वसु॑भि॒र्वसु॑र्द॒दिः। यु॒ष्माकं॑ दे॒वा अव॑सा॒हनि॑ प्रि-
ये॒भि॒ ति॒ष्ठेम॑ पृ॒त्सु॒तीर॑सु॒न्वतां॑ ॥ ७ ॥ नि॒श्चर्म॑ण॒ ऋ॒भवो॒ गाम॑-
पि॒शत॒ सं व॒त्सेना॑सृ॒जता॒ मा॒तरं॒ पुनः॑। सौ॒ध॒न्व॒नासः॒ स्वप॑स्य॒या
नरो॒ जि॒व्री यु॒वा॒ना पि॒तरा॑कृ॒णोत॑न ॥ ८ ॥ वा॒जेभि॑र्नो॒ वाज॑सा-
ता॒ववि॑ड्मृ॒भुमाँ॑ इन्द्र॒ चि॒त्रमा॑ द॒र्षि रा॒धः। तन्नो॑ मि॒त्रो वरु॑णी
मा॒मह॑न्ता॒मदि॑तिः॒ सिं॒धुः पृ॒थि॒वी उ॒त द्यौः॑ ॥ ९ ॥ ३१ ॥

॥ १११ ॥ १-५ कुत्स आंगिरसः ॥ ऋभवः ॥ १-४ जगती । ५ त्रिष्टुप् ॥

॥ १११ ॥ त॒क्षन्व॑थं सु॒वृत्तं॑ वि॒द्मना॑प॒सस्त॑क्ष॒न्हरी॑ इन्द्र-
वा॒हा वृ॒षण्व॑सू । त॒क्षन्पि॒तृभ्या॑मृ॒भवो॒ युव॑द्वय॒स्तक्ष॑न्वत्साय
मा॒तरं॒ सचा॒भुवँ॑ ॥ १ ॥ आ॒ नो य॒ज्ञाय॑ त॒क्षत॑ ऋ॒भुम॑द्वयः
ऋ॒त्वे द॑क्षाय सु॒प्रजा॑व॒तीमि॑षं । यथा॒ क्षया॑म॒ सर्व॑वीर॒या
वि॒शा तन्नः॑ श॒र्धाय॑ धासथा॒ स्वि॑न्द्रियं ॥ २ ॥ आ॒ त॒क्षत॑ सा॒ति-
म॒स्मभ्य॑मृ॒भवः॒ सा॒तिं रथा॑य सा॒तिम॑र्वते नरः । सा॒तिं नो॒ जैत्री॑
सं म॑हेत वि॒श्वहा॑ जा॒मिम॑जा॒मिं पृ॒तना॑सु स॒क्षणि॑ ॥ ३ ॥ ऋ॒भुक्ष॑-
ण॒मिन्द्र॑मा हु॒व उ॒तय॑ ऋ॒भून्वाजा॑न्म॒रुतः॒ सोम॑पीतये । उ॒भा
मि॒त्रावरु॑णा नू॒नम॑श्वि॒ना ते नो॑ हि॒न्वन्तु॑ सा॒तये॑ धिये जि-
वे ॥ ४ ॥ ऋ॒भुर्भ॑राय॒ सं शि॑शातु सा॒तिं संम॑र्य॒जिद्वा॒जो अ॒स्माँ

अ० १. अ० ७. व० ३२.] ॥ ९२ ॥ [म० १. अ० १६. सू० १११.

वा॒घ॒तः॑ म॒र्ता॒सः॑ सं॒तः॑ अ॒मृत॑ऽत्वं अ॒न॒शुः॑ सौ॒ध॒न्व॒नाः॑ ऋ॒भ॒वः॑
सूर॑ऽचक्ष॒सः॑ सं॒व॒त्स॒रे॑ सं॒ अपृ॑च्यन्त॒ धी॒ति॑ऽभिः॑ ॥४॥ द्यौ॒चं॑ऽद॒व वि
म॒मुः॑ ते॒ज॒ने॒न ए॒कं पा॒त्रं ऋ॒भ॒वः॑ जेह॒मानं॑ उ॒पऽस्तु॒ताः॑ उ॒पऽमं॑
ना॒ध॒मा॒नाः॑ अ॒म॒र्त्येषु॑ श्र॒वः॑ इ॒च्छ॒मा॒नाः॑ ॥५॥ ३०॥ आ म॒नी॒षां
अ॒न्त॒रि॒क्ष॒स्य नृ॑ऽभ्यः॑ सु॒चाऽद॒व घृ॒तं जु॒ह॒वाम॒ वि॒द्य॒ना त॒र॒णि॒ऽत्वा
ये पि॒तुः॑ अ॒स्य स॒श्वि॒रे ऋ॒भ॒वः॑ वा॒जं अ॒रु॒हन् दि॒वः र॒जः॑ ॥६॥ ऋ॒भुः॑
नः॒ इ॒न्द्रः॑ श॒व॒सा न॒वी॒यान् ऋ॒भुः॑ वा॒जे॒भिः॑ व॒सुऽभिः॑ व॒सुः॑ द॒दिः॑
यु॒ष्मा॒कं दे॒वाः॑ अ॒व॒सा अ॒ह॒नि प्रि॒ये अ॒भि ति॒ष्ठे॒म पृ॒त्नु॒तीः॑ अ॒
सु॒न्व॒तां ॥७॥ निः॒च॒र्म॒णः॑ ऋ॒भ॒वः॑ गां अ॒पि॒श॒त॒ सं व॒त्से॒न अ॒मृ॒ज॒त
मा॒तरं॑ पु॒नः॑ सौ॒ध॒न्व॒ना॒सः॑ सु॒ऽअ॒प॒स्य॒या न॒रः॑ जि॒घ्री॒ यु॒वा॒ना
पि॒तरा॑ अ॒कृ॒णो॒त॒न् ॥८॥ वा॒जे॒भिः॑ नः॒ वा॒जं॑ऽमा॒नो अ॒वि॒दि॒ ऋ॒
भुऽमा॒न् इ॒न्द्र चि॒त्रं आ द॒र्षि॒ रा॒धः॑ तत् नः॒ मि॒त्रः॑ व॒रु॒णः॑ म॒म॒ह॒न्तां॑
अ॒दि॒तिः॑ सि॒न्धुः॑ पृ॒थि॒वी उ॒त द्यौः॑ ॥९॥ ३१॥

॥ १११ ॥ त॒क्षन् रथं॑ सु॒ऽवृ॒तं वि॒द्य॒नाऽअ॒प॒सः॑ त॒क्षन् ह॒री
इ॒न्द्रऽवा॒हा वृ॒ष॒णऽव॒सू० त॒क्षन् पि॒तृऽभ्यां॑ ऋ॒भ॒वः॑ यु॒वन् व॒यः॑
त॒क्षन् व॒त्साय॑ मा॒तरं॑ स॒चाऽभु॒वं ॥१॥ आ नः॒ य॒ज्ञाय॑ त॒द्यात् ऋ॒
भुऽम॒त् व॒यः॑ ऋ॒ते द॒क्षाय॑ सु॒ऽप्र॒जा॒व॒तीं इ॒षं यथा॑ द॒क्षाय॑म॒ सर्वं॑ऽवी॒
र॒या वि॒शा तत् नः॒ श॒र्धाय॑ धा॒स॒थ सु॒ इ॒न्द्रि॒यं ॥२॥ आ त॒द्यात् सा॒तिं
अ॒स्मभ्य॑ ऋ॒भ॒वः॑ सा॒तिं रथा॑य सा॒तिं अ॒र्व॒ते न॒रः॑ सा॒तिं नः॒ जि॒घ्री
सं म॒हे॒त् वि॒श्व॒हा जा॒मिं अ॒जा॒मिं पृ॒त॒ना॒सु स॒द्या॒णिं ॥३॥ ऋ॒भु॒श॒र॒णं
इ॒न्द्र आ हु॒वे ऊ॒तये॑ ऋ॒भून् वा॒जा॒न् म॒रु॒तः॑ सो॒मऽपी॒तये॑ उ॒भा मि॒
त्रा॒व॒रु॒णा नू॒नं अ॒श्वि॒ना ते नः॒ हि॒न्व॒न्तु सा॒तये॑ धि॒ये जि॒घे ॥४॥
ऋ॒भुः॑ भ॒राय॑ सं शि॒शा॒तु सा॒तिं स॒म॒र्ये॒ऽजि॒त् वा॒जः॑ अ॒स्मा॒न्

अ० १. अ० ७. व० ३४.] ॥ ९३ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११२.

अविष्टु । तन्नो मित्रो वरुणो मामहंतामदितिः सिंधुः पृथिवी
उत द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ ११२ ॥ १-२५ कुत्स आंगिरसः ॥ १^१ द्यावापृथिव्यौ । १^२ अग्निः । १^{३-४}-२५ अश्विनौ ॥
१-२३ जगती । २४. २५ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११२ ॥ ईळे द्यावापृथिवी पूर्वचित्तयेऽग्निं घर्मं सुरुचं या-
मन्निष्टये । याभिर्भरे कारमंशाय जिन्वथस्ताभिर्ऋषु ऊतिभिर-
श्विना गतं ॥ १ ॥ युवोर्दानाय सुभरा असश्चतो रथमा तस्थुर्वचसं
न मंतवे । याभिर्धियोऽवथः कर्मन्निष्टये ताभिर्ऋषु ऊतिभिर-
श्विना गतं ॥ २ ॥ युवं तासां दिव्यस्य प्रशासने विशां क्षयथो
अमृतस्य मज्मना । याभिर्धेनुमस्वंपिन्वथो नरा ताभिर्ऋषु
ऊतिभिरश्विना गतं ॥ ३ ॥ याभिः परिज्मा तनयस्य मज्मना
द्विमाता तूर्षु तरणिर्विभूषति । याभिस्त्रिमंतुरभवद्विचक्षणस्ता-
भिर्ऋषु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ ४ ॥ याभीरेभं निवृतं सितमद्भ्य
उद्वंदनमैरयतं स्वर्दृशे । याभिः कण्वं प्र सिषासंतमावतं ताभिर्ऋषु
ऊतिभिरश्विना गतं ॥ ५ ॥ ३३ ॥ याभिरंतकं जसमानमारणे
भुज्युं याभिरव्यथिभिर्जिजिन्वथुः । याभिः कर्केधुं वय्यं च
जिन्वथस्ताभिर्ऋषु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ ६ ॥ याभिः शुचंतिं
धनसां सुषंसदै तप्तं घर्ममोम्यावतमचये । याभिः पृथ्विगुं
पुरुकुत्समावतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ ७ ॥ याभिः
शचीभिर्वृषणा परावृजं प्राधं श्रोणं चक्षस एतवे कृथः ।
याभिर्वर्तिकां ग्रसिताममुचतं ताभिर्ऋषु ऊतिभिरश्विना
गतं ॥ ८ ॥ याभिः सिंधुं मधुमंतमसश्चतं वसिष्ठं याभिरजरा-
वजिन्वतं । याभिः कुत्सं श्रुतर्यं नर्यमावतं ताभिर्ऋषु ऊति-

अ० १. अ० ७. व० ३४.] ॥ ९३ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११२.

अविष्टु तत् नः मित्रः वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी
उत द्यौः ॥ ५ ॥ ३२ ॥

॥ ११२ ॥ ईळे द्यावापृथिवी पूर्वऽचिन्तये अग्निं घर्मं सुऽरुचं
यामन् इष्टये याभिः भरे कारं अंशाय जिन्वथः ताभिः ऊं सु
ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ १ ॥ युवोः दानाय सुऽभराः अम-
श्वतः रथं आ तस्युः वचसं न मंतवे याभिः धियः अचथः कर्मन
इष्टये ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ २ ॥ युवं तामां
दिव्यस्य प्रऽशासने विशां क्षयथः अमृतस्य मज्मना याभिः धनं
अस्वं पिन्वथः नरा ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ
गतं ॥ ३ ॥ याभिः परिऽज्मा तनयस्य मज्मना द्विऽमाता तृपं
तरणिः विऽभूषति याभिः त्रिऽमंतुः अभवत् विऽचक्ष्णः ताभिः
ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ४ ॥ याभिः रभं निऽचतं
सितं अत्ऽभ्यः उत् वंदनं ऐरयतं स्वः हृशे याभिः कण्वं प्र सिमा-
संतं आवतं ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ५ ॥ ३३ ॥
याभिः अंतकं जसमानं आऽअरणे भुज्युं याभिः अन्यथिऽभिः
जिजिन्वथुः याभिः कर्कधुं वय्यं च जिन्वथः ताभिः ऊं सु ऊति-
ऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ६ ॥ याभिः शुचंति धनऽसां सुऽसंसदं
तप्तं घर्मं ओम्याऽवतं अचये याभिः पृथिऽगुं पुरुऽकुत्सं आवतं
ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ७ ॥ याभिः शचीभिः
वृषणा पराऽवृजं प्र अंधं श्रोणं चक्षसे एतये कृयः याभिः वति-
कां यसितां अमुंचतं ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ
गतं ॥ ८ ॥ याभिः सिंधुं मधुऽमंतं असश्वतं वसिष्ठं याभिः अजरा
अजिन्वतं याभिः कुत्सं श्रुतये नये आवतं ताभिः ऊं सु ऊति-

अ० १. अ० ७. व० ३६.] ॥ ९४ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११२.

भिरश्विना गतं ॥ ९॥ याभिर्विशपलां धनसामथर्थं
सहस्रमीळ्ह आजावजिन्वतं । याभिर्वशमश्वं प्रेणिमावतं
ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ १० ॥ ३४ ॥ याभिः
सुदानू औशिजाय वणिजे दीर्घश्रवसे मधु कोशे अक्षरत् ।
कक्षीवतं स्तोतारं याभिरावतं ताभिरू षु ऊतिभिर-
श्विना गतं ॥ ११ ॥ याभी रसां क्षोदसोन्नः पिपिन्वथु-
रन्श्वं याभी रथमावतं जिषे । याभिस्त्रिशोक उस्त्रिया
उदाजत ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ १२ ॥ याभिः
सूर्यं परियाथः परावति मंधातारं क्षैचपत्येषावतं ।
याभिर्विप्रं प्र भरद्वाजमावतं ताभिरू षु ऊतिभिर-
श्विना गतं ॥ १३ ॥ याभिर्महामतिथिग्वं कशेजुवं दि-
बोदासं शंबरहत्य आवतं । याभिः पूभिद्ये चसदस्युमावतं
ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ १४ ॥ याभिर्वसं
विपिपानमुपस्तुतं कलिं याभिर्वित्तजानिं दुवस्यथः ।
याभिर्व्यश्वमुत पृथिमावतं ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना
गतं ॥ १५ ॥ ३५ ॥ याभिर्नरा शयवे याभिरचये याभिः
पुरा मनवे गातुमीषथुः । याभिः शारीराजतं स्यूमरश्मये
ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ १६ ॥ याभिः पठर्वा
जठरस्य मज्मनाग्निर्नादीदेचित इडो अज्मन्ना । या-
भिः शर्यातमवथो महाधने ताभिरू षु ऊतिभिर-
श्विना गतं ॥ १७ ॥ याभिरंगिरो मनसा निरणयथोऽयं
गच्छथो विवरे गोअरणसः । याभिर्मनुं शूरमिषा समावतं
ताभिरू षु ऊतिभिरश्विना गतं ॥ १८ ॥ याभिः पत्नीर्वि-
मदाय न्यूहथुरा घ वा याभिररुणीरशिक्षतं । या-

अ० १. अ० ७. व० ३६.] ॥ ९४ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११२.

ऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ९१ ॥ याभिः विशपला धनऽसां अथर्व्यं
सहस्रऽमीळहे आजौ अजिन्वतं याभिः वशं अश्व्यं प्रेणिं आवतं
ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ९० ॥ ३४ ॥ याभिः
सुऽदानू० औशिजाय वणिजे दीर्घऽश्रवसे मधु कोशः अक्षरत्
कक्षीवंतं स्तोतारं याभिः आवतं ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अ-
श्विना आ गतं ॥ ९१ ॥ याभिः रसां क्षोदसा उन्नः पिपिन्वथुः
अनश्वं याभिः रथं आवतं जिषे याभिः चिऽशोकः उस्त्रियाः
उत्ऽआजंत ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ९२ ॥
याभिः सूर्ये परिऽयाथः पराऽवति मंधातारं क्षैबऽपत्येषु आवतं
याभिः विप्रं प्रभरत्ऽवाजं आवतं ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अ-
श्विना आ गतं ॥ ९३ ॥ याभिः महां अतिथिऽग्वं कशःऽजुर्व दि-
वःऽदासं शंवरऽहत्ये आवतं याभिः पूऽभिद्ये चसदस्युं आवतं
ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ९४ ॥ याभिः वस्रं
विऽपिपानं उपऽस्तुतं कलिं याभिः विह्वऽजानिं दुवस्यथः या-
भिः विऽअश्वं उत पृथिं आवतं ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्वि-
ना आ गतं ॥ ९५ ॥ ३५ ॥ याभिः नरा शयवे याभिः अचये याभिः
पुरा मनवे गातुं ईषथुः याभिः शारीः आजंतं स्यूमऽरश्मये ता-
भिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ९६ ॥ याभिः पठवा
जठरस्य मज्मना अग्निः न अदीदेत् चितः इडः अज्मन् आ
याभिः शयीतं अवथः महाऽधने ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अ-
श्विना आ गतं ॥ ९७ ॥ याभिः अंगिरः मनसा निऽररायथः अयं
अच्छथः विऽवरे गोऽअर्णसः याभिः मनुं शूरं इषा संऽआवतं
ताभिः ऊं सु ऊतिऽभिः अश्विना आ गतं ॥ ९८ ॥ याभिः पत्नीः
विऽमदाय निऽऊहथुः आ घ वा याभिः अरुणीः अशिष्टातं या-

अ० १. अ० ८. व० १.]   ॥ ९५ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११३.

भिः सु॒दासं॑ ऊ॒हयुः॑ सु॒देव्यं॑ ताभि॒रू षु॑ ऊ॒तिभि॑र॒श्विना॒
ग॒तं ॥ १९ ॥ याभिः॑ श॒न्ताती॑ भव॒थो द॒दाश्रु॑षे भु॒ज्युं याभि॑-
रव॒थो याभि॑र॒धिगुं॑ । ओ॒म्याव॑तीं सु॒भरा॑मृत॒स्तुभं॑ ताभि॒रू षु॑
ऊ॒तिभि॑र॒श्विना॒ ग॒तं ॥ २० ॥ ३६ ॥ याभिः॑ कृ॒शानु॑म॒सने॑
दुव॒स्यथो॑ ज॒वे याभि॑र्यूनो॒ अ॒र्व॒त॒माव॑तं । मधु॑ प्रि॒यं भ॑रथो॒
यत्स॒रड्भ्य॑स्ताभि॒रू षु॑ ऊ॒तिभि॑र॒श्विना॒ ग॒तं ॥ २१ ॥ याभि॑र्न॒रं
गोषु॑युधं नृषा॒ह्ये क्षे॒त्रस्य॑ सा॒ता तन॑यस्य जि॒न्वथः॑ । याभी॒
रथा॑ अ॒व॒थो याभि॑र॒र्व॒त॒स्ताभि॒रू षु॑ ऊ॒तिभि॑र॒श्विना॒ ग॒तं ॥ २२ ॥
याभिः॑ कु॒त्स॒मार्जु॑ने॒यं श॑त॒क्रतू॑ प्र तु॒र्वी॒तिं प्र च॑ दु॒भीति॑माव॒तं ।
याभि॑र्ध्व॒संति॑ पुरुषंति॒माव॑तं ताभि॒रू षु॑ ऊ॒तिभि॑र॒श्विना॒
ग॒तं ॥ २३ ॥ अ॒प्र॒स्वती॑म॒श्विना॒ वाच॑म॒स्मे कृतं॑ नो द॒त्ता वृ॑षणा
मनी॒षां । अ॒द्यूत्येऽव॑से नि ह॒ये वां वृ॑धे च नो भव॒तं वाज॑-
सा॒तौ ॥ २४ ॥ द्युभि॑र॒क्तुभिः॑ परि पा॒तम॒स्मान॑रि॒ष्टेभि॑र॒श्विना॒
सौभ॑गेभिः । तन्नो॑ मि॒त्रो व॑रु॒णो मा॑म॒हंता॑म॒दितिः॑ सि॒न्धुः
पृथि॒वी उ॒त द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥ ७ ॥

॥ ११३ ॥ १-२० कुत्स आंगिरसः ॥ ११.२. २-२० उपाः । ११.४ उपा रात्रिश्च ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११३ ॥ इ॒दं श्रेष्ठं॑ ज्योति॑षां ज्योति॒रागा॑च्चि॒त्रः प्र॑के॒तो
अ॒जनि॑ष्ट वि॒भ्वा । यथा॑ प्र॒सूता॑ सवि॒तुः स॒वायँ॑ ए॒वा
रा॒त्र्युष॑से योनि॑म॒रैक् ॥ १ ॥ रु॒श॒ङ्गत्सा॑ रु॒श॒ती श्वे॒त्यागा॑-
दौ॒र॒गु कृ॑ष्णा स॒द॒नान्य॑स्याः । स॒मा॒न॒ब॒धू अ॒मृते॑ अ॒नूची॑
द्या॒वा वर्णे॑ च॒रत॑ आ॒मिना॑ने ॥ २ ॥ स॒मा॒नो अध्वा॑
स्व॒स्रो॒रन॑त॒स्तम॒न्या॒न्या च॑रतो दे॒वशि॑ष्टे । न मे॒थेते॑ न
त॒स्थतुः॑ सु॒मेके॑ न॒क्तो॒षासा॑ स॒म॒नसा॑ वि॒रूपे ॥ ३ ॥ भा-

भिः सु॒ऽदा॒से ऊ॒ह॒युः सु॒ऽदे॒व्यं ताभिः ऊं॑ सु॒ ऊ॒तिऽभिः अ॒श्विना॒
 आ ग॒तं ॥ १९ ॥ याभिः शं॒ऽता॒ती० भव॑थः द॒दा॒शुषे॑ भुज्युं याभिः
 अव॑थः याभिः अ॒ग्निऽगुं अ॒म्याऽव॑ती सु॒ऽभरा॑ कृ॒तऽसु॒भं ता-
 भिः ऊं॑ सु॒ ऊ॒तिऽभिः अ॒श्विना॒ आ ग॒तं ॥ २० ॥ ३६ ॥ याभिः कू-
 शानुं॑ अस॑ने दुव॒स्यथः ज॒वे याभिः यू॒नः अ॒व॑तं आ॒व॑तं मधुं प्रियं
 भ॒र॒थः यत् स॒रट्ऽभ्यः॑ ताभिः ऊं॑ सु॒ ऊ॒तिऽभिः अ॒श्विना॒ आ
 ग॒तं ॥ २१ ॥ याभिः नरं॑ गो॒षुऽयु॒धं नृ॒ऽसह्ये॑ क्षे॒त्रस्य॑ सा॒ता तन॑यस्य
 जि॒व॑थः याभिः रथान् अव॑थः याभिः अ॒व॑तः ताभिः ऊं॑ सु॒ ऊ॒-
 तिऽभिः अ॒श्विना॒ आ ग॒तं ॥ २२ ॥ याभिः कु॒त्सं आ॒र्जु॒नेयं॑ शत-
 ऽ॒क्रतू॑ प्र॒तु॒र्वी॒तिं प्र॒च॒ द॒भी॒तिं आ॒व॑तं याभिः ध्व॒संति॑ पुरु॒ऽसंति॑
 आ॒व॑तं ताभिः ऊं॑ सु॒ ऊ॒तिऽभिः अ॒श्विना॒ आ ग॒तं ॥ २३ ॥ अ॒प्र-
 स्व॑ती अ॒श्विना॒ वाचं॑ अ॒स्मे कृ॒तं नः॑ द॒सा वृ॒षणा॑ म॒नीषां॑ अ॒द्युत्ये॑
 अ॒व॑से नि हू॒ये वां वृ॒धे च॒ नः भ॒व॑तं वा॒जऽसा॑ता ॥ २४ ॥ द्यु॒ऽभिः
 अ॒क्तु॒ऽभिः परि॑ पा॒तं अ॒स्मान् अ॒रि॒ष्टेभिः॑ अ॒श्विना॒ सौ॒भ॒ग॒भिः
 तत् नः॑ मि॒त्रः व॒रुणः॑ म॒म॒ह॒न्तां॑ अ॒दि॒तिः सि॒न्धुः पृ॒थि॒वी उ॒त
 द्यौः ॥ २५ ॥ ३७ ॥ ७ ॥

॥ ११३ ॥ इदं श्रेष्ठं ज्योतिषां ज्योतिः आ अगात् चित्रः प्र॒ऽक-
 तः अ॒ज॒नि॒ष्ट वि॒ऽभ्वा यथा॑ प्र॒ऽसू॒ता स॒वितुः॑ स॒वाय॑ ए॒व रा॒ची
 उ॒ष॒से यो॒निं अ॒रैक् ॥ १ ॥ रु॒शंत्ऽव॒त्सा रु॒शंती॑ श्व॒त्या आ अ॒गात्
 अ॒रैक् ऊं॑ कृ॒ष्णा स॒द॒नानि॑ अ॒स्याः स॒मा॒नऽब॑धु० अ॒मृ॒ते अ॒नृ-
 ची॑ द्या॒वा व॒रु॑ च॒रतः॑ आ॒ऽमि॒नाने॑ ॥ २ ॥ स॒मा॒नः अ॒ध्वा स्व-
 स्रोः॑ अ॒न॒तः तं अ॒न्याऽअ॒न्या च॒रतः॑ दे॒वऽशि॑ष्टे० न मे॒धेते॑ न
 त॒स्थतुः॑ सु॒ऽमे॒के० न॒क्तो॒षसा॑ स॒ऽम॒नसा॑ वि॒ऽरु॒पे० ॥ ३ ॥ भा-

अ० १. अ० ८. व० ३.] ॥ ९६ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११३.

स्व॑ती ने॒त्री सू॒नृता॑ना॒मचे॑ति चि॒त्रा वि दुरो॑ न आवः ।
प्रा॒र्या जग॑द्भु नो रा॒यो अ॒ख्यदु॒षा अ॒जीग॒र्भुव॑नानि
वि॒श्वा ॥ ४ ॥ जि॒ह्वश॑ये॒ऽचरि॑तवे म॒घोन्या॑भोगय इ॒ष्टये॑ रा॒य
उ॒ त्वं । द॒भं प॒श्यद्वा उ॒र्विया॑ वि॒चक्ष॑ उ॒षा अ॒जीग॒र्भुव॑-
नानि वि॒श्वा ॥ ५ ॥ १ ॥ क्ष॒त्राय॑ त्वं श्रव॑से त्वं मही॒या इ॒ष्टये॑
त्वम॒र्थमि॒व त्वमि॒त्यै । वि॒सदृ॒शा जी॒विता॑भि॒प्रचक्ष॑ उ॒षा अ॒जी-
ग॒र्भुव॑नानि वि॒श्वा ॥ ६ ॥ ए॒षा दि॒वो दु॒हिता॑ प्र॒त्यदर्शि॑
व्यु॒च्छंती॑ यु॒वतिः॑ शु॒क्रवा॑साः । वि॒श्वस्ये॑शाना॒ पार्थि॑वस्य
वस्व॒ उषो॑ अ॒द्येह॑ सु॒भगे॑ व्यु॒च्छ ॥ ७ ॥ प॒राय॑ती॒नामन्वे॑ति
पा॒थ आ॒यती॑नां प्र॒थमा॑ शश्व॒तीनां॑ । व्यु॒च्छंती॑ जी॒व-
मु॒दीर॑यंत्युषा मृ॒तं कं च॒न बो॒धय॑ंती ॥ ८ ॥ उषो॒ यदग्निं॑
स॒मिधे॑ च॒कर्थ॑ वि यदाव॒श्चक्ष॑सा॒ सूर्य॑स्य । यन्मा॒नुषा॑न्य॒स्य-
मा॒णाँ अ॒जीग॒स्तद्दे॒वेषु॑ च॒कृषे॑ भ॒द्रम॑घ्नः ॥ ९ ॥ क॒िया॒त्या
यत्स॒मया॑ भ॒वाति॒ या व्यू॒षुर्याश्च॑ नूनं व्यु॒च्छान् । अनु॒
पूर्वाः॑ कृ॒पते॑ वाव॒शाना॑ प्र॒दीध्या॑ना जी॒षम॒न्याभि॑रे-
ति ॥ १० ॥ २ ॥ इ॒युष्टे॑ ये पू॒र्वतरा॑मप॒श्यन्व्यु॒च्छंती॑मु॒षसं॑
म॒र्त्यासः॑ । अ॒स्माभि॑रू॒ नु प्र॑ति॒चक्ष्या॑भू॒दो ते य॑ंति॒ ये
अ॒परी॑षु प॒श्यान् ॥ ११ ॥ या॒वय॑द्द्वेषा॒ ऋत॑पा॒ ऋते॑जाः
सु॒म्नाव॑री॒ सूनु॑ता ई॒रय॑ंती । सु॒मंग॒लीर्वि॑भ्रती दे॒ववी॑ति-
मि॒हाद्यो॑षः श्रेष्ठ॑तमा॒ व्यु॒च्छ ॥ १२ ॥ शश्व॑त्पु॒रोषा॑ व्यु-
वा॒स दे॒व्यथो॑ अ॒द्येदं॑ व्या॒वो म॒घोनी॑ । अ॒थो व्यु॒च्छा-
दु॒त्तराँ॑ अनु॒ द्यू॒नज॑रा॒मृता॑ च॒रति॑ स्व॒धाभिः॑ ॥ १३ ॥
व्यं ५ जि॒भिर्दि॒व आ॒तास्व॑द्यौ॒दप॑ कृ॒ष्णां नि॒र्णिज॑
दे॒व्यावः॑ । प्र॒वो॒धय॑ंत्यरू॒णेभि॑र॒श्वैरो॒षा या॑ति सु॒युजा॑

अ० १. अ० ८. व० ३.] ॥ ९६ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११३.

स्व॒ती ने॒त्री सू॒नृता॑नां अ॒चेति॑ चि॒त्रा वि॒ दुरः॑ नः आ॒वः० प्र॒
 ऽअ॒र्थं ज॒गत् वि॒ ऊं नः॑ रा॒यः अ॒ख्यत् उ॒षाः अ॒जीगः॑ भुव॒नानि॑
 वि॒श्वा ॥४॥ जिह्म॒ऽश्ये॑ च॒रित॑वे म॒घोनी॑ आ॒ऽभोग॑ये इ॒ष्टये॑ रा॒ये
 ऊं त्वं द॒भ्रं प॒श्यत् ऽभ्यः॑ उ॒र्विया॑ वि॒ऽचक्षे॑ उ॒षाः अ॒जीगः॑ भुव॒-
 नानि॑ वि॒श्वा ॥५॥ १॥ क्ष॒त्राय॑ त्वं अ॒वसे॑ त्वं म॒हीये॑ इ॒ष्टये॑ त्वं अ॒र्थ-
 ऽइव॑ त्वं इ॒त्यै वि॒ऽसंह॑शा जी॒विता॑ अ॒भिऽप्र॒चक्षे॑ उ॒षाः अ॒जीगः॑
 भुव॒नानि॑ वि॒श्वा ॥६॥ ए॒षा दि॒वः दु॒हिता॑ प्र॒ति अ॒दर्शि॑ वि॒-
 ऽउ॒च्छंती॑ यु॒वतिः॑ शु॒क्रऽवा॑साः वि॒श्वस्य॑ ई॒शाना॑ पा॒थिव॑स्य
 व॒स्वः उ॒षः अ॒द्य इ॒ह सु॒ऽभगे॑ वि॒ उ॒च्छ ॥७॥ प॒राऽय॑ती॒नां अनु॑
 ए॒ति पा॒थः आ॒ऽयती॑नां प्र॒थमा॑ श॒श्वती॑नां वि॒ऽउ॒च्छंती॑ जी॒वं
 उ॒त्ऽई॒रय॑ती॒ उ॒षाः मृ॒तं कं च॒न बो॒धय॑ती ॥८॥ उ॒षः यत् अ॒ग्निं
 संऽइ॒धे च॒कर्थं॑ वि॒ यत् आ॒वः चक्ष॑सा सूर्य॑स्य यत् मा॒नुषान्
 य॒क्ष्यमा॑णान् अ॒जीगः॑ तत् दे॒वेषु॑ च॒कृषे॑ भ॒द्रं अ॒प्रः ॥९॥ किर॑यति
 आ॒ यत् स॒मया॑ भ॒वाति॑ याः वि॒ऽऊषुः॑ याः च॒ नूनं॑ वि॒ऽउ॒च्छान्
 अनु॑ पूर्वाः कृ॒पते॒ वाव॑शाना प्र॒ऽदी॒ध्याना॑ जोषं अ॒न्याभिः॑ ए॒-
 ति॑ ॥ १० ॥ २॥ ई॒युः ते ये पूर्वे॑ऽतरां अ॒पश्यन्॑ वि॒ऽउ॒च्छंती॑ उप॒सं
 म॒र्त्यासः॑ अ॒स्माभिः॑ ऊं नु प्र॒तिऽचक्ष॑ आ॒भूत् ओ॑ ते य॒न्ति ये
 अ॒परी॑षु प॒श्यान् ॥ ११ ॥ य॒वय॑त् ऽवै॒षाः च॒तऽपाः॑ च॒तेऽजाः॑
 सु॒म्रऽव॑री॒ सू॒नृताः॑ ई॒रय॑ती॒ सु॒ऽमंग॑लीः वि॒भ्रती॑ दे॒वऽवी॑तिं इ॒ह
 अ॒द्य उ॒षः श्रेष्ठ॑ऽतमा॑ वि॒ उ॒च्छ ॥ १२ ॥ श॒श्वत् प॒रा उ॒षाः वि॒ उ॒-
 वा॒सदे॒वी अ॒थो॑ अ॒द्य इ॒दं वि॒ आवः॑ म॒घोनी॑ अ॒थो॑ वि॒ उ॒च्छा॑त्
 उ॒त्ऽतरा॑न् अनु॑ द्यून् अ॒जरा॑ अ॒मृता॑ च॒रति॑ स्व॒धाभिः॑ ॥ १३ ॥ वि॒
 अंजि॑ऽभिः॒ दि॒वः आ॒तासु॑ अ॒द्योत् अ॒प कृ॑ष्णां निःऽनि॒र्ज दे॒वी
 आ॒वः० प्र॒ऽबो॒धय॑ती अ॒रुणे॑भिः अ॒श्वैः आ॒ उ॒षाः या॑ति॒ सु॒ऽयु॒जा

अ० १. अ० ८. व० ५.] ॥ ९७ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११४.

रथेन ॥ १४ ॥ आवहंती पोथा वार्याणि चित्रं केतुं कृणुते चेकि-
ताना । इयुषीणामुपमा शश्वतीनां विभातीनां प्रथमोषा
व्यश्नैत् ॥ १५ ॥ ३ ॥ उदीर्ध्वं जीवो असुर्न आगादप प्रागात्तम
आ ज्योतिरेति । औरैकपंथां यातवे सूर्यायागन्म यत्र प्रतिरन्त
आयुः ॥ १६ ॥ स्यूमना वाच उदियति वह्निः स्तवानो रेभ
उषसो विभातीः । अद्या तदुच्छ गृणुते मघोन्यस्मे आयुर्नि
दिदीहि प्रजावत् ॥ १७ ॥ या गोमतीरुषसः सर्ववीरा व्युच्छंति
दाशुषे मर्त्याय । वायोरिव सूनृतानामुदर्के ता अश्वदा
अश्ववत्सोमसुत्वा ॥ १८ ॥ माता देवानामदितेरनीकं यज्ञस्य
केतुर्वहती वि भाहि । प्रशस्तिकृद्भक्षणे नो व्युच्छा नो जने
जनय विश्ववारि ॥ १९ ॥ यच्चित्रमप्र उषसो वहती जानाय
शशमानाय भद्रं । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः
सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ११४ ॥ १-११ कुत्स सांगिरसः ॥ रुद्रः ॥ १-९ जगती । १०. ११ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११४ ॥ इमा रुद्राय तवसे कपर्दिने क्षयङ्गीराय प्र भरा-
महे मतीः । यथा शमसद्विपदे चतुष्पदे विश्वं पुष्टं ग्रामे
अस्मिन्ननातुरं ॥ १ ॥ मृळा नो रुद्रोत नो मयस्कृधि क्षयङ्गी-
राय नमसा विधेम ते । यच्छं च योश्च मनुरायेजे पिता
तदश्याम तव रुद्र प्रणीतिषु ॥ २ ॥ अश्याम ते सुमतिं
देवयज्यया क्षयङ्गीरस्य तव रुद्र मीढुः । सुम्नायन्निद्वि-
शो अस्माकमा चरारिष्टवीरा जुह्वाम ते हविः ॥ ३ ॥
त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञमाधं वंक् कविमवसे नि ह्वयामहे ।
अरि अस्मद्व्यं हेळा अस्यतु सुमतिमिद्वयमस्या वृणी-

अ० १. अ० ८. व० ५.]   ॥ ९७ ॥   [म० १. अ० १६. सू० ११४.]

रथेन ॥ १४ ॥ आऽवहंती पोषा वायोणि चित्रं कतुं कृणुते चे-
 किताना इयुषीणां उपऽमा शश्वतीनां विऽभातीनां प्रथमा
 उषाः वि अश्वैत् ॥ १५ ॥ ३ ॥ उत् इध्व जीवः असुः नः आ अ-
 गात् अप्र प्र अगात् तमः आ ज्योतिः एति अरक् पंथां यातवे
 सूर्याय अगन्म यत्र प्रऽतिरंते आयुः ॥ १६ ॥ स्यूमना वाचः उत्
 इयति वहिः स्तवानः रेभः उषसः विऽभातीः अद्य तत् उच्छ
 गृणते मघोनि अस्मे आयुः नि दिदीहि प्रजाऽवत् ॥ १७ ॥
 याः गोऽमतीः उषसः सर्वऽवीराः विऽउच्छंति दाणुपे मर्त्याय
 वायोऽइव सूनृतानां उत्ऽअर्के ताः अश्वऽदाः अश्ववत् सो-
 मऽसुत्वा ॥ १८ ॥ माता देवानां अदितेः अनीकं यज्ञस्य कतुः
 बृहती वि भाहि प्रशस्तिऽकृत् ब्रह्मणे नः वि उच्छ आ नः जनै
 जनय विश्वऽवारे ॥ १९ ॥ यत् चित्रं अप्रः उषसः वहंति देवा-
 नाय शशमानाय भद्रं तत् नः मित्रः वरुणः समहंता अदितिः
 सिंधुः पृथिवी उत् द्यौः ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ११४ ॥ इमाः रुद्राय तवसे कपदिने शयतऽवीराय प्र भग-
 महे मतीः यथा शं असत् द्विऽपदे चतुऽपदे विश्वं पुष्टं यामं
 अस्मिन् अनातुर ॥ १ ॥ मृळ नः रुद्र उत् नः मयः कृधि शयत-
 ऽवीराय नमसा विधेम ते यत् शं च योः च मनुः आऽयं न
 पिता तत् अश्याम तव रुद्र प्रऽनीतिषु ॥ २ ॥ अश्याम ते सुऽम-
 तिं देवऽयज्यया शयतऽवीरस्य तव रुद्र मीढः मुम्भऽयन उत्
 विणः अस्माकं आ चर अरिष्टऽवीराः नृहवाम ते हविः ॥ ३ ॥
 त्वेषं वयं रुद्रं यज्ञऽमाधं वंकुं कविं अवसे नि हवामहे अरि
 अस्मत दैव्यं हेळः अस्यतु सुऽमतिं दत्त वयं आस्य आ वरणी-

अ० १. अ० ८. व० ७.] ॥ ९८ ॥ [म० १. अ० १६. सू० ११५.

महे ॥४॥ दि॒वो व॑रा॒हम॑रु॒षं क॑प॒र्दिनं॑ त्वे॒षं रू॒पं न॑म॒सा नि ह्रं-
या॒महे । ह॒स्ते वि॒भ्रज्जे॑ष॒जा वा॒र्याणि॑ श॒र्म व॒र्म हृ॒दि॒रस्म॑भ्यं
यं॒सत् ॥५॥५॥ इ॒दं पि॒त्रे म॒रुता॑मुच्यते॒ वचः॑ स्वा॒दोः स्वा॒दी॒यो
रु॒द्राय॑ व॒र्धनं॑ । रा॒स्वा च॑ नो अ॒मृत॑ म॒र्त॒भोज॑नं॒ त्मने॑ तो॒काय॑ तन॒-
या॒य मृ॒ळ ॥६॥ मा नो॑ म॒हांत॑मु॒त मा नो॑ अ॒र्भकं॑ मा न॒ उक्ष॑तमु॒त
मा न॑ उ॒क्षितं॑ । मा नो॑ व॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ मा नः॑ प्रि॒या-
स्त॒न्वो रु॒द्र री॑रिषः ॥७॥ मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॑ आ॒यौ मा नो॑
गो॒षु मा नो॑ अ॒श्वेषु॑ री॒रिषः॑ । वी॒रा॒न्मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॑धीर्ह-
वि॒ष्मंतः॑ स॒दमि॒त्रा ह॑वामहे ॥८॥ उप॑ ते स्तो॒मान्प॒शुपा॑ इ॒वाक॑रं
रा॒स्वा पि॒त॒र्मरु॑तां सु॒क्षम॑स्मे । भ॒द्रा हि ते॑ सु॒म॒ति॒र्मृ॒ळ॒यत्त॒माथा॑
व॒यम॑व॒ इत्ते॑ वृ॒णीम॑हे ॥९॥ अ॒रे ते॑ गो॒घ्नमु॑त पू॒रुष॑घ्नं क्ष॒यं वी॑र
सु॒क्षम॑स्मे ते॑ अ॒स्तु । मृ॒ळा च॑ नो॒ अधि॑ च ब्रू॒हि दे॒वाधा॑ च नः॑
श॒र्म य॒च्छ द्वि॒वर्हाः॑ ॥१०॥ अ॒वो॒चाम॑ नमो॑ अ॒स्मा अ॒व॒स्य॒वः
शृ॒णोतु॑ नो॒ हव॑ रु॒द्रो म॒रुत्वा॑न् । त॒न्नो मि॒त्रो व॑रु॒णो मा॑म॒हंता॑-
म॒दितिः॑ सि॒न्धुः पृ॒थि॒वी उ॒त द्यौः॑ ॥११॥६॥

॥ ११५ ॥ १-६ कुत्स आंगिरसः ॥ सूर्यः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११५ ॥ चि॒चं दे॒वाना॑मु॒दगा॑दनी॒कं चक्षु॑र्मि॒त्रस्य॑ वरु॒-
ण॒स्याग्नेः॑ । आ॒प्रा द्या॒वापृ॑थि॒वी अ॒न्तरि॑क्षं॒ सूर्य॑ आ॒त्मा
जग॑तस्त॒स्युष॑श्च ॥ १ ॥ सूर्यो॑ दे॒वीमु॑षसं॒ रोच॑मानां॒ मर्यो॑ न
योषा॑म॒भ्येति॑ प॒श्चात् । य॒त्रा न॑रो॒ देव॑य॒न्तो यु॑गानि॒ वित॑न्वते
प्र॒ति भ॒द्राय॑ भ॒द्रं ॥ २ ॥ भ॒द्रा अ॒श्वा ह॒रितः॑ सूर्य॑स्य चि॒चा
एत॑ग्वा अ॒नुमा॑द्यासः । न॒म॒स्य॑न्तो॒ दिव॑ आ॒ पृ॒ष्ठम॑स्युः परि॒
द्या॒वापृ॑थि॒वी य॑ति॒ सद्यः॑ ॥ ३ ॥ तत्सूर्य॑स्य दे॒वत्वं॑ तन्म॒हत्त्वं

अ० १. अ० ८. व० ७.]   ॥ ९८ ॥   [म० १. अ० १६. सू० ११५.

महे ॥ ४ ॥ दिवः वराहं अरुषं कपर्दिनं त्वेषं रूपं नमसा नि ऋ-
यामहे हस्ते विभ्रत् भेषजा वार्याणि शर्मं वर्मं हृदिः अस्मभ्यं
यंसत् ॥ ५ ॥ ५ ॥ इदं पित्रे मरुतां उच्यते वचः स्वादोः स्वादीयः
रुद्राय वर्धनं रास्व च नः अमृतं मर्तः भोजनं तमने तोकाय तन-
याय मृळ ॥ ६ ॥ मा नः महांतं उत मा नः अर्भकं मा नः उद्यंतं
उत मा नः उक्षितं मा नः वधीः पितरं मा उत मातरं मा नः
प्रियाः तन्वः रुद्र रिषिः ॥ ७ ॥ मा नः तोके तनये मा नः आर्या
मा नः गोषु मा नः अश्वेषु रिषिः वीरान् मा नः रुद्र भामितः
वधीः हविष्मंतः सदैव इत्वा हवामहे ॥ ८ ॥ उप ते स्तोमान् पशु-
पाः ऽइव आ अकारं रास्व पितः मरुतां सुस्रं अस्मे भद्रा हि ते
सु ऽमतिः मृळयत् ऽतमा अथ वयं अवः इत् ते वृणीमहे ॥ ९ ॥
आरे ते गो ऽघं उत पुरुष ऽघं क्षयत् ऽवीर सुस्रं अस्मे ते अस्तु
मृळ च नः अधि च ब्रूहि देव अधि च नः शर्मं यच्छ द्वि ऽव-
र्हीः ॥ १० ॥ अवोचाम नमः अस्मै अवस्यवः शृणोतु नः हवै रुद्रः
मरुत्वान् तत् नः मित्रः वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी
उत द्यौः ॥ ११ ॥ ६ ॥

॥ ११५ ॥ चित्रं देवानां उत अगात् अनीकं चक्षुः मित्रस्य व-
रुणस्य अग्नेः आ अप्राः द्यावा पृथिवी अंतरिक्षं सूर्यः आत्मा
जगतः तस्थुषः च ॥ १ ॥ सूर्यः देवीं उषसं रोचमानां मर्यः न यो-
षां अभि एति पश्चात् यत्र नरः देव ऽयंतः युगानि वि ऽतन्वते
प्रति भद्राय भद्रं ॥ २ ॥ भद्राः अश्वः हरितः सूर्यस्य चित्राः एत-
ऽग्वाः अनु ऽमाद्यासः नमस्यंतः दिवः आ पृष्ठं अम्युः परि द्या-
वा पृथिवी यन्ति सद्यः ॥ ३ ॥ तत् सूर्यस्य देव ऽत्वं तत् महि ऽत्वं

अ० १. अ० ८. व० ९.]   ॥ ९९ ॥   [म० १. अ० १७. सू० ११६.

मध्या कर्तोर्वित्तं सं जभार । यदेदयुक्त हरितः सधस्थादाद्रात्री
वासस्तनुते सिमस्मै ॥ ४ ॥ तन्मित्रस्य वरुणस्याभिचक्षे सूर्यो
रूपं कृणुते द्यौरुपस्थे । अनंतमन्यदुशंसस्य पाजः कृष्णमन्यद्व-
रितः सं भरन्ति ॥ ५ ॥ अद्या देवा उदिता सूर्यस्य निरंहसः
पिपृता निरवद्यात् । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः
सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ६ ॥ ७ ॥ १६ ॥

॥ ११६ ॥ १-२५ कक्षीवान्दैर्घतमस औशिजः ॥ अश्विनौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११६ ॥ नासत्याभ्यां बर्हिर्वि व प्र वृजे स्तोमौ इयम्यभ्रियेव
वातः । यावर्भगाय विमदाय जायां सेनाजुवा न्यूहतू रथेन ॥ १ ॥
वीळुपत्नभिराशुहेमभिर्वा देवानां वा जूतिभिः शाशदाना ।
तद्रासभो नासत्या सहस्रमाजा यमस्य प्रधने जिगाय ॥ २ ॥
तुयो ह भुज्युमश्विनोदमेघे रयिं न कश्चिन्ममृवाँ अवाहाः ।
तमूहथुनौभिरात्मन्वतीभिरन्तरिक्षपुद्गिरपोदकाभिः ॥ ३ ॥ ति-
स्रः क्षपस्त्रिरहातिव्रजद्विर्नासत्या भुज्युमूहथुः पतंगैः । समु-
द्रस्य धन्वन्नाद्रस्य पारे त्रिभी रथैः शतपद्भिः षष्ठ्यैः ॥ ४ ॥
अनारम्भणे तदवीरयेथामनास्थाने अग्रभणे समुद्रे । यद-
श्विना ऊहथुर्भुज्युमस्तं शतारिचां नावमातस्थिवांसं ॥ ५ ॥ ८ ॥
यमश्विना ददथुः श्वेतमश्वमघाश्वाय शश्वदित्स्वस्ति ।
तद्वां दाचं महि कीर्तन्यं भूत्पेद्भो वाजी सदमिद्वयो
अर्यः ॥ ६ ॥ युवं नरा स्तुवते पज्जियाय कक्षीवते अरदतं
पुरंधिं । कारोतराच्छफादश्वस्य वृष्णः शतं कुम्भाँ असिंचतं
सुरायाः ॥ ७ ॥ हिमेनाग्निं घंसमवारयेथां पितुमतीमृजम-
स्मा अधत्तं । ऋबीसे अत्रिमश्विनावनीतमुन्निन्यथुः सर्वगणं

अ० १. अ० ८. व० ९.]   ॥ ९९ ॥   [म० १. अ० ११. सू० ११६.

मध्या कर्तौः विऽतंतं सं जभार यदा इत अयुक्त हरितः सध-
 ऽस्थात् आत् रात्री वामः तनुते मिमस्म ॥ ४ ॥ तत मिचम्य वरु-
 णस्य अभिऽचक्षे सूर्यः रूपं कृणुते द्यौः उपऽस्य अनंतं अन्यत
 रुशत् अस्य पाजः कृष्णं अन्यत हरितः सं भरति ॥ ५ ॥ अथ देवाः
 उतऽइता सूर्यस्य निः अंहसः पिपृत निः आवधात तत नः मिच
 वरुणः ममहंतां अदितिः सिंधुः पृथिवी उत द्यौः ॥ ६ ॥ १ ॥ १६ ॥

॥ ११६ ॥ नामत्याभ्यां वहिःऽइव प्र वृजे स्तोमान इयमि
 अभियाऽइव वातः यौ अभगाय विऽमदाय जायां सेनाऽजुवा
 निऽऊहतुः रथेन ॥ १ ॥ वीरुपत्संऽभिः आपुहंसंऽभिः वा देवा-
 नां वा जृतिऽभिः गागदाना तत रासमः नामत्या सत्सं आ जा
 यमस्य प्रऽधने जिगाय ॥ २ ॥ तुर्यः ह भुज्यं अश्विना उदऽमघे रयिं
 नकः चित् ममृऽवान अव अहाः तं ऊहयुः नाभिः आत्मनऽव-
 तीभिः अंतरिक्षाप्रुतऽभिः अपऽउदकाभिः ॥ ३ ॥ तिस्रः शपः चिः
 अहा अतिव्रजतऽभिः नामत्या भुज्यं ऊहयुः पतंगः ममदम्य
 धन्वन आदस्य पार विऽभिः रथः गतपतऽभिः पटऽअश्वः ॥ ४ ॥
 अनारंभणे तत अवीरयेथां अनास्थाने अग्रभणे ममद यत अ-
 श्विनो ऊहयुः भुज्यं अस्तं गतऽअरिचां नावं आतस्थिऽवांसं
 ॥ ५ ॥ ८ ॥ यं अश्विना ददयुः श्वतं अश्वं अघऽअशाय गथत इत
 स्वस्ति तत वां दाचं महि कीर्तन्यं भूत पञ्चः वाजी सद इत हयः
 अर्यः ॥ ६ ॥ युवं नरा स्तुवते पज्जियाय कशीवते अरदतं पुरऽधि
 कारोतरात् शफात् अश्वम्य वृष्णाः गतं कुंभान अमिंचतं मुरा-
 याः ॥ ७ ॥ हिमेन अग्निं ग्रंसं अवारयेथां पितुऽमती ऊजे अग्म
 अधत्तं कृवीसे अचिं अश्विना अवऽनीतं उत निन्ययुः सर्वऽग्रां

अ० १. अ० ८. व० ११.] ॥ १०० ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११६.

स्वस्ति ॥ ८ ॥ परावतं नासत्यानुदेथामुच्चाबुधं चक्रयुर्जिह्वा-
वारं । क्षरन्नापो न पायनाय राये सहस्राय तृणते गोत-
मस्य ॥ ९ ॥ जुजुरुषो नासत्योत वृत्रिं प्रामुचतं द्रापिमिव
च्यवानात् । प्रातिरतं जहितस्यायुर्देसादित्पतिमकृणुतं
कनीनां ॥ १० ॥ १॥ तद्वा नरा शंस्यं राध्यं चाभिष्टिमन्ना-
सत्या वरुथं । यद्विद्वांसा निधिमिवापंगूळमुद्देशता-
दूषयुर्वेदनाय ॥ ११ ॥ तद्वा नरा सनये दंसं उग्रमाविष्कृ-
णोमि तन्यतुर्न वृष्टिं । दध्यङ् ह यन्मध्वाथर्वणो वामश्वस्य
शीर्ष्णा प्र यदीमुवाच ॥ १२ ॥ अजोहवीन्नासत्या करा वां
महे यामन्पुरुभुजा पुरंधिः । श्रुतं तच्छासुरिव वधिमत्या
हिरण्यहस्तमश्विनावदत्तं ॥ १३ ॥ आस्तो वृकस्य वर्तिकाम-
भीके युवं नरा नासत्यामुमुक्तं । उतो कविं पुरुभुजा युवं ह
कृपमाणमकृणुतं विचक्षे ॥ १४ ॥ चरित्रं हि वेरिवाच्छेदि
पर्णमाजा खेलस्य परितक्स्यायां । सद्यो जंघामार्यसीं विशप-
लायै धने हिते सतवे प्रत्यधत्तं ॥ १५ ॥ १० ॥ शतं मेषान्वृक्ये
चक्षदानमृजाश्वं तं पितांधं चकार । तस्मा अक्षी नासत्या
विचक्षु आधत्तं दत्ता भिषजावनर्वन् ॥ १६ ॥ आ वां रथं
दुहिता सूर्यस्य कार्ष्णेवातिष्ठदर्वता जयंती । विश्वे देवा
अन्वमन्यंत हृद्भिः समु श्रिया नासत्या सचेथे ॥ १७ ॥
यदयातं दिवोदासाय वर्तिर्भरद्वाजायाश्विना हयंता । रेवदु-
वाह सचनो रथो वां वृषभश्च शिंशुमारश्च युक्ता ॥ १८ ॥
रयिं सुक्षत्रं स्वपत्यमारुः सुवीर्यं नासत्या वहंता । आ
जहावीं समनसोप वाजैस्त्रिरहो भागं दधतीमयातं ॥ १९ ॥
परिविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुगेभिर्नक्तमूहयू रजोभिः ।

अ० १. अ० ८. व० ११.] ॥ १०० ॥ [म० १. अ० ११. मृ० ११६.

स्वस्ति ॥ ८ ॥ परा अवतं नासत्या अनुदेशां उच्चाऽबुधं चक्रयुः
जिह्वाऽवारं क्षरन् आपः न पायनाय राये सहस्राय तृप्यते गोत-
मस्य ॥ ९ ॥ जुजुरुषः नासत्या उत वृषिं प्र अमुंचतं द्रापिंऽइव
च्यवानात् प्र अतिरतं जहितस्य आयुः दस्रा आत इत पतिं अ-
कृणुतं कनीनां ॥ १० ॥ १॥ तत् वां नरा शंस्यं राध्यं च अभिष्टिऽमत
नासत्या वरूथं यत् विद्वांसा निधिंऽइव अपऽगृळ्ळं उत दशंतात
ऊपथुः वंदनाय ॥ ११ ॥ तत् वां नरा सनये दंसः उयं आविः कृ-
णोमि तन्यतुः न वृष्टिं दध्यद् ह यत् मधु आपवराः वां अश्वस्य
शीर्ष्णा प्र यत् ई उवाच ॥ १२ ॥ अजो हवीत् नासत्या करा वां महे
थामन् पुरुऽभुजा पुरंऽधिः श्रुतं तत् शासुऽइव वधिऽमत्याः
हिरण्यऽहस्तं अश्विनौ अदत्तं ॥ १३ ॥ आस्रः वृकस्य वर्तिकां अ-
भीकं युवं नरा नासत्या अमुमुक्तं उतो कविं पुरुऽभुजा युवं ह
कृपमाणं अकृणुतं विऽचक्षे ॥ १४ ॥ चरिचं हि वेऽइव अच्छेदि
पर्णे आज्ञा खेलस्य परिऽतकम्यायां सद्यः जंघां आयसीं विग्रप-
लायै धने हिते सतेवे प्रति अधत्तं ॥ १५ ॥ १० ॥ गतं मेपान वृक्षं
चक्षुदानं ऋजऽअश्वं तं पिता अंधं चकार तस्मिं अष्टौ नामत्या
विऽचक्षे आ अधत्तं दस्रा भिषजा अनवन् ॥ १६ ॥ आ वां रथं
दुहिता सूर्यस्य कार्ष्ण्यऽइव अतिष्ठत् अवेता जयंती विश्वे देवाः
अनु अमन्यन्त हत्ऽभिः सं ऊं श्रिया नासत्या सचेथे ॥ १७ ॥ यत्
अयातं दिवऽदासाय वर्तिः भरत्ऽवाजाय अश्विना हयंता
रेवत् उवाह सचनः रथः वां वृषभः च शिंशुमारः च युक्ता ॥ १८ ॥
रयिंसुऽक्षत्रं सुऽअपत्यं आयुः सुऽवीर्यं नासत्या चहेता आ जहा-
वीं सऽमनसा उप वाजिः विः अहः भागं दधती अयातं ॥ १९ ॥
परिऽविष्टं जाहुषं विश्वतः सीं सुऽगेभिः नक्त ऊहयुः रजऽभिः

अ० १. अ० ८. व० १४.] ॥ १०१ ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११७.

विभिन्दुना नासत्या रथेन वि पर्वताँ अजरयू अयातं ॥२०॥ ११॥
एकस्या वस्तोरावतं रणाय वशमश्विना सनये सहस्रा । निरहतं
दुच्छुना इद्रवंता पृथुश्रवसो वृषणावरातीः ॥२१॥ शरस्य
चिदार्चत्कस्यावतादा नीचादुच्चा चक्रथुः पातवे वाः । शयवे
चिन्नासत्या शचीभिर्जसुरये स्तुर्ये पिथथुर्गा ॥२२॥ अवस्यते
स्तुवते कृष्ण्याय चृजूयते नासत्या शचीभिः । पशुं न
नष्टमिव दर्शनाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय ॥२३॥ दश
रात्रीरशिवेना नव द्यूनवन्नङ्गं अथितमप्स्वंतः । विप्रुतं
रेभमुदनि प्रवृक्तमुन्नित्यथुः सोममिव सुवेण ॥२४॥ प्र वां
दंसाँस्यश्विनाववोचमस्य पतिः स्यां सुगवः सुवीरः । उत
पश्यन्नश्रुवन्दीर्घमायुरस्तमिवेज्जरिमाणं जगम्यां ॥२५॥ १२॥

॥ ११७ ॥ १-२५ कक्षीवान्दीर्घतमस औशिजः ॥ अश्विनो ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११७ ॥ मध्वः सोमस्याश्विना मदाय प्रत्नो होता वि-
वासते वां । बहिष्मती रातिर्विश्रिता गीरिषा यातं
नासत्योप वाजैः ॥ १ ॥ यो वामश्विना मनसो जवीयान्नथः
स्वश्वो विश आजिगाति । येन गच्छथः सुकृतो दुरोणं तेन
नरा वर्तिरस्मभ्यं यातं ॥ २ ॥ चृषिं नरावंहसः पांचजन्य-
मृवीसादत्रिं मुंचथो गणेन । मिनन्ता दस्योरशिवस्य माया
अनुपूर्वं वृषणा चोदयन्ता ॥ ३ ॥ अश्वं न गृह्णमश्विना
दुरैवैर्चृषिं नरा वृषणा रेभमप्सु । सं तं रिणीथो विप्रुतं
दंसोभिर्न वां जूर्येति पूर्या कृतानि ॥ ४ ॥ सुषुप्वांसं न
निर्जृतेरुपस्थे सूर्ये न दंसा तमसि क्षियन्तं । शुभे रुक्मं न
दर्शतं निखातमुदूपथुरश्विना वंदनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥ तद्वां नरा

अ० १. अ० ८. व० १४.] ॥ १०१ ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११७.

विऽभिंदुना नामत्या रथेन वि पर्वतान् अजरयुः अयातं
॥ २० ॥ ११ ॥ एकस्याः वस्तोः आवतं रणाय वशं अश्विना मनय
सहस्रा निः अहतं दच्छुनाः इंदुऽवन्ता पृथुऽश्ववसः वृषणा अ-
रातीः ॥ २१ ॥ शरस्य चित् आर्चतऽकस्य अवतात आ नीचात
उच्चा चक्रथुः पातवे वाः० शयवे चित् नामत्या शचीभिः जसुरये
स्तये पिपथुः गां ॥ २२ ॥ अवस्यते स्तुवते कृष्णिनाय ऋजुऽयते
नामत्या शचीभिः पशुं न नष्टेऽद्वे दशनाय विष्णाप्वे ददथुः
विश्वकाय ॥ २३ ॥ दश रात्रीः अश्विनेन नव द्यूत अवऽनष्ट अ-
थितं अपऽसु अंतः० विऽप्रुतं रभं उदनि प्रऽवृक्तं उत नित्यथुः
सोमंऽद्वे सुवेण ॥ २४ ॥ प्र वां दंसोसि अश्विना अयोचं अम्य
पतिः स्यां सुऽगवः सुऽवीरः उत पश्यन् अश्ववन् दीर्घ आयुः
अस्तंऽद्वे इत् जरिमाणं जगम्यां ॥ २५ ॥ १२ ॥

॥ ११७ ॥ मध्वः सोमस्य अश्विना मदाय प्रत्नः होता आ वि-
वास्ते वां बर्हिष्मती रातिः विऽश्रिता गीः इषा यातं नामत्या
उप वाजैः ॥ १ ॥ यः वां अश्विना मनसः जयीयान रथः सु-
ऽअश्वः विशः आऽजिगाति येन गच्छथः सुऽकृतः द्रोणं तेन
नरा वर्तिः अस्मभ्यं यातं ॥ २ ॥ ऋषिं नरा अंहसः पांचऽजन्यं
ऋषीसात् अचिं मुंचथः गणेन मिनन्ता दस्योः अश्विनस्य मा-
याः अनुऽपूर्वं वृषणा चोदयन्ता ॥ ३ ॥ अश्वं न गृह्णं अश्विना
दुऽएवैः ऋषिं नरा वृषणा रभं अपऽसु सं तं रिणीथः विऽप्रुतं
दंसऽभिः न वां जूर्यति पृथ्या कृतानि ॥ ४ ॥ सुमुष्वांसं न निः-
ऽकृतेः उपऽस्थे सूर्ये न दस्रा तमसि क्षियन्ते शुभे रुक्मं न दशतं
निऽखातं उत् उपथुः अश्विना वंदनाय ॥ ५ ॥ १३ ॥ तत् वां नरा

अ० १. अ० ८. व० १६.] ॥ १०२ ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११७.

शंस्यं पज्जियेण कक्षीवता नासत्या परिज्मन् । शफादश्वस्य
वाजिनो जनाय शतं कुम्भाँ असिंचतं मधूनां ॥ ६ ॥ युवं नरा
स्तुवते कृष्णियाय विष्णाप्वं ददथुर्विश्वकाय । घोषायै चित्पि-
तृषदे दुरोणे पतिं जूर्यत्या अश्विनावदत्तं ॥ ७ ॥ युवं श्यावाय
रुशतीमदत्तं महः क्षोणस्याश्विना कणाय । प्रवाच्यं तद्वृ-
षणा कृतं वां यन्नार्षदाय श्रवो अध्यधत्तं ॥ ८ ॥ पुरु वर्षी-
स्यश्विना दधाना नि पेदव ऊहथुराश्रुमश्वं । सहस्रसां
वाजिनमप्रतीतमहिहनं श्रवस्यं तरुचं ॥ ९ ॥ एतानि वां
श्रवस्या सुदानू ब्रह्मांगूषं सदनं रोदस्थोः । यद्वाँ पजासो
अश्विना हवन्ते यातमिषा च विदुषे च वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥
सूनोर्मानेनाश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदता ।
अगस्त्ये ब्रह्मणा वावृधाना सं विपलाँ नासत्यारिणीतं ॥ ११ ॥
कुह याता सुष्टुतिं काव्यस्य दिवो नपाता वृषणा शयुचा ।
हिरण्यस्येव कलशं निखातमुदूपथुर्देशमे अश्विनाहन् ॥ १२ ॥
युवं चवानमश्विना जरतं पुनर्युवानं चक्रथुः शचीभिः ।
युवो रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्यावृणीत ॥ १३ ॥
युवं तुग्राय पूर्व्येभिरेवैः पुनर्मन्यावभवतं युवाना । युवं
भुज्युमर्णसो निः समुद्राद्विभिर्हृहथुर्जृजेभिरश्वैः ॥ १४ ॥
अजोहवीदश्विना तौग्यो वां प्रोळ्हः समुद्रमव्यथिर्ज-
गन्वान् । निष्टमूहथुः सुयुजा रथेन मनोजवसा वृषणा
स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥ अजोहवीदश्विना वर्तिका वामास्त्रो
यत्सीममुंचतं वृकस्य । वि जयुषा ययथुः सान्वद्रेर्जातं विष्वा-
चो अहतं विषेण ॥ १६ ॥ शतं मेषान्वृक्ये मामहानं तमः
प्रणीतमश्विनेन पित्रा । आक्षी ऋजाश्वे अश्विनाव-

अ० १. अ० ८. व० १६.] ॥ १०२ ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११७.

शंस्यं पज्जियेणं कक्षीवता नासत्या परिऽज्मन् शफात् अश्वस्य
वाजिनः जनाय शतं कुम्भान् असिंचतं मधूनां ॥ ६ ॥ युवं नरा
स्तुवते कृष्ण्याय विष्णाप्वं ददथुः विश्वकाय घोषाय चित पि-
तुऽसदे दुरोणे पतिं जूर्येत्ये अश्विना अदत्तं ॥ ७ ॥ युवं श्यावाय
रुशंतीं अदत्तं महः क्षोणस्य अश्विना कखाय प्रऽवाच्यं तत वृ-
षणा कृतं वां यत् नासदाय श्रवः अधिऽअधत्तं ॥ ८ ॥ पुरु वषां-
सि अश्विना दधाना नि पेदवे ऊहथुः आशुं अश्वं सहस्रऽमां
वाजिनं अप्रतिऽइतं अहिऽहनं श्रवस्यं तरुचं ॥ ९ ॥ एतानि वां
श्रवस्या सुऽदानू० ब्रह्म आंगूषं सदनं रोदस्योः यत् वां पञ्चासः
अश्विना हवन्ते यातं इषा च विदुषे च वाजं ॥ १० ॥ १४ ॥ सृनोः
मानेन अश्विना गृणाना वाजं विप्राय भुरणा रदता अगस्त्ये
ब्रह्मणा ववृधाना सं विष्पलां नासत्या अरिणीतं ॥ ११ ॥ कुहं
याता सुऽस्तुतिं काव्यस्य दिवः नपाता वृषणा शयुऽचा हिरण्य-
स्यऽइव कलशं निऽखातं उत् ऊपथुः दशमे अश्विना अहनं
॥ १२ ॥ युवं च्यवानं अश्विना जरतं पुनः युवानं चक्रथुः शचीभिः
युवोः रथं दुहिता सूर्यस्य सह श्रिया नासत्या अवृणीत ॥ १३ ॥
युवं तुग्राय पूर्व्यभिः एवैः पुनःऽमन्यौ अभवतं युवाना युवं भुज्यं
अर्णसः निः समुद्रात् विऽभिः ऊहथुः ऋजेभिः अश्वः ॥ १४ ॥
अजोहवीत् अश्विना तौग्यः वां प्रऽऊहः समुद्रं अव्यथिः
जगन्वान् निः तं ऊहथुः सुऽयुजा रथेन मनःऽजवसा वृषणा
स्वस्ति ॥ १५ ॥ १५ ॥ अजोहवीत् अश्विना वतिका वां आस्रः
यत् सीं अमुंचतं वृकस्य वि जयुषा ययथुः सानु अद्रेः जातं वि-
ष्वाचः अहतं विषेण ॥ १६ ॥ शतं मेषान् वृक्ये ममहानं तमः
प्रऽनीतं अश्विनेन पिचा आ अक्षी ऋजऽअश्वे अश्विना अ-

अ० १. अ० ८. व० १८.] ॥ १०३ ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११८.

धत्तं ज्योतिरंधाय चक्रथुर्विचक्षे ॥ १७ ॥ शुनमंधाय भरमह्यत्सा
वृकीरश्विना वृषणा नरेति । जारः कनीन इव चक्षदान
चृजाश्वः शतमेकं च मेषान् ॥ १८ ॥ मही वामूतिरश्विना मयो-
भूरुत सामंधिष्ण्या सं रिणीथः । अथा युवामिदह्यत्पुरंधिरा-
गच्छतं सीं वृषणाववोभिः ॥ १९ ॥ अधेनुं दत्ता स्तर्ये विषक्ताम-
पिन्वतं शयवे अश्विना गां । युवं शचीभिर्विमदाय जायां
न्यूहथुः पुरुमित्रस्य योषां ॥ २० ॥ १६ ॥ यवं वृकेणाश्विना वपंतेषं
दुहंता मनुषाय दत्ता । अभि दस्युं बकुरेणा धमंतोरु ज्यो-
तिश्चक्रथुरार्याय ॥ २१ ॥ आथर्वणायाश्विना दधीचेऽश्व्यं शिरः
प्रत्यैरयतं । स वां मधु प्र वोचहतायन्त्वाष्ट्रं यदस्रावपिकक्ष्यं
वां ॥ २२ ॥ सदा कवी सुमतिमा चके वां विश्वा धियो
अश्विना प्रावतं मे । अस्मे रयिं नासत्या बृहंतमपत्यसाचं
श्रुत्यं रराथां ॥ २३ ॥ हिरण्यहस्तमश्विना रराणा पुत्रं नरा
वधिमत्या अदत्तं । विधा ह श्यावमश्विना विकस्तमुज्जीवसं
ऐरयतं सुदानू ॥ २४ ॥ एतानि वामश्विना वीर्याणि प्र
पूर्वाण्यायवोऽवोचन् । ब्रह्म कृण्वंतो वृषणा युवभ्यां
सुवीरांसो विदथमा वदेम ॥ २५ ॥ १७ ॥

॥ ११८ ॥ १-११ कक्षीवान्दैर्घ्यतमस औशिजः ॥ अश्विनौ ॥ त्रिहुप् ॥

॥ ११८ ॥ आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वा सुमृळीकः
स्ववां यात्वर्वाङ् । यो मर्त्यस्य मनसो जवीयान्निबन्धुरो
वृषणा वातरंहाः ॥ १ ॥ त्रिवंधुरेण त्रिवृता रथेन त्रिच-
क्रेण सुवृता यातमर्वाक् । पिन्वतं गा जिन्वतमर्वतो नो
वर्धयतमश्विना वीरमस्मे ॥ २ ॥ प्रवद्यामना सुवृता रथेन

अ० १. अ० ८. व० १८.] ॥ १०३ ॥ [म० १. अ० १९. सू० ११८.

धत्तं ज्योतिः अंधाय चक्रयुः विऽचक्षे ॥ १७ ॥ शुनं अंधाय भरं
अह्वयत् सा वृकीः अश्विना वृषणा नरा इति जारः कनीनः
ऽइव चक्षुदानः कृज्जऽअश्वः शतं एकं च मेघान् ॥ १८ ॥ मही वां
ऊतिः अश्विना मयऽभूः उत सामं धिष्ण्या सं रिणीयः अथ
युवां इत् अह्वयत् पुरंऽधिः आ अगच्छतं सीं वृषणा अवः-
ऽभिः ॥ १९ ॥ अधेनुं दस्मा स्तर्यं विऽसक्तां अपिन्वतं शयवं अ-
श्विना गां युवं शचीभिः विऽमदाय जायां नि ऊहयुः पुरुऽमि-
चस्य योषां ॥ २० ॥ १६ ॥ यवं वृकेण अश्विना वपेता इपे दहंता
मनुषाय दस्मा अभि दस्युं बकुरेण धमेता उरु ज्योतिः चक्रयुः
आर्याय ॥ २१ ॥ आथर्वणांय अश्विना दधीचे अश्व्यं गिरः प्रति
ऐरयतं सः वां मधु प्र वोचत् कृतऽयन् त्वाष्ट्रं यत् दस्मा अपि-
ऽकक्ष्यं वां ॥ २२ ॥ सदा कवी सुऽमतिं आ चक वां विश्वाः धियः
अश्विना प्र अवतं मे अस्मे रयिं नामत्या बृहंतं अपत्यऽमाचं
श्रुत्यं रराथां ॥ २३ ॥ हिरण्यऽहस्तं अश्विना रराणा पुबं नरा
वध्निऽमत्याः अदत्तं चिधा ह श्यावं अश्विना विऽकस्तं उत जी-
वसे ऐरयतं सुऽदानू ॥ २४ ॥ एतानि वां अश्विना वीर्याणि प्र
पूर्व्याणि आयवः अवोचन् ब्रह्म कृण्वतः वृषणा युवऽभ्यां सु-
ऽवीरांसः विदथं आ वदेम ॥ २५ ॥ १७ ॥

॥ ११८ ॥ आ वां रथः अश्विना रथेनऽपत्वा सुऽमृच्छीकः
स्वऽवान् यातु अर्वाङ् यः मर्त्यस्य मनसः जवीयान बिऽवंधरः
वृषणा वातऽरंहाः ॥ १ ॥ बिऽवंधुरेण बिऽवृता रथेन बिऽच-
क्रेण सुऽवृता आ यातं अर्वाक् पिन्वतं गाः जिन्वतं अवेतः नः
वर्धयतं अश्विना वीरं अस्मे ॥ २ ॥ प्रवतऽयामना सुऽवृता रथेन

अ० १. अ० ८. व० २०.] ॥ १०४ ॥ [म० १. अ० १७. सू० ११९.

दस्माविमं शृणुतं श्लोकमद्रेः । किमंग वां प्रत्यवर्ति गमिष्ठाहुर्वि-
प्रासो अश्विना पुराजाः ॥ ३ ॥ आ वां श्येनासो अश्विना वहंतु
रथे युक्तासं आशवः पतंगाः । ये अमुरो दिव्यासो न गृध्रा अभि
प्रयो नासत्या वहन्ति ॥ ४ ॥ आ वां रथं युवतिस्तिष्ठदत्र जुष्टी नरा
दुहिता सूर्यस्य । परि वामश्वा वपुषः पतंगा वयो वहन्तरुषा
अभीके ॥ ५ ॥ १८ ॥ उद्वंदनमैरतं दंसनाभिरुद्रेभं दस्मा वृषणा
शचीभिः । निष्टौग्यं पारयथः समुद्रात्पुनश्चवानं चक्रथुर्यु-
वानं ॥ ६ ॥ युवमत्रयेऽवनीताय तप्तमूर्जमोमानमश्विनावधत्तं ।
युवं कणायापिरिप्राय चक्षुः प्रत्यधत्तं सुष्टुतिं जुजुषाणा ॥ ७ ॥
युवं धेनुं शयवे नाधितायापिन्वतमश्विना पूर्याय । अमुंचतं
वर्तिकामंहसो निः प्रति जंघां विषपलाया अधत्तं ॥ ८ ॥ युवं
श्वेतं पेदव इंद्रजूतमहिहनमश्विनादत्तमश्वं । जोहूचमर्यो अभि-
भूतिमुग्रं सहस्रसां वृषणं वीडुंगं ॥ ९ ॥ ता वां नरा स्ववसे
सुजाता हवामहे अश्विना नाधमानाः । आ न उप वसुमता
रथेन गिरो जुषाणा सुविताय यातं ॥ १० ॥ आ श्येनस्य जवसा
नूतनेनास्मे यातं नासत्या सजोषाः । हवे हि वामश्विना
रातहव्यः शश्वत्तमाया उषसो व्युष्टौ ॥ ११ ॥ १९ ॥

॥ ११९ ॥ १-१० कक्षीवान्दैर्घतमस औशिजः ॥ अश्विनौ ॥ जगती ॥

॥ ११९ ॥ आ वां रथं पुरुमायं मनोजुवं जीराश्वं यज्ञियं
जीवसे हवे । सहस्रकेतुं वनिनं शतवसुं श्रुष्टीवानं वरि-
वोधामभि प्रयः ॥ १ ॥ ऊर्ध्वा धीतिः प्रत्यस्य प्रयामन्यधायि
शस्मन्त्समयंत आ दिशः । स्वदामि घर्मे प्रति यंत्यूतय
आ वामूर्जानी रथमश्विनारुहत् ॥ २ ॥ सं यन्मिथः

अ० १. अ० ८. व० २०.] ॥ १०४ ॥ [म० १. अ० ११. सू० ११९.

दसौ इमं शृणुतं श्लोकं अद्रेः किं अंगं वां प्रति अवर्ति गमिषा
 आहुः विप्रासः अश्विना पुराऽजाः ॥ ३ ॥ आ वां श्येनामः अ-
 श्विना वहंतु रथे युक्तासः आशवः पतंगाः ये अपऽतुरः दिव्या-
 संः न गृध्राः अभि प्रयः नासत्या वहति ॥ ४ ॥ आ वां रथं युवतिः
 तिष्ठत् अत्र जुष्टी नरा दुहिता सूर्यस्य परि वां अश्वः वपुषः
 पतंगाः वयः वहंतु अरुषाः अभीके ॥ ५ ॥ १८ ॥ उत् वंदनं एतं
 दंसनाभिः उत् रेभं दस्त्रा वृषणा शचीभिः निः तीग्यं पारयषः
 समुद्रात् पुनः च्यवानं चक्रुः युवानं ॥ ६ ॥ युवं अत्रये अत्रऽनी-
 ताय तप्तं ऊर्जं ओमानं अश्विना अधत्तं युवं कण्वाय अपिऽरि-
 प्राय चक्षुः प्रति अधत्तं सुऽस्तुतिं जुषाणा ॥ ७ ॥ युवं धेनुं गयवं
 नाधिताय अपिन्वतं अश्विना पूर्याय अमुंचतं वतिकां अहमः
 निः प्रति जंघां विष्पलायाः अधत्तं ॥ ८ ॥ युवं श्वतं पदवे इन्द्र-
 ऽजुतं अहिऽहनं अश्विना अदत्तं अश्वं जोहूचं अयंः अभिऽभृतिं
 उयं सहस्रऽसां वृषणं वीळुऽअंगं ॥ ९ ॥ ता वां नरा सु अवमं
 सुऽजाता हवामहे अश्विना नाधमानाः आ नः उप वसुऽमती
 रथेन गिरः जुषाणा सुविताय यातं ॥ १० ॥ आ श्येनस्य जयमा
 नूतनेन अस्मे यातं नासत्या सऽजोषाः हवे हि वां अश्विना रा-
 तऽहव्यः शश्वत्ऽतमायाः उपसः विऽउष्टा ॥ ११ ॥ १९ ॥

॥ ११९ ॥ आ वां रथं पुरुऽमायं मनःऽजुवं जीरऽअश्वं यशियं
 जीवसे हुवे सहस्रऽकेतुं वनिनं शततऽवसुं श्रुष्टीऽवानं वरि-
 वऽधां अभि प्रयः ॥ १ ॥ ऊर्ध्वा धीतिः प्रति अस्य प्रऽयामनि
 अधायि शस्मन् सं अयंते आ दिशः स्वदामि यमं प्रति यंति
 ऊतयः आ वां ऊर्जानी रथं अश्विना अरुहत् ॥ २ ॥ सं यत मिथः

अ० १. अ० ८. व० २२.] ॥ १०५ ॥ [म० १. अ० १७. सू० १२०.

पस्पृधानासो अगमन्त शुभे मखा अमिता जायवो रणे । युवोरहं
प्रवणे चेकिते रथो यदश्विना वहथः सूरिमा वरं ॥ ३ ॥ युवं भुज्युं
भुरमाणं विभिर्गतं स्वयुक्तिभिर्निवहन्ता पितृभ्य आ । यासिष्टं
वर्तिर्वृषणा विजेन्यं १ दिवोदासाय महि चेति वामवः ॥ ४ ॥ यु-
वोरश्विना वपुषे युवायुजं रथं वाणीं येमतुरस्य शर्धं । आ वां
पतित्वं सख्याय जग्मुषी योषावृणीत जेन्या युवां पती ॥ ५ ॥ २० ॥
युवं रेभं परिषूतेरुस्यथो हिमेन घर्मं परितप्तमत्रये । युवं शयो-
रवसं पिप्यथुर्गवि प्र दीर्घेण वंदनस्तार्यायुषा ॥ ६ ॥ युवं वंदनं
निर्जृतं जरण्यया रथं न दसा करुणा समिन्वथः । स्नेचादा विप्रं
जनथो विपन्यया प्र वामत्र विधत्ते दंसना भुवत् ॥ ७ ॥ अगच्छतं
कृपमाणं परावति पितुः स्वस्य त्यजसा निबाधितं । स्वर्वतीरितं
ऊतीर्युवोरहं चित्रा अभीके अभवन्नभिष्टयः ॥ ८ ॥ उत स्या वां
मधुमन्मक्षिकारपन्मदे सोमस्यौशिजो हुवन्यति । युवं दधीचो
मन आ विवासथोऽथा शिरः प्रति वामभ्यं वदत् ॥ ९ ॥ युवं
पेदेवे पुरुवारमश्विना स्पृधां श्वेतं तरुतारं दुवस्यथः । शैर्यैरभिद्युं
पृतनासु दुष्टरं चकृत्यमिंद्रमिव चर्षणीसहं ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ १२० ॥ १-१२ कक्षीवान्देर्धतमस औशिजः ॥ १-११ अश्विनौ । १२ दुःस्वप्ननाशनं ॥
१ गायत्री । २ ककुप । ३ काविराट् । ४ नष्टरूपी । ५ तनुशिरा । ६ (अथैरै) उष्णिक् ।
७ विहारवृहती । ८ कृतिः । ९ विराट् । १०-१२ गायत्री ॥

॥ १२० ॥ का राधङ्घोचाश्विना वां को वां जोष उभयोः ।
कथा विधात्यप्रचेताः ॥ १ ॥ विद्वांसाविहुरः पृच्छेदविद्वा-
नित्थापरो अचेताः । नू चिन्नु मर्ते अत्रौ ॥ २ ॥ ता
विद्वांसा हवामहे वां ता नो विद्वांसा मन्म वोचेतमद्य ।
प्रार्चयमानो युवाकुः ॥ ३ ॥ वि पृच्छामि पाक्या ३ न देवान्व-

अ० १. अ० ८. व० २२.] ॥ १०५ ॥ [म० १. अ० १९. मृ० १००.

पस्पृधानासः अगमन्त शुभे मखाः अमिताः जायवः रणे युवोः
 अहं प्रवणे चेकिते रथः यत् अश्विना वहथः सूरिं आ वरं ॥ ३ ॥
 युवं भुज्यं भुरमाणं विऽभिः गतं स्वयुक्तिऽभिः निऽवहंता पि-
 तृऽभ्यः आ यासिष्टं वर्तिः वृषणा विऽजेन्यं दिवःऽदासाय महि-
 चेति वां अवः ॥ ४ ॥ युवोः अश्विना वपुषे युवाऽयुजं रथं वारणी-
 येमतुः अस्य शर्ध्यं आ वां पतिऽत्वं सख्याय जग्मुषी योषा अवृ-
 णीत जेन्या युवां पती ॥ ५ ॥ २० ॥ युवं रेभं परिऽसूतेः उरुष्यथः
 हिमेन घर्मे परिऽतप्तं अचये युवं शयोः अवसं पिप्यथुः गविं प्र-
 दीर्घेण वंदनः तारि आयुषा ॥ ६ ॥ युवं वंदनं निऽकृतं जराय-
 या रथं न दस्त्रा करणा सं इन्वथः क्षेचात् आ विप्रं जनथः वि-
 पन्यया प्र वां अचं विधते दंसना भुवत् ॥ ७ ॥ अगच्छतं कृपमाणं
 पराऽवति पितुः स्वस्य त्यजसा निऽबाधितं रवःऽवतीः इतः
 जतीः युवोः अहं चित्राः अभीके अभवन् अभिष्टयः ॥ ८ ॥ उत
 स्या वां मधुऽमत् मक्षिका अरपत् मदे सोमस्य औगिजः हु-
 वन्यति युवं दधीचः मनः आ विवासथः अथ गिरः प्रति वां
 अश्व्यं वदत् ॥ ९ ॥ युवं पेदवे पुरुऽवारं अश्विना स्पृधां श्वेतं तरु-
 तारं दुवस्यथः शैर्यः अभिऽद्युं पृतनासु दुस्तरं चकृत्यं इद्रंऽडव
 चर्षणिऽसहं ॥ १० ॥ २१ ॥

॥ १२० ॥ का राधत् होत्रा अश्विना वां कः वां जोषे उभयोः
 कथा विधाति अप्रऽचेताः ॥ १ ॥ विद्वांसौ इत् दुरः पृच्छत अ-
 विद्वान् इत्या अपरः अचेताः नु चित् नु मते अक्रौ ॥ २ ॥ ता
 विद्वांसा हवामहे वां ता नः विद्वांसा मन्म वोचेतं अद्य प्र
 आर्चत् दयमानः युवाकुः ॥ ३ ॥ वि पृच्छामि पाक्या न देवान् व-

अ० १. अ० ८. व० २४.] ॥ १०६ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२१.

षट्कृतस्याद्भुतस्य दत्ता । पातं च सह्यसी युवं च रभ्यसी नः ॥ ४ ॥
प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजति पज्जियो वा ।
प्रेषयुर्न विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥ श्रुतं गायत्रं तर्कवानस्याहं चिद्धि
रिरेभाश्चिना वा । आक्षी शुभस्पती दन् ॥ ६ ॥ युवं ह्यास्तं महो
रन्युवं वा यन्निरतंतंसतं । ता नो वसू सुगोपा स्यातं पातं नो
वृकादघायोः ॥ ७ ॥ मा कस्मै धातमभ्यमिचिणे नो माकुचा
नो गृहेभ्यो धेनवो गुः । स्तनाभुजो अशिश्नीः ॥ ८ ॥ दुहीयन्मिच-
धितये युवाकु राये च नो मिमीतं वाजवत्यै । इषे च नो मिमीतं
धेनुमत्यै ॥ ९ ॥ अश्विनोरसनं रथमनश्च वाजिनीवतोः । तेनाहं
भूरि चाकन ॥ १० ॥ अयं समह मा तनूह्याते जनाँ अनु । सो-
मपेयं सुखो रथः ॥ ११ ॥ अध स्वप्नस्य निर्विदेऽभुजतश्च रेवतः ।
उभा ता बसि नश्यतः ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

॥ १२१ ॥ १-१५ कक्षीवान्दैर्यतमस औशिजः ॥ विश्वे देवा इन्द्रो वा ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १२१ ॥ कदित्था नूँः पात्रं देवयतां श्रवन्निरो अंगिरसां
तुरण्यन् । प्र यदानङ्घ्रिश्च आ हर्म्यस्योरु क्रंसते अध्वरे
यजत्रः ॥ १ ॥ स्तंभीङ्घ्रिं ह्यां स धरुणं पुषायहभुर्वाजाय
द्रविणं नरो गोः । अनु स्वजां महिषश्चक्षत वां मेनामश्वस्य
परि मातरं गोः ॥ २ ॥ नक्षत्रवमरुणीः पूर्वे राट् तुरो
विशामंगिरसामनु द्यून् । तक्षत्रजं नियुतं तस्तंभद्यां चतुष्पदे
नर्याय द्विपादे ॥ ३ ॥ अस्य मदे स्वये दा चृतायापीवृत-
मुस्त्रियाणामनीकं । यद्ध प्रसर्गे चिककुम्भिवर्तदप दुहो
मानुषस्य दुरो वः ॥ ४ ॥ तुभ्यं पयो यत्पितरावनीतां राधः
सुरेतस्तुरणे भुरण्यू । शुचि यत्ते रेक्ण आयजंत सबर्दु-

अ० १. अ० ८. व० २४.] ॥ १०६ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२१.

षट्सकृतस्य अद्भुतस्य दसा पातं च सत्यसः युवं च रभ्यसः
नः ॥ ४ ॥ प्र या घोषे भृगवाणे न शोभे यया वाचा यजति पञ्चि-
यः वां प्र इषऽयुः न विद्वान् ॥ ५ ॥ २२ ॥ श्रुतं गायत्रं तर्कवानस्य
अहं चित् हि रिरेभ अश्विना वां आ अक्षी शुभः पती दन् ॥ ६ ॥
युवं हि आस्तं महः रन् युवं वा यत् निःऽअततंसतं ता नः वसू-
सुऽगोपा स्यातं पातं नः वृकात् अघऽयोः ॥ ७ ॥ मा कस्मिं धातं
अभि अमिचिणे नः मा अकुचं नः गृहेभ्यः धेनवः गुः स्तनऽभुजः
अशिंश्वीः ॥ ८ ॥ दुहीयन् मित्रऽधितये युवाकु राये च नः मिमीतं
वाजऽवत्ये इषे च नः मिमीतं धेनुऽमत्ये ॥ ९ ॥ अश्विनाः असनं
रथं अनश्वं वाजिनीऽवतोः तेन अहं भूरि चाकन ॥ १० ॥ अयं
समह मा तनु ऊह्याते जनान् अनु सोमऽपेयं सुऽखः रथः ॥ ११ ॥
अधं स्वप्नस्य निः विदे अभुजतः च रेवतः उभा ता वसि नश्य-
तः ॥ १२ ॥ २३ ॥ १७ ॥

॥ १२१ ॥ कत् इत्या नृन् पाचं देवऽयतां श्रवत् गिरः अंगि-
रसां तुरण्यन् प्र यत् आनदं विशः आ हर्म्यस्य उरु क्रंसते अध्वर
यजत्रः ॥ १ ॥ स्तंभीत् ह द्यां सः धरुणं पुषायत् ऋभुः वाजाय
द्रविणं नरः गोः अनु स्वऽजां महिषः चक्षत् प्रां मेनां अश्वस्य
परि मातरं गोः ॥ २ ॥ नक्षत् हवं अरुणीः पूर्वं राट् तुरः विशां
अंगिरसां अनु द्यून् तक्षत् वज्रं निऽयुतं तस्तंभत् द्यां चतुःऽपदे
नर्याय द्विऽपादे ॥ ३ ॥ अस्य मदे स्वर्गे दाः ऋताय अपिऽवृतं
उस्रियाणां अनीकं यत् ह प्रऽसर्गे त्रिऽककुप् निऽवर्तेत् अपं दुहः
मानुषस्य दुरः वः ॥ ४ ॥ तुभ्यं पयः यत् पितरौ अनीतां राधः
सुऽरेतः तुरणं भुरण्यू शुचि यत् ते रेक्काः आ अयजंत सबऽदु-

अ० २. अ० १. व० १.] ॥ १०७ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२२.

घायाः पर्य उस्त्रियायाः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अध प्र जज्ञे तरणिर्ममत्तु
 प्र रोच्यस्या उषसो न सूरः । इंदुर्येभिराष्ट स्वेदुहव्यैः सुवेण
 सिंचञ्जराभि धाम ॥ ६ ॥ स्विध्मा यद्वनधितिरपस्यात्सूरो
 अध्वरे परि रोपन्ता गोः । यद्व प्रभासि कृत्वाँ अनु दूननर्विशे
 पश्चिषे तुराय ॥ ७ ॥ अष्टा महो दिव आदो हरी इह
 द्युम्नासाहमभि योधान उत्सं । हरिं यत्ते मंदिनं दुक्षन्वृधे
 गोरभसमद्रिभिर्वातायं ॥ ८ ॥ त्वमायसं प्रति वर्तयो गोर्दिवो
 अश्मानमुपनीतमृभ्वा । कुत्साय यत्र पुरुहूत वन्वञ्छुष्णमनंतैः
 परियासि वधैः ॥ ९ ॥ पुरा यत्सूरस्तमसो अपीतेस्तमद्रिवः
 फलिगं हेतिमस्य । शुष्णस्य चित्परिहितं यदोजो दिवस्परि
 सुयथितं तदादः ॥ १० ॥ २५ ॥ अनु त्वा मही पाजसी अचक्रे
 द्यावाक्षामा मदतामिंद्र कर्मन् । त्वं वृत्रमाशयानं सिरासु
 महो वज्रेण सिष्वपो वराहुं ॥ ११ ॥ त्वमिंद्र नयो याँ अवो
 नृन्तिष्ठा वातस्य सुयुजो वहिष्ठान् । यं ते काव्य उशना
 मंदिनं दाहृत्रहणं पार्यं ततस्तु वज्रं ॥ १२ ॥ त्वं सूरौ हरितो
 रामयो नृन्भरच्चक्रमेतशो नायमिंद्र । प्रास्य पारं नवतिं
 नाव्यानामपि कर्तमवर्तयोऽयज्यून् ॥ १३ ॥ त्वं नो अस्या इंद्र
 दुर्हणायाः पाहि वज्रिवो दुरितादभीके । प्रनो वाजान्रथ्योऽअ-
 श्वबुध्यानिषे यंधि श्रवसे सूनृतायै ॥ १४ ॥ मा सा ते अस्मत्सु-
 मतिर्वि दसद्वाजप्रमहः समिषो वरंत । आ नो भज मघ-
 वन्गोष्ठ्यो मंहिष्ठास्ते सधमादः स्याम ॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ १२२ ॥ १-१५ कक्षीवान्दैर्घ्यतमस औशिजः ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १२२ ॥ प्र वः पातं रघुमन्यवोऽंधो यज्ञं रुद्राय मीळुषे

घायाः पर्यः उ॒स्त्रिया॒याः ॥ ५ ॥ २४ ॥ अ॒ध॒ प्र॒ ज॒ज्ञे॒ त॒रणिः॑ म॒म॒नु
 प्र॒रोचि॒ अ॒स्याः॒ उ॒षसः॑ न॒ सूरः॑ इ॒दुः॒ येभिः॑ आ॒ष्ट॒ स्वऽइ॒दु॒हव्यः॑ सु॒-
 वे॒ण॑ सि॒चन्॒ ज॒रणा॑ अ॒भि॒ धाम॑ ॥ ६ ॥ सु॒ऽइ॒ध्मा॒ यत् व॒नऽधि॑तिः
 अ॒प॒स्यात् सूरः॑ अ॒ध्व॒रे॒ परि॑ रो॒ध॒ना॒ गोः॑ यत् ह॒ प्रऽभा॑सि कृ॒ष्यान्
 अ॒नु॒ द्यून् अ॒न॒र्वि॒शे॒ प॒शुऽइ॒धे॒ तुरा॑य ॥ ७ ॥ अ॒ष्टा॒ महः॑ दि॒वः॒ आदः॑
 ह॒री॑ इ॒ह द्यु॒म्नऽस॒है॒ अ॒भि॒ यो॒धा॒नः॒ उत्सै॑ ह॒रिं॒ यत् ते॒ म॒दि॒नं॒ धु॒क्षन्
 वृ॒धे॒ गोऽर॑भसं अ॒द्रिऽभिः॑ वा॒ता॒यं ॥ ८ ॥ त्वं॒ आ॒य॒सं॒ प्रति॑ वर्त॒यः
 गोः॑ दि॒वः॒ अ॒श्मा॒नं॒ उप॑ऽनी॒तं॒ ऋ॒भ्वा॑ कु॒त्सा॒य॒ यच्च॑ पु॒रुऽहू॒त॒ व॒-
 त्वन् शु॒ष्णं॒ अ॒न॒तैः॒ परि॑ऽया॒सि॒ वृ॒धः ॥ ९ ॥ पु॒रा॒ यत् सूरः॑ त॒म॒सः
 अ॒पिऽइ॒तेः॒ तं अ॒द्रिऽवः॒ फ॒लिऽगं॒ हे॒तिं॒ अ॒स्य॒ शु॒ष्णस्य॑ चि॒त् परि॑-
 ऽहि॒तं॒ यत् ओ॒जः॒ दि॒वः॒ परि॑ सु॒ऽग॒थि॒तं॒ तत् आ॒ अ॒दः॑ ॥ १० ॥ २५ ॥
 अ॒नु॒ त्वा॒ म॒ही॒ पा॒ज॒सी॒ अ॒च॒क्रे॒ द्या॒वा॒क्षा॒मा॒ म॒द॒तां॒ इ॒न्द्र॒ कर्म॑न
 त्वं वृ॒त्रं॒ आ॒ऽश॒या॒नं॒ सि॒रा॒सु॒ महः॑ व॒ज्रे॒ण॒ सि॒स्व॒पः॒ व॒रा॒हुं ॥ ११ ॥
 त्वं इ॒न्द्र॒ न॒र्यः॒ या॒न् अ॒वः॒ नृ॒न् तिष्ठ॑ वा॒त॒स्य॒ सु॒ऽयु॒जः॒ वहि॑ष्ठान् यं
 ते॒ का॒व्यः॒ उ॒श॒ना॒ म॒दि॒नं॒ दा॒त् वृ॒त्रऽह॑नं पा॒र्यं॒ त॒त॒श्च॒ व॒ज्रं ॥ १२ ॥
 त्वं सूरः॑ ह॒रि॒तः॒ र॒म॒यः॒ नृ॒न् भ॒र॒त् च॒क्रं॒ ए॒त॒शः॒ न अ॒यं इ॒न्द्र॒ प्रऽअ॒स्य
 पा॒रं॒ न॒व॒तिं॒ ना॒व्या॒नां॒ अ॒पि॒ क॒र्त॒ अ॒व॒र्त॒यः॒ अ॒यं॒ ज्यु॒न् ॥ १३ ॥ त्वं नः॑
 अ॒स्याः॒ इ॒न्द्र॒ दुः॒ऽह॒ना॒याः॒ पा॒हि॒ व॒ज्रिऽवः॒ दुः॒ऽइ॒ता॒त् अ॒भी॒के॒ प्र
 नः॒ वा॒जा॒न् र॒थ्यः॒ अ॒श्वऽबु॒ध्या॒न् इ॒धे॒ यं॒धि॒ अ॒व॒से॒ सूनृ॑ता॒य ॥ १४ ॥
 मा॒ सा॒ ते॒ अ॒स्म॒त् सु॒ऽम॒तिः॒ वि॒ द॒स॒त् वा॒जऽप्र॑महः सं॒ इ॒धः॒ व॒र॒न्त
 आ॒ नः॒ भ॒ज॒ म॒घऽव॒न् गो॒षु॒ अ॒र्यः॒ मं॒हि॒ष्ठाः॒ ते॒ स॒धऽमा॑दः स्या॒म
 ॥ १५ ॥ २६ ॥ ८ ॥ १ ॥

॥ १२२ ॥ प्र॒वः॒ पा॒तं॒ र॒घुऽम॒न्य॒वः॒ अ॒धः॒ य॒ज्ञं॒ रु॒द्राय॑ मी॒ळ॒हुषे॑

अ० २. अ० १. व० ३.] ॥ १०८ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२२.

भरध्वं । दिवो अस्तोषसुरस्य वीरैरिषुध्येव मरुतो रोद-
स्योः ॥ १ ॥ पत्नीव पूर्वहूतिं बावृधध्या उषासानक्ता पुरुधा
विदाने । स्तरीर्नात्कं व्युतं वसाना सूर्यस्य श्रिया सुहशी
हिरण्यैः ॥ २ ॥ ममत्तु नः परिज्मा वसर्हा ममत्तु वातो अपां
वृषण्वान् । शिशीतमिंद्रापर्वता युवं नस्तन्नो विश्वे वरिवस्यंतु
देवाः ॥ ३ ॥ उत त्या मे यशसा श्वेतनायै व्यंता पांतौ-
शिजो हुवध्यै । प्र वो नपांतमपां कृणुध्वं प्र मातरा रास्पिन-
स्यायोः ॥ ४ ॥ आ वो रुवण्युमौशिजो हुवध्यै घोषेव शंस-
मर्जुनस्य नंशे । प्र वः पूष्णे दावन् आँ अच्छा वोचेय वसुता-
तिमग्नेः ॥ ५ ॥ १ ॥ श्रुतं मे मित्रावरुणा हवेमोत श्रुतं सदर्ने
विश्वतः सीं । श्रोतुं नः श्रोतुरातिः सुश्रोतुः सुक्षेत्रा सिंधु-
रद्भिः ॥ ६ ॥ स्तुषे सा वां वरुण मित्र रातिर्गवां शता
पृक्षयामेषु पजे । श्रुतरथे प्रियरथे दधानाः सद्यः पुष्टिं
निरुंधानासो अगमन् ॥ ७ ॥ अस्य स्तुषे महिमघस्य राधः सचा
सनेम नहुषः सुवीराः । जनो यः पजेभ्यो वाजिनीवानश्वा-
वतो रथिनो मह्यं सूरिः ॥ ८ ॥ जनो यो मित्रावरुणावभिधु-
गुपो न वां सुनोत्यक्षण्याधुक् । स्वयं स यक्ष्मं हृदये नि धत्त
आप यदीं होत्राभिर्कृतावा ॥ ९ ॥ स ब्राधतो नहुषो दंसुजतः
शर्धस्तरौ नरां गूर्तश्चवाः । विसृष्टरातिर्याति बाळ्हसृत्वा
विश्वासु पृत्सु सदमिच्छूरः ॥ १० ॥ २ ॥ अध गमंता नहुषो
हवं सूरैः श्रोता राजानो अमृतस्य मद्राः । नभोजुवो यन्नि-
रवस्य राधः प्रशस्तये महिना रथवते ॥ ११ ॥ एतं शर्धं धाम
यस्य सूरैरित्यवोचन्दशंतयस्य नंशे । द्युम्नानि येषु वसुताती
रारन्विश्वे सन्वंतु प्रभृथेषु वाजं ॥ १२ ॥ मंदामहे दश-

भ॒र॒ध्वं दि॒वः अ॒स्तो॒षि॒ अ॒सुर॒स्य वी॒रैः इ॒षु॒ध्या ऽइ॒व म॒रुतः॑ रोद॒-
स्योः॥१॥ पत्नी॑ ऽइ॒व पू॒र्व ऽहू॒तिं व॒वृ॒ध॒ध्वै उ॒षसा॒नक्ता॑ पु॒रु॒धा वि॒-
दा॒ने स्त॒रीः न अ॒र्त्कं वि॒ ऽउ॒तं व॒सा॒ना सूर्य॑स्य श्रि॒या सु॒ ऽदृ॒शी
हि॒र॒ण्यैः ॥२॥ म॒म॒तु नः॑ परि॒ ऽज्मा व॒स॒हो म॒म॒तु वा॒तः अ॒पां
वृ॒ष॒ण॒ ऽवा॒न् शि॒शी॒तं इ॒न्द्रा॒प॒र्व॒ता यु॒वं नः॑ तत् नः॑ वि॒श्वे व॒रि॒व॒-
स्य॑न्तु दे॒वाः ॥३॥ उ॒त त्या॒ मे य॒श॒सा श्वे॒त॒नायै॑ व्य॒न्ता पा॒न्ता औ॒-
शि॒जः हु॒व॒ध्वै प्र वः॑ न॒पा॒तं अ॒पां कृ॒णु॒ध्वं प्र मा॒तरा॑ रा॒स्पि॒न॒स्य
आ॒योः ॥४॥ आ वः॑ रु॒व॒ण्यं औ॒शि॒जः हु॒व॒ध्वै घो॒षा ऽइ॒व शंसं॑
अ॒र्जु॒न॒स्य न॑र्शे प्र वः॑ पू॒ष्णे दा॒वने॑ आ अ॒च्छं वो॒चे॒य व॒सु ऽता॑तिं
अ॒ग्नेः ॥५॥ १॥ श्रु॒तं मे मि॒त्रा॒व॒रु॒णा ह॒वा इ॒मा उ॒त श्रु॒तं म॒र्दने॑
वि॒श्वतः॑ सीं श्रो॒तु नः॑ श्रो॒तु ऽरा॑तिः सु॒ ऽश्रो॒तुः सु॒ ऽक्षे॒चा सि॒न्धुः
अ॒त् ऽभिः॑ ॥६॥ स्तु॒षे सा वां व॒रु॒ण मि॒त्र रा॑तिः ग॒वां श॒ता पृ॒क्ष-
॒या॒मे॒षु प॒जे श्रु॒त ऽर॑थे प्रि॒य ऽर॑थे द॒धानाः॑ स॒द्यः पु॒ष्टिं नि॒ ऽरु॒-
धा॒नासः॑ अ॒गम॒न् ॥७॥ अ॒स्य स्तु॒षे म॒हि॒ ऽम॒घ॒स्य रा॒धः स॒चा स॒-
ने॒म॒ नहु॑षः सु॒ ऽवी॒राः ज॒नः यः प॒जेभ्यः॑ वा॒जि॒नी॒ ऽवा॒न् अ॒श्व-
॒व॒तः र॒थि॒नः म॒ह्यं सू॒रिः ॥८॥ ज॒नः यः मि॒त्रा॒व॒रु॒णा अ॒भि॒ ऽध्रु॒क्
अ॒पः न वां सु॒नो॒ति अ॒क्ष॒ण॒या॒ ऽध्रु॒क् स्व॒यं सः य॒क्ष्मं हृ॒दये॑ नि ध॒त्ते
आ॒प॒ यत् ई॒ हो॒त्रा॒भिः कृ॒त ऽवा॑ ॥९॥ सः प्रा॒ध॒तः नहु॑षः दं॒ ऽसु॒-
जू॒तः श॒र्धः ऽत॒रः न॒रां गू॒र्त॒ ऽश्र॒वाः वि॒सृ॒ष्ट॒ ऽरा॑तिः या॒ति बा॒ह्व॒-
॒ ऽसृ॒त्वा वि॒श्वा॒सु पृ॒त् ऽसु॒ स॒दं इ॒त् शूरः॑ ॥१०॥ २॥ अ॒र्धं ग॒म॒न्तं नहु॑-
षः ह॒वं सू॒रेः श्रो॒तं रा॒जा॒नः अ॒मृ॒त॒स्य म॒द्राः न॒भः ऽजु॒वः यत् नि॒-
र॒व॒स्य रा॒धः प्र॒ ऽश॑स्त॒ये म॒हि॒ना र॒थ॒ ऽव॒ते ॥११॥ ए॒तं श॒र्धं धा॒म॒-
य॒स्य सू॒रेः इ॒ति अ॒वो॒च॒न् द॒श॒ ऽत॒य॒स्य न॑र्शे द्यु॒म्ना॒नि येषु॑ व॒सु॒-
॒ ऽता॑तिः र॒रन् वि॒श्वे स॒न्व॑न्तु प्र॒ ऽभृ॒थेषु॑ वा॒जं ॥१२॥ म॒दा॒म॒हे द॒श॒-

अ० २. अ० १. व० ५.] ॥ १०९ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२३.

तयस्य धासेर्द्विर्यत्पञ्च विभ्रतो यन्त्यन्ता । किमिष्टाश्च इष्टरश्मिरेत
ईशानासस्तरुष ऋजते नृन् ॥ १३ ॥ हिरण्यकर्णे मणियीव-
मर्णस्तन्नो विश्वे वरिवस्यंतु देवाः । अर्यो गिरः सद्य आ
जग्मुषीरोसाश्चाकंतूभयेष्वस्मे ॥ १४ ॥ चत्वारो मा मशर्शारस्य
शिश्नस्त्रयो राज्ञ आयवसस्य जिष्णोः । रथो वां मित्रावरुणा
दीर्घाप्ताः स्यूमंगभस्तिः सूरो नाद्यौत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ १२३ ॥ १-१३ कक्षीवान्दैर्घ्यतमस औशिजः ॥ उपाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १२३ ॥ पृथू रथो दक्षिणाया अयोज्येन देवासो अ-
मृतासो अस्युः । कृष्णादुदस्थादर्या विहायाश्चिकित्सन्ती
मानुषाय क्षयाय ॥ १ ॥ पूर्वा विश्वस्माद्भुवनादबोधि जयन्ती
वाजं बृहती सनुची । उच्चा व्यख्यद्युवतिः पुनर्भूरोषा
अगन्प्रथमा पूर्वहूतौ ॥ २ ॥ यदद्य भागं विभजासि नृभ्य
उषो देवि मर्त्यत्रा सुजाते । देवो नो अत्र सविता
दमूना अनागसो वोचति सूर्याय ॥ ३ ॥ गृहंगृहमहना
यात्यच्छा दिवेदिवे अधि नामा दधाना । सिषासन्ती
द्यौतना शश्वदागादग्रमग्रमिद्धजते वसूनां ॥ ४ ॥ भगस्य
स्वसा वरुणस्य जामिरुषः सूनृते प्रथमा जरस्व । पश्चा स
दध्या यो अघस्य धाता जयेम तं दक्षिणाया रथेन ॥ ५ ॥ ४ ॥
उदीरतां सूनृता उत्पुंरंधीरुदग्रयः शुशुचानासो अस्युः ।
स्पर्हा वसूनि तमसापगूळ्हाविष्कृण्वंत्युषसो विभातीः ॥ ६ ॥
अपान्यदेत्यभ्यन्यदेति विषुरूपे अहनी सं चरेते ।
परिक्षितोस्तमो अन्या गुहाकरद्यौदुषाः शोशुचता
रथेन ॥ ७ ॥ सदृशीरद्य सदृशीरिदु श्वो दीर्घे संचन्ते वरु-

ऽतयस्य धा॒सेः द्विः यत् पंच॑ विभ॑तः यंति॑ अ॒न्ना किं इष्ट॑ ऽअ॒श्वः
 इष्ट॑ ऽर॒श्मिः ए॒ते ई॒शा॒नासः॑ त॒रुषः॑ कृ॒जते॑ नृ॒न् ॥ १३ ॥ हि॒र॒रा॒य-
 ऽकर्ण॑ म॒णि॒ ऽग्री॒वं अ॒र्णः॑ तत् नः॒ वि॒श्वे व॒रि॒व॒स्यंतु॑ दे॒वाः अ॒र्यः
 गि॒रः स॒द्यः आ॒ ज॒ग्मु॒षीः आ॒ उ॒साः चा॒क॒न्तु उ॒भये॑षु अ॒स्मे ॥ १४ ॥
 च॒त्वारः॑ मा॒ म॒श॒र्शार॑स्य शि॒श्वः च॒यः रा॒जः आ॒य॒व॒मस्य॑ जि॒ष्णोः
 रथः॑ वां मि॒त्रा॒व॒रु॒णा दी॒र्घ॑ ऽअ॒प्साः स्यू॒म॑ ऽग॒म॒स्तिः सूरः॑ न अ॒-
 द्यौत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ १२३ ॥ पृथुः रथः दक्षिणायाः अयोजि आ एनं देवासः अ-
 मृतासः अस्युः कृष्णात् उत अस्यात् अर्या विऽहायाः चिकि-
 त्सन्ती मानुषाय क्षयाय ॥ १ ॥ पूर्वा विश्वस्मात् भुवनात् अबोधि
 जयन्ती वाजं बृहती सनुची उच्चा वि अख्यत युवतिः पुनः ऽभूः
 आ उषाः अगन् प्रथमा पूर्वऽहूतौ ॥ २ ॥ यत् अद्य भागं विऽभ-
 जासि नृऽभ्यः उषः देवि मर्त्यऽचा सुऽजाते देवः नः अब सविता
 दमूनाः अनागसः वोचति सूर्याय ॥ ३ ॥ गृहं ऽगृहं अहना याति
 अच्छ दिवेऽदिवे अधि नाम दधाना सिसासन्ती द्योतना शश्वत
 आ अगात् अयं ऽअयं इत् भजते वसूनां ॥ ४ ॥ भगस्य स्वमा
 वरुणस्य जामिः उषः सूनृते प्रथमा जरस्व पश्चा सः दध्याः यः
 अघस्य धाता जयेम तं दक्षिणया रथेन ॥ ५ ॥ ४ ॥ उत ईरतां सूनृ-
 ताः उत् पुरं ऽधीः उत् अग्रयः शुशुचानासः अस्युः स्याहा वमनि
 तमसा अपं ऽगूळ्हा आविः कृण्वन्ति उपसः विऽभातीः ॥ ६ ॥ अपं
 अन्यत् एति अभि अन्यत् एति विषुं ऽरूपे० अहनी सं चरते
 परिऽक्षितोः तमः अन्या गुहा अकः अद्योत उषाः गोशुचता
 रथेन ॥ ७ ॥ सऽदृशीः अद्य सऽदृशीः इत् ऊं श्वः दीर्घ सचन्ते वरु-

प्र० २. अ० १. व० ७.] ॥ ११० ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२४.

ए॒स्य धा॒मं अ॒न॒व॒द्याः चिं॒शतं॑ यो॒ज॒नानि॑ ए॒का ऽ ए॒का क॒र्तुं परि॑
रं॒ति स॒द्यः ॥ ८ ॥ जा॒न॒ती अ॒हः प्र॒थ॒मस्य॑ ना॒मं शु॒क्रा कृ॒ष्णात॑ अ॒-
त॒निष्ट॑ श्रि॒ती॒ची ऋ॒तस्य॑ योषा॑ न मि॒ना॒ति धा॒मं अ॒हः ऽ अ॒हः
नेः ऽ कृ॒तं आ॒च॒रंती ॥ ९ ॥ क॒न्या ऽ इ॒व त॒न्वा शा॒श॒दाना॑ ए॒षि दे॒वि
ए॒वं इ॒यक्ष॑माणं सं॒स्म॒य॒माना॑ यु॒व॒तिः पु॒रस्ता॑त् आ॒विः व॒क्ष्या॑सि
कृ॒णुषे॒ वि॒भा॒ती ॥ १० ॥ ५ ॥ सु॒सं॒का॒शा मा॒तृमृ॑ष्टा ऽ इ॒व योषा॑
प्रा॒विः त॒न्वं कृ॒णुषे॒ ह॒शे कं॑ भ॒द्रा त्वं॑ उ॒षः वि॒तरं॑ वि उ॒च्छ॒ न तत्
। अ॒न्याः उ॒षसः॑ न॒श॒न्त ॥ ११ ॥ अ॒श्व॒ ऽ व॒तीः गो॒ ऽ म॒तीः वि॒श्व-
वा॒राः यत॑मानाः र॒श्मि॒ ऽ भिः॑ सूर्य॑स्य परा॑ च॒ यंति॑ पुनः॑ आ च॒
रं॒ति भ॒द्रा ना॒मं वह॑मानाः उ॒षसः॑ ॥ १२ ॥ ऋ॒तस्य॑ र॒श्मिं अ॒-
नु॒य॒च्छ॑माना भ॒द्रं ऽ भ॒द्रं क॒र्तुं अ॒स्मासु॑ धे॒हि उ॒षः नः॑ अ॒द्य सु॒ह॒वा
वे उ॒च्छ॒ अ॒स्मासु॑ रा॒यः म॒घ॒वात् ऽ सु च॒ स्युः ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १२४ ॥ उ॒षाः उ॒च्छ॑न्ती सं॒ऽ इ॒धा॒ने अ॒ग्नौ उ॒त ऽ य॒न सूर्यः॑ उ॒र्वि-
। ज्यो॒तिः अ॒श्रे॒त् दे॒वः नः॑ अ॒त्र स॒वि॒ता नु अ॒र्घं प्र अ॒मा॒वीत॑
इ॒ ऽ प॒त् प्र च॒तुः ऽ प॒त् इ॒त्यै ॥ १ ॥ अ॒मि॒न॒ती दे॒व्यानि॑ घ॒तानि॑
ऽ मि॒न॒ती म॒नु॒ष्या यु॒गानि॑ ई॒युषी॑णां उ॒प॒मा श॒श्व॒तीनां॑ आ॒-
य॒तीनां॑ प्र॒थ॒मा उ॒षाः वि अ॒द्यौत् ॥ २ ॥ ए॒षा दि॒वः दु॒हि॒ता प्र॒ति
दि॒र्शि ज्यो॒तिः व॒साना॑ स॒म॒ना पु॒रस्ता॑त् ऋ॒तस्य॑ पं॒थां अनु॑ ए॒ति
। धु प्र॒जा॒न॒ती ऽ इ॒व न दि॒शः मि॒ना॒ति ॥ ३ ॥ उ॒पो अ॒द॒शिं शु॒ध्यु-
ः न व॒क्षः नो॒धाः ऽ इ॒व आ॒विः अ॒कृ॒त प्रि॒याणि॑ अ॒द्य ऽ म॒त न
स॒तः बो॒ध॒यंती॑ श॒श्व॒त् ऽ त॒मा आ अ॒गात् पु॒नः आ ऽ ई॒युषी॑णां
॥ ४ ॥ पूर्वे॑ अ॒र्धे र॒ज॒सः अ॒श्वस्य॑ ग॒वां ज॒नि॒त्री अ॒कृ॒त प्र॒क॒र्तुं वि ऊं
य॒ते वि॒तरं॑ वरी॑यः आ उ॒भा पू॒रंती॑ पि॒त्रोः उ॒प ऽ स्या॑ ॥ ५ ॥ ७ ॥

प्र० २. अ० १. व० ७.] ॥ ११० ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२४.

ए॒स्य धा॒मं अ॒न॒व॒द्याः त्रिं॒शतं॑ यो॒ज॒नानि॑ ए॒काऽए॒का क॑रु॒तुं परि॑
य॒न्ति स॒द्यः ॥ ८ ॥ जा॒न॒ती अ॒हः प्र॒थ॒मस्य॑ ना॒मं शु॒क्रा कृ॑णा॒त् अ॒-
त॒निष्ट॑ श्रि॒ती॒ची ऋ॒तस्य॑ योषा॑ न मि॒ना॒ति धा॒मं अ॒हःऽअ॒हः
नेःऽकृ॒तं आऽच॑र॒न्ती ॥ ९ ॥ क॒न्याऽइ॒व त॒न्वा शा॒श॒दाना॑ ए॒षि दे॒वि
ए॒वं इ॒यं क्ष॒माणं॑ संऽस्म॒य॒माना॑ यु॒व॒तिः पु॒रस्ता॑त् आ॒विः व॒ष्टांसि
कृ॒णुषे॒ विऽभा॒ती ॥ १० ॥ ५ ॥ सुऽसं॒का॒शा मा॒तृमृ॑ष्टाऽइ॒व योषा॑
प्रा॒विः त॒न्वं कृ॒णुषे॒ दृ॒शे कं॑ भ॒द्रा त्वं॑ उ॒षः विऽत॒रं वि॑ उ॒च्छ न तत्
। अ॒न्याः उ॒षसः॑ न॒श॒न्त ॥ ११ ॥ अ॒श्वऽव॒तीः गोऽम॑तीः वि॒श्व-
वा॒राः यत॑मा॒नाः र॒श्मिऽभिः॑ सूर्य॑स्य॒ परा॑ च॒ यन्ति॑ पुनः॒ आ च॑
य॒न्ति भ॒द्रा ना॒मं वह॑मा॒नाः उ॒षसः॑ ॥ १२ ॥ ऋ॒तस्य॑ र॒श्मिं अ॒-
नुऽय॑च्छ॒माना॑ भ॒द्रंऽभ॒द्रं क॑रु॒तुं अ॒स्मासु॑ धे॒हि उ॒षः नः॑ अ॒द्य सुऽह॑ वा
वे उ॒च्छ अ॒स्मासु॑ रा॒यः म॒घवा॑त्ऽसु च॒ स्युः ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १२४ ॥ उ॒षाः उ॒च्छ॒न्ती संऽइ॒धा॒ने अ॒ग्नी उ॒त्तऽय॑न॒ सूर्यः॑ उ॒र्वि-
। ज्यो॒तिः अ॒श्रे॒त् दे॒वः नः॑ अ॒त्र स॒वि॒ता नु॑ अ॒र्थं प्र॑ अ॒मा॒वीत
इ॒ऽपत् प्र॑ च॒तुःऽपत्॑ इ॒त्ये ॥ १ ॥ अ॒मि॒न॒ती द॒व्यानि॑ घ॒तानि॑
ऽमि॒न॒ती म॒नुष्या॑ यु॒गानि॑ ई॒युषी॑णां उ॒प॒मा श॒श्वती॑नां आ॒-
य॒तीनां॑ प्र॒थ॒मा उ॒षाः वि॑ अ॒द्यौत् ॥ २ ॥ ए॒षा दि॒वः दु॒हिता॑ प्र॒ति
। द॒र्शि ज्यो॒तिः व॒साना॑ स॒म॒ना पु॒रस्ता॑त् ऋ॒तस्य॑ प॒ञ्चा अ॒नु ए॒ति
। धु प्र॒जा॒न॒तीऽइ॒व न दि॒शः मि॒ना॒ति ॥ ३ ॥ उ॒षा अ॒द॒र्शि अ॒धु-
ः न व॒ष्टाः नो॒धाऽइ॒व आ॒विः अ॒कृ॒त प्रि॒याणि॑ अ॒द्यऽम॑त॒ न
स॒तः बो॒धय॑न्ती श॒श्वत्ऽत॒मा आ॑ अ॒गात् पु॒नः आऽई॒युषी॑णां
॥ ४ ॥ पूर्वे॑ अ॒र्धे र॒ज॒सः अ॒श्वस्य॑ ग॒वां ज॒नि॒त्री अ॒कृ॒त प्र॑ क॒रु॒तुं वि॑ ऊं
य॒ते विऽत॒रं व॒री॒यः आ॑ उ॒भा पू॒रन्ती॑ पि॒त्रोः उ॒षऽम्या॑ ॥ ५ ॥ ७ ॥

अ० २. अ० १. व० १०.] ॥ १११ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२५.

एवेदे॒षा पु॒रु॒त॒मा ह॒शे कं॒ ना॒जा॒मिं न॒ परि॒ वृ॒ण॒क्ति जा॒मिं । अ॒रे-
प॒सा त॒न्वा ३॒शा॒श॒दा॒ना ना॒र्भा॒दी॒ष॒ते न॒ म॒हो वि॒भा॒ती ॥ ६ ॥
अ॒भ्रा॒ते॒व पुं॒स ए॒ति प्र॒ती॒ची ग॒र्ता॒रु॒गि॒व स॒नये॒ धना॑नां । जा॒ये॒व
प॒त्य उ॒श॒ती सु॒वा॒सा उ॒षा ह॒स्ते॒व नि रि॒णी॒ते अ॒प्सः ॥ ७ ॥ स्व॒सा
स्व॒स्ते ज्या॒य॒स्यै यो॒नि॒मौ॒रै॒गपै॒त्य॒स्याः प्र॒ति॒च॒क्ष्ये॒व । व्यु॒च्छं॒ती
र॒श्मि॒भिः सूर्य॑स्यां॒ज्यै॒क्ते स॒म॒न॒गा इ॒व ब्रा॑ः ॥ ८ ॥ आ॒सां पूर्वा॑-
सा॒म॒ह॒सु स्व॒सृ॒णा॒म॒प॒रा पूर्वा॑म॒भ्ये॒ति प॒श्चात् । ताः प्र॒त्न॒व॒न्न॒व्य-
सी॒र्नू॒न॒म॒स्मे रे॒वदु॒च्छं॒तु सु॒दि॒ना उ॒षा॒सः ॥ ९ ॥ प्र बो॑धयोषः
पृ॒ण॒तो म॒घो॒न्यबु॒ध्य॒मा॒नाः प॒ण॒यः स॒सं॒तु । रे॒वदु॒च्छ म॒घ॒व॒द्भ्यो
म॒घो॒नि रे॒व॒न्स्तो॒त्रे सू॒नृ॒ते जा॒र॒यं॒ती ॥ १० ॥ ८ ॥ अ॒वे॒य॒म॒श्वै-
द्यु॒व॒ति । पु॒र॒स्ताद्यु॒क्ते ग॒वा॒म॒रु॒णा॒ना॒म॒नी॒कं । वि नू॒न॒मु॒च्छा-
द॒सं॒ति प्र के॒तु॒र्गृ॒हं॒गृ॒ह॒मु॒प ति॒ष्ठा॒ते अ॒ग्निः ॥ ११ ॥ उ॒त्ते व॒य-
श्चि॒द्व॒स॒ते॒र॒प॒प्र॒न्न॒रं॒श्च ये पि॒तु॒भा॒जो व्यु॒ष्टौ । अ॒मा स॒ते व॒ह॒सि
भू॒रि वा॒म॒मु॒षो दे॒वि दा॒शु॒षे म॒र्त्या॒य ॥ १२ ॥ अ॒स्तौ॒द्वं स्तो॒म्या
ब्र॒ह्म॒णा मेऽवी॑वृ॒ध॒ध्व॒मु॒श॒ती॒रु॒षा॒सः । यु॒ष्माकं॑ दे॒वी॒र॒व॒सा
स॒ने॒म स॒ह॒स्रि॒णं च श॒ति॒नं च॒ वा॒जं ॥ १३ ॥ ९ ॥

॥ १२५ ॥ १-७ कक्षीवान्दैर्घ्यतमस सौशिजः ॥ स्वनयस्य दानस्तुतिः ॥

त्रिष्टुप् । ४-५ जगती ॥

॥ १२५ ॥ प्रा॒ता र॒त्नं प्रा॒तरि॒त्वा द॒धा॒ति तं चि॒क्वि॒त्वान्प्र॒ति-
गृ॒ह्या नि ध॑त्ते । तेन॑ प्र॒जां व॒र्ध॒य॒मा॒न आ॒यू रा॒य॒स्पोषे॑ण
स॒च॒ते सु॒वी॒रः ॥ १ ॥ सु॒गु॒र॒स॒त्सु॒हि॒र॒ण्यः स्व॒श्वो बृ॒ह॒द॒स्मै
व॒य इ॒न्द्रो द॒धा॒ति । य॒स्त्वा॒यं॒तं व॒सु॒ना प्रा॒तरि॒त्वो मु॒क्षी॒ज-
ये॒व प॒दि॒मु॒त्सि॒ना॒ति ॥ २ ॥ आ॒य॒म॒द्य सु॒कृ॒तं प्रा॒तरि॒च्छ॒न्नि॒ष्टेः
पु॒त्रं व॒सु॒म॒ता र॒थे॒न । अं॒शोः सु॒तं पा॒य॒य म॒त्सर॑स्य॒ क्षु॒य॒द्दी॒रं

प्र० २. अ० १. व० ७.] ॥ ११० ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२४.

एस्य धामं अनवद्याः त्रिंशतं योजनानि एकाऽएका क्रतुं परि
रंति सद्यः ॥ ८ ॥ जानती अहः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णात अ-
तनिष्ट श्रितीची ऋतस्य योषा न मिनाति धामं अहःऽअहः
नेऽकृतं आऽचरंती ॥ ९ ॥ कन्याऽइव तन्वा शाशदाना एषि देवि
एवं इयं क्षमाणं संऽस्मयमाना युवतिः पुरस्तात् आविः वक्षसि
कृणुषे विऽभाती ॥ १० ॥ ५ ॥ सुऽसंकाशा मातृमृष्टाऽइव योषा
प्राविः तन्वं कृणुषे हृशे कं भद्रा त्वं उषः विऽतरं वि उच्छ न तत्
। अन्याः उषसः नशंत ॥ ११ ॥ अश्वऽवतीः गोऽमतीः विश्व-
वाराः यतमानाः रश्मिऽभिः सूर्यस्य परां च यंति पुनः आ च
रंति भद्रा नाम वहमानाः उषसः ॥ १२ ॥ ऋतस्य रश्मिं अ-
नुऽयच्छमाना भद्रंऽभद्रं क्रतुं अस्मासु धेहि उषः नः अद्य सुऽह वा
वे उच्छ अस्मासु रायः मघवत्ऽसु च स्युः ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १२४ ॥ उषाः उच्छंती संऽइधाने अग्नौ उतऽयन सूर्यः उर्वि-
ज्योतिः अश्वेत् देवः नः अत्र सविता नु अर्थं प्र अमावीत
इऽपत् प्र चतुःऽपत् इत्यै ॥ १ ॥ अमिनती दद्यानि यतानि
ऽमिनती मनुष्या युगानि इयुषीणां उपमा शश्वतीनां आ-
यतीनां प्रथमा उषाः वि अद्योत् ॥ २ ॥ एषा दिवः दुहिता प्रति
दर्शि ज्योतिः वसाना समना पुरस्तात् ऋतस्य पंथां अनु गति
धु प्रजानतीऽइव न दिशः मिनाति ॥ ३ ॥ उपो अदर्शि मृधु-
ः न वक्षः नोधाऽइव आविः अकृत प्रियाणि अद्यऽमत न
सतः बोधयंती शश्वत्ऽतमा आ अगात् पुनः आऽइयुषीणां
॥ ४ ॥ पूर्वे अर्धे रजसः अश्वस्य गवां जनित्री अकृत प्र क्रतुं वि ऊं
यते विऽतरं वरीयः आ उभा पृणंती पिबोः उपऽस्या ॥ ५ ॥ ७ ॥

अ० २. अ० १. व० ११.] ॥ ११२ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२६.

वर्धय सूनृताभिः ॥ ३ ॥ उप क्षरन्ति सिंधवो मयोभुव ईजानं च
यक्ष्यमाणं च धेनवः । पृणंतं च पपुंरिं च श्रवस्यवो घृतस्य धारा
उप यन्ति विश्वतः ॥ ४ ॥ नाकस्य पृष्ठे अधि तिष्ठति श्रितो यः
पृणाति सह देवेषु गच्छति । तस्मा आपो घृतमर्षति सिंधवस्त-
स्मा इयं दक्षिणा पिबते सदा ॥ ५ ॥ दक्षिणावतामिदिमानि
चित्रा दक्षिणावतां दिवि सूर्यासः । दक्षिणावंतो अमृतं भजन्ते
दक्षिणावंतः प्र तिरन्त आयुः ॥ ६ ॥ मा पृणन्तो दुरितमेन आरन्मा
जारिषुः सूरयः सुव्रतासः । अन्यस्तेषां परिधिरस्तु कश्चिदपृणन्त-
मभि सं यंतु शोकाः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥ १२६ ॥ १-५ कक्षीवान्दैर्घ्यतमस औशिजः । ६ भावयष्यः । ७ रोमशा ॥ १-५. ७ भावयष्यः ।

६ रोमशा ॥ १-५ त्रिष्टुप् । ६. ७ अनुष्टुप् ॥

॥ १२६ ॥ अमंदान्स्तोमान्प्र भरे मनीषा सिंधावधि क्षियतो
भाष्यस्य । यो मे सहस्रममिमीत सुवान्तूतो राजा श्रव इच्छमा-
नः ॥ १ ॥ शतं राज्ञो नाधमानस्य निष्काञ्छतमश्चान्प्रयतान्सह्य
आदे । शतं कक्षीवाँ असुरस्य गोनां दिवि श्रवोऽजरमा ततान
॥ २ ॥ उप मा श्यावाः स्वनयेन दत्ता वधूमन्तो दश रथासो अस्थुः ।
षष्टिः सहस्रमनु गव्यमागात्सनत्कक्षीवाँ अभिपित्वे अह्नां ॥ ३ ॥
चत्वारिंशदशरथस्य शोणाः सहस्रस्याग्रे श्रेणिं नयन्ति । मृदच्युतः
कृशनावन्तो अत्यान्कक्षीवन्त उदमृक्षन्त पज्जाः ॥ ४ ॥ पूर्वामनु
प्रयन्तिमाददे वस्त्रीन्युक्ताँ अष्टावरिधायसो गाः । सुबन्धवो ये
विश्या इव वा अनस्वन्तः श्रव ऐषन्त पज्जाः ॥ ५ ॥ आर्गधिता
परिगधिता या कशीकेव जंगहे । ददाति मह्यं यादुरी यार्शूनां
भोज्या शता ॥ ६ ॥ उपोप मे परा मृश मा मे दभ्राणि मन्यथाः ।
सर्वाहमस्मि रोमशा गंधारीणामिवाविका ॥ ७ ॥ ११ ॥ १८ ॥

अ० २. अ० १. व० ११.] ॥ ११२ ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२६.

वर्धय॒ सूनृ॒ताभिः ॥३॥ उप॑ क्ष॒रन्ति॒ सिंघ॑वः म॒यः ऽभु॑वः ई॒जानं॑ च
य॒क्ष्यमा॑णं च॒ धेन॑वः पृ॒णतं॑ च॒ पपु॑रिं च॒ श्रव॑स्य॒वः घृ॑तस्य॒ धाराः
उप॑ य॒न्ति वि॒श्वतः॑ ॥४॥ ना॒कस्य॑ पृ॒ष्ठे अ॒धि ति॒ष्ठति॒ श्रितः॑ यः
पृ॒णाति॑ सः ह॒ दे॒वेषु॑ ग॒च्छति॒ तस्मै॑ आ॒पः घृ॑तं अ॒र्षेति॒ सिंघ॑वः तस्मै॑
इ॒यं दक्षि॑णा पि॒न्वते॒ सदा॑ ॥५॥ दक्षि॑णा ऽव॒तां इत् इ॒मानि॑ चि॒त्रा
दक्षि॑णा ऽव॒तां दि॒वि सू॒र्यासः॑ दक्षि॑णा ऽव॒तः अ॒मृतं॑ भ॒जन्ते॒ दक्षि॑-
णा ऽव॒तः प्र ति॒रन्ते॒ आयुः॑ ॥६॥ मा पृ॒णतः॑ दुः ऽइ॒तं ए॒नः आ अ॒रन्
मा जा॒रिषुः॑ सू॒रयः॑ सु ऽव॒तासः॑ अ॒न्यः तेषां॑ प॒रि ऽधिः॑ अ॒स्तु कः
चित् अपृ॑णतं अ॒भि सं य॑न्तु शो॒काः ॥७॥ १०॥

॥१२६॥ अ॒मं॒दान् स्तो॒मान् प्र॒भरे॒ मनी॒षा सिंघौ॑ अ॒धि क्षि॒य-
तः भा॒व्यस्य॑ यः मे॒ सह॑स्रं अ॒मिमी॑त स॒वान् अ॒तूतः॑ रा॒जा श्र॑वः
इ॒च्छमा॑नः ॥१॥ श॒तं रा॒ज्ञः ना॒धमा॑नस्य नि॒ष्कान् श॒तं अ॒श्वान्
प्र॒य॒तान् स॒द्यः आ॒दं श॒तं क॒क्षीवा॑न् अ॒सुर॑स्य गो॒नां दि॒वि श्र॑वः
अ॒जरं॑ आ॒त॒तान् ॥२॥ उप॑ मा॒ श्या॒वाः स्व॒नये॑न द॒त्ताः व॒धु ऽम॑तः
द॒श र॑था॒सः अ॒स्युः ष॒ष्टिः सह॑स्रं अ॒नु ग॑व्यं आ॒ अ॒गात् स॒नत॑ क॒-
क्षीवा॑न् अ॒भि ऽपि॒त्वे अ॒हो ॥३॥ च॒त्वा॒रि॒शत् द॒श ऽर॑थस्य शो॒णाः
स॒हस्र॑स्य अ॒ग्रे श्रे॒णिं न॒यन्ति॒ म॒दु ऽच्यु॑तः कृ॒श॒न ऽव॑तः अ॒त्यान्
क॒क्षीव॑न्तः उ॒त् अ॒मृ॒क्षन्त॑ प॒ज्जाः ॥४॥ पू॒र्वो अ॒नु प्र॒य॒तिं आ॒ द॑दे॒
वः वी॒न् यु॒क्तान् अ॒ष्टौ अ॒रि ऽधा॑यसः गाः सु ऽव॒ध॒वः ये वि॒श्याः-
ऽइ॒व वाः अ॒न॒स्वन्तः श्र॑वः ऐ॒षन्त॑ प॒ज्जाः ॥५॥ आ॒ ऽग॑धि॒ता प॒रि-
ऽग॑धि॒ता या क॒शीका॑ ऽइ॒व ज॑ग॒हे द॑दाति म॒ह्यं यादु॑री या॒शूनां॑
भो॒ज्या श॒ता ॥६॥ उप॑ ऽउ॒प मे॒ परा॑ मृ॒ग मा मे॒ द॒भ्राणि॑ म॒न्यथाः
स॒र्वा अ॒हं अ॒स्मि रो॒म॒शा ग॑न्धा॒रीणां॑ ऽइ॒व अ॒विका॑ ॥७॥ ११॥ १८॥

अ० २. अ० १. व० १३.] ॥ ११३ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १२७.

॥ १२७ ॥ १-११ परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ अग्निः ॥ १-५. ७-११ अत्यष्टिः । ६ अतिधृतिः ॥

॥ १२७ ॥ अग्निं होतारं मन्ये दास्वतं वसुं सूनुं सहसो जात-
वेदसं विप्रं न जातवेदसं । य ऊर्ध्वया स्वध्वरो देवो देवाच्या कृ-
प्रा । घृतस्य विभ्राष्टिमनु वष्टि शोचिषा जुह्वानस्य सर्पिषः ॥ १ ॥
यजिष्ठं त्वा यजमाना हुवेम ज्येष्ठमंगिरसां विप्र मन्मभिर्विप्रै-
भिः शुक्र मन्मभिः । परिज्मानमिव द्यां होतारं चर्षणीनां ।
शोचिष्केशं वृषणं यमिमा विशः प्रावतु जूतये विशः ॥ २ ॥ स
हि पुरु चिदोजसा विरुक्मता दीद्यानो भवन्ति दुहन्तरः परशुर्न
दुहन्तरः । वीळु चिद्यस्य समृतौ श्रुवद्वनेव यत्स्थिरं । निष्पहमा-
णो यमते नायते धन्वासहा नायते ॥ ३ ॥ दृळ्हा चिदस्मा अनु
दुर्यथा विदे तेजिष्ठाभिररणिभिर्दोष्यवसेऽग्नये दाष्यवसे । प्र
यः पुरुणि गाहते तक्षद्वनेव शोचिषा । स्थिरा चिदन्ना नि
रिणात्योजसा नि स्थिराणि चिदोजसा ॥ ४ ॥ तमस्य पृक्षमुप-
रासु धीनहि नक्तं यः सुदर्शतरो दिवातरादप्रायुषे दिवातरात् ।
आदस्यायुर्ग्रभणवद्बीळु शर्म न सूनवे । भक्तमभक्तमवो-
न्यंतो अजरा अग्नयो व्यंतो अजराः ॥ ५ ॥ १२ ॥ स हि शर्धो
न मारुतं तुविष्वणिरप्रस्वतीपूर्वरास्विष्टनिरार्तनास्विष्ट-
नि । आदद्व्यान्याददिर्यज्ञस्य केतुरर्हणा । अध स्मास्य
हर्षतो हृषीवतो विश्वे जुषंत पंथां नरः शुभे न पंथां ॥ ६ ॥
द्विता यदी कीस्तासो अभिद्यवो नमस्यंत उपवोचंत
भृगवो मथुंतो दाणा भृगवः । अग्निरीशे वसूनां शुचिर्यो
धर्णिरेषां । प्रिया अपिधीर्वनिषीष्ट मेधिर आ वनिषीष्ट
मेधिरः ॥ ७ ॥ विश्वासां त्वा विशां पतिं हवामहे सर्वासां समानं
दंपतिं भुजे सत्यगिर्वाहसं भुजे । अतिथिं मानुषाणां पितुर्न

अ० २, अ० १, व० १३.] ॥ ११३ ॥ [म० १, अ० १९, सू० १२७.

॥ १२७ ॥ अग्निं होतारं मन्ये दास्व॑तं वसु॑ सृनुं मह॑सः जात-
 ऽवे॒दसं विप्रं॑ न जा॒तऽवे॒दसं यः ऊ॒र्ध्वया॑ सु॒ऽअ॒ध्वरः॑ दे॒वः दे॒वाच्या॑
 कृ॒पा घृ॒तस्य॑ वि॒ऽभ्रा॑ष्टिं अ॒नु व॒ष्टि शो॒चिषा॑ आ॒ऽनु॒हान॑स्य
 सर्पि॑षः ॥ १ ॥ यजि॑ष्ठं त्वा॒ यज॑मानाः हु॒वेम॒ ज्येष्ठं॑ अंगि॒रसां॑ विप्र
 मन्म॑ऽभिः वि॒प्रेभिः॑ शु॒क्र मन्म॑ऽभिः परि॒ज्मानं॑ऽइव द्यां होतारं
 च॒र्षणी॑नां शो॒चिऽके॑शं वृ॒षणं॑ यं इ॒माः वि॒शः प्र अ॒व॒न्तु जृ॒तये॑
 वि॒शः ॥ २ ॥ सः हि पु॒रु चि॒त् ओज॑सा वि॒रुक्म॑ता दी॒द्यानः॑ भव॑न्ति
 दु॒हंऽत॒रः प॒र॒शुः न दु॒हंऽत॒रः वी॒ळु चि॒त् यस्य॑ संऽ॒कृ॒ता श्रु॑वन्त
 वना॑ऽइव यत् स्थि॒रं निःऽस॒ह॒मानः॑ य॒म॒ते न अ॒य॒ते ध॒न्यऽस॒हा न
 अ॒य॒ते ॥ ३ ॥ दृ॒ळ्हा चि॒त् अ॒स्मै अ॒नु दुः यथा॑ वि॒दे ते जि॑ष्ठाभिः अ॒-
 र॒णिऽभिः॑ दा॒ष्टि अ॒व॒से अ॒ग्नये॑ दा॒ष्टि अ॒व॒से प्र यः पु॒रु॒णि गा॑हते
 तक्ष॑त् वना॑ऽइव शो॒चिषा॑ स्थि॒रा चि॒त् अ॒न्ना नि रि॑णाति ओ॒-
 ज॑सा नि स्थि॒राणि॑ चि॒त् ओज॑सा ॥ ४ ॥ तं अ॒स्य पृ॒श्नं उ॒प॒रासु॑
 धी॒म॒हि न॒क्तं यः सु॒दर्श॑ऽत॒रः दि॒वाऽत॒रात् अ॒प्रऽआ॒युपे॑ दि॒वा-
 ऽत॒रात् आ॒त् अ॒स्य आ॒युः य॒भ॒णऽव॑त् वी॒ळु श॒र्म न सृ॑नवे भ॒क्तं
 अ॒भ॒क्तं अ॒वः व्य॑तः अ॒जराः॑ अ॒ग्नयः॑ व्य॑तः अ॒जराः॑ ॥ ५ ॥ १२ ॥ सः
 हि श॒र्धः न मा॑रुतं तु वि॒ऽस्व॒निः अ॒प्र॒स्व॒तीषु॑ उ॒र्व॒रासु॑ इ॒ष्ट॒निः
 आ॒र्त॒नासु॑ इ॒ष्ट॒निः आ॒द॒त् ह॒व्यानि॑ आ॒ऽद॒दिः य॒ज्ञस्य॑ क॒तुः अ॒ह॒-
 णा॑ अ॒धं स्म अ॒स्य ह॑र्ष॒तः द॒पी॒वतः॑ वि॒श्वे जु॑प॒न्त प॑न्थां नरः शु॒भ॒न
 प॑न्थां ॥ ६ ॥ वि॒ता य॒त् ई॒ की॒स्तासः॑ अ॒भिऽद्य॑वः न॒म॒स्य॑न्तः उ॒पऽवा॑-
 च॑न्त भृ॒गवः॑ म॒थ्य॑न्तः दा॒शा भृ॒गवः॑ अ॒ग्निः ई॒शे व॑स॒न्तां शु॒चिः यः
 ध॒रि॑णः ए॒षां प्रि॒यान् अ॒पि॒ऽधी॒न व॒नि॒पी॒ष्ट मे॒धि॒र आ॒ व॒नि॒पी॒ष्ट
 मे॒धि॒रः ॥ ७ ॥ वि॒श्वा॒सां त्वा॒ वि॒शां प॑तिं ह॒वाम॑हे स॒र्वा॒सां स॒मानं॑
 दं॑ऽप॒तिं भु॒जे स॒त्यऽगि॑र्वा॒हसं॑ भु॒जे अ॒ति॒थिं मा॒नु॒षा॒णां पि॒तुः न

अ० २, अ० १, व० १४.] ॥ ११४ ॥ [म० १, अ० १९, सू० १२८.

यस्यासया । अमी च विश्वे अमृतास आ वयो हव्या देवेषा
वयः ॥ ८ ॥ त्वमग्ने सहसा सहंतमः शुष्मिंतमो जायसे देवतांतये
रयिर्न देवतांतये । शुष्मिंतमो हि ते मदो द्युष्मिंतम उत क्रतुः ।
अथ स्मा ते परि चरंत्यजर श्रुष्टीवानो नाजर ॥ ९ ॥ प्र वो
महे सहसा सहस्वत उषर्बुधे पशुषे नाग्ये स्तोमो बभूत्वग्नये ।
प्रति यदी हविष्मान्विश्वासु क्षासु जोगुवे । अग्रे रेभो न जरत
ऋषूणां जूर्णिर्होत ऋषूणां ॥ १० ॥ स नो नेदिष्ठं ददृशान् आ
भराग्ने देवेभिः सचनाः सुचेतुना महो रायः सुचेतुना । महि
शविष्ठ नस्कृधि संचक्षे भुजे अस्यै । महि स्तोतृभ्यो मघवन्सु-
वीर्यं मथीरुग्यो न शवसा ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १२८ ॥ १-८ परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ अग्निः ॥ अत्यष्टिः ॥

॥ १२८ ॥ अयं जायत मनुषो धरीमणि होता यजिष्ठ उशि-
जामनु व्रतमग्निः स्वमनु व्रतं । विश्वश्रुष्टिः सखीयते रयिरिव
श्रवस्यते । अदब्धो होता नि षददिठस्पदे परिवीत इठस्पदे ॥ १ ॥
तं यज्ञसाधमपि वातयामस्यूतस्य पथा नमसा हविष्मता देव-
ताता हविष्मता । स न ऊर्जामुपाभृत्यया कृपा न जूर्यति । यं मा-
तरिश्वा मनवे परावतो देवं भाः परावतः ॥ २ ॥ एवेन सद्यः पर्ये-
ति पार्थिवं मुहुर्गीरेतो वृषभः कनिःक्रददधदेतः कनिःक्रदत् । शतं
चक्षाणो अक्षभिर्देवो वनेषु तुर्वणिः । सदो दधान् उपरेषु सा-
नुष्वग्निः परेषु सानुषु ॥ ३ ॥ स सुक्रतुः पुरोहितो दमेदमेऽग्निर्यज्ञ-
स्याध्वरस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति । क्रत्वा वेधा इषूयते
विश्वा जातानि पस्पशे । यतो घृतश्रीरतिथिरजायत वह्निर्वेधा
अजायत ॥ ४ ॥ क्रत्वा यदस्य तविषीषु पृंचतेऽग्रेरवेण म-

अ० २. अ० १. व० १४.] ॥ ११४ ॥ [म० १. अ० १९. मृ० १२८.

यस्य आसया अमी च विश्वे अमृतासः आ वयः हव्या देवेषु आ
वयः ॥ ८ ॥ त्वं अग्ने सहसा सहन्ऽतमः शुष्मिनऽतमः जायसे देव-
ऽतातये रयिः न देवऽतातये शुष्मिनऽतमः हि ते मदः शुम्भिन-
ऽतमः उत क्रतुः अध स्म ते परि चरन्ति अजर शुष्टीऽवानः न
अजर ॥ ९ ॥ प्र वः महे सहसा सहस्वते उषःऽबुधं पशुऽमे न अग्र्ये
स्तोमः बभूतु अग्र्ये प्रति यत् इ हविष्मान् विश्वासु क्षामु जोगुवे
अग्र्ये रेभः न जरते कृषूणां जूणिः होता कृषूणां ॥ १० ॥ सः नः न-
दिष्ठं दहशानः आ भर अग्ने देवेभिः सऽचनाः सुऽचेतुना महः
रायः सुऽचेतुना महि शविष्ठ नः कृधि संऽचक्षे भुजे अस्य महि
स्तोतुऽभ्यः मघऽवन् सुऽवीर्य मयीः उयः न शर्वसा ॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ १२८ ॥ अयं जायत मनुषः धरीमणि होता यजिष्ठः उशि-
जां अनु व्रतं अग्निः स्वं अनु व्रतं विश्वऽश्रुष्टिः मग्निऽयते रयिः-
ऽइव श्रवस्यते अदब्धः होता नि सदत् इळः पदे परिऽवीतः इळः
पदे ॥ १ ॥ तं यज्ञऽसाधं अपि वातयामसि क्रतुस्य पथा नमसा
हविष्मता देवऽताता हविष्मता सः नः ऊजा उपऽआभृति अ-
या कृपा न जूर्यति यं मातरिष्वा मनवे पराऽवतः देवं भाः० प-
राऽवतः ॥ २ ॥ एवेन सद्यः परि एति पाथिचं महःऽगीः रतः
वृषभः कनिऽक्रदत् दधत् रतः कनिऽक्रदत् गतं चक्षाणः अष्टाऽनिः
देवः वनेषु तुर्वणिः सदः दधानः उपरिषु मानुषु अग्निः परिषु मा-
नुषु ॥ ३ ॥ सः सुऽक्रतुः पुरऽहितः दमेऽदमे अग्निः यज्ञस्य अग्न-
रस्य चेतति क्रत्वा यज्ञस्य चेतति क्रत्वा वेधाः उषऽयते विश्वा
जातानि पस्पणे यतः घृतऽश्रीः अतिथिः अजायत वहिः वेधाः
अजायत ॥ ४ ॥ क्रत्वा यत् अस्य तविषीषु पंचते अग्नेः अवेन म-

अ० २. अ० १. व० १६.] ॥ ११५ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १२९.

रुतां न भोज्यैषिराय न भोज्या । स हि ष्मा दानमिन्वति वसूनां
च मज्मना । स नस्त्रासते दुरितादभिहुतः शंसादघादभिहुतः
॥ ५ ॥ १४ ॥ विश्वो विहाया अरतिर्वसुर्दधे हस्ते दक्षिणे तरणिर्न
शिश्नश्चक्षुवस्यया न शिश्नश्चत् । विश्वस्मा इदिषुध्यते देवचा
हव्यमोहिषे । विश्वस्मा इत्सुकृते वारमृणवत्यग्निर्द्वारा व्यृणवति
॥ ६ ॥ स मानुषे वृजने शंतमो हितो ३ गिर्यज्ञेषु जेन्यो न विशप-
तिः प्रियो यज्ञेषु विशपतिः । स हव्या मानुषाणामिळा कृतानि
पत्यते । स नस्त्रासते वरुणस्य धूर्तेर्महो देवस्य धूर्तेः ॥ ७ ॥ अग्निं
होतारमीळते वसुधितिं प्रियं चेतिष्ठमरतिं न्यैरिरे हव्यवाहं
न्यैरिरे । विश्वायुं विश्ववैदसं होतारं यजतं कविं । देवासो रण-
मवसे वसूयवो गीर्भी रणं वसूयवः ॥ ८ ॥ १५ ॥

॥ १२९ ॥ १-११ परुच्छेपो देवोदासिः ॥ १-५. ७-११ इंद्रः । ६ इंद्रुः ॥
१-७. १० अत्यष्टिः । ८. ९ अतिशक्करी । ११ अष्टिः ॥

॥ १२९ ॥ यं त्वं रथमिन्द्र मेधसांतयेऽपाका संतमिषिर
प्रणयसि प्रानवद्य नयसि । सद्यश्चित्तमभिष्टये करो वशश्च
वाजिनं । सास्माकं मनवद्य तूतुजान वेधसामिमां वाचं न
वेधसां ॥ १ ॥ स श्रुधि यः स्मा पृतनासु कासु चिद्दक्षाय्य इंद्र
भरहूतये नृभिरसि प्रतूतये नृभिः । यः शूरः स्वयः सनिता
यो विप्रैर्वाजं तरुता । तमीशानासं इरधंत वाजिनं पृक्षमत्यं न
वाजिनं ॥ २ ॥ दुस्मो हि ष्मा वृषणं पिन्वसि त्वचं कं चिद्वावी-
ररुं शूर मर्त्यं परिवृणक्षि मर्त्यं । इंद्रोत तुभ्यं तद्विवे तदुद्राय
स्वयंशसे । मित्राय वोचं वरुणाय सप्रथः सुमृळीकाय
सप्रथः ॥ ३ ॥ अस्माकं व इंद्रमुश्मसीष्टये सखायं विश्वायुं
प्रासहं युजं वाजेषु प्रासहं युजं । अस्माकं ब्रह्मोतयेऽवा पृतसुषु

अ० २. अ० १. व० १६.] ॥ ११५ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १२९.

रुतां न भोज्या इषिराय न भोज्या सः हि स्म दानं इत्यति वसुनां
च मज्जना सः नः चासते दुःऽदतात् अभिऽहुतः शंसति अघात
अभिऽहुतः ॥ ५ ॥ १४ ॥ विश्वः विऽहायाः अरतिः वसुः दधे हस्तं
दक्षिणे तरणिः न शिष्यथत् अवस्यया न शिष्यथत् विश्वस्म इत
इषुध्यते देवऽवा हव्यं आ ऊहिषे विश्वस्म इत सुऽकृते वारं च
खति अग्निः द्वारा वि ऋखति ॥ ६ ॥ सः मानुषे वृजने शंसतमः
हितः अग्निः यज्ञेषु जेन्यः न विष्पतिः प्रियः यज्ञेषु विष्पतिः सः
हव्या मानुषाणां इळा कृतानि पत्यते सः नः चासते वरुणस्य
धूर्तः महः देवस्य धूर्तः ॥ ७ ॥ अग्निं होतारं ईळते वसुऽधितिं प्रियं
चेतिष्ठं अरतिं नि एरिरे हव्यऽवाहं नि एरिरे विश्वऽआयुं वि-
श्वऽवेदसं होतारं यजतं कविं देवासः रखं अवसे वसुऽयवः गीः-
ऽभिः रखं वसुऽयवः ॥ ८ ॥ १५ ॥

॥ १२९ ॥ यं त्वं रथं इंद्र मेधऽसातये अपाका संतं इषिर प्रऽन-
यसि प्र अनवद्य नयसि सद्यः चित् तं अभिष्टये करः वशः च वा-
जिनं सः अस्माकं अनवद्य तूतुजान वेधसां इमां वाचं न वेध-
सां ॥ १ ॥ सः श्रुधि यः स्म पृतनासु कासु चित् दृष्टाय्यः इंद्र भर-
ऽहुतये नृऽभिः असिं प्रऽतूर्तये नृऽभिः यः शूरः स्वः० सनिता
यः विप्रैः वाजं तरुता तं ईशानासः इरधंत वाजिनं पृष्टां अत्यं न
वाजिनं ॥ २ ॥ दुस्मः हि स्म वृषणं पित्रसि त्वचं कं चित यावीः
अरुं शूर मर्त्यं परिऽवृणक्षि मर्त्यं इंद्र उत तुभ्यं तत दिवे तत रु-
द्राय स्वऽयशसे मित्राय वोचं वरुणाय सऽप्रथः सुऽमृच्छीकाय
सऽप्रथः ॥ ३ ॥ अस्माकं वः इंद्र उग्रमसि इष्टये सखायं विश्वऽआयुं
प्रऽसहं युजं वाजेषु पऽसहं युजं अस्माकं वत्स ऊतये अव पृत्मुपु

अ० २. अ० १. व० १८.] ॥ ११६ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १३०.

कासु चित् । नहि त्वा शत्रुः स्तरते स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि
यं ॥ ४ ॥ नि षू नमातिमतिं कयस्य चित्ते जिष्ठाभिररणिभिर्नो-
तिभिरुग्राभिरुग्रोतिभिः । नेषि णो यथा पुरानेनाः शूर मन्यसे ।
विश्वानि पूरोरप पषि वहिरासा वहिर्नो अच्छ ॥ ५ ॥ १६ ॥ प्र
तद्वोचेयं भव्यायेदवे हव्यो न य इषवान्मन्म रेजति रक्षोहा
मन्म रेजति । स्वयं सो अस्मदा निदो वधैरजेत दुर्मतिं । अव
स्रवेदघशंसोऽवतरमव क्षुद्रमिव स्रवेत् ॥ ६ ॥ वनेम तद्वोचया
चितंत्या वनेम रयिं रयिवः सुवीर्यं रणं संतं सुवीर्यं । दुर्मन्मानं
सुमंतुभिरेमिषा पृचीमहि । आ सत्याभिरिंद्रं द्युम्वहूतिभिर्यजत्रं
द्युम्वहूतिभिः ॥ ७ ॥ प्रप्रा वो अस्मे स्वयंशोभिरुती परिवर्ग
इंद्रो दुर्मतीनां दरीमन्दुर्मतीनां । स्वयं सा रिषयध्ये या न
उपेषे अचैः । हतेमसन्न वक्षति क्षिप्ता जूणिर्न वक्षति ॥ ८ ॥
त्वं न इंद्र राया परीणसा याहि पथाँ अनेहसा पुरो याह्य-
रक्षसा । सचस्व नः पराक आ सचस्वास्तमीक आ । पाहि नो
दूरादारादभिष्टिभिः सदा पाह्यभिष्टिभिः ॥ ९ ॥ त्वं न इंद्र राया
तरूषसोयं चित्त्वा महिमा संक्षुदवसे महे मित्रं नावसे ।
ओजिष्ठ चातरविता रथं कं चिदमर्त्य । अन्यमस्मद्रिरिषेः कं
चिदद्रिवो रिरिक्षंतं चिदद्रिवः ॥ १० ॥ पाहि न इंद्र सुष्टुत
सिधोऽवयाता सद्मिहुर्मतीनां देवः सन्दुर्मतीनां । हंता
पापस्य रक्षसंस्त्राता विप्रस्य मावतः । अधा हि त्वा जनिता
जीजनद्वसो रक्षोहरणं त्वा जीजनद्वसो ॥ ११ ॥ १७ ॥

॥ १३० ॥ १-१० परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ इंद्रः ॥ १-९ अत्यष्टिः । १० त्रिष्टुप् ॥

॥ १३० ॥ इंद्र याह्युप नः परावतो नायमच्छा विद-

अ० २. अ० १. व० १८.] ॥ ११६ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १३०.

कासु चित् न हि त्वा शत्रुः स्तरते स्तृणोषि यं विश्वं शत्रुं स्तृणोषि यं
 ॥४॥ नि सु नम अतिऽमतिं कयस्य चित् ते जिष्ठाभिः अरणिऽभिः
 न ऊतिऽभिः उग्राभिः उग्र ऊतिऽभिः नेषि नः यथा पुरा अनेनाः
 शूर मन्यसे विश्वानि पूरोः अप पृषि वह्निः आसा वह्निः नः अच्छ
 ॥५॥ १६॥ प्र तत् वोचेयं भव्याय इंदवे हव्यः न यः इषऽवान् मन्य
 रेजति रक्षऽहा मन्य रेजति स्वयं सः अस्मत् आ निदः वधः अ-
 जेत दुऽमतिं अव सवेत् अघऽशंसः अवऽतरं अव क्षुद्रंऽइव स-
 वेत् ॥६॥ वनेमं तत् होत्र्या चितंत्या वनेमं रयिं रयिऽवः सुऽवीर्यं
 रणं संतं सुऽवीर्यं दुऽमन्मानं सुमंतुऽभिः आ ई इषा पृचीमहि
 आ सत्याभिः इंद्रं द्युम्वहूतिऽभिः यजत्रं द्युम्वहूतिऽभिः ॥७॥ प्रऽप्र
 वः अस्मे स्वयंशऽभिः ऊती परिऽवर्गे इंद्रः दुऽमतीनां दरीमन्
 दुऽमतीनां स्वयंसा रिषयधै यानः उपऽईषे अत्रैः हुता ई अस्त
 न वक्षति क्षिप्ता जूणिः न वक्षति ॥८॥ त्वं नः इंद्र राया परीणसा
 याहि पथा अनेहसा पुरः याहि अरक्षसा सचस्व नः पराके आ
 सचस्व अस्तऽईके आ पाहि नः दूरात् आरात् अभिष्टिऽभिः सदा
 पाहि अभिष्टिऽभिः ॥९॥ त्वं नः इंद्र राया तरुपसा उयं चित् त्वा म-
 हिमा सक्षत् अवसे महे मित्रं न अवसे ओजिष्ठ चातः अविंतः
 रथं कं चित् अमर्त्य अन्यं अस्मत् रि रिषेः कं चित् अद्रिऽवः रि रि-
 क्षतं चित् अद्रिऽवः ॥१०॥ पाहि नः इंद्र सुऽस्तुत सिधः अवऽयाता
 सदै इत् दुऽमतीनां देवः सन् दुऽमतीनां हुता पापस्य रक्षसः
 चाता विप्रस्य माऽवतः अर्ध हि त्वा जनिता जीजनत् वसो
 रक्षऽहनं त्वा जीजनत् वसो ॥११॥ १७॥

॥१३०॥ आ इंद्र याहि उप नः पराऽवतः न अयं अच्छ विद-

अ० २. अ० १. व० १९.] ॥ ११७ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १३०.]

थानीव सत्पतिरस्तं राजेव सत्पतिः । हवामहे त्वा वयं प्रय-
स्वन्तः सुते सचा । पुत्रासो न पितरं वाजसातये मंहिष्ठं
वाजसातये ॥ १ ॥ पिबा सोममिन्द्र सुवानमद्रिभिः कोशेन
सिक्तमवतं न वंसंगस्तातृषाणो न वंसंगः । मदाय हर्यताय
ते तुविष्टमाय धायसे । आ त्वा यच्छंतु हरितो न सूर्यमहा
विश्वेव सूर्य ॥ २ ॥ अविंदहिवो निहितं गुहा निधिं वेन
गर्भं परिवीतमश्मन्यनन्ते अंतरश्मनि । व्रजं वज्री गवामिव
सिषासन्नंगिरस्तमः । अपावृणोदिष इन्द्रः परीवृता द्वार इषः
परीवृताः ॥ ३ ॥ दादृहाणो वज्रमिन्द्रो गभस्त्योः क्षत्रेव ति-
ग्ममसनाय सं श्यदहिहत्याय सं श्यत् । संविष्यान ओजसा
शवोभिरिन्द्र मज्मना । तष्टेव वृक्षं वनिनो नि वृश्चसि
परश्वेव नि वृश्चसि ॥ ४ ॥ त्वं वृथा नद्य इन्द्र सर्तवेऽच्छा समु-
द्रमसृजो रथाँ इव वाजयतो रथाँ इव । इत ऊतीरयुंजत
समानमर्थमक्षितं । धेनूरिव मनवे विश्वदोहसो जनाय
विश्वदोहसः ॥ ५ ॥ १८ ॥ इमां ते वाचं वसूयन्त आयवो
रथं न धीरः स्वपा अतक्षिषुः सुम्नाय त्वामतक्षिषुः ।
शुभन्तो जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनं । अत्यमिव
शर्वसे सातये धना विश्वा धनानि सातये ॥ ६ ॥ भिनत्पुरो
नवतिमिन्द्र पूरवे दिवोदासाय महि दाशुषे नृतो वज्रेण
दाशुषे नृतो । अतिथिग्वाय शंबरं गिरेरुयो अवाभरत् । महो
धनानि दयमान ओजसा विश्वा धनान्योजसा ॥ ७ ॥ इन्द्रः
समत्सु यजमानमार्यं प्रावद्विश्वेषु शतमूर्तिराजिषु स्वमीळे-
ष्वाजिषु । मनवे शासद्व्रतान्वचं कृष्णामरंधयत् । दक्षन्
विश्वं ततृषाणमोषति न्यर्शसानमोषति ॥ ८ ॥ सूरश्चक्रं प्र

थानिऽइव सतऽपतिः अस्तं राजाऽइव सतऽपतिः हवामहे त्वा
वयं प्रयस्वन्तः सुते सचा पुत्रासः न पितरं वाजऽसातये मंहिष्ठं
वाजऽसातये ॥ १ ॥ पिब सोमं इंद्र सुवानं अद्रिऽभिः कोशेन
सिक्तं अवतं न वंसंगः ततृषाणः न वंसंगः मदाय हर्यताय ते
तुविऽतमाय धायसे आत्वा यच्छंतु हरितः न सूर्य अहा विश्वा-
ऽइव सूर्य ॥ २ ॥ अविंदत् दिवः निऽहितं गुहा निऽधि वेः न गर्भं
परिऽवीत अश्मनि अनन्ते अंतः अश्मनि वृजं वज्जी गवांऽइव
सिसांसन् अंगिरऽतमः अप अकृणोत् इषः इंद्रः परिऽवृताः
द्वारः इषः परिऽवृताः ॥ ३ ॥ दृहाणः वज्रं इंद्रः गर्भस्त्योः द्वाभ्यऽइव
तिग्मं असनाय सं श्यत् अहिऽहत्याय सं श्यत् संऽविव्यानः
ओजसा शवःऽभिः इंद्र मज्मना तष्टाऽइव वृष्टां वनिनः नि वृ-
श्चसि परश्वाऽइव नि वृश्चसि ॥ ४ ॥ त्वं वृथा नद्यः इंद्र सतवे अच्छ-
समुद्रं असृजः रथानऽइव वाजऽयतः रथानऽइव उतः ऊतीः
अयुंजत समानं अर्थं अक्षितं धेनूऽइव मनवे विश्वऽदोहसः
जनाय विश्वऽदोहसः ॥ ५ ॥ १८ ॥ इमां ते वाचं वसुऽयंतः आययः
रथं न धीरः सुऽअपाः अतक्षिपुः सुम्नाय त्वां अतक्षिपुः शुंभंतः
जेन्यं यथा वाजेषु विप्र वाजिनं अत्यंऽइव शवसे सातये धनां
विश्वा धनानि सातये ॥ ६ ॥ भिनत् पुरः नवतिं इंद्र पूरवे दिवः-
ऽदासाय महि दाशुषे नृतो वज्रेण दाशुषे नृतो अतिथि-
ऽग्वाय शंबरं गिरेः उयः अव अभरत् महः धनानि दयमानः
ओजसा विश्वा धनानि ओजसा ॥ ७ ॥ इंद्रः समतऽसुं यजमानं
आर्यं प्र आवत् विश्वेषु शतंऽऊतिः आजिषु स्वःऽमीळे प
आजिषु मनवे शासत् अवतान् त्वचं कृष्णां अरंधयत् धष्टा न
विश्वं ततृषाणं ओषति नि अर्शसानं ओषति ॥ ८ ॥ सूरः चक्रं प्र

अ० २. अ० १. व० २०.] ॥ ११८ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १३१.

वृहज्जात ओजसा प्रपित्वे वाचमरुणो मुषायतीशान आ
मुषायति । उशना यत्परावतोऽजगन्नूतये कवे । सुम्नानि
विश्वा मनुषेव तुर्वणिरहा विश्वेव तुर्वणिः ॥ ९ ॥ स नो
नयेभिर्वृषकर्मन्नुक्थैः पुरां दर्तः पायुभिः पाहि शग्मैः । दिवो-
दासेभिरिन्द्र स्तवानो वावृधीथा अहोभिरिव द्यौः ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ १३१ ॥ १-७ परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ इन्द्रः ॥ अत्यष्टिः ॥

॥ १३१ ॥ इन्द्राय हि द्यौरसुरो अनमतेन्द्राय मही पृथिवी
वरीमभिर्द्युम्नसाता वरीमभिः । इन्द्रं विश्वे सजोषसो देवासो
दधिरे पुरः । इन्द्राय विश्वा सर्वनानि मानुषा रातानि संतु
मानुषा ॥ १ ॥ विश्वेषु हि त्वा सर्वनेषु तुजते समानमेकं
वृषमण्यवः पृथक् स्वः सनिष्यवः पृथक् । तं त्वा नावं न
पर्षणिं शूषस्य धुरि धीमहि । इन्द्रं न यज्ञैश्चितयंत आयवः
स्तोमेभिरिन्द्रमायवः ॥ २ ॥ वि त्वा ततसे मिथुना अवस्यवो
व्रजस्य साता गव्यस्य निःसृजः सक्षंत इन्द्र निःसृजः । यद्गव्यंता
द्वा जना स्वयंर्यता समूहसि । आविष्कारिक्वृषणं सचाभुवं
वज्रमिन्द्र सचाभुवं ॥ ३ ॥ विदुष्टे अस्य वीर्यस्य पूरवः पुरो
यदिन्द्र शारदीरवातिरः सासहानो अवातिरः । शासस्तमिन्द्र
मर्त्यमयज्युं शवसस्पते । महीममुष्णाः पृथिवीमिमा अपो
मंदसान इमा अपः ॥ ४ ॥ आदिते अस्य वीर्यस्य चर्किरन्मदेषु
वृषन्नुशिजो यदाविथ सखीयतो यदाविथ । चकथे कारमेभ्यः
पृतनासु प्रवतवे । ते अन्यामन्यां नद्यं सनिष्णात अवस्यंतः
सनिष्णात ॥ ५ ॥ उतो नो अस्या उषसो जुषेत ह्यवर्कस्य
बोधि हविषो हवीमभिः स्वर्षाता हवीमभिः । यदिन्द्र

अ०२.अ०१.व०२०.] ॥ ११८ ॥ [म०१.अ०१९.सू०१३१.

वृ॒हत् जा॒तः ओ॒जसा॒ प्रऽपि॒त्वे वाचं॑ अ॒रुणः॑ मु॒षाय॑ति ई॒शानः॑
आ मु॒षाय॑ति उ॒शना॑ यत् प॒राऽव॑तः अज॒गन् ऊ॒तये॑ क॒वे सु॒म्ना-
नि॑ वि॒श्वा॑ मनु॒षाऽइ॒व तु॒र्वणिः॑ अ॒हा वि॒श्वाऽइ॒व तु॒र्वणिः॑ ॥ ९ ॥
सः नः॑ न॒व्येभिः॑ वृ॒षऽक॑र्मन् उ॒क्थैः॑ पु॒रां द॑र्तः० पा॒युऽभिः॑ पा॒हि
श॒ग्मैः॑ दि॒वऽदा॑सेभिः इ॒न्द्र स्त॒वानः॑ व॒वृ॒धी॒थाः अ॒हो॒भिऽइ॒व
द्यौः ॥ १० ॥ १९ ॥

॥ १३१ ॥ इ॒न्द्राय॑ हि द्यौः अ॒सुरः॑ अ॒न॒म॒त इ॒न्द्राय॑ म॒ही पृ॒थि॒वी
व॒री॒मऽभिः॑ द्यु॒म्नऽसा॑ता व॒री॒मऽभिः॑ इ॒न्द्रं वि॒श्वे सऽजो॑प॒मः दे॒-
वा॒सः द॒धिरे॒ पुरः॑ इ॒न्द्राय॑ वि॒श्वा॑ स॒व॒नानि॑ मा॒नु॒षा रा॒तानि॑ संतु
मा॒नु॒षा ॥ १ ॥ वि॒श्वेषु॑ हि त्वा॒ स॒व॒नेषु॑ तु॒जते॑ स॒मानं॑ ए॒कं वृ॒ष-
ऽम॒न्यवः॑ पृथ॑क् स्वः० स॒नि॒ष्यवः॑ पृथ॑क् तं त्वा॒ ना॒वं न प॑र्प॒णिं
शू॒षस्य॑ धु॒रि धी॒म॒हि इ॒न्द्रं न य॒ज्ञैः चि॒तय॑तः आ॒यवः॑ स्तो॒मेभिः॑
इ॒न्द्रं आ॒यवः॑ ॥ २ ॥ वि॒ त्वा॒ त॒त॒से मि॒थु॒नाः अ॒व॒स्यवः॑ व्र॒जस्य॑ सा॒ता
ग॒व्यस्य॑ निऽसृ॒जः स॒र्षी॒तः इ॒न्द्र निऽसृ॒जः॑ यत् ग॒व्यंता॑ द्वा ज॒ना
स्वः॑ य॒न्ता संऽऊ॒ह॒सि आ॒विः॑ क॒रि॒क्रात् वृ॒ष॒णं स॒चाऽभु॑वं व॒ज्रं
इ॒न्द्र स॒चाऽभु॑वं ॥ ३ ॥ वि॒दुः ते अ॒स्य वी॒र्य॑स्य पृ॒रवः॑ प॒रः यत् इ॒न्द्र
शा॒र॒दीः अ॒वऽअ॒ति॒रः स॒स॒हानः॑ अ॒वऽअ॒ति॒रः शा॒सः॑ तं इ॒न्द्र म॒न्य
अ॒य॒ज्युं श॒व॒सः प॒ते म॒हीं अ॒मु॒ष्णाः पृ॒थि॒वीं इ॒माः अ॒पः म॑न्द॒सानः॑
इ॒माः अ॒पः ॥ ४ ॥ आ॒त् इ॒त् ते अ॒स्य वी॒र्य॑स्य च॒र्कि॒रन् म॑द॒पु वृ॒षन्
उ॒शि॒जः॑ यत् आ॒वि॒थ स॒खिऽय॑तः यत् आ॒वि॒थ च॒क॒थं का॒रं
ए॒भ्यः पृ॒त॒नासु॑ प्रऽव॑त॒वे ते अ॒न्यांऽअ॒न्यां न॒द्यं स॒नि॒ष्णात् अ॒व-
स्य॑न्तः स॒नि॒ष्णात् ॥ ५ ॥ उ॒तो नः॑ अ॒स्याः उ॒ष॒सः जु॒षेत॑ हि अ॒र्कस्य॑
बो॒धि ह॒विषः॑ ह॒वी॒मऽभिः॑ स्वऽसा॑ता ह॒वी॒मऽभिः॑ यत् इ॒न्द्र

अ० २. अ० १. व० २१.] ॥ ११९ ॥ [म० १. अ० १९. सू० १३२.

हंतवे मृधो वृषा वज्रिञ्चिकेतसि । आ मे अस्य वेधसो नवी-
यसो मन्म श्रुधि नवीयसः ॥ ६ ॥ त्वं तमिंद्र वावृधानो अस्मयु-
रमित्रयंतं तुविजातं मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यं । जहि यो नो
अघायति शृणुष्व सुश्रवस्तमः । रिष्टं न यामन्नप भूतु दुर्म-
तिर्विश्वाप भूतु दुर्मतिः ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ १३२ ॥ १-६ परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ १-५. ६^२ इंद्रः । ६^१ इंद्रापर्वतो ॥ अत्यष्टिः ॥

॥ १३२ ॥ त्वया वयं मघवन्पूर्व्ये धन इंद्रत्वोताः सासह्याम
पृतन्यतो वनुयाम वनुष्यतः । नेदिष्ठे अस्मिन्नहन्यधि वोचा
नु सुन्वते । अस्मिन्यज्ञे वि चयेमा भरे कृतं वाजयंतो भरे कृतं
॥ १ ॥ स्वर्जेषि भर आप्रस्य वक्त्रन्युषर्बुधः स्वस्मिन्नंजसि त्राणस्य
स्वस्मिन्नंजसि । अहन्विद्रो यथा विदे शीर्ष्णोशीर्ष्णोपवाच्यः ।
अस्मत्ता ते सध्यक् संतु रातयो भद्रा भद्रस्य रातयः ॥ २ ॥
तत्तु प्रयः प्रलथा ते शुशुक्नं यस्मिन्यज्ञे वारमकृण्वत क्षय-
मृतस्य वारसि क्षयं । वि तद्वोचेरध द्वितांतः पश्यन्ति
रश्मिभिः । स घा विदे अन्विद्रो गवेषणो बंधुक्षिप्तो गवे-
षणः ॥ ३ ॥ नू इत्था ते पूर्वथा च प्रवाच्यं यदंगिरोभ्यो-
ऽवृणोरप व्रजमिंद्र शिस्तन्नप व्रजं । ऐभ्यः समान्या दिशा-
स्मभ्यं जेषि योत्सि च । सुन्वद्भ्यो रंधया कं चिद्व्रतं हृणायंतं
चिद्व्रतं ॥ ४ ॥ सं यज्जनान् क्रतुभिः शूर ईक्षयद्वने हिते तरु-
षंत श्रवस्यवः प्र यक्षंत श्रवस्यवः । तस्मा आयुः प्रजावदिद्वाधे
अर्च्यो जसा । इंद्र ओक्व दिधिषंत धीतयो देवाँ अच्छा न
धीतयः ॥ ५ ॥ युवं तमिंद्रापर्वता पुरोयुधा यो नः पृतन्यादप
तंतमिद्वतं वज्रेण तंतमिद्वतं । दूरे चत्ताय छत्सद्गहनं यदि-

अ०२.अ०१.व०२१.] ॥ ११९ ॥ [म०१.अ०१९.सू०१३२.

हंतवे मृधः वृषा वज्रिन् चिकेतसि आ मे अस्य वेधसः नवी-
यसः मन्म श्रुधि नवीयसः ॥ ६ ॥ त्वं तं इंद्र ववृधानः अस्मऽयुः
अमित्रऽयंतं तुविऽजात मर्त्यं वज्रेण शूर मर्त्यं जहि यः नः
अघऽयति शृणुष्व सुश्रवःऽतमः रिष्टं न यामन अप भूतु दुः-
ऽमतिः विश्वा अप भूतु दुऽमतिः ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ १३२ ॥ त्वया वयं मघऽवन् पूर्वै धने इंद्रत्वाऽऊताः सस-
ह्याम पृतन्यतः वनुयाम वनुष्यतः नेदिष्ठे अस्मिन् अहनि अधि
वोच नु सुन्वते अस्मिन् यज्ञे वि चयेम भरे कृतं वाजऽयंतः भरे
कृतं ॥ १ ॥ स्वऽजेषे भरे आप्रस्य वक्रनि उषऽबुधः स्वस्मिन्
अंजसि क्राणस्य स्वस्मिन् अंजसि अहन् इंद्रः यथा विदे शी-
र्ष्णाऽशीर्ष्णा उपऽवाच्यः अस्मऽचा ते सध्यक् संतु रातयः भद्राः
भद्रस्य रातयः ॥ २ ॥ तत् तु प्रयः प्रत्नऽथा ते शुशुक्नं यस्मिन्
यज्ञे वारं अकृण्वत क्षयं कृतस्य वाः असि क्षयं वि तत् वोचेः
अध द्विता अंतः पश्यन्ति रश्मिऽभिः सः घ विदे अनु इंद्रः गो-
ऽएषणः बंधुक्षितऽभ्यः गोऽएषणः ॥ ३ ॥ नु इत्या ते पूर्वऽथा
च प्रऽवाच्यं यत् अंगिरऽभ्यः अवृणोः अप व्रजं इंद्र शिष्टान्
अप व्रजं आ एभ्यः समान्या दिशा अस्मभ्यं जेषि योत्सि च सु-
न्वतऽभ्यः रंधय कं चित् अव्रतं हृणायंतं चित् अव्रतं ॥ ४ ॥ सं
यत् जनान् क्रतुऽभिः शूरः ईक्षयत् धने हिते तरुषंत अवस्यवः
प्र यक्षंत अवस्यवः तस्मै आयुः प्रजाऽवत् इत् बाधे अर्चति
ओजसा इंद्रे ओक्यं दिधिषंत धीतयः देवान् अच्छं न धीतयः
॥ ५ ॥ युवं तं इंद्रापर्वता पुरऽयुधा यः नः पृतन्यात् अप तंऽतं
इत् हतं वज्रेण तंऽतं इत् हतं दूरे चत्ताय छंत्सत् गहनं यत्

अ० २. अ० १. व० २३.] ॥ १२० ॥ [म० १. अ० २०. सू० १३४.

नक्षत् । अस्माकं शत्रून्परि शूर विश्वतो दुर्मा दर्षीष्ट विश्वतः
॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ १३३ ॥ १-७ परच्छेपो देवोदासिः ॥ इंद्रः ॥ १ त्रिष्टुप् । २-४ अनुष्टुप् ।
५ गायत्री । ६ धृतिः । ७. अत्यष्टिः ॥

॥ १३३ ॥ उ॒भे पु॒नामि॒ रोद॑सी ऋ॒तेन॒ द्रुहो॑ द॒हामि॒ सं म॒ही-
र॒नि॒द्राः । अ॒भि॒वृ॒ग्य॒ यत्र॑ ह॒ता अ॒मि॒त्रा वै॒ल॒स्थानं॑ परि॒ तृ॒ह्णा
अ॒शेर॑न् ॥ १ ॥ अ॒भि॒वृ॒ग्या चि॒द॒द्रि॒वः शी॒र्षा या॑तु॒मती॑नां । छि॒न्धि
व॒टूरि॑णा प॒दा म॒हाव॑टूरि॒णा प॒दा ॥ २ ॥ अ॒वा॒सां म॒घव॑अ॒हि
श॒र्धो या॑तु॒मती॑नां । वै॒ल॒स्थान॒के अ॒र्म॒के म॒हावै॑ल॒स्थे अ॒र्म॒के
॥ ३ ॥ या॒सां ति॒स्रः पंचा॑शतोऽभि॒वृ॒गैर॒पाव॑पः । तत्सु॒ ते म॒ना-
य॒ति त॒क्तु॒ सु॒ ते म॒नाय॑ति ॥ ४ ॥ पि॒शंग॑भृ॒ष्टि॒मंभृ॑णं पि॒शाचि॑-
मि॒न्द्र सं मृ॑ण । सर्वे॒ रक्षो॑ नि॒ बर्ह॑य ॥ ५ ॥ अ॒वर्म॑ह इं॒द्र दा॑-
ह॒हि श्रु॒धी नः॑ श्रु॒शोच॑ हि द्यौः क्षा न॒ भीषाँ॑ अ॒द्रि॒वो घृ॑णान्न
भी॒षाँ अ॒द्रि॒वः । शु॒ष्मि॒त॒मो हि शु॒ष्मि॒भिर्व॒धैरु॒पेभि॑रीयसे ।
अ॒पूरु॑षघ्नो अ॒प्रती॑त शूर॒ सत्त्व॑भि॒स्त्रि॒स॒प्तैः शूर॒ सत्त्व॑भिः ॥ ६ ॥
व॒नोति॒ हि सु॒न्वन्क्ष॑यं प॒रीण॑सः सु॒न्वानो॒ हि ष्मा॒ यज॑त्यव॒ द्वि-
षो दे॒वाना॑मव॒ द्विषः॑ । सु॒न्वान॒ इत्ति॑षासति स॒हसा॑ वा॒ज्यवृ॑तः ।
सु॒न्वाना॑ये॒न्द्रो द॑दा॒त्याभु॒वं रु॒यिं द॑दा॒त्याभु॒वं ॥ ७ ॥ २२ ॥ १९ ॥

॥ १३४ ॥ १-६ परच्छेपो देवोदासिः ॥ वायुः ॥ १-५ अत्यष्टिः । ६ अष्टिः ॥

॥ १३४ ॥ आ॒ त्वा जु॒वो रा॒रहा॑णा अ॒भि प्र॑यो॒ वायो॒ वह॑न्ति॒ह
पू॒र्वपी॑तये॒ सोम॑स्य पू॒र्वपी॑तये । ऊ॒र्ध्वा ते॒ अनु॑ सूनृ॒ता म॒नस्ति॑-
ष्ठतु॒ जान॑ती । नि॒यु॒त्व॒ता र॒थेना॑ या॒हि दा॑वने॒ वायो॑ म॒खस्य॑
दा॒वने॑ ॥ १ ॥ म॒न्द॑तु॒ त्वा म॑दि॒नो वा॒यवि॑न्द॒वोऽस्म॑त्क्रा॒णासः॑
सु॒कृ॒ता अ॒भिद्य॑वो॒ गोभिः॑ क्रा॒णा अ॒भिद्य॑वः । य॒इ क्रा॑णा

अ० २. अ० १. व० २३.] ॥ १२० ॥ [म० १. अ० २०. सू० १३४.

इ॒न॒क्ष॒त् अ॒स्मा॒कं श॒त्रून् परि॒ शूर॒ वि॒श्वतः॑ द॒र्मा द॒र्षी॒ष्ट वि॒श्वतः॑
॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ १३३ ॥ उ॒भे पु॒ना॒मि रो॒द॒सी च॒त॒तेन॑ द॒हः द॒हामि॑ सं म॒हीः
अ॒नि॒द्राः अ॒भिऽवृ॒ग्य य॒त्र ह॒ताः अ॒मि॒त्राः वै॒लऽस्थानं॑ परि॒ तृ॒
ह्नाः अ॒शेर॑न् ॥ १ ॥ अ॒भिऽवृ॒ग्य चि॒त् अ॒द्रिऽवः॑ शी॒र्षा या॒तु॒
ऽम॒ती॒नां छि॒न्धि व॒टूरि॑णा प॒दा म॒हाऽव॒टूरि॑णा प॒दा ॥ २ ॥ अ॒व
आ॒सां म॒घऽव॒न् ज॒हि श॒र्धः या॒तुऽम॒ती॒नां वै॒लऽस्थान॑के अ॒र्मके॑
म॒हाऽवै॒ल॒स्थे अ॒र्मके॑ ॥ ३ ॥ या॒सां ति॒स्रः प॒ंचा॒शतः॑ अ॒भिऽवृ॒गैः
अ॒पऽअ॒व॒पः तत् सु॒ ते म॒ना॒य॒ति॒ त॒क्त॒ सु॒ ते म॒ना॒य॒ति॒ ॥ ४ ॥
पि॒शंग॑ऽभृ॒ष्टिं अ॒भृ॒णं पि॒शाचि॑ इ॒न्द्र सं मृ॒ण स॒र्व र॒क्षः नि ब॒र्ह॒य
॥ ५ ॥ अ॒वः म॒हः इ॒न्द्र द॒ह॒हि श्रु॒धि नः॑ शु॒शोच॑ हि द्यौः॒ क्षाः न॒भी॒षा
अ॒द्रिऽवः॑ घृ॒णात् न॒भी॒षा अ॒द्रिऽवः॑ शु॒ष्मिन्ऽत॒मः हि शु॒ष्मि॒
ऽभिः॑ व॒धैः उ॒पेभिः॑ ई॒य॒से अ॒पु॒रुष॑ऽघ्नः अ॒प्र॒तिऽइ॒त् शूर॑ स॒त्वंऽभिः॑
चि॒ऽस॒मैः शूर॑ स॒त्वंऽभिः॑ ॥ ६ ॥ व॒नो॒ति॒ हि सु॒न्वन् क्ष॒यं प॒री॒णमः॑
सु॒न्वा॒नः हि स्म॒ यज॑ति अ॒व द्वि॒षः दे॒वानां॑ अ॒व द्वि॒षः सु॒न्वा॒नः
इ॒त् सि॒सा॒स॒ति॒ स॒ह॒स्रा वा॒जी अ॒वृ॒तः सु॒न्वा॒नाय॑ इ॒न्द्रः द॒दा॒ति॒
आ॒ऽभु॒वं रु॒यिं द॒दा॒ति॒ आ॒ऽभु॒वं ॥ ७ ॥ २२ ॥ १९ ॥

॥ १३४ ॥ आ॒ त्वा जु॒वः र॒र॒हा॒णाः अ॒भि प्र॒यः वा॒यो व॒ह॒तु॒ इ॒ह
पू॒र्वऽपी॑तये सोम॒स्य पू॒र्वऽपी॑तये ऊ॒र्ध्वा ते॒ अनु॑ स॒नृता॑ मनः ति॒
ष्ठ॒तु जा॒न॒ती नि॒यु॒त्वंता॑ रथे॒न आ॒ या॒हि दा॒वने॑ वा॒यो म॒ख॒स्य
दा॒वने॑ ॥ १ ॥ म॒द॒तु॒ त्वा म॒दि॒नः वा॒यो इ॒न्द्रवः॑ अ॒स्मत् क्रा॒णासः॑
सु॒ऽकृ॒ता अ॒भिऽद्य॑वः गो॒भिः क्रा॒णाः अ॒भिऽद्य॑वः यत् ह॒ क्रा॒णाः

अ० २. अ० १. व० २४.] ॥ १२१ ॥ [म० १. अ० २०. सू० १३५.

इ॒र॒ध्वे द॒क्षं स॒चैत॒ ज॒तयः । स॒ध्री॒ची॒ना नि॒युतो॑ दा॒वने॒ धिय॒ उप॑
ब्रु॒वत॑ ई॒ धियः ॥ २ ॥ वा॒युर्यु॒क्ते रोहि॑ता वा॒युररु॒णा वा॒यू रथे॑
अजि॒रा धुरि॑ वो॒ह्वे वहि॑ष्ठा धुरि॑ वो॒ह्वे । प्र बो॑धया॒ पुर॑धिं
जा॒र आ॒ संस॑तीमि॒व । प्र च॑क्षय॒ रोद॑सी वासयो॒षसः॒ श्रव॑से
वासयो॒षसः ॥ ३ ॥ तुभ्य॑मु॒षासः॒ श्रुच॑यः परा॒वति॑ भ॒द्रा व॒स्त्रा
तन्व॑ते दंसु॒ रश्मि॑षु चि॒त्रा नव्ये॑षु र॒श्मिषु॑ । तुभ्य॑ धे॒नुः संव॑र्दु॒घा
वि॒श्वा व॒सूनि॑ दो॒हते॑ । अ॒ज॒नयो॑ म॒रुतो॑ व॒क्षणा॑भ्यो दि॒व आ
व॒क्षणा॑भ्यः ॥ ४ ॥ तुभ्य॑ श्रु॒क्रासः॒ श्रुच॑यस्तुर॒ण्यवो॑ म॒देषू॒या इ॒ष-
ण॑त भु॒र्वण्य॑पा॒मिष॑त भु॒र्वणि॑ । त्वां त्सा॒री द॑स॒मानो॒ भग॑मी॒दृ
त॒क्त्रवी॑ये । त्वं वि॒श्वस्मा॒द्भुव॑ना॒त्पासि॒ धर्म॑णा॒सुर्या॑त्पासि॒ धर्म॑णा
॥ ५ ॥ त्वं नो॑ वा॒यवेषा॑म॒पूर्व्यः॒ सोमा॑नां प्रथ॒मः पी॒तिम॑र्हसि
सु॒ताना॑ पी॒तिम॑र्हसि । उ॒तो वि॒हुत्स॑तीनां वि॒शां व॑व॒र्जुषी॑णां ।
वि॒श्वा इ॒त्ते धे॒नवो॑ दु॒ह आ॒शिर॑ घृ॒तं दु॒हत॑ आ॒शिर॑ ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ १३५ ॥ १-९ परुच्छेपो देवोदासिः ॥ १-३. ९ वायुः । ४-६ इंद्रः ॥

१-६. ९ अत्यष्टिः । ७. ६ अष्टिः ॥

॥ १३५ ॥ स्त्री॒णं व॒हिरु॑प॒ नो या॑हि वी॒तये॑ स॒हस्रे॑ण नि॒युता॑
नि॒युत्व॑ते श॒तिनी॑भिर्नि॒युत्व॑ते । तुभ्य॑ हि पू॒र्वपी॑तये दे॒वा दे॒वाय॑
येमि॒रे । प्र ते॑ सु॒तासो॒ मधु॑म॒न्तो अ॒स्थिर॒न्मदा॑य॒ क्रत्वे॑ अ॒स्थिर॒न्
॥ १ ॥ तुभ्या॑यं सोमः॒ परि॑पू॒तो अ॒द्रिभिः॒ स्पा॒र्हा व॑सानः॒ परि॑
को॒शम॑र्षति श्रु॒क्रा व॑सानो अ॒र्षति॑ । तवा॑यं भा॒ग आ॒युषु॑
सोमो॑ दे॒वेषु॑ हू॒यते॑ । वह॑ वा॒यो नि॒युतो॑ या॒ह्यस्म॒युर्जुषा॑णो
या॒ह्यस्म॒युः ॥ २ ॥ आ॒ नो नि॒युद्भिः॒ श॒तिनी॑भिर॒ध्वरं॑
स॒हस्रि॑णीभि॒रुप॑ या॒हि वी॑तये॒ वायो॑ ह॒व्यानि॑ वी॒तये॑ ।
तवा॑यं भा॒ग अ॒त्रियः॒ सर॑श्मिः॒ सूर्ये॑ स॒चा । अ॒ध्वर्यु॑भिर्भ॒रमा॑-

अ० २. अ० १. व० २४.] ॥ १२१ ॥ [म० १. अ० २०. सू० १३५.

इ॒र॒ध्वे द॒क्षं स॒र्वं ते ज॒तयः स॒ध्री ची॒नाः नि॒ऽयुतः दा॒वने धियः उ॒प
ब्रुव॒ते ई॒ धियः ॥ २ ॥ वा॒युः यु॒क्ते रोहि॒ता वा॒युः अ॒रु॒णा वा॒युः र॒थे
अ॒जि॒रा धु॒रि वो॒ह्वे वहि॑ष्ठा धु॒रि वो॒ह्वे प्र बो॒धय॒ पुर॑ऽधि
जा॒रः आ स॒सतीं॑ऽइव प्र च॒क्षय॒ रोद॑सी॒ वा॒सय॒ उ॒षसः श्रव॑से
वा॒सय॒ उ॒षसः ॥ ३ ॥ तु॒भ्यं उ॒षसः श्रु॑चयः प॒राऽव॑ति भ॒द्रा व॒स्त्रा
त॒न्वते दं॑ऽसु र॒श्मिषु॑ चि॒त्रा न॒व्येषु॑ र॒श्मिषु॑ तु॒भ्यं धे॒नुः स॒वःऽदु॒घा
वि॒श्वा व॒सूनि दो॑ह॒ते अ॒ज॒नयः म॒रुतः व॒क्षणा॑भ्यः दि॒वः आ व॒क्ष-
णा॑भ्यः ॥ ४ ॥ तु॒भ्यं श्रु॑क्रासः श्रु॑चयः तु॒र॒ण्यवः म॑देषु उ॒याः इ॒ष-
ण॑त॒ भु॒र्वणि॑ अ॒पा इ॒षत॒ भु॒र्वणि॑ त्वां त्सा॒री द॑स॒मानः भ॒र्ग ई॒द्रे
त॒क्कऽवी॑ये त्वं वि॒श्वस्मा॑त् भु॒व॒नात् पा॒सि ध॑र्म॒णा अ॒सुर्या॑त् पा॒-
सि ध॑र्म॒णा ॥ ५ ॥ त्वं नः वा॒यो ए॒षां अ॒पूर्व्यः सो॒मानां प्रथ॑मः
पी॒तिं अ॒र्ह॒सि सु॒तानां पी॒तिं अ॒र्ह॒सि उ॒तो वि॒हु॒त्मा॒तीनां वि॒शां
व॒व॒र्जु॒षी॒णां वि॒श्वाः इ॒त् ते धे॒नवः दु॒हे आऽशि॑रं घृ॒तं दु॒हते आ॒-
ऽशि॑रं ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ १३५ ॥ स्त्री॒णो ब॒र्हिः उ॒प नः या॒हि वी॒तये॑ स॒हस्रे॑ण नि॒ऽयुतां
नि॒यु॒त्वते॑ श॒तिनी॑भिः नि॒यु॒त्वते॑ तु॒भ्यं हि पू॒र्वऽपी॑तये दे॒वाः दे॒वाय॑
ये॒मिरे॒ प्र ते सु॒तासः म॒धुऽम॑तः अ॒स्थिर॑न् म॒दाय॑ क्र॒त्वे अ॒स्थिर॑न्
॥ १ ॥ तु॒भ्यं अ॒यं सो॒मः परि॑ऽपूतः अ॒द्रिऽभिः स्पा॒हो व॒सानः परि॑
को॒शं अ॒र्षेति॑ श्रु॒क्रा व॒सानः अ॒र्षेति॑ तव अ॒यं भा॒गः आ॒युषु॑
सो॒मः दे॒वेषु॑ हू॒यते॒ वह॑ वा॒यो नि॒ऽयुतः या॒हि अ॒स्मऽयुः जृ॒षा॒णः
या॒हि अ॒स्मऽयुः ॥ २ ॥ आ नः नि॒युत्ऽभिः श॒तिनी॑भिः अ॒ध्वर॑
स॒ह॒स्रिणी॑भिः उ॒प या॒हि वी॒तये॑ वा॒यो ह॒व्यानि॑ वी॒तये॑ तव
अ॒यं भा॒गः ऋ॒त्वि॒यः सऽर॑श्मिः सू॒र्ये स॒चा अ॒ध्वर्यु॑ऽभिः भ॒र॒मा-

अ० २. अ० १. व० २६.] ॥ १२२ ॥ [म० १. अ० २०. सू० १३६.]

णा अयंसत् वायो शुक्रा अयंसत् ॥ ३ ॥ आ वां रथो नियुत्वा-
 न्वक्षदवसेऽभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि वी-
 तये। पिवतं मध्वो अंधसः पूर्वपेयं हि वां हितं। वायवा चंद्रेण
 राधसा गंतमिंद्रश्च राधसा गंतं ॥ ४ ॥ आ वां धियो ववृत्यु-
 रध्वराँ उपेममिंदुं मर्मजंत वाजिनमाश्रुमत्यं न वाजिनै। तेषां
 पिवतमस्मयू आ नो गंतमिहोत्या। इंद्रवायू सुतानामद्रिभि-
 र्युवं मदाय वाजदा युवं ॥ ५ ॥ २४ ॥ इमे वां सोमा अप्स्वा सु-
 ता इहाध्वर्युभिर्भरमाणा अयंसत् वायो शुक्रा अयंसत्। एते
 वामभ्यंसृक्षत तिरः पवित्रमाश्वः। युवायवोऽति रोमाण्य-
 व्यया सोमांसो अत्यव्यया ॥ ६ ॥ अति वायो ससतो याहि
 शश्वतो यत्र यावा वदति तत्र गच्छतं गृहमिंद्रश्च गच्छतं। वि
 सूनृता ददृशे रीयते घृतमा पूर्णया नियुता याथो अध्वरमिं-
 द्रश्च याथो अध्वरं ॥ ७ ॥ अत्राह तद्वहेथे मध्व आहुतिं यमश्च-
 त्थमुपतिष्ठंत जायवोऽस्मे ते संतु जायवः। साकं गावः सुवते
 पच्यते यवो न ते वाय उप दस्यंति धेनवो नाप दस्यंति धे-
 नवः ॥ ८ ॥ इमे ये ते सु वायो बाह्वो जसोऽतर्नदी ते पतयंत्युक्षणा
 महि प्राधंत उक्षणाः। धन्वञ्चिद्ये अनाशवो जीराश्चिदगिरौ कसः।
 सूर्यस्येव रश्मयो दुर्नियंतवो हस्तयोर्दुर्नियंतवः ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ १३६ ॥ १-७ परुक्तेपो दैवो दासिः ॥ १-५ मित्रावरुणी। ६. ७ लिंगोक्तदेवताः॥
 १-६ अत्यष्टिः। ७ त्रिष्टुप् ॥

॥ १३६ ॥ प्र सु ज्येष्ठं निचिराभ्यां बृहन्नमो हव्यं मतिं भरता
 मृळयद्वां स्वादिष्टं मृळयद्वां। ता सम्राजा घृतासुती
 यज्ञेयं उपस्तुता। अथैनोः क्षत्रं न कुतश्चनाधृषे देवत्वं
 नू चिदाधृषे ॥ १ ॥ अदर्शि गातुरुवे वरीयसी पंथा

अ०२.अ०१.व०२६.] ॥ १२२ ॥ [म०१.अ०२०.सू०१३६.

णाः अयंसत वायो शुक्राः अयंसत ॥३॥ आ वां रथः नियुत्वान
वक्षत् अवसे अभि प्रयांसि सुधितानि वीतये वायो हव्यानि
वीतये पिवतं मध्वः अंधसः पूर्वऽपेयं हि वां हितं वायो आ
चंद्रेण राधसा आ गतं इंद्रः च राधसा आ गतं ॥ ४ ॥ आ वां
धियः ववृत्युः अध्वरान उप इमं इंद्रं समृजंत वाजिनं आपुं
अत्यं न वाजिनं तेषां पिवतं अस्मऽयू आ नः गतं इह ऊत्या
इंद्रवायू सुतानां अद्रिऽभिः युवं मदाय वाजऽदा युवं ॥ ५ ॥ २४ ॥
इमे वां सोमाः अपऽसु आ सुताः इह अध्वर्युऽभिः भरमाणाः
अयंसत वायो शुक्राः अयंसत एते वां अभि असृष्टात तिरः
पवित्रं आश्वः युवाऽयवः अति रोमाणि अव्यया सोमांसः
अति अव्यया ॥ ६ ॥ अति वायो ससतः याहि गश्वतः यत्र यावा
वदति तत्र गच्छतं गृहं इंद्रः च गच्छतं वि सृनुता दहणे रीयते
घृतं आ पूर्या निऽयुता यायः अध्वरं इंद्रः च यायः अध्वरं ॥ ७ ॥
अत्र अहं तत् वहिषे मध्वः आऽहुतिं यं अश्वत्थं उपऽतिष्ठत
जायवः अस्मे ते संतु जायवः साकं गावः सुवतं पच्यते यवः न ते
वायो उप दस्यंति धेनवः न अप दस्यंति धेनवः ॥ ८ ॥ इमे ये ते सु
वायो बाहुऽओजसः अंतः नदी ते पतयंति उश्रणाः सहि बाधतः
उक्षणा धन्वन् चित ये अनाश्वः जीराः चित अगिराऽओकसः
सूर्यस्यऽद्व रश्मयः दुऽनियंतवः हस्तयोः दुऽनियंतवः ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ १३६ ॥ प्र सु ज्येष्ठं निऽचिराभ्यां बृहत् नमः हव्यं मतिं भग्न
मृळयतऽभ्यां स्वादिष्ठं मृळयतऽभ्यां ता संऽगाजा घृतऽआसु-
ती यज्ञेऽयज्ञे उपऽसृता अथ एनोः शत्रं न कृतः चन आऽधृषे
देवऽत्व नु चित् आऽधृषे ॥ १ ॥ अदृशि गातुः उग्रे वरीयसी पंथाः

ऋतस्य समयंस्त रश्मिभिश्चक्षुर्भगस्य रश्मिभिः। द्युक्षं मित्रस्य
 सादनमर्यम्णो वरुणस्य च। अथा दधाते बृहदुक्थ्यं वयं
 उपस्तुत्यं बृहद्वयः ॥ २ ॥ ज्योतिष्मतीमदिति धारयन्तिक्षितिं
 स्वर्वतीमा सचेते दिवेदिवे जागृवांसा दिवेदिवे। ज्योति-
 ष्मत्क्षत्रमाशाते आदित्या दानुनस्पती। मित्रस्तयोर्वरुणो
 यातयज्जनोऽर्यमा यातयज्जनः ॥ ३ ॥ अयं मित्राय वरुणाय
 शंतमः सोमो भूत्ववपानेष्वामगो देवो देवेष्वामगः। तं देवा-
 सो जुषेरत् विश्वे अद्य सजोषसः। तथा राजाना करथो यदी-
 मह ऋतावाना यदीमहे ॥ ४ ॥ यो मित्राय वरुणाय विध-
 ज्जनोऽनर्वाणं तं परि पातो अंहसो दाश्वांसं मर्तमंहसः।
 तमर्यमाभि रक्षत्यृज्यंतमनु व्रतं। उक्थैर्य एनोः परिभूषति
 व्रतं स्तोमैराभूषति व्रतं ॥ ५ ॥ नमो दिवे बृहते रोदसीभ्यां
 मित्राय वोचं वरुणाय मीळुषे सुमृळीकाय मीळुषे। इंद्र-
 मग्निमुप स्तुहि द्युक्षमर्यमणं भगं। ज्योग्जीवतः प्रजया सचे-
 महि सोमस्योती सचेमहि ॥ ६ ॥ ऊती देवानां वयमिंद्रवंतो
 मंसीमहि स्वयंशसो मरुद्भिः। अग्निर्मित्रो वरुणः शर्म यंसन्
 तदश्याम मघवानो वयं च ॥ ७ ॥ २६ ॥ १ ॥

॥ १३७ ॥ १-३ पक्षेपो देवोदासिः ॥ मित्रावरुणौ ॥ अतिशक्करी ॥

॥ १३७ ॥ सुषुमा यातमद्रिभिर्गोश्रीता मत्सरा इमे सो-
 मासो मत्सरा इमे। आ राजाना दिविस्पृशास्मत्रा गंतमुप-
 नः। इमे वा मित्रावरुणा गवाशिरः सोमाः शुक्रा गवा-
 शिरः ॥ १ ॥ इम आ यातमिंद्रवः सोमासो दध्याशिरः सु-
 तासो दध्याशिरः। उत वामुषसो बुधि साकं सूर्यस्य रश्मि-

अ०२. अ०२. व० १.]   ॥ १२३ ॥   [म० १. अ० २०. सू० १३७.]

ऋतस्य सं अयंस्त रश्मिभिः चक्षुः भगस्य रश्मिभिः दृष्टं
मित्रस्य सदनं अर्यमाः वरुणस्य च अथ दधाते बृहत् उक्थ्य
वयः उपऽस्तुत्यं बृहत् वयः ॥ २ ॥ ज्योतिष्मतीं अदितिं धारयत्-
ऽक्षितिं स्वऽवतीं आ सचेते दिवेऽदिवे जागृऽवांसा दिवे-
ऽदिवे ज्योतिष्मत् क्षत्रं आशाते आदित्या दानुनः पती मित्रः
तयोः वरुणः यातयत्ऽजनः अर्यमा यातयत्ऽजनः ॥ ३ ॥ अयं
मित्राय वरुणाय शंऽतमः सोमः भूतु अवऽपानेषु आऽभंगः
देवः देवेषु आऽभंगः तं देवासः जुषेरत् विश्वे अद्य सऽजोषंसः
तथा राजाना करथः यत् ईमहे ऋतऽवाना यत् ईमहे ॥ ४ ॥ यः
मित्राय वरुणाय अविधत् जनः अनर्वाणं तं परि पातः अंहसः
दाश्वांसं मर्तं अंहसः तं अर्यमा अभि रक्षति ऋजुऽयंतं अनु व्रतं
उक्थेः यः एनोः परिऽभूषति व्रतं स्तोमैः आऽभूषति व्रतं ॥ ५ ॥
नमः दिवे बृहते रोदसीभ्यां मित्राय वोचं वरुणाय मीळ्हुषे सु-
ऽमृळीकाय मीळ्हुषे इंद्रं अग्निं उप स्तुहि दृष्टं अर्यमणं भगं
ज्योक् जीवंतः प्रऽजया सचेमहि सोमस्य ऊती सचेमहि ॥ ६ ॥
ऊती देवानां वयं इंद्रऽवंतः मंसीमहि स्वऽयंशसः मरुत्ऽभिः
अग्निः मित्रः वरुणः शर्म यंसन् तत् अश्याम मघऽवानः वयं
च ॥ ७ ॥ २६ ॥ १ ॥

॥ १३७ ॥ सुसुम आ यातं अद्रिऽभिः गोऽथीताः मत्सराः इमे
सोमांसः मत्सराः इमे आ राजाना दिविऽस्पृशा अस्मऽवा गंतं
उप नः इमे वा मित्रावरुणा गोऽआशिरः सोमाः शुक्राः गो-
ऽआशिरः ॥ १ ॥ इमे आ यातं इंदवः सोमांसः दधिऽआशिरः सु-
तासः दधिऽआशिरः उत्त वां उषसः बुधि साकं सूर्यस्य रश्मि-

भिः । सुतो मित्राय वरुणाय पीतये चारुर्चृताय पीतये ॥ २ ॥
तां वा धेनुं न वासरीमंशुं दुहंत्यद्रिभिः सोमं दुहंत्यद्रिभिः ।
अस्मिन्ना गंतमुप नोऽर्वाचा सोमपीतये । अयं वा मित्रा-
वरुणा नृभिः सुतः सोम आ पीतये सुतः ॥ ३ ॥ १ ॥

॥ १३८ ॥ १-४ परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ पूषा ॥ अत्यष्टिः ॥

॥ १३८ ॥ प्रप्र पूषास्तुविजातस्य शस्यते महित्वमस्य तवसो
न तंदते स्तोत्रमस्य न तंदते । अर्चामि सुमयन्नहमंत्यूतिं
मयोभुवं । विश्वस्य यो मन आयुयुवे मुखो देव आयुयुवे मुखः
॥ १ ॥ प्र हि त्वा पूषन्नजिरं न यामनि स्तोमेभिः कृण्व चृणवो
यथा मृध उष्ट्रो न पीपरो मृधः । हुवे यत्त्वा मयोभुवं देवं
सख्याय मर्त्यः । अस्माकमांगूषान्द्युम्निनस्कृधि वाजेषु द्युम्नि-
नस्कृधि ॥ २ ॥ यस्य ते पूषन्सख्ये विपन्यवः क्रत्वा चित्संतोऽवसा
बुभुजिर इति क्रत्वा बुभुजिरे । तामनु त्वा नवीयसीं नियुतं राय
ईमहे । अहेळमान उरुशंस सरी भव वाजेवाजे सरी भव ॥ ३ ॥
अस्या ऊ षु ण उप सातये भुवोऽहेळमानो ररिवाँ अजाश्व
श्ववस्यतामजाश्व । ओ षु त्वा ववृतीमहि स्तोमेभिर्देस्म साधु-
भिः । नहि त्वा पूषन्नतिमन्य आघृणे न ते सख्यमपहुवे ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ १३९ ॥ १-११ परुच्छेपो दैवोदासिः ॥ १ विश्वे देवाः । २ मित्रावरुणौ । ३ ५
अश्विनौ । ६ इंद्रः । ७ अग्निः । ८ मरुतः । ९ इंद्रायी । १० बृहस्पतिः । ११ वि-
श्वे देवाः ॥ १-४. ६-१० अत्यष्टिः । ५ बृहती । ११ त्रिष्टुप् ॥

॥ १३९ ॥ अस्तु श्रौषट् पुरो अग्निं धिया दध आ नु तच्छधौ
दिव्यं वृणीमह इंद्रवायू वृणीमहे । यद्वा क्राणा विवस्वति
नाभा संदायि नव्यसी । अध प्र सू न उप यंतु धीतयो देवाँ
अच्छा न धीतयः ॥ १ ॥ यद्वा त्यन्मित्रावरुणावृतादध्या-

ऽभिः सुतः मित्राय वरुणाय पीतये चारुः ऋताय पीतये ॥ २ ॥
 तां वां धेनुं न वासरीं अंशुं दुहन्ति अद्रिऽभिः सोमं दुहन्ति अद्रि-
 ऽभिः अस्मऽत्रा गंतं उप नः अर्वाचा सोमऽपीतये अयं वां
 मित्रावरुणा नृऽभिः सुतः सोमः आ पीतये सुतः ॥ ३ ॥ १ ॥

॥ १३८ ॥ प्रऽप्रं पूष्णः तुविऽजातस्यं शस्यते महिऽत्वं अस्य
 तवसः न तंदते स्तोत्रं अस्य न तंदते अर्चामि सुम्नऽयन् अहं
 अंतिऽऊतिं मयःऽभुवं विश्वस्य यः मनः आऽयुयुवे मखः देवः
 आऽयुयुवे मखः ॥ १ ॥ प्र हि त्वा पूषन् अजिरं न यामनि स्तो-
 मेभिः कृण्वे ऋणवः यथा मृधः उष्ट्रः न पीपरः मृधः हुवे यत् त्वा
 मयःऽभुवं देवं सख्याय मर्त्यः अस्माकं आंगूषान द्युम्निनः कृधि
 वाजेषु द्युम्निनः कृधि ॥ २ ॥ यस्य ते पूषन् सख्ये विपत्यवः क्रत्वा
 चित् संतः अवसा बुभुजिरे इति क्रत्वा बुभुजिरे तां अनु त्वा
 नवीयसीं निऽयुतं रायः ईमहे अहेळमानः उरुऽशंस सरी भव
 वाजैऽवाजे सरी भव ॥ ३ ॥ अस्याः ऊं सु नः उप सातये भुवः
 अहेळमानः ररिऽवान् अजऽअश्व श्वस्यतां अजऽअश्व ओं
 सु त्वा ववृतीमहि स्तोमेभिः दस्म साधुऽभिः नहि त्वा पूषन्
 अतिऽमर्त्ये आघृणे न ते सख्यं अपऽहुवे ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ १३९ ॥ अस्तु श्रौषट् पुरः अग्निं धिया दधे आ नु तत् गर्धः
 दिव्यं वृणीमहे इंद्रवायू वृणीमहे यत् ह क्राना विवस्वति
 नाभां संऽदायि नव्यसी अध प्र सु नः उप यंतु धीतयः देवान्
 अच्छ न धीतयः ॥ १ ॥ यत् ह त्यत् मित्रावरुणौ ऋतात् अधि

ददाथे अनृतं स्वेन मन्युना दक्षस्य स्वेन मन्युना । युवो-
 र्गिथाधि सद्यस्वपश्याम हिरण्यये । धीभिश्चन मनसा
 स्वेभिरक्षभिः सोमस्य स्वेभिरक्षभिः ॥ २ ॥ युवां स्तो-
 मेभिर्देवयंतो अश्विनाश्चावयंत इव श्लोकमायवौ युवां
 हव्याभ्या यवः । युवोर्विश्वा अधि श्रियः पृक्षश्च विश्व-
 वेदसा । प्रुषायंते वां पवयो हिरण्यये रथे दसा हिरण्यये
 ॥ ३ ॥ अचेति दसा व्युनाकमृण्वथो युंजते वां रथयुजो दि-
 विष्टिष्वध्वस्मानो दिविष्टिषु । अधि वां स्थाम वंधुरे रथे
 दसा हिरण्यये । पथेव यंतावनुशासंता रजोऽजंसा शासंता
 रजः ॥ ४ ॥ शचीभिर्नः शचीवसू दिवा नक्तं दशस्यतं । मा वां
 रातिरुप दसत्कदा चनास्पद्रातिः कदा चन ॥ ५ ॥ ३ ॥
 वृषन्तिद्र वृषपाणास इंदव इमे सुता अद्रिषुतास उद्भि-
 दस्तुभ्यं सुतास उद्भिदः । ते त्वा मंदंतु दावने महे चित्राय
 राधसे । गीर्भिर्गिर्वाहः स्तवमान आ गहि सुमृळीको न आ
 गहि ॥ ६ ॥ ओ षू णो अग्ने शृणुहि त्वमीळितो देवेभ्यो ब्रवसि
 यज्ञियेभ्यो राजभ्यो यज्ञियेभ्यः । यद्व त्यामंगिरोभ्यो धेनुं देवा
 अदत्तन । वि तां दुहे अर्यमा कर्तरी सचाँ एष तां वेद मे सचाँ
 ॥ ७ ॥ मो षु वो अस्मदभि तानि पौंस्या सना भूवन्दुमानि
 मोत जारिषुरस्मत्पुरोत जारिषुः । यद्वश्चिचं युगेयुगे नव्यं
 घोषादमर्त्यं । अस्मासु तन्मरुतो यच्च दुष्टरं दिधृता यच्च
 दुष्टरं ॥ ८ ॥ दध्यद् ह मे जनुषं पूर्वो अंगिराः प्रियमेधः
 कण्वो अत्रिर्मनुर्विदुस्ते मे पूर्वं मनुर्विदुः । तेषां देवेष्व-
 यतिरस्माकं तेषु नाभयः । तेषां पदेन मह्या नमे गिरि-
 द्राप्ती आ नमे गिरा ॥ ९ ॥ होता यक्षद्वनिनो वंत वार्ये वृ-

आ॒ऽद॒दार्थे० अ॒नृतं स्वे॒न म॒न्युनां दक्ष॑स्य स्वे॒न म॒न्युनां यु॒वोः
 इ॒त्या अ॒धि स॒द्यऽसु अ॒प॒श्याम॑ हि॒र॒ण्यये॑ धी॒भिः च॒न म॒नसा
 स्वे॒भिः अ॒क्षऽभिः॑ सोम॑स्य स्वे॒भिः अ॒क्षऽभिः॑ ॥ २ ॥ यु॒वां स्तो॒-
 मे॒भिः दे॒वऽय॑तः अ॒श्विना॒ आ॒श्रव॑य॒तऽइ॒व श्लो॒कं आ॒यवः॑ यु॒वां
 ह॒व्या अ॒भि आ॒यवः॑ यु॒वोः वि॒श्वाः अ॒धि श्रि॒यः पृ॒क्षः च वि॒श्व-
 ऽवे॒दसा॒ प्र॒षाय॑तै॒ वां प॒वयः॑ हि॒र॒ण्यये॑ रथे॒ द॒सा हि॒र॒ण्यये॑ ॥ ३ ॥
 अ॒चेति॑ द॒सा वि॒ ऊं ना॒कं ऋ॒ण्वथः॑ यु॒जते॑ वां रथ॑ऽयु॒जः दि॒वि-
 ष्टि॒षु अ॒ध्व॒स्मानः॑ दि॒विष्टि॒षु अ॒धि वां॑ स्था॒म व॒धुरे॑ रथे॒ द॒सा
 हि॒र॒ण्यये॑ प॒थाऽइ॒व य॑तौ अ॒नुऽशा॑स॒ता र॒जः अं॒जसा॑ शा॒सता
 र॒जः ॥ ४ ॥ श॒ची॑भिः नः श॒चीऽव॒सू० दि॒वा न॒क्तं द॒शस्य॑तं मा वां
 रा॒तिः उ॒प द॒सत॑ कदा॒ च॒न अ॒स्मत् रा॒तिः कदा॑ च॒न ॥ ५ ॥ ३ ॥
 वृ॒षन् इ॒न्द्र वृ॒षऽपा॒नासः॑ इ॒न्द्रवः॑ इ॒मे सु॒ताः अ॒द्रिऽसु॒तासः॑ उ॒त-
 ऽभि॒दः तु॒भ्यं सु॒तासः॑ उ॒तऽभि॒दः ते त्वा॒ म॒द॒न्तु दा॒वने॑ म॒हे चि॒त्राय॑
 रा॒धसे॑ गीऽभिः गि॒र्वा॒हः स्त॒व॒मानः॑ आ ग॒हि सु॒ऽमृ॒च्छी॒कः नः॑
 आ ग॒हि ॥ ६ ॥ ओ॒ सु॒ नः अ॒ग्ने शृ॒णुहि॒ त्वं ई॒कृ॒तः दे॒वेभ्यः॑ ब्र॒व॒सि
 य॒ज्ञिये॑भ्यः रा॒जऽभ्यः॑ य॒ज्ञिये॑भ्यः यत् ह॒त्यां अंगि॑रऽभ्यः धे॒नुं दे॒वाः
 अ॒द॒त्त॒न वि॒ तां दु॒हे अ॒र्य॒मा क॒र्तरि॑ स॒चा ए॒षः तां वे॒द मे स॒चा ॥ ७ ॥
 मो॒ सु॒ वः अ॒स्मत् अ॒भि ता॒नि पौ॑स्यां स॒नां भू॒वन् द्यु॒म्नानि॑ मा
 उ॒त जा॒रि॒षुः अ॒स्मत् पु॒रा उ॒त जा॒रि॒षुः यत् वः॑ चि॒त्रं यु॒गेऽयु॒गे
 न॒व्यं घो॑षात् अ॒म॒र्त्यं अ॒स्मासु॑ तत् म॒रुतः॑ यत् च॒ दु॒स्तरं॑ दि॒धृतं॑
 यत् च॒ दु॒स्तरं॑ ॥ ८ ॥ द॒ध्य॒ङ् ह॒ मे ज॒नुषं॑ पू॒र्वः अंगि॑राः प्रि॒यऽमे॒धः
 क॒ण्वः अ॒त्रिः म॒नुः वि॒दुः ते मे॑ पू॒र्वं म॒नुः वि॒दुः तेषां॑ दे॒वेषु॑ आ॒-
 ऽय॑तिः अ॒स्माकं॑ तेषु॒ नाभ॑यः तेषां॑ प॒देन॑ म॒हि आ॒ न॒मे गि॒रा
 इ॒न्द्रा॒ग्नी आ॒ न॒मे गि॒रा ॥ ९ ॥ हो॒ता य॒क्षत् व॒निनः॑ व॒न्त वा॒र्यं बृ॒-

अ० २. अ० २. व० ६.] ॥ १२६ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४०.

हस्पतिर्यजति वेन उक्षभिः पुरुवारैभिरुक्षभिः । जगृभ्मा दूर-
रक्षादिशं श्लोकमद्रेय त्मना । अधारयदरिदानी सुक्रतुः पुरु-
सन्नानि सुक्रतुः ॥ १० ॥ ये देवासो दिव्येकादश स्थ पृथिव्या-
मध्येकादश स्थ । अप्सुक्षितो महिनैकादश स्थ ते देवासो
यज्ञमिमं जुषध्वं ॥ ११ ॥ ४ ॥ २० ॥

॥ १४० ॥ १-१३ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अग्निः ॥ १-९. ११ जगती । १० त्रिष्टुप्
जगती वा । १२. १३ त्रिष्टुप् ॥

॥ १४० ॥ वेदिषदे प्रियधामाय सुद्युते धासिमिव प्र भरा यो-
निममये । वस्त्रेणैव वासया मन्मना शुचिं ज्योतीरथं शुक्रवर्णं
तमोहनं ॥ १ ॥ अभि द्विजन्मा त्रिवृदन्नमृज्यते संवत्सरे वावृधे
जग्धमी पुनः । अन्यस्यासा जिह्या जेन्यो वृषा न्येन वनिनो
मृष्ट वारुणः ॥ २ ॥ कृष्णप्रुतौ वेविजे अस्य सक्षिता उभा तरेते
अभि मातरा शिशु । प्राचाजिह्वं ध्वसयंतं तृषुच्युतमा साच्यं कु-
पयं वर्धनं पितुः ॥ ३ ॥ मुमुक्षोऽमनवे मानवस्यते रघुद्रुवः कृ-
ष्णसीतास ऊ जुवः । असमना अजिरासो रघुष्यदो वातजूता
उप युज्यंत आशवः ॥ ४ ॥ आदस्य ते ध्वसयंतो वृथेरते कृष्णमभ्वं
महि वर्षः करिक्तः । यत्सीं महीमवनिं प्राभि मर्मैशदभिश्चस-
न्स्तनयन्नेति नानंदत् ॥ ५ ॥ ५ ॥ भूषन्न योऽधि बभूषु नम्रते वृषेव
पत्नीरभ्येति रोरुवत् । ओजायमानस्तन्वश्च शुंभते भीमो न
शृंगा दविधाव दुर्गृभिः ॥ ६ ॥ स संस्तिरो विष्टिरः सं गृभायति
जानन्नेव जानतीर्नित्य आ शये । पुनर्वर्धते अपि यति दे-
व्यमन्यद्वर्षः पित्रोः कृण्वते सचा ॥ ७ ॥ तमयुवः केशिनीः सं
हि रैभिर ऊर्ध्वास्तस्युर्ममुषीः प्रायवे पुनः । तासां जरां
प्रमुंचन्नेति नानंदत्सुं परं जनयञ्जीवमस्तृतं ॥ ८ ॥ अधी-

अ० २. अ० २. व० ६.] ॥ १२६ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४०.

हस्पतिः यजति वेनः उक्षऽभिः पुरुऽवारैभिः उक्षऽभिः जगृभम
दूरेऽआदिशं श्लोकं अद्रेः अध त्मना अधारयत् अररिदानि सु-
ऽक्रतुः पुरु सद्मानि सुऽक्रतुः ॥ १० ॥ ये देवासः दिवि एकादश
स्य पृथिव्यां अधि एकादश स्य अप्सुऽक्षितः महिना एकादश
स्य ते देवासः यज्ञं इमं जुषध्वं ॥ ११ ॥ ४ ॥ २० ॥

॥ १४० ॥ वेदिऽसदे प्रियऽधामाय सुऽद्युते धासिंऽइव प्र भर
योनिं अग्नये वस्त्रेणऽइव वासय मन्मना शुचिं ज्योतिःऽरथं शु-
क्रऽवर्णे तमऽहनं ॥ १ ॥ अभि द्विऽजन्मा त्रिऽवृत् अर्भं ऋज्यते
संवात्सरे ववृधे जग्धं ई पुनः अन्यस्य आसा जिह्वा जेन्यः वृषा
नि अन्येन वनिनः मृष्ट वारणः ॥ २ ॥ कृष्णऽमुता वेविजे अस्य
सऽक्षितौ उभा तरेते अभि मातरा शिशुं प्राचाऽजिह्वं ध्वसयतं
तृषुऽच्युतं आ साच्यं कुपयं वर्धनं पितुः ॥ ३ ॥ मुमुष्ट्वः मनवे मा-
नवस्यते रघुऽदुवः कृष्णऽसीतासः ऊं जुवः असमनाः अजिरासः
रघुऽस्यदः वातऽजूताः उप युज्यंते आशवः ॥ ४ ॥ आत् अस्य ते
ध्वसयतः वृषा ईरते कृष्णं अर्भं महि वर्षेः करिक्तः यत् सीं महीं
अवनिं प्र अभि मर्मेशत् अभिऽश्वसन् स्तनयन् एति नानंदत्
॥ ५ ॥ ५ ॥ भूषन् न यः अधि बभूषु नस्यते वृषाऽइव पत्नीः अभि
एति रोहवत् ओजायमानः तन्वः च शुभते भीमः न शुंगां द्वि-
धाव दुऽगृभिः ॥ ६ ॥ सः संऽस्तिरः विऽस्तिरः सं गृभायति जा-
मन् एव जानतीः नित्यः आ शये पुनः वर्धते अपि यंति देव्यं
अन्यत् वर्षेः पिबोः कृण्वते सचा ॥ ७ ॥ तं अयुवः केशिनीः स
हिरेभिरे ऊर्ध्वाः तस्युः ममुषीः प्र आयवे पुनः तासां जरां प्रऽमुं-
चन् एति नानंदत् असुं परं जनयन् जीवं अस्तृतं ॥ ८ ॥ अपी-

वा॒सं परि॑ मा॒तू रि॒हन्त॑ तुवि॒येभिः॑ सत्त्व॑भिर्याति॒ वि ज॒यः ।
 वयो॑ दधत्प॒द्भते॑ रे॒रिह॑त्सदानु॒ श्येनी॑ सचते॒ वर्त॑नीरहं ॥ ९ ॥
 अ॒स्माक॑ममे॒ म॒घव॑त्सु दी॒दिह्य॑ध॒ श्वसी॑वान्वृष॒भो द॑मूनाः ।
 अ॒वास्या॑ शि॒शुम॑तीरदी॒देर्व॑मैव यु॒त्सु परि॑ज॒र्भुरा॑णः ॥ १० ॥ ६ ॥
 इ॒दम॑मे॒ सु॒धितं॑ दु॒र्धिता॑दधि॒ प्रिया॑दु॒ चिन्म॑न्मनः॒ प्रेयो॑ अस्तु
 ते । यत्ते॑ शु॒क्रं त॒न्वो ३ रो॑चते॒ शुचि॑ तेना॒स्मभ्यं॑ वनसे॒ रत्न॑मा त्वं
 ॥ ११ ॥ रथा॑य॒ नाव॑मु॒त नो॑ गृहाय॒ नित्या॑रि॒त्रां प॒द्भती॑ रा॒स्यमे॑ ।
 अ॒स्माकं॑ वी॒राँ उ॒त नो॑ म॒घो नो॑ जना॑श्च॒ या पा॒रया॑च्छ॒र्म या च॑
 ॥ १२ ॥ अ॒भी नो॑ अ॒ग्न उ॒क्थ॑मिज्जु॒गुर्या॑ द्यावा॒क्षामा॑ सि॒धवश्च॑
 स्व॒गूर्ताः । ग॒व्यं य॒व्यं य॑तो दी॒र्घाहे॑षं॒ वर॑मरु॒ण्यो व॑रंत ॥ १३ ॥ ७ ॥

॥ १४१ ॥ १-१३ दीर्घतमा औचक्ष्यः ॥ अग्निः ॥ १-११ जगती । १२. १३ त्रिष्टुप् ॥

॥ १४१ ॥ ब॒ळि॒त्था त॒द्वपु॑षे धायि दर्श॑तं दे॒वस्य॑ भ॒र्गः सह॑सो
 यतो॑ जनि॒ । यदी॒मुप॑ ह॒रते॑ सा॒धते॑ म॒तिर्ऋ॑तस्य॒ धेना॑ अनयंत
 स॒स्रुतः॑ ॥ १ ॥ पृ॒क्षो वपुः॑ पि॒तुमा॑न्नित्य॒ आ श॑ये द्वि॒तीय॑मा
 स॒प्रशि॑वासु मा॒तृषु॑ । तृ॒तीय॑मस्य वृष॒भस्य॑ दो॒हसे॑ द॒शप्र॑मतिं
 जनयंत॒ योष॑णः ॥ २ ॥ निर्य॑दी॒ बु॒धान्म॑हिषस्य॒ वर्ष॑स ई॒शा-
 ना॑सः श॒वसा॑ क॒ंत सूर॑यः । यदी॒मनु॑ प्र॒दिवो॑ म॒ध्व आ॑ध॒वे
 गुहा॑ संतं मा॒तरि॑श्वा॒ मथा॑यति ॥ ३ ॥ प्र॒ यत्पि॒तुः पर॑मा-
 नी॒यते॑ पर्या॒ पृ॒क्षुधो॑ वी॒रुधो॑ दंसु॒ रोह॑ति । उ॒भा यद॑स्य
 ज॒नुषं॑ यदि॒न्वत॑ आ॒दिद्य॑वि॒ष्टो अ॑भवद्बृ॒णा शु॑चिः ॥ ४ ॥
 आ॒दिन्मा॒तृरा॑वि॒शद्या॑स्वा शु॒चिर॑हि॒स्यमा॑न उ॒र्विया॑ वि
 वा॒वृधे॑ । अनु॒ यत्पूर्वा॑ अ॒रुह॑त्सना॒जुवो॑ नि न॒व्यसी॑ष्वव॒रासु॑
 धा॒वते॑ ॥ ५ ॥ ८ ॥ आ॒दि॒द्योता॑रं वृ॒णते॑ दि॒विष्टि॑षु भ॒र्गमि॑व

वा॒सं परि॒मा॒तुः रि॒हन् अ॒हं तु॒विऽमे॒भिः सत्त्वंऽभिः या॒ति वि॒जयः
 वयः॑ द॒धत् प॒त्तुऽव॒र्ते रे॒रि॒हत् सदा॑ अ॒नु श्ये॒नी स॒च॒ते व॒र्ते॒निः अ॒हं
 ॥ ९॥ अ॒स्माकं॑ अ॒ग्ने म॒घव॑त्ऽसु दी॒दि॒हि अ॒धं श्व॑सी॒वान् वृ॒षभः
 द॒मूनाः अ॒वऽअ॒स्य शि॒शुऽम॒तीः अ॒दी॒देः व॒र्मऽइ॒व यु॒त्तुऽसु परि॒
 ऽज॒भूरा॑णः ॥ १० ॥ ६ ॥ इ॒दं अ॒ग्ने सु॒ऽधि॒तं दुः॒ऽधि॒तात् अ॒धि प्रि॒यात्
 ऊं चि॒त् म॒न्म॑नः प्रे॒यः अ॒स्तु ते॒ यत् ते॒ शु॒क्रं त॒न्वः रो॒च॒ते शु॒चि
 तेन॑ अ॒स्मभ्यं॑ व॒न॒से र॒त्नं आ॒त्वं ॥ ११ ॥ र॒था॒य ना॒व उ॒त नः॑ गृ॒हाय
 नित्यं॑ अ॒रि॒त्रां प॒त्तुऽव॒र्ती रा॒सि अ॒ग्ने अ॒स्माकं॑ वी॒रान् उ॒त नः॑ म॒
 घो॒नः ज॒नान् च॒ या पा॒रया॑त् श॒र्म या च॒ ॥ १२ ॥ अ॒भि नः॑ अ॒ग्ने
 उ॒क्थं इ॒त् जु॒गु॒र्याः द्या॒वा॒क्षामा॑ सि॒धवः॑ च॒ स्वऽगू॑र्ताः ग॒व्यं य॒व्यं
 य॒तः दी॒र्घा अ॒हा इ॒षं व॑रं अ॒रु॒ण्यः व॒र॒न्त ॥ १३ ॥ ७ ॥

॥ १४१ ॥ ब॒ट् इ॒त्था त॒त् व॒पु॒षे धा॒यि द॒र्श॒तं दे॒वस्य॑ भ॒र्गः स॒हसः॑
 य॒तः ज॒नि य॒त् ई॒ उप॑ ह॒रते॑ सा॒ध॒ते म॒तिः ऋ॒तस्य॑ धे॒नाः अ॒नय॑न्त
 स॒ऽसु॒तः ॥ १ ॥ पृ॒क्षः व॒पुः पि॒तुऽमा॑न् नित्यं॑ आ श॒ये द्वि॒तीयं॑ आ
 स॒प्तऽशि॒वासु॑ मा॒तृषु॑ तृ॒तीयं॑ अ॒स्य वृ॒षभ॑स्य द॒ोह॒से द॒शऽप्र॑म॒तिं
 ज॒नय॑न्त योष॑णः ॥ २ ॥ निः य॒त् ई॒ बु॒धात् म॒हिष॑स्य व॒र्षसः॑ ई॒शा॒
 ना॒सः श॒र्वसा॑ क्र॒तं सू॒रयः॑ य॒त् ई॒ अ॒नु प्र॒ऽदि॒वः म॒ध्वः आ॒ऽध॒वे
 गु॒हा सं॒तं मा॒तृरि॒ष्या म॒था॒य॒ति ॥ ३ ॥ प्र॒ य॒त् पि॒तुः प॒र॒मा॒त नी॒यते॑
 परि॑ आ पृ॒क्षुधः॑ वी॒रुधः॑ दं॒ऽसु रो॒ह॒ति उ॒भा य॒त् अ॒स्य ज॒नुषं॑ य॒त्
 इ॒न्व॒तः आ॒त् इ॒त् य॒वि॒ष्ठः अ॒भ॒व॒त् घृ॒णा शु॒चिः ॥ ४ ॥ आ॒त् इ॒त्
 मा॒तृः आ॒ अ॒वि॒श॒त् या॒सु आ॒ शु॒चिः अ॒हि॒स्य॑मा॒नः उ॒र्वि॒या वि
 व॒वृ॒धे अ॒नु य॒त् पूर्वाः॑ अ॒रु॒ह॒त् स॒नाऽजु॑वः नि॒न॒व्य॑सी॒षु अ॒व॒रा॒सु
 धा॒व॒ते ॥ ५ ॥ ८ ॥ आ॒त् इ॒त् हो॒ता॒रं वृ॒ण॒ते दि॒वि॒ष्टि॒षु भ॒र्गऽइ॒व

अ० २. अ० २. व० १०.] ॥ १२८ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४२.

पपृचा॒नासं॑ चृ॒जते । दे॒वान्य॒न्क्रत्वा॑ म॒ज्मनां॑ पु॒रुष्टु॒तो म॒र्ते शंसं॑
वि॒श्वधा॒ वेति॒ धाय॑से ॥ ६ ॥ वि यद॒स्थाद्य॒जतो॑ वा॒तचो॒दितो॑
ह्मा॒रो न व॒क्त्रा ज॒रणा॒ अना॑कृतः । तस्य॒ प॒त्मन्द्द॒क्षुषः॑ कृ॒ष्णजं॑हसः
शुचि॑जन्म॒नो रज॒ आ व्य॑ध्वनः ॥ ७ ॥ रथो॒ न या॒तः शि॒क्रभिः॑
कृतो॑ द्याम॒ंगेभिरु॒षेभिरी॑यते । आ॒दस्य॒ ते कृ॒ष्णासो॑ दक्षि॒ सूरयः॑
शू॒रस्ये॒व त्वे॒षथा॑दी॒षते॒ वयः॑ ॥ ८ ॥ त्वया॒ ह्यग्ने॒ वरु॑णो धृ॒तव्र॑तो
मि॒त्रः शा॑श॒द्रे अ॒र्यमा॒ सु॒दान॑वः । यत्सी॒मनु॒ क्रतु॑ना वि॒श्वथा॑
वि॒भुरा॒न्न ने॒मिः प॑रिभू॒रजा॑यथाः ॥ ९ ॥ त्वम॑ग्ने श॒शमा॒नाय॑
सु॒न्वते॒ रत्नं॑ यवि॒ष्ठ दे॒वता॑तिमि॒न्वसि॑ । तं त्वा॒ नु न॒व्यं सह॑सो
यु॒वन्व॒यं भगं॑ न का॒रे म॑हिर॒त्न धी॑महि ॥ १० ॥ अ॒स्मे र॒यिं न
स्व॒र्थे द॑मू॒नसं॑ भगं॒ दक्षं॑ न प॒पृचा॑सि ध॒र्णेसि॑ । र॒श्मीरि॑व॒ यो
यम॑ति॒ जन्म॑नी उ॒भे दे॒वानां॑ शंसं॒मृत॑ आ च॒ सु॒क्रतुः॑ ॥ ११ ॥ उ॒त
नः सु॒द्यो॒त्मा जी॒राश्वो॒ होता॑ म॒द्रः शृ॒णव॑च्च॒न्द्रर॑थः । स नो॑ ने॒
ष॒न्नेष॑तमै॒रमू॒रोऽग्नि॑र्वा॒मं सु॒वितं॑ वस्यो॒ अच्छ॑ ॥ १२ ॥ अ॒स्ता॒
व्य॒ग्निः शि॒मीव॑द्भि॒रर्केः॑ सा॒म्राज्या॑य प्र॒तरं॑ द॒धानः॑ । अ॒मी च॒ ये
म॒घवा॑नो व॒यं च॒ मिहं॑ न सू॒रो अ॒ति नि॑ष्ट॒तन्युः॑ ॥ १३ ॥ ९ ॥

॥ १४२ ॥ १-१३ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ आप्रीसूक्त । १ समित् । २ तनूनपात् । ३ नरा-
शंसः । ४ इळः । ५ बर्हिः । ६ देवीर्द्वारः । ७ उपासानक्ता । ८ देव्या होतारौ प्रचे-
तसी । ९ तिस्रो देव्यः सरस्वतीळाभारत्यः । १० त्वष्टा । ११ वनस्पतिः । १२ स्वा-
हाद्यतयः । १३ इन्द्रः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ १४२ ॥ समि॒द्धो अ॒ग्न आ॒ वह॑ दे॒वाँ अ॒द्य य॒तसु॑चे । तं॒तुं तनु॑-
ष्व॒ पू॒र्य सु॒तसो॑माय दा॒शुषे॑ ॥ १ ॥ घृ॒तव॑त॒मुप॑ मा॒सि म॒धु-
मं॒तं त॒नून॑पात् । य॒ज्ञं वि॒प्रस्य॒ माव॑तः श॒शमा॒नस्य॑ दा॒शुषः॑
॥ २ ॥ शुचिः॑ पा॒व॒को अ॒द्भुतो॒ मध्वा॑ य॒ज्ञं मि॑मि॒क्षति॑ । नरा॑शं-
स॒स्त्रिरा॑ दि॒वो दे॒वो दे॒वेषु॑ य॒ज्ञियः॑ ॥ ३ ॥ ई॒ळि॒तो अ॒ग्न आ॒ वह॑न्द्र

अ० २. अ० २. व० १०.] ॥ १२८ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४२.

प॒पृ॒चा॒ना॒सः॑ ऋ॒ज॒ते॒ दे॒वान् यत् क्र॒त्वा म॒ज्म॒ना पु॒रु॒ऽस्तु॒तः म॒र्त॒
शं॒सं वि॒श्व॒धा वे॒ति धा॒य॒से ॥ ६ ॥ वि॒ यत् अ॒स्थात् य॒ज॒तः वा॒
त॒ऽचो॒दि॒तः ह॒ारः न व॒क्ता ज॒र॒णाः अ॒ना॒कृतः॑ तस्य॑ प॒त्न॒न् ध॒क्षुषः॑
कृ॒ष्ण॒ऽजं॒हसः॑ शु॒चि॒ऽज॒न्म॒नः रजः॑ आ वि॒ऽअ॒ध्व॒नः ॥ ७ ॥ रथः॑ न
या॒तः शि॒क्क॒ऽभिः॑ कृतः॑ द्यां अंगे॑भिः अ॒रु॒षेभिः॑ ई॒य॒ते आ॒त् अ॒स्य
ते कृ॒ष्णा॒सः ध॒क्षि॒ सूर॑यः शूर॑स्य॒ऽइ॒व त्वे॒ष॒थात् ई॒ष॒ते व॒यः ॥ ८ ॥
त्वया॑ हि अ॒ग्ने व॒रु॒णः धृ॒त॒ऽव॒तः मि॒त्रः शा॒श॒द्रे अ॒र्य॒मा सु॒ऽदा॒न॒वः
यत् सीं॑ अ॒नु क्र॒तु॒ना वि॒श्व॒ऽथा वि॒ऽभुः॑ अ॒रान् न ने॒मिः प॒रि॒ऽभूः
अ॒जा॒य॒थाः ॥ ९ ॥ त्वं अ॒ग्ने श॒श॒मा॒नाय॑ सु॒न्व॒ते रत्नं॑ य॒वि॒ष्ट दे॒व॒
ऽता॒तिं इ॒न्व॒सि॒ तं त्वा॒ नु न॒व्यं स॒ह॒सः यु॒व॒न् व॒यं भ॒र्गं न का॒रे म॒हि॒
ऽर॒त्न॒ धी॒म॒हि ॥ १० ॥ अ॒स्मे र॒यिं न सु॒ऽअ॒र्थं द॒मू॒न॒सं भ॒र्गं द॒क्षं
न प॒पृ॒चा॒सि ध॒र्णे॒सि र॒श्मी॒न्ऽइ॒व यः य॒म॒ति ज॒न्म॒नी उ॒भे दे॒वा॒
नां शं॒सं ऋ॒ते आ च॒ सु॒ऽक्र॒तुः ॥ ११ ॥ उ॒त नः॒ सु॒ऽद्या॒त्मा जी॒र॒
ऽअ॒श्वः हो॒ता म॒द्रः शृ॒ण॒व॒त् च॒न्द्र॒ऽरथः॑ सः नः॒ ने॒ष॒त् ने॒ष॒ऽत॒मेः
अ॒मूरः॑ अ॒ग्निः वा॒मं सु॒वि॒तं व॒स्यः॑ अ॒च्छ ॥ १२ ॥ अ॒स्ता॒वि अ॒ग्निः
शि॒मी॒व॒त्ऽभिः॑ अ॒र्कैः सां॒ऽरा॒ज्याय॑ प्र॒ऽत॒रं द॒धानः॑ अ॒मी च॒ ये
म॒घ॒ऽवा॒नः व॒यं च॒ मि॒ह न सूरः॑ अ॒ति निः॑ त॒त॒न्युः ॥ १३ ॥ ९ ॥

॥ १४२ ॥ सं॒ऽइ॒डः अ॒ग्ने आ व॒ह दे॒वान् अ॒द्य य॒तऽसृ॒चे तं॒तुं त॒नु॒
ष्व॒ पू॒र्य॒ सु॒तऽसो॑माय दा॒शु॒षे ॥ १ ॥ घृ॒त॒ऽव॒तं उ॒प मा॒सि म॒धु॒
ऽम॒तं त॒नू॒ऽन॒पा॒त् य॒ज्ञं वि॒प्र॒स्य मा॒ऽव॒तः श॒श॒मा॒नस्य॑ दा॒शु॒षः
॥ २ ॥ शु॒चिः पा॒व॒कः अ॒द्भु॒तः म॒ध्वा य॒ज्ञं मि॒मि॒क्ष॒ति न॒रा॒ण॒सं चिः॑
आ दि॒वः दे॒वः दे॒वेषु॑ य॒ज्ञियः॑ ॥ ३ ॥ ई॒ळि॒तः अ॒ग्ने आ व॒ह इ॒द्रं

अ०२.अ०२.व०१२.] ॥ १२९ ॥ [म०१.अ०२१.सू०१४३.

चि॒त्रमि॒ह प्रि॒यं। इ॒यं हि त्वां म॒तिर्म॒माच्छा॑ सु॒जिह्व॑ व॒च्यते ॥४॥
 स्तृ॒णा॒नासो॑ य॒तस्तु॑चो ब॒र्हिर्य॒ज्ञे स्व॒ध्वरे॑। वृ॒जे दे॒वव्य॑चस्तम॒मिं॒द्राय॑ श॒र्म स॒प्रथः॑ ॥५॥ वि श्र॒यंता॑मृता॒वृधः॑ प्र॒यै दे॒वेभ्यो॑ म॒हीः।
 पा॒व॒कासः॑ पु॒रुस्पृ॑हो॒ द्वारो॑ दे॒वीर॑स॒श्रतः॑ ॥६॥ १०॥ आ भ॑द॒माने॒
 उपा॑के न॒क्तोषा॑सा सु॒पेश॑सा । य॒ह्नी ऋ॒तस्य॑ मा॒तरा॒ सीद॑तां
 ब॒र्हिरा॑ सु॒मत ॥७॥ म॒न्द्रजि॑ह्वा जुगु॒र्वणी॑ हो॒तारा॑ दै॒व्या क॒वी ।
 य॒ज्ञं नो॑ य॒क्षता॑मि॒मं सि॒ध्मम॒द्य दि॒विस्पृ॑श ॥८॥ शु॒चिर्दे॒वेष्व॑पि॒
 ता॒ होत्रा॑ म॒रुत्सु॑ भा॒रती॑ । इ॒ळा॒ सर॑स्वती म॒ही ब॒र्हिः सी॑दंतु
 य॒ज्ञियाः॑ ॥९॥ तन्न॑स्तु॒रीप॒मद्भु॑तं पु॒रु वार॑ पु॒रु त्मना॑ । त्वष्टा॒ पो॒
 षाय॑ वि ष॒तु रा॒ये ना॒भा नो॑ अ॒स्मयुः॑ ॥१०॥ अ॒व॒सृज॑न्नुप॒ त्मना॑
 दे॒वान्य॑क्षि वनस्पते । अ॒ग्निर्ह॒व्या सु॑षू॒दति॑ दे॒वो दे॒वेषु॑ मे॒धिरः॑
 ॥११॥ पू॒षण॑वते म॒रुत्व॑ते वि॒श्वदे॒वाय॑ वा॒यवे॑ । स्वाहा॑ गाय॒त्रवे॒
 पसे॑ ह॒व्यमि॑न्द्राय॒ कर्त॑न ॥ १२ ॥ स्वाहा॑कृ॒तान्या॒ ग॒ह्युप॑ ह॒व्यानि॑
 वी॒तये॑ । इं॒द्रा ग॑हि शु॒धी ह॒वं त्वां ह॑वंते अ॒ध्वरे ॥ १३ ॥ ११ ॥

॥ १४३ ॥ १-८ दीर्घतमा औचध्यः ॥ अग्निः ॥ १-७ अगती । ८ चिष्टप ॥

॥ १४३ ॥ प्र तव्य॑सीं नव्य॑सीं धी॒तिम॒ग्नये॑ वा॒चो म॒तिं सह॑सः
 सून॑वे भ॒रे । अ॒पां नपा॒द्यो वसु॑भिः स॒ह प्रि॒यो हो॒ता पृ॒थिव्यां॑
 न्यसी॑द॒दृत्वियः॑ ॥ १ ॥ स जा॑यमानः पर॒मे व्यो॑म॒न्यावि॒
 र॒ग्निर्भ॑वन्मात॒रिश्च॑ने । अस्य॑ ऋ॒त्वा स॑मिधा॒नस्य॑ म॒ज्मना॑
 प्र द्या॒वा शो॒चिः पृ॒थि॒वी अ॒रोच॑यत् ॥ २ ॥ अस्य॑ त्वे॒षा
 अ॒जरा॑ अस्य॒ भान॑वः सुसं॒दृशः॑ सु॒प्रती॑कस्य सु॒द्युतः॑ । भा॒
 त्वक्ष॑सो अ॒त्य॒क्तुर्न॑ सि॒धवो॒ऽमे रे॑जंते असं॒संतो॑ अ॒जराः॑
 ॥ ३ ॥ यमे॑रि॒रे भृ॒गवो॑ वि॒श्ववे॑दसं॒ नाभा॑ पृ॒थि॒व्या भुव॑नस्य

अ० २. अ० २. व० १२.] ॥ १२९ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४३.

चि॒त्रं इ॒ह प्रि॒यं इ॒यं हि त्वा॒ म॒तिः म॒म अ॒च्छ सु॒ऽजि॒ह्व व॒च्यते ॥ ४ ॥
स्तृ॒णा॒नासः॑ य॒तऽसु॒चः ब॒र्हिः य॒ज्ञे सु॒ऽअ॒ध्व॒रे वृ॒जे दे॒वव्य॒चऽत॒मं
इ॒न्द्राय॑ श॒र्म सु॒ऽप्र॒थः ॥ ५ ॥ वि अ॒यंतां॑ च॒तऽवृ॒धः प्र॒ऽये दे॒वेभ्यः॑
म॒हीः पा॒व॒कासः॑ पु॒रुऽस्पृ॒हः द्वा॒रः दे॒वीः अ॒स॒श्च॒तैः ॥ ६ ॥ १० ॥ आ
भ॒न्द॒माने॑ उ॒पा॒के न॒क्तो॒षसा॑ सु॒ऽपे॒श॒सा य॒ह्नी च॒त॒स्य मा॒तरां
सी॒द॒तां ब॒र्हिः आ सु॒ऽम॒त् ॥ ७ ॥ म॒न्द्रऽजि॒ह्वा जु॒गु॒र्व॒णी हो॒तारा॑
दै॒व्या क॒वी य॒ज्ञं नः॑ य॒क्ष॒तां इ॒मं सि॒ध्नां अ॒द्य दि॒विऽस्पृ॒श ॥ ८ ॥
शु॒चिः दे॒वेषु॑ अ॒र्पि॒ता हो॒त्रा म॒रुत्सु॑ भा॒रती॑ इ॒ळा सर॑स्वती
म॒ही ब॒र्हिः सी॒द॒न्तु य॒ज्ञियाः॑ ॥ ९ ॥ त॒त् नः॑ तुरी॒पं अ॒द्भु॒तं पु॒रु वा
अ॒रं पु॒रु त्म॒ना त्व॒ष्टा पो॒षाय॑ वि स्य॒तु रा॒ये ना॒भा नः॑ अ॒स्मऽयुः
॥ १० ॥ अ॒वऽसृ॒जन् उ॒प त्म॒ना दे॒वान् य॒क्षि व॒न॒स्प॒ते अ॒ग्निः ह॒व्या
सु॒सू॒द॒ति दे॒वः दे॒वेषु॑ मे॒धिरः॑ ॥ ११ ॥ पू॒षण॑ऽव॒ते म॒रु॒त्व॒ते वि॒श्वऽदे॒-
वा॒य वा॒यवे॑ स्वा॒हा गा॒य॒त्रऽवे॒प॒से ह॒व्यं इ॒न्द्राय॑ क॒र्त॒न ॥ १२ ॥
स्वा॒हाऽकृ॒तानि॑ आ ग॒हि उ॒प ह॒व्यानि॑ वी॒तये॑ इ॒न्द्र आ ग॒हि
श्रु॒धि ह॒व त्वां ह॒व॒न्ते अ॒ध्व॒रे ॥ १३ ॥ ११ ॥

॥ १४३ ॥ प्र तव्य॑सीं नव्य॑सीं धी॒तिं अ॒यये॑ वा॒चः म॒तिं सह॑सः
सू॒नवे॑ भ॒रे अ॒पां न॒पात् यः वसु॑ऽभिः स॒ह प्रि॒यः हो॒ता पृ॒थि॒व्या
नि अ॒सी॒द॒त् च॒त्वि॒यः ॥ १ ॥ सः जा॒य॒मानः॑ प॒रमे॑ वि॒ऽओ॒म॒नि
आ॒विः अ॒ग्निः अ॒भ॒व॒त् मा॒त॒रि॒श्व॒ने अ॒स्य ऋ॒त्वा सं॒ऽइ॒धा॒नस्य॑
म॒ज्म॒ना प्र॒द्या॒वा शो॒चिः पृ॒थि॒वी अ॒रो॒च॒य॒त् ॥ २ ॥ अ॒स्य त्वे॒षाः
अ॒ज॒राः अ॒स्य भा॒न॒वः सु॒ऽसं॒दृ॒शः सु॒ऽप्र॒ती॒कस्य॑ सु॒ऽद्यु॒तः भा॒-
ऽत्व॑क्ष॒सः अ॒ति अ॒क्तुः न सि॒ध॒वः अ॒ग्नेः रे॒ज॒न्ते अ॒स॒सं॒तः अ॒ज॒राः
॥ ३ ॥ यं आ॒ऽई॒रि॒रे भृ॒गवः॑ वि॒श्वऽवे॒द॒सं ना॒भा पृ॒थि॒व्याः भु॒व॒नस्य॑

अ० २. अ० २. व० १३.] ॥ १३० ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४४.

मज्जना । अग्निं तं गीर्भिर्हिनुहि स्व आ दमे य एको वस्वो वरु-
णो न राजति ॥ ४ ॥ न यो वराय मरुतामिव स्व नः सेनेव सृष्टा
दिव्या यथा शनिः । अग्निर्जैर्भैस्तिगितैरत्ति भवेति यो धो न शत्रू-
न्तस वना न्युजते ॥ ५ ॥ कुविन्नो अग्निरुचयस्य वीरसद्वसुष्कुवि-
द्वसुभिः काममावरात् । चोदः कुवितुतुज्यात्सातये धियः शु-
चिप्रतीकं तमया धिया गृणे ॥ ६ ॥ घृतप्रतीकं व ऋतस्य
धूर्षदमग्निं मित्रं न समिधान चृजते । इंधानो अक्रो विदथेषु
दीद्यच्छुक्रवर्णामुदु नो यंसते धियै ॥ ७ ॥ अप्रयुच्छन्नप्रयुच्छद्भि-
रमे शिवेभिर्नः पायुभिः पाहि शुग्मैः । अदब्धेभिरहपितेभिरि-
ष्टेऽनिमिषद्भिः परि पाहि नो जाः ॥ ८ ॥ १२ ॥

॥ १४४ ॥ १-७ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अग्निः ॥ जगती ॥

॥ १४४ ॥ एति प्र होता व्रतमस्य माययोर्ध्वा दधानः शु-
चिपेशसं धियै । अभि सुचः क्रमते दक्षिणावृतो या अस्य
धाम प्रथमं ह निंसते ॥ १ ॥ अभीमृतस्य दोहना अनूषत
योनौ देवस्य सदर्ने परीवृताः । अपामुपस्थे विभृतो यदा-
वसदध स्वधा अधयद्याभिरीयते ॥ २ ॥ युयूषतः सर्वयसा
तदिद्वपुः समानमर्थं वितरिचता मिथः । आदीं भगो न
हव्यः समस्मदा वोळ्हुर्न रश्मीन्समयंस्त सारथिः ॥ ३ ॥
यमीं द्वा सर्वयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना समो-
कसा । दिवा न नक्तं पलितो युवाजनि पुरु चरन्नजरो
मानुषा युगा ॥ ४ ॥ तमीं हिन्वंति धीतयो दश विशो
देवं मर्तास ऊतये हवामहे । धनोरधि प्रवत आ स ऋ-
णव्यभिप्रजद्भिर्वयुना नवाधित ॥ ५ ॥ त्वं ह्यमे दिव्यस्य राजसि

अ०२.अ०२.व०१३.] ॥ १३० ॥ [म०१.अ०२१.सू०१४४.

मज्जनां अग्निं तं गीऽभिः हिनुहि स्वे आ दमे यः एकः वस्वः
वरुणः न राजति ॥ ४ ॥ न यः वराय मरुतांऽइव स्वनः सेनांऽइव
सृष्टा दिव्या यथा अशनिः अग्निः जंभैः तिगितैः अत्ति भवेति
योधः न शत्रून् सः वना नि चृजते ॥ ५ ॥ कुवित् नः अग्निः उच-
थस्य वीः असत् वसुः कुवित् वसुऽभिः कामं आऽवरत् चोदः
कुवित् तुतुज्यात् सातये धियः शुचिऽप्रतीकं तं अया धिया
गृणे ॥ ६ ॥ घृतऽप्रतीकं वः चृतस्य धुऽसदं अग्निं मित्रं न सं-
ऽइधानः चृजते इंधानः अक्रः विदथेषु दीक्षात् शुक्रऽवर्णा उत्
ऊं नः यंसते धियं ॥ ७ ॥ अप्रऽयुच्छन् अप्रयुच्छत्ऽभिः अग्ने
शिवेभिः नः पायुऽभिः पाहि शग्मैः अदब्धेभिः अदपितेभिः
इष्टे अनिमिषत्ऽभिः परि पाहि नः जाः ॥ ८ ॥ १२ ॥

॥ १४४ ॥ एति प्र होता व्रतं अस्य मायया ऊर्ध्वा दधानः शु-
चिऽपेशसं धियं अभि सुचः क्रमते दक्षिणाऽआवृतः याः अस्य
धामं प्रथमं ह निंसते ॥ १ ॥ अभि ई चृतस्य दोहनाः अनृपत
योनी देवस्य सदने परिऽवृताः अपां उपऽस्थे विऽभृतः यत् आ
अवसत् अधं स्वधाः अधयत् याभिः ईयते ॥ २ ॥ युयुपतः स-
ऽवयसा तत् इत् वपुः समानं अर्थं विऽतरिचता मिथः आत्
ई भगः न हव्यः सं अस्मात् आ वोळ्हुः न रुमीन सं अयंस्त सा-
रथिः ॥ ३ ॥ यं ई द्वा सऽवयसा सपर्यतः समाने योना मिथुना
संऽओकसा दिवा न नक्तं पलितः युवा अजनि पुरु चरन् अजरः
मानुषा युगा ॥ ४ ॥ तं ई हिन्वंति धीतयः दशं विंशः देवं मर्तासः
ऊतये हवामहे धनोः अधि प्रऽवतः आ सः चृणवति अभिव-
जत्ऽभिः वयुना नवा अधित ॥ ५ ॥ त्वं हि अग्ने दिव्यस्य राजसि

अ० २. अ० २. व० १५.] ॥ १३१ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४६.

त्वं पार्थिवस्य पशुपा इव त्मना । एनीं त एते बृहती अभि-
श्रिया हिरण्ययी वक्त्रे बर्हिषांशाते ॥ ६ ॥ अग्ने जुषस्व प्रति
हर्य तद्वचो मद्र स्वधाव चतृजात सुक्रतो । यो विश्वतः
प्रत्यङ्गसि दर्शतो रणः संहृष्टौ पितुमाँ इव क्षयः ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ १४५ ॥ १-५ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अग्निः ॥ १-४ अगती । ५ त्रिष्टुप् ॥

॥ १४५ ॥ तं पृच्छता स जंगामा स वेद स चिंकित्वाँ ईयते सा
न्वीयते । तस्मिन्सन्ति प्रशिषस्तस्मिन्निष्टयः स वाजस्य शवसः शु-
ष्मिणस्पतिः ॥ १ ॥ तमित्पृच्छन्ति न सिमो विपृच्छति स्वेनैव धीरो
मनसा यदयभीत । न मृष्यते प्रथमं नापरं वचोऽस्य क्रत्वा सचते
अप्रहपितः ॥ २ ॥ तमिद्रच्छन्ति जुह्वस्तमर्वती विश्वान्येकः शु-
णवद्वचांसि मे । पुरुषैषस्ततुरिर्यज्ञसाधनोऽच्छिद्रोतिः शिशुरा-
दत्त संरभः ॥ ३ ॥ उपस्थायं चरति यत्समारत सद्यो जातस्तत्सार
युज्येभिः । अभिश्चातं मृशते नाद्ये मुदे यदीं गच्छत्युशतीरपिष्ठितं
॥ ४ ॥ स ई मृगो अण्यो वनगुरूप त्वच्युपमस्यां नि धायि । व्य-
ब्रवीद्वयुना मर्त्येभ्योऽग्निर्विद्वाँ चतृचिद्धि सत्यः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १४६ ॥ १-५ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १४६ ॥ त्रिमूर्धानं सप्ररश्मिं गृणीषेऽनूनमग्निं पित्रो-
रुपस्थे । निषत्तमस्य चरतो ध्रुवस्य विश्वा दिवो रोचना-
पमिवांसं ॥ १ ॥ उक्षा महां अभि ववक्ष एने अजरस्तस्या-
वितर्जतिर्जृष्वः । उर्याः पदो नि दधाति सानौ रिहंत्यूधो
अरुषासो अस्य ॥ २ ॥ समानं वत्समभि संचरती विष्वग्धेनू
वि चरतः सुमेके । अनपवृज्याँ अध्वनो मिमाने विश्वा-
न्केताँ अधि महो दधाने ॥ ३ ॥ धीरांसः पदं कवयो नयन्ति ना-

अ० २. अ० २. व० १५.] ॥ १३१ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४६.

त्वं पार्थिवस्य पशुपाऽइव त्मना एनी ते एते बृहती अभि-
 ऽश्रिया हिरण्ययी वक्त्ररी बर्हिः आशाते ॥६॥ अये जुषस्व प्रति
 हर्ये तत् वचः मद्रं स्वधाऽवः ऋतऽजात सुऽक्रतो० यः विश्वतः
 प्रत्यङ् असि दर्शतः रावः संऽदृष्टौ पितुमान्ऽइव क्षयः ॥७॥ १३॥

॥ १४५ ॥ तं पृच्छत सः जगाम सः वेद सः चिकित्वान् ईयते
 सः नु ईयते तस्मिन् संति प्रऽशिषः तस्मिन् इष्टयः सः वाजस्य
 शवसः शुष्मिणः पतिः ॥ १ ॥ तं इत् पृच्छति न सिमः वि पृच्छति
 स्वेनऽइव धीरः मनसा यत् अयभीत् न मृष्यते प्रथमं न अपरं
 वचः अस्य क्त्वा सचते अप्रऽदपितः ॥ २ ॥ तं इत् गच्छति जुह्वः
 तं अवेती विश्वानि एकः शृण्वत् वचांसि मे पुरुऽप्रेषः ततुरिः
 यज्ञऽसाधनः अच्छिद्रऽकृतिः शिशुः आ अदत्त सं रभः ॥ ३ ॥ उप-
 ऽस्थायं चरति यत् संऽआरत सद्यः जातः तत्सार युज्येभिः अभि-
 श्वातं मृशते नाद्ये मुदे यत् ईं गच्छति उशतीः अपिऽस्थितं ॥ ४ ॥
 सः ईं मृगः अण्यः वनर्गुः उप त्वचि उपऽमस्यां नि धायि वि अब्र-
 वीत् वयुना मर्त्येभ्यः अग्निः विद्वान् ऋतऽचित् हि सत्यः ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥ १४६ ॥ त्रिऽमूर्धानै सप्रऽरश्मिं गृणीषे अनूनं अग्निं पिबोः
 उपऽस्थे निऽसत्तं अस्य चरतः ध्रुवस्य विश्वा दिवः रोचना आ-
 पप्रिऽवांसं ॥ १ ॥ उक्षा महान् अभि ववक्षे एने अजरः तस्या
 इतऽकृतिः ऋष्वः उर्याः पदः नि दधाति सानौ रिहति ऊधः
 अरुषासः अस्य ॥ २ ॥ समानं वत्सं अभि संऽचरती० विष्वक् धेनू
 वि चरतः सुऽमेकै० अनपऽवृज्यान् अध्वनः मिमानि विश्वान्
 केतान् अधि महः दधाने ॥ ३ ॥ धीरासः पदं कवयः नयन्ति ना-

ना हृदा रक्षमाणा अजुर्न । सिषासंतः पर्यपश्यंत सिंधुमावि-
रेभ्यो अभवत्सूर्यो नृन् ॥ ४ ॥ दिदृक्षेण्यः परि काष्ठांसु जेन्य
ईळेन्यो महो अभाय जीवसे । पुरुचा यदभवत्सूरहैभ्यो गर्भै-
भ्यो मघवा विश्वदर्शतः ॥ ५ ॥ १५ ॥

॥ १४७ ॥ १-५ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १४७ ॥ कथा ते अग्ने शुचयंत आयोर्देदाशुर्वाजेभिराशुषा-
णाः । उभे यत्तोके तनये दधाना कृतस्य सामन्त्रणयंत देवाः ॥ १ ॥
बोधा मे अस्य वचसो यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रभृतस्य स्वधावः । पी-
यति त्वो अनु त्वो गृणाति वंदारुस्ते तन्वं वंदे अग्ने ॥ २ ॥ ये
पायवो मामतेयं ते अग्ने पश्यंतो अंधं दुरितादरक्षन् । ररक्ष
तान्सुकृतो विश्ववेदा दिप्संत इद्रिपवो नाहं देभुः ॥ ३ ॥ यो
नो अग्ने अररिवाँ अघायुररातीवा मर्चयति द्वयेन । मंचो गुरुः
पुनरस्तु सो अस्मा अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुरुक्तैः ॥ ४ ॥ उत वा यः
सहस्य प्रविद्वान्मर्तो मर्तं मर्चयति द्वयेन । अतः पाहि स्तव-
मान स्तुवंतमग्ने माकिर्नो दुरिताय धायीः ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १४८ ॥ १-५ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १४८ ॥ मथीद्यदीं विष्टो मातरिश्वा होतारं विश्वाप्सुं
विश्वदेव्यं । नि यं दधुर्मनुष्यासु विक्षु स्वर्णं चित्रं वपुषे वि-
भावं ॥ १ ॥ ददानमिन्न ददभंत मन्माग्निर्वरुथं मम तस्य
चाकन । जुषंत विश्वान्यस्य कर्मोपस्तुतिं भरमाणस्य का-
रोः ॥ २ ॥ नित्ये चिन्नु यं सदर्ने जगृभ्रे प्रशस्तिभिर्देधिरे यज्ञि-
यांसः । प्र सू नयंत गृभयंत इष्टावश्वांसो न रथ्यो राहणाः
॥ ३ ॥ पुरुणि दस्मो नि रिणाति जंभैराद्रोचते वन आ विभा-
वा । आदस्य वातो अनु वाति शोचिरस्तुर्न शर्यामसनामनु

अ० २. अ० २. व० १७.] ॥ १३२ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १४८.

नां हृदा रक्षमाणाः अजुर्ये सिसासंतः परि अपश्यंत सिंधुं आ-
विः एभ्यः अभवत् सूर्यः नून ॥ ४ ॥ दिदृक्षेण्यः परि काष्ठासु जेन्यः
ईकेन्यः महः अर्भाय जीवसे पुरुऽचा यत् अभवत् सूः अहं एभ्यः
गर्भेभ्यः मघऽवा विश्वऽदर्शतः ॥ ५ ॥ १५ ॥

॥ १४७ ॥ कथा ते अग्ने शुचयंतः आयोः ददाशुः वाजेभिः आ-
शुषाणाः उभे यत् तोके तनये दधानाः ऋतस्य सामन् एणयंत
देवाः ॥ १ ॥ बोधं मे अस्य वचसः यविष्ठ मंहिष्ठस्य प्रऽभृतस्य
स्वधाऽवः पीयति त्वः अनु त्वः गृणाति वंदारुः ते तन्वं वंदे अग्ने
॥ २ ॥ ये पायवः मामतेयं ते अग्ने पश्यंतः अंधं दुःऽइतात् अरक्षन्
रक्षं तान् सुऽकृतः विश्वऽवेदाः दिप्संतः इत् रिपवः न अहं देभुः
॥ ३ ॥ यः नः अग्ने अररिऽवान् अघऽयुः अरातिऽवा मर्चयति द्वयेन
मंत्रः गुरुः पुनः अस्तु सः अस्मै अनु मृक्षीष्ट तन्वं दुःऽउक्तेः ॥ ४ ॥ उत
वा यः सहस्य प्रऽविद्वान् मर्तः मर्तं मर्चयति द्वयेन अतः पाहि
स्तवमान् स्तुवंतं अग्ने मार्किः नः दुःऽइताय धायीः ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ १४८ ॥ मयीत् यत् ई विष्टः मातरिष्वा होतारं विश्वऽअप्सुं
विश्वऽदेव्यं नि यं दधुः मनुष्यासु विष्टु स्वं न चित्रं वपुषे वि-
भाऽवै ॥ १ ॥ ददानं इत् न ददभंत मन्म अपिः वरुणं मम तस्य
चाकन् जुषंत विश्वानि अस्य कर्म उपऽस्तुतिं भरमाणस्य का-
रोः ॥ २ ॥ नित्ये चित् नु यं सदर्ने जगृभ्रे प्रशस्तिऽभिः दधिरे यज्ञि-
यासः प्र सु नयंत गृभयंतः इष्टौ अश्वासः न रथ्यः ररहाणाः ॥ ३ ॥
पुरुणि दस्मः नि रिणाति जर्भैः आत् रोचते वने आ विभाऽवा
आत् अस्य वातः अनु वाति शोचिः अस्तः न शयी असनां अनु

अ० २. अ० २. व० २०.] ॥ १३३ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५१.

द्यून ॥ ४ ॥ न यं रिपवो न रिषण्यवो गर्भे संतं रेषणा रेषयंति ।
अंधा अपश्या न दम्भन्भिख्या नित्यास ईं प्रेतारो अरक्षन्
॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ १४९ ॥ १-५ दीर्घतमा औचध्यः ॥ अग्निः ॥ विराट् ॥

॥ १४९ ॥ महः स राय एषते पतिर्दन्निन इनस्य वसुनः पद
आ । उप धर्जतमद्रयो विधन्ति ॥ १ ॥ स यो वृषा नरां न रो-
दस्योः श्रवोभिरस्ति जीवपीतसर्गः । प्र यः संस्राणः शिश्रीत
योनी ॥ २ ॥ आ यः पुरं नार्मिणीमदीदेत्यः कविर्नभन्योऽना-
वा । सूरौ न रुरुक्काञ्छतात्मा ॥ ३ ॥ अभि द्विजन्मा ची रो-
चनानि विश्वा रजांसि शुशुचानो अस्थात् । होता यजिष्ठो
अपां सधस्ये ॥ ४ ॥ अयं स होता यो द्विजन्मा विश्वा दधे
वार्याणि श्रवस्या । मर्तो यो अस्मै सुतुको ददाश ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १५० ॥ १-३ दीर्घतमा औचध्यः ॥ अग्निः ॥ उष्णिक् ॥

॥ १५० ॥ पुरु त्वा दाश्वान्वोचेऽरिमे तव स्विदा । तोदस्येव
शरण आ महस्य ॥ १ ॥ व्यनिनस्य धनिनः प्रहोषे चिदररुषः ।
कदा चन प्रजिगंतो अदेवयोः ॥ २ ॥ स चंद्रो विप्र मर्त्यो महो
ब्राधंतमो दिवि । प्रप्रेते अग्ने वनुषः स्याम ॥ ३ ॥ १९ ॥

॥ १५१ ॥ १-९ दीर्घतमा औचध्यः ॥ १ मित्रः । २-९ मित्रावरुणी ॥ जगती ॥

॥ १५१ ॥ मित्रं न यं शिम्या गोषु गव्यवः स्वाध्यो विदथे
अप्सु जीजनन् । अरेजेतां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रियं
यजतं जनुषामवः ॥ १ ॥ यद्ध त्यद्वा पुरुमीहस्य सोमिनः
प्र मित्रासो न दधिरे स्वाभुवः । अध क्रतुं विदतं गातुमर्चत
उत श्रुतं वृषणा पस्त्यावतः ॥ २ ॥ आ वा भूषन्क्षितयो जन्म

अ० २. अ० २. व० २०.] ॥ १३३ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५१.

द्यून ॥ ४ ॥ न यं रिपवः न रिषण्यवः गर्भे संतं रेषणाः रेषयन्ति
अंधाः अपश्याः न दभन् अभिऽख्या नित्यासः ईं प्रेतारः अर-
क्षन् ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ १४९ ॥ महः सः रायः आ ईषते पतिः दन् इनः इनस्य वसुनः
पदे आ उप ध्रजंतं अद्रयः विधन् इत् ॥ १ ॥ सः यः वृषा नरां न
रोदस्योः श्रवःऽभिः अस्ति जीवपीतऽसर्गः प्र यः सस्मरणः शि-
श्रीत योनौ ॥ २ ॥ आ यः पुरं नामिणीं अदीदेत् अत्यः कविः
नभन्यः न अर्वा सूरः न रुरुक्कान् शतऽआत्मा ॥ ३ ॥ अभि द्वि-
ऽजन्मा ची रोचनानि विश्वा रजांसि शुशुचानः अस्थात् होता
यजिष्ठः अपांसुधऽस्थे ॥ ४ ॥ अयं सः होता यः द्विऽजन्मा विश्वा
दधे वार्याणि श्रवस्या मर्तः यः अस्मै सुऽतुकः ददाणं ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ १५० ॥ पुरु त्वा दाश्वान् वोचे अरिः अग्ने तव स्विता आ
तोदस्यऽइव शरणे आ महस्य ॥ १ ॥ वि अग्निनस्य धनिनः प्र-
ऽहोषे चित् अररुषः कदा चन प्रऽजिगतः अदेवऽयोः ॥ २ ॥ सः
चंद्रः विप्र मर्त्यः महः ब्राधन्ऽतमः दिवि प्रऽप्र इत् ते अग्ने
वनुषः स्याम ॥ ३ ॥ १९ ॥

॥ १५१ ॥ मित्रं न यं शिम्या गोषु गव्यवः सुऽआध्यः विदधे
अप्ऽसु जीजनन् अरेजेतां रोदसी पाजसा गिरा प्रति प्रियं
यजतं जनुषां श्रवः ॥ १ ॥ यत् हृत्यत् वां पुरुऽमीळ्हस्य सोमिनः
प्र मित्रासः न दधिरे सुऽआभुवः अध क्रतुं विदतं गातुं अर्चते
उत् श्रुतं वृषणा पस्त्यऽवतः ॥ २ ॥ आ वां भूषन् क्षितयः जन्म

अ०२. अ०२. व०२२.] ॥ १३४ ॥ [म०१. अ०२१. सू० १५२.

रोदस्योः प्रवाच्यं वृषणा दक्षसे महे । यदीमृताय भरथो यद-
वैते प्र होत्रया शिम्या वीथो अध्वरं ॥ ३ ॥ प्र सा क्षितिं सुर-
या महिं प्रिय ऋतावानावृतमा घोषथो बृहत् । युवं दिवो
बृहतो दक्षमाभुवं गां न धुर्युपं युंजाथे अपः ॥ ४ ॥ मही अत्र
महिना वारमृण्वथोऽरेणवस्तुज आ सद्यन्धेनवः । स्वरंति ता
उपरताति सूर्यमा निम्नुच उषसस्तक्वीरिव ॥ ५ ॥ २० ॥ आ
वांमृताय केशिनीरनूषत मित्र यत्र वरुण गातुमर्चयः । अव-
त्मना सृजतं पिन्वतं धियो युवं विप्रस्य मन्मनामिरज्यथः
॥ ६ ॥ यो वां यज्ञैः शशमानो ह दाशति कविर्होता यजति
मन्मसाधनः । उपाह तं गच्छथो वीथो अध्वरमच्छा गिरः
सुमतिं गीतमस्मयू ॥ ७ ॥ युवां यज्ञैः प्रथमा गोभिरंजत ऋता-
वाना मनसो न प्रयुक्तिषु । भरति वां मन्मना संयता गिरो-
ऽदृष्यता मनसा रेवदाशथे ॥ ८ ॥ रेवद्वयो दधाथे रेवदाशथे
नरा मायाभिरितुति माहिनं । न वां द्यावोऽहभिर्नोत सिं-
धवो न देवत्वं पणयो नानशुर्मघं ॥ ९ ॥ २१ ॥

॥ १५२ ॥ १-७ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ मित्रावरुणौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १५२ ॥ युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोरच्छिद्रा मंतवो
ह सर्गाः । अवातिरतमनृतानि विश्व ऋतेन मित्रावरुणा
सचेथे ॥ १ ॥ एतच्चन त्वो वि चिकेतदेषां सत्यो मंत्रः कवि-
शस्त ऋधावान् । त्रिरश्विं हन्ति चतुरश्विरुयो देवनिदो
ह प्रथमा अजूर्यन् ॥ २ ॥ अपादेति प्रथमा पद्धतीनां क-
स्तद्धा मित्रावरुणा चिकेत । गर्भो भारं भरत्या चिदस्य
ऋतं पिपत्यनृतं नि तारीत् ॥ ३ ॥ प्रयंतमित्परि जारं

अ० २. अ० २. व० २२.] ॥ १३४ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५२.

रोदस्योः प्रऽवाच्यं वृषणा दक्षसे महे यत् ईं ऋताय भरथः यत्
अर्वते प्रहोत्रया शिम्या वीथः अध्वरं ॥ ३ ॥ प्र सा क्षितिः असुरा
या महि प्रिया ऋतऽवानौ ऋतं आ घोषथः बृहत् युवं दिवः
बृहतः दक्षं आऽभुवै गां न धुरि उप युंजाथे अपः ॥ ४ ॥ मही
अत्र महिना वारं ऋण्वथः अरेणवः तुजः आ सद्यन् धेनवः
स्वरंति ताः उपरऽताति सूर्य आ निऽमुचः उषसः तक्कवीऽइव
॥ ५ ॥ २० ॥ आ वां ऋताय केशिनीः अनूषत मित्रं यत्र वरुण
गातुं अर्चथः अवत्मना सृजतं पिन्वतं धियः युवं विप्रस्य मन्म-
नां इरज्यथः ॥ ६ ॥ यः वां यज्ञैः शशमानः ह दाशति कविः होता
यजति मन्मऽसाधनः उप अहं तं गच्छथः वीथः अध्वरं अच्छ
गिरः सुऽमतिं गतं अस्मऽयू० ॥ ७ ॥ युवां यज्ञैः प्रथमा गोभिः
अंजते ऋतऽवाना मनसः न प्रऽयुक्तिषु भरति वां मन्मना सं-
ऽयता गिरः अदृष्यता मनसा रेवत् आशाथे ॥ ८ ॥ रेवत् वयः
दधाथे रेवत् आशाथे नरा मायाभिः इतः ऽऊति माहिनं न वां
द्यावः अहऽभिः न उत सिंधवः न देवऽत्वं पणयः न आनश्रुः
मघं ॥ ९ ॥ २१ ॥

॥ १५२ ॥ युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे युवोः अच्छिद्राः मंतवः
ह सर्गाः अव अतिरतं अनृतानि विश्वा ऋतेन मित्रावरुणा
सचेथे ॥ १ ॥ एतत् च न त्वः वि चिकेतत् एषां सत्यः मंत्रः कवि-
ऽशस्तः ऋधावान् त्रिऽअश्रिंहंति चतुऽअश्रिः उयः देवऽनिदः
ह प्रथमाः अजूर्यन् ॥ २ ॥ अपात् एति प्रथमा पतऽवतीनां कः
तत् वां मित्रावरुणा आ चिकेत गर्भः भारं भरति आ चित्
अस्य ऋतं पिपति अनृतं नितारीत् ॥ ३ ॥ प्रऽयतं इत् परि जारं

अ० २. अ० २. व० २४.] ॥ १३५ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५४.

कनीनां पश्यामसि नोपनिपद्यमानं । अनवपृग्णा वितता
वसानं प्रियं मित्रस्य वरुणस्य धाम ॥ ४ ॥ अनश्वो जातो
अनभीश्रुर्वा कनिक्कदत्पतयदूर्ध्वसानुः । अचित्तं ब्रह्म जुजुषुर्यु-
वानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणतः ॥ ५ ॥ आ धेनवो मामतेय-
मवतीर्ब्रह्मप्रियं पीपयन्तस्मिन्नूधन । पित्वो भिक्षेत वयुनानि
विद्वानासाविवांसन्नदिति मुरुषेत् ॥ ६ ॥ आ वा मित्रावरुणा
हव्यजुष्टिं नमसा देवाववसा ववृत्यां । अस्माकं ब्रह्म पृतनासु
सत्या अस्माकं वृष्टिर्दिव्या सुपारा ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ १५३ ॥ १-४ दीर्घतमा औचध्यः ॥ मित्रावरुणौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १५३ ॥ यजामहे वां महः सजोषा हव्येभिर्मित्रावरुणा
नमोभिः । घृतैर्घृतसू अध यजामस्मे अध्वर्यवो न धीतिभिर्भरति
॥ १ ॥ प्रस्तुतिर्वा धाम न प्रयुक्तिरयामि मित्रावरुणा सुवृक्तिः ।
अनक्ति यडां विदथेषु होता सुमं वां सूरिर्वृषणावियक्षन् ॥ २ ॥
पीपाय धेनुरदितिर्चृताय जनाय मित्रावरुणा हविर्देहि नोति
यडां विदथे सपर्यन्त रातहव्यो मानुषो न होता ॥ ३ ॥ उत वां
विष्णु मद्यास्वंधो गाव आपश्च पीपयंत देवीः । उतो नो अस्य
पूर्वः पतिर्देन्वीतं पातं पयस उस्त्रियायाः ॥ ४ ॥ २३ ॥

॥ १५४ ॥ १-६ दीर्घतमा औचध्यः ॥ विष्णुः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १५४ ॥ विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि
विममे रजांसि । यो अस्कभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्ते-
धोरुगायः ॥ १ ॥ प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगो न भीमः
कुचरो गिरिष्ठाः । यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेष्वधिक्षियन्ति
भुवनानि विश्वा ॥ २ ॥ प्र विष्णवे शूषमेतु मन्म गिरि-
क्षितं उरुगायां वृष्णे । य इदं दीर्घं प्रयतं सधस्थमेको

अ०२. अ०२. व०२४.] ॥ १३५ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५४.]

कनीनां पश्यामसि न उपऽनिपद्यमानं अनवऽपृग्णा विऽतता
वसानं प्रियं मित्रस्य वरुणस्य धाम ॥ ४ ॥ अनश्वः जातः अनभी-
शुः अर्वा कनिक्कदत् पतयत् ऊर्ध्वऽसानुः अचित् ब्रह्म जुजुषुः
युवानः प्र मित्रे धाम वरुणे गृणतः ॥ ५ ॥ आ धेनवः मामतेय
अवतीः ब्रह्मऽप्रियं पीपयन् सस्मिन् ऊधन् पितृः भिक्षेत् वयु-
नानि विद्वान् आसा आऽविवासन् अदितिं उरुष्येत् ॥ ६ ॥ आ
वां मित्रावरुणा हव्यऽजुष्टिं नमसा देवौ अवसा ववृत्या अस्माकं
ब्रह्म पृतनासु सत्याः अस्माकं वृष्टिः दिव्या सुऽपारा ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥ १५३ ॥ यजामहे वां महः सुऽजोषाः हव्येभिः मित्रावरुणा
नमःऽभिः घृतैः घृतऽसू० अध यत् वां अस्मे अध्वर्यवः न धी-
तिऽभिः भरति ॥ १ ॥ प्रऽस्तुतिः वां धाम न प्रऽयुक्तिः अयामि
मित्रावरुणा सुऽवृक्तिः अनक्ति यत् वां विदथेषु होता सुम्नं वां
सूरिः वृषणौ इयंश्न ॥ २ ॥ पीपाय धेनुः अदितिः ऋताय जनाय
मित्रावरुणा हविःऽदे हिनोति यत् वां विदथे सपर्यन् सः रा-
तऽहव्यः मानुषः न होता ॥ ३ ॥ उत वां विष्टु मद्यासु अधः गावः
आपः च पीपयन्त देवीः उतो नः अस्य पूर्यः पतिः दन् वीतं
पातं पर्यसः उस्त्रियायाः ॥ ४ ॥ २३ ॥

॥ १५४ ॥ विष्णोः नु कं वीर्याणि प्र वोचं यः पार्थिवानि वि-
ऽममे रजांसि यः अस्कभायत् उत्ऽतरं सधऽस्थं विऽचक्रमाणः
त्रेधा उरुऽगायः ॥ १ ॥ प्र तत् विष्णुः स्तवते वीर्येण मृगः न भीमः
कुचरः गिरिऽस्थाः यस्य उरुषु त्रिषु विऽक्रमणेषु अधिऽशि-
यन्ति भुवनानि विश्वा ॥ २ ॥ प्र विष्णवे शृषं एतु मन्म गिरि-
ऽक्षिते उरुऽगायाय वृष्णे यः इदं दीर्घं प्रऽयतं सधऽस्थं एकः

अ० २. अ० २. व० २६.] ॥ १३६ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५६.]

विममे विभिरित्यदेभिः ॥ ३ ॥ यस्य च पूर्णा मधुना पदान्य-
क्षीयमाणा स्वधया मदति । य उ विधातुं पृथिवीमुत द्या-
मेको दाधार भुवनानि विश्वा ॥ ४ ॥ तदस्य प्रियमभि पाथो
अश्यां नरो यत्र देवयवो मदति । उरुक्रमस्य स हि बंधुरित्या
विष्णोः पदे परमे मध्व उत्सः ॥ ५ ॥ ता वां वास्तून् युश्मसि
गमं ध्ये यत्र गावो भूरिं शृंगा अयासः । अत्राह तदुरुगायस्य
वृष्णः परमं पदमव भाति भूरि ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ १५५ ॥ १-६ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ १-३ विष्णुरिन्द्रश्च । ४-६ विष्णुः ॥ जगती ॥

॥ १५५ ॥ प्र वः पांतमंधसो धियायते महे शूराय विष्णवे चा-
र्चत । या सानुनि पर्वतानामदाभ्या महस्तस्थतुरर्वतेव साधु-
ना ॥ १ ॥ त्वेषमित्या समरणं शिमीवतोरिद्राविष्णू सुतपा वा-
मुरुष्यति । या मर्त्याय प्रतिधीयमानमित्कृशानोरस्तुस्सनामु-
रुष्यथः ॥ २ ॥ ता ई वर्धति मह्यस्य पौंस्यं नि मातरा नयति रेतसे
भुजे । दधाति पुत्रोऽवरं परं पितुर्नाम तृतीयमधि रोचने दिवः
॥ ३ ॥ तत्तदिदस्य पौंस्यं गृणीमसीनस्य चातुरवृकस्य मीळुषः ।
यः पार्थिवानि विभिरिद्विगामभिरुरुक्रमिष्टोरुगायाय जीवसे
॥ ४ ॥ द्वे इदस्य क्रमणे स्वर्देशोऽभिख्याय मर्त्यौ भुरणयति । तृती-
यमस्य नकिरा दधर्षति वयश्च न पतयंतः पतचिराः ॥ ५ ॥ चतुर्भिः
साकं नवतिं च नामभिश्चक्रं न वृत्तं व्यतीरवीविपत् । बृहच्छरीरो
विमिमान् ऋक्भिर्युवाकुमारः प्रत्येत्याह्वं ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ १५६ ॥ १-५ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ विष्णुः ॥ जगती ॥

॥ १५६ ॥ भवा मित्रो न श्रेष्ठो घृतासुतिर्विभूतद्युम्न एव-
या उ सप्रथाः । अथा ते विष्णो विदुषा चिदर्थः स्तोमो

अ० २. अ० २. व० २६.] ॥ १३६ ॥ [म० १. अ० २१. सू० १५६.

वि॒ऽम॒मे चि॒ऽभिः इत् प॒देभिः ॥ ३ ॥ यस्य॑ ची पूर्णा मधु॒ना प॒दानि
अक्षी॑यमाणा स्व॒धया॑ मद॑ति यः ऊं चि॒ऽधातुं पृथि॒वीं उ॒त द्यां
एकः॑ दा॒धारं भुव॑नानि वि॒श्वा ॥ ४ ॥ तत् अस्य॑ प्रि॒यं अ॒भि पाथः॑
अ॒श्यां नरः॑ यच्च॑ दे॒वऽयवः॑ मद॑ति उ॒रुऽक्र॒मस्य॑ सः हि ब॒धुः इ॒त्या
वि॒ष्णोः प॒दे प॒रमे॑ म॒ध्वः उत्सः॑ ॥ ५ ॥ ता वां वास्तू॑नि उ॒श्मसि॑
गम॑ध्ये यच्च॑ गावः भूरि॑ऽशृ॒ंगाः अ॒यासः॑ अ॒त्र अ॒हं तत् उ॒रुऽगा॒
यस्य॑ वृ॒ष्णाः प॒रमं॑ प॒दं अ॒व भा॒ति भूरि॑ ॥ ६ ॥ २४ ॥

॥ १५५ ॥ प्र वः पा॒तै अ॒धसः॑ धि॒याऽय॑ते म॒हे शू॒राय॑ वि॒ष्णवे
च अ॒र्चत॑ या सा॒नुनि॑ पर्व॒तानां॑ अ॒दाभ्या॑ म॒हः त॒स्थतुः॑ अ॒र्व-
ताऽइ॒व सा॒धुना॑ ॥ १ ॥ त्वे॒षं इ॒त्या संऽअ॒रणं॑ शिमी॑ऽवतोः॑ इ॒न्द्रा-
वि॒ष्णूः सु॒तऽपाः॑ वां उ॒रुष्य॑ति या म॒र्त्याय॑ प्र॒तिऽधी॑यमानं इत्
कृ॒शानोः॑ अ॒स्तुः अ॒सनां॑ उ॒रुष्य॑थः ॥ २ ॥ ताः ई॒र्धति॑ म॒हि अस्य॑
पौं॒स्यं नि मा॒तरां॑ न॒यति॑ रे॒तसे॑ भुजे दधा॑ति पु॒त्रः अ॒वरं॑ परं पि॒तुः
नाम॑ तृती॒यं अ॒धि रो॒चने॑ दि॒वः ॥ ३ ॥ तत्ऽत॑त् इत् अस्य॑ पौं॒स्यं
गृ॒णीम॑सि इ॒नस्य॑ चा॒तुः अ॒वृक॑स्य मी॒ळुषः॑ यः पा॒र्थि॒वानि चि॒-
ऽभिः इत् वि॒गा॒मऽभिः॑ उ॒रु क्र॑मि॒ष्ट उ॒रुऽगा॒याय॑ जी॒वसे ॥ ४ ॥
द्वे इत् अस्य॑ क्र॒म॒णे स्वः॑ऽदृ॒शः अ॒भिऽख्या॑य म॒र्त्यैः भु॒र॒णय॑ति
तृती॒यं अस्य॑ न॒किः आ द॒ध॒र्षति॑ व॒यः च॒न प॒तय॑तः प॒त॒त्रि॒णः ॥ ५ ॥
च॒तुऽभिः॑ सा॒कं न॒वतिं॑ च॒ नाम॑ऽभिः च॒क्रं न॒ वृ॒त्तं व्य॑ती॒न् अ॒वी-
वि॒पत् बृ॒हत्ऽशरी॑रः वि॒ऽमि॒मानः॑ ऋ॒क्ऽभिः॑ यु॒वा अ॒कु॒मारः
प्र॒ति ए॒ति आ॒ऽह॒वं ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥ १५६ ॥ भव॑ मि॒त्रः न शे॒ष्यः घृ॒तऽआ॑सुतिः वि॒भूतऽद्यु॑म्नः ए॒व-
ऽयाः ऊं स॒ऽप्र॒थाः अ॒ध ते वि॒ष्णो वि॒दुषा॑ चि॒त् अ॒र्धैः स्तो॒मः

अ० २. अ० २. व० २७.] ॥ १३७ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १५७.

यज्ञश्च राध्यो हविष्मता ॥ १ ॥ यः पूर्व्याय वेधसे नवीयसे सुम-
ज्जानये विष्णवे ददाशति । यो जातमस्य महतो महि ब्रव-
त्सेदु श्रवोभिर्युज्यं चिदभ्यसत् ॥ २ ॥ तमुं स्तोतारः पूर्वं यथा
विद ऋतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तन । आस्यं जानतो नाम
चिद्विवक्तन महस्ते विष्णो सुमतिं भजामहे ॥ ३ ॥ तमस्य
राजा वरुणस्तमश्विना क्रतुं सचंत मारुतस्य वेधसः । दाधार
दक्षमुत्तममहर्विदं व्रजं च विष्णुः सखिवाँ अपोरुते ॥ ४ ॥ आ
यो विवाय सचथाय दैव्य इन्द्राय विष्णुः सुकृते सुकृतरः ।
वेधा अजिन्वत्त्रिषधस्य आर्यमृतस्य भागे यजमानमाभजत्
॥ ५ ॥ २६ ॥ २१ ॥

॥ १५७ ॥ १-६ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अश्विनौ ॥ १-४ जगती ।
५-६ त्रिष्टुप् ॥

॥ १५७ ॥ अबोध्यमिर्ज्म उदेति सूर्यो व्युषाश्चंद्रा मत्यावो
अर्चिषा । आयुक्षातामश्विना यातवे रथं प्रासावीहेवः सविता
जगत्पृथक् ॥ १ ॥ यद्युं जाथे वृषणमश्विना रथं घृतेन नो मधुना
क्षत्रमुक्षतं । अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं वयं धना शूरसाता
भजेमहि ॥ २ ॥ अर्वाङ् चिचक्रो मधुवाहनो रथो जीराश्वो अश्वि-
नोर्यातु सुष्टुतः । त्रिवंधुरो मघवा विश्वसौभगः शं न आ वक्ष-
द्विपदे चतुष्पदे ॥ ३ ॥ आ न ऊर्जं वहतमश्विना युवं मधुमत्या नः
कशया मिमिक्षतं । प्रायुस्तारिष्टं नी रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषो
भवतं सचाभुवा ॥ ४ ॥ युवं ह गर्भं जगतीषु धत्थो युवं विश्वेषु भुव-
नेष्वंतः । युवमसिं च वृषणावपश्च वनस्पतीरश्विना वैरयेथां ॥ ५ ॥
युवं ह स्यो भिषजा भेषजेभिरथो ह स्यो रथ्या इराथ्येभिः । अथो ह
क्षत्रमधि धत्थ उपा यो वा हविष्मान्मनसा ददाश ॥ ६ ॥ २७ ॥ २ ॥

अ० २. अ० २. व० २७.] ॥ १३७ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १५७.

यज्ञः च राध्यः हविष्मता ॥ १ ॥ यः पूर्वाय वेधसे नवीयसे सुमत-
 ऽजानये विष्णवे ददाशति यः जातं अस्य महतः महि ब्रवत सः
 इत् ऊं अर्वः ऽभिः युज्य चित् अभि असत् ॥ २ ॥ तं ऊं स्तोतारः
 पूर्वं यथा विद ऋतस्य गर्भं जनुषा पिपर्तेन आ अस्य जानतः
 नामं चित् विवक्तन महः ते विष्णो सुऽमतिं भजामहे ॥ ३ ॥
 तं अस्य राजा वरुणः तं अश्विना क्रतुं सचन्त माहृतस्य वेधसः
 दाधार दक्षं उत्ऽतमं अहः ऽविदै ब्रजं च विष्णुः सखिऽवान्
 अपऽऊर्णते ॥ ४ ॥ आ यः विवाय सचषाय दैव्यः इंद्राय विष्णुः
 सुऽकृते सुकृत्ऽतरः वेधाः अजिन्वत् त्रिऽसधस्यः आर्यं ऋतस्य
 भागे यजमानं आ अभजत् ॥ ५ ॥ २६ ॥ २१ ॥

॥ १५७ ॥ अबोधि अग्निः जमः उत् एति सूर्यः वि उषाः चंद्रा
 मही आवः अर्चिषा अयुक्षातां अश्विना यातवे रथं प्र अमा-
 वीत् देवः सविता जगत् पृथक् ॥ १ ॥ यत् युंजाथे वृषणं अश्विना
 रथं घृतेन नः मधुना क्षत्रं उक्षतं अस्माकं ब्रह्म पृतनासु जिन्वतं
 वयं धनां शूरऽसाता भजेमहि ॥ २ ॥ अर्वाङ् विऽचक्रः मधु-
 ऽवाहनः रथः जीरऽअश्वः अश्विनोः यातु सुऽस्तुतः चिऽवंधुरः
 मघऽवा विश्वऽसौभगः शं नः आ वक्षत् त्रिऽपदे चतुःऽपदे ॥ ३ ॥
 आ नः ऊर्जं वहतं अश्विना युवं मधुऽमत्या नः कश्या मिमि-
 क्षतं प्र आयुः तारिष्ट निः रपांसि मृक्षतं सेधतं द्वेषः भवतं सचा-
 ऽभुवा ॥ ४ ॥ युवं ह गर्भं जगतीषु धत्थः युवं विश्वेषु भुवनेषु अंतः
 युवं अग्निं च वृषणी अपः च वनस्पतीन् अश्विना ऐरयेथां ॥ ५ ॥
 युवं ह स्थः भिषजा भेषजेभिः अथो ह स्थः रथ्या रथ्येभिः ० अथो ह
 क्षत्रं अधि धत्थः उपा यः वां हविष्मान् मनसा ददाश ॥ ६ ॥ २७ ॥ २१ ॥

॥ १५८ ॥ १-६ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अश्विनौ ॥ १-५ त्रिष्टुप् । ६ अनष्टुप् ॥

॥ १५८ ॥ वसू रुद्रा पुरुमंतू वृधंता दशस्यतं नो वृषणाव-
भिष्टौ । दसा ह यदेकण औचथ्यो वां प्र यत्ससाथे अकवा-
भिरुती ॥ १ ॥ को वां दाशत्सुमतये चिदस्यै वसू यद्वेथे नमसा
पदे गोः । जिगृतमस्मे रेवतीः पुरंधीः कामप्रेणैव मनसा चरंता
॥ २ ॥ युक्तो ह यद्वां तौग्याय पेरुर्वि मध्ये अणैसो धायि
पज्रः । उप वामवः शरणं गमेयं शूरो नाज्म पतयद्भिरेवैः
॥ ३ ॥ उपस्तुतिरौचथ्यमुरुष्येन्मा मामिमे पतचिणी वि दुग्धां ।
मा मामेधो दशतयश्चितो धाक् प्र यद्वां बद्धस्त्वनि खादति
क्षां ॥ ४ ॥ न मां गरन्ध्रो मातृतमा दासा यदीं सुसमुब्धम-
वाधुः । शिरो यदस्य चैतनो वितक्षत्स्वयं दास उरो अंसा-
वपि ग्ध ॥ ५ ॥ दीर्घतमा मामतेयो जुजुर्वान्दशमे युगे । अपा-
मर्थं यतीनां ब्रह्मा भवति सारथिः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १५९ ॥ १-५ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ द्यावापृथिवी ॥ अगती ॥

॥ १५९ ॥ प्र द्यावा यज्ञैः पृथिवी चृतावृधा मही स्तुषे
विदथेषु प्रचेतसा । देवेभिर्ये देवपुत्रे सुदंससेत्या धिया
वार्याणि प्रभूषतः ॥ १ ॥ उत मन्ये पितुरदुहो मनो मातु-
र्महि स्वतंवस्तद्धवीमभिः । सुरेतसा पितरा भूमं चक्र-
तुरुह प्रजायां अमृतं वरीमभिः ॥ २ ॥ ते सूनवः स्वपंसः सु-
दंससो मही जंजुर्मातरा पूर्वचित्तये । स्थातुश्च सत्यं जगत्तश्च
धर्मणि पुत्रस्य पाथः पदमद्वयाविनः ॥ ३ ॥ ते मायिनो
ममिरे सुप्रचेतसो जामी सयोनी मिथुना समौकसा । नव्य-
नव्यं तंतुमा तन्वते दिवि समुद्रे अंतः कवयः सुदीतयः
॥ ४ ॥ तद्राधो अद्य सवितुर्वरेण्यं वयं देवस्य प्रसवे मना-

॥ १५८ ॥ वसूँ रुद्रा पुरुऽमंतूँ वृधंता दशस्यतै नः वृषणी
 अभिष्टौ दसा ह यत् रेकणः औचथ्यः वां प्र यत् ससाथे अक-
 वाभिः ऊती ॥ १ ॥ कः वां दाशत् सुऽमतये चित् अस्यै वसूँ यत्
 धेथे नमसा पदे गोः जिगृतं अस्मे रेवतीः पुरेऽधीः कामप्रेण-
 ऽइव मनसा चरंता ॥ २ ॥ युक्तः ह यत् वां तौग्याय पेरुः वि
 मध्ये अर्णोसः धायि पज्जः उप वां अवः शरणं गमेयं शूरः न अज्म
 पतयत् ऽभिः एवैः ॥ ३ ॥ उपऽस्तुतिः औचथ्यं उरुषेत मा मां
 इमे पतत्रिणी वि दुग्धां मा मां एधः दशऽतयः चितः धाक्
 प्र यत् वां बद्धः त्मनि खादति द्वां ॥ ४ ॥ न मा गरन् नद्यः मा-
 तृऽतमाः दासाः यत् ई सुऽसमुब्धं अवऽअधुः शिरः यत् अस्य
 चैतनः विऽतक्षत् स्वयं दासः उरः अंसौ अपि ग्ध० ॥ ५ ॥ दीर्घ-
 ऽतमाः मामतेयः जुजुर्वान् दशमे युगे अपां अर्थे यतीनां ब्रह्मा
 भवति सारथिः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १५९ ॥ प्र द्यावां यज्ञैः पृथिवी ऋतुऽवृधा मही स्तुषे वि-
 दथेषु प्रऽचेतसा देवेभिः ये देवऽपुत्रे सुऽदंससा इत्या धिया
 वार्याणि प्रऽभूषतः ॥ १ ॥ उत मन्ये पितुः अद्रुहः मनः मातुः महि
 स्वऽतवः तत् हवींमऽभिः सुऽरेतसा पितरा भूमं चक्रतुः उरु
 प्रऽजायाः अमृतं वरींमऽभिः ॥ २ ॥ ते सूनवः सुऽअपसः सु-
 ऽदंससः मही जज्ञुः मातरा पूर्वऽचित्तये स्थातुः च सत्यं जगतः
 च धर्मेणि पुत्रस्य पाथः पदं अद्वयाविनः ॥ ३ ॥ ते मायिनः
 ममिरे सुऽप्रचेतसः जामी सऽयोनी मिथुना संऽओकसा न-
 व्यैऽनव्यं तंतुं आ तन्वते दिवि समृदे अंतः कवयः सुऽदीतयः
 ॥ ४ ॥ तत् राधः अद्य सवितुः वरेण्यं वयं देवस्य प्रऽसवे मना-

अ० २. अ० ३. व० ४.]

॥ १३९ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६१.

महे । अ॒स्मभ्यं द्या॒वापृथि॒वी सु॒चेत॒ुनां र॒यिं ध॒त्तं वसु॑म॒न्तं
शत॒ग्वि॒नं ॥ ५ ॥ २ ॥

॥ १६० ॥ १-५ दीर्घतमा श्रीचष्यः ॥ द्यावापृथिव्यौ ॥ जगती ॥

॥ १६० ॥ ते हि द्या॒वापृथि॒वी वि॒श्वशं॑भुव ऋ॒ताव॑री रज॒सो
धा॒र्यत्क॑वी । सु॒जन्म॑नी धि॒षणे॑ अ॒न्तरी॑यते दे॒वो दे॒वी धर्म॑णा
सूर्यः शु॒चिः ॥ १ ॥ उ॒रुव्य॑च॒सा म॒हिनी॑ अस॒श्वता॑ पि॒ता
मा॒ता च॒ भुव॑नानि रक्ष॒तः । सु॒धृष्ट॑मे वपु॒ष्येऽन॑ रोद॒सी पि॒ता
यत्सी॑म॒भि रूपै॑रवा॒सय॑त् ॥ २ ॥ स वह्निः पु॒त्रः पि॒त्रोः प॒वि-
च॑वान्पु॒नाति॒ धीरो॑ भुव॒नानि॑ मा॒यया॑ । धे॒नुं च॒ पृश्निं॑ वृष॒भं
सुरे॑त॒सं वि॒श्वाहा॑ शु॒क्रं प॒यो अस्य॑ दुक्ष॒त ॥ ३ ॥ अ॒यं दे॒वाना॑-
म॒पसा॑म॒पस्त॑मो यो ज॒जान् रोद॑सी वि॒श्वशं॑भुवा । वि यो म॒मे
रज॑सी सु॒क्रतू॒यया॒जरे॑भिः स्कं॒भने॑भिः स॒मानृ॑चे ॥ ४ ॥ ते नो॑ गृ॒णाने॑
म॒हिनी॑ म॒हि श्रवः॑ क्ष॒त्रं द्या॒वापृथि॒वी धा॑सथो बृ॒हत् । येना॒भि
कृ॒ष्टीस्त॑तना॒म वि॒श्वाहा॑ प॒नाय्य॑मो॒जो अ॒स्मे स॒मिन्व॑तं ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ १६१ ॥ १-१४ दीर्घतमा श्रीचष्यः ॥ ऋभवः ॥ १-१३ जगती । १४ त्रिष्टुप् ॥

॥ १६१ ॥ किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्किमीयते
दूत्यं कद्यदूचिम । न निदिम चमसं यो महाकुलोऽग्रे भ्रा-
तर्दुण इद्भूतिमूदिम ॥ १ ॥ एकं चमसं चतुरस्कृणीतन तद्वो
देवा अब्रुवन्त इ आगमं । सौधन्वना यद्येवा करिष्यथ
साकं देवैर्यज्ञियासो भविष्यथ ॥ २ ॥ अयिं दूतं प्रति
यदब्रवीतनाश्वः कर्त्वा रथ उतेह कर्त्तव्यः । धेनुः कर्त्वा
युवशा कर्त्वा द्वा तानि भ्रातरनु वः कृत्येमसि ॥ ३ ॥
चकृवांसं ऋभवस्तदपृच्छत् केदभूद्यः स्य दूतो न आज-
गन् । यदावाख्यं चमसाञ्चतुरः कृतानादित्वष्टा ग्रास्वन्त-

अ०२.अ०३.व०४.]

॥ १३९ ॥ [म० १.अ० २०.सू० १६१.

महे अस्मभ्यं द्यावापृथिवी सुचेतुना रयिं धत्तं वसुऽमंतं
शतऽग्विनै ॥ ५ ॥ २ ॥

॥ १६० ॥ ते हि द्यावापृथिवी विश्वऽशंभुवा ऋतऽवरी०
रजसः धारयतऽकवी० सुऽजन्मनी० धिषणे अंतः ईयते देवः दे-
वी धर्मेणा सूर्यः शुचिः ॥ १ ॥ उरुऽव्यचंसा महिनी असम्यता
पिता माता च भुवनानि रक्षतः सुऽधृष्टमे० वपुषे न रोदसी
पिता यत् सी अभि रूपैः अवासयत् ॥ २ ॥ सः वह्निः पुत्रः पित्रोः
पवित्रऽवान् पुनाति धीरः भुवनानि मायया धेनुं च पृथ्वी वृषभं
सुऽरेतंसं विश्वाहा शुक्रं पयः अस्य धुक्षत ॥ ३ ॥ अयं देवानां
अपसां अपऽतमः यः जजान रोदसी विश्वऽशंभुवा वि यः ममे
रजसी सुक्रतुऽयया अजेरभिः स्कंभनेभिः सं आनृचे ॥ ४ ॥ ते
नः गृणाने महिनी महि श्रवः क्षत्रं द्यावापृथिवी धामयः
बृहत् येन अभि कृष्टीः ततनाम विश्वहा पुनार्य्य ओजः अस्मे
सं इन्वतं ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ १६१ ॥ किं ऊं श्रेष्ठः किं यविष्ठः नः आ अजगन् किं ईयते
दूत्यं कत् यत् ऊचिम न निदिम चमसं यः महाऽकुलः अये भ्रातः
दुणः इत् भूतिं ऊदिम ॥ १ ॥ एकं चमसं चतुरः कृणातन तत् वः
देवाः अब्रुवन् तत् वः आ अगमं सौधन्वनाः यदि एव करिष्यथ
साकं देवैः यज्ञियासः भविष्यथ ॥ २ ॥ अयिं दूतं प्रति यत् अब्र-
वीतन अश्वः कर्त्तुः रथः उत इह कर्त्तुः धेनुः कर्त्तुः युवगा कर्त्तुः
डातानि भ्रातः अनु वः कृत्वी आ इमसि ॥ ३ ॥ चकृऽवांसः ऋभवः
तत् अपृच्छत् क इत् अभूत् यः स्यः दूतः नः आ अजगन् यदा
अवऽअर्य्यत् चमसान् चतुरः कृतान् आत् इत् त्वष्टा मासु अंतः

अ० २. अ० ३. व० ६.] ॥ १४० ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६१.

न्या॒नजे ॥ ४ ॥ ह॒ना॒मैनाँ॑ इति॒ त्वष्टा॒ यदब्र॑वीच्च॒मसं॒ ये दे॒वपा॒-
न॒मनि॑दिषुः । अ॒न्या॒ नामा॑नि कृ॒ण्वते॒ सुते॒ सचाँ॑ अ॒न्यैरे॑ना॒न्क॒-
न्या॒३नाम॑भिः स्पर्त् ॥ ५ ॥ ४ ॥ इ॒न्द्रो ह॒री॑ यु॒युजे॒ अ॒श्विना॒ रथं॒
बृह॒स्पति॑र्वि॒श्वरू॒पा॒मुपा॑जत । ऋ॒भुर्वि॒भ्वा॒ वाजो॑ दे॒वाँ अ॒ग॒-
च्छ॒त॒ स्वप॑सो य॒ज्ञियं॑ भा॒गमै॑तन ॥ ६ ॥ नि॒श्वर्म॑णो॒ गा॒-
म॒रिणी॑त धी॒तिभि॑र्या॒ जरै॑ता यु॒व॒शा ता॑कृ॒णोत॑न । सौध॒-
न्वना॒ अ॒श्वा॒द॒श्व॒मत॑क्षत यु॒क्त्वा रथ॑मु॒प दे॒वाँ अ॒यात॑न ॥ ७ ॥
इ॒दमु॑द॒कं पि॑ब॒तेत्य॑ब्रवी॒तने॒दं वा॑ घा पि॒बता॒ मुंज॑ने॒जनं॑ ।
सौध॒न्वना॒ यदि॒ तन्ने॑व ह॒र्यथ॑ तृ॒तीये॑ घा॒ सव॑ने मा॒दया॑ध्वे
॥ ८ ॥ आ॒पो भू॑यि॒ष्टा॒ इत्ये॒को अब्र॑वी॒दग्नि॑र्भू॒यिष्ठ॒ इत्य॑न्यो
अब्र॑वीत् । व॒ध॒र्येती॑ बहु॒भ्यः प्रै॒को अब्र॑वी॒द्वता॒ वद॑तश्च॒मसाँ॑
अ॒पिंश॑त ॥ ९ ॥ श्रो॒णामे॒क उ॒द॒कं गा॑मवा॒जति॒ मां॒-
समे॒कः पिं॑शति॒ सून॑याभृ॒तं । आ॒ नि॒मुचः॒ शकृ॑दे॒को अ॒पा॒-
भ॒र॒त्किं॒ स्वि॒त्पु॒त्रेभ्यः॒ पि॒तरा॒ उपा॑वतुः ॥ १० ॥ ५ ॥ उ॒द्ध॒-
त्स्व॑स्मा अ॒कृ॒णोत॑ना॒ तृ॒णं नि॒वत्स्व॑पः स्व॒प॒स्यया॑ नरः ।
अ॒गो॒ह्यस्य॒ यद॑स॒स्तना॒ गृ॒हे तद॑द्ये॒दमृ॑भवो॒ नानु॑ गच्छथ
॥ ११ ॥ सं॒मी॒ल्य॒ यद्भु॑व॒ना प॒र्य॑स॒र्पेत् क॑ स्वि॒त्ता॒त्या पि॒-
तरा॑ व आ॒सतुः॒ । अ॒श॒प॒त् यः क॒र॒स्त्रं व आ॑द॒दे यः
प्रा॒ब्रवी॑त्प्रो॒ तस्मा॑ अब्र॑वी॒तन ॥ १२ ॥ सु॒षु॒प्वांसं॒ ऋ॒भ॒व॒-
स्त॑द॒पृच्छ॑ता॒गो॒ह्य क॒ इदं॑ नो॒ अब्रू॑वुधत् । श्वानं॑ व॒स्तो
बो॒ध॒यि॒तार॑मब्रवी॒त्संव॑त्सर॒ इ॒दम॑द्या व्य॒ख्यत ॥ १३ ॥ दि॒वा
या॑ति म॒रुतो॒ भूम्या॑मि॒रयं॒ वातो॑ अ॒न्तरि॑क्षेण॒ याति॑ ।
अ॒ज्झि॑र्या॒ति व॑रु॒णः स॒मु॒द्रैर्यु॑ष्माँ॒ इच्छ॑तः श॒वसो॑ नपातः
॥ १४ ॥ ६ ॥

नि आनजे ॥ ४ ॥ हनाम एनान इति त्वष्टा यत् अब्रवीत् चमसं
 ये देवऽपानं अनिदिषुः अन्या नामानि कृण्वते सुते सचा अन्येः
 एनान् कन्या नामऽभिः स्पर्त ॥ ५ ॥ ४ ॥ इन्द्रः हरीं युयुजे अश्विना
 रथं बृहस्पतिः विश्वऽरूपां उप आजत ऋभुः विऽभ्वा वाजः दे-
 वान् अगच्छत सुऽअपसः यज्ञियं भागं ऐतन् ॥ ६ ॥ निः चर्मणः
 गां अरिणीत धीतिऽभिः या जरता युवशा ता अकृणोतन् सौ-
 धन्वनाः अश्वात् अश्वं अतस्तु युक्ता रथं उप देवान् अयातन्
 ॥ ७ ॥ इदं उदकं पिबत इति अब्रवीतन् इदं वा घ पिबत मुञ्ज-
 ऽनेजनं सौधन्वनाः यदि तत् नऽइव हर्यथ तृतीये घ सर्वने मा-
 द्याध्वे ॥ ८ ॥ आपः भूयिष्ठाः इति एकः अब्रवीत् अग्निः भूयिष्ठः
 इति अन्यः अब्रवीत् वधऽयंती बहुऽभ्यः प्र एकः अब्रवीत् ऋता
 वदतः चमसान् अपिंशत ॥ ९ ॥ श्रोणां एकः उदकं गां अव अज-
 ति मांसं एकः पिंशति सूनया आऽभृतं आ निऽमुचः शकृत् एकः
 अप अभरत् किं स्वित् पुत्रेभ्यः पितरौ उप आवतुः ॥ १० ॥ ५ ॥
 उद्वत्ऽसुं अस्मै अकृणोतन् तृणं निवत्ऽसुं अपः सुऽअपस्य-
 या नरः अगोह्यस्य यत् असस्तन गृहे तत् अद्य इदं ऋभवः
 न अनु गच्छथ ॥ ११ ॥ संऽमील्य यत् भुवना परिऽअसर्पत
 क्व स्वित् तात्या पितरा वः आसतुः अशपत यः करस्त्रै वः आ-
 ऽददे यः प्र अब्रवीत् प्रो तस्मै अब्रवीतन् ॥ १२ ॥ सुसुप्वांसः
 ऋभवः तत् अपृच्छत अगोह्य कः इदं नः अब्रूवधत् श्वानं
 वस्तः बोधयितारं अब्रवीत् संवत्सरे इदं अद्य वि अख्यत
 ॥ १३ ॥ दिवा यांति मरुतः भूम्या अग्निः अयं वातः अंतरि-
 क्षेण याति अतऽभिः याति वरुणः समुद्रैः युष्मान् इच्छंतः
 शवसः नपातः ॥ १४ ॥ ६ ॥

अ० २. अ० ३. व० ९.] ॥ १४१ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६२.

॥ १६२ ॥ १-२२ दीर्घतमा श्रीचण्डः ॥ अश्वस्तुतिः ॥ १. २. ४. ५. ७-२२ त्रिष्टुप् ।
३. ६ जगती ॥

॥ १६२ ॥ मानो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिंद्रं ऋभुक्षा मरुतः
परि ख्यन् । यद्वाजिनो देवजातस्य सप्तेः प्रवक्ष्यामो विदथे वी-
र्याणि ॥ १ ॥ यन्निर्णिजा रेकणांसा प्रावृतस्य रातिं गृभीतां मुखतो
नयंति । सुप्राङ्जो मेम्यद्विश्वरूप इन्द्रा पूष्णोः प्रियमयेति पाथः
॥ २ ॥ एष छागः पुरो अश्वेन वाजिना पूष्णो भागो नीयते वि-
श्वदेव्यः । अभिप्रियं यत्पुरोळाशमर्वता त्वष्टेदेनं सौश्रवसाय जि-
न्वति ॥ ३ ॥ यद्विष्यमृतुशो देवयानं त्रिर्मानुषाः पर्यश्वं नयंति ।
अत्रा पूष्णः प्रथमो भाग एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिवेदयन्नजः ॥ ४ ॥
होता ध्वर्युरावया अग्निमिंधो यावयाभ उत शंस्ता सुविप्रः ।
तेन यज्ञेन स्वरंकृतेन स्विष्टेन वक्षणा आ पूणध्वं ॥ ५ ॥ ७ ॥ यू-
पवस्का उत ये यूपवाहाश्चषालं ये अश्वयूपाय तक्षति । ये चा-
र्वते पचनं संभरंत्युतो तेषामभिगूर्तिर्न इन्वतु ॥ ६ ॥ उप प्रा-
गात्सुमन्मेऽधायि मन्म देवानामाशा उप वीतपृष्ठः । अन्वेनं
विप्रा ऋषयो मदन्ति देवानां पुष्टे चकृमा सुबंधुं ॥ ७ ॥ यद्वा-
जिनो दामं संदानमर्वतो या शीर्षण्या रशना रज्जुरस्य । यद्वा
घास्य प्रभृतमास्येऽतृणं सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ॥ ८ ॥ यद-
श्वस्य ऋविषो मक्षिकाश्च यद्वा स्वरौ स्वधितौ रिप्रमस्ति ।
यद्वस्तयोः शमितुर्यन्नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु
॥ ९ ॥ यदूर्वध्यमुदरस्यापवाति य आमस्य ऋविषो गंधो
अस्ति । सुकृता तच्छमितारः कृण्वंतूत मेधं शृतपाकं पचंतु
॥ १० ॥ ८ ॥ यत्ते गात्रादग्निना पच्यमानादभि शूलं निहतस्या-
वधावन्ति । मा तद्भूम्यामा श्रिषन्मा तृणेषु देवेभ्यस्तदुश-

अ० २. अ० ३. व० ९.]   ॥ १४१ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६२.

॥ १६२ ॥ मा नः मित्रः वरुणः अर्यमा आयुः इंद्रः ऋभुक्षाः
मरुतः परि ख्यन् यत् वाजिनः देवऽजातस्य सप्रेः प्रऽवक्ष्यामः
विदथे वीर्याणि ॥ १ ॥ यत् निऽनिजारेकणसा प्रावृतस्य रातिं
गृभीतां मुखतः नयंति सुऽप्राङ् अजः मेम्यत् विश्वऽरूपः इंद्रा-
पूष्णोः प्रियं अपि एति पाथः ॥ २ ॥ एषः छागः पुरः अश्वेन वा-
जिनां पूष्णः भागः नीयते विश्वऽदेव्यः अभिऽप्रियं यत् पुरो-
क्तां अर्वता त्वष्टा इत् एनं सौश्रवसाय जिन्वति ॥ ३ ॥ यत्
हविषं ऋतुऽशः देवऽयानं चिः मानुषाः परि अश्वं नयंति अचं
पूष्णः प्रथमः भागः एति यज्ञं देवेभ्यः प्रतिऽवेदयन् अजः ॥ ४ ॥
होता अध्वर्युः आऽवयाः अग्निऽइंधः यावऽयाभः उत शंस्तां
सुऽविप्रः तेन यज्ञेन सुऽअरंकृतेन सुऽइष्टेन वक्षणाः आ पृणाध्वं
॥ ५ ॥ ७ ॥ यूपऽवस्काः उत ये यूपऽवाहाः चषालं ये अश्वऽयूपायं
तक्षति ये च अर्वते पचनं संऽभरति उतो तेषां अभिऽगृतिः
नः इन्वतु ॥ ६ ॥ उपं प्र अगात् सुऽमत् मे अधायि मन्म देवानां
आशाः उपं वीतऽपृष्ठः अनु एनं विप्राः ऋषयः मदन्ति देवानां
पुष्टे चकृम सुऽबंधु ॥ ७ ॥ यत् वाजिनः दामं संऽदानं अर्वतः या
शीर्षण्या रशना रज्जुः अस्य यत् वा घ अस्य प्रऽभृतं आस्ये तृणां
सर्वा ता ते अपि देवेषु अस्तु ॥ ८ ॥ यत् अश्वस्य ऋविषः मग्नि-
का आशं यत् वा स्वरौ स्वऽधितौ रिपं अस्ति यत् हस्तयोः शमि-
तुः यत् नखेषु सर्वा ता ते अपि देवेषु अस्तु ॥ ९ ॥ यत् ऊवर्ध्य
उदरस्य अपऽवाति यः आमस्य ऋविषः गंधः अस्ति सुऽकृता
तत् शमितारः कृण्वंतु उत मेधं शृतऽपाकं पचंतु ॥ १० ॥ ८ ॥ यत्
ते गात्रात् अग्निना पच्यमानात् अभि शूलं निऽहतस्य अय-
ऽधावति मा तत् भूम्यां आ त्रिषत् मा तूरोषु देवेभ्यः तत् उश-

अ०२.अ०२.व०१०.] ॥ १४२ ॥ [म०१.अ०२२.सू०१६२.

झो रातमस्तु ॥ ११ ॥ ये वाजिनं परिपश्यन्ति पक्वं य ईमाहुः
सुरभिर्निर्हरेति । ये चार्वतो मांसभिक्षामुपासन्त उतो तेषा-
मभिगूर्तिर्न इन्वतु ॥ १२ ॥ यन्नीक्षणं मांस्यचन्या उखाया
या पात्राणि यूष्ण आसेचनानि । ऊष्मण्यापिधाना चरू-
णामंकाः सूनाः परि भूषन्त्यश्वं ॥ १३ ॥ निक्रमणं निषदनं
विवर्तनं यच्च पड्वीशमर्वतः । यच्च पपौ यच्च घासिं जघास
सर्वा ता ते अपि देवेष्वस्तु ॥ १४ ॥ मा त्वामिध्वनयीद्धूम-
गंधिर्मोखा भ्राजत्यभि विक्त जघ्निः । इष्टं वीतमभिगूर्तं वर्ष-
दकृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्त्यश्वं ॥ १५ ॥ ९ ॥ यदश्वाय वासं
उपस्तृणन्त्यधीवासं या हिरण्यान्यस्मै । संदानमर्वतं पड्वीशं
प्रिया देवेष्वामयन्ति ॥ १६ ॥ यत्ते सादे महसा श्रूकृतस्य
पाष्ययी वा कश्या वा तुतोद । सुचेव ता हविषो अध्वरेषु
सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि ॥ १७ ॥ चतुस्त्रिंशद्वाजिनो
देवबन्धोर्वेत्त्रीरश्वस्य स्वधितिः समेति । अच्छिद्रा गात्रा
वयुना कृणोत परुषपरुनुघुष्या वि शस्त ॥ १८ ॥ एकस्त्व-
ष्टुरश्वस्या विशस्ता द्वा यंतारा भवतस्तथ चतुः । या ते
गात्राणामृतया कृणोमि ताता पिंडानां प्र जुहोम्यग्नौ ॥ १९ ॥
मा त्वा तपत्रिय आत्मापियन्तं मा स्वधितिस्तन्व१ आ ति-
ष्ठिपत्ते । मा ते गृधुरविशस्तातिहाय छिद्रा गात्राण्यसिना
मिथू कः ॥ २० ॥ न वा उ एतन्म्रियसे न रिषसि देवाँ
इदैषि पथिभिः सुगेभिः । हरीं ते युंजा पृषती अभूतामुपा-
स्थाद्वाजी धुरि रासभस्य ॥ २१ ॥ सुगव्यं नो वाजी स्वश्वं
पुंसः पुत्राँ उत विश्वापुषं रयिं । अनागास्त्वं नो अदितिः
कृणोतु क्षत्रं नो अश्वो वनतां हविष्मान् ॥ २२ ॥ १० ॥

अ० २. अ० २. व० १०.] ॥ १४२ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६२.

तऽभ्यः रातं अस्तु ॥ ११ ॥ ये वाजिनं परिऽपश्यन्ति पक्वं ये ईं आहुः
सुरभिः निःहर इति ये च अर्वतः मांसऽभिक्षां उपऽआसन्ते उतो
तेषां अभिऽगूर्तिः नः इन्वतु ॥ १२ ॥ यत् निऽईक्ष्णं मांस्यचन्याः
उखायाः या पात्राणि यूष्णः आऽसेचनानि ऊष्मण्या अपि-
ऽधानां चरूणां अंकाः सूनाः परिभूषन्ति अश्वं ॥ १३ ॥ निऽक्रमणं
निऽसदनं विऽवर्तनं यत् च पट्वीशं अर्वतः यत् च पपौ यत् च
घासिं जघास सर्वा ता ते अपि देवेषु अस्तु ॥ १४ ॥ मा त्वा अग्निः
ध्वनयीत् धूमऽगंधिः मा उखा भ्राजती अभि विक्त जग्निः इष्टं वी-
तं अभिऽगूर्तं वर्षट् कृतं तं देवासः प्रति गृभ्णन्ति अश्वं ॥ १५ ॥ ९ ॥
यत् अश्वाय वासः उपऽस्तृणन्ति अधीवासं या हिरण्यानि अस्मि
संऽदानं अर्वतं पट्वीशं प्रिया देवेषु आ यमयन्ति ॥ १६ ॥ यत् ते सादे
महसा श्रूकृतस्य पाषण्या वा कशया वा तुतोद स्रुचाऽडव ता
हविषः अध्वरेषु सर्वा ता ते ब्रह्मणा सूदयामि ॥ १७ ॥ चतुः-
ऽचिंशत् वाजिनः देवऽबंधोः वंक्त्रीः अश्वस्य स्वऽधितिः सं एति
अच्छिद्रा गात्रा वयुना कृणोत् परुःपरुः अनुऽघुष्य वि शस्त
॥ १८ ॥ एकः त्वष्टुः अश्वस्य विऽशस्ता द्वा यंतारा भवतः तथा ऋतुः
या ते गात्राणां ऋतुऽथा कृणोमि ताऽता पिंडानां प्र जुहोमि
अग्नौ ॥ १९ ॥ मा त्वा तपत् प्रियः आत्मा अपिऽयंत मा स्वऽधि-
तिः तन्वः आ तिस्थिपत् ते मा ते गृध्रुः अविऽशस्ता अतिऽहाय
छिद्रा गात्राणि असिनां मिथुं कः ० ॥ २० ॥ न वि ऊं एतत् म्रियसे
न रिष्यसि देवान इत् एषि पथिऽभिः सुऽगेभिः हरी ते युंजा पृष-
ती अभूतां उप अस्थात् वाजी धुरि रासंभस्य ॥ २१ ॥ सुऽगव्यं नः
वाजी सुऽअश्वं पुंसः पुत्रान् उत विश्वऽपुषं रयिं अमागाऽत्वं
नः अदितिः कृणोतु क्षत्रं नः अश्वः वनतां हविष्मान् ॥ २२ ॥ १० ॥

अ० २. अ० ३. व० १३.] ॥ १४३ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६३.

॥ १६३ ॥ १-१३ दीर्घतमा औचथ्यः ॥ अश्वस्तुतिः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ १६३ ॥ यदक्रंदः प्रथमं जायमान उद्यन्तसमुद्रादुत वा
पुरीषात् । श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपस्तुत्यं महिं जातं
तै अर्वन् ॥ १ ॥ यमेन दत्तं चित एनमायुनगिंद्र एणं प्रथमो
अध्यतिष्ठत् । गंधर्वो अस्य रशनामगृभ्णात्सूरादश्वं वसवो
निरतष्ट ॥ २ ॥ असिं यमो अस्यादित्यो अर्वन्नसिं चित्तो
गुह्येन व्रतेन । असिं सोमेन समया विपृक्त आहुस्ते चीणिं
दिवि बंधनानि ॥ ३ ॥ चीणिं त आहुर्दिवि बंधनानि ची-
ण्यप्सु चीण्यंतः समुद्रे । उतेव मे वरुणश्छंत्यर्वन्यत्रा त
आहुः परमं जनित्रं ॥ ४ ॥ इमा तै वाजिन्नवमार्जनानीमा
शफानां सनितुर्निधाना । अत्रा ते भद्रा रशना अपश्यमृ-
तस्य या अभिरक्षंति गोपाः ॥ ५ ॥ ११ ॥ आत्मानं ते मनसा-
रादजानामवो दिवा पतयंतं पतंगं । शिरो अपश्यं पथिभिः
सुगेभिररेणुभिर्जेहमानं पतत्रि ॥ ६ ॥ अत्रा ते रूपमुत्तममपश्यं
जिगीषमाणमिष आ पदे गोः । यदा ते मर्तो अनु भोगमा-
नळादिद्गसिष्ठ ओषधीरजीगः ॥ ७ ॥ अनु त्वा रथो अनु
मयो अर्वन्ननु गावोऽनु भगः कनीना । अनु वातासस्तव
सख्यमीयुर्नु देवा ममिरे वीर्यं ते ॥ ८ ॥ हिरण्यशृंगोऽयो
अस्य पादा मनोजवा अवर् इंद्र आसीत् । देवा इदस्य हविर-
द्यमायन्यो अर्वतं प्रथमो अध्यतिष्ठत् ॥ ९ ॥ ईर्मातासः सिलि-
कमध्यमासः सं शूरणासो दिव्यासो अत्याः । हंसा इव श्रेणिशो
यतंतै यदाक्षिषुर्दिव्यमज्ममश्वः ॥ १० ॥ १२ ॥ तव शरीरं पतयि-
ष्वर्वन्नव चित्तं वात इव ध्रजीमान् । तव शृंगाणि विष्टिता
पुरुचारण्येषु जर्भुराणा चरन्ति ॥ ११ ॥ उप प्रागाच्छसनं वाज्य-

अ० २. अ० ३. व० १३.] ॥ १४३ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६३.

॥ १६३ ॥ यत् अत्रैदः प्रथमं जायमानः उतऽयन् समुद्रात्
उत वा पुरीषात् श्येनस्य पक्षा हरिणस्य बाहू उपऽस्तुत्यं महि
जातं ते अर्वन् ॥ १ ॥ यमेन दत्तं चितः एनं अयुनक् इन्द्रः एनं
प्रथमः अधि अतिष्ठत् गंधर्वः अस्य रश्नां अगृभ्णात् सूर्यात्
अश्वं वसवः निः अतष्ट ॥ २ ॥ असि यमः असि आदित्यः अर्वन्
असि चितः गुह्येन व्रतेन असि सोमेन समयो विऽपृक्तः आहुः
ते चीणि दिवि बंधनानि ॥ ३ ॥ चीणि ते आहुः दिवि बंधना-
नि चीणि अपऽसु चीणि अंतः समुद्रे उतऽइव मे वरुणः छंत्सि
अर्वन् यत्र ते आहुः परमं जनित्रं ॥ ४ ॥ इमा ते वाजिन अव-
ऽमार्जनानि इमा शफानां सनितुः निऽधानां अत्र ते भद्राः
रश्नाः अपश्यं चतस्य याः अभिऽरक्षंति गोपाः ॥ ५ ॥ ११ ॥ आ-
त्मानं ते मनसा आरात् अजानां अवः दिवा पतयंतं पतंगं शिरः
अपश्यं पथिऽभिः सुऽगेभिः अरेणुऽभिः जेहमानं पतत्रि ॥ ६ ॥
अत्र ते रूपं उतऽतमं अपश्यं जिगीषमाणं इषः आ पदे गोः
यदा ते मर्तः अनु भोगं आनट् आत् इत् यसिष्ठः ओषधीः
अजीगः ॥ ७ ॥ अनु त्वा रथः अनु मयैः अर्वन् अनु गावः अनु
भगः कनीनां अनु वातासः तव सख्यं इयुः अनु देवाः समिरे वीर्यं
ते ॥ ८ ॥ हिरण्यऽशृंगः अयः अस्य पादाः मनःऽजवाः अवरः इन्द्रः
आसीत् देवाः इत् अस्य हविःऽअह्यं आयन् यः अर्वतं प्रथमः
अधिऽअतिष्ठत् ॥ ९ ॥ ईर्मऽअंतासः सिलिकऽमध्यमासः सं शृ-
रणासः दिव्यासः अत्याः हंसाःऽइव श्रेणिऽशः यतंते यत् आशि-
षुः दिव्यं अज्मं अश्वः ॥ १० ॥ १२ ॥ तव शरीरं पतयिष्य अर्वन् तव
चित्तं वातःऽइव धजीमान् तव शृंगाणि विऽस्थिता पुरुऽचा
अरण्येषु जर्भुराणा चरंति ॥ ११ ॥ उप प्र अगात् शसनं वाजी

अ० २. अ० ३. व० १५.] ॥ १४४ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

वा देवद्रीचा मनसा दीध्यानः । अजः पुरो नीयते नाभिरस्यानु
पश्चात्कवयो यन्ति रेभाः ॥ १२ ॥ उप प्रागात्परमं यत्सधस्थमर्वा
अच्छा पितरं मातरं च । अद्या देवाञ्जुष्टतमो हि गम्या अथा
शास्ते दाशुषे वार्याणि ॥ १३ ॥ १३ ॥

॥ १६४ ॥ १-५२ दीर्घतमा औचश्यः ॥ १-४९ विष्णे देवाः । ४२^१ वाक् । ४२^२ आपः ।
४३^१ शकधूमः । ४३^२ सोमः । ४४ अग्निः सूर्यो वायुश्च । ४५ वाक् । ४६. ४७ सूर्यः ।
४८ संवत्सरसंस्थं कालचक्रवर्णनं । ४९ सरस्वती । ५० साध्याः । ५१ सूर्यः पर्जन्याग्नी
वा । ५२ सरस्वान् सूर्यो वा ॥ १-११. १३. १४. १६-२२. २४-२६. ३०-३५. ३७-४०.
४३-५०. ५२ ऋष्टुप् । १२. १५. २३. २९. ३६. ४९ जगती । ४२ प्रस्तारपंक्तिः ।
५१ अनुष्टुप् ॥

॥ १६४ ॥ अस्य वामस्य पलितस्य होतुस्तस्य भ्राता मध्यमो
अस्त्यश्वः । तृतीयो भ्राता घृतपृष्ठो अस्यात्रापश्यं विशपति सप्त-
पुत्रं ॥ १ ॥ सप्त युजन्ति रथमेकचक्रमेको अश्वो वहति सप्तनामा ।
त्रिनाभि चक्रमजरमनर्व यत्रेमा विश्वा भुवनाधि तस्युः ॥ २ ॥
इमं रथमाधि ये सप्त तस्युः सप्तचक्रं सप्त वहन्त्यश्वाः । सप्त स्वसारो
अभिसंनवंते यत्र गवां निहिता सप्त नाम ॥ ३ ॥ को ददर्श प्रथमं
जायमानमस्थन्वंतं यदनस्था विभर्ति । भूम्या असुरसृगात्मा क्व
स्वित्को विद्वांसमुप गात्रष्टुमेतत् ॥ ४ ॥ पाकः पृच्छामि मन-
सा विजानन्देवानामेना निहिता पदानि । वत्से वृष्कयेऽधि
सप्त तन्तन्वि तन्निरे कवय ओतवा उ ॥ ५ ॥ १४ ॥ अचिकित्वा-
ञ्चिकितुषश्चिद्व कवीन्पृच्छामि विद्मने न विद्वान् । वि यस्त-
स्तंभ पठिमा रजांस्यजस्य रूपे किमपि स्वित्देकं ॥ ६ ॥ इह ब्रवीतु
य ईमंग वेदास्य वामस्य निहितं पदं वेः । शीर्ष्णः क्षीरं दुहते गा-
वो अस्य वृषिं वसाना उदकं पदापुः ॥ ७ ॥ माता पितरमृत आ
वभाज धीत्यये मनसा सं हि जग्मे । सा बीभत्सुर्गर्भरसा निवि-
द्धा नमस्वंत इदुपवाकमीयुः ॥ ८ ॥ युक्ता मातासीद्भुरि दक्षि-

अ०२.अ०३.व०१५.] ॥ १४४ ॥ [म०१.अ०२२.सू०१६४.

अ॒र्वा दे॒व॒द्री॒चा म॒न॒सा दी॒ध्या॒नः अ॒जः पु॒रः नी॒य॒ते नाभिः अ॒स्य
अ॒नु प॒श्चात् क॒वयः य॒न्ति रे॒भाः ॥ १२ ॥ उप॑ प्र अ॒गात् प॒रमं यत्
स॒धऽस्थं अ॒र्वान् अ॒च्छ पि॒तरं मा॒तरं च अ॒द्य दे॒वान् जुष्टऽत॒मः
हि ग॒म्याः अथ॑ आ शा॒स्ते दा॒शुषे॑ वा॒र्ये॒णि ॥ १३ ॥ १३ ॥

॥ १६४ ॥ अ॒स्य वा॒मस्य॑ प॒लि॒तस्य॑ हो॒तुः तस्य॑ भ्रा॒ता म॒ध्य॒मः
अ॒स्ति अ॒श्वः तृ॒तीयः भ्रा॒ता घृ॒तऽपृ॒ष्ठः अ॒स्य अ॒त्र अ॒प॒श्यं वि॒
श॒पति॑ स॒प्तऽपु॒त्रं ॥ १ ॥ स॒प्त यु॒जंति॑ रथं॒ एकऽच॒क्रं एकः॑ अ॒श्वः
व॒हति॑ स॒प्तऽना॑मा त्रि॒ऽनाभि॑ च॒क्रं अ॒जरं अ॒न॒र्वं यत्र॑ इ॒मा वि॒
श्वा भु॒व॒ना अ॒धि त॒स्युः ॥ २ ॥ इ॒मं रथं॑ अ॒धि ये स॒प्त त॒स्युः स॒प्तऽ
च॒क्रं स॒प्त व॒हंति॑ अ॒श्वाः स॒प्त स्व॒सारः अ॒भि सं न॒वंते॒ यत्र॑ ग॒वा
निऽहि॒ता स॒प्त ना॒म ॥ ३ ॥ कः द॒दर्शे॑ प्र॒थ॒मं जा॒य॒मानं॑ अ॒स्थ॒नः
ऽवंतं॑ यत् अ॒न॒स्था बि॒भर्ति॑ भू॒म्याः अ॒सुः अ॒सृक् आ॒त्मा क॑ स्वि॒त्
कः वि॒द्वांसं॑ उप॑ गा॒त् प्रष्टुं॑ ए॒तत् ॥ ४ ॥ पा॒कः पृ॒च्छामि॑ म॒न॒सा
अ॒विऽजा॒नन् दे॒वानां॑ ए॒ना निऽहि॒ता प॒दानि॑ व॒त्से व॒ष्कये॑
अ॒धि स॒प्त तंतून्॑ वि त॒न्निरे॑ क॒वयः॑ ओ॒त॒वे ऊं ॥ ५ ॥ १४ ॥
अ॒चि॒कित्वा॒न् चि॒कितु॑षः चि॒त् अ॒त्र क॒वीन् पृ॒च्छामि॑ वि॒द्यने॑
न वि॒द्वान् वि यः त॒स्तंभं॑ षट् इ॒मा रजा॑सि अ॒जस्य॑ रू॒पे किं
अ॒पि स्वि॒त् एकं॑ ॥ ६ ॥ इ॒ह ब्र॒वीतु॑ यः ई॒ अंग॑ वेद॒ अस्य॑ वा॒मस्य॑
निऽहि॒तं प॒दं वेः० शी॒र्ष्णः क्षी॒रं दु॒हते॑ गा॒वः अ॒स्य व॒विं व॒सा॒नाः
उ॒द॒कं प॒दा अ॒पुः ॥ ७ ॥ मा॒ता पि॒तरं॑ ऋ॒ते आ ब॒भाज॑ धी॒ती
अ॒ये म॒न॒सा सं हि ज॒ग्मे सा बी॒भत्सुः॑ गर्भेऽ॒रसा॑ निऽवि॒द्वा नम॑
स्व॒न्तः इत् उप॑ऽवा॒कं ई॒युः ॥ ८ ॥ यु॒क्ता मा॒ता आसी॑त् धू॒रि दक्षि॑-

अ० २. अ० ३. व० १७.] ॥ १४५ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

णाया अतिष्ठद्गर्भो वृजनीष्वन्तः । अमीमेद्वत्सो अनु गा-
मंपश्यद्विश्वरूपं त्रिषु योजनेषु ॥ ९॥ तिस्रो मातृस्त्रीन्पितृ-
न्विभ्रदेक ऊर्ध्वस्तस्थौ नेमव ग्लापयन्ति । मन्त्रयन्ते दिवो
अमुष्य पृष्ठे विश्वविदं वाचमविश्वमिन्वां ॥ १० ॥ १५ ॥ द्वाद-
शारं नहि तज्जराय वर्वर्ति चक्रं परि द्यामृतस्य । आ पुत्रा
अग्ने मिथुनासो अत्र सप्त शतानि विंशतिश्च तस्युः ॥ ११ ॥
पंचपादं पितरं द्वादशाकृतिं दिव आहुः परे अर्धे पुरी-
षिणौ । अथेमे अन्य उपरे विचक्षणं सप्तचक्रे षष्ठर आहु-
रपितं ॥ १२ ॥ पंचारे चक्रे परिवर्तमाने तस्मिन्ना तस्युर्भुव-
नानि विश्वा । तस्य नाक्षस्तप्यते भूरिभारः सनादेव न शीर्यते
सनाभिः ॥ १३ ॥ सनेमि चक्रमजरं वि वावृत उत्तानायां
दश युक्ता वहन्ति । सूर्यस्य चक्षू रजसैत्यावृतं तस्मिन्ना-
पिता भुवनानि विश्वा ॥ १४ ॥ साकंजानां सप्तथमाहुरेकजं
षष्ठिद्यमा ऋषयो देवजा इति । तेषामिष्टानि विहितानि
धामणः स्थात्रे रजन्ते विकृतानि रूपशः ॥ १५ ॥ १६ ॥
स्त्रियः सतीस्ताँ उ मे पुंस आहुः पश्यदक्षुण्वान्न वि चेत-
दंधः । कविर्यः पुत्रः स इमा चिकेत यस्ता विजानात्स
पितृष्पितासन्त ॥ १६ ॥ अवः परेण पर एनावरेण पदा
वत्सं विभ्रन्ती गौरुदस्थात् । सा कद्रीची कं स्विदर्थं परा-
गात्कं स्वित्सूते नहि यूथे अन्तः ॥ १७ ॥ अवः परेण पि-
तरं यो अस्यानुवेद पर एनावरेण । कवीयमानः क इह
प्र वोचद्देवं मनः कुतो अधि प्रजातं ॥ १८ ॥ ये अर्वा-
चस्ताँ उ पराच आहुर्ये पराचस्ताँ उ अर्वाच आहुः ।
इन्द्रश्च या चक्रयुः सोम तानि धुरा न युक्ता रजसो

अ० २. अ० ३. व० १७.] ॥ १४५ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

णायाः अतिष्ठत् गर्भः वृजनीषु अंतः अमीमेत् वत्सः अनु गा
अपश्यत् विश्वऽरूपं त्रिषु योजनेषु ॥ ९ ॥ तिस्रः मातृः चीन
पितृन् विभ्रत् एकः ऊर्ध्वः तस्थौ न ई अव ग्लपयन्ति मंचयन्ते
दिवः अमुष्य पृष्ठे विश्वऽविदं वाचं अविश्वऽमिन्वां ॥ १० ॥ १५ ॥
द्वादशऽअरं नहि तत् जराय वर्वर्ति चक्रं परि द्यां चतस्य आ
पुत्राः अग्ने मिथुनासः अत्र सप्त शतानि विंशतिः च तस्थुः ॥ ११ ॥
पंचऽपादं पितरं द्वादशऽआकृतिं दिवः आहुः परे अर्धे पुरी-
षिणं अथ इमे अन्ये उपरे विऽचक्षुणं सप्तऽचक्रे षट्ऽअरे
आहुः अर्पितं ॥ १२ ॥ पंचऽअरे चक्रे परिऽवर्तमाने तस्मिन् आ
तस्थुः भुवनानि विश्वा तस्य न अक्षः तप्यते भूरिऽभारः मनात्
एव न शीर्यते सऽनाभिः ॥ १३ ॥ सऽनेमि चक्रं अजरं वि ववृते
उत्तानायां दश युक्ताः वहन्ति सूर्यस्य चक्षुः रजसा एति आ-
ऽवृतं तस्मिन् अर्पिता भुवनानि विश्वा ॥ १४ ॥ साकंऽजानां
सप्तथं आहुः एकऽजं षट् इत् यमाः ऋषयः देवऽजाः इति तेषां
इष्टानि विऽहितानि धामऽशः स्थात्रे रेजन्ते विऽकृतानि रूप-
ऽशः ॥ १५ ॥ १६ ॥ स्त्रियः सतीः तान् ऊं मे पुंसः आहुः पश्यन्त
अक्षुणऽवान् न वि चेतत् अंधः कविः यः पुत्रः सः ई आ चि-
केत् यः ता विऽजानात् सः पितुः पिता अमत ॥ १६ ॥ अवः
परेण परः एना अवरेण पदा वत्सं विभ्रती गौः उत अस्यात्
सा कद्रीची कं स्वित् अर्धं परा अगात् कं स्वित् सृते नहि यृषे
अंतः ॥ १७ ॥ अवः परेण पितरं यः अस्य अनुऽवेद परः एना अव-
रेण कविऽयमानः कः इह प्र वोचत् देवं मनः कुतः अधि प्रऽजातं
॥ १८ ॥ ये अर्वाचः तान् ऊं पराचः आहुः ये पराचः तान् ऊं अर्वा-
चः आहुः इंद्रः च या चक्रयुः सोम तानि धृत्वा न युक्ताः रजसः

अ० २. अ० ३. व० १९.] ॥ १४६ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

वहन्ति ॥ १९ ॥ द्वा सुप॒र्णा स॒युजा॒ सखा॒या स॒मानं वृ॒क्षं परि॒
ष॒स्वजा॒ते । तयो॒रन्यः पि॒प्पलं स्वा॒द्वत्यन॑श्च॒न्नन्यो अ॒भि
चा॒कशी॒ति ॥ २० ॥ १७ ॥ यत्रा॑ सुप॒र्णा अ॒मृत॑स्य भा॒गम॒
नि॒मेषं वि॒दथा॑भि॒स्वर॑ति । इ॒नो वि॒श्वस्य॒ भुव॑नस्य गो॒पाः
स मा॒ धीरः पा॒कम॒त्रा वि॒वेश ॥ २१ ॥ यस्मि॑न्वृ॒क्षे म॒ध्वदः
सुप॒र्णा नि॒विश॑न्ते सु॒वते॒ चाधि॒ विश्वे॑ । तस्ये॒दाहुः पि॒
प्पलं स्वा॒द्वये॒ तन्नो॑न्न॒शद्यः पि॒तरं॒ न वेद॑ ॥ २२ ॥ यद्वा॒
य॒त्रे अ॒धि गा॒यत्र॑मा॒हितं॒ चैष्टु॑भा॒द्वा चैष्टु॑भं नि॒रत॑क्षत ।
यद्वा॒ जग॑ज्जग॒त्याहि॑तं प॒दं य इ॒त्तद्वि॒दुस्ते अ॒मृत॑त्वमा॒नशुः
॥ २३ ॥ गा॒यत्रे॒ण प्र॑ति मिमी॒ते अ॒र्कम॒र्केण॒ साम॒ चैष्टु॑भेन
वा॒कं । वा॒केन॒ वा॒कं द्वि॒पदा॒ चतु॑ष्पदा॒क्षरे॑ण मि॒मते॒ सप्त
वा॒णीः ॥ २४ ॥ जग॑ता॒ सिंधुं॒ दि॒व्यस्त॒भाय॑द्रथ॒न्तरे॒ सूर्ये॒ पर्ये॒
पश्य॑त् । गा॒यत्र॑स्य॒ स॒मिध॑स्ति॒स्र आ॒हुस्त॑तो॒ महा॒ प्र
रि॒रिचे॒ महि॒त्वा ॥ २५ ॥ १८ ॥ उप॑ ह॒ये सु॒दुघा॑ धे॒नुमे॒तां
सु॒हस्तो॑ गो॒धुगु॑त दो॒हदे॒नां । श्रेष्ठं॑ स॒वं स॒वि॒ता सा॒वि॒
षन्नोऽभी॑ष्टो घ॒र्मस्त॑दु॒ षु प्र वो॑चं ॥ २६ ॥ हिं॒कृण्व॑ती
व॒सुप॑त्नी॒ वसू॑नां व॒त्समि॑च्छ॒न्ती मन॑सा॒भ्यागा॑त् । दु॒हाम॒
श्वि॒भ्यां प॑यो अ॒घ्येयं॒ सा वर्ध॑तां मह॒ते सौ॒भगा॑य
॥ २७ ॥ गौ॒रमी॑मे॒दनु॒ व॒त्सं मि॑ष॒तं मृ॒धानं॒ हिङ्कृ॑णो॒
न्मात॑वा उ । सृ॒क्का॒णं घ॒र्मम॒भि वा॑व॒शाना॒ मिमा॑ति मा॒युं
प्र॑य॒ते प॑यो॒भिः ॥ २८ ॥ अ॒यं स शि॑क्ते॒ येन॒ गौ॒रभी॑वृ॒ता
मिमा॑ति मा॒युं ध्व॒सना॒वधि॒ श्रिता॑ । सा चि॒त्तिभि॑र्नि
हि च॒कार॒ मर्त्यं॒ वि॒द्युद्भव॑ती॒ प्रति॑ व॒विमौ॑हत ॥ २९ ॥
अ॒नच्छ॑ये तु॒रगा॑तु जी॒वमे॑ज॒द्भुवं मध्य॒ आ प॑स्त्या॒नां । जी॒वो मृ॒

अ० २. अ० ३. व० १९.] ॥ १४६ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

वहन्ति ॥ १९ ॥ इा सुऽप॒र्या सुऽयु॒जा सखा॑या स॒मानं वृ॒ष्टां परि
स॒स्वजा॑ते॒ तयोः अन्यः पिप्प॑लं स्वा॒दु अ॒न्ति अ॒न॒न्यन अन्यः
अ॒भि चा॒कशी॑ति ॥ २० ॥ १७ ॥ यच्च सुऽप॒र्याः अ॒मृत॑स्य भा॒गं
अ॒निऽमे॒षं वि॒दथा॑ अ॒भिऽस्वरै॑ति इ॒नः वि॒श्वस्य॑ भु॒वनस्य॑ गो॒-
पाः सः मा॒ धीरः॑ पा॒कं अ॒त्र आ वि॒वेश ॥ २१ ॥ यस्मि॑न वृ॒ष्टो मधु॒-
ऽअ॒दः सुऽप॒र्याः निऽवि॒शन्ते॑ सु॒वते॑ च॒ अधि॑ वि॒श्वे तस्य॑ इ॒त
आ॒हुः पिप्प॑लं स्वा॒दु अ॒ये तत् न उ॒त् न॒शत् यः पि॒तरं॑ न वे॒द
॥ २२ ॥ यत् गा॒य॒त्रे अ॒धि गा॒य॒त्रं आऽहि॑तं चै॒स्तु॒भात् वा चै॒स्तु॒भं
निऽअ॒त॑क्षत् यत् वा॒ जग॑त् जग॒ति आऽहि॑तं प॒दं ये इ॒त तत्
वि॒दुः ते अ॒मृत॑ऽत्वं आ॒न॒शुः ॥ २३ ॥ गा॒य॒त्रेण॑ प्र॒ति मि॒मीते॑ अ॒र्के
अ॒र्केण॑ सा॒मं चै॒स्तु॒भेन॑ वा॒कं वा॒केन॑ वा॒कं द्विऽप॒दा च॒तुऽप॒दा
अ॒क्षरे॑ण मि॒मते॑ स॒प्त वा॒णीः ॥ २४ ॥ जग॑ता सि॒धुं दि॒वि अ॒स्त॒भा-
य॒त् रथं॑ऽत॒रे सूर्यं॑ परि॒ अप॒श्यत् गा॒य॒त्रस्य॑ संऽद॒धः ति॒स्रः आ॒हुः
ततः॑ म॒ह्ना प्र रि॒रिचे॑ म॒हिऽत्वा ॥ २५ ॥ १८ ॥ उप॑ ह्वये सुऽद॒द्या
धे॒नुं ए॒तां सुऽह॑स्तः गोऽधुक् उ॒त् दो॒हत् ए॒नां श्रेष्ठं॑ स॒वं स॒विता
सा॒वि॒षत् नः॑ अ॒भिऽइ॒द्वः घ॒र्मः तत् ऊं॑ सु॒ प्र वो॒चं ॥ २६ ॥ हि॒रु-
ऽकृ॒ण्वती॑ व॒सुऽप॒त्नी व॒सूनां॑ व॒त्सं इ॒च्छन्ती॑ म॒न॒मा अ॒भि आ
अ॒गात् दु॒हां अ॒श्विऽभ्यां॑ प॒यः अ॒ध्या इ॒यं सा व॒र्धतां॑ म॒हते॑ सा॒-
भ॒गाय ॥ २७ ॥ गौः अ॒मीमे॒त् अनु॑ व॒त्सं मि॒षते॑ मृ॒धानं॑ हि॒रु-
अ॒कृ॒णोत् मा॒त॒वै ऊं॑ सृ॒क्का॒णं घ॒र्मं अ॒भि वा॒व॒गाना॑ मि॒मा॒ति
मा॒युं प॒यते॑ प॒यऽभिः ॥ २८ ॥ अ॒यं सः शि॒क्ते येन॑ गौः अ॒भि-
ऽवृ॒ता मि॒मा॒ति मा॒युं ध्व॒सनौ॑ अ॒धि श्रि॒ता सा चि॒न्निऽभिः॑ नि
हि च॒कार॑ म॒र्त्यं वि॒द्युत् भव॑ती॒ प्रति॑ व॒घ्रिं आ॒हत् ॥ २९ ॥ अ॒न॒त
श॒ये तुर॑ऽगा॒तु जी॒वं ए॒जत् ध्रु॒वं म॒ध्ये आ प॒स्त्यानां॑ जी॒वः मृ॒-

अ०२.अ०३.व०२२.] ॥ १४७ ॥ [म०१.अ०२२.सू०१६४.

तस्य चरति स्वधाभिरमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः ॥ ३० ॥ १९ ॥
अपश्यं गोपामनिपद्यमानमा च परा च पृथिभिश्चरंतं ।
स सधीचीः स विषूचीर्वसान आ वरीवर्ति भुवनेष्वंतः
॥ ३१ ॥ य ई चकार न सो अस्य वेद य ई ददर्श हिरुगिन्नु
तस्मात् । स मातुर्योना परिवीतो अंतर्वैहुप्रजा निर्वृ-
तिमा विवेश ॥ ३२ ॥ द्यौर्मै पिता जनिता नाभिरत्र बंधुर्मै
माता पृथिवी महीयं । उत्तानयोश्चम्वोऽर्योनिरंतरत्रा पिता
दुहितुर्गर्भमाधात् ॥ ३३ ॥ पृच्छामि त्वा परमंतं पृथिव्याः
पृच्छामि यत्र भुवनस्य नाभिः । पृच्छामि त्वा वृष्णो अश्वस्य
रेतः पृच्छामि वाचः परमं व्योम ॥ ३४ ॥ इयं वेदिः परो
अंतः पृथिव्या अयं यज्ञो भुवनस्य नाभिः । अयं सोमो
वृष्णो अश्वस्य रेतो ब्रह्मायं वाचः परमं व्योम ॥ ३५ ॥ २० ॥
सप्तार्धगर्भा भुवनस्य रेतो विष्णोस्तिष्ठन्ति प्रदिशा विध-
र्मणि । ते धीतिभिर्मनसा ते विपश्चितः परिभुवः परिभवन्ति
विश्वतः ॥ ३६ ॥ न वि जानामि यदिवेदमस्मि निरायः संन-
द्धो मनसा चरामि । यदा मार्गत्रयमजा ऋतस्यादिद्वाचो
अश्रुवे भागमस्याः ॥ ३७ ॥ अपाङ् प्रडिन्ति स्वधया गृभी-
तोऽमर्त्यो मर्त्येना सयोनिः । ता शश्वता विषूचीना वियन्ता
न्यन्यं चिक्युर्न नि चिक्युरन्य ॥ ३८ ॥ ऋचो अक्षरे परमे
व्योमन्यस्मिन्देवा अधि विश्वे निषेदुः । यस्तन्न वेद किमृचा
करिष्यति य इत्तद्धिदुस्त इमे समासते ॥ ३९ ॥ सूर्यवसाङ्ग-
गवती हि भूया अथो वयं भगवंतः स्याम । अद्धि तृणमध्ये
विश्वदानीं पिब शुद्धमुदकमाचरती ॥ ४० ॥ २१ ॥ गौरी-
र्मिमाय सलिलानि तक्षत्येकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी ।

अ० २. अ० ३. व० २२.] ॥ १४७ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

तस्य चरति स्वधाभिः अमर्त्यः मर्त्येन सऽयोनिः ॥ ३० ॥ १९ ॥
अपश्यं गोपां अनिऽपद्यमानं आ च परां च पृथिऽभिः चरंतं सः
सधीचीः सः विषूचीः वसानः आ वरीवर्ति भुवनेषु अंतः ॥ ३१ ॥
यः ईं चकार न सः अस्य वेद यः ईं ददर्श हिरुक् इत् नु तस्मात् सः
मातुः योनां परिऽवीतः अंतः बहुऽप्रजाः निऽकृतिं आ विवेश
॥ ३२ ॥ द्यौः मे पिता जनिता नाभिः अत्र बंधुः मे माता पृथि-
वी मही इयं उत्तानयोः चम्बोः योनिः अंतः अत्र पिता दुहितुः
गर्भे आ अधात् ॥ ३३ ॥ पृच्छामि त्वा परं अंतं पृथिव्याः पृच्छामि
यत्र भुवनस्य नाभिः पृच्छामि त्वा वृष्णः अश्वस्य रेतः पृच्छामि
वाचः परमं विऽओम ॥ ३४ ॥ इयं वेदिः परः अंतः पृथिव्याः
अयं यज्ञः भुवनस्य नाभिः अयं सोमः वृष्णः अश्वस्य रेतः ब्रह्मा
अयं वाचः परमं विऽओम ॥ ३५ ॥ २० ॥ सप्त अर्धऽगर्भाः भुवनस्य
रेतः विष्णोः तिष्ठन्ति प्रऽदिशा विऽधर्मणि ते धीतिऽभिः मनसा
ते विपऽचितः परिऽभुवः परि भवन्ति विश्वतः ॥ ३६ ॥ न वि
जानामि यत् इव इदं अस्मि निणयः संऽनद्धः मनसा चरामि
यदा मा आ अगन् प्रथमऽजाः कृतस्य आत् इत् वाच अश्रुवे
भागं अस्याः ॥ ३७ ॥ अपाङ् प्राङ् एति स्वधया गृभीतः अमर्त्यः
मर्त्येन सऽयोनिः ता शश्वता विषूचीना विऽयन्ता नि अन्यं
चिक्पुः न नि चिक्पुः अन्यं ॥ ३८ ॥ कृचः अक्षरे परमे विऽओम न
यस्मिन् देवाः अधि विश्वे निऽसेदुः यः तत् न वेद किं कृचा
करिष्यति ये इत् तत् विदुः ते इमे सं आसते ॥ ३९ ॥ सुयवसऽअत्
भगऽवती हि भूयाः अथो वयं भगऽवंतः स्याम अद्धि तृणा
अध्ये विश्वऽदानीं पिब शुद्धं उदकं आऽचरंती ॥ ४० ॥ २१ ॥ गौरीः
मिमाय सलिलानि तक्षती एकऽपदी द्विऽपदी सा चतुऽपदी

अ० २. अ० ३. व० २३.] ॥ १४८ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

अष्टापदी नवपदी बभूवुषी सहस्राक्षरा परमे व्योमन् ॥ ४१ ॥
तस्याः समुद्रा अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रदिशश्चतस्रः ।
ततः क्षरत्यक्षरं तद्विश्वमुप जीवति ॥ ४२ ॥ शकमयं धूम-
मारादपश्यं विषूवतां पर एनावरेण । उक्षाणं पृश्निम-
पचंत वीरास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् ॥ ४३ ॥ त्रयः
केशिनं ऋतुथा वि चक्षते संवत्सरे वपत् एक एषां । विश्व-
मेको अभि चष्टे शचीभिर्धाजिरेकस्य ददृशे न रूपं ॥ ४४ ॥
चत्वारि वाक्परिमिता पदानि तानि विदुर्ब्राह्मणा ये
मनीषिणः । गुहा चीणि निहिता नेगयन्ति तुरीयं वाचो
मनुष्या वदन्ति ॥ ४५ ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणमग्निमाहुरथो दिव्यः
स सुपर्णो गरुत्मान् । एकं सद्विप्रा बहुधा वदन्त्यग्निं यमं
मातरिश्वां नमाहुः ॥ ४६ ॥ २२ ॥ कृष्णं नियानं हरयः सुप-
र्णा अपो वसाना दिवमुत्पतन्ति । त आववृचन्सर्दनादृत-
स्यादिद्वृतेन पृथिवी व्युद्यते ॥ ४७ ॥ द्वादश प्रधयश्चक्रमेकं
चीणि नभ्यानि क उ तच्चिकेत । तस्मिन्साकं त्रिंशता न
शंकवोऽर्पिताः षष्टिर्न चलाचलासः ॥ ४८ ॥ यस्ते स्तनः
शशयो यो मयोभूर्येन विश्वा पुथसि वार्याणि । यो रत्नधा
वसुविद्यः सुदत्रः सरस्वति तमिह धातवे कः ॥ ४९ ॥ यज्ञेन
यज्ञमयजंत देवास्तानि धर्माणि प्रथमान्यासन् । ते ह नाकं
महिमानः सचंत यत्र पूर्वं साध्याः संति देवाः ॥ ५० ॥
समानमेतदुदकमुच्चैत्यव चाहभिः । भूमिं पर्जन्या जिन्वन्ति
दिवं जिन्वन्त्यग्नयः ॥ ५१ ॥ दिव्यं सुपर्णं वायसं बृहंतमपां
गर्भं दर्शतमोषधीनां । अभीपतो वृष्टिभिस्तर्पयंत सरस्वन्त-
मवसे जोहवीमि ॥ ५२ ॥ २३ ॥ २२ ॥

अ० २. अ० ३. व० २३.] ॥ १४८ ॥ [म० १. अ० २२. सू० १६४.

अष्टाऽपदी नवऽपदी बभूवुषी सहस्रऽक्षरा परमे विऽओमन
॥ ४१ ॥ तस्याः समुद्राः अधि वि क्षरन्ति तेन जीवन्ति प्रऽदिशः
चतस्रः ततः क्षरन्ति अक्षरं तत् विश्वं उप जीवन्ति ॥ ४२ ॥ शक-
ऽमयं धूमं आरात् अपश्यं विषुऽवता परः एना अवरेण उद्यागा
पृश्निं अपचन्त वीराः तानि धर्माणि प्रथमानि आसन् ॥ ४३ ॥
त्रयः केशिनः ऋतुऽथा वि चक्षते संवत्सरे वपते एकः एषां विश्वं
एकः अभि चष्टे शचीभिः धाजिः एकस्य दृष्टे न रूपं ॥ ४४ ॥
चत्वारि वाक् परिऽमिता पदानि तानि विदुः ब्राह्मणाः ये मनी-
षिणः गुहा चीणि निऽहिता न इंगयन्ति तुरीयं वाचः मनुष्याः
वदन्ति ॥ ४५ ॥ इन्द्रं मित्रं वरुणं अग्निं आहुः अथो दिव्यः सः सु-
ऽपर्णः गरुत्मान् एकं सत् विप्राः बहुधा वदन्ति अग्निं यमं मा-
तरिश्वां आहुः ॥ ४६ ॥ २२ ॥ कृष्णं निऽयानं हरयः सुऽपर्णाः अपः
वसानाः दिवं उत् पतन्ति ते आ अववृचन् सद्नात् ऋतस्य
आत् इत् घृतेन पृथिवी वि उद्यते ॥ ४७ ॥ द्वादश प्रऽधयः चक्रं
एकं चीणि नभ्यानि कः ऊं तत् चिकेत तस्मिन् साकं त्रिऽशताः
न शंकवः अपिताः षष्टिः न चलाचलासः ॥ ४८ ॥ यः ते स्तनः
शशयः यः मयऽभूः येन विश्वा पुष्यसि वार्याणि यः रत्नऽधाः
वसुऽवित् यः सुऽदत्तः सरस्वति तं इह धातवे कः ॥ ४९ ॥ यज्ञेन
यज्ञं अयजन्त देवाः तानि धर्माणि प्रथमानि आसन् ते ह नाकं
महिमानः सचन्त यत्र पूर्वं साध्याः संति देवाः ॥ ५० ॥ समानं
एतत् उदकं उत् च एति अव च अहऽभिः भूमिं पर्जन्याः जि-
न्वन्ति दिवं जिन्वन्ति अग्रयः ॥ ५१ ॥ दिव्यं सुऽपर्णं वायसं बृहन्तं
अपां गर्भं दर्शतं ओषधीनां अभीपतः वृष्टिऽभिः तर्पयन्तं सर-
स्वन्तं अवसे जोहवीमि ॥ ५२ ॥ २३ ॥ २२ ॥

अ० २. अ० ३. व० २६.] ॥ १४९ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १६५.

॥ १६५ ॥ १. २. ४. ६. ८. १०-१२. ईद्रः । ३. ५. ७. ९. मरुतः । १३-१५ अगस्त्यः ॥
मरुत्वानिन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १६५ ॥ कया शुभा सर्वयसः सनीलाः समान्या मरुतः सं
मिमिक्षुः । कया मती कुत एतास एतेऽर्चति शुष्मं वृषणो
वसूया ॥ १ ॥ कस्य ब्रह्माणि जुजुषुर्युवानः को अध्वरे मरुत आ
ववर्त । श्येनाँ इव ध्रजतो अंतरिक्षे केन महा मनसा रीरमाम
॥ २ ॥ कुतस्त्वमिन्द्र माहिनिः सन्नेको यासि सत्यते किं त इत्था ।
सं पृच्छसे समराणः शुभानैर्वोचेस्तन्नो हरिवो यत्तै अस्मे ॥ ३ ॥
ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्मं इयति प्रभृतो मे अद्रिः । आ
शासते प्रति हर्यत्युक्थेमा हरी वहतस्ता नो अच्छ ॥ ४ ॥ अतो
वयमंतमेभिर्युजानाः स्वक्षत्रेभिस्तन्वः शुभमानाः । महोभि-
रेताँ उप युज्महे निन्द्र स्वधामनु हि नो बभूथ ॥ ५ ॥ २४ ॥ ऋष्या
वो मरुतः स्वधासीद्यन्मामेकं समधत्ताहिहत्ये । अहं ह्युपस्त-
विषस्तुविष्मान्विश्वस्य शत्रोरनमं वधत्तैः ॥ ६ ॥ भूरिचकर्थ युज्ये-
भिरस्मे समानेभिर्वृषभ पौंस्येभिः । भूरीणि हि कृणवामा शवि-
ष्ठेन्द्र क्रत्वा मरुतो यद्वशाम ॥ ७ ॥ वधी वृत्रं मरुत इन्द्रियेण स्वेन
भामेन तविषो बभूवान् । अहमेता मनवे विश्वश्चन्द्राः सुगा अप-
श्चकर वज्रबाहुः ॥ ८ ॥ अनुत्तमा ते मघवन्नकिर्नु न त्वावाँ अस्ति
देवता विदानः । न जायमानो न शंते न जातो यानि करिष्या
कृणुहि प्रवृद्ध ॥ ९ ॥ एकस्य चिन्मे विभ्वस्त्वोजो या नु दधृष्वा-
न्कृणवै मनीषा । अहं ह्युप्यो मरुतो विदानो यानि च्यवमिन्द्र
इदीश एषां ॥ १० ॥ २५ ॥ अमदन्मा मरुतः स्तोमो अत्र यन्मे नरः
श्रुत्यं ब्रह्म चक्र । इन्द्राय वृषणे सुमखाय मह्यं सख्ये सखायस्तन्वे
तनूभिः ॥ ११ ॥ एवेदेते प्रति मा रोचमाना अनेद्यः श्रव एषो

अ० २. अ० ३. व० २६.] ॥ १४९ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १६५.

॥ १६५ ॥ कयां शुभा सऽवयसः सऽनीलाः समान्या मरुतः
सं मिमिक्षुः कयां मती कुतः आऽइतासः एते अर्चति शुष्म
वृषणः वसुऽया ॥ १ ॥ कस्य ब्रह्माणि जुजुषुः युवानः कः अध्वरे
मरुतः आ ववर्त श्येनान्ऽइव ध्रजतः अंतरिक्षे केन महा मनसा
रीरमाम ॥ २ ॥ कुतः त्वं इंद्र माहिनः सन् एकः यासि सतऽपते
किं ते इत्था सं पृच्छसे संऽअराणः शुभानैः वोचेः तत् नः हरि-
ऽवः यत् ते अस्मे ॥ ३ ॥ ब्रह्माणि मे मतयः शं सुतासः शुष्मः
इयति प्रऽभृतः मे अद्रिः आ शासते प्रति हर्यति उक्था इमा
हरी वहतः ता नः अच्छ ॥ ४ ॥ अतः वयं अंतमेभिः युजानाः
स्वऽक्षत्रेभिः तन्वः शुभमानाः महऽभिः एतान् उप युज्महे
नु इंद्र स्वधां अनु हि नः बभूथ ॥ ५ ॥ २४ ॥ कस्या वः मरुतः स्वधा
आसीत् यत् मां एकं संऽअधत्त अहिऽहत्ये अहं हि उयः तविषः
तुविष्मान् विश्वस्य शत्रोः अनमं वधऽस्रैः ॥ ६ ॥ भूरि चकर्ष
युज्येभिः अस्मे समानेभिः वृषभ पौंस्येभिः भूरीणि हि कृण-
वाम शविष्ठ इंद्रं क्रत्वा मरुतः यत् वशाम ॥ ७ ॥ वधी वृत्रं मरुतः
इंद्रियेण स्वेन भामेन तविषः बभूवान् अहं एताः मनवे विश्व-
ऽचंद्राः सुऽगाः अपः चक्र वज्रऽबाहुः ॥ ८ ॥ अनुत्तं आ ते मघ-
ऽवन् नकिः नु न त्वाऽवान् अस्ति देवता विदानः न जायमानः
न शते न जातः यानि करिष्या कृणुहि प्रऽवृद्ध ॥ ९ ॥ एकस्य
चित् मे विऽभु अस्तु ओजः या नु दधृष्वान् कृण्वे मनीषा
अहं हि उयः मरुतः विदानः यानि च्यवं इंद्रः इत् ईशे एषां
॥ १० ॥ २५ ॥ अमंदत् मा मरुतः स्तोमः अत्र यत् मे नरः श्रुत्य ब्रह्म
चक्र इंद्राय वृष्णे सुऽमखाय मह्यं सख्ये सखायः तन्वे तनूभिः
॥ ११ ॥ एव इत् एते प्रति मा रोचमानाः अनेद्यः श्रवः आ इषः

अ० २. अ० ४. व० २.] ॥ १५० ॥ [म० १. अ० २३. सू० १६६.

दधानाः । संचक्ष्या मरुतश्चंद्रवर्णा अच्छांत मे हृदयाथा च
नूनं ॥ १२ ॥ को न्वच मरुतो मामहे वः प्र यातन सखीरच्छा
सखायः । मन्मानि चित्रा अपिवातयंत एषां भूत नवेदा
म ऋतानां ॥ १३ ॥ आ यहुवस्याहुवसे न कारुरस्माञ्चक्रे
मान्यस्य मेधा । ओ षु वर्त मरुतो विप्रमच्छेमा ब्रह्माणि
जरिता वो अर्चत ॥ १४ ॥ एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मा-
दार्यस्य मान्यस्य कारोः । एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं
वृजनं जीरदानुं ॥ १५ ॥ २६ ॥ ३ ॥

॥ १६६ ॥ १-१५ ॥ अगस्त्यः ॥ मरुतः ॥ १-१३ जगती । १४. १५. त्रिष्टुप् ॥

॥ १६६ ॥ तन्न वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महित्वं वृष-
भस्य केतवे । ऐधेव यामन्मरुतस्तुविष्वणो युधेव शक्रास्त-
विषाणि कर्तन ॥ १ ॥ नित्यं न सूनं मधु बिभ्रत उप क्रीळति
क्रीळा विदथेषु घृष्वयः । नक्षति रुद्रा अवसा नमस्विनं न
मर्धति स्वतवसो हविष्कृतं ॥ २ ॥ यस्मा ऊमासो अमृता अरा-
सत रायस्पोषं च हविषा ददाशुषे । उक्षंत्यसै मरुतो हिता इव
पुरु रजांसि पयसा मयोभुवः ॥ ३ ॥ आ ये रजांसि तविषीभिर-
व्यत प्र व एवासः स्वयतासो अध्रजन् । भयंते विश्वा भुवनानि
हर्म्या चित्रो वो यामः प्रयतास्वृष्टिषु ॥ ४ ॥ यत्त्वेषयामा नदयंत
पर्वतान्दिवो वा पृष्ठं नर्या अचुच्यवुः । विश्वो वो अज्मन्भयते
वनस्पती रथीयंतीव प्र जिहीत ओषधिः ॥ ५ ॥ १ ॥ यूयं न उया
मरुतः सुचेतुनारिष्टयामाः सुमतिं पिपर्तन । यत्रा वो दिद्यु-
द्रदति त्रिविदेती रिणाति पश्वः सुधितेव बर्हणा ॥ ६ ॥ प्र स्कंभ-
देष्णा अनवभराधसोऽलानृणासो विदथेषु सुष्टुताः । अर्चत्यर्क

अ० २. अ० ४. व० २.] ॥ १५० ॥ [म० १. अ० २३. सू० १६६.

दधानाः संऽचक्ष्य मरुतः चंद्रऽवर्णाः अच्छात मे ऋदयाष च
नूनं ॥ १२ ॥ कः नु अत्र मरुतः ममहे वः प्र यातन सखीन् अच्छ
सखायः मन्मानि चित्राः अपिऽवातयैतः एषां भूत नवेदाः मे
ऋतानां ॥ १३ ॥ आ यत् दुवस्यात् दुवसै न कारुः अस्मान् चक्रे
मान्यस्य मेधा ओ सु वर्त मरुतः विप्रं अच्छ इमा ब्रह्माणि
जरिता वः अर्चत ॥ १४ ॥ एषः वः स्तोमः मरुतः इयं गीः मा-
दार्यस्य मान्यस्य कारोः आ इषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्याम
इषं वृजनं जीरऽदानुं ॥ १५ ॥ २६ ॥ ३ ॥

॥ १६६ ॥ तत् नु वोचाम रभसाय जन्मने पूर्वं महिऽत्वं वृ-
षभस्य केतवे ऐधाऽइव यामन् मरुतः तुविऽस्वनः युधाऽइव
शक्राः तविषाणि कर्तन् ॥ १ ॥ नित्यं न सूनुं मधु विभ्रतः उप त्री-
ठति त्रीठाः विदथेषु घृष्वयः नक्षति रुद्राः अवसा नमस्विनं
न मर्धति स्वऽतवसः हविऽकृतं ॥ २ ॥ यस्मै ऊमासः अमृताः
अरासत रायः पोषं च हविषा ददाशुषे उक्षति अस्मै मरुतः
हिताऽइव पुरु रजांसि पयसा मयऽभुवः ॥ ३ ॥ आ ये रजांसि
तविषीभिः अव्यत प्र वः एवासः स्वऽयतासः अध्रजन् भयते
विष्वा भुवनानि हर्म्या चित्रः वः यामः प्रऽयतासु ऋष्टिषु ॥ ४ ॥
यत् त्वेषऽयामाः नदयैत पर्वतान् दिवः वा पृष्ठं नयीः अचु-
च्यवुः विश्वः वः अज्मन् भयते वनस्पतिः रथियंतीऽइव प्र जि-
हीते ओषधिः ॥ ५ ॥ १ ॥ यूयं नः उयाः मरुतः सुऽचेतुना अरि-
ष्टयामाः सुऽमतिं पिपर्तन् यत्र वः दिद्युत् रदति त्रिविऽदती
रिणाति पश्वः सुधिताऽइव बर्हणा ॥ ६ ॥ प्र स्कंभऽदेष्टाः अन-
वभ्रऽराधसः अलातृणासः विदथेषु सुऽस्तुताः अर्चति अर्कं

मंदिरस्य पीतये विदुर्वीरस्य प्रथमानि पौंस्यां ॥७॥ शतभुजि-
 भिस्तमभिहुतेरघात्पूभीं रक्षता मरुतो यमावत । जनं यमुया-
 स्तवसो विरप्तिनः पाथना शंसात्तनयस्य पुष्टिषु ॥८॥ विश्वानि
 भद्रा मरुतो रथेषु वो मिथस्पृध्येव तविषाण्याहिता । अंसेष्वा
 वः प्रपथेषु खादयोऽक्षौ वश्चक्रा समया वि वावृते ॥ ९ ॥
 भूरीणि भद्रा नयेषु बाहुषु वक्षःसु रुक्मा रभसासौ अंजयः ।
 अंसेष्वेताः पविषु क्षुरा अधि वयो न पक्षान्व्यनु श्रियो धिरे
 ॥१०॥२॥ महांतो महा विभवोऽविभूतयो दूरेदृशो ये दिव्या इव
 स्तृभिः । मद्राः सुजिह्वाः स्वरितार आसभिः संमिष्टा इंद्रे मरुतः
 परिष्टुभः ॥११॥ तद्वः सुजाता मरुतो महित्वनं दीर्घ वो दात्रम-
 दितेरिव व्रतं । इंद्रश्च न त्यजसा वि हुणाति तज्जनाय यस्मै सुकृते
 अराध्वं ॥१२॥ तद्वो जामित्वं मरुतः परे युगे पुरु यच्छंसममृतासु
 आवत । अया धिया मनवे श्रुष्टिमाया साकं नरो दंसनैरा चि-
 किचिरे ॥१३॥ येन दीर्घ मरुतः शूशवाम युष्माकेन परीणसा
 तुरासः । आ यत्ततनन्वृजने जनास एभिर्यज्ञेभिस्तदभीष्टिमश्यां
 ॥१४॥ एष वः स्तोमो मरुत इयं गीर्मादार्यस्य मान्यस्य कारोः ।
 एषा यासीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥१५॥३॥

॥ १६७ ॥ १-११ सगस्त्यः ॥ १ इंद्रः । २-११ मरुतः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १६७ ॥ सहस्रं त इंद्रोतयो नः सहस्रमिषो हरिवो
 गूर्ततमाः । सहस्रं रायो मादयधै सहस्रिण उप नो यंतु
 वाजाः ॥१॥ आ नोऽवोभिर्मरुतो यात्वच्छा ज्येष्ठेभिर्वा बृहद्वि-
 वैः सुमायाः । अध यदेषां नियुतः परमाः समुद्रस्य चिच्छनयत

म॒दि॒रस्य॑ पी॒तये॑ वि॒दुः वी॒रस्य॑ प्रथ॒मानि॑ पौ॒ंस्या ॥ ७ ॥ श॒तभु॑-
जिऽभिः तं अ॒भिऽहु॑तेः अ॒घात् पूऽभिः र॒क्षत॑ म॒रुतः॑ यं आ॒वत॑
जने॑ यं उ॒याः तव॑सः विऽर॒प्तिनः॑ पा॒थनं॑ शंसा॒त् तन॑यस्य पु-
ष्टि॒षु ॥ ८ ॥ वि॒श्वानि॑ भ॒द्रा म॒रुतः॑ रथेषु वः मिथ॒स्पृध्याऽइ॒व त॒वि-
षाणि॑ आऽहि॒ता अंसे॑षु आ वः प्रऽप॒थेषु॑ खा॒दयः॑ अ॒क्षः वः च॒क्रा
स॒मया॑ वि व॒वृते ॥ ९ ॥ भूरी॑णि भ॒द्रा ने॒र्येषु॑ बा॒हुषु॑ व॒क्षःऽसु॑ रु-
क्माः र॒भसा॑सः अंज॒यः अंसे॑षु एताः प॒विषु॑ क्षु॒राः अधि॑ वयः न
प॒क्षान् वि अ॒नु श्रि॒यः धि॒रे ॥ १० ॥ २ ॥ म॒हांतः॑ म॒हा विऽभ्वः॑
विऽभू॑तयः दूरेऽदृ॒शः ये दि॒व्याऽइ॒व स्तुऽभिः॑ म॒द्राः सुऽजि॒ह्वाः
स्व॒रितारः॑ आ॒सऽभिः॑ संऽमि॒श्राः इं॒द्रे म॒रुतः॑ प॒रिऽस्तु॑भः ॥ ११ ॥
तत् वः सुऽजा॒ताः म॒रुतः॑ म॒हिऽत्वनं॑ दी॒र्घे वः॑ दा॒त्रं अ॒दितेऽइ॒व
व्र॒तं इं॒द्रः च॒नत्य॑जसा वि हु॒णाति॑ तत् जना॑य यस्मै सुऽकृ॒ते अ॒रा-
ध्वं ॥ १२ ॥ तत् वः जा॒मिऽत्वं म॒रुतः॑ पे॒रे यु॒गे पु॒रु यत् शंसै॑ अ॒मृता॑सः
आ॒वत॑ अ॒या धि॒या मन॑वे श्रु॒ष्टिं आ॒व्य सा॒कं नरः॑ दंस॒नैः आ चि॒-
कि॒चिरे ॥ १३ ॥ येन॑ दी॒र्घे म॒रुतः॑ शू॒शवा॑म यु॒ष्माके॑न प॒रीण॑सा
तु॒रासः॑ आ यत् त॒तन॑न् वृ॒जने॑ जना॑सः ए॒भिः य॒ज्ञेभिः॑ तत् अ॒भि
इ॒ष्टिं अ॒श्यां ॥ १४ ॥ ए॒षः वः॑ स्तोमः म॒रुतः॑ इ॒यं गीः॑ मा॒दा॒र्यस्य॑
मा॒न्यस्य॑ का॒रोः आ इ॒षा या॒सीष्ट॑ त॒न्वे व॒यां वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒जनं॑
जी॒रऽदा॑नुं ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ १६७ ॥ स॒हस्रं॑ ते इं॒द्र ऊ॒तयः॑ नः स॒हस्रं॑ इ॒षः ह॒रिऽवः॑ गू॒र्त-
ऽत॒माः स॒हस्रं॑ रा॒यः मा॒द॒य॒ध्वै स॒हस्रि॑णः उ॒प नः॑ यंतु वा॒जाः ॥ १ ॥
आ नः॑ अ॒वऽभिः॑ म॒रुतः॑ यांतु अ॒च्छ ज्येष्ठे॑भिः वा वृ॒हतऽदि॒वैः
सुऽमा॒याः अ॒र्ध यत् ए॒षां निऽयु॑तः प॒रमाः॑ स॒मुद्र॑स्य चि॒त् ध॒नय॑त

पारे ॥२॥ मिम्यक्षु येषु सुधिंता घृताची हिरण्यनिर्णिगुपरा
 न ऋष्टिः । गुहा चरती मनुषो न योषा सभावती विदथ्येव
 सं वाक् ॥३॥ परा शुभा अयासो यव्या साधारण्येव मरुतो
 मिमिक्षुः । न रोदसी अप नुदंत घोरा जुषंत वृधं सख्याय देवाः
 ॥४॥ जोषद्यदीमसुर्या सचध्ये विधितस्तुका रोदसी नृमणाः ।
 आ सूर्येव विधतो रथं गात्स्वेषप्रतीका नभसो नेत्या ॥५॥ ४॥
 आस्थापयंत युवतिं युवानः शुभे निमिषां विदथेषु पज्जां ।
 अर्को यद्वो मरुतो हविष्मान्गायद्गाथं सुतसोमो दुवस्यन् ॥६॥
 प्र तं विवक्ति वक्म्यो य एषां मरुतां महिमा सत्यो अस्ति ।
 सचा यदीं वृषमणा अहंयुः स्थिरा चिज्जनीर्वहते सुभागाः
 ॥७॥ पांति मित्रावरुणाववद्याच्चयंत ईमर्यमो अप्रशस्तान् ।
 उत च्यवंते अच्युता ध्रुवाणि वावृध ई मरुतो दातिवारः ॥८॥
 नही नु वो मरुतो अंत्यसे आरात्ताच्चिच्छवसो अंतमापुः ।
 ते धृष्णुना शर्वसा शूश्रुवांसोऽर्णो न द्वेषो धृषता परि षुः ॥९॥
 वयमद्येन्द्रस्य प्रेष्टा वयं श्वो वोचेमहि समर्ये । वयं पुरा महि
 च नो अनु दून तन्न ऋभुक्षा नरामनु थात् ॥१०॥ एष वः
 स्तोमो मरुत इयं गीर्मादार्यस्य मान्यस्य कारोः । एषा यासीष्ट
 तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ १६८ ॥ १-१० अगस्त्यः ॥ मरुतः ॥ १-७ अगती । ८-१० चिष्टप ॥

॥ १६८ ॥ यज्ञायज्ञा वः समना तुतुर्वणिर्धियं धियं वो
 देव्या उ दधिध्वे । आ वोऽर्वाचः सुविताय रोदस्योर्महे
 ववृत्यामवसे सुवृक्तिभिः ॥१॥ ववासो न ये स्वजाः स्वतंवस
 इषं स्वरभिजायंत धूतयः । सहस्रियासो अपां नोर्मय आसा

पारे ॥ २ ॥ मि॒म्य॒क्षं॑ ये॒षु सु॒ऽधि॒ता घृ॒ताचीं॑ हि॒र॒ण्य॒ऽनि॒र्नि॒क्
उ॒प॒रा न च॑ृष्टिः गु॒हा च॑रती मनु॒षः न यो॒षा स॒भाऽव॑ती वि॒-
द॒थ्याऽइ॒व सं वाक् ॥ ३ ॥ परा॑ शु॒भाः अ॒यासः॑ य॒व्या सा॒धा॒र॒ण्या-
ऽइ॒व म॒रुतः॑ मि॒मि॒क्षुः न रो॒द॒सी॒ अप॑ नु॒द॒न्त॒ घो॒राः जु॒ष॒न्त॒ वृ॒ध
स॒ख्याय॑ दे॒वाः ॥ ४ ॥ जो॒ष॒न्त॒ यत् ई॒ अ॒सु॒र्या स॒च॒धै वि॒सि॒त॒ऽस्तु॒-
का रो॒द॒सी॒ नृ॒ऽम॒नाः आ॒ सूर्या॑ऽइ॒व वि॒ध॒तः रथं॑ गा॒त् त्वे॒षऽप्र॑ती॒-
का न॒भ॒सः न इ॒त्या ॥ ५ ॥ ४ ॥ आ॒ अ॒स्था॒प॒य॒न्त॒ यु॒व॒न्ति॒ यु॒वा॒नः
शु॒भे नि॒ऽमि॒क्षां वि॒द॒थे॒षु प॒ज्जां अ॒र्कः यत् वः॑ म॒रुतः॑ ह॒वि॒ष्म॒न्
गा॒य॒न्त॒ गा॒थं सु॒त॒ऽसो॒मः दु॒व॒स्यन् ॥ ६ ॥ प्र॒ तं वि॒व॒क्त्रि॒ व॒क्त्र्यः
यः ए॒षां म॒रुता॑ म॒हि॒मा स॒त्यः अ॒स्ति स॒चा यत् ई॒ वृ॒ष॒ऽम॒नाः
अ॒हं॒ऽयुः स्थि॒रा चि॒त् ज॒नीः वह॑न्ते सु॒ऽभा॒गाः ॥ ७ ॥ पा॒न्ति॒ मि॒-
त्रा॒वरु॑णौ अ॒व॒द्यात् च॒य॒न्ते ई॒ अ॒र्य॒मो॒ अप्र॑ऽश॒स्तान् उ॒त च्य॒व॒न्ते
अ॒च्यु॒ता ध्रु॒वा॒णि व॒वृ॒धे ई॒ म॒रुतः॑ दा॒ति॒ऽवा॒रः ॥ ८ ॥ न॒हि नु॒ वः
म॒रुतः॑ अ॒न्ति अ॒स्मे आ॒रा॒त्तात् चि॒त् श॒व॒सः अ॒न्त॑ आ॒पुः ते धृ॒-
ष्णु॒ना श॒व॒सा शू॒शु॒ऽवा॒सः अ॒णीः न द्वे॒षः धृ॒ष॒ता परि॑ स्युः ॥ ९ ॥
व॒यं अ॒द्य इ॒न्द्र॒स्य प्रे॒ष्टाः व॒यं श्वः॑ वो॒चे॒म॒हि स॒ऽम॒र्ये व॒यं पु॒रा म॒हि
च॒ नः अ॒नु॒ द्यून् तत् नः॑ च॒भु॒क्षाः न॒रा अ॒नु॒ स्या॒त् ॥ १० ॥ ए॒षः
वः स्तो॒मः म॒रुतः॑ इ॒यं गीः॑ मा॒दा॒र्य॒स्य मा॒न्य॒स्य का॒रोः आ॒ इ॒षा
या॒सी॒ष्ट त॒न्वे व॒यां वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒ज॒नं जी॒र॒ऽदा॒नुं ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ १६८ ॥ य॒ज्ञाऽय॒ज्ञा वः॑ स॒म॒ना तु॒तु॒र्व॒णिः धि॒र्य॑ऽधि॒र्यं वः॑ दे॒-
व॒ऽयाः ऊं॑ द॒धि॒ध्वे॒ आ॒ वः अ॒र्वा॒चः सु॒वि॒ताय॑ रो॒द॒स्योः म॒हे व॒वृ॒-
त्यां अ॒व॒से सु॒वृ॒क्ति॒ऽभिः ॥ १ ॥ व॒व्रा॒सः न ये स्व॒ऽजाः स्व॒ऽत॒व॒सः
इ॒षं स्वः॑ अ॒भि॒ऽजा॒य॒न्त॒ धू॒त॒यः स॒ह॒स्रि॒या॒सः अ॒पां न ऊ॒र्म॒यः आ॒सा

ग्रावो वंद्यासो नोक्षणः ॥ २ ॥ सोमासो न ये सुतास्तृप्तांशवो
 हत्सु पीतासो दुवसो नासते । ऐषामंसेषु रंभिणीव रारभे
 हस्तेषु खादिश्च कृतिश्च सं दधे ॥ ३ ॥ अव स्वयुक्ता दिव आ
 वृथा ययुरमर्त्याः कशया चोदत त्मना । अरेणवस्तुविजाता
 अचुच्यवुर्दहानि चिन्मरुतो भ्राजदृष्टयः ॥ ४ ॥ को वोऽतमैरुत
 ऋष्टिविद्युतो रेजति त्मना हन्वेव जिह्वया । धन्वच्युत इषां न
 यामनि पुरुप्रैषा अहन्योऽनैतशः ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्व स्विदस्य रजसो
 महस्परं क्वावरं मरुतो यस्मिन्नायय । यच्च्यावयथ विथुरेव
 संहितं व्यद्रिणा पतथ त्वेषमरणेवं ॥ ६ ॥ सातिर्न वोऽमवती
 स्वर्वती त्वेषा विपाका मरुतः पिपिष्वती । भद्रा वो रातिः
 पृणतो न दक्षिणा पृथुजयी असुर्यैव जंजती ॥ ७ ॥ प्रति
 ष्ठोभन्ति सिंधवः पविभ्यो यदभ्रियां वाचमुदीरयन्ति । अव
 स्मयन्त विद्युतः पृथिव्यां यदी घृतं मरुतः पुष्णुवन्ति ॥ ८ ॥ असूत
 पृथ्निर्महते रणाय त्वेषमयासां मरुतामनीकं । ते सप्सरासो-
 ऽजनयन्ताभवमादिस्वधामिषिरां पर्यपश्यन् ॥ ९ ॥ एष वः
 स्तोमो मरुत इयं गीर्मादार्यस्य मान्यस्य कारोः । एषा या-
 सीष्ट तन्वे वयां विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥ १० ॥ ७ ॥

॥ १६९ ॥ १-८ अगस्त्यः ॥ इंद्रः ॥ १. ३-८ त्रिष्टुप् । २ चतुष्पदा विराट् ॥

॥ १६९ ॥ महश्चित्त्वमिन्द्र यत एतान्महश्चिदसि त्यजसो
 वरुता । स नो वेधो मरुतां चिकित्वान्सुम्ना वनुष्व
 तव हि प्रेष्टा ॥ १ ॥ अयुजन्त इंद्र विश्वकृष्टीर्विदानासो
 निष्षिधो मर्त्यवा । मरुतां पृत्सुतिर्हासमाना स्वमीह्यस्य
 प्रधानस्य साती ॥ २ ॥ अम्यक्सा त इंद्र ऋष्टिरस्मे सनेम्यभ्व

अ० २. अ० ४. व० ८.] ॥ १५३ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १६९.

गावः वंद्वासः न उक्षणाः ॥ २ ॥ सोमांसः न ये सुताः तृप्ताः अश्वः
हृत्सु पीतासः दुवसः न आसते आ एषां असेषु रंभिणीः इव
रभे हस्तेषु खादिः च कृतिः च सं दधे ॥ ३ ॥ अव स्वऽयुक्ताः
दिवः आ वृथा ययुः अमर्त्याः कश्या चोदत त्मना अरेणवः
तुविऽजाताः अचुच्यवुः दृहानि चित् मरुतः भ्राजतऽचृष्टयः
॥ ४ ॥ कः वः अंतः मरुतः ऋष्टिऽविद्युतः रेजति त्मना हन्वा-
ऽइव जिह्या धन्वऽच्युतः इषां न यामनि पुरुऽप्रेषाः अहन्यः
न एतशः ॥ ५ ॥ ६ ॥ क्व स्वित् अस्य रजसः महः परं क्व अवरं मरुतः
यस्मिन् आऽयय यत् अवयथ विथुराऽइव संऽहितं वि अद्रि-
णा पतथ त्वेषं अर्णवं ॥ ६ ॥ सातिः न वः अमऽवती स्वऽवती
त्वेषा विऽपाका मरुतः पिपिष्वती भद्रा वः रातिः पूणतः न
दक्षिणा पृथुऽजयी असुर्याऽइव जंजती ॥ ७ ॥ मतिं स्तोभंति
सिंधवः पविऽभ्यः यत् अभ्रियां वाचं उतऽईरयंति अव स्मयंत
विऽद्युतः पृथिव्यां यदि घृतं मरुतः प्रुणुवंति ॥ ८ ॥ असूत पृथ्विः
महते रणाय त्वेषं अयासां मरुतां अनीकं ते सप्सरासः अजनयंत
अभ्वं आत इत् स्वधां इषिरां परि अपश्यन् ॥ ९ ॥ एषः वः स्तोमः
मरुतः इयं गीः मांदार्यस्य मान्यस्य कारोः आ इषा यासीष्ट
तन्वे वयां विद्याम इषं वृजनं जीरऽदानुं ॥ १० ॥ १ ॥

॥ १६९ ॥ महः चित् त्वं इंद्र यतः एतान् महः चित् अस्मि
त्यजसः वरुता सः नः वेधः मरुतां चिकित्वान् सुम्ना वनुष्व तव
हि प्रेष्ठा ॥ १ ॥ अयुजन् ते इंद्र विश्वऽकृष्टीः विद्वानासः निऽसिधः
मर्त्यऽचा मरुतां पृत्सुतिः हासमाना स्वऽमीळस्य प्रऽधनस्य
साती ॥ २ ॥ अम्यक् सा ते इंद्र ऋष्टिः अस्मे सनेमि अभ्वं

अ० २. अ० ४. व० ११.] ॥ १५४ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७१.

म॒रुतो॑ जुन॑न्ति । अ॒मि॒श्वि॒द्धि॒ षा॒त॒से शु॒शु॒क्काना॒पो न॒ द्वी॒पं
द॒धति॒ प्रया॑सि ॥ ३ ॥ त्वं तू न इ॒न्द्र तं रा॒यिं दा॒ ओजि॑ष्ठया
दक्षि॑णयेव रा॒तिं । स्तु॒तश्च॒ यास्ते॑ च॒कन॑न्त वा॒योः स्तनं॒ न
म॒ध्वः पी॒पय॑न्त वा॒जैः ॥ ४ ॥ त्वे रा॒य इ॒न्द्र तो॒शत॑माः प्र॒णे॒तारः
कस्य॑ चि॒द्वता॒योः । ते षु॒ णो॑ म॒रुतो॑ मृ॒ळय॑न्तु ये स्मा॒ पुरा
गा॒तूय॑न्ती॒व दे॒वाः ॥ ५ ॥ ८ ॥ प्र॒ति प्र॒ याही॑न्द्र मी॒ङ्क्षु॒षो नृ॒न्म॒हः
पा॒र्थि॒वे स॒दने॑ यतस्व । अ॒ध॒ यदे॑षां पृथु॒बुधा॑स॒ एता॑स्ती॒र्थे
ना॒र्यः पौ॑स्यानि त॒स्युः ॥ ६ ॥ प्र॒ति घो॒राणा॑मे॒ताना॑म॒यासा॑
म॒रुता॑ शृ॒ण्व आ॒यता॑मु॒प॒न्दिः । ये म॒र्त्ये पृ॒तना॑य॒न्त॒मू॒र्मैर्ऋ॒-
णा॒वानं॒ न प॒तय॑न्त॒ सगैः॑ ॥ ७ ॥ त्वं माने॑भ्य इ॒न्द्र वि॒श्वज॑न्या
रदा॑ म॒रुद्भिः॒ शुरु॑धो गो॒अ॒याः । स्त॒वाने॑भिः स्त॒वसे॑ दे॒व
दे॒वैर्वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑न् ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १७० ॥ १. ३. ४ इन्द्रः । २. ५ अगस्त्यः ॥ इन्द्रः ॥ १ बृहती । २-४ अनुष्टुप् । ५ चिष्टुप् ॥

॥ १७० ॥ न नून॑मस्ति॒ नो श्वः॑ कस्त॒द्वेद् यद॑द्भु॒तं । अ॒न्यस्य॑ चि॒-
त्त॒म॒भि सँच॑रे॒ण्यमु॒ताधी॑तं वि नश्यति ॥ १ ॥ किं न इ॒न्द्र जिघा॑-
स॒सि भ्रा॑त॒रो म॒रुत॑स्त॒व । तेभिः॑ कल्प॒स्व साधु॑या मा नः स॒मर॑णे
व॒धीः ॥ २ ॥ किं नो॑ भ्रा॒त॒रग॑स्त्य सखा॒ सन्न॑ति॒ मन्य॑से । वि॒द्या हि
ते॒ यथा॒ मनो॑ऽस्म॒भ्यमि॒न्न दि॑त्स॒सि ॥ ३ ॥ अ॒रं कृ॑ण्वन्तु वेदिं
स॒म॒मि॒मि॒धतां॑ पुरः । तच्चा॒मृत॑स्य॒ चेत्त॑नं य॒ज्ञं ते॑ त॒नवा॑व॒है ॥ ४ ॥
त्वमी॑शि॒षे व॑सु॒पते॒ वसू॑नां त्वं मि॒त्राणा॑ मि॒त्रप॑ते॒ धेष्टः॑ । इ॒न्द्र
त्वं म॒रुद्भिः॒ सं व॑द॒स्वाध॑ प्रा॒शानि॑ च॒तु॒था ह॒वींषि॑ ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ १७१ ॥ १-६ अगस्त्यः ॥ १. २ मरुतः । ३-६ मरुत्वानिन्द्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ १७१ ॥ प्र॒ति व॒ ए॒ना न॑मसा॒हमे॑मि॒ सूक्ते॑न॒ भिक्षे॑ सु-

अ० २. अ० ४. व० ११.] ॥ १५४ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७१.

म॒रुतः जु॒नन्ति॒ अ॒ग्निः चि॒त् हि स्म॒ अ॒त॒से शु॒शु॒क्लान् आ॒पः न
 द्वी॒पं द॒धति॒ प्रया॑सि ॥ ३ ॥ त्वं तु नः इ॒न्द्र तं र॒यिं दाः ओ॒जिष्ठ॒या
 दक्षि॑ण्याऽइ॒व रा॒तिं स्तु॑तः च॒ याः ते च॒कन॑त वा॒योः स्तन॑ न
 म॒ध्वः पी॒पय॑न्त वा॒जैः ॥ ४ ॥ त्वे॒ रा॒यः इ॒न्द्र तो॒शऽत॒माः प्रऽने॒तारः
 कस्य॑ चि॒त् च॒त॒ऽयोः ते सु॒ नः म॒रुतः मृ॒ळय॑न्तु ये स्म॒ पुरा॒ गा॒
 तुय॑न्तिऽइ॒व दे॒वाः ॥ ५ ॥ ६ ॥ प्र॒ति प्र॒ या॒हि इ॒न्द्र मी॒ळुषः नृ॒न् महः
 पा॒र्थि॒वे स॒दने॒ यत॑स्व॒ अध॑ यत् ए॒षां पृ॒थुऽबु॒धासः॑ ए॒ताः ती॒र्थे
 न अ॒र्यः पौ॑स्यानि त॒स्युः ॥ ६ ॥ प्र॒ति घो॒राणां॑ ए॒तानां॑ अ॒यासां॑
 म॒रुतां॑ शृ॒ण्वे आ॒ऽय॒तां उ॒प॒ष्टिः ये म॒र्त्ये पृ॒तना॒ऽय॑न्त॒ ऊ॒मैः च॒त॒
 णा॒ऽवान॑ न प॒तय॑न्त स॒र्गैः ॥ ७ ॥ त्वं मा॒नेभ्यः॑ इ॒न्द्र वि॒श्वऽज॑न्या
 र॒दं म॒रुतऽभिः॑ शृ॒रुधः॑ गोऽअ॒याः स्त॒वाने॒भिः स्त॒वसे॒ दे॒व दे॒वैः
 वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒जन॑ जी॒रऽदा॑नुं ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥ १७० ॥ न नूनं अस्ति नो॒ श्वः कः तत् वे॒द॒ यत् अ॒द्भुतं॑ अ॒न्यस्य॑
 चि॒त्तं अ॒भि संऽच॒रेण्य॑ उ॒त आऽधी॑तं वि न॒श्यति॒ ॥ १ ॥ किं नः
 इ॒न्द्र जि॒घांस॑सि॒ भ्रात॑रः म॒रुतः॑ तव॒ तेभिः॑ क॒ल्पस्व॒ साधुऽया॑ मा
 नः संऽअ॒रणे॑ व॒धीः ॥ २ ॥ किं नः॒ भ्रातः॑ अ॒गस्त्य॒ सखा॑ सन् अ॒ति
 म॒न्यसे॒ वि॒द्म हि ते॒ यथा॑ मनः अ॒स्मभ्य॑ इ॒त् न दि॒त्स॒सि ॥ ३ ॥
 अ॒रं कृ॒ष्वन्तु॑ वे॒दि सं अ॒ग्निं इ॒धतां॑ पु॒रः तव॑ अ॒मृत॑स्य चे॒तनं॑ य॒ज्ञं
 ते त॒नवा॒वहे॒ ॥ ४ ॥ त्वं ई॒शि॒षे व॒सुऽप॒ते व॒सूनां॑ त्वं मि॒त्राणां॑
 मि॒त्रऽप॒ते धे॒ष्टः इ॒न्द्र त्वं म॒रुतऽभिः॑ सं व॒दस्व॒ अध॑ प्र अ॒गान्
 च॒तुऽथा॒ हवी॑षि ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ १७१ ॥ प्र॒ति वः ए॒ना न॑म॒सा अ॒हं ए॒मि सुऽउ॒क्तेन॑ भि॒क्षे सु॒-

अ०२.अ०४.व०१३.] ॥ १५५ ॥ [म०१.अ०२३.सू०१७३.

म॒तिं तुरा॑णां । रुरा॑णतां मरुतो वे॒द्याभि॒र्नि हे॒ळो ध॒त्त वि मु॑च॒ध्वम॑श्वान् ॥१॥ ए॒ष वः स्तो॒मो मरु॑तो नम॒स्वान्हु॒दा त॒ष्टो मन॑सा धायि दे॒वाः । उपे॒मा या॑त॒ मन॑सा जुषा॒णा यू॒यं हि ष्ठा नम॑स॒ इहृ॑धासः ॥२॥ स्तु॒तासो॑ नो मरु॒तो मृ॒ळय॑न्तूत॒ स्तुतो॑ म॒घवा॒ शंभ॑विष्ठः । ऊ॒र्ध्वा नः॑ संतु को॒म्या वना॑न्यहा॒नि वि॒श्वा मरु॑तो जिगी॒षा ॥३॥ अ॒स्माद्द॒हं त॒विषा॑दीष॒माण इ॒न्द्रा॒ज्ञिया मरु॑तो रेज॒मानः । यु॒ष्मभ्यं॑ ह॒व्या नि॒शिता॑न्यास॒न्तान्य॒रे च॑कृ॒मा मृ॒ळता॑नः ॥४॥ येन॒ माना॑सश्चि॒तय॑न्त॒ उ॒सा व्यु॑ष्टिषु श॒वसा॒ शश्व॑तीनां । स नो॑ म॒रुद्भिर्वृ॑षभ॒श्रवो॑ धा उ॒य उ॒येभिः॒ स्यवि॑रः स॒हो॒दाः ॥५॥ त्वं पा॑हीन्द्र॒ सही॑यसो नृ॒भवा॑ म॒रुद्भिर्व॑यातहे॒ळाः । सु॒प्र॒के॒तेभिः॒ सास॑हिर्द॒धानो॒ वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुं ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ १७२ ॥ १-३ अगस्त्यः ॥ मरुतः ॥ गायत्री ॥

॥१७२॥ चि॒त्रो वो॑ऽस्तु या॒मश्चि॒त्र ऊ॒ती सु॑दानवः । मरु॒तो अ॒हि॒भान॑वः ॥१॥ आ॒रे सा वः॑ सु॒दानवो॒ मरु॑त ऋ॒जती॑ शरुः । आ॒रे अ॒श्मा य॑मस्यथ ॥२॥ तृ॒ण॒स्कंद॑स्य॒ नु वि॒शः परि॑ वृ॒क्त सु॑दानवः । ऊ॒र्ध्वान्नः॑ कर्त॒ जी॒वसे॑ ॥३॥ १२ ॥

॥ १७३ ॥ १-१३ अगस्त्यः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ १७३ ॥ गा॒य॒त्साम॑ न॒भन्यं॑यथा॒ वेर॑र्चाम॒ तद्वा॑वृ॒धानं॑ स्व॒र्वत॑ । गा॒वो धे॒नवो॑ ब॒र्हिष॑द॒ब्धा आ॒ यत्स॒न्मानं॑ दि॒व्यं वि॒वासा॑न् ॥ १ ॥ अ॒र्च॒द्दृषा॒ वृष॑भिः॒ स्वेदु॑ह॒व्यैर्मृ॑गो नाशो॒ अति॑ यज्जु॒गूर्या॑त् । प्र म॑द॒युर्म॑नां गू॒र्त होता॑ भ॒रते॑ म॒र्यो मि॒थुना॑ यज॒त्रः ॥ २ ॥ नक्ष॑द्घो॒ता परि॑ स॒न्न मि॒ता य॒न्भर॑द्गर्भ॒मा श॒रदः॑ पृथि॒व्याः । ऋ॒त॒द॒श्वो न॑य॒मानो॒ रु॒वद्गौ॑र॒न्तर्दू॑तो न

अ० २. अ० ४. व० १३.] ॥ १५५ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७३.

ऽम॒तिं तु॒रा॒णां रा॒णतां म॒रुतः वे॒द्याभिः नि हे॒ळः ध॒त्त वि मु॒-
च॒ध्वं अ॒श्वान् ॥ १ ॥ ए॒षः वः स्तो॒मः म॒रुतः नम॑स्वान् ह॒दा त॒ष्टः
मन॑सा धा॒यि दे॒वाः उप॑ ई॒ आ या॒त मन॑सा जुषा॒णाः यू॒यं हि स्थ
नम॑सः इ॒त् वृ॒धासः ॥ २ ॥ स्तु॒तासः नः म॒रुतः मृ॒ळय॑न्तु उ॒त स्तु॒तः
म॒घऽवां शं॑भ॒विष्टः ऊ॒र्ध्वा नः सं॒तु को॒म्या वना॑नि अ॒हानि
वि॒श्वा म॒रुतः जि॒गी॒षा ॥ ३ ॥ अ॒स्मात् अ॒हं त॒वि॒षात् ई॒षमा॑णः
इ॒द्रात् भि॒या म॒रुतः रेज॑मानः यु॒ष्मभ्य॑ ह॒व्या निऽशि॑तानि आ॒-
सन् ता॒नि आ॒रे च॒कृम॑ मृ॒ळत॑ नः ॥ ४ ॥ येन॑ मा॒नासः चि॒तय॑ते
उ॒स्माः विऽउ॒ष्टिषु॑ श॒वसा॑ श॒श्वती॑नां सः नः म॒रुतऽभिः वृ॒षभ॑
श्र॒वः धाः उ॒ग्रः उ॒ग्रेभिः स्थ॒विरः स॒हऽदाः ॥ ५ ॥ त्वं पा॒हि इ॒द्र
सही॑यसः नृन् भव॑ म॒रुतऽभिः अ॒वया॑तऽहे॒ळाः सुऽप्र॒केते॑भिः
स॒स॒हिः द॒धानः वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒जन॑ जी॒रऽदा॑न् ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ १७२ ॥ चि॒त्रः वः अ॒स्तु या॒मः चि॒त्रः ऊ॒ती सुऽदा॑न॒वः म॒रुतः
अ॒हिऽभा॑न॒वः ॥ १ ॥ आ॒रे सा वः सुऽदा॑न॒वः म॒रुतः अ॒ज॒ती
श॒रुः आ॒रे अ॒श्मा यं अ॒स्य॑थ ॥ २ ॥ तृ॒णऽस्क॑दस्य॒ नु वि॒शः परि॑
वृ॒क्त सुऽदा॑न॒वः ऊ॒र्ध्वान् नः क॒र्त॑ जी॒वसे॑ ॥ ३ ॥ १२ ॥

॥ १७३ ॥ गा॒य॒त् सा॒म न॒भ॒न्यं यथा॑ वेः अ॒र्चाम॑ तत् व॒वृ॒धा॒नं
स्वऽव॑त् गा॒वः धे॒नवः ब॒र्हिषि॑ अ॒द॒व्याः आ॒ यत् स॒द्धानं॑ दि॒व्यं
वि॒वा॒सान् ॥ १ ॥ अ॒र्च॑त् वृ॒षा वृ॒षऽभिः स्वऽइ॒दु॒हव्यैः मृ॒गः न अ॒श्वः
अ॒ति॑ यत् जु॒गु॒र्यात् प्र॒म॒न्द॒युः म॒नां गू॒र्त॑ हो॒ता भ॑रते म॒र्यैः मि॒थु॒-
ना॒ यज॑त्रः ॥ २ ॥ नक्ष॑त् हो॒ता परि॑ स॒द्य मि॒ता यन् भ॑रत् ग॒र्भे
आ॒ श॒रदः॑ पृ॒थि॒व्याः ऋ॒द॒त् अ॒श्वः न॒य॑मानः रु॒वत् गौः अ॒न्तः दू॒तः न

अ० २. अ० ४. व० १६.] ॥ १५६ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७४.

रोद॑सी च॒रद्वाक् ॥३॥ ता क॒र्मा॑ष॒तरा॒स्मै प्र च्यौ॒त्नानि॑ दे॒व्यन्तो॑
भ॒रन्ते । जुजो॑ष॒दिन्द्रो॑ द॒स्मव॑र्चा॒ नास॑त्येव॒ सुग॑म्यो रथे॒ष्टाः ॥४॥
तमु॑ द्रु॒हीन्द्रं॑ यो ह॒ सत्वा॒ यः शू॒रो म॒घवा॒ यो रथे॒ष्टाः । प्र॒तीच॑श्चि॒-
हो॒धीया॑न्वृष॒णान्व॑वृष॒श्चित्त॑म॒सो विह॑न्ता ॥५॥ १३ ॥ प्र य-
दि॒त्या म॑हि॒ना नृ॑भ्यो॒ अस्त्य॑रं रोद॑सी क॒क्ष्येऽना॒स्मै । सं वि॑व्य
इ॒न्द्रो वृ॑जनं॒ न भू॒मा भ॑र्ति॒ स्वधा॑वाँ ओप॒शमि॑व॒ द्यां ॥६॥
स॒मत्सु॑ त्वा शू॒र स॒तामु॑रा॒णं प्र॑प॒थित॑मं प॒रित॑स॒यध्यै॑ । स॒जोष॑सु॒
इन्द्रं॑ मदे॒ क्षोणीः॑ सू॒रिं चि॒ह्ने अ॒नुम॑द॒ति वा॒जैः ॥७॥ ए॒वा हि ते॒
शं स॑र्व॒ना स॒मुद्र॑ आ॒पो य॑त्त आ॒सु म॑द॒ति दे॒वीः । वि॒श्वा ते॒
अ॒नु जो॑षा॒ भूद्भ्योः॑ सू॒रींश्चि॒ह्नादि॑ धि॒षा वे॑षि॒ जनान् ॥८॥
अ॒साम॑ यथा॒ सुष॑खाय॒ एन॑ स्व॒भिष्ट॑यो न॒रां न श॑सैः । अ॒सद्यथा॑
न॒ इन्द्रो॑ व॒न्दने॒ष्टास्तु॑रो न क॒र्म न॑य॒मान उ॒क्था ॥९॥ वि॒ष्प॑र्ध॒सो
न॒रां न श॑सैर॒स्माका॑स॒दिन्द्रो॑ वज्र॒हस्तः॑ । मि॒त्रा॒युवो॑ न पू॒र्यन्ति॑
सु॒शिष्टौ॑ म॒ध्या॒युव॑ उप॒ शि॒क्षन्ति॑ य॒ज्ञैः ॥१०॥ १४ ॥ य॒ज्ञो हि षे॑न्द्रं
कश्चि॒द्वि॒धञ्जु॑हुरा॒णश्चि॒न्मन॑सा प॒रि॒यन् । ती॒र्थे ना॒च्छा तातृ॑-
षा॒णमो॑को दी॒र्घो न॑ सि॒ध्मा कृ॑णो॒त्यध्वा ॥११॥ मो षू॒ण इ॒न्द्राच॑
पृ॒त्सु दे॒वैर॑स्ति॒ हि षा॑ ते शु॒ष्मिन्न॑व॒याः । म॒हश्चि॒ह्नस्य॑ मी॒-
ढु॒षो य॒व्या ह॒विष्म॑तो म॒रुतो॑ व॒न्दते॒ गीः ॥१२॥ ए॒षः स्तोमं॑
इन्द्रं॑ तुभ्य॒मस्मे ए॒तेन॑ गा॒तुं ह॑रि॒वो वि॒दो नः॑ । आ नो॑ ववृ॒त्याः
सु॒वि॒ताय॑ दे॒व वि॒द्यामे॒षं वृ॑जनं जी॒रदा॑नुं ॥ १३ ॥ १५ ॥

॥ १७४ ॥ १-१० अगस्त्यः ॥ इन्द्रः ॥ चिष्टुष ॥

॥ १७४ ॥ त्वं राजेन्द्र ये च दे॒वा र॒क्षा नृ॒त्यात्य॑सु॒र त्वम॑-
स्मान् । त्वं स॒त्य॑ति॒र्म॒घवा॑ न॒स्तर्ह॑न्स्त्वं स॒त्यो व॑स॒वानः॑ स॒हो-

अ० २. अ० ४. व० १६.] ॥ १५६ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७४.]

रोदसी० च॒रत् वाक् ॥ ३ ॥ ता क॒र्म अ॒र्षऽतरा अ॒स्मै प्र च्यौत्ना-
नि दे॒वऽयंतः भ॒रंते जुजोष॑त् इ॒ंद्रः द॒स्मऽवर्चाः नास॑त्याऽइव सु-
ग॒म्यः र॒थेऽस्थाः ॥ ४ ॥ तं ऊं स्तु॒हि इ॒ंद्रं यः ह॒ सत्वा यः शूरः म॒घ-
ऽवा यः र॒थेऽस्थाः प्र॒तीचः चि॒त् योधी॑यान् वृष॑णऽवान् व॒व॒ध्रुषः
चि॒त् तम॑सः वि॒ऽहंता ॥ ५ ॥ १३ ॥ प्र यत् इ॒त्था म॒हिना नृ॑ऽभ्यः
अ॒स्ति अ॒रौ रोद॑सी० क॒क्ष्ये न अ॒स्मै सं वि॒ष्ये इ॒ंद्रः वृ॒जनं न भूम॑ भ॒र्ति
स्व॒धाऽवान् ओ॒प॒शंऽइव द्वां ॥ ६ ॥ स॒मतऽसु॒त्वा शूर॑ स॒तां उ॒रा॒णं
प्र॒प॒थिन्ऽत॑मं प॒रिऽत॑स॒य॒धै स॒ऽजोष॑सः इ॒ंद्रं म॒दे क्षो॒णीः सू॒रिं
चि॒त् ये अ॒नुऽम॒द॑ति वा॒जैः ॥ ७ ॥ ए॒व हि ते शं स॑र्वना स॒मु॒द्रे आ॒पः
यत् ते आ॒सु म॒द॑ति दे॒वीः वि॒श्वा ते अ॒नु जोषा॑ भू॒त गौः सू॒रीन
चि॒त् यदि धि॒षा वे॒षि ज॑नान् ॥ ८ ॥ अ॒साम॑ यथा सु॒ऽस॒खायः ए॒न
सु॒ऽअ॒भि॒ष्टयः न॒रां न श॑सैः अ॒स॒त् यथा नः इ॒ंद्रः व॒न्द॒नेऽस्थाः तुरः
न क॒र्म न॑य॒मानः उ॒क्था ॥ ९ ॥ वि॒ऽस्पर्ध॑सः न॒रां न श॑सैः अ॒स्माकं
अ॒स॒त् इ॒ंद्रः व॒ज्रऽह॑स्तः मि॒त्रऽयु॑वः न पूऽप॑तिं सु॒ऽशिष्टौ म॒ध्य-
ऽयु॑वः उ॒प शि॒क्षंति॒ यज्ञैः ॥ १० ॥ १४ ॥ य॒ज्ञः हि स्म॒ इ॒ंद्रं कः चि॒त्
चृ॒धन् जु॒हुरा॑णः चि॒त् मन॑सा प॒रिऽय॑न् ती॒र्थे न अ॒च्छं त॒तृषा॑णं
ओ॒कः दी॒र्घः न सि॒धं आ कृ॑णोति अ॒ध्वा ॥ ११ ॥ मो॒ सु नः इ॒ंद्र
अ॒त्र पृ॒तऽसु दे॒वैः अ॒स्ति हि स्म॒ ते शु॒ष्मिन् अ॒व॒याः म॒हः चि॒त्
यस्य॑ मी॒ऽद्भुषः य॒व्या ह॒विष्म॑तः म॒रुतः व॑द॒ते गीः ॥ १२ ॥ ए॒षः
स्तोमः इ॒ंद्र तु॒भ्यं अ॒स्मे ए॒तेन॑ गा॒तुं ह॒रिऽवः वि॒द् नः आ नः
व॒वृ॒त्याः सु॒वि॒ताय॑ दे॒व वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒जनं जी॒रऽदा॑नुं ॥ १३ ॥ १५ ॥

॥ १७४ ॥ त्वं राजा इ॒द्र ये च॒ दे॒वाः रक्ष॑ नृन् पा॒हि अ॒सुर॒ त्वं अ॒-
स्मान् त्वं स॒त्ऽप॑तिः म॒घऽवा नः त॑रु॒त्रः त्वं स॒त्यः व॑स॒वानः स॒हः-

अ० २. अ० ४. व० १८.] ॥ १५७ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७५.

दाः ॥ १ ॥ दनो॒ विशं॑ इ॒न्द्र मृ॒धवा॑चः स॒प्त यत्पु॒रः श॒र्म शार॑दी-
 र्त॑ । ऋ॒णो॒रपो॑ अ॒नव॒द्या॒णो॒ यूने॑ वृ॒त्रं पु॒रु॒कुत्सा॑य रं॒धीः ॥ २ ॥
 अजा॑ वृ॒त इ॒न्द्र शूर॑प॒त्नी॒र्द्या च॒ येभिः॑ पु॒रु॒हूत॑ नू॒नं । रक्षो॑
 अ॒ग्निम॒श्रुषं॑ तू॒र्वया॑णं सि॒ंहो न दमे॑ अ॒पांसि॑ व॒स्तोः ॥ ३ ॥
 शे॒षन्नु॑ त इ॒न्द्र स॒स्मि॒न्यो॒नौ प्र॑श॒स्तये॒ पवी॑रव॒स्य म॒ह्ना । सृज॑-
 द॒णो॒स्यव॑ यद्यु॒धा गा॑स्तिष्ठ॒द्धरी॑ धृ॒षता॑ मृ॒ष्ट वा॑जान् ॥ ४ ॥
 वह॑ कु॒त्समि॑न्द्र॒ यस्मि॑ञ्चा॒कन्त्यु॑म॒न्यू ऋ॒जा वा॑त॒स्याश्वा॑ । प्र
 सू॒रश्च॒क्रं वृ॑हताद॒भीके॑ऽभि स्पृ॒धो या॑सिष॒द्वज्र॑बाहुः ॥ ५ ॥ १६ ॥
 ज॒घ॒न्वाँ इ॒न्द्र मि॒त्रे॒रु॒ज्जो॒दप्र॑वृ॒द्धो ह॑रि॒वो अ॒दा॒शून् । प्र ये प॑श्य-
 न्न॒र्यम॑णं सचा॒योस्त्वया॑ श्रू॒ता वह॑माना॒ अप॑त्यं ॥ ६ ॥ रप॑त्क-
 विरि॑न्द्रा॒र्कसा॑तौ॒ क्षां दा॒सायो॑प॒बर्हे॑णीं कः । क॒रत्ति॒स्रो म॒घवा॑
 दानु॑चि॒त्रा नि॑ दु॒र्यो॒णे कु॑य॒वाचं॑ मृ॒धि श्रे॑त् ॥ ७ ॥ सना॑ ता
 त इ॒न्द्र न॒व्या आ॒गुः सहो॑ न॒भोऽवि॑रणाय पू॒र्वीः । भि॒नत्पु॒रो
 न भि॒दो अ॒दे॒वीर्न॒नमो॑ व॒ध॒रदे॑वस्य पी॒योः ॥ ८ ॥ त्वं धु॑नि॒रिन्द्र॑
 धु॒निम॑तीर्ऋ॒णो॒रपः॑ सी॒रा न स्र॑वतीः । प्र यत्स॑मु॒द्रम॑तिं शूर
 प॒र्षि पा॒रया॑ तु॒र्वशं॑ यदु॒ स्व॒स्ति ॥ ९ ॥ त्वम॒स्माक॑मिन्द्र वि॒श्वधं॑
 स्या॑ अवृ॒कत॑मो न॒रां नृ॑पा॒ता । स नो॑ वि॒श्वासां॑ स्पृ॒धां
 सहो॑दा वि॒द्यामे॒ष वृ॑जनं जी॒रदा॑नुं ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ १७५ ॥ १-६ ॥ अगस्त्यः ॥ इन्द्रः ॥ १ स्कंधोऽग्नीवी बृहती । २-५ अनुष्टुप् ।
 ६ चिष्टुप् ॥

॥ १७५ ॥ मत्स्यपा॒यि ते॒ महः॑ पा॒त्रस्ये॒व ह॑रि॒वो मत्स॒रो म॑दः ।
 वृ॒षा ते॒ वृ॒ष्ण इ॒दुर्वा॑जी स॒हस्र॒सात॑मः ॥ १ ॥ आ न॑स्ते गंतु
 मत्स॒रो वृ॒षा म॑दो व॒रेण्यः॑ । स॒हावाँ॑ इ॒न्द्र सा॒न॒सिः पु॑तना॒षा-
 ळम॑र्त्यः ॥ २ ॥ त्वं हि शूरः स॒निता॑ चो॒दयो॑ मनु॒षो रथ॑ । स॒हा-

अ० २. अ० ४. व० १८.] ॥ १५७ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७५.

ऽदाः ॥ १ ॥ दनः विशः इंद्र मृधऽवाचः सप्त यत् पुरः शर्म शारदीः
दर्त ऋणोः अपः अनवद्य अणीः यूने वृत्रं पुरुऽकुत्साय रंधीः
॥ २ ॥ अजं वृतं इंद्र शूरऽपत्नीः द्यां च येभिः पुरुऽहूत नूनं रक्षोः
अग्निं अश्रुषं तूर्वेयाणं सिंहः न दमे अपांसि वस्तोः ॥ ३ ॥ शेषन्
नु ते इंद्र सस्मिन् योनौ प्रऽशस्तये पवीरवस्य महा सृजत् अणी-
सि अव यत् युधा गाः तिष्ठत् हरी धृषता मृष्ट वाजान् ॥ ४ ॥
वहं कुत्सं इंद्र यस्मिन् चाकन् स्यूमन्यू ऋजा वातस्य अश्वा
प्र सूरः चक्रं बृहतात् अभीके अभि स्पृधः यासिषत् वज्रऽबाहुः
॥ ५ ॥ १६ ॥ जघन्वान् इंद्र मिचेरुन् चोदऽप्रवृद्धः हरिऽवः अदा-
शून् प्र ये पश्यन् अर्यमणं सचा आयोः त्वया शूर्ताः वहमा-
नाः अपत्यं ॥ ६ ॥ रपत् कविः इंद्र अर्कऽसातौ द्यां दासाय उप-
ऽबर्हणीं कः० करत् तिस्रः मघऽवा दानुऽचित्राः नि दुर्योणे कु-
यवाचं मृधि श्रेत् ॥ ७ ॥ सना ता ते इंद्र नव्याः आ अगुः सहः
नभः अविऽरणाय पूर्वीः भिनत् पुरः न भिदः अदेवीः ननमः
वधः अदेवस्य पीयोः ॥ ८ ॥ त्वं धुनिः इंद्र धुनिऽमतीः ऋणोः
अपः सीराः न स्रवतीः प्र यत् समुद्रं अति शूर पथि पारय तृ-
र्वशं यदुं स्वस्ति ॥ ९ ॥ त्वं अस्माकं इंद्र विश्वध स्याः अवृकऽतमः
नरां नृऽपाता सः नः विश्वासां स्पृधां सहऽदाः विद्याम इषं
वृजनं जीरऽदानुं ॥ १० ॥ १७ ॥

॥ १७५ ॥ मत्सि अपायि ते महः पात्रस्यऽइव हरिऽवः मत्सरः
मदः वृषा ते वृष्णे इंदुः वाजी सहस्रऽसातमः ॥ १ ॥ आ नः ते
गंतु मत्सरः वृषा मदः वरेण्यः सहऽवान् इंद्र सानसिः पृतना-
षाद् अमर्त्यः ॥ २ ॥ त्वं हि शूरः सनिता चोदयः मनुषः रथं सह-

अ०२.अ०४.व०२०.] ॥ १५८ ॥ [म०१.अ०२३.सू०१७७.

वा॒न्दस्यु॑मव्र॒तमोषः॑ पा॒त्रं न शो॒चिषा॑ ॥३॥ मु॒षाय॑ सू॒र्यं कवे॑
च॒क्रमी॑शान् ओज॑सा । वह॒ शु॒ष्णाय॑ व॒धं कु॑त्सं वा॒तस्या॑श्वैः
॥४॥ शु॒ष्मि॑त॒मो हि ते॒ मदो॑ द्यु॒स्मि॑त॒म उ॒त क्र॑तुः । वृ॒त्रघ्ना॑ वरि॒
वो॒विदा॑ मंसी॒ष्टा अ॒श्वसा॑त॒मः ॥५॥ यथा॒ पूर्वे॑भ्यो जरि॒तृभ्य॑
इ॒न्द्र मय॑ इ॒वापो॑ न तृ॒ण्यंते॑ ब॒भूय॑ । ता॒मनु॑ त्वा नि॒विदं॑ जोह॒
वीमि॑ वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुं ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ १७६ ॥ १-६ अगस्त्यः ॥ इन्द्रः ॥ १-५ अनुष्टुप् । ६ त्रिष्टुप् ॥

॥१७६॥ म॒त्सि नो॒ वस्य॑इष्ट॒य इ॒न्द्रमि॑दो वृ॒षा वि॑श । च॒घ्राय॑
मा॒ण इ॒न्वसि॑ श॒त्रुम॑न्ति॒ न वि॑दसि ॥१॥ तस्मि॒न्ना वै॑शया॒ गिरो॒ य
एक॑श्चर्षणी॒नां । अ॒नु स्व॒धा यमु॑प्यते॒ यवं न च॑र्क॒षद्दृ॒षा ॥२॥ यस्य॒
वि॒श्वानि॒ हस्त॑योः पंच॒ क्षिती॑नां वसु॑ । स्पा॒शय॑स्व॒ यो अ॒स्मधु॑ग्दि॒
व्येवा॒शनि॑र्जहि ॥३॥ अ॒सुन्वं॑तं स॒मं जहि॑ दू॒णाशं॒ यो न ते॒ मयः॑ ।
अ॒स्मभ्य॑मस्य॒ वेद॑नं द॒द्धि सू॒रिश्चि॑दो॒हते ॥४॥ आ॒वो यस्य॑ द्वि॒व
हैसो॒ऽर्केषु॑ सानु॒षग॑सन्त । आ॒जावि॑न्द्र॒स्येन्द्रो॒ प्रावो॒ वाजे॑षु वा॒जिनं॑
॥५॥ यथा॒ पूर्वे॑भ्यो जरि॒तृभ्य॑ इ॒न्द्र मय॑ इ॒वापो॑ न तृ॒ण्यंते॑ ब॒भूय॑ । ता॒
मनु॑ त्वा नि॒विदं॑ जोह॒वीमि॑ वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रदा॑नुं ॥ ६ ॥ १९ ॥

॥ १७७ ॥ १-५ अगस्त्यः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १७७ ॥ आ च॑र्षणि॒प्रा वृ॒षभो॑ जना॒नां राजा॑ कृ॒ष्टीनां॑
पु॒रुहू॑त इ॒न्द्रः । स्तु॒तः अ॒वस्य॑न्नव॒सोप॑ म॒द्रिग्यु॑क्ता हरी॒ वृष॑
णा या॒ह्यर्वा॑ङ् ॥१॥ ये ते॒ वृष॑णो वृष॒भासं॑ इ॒न्द्र ब्र॑ह्म॒युजो॑
वृष॑रथा॒सो अ॒त्याः । ताँ आ ति॑ष्ठ॒ तेभि॒रा या॒ह्यर्वा॑ङ् हवा॑महे
त्वा सु॒त इ॒न्द्र सोमे॑ ॥२॥ आ ति॑ष्ठ॒ रथं॑ वृष॑णं वृषा॒ ते सु॒तः
सोमः॑ परि॒षिक्ता॑ म॒धूनि॑ । यु॒क्ता वृष॑भ्यां वृष॒भ क्षि॑ती॒नां हरि॑-

अ० २. अ० ४. व० २०.] ॥ १५८ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७७.

ऽवान् दस्युं अ॒व॒तं अ॒षः पा॒त्रं न शो॒चिषां ॥ ३ ॥ मु॒षाय॒ सूर्यं
क॒वे च॒क्रं ई॒शानः अ॒जसा॒ वह॑ शु॒ष्णाय॒ व॒धं कु॒त्सं वा॒तस्य॒ अ॒श्वैः
॥ ४ ॥ शु॒ष्मिन्ऽत॒मः हि ते॒ मदः॑ द्यु॒स्मिन्ऽत॒मः उ॒त क्र॒तुः वृ॒त्र-
ऽघ्ना व॒रिवः॑ऽवि॒दा मं॒सी॒ष्टाः अ॒श्वऽसा॒त॒मः ॥ ५ ॥ यथा॑ पूर्वे॒भ्यः
ज॒रि॒तृ॒भ्यः इ॒न्द्र म॒यः॑ऽइ॒व आ॒पः न तृ॒ण्यते॑ ब॒भूथ॑ तां अ॒नु त्वा
नि॒ऽवि॒दं जो॒ह॒वी॒मि वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रऽदा॑नुं ॥ ६ ॥ १८ ॥

॥ १७६ ॥ म॒त्सि नः॒ वस्यः॑ऽइ॒ष्टये॒ इ॒न्द्र इ॒न्द्रो॒ वृ॒षा आ वि॒श ऋ॒-
घा॒यमा॑णः इ॒न्व॒सि श॒त्रुं अ॒न्ति न वि॒द॒सि ॥ १ ॥ तस्मि॑न् आ वे॒-
श॒य गि॒रः यः ए॒कः च॒र्ष॒णी॒नां अ॒नु स्व॒धा यं उ॒प्यते॑ य॒वं न च॒र्क-
षत् वृ॒षा ॥ २ ॥ यस्य॑ वि॒श्वानि॑ ह॒स्तयोः॑ पंच॒ क्षि॒ती॒नां वसु॑ स्वा॒-
श॒यस्व॒ यः अ॒स्मऽधु॒क् दि॒व्याऽइ॒व अ॒शनिः॑ ज॒हि ॥ ३ ॥ अ॒सु॒न्व॒तं
स॒मं ज॒हि दुः॑ऽन॒शं यः न ते॒ मयः॑ अ॒स्मभ्यं॑ अ॒स्य वे॒दनं॑ द॒द्वि सूरिः॑
चि॒त् ओ॒ह॒ते ॥ ४ ॥ आ॒वः यस्य॑ द्विऽब॒र्हसः॑ अ॒र्केषु॑ सा॒नुष॒क् अ॒स॒त्
आ॒जौ इ॒न्द्रस्य॑ इ॒न्द्रो॒ प्र आ॒वः वा॒जेषु॑ वा॒जिनं॑ ॥ ५ ॥ यथा॑ पूर्वे॒भ्यः
ज॒रि॒तृ॒भ्यः इ॒न्द्र म॒यः॑ऽइ॒व आ॒पः न तृ॒ण्यते॑ ब॒भूथ॑ तां अ॒नु त्वा
नि॒ऽवि॒दं जो॒ह॒वी॒मि वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒जनं॑ जी॒रऽदा॑नुं ॥ ६ ॥ १९ ॥

॥ १७७ ॥ आ च॒र्ष॒णिऽप्राः॑ वृ॒षभः॑ ज॒नानां॑ रा॒जा कृ॒ष्टी॒नां पु॒-
रु॒ऽहूतः॑ इ॒न्द्रः स्तु॒तः अ॒व॒स्यन् अ॒वसा॑ उप॒ म॒द्रिक् यु॒क्ता ह॒री वृ॒-
ष॒णा आ या॒हि अ॒र्वाङ् ॥ १ ॥ ये ते॒ वृ॒ष॒णः वृ॒षभा॑सः इ॒न्द्र ब॒ह्व-
ऽयु॒जः वृ॒षऽर॒थासः॑ अ॒त्याः ता॒न् आ ति॒ष्ठ ते॒भिः आ या॒हि अ॒र्वाङ्
ह॒वा॒महे॒ त्वा सु॒ते इ॒न्द्र सो॒मे ॥ २ ॥ आ ति॒ष्ठ रथं॑ वृ॒ष॒णं वृ॒षा ते॒ सु॒तः
सो॒मः परि॑ऽसि॒क्ता म॒धूनि॑ यु॒क्ता वृ॒षऽभ्यां॑ वृ॒षभ॑ क्षि॒ती॒नां ह॒रि-

अ० २. अ० ४. व० २२.] ॥ १५९ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७९.

भ्यां याहि प्रवतोपं मद्रिक् ॥ ३ ॥ अयं यज्ञो देवया अयं
मियेध इमा ब्रह्माण्यमिन्द्र सोमः । स्तीर्णं बर्हिरा तु शक्र
प्र याहि पिबा निषद्य वि मुचा हरी इह ॥ ४ ॥ ओ सुष्टुत
इन्द्र याह्यर्वाङ्मुप ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः । विद्याम वस्तो-
रवसा गृणंतो विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥ ५ ॥ २० ॥

॥ १७८ ॥ १-५ अगस्त्यः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १७८ ॥ यद्वा स्या त इन्द्र श्रुष्टिरस्ति यया बभूथ जरितृभ्य
ऊती । मा नः कामं महयंतमा धग्विश्वा ते अश्यां पर्याप
आयोः ॥ १ ॥ न घा राजेन्द्र आ दभन्नो या नु स्वसारा कृण्वंत
योनौ । आपश्चिदस्मै सुतुका अवेषङ्गमन्न इन्द्रः सख्या वयश्च
॥ २ ॥ जेता नृभिरिन्द्रः पृत्सु शूरः श्रोता हवं नाधमानस्य कारोः ।
प्रभर्ता रथं दाशुष उपाक उद्यता गिरो यदि च त्मना भूत ॥ ३ ॥
एवा नृभिरिन्द्रः सुश्रवस्या प्रखादः पृक्षो अभि मित्रिणो भूत ।
समर्थ इषः स्तवते विवाचि सत्राकरो यजमानस्य शंसः ॥ ४ ॥
त्वया वयं मघवन्निन्द्र शचूनभि याम महतो मन्यमानान् । त्वं
चाता त्वमु नो वृधे भूर्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥ ५ ॥ २१ ॥

॥ १७९ ॥ १. २ लोपमुद्रा । ३. ४ अगस्त्यः । ५. ६ अतिवासी ब्रह्मचारी ॥
रतिः ॥ १-४. ६ त्रिष्टुप् । ५ बृहती ॥

॥ १७९ ॥ पूर्वीरिहं शरदः शश्रमाणा दोषा वस्तोरु-
षसो जरयंतीः । मिनाति श्रियं जरिमा तनूनामपू नु
पत्नीर्वृषणो जगम्युः ॥ १ ॥ ये चिद्धि पूर्वं ऋतसाप
आसन्त्माकं देवेभिरवदन्तानि । ते चिदवा सुर्नह्यंतमापुः
समू नु पत्नीर्वृषभिर्जगम्युः ॥ २ ॥ न मृषा श्रान्तं यद-
वति देवा विश्वा इत्स्पृधो अभ्यश्वाव । जयावेदत्र शत-

अ० २. अ० ४. व० २२.] ॥ १५९ ॥ [म० १. अ० २३. सू० १७९.

ऽभ्यां याहि प्रऽवता उप मद्रिक् ॥ ३ ॥ अयं यज्ञः देवऽयाः अयं
मियेधः इमा ब्रह्माणि अयं इंद्र सोमः स्तीर्णं बर्हिः आ तु शक्र
प्र याहि पिब निऽसद्यं वि मुच हरी इह ॥ ४ ॥ ओ सुऽस्तुतः
इंद्र याहि अर्वाङ् उप ब्रह्माणि मान्यस्य कारोः विद्याम वस्तोः
अवसा गृणंतः विद्याम इषं वृजनं जीरऽदानुं ॥ ५ ॥ २० ॥

॥ १७८ ॥ यत् ह स्या ते इंद्र श्रुष्टिः अस्ति यया वभूय जरितृ-
ऽभ्यः ऊती मा नः कामं महयंतं आ धक् विश्वा ते अश्यां परि
आपः आयोः ॥ १ ॥ न घ राजा इंद्रः आ दभत् नः या नु स्वसारा
कृणवंत योनौ आपः चित् अस्मै सुऽतुकाः अवेषन् गमत् नः
इंद्रः सख्या वयः च ॥ २ ॥ जेता नृऽभिः इंद्रः पृत्तऽसु शूरः श्रोता
हवं नाधमानस्य कारोः प्रऽभर्ता रथं दाशुषः उपाके उतऽयंता
गिरः यदि च त्मना भूत् ॥ ३ ॥ एव नृऽभिः इंद्रः सुऽश्रवस्या प्र-
ऽखादः पृक्षः अभि मित्रिणः भूत् सऽमर्ये इषः स्तवते विऽवाचि
सत्राऽकरः यजमानस्य शंसः ॥ ४ ॥ त्वया वयं मघऽवन् इंद्र शत्रून्
अभि स्याम महतः मन्यमानान् त्वं चाता त्वं ऊं नः वृधे भूः वि-
द्याम इषं वृजनं जीरऽदानुं ॥ ५ ॥ २१ ॥

॥ १७९ ॥ पूर्वीः अहं शरदः शश्रमाणा दोषाः वस्तोः उषसः
जरयंतीः मिनाति श्रियं जरिमा तनूना अपि ऊं नु पत्नीः वृ-
षणः जगम्युः ॥ १ ॥ ये चित् हि पूर्वं ऋतऽसापः आसन् साकं दे-
वेभिः अवदन् ऋतानि ते चित् अव असुः नहि अंतं आपुः सं
ऊं नु पत्नीः वृषऽभिः जगम्युः ॥ २ ॥ न मृषा श्रान्तं यत् अवति
देवाः विश्वाः इत् स्पृधः अभि अश्रवाव जयाव इत् अत्र गत-

अ० २. अ० ४. व० २४.] ॥ १६० ॥ [म० १. अ० २४. सू० १६०.]

नीथमाजिं यत्सम्यंचा मिथुनावभ्यजाव ॥ ३ ॥ नदस्य मा
रुधतः काम आगन्वित आजतो अमुतः कुतश्चित् । लोपा-
मुद्रा वृषणं नी रिणाति धीरमधीरा धयति श्वसंतं ॥ ४ ॥
इमं नु सोममंतितो हत्सु पीतमुप ब्रुवे । यत्सीमागंश्चकृमा
तत्सु मृकृतु पुलुकामो हि मर्त्यैः ॥ ५ ॥ अगस्त्यः खनमानः
खनित्रैः प्रजामपत्यं बलमिच्छमानः । उभौ वर्णावृषिरुयः
पुंपोष सत्या देवेष्वशिषो जगाम ॥ ६ ॥ २२ ॥ २३ ॥

॥ १८० ॥ १-१० अगस्त्यः ॥ अश्विनौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १६० ॥ युवो रजांसि सुयमासो अश्वा रथो यद्वां पर्यणीसि
दीयन्त । हिरण्यया वां पवयः प्रुषायन्मध्वः पिबन्ता उषसः
सचेथे ॥ १ ॥ युवमत्यस्याव नक्षथो यद्विपत्मनो नर्यस्य प्रय-
ज्योः । स्वसा यद्वां विश्वगूतीं भराति वाजायेट्टे मधुपाविषे
च ॥ २ ॥ युवं पय उस्त्रियायामधत्तं पक्वमामायामव पूर्वं गोः ।
अंतर्गदनिनो वामृतसू हारो न शुचिर्यजते हविष्मान् ॥ ३ ॥
युवं ह घमे मधुमंतमत्रयेऽपो न क्षोदोऽवृणीतमेषे । तद्वां
नरावश्विना पश्वदष्टी रथ्येव चक्रा प्रति यन्ति मध्वः ॥ ४ ॥ आ
वां दानाय ववृतीय दस्रा गोरोहेण तौग्यो न जित्रिः । अपः
क्षोणी संचते माहिना वां जूर्णो वामक्षुरंहसो यजत्रा ॥ ५ ॥ २३ ॥
नि यद्युवेथे नियुतः सुदानू उप स्वधाभिः सृजथः पुरंधिं ।
प्रेषद्वेषद्वातो न सूरिस महे ददे सुव्रतो न वाजं ॥ ६ ॥ वयं
चिद्धि वां जरितारः सत्या विपन्यामहे वि परिहितावान् ।
अथा चिद्धि ष्माश्विनावनिद्या पाथो हि ष्मा वृषणावन्तिदेवं
॥ ७ ॥ युवां चिद्धि ष्माश्विनावनु द्यून्विरुद्रस्य प्रसवणस्य सा-

प्र० २. अ० १. व० ७.] ॥ ११० ॥ [म० १. अ० १८. सू० १२४.

एस्य धाम अनवद्याः चिंशतं योजनानि एकाऽएका क्रतुं परि
रंति सद्यः ॥ ८ ॥ जानती अहः प्रथमस्य नाम शुक्रा कृष्णात अ-
तनिष्ट श्वितीची ऋतस्य योषा न मिनाति धाम अहःऽअहः
नेऽकृतं आऽचरंती ॥ ९ ॥ कन्याऽइव तन्वा शाशदाना एषि देवि
एवं इयं क्षमाणं संऽस्मयमाना युवतिः पुरस्तात् आविः वक्षोसि
कृणुषे विऽभाती ॥ १० ॥ ५ ॥ सुऽसंकाशा मातृमृष्टाऽइव योषा
प्राविः तन्वं कृणुषे हशे कं भद्रा त्वं उषः विऽतरं वि उच्छ न तत्
अन्याः उषसः नशंत ॥ ११ ॥ अश्वऽवतीः गोऽमंतीः विश्व-
वाराः यतमानाः रुश्मिऽभिः सूर्यस्य परा च यंति पुनः आ च
रंति भद्रा नाम वहमानाः उषसः ॥ १२ ॥ ऋतस्य रुश्मिं अ-
सुऽयच्छमाना भद्रंऽभद्रं क्रतुं अस्मासु धेहि उषः नः अद्य सुऽह वा
वे उच्छ अस्मासु रायः सघवत्ऽसु च स्युः ॥ १३ ॥ ६ ॥

॥ १२४ ॥ उषाः उच्छंती संऽद्धा ने अग्रौ उत्तऽयन सूर्यः उर्वि-
ज्योतिः अश्वेत् देवः नः अत्र सविता नु अर्थं प्र अमावीत
इऽपत् प्र चतुःऽपत् इत्यै ॥ १ ॥ अमिनती दद्यानि यतानि
ऽमिनती मनुष्या युगानि द्युषीणां उपमा शश्वतीनां आ-
यतीनां प्रथमा उषाः वि अद्यौत् ॥ २ ॥ एषा दिवः दुहिता प्रति
दर्शि ज्योतिः वसाना समना पुरस्तात् ऋतस्य पंथां अनु गति
धु प्रजानतीऽइव न दिशः मिनाति ॥ ३ ॥ उपो अदर्शि शुंध्यु-
न वक्षः नोधाऽइव आविः अकृत प्रियाणि अद्यऽमत न
सतः बोधयंती शश्वत्ऽतमा आ अगात् पुनः आऽद्व्युषीणां
॥ ४ ॥ पूर्वे अर्धे रजसः अश्वस्य गवां जनित्री अकृत प्र क्रतुं वि ऊं
यते विऽतरं वरीयः आ उभा पृणंती पिबोः उषऽस्या ॥ ५ ॥ ७ ॥

अ० २. अ० ४. व० २६.] ॥ १६१ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८१.

तौ । अगस्त्यो नरां नृषु प्रशस्तः काराधुनीव चितयत्सहस्रैः ॥ ८ ॥
प्र यद्वहेथे महिना रथस्य प्र स्यंद्रा याथो मनुषो न होता । धत्तं
सूरिभ्य उत वा स्वश्वं नासत्या रयिषाचः स्याम ॥ ९ ॥ तं वां
रथं वयमद्या हुवेम स्तोमैरश्विना सुविताय नव्यं । अरिष्टनेमिं
परि द्यामियानं विद्यामेपं वृजनं जीरदानुं ॥ १० ॥ २४ ॥

॥ १८१ ॥ १-९ अगस्त्यः ॥ अश्विनौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १८१ ॥ कटु प्रेष्ठाविषां रयीणामध्वर्यता यदुन्निनीथो अ-
पां । अयं वां यज्ञो अकृत प्रशस्तिं वसुंधिती अवितारा जना-
नां ॥ १ ॥ आ वामश्वासः शुचयः पयस्या वातरंहसो दिव्यासो
अत्याः । मनोजुवो वृषणो वीतपृष्ठा एह स्वराजो अश्विना
वहंतु ॥ २ ॥ आ वां रथोऽवनिर्न प्रवत्वान्सृप्रबंधुरः सुविताय
गम्याः । वृष्णः स्थातारा मनसो जवीयानहंपूर्वो यजतो धिषण्या
यः ॥ ३ ॥ इहेह जाता समवावशीतामरेपसा तन्वाऽनामभिः
स्वैः । जिष्णुर्वामन्यः सुमखस्य सूरिर्दिवो अन्यः सुभगः पुत्र
ऊहे ॥ ४ ॥ प्र वां निचेरुः ककुहो वशां अनु पिशंगरूपः सद-
नानि गम्याः । हरी अन्यस्य पीपयंत वाजैर्मथा रजांस्यश्विना
वि घोषैः ॥ ५ ॥ २५ ॥ प्र वां शरद्वान्वृषभो न निष्पाट पूर्वीरि-
षश्चरति मध्व इष्णन् । एवैरन्यस्य पीपयंत वाजैर्वेषतीरुर्ध्वा
नद्यो न आगुः ॥ ६ ॥ असर्जि वां स्थविरा वेधसा गीर्वाह्णे
अश्विना चेधा क्षरंती । उपस्तुताववतं नाधमानं यामन्नया-
मज्जृणुतं हवमे ॥ ७ ॥ उत स्या वां रुशतो वप्ससो गीस्त्रिबर्हिषि
सदमि पिन्वते नृन् । वृषां वां मेघो वृषणा पीपाय गोर्न सेके मनु-
षो दशस्यन् ॥ ८ ॥ युवां पूषेवाश्विना पुरंधिरग्निमुषां न जरते हवि-

अ० २. अ० ४. व० २६.] ॥ १६१ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८१.

तौ अगस्त्यः नरां नृषु प्रऽशस्तः काराधुनीऽइव चितयत् सहसैः
॥८॥ प्र यत् वहैथे महिना रथस्य प्र स्यंद्रा याथः मनुषः न होता
धत्तं सूरिऽभ्यः उत वा सुऽअश्वं नासत्या रयिऽसाचः स्याम ॥९॥
तं वां रथं वयं अद्य हुवेम स्तोमैः अश्विना सुविताय नव्यं अरि-
ष्टऽनेमिं परिद्यां इयानं विद्याम इषं वृजनं जीरऽदानुं ॥१०॥ २४॥

॥१८१॥ कत् ऊं प्रेष्ठौ इषां रयीणां अध्वर्यतां यत् उतऽनि-
नीथः अपां अयं वां यज्ञः अकृत प्रऽशस्तिं वसुऽधिती० अवि-
तारा जनानां ॥ १ ॥ आ वां अश्वासः शुचयः पयऽपाः वात-
ऽरंहसः दिव्यासः अत्याः मनऽजुवः वृषणः वीतऽपृष्ठाः आ इह
स्वऽराजः अश्विना वहंतु ॥ २ ॥ आ वां रथः अवनिः न प्रवत्वान्
सुप्रऽवंधुरः सुविताय गम्याः वृष्णः स्थातारा मनसः जवीयान्
अहंऽपूर्वः यजतः धिष्ण्या यः ॥ ३ ॥ इहऽइह जाता सं अवा वशी-
तां अरेपसा तन्वा नामऽभिः स्वैः जिष्णुः वां अन्यः सुऽमखस्य
सूरिः दिवः अन्यः सुऽभगः पुत्रः ऊहे ॥ ४ ॥ प्र वां निऽचेरुः ककुहः
वशान् अनु पिशंगऽरूपः सदनानि गम्याः हरीः अन्यस्य पी-
पयंत वाजैः मथ्ना रजांसि अश्विना वि घोषैः ॥ ५ ॥ २५ ॥ प्र वां
शरत्ऽवान् वृषभः न निष्वाट् पूर्वीः इषः चरति मध्वः इष्णान्
एवैः अन्यस्य पीपयंत वाजैः वेषंतीः ऊर्ध्वाः नद्यः नः आ अगुः
॥ ६ ॥ असर्जि वां स्थविरा वेधसा गीः बाह्वे अश्विना वेधा क्षरंती
उपऽस्तुतौ अवतं नाधमानं यामन् अयामन् शृणुतं हव मे ॥ ७ ॥
उत स्या वां रुशतः वप्ससः गीः त्रिऽबर्हिषि सदसि पिन्वते
नृन् वृषा वां मेघः वृषणा पीपाय गोः न सेके मनुषः दशस्यन्
॥ ८ ॥ युवां पूषाऽइव अश्विना पुरऽधिः अमिं उषां न जरते हवि-

अ० २. अ० ४. व० २९.] ॥ १६२ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८३.

षान् । हुवे यद्वा वरिवस्या गृणानो विद्यामेषं वृजनं जी-
रदानुं ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ १८२ ॥ १-८ अगस्त्यः ॥ अश्विनौ ॥ १-५. ७ जगती । ६. ८ त्रिष्टुप् ॥

॥ १८२ ॥ अभूदिदं वयुनमो षु भूषता रथो वृषण्वान्मदता
मनीषिणः । धियंजिन्वा धिषण्या विशपलावसू दिवो नपा-
ता सुकृते शुचित्रता ॥ १ ॥ इंद्रतमा हि धिषण्या मरुतमा दसा
दंसिष्ठा रथ्या रथीतमा । पूर्णं रथं वहेथे मध्व आचितं तेन दा-
श्वांसमुप याथो अश्विना ॥ २ ॥ किमत्र दसा कृणुथः किमा-
साथे जनो यः कश्चिदहविर्महीयते । अति क्रमिष्टं जुरतं
पणोरसुं ज्योतिर्विप्राय कृणुतं वचस्यवे ॥ ३ ॥ जंभयंतमभितो
रायतः शुनो हतं मृधो विदथुस्तान्यश्विना । वाचंवाचं जरितू
रत्निनी कृतमुभा शंसं नासत्यावतं मम ॥ ४ ॥ युवमेतं चक्रथुः
सिंधुषु प्रवमात्मन्वंतं पक्षिणं तौग्याय कं । येन देवत्रा मनसा
निरुहथुः सुपप्रनी पैतथुः क्षोदसो महः ॥ ५ ॥ २७ ॥ अर्वविद्धं तौ-
ग्यमप्स्व १ तरनारंभणे तमसि प्रविद्धं । चतस्रो नावो जठलस्य
जुष्टा उदश्विभ्यामिषिताः पारयन्ति ॥ ६ ॥ कः स्विद्धृक्षो नि-
ष्ठितो मध्ये अर्णसो यं तौग्यो नाधितः पर्यषस्वजत् । पूर्णा
मृगस्य पतरोरिवारभ उदश्विना ऊहथुः श्रोमंताय कं ॥ ७ ॥ तद्वा
नरा नासत्यावनुं प्याद्यद्वां मानास उचथमवोचन् । अस्मादद्य
सदसः सोम्यादा विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥ ८ ॥ २८ ॥

॥ १८३ ॥ १-६ अगस्त्यः ॥ अश्विनौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १८३ ॥ तं युंजाथां मनसो यो जवीयान त्रिवंधुरो वृषणा
यस्त्रिचक्रः । येनोपयाथः सुकृतो दुरोणं त्रिधातुना पतथो

अ० २. अ० ४. व० २९.] ॥ १६२ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८३.

षान् हुवे यत् वां वरिवस्या गृणानः विद्याम इषं वृजनं जीर-
ऽदानुं ॥ ९॥ २६ ॥

॥ १८२ ॥ अभूत् इदं वयुनं ओ सुभूषत् रथः वृषणऽवान् मदत
मनीषिणः धियंऽजिन्वा धिषण्यां विपलावसू दिवः नपाता
सुऽकृते शुचिऽवता ॥ १ ॥ इदंऽतमा हि धिषण्यां मरुतऽतमा
दस्मा दंसिष्ठा रथ्या रथिऽतमा पूर्णे रथं वह्ये मध्वः आऽचितं
तेन दाश्वांसं उप याथः अश्विना ॥ २ ॥ किं अत्र दस्मा कृणुथः
किं आसाथे जनः यः कः चित् अहविः महीयते अति क्रमिष्टं
जुरतं पणेः असुं ज्योतिः विप्राय कृणुतं वचस्यवे ॥ ३ ॥ जंभयतं
अभितः रायतः शुनः हतं मृधः विदथुः तानि अश्विना वाचं-
ऽवाचं जरितुः रत्निनी कृतं उभा शंसं नासत्या अवतं मम ॥ ४ ॥
युवं एतं चक्रथुः सिंधुषु प्रवं आत्मनऽवतं पक्षिणं तौग्याय कं
येन देवऽवा मनसा निऽऽहथुः सुऽपप्रनि पेतथुः क्षोदंसः महः
॥ ५ ॥ २७ ॥ अवऽविद्धं तौग्यं अपऽसु अंतः अनारंभणे तमंसि
प्रऽविद्धं चतस्रः नावः जठलस्य जुष्टाः उत् अश्विऽभ्यां उपिताः
पायंति ॥ ६ ॥ कः स्वित् वृक्षः निऽस्थितः मध्ये अणीसः यं तौ-
ग्यः नाधितः परिऽअसंस्वजत् पूर्णा मृगस्य पतरोऽडव आ-
ऽरभे उत् अश्विनौ ऊहथुः श्रोमंताय कं ॥ ७ ॥ तत् वां नरा ना-
सत्यौ अनुं स्यात् यत् वां मानासः उचथं अवोचन् अस्मात्
अद्य सदंसः सोम्यात् आ विद्याम इषं वृजनं जीरऽदानुं ॥ ८ ॥ २८ ॥

॥ १८३ ॥ तं युंजाथां मनसः यः जवीयान् चिऽबंधुरः वृषणा यः
चिऽचक्रः येन उपऽयाथः सुऽकृतः दुरोणं चिऽधातुना पतथः

अ० २. अ० ५. व० १.]   ॥ १६३ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८४.

वि॒र्न प॒रैः ॥ १ ॥ सु॒वृ॒द्रथो॑ वर्तते॒ यन्न॒भि॒क्षां यत्तिष्ठ॑थः॒ क्रतु॑-
म॒न्तानु॑ पृ॒क्षे । व॒पुर्व॒पु॒ष्या स॑चतामि॒यं गी॒र्दिवो॑ दु॒हि॒त्रोष॑सा
स॒चे॒थे ॥ २ ॥ आ तिष्ठ॑तं सु॒वृ॒तं यो रथो॑ वा॒मनु॑ व्र॒तानि॒ वर्त॑ते
ह॒विष्मा॑न् । येन॑ नरा नास॒त्येष॒य॒ध्यै वर्ति॑र्याथ॒स्तन॑याय॒ त्मने॑
च ॥ ३ ॥ मा वां वृ॒को मा वृ॒कीरा द॑ध॒र्षी॒न्मा परि॑ वर्त॒न्मु॒त
मा॒ति॒ ध॒क्तं । अ॒यं वा॑ भा॒गो नि॒हित इ॒यं गी॒र्द॒सा॒वि॒मे वा॑
नि॒धयो॑ म॒धूनां॑ ॥ ४ ॥ यु॒वां गो॑त॒मः पु॒रु॒मी॒हो अ॒चि॒र्द॒सा
ह॒व॒तेऽव॑से ह॒विष्मा॑न् । दि॒शं न दि॒ष्टामृ॑जू॒येव॒ य॒न्ता मे॒ हव॑
नास॒त्योप॑ या॒तं ॥ ५ ॥ अ॒ता॒रि॒ष्म त॑म॒स॒स्पार॑म॒स्य प्र॑ति वां
स्तो॒मो अ॒श्वि॒नाव॑धा॒यि । ए॒ह या॑तं प॒थि॒भिर्दे॒व॒यानै॑र्वि॒द्यामे॒षं
वृ॒जनं॑ जी॒र॒दानु॑ ॥ ६ ॥ २९ ॥ ४ ॥

॥ १८४ ॥ १-६ अगस्त्यः ॥ अश्विनौ ॥ विष्टुप ॥

॥ १८४ ॥ ता वा॒म॒द्य ता॒व॒परं॑ हु॒वे॒मो॒च्छ॑त्या॒मुष॑सि॒ वह्नि॑-
रु॒क्थैः । नास॑त्या॒ कु॒हं चि॒त्स॑न्ता॒व॒र्यो दि॒वो न॑पा॒ता सु॒दास्त॑-
रा॒य ॥ १ ॥ अ॒स्मे ऊ॒ षु वृ॑ष॒णा मा॒द॒ये॒था॒मु॒त्प॒र॑णी॒ह॑त॒मूर्त्या॑ म॒द॑-
ता । श्रु॒तं मे॒ अ॒च्छो॑क्ति॒भिर्म॑ती॒नामे॑ष्टा॒ नरा॒ नि॒चे॒तारा॑ च॒ करैः॑
॥ २ ॥ श्रि॒ये पू॑ष॒न्नि॒षुकृ॑ते॒व दे॒वा नास॑त्या॒ वह॑तुं सूर्या॒याः । व॒च्यंते॑
वां क॒कुहा॑ अ॒प्सु जा॒ता यु॒गा जू॒र्ये॒व व॑रु॒णस्य॑ भू॒रैः ॥ ३ ॥ अ॒स्मे
सा वा॑ मा॒ध्वी रा॒तिर॑स्तु॒ स्तोमं॑ हि॒नो॑तं मा॒न्यस्य॑ का॒रोः । अ॒नु
य॒द्वा श्र॑व॒स्या सु॒दानू॑ सु॒वी॒र्या॑य च॒र्ष॒णयो॑ म॒द॑ति ॥ ४ ॥ ए॒ष
वां स्तो॒मो अ॒श्वि॒नाव॑का॒रि मा॑ने॒भिर्म॑घ॒वाना॑ सु॒वृ॒क्ति । या॒तं
व॒र्ति॒स्तन॑याय॒ त्मने॑ चा॒ग॒स्त्ये नास॑त्या॒ म॒द॑ता ॥ ५ ॥ अ॒ता॒रि॒ष्म
त॑म॒स॒स्पार॑म॒स्य प्र॑ति वां स्तो॒मो अ॒श्वि॒नाव॑धा॒यि । ए॒ह या॑तं
प॒थि॒भिर्दे॒व॒यानै॑र्वि॒द्यामे॒षं वृ॒जनं॑ जी॒र॒दानु॑ ॥ ६ ॥ १ ॥

अ० २. अ० ५. व० १.]   ॥ १६३ ॥   [म० १. अ० २४. सू० १८४.

विः न प॒र्यैः ॥१॥ सु॒ऽवृत् रथः वर्त॑ते यन् अ॒भि क्षां यत् तिष्ठ॑थः
 ऋतु॑ऽम॒न्ता अनु॑ पृ॒क्षे वपुः व॒पुषा स॒च॒तां इ॒यं गीः दि॒वः दु॒हि॒त्रा
 उ॒षसा॑ स॒चे॒थे ॥२॥ आ तिष्ठ॑तं सु॒ऽवृत्तं यः रथः वां अनु॑ व॒ता-
 नि वर्त॑ते ह॒विष्मान् येन॑ न॒रा ना॒स॒त्या इ॒ष्य॒ध्वै वर्तिः॑ या॒थः तन॑-
 याय॑ त्मने च ॥३॥ मा वां वृ॒कः मा वृ॒कीः आ द॒ध॒र्षी॒ति मा परि॑
 व॒र्त्त॑ उ॒त मा अ॒ति ध॒क्तं अ॒यं वां भा॒गः निऽहि॑तः इ॒यं गीः द॒स्यै
 इ॒मे वां निऽध॑यः म॒धूनां ॥४॥ यु॒वां गो॒त॒मः पु॒रु॒ऽमी॒ळः अ॒भिः
 द॒स्यै ह॒व॒ते अ॒व॒से ह॒विष्मान् दि॒शं न दि॒ष्टां ऋ॒जु॒याऽइ॒व य॑न्ता
 आ मे ह॒व॑ ना॒स॒त्या उ॒प या॑तं ॥५॥ अ॒ता॒रि॒ष्म त॒म॒सः पा॒रं अ॒स्य
 प्र॒ति वां स्तो॒मः अ॒श्वि॒नौ अ॒धा॒यि आ इ॒ह या॑तं प॒थिऽभिः दे॒-
 व॒ऽयानैः॑ वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒ज॒नं जी॒र॒ऽदा॒नुं ॥ ६ ॥ २९ ॥ ४ ॥

॥१८४॥ ता वां अ॒द्य तौ अ॒परं॑ ह॒वे म॒ उ॒च्छ॑त्या उ॒षसि॑ वह्निः उ॒क्थैः
 ना॒स॒त्या कु॒हं चि॒त् सं॒तौ अ॒र्यः दि॒वः न॒पा॒ता सु॒दाऽत॑राय ॥१॥
 अ॒स्मे॒ ऊं सु॒वृष॑णा मा॒द॒ये॒थां उ॒त प॒णी॒न् ह॒तं ऊ॒र्म्या म॑द॒ता श्रु॑तं
 मे अ॒च्छो॒क्तिऽभिः॑ म॒ती॒नां ए॒ष्टा न॒रा निऽचै॑तारा च॒ करैः ॥२॥
 श्रि॒ये पू॒षन् इ॒षु॒कृता॑ऽइ॒व दे॒वा ना॒स॒त्या व॒ह॒तुं सू॒र्यायाः व॒च्यंते॑
 वां क॒कु॒हाः अ॒प्ऽसु जा॒ताः यु॒गा जू॒र्णाऽइ॒व व॒रु॒णस्य॑ भू॒रः ॥३॥
 अ॒स्मे॒ सा वां मा॒ध्वी रा॒तिः अ॒स्तु स्तो॒मं हि॒नो॒तं मा॒न्यस्य॑ का॒रोः
 अनु॑यत् वां श्र॒व॒स्या सु॒ऽदा॒नू॒ सु॒ऽवी॒र्या॑य च॒र्ष॒णयः॑ म॑द॒ति ॥४॥
 ए॒षः वां स्तो॒मः अ॒श्वि॒नौ अ॒का॒रि मा॒ने॒भिः म॒घऽवा॒ना सु॒ऽवृ॒क्ति
 या॑तं वर्तिः तन॑याय त्मने च अ॒ग॒स्त्यै ना॒स॒त्या म॑द॒ता ॥५॥ अ॒ता॒-
 रि॒ष्म त॒म॒सः पा॒रं अ॒स्य प्र॒ति वां स्तो॒मः अ॒श्वि॒नौ अ॒धा॒यि आ इ॒ह
 या॑तं प॒थिऽभिः॑ दे॒व॒ऽयानैः॑ वि॒द्याम॑ इ॒षं वृ॒ज॒नं जी॒र॒ऽदा॒नुं ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १८५ ॥ १-११ अगस्त्यः ॥ द्यावापृथिवी ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥१८५॥ क॒तरा पूर्वा॑ क॒तराप॑रा॒योः क॒था जा॒ते क॒वयः॑ को
 वि वे॒द । वि॒श्वं त्मना॑ वि॒भृतो॑ य॒द्ध नाम॑ वि व॑र्तेति॒ अह॑नी
 च॒क्रिये॑व ॥१॥ भूरि॑ द्वे अ॒चर॑न्ती च॒रन्तं प॒ङ्क्तं॑ गर्भ॑म॒पदी॑ दधा॒ते ।
 नित्यं॑ न स॒नून् पि॒त्रोरु॒पस्थे॑ द्यावा॒ रक्ष॑न्तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त् ॥२॥
 अ॒ने॒हो दा॒त्रम॑दि॒तेर॒न॒र्व हु॒वे स्व॑र्वद॒वधं॑ नम॑स्वत् । तद्रो॒-
 द॒सी ज॒नय॑न्तं ज॒रि॒त्रे द्यावा॒ रक्ष॑न्तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त् ॥३॥
 अ॒त॑प॒माने॒ अव॑साव॑न्ती अ॒नु ष्या॑म॒ रोद॑सी दे॒वपु॑त्रे । उ॒भे
 दे॒वाना॑मु॒भये॑भि॒र॒ह्नां द्यावा॒ रक्ष॑न्तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त् ॥४॥
 सं॒गच्छ॑माने यु॒वती॑ स॒मन्ते॒ स्वसा॑रा जा॒मी पि॒त्रोरु॒पस्थे॑ ।
 अ॒भि॒जिघ्र॑न्ती भु॒वन॑स्य॒ नाभिं॑ द्यावा॒ रक्ष॑न्तं पृथि॒वी नो॒
 अ॒भ्वा॑त् ॥५॥२॥ उ॒र्वी स॒द्य॑नी बृ॒हती॑ ऋ॒तेन॑ हु॒वे दे॒वाना॑-
 म॒वसा॑ ज॒नित्री॑ । द॒धाते॒ ये अ॒मृतं॑ सु॒प्रती॑के द्यावा॒ रक्ष॑न्तं
 पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त् ॥६॥ उ॒र्वी पृ॒थ्वी ब॑हु॒ले दू॒रेऽन्ते॒ उप॑ ब्रु॒वे
 नम॑सा य॒ज्ञे अ॒स्मिन् । द॒धाते॒ ये सु॒भगे॑ सु॒प्रतू॑र्ती द्यावा॒ रक्ष॑न्तं
 पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त् ॥७॥ दे॒वान्वा॒ यच्च॑कृ॒मा क॒च्चि॒दागः॑
 स॒खायं॑ वा॒ स॒द॒मिज्जा॑स्प॒तिं वा॑ । इ॒यं धी॑र्भू॒या अ॒व॒यान॑मे॒-
 षां द्यावा॒ रक्ष॑न्तं पृथि॒वी नो॒ अ॒भ्वा॑त् ॥८॥ उ॒भा शं॑सा॒ नर्या॑
 मा॒म॒वि॒ष्टा मु॒भे मा॒मूती॑ अ॒वसा॑ स॒चेतां॑ । भूरि॑ चि॒द॒र्यः सु॒-
 दा॑स्त॒राये॒षा म॑द॒न्त इ॒षये॑म दे॒वाः ॥९॥ ऋ॒तं दि॒वे तद॑वोचं
 पृथि॒व्या अ॒भि॒श्रा॒वाय॑ प्रथ॒मं सु॒मे॒धाः । पा॒ताम॑व॒द्याहु॑रि॒ता-
 द॒भीके॑ पि॒ता मा॒ता च॑ रक्ष॒ताम॑वो॒भिः ॥१०॥ इ॒दं द्यावा॑पृ॒-
 थि॒वी स॒त्यम॑स्तु पि॒त॒र्मा॒त॒र्यदि॒होप॑ब्रु॒वे वा॑ । भू॒तं दे॒वाना॑-
 म॒व॒मे अ॒वा॑भि॒र्वि॒द्यामे॒षं वृ॒ज॒नं जी॒र॒दानुं॑ ॥११॥३॥

अ० २. अ० ५. व० ३.] ॥ १६४ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८५.

॥ १८५ ॥ क॒तरा पूर्वा क॒तरा अप॑रा अ॒योः क॒था जा॒ते क॒वयः
कः वि वे॒द् वि॒श्वं त्मना॑ वि॒भृतः॑ यत् ह॒ नाम॑ वि॒ वर्ते॒ते अ॒ह॒नी
च॒क्रिया॑ऽइव ॥ १ ॥ भूरि॑ द्वे अ॒चर॑न्ती चर॑तं प॒तऽव॑तं गर्भे अप॒-
दी॑ द॒धा॒ते नित्यं॑ न स॒नुं पि॒त्रोः उप॑ऽस्थे द्यावा रक्ष॑तं पृथि॒वी
नः अ॒भ्वा॒त् ॥ २ ॥ अ॒ने॒हः दा॒त्रं अ॒दि॒तेः अ॒न॒र्व॒ हुवे॑ स्वःऽव॑त् अ॒व॒धं
नम॑स्वत् तत् रो॒द॒सी ज॒न॒य॒तं ज॒रि॒त्रे द्यावा रक्ष॑तं पृथि॒वी नः
अ॒भ्वा॒त् ॥ ३ ॥ अ॒त॒प॒मा॒ने अ॒व॒सा अ॒व॑ती अ॒नु॒ स्या॒म रो॒द॒सी
दे॒वऽपु॒त्रे० उ॒भे दे॒वानां॑ उ॒भये॑भिः अ॒ह्ना द्यावा रक्ष॑तं पृथि॒वी
नः अ॒भ्वा॒त् ॥ ४ ॥ सं॒ऽग॒च्छ॒मा॒ने० यु॒व॒ती सं॒ऽअ॑ते० स्व॒सा॒रा जा॒-
मी पि॒त्रोः उप॑ऽस्थे अ॒भिऽजि॒घ्र॑न्ती० भुव॑नस्य नाभिं द्यावा
रक्ष॑तं पृथि॒वी नः अ॒भ्वा॒त् ॥ ५ ॥ २ ॥ उ॒र्वी स॒द्य॒नी वृ॒ह॒ती ऋ॒तेन॑
हुवे॑ दे॒वानां॑ अ॒व॒सा ज॒नि॒त्री द॒धा॒ते ये अ॒मृ॒तं सु॑ऽप्र॒ती॒के० द्या॒-
वा रक्ष॑तं पृथि॒वी नः अ॒भ्वा॒त् ॥ ६ ॥ उ॒र्वी पृ॒थ्वी वृ॒ह॒ले दू॒रेऽअ॑ते०
उप॑ ब्रुवे नम॑सा य॒ज्ञे अ॒स्मिन् द॒धा॒ते ये सु॑ऽभ॒गे० सु॑ऽप्र॒तू॒ती०
द्यावा रक्ष॑तं पृथि॒वी नः अ॒भ्वा॒त् ॥ ७ ॥ दे॒वान् वा यत् च॒कृ॒म
क॒त् चि॒त् आ॒गः स॒खायं॑ वा स॒दं इ॒त् जाऽप॑तिं वा इ॒यं धीः
भू॒याः अ॒व॒ऽया॒नं ए॒षां द्यावा रक्ष॑तं पृथि॒वी नः अ॒भ्वा॒त् ॥ ८ ॥
उ॒भा शं॑सा न॒र्या मां अ॒वि॒ष्टां उ॒भे मां ऊ॒ती अ॒व॒सा स॒चे॒तां
भूरि॑ चि॒त् अ॒र्यः सु॒दाऽत॑राय इ॒षा म॒द॑तः इ॒षये॑म दे॒वाः ॥ ९ ॥
ऋ॒तं दि॒वे त॒त् अ॒वो॒चं पृथि॒व्यै अ॒भिऽआ॒वा॒य प्र॒थ॒मं सु॑ऽमे॒धाः
पा॒तां अ॒व॒द्यात् दुः॑ऽइ॒तात् अ॒भी॒के पि॒ता मा॒ता च॒ रक्ष॑तां अ॒वः-
ऽभिः ॥ १० ॥ इ॒दं द्या॒वा पृथि॒वी स॒त्यं अ॒स्तु पि॒तः मा॒तः यत् इ॒ह
उप॑ऽब्रुवे वां भू॒तं दे॒वानां॑ अ॒व॒मे अ॒वःऽभिः वि॒द्या॒म इ॒षं वृ॒ज॒नं
जी॒रऽदा॑नुं ॥ ११ ॥ ३ ॥

॥ १८६ ॥ १-११ अगस्त्यः ॥ विश्वे देवाः ॥ चिष्टम् ॥

॥ १८६ ॥ आ न इ॒ठाभिर्वि॒दथे॑ सु॒शस्ति॑ वि॒श्वान॑रः सवि॒ता
दे॒व ए॒तु । अपि॒ यथा॑ यु॒वानो॒ मत्स॑था नो॒ विश्वं॑ जग॑दभि॒-
पि॒त्वे म॑नी॒षा ॥ १ ॥ आ नो॒ विश्व॑ आ॒स्क्रां ग॑मंतु दे॒वा मि॒त्रो
अ॒र्य॒मा व॑रुणः स॒जोषाः॑ । भुव॒न्यथा॑ नो॒ विश्वे॑ वृ॒धासः॑
कर॑न्त्सुषाहा वि॒थुरं न॑ श॒वः ॥ २ ॥ प्रेष्ठं॑ वो अति॑थिं गृणीषे॒-
ऽमिं॑ श॒स्तिभि॑स्तुर्व॒णिः स॒जोषाः॑ । अस॒द्यथा॑ नो॒ वरुणः॑ सुकी॒-
र्तिरि॑षश्च प॒र्षद॑रिगूर्तः सूरिः ॥ ३ ॥ उप॑ व ए॒षे न॑मसा जिगी॒-
षोषा॑सानक्ता सु॒दुधे॑व धे॒नुः । स॒माने॑ अ॒हन्वि॑मिमानो अ॒र्क
विषु॑रूपे प॒र्यसि॑ सस्मिन्नु॒धन् ॥ ४ ॥ उ॒त नो॑ऽहिर्बु॒भ्योऽम॑रस्कः
शि॒शुं न पि॒प्युषी॑व वेति॒ सिंघुः॑ । येन॑ नपा॒तम॑पां जुनाम
मनो॑जुवो वृष॑णो यं वह॑ति ॥ ५ ॥ ४ ॥ उ॒त न॑ ई॒ त्वष्टा॑ ग॒त्वच्छा॑
स्मात्सूरि॑भिरभिपि॒त्वे स॒जोषाः॑ । आ वृ॒त्रहे॑न्द्रश्च॒र्षणि॑प्रास्तु॒-
विष्ट॑मो न॒रां न॑ इ॒ह ग॑म्याः ॥ ६ ॥ उ॒त न॑ ई॒ मत॑योऽश्व॒योगाः॑
शि॒शुं न गा॑वस्त॒रुणं॑ रिह॑न्ति । त॒र्मीं गि॑रो ज॒नयो॑ न प॒त्नीः
सुर॑भिष्ट॒मं न॒रां न॑संत ॥ ७ ॥ उ॒त न॑ ई॒ मरु॑तो वृ॒द्धसे॑नाः स्म॒-
द्रो॒दसी॑ सम॒नसः॑ सदंतु । पृष॑दश्चासोऽव॒नयो॑ न रथा रि॒शा॒-
द॒सो मि॒त्रयु॑जो न दे॒वाः ॥ ८ ॥ प्र॒ नु य॑दे॒षां म॑हिना चि॒क्कि॒त्रे
प्र॒ युंज॑ते प्र॒युज॑स्ते सुवृ॒क्ति । अध॒ यदे॒षां सु॑दिने न शरुर्वि॒श्व॒-
मे॒रिणं॑ प्रुषा॒यंत॑ सेनाः ॥ ९ ॥ प्रो अ॒श्विना॑ववसे कृणु॒ध्वं प्र॑
पूष॑णं स्वत॒वसो॑ हि संति । अ॒द्वेषो॑ वि॒ष्णुर्वा॑त अ॒भुक्षा
अ॒च्छा सु॑म्नाय ववृ॒तीय॑ दे॒वान् ॥ १० ॥ इ॒यं सा॒ वो अ॒स्मे
दी॒धिति॑र्य॒जत्रा॑ अपि॒प्राणी॑ च॒ सद॑नी च॒ भूयाः॑ । नि॒ या
दे॒वेषु॑ यत॑ते वसू॒युर्वि॒द्यामे॑षं वृ॒जनं॑ जी॒रदानुं॑ ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ १८६ ॥ आ नः इच्छाभिः विदथे सुऽशस्ति विद्वानरः सविता
 देवः एतु अपि यथा युवानः मत्संय नः विश्वं जगत् अभिऽपित्वे
 मनीषा ॥ १ ॥ आ नः विश्वे आस्त्राः गमंतु देवाः मित्रः अर्यमा
 वरुणः सुऽजोषाः भुवन् यथा नः विश्वे वृधासः करन् सुऽसहा
 विथुरं न शवः ॥ २ ॥ प्रेष्ठं वः अतिथिं गृणीषे अमिं शस्तिऽभिः
 तुर्वणिः सुऽजोषाः असत् यथा नः वरुणः सुऽकीर्तिः इषः च
 पर्षत् अरिऽगूर्तः सूरिः ॥ ३ ॥ उप वः आ ईषे नमसा जिगीषा
 उषसानक्ता सुदुघाऽइव धेनुः समाने अहन् विऽमिमानः अर्के
 विषुऽरूपे पयसि सस्मिन् ऊधन् ॥ ४ ॥ उत नः अहिः बुध्यः मयः
 कः० शिशुं न पिपुषीऽइव वेति सिंधुः येन नपातं अपां जुनाम
 मनऽजुवः वृषणः यं वहति ॥ ५ ॥ ४ ॥ उत नः ई त्वष्टा आ गंतु
 अच्छ स्मत् सूरिऽभिः अभिऽपित्वे सुऽजोषाः आ वृचऽहा इंद्रः
 चर्षणिऽप्राः तुविऽतमः नरां नः इह गम्याः ॥ ६ ॥ उत नः ई
 मतयः अश्वऽयोगाः शिशुं न गावः तरुणं रिहंति तं ई गिरः ज-
 नयः न पत्नीः सूरभिऽतमं नरां नसंत ॥ ७ ॥ उत नः ई मरुतः
 वृद्धऽसेनाः स्मत् रोदसीः सऽमनसः सदंतु पृषत् अश्वसः अ-
 वनयः नरथाः रिशादसः मित्रऽयुजः न देवाः ॥ ८ ॥ प्रनु यत् एषां
 महिना चिकिचे प्र युंजते प्रऽयुजः ते सुऽवृक्ति अध यत् एषां
 सुऽदिने न शरुः विश्वं आ इरिणं प्रुषायंत सेनाः ॥ ९ ॥ प्रो अ-
 श्विनौ अवसे कृणुध्वं प्र पूषणं स्वऽतवसः हि संति अद्वेषः वि-
 ष्णुः वातः ऋभुक्षाः अच्छ सुम्नाय ववृतीय देवान् ॥ १० ॥ इयं
 सा वः अस्मे दीधितिः यजत्राः अपिऽप्राणी च सदनी च भू-
 याः नि या देवेषु यतते वसुऽयुः विद्याम इषं वृजन जीर-
 ऽदानुं ॥ ११ ॥ ५ ॥

अ० २. अ० ५. व० ९.] ॥ १६६ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८८.

॥ १८७ ॥ १-११ अगस्त्यः ॥ अन्नस्तुतिः ॥ १ अनुष्टुप् । २. ४. ८-१० गायत्री ।

३. ५-७ अनुष्टुप् । ११ अनुष्टुप् हतो वा ॥

॥ १८७ ॥ पितुं नु स्तोषं महो धर्माणं तविषीं । यस्य चितो
 योजसा वृचं । विपर्वमर्दयत् ॥ १ ॥ स्वादो पितो मधो पितो
 वयं त्वा ववृमहे । अस्माकमविता भव ॥ २ ॥ उप नः पितवा
 चर शिवः शिवाभिरुतिभिः । मयोभुरद्विषेण्यः सखा सुशेवो
 अद्वयाः ॥ ३ ॥ तव ते पितो रसा रजांस्यनु विष्टिताः । दिवि
 वाता इव श्रिताः ॥ ४ ॥ तव ते पितो ददतस्तव स्वादिष्ट ते
 पितो । प्र स्वाद्यानो रसानां तुविषीवा इवेरते ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वे
 पितो महानां देवानां मनो हितं । अकारि चारु केतुना
 तवाहिमवसावधीत् ॥ ६ ॥ यदो पितो अजगन्विवस्व पर्व-
 तानां । अत्रा चित्रो मधो पितोऽरं भक्षाय गम्याः ॥ ७ ॥
 यदपामोषधीनां परिशमारिशामहे । वातापि पीव इद्वव ॥ ८ ॥
 यत्ते सोम गवाशिरो यवाशिरो भजामहे । वातापि पीव इद्वव
 ॥ ९ ॥ करंभ ओषधे भव पीवो वृक्ष उदारथिः । वातापि पीव
 इद्वव ॥ १० ॥ तं त्वा वयं पितो वचोभिर्गावो न हव्या सुषूदिम ।
 देवेभ्यस्त्वा सधमादमस्मभ्यं त्वा सधमाद ॥ ११ ॥ ७ ॥

॥ १८८ ॥ १-११ अगस्त्यः ॥ आप्रियः ॥ गायत्री ॥

॥ १८८ ॥ समिद्धो अद्य राजसि देवो देवैः सहस्रजित् । दूतो
 हव्या कविर्वह ॥ १ ॥ तनूनपादतं यते मध्वा यज्ञः समज्यते ।
 दधत्सहस्रिणीरिषः ॥ २ ॥ आजुह्वानो न ईड्यो देवाँ आ
 वक्षि यज्ञियान् । अग्ने सहस्रसा असि ॥ ३ ॥ प्राचीनै
 बर्हिरोजसा सहस्रवीरमस्तृणन् । यत्रादित्या विराजथ
 ॥ ४ ॥ विराट् सम्राड्भिः प्रभीर्वह्नीश्च भूयसीश्च याः ।
 दुरो घृतान्यक्षरन् ॥ ५ ॥ ८ ॥ सुरुक्ने हि सुपेशसाधि श्रिया

॥ १८७ ॥ पितुं नु स्तोषं महः धर्माणं तविषीं यस्य चितः वि
 ओजसा वृचं विऽ पर्वं अर्दयत् ॥ १ ॥ स्वादोऽपितोऽमधोऽपितोऽ
 वयं त्वा ववृमहे अस्माकं अविता भव ॥ २ ॥ उप नः पितोऽआ
 चर शिवः शिवाभिः ऊतिऽभिः मयऽभुः अद्विषेण्यः सखा सु-
 ऽशेवः अद्वयाः ॥ ३ ॥ तव ते पितोऽरसाः रजांसि अनु विऽस्थि-
 ताः दिवि वाताऽऽ इव श्रिताः ॥ ४ ॥ तव ते पितोऽददतः तव
 स्वादिष्ट ते पितोऽप्र स्वाद्भानः रसानां तुविषीवाऽऽ इव ईरते
 ॥ ५ ॥ ६ ॥ त्वेऽपितोऽमहानां देवानां मनः हितं अकारि चारु
 केतुना तव अहिं अवसा अवधीत् ॥ ६ ॥ यत् अदऽपितोऽअज-
 गन् विवस्व पर्वतानां अत्र चित नऽमधोऽपितोऽअरं भक्षाय
 गम्याः ॥ ७ ॥ यत् अपां ओषधीनां परिशं आऽरिशामहे वातापे
 पीवऽइत् भव ॥ ८ ॥ यत् ते सोम गोऽआशिरऽयवऽआशिरऽ
 भजामहे वातापे पीवऽइत् भव ॥ ९ ॥ करंभऽओषधे भव पीवऽ
 वृक्षऽउदारथिऽवातापे पीवऽइत् भव ॥ १० ॥ तं त्वा वयं पितोऽ
 वचऽभिऽगावऽन हव्या सुसूदिम देवेभ्यऽत्वा सधऽमादं अ-
 सभ्यं त्वा सधऽमादं ॥ ११ ॥ ७ ॥

॥ १८८ ॥ संऽइन्द्रऽअद्य राजसि देवऽदेवैऽसहस्रऽजित दूतऽ
 हव्या कविऽवह ॥ १ ॥ तनूऽनपात् चृतं यते मध्वा यज्ञऽसं अ-
 ज्यते दधत् सहस्रिणीऽइषऽ॥ २ ॥ आऽजुह्वानऽनऽईड्यऽदेवान
 आ वक्षि यज्ञियान् अग्ने सहस्रऽसाऽअसि ॥ ३ ॥ प्राचीनं बर्हिऽ
 ओजसा सहस्रऽवीरं अस्तृणन् यच आदित्याऽविऽराजय ॥ ४ ॥
 विऽराट् संऽराट् विऽभ्वीऽप्रऽभ्वीऽबह्वीऽच भूयसीऽच याऽदुरऽ
 घृतानि अक्षरन् ॥ ५ ॥ ८ ॥ सुऽरुक्मे० हि सुऽपेशसा अधि धिया

अ०२.अ०५.व०११.] ॥१६७॥ [म०१.अ०२४.सू०१८९.

विराजंतः । उषासावेह सीदतां ॥६॥ प्रथमा हि सुवाचसा
होतारा दैव्या कवी । यज्ञं नो यक्षतामिमं ॥ ७ ॥ भारतीळे
सरस्वति या वः सर्वा उपब्रुवे । ता नश्चोदयत श्रिये ॥ ८ ॥
त्वष्टा रूपाणि हि प्रभुः पशून्विश्वान्समानजे । तेषां नः स्फा-
तिमा यज ॥ ९ ॥ उप त्मन्या वनस्पते पाथो देवेभ्यः सृज ।
अग्निर्हव्यानि सिष्वदत् ॥ १० ॥ पुरोगा अग्निर्देवानां गायत्रेण
समज्यते । स्वाहाकृतीषु रोचते ॥ ११ ॥ १॥

॥ १८९ ॥ १-८ अगस्त्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १८९ ॥ अमे नय सुपथा राये अस्मान्विश्वानि देव
वयुनानि विद्वान् । युयोध्यस्मज्जुहुराणमेनो भूयिष्ठां ते
नमउक्तिं विधेम ॥ १ ॥ अमे त्वं पारया नव्यो अस्मानस्व-
स्तिभिरति दुर्गाणि विश्वा । पूश्च पृथ्वी बहुला न उर्वी भवा
तोकाय तनयाय शं योः ॥ २ ॥ अमे त्वमस्मद्युयोध्यमीवा
अनमिचा अभ्यमंत कृष्टीः । पुनरस्मभ्यं सुविताय देव क्षां
विश्वेभिरमृतेभिर्यजत्र ॥ ३ ॥ पाहि नो अमे पायुभिरजस्रै-
रुत प्रिये सदेन आ शुशुक्लान् । मा ते भयं जरितारं यविष्ठ
नूनं विदन्मापरं सहस्वः ॥ ४ ॥ मा नो अमेऽव सृजो अघा-
याविष्वे रिपवे दुच्छुनयै । मा दत्वते दशते मादते
नो मा रीषते सहसावन्यरा दाः ॥ ५ ॥ १० ॥ वि घ त्वा-
वाँ चतजात यंसद्रृणानो अमे तन्वेऽवरूथं । विश्वाद्रि-
रिष्टोरुत वा निनिस्सोरभिहुतामसि हि देव विष्पद् ॥ ६ ॥
त्वं ताँ अग्न उभयान्वि विद्वान्वेषि प्रपित्वे मनुषो यजत्र ।
अभिपित्वे मनवे शास्यो भूर्मर्मृजेन्य उशिग्भिर्नाक्रः ॥ ७ ॥ अवा-

अ० २. अ० ५. व० ११.] ॥ १६७ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १८९.

वि॒ऽराज॑तः उ॒षसौ॑ आ इ॒ह सी॒दतां॑ ॥ ६ ॥ प्र॒थ॒मा हि सु॒ऽवाच॑सा
होता॑रा दै॒व्या क॒वी य॒ज्ञं नः॑ य॒क्षतां॑ इ॒मं ॥ ७ ॥ भार॑ति इ॒ळे सर॑-
स्वति॑ याः वः सर्वाः॑ उ॒प॒ऽब्रु॒वे ताः नः॑ चो॒दय॑त॒ श्रिये॑ ॥ ८ ॥ त्वष्टा॑
रूपाणि॑ हि प्र॒ऽभुः प॒शून् वि॒श्वान् सं॒ऽआन॑जे तेषां नः स्फा-
तिं॑ आ य॒ज ॥ ९ ॥ उप॑ त्मन्या व॒नस्प॑ते पाथः दे॒वेभ्यः॑ सृज॒ अग्निः॑
ह॒व्यानि॑ सि॒स्व॒दत् ॥ १० ॥ पुरः॑ऽगाः अ॒ग्निः दे॒वानां॑ गा॒य॒त्रेण॑ सं
अ॒ज्य॒ते स्वाहा॑ऽकृतीषु रोच॒ते ॥ ११ ॥ ९ ॥

॥ १८९ ॥ अग्ने॑ नयं सु॒ऽपथा॑ रा॒ये अ॒स्मान् वि॒श्वानि॑ दे॒व व॒यु-
ना॑नि वि॒द्वान् यु॒योधि॑ अ॒स्मत् जु॒हुरा॑णं ए॒नः भूयि॑षां ते नमः-
ऽउ॒क्तिं वि॒धेम॑ ॥ १ ॥ अग्ने॑ त्वं पा॒रय॑ नव्यः अ॒स्मान् स्व॒स्तिऽभिः॑
अ॒ति दुः॑ऽगानि॑ वि॒श्वा पूः च॒ पृथ्वी॑ ब॒हुला॑ नः उ॒र्वी भव॑ तो॒काय॑
तन॑याय शं योः ॥ २ ॥ अग्ने॑ त्वं अ॒स्मत् यु॒योधि॑ अ॒मीवाः॑ अ॒न॒मि-
ऽचाः॑ अ॒भि अ॒म॒त कृ॑ष्टीः पु॒नः अ॒स्मभ्यं॑ सु॒वि॒ताय॑ दे॒व द्वां वि॒-
श्वे॒भिः अ॒मृते॑भिः य॒जत्र॑ ॥ ३ ॥ पा॒हि नः॑ अग्ने॑ पा॒युऽभिः॑ अ॒ज॒स्रेः
उ॒त प्रि॒ये स॒दने॑ आ शु॒शु॒क्लान् मा ते॒ भयं॑ ज॒रितारं॑ य॒विष्ट॑ नूनं
वि॒दत् मा अप॑रं स॒ह॒स्वः ॥ ४ ॥ मा नः॑ अग्ने॑ अ॒व सृजः॑ अ॒घाय॑
अ॒वि॒ष्यवे॑ रि॒पवे॑ दु॒च्छुन॑यि मा द॒त्वते॑ द॒शते॑ मा अ॒दते॑ नः॒ मा रि॒-
षते॑ स॒ह॒साऽव॑न् परा॑ दाः ॥ ५ ॥ १० ॥ वि॒घ॒त्वाऽवा॑न् अ॒मृत॑ऽजात॒
यं॒सत् गृ॒णानः॑ अग्ने॑ त॒न्वे वरु॑थं वि॒श्वात् रि॒रि॒क्षोः उ॒त वा नि॒-
नि॒त्सोः अ॒भिऽहु॑तां अ॒सिं हि दे॒व वि॒ष्पद् ॥ ६ ॥ त्वं तान् अग्ने॑
उ॒भया॑न् वि वि॒द्वान् वे॒षि प्र॒ऽपि॒त्वे मनु॑षः य॒जत्र॑ अ॒भिऽपि॒त्वे
मन॑वे शास्यः भूः म॒र्म॒जेन्यः॑ उ॒शिक्ष॑ऽभिः न अ॒क्रः ॥ ७ ॥ अ॒वो-

अ० २. अ० ५. व० १४.] ॥ १६८ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १९१.

चाम निवचनान्यस्मिन्मानस्य सूनुः सहसाने अग्नौ ।
वेयं सहस्रमृषिभिः सनेम विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं
॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ १९० ॥ १-८ अगस्त्यः ॥ बृहस्पतिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १९० ॥ अनर्वाणं वृषभं मंद्रजिह्वं बृहस्पतिं वर्धया नव्य-
मकैः । गाथान्यः सुरुचो यस्य देवा आश्रूण्वन्ति नवमानस्य
मर्ताः ॥ १ ॥ तमृत्विया उप वाचः सचन्ते सर्गो न यो देवय-
तामसर्जि । बृहस्पतिः स ह्यंजो वरांसि विभ्वाभवत्समृते
मातरिश्वा ॥ २ ॥ उपस्तुतिं नमस उद्यतिं च श्लोकं यंसत्स-
वितेव प्र बाहू । अस्य क्त्वाहन्योऽयो अस्ति मृगो न भीमो
अरक्षस्तुविष्मान् ॥ ३ ॥ अस्य श्लोको दिवीयते पृथिव्या-
मन्यो न यस्य द्यक्षभृद्विचेताः । मृगाणां न हेतयो यन्ति चेमा
बृहस्पतेरहिमायां अभि द्यून् ॥ ४ ॥ ये त्वा देवोस्त्रिकं मन्य-
मानाः पापा भद्रमुपजीवन्ति पज्जाः । न दूढ्येऽनु ददासि
वामं बृहस्पते चयस इत्पियारुं ॥ ५ ॥ १२ ॥ सुप्रेतुः सूयवसो न
पंथा दुर्नियंतुः परिप्रीतो न मित्रः । अनर्वाणो अभि ये
चक्षते नोऽपीवृता अपोर्णुवन्तो अस्थुः ॥ ६ ॥ सं यं स्तुभो-
ऽवनयो न यन्ति समुद्रं न स्रवतो रोधचक्राः । स विद्धाँ
उभयं चष्टे अंतर्बृहस्पतिस्तर आपश्च गृध्रः ॥ ७ ॥ एवा महस्तु-
विजातस्तुविष्मान्बृहस्पतिर्वृषभो धायि देवः । स नः स्तुतो
वीरवद्धातु गोमद्विद्यामेषं वृजनं जीरदानुं ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ १९१ ॥ १-१६ विषशंकावानगस्त्यः ॥ अष्टृणसूर्याः ॥ १-९. १४-१६ अनुष्टुप् ।

१०-१२ महापंक्तिः । १३ महाबृहती ॥

॥ १९१ ॥ कंकतो न कंकतोऽथो सतीनकंकतः । द्वाविति

अ०२.अ०५.व०१४.] ॥ १६८ ॥ [म०१.अ०२४.सू०१९१.

चाम निऽवचनानि अस्मिन् मानस्य सूनुः सहसाने अग्नौ
वयं सहस्रं ऋषिऽभिः सनेम विद्याम इषं वृजनं जीरऽदा-
नुं ॥ ८ ॥ ११ ॥

॥ १९० ॥ अन॒र्वाणं वृष॒भं म॒द्रऽजिह्वं बृह॒स्पतिं वर्ध॒य न॒र्ष्य
अ॒कैः गा॒थान्यः सु॒रुचः यस्य दे॒वाः आऽश्रृ॒ण्वन्ति न॒वमानस्य
म॒र्ताः ॥ १ ॥ तं ऋ॒त्वि॒याः उप॑ वाचः स॒चन्ते॒ सर्गैः न यः दे॒वऽय॒तां
अस॑र्जि बृह॒स्पतिः सः हि अ॒ञ्जः वरा॑सि विऽभ्वा अभ॒वत् सं ऋ॒ते
मा॒तरि॒श्वा ॥ २ ॥ उप॑ऽस्तुतिं नम॑सः उ॒त्तऽय॒तिं च श्लो॒कं य॑स॒त्
स॒वि॒ताऽइ॒व प्र बा॒हू अस्य॑ ऋ॒त्वा अ॒हन्यः यः अ॒स्ति मृ॒गः न
भी॒मः अ॒रक्ष॑सः तुवि॑ष्मान् ॥ ३ ॥ अस्य॑ श्लो॒कः दि॒वि ई॒यते॒ पृथि॒-
व्यां अ॒त्यः न य॑स॒त् यक्ष॑ऽभृत् विऽचे॒ताः मृ॒गाणां न हे॒तयः य॑न्ति
च इ॒माः बृह॒स्पतेः अ॒हिऽमा॒यान् अ॒भि द्यून् ॥ ४ ॥ ये त्वा दे॒व
उ॒स्रि॒कं म॒न्यमा॒नाः पा॒पाः भ॒द्रं उप॑ऽजीव॑न्ति प॒ज्जाः न दुः॑ऽध्ये
अ॒नु द॒दा॒सि वा॒मं बृह॒स्पते च॑य॒से इ॒त् पि॒या॒रुं ॥ ५ ॥ १२ ॥ सु॒-
ऽप्रे॒तुः सु॒यव॑सः न प॑न्थाः दुः॑ऽनिय॑न्तुः परिऽप्री॒तः न मि॒त्रः अन॒-
र्वा॒णः अ॒भि ये चक्ष॑ते नः अ॒पिऽवृ॒ताः अप॑ऽऊ॒र्णव॑न्तः अ॒स्थुः
॥ ६ ॥ सं ये स्तु॒भः अ॒व॒नयः न य॑न्ति स॒मु॒द्रं न स॒वतः रोध॑ऽच॒क्राः
सः वि॒द्वान् उ॒भयं च॒ष्टे अ॒न्तः बृह॒स्पतिः तरः॑ आ॒पः च गृ॒ध्रः ॥ ७ ॥
ए॒व म॒हः तु॒विऽजा॒तः तुवि॑ष्मान् बृह॒स्पतिः वृष॒भः धा॒यि दे॒वः
सः नः॑ स्तु॒तः वी॒रऽव॑त् धा॒तु गो॑ऽम॒त् वि॒द्याम इ॒षं वृ॒जनं जी॒-
रऽदा॑नुं ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ १९१ ॥ कंक॑तः न कंक॑तः अ॒थो स॒ती॒नऽकंक॑तः द्वौ इति

अ० २. अ० ५. व० १६.] ॥ १६९ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १९१.

पुषी इति न्य॑दृष्टा अलिप्सत ॥ १ ॥ अदृष्टान्हंत्यायत्य-
थो हंति परायती । अथो अवघ्नती हंत्यथो पिनष्टि पिंषती
॥ २ ॥ शरासः कुशरासो दुर्भासः सैर्या उत । मौजा अदृष्टा
वैरिणाः सर्वे साकं न्यलिप्सत ॥ ३ ॥ नि गावो गोष्ठे असदन्नि
मृगासो अविक्षत । नि केतवो जनानां न्य॑दृष्टा अलिप्सत
॥ ४ ॥ एत उ ते प्रत्यदृष्ट्रदोषं तस्करा इव । अदृष्टा वि-
श्वदृष्टाः प्रतिबुद्धा अभूतन ॥ ५ ॥ १४ ॥ द्यौर्वैः पिता पृथिवी
माता सोमो भ्रातादितिः स्वसा । अदृष्टा विश्वदृष्टास्तिष्ठते-
ठ्यता सु कै ॥ ६ ॥ ये अस्या ये अंग्याः सूचीका ये प्रकंकताः ।
अदृष्टाः किं चनेह वः सर्वे साकं नि जस्यत ॥ ७ ॥ उत्पुरस्ता-
त्सूर्ये एति विश्वदृष्टो अदृष्टहा । अदृष्टान्तसर्वाञ्जंभयन्तसर्वाश्च
यातुधान्यः ॥ ८ ॥ उदपन्नदसौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्वेन ।
आदित्यः पर्वतेभ्यो विश्वदृष्टो अदृष्टहा ॥ ९ ॥ सूर्ये विषमा
संजामि दृतिं सुरावतो गृहे । सो चिन्नु न मराति नो वयं
मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार
॥ १० ॥ १५ ॥ इयत्तिका शकुंतिका सका जघाम ते विषं । सो
चिन्नु न मराति नो वयं मरामारे अस्य योजनं हरिष्ठा मधु
त्वा मधुला चकार ॥ ११ ॥ त्रिः सप्त विष्पुलिंगका विषस्य
पुष्यमक्षन् । ताश्चिन्नु न मरंति नो वयं मरामारे अस्य यो-
जनं हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १२ ॥ नवानां नवतीनां
विषस्य रोपुषीणां । सर्वासामयभं नामारे अस्य योजनं
हरिष्ठा मधु त्वा मधुला चकार ॥ १३ ॥ त्रिः सप्त मयूर्यैः सप्त
स्वसारो अयुवः । तास्ते विषं वि जभिर उदकं कुंभिनीरिव
॥ १४ ॥ इयत्तकः कुषुंभकस्तकं भिन्द्यश्मना । ततो विषं प्र

अ० २. अ० ५. व० १६.] ॥ १६९ ॥ [म० १. अ० २४. सू० १९१.

पुषी० इति नि अहृष्टाः अलिप्तत ॥ १ ॥ अहृष्टान् हन्ति आऽयती
अथो० हन्ति पराऽयती अथो० अवऽयती हन्ति अथो० पिनष्टि
पिंषती ॥ २ ॥ शरासः कुशरासः दुर्भासः सैर्याः उत मौजाः अहृष्टाः
वैरिणाः सर्वे साकं नि अलिप्तत ॥ ३ ॥ नि गावः गोऽस्थे असदन्
नि मृगासः अविक्षत नि केतवः जनानां नि अहृष्टाः अलिप्तत
॥ ४ ॥ एते जुं० त्ये प्रति अहृष्टन् प्रऽदोषं तस्कराः ऽइव अहृष्टाः वि-
श्वऽहृष्टाः प्रतिऽबुद्धाः अभूतन् ॥ ५ ॥ १४ ॥ द्यौः वः पिता पृथिवी मा-
ता सोमः भ्राता अदितिः स्वसा अहृष्टाः विश्वऽहृष्टाः तिष्ठत इ-
च्छयन्त सु कं ॥ ६ ॥ ये अंस्याः ये अंग्याः सूचीकाः ये प्रऽकंकताः अ-
हृष्टाः किं च न इह वः सर्वे साकं नि जस्यत ॥ ७ ॥ उत पुरस्तात् सूर्यः
एति विश्वऽहृष्टः अहृष्टऽहा अहृष्टान् सर्वांन् जंभयन् सर्वाः च-
यातुऽधान्यः ॥ ८ ॥ उत अपप्रत असौ सूर्यः पुरु विश्वानि जूर्वेन्
आदित्यः पर्वतेभ्यः विश्वऽहृष्टः अहृष्टऽहा ॥ ९ ॥ सूर्ये विषं आ-
सजामि इति सुराऽवतः गृहे सः चित् नु न मराति नो० वयं
मराम आरे अस्य योजनं हरिऽस्थाः मधु त्वा मधुला चकार
॥ १० ॥ १५ ॥ इयत्तिका शकुंतिका सका जघाम ते विषं सो० चित्
नु न मराति नो० वयं मराम आरे अस्य योजनं हरिऽस्थाः
मधु त्वा मधुला चकार ॥ ११ ॥ त्रिः सप्त विष्पुल्लिंगकाः विषस्य
पुण्यं अक्षन् ताः चित् नु न मरन्ति नो० वयं मराम आरे अस्य
योजनं हरिऽस्थाः मधु त्वा मधुला चकार ॥ १२ ॥ नवानां नव-
तीनां विषस्य रोपुपीणां सर्वासां अयम्भं नाम आरे अस्य यो-
जनं हरिऽस्थाः मधु त्वा मधुला चकार ॥ १३ ॥ त्रिः सप्त मयूर्यः
सप्त स्वसारः अयुवः ताः ते विषं वि जम्बिरे उदकं कुम्भिनीः ऽइव
॥ १४ ॥ इयत्तकः कृष्णभकः तं भिनश्चि अगमना ततः विषं प्र

वावृते पराचीरनु संवतः ॥ १५ ॥ कुषुंभकस्तदब्रवीद्भिरेः प्रव-
र्तमानकः । वृश्चिकस्यारसं विषमरसं वृश्चिक ते विषं
॥ १६ ॥ १६ ॥ २४ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमं मंडलं समाप्तं ॥

192

॥ १ ॥ १-१६ ॥ गृत्समद् आंगिरसः शौनहोत्रः पञ्चाङ्गार्णवः शौनकः ॥
अग्निः ॥ जगती ॥

॥ १ ॥ त्वमग्ने द्युभिस्त्वमांशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि ।
त्वं वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः ॥ १ ॥
तवाग्ने होत्रं तव पोत्रमृत्विजं तव नेष्ट्रं त्वमग्निदत्तायतः ।
तव प्रशास्त्रं त्वमध्वरीयसि ब्रह्मा चासि गृहपतिश्च नो
दमे ॥ २ ॥ त्वमग्ने इन्द्रो वृषभः सतामसि त्वं विष्णुरुगायो
नमस्यः । त्वं ब्रह्मा रयिविब्रह्मणस्पते त्वं विधर्तः सचसे पुरंध्या
॥ ३ ॥ त्वमग्ने राजा वरुणो धृतव्रतस्त्वं मित्रो भवसि दस्म
ईडयः । त्वमग्नेमा सत्यतिर्यस्य संभुजं त्वमंशो विदधे देव
भाजयुः ॥ ४ ॥ त्वमग्ने त्वष्टा विधत्ते सुवीर्यं तव गावो मि-
त्रमहः सजात्यं । त्वमांशुहेमा ररिषे स्वश्व्यं त्वं नरां शर्धो
असि पुरुवसुः ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वमग्ने रुद्रो असुरो महो दिवस्त्वं
शर्धो मारुतं पृक्ष ईशिषे । त्वं वातैररुणैर्यासि शंगयस्त्वं पूषा
विधत्तः पांसि नु त्वना ॥ ६ ॥ त्वमग्ने द्रविणोदा अरंकृते त्वं
देवः संविता रत्नधा असि । त्वं भगो नृपते वस्व ईशिषे त्वं
पायुर्दमे यस्तेऽविधत् ॥ ७ ॥ त्वामग्ने दम आ विशपतिं विशस्त्वां
राजानं सुविद्वमंजते । त्वं विश्वानि स्वनीक पत्यसे त्वं
सहस्राणि शता दश प्रति ॥ ८ ॥ त्वामग्ने पितरमिष्टि-
भिर्नरस्त्वां भ्रात्राय शम्या तनूरुचं । त्वं पृचो भवसि

ववृते पराचीः अनुसंवतः ॥ १५ ॥ कुषुंभकः तत् अब्रवीत् गिरेः
प्रवर्तमानकः वृश्चिकस्य असं विषं असं वृश्चिक ते विषं
॥ १६ ॥ १६ ॥ २४ ॥ १ ॥

॥ इति प्रथमं मंडलं समाप्तं ॥

॥ १ ॥ त्वं अग्ने द्युऽभिः त्वं आऽशुशुक्षणिः त्वं अतऽभ्यः त्वं अश्म-
नः परि त्वं वनेभ्यः त्वं ओषधीभ्यः त्वं नृणां नृऽपते जायसे शुचिः
॥ १ ॥ तव अग्ने होत्रं तव पोत्रं ऋत्विग्यं तव नेष्ट्रं त्वं अमित्र ऋत-
ऽयतः तव प्रऽशास्त्रं त्वं अध्वरिऽयसि ब्रह्मा च असि गृहऽपतिः
च नः दमे ॥ २ ॥ त्वं अग्ने इंद्रः वृषभः सतां असि त्वं विष्णुः उरु-
ऽगायः नमस्यः त्वं ब्रह्मा रयिऽवित् ब्रह्मणः पते त्वं विऽधर्तः
सचसे पुरऽध्या ॥ ३ ॥ त्वं अग्ने राजा वरुणः धृतऽव्रतः त्वं मित्रः
भवसि दस्मः ईड्यः त्वं अर्यमा सतऽपतिः यस्य संऽभुजं त्वं
अंशः विदथे देव भाजयुः ॥ ४ ॥ त्वं अग्ने त्वष्टा विधते सुऽवीर्यं
तव मावः मित्रऽमहः सुऽजात्यं त्वं आशुऽहेमा ररिषे सुऽअश्व्यं
त्वं नरां शर्धः असि पुरुऽवसुः ॥ ५ ॥ १७ ॥ त्वं अग्ने रुद्रः असुरः
महः दिवः त्वं शर्धः मारुतं पृक्षः ईशिषे त्वं वार्तः अरुणैः यासि
शंऽगायः त्वं पूषा विधतः पासि नु त्मना ॥ ६ ॥ त्वं अग्ने द्रविणः-
ऽदाः अरुऽकृते त्वं देवः सविता रत्नऽधाः असि त्वं भगः नृऽपते
वस्वः ईशिषे त्वं पायुः दमे यः ते अविधत् ॥ ७ ॥ त्वां अग्ने दमे
आ विशपतिं विशः त्वां राजानं सुऽविद्वं ऋजते त्वं विश्वानि
सुऽअनीक पत्यसे त्वं सहस्राणि शता दश प्रति ॥ ८ ॥ त्वां अग्ने
पितर इष्टिऽभिः नरः त्वां भ्रात्राय शम्या तनूऽरुचं त्वं पुत्रः भवसि

यस्तेऽविधत्त्वं सखा सुशेवः पास्याधृषः ॥ ९॥ त्वमग्नं ऋभुराके
 नमस्य॑स्त्वं वाजस्य क्षुमतो राय ईशिषे । त्वं वि भास्यन्तु दक्षि
 दावने त्वं विशिष्टुरसि यज्ञमातनिः ॥ १० ॥ १८ ॥ त्वमग्ने अदिति-
 र्देव दाशुषे त्वं होत्रा भारती वर्धसे गिरा । त्वमिळा शतहि-
 मासि दक्षसे त्वं वृत्रहा वसुपते सरस्वती ॥ ११ ॥ त्वमग्ने सुभृत
 उत्तमं वयस्तव स्यार्हे वर्ण आ संहशि श्रियः । त्वं वाजः
 प्रतरणो बृहन्नसि त्वं रयिर्बहुलो विश्वतस्पृथुः ॥ १२ ॥ त्वामग्न
 आदित्यास आस्य॑त्वां जिह्वां शुचयश्चक्रिरे कवे । त्वां रा-
 तिषाचो अध्वरेषु सश्विरे त्वे देवा हविरदंत्याहुतं ॥ १३ ॥ त्वे
 अग्ने विश्वे अमृतांसो अद्रुह आसा देवा हविरदंत्याहुतं ।
 त्वया मतांसः स्वदंत आसुतिं त्वं गर्भो वीरुधां जज्ञिषे शुचिः
 ॥ १४ ॥ त्वं तान्त्सं च प्रति चासि मज्मनाग्ने सुजात प्र च देव
 रिच्यसे । पृक्षो यदत्र महिना वि ते भुवदन् द्यावापृथिवी
 रोदसी उभे ॥ १५ ॥ ये स्तोतृभ्यो गोअयामश्वपेशसमग्ने राति-
 मुपसृजंति सूरयः । अस्माच्च तांश्च प्र हि नेषि वस्य आ
 बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ १६ ॥ १९ ॥

॥ २ ॥ यज्ञेन वर्धत जातवेदसमग्निं यजध्वं हविषा तना
 गिरा । समिधानं सुप्रयसं स्वर्णारं द्युष्टं होतारं वृजनेषु धूर्षद
 ॥ १ ॥ अभि त्वा नक्तीरुषसो ववागिरेऽग्ने वत्सं न स्वसरेषु
 धेनवः । दिव इवेदरतिर्मानुषा युगा क्षपो भासि पुरुवार
 संयतः ॥ २ ॥ तं देवा बुभे रजसः सृदंसं दिवस्पृथिव्योररतिं
 न्येरि । रथमिव वेद्यं शुक्रशोचिषमग्निं मित्रं न क्षितिषु

यः ते अविं॒धत् त्वं सखा॑ सु॒ऽशेवः॑ पा॒सि आ॒ऽधृषः॑ ॥ ९॥ त्वं अ॒ग्ने
 ऋ॒भुः आ॒के न॒मस्यः॑ त्वं वाज॑स्य क्षु॒ऽमतः॑ रा॒यः ई॒शिषे॒ त्वं वि
 भा॒सि अनु॑ ध॒क्षि दा॒वने॑ त्वं वि॒ऽशिषुः॑ अ॒सि य॒ज्ञं आ॒ऽतनिः॑
 ॥ १० ॥ १८ ॥ त्वं अ॒ग्ने अ॒दितिः॑ दे॒व दा॒शुषे॑ त्वं हो॒त्रा भा॒रती॑ वर्ध॒से
 गि॒रा त्वं इ॒ळा श॒तऽहि॒मा अ॒सि दक्ष॑से त्वं वृ॒त्रऽहा॒ वसु॑ऽप॒ते सर॑-
 स्वती ॥ ११ ॥ त्वं अ॒ग्ने सु॒ऽभृतः॑ उ॒त्तऽत॒मं वयः॑ तव॒ स्पा॒र्हे व॒रुणे॑ आ
 सं॒ऽदृशि॑ श्रि॒यः त्वं वाजः॑ प्र॒ऽतर॑णः बृ॒हन् अ॒सि त्वं रा॒यिः बहु॑लः
 वि॒श्वतः॑ पृथुः ॥ १२ ॥ त्वां अ॒ग्ने आ॒दि॒त्यासः॑ आ॒स्यं त्वां जि॒ह्वां शु॒-
 च॒यः च॒क्रिरे॒ कवे॒ त्वां रा॒तिऽसा॒चः अ॒ध्वरे॑षु स॒श्विरे॒ त्वे दे॒वाः ह॒विः
 अ॒द॒न्ति आ॒ऽहु॒तं ॥ १३ ॥ त्वे अ॒ग्ने वि॒श्वे अ॒मृता॑सः अ॒द्रुहः॑ आ॒सा
 दे॒वाः ह॒विः अ॒द॒न्ति आ॒ऽहु॒तं त्वया॑ म॒तीसः॑ स्व॒द॒न्ते आ॒ऽसृ॒तिं त्वं
 गर्भेः॑ वी॒रुधा॑ ज॒ज्ञिषे॒ शुचिः॑ ॥ १४ ॥ त्वं तान् स च॒ प्रति॑ च॒ अ॒सि
 म॒ज्मना॑ अ॒ग्ने सु॒ऽजा॒त प्र च॒ दे॒व रि॒च्यसे॒ पृक्षः॑ यत् अ॒ब म॒हिना॑
 वि ते॒ भुव॑त् अनु॑ द्यावा॒ पृथि॒वी रो॒दसी॑ उ॒भे ॥ १५ ॥ ये स्तो॒तृ-
 ऽभ्यः॑ गो॒ऽअ॒यां अ॒श्वऽपे॒शसं॑ अ॒ग्ने रा॒तिं उ॒प॒सृज॑न्ति सूर॒यः अ॒-
 स्मान् च॒ तान् च॒ प्र हि॒ नेषि॑ वस्यः आ बृ॒हत् व॒देम॒ वि॒दथे॑ सु॒-
 ऽवी॒राः ॥ १६ ॥ १७ ॥

॥ २ ॥ य॒ज्ञेन॑ वर्ध॒त जा॒तऽवे॒दसं॑ अ॒ग्निं य॒ज॒ध्वं ह॒विषा॑ तना॒ गि॒-
 रा सं॒ऽइ॒धानं॑ सु॒ऽप्र॒यसं॑ स्वःऽन॒रं ह्यु॒क्षं हो॒तारं॑ वृ॒जने॑षु धूःऽस॒दै ॥ १ ॥
 अ॒भि त्वा॒ नक्तीः॑ उ॒षसः॑ व॒वा॒शिरे॒ अ॒ग्ने व॒त्सं न॒ स्वस॑रेषु धे॒नवः॑
 दि॒वऽइ॒व इत् अ॒रतिः॑ मा॒नुषा॑ यु॒गा आ क्ष॑पः भा॒सि पु॒रुऽवा॒र
 सं॒ऽयतः॑ ॥ २ ॥ तं दे॒वाः बु॒धे रज॑सः सु॒ऽदंसं॑ दि॒वः पृथि॒व्योः अ॒रतिं॑
 नि ए॒रिरे॒ रथे॑ऽइ॒व वे॒द्यं शु॒क्रऽशौ॒चिषं॑ अ॒ग्निं मि॒त्रं न क्षि॑तिषु

प्रशंस्यं ॥३॥ तमुक्षमाणं रजसि स्व आ दमे चंद्रमिव सुरुचं
 हार आ दधुः । पृथ्याः पतरं चितयंतमक्षभिः पाथो न पायुं
 जनंसी उभे अनु ॥४॥ स होता विश्वं परि भूत्वध्वरं तमु हव्यै-
 र्मनुष चृजते गिरा । हिरिशिप्रो वृधसानासु जर्भुरद्यौर्न
 स्तृभिश्चितयद्रोदसी अनु ॥५॥२०॥ स नो रेवत्समिधानः स्व-
 स्तये संददस्वान्नयिमस्मासु दीदिहि । आ नः कृणुष्व सुविताय
 रोदसी अग्ने हव्या मनुषो देव वीतये ॥६॥ दा नो अग्ने
 बृहतो दाः सहस्रिणो दुरो न वाजं श्रुत्या अपा वृधि । प्रा-
 ची द्यावापृथिवी ब्रह्मणा कृधि स्वर्णे शुक्रमुषसो वि-
 दिद्युतः ॥७॥ स इधान उषसो राम्या अनु स्वर्णे दीदे-
 दरुषेण भानुना । होत्राभिरग्निर्मनुषः स्वध्वरो राजा विशा-
 मतिथिश्चारुरायवे ॥८॥ एवा नो अग्ने अमृतेषु पूर्य धी-
 षीपाय बृहद्विवेषु मानुषा । दुहाना धेनुर्वृजनेषु कारवे त्मना
 शतिनं पुरुरूपमिषणि ॥९॥ वयमग्ने अर्वता वा सुवीर्यं ब्रह्मणा
 वा चितयेमा जनां अति । अस्माकं द्युम्नमधि पंच कृष्टिषूच्चा
 स्वर्णे शुशुचीत दुष्टरं ॥१०॥ स नो बोधि सहस्य प्रशंस्यो
 यस्मिन्सुजाता इषयंत सूरयः । यमग्ने यज्ञमुपयंति वाजिनो
 नित्ये तोके दीदिवांसं स्वे दमे ॥११॥ उभयांसो जातवेदः
 स्याम ते स्तोतारो अग्ने सूरयश्च शर्मणि । वस्वो रायः पुरुश्च-
 दस्य भूयसः प्रजावतः स्वपत्यस्य शग्धि नः ॥१२॥ ये स्तोतृभ्यो
 गोक्षयामश्वपेशसमग्ने रातिमुपसृजंति सूरयः । अस्साञ्च तांश्च
 प्र हि नेषि वस्य आ बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥१३॥ २१ ॥

प्रऽशंस्यं ॥३॥ तं उ॒क्षमा॑णं रज॒सि स्वे आ दमे॑ चंद्रंऽइव सुऽरुचं
हृ॒रे आ द॒धुः पृ॒थ्वाः प॒तरं चि॒तय॑तं अ॒क्षऽभिः पा॒थः न पा॒यु
ज॒न॒सी॒ उ॒भे॒ अ॒नु ॥४॥ सः हो॒ता वि॒श्वं परि॑ भूतु अ॒ध्वरं॑ तं ऊं
ह॒व्यैः म॒नुषः॑ अ॒ज॒ते गि॒रा हि॒रिऽशि॒प्रः वृ॒ध॒सा॒नासु॑ ज॒भुर॑त ह्योः
न स्तुऽभिः चि॒त॒य॒त् रोद॑सी॒ अ॒नु ॥५॥२०॥ सः नः॑ रे॒वत् संऽइ॒धानः॑
स्व॒स्तये॑ संऽद॒द॒स्वान् र॒यिं अ॒स्मासु॑ दी॒दि॒हि आ नः॑ कृ॒ण॒प्स्व मृ॒-
वि॒ताय॑ रोद॑सी॒ अ॒ग्ने ह॒व्या म॒नुषः॑ दे॒व वी॒तये॑ ॥६॥ दाः नः॑ अ॒ग्ने
वृ॒ह॒तः दाः॑ स॒ह॒स्रि॒णः दुः न वा॒जं श्रु॒त्यै अप॑ वृ॒धि प्रा॒ची॒ ह्य॒-
वा॒पृथि॒वी॒ ब्र॒ह्म॒णा कृ॒धि स्वः॑ न शु॒क्रं उ॒षसः॑ वि दि॒द्युतः॑ ॥ ७ ॥
सः इ॒धानः॑ उ॒षसः॑ रा॒म्याः अ॒नु स्वः॑ न दी॒देत् अ॒रुपे॑ण भा॒नुना॑
हो॒त्राभिः॑ अ॒ग्निः म॒नुषः॑ सुऽअ॒ध्वरः॑ राजा वि॒शां अ॒तिथिः॑ चा॒रु॒-
आ॒यवे॑ ॥८॥ ए॒व नः॑ अ॒ग्ने अ॒मृते॑षु पू॒र्व्य धीः॑ पी॒पाय॑ वृ॒ह॒तऽदि॒-
वेषु॑ मा॒नुषा॑ दु॒हाना॑ धे॒नुः वृ॒जने॑षु का॒रवे॑ त्मना॑ ग॒तिनै॑ पुरु॒ऽरुपं॑
इ॒षणि॑ ॥९॥ व॒यं अ॒ग्ने अ॒र्वेता॑ वा सुऽवी॒र्यं ब्र॒ह्म॒णा वा चि॒तये॑म
ज॒नान् अ॒ति अ॒स्माकं॑ द्यु॒म्नं अ॒धि प॑ञ्च कृ॒ष्टिषु॑ उ॒च्चा स्वः॑ न शु॒-
शु॒ची॒त् दु॒स्तरं॑ ॥ १० ॥ सः नः॑ वो॒धि स॒हस्य॑ प्रऽशंस्यः॑ यस्मि॒न्
सुऽजा॒ताः इ॒षय॑न्त सूर॒यः यं अ॒ग्ने य॒ज्ञं उ॒पऽय॑न्ति वा॒जिनः॑ नित्यं
तो॒के दी॒दिऽवांसं॑ स्वे दमे॑ ॥११॥ उ॒भया॑सः जा॒तऽवे॒दः स्या॑म ते
स्तो॒तारः॑ अ॒ग्ने सूर॒यः च॒ शर्मे॑णि व॒स्वः रा॒यः पुरु॑ऽचंद्र॒स्य भू॒यसः॑ प्र॒-
जाऽव॑तः सुऽअ॒पत्य॑स्य श॒ग्धि नः॑ ॥१२॥ ये स्तो॒तृऽभ्यः॑ गोऽअ॒यां
अ॒श्वऽपे॑शसं अ॒ग्ने रा॒तिं उ॒पऽसृ॑जन्ति सूर॒यः अ॒स्मान् च॒ तान् च॒
प्र हि॑ नेषि व॒स्यः आ वृ॒ह॒त् व॒दे॒म वि॒दथे॑ सुऽवी॒राः ॥१३॥२५॥

॥३॥ संऽइ॒द्धः अ॒ग्निः निऽहि॑तः पृथि॒व्यां प्र॒त्यहं॑ वि॒श्वानि॑ भू॒-

व॒नान्य॒स्थात् । हो॒तां पा॒व॒कः प्र॒दि॒वः सु॒मे॒धा दे॒वो दे॒वान्य॒ज-
 त्व॒ग्निर॒ह॒न् ॥ १ ॥ नरा॒शंसः॒ प्रति॒ धामा॑न्य॒जन् ति॒स्रो दि॒वः प्रति॒
 म॒हा स्व॒र्चिः । घृ॒त॒पु॒षा मन॑सा ह॒व्यमु॑दन्मूर्ध॒न्यज्ञ॑स्य॒ सम॑नक्तु
 दे॒वान् ॥ २ ॥ ई॒ळि॒तो अ॒ग्ने मन॑सा नो अ॒ह॒न्दे॒वान्य॑क्षि॒ मानु॑-
 षा॒त्पूर्वो॑ अ॒द्य । स आ॒ वह॑ म॒रुतां॑ श॒र्धो अ॒च्यु॑त॒मिन्द्रं॑ नरो
 ब॒र्हिष॑दं यज॒ध्वं ॥ ३ ॥ दे॒वं ब॒र्हिर्व॑र्ध॒मानं॑ सु॒वीरं॑ स्ती॒र्ण रा॒ये
 सु॒भरं॑ वे॒द्यस्यां॑ । घृ॒तेना॒क्तं व॑सवः सीदते॒दं वि॒श्वे दे॒वा आ॑दित्या
 य॒ज्ञिया॑सः ॥ ४ ॥ वि अ॒यंता॒मुर्वि॒या हू॒यमा॑ना॒ द्वारो॑ दे॒वीः सु॒-
 प्रा॒य॒णा नमो॑भिः । व्य॒च॒स्वती॒र्वि प्र॑थंतामजु॒र्या व॑र्ण॒ पुना॑ना
 य॒शसं॑ सु॒वीरं॑ ॥ ५ ॥ २२ ॥ सा॒ध्वपा॑सि स॒नता॑ न उ॒क्षिते॑ उ॒षा-
 सा॒नक्ता॑ व॒य्ये॒व र॑खिते । तं॒तुं त॒तं सं॒वय॑ती॒ समी॒ची य॒ज्ञस्य॑
 पेशः॒ सुदु॒घे प॑य॒स्वती ॥ ६ ॥ दै॒व्या हो॑ता॒रा प्र॑थ॒मा वि॒दुष्ट॑र
 ऋ॒जु य॑क्षतः॒ समृ॒चा व॒पुष्ट॑रा । दे॒वान्य॑ज॒तावृ॑त॒था सम॑जतो
 नाभा॑ पृथि॒व्या अ॒धि सा॑नुषु चि॒षु ॥ ७ ॥ सर॑स्वती सा॒धय॑ती
 धियं॑ न॒ इळा॑ दे॒वी भा॑रती वि॒श्वतू॑र्तिः । ति॒स्रो दे॒वीः स्व॒धया॑
 ब॒र्हिरे॑दमच्छि॒द्रं पा॑तु श॒रणं॑ नि॒षद्य ॥ ८ ॥ पि॒शंग॑रूपः सु॒भरो॑
 वयो॒धाः श्रु॑ष्टी वी॒रो जा॑यते दे॒वका॑मः । प्र॒जां त्वष्टा॑ वि॒ षतु॑
 नाभि॑म॒स्मे अ॒था दे॒वाना॑म॒प्येतु॑ पाथः ॥ ९ ॥ वन॒स्पति॑रवसृ-
 जन्नुप॑ स्थाद॒ग्निर्ह॒विः सू॑दयाति॒ प्र धी॑भिः । चि॒धा सम॑क्तं न-
 यतु॑ प्र॒जान॑न्दे॒वेभ्यो॑ दै॒व्यः श॑मि॒तोप॑ ह॒व्यं ॥ १० ॥ घृ॒तं मि॑मिक्षे
 घृ॒तम॑स्य॒ योनि॑र्घृ॒ते श्रि॒तो घृ॒तमु॑स्य॒ धाम॑ । अ॒नुष्व॒धमा वह॑
 मा॒दय॑स्व॒ स्वाहा॑कृतं वृषभ॒ वक्षि॑ ह॒व्यं ॥ ११ ॥ २३ ॥

व॒नानि अ॒स्थात् होता॑ पा॒वकः प्र॒ऽ दि॒वः सु॒ऽ मे॒धाः दे॒वः दे॒वान्
 य॒ज॒तु अ॒ग्निः अ॒र्हेन् ॥ १ ॥ न॒रा॒शंसः प्र॒ति धा॒मानि अ॒ञ्जन् ति॒स्रः
 दि॒वः प्र॒ति म॒हा सु॒ऽ अ॒र्चिः घृ॒तऽ प्रु॒षा मन॑सा ह॒व्यं उ॒दन् मूर्ध॑न
 य॒ज्ञस्य॑ सं अ॒न॒क्तु दे॒वान् ॥ २ ॥ ई॒ळि॒तः अ॒ग्ने मन॑सा नः अ॒र्हेन्
 दे॒वान् य॒क्षि मा॒नुषा॑त् पू॒र्वः अ॒द्य सः आ॒ वह॑ म॒रुता॑ श॒र्धः अ॒च्युतं
 इ॒न्द्रं न॒रः ब॒र्हिऽ स॒दै य॒ज॒ध्वं ॥ ३ ॥ दे॒व ब॒र्हिः व॒र्ध॒मानं सु॒ऽ वी॒रं स्त्री॒णी
 रा॒ये सु॒ऽ भ॒रं वे॒दी अ॒स्यां घृ॒तेन॑ अ॒क्तं व॒स॒वः सी॒द॒त इ॒दं वि॒श्वे दे॒वाः
 आ॒दि॒त्याः य॒ज्ञिया॑सः ॥ ४ ॥ वि॒श्र॒य॒न्तां उ॒र्वि॒या हू॒य॒मा॒नाः द्वा॒रः दे॒-
 वीः सु॒प्रऽ अ॒य॒नाः नमः॑ऽ भिः व्य॒च॒स्व॒तीः वि॒प्र॒य॒न्तां अ॒जु॒र्याः व॒र्ण
 पु॒ना॒नाः य॒श॒सं सु॒ऽ वी॒रं ॥ ५ ॥ २२ ॥ सा॒धु अ॒पांसि॑ स॒न॒ता नः उ॒क्षि॒-
 ते उ॒ष॒सा॒न॒क्ता व॒य्याऽ इ॒व र॒खि॒ते त॑तु॒त॑तं सं॒ऽ व॒यंती॑ सं॒ऽ ई॒ची॑
 य॒ज्ञस्य॑ पेशः सु॒ऽ दु॒धे॑ प॒य॒स्व॒ती ॥ ६ ॥ दै॒व्या हो॒ता॒रा प्र॒थ॒मा वि॒-
 दुः॒ऽ त॒रा ऋ॒जु य॒क्षतः॑ सं ऋ॒चा व॒पुः॒ऽ त॒रा दे॒वान् य॒ज॑न्तौ ऋ॒तुऽ था
 सं अ॒ञ्ज॒तः ना॒भा पृ॒थि॒व्याः अ॒धि सा॒नुषु॑ चि॒षु ॥ ७ ॥ सर॑स्वती सा॒-
 ध॒यंती॑ धि॒यं नः॑ इ॒ळा दे॒वी भा॒रती॑ वि॒श्वऽ तू॒र्तिः ति॒स्रः दे॒वीः स्व॒ध॒-
 या॑ ब॒र्हिः आ॒ इ॒दं अ॒च्छि॒द्रं पा॒तु श॒रणं नि॒ऽ स॒द्य ॥ ८ ॥ पि॒शंग॑ऽ रू॒पः
 सु॒ऽ भ॒रः व॒यः॒ऽ धाः श्रु॒ष्टी वी॒रः जा॒य॒ते दे॒वऽ का॒मः प्र॒ऽ जां त्व॒ष्टा वि॒-
 स्य॑तु नाभिं अ॒स्मे अ॒थ दे॒वानां॑ अ॒पि ए॒तु पा॒थः ॥ ९ ॥ व॒न॒स्पतिः॑
 अ॒वऽ सृ॒जन् उ॒प॑ स्था॒त् अ॒ग्निः ह॒विः सू॒द॒या॒ति प्र॒ धी॒भिः चि॒धा
 सं॒ऽ अ॒क्तं न॒य॒तु प्र॒ऽ जा॒न॒न् दे॒वेभ्यः॑ दै॒व्यः श॒मि॒ता उ॒प॑ ह॒व्यं ॥ १० ॥ घृ॒तं
 मि॒मि॒क्षे घृ॒तं अ॒स्य॒ योनिः॑ घृ॒ते श्रि॒तः घृ॒तं ऊं अ॒स्य॒ धाम॑ अ॒नु॒-
 ऽ स्व॒धं आ॒ वह॑ मा॒द॒य॒स्व स्वा॒हाऽ कृ॒तं वृ॒षभ॑ व॒क्षि ह॒व्यं ॥ ११ ॥ २३ ॥

॥ ४ ॥ हु॒वे वः॒ सु॒ऽ द्यो॒त्मा॒नं सु॒ऽ वृ॒क्तिं वि॒शां अ॒यिं अ॒ति॒थिं सु॒-

प्रयसं । मित्र इव यो दिधिषाय्यो भूहेव आदेवे जने जा-
तवेदाः ॥ १ ॥ इमं विधंतो अपां सधस्ये द्वितादधुर्भृगवो वि-
स्वा३योः । एष विश्वान्यभ्यस्तु भूमा देवानामग्निरतिजीराश्वः
॥ २ ॥ अग्निं देवासो मानुषीषु विष्णु प्रियं धुः क्षेप्यंतो न मित्रं ।
स दीदयदुशतीरुर्म्या आ दक्षाय्यो यो दास्वते दम आ ॥ ३ ॥
अस्य रखा स्वस्यैव पुष्टिः संहृष्टिरस्य हियानस्य दक्षोः । वि यो
भरिभ्रदोषधीषु जिह्वामत्यो न रथ्यो दोधवीति वारान् ॥ ४ ॥
आ यन्मे अभ्वं वनदः पनंतोशिग्भ्यो नामिमीत वरं । स
चिचेण चिकित्ते रंसु भासा जुजुर्वा यो मुहुरा युवा भूत
॥ ५ ॥ २४ ॥ आ यो वना तातृषाणो न भाति वारं पथा
रथ्यैव स्वानीत । कृष्णाध्वा तपू रखश्चिकेत द्यौरिव समय-
मानो नभोभिः ॥ ६ ॥ स यो व्यस्थादभि दक्षदुर्वी पशुनैति
स्वयुरगोपाः । अग्निः शोचिष्मँ अतसान्युष्णान्कृष्णव्यधिरस्व-
दयन्न भूमं ॥ ७ ॥ नू ते पूर्वस्यावसो अधीतौ तृतीये विदथे
मन्मं शंसि । अस्मे अग्ने संयद्वीरं बृहंतं क्षुमंतं वाजं स्वपत्यं
रयिं दाः ॥ ८ ॥ त्वया यथा गृत्समदासो अग्ने गुहा वन्वंत
उपराँ अभि षुः । सुवीरासो अभिमातिषाहः सात्सूरिभ्यो
गृणते तद्वयो धाः ॥ ९ ॥ २५ ॥

॥ ५ ॥ होताजनिष्ट चेतनः पिता पितृभ्यं ऊतये । प्रय-
क्षञ्जेन्यं वसुं श्वेकं वाजिनो यमं ॥ १ ॥ आ यस्मिन्सप्र रश्म-
यस्तता यज्ञस्य नेतरि । मनुष्वद्वैव्यमष्टमं पोता विश्वं तदिन्व-
ति ॥ २ ॥ दधन्वे वा यदीमनु वोचद्ब्रह्माणि वेरु तत् । परि

ऽप्रयसं मित्रः ऽइव यः दिधिषाय्यः भूत देवः आ ऽदेवे जने जा-
 त ऽवेदाः ॥१॥ इमं विधंतः अपां सध ऽस्ये द्विता अदधुः भृगवः
 विष्णु आयोः एषः विश्वानि अभि अस्तु भूमं देवानां अग्निः
 अरतिः जीर ऽअश्वः ॥२॥ अग्निं देवासः मानुषीषु विष्णु प्रियं धुः
 क्षेप्यंतः न मित्रं सः दीदयत् उशतीः ऊर्म्याः आ दक्षाय्यः यः दा-
 स्वन्ते दमे आ ॥३॥ अस्य रावा स्वस्य ऽइव पुष्टिः सं ऽदृष्टिः अस्य
 हियानस्य धक्षोः वि यः भरिभत् ओषधीषु जिह्वां अत्यः न रथ्यः
 दोधवीति वारान् ॥४॥ आ यत् मे अभ्वं वनदः पनंत उशिक-
 ऽभ्यः न अमिमीत् वर्णं सः चित्रेण चिकित्ते रं ऽसुं भासा जुजु-
 वान् यः मुहुः आ युवां भूत् ॥५॥ २४ ॥ आ यः वनां ततृषाणः न
 भाति वाः न पथा रथ्या ऽइव स्वानीत् कृष्ण ऽअध्वा तपुः रावः
 चिकेत द्यौः ऽइव स्मयमानः नभः ऽभिः ॥६॥ सः यः वि अस्थात्
 अभि धक्षत् उर्वी पशुः न एति स्व ऽयुः अगोपाः अग्निः गो-
 चिष्मान् अतसानि उष्णान् कृष्ण ऽव्यथिः अस्वदयत् न भूमं ॥७॥
 नु ते पूर्वस्य अवसः अधि ऽइतौ तृतीये विदथे मन्मं शंसि अस्मे
 अग्ने संयत् ऽवीरं बृहंतं शु ऽमंतं वाजं सु ऽअपत्यं रयिं दाः ॥८॥
 त्वया यथा गृत्स ऽमदासः अग्ने गुहा वन्वतः उपरान अभि स्युः
 सु ऽवीरासः अभिमाति ऽसहः स्मत् सूरि ऽभ्यः गृणते तत् वयं
 धाः ॥९॥ २५ ॥

॥५॥ होता अजनिष्ट चेतनः पिता पितृ ऽभ्यः ऊतये प्र ऽयक्षन्
 जेन्यं वसुं शकेम वाजिनः यमं ॥ १ ॥ आ यस्मिन् सप्त रश्मयः
 तताः यज्ञस्य नेतरि मनुष्वत् दैव्यं अष्टमं पोता विश्वं तत् इन्वति
 ॥ २ ॥ दधन्वे वा यत् ईं अनु वोचत् ब्रह्माणि वेः ऊं तत् परि

विश्वानि काथा नेमिश्चक्रमिवाभवत् ॥३॥ साकं हि शुचिना
 शुचिः प्रशास्ता क्रतुनाजनि । विद्वाँ अस्य व्रता ध्रुवा वया
 इवानु रोहते ॥४॥ ता अस्य वर्णमायुवो नेष्टुः सचंत धेनवः ।
 कुवित्सृभ्य आ वरं स्वसारो या इदं ययुः ॥५॥ यदी मातुरुप
 स्वसा घृतं भरंत्यस्थित । तासामध्वर्युरागतौ यवो वृष्टीव मो-
 दते ॥६॥ स्वः स्वाय धायसे कृणुतामृत्विगृत्विजं । स्तोमं यज्ञं
 चादरं वनेमा ररिमा वयं ॥७॥ यथा विद्वाँ अरं करद्विष्टेभ्यो
 यजतेभ्यः । अयमग्ने त्वे अपि यं यज्ञं चकृमा वयं ॥८॥ २६ ॥

197

॥ ६ ॥ १-८ सोमाङ्गतिर्भार्गवः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥६॥ इमां मे अग्ने समिधमिमामुपसदं वनेः । इमा ऊ षु
 श्रुधी गिरः ॥१॥ अया ते अग्ने विधेमोजो नपादश्वमिष्टे ।
 एना सूक्तेन सुजात ॥२॥ तं त्वा गीर्भिर्गिर्वैणसं द्रविणस्युं
 द्रविणोदः । सपर्येम सपर्यवः ॥३॥ स बोधि सूरिर्मघवा वसु-
 पते वसुदावन् । युयोध्यस्मद्वेषांसि ॥४॥ स नो वृष्टिं दि-
 वस्परि स नो वाजमनर्वाणं । स नः सहस्रिणीरिषः ॥५॥
 ईळानायावस्यवे यविष्ठ दूत नो गिरा । यजिष्ठ होतरा गहि
 ॥६॥ अंतर्ह्यग्न ईयसे विद्वाञ्जन्मोभया कवे । दूतो जन्येव
 मित्र्यः ॥७॥ स विद्वाँ आ च पिप्रयो यक्षि चिकित्व आनु-
 षक् । आ चास्मिन्सत्ति बर्हिषि ॥८॥ २७ ॥

198

॥ ७ ॥ १-६ सोमाङ्गतिर्भार्गवः ॥ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥७॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारताये द्युमंतमा भर । वसो पुरुस्पृहं
 रयिं ॥१॥ मा नो अरातिरीशत देवस्य मर्त्यस्य च । पर्षि तस्या
 उत द्विषः ॥२॥ विश्वा उत त्वया वयं धारा उदन्या इव ।

अ० २. अ० ५. व० २८.] ॥ १७५ ॥ [म० २. अ० १. सू० ७.

विश्वानि काव्या नेमिः चक्रंऽइव अभवत् ॥ ३ ॥ साकं हि शु-
चिना शुचिः प्रऽशास्ता क्रतुना अजनि विद्वान् अस्य वता धु-
वा वयाःऽइव अनु रोहते ॥ ४ ॥ ताः अस्य वरुण आयुवः नेष्टुः
सचंत धेनवः कुवित् तिसृऽभ्यः आ वरं स्वसारः याः इदं ययुः
॥ ५ ॥ यदि मातुः उप स्वसा घृतं भरती अस्थित तासां अध्वर्युः
आऽगंतौ यवः वृष्टीऽइव मोदते ॥ ६ ॥ स्वः स्वाय धायसे कृ-
णुतां ऋत्विक् ऋत्विजं स्तोमं यज्ञं च आत् अरं वनेम ररिम वयं
॥ ७ ॥ यथा विद्वान् अरं करत् विश्वेभ्यः यजतेभ्यः अयं अमे त्वे-
अपि यं यज्ञं चकृम वयं ॥ ८ ॥ २६ ॥

॥ ६ ॥ इमां मे अमे संऽद्रुधं इमां उपऽसदं वनेः० इमाः ऊं
सु श्रुधि गिरः ॥ १ ॥ अया ते अमे विधेम ऊर्जः नपात् अश्वंऽइष्टे
एना सुऽउक्तेन सुऽजात् ॥ २ ॥ तं त्वा गीऽभिः गिर्वेणसं द्रवि-
णस्युं द्रविणःऽदः सपर्येम सपर्यवः ॥ ३ ॥ सः बोधि सूरिः मघ-
ऽवा वसुऽपते वसुऽदावन् युयोधि अस्मत् द्वेषांसि ॥ ४ ॥ सः
नः वृष्टिं दिवः परि सः नः वाजं अनर्वाणं सः नः सहस्रिणीः इषः
॥ ५ ॥ ईळांनाय अवस्यवे यविष्ठ दूत नः गिरा यजिष्ठ होतः आ
गहि ॥ ६ ॥ अंतः हि अमे ईयसे विद्वान् जन्म उभया कवे दूतः
जन्याऽइव मित्र्यः ॥ ७ ॥ सः विद्वान् आ च पिप्रयः यक्षि चि-
कित्वः आनुषक् आ च अस्मिन् सत्ति बर्हिषि ॥ ८ ॥ २७ ॥

॥ ७ ॥ श्रेष्ठं यविष्ठ भारत अमे द्युऽमंतं आ भर वसो पुरु-
ऽस्पृहं रुयि ॥ १ ॥ मा नः अरातिः ईशत देवस्य मर्त्यस्य च पर्वि
तस्याः उत द्विषः ॥ २ ॥ विश्वाः उत त्वया वयंधाराः उदन्याःऽइव

अतिं गाहेमहि द्विषः ॥ ३ ॥ शुचिः पावक वंद्योऽग्रे बृहद्वि
रोचसे । त्वं घृतेभिराहुतः ॥ ४ ॥ त्वं नो असि भारताग्रे वशा-
भिरुक्षभिः । अष्टापदीभिराहुतः ॥ ५ ॥ दून्नः सर्पिरासुतिः प्रत्नो
होता वरेण्यः । सहसस्पुत्रो अद्भुतः ॥ ६ ॥ २८ ॥

199

॥ ८ ॥ १-६ ॥ गृत्समदः ॥ अग्निः ॥ १-५ गायत्री । ६ अनुष्टुप ॥

॥ ८ ॥ वाजयन्तिव नू रथान्योगाँ अग्रेरुपं स्तुहि । यशस्त-
मस्य मीळहुषः ॥ १ ॥ यः सुनीथो ददाशुषेऽजुर्यो जरयन्नरिं
चारुप्रतीक आहुतः ॥ २ ॥ य उ श्रिया दमेष्वा दोषोषसि
प्रशस्यते । यस्य व्रतं न मीयते ॥ ३ ॥ आ यः स्वर्णं भानुना
चित्रो विभात्यर्चिषा । अंजानो अजरैरभि ॥ ४ ॥ अत्रिमनु
स्वराज्यमग्निमुक्थानि वावृधुः । विश्वा अधि श्रियो दधे
॥ ५ ॥ अग्नेरिंद्रस्य सोमस्य देवानामूतिभिर्वयं । अरिष्यंतः
सचेमह्यभि धाम पृतन्यतः ॥ ६ ॥ २९ ॥ ५ ॥

200

॥ ९ ॥ १-६ गृत्समदः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप ॥

॥ ९ ॥ नि होता होतृषदने विदानस्त्वेषो दीर्दिवाँ अस-
दत्सुदक्षः । अदब्धव्रतप्रमतिर्वसिष्ठः सहसंभरः शुचिजिह्वो
अग्निः ॥ १ ॥ त्वं दूतस्त्वमु नः परस्पास्त्वं वस्य आ वृषभ
प्रणेता । अग्ने तोकस्य नस्तने तनूनामप्रयुच्छन्दीद्यद्वोधि
गोपाः ॥ २ ॥ विधेम ते परमे जन्मन्त्रगे विधेम स्तोमैरवरे
सुधस्थे । यस्माद्योनेरुदारिथा यजे तं प्र ते हवीषि जुहुरे
समिद्धे ॥ ३ ॥ अग्ने यजस्व हविषा यर्जायाञ्छुष्टी देणामभि
गृणीहि गधः । त्वं ह्यसि रयिपती रयीणां त्वं शुक्रस्य व-
चंसो मनोता ॥ ४ ॥ उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवेदिवे
जायमानस्य दस्म । कृधि क्षुमंतं जरितारमग्ने कृधि पतिं

अति गाहेमहि द्विषः ॥ ३ ॥ शुचिः पावक वंद्यः अग्ने वृहत् वि
रोचसे त्वं घृतेभिः आहुतः ॥ ४ ॥ त्वं नः असि भारत अग्ने वशाभिः
उक्षः अभिः अष्टाः पदीभिः आहुतः ॥ ५ ॥ दुःश्चक्षुः सर्पिः आसु-
तिः प्रानः होता वरेण्यः सहस्रः पुत्रः अहुतः ॥ ६ ॥ २८ ॥

॥ ८ ॥ वाजयन् इव नु रथान् योगान् अग्नेः उप स्तुहि यशः-
ऽतमस्य मीळहुषः ॥ १ ॥ यः सुऽनीथः ददाशुषे अजुर्यः जरयन्
अरिं चारुऽप्रतीकः आहुतः ॥ २ ॥ यः ऊं श्रिया दमेषु आ दोषा
उषसि प्रऽशस्यते यस्य व्रतं न मीयते ॥ ३ ॥ आ यः स्वः न भा-
नुनां चित्रः विऽभाति अर्चिषा अंजानः अजरैः अभि ॥ ४ ॥
अत्रिं अनु स्वऽराज्यं अग्निं उक्थानि ववृधुः विश्वाः अधि श्रियः
दधे ॥ ५ ॥ अग्नेः इंद्रस्य सोमस्य देवानां ऊतिऽभिः वयं अरिण्यंतः
सचेमहि अभि स्याम पृतन्यतः ॥ ६ ॥ २९ ॥ ५ ॥

॥ १ ॥ नि होता होतृऽसदने विदानः त्वेषः दीदिऽवान् अस-
दत् सुऽदक्षः अदब्धव्रतऽप्रमतिः वसिष्ठः सहस्रं भरः शुचि-
ऽजिह्वः अग्निः ॥ १ ॥ त्वं दूतः त्वं ऊं नः परऽपाः त्वं वस्यः आ
वृषभ प्रऽनेता अग्ने तोकस्य नः तने तनूनां अप्रऽयुच्छन् दी-
द्यत् बोधि गोपाः ॥ २ ॥ विधेम ते परमे जन्मन् अग्ने विधेम
स्तोमैः अवरे सधऽस्ये यस्मात् योनेः उत्तऽआरिथ यजे तं प्र त्वे-
हवीषि जुहुरे संऽइडे ॥ ३ ॥ अग्ने यजस्व हविषा यजीयान श्रुष्टी
देष्णं अभि गृणीहि राधः त्वं हि असि रयिऽपतिः रयीणां त्वं
शुक्रस्य वचसः मनोतां ॥ ४ ॥ उभयं ते न क्षीयते वसव्यं दिवे-
ऽदिवे जायमानस्य दुस्म कृधि क्षुऽमंतं जरितारं अग्ने कृधि पतिं

अ० २. अ० ६. व० ३.] ॥ १७७ ॥ [म० २. अ० १. सू० ११.

स्वपत्यस्य रायः ॥ ५ ॥ सैनानीकेन सुविदत्रो अस्मे यष्टा देवाँ
आयजिष्ठः स्वस्ति । अदब्धो गोपा उत नः परस्या अग्ने
द्युमदुत रेवहिंदीहि ॥ ६ ॥ १ ॥

201

॥ १० ॥ १-६ गृत्समदः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १० ॥ जोहूत्रो अग्निः प्रथमः पितेवेळस्पदे मनुषा यत्स-
मिद्धः । श्रियं वसानो अमृतो विचेता मर्मजेन्यः श्रवस्यः स
वाजी ॥ १ ॥ श्रूया अग्निश्चित्रभानुर्हव मे विश्वाभिगीर्भिरमृतो
विचेताः । श्यावा रथं वहतो रोहिता वोतारुषाह चक्रे
विभृचः ॥ २ ॥ उक्तानायां मजनयन्सुषूतं भुवदग्निः पुरुपेशां सु
गर्भैः । शिरिणायां चिदक्तुना महोभिरपरीवृतो वसति प्रचे-
ताः ॥ ३ ॥ जिघर्म्यग्निं हविषा घृतेन प्रतिक्षियंतं भुवनानि
विश्वा । पृथुं तिरश्चा वयंसा बृहंतं व्यचिष्टमनै रभसं दृशानं
॥ ४ ॥ आ विश्वतः प्रत्यंच जिघर्म्यरक्षसा मनसा तज्जुषेत ।
मर्यश्रीः स्पृहयद्वर्णो अग्निर्नाभिमृशे तन्वा ३ जभुराणः ॥ ५ ॥
ज्ञेया भागं सहसानो वरेण त्वादूतासो मनुवद्वदेम । अनून-
मग्निं जुह्वा वचस्या मधुपृचं धनसा जोहवीमि ॥ ६ ॥ २ ॥

202

॥ ११ ॥ १-२१ गृत्समदः ॥ इंद्रः ॥ १-२० विरादस्थाना त्रिष्टुप् । २१ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११ ॥ शुधी हवमिंद्र मा रिषण्यः स्याम ते दावने वसूनां ।
इमा हि त्वामूर्जो वर्धयंति वसूयवः सिंधवो न क्षरंतः ॥ १ ॥ सृजो
महीरिद्र या अपिन्वः परिष्ठिता अहिना शूर पूर्वोः । अमर्त्य
चिद्दासं मर्त्यमानमवाभिनदुक्थैर्वावृधानः ॥ २ ॥ उक्थेष्विन्नु
शूर येषु चाकन्स्तोमेष्विद्र रुद्रियेषु च । तुभ्येदेता यासु मंदसानः
प्र वायवे सिस्रते न शुभ्राः ॥ ३ ॥ शुभ्रं नु ते शुष्मं वर्धयंतः शुभ्रं
वज्रं बाहोर्दधानाः । शुभ्रस्त्वमिंद्र वावृधानो अस्मे दासी-

अ० २. अ० ६. व० ३.] ॥ १७७ ॥ [म० २. अ० १. सू० ११.

सुऽअपत्यस्य रायः ॥ ५ ॥ सः एना अनीकेन सुऽविद्वः अस्मे
यष्टां देवान् आऽयजिष्ठः स्वस्ति अदब्धः गोपाः उत नः परः-
ऽपाः अग्ने ह्युऽमत् उत रेवत् दिदीहि ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १० ॥ जोहूचः अग्निः प्रथमः पिताऽइव इळः पिते मनुषा यत्
संऽइङ्घः श्रियं वसानः अमृतः विऽचेताः मर्मजेत्यः अवस्यः सः
वाजी ॥ १ ॥ श्रुयाः अग्निः चित्रऽभानुः हव मे विश्वाभिः गीऽभिः
अमृतः विऽचेताः श्यावा रथं वहतः रोहिता वा उत अरुषा
अहं चक्रे विऽभृचः ॥ २ ॥ उत्तानायाम् अजनयन् सुऽसूतं भुवत्
अग्निः पुरुऽपेशासु गर्भः शिरिणायां चित् अक्तुना महऽभिः
अपरिऽवृतः वसति प्रऽचेताः ॥ ३ ॥ जिघर्मि अग्निं हविषा घृतेन
प्रतिऽक्षियंतं भुवनानि विश्वा पृथुं तिरश्चा वयसा बृहंतं व्यचिष्टं
अन्नैः रभसं दृशानं ॥ ४ ॥ आ विश्वतः प्रत्यंच जिघर्मि अरक्षसां
मनसा तत् जुषेत मर्येऽश्रीः स्पृहयत् वर्णः अग्निः न अभिऽमृशे
तन्वा जभुराणः ॥ ५ ॥ ज्ञेयाः भागं सहसानः वरेण त्वाऽदृतासः
मनुऽवत् वदेम अनूनं अग्निं जुह्वा वचस्या मधुऽपृचं धनऽसाः
जोह्वीमि ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ११ ॥ शुधि हव इन्द्र मा रिपरायः स्याम ते दावने वसूनां इमाः
हि त्वां ऊर्जः वर्धयति वसुऽयवः सिधवः न क्षरतः ॥ १ ॥ मृजः महीः
इन्द्र याः अपिन्वः परिऽस्थिताः अहिना शूर पूर्वीः अमर्त्यं चित्
दासं मन्यमानं अव अभिनत उक्थेः ववृधानः ॥ २ ॥ उक्थेषु इत
नु शूर येषु चाकन स्तोमेषु इन्द्र रुद्रीयेषु च तृभ्य इत गताः यामु
मंदसानः प्रवायवे सिस्रते न शुभाः ॥ ३ ॥ शुभ्रं नृ ते शूष्मं वर्धयतः
शुभ्रं वज्रं बाह्वोः दधानाः शुभ्रः त्वं इन्द्र ववृधानः अस्मे दासीः

वि॒शः सूर्ये॑ण स॒ह्याः ॥४॥ गु॒हा हि॒तं गु॒ह्यं गू॒ळ॒ह॒म॒प्स्व॒पी-
 वृ॒तं मा॒यि॒नं क्षि॒यंतं । उ॒तो अ॒पो द्यां त॑स्त॒भ्वांस॒म॒ह॒न्न॒हि
 श्रू॒र वी॒र्ये॑ण ॥५॥३॥ स्त॒वा नु तं इ॒न्द्र पू॒र्या म॒हान्यु॒त स्त॒वाम्
 नू॒त॒ना कृ॒ता॒नि । स्त॒वा व॒ज्रं बा॒ह्मो॒रु॒शंतं॑ स्त॒वा ह॒री सूर्य॑स्य
 के॒तू ॥६॥ ह॒री नु तं इ॒न्द्र वा॒जय॑ता घृ॒तश्रु॒तं स्वा॒रम॑स्वा॒र्ष्टा ।
 वि॒ संम॑ना भू॒मिर॒प्रथि॑ष्टार॑स्त॒ पर्व॑तश्चि॒त्सरि॑ष्यन् ॥७॥ नि
 पर्व॑तः सा॒द्यप्र॑युच्छ॒न्त्सं मा॒तृभि॒र्वाव॑शानो अ॒क्रान् । दू॒रे
 पा॒रे वा॒णी व॒र्धय॑त इ॒न्द्रे॒षितां ध॒मनि॑ पप्रथ॒न्नि ॥८॥ इ॒न्द्रो
 म॒हां सि॒न्धुमा॑श॒यानं॑ मा॒यावि॑नं वृ॒त्रम॑स्फुर॒न्निः । अ॒रेजे॑तां
 रो॒द॒सी भि॒याने॑ क॒नि॒क्र॒दतो॑ वृ॒ष्णो अ॒स्य व॒ज्रात् ॥९॥ अ॒रो-
 र॒वी॒वृ॒ष्णो अ॒स्य व॒ज्रोऽमा॑नुषं यन्मा॒नुषो॑ नि॒जूवी॑त् । नि
 मा॒यिनो॑ दान॒वस्य॑ मा॒या अ॒पा॒दय॑त्प॒पि॒वान्सु॑तस्य ॥१०॥४॥
 पि॒वा॒पि॒वेदि॑न्द्र श्रू॒र सोमं॑ म॒द॒न्तु त्वा म॒दि॒नः सु॒तासः॑ । पृ॒णंत-
 स्ते कु॒क्षी व॒र्धय॑न्त्वि॒त्या सु॒तः पौ॒र इ॒न्द्रमा॑व ॥११॥ त्वे इ॒न्द्रा-
 ण्म॒भूम॑ वि॒प्रा धि॒र्यं व॒नेम॑ ऋ॒त॒या स॒प॑तः । अ॒व॒स्य॒वो धी॒-
 म॒हि प्र॑श॒स्तिं स॒द्यस्ते॑ रा॒यो दा॒वने॑ स्याम ॥१२॥ स्याम॑ ते तं
 इ॒न्द्र ये तं उ॒ती अ॒व॒स्य॒व ऊ॒र्जं व॒र्धय॑तः । शु॒ष्मि॒त॒मं यं चा॒-
 क॒ना॒म दे॒वा॒स्मे र॒यिं रा॒सि वी॒र॒वंतं॑ ॥१३॥ रा॒सि क्ष॒यं रा॒सि
 मि॒त्र॒म॒स्मे रा॒सि श॒र्धे इ॒न्द्र मा॒रु॒तं नः॑ । स॒जोष॑सो॒ ये च॑ म॒द॒-
 सा॒नाः प्र॑ वा॒यवः॑ पा॒त्य॒य॒णीति॑ ॥१४॥ व्यं॒त्वि॒न्नु येषु॑ म॒दसा॑-
 नस्तृ॒प॒त्सोमं॑ पा॒हि द्रु॒ह्यदि॑न्द्र । अ॒स्मान्सु॑ पृ॒त्स्वा त॑रु॒चाव॑-
 र्ध॒यो द्यां बृ॒हद्भि॑र॒कैः ॥१५॥५॥ बृ॒ह॒न्त॒ इ॒न्नु ये ते॑ त॒रु॒त्रो॒क्थे-
 भि॒र्वा सु॒म॒मा॒वि॒वा॒सान् । स्तृ॒णा॒नासो॑ ब॒र्हिः प॒स्त्या॑व॒त्सो-
 ता॒ इ॒दि॑न्द्र वा॒ज॒म॒ग्मन् ॥१६॥ उ॒येष्वि॒न्नु श्रू॒र म॒दसा॑न-

विशः सूर्येण सहाः ॥ ४ ॥ गुहां हितं गुह्यं गूढं अपः सु अपि-
 ऽवृतं मायिनं क्षियन्तं उतो अपः द्यां तस्तर्वांसं अहन अहिं
 शूर वीर्येण ॥ ५ ॥ ३ ॥ स्तव नु ते इंद्र पूर्या महानि उत स्तवाम
 नूतना कृतानि स्तव वज्रं बाहोः उशन्तं स्तव हरीं सूर्यस्य केतू
 ॥ ६ ॥ हरीं नु ते इंद्र वाजयन्ता घृतऽश्रुतं स्वारं अस्वाष्टं वि
 समना भूमिः अप्रथिष्ट अरस्त पर्वतः चित् सरिष्यन् ॥ ७ ॥ नि
 पर्वतः सादि अप्रऽयुच्छन् सं मातृऽभिः वावशानः अक्रान दूरे
 पारे वाणीं वर्धयन्तः इंद्रऽद्विषितां धमनिं पप्रथन् नि ॥ ८ ॥ इंद्रः
 महां सिंधुं आऽशयानं मायाऽविनं वृचं अस्फुरत् निः अरेजेतां
 रोदसी भियाने कनिक्कदतः वृष्णः अस्य वज्रात् ॥ ९ ॥ अरो-
 रवीत् वृष्णः अस्य वज्रः अमानुषं यत् मानुषः निऽजृवीति नि
 मायिनः दानवस्य मायाः अपादयत् पपिऽवान् सुतस्य ॥ १० ॥ ४ ॥
 पिबऽपिब इत् इंद्र शूर सोमं मंदतु त्वा मंदिनः सुतासः पूरांतः
 ते कुक्षीं वर्धयन्तु इत्था सुतः पौरः इंद्र आव ॥ ११ ॥ त्वे इंद्र
 अपि अभूम विप्राः धियं वनेम ऋतऽया सपंतः अवस्यवः धी-
 महि प्रऽशस्तिं सद्यः ते रायः दावने स्याम ॥ १२ ॥ स्याम ते ते
 इंद्र ये ते ऊती अवस्यवः ऊर्जं वर्धयन्तः शुष्मिन्ऽतमं यं चा-
 कनाम देव अस्मे रयिं रासि वीरऽवंतं ॥ १३ ॥ रासिं दायं रासि
 मित्रं अस्मे रासिं शर्धेः इंद्र मारुतं नः सुऽजोपसः ये च मंदसा-
 नाः प्र वायवः पांति अयंऽनीतिं ॥ १४ ॥ व्यन्तु इत् नु येषु मंदसानः
 तृपत् सोमं पाहि द्रव्यत् इंद्र अस्मान् सु पृतऽसु आ तरुन् अव-
 र्धयः द्यां बृहत्ऽभिः अर्कैः ॥ १५ ॥ ५ ॥ बृहन्तः इत् नु ये ते तरुन्
 उक्थेभिः वा सुमं आऽविवासान् स्तृणानासः बर्हिः पस्त्यऽवत्
 त्वाऽऊताः इत् इंद्र वाजं अगमन् ॥ १६ ॥ उयेषु इत् नु शूर मंदसानः

स्त्रिकंदुकेषु पाहि सोममिंद्र । प्रदोधुवच्छन्नश्रुषु प्रीणानो
याहि हरिभ्यां सुतस्य पीतिं ॥ १७ ॥ धिष्वा शवः शूर येन
वृत्रमवाभिन्नहानुमौर्णवाभं । अपावृणोज्योतिरार्याय नि
संव्यतः सादि दस्युरिंद्र ॥ १८ ॥ सनेम ये तं जतिभिस्तरंतो
विश्वाः स्पृध आयैण दस्यून । अस्मभ्यं तत्त्वाष्टं विश्वरूपम-
रंधयः साख्यस्य त्रितायं ॥ १९ ॥ अस्य सुवानस्य मंदिनस्त्रि-
तस्य न्यवुदं वावृधानो अस्तः । अवर्तयत्सूर्यो न चक्रं भि-
नद्वलमिंद्रो अंगिरस्वान् ॥ २० ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे
दुहीयदिंद्र दक्षिणा मघोनी । शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो
नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ २१ ॥ ६ ॥ १ ॥

203

॥ १२ ॥ १-१५ गृत्समदः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १२ ॥ यो जात एव प्रथमो मनस्वान्देवो देवान्कतुना
पर्यभूषत् । यस्य शुष्माद्रोदसी अभ्यसेतां नृमणस्य महा स
जनास इंद्रः ॥ १ ॥ यः पृथिवी व्यथमानामदहृद्यः पर्व-
ताम्रकुपितां अरम्णात् । यो अंतरिक्षं विममे वरीयो
यो द्यामस्तभ्रात्स जनास इंद्रः ॥ २ ॥ यो हत्वाहिमरिणात्सप्त
सिंधून्यो गा उदाजदपधा वलस्य । यो अश्मनोरंतराग्निं
जजान संवृक्समत्सु स जनास इंद्रः ॥ ३ ॥ येनेमा विश्वा
च्यवना कृतानि यो दासं वर्णमधरं गुहाकः । श्वघ्नीव यो
जिगीवां लक्ष्माददर्यः पुष्टानि स जनास इंद्रः ॥ ४ ॥ यं
स्मां पृच्छंति कुह सेति घोरमुतेमाहुर्नैषो अस्तीत्येनं । सो
अर्यः पुष्टीर्विज इवामिनाति अदस्मै धत्त स जनास
इंद्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यो रुधस्य चोदिता यः कृशस्य यो ब्रह्मणो
नाधमानस्य कीरेः । युक्तयावृणो योऽविता सुशिप्रः सुत-

त्रिऽकंदुकेषु पाहि सोमं इंद्र प्रऽदोधुवत् शमश्रुषु प्रीणानः याहि
 हरिऽभ्यां सुतस्य पीतिं ॥ १७ ॥ धिष्व शवः शूर येन वृत्रं अव-
 ऽअभिनत दानुं और्णेऽवाभं अप अवृणोः ज्योतिः आर्याय नि
 सव्यतः सादि दस्युः इंद्र ॥ १८ ॥ सनेम ये ते ऊतिऽभिः तरंतः वि-
 श्वाः स्पृधः आर्येण दस्यून अस्मभ्यं तत् त्वाष्ट्रं विश्वऽरूपं अरंधयः
 साख्यस्य चिताय ॥ १९ ॥ अस्य सुवानस्य मंदिनः चितस्य नि
 अर्बुदं ववृधानः अस्तः० अवर्तयत् सूर्यः न चक्रं भिनत् वलं इंद्रः
 अंगिरस्वान् ॥ २० ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयत् इंद्र दक्षि-
 णा मघोनीं शिक्ष स्तोतृऽभ्यः मा अति धक् भगः नः बृहत्
 वदेम विदथे सुवीराः ॥ २१ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १२ ॥ यः जातः एव प्रथमः मनस्वान् देवः देवान् क्रतुना
 परिऽअभूषत् यस्य शुष्मात् रोदसी अभ्यसेतां नृणस्य महा
 सः जनासः इंद्रः ॥ १ ॥ यः पृथिवी व्यथमानां अदृहत् यः पर्वतान्
 प्रऽकुपितान् अरम्णात् यः अंतरिक्षं विऽममे वरीयः यः द्यां अ-
 स्तभ्रात् सः जनासः इंद्रः ॥ २ ॥ यः हुत्वा अहिं अरिणात् सप्त
 सिंधून् यः गाः उत्तऽआजत् अपऽधा वलस्य यः अश्वमनोः अंतः
 अग्निं जजानं संऽवृक् समत्तऽसु सः जनासः इंद्रः ॥ ३ ॥ येन दुमा
 विश्वा चवना कृतानि यः दासं वरी अधरं गुहा अकः० श्वघ्नी-
 ऽइव यः जिगीवान् लक्षं आदत् अर्यः पुष्टानि सः जनासः इंद्रः ॥ ४ ॥
 यं स्म पृच्छंति कुहं सः इति घोरं उत्त ई आहुः न एषः अस्ति इति
 एनं सः अर्यः पुष्टीः विनःऽइव आ मिनाति अत् अस्म धत्त सः
 जनासः इंद्रः ॥ ५ ॥ ७ ॥ यः रुधस्य चोदिता यः कृशस्य यः ब्रह्मणः
 नाधमानस्य कीरेः युक्तऽयाव्यः यः अविता सुऽशिप्रः सुत-

सोमस्य स जनास इन्द्रः ॥ ६ ॥ यस्याश्वासः प्रदिशि यस्य गा-
 वो यस्य यामा यस्य विश्वे रथांसः । यः सूर्यं य उषसं जजान
 यो अपां नेता स जनास इन्द्रः ॥ ७ ॥ यं क्रंदसी संयती
 विह्वयेते परोऽवर उभयां अमित्राः । समानं चिदथमा-
 तस्थिवांसा नाना हवेते स जनास इन्द्रः ॥ ८ ॥ यस्मान्न ऋते
 विजयंते जनांसो यं युध्यमाना अवसे हवते । यो विश्वस्य
 प्रतिमानं बभूव यो अच्युतच्युत्स जनास इन्द्रः ॥ ९ ॥ यः शश्वतो
 मध्येनो दधानानमन्यमानाञ्छ्वीं जघान । यः शर्धते ना-
 नुददाति श्रुध्यां यो दस्योर्हता स जनास इन्द्रः ॥ १० ॥ ८ ॥ यः
 शंबरं पर्वतेषु क्षियंतं चत्वारिंश्यां शरद्यन्वविंदत् । ओजा-
 यमानं यो अहिं जघान दानुं शयानं स जनास इन्द्रः ॥ ११ ॥
 यः सप्ररश्मिर्वृषभस्तुविष्मान्वासृजत्सर्तवे सप्त सिंधून् । यो
 रौहिणमस्फुरद्वज्रबाहुर्धामारोहतं स जनास इन्द्रः ॥ १२ ॥ द्या-
 वां चिदस्मै पृथिवी नमेते शुष्माच्चिदस्य पर्वता भयंते ।
 यः सोमपा निचितो वज्रबाहुर्यो वज्रहस्तः स जनास इन्द्रः
 ॥ १३ ॥ यः सुन्वंतमवति यः पचंतं यः शंसंतं यः शशमा-
 नमूती । यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमो यस्येदं राधः स जनास
 इन्द्रः ॥ १४ ॥ यः सुन्वते पचते दुध आ चिद्वाजं ददर्षि स
 किलासि सत्यः । वयं त इन्द्र विश्वहं प्रियासः सुवीरांसो वि-
 दथमा वदेम ॥ १५ ॥ ९ ॥

॥ १३ ॥ ऋतुर्जनित्री तस्या अपस्परि मष्टू जात आवि-
 श्वासु वर्धते । तदाहना अभवत्पिण्णुषी पयोऽंशोः पीयू-
 षं प्रथमं तदुक्थ्यं ॥ १ ॥ सध्रीमा यति परि विभ्रतीः पयो

अ० २. अ० ६. व० १०.] ॥ १८० ॥ [म० २. अ० २. सू० १३.

ऽसौमस्य सः जनासः इंद्रः ॥ ६ ॥ यस्य अश्वसः प्रऽदिशि यस्य
गावः यस्य यामाः यस्य विश्वे रथासः यः सूर्ये यः उषसे जजान
यः अपां नेता सः जनासः इंद्रः ॥ ७ ॥ यं क्रंदसी संऽयती० वि-
ऽह्वयेते० परे अवरे उभयाः अमित्राः समानं चित् रथं आ-
तस्थिऽवांसां नाना ह्वेते सः जनासः इंद्रः ॥ ८ ॥ यस्मात् न चृते
विऽजयंते जनासः यं युध्यमानाः अवसे हवते यः विश्वस्य प्रति-
ऽमानं बभूव यः अच्युतऽच्युत् सः जनासः इंद्रः ॥ ९ ॥ यः शश्वतः
महि एनः दधानान् अमन्यमानान् शवी जघान यः शर्धते न
अनुऽददाति श्रुध्यां यः दस्योः हंता सः जनासः इंद्रः ॥ १० ॥ ८ ॥
यः शंबरं पर्वतेषु क्षियंतं चत्वारिंश्यां शरदि अनुऽअविंदत् ओ-
जायमानं यः अहिं जघान दानुं शयानं सः जनासः इंद्रः ॥ ११ ॥
यः सप्रऽरश्मिः वृषभः तुविष्मान् अवऽअसृजत् सतीवे सप्र सिं-
धून् यः रोहिणं अस्फुरत् वज्रऽबाहुः द्यां आऽरोहतं सः जनासः
इंद्रः ॥ १२ ॥ द्यावा चित् अस्मै पृथिवी नमेते शुष्मात् चित्
अस्य पर्वताः भयंते यः सोमऽपाः निऽचितः वज्रऽबाहुः यः
वज्रऽहस्तः सः जनासः इंद्रः ॥ १३ ॥ यः सुन्वंतं अवति यः पचंतं
यः शंसंतं यः शशमानं जती यस्य ब्रह्म वर्धनं यस्य सोमः यस्य इदं
राधः सः जनासः इंद्रः ॥ १४ ॥ यः सुन्वते पचते दधः आ चित् वाज्रं
दर्दधि सः किल असि सत्यः वयं ते इंद्र विश्वहं प्रियासः सुऽवी-
रासः विदथं आ वदेम ॥ १५ ॥ ९ ॥

॥ १३ ॥ ऋतुः जनिची तस्याः अपः परि मस्रु जातः आ अवि-
शत् यासु वर्धते तत् आहनाः अभवत् पिपुषी पयः अंगोः पीयु-
षं प्रथमं तत् उक्थ्य ॥ १ ॥ सधी ई आ यंति परि बिभ्रतीः पयः

अ० २. अ० ६. व० १२.] ॥ १८१ ॥ [म० २. अ० २. सू० १३.]

विश्वस्त्र्याय प्र भरंत भोजनं । समानो अध्वा प्रवतामनु-
ष्यदे यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ॥ २ ॥ अन्वेको वदति
यद्दाति तद्रूपा मिनन्तदपा एक ईयते । विश्वा एकस्य
विनुदस्ति तिष्ठते यस्ताकृणोः प्रथमं सास्युकथ्यः ॥ ३ ॥ प्रजा-
भ्यः पुष्टिं विभजंत आसते रयिमिव पृष्ठं प्रभवंतमायते ।
असिन्वन्दंष्टैः पितुरंति भोजनं यस्ताकृणोः प्रथमं सास्यु-
कथ्यः ॥ ४ ॥ अधाकृणोः पृथिवी संहशे दिवे यो धौती-
नामंहिहन्नारिणक्पथः । तं त्वा स्तोमेभिरुदभिर्न वाजिनं
देवं देवा अजनन्त्सास्युकथ्यः ॥ ५ ॥ १० ॥ यो भोजनं च
दयसे च वर्धनमाद्रादा शुष्कं मधुमद्दुदोहिथ । सः शैव-
धिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्यैक ईशिषे सास्युकथ्यः
॥ ६ ॥ यः पुष्पिणींश्च प्रस्वश्च धर्मणाधि दाने व्यवनी-
रधारयः । यश्चासमा अजनो दिद्युतो दिव उरुर्वो अभि-
तः सास्युकथ्यः ॥ ७ ॥ यो नार्मेरं सहवसुं निहतवे पृक्षाय
च दासर्वेशाय चावहः । ऊर्जयत्या अपरिविष्टमास्य-
मुतैवाद्य पुरुकृत्सास्युकथ्यः ॥ ८ ॥ शतं वा यस्य दशं
साकमाद्य एकस्य शुष्टौ यद्द चोदमाविथ । अरज्जौ
दस्यून्तमुनब्दभीतये सुप्राव्यो अभवः सास्युकथ्यः ॥ ९ ॥
विश्वेदनु रोधना अस्य पौंस्यं ददुरस्मै दधिरे कृत्नवे
धनं । षष्ठस्तन्ना विष्टिरः पंच संहशः परि परो अभ-
वः सास्युकथ्यः ॥ १० ॥ ११ ॥ सुप्रवाचनं तव वीर वी-
र्यं यदेकेन क्रतुना विंदसे वसु । जातूष्टिरस्य प्र
वयः सहस्वतो या चकर्थ सेंद्र विश्वासास्युकथ्यः ॥ ११ ॥
अरमयः सरपसस्तराय कं तुवीतये च वय्याय च सु-

विश्वऽपत्याय प्र भरत भोजनं समानः अध्वा प्रऽवता अनु-
 ऽस्यदे यः ता अकृणोः प्रथमं सः असि उक्थ्यः ॥ २ ॥ अनु एकः
 वदति यत् ददाति तत् रूपा मिनन् तत् ऽअपाः एकः ईयते वि-
 श्वाः एकस्य विऽनुदः तितिष्ठते यः ता अकृणोः प्रथमं सः असि
 उक्थ्यः ॥ ३ ॥ प्रऽजाभ्यः पुष्टिं विऽभजतः आसते रयिं ऽइव पृष्ठं
 प्रऽभवंतं आऽयते असिन्वन दंष्ट्रैः पितुः अत्ति भोजनं यः ता
 अकृणोः प्रथमं सः असि उक्थ्यः ॥ ४ ॥ अध अकृणोः पृथिवी
 संऽदृशे दिवे यः धौतीनां अहिऽहन अरिणक् पथः तं त्वा स्तो-
 मेभिः उदऽभिः न वाजिनं देवं देवाः अजनन् सः असि उक्थ्यः
 ॥ ५ ॥ १० ॥ यः भोजनं च दयसे च वर्धनं आर्द्रात् आ शुष्कं मधु-
 ऽमतदुदोहिथ सः शेवऽधिं नि दधिषे विवस्वति विश्वस्य एकः
 ईशिषे सः असि उक्थ्यः ॥ ६ ॥ यः पुष्पिणीः च प्रऽस्वः च धर्मेणा
 अधि दाने वि अवनीः आधारयः यः च असमाः अजनः दिद्युतः
 दिवः उरुः ऊर्वान् अभितः सः असि उक्थ्यः ॥ ७ ॥ यः नार्मरं
 सहऽवसुं निऽहंतवे पृक्षाय च दासऽवेशाय च अवहः ऊर्जय-
 त्याः अपरिऽविष्टं आस्यं उत एव अद्य पुरुऽकृत सः असि उ-
 कथ्यः ॥ ८ ॥ शतं वा यस्य दशं साकं आ अद्यः एकस्य शुष्टौ यत्
 ह चोदं आविथ अरज्जौ दस्यूनं सं उनप् दभीतये सुप्रऽअव्यः
 अभवः सः असि उक्थ्यः ॥ ९ ॥ विश्वा इत् अनु रोधनाः अस्य
 पौंस्यं ददुः अस्मै दधिरे कृत्नवे धनं षट् अस्तम्भाः विऽस्तिरः पंच
 संऽदृशः परि परः अभवः सः असि उक्थ्यः ॥ १० ॥ ११ ॥ सुऽप्रवा-
 चनं तव वीर वीर्यं यत् एकेन क्रतुना विंदसे वसु जातूऽस्थि-
 रस्य प्र वयः सहस्वतः या चकथे सः इंद्र विश्वा असि उक्थ्यः
 ॥ ११ ॥ अरमयः सरऽअपसः तराय कं तुर्वीतये च वय्याय च सु-

तिं । नीचा संतमुर्दनयः परावृजं प्राधं श्रोणं श्रवयन्सास्यु-
कथ्यः ॥ १२ ॥ अस्मभ्यं तद्वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु
ते वसुष्यं । इन्द्रं यच्चित्रं श्रवस्या अनु दून्वृहद्वदेम विदथे
सुवीराः ॥ १३ ॥ १२ ॥

205

॥ १४ ॥ १-१२ गृत्समदः ॥ इन्द्रः ॥ चिष्टप ॥

॥ १४ ॥ अध्वर्यवो भरतेन्द्राय सोममामवेभिः सिंचता मद्य-
मंधः । कामी हि वीरः सदमस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तदिदेष
वष्टि ॥ १ ॥ अध्वर्यवो यो अपो वव्रिवांसं वृचं जघानाशन्येव
वृक्षं । तस्मा एतं भरत तद्वशाय एष इन्द्रो अर्हति पीतिमस्य
॥ २ ॥ अध्वर्यवो यो दभीकं जघान यो गा उदाजदप हि वलं
यः । तस्मा एतमंतरिक्षे न वातमिन्द्रं सोमैरोर्णुत जूर्न वस्त्रैः
॥ ३ ॥ अध्वर्यवो य उरणं जघान नव चख्वांसं नवतिं च बा-
हून् । यो अर्बुदमव नीचा बबाधे तमिन्द्रं सोमस्य भूथे हि-
नोत ॥ ४ ॥ अध्वर्यवो यः स्वर्णं जघान यः शुष्णमशुषं यो
व्यंसं । यः पिपुं नमुचिं यो रुधिक्तां तस्मा इन्द्रायाधसो
जुहोत ॥ ५ ॥ अध्वर्यवो यः शतं शंबरस्य पुरो बिभेदाश्मनेव
पूर्वीः । यो वर्चिनः शतमिन्द्रः सहस्रमपावपद्भरता सोममस्मै
॥ ६ ॥ १३ ॥ अध्वर्यवो यः शतमा सहस्रं भूम्या उपस्थेऽवपज्ज-
घन्वान् । कुत्सस्यायोरतिथिग्वस्य वीरान्यवृणाग्भरता सोम-
मस्मै ॥ ७ ॥ अध्वर्यवो यन्नरः कामयाध्वे श्रुष्टी वहतो नशथा
तदिद्रे । गर्भस्तिपूतं भरत श्रुतायेन्द्राय सोमं यज्यवो जुहोत
॥ ८ ॥ अध्वर्यवः कर्तेना श्रुष्टिमस्मै वने निपूतं वन उब-
यध्वं । जुषाणो हस्त्यमभि वावणे व इन्द्राय सोमं मदिं जु-
होत ॥ ९ ॥ अध्वर्यवः पयसोधर्यथा गोः सोमेभिरी पृणता

अ० २. अ० ६. व० १४.] ॥ १८२ ॥ [म० २. अ० २. सू० १४.]

तिं नीचा संतं उत अनयः पराऽवृजं प्र अंधं श्रोणं अवयन् सः
असि उक्थ्यः ॥ १२ ॥ अस्मभ्यं तत् वसो दानाय राधः सं अर्थ-
यस्व बहु ते वसव्यं इंद्रं यत् चित्रं अवस्याः अनु दून बृहत्
वदेम विदथे सुऽवीराः ॥ १३ ॥ १२ ॥

॥ १४ ॥ अध्वर्यवः भरत इंद्राय सोमं आ अमन्त्रेभिः सिंचत मघं
अंधः कामी हि वीरः सदैव अस्य पीतिं जुहोत वृष्णे तत् इत् एषः
वष्टि ॥ १ ॥ अध्वर्यवः यः अपः वत्रिऽवांसं वृत्रं जघान अशन्या-
ऽइव वृक्षं तस्मै एतं भरत तत्ऽवशाय एषः इंद्रः अर्हति पीतिं
अस्य ॥ २ ॥ अध्वर्यवः यः दृभीकं जघान यः गाः उतऽआजत
अप हि वलं वः० तस्मै एतं अंतरिक्षे न वातं इंद्रं सोमैः आ ऊ-
र्णत जूः न वस्त्रैः ॥ ३ ॥ अध्वर्यवः यः उरणं जघान नव चखांसं
नवतिं च बाहून् यः अर्बुदं अव नीचा बबाधे तं इंद्रं सोमस्य
भूथे हिनोत ॥ ४ ॥ अध्वर्यवः यः सु अश्वं जघान यः शुष्णं अशुषं
यः विऽअंसं यः पिप्पुं नमुचिं यः रुधिऽक्रां तस्मै इंद्राय अंधसः
जुहोत ॥ ५ ॥ अध्वर्यवः यः शतं शंबरस्य पुरः बिभेद अशमना-
ऽइव पूर्वीः यः वर्चिनः शतं इंद्रः सहस्रं अपऽअवपत् भरत सोमं
अस्मै ॥ ६ ॥ १३ ॥ अध्वर्यवः यः शतं आ सहस्रं भूम्याः उपऽस्थे अव-
पत् जघन्वान् कुत्सस्य आयोः अतिथिऽग्वस्य वीरान् नि अवृ-
णक् भरत सोमं अस्मै ॥ ७ ॥ अध्वर्यवः यत् नरः कमयाध्वे शुष्टी
वहतः नश्यत् तत् इंद्रे गभस्तिऽपूतं भरत श्रुताय इंद्राय सोमं
यज्यवः जुहोत ॥ ८ ॥ अध्वर्यवः कर्तनं शुष्टिं अस्मै वने निऽपूतं
वने उत नयध्वं जुषाणः हस्त्यं अभि वावशे वः इंद्राय सोमं मदिं
जुहोत ॥ ९ ॥ अध्वर्यवः पर्यसा ऊधः यथा गोः सोमेभिः ई पृणत

अ०२. अ०६. व०१६.]   ॥ १८३ ॥   [म०२. अ०२. सू०१५.

भोजमिंद्रं । वेदाहमस्य मिभृतं म एतद्विस्तृतं भूयो यजत-
श्चिकेत ॥ १० ॥ अध्वर्यवो यो दिव्यस्य वस्वो यः पार्थिवस्य
क्षम्यस्य राजा । तमूर्देरं न पूणता यवेनेंद्रं सोमेभिस्तदपो वो
अस्तु ॥ ११ ॥ अस्मभ्यं तद्वसो दानाय राधः समर्थयस्व बहु ते
वसव्यं । इंद्रं यच्चित्रं श्रवस्या अनु दून्बृहद्वदेम विदथे सुवीराः
॥ १२ ॥ १४ ॥

206

॥ १५ ॥ १-१० गृत्समदः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ प्र घा न्वस्य महतो महानि सत्या सत्यस्य कर-
णानि वोचं । चिकटुकेष्वपिबत्सुतस्यास्य मदे अहिमिंद्रो
जघान ॥ १ ॥ अवंशे द्यामस्तभायद्वहंतमा रोदसी अपृण-
दंतरिक्षं । स धारयत्पृथिवी पप्रथच्च सोमस्य ता मद्
इंद्रश्चकार ॥ २ ॥ सद्यैव प्राचो वि मिमाय मानैर्वज्रेण
खान्यतृणन्नदीनां । वृथासृजत्पृथिभिर्दीर्घयाथैः सोमस्य ता
मद् इंद्रश्चकार ॥ ३ ॥ स प्रवोळ्ळहृन्परिगत्या दभीतेर्विश्वम-
धागायुधमिद्धे अग्नौ । सं गोभिरश्वैरसृजद्रथेभिः सोमस्य
ता मद् इंद्रश्चकार ॥ ४ ॥ स ई मही धुनिमेतोररम्णात्सो
अस्नातृनंपारयत्स्वस्ति । त उत्साय रयिमभि प्र तस्युः
सोमस्य ता मद् इंद्रश्चकार ॥ ५ ॥ १५ ॥ सोदंचं सिंधुम-
रिणान्महित्वा वज्रेणानं उषसः सं पिपेष । अजवसो
जविनीभिर्विवृश्नत्सोमस्य ता मद् इंद्रश्चकार ॥ ६ ॥ स
विद्धाँ अपगोहं कनीनामाविर्भवन्नुदतिष्ठत्परावृक् । प्रति
श्रोणः स्थाद्व्यनगंचष्ट सोमस्य ता मद् इंद्रश्चकार
॥ ७ ॥ भिनद्धलमंगिरोभिर्गृणानो वि पर्वतस्य दंहितान्यै-
रत् । रिणयोधांसि कृत्रिमाणेषां सोमस्य ता मद् इंद्र-

अ० २. अ० १६. व० १६.] ॥ १८३ ॥ [म० २. अ० २. सू० १५.

भोजं इन्द्रं वेदं अहं अस्य निऽभृतं मे एतत् दित्संतं भूयः यजतः
चिकेत ॥ १० ॥ अध्वर्यवः यः दिव्यस्य वस्वः यः पार्थिवस्य क्षम्यस्य
राजा तं ऊर्देरं न पूणत यवेन इन्द्रं सोमेभिः तत् अपः वः अस्तु
॥ ११ ॥ अस्मभ्यं तत् वसो दानाय राधः सं अर्थयस्व बहु ते
वसव्यं इन्द्रं यत् चित्रं अवस्याः अनु दून बृहत् वदेम विदधे सु-
ऽवीराः ॥ १२ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ प्र घ नु अस्य महतः महानि सत्या सत्यस्य करणानि
वोचं चिऽकटुकेषु अपिबत् सुतस्य अस्य मदे अहिं इन्द्रः जघान
॥ १ ॥ अवंशे द्यां अस्तभायत् बृहंतं आ रोदसी अपूणत अंत-
रिक्षं सः धारयत् पृथिवी पप्रथत् च सोमस्य ता मदे इन्द्रः च-
कार ॥ २ ॥ सद्यऽइव प्राचः वि मिमाय मानैः वज्रेण खानि
अतृणत् नदीनां वृथा असृजत् पथिऽभिः दीर्घऽयाथैः सोमस्य
ता मदे इन्द्रः चकार ॥ ३ ॥ सः प्रऽवोळ्ळूहन् परिऽगत्य दभीतैः
विश्वं अधाक् आयुधं इद्धे अग्नौ सं गोभिः अश्वैः असृजत् रथेभिः
सोमस्य ता मदे इन्द्रः चकार ॥ ४ ॥ सः ई मही धुनिं एतोः अर-
म्णात् सः अस्तातृन् अपारयत् स्वस्ति ते उत्ऽस्त्राय रयिं अभि
प्र तस्थुः सोमस्य ता मदे इन्द्रः चकार ॥ ५ ॥ १५ ॥ सः उदंचं सिंधुं
अरिणात् महिऽत्वा वज्रेण अनः उषसः सं पिपेष अजवसः ज-
विनीभिः विऽवृश्चन् सोमस्य ता मदे इन्द्रः चकार ॥ ६ ॥ सः वि-
द्वान् अपऽगोहं कनीनां आविः भवन् उत् अतिष्ठत् पराऽवृक्
प्रति श्रोणः स्थात् वि अनक् अचष्ट सोमस्य ता मदे इन्द्रः चकार
॥ ७ ॥ भिनत् वलं अंगिरऽभिः गृणानः वि पर्वतस्य दंहितानि
ऐरत् रिणक् रोधांसि कृत्रिमाणि एषां सोमस्य ता मदे इन्द्रः

अ०२.अ०६.व०१८.] ॥ १८४ ॥ [म०२.अ०२.सू०१६.

श्चकार ॥ ८ ॥ स्वप्नेनाभ्युषा चुमुरि धुनि च जघंथ दस्युं प्र
दभीतिमावः । रंभी चिदत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता
मद् इन्द्रश्चकार ॥ ९ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र
दक्षिणा मघोनी । शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो बृह-
इदेम विदथे सुवीराः ॥ १० ॥ १६ ॥

207

॥ १६ ॥ १-९ गृत्समदः ॥ इन्द्रः ॥ १-८ जगती । ९ चिष्टुप् ॥

॥ १६ ॥ प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय सुष्टुतिममाविव समिधाने
हविर्भरे । इन्द्रमजुर्यं जरयंतमुक्षितं सनाद्युवानमवसे हवामहे
॥ १ ॥ यस्मादिन्द्राद्बृहतः किं चनेमृते विश्वान्यस्मिन्संभृताधि
वीर्या । जठरे सोमं तन्वीऽसहो महो हस्ते वज्रं भरति
शीर्षणि क्रतुं ॥ २ ॥ न क्षोणीभ्यां परिभे त इन्द्रियं न संमुद्रेः
पर्वतैरिन्द्र ते रथः । न ते वज्रमन्वञ्चोति कश्चन यदाशुभिः
पतसि योजना पुरु ॥ ३ ॥ विश्वे ह्यस्यै यजताय धृष्णवे क्रतुं
भरति वृषभाय सञ्चते । वृषा यजस्व हविषा विदुष्टरः पिबेन्द्र
सोमं वृषभेण भानुना ॥ ४ ॥ वृष्णः कोशः पवते मध्वं ऊर्मि-
वृषभान्नाय वृषभाय पातवे । वृष्णाध्वर्यू वृषभासो अद्रयो
वृष्णं सोमं वृषभाय सुष्वति ॥ ५ ॥ १७ ॥ वृषा ते वज्र उत
ते वृषा रथो वृष्णा हरी वृषभाण्यायुधा । वृष्णो मदस्य
वृषभ त्वमोशिष इन्द्र सोमस्य वृषभस्य तृप्नुहि ॥ ६ ॥ प्र ते
नावं न समने वचस्युवं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दार्धृषिः ।
कुविन्नो अस्य वचसो निबोधिषदिन्द्रमुत्सं न वसुनः सिचा-
महे ॥ ७ ॥ पुरा सैवाधाद्भ्या ववृत्स्व नो धेनुर्न वात्सं यवसस्य
पिप्युषी । सकृत्सु ते सुमतिभिः शतक्रतो सं पत्नीभिर्न वृष-
णो नसीमहि ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयदिन्द्र

अ० २. अ० ६. व० १८.] ॥ १८४ ॥ [म० २. अ० २. सू० १६.

चकार ॥ ८ ॥ स्वप्नेन अभिऽउष्यं चुमुरिं धुनिं च जघंषं दस्युं प्र
दुभीतिं आवः रंभी चित् अत्र विविदे हिरण्यं सोमस्य ता मदं
इंद्रः चकार ॥ ९ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरिचे दुहीयत् इंद्र दक्षि-
णा मघोनीं शिष्टं स्तोतृभ्यः मा अति धक् भगः नः बृहत् वदेम
विदथे सुवीराः ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ प्र वः सतां ज्येष्ठतमाय सुऽस्तुतिं अग्नौऽइव सं-
ऽइधाने हविः भरे इंद्रं अजुर्यं जरयंतं उक्षितं सनात् युवानं अवसे
हवामहे ॥ १ ॥ यस्मात् इंद्रात् बृहत् किं च न ई ऋते विष्टानि
अस्मिन् संभृता अधि वीर्यां जठरे सोमं तन्वि सहः महः हस्ते
वज्रं भरति शीर्षणिं क्रतुं ॥ २ ॥ न क्षोणीभ्यां परिऽभ्वे ते इन्द्रियं
न समुद्रैः पर्वतैः इंद्र ते रथः न ते वज्रं अनु अघ्नोति कः च न
यत् आशुऽभिः पतसि योजना पुरु ॥ ३ ॥ विश्वे हि अस्मै यज-
ताय धृष्णवे क्रतुं भरति वृषभाय सश्वते वृषां यजस्व हविषा
विदुऽतरः पिब इंद्र सोमं वृषभेण भानुना ॥ ४ ॥ वृष्णः कोशः
पवते मध्वः ऊर्मिः वृषभऽअन्नाय वृषभाय पातवे वृषणा अध्वर्युः
वृषभासः अद्रयः वृषणं सोमं वृषभाय सुस्वति ॥ ५ ॥ १७ ॥ वृषा
ते वज्रः उत ते वृषा रथः वृषणा हरी वृषभाणि आयुधा वृष्णः
मदस्य वृषभ त्वं ईशिषे इंद्र सोमस्य वृषभस्य तृप्णहि ॥ ६ ॥ प्र
ते नावं न समने वचस्युर्वं ब्रह्मणा यामि सर्वनेषु दधृषिः कुवित
नः अस्य वचसः निऽबोधिषत् इंद्र उत्सं न वसुनः सिचामहे
॥ ७ ॥ पुरा संऽबाधात् अभि आ ववृत्स्व नः धेनुः न वत्सं यवसस्य
पिपुषीं सकृत् सु ते सुमतिऽभिः शतऽक्रतो० सं पत्नीभिः न
वृषणः नसीमहि ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरिचे दुहीयत् इंद्र

अ० २. अ० ६. व० २०.] ॥ १८५ ॥ [म० २. अ० २. सू० १७.

दक्षिणा मघोनी । शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो नो
बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ १८ ॥

208

॥ १७ ॥ १-९ गृत्समदः ॥ इंद्रः ॥ १-७ जगती । ८. ९ चिष्टुप ॥

॥ १७ ॥ तदस्मै नव्यमंगिरस्वदर्चत शुष्मा यदस्य प्रत्नथो-
दीरते । विश्वा यज्ञोवा सहसा परीवृता मदे सोमस्य दंहिता-
न्यैरयत् ॥ १ ॥ स भूतु यो ह प्रथमाय धायस् ओजो मिमानो
महिमानमातिरत् । शूरो यो युत्सु तन्वै परिव्यत शीर्षणि
द्यां महिना प्रत्यमुंचा ॥ २ ॥ अधाकृणोः प्रथमं वीर्यं महद्य-
दस्याग्रे ब्रह्मणा शुष्ममैरयः । रथेष्टेन हर्यश्चेन विच्युताः प्र
जीरयः सिस्रते सध्यक् पृथक् ॥ ३ ॥ अधा यो विश्वा भुवना-
भि मज्जनैशानकृत्प्रवया अभ्यवर्धत । आद्रोदसी ज्योतिषा
वहिरातनोत्सीव्यन्तमांसि दुधिता समव्ययत् ॥ ४ ॥ स प्रा-
चीनान्पर्वतां दंहदोजसाधराचीनमकृणोदपामपः । अधा-
रयत्पृथिवी विश्वधायसमस्तभ्रान्मायया द्यामवस्रसः ॥ ५ ॥ १९ ॥
सास्मा अरं बाहुभ्यां यं पिताकृणोद्विश्वस्मादा जनुषो वेद-
सस्परि । येना पृथिव्यां नि क्रिवि शयध्ये वज्रेण हत्व्यवृण-
क्तुविष्वणिः ॥ ६ ॥ अमाजूरिव पिबोः सचा सती समाना-
दा सदसस्त्वामिये भगं । कृधि प्रकेतमुप मास्या भर दृडि
भागं तन्वोऽयेन मामहः ॥ ७ ॥ भोजं त्वामिद्र वयं हुवेम
ददिष्टुमिन्द्रापांसि वाजान् । अविड्डीद्र चित्रया न ऊती कृधि
वृषन्निद्र वस्यसो नः ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरिचे दुही-
यदिद्र दक्षिणा मघोनी । शिक्षा स्तोतृभ्यो माति धग्भगो
नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २० ॥

दक्षिणा मघोनीं शिष्टं स्तोतृभ्यः मा अति धक् भगः नः बृहत्
वदेम विदधे सुवीराः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥ १७ ॥ तत् अस्मै नर्व्य अंगिरस्वत् अर्चत शुष्माः यत् अस्य
प्रत्नऽथा उत्तऽईरते विश्वा यत् गोत्रा सहसा परिऽवृता मदे
सोमस्य हंहितानि ऐरयत् ॥ १ ॥ सः भूतु यः ह प्रथमाय धायसे
ओजः मिमानः महिमान आ अतिरत् शूरः यः युतऽसु तन्व
परिऽव्यत शीर्षणि द्यां महिना प्रति अमुंचत ॥ २ ॥ अध अकृणोः
प्रथमं वीर्यं महत् यत् अस्य अये ब्रह्मणा शुष्मं ऐरयः रथेऽस्थेन
हरिऽअश्वेन विऽच्युताः प्र जीरयः सिस्रते सध्यक् पृथक् ॥ ३ ॥
अध यः विश्वा भुवना अभि मज्मना ईशानऽकृत् प्रऽवयाः
अभि अवर्धत आत् रोदसी ज्योतिषा वहिः आ अतनोत् सी-
व्यन् तमांसि दुधिता सं अव्ययत् ॥ ४ ॥ सः प्राचीनान् पर्वतान्
हंहत् ओजसा अधराचीनं अकृणोत् अपां अपः आधारयत् पृ-
थिवी विश्वऽधायसं अस्तभात् मायया द्यां अवऽस्रसः ॥ ५ ॥ १९ ॥
सः अस्मै अरं बाहुभ्यां यं पिता अकृणोत् विश्वस्मात् आ
जनुषः वेदसः परि येन पृथिव्यां नि क्रिवि शयध्वै वज्रेण हत्वी
अवृणक् तुविऽस्वनिः ॥ ६ ॥ अमाजूऽइव पिबोः सचा सती
समानात् आ सदसः त्वां इये भगं कृधि प्रऽकेतं उप मांसि आ
भर दद्धि भागं तन्वः येन ममहः ॥ ७ ॥ भोजं त्वां इन्द्र वयं हुवेम
ददिः त्वं इन्द्र अपांसि वाजान् अविडि इन्द्र चिचया नः ऊती
कृधि वृषन् इन्द्र वस्यसः नः ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरिचे
दुहीयत् इन्द्र दक्षिणा मघोनीं शिष्टं स्तोतृभ्यः मा अति धक्
भगः नः बृहत् वदेम विदधे सुवीराः ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ १८ ॥ प्रा॒ता रथो॒ नवो॒ योजि॒ सस्त्रि॒श्चतु॒र्युग॒स्त्रिक॒शः स॒-
प्र॒रश्मिः । द॒शा॒रि॒त्रो म॒नुषः॑ स्व॒र्षाः स इ॒ष्टिभि॑र्म॒तिभी॒ र॒थो
भू॒त ॥ १ ॥ सा॒स्मा अ॒रं प्रथ॑मं स द्वि॒तीय॑मु॒तो तृ॒तीयं॑ म॒नुषः॑
स हो॒ता । अ॒न्यस्या॒ गर्भ॑म॒न्य ऊ॒ ज॒न॒न्त॒ सो अ॒न्येभिः॑ स॒च॒ते
जे॒न्यो वृ॒षा ॥ २ ॥ ह॒री नु॒ कं रथ॑ इ॒न्द्रस्य॑ योज॒मायै॑ सू॒क्तेन॑ व॒-
च॒सा न॒वेन॑ । सो षु॒ त्वाम॑ च॒ ब॒हवो॑ हि वि॒प्रा नि री॑र॒म॒न्यज॑-
मा॒नासो॑ अ॒न्ये ॥ ३ ॥ आ द्वा॒भ्यां ह॒रि॒भ्यामि॑न्द्र या॒ह्या च॒तुर्भि॑-
रा ष॒ड्वि॒हूय॑मा॒नः । आ॒ष्टाभि॑र्द॒शभिः॑ सोम॒पेय॑म॒यं सु॒तः सु॒म॒ख॒-
मा मृ॒ध॒स्कः ॥ ४ ॥ आ वि॒ंशत्या॑ त्रि॒ंशता॑ या॒ह्य॒र्वाडा॑ च॒त्वारि॑-
श॒ता ह॒रि॒भिर्यु॑जा॒नः । आ पँ॒चा॒शता॑ सु॒र॒थेभि॑रि॒न्द्रा ष॒ष्ट्या
सं॒प्र॒त्या सोम॑पे॒यं ॥ ५ ॥ २१ ॥ आ॒शीत्या॑ न॒व॒त्या या॒ह्य॒र्वाडा॑ श॒-
तेन॑ ह॒रि॒भिरु॒ह्यमा॑नः । अ॒यं हि ते॒ शु॒न॒हो॒त्रेषु॑ सोम॒ इ॒न्द्र त्वा॑-
या प॒रि॒षि॒क्तो म॑दा॒य ॥ ६ ॥ म॒म ब॒ह्वि॒न्द्र या॒ह्य॒च्छा वि॒श्वो ह॒री
धु॒रि धि॒ष्वा रथ॑स्य । पु॒रु॒त्रा हि वि॒ह॒व्यो ब॒भू॒या॒स्मिञ्छू॒र
स॒र्व॒ने मा॑द॒यस्व ॥ ७ ॥ न म॒ इ॒न्द्रेण॑ स॒ख्यं वि॑ योष॒द॒स्मभ्य॑म॒-
स्य दक्षि॑णा दुही॒त । उप॑ ज्ये॒ष्ठे व॒रु॒थे ग॒र्भ॒स्तौ प्रा॒येप्रा॒ये
जिगी॑वांसः स्याम ॥ ८ ॥ नूनं॑ सा ते॒ प्रति॑ वरं ज॒रि॒त्रे दु॒ही-
यदि॑न्द्र दक्षि॑णा म॒घोनी॑ । शि॒क्षां स्तो॒तृभ्यो॑ मा॒ति ध॒ग्भ॒गो नो
बृ॒ह॒द॒देम॑ वि॒दथे॑ सु॒वीराः ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ १९ ॥ अ॒पा॒य्य॒स्यांघ॑सो॒ म॑दा॒य म॒नी॒षि॒णः सु॒वा॒नस्य॑ प्र॒-
य॑सः । यस्मि॒न्नि॒न्द्रः प्र॒दि॒वि वा॒वृ॒धा॒न ओ॒को द॒धे ब्र॑ह्म॒ण्यं॒तश्च॑
नरः ॥ १ ॥ अ॒स्य म॑दा॒नो म॒घ्वो व॒ज्र॒ह॒स्तोऽहि॑मि॒न्द्रो अ॒र्णो॒वृ॒तं

अ० २. अ० ६. व० २३.] ॥ १८६ ॥ [म० २. अ० २. सू० १९.

॥ १८ ॥ प्रातः रथः नवः योजि सस्त्रिः चतुःऽयुगः त्रिऽकशः
सप्तऽरश्मिः दशऽअरिचः मनुष्यः स्वऽसाः सः इष्टिऽभिः म-
तिऽभिः रथः भूत् ॥ १ ॥ सः अस्मै अरं प्रथमं सः द्वितीयं उत्तो-
तृतीयं मनुषः सः होता अन्यस्याः गर्भे अन्ये ऊं जनंत सः अ-
न्येभिः सचते जन्यः वृषा ॥ २ ॥ हरीं नु कं रथे इंद्रस्य योजं आऽयै
सुऽउक्तेन वचसा नवेन मो सु त्वां अत्र बृहवः हि विप्राः नि
रीरमन् यजमानासः अन्ये ॥ ३ ॥ आ द्वाभ्यां हरिऽभ्यां इंद्र याहि
आ चतुऽभिः आ षट्ऽभिः हूयमानः आ अष्टाभिः दशऽभिः
सोमऽपेयं अयं सुतः सुऽमुख मा मृधः कः ॥ ४ ॥ आ विंशत्या
त्रिंशता याहि अर्वाङ् आ चत्वारिंशता हरिऽभिः युजानः आ
पंचाशता सुऽरथेभिः इंद्र आ षष्ट्या सप्तत्या सोमऽपेयं ॥ ५ ॥ २१ ॥
आ अशीत्या नवत्या याहि अर्वाङ् आ शतेन हरिऽभिः उह्य-
मानः अयं हि ते श्रुनऽहोत्रेषु सोमः इंद्र त्वाऽया परिऽसिक्तः
मदाय ॥ ६ ॥ मम ब्रह्म इंद्र याहि अच्छ विष्वा हरीं धुरि धिष्व
रथस्य पुरुऽत्रा हि विऽहव्यः बभूथ अस्मिन् शूर सवने माद-
यस्व ॥ ७ ॥ न मे इंद्रेण सख्यं वि योषत् अस्मभ्यं अस्य दक्षिणा
दुहीत् उप ज्येष्ठे वरुथे गर्भस्तौ प्रायेऽप्राये जिगीवांसः स्याम
॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे दुहीयत् इंद्र दक्षिणा मघोनी
शिष्टं स्तोतृऽभ्यः मा अति धक् भगः नः बृहत् वदेम विदथे सु-
वीराः ॥ ९ ॥ २२ ॥

॥ १९ ॥ अपायि अस्य अंधसः मदाय मनीषिणः सुवानस्य
प्रयंसः यस्मिन् इंद्रः प्रऽदिवि ववृधानः ओकः दधे ब्रह्मण्यंतः
च नरः ॥ १ ॥ अस्य मंदानः मध्वः वज्रऽहस्तः अहि इंद्रः अर्णऽवृतं

वि वृश्चत । प्र यद्वयो न स्वसराण्यच्छा प्रयांसि च नदीनां
चक्रमंत ॥ २ ॥ स माहिंन् इन्द्रो अणो अपां प्रैर्यदहिहाच्छा
समुद्रं । अजनयत्सूर्यं विदधा अक्तुनाह्रां वयुनानि साधत
॥ ३ ॥ सो अप्रतीनि मनवे पुरुणीद्रो दाशहाशुषे हंति वृचं ।
सद्यो यो नृभ्यो अतसाय्यो भूत्स्पृधानेभ्यः सूर्यस्य सातौ
॥ ४ ॥ स सुन्वत इन्द्रः सूर्यमा देवो रिणञ्जत्याय स्तवान् । आ
यद्रयिं गुहर्दवद्यमस्मै भरदंशं नैतशो दशस्यन् ॥ ५ ॥ २३ ॥ स
रंधयत्सदिवः सारथये शुष्णमशुषं कुर्यवं कुत्साय । दिवोदा-
साय नवतिं च नवेन्द्रः पुरो व्यैरच्छंवरस्य ॥ ६ ॥ एवा तं इन्द्रो-
चथमहेम श्रवस्या न त्मना वाजयंतः । अश्याम तत्साप्त-
माशुषाणा ननमो वधरदेवस्य पीयोः ॥ ७ ॥ एवा ते गृत्स-
मदाः शूर मन्मावस्यवो न वयुनानि तक्षुः । ब्रह्मण्यंतं इन्द्र
ते नवीय इषमूर्जं सुक्षितिं सुस्ममश्रुः ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति
वरं जरिचे दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी । शिक्षा स्तोतृभ्यो
माति धग्भगो नो बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २४ ॥

211

॥ २० ॥ १-९ गृत्समदः ॥ इन्द्रः ॥ विष्टुप ॥

॥ २० ॥ वयं ते वयं इन्द्र विद्धि षु णः प्र भरामहे वाजयुर्न
रथं । विपन्यवो दीध्यतो मनीषा सुस्ममियक्षंतस्त्वावतो नृन्
॥ १ ॥ त्वं न इन्द्र त्वाभिरुती त्वायतो अभिष्टिपासि जनान् ।
त्वमिनो दाशुषो वरुतेत्याधीरभि यो नक्षति त्वा ॥ २ ॥ स नो
युवेन्द्रो जोहूचः सखा शिवो नरामस्तु पाता । यः शंसंतं यः
शशमानमूती पचंतं च स्तुवंतं च प्रणेपंत ॥ ३ ॥ तमु स्तुष
इन्द्रं तं गृणीषे यस्मिन्पुरा वावृधुः शशदुश्च । स वस्वः कामं
पीपरदियानो ब्रह्मण्यतो नूतनस्यायोः ॥ ४ ॥ सो अंगिरसा-

अ०२.अ०६.व०२५.] ॥ १८७ ॥ [म०२.अ०२.सू०२०.

वि वृश्चत् प्र यत् वयः न स्वसंराणि अच्छ प्रयांसि च नदीनां
चक्रमंत ॥ २ ॥ सः माहिनः इंद्रः अर्णोः अपां प्र ऐरयत् अहि-
ऽहा अच्छ समुद्रं अजनयत् सूर्यं विदत् गाः अक्षुना अहो वयु-
नानि साधत् ॥ ३ ॥ सः अप्रतीनि मनवे पुरुणि इंद्रः दाशत् दाशुषे
हंति वृचं सद्यः यः नृऽभ्यः अतसाय्यः भूत् पस्पृधानेभ्यः सूर्यस्य
सातौ ॥ ४ ॥ सः सुन्वते इंद्रः सूर्यं आ देवः रिणक् मर्त्याय स्तवान्
आ यत् रयिं गुहत् अंवद्यं अस्मै भरत् अंशं न एतंशः दशस्यन्
॥ ५ ॥ २३ ॥ सः रंधयत् सऽदिवः सारथये शुष्णं अशुषं कुर्यवं कुत्साय
दिवःऽदासाय नवतिं च नव इंद्रः पुरः वि ऐरत् शंबरस्य ॥ ६ ॥
एव ते इंद्र उचथं अहेम श्रवस्या न त्मना वाजयंतः अश्याम
तत् सार्धं आशुषाणाः ननमः वधः अदेवस्य पीयोः ॥ ७ ॥ एव
ते गृत्सऽमदाः शूर मन्म अवस्यवः न वयुनानि तक्षुः ब्रह्मण्यंतः
इंद्र ते नवीयः इषं ऊर्जं सुऽक्षितिं सुमं अश्रुः ॥ ८ ॥ नूनं सा ते
प्रति वरं जरिचे दहीयत् इंद्र दक्षिणा मघोनीं शिषं स्तोतृऽभ्यः
मा अति धक् भगः नः बृहत् वदेम विदथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २४ ॥

॥ २० ॥ वयं ते वयः इंद्र विद्धि सु नः प्र भ्रामहे वाजऽयुः न
रथं विपन्यवः दीध्यंतः मनीषा सुमं इयक्षंतः त्वाऽवतः नृन् ॥ १ ॥
त्वं नः इंद्र त्वाभिः ऊती त्वाऽयतः अभिष्टिऽपा असि जनान् त्वं
इनः दाशुषः वरुता इत्याऽधीः अभि यः नक्षति त्वा ॥ २ ॥ सः
नः युवा इंद्रः जोहूचः सखा शिवः नरां अस्तु पाता यः शंसंतं यः
शशमानं ऊती पचंतं च स्तुवंतं च प्रऽनेषत् ॥ ३ ॥ तं ऊं स्तुषे
इंद्र तं गृणीषे यस्मिन् पुरा बबूधुः शशदुः च सः वस्वः कामं
पीपरत् इयानः ब्रह्मण्यतः नूतनस्य आयोः ॥ ४ ॥ सः अंगिरसां

मुचथा जुजुष्वान्ब्रह्मा तूतोदिन्द्रो गातुमिष्णन् । मुष्णन्नुषसः
 सूर्येण स्तवानशस्य चिच्छिन्नथत्पूर्व्याणि ॥ ५ ॥ २५ ॥ स ह श्रुत
 इन्द्रो नाम देव ऊर्ध्वो भुवन्मनुषे दस्मत्तमः । अथ प्रियमर्श-
 सानस्य साहाजिह्वरो भरहासस्य स्वधावान् ॥ ६ ॥ स वृत्रहेन्द्रः
 कृष्णयोनीः पुरंदरो दासीरैरयद्वि । अजनयन्मनवे क्षामपथ्य
 सचा शंसं यजमानस्य तूतोत् ॥ ७ ॥ तस्मै तवस्यमनुं दायि
 सचेन्द्राय देवेभिरणीसातौ । प्रति यदस्य वज्रं बाह्वोर्धुर्हृत्वी
 दस्युत्पुर आयसीर्नि तारीत् ॥ ८ ॥ नूनं सा ते प्रति वरं जरित्रे
 दुहीयदिन्द्र दक्षिणा मघोनी । शिक्षां स्तोतृभ्यो माति धग्भ-
 गो नो बृहद्वदेम विटथे सुवीराः ॥ ९ ॥ २६ ॥

212

॥ २१ ॥ १-६ गृत्समदः ॥ इन्द्रः ॥ १-५ जगती । ६ चिष्टुप् ॥

॥ २१ ॥ विश्वजिते धनजिते स्वर्जिते सत्राजिते नृजिते
 उर्वराजिते । अश्वजिते गोजिते अञ्जिते भेरेन्द्राय सोमं
 यजताय हर्यतं ॥ १ ॥ अभिभुवेऽभिभङ्गाय वन्वतेऽषाढहा-
 य सहमानाय वेधसे । तुविष्ये वह्नये दुष्टरीतवे सचासाहे
 नम इन्द्राय वोचत ॥ २ ॥ सचासाहो जनभक्षो जनसहस्रवर्नो
 युध्मो अनु जोषमुक्षितः । वृतंचयः सहुरिर्विष्ट्वारित इन्द्रस्य
 वोचं प्र कृतानि वीर्या ॥ ३ ॥ अनानुदो वृषभो दोधतो वधो
 गंभीर क्षुष्वो असमष्टकायः । रध्रचोदः अथनो वीळितस्पृ-
 थुरिन्द्रः सुयज्ञ उषसः स्वर्जनत् ॥ ४ ॥ यज्ञेन गातुमशुरो वि-
 विद्विरे धियो हिन्वाना उशिजो मनीषिणः । अभिस्वरा नि-
 षदा गा अवस्यव इन्द्रे हिन्वाना द्रविणान्याशत ॥ ५ ॥ इन्द्र
 श्रेष्ठानि द्रविणानि धेहि चित्तिं दक्षस्य सुभगत्वमस्मे । पोष
 रयीणामरिष्टिं तनूनां स्वाद्यानं वाचः सुदिनत्वमहौ ॥ ६ ॥ २७ ॥

उच॒था जुजु॒ष्वान ब्रह्म॑ तू॒तो॒त् इन्द्रः॑ गा॒तुं इ॒ष्णान् मु॒ष्णान् उ॒षसः॑
 सूर्ये॑ण स्त॒वान् अ॒श्वस्य॑ चि॒त् शि॒श्र॒यत् पू॒र्याणि॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥ सः
 ह॒ श्रुतः॑ इन्द्रः॑ नाम॑ दे॒वः ऊ॒र्ध्वः भुव॑त् मनु॒षे द॒स्मऽत॑मः अ॒व प्रि॒यं
 अ॒र्श॒सा॒नस्य॑ स॒हान् शि॒रः भ॒रत् दा॒सस्य॑ स्व॒धाऽवा॑न् ॥ ६ ॥ सः
 वृ॒त्रऽहा॑ इन्द्रः॑ कृ॒ष्णऽयो॑नीः पु॒रं॒ऽद॒रः दा॒सीः ऐ॒र॒यत् वि अ॒ज॒न॒यत्
 मन॑वे स्थां अ॒पः च॒ स॒चा शंस॑ यज॒मान॑स्य तू॒तो॒त् ॥ ७ ॥ तस्मै॑
 त॒व॒स्य॑ अ॒नु॒दा॒यि॒स॒चा इन्द्रा॑य दे॒वेभिः॑ अ॒र्णेऽसा॑तौ प्र॒ति॒यत् अ॒स्य
 वज्रं॑ बा॒ह्वोः धुः ह॒त्वी द॒स्यून॑ पु॒रः आ॒यसीः॑ नि ता॒री॒त् ॥ ८ ॥ नूनं॑
 सा ते॒ प्रति॑ वरं॒ ज॒रि॒चे दु॒ही॒यत् इन्द्र॑ दक्षि॒णा म॒घोनी॑ शि॒क्षं स्तो॒तृ-
 ऽभ्यः॑ मा अ॒ति ध॒क् भ॒गः नः॑ वृ॒हत् व॒देम॑ वि॒दधे॑ सु॒वीराः॑ ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥ २९ ॥ वि॒श्वऽजि॑ते ध॒नऽजि॑ते स्वः॑ऽजि॑ते स॒चाऽजि॑ते नृ॑ऽजि॑ते
 उ॒र्व॒राऽजि॑ते अ॒श्वऽजि॑ते गो॑ऽजि॑ते अ॒प्ऽजि॑ते भ॒र इन्द्रा॑य सोमं
 य॒ज॒ताय॑ ह॒र्य॑तं ॥ १ ॥ अ॒भिऽभु॑वे अ॒भिऽभ॑गाय व॒न्व॒ते अ॒षा-
 ळ्हा॒य स॒ह॒मा॒नाय॑ वे॒धसे॑तु वि॒ऽयये॑ व॒ह्ये दु॒स्तरि॑तवे स॒चाऽस॑हे
 नमः॑ इन्द्रा॑य वो॒च॒त् ॥ २ ॥ स॒चाऽस॑हः ज॒नऽभ॑क्षः ज॒नऽस॑हः च्य॒वनः
 यु॒ध्मः अ॒नु जोषं॑ उ॒क्षि॒तः वृ॒तं॒ऽच॒यः स॒हुरिः॑ वि॒क्षु आ॒रि॒तः इन्द्र॑स्य
 वो॒चं प्र॑ कृ॒तानि॑ वी॒र्या॑ ॥ ३ ॥ अ॒न॒नुऽदः॑ वृ॒षभः॑ दो॒धतः॑ व॒धः
 गं॒भीरः॑ ऋ॒ष्वः अ॒स॒म॒ष्टऽका॑ष्यः र॒घ्नऽचो॑दः अ॒थ॒नः वी॒ळि॒तः पृ॒थुः
 इन्द्रः॑ सु॒ऽय॒ज्ञः उ॒षसः॑ स्वः॑ ज॒न॒त् ॥ ४ ॥ य॒ज्ञेन॑ गा॒तुं अ॒प्ऽतु॑रं वि॒-
 वि॒द्रिरे॑ धि॒यः हि॒न्वा॒नाः उ॒शि॒जः म॒नी॒षि॒णः अ॒भिऽस्व॑रा नि॒-
 ऽस॒दा गाः॑ अ॒व॒स्य॒वः इन्द्र॑ हि॒न्वा॒नाः द्र॒वि॒णानि॑ आ॒श॒त् ॥ ५ ॥
 इन्द्र॑ श्रे॒ष्ठानि॑ द्र॒वि॒णानि॑ धे॒हि चि॒त्ति॑ दक्ष॑स्य सु॒भ॒गऽत्वं अ॒से पोषं॑
 र॒यी॒णां अ॒रि॒ष्टिं त॒नूना॑ स्वा॒न्नान॑ वा॒चः सु॒दि॒नऽत्वं अ॒ह्ना॑ ॥ ६ ॥ २७ ॥

213

॥ २२ ॥ १-४ गृत्समदः ॥ इन्द्रः ॥ १ अष्टिः । २, ३ अतिशङ्करी । ४ अतिशङ्कर्यष्टिर्वा ॥

॥ २२ ॥ त्रिकटुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्मस्तृपत्सोम-
मपिबद्धिष्णुना सुतं यथावशत् । स ई ममाद् महि कर्म कर्तवे
महामुरुं सैनं सश्वहेवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥ १ ॥ अध-
त्विषीमाँ अभ्योजसा क्रिवि युधाभवदा रोदसी अपृणदस्य
मज्मना प्र वावृधे । अधत्तान्यं जठरे प्रेमरिच्यत् सैनं सश्वहेवो
देवं सत्यमिन्द्रं सत्य इन्दुः ॥ २ ॥ साकं जातः क्रतुना साकमोजसा
ववक्षिथ साकं वृद्धो वीर्यैः सासहिर्मृधो विचर्षणिः । दाता
राधः स्तुवते काम्यं वसु सैनं सश्वहेवो देवं सत्यमिन्द्रं सत्य
इन्दुः ॥ ३ ॥ तव त्यन्नर्यं नृतोऽप इन्द्र प्रथमं पूर्य दिवि प्रवाच्यं
कृतं । यद्देवस्य शर्वसा प्रारिणा असुं रिणन्नपः । भुवद्विष्वम्-
भ्यादेवमोजसा विदादूर्जं शतक्रतुर्विदादिषं ॥ ४ ॥ २८ ॥ २ ॥

214

॥ २३ ॥ १-१९ गृत्समदः ॥ १. ५. ९. ११. १७. १९ ब्रह्मणस्पतिः । २-४. ६-८. १०.
१२-१६. १८ बृहस्पतिः ॥ १-१४. १६-१८ जगती । १५. १९ त्रिष्टुप् ॥

॥ २३ ॥ गणानां त्वा गणपतिं हवामहे कविं कवीनामुप-
मश्ववस्तमं । ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्-
तिभिः सीद् सादनं ॥ १ ॥ देवाश्चित्ते असुर्यं प्रचेतसो बृहस्पते
यज्ञियं भागमानशुः । उसा इव सूर्यो ज्योतिषा महो वि-
श्वेषामिज्जनिता ब्रह्मणामसि ॥ २ ॥ आ विवाध्या परिरा-
पस्तमांसि च ज्योतिष्मन्तं रथमृतस्य तिष्ठसि । बृहस्पते
भीमममिचदंभनं रक्षोहणं गोत्रभिदं स्वविदं ॥ ३ ॥ सु-
नीतिभिर्नयसि चायसे जनं यस्तुभ्यं दाशान्न तमंहो अश्व-
वत् । ब्रह्मद्विषस्तपनो मन्युमीरसि बृहस्पते महि तत्ते महि-
त्वनं ॥ ४ ॥ न तमंहो न दुरितं कुतश्चन नारातयस्तितिरुर्न
इयाविनः । विश्वा इदस्माद्भुरसो वि बाधसे यं सुगोपा

॥ २२ ॥ त्रिऽकद्रुकेषु महिषः यवऽआशिरं तुविऽशुष्मः तृपत्
 सोमं अपिबत् विष्णुना सुतं यथा अवशत् सः ई ममाद् महि
 कर्म कर्तवे महां उरु सः एनं सश्वत् देवः देवं सत्यं इंद्रं सत्यः इंद्रुः
 ॥ १ ॥ अध त्विषिऽमान् अभि ओजसा क्रिवि युधा अभवत् आ
 रोदसी अपृणत् अस्य मज्मना प्र ववृधे अधत्त अन्यं जठरे प्र
 ई अरिच्यत् सः एनं सश्वत् देवः देवं सत्यं इंद्रं सत्यः इंद्रुः ॥ २ ॥
 साकं जातः क्रतुना साकं ओजसा ववक्षिष्य साकं वृद्धः वीर्यैः
 ससहिः मृधः विऽचर्षणिः दाता राधः स्तुवते काम्यं वसु सः एनं
 सश्वत् देवः देवं सत्यं इंद्रं सत्यः इंद्रुः ॥ ३ ॥ तवत्यत् नर्यं नृतो अपः
 इंद्रं प्रथमं पूर्य दिवि प्रऽवाच्यं कृतं यत् देवस्य शवसा प्र अ-
 रिणाः असु रिणान् अपः भुवत् विश्वं अभि अदेवं ओजसा वि-
 दात् ऊर्जं शतऽक्रतुः विदात् इषं ॥ ४ ॥ २८ ॥ २ ॥

॥ २३ ॥ गणानां त्वा गणऽपतिं हवामहे कविं कवीनां उप-
 मश्रवऽतमं ज्येष्ठऽराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणः पते आ नः शृण्वन् ऊ-
 तिऽभिः सीद् सदनं ॥ १ ॥ देवाः चित्ते असुर्ये प्रऽचेतसः बृहस्पते
 यज्ञियं भागं आनशुः उस्माऽइव सूर्यः ज्योतिषा महः विश्वेषां
 इत् जनिता ब्रह्मणां असि ॥ २ ॥ आ विऽबाध्यं परिऽरपः तमा-
 सि च ज्योतिष्मंतं रथं कृतस्य तिष्ठसि बृहस्पते भीमं अमि-
 चऽदंभनं रक्षऽहनं गोत्रऽभिदं स्वऽविदं ॥ ३ ॥ सुनीतिऽभिः
 नयसि चार्यसे जनं यः तुभ्यं दाशात् न तं अंहः अश्रवत् ब्रह्म-
 ऽद्विषः तपनः मन्युऽमीः असि बृहस्पते महि तत् ते महिऽत्वनं
 ॥ ४ ॥ न तं अंहः न दुऽइतं कुतः च न न अरातयः तितिरुः न
 द्याविनः विश्वाः इत् अस्मात् ध्वरमः वि बाधसे यं सुऽगोपाः

अ० २. अ० ६. व० ३२.] ॥ १९० ॥ [म० २. अ० ३. सू० २३.

रक्षसि ब्रह्मणस्पते ॥५॥२९॥ त्वं नो गोपाः पथिकृद्विचक्षण-
स्तव व्रताय मतिभिर्जरामहे । बृहस्पते यो नो अभि हरो
दधे स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना हरस्वती ॥६॥ उत वा यो नो म-
र्चयादनागसोऽराती वा मर्तः सानुको वृकः । बृहस्पते अप तं
वर्तया पथः सुगं नो अस्यै देववीतये कृधि ॥७॥ वातारं त्वा
तनूनां हवामहेऽवस्पतरधिवक्तारमस्मयुं । बृहस्पते देवनिदो
नि वर्हय मा दुरेवा उत्तरं सुम्नमुन्नग्न ॥८॥ त्वया वयं
सुवृधां ब्रह्मणस्पते स्याहा वसु मनुष्या ददीमहि । या नो
दूरे तळितो या अरातयोऽभि संति जंभया ता अनप्रसः ॥९॥
त्वया वयमुत्तमं धीमहे वयो बृहस्पते पप्रिणा सत्तिना युजा ।
मा नो दुःशंसो अभिदिप्सुरीशत प्र सुशंसा मतिभिस्ता-
रिषीमहि ॥१०॥३०॥ अनानुदो वृषभो जग्मिराहवं निष्टमा
शत्रुं पृतनासु सामहिः । असि सत्य ऋणया ब्रह्मणस्पत उ-
यस्य चिदमिता वीरुहर्षिणः ॥११॥ अदेवेन मनमा यो
रिषयति शासामुग्रो मन्यमानो जिघांसति । बृहस्पते मा
प्रणक्तस्य नो वधो नि कर्म मन्युं दुरेवस्य शर्धतः ॥१२॥ भेरपु
हव्यो नमसोपसद्यो गन्ता वाजेषु सन्तिता धनंधनं । विश्वा
इदर्यो अभिदिप्स्वोऽमृधो बृहस्पतिर्वि वंवरहा रथो इव
॥१३॥ तेजिष्ठया तपनी रक्षसस्तप ये त्वा निदे दधिरे दृष्टवी-
र्य । आविस्तत्कृष्व यदसन्न उक्थ्यं बृहस्पते वि परिरा-
पो अर्दय ॥१४॥ बृहस्पते अति यदर्यो अहीद्युमदिभाति
क्रतुमज्जनेषु । यहीदयच्छवस ऋतप्रजात तदस्मासु द्रविणं
धेहि चित्रं ॥१५॥३१॥ मा नः स्तेनेभ्यो ये अभि दृहस्पदे
निरामिणो रिपवोऽन्नेषु जागृधुः । आ देवानामोहते वि

रक्षसि ब्रह्मणः पते ॥ ५ ॥ २९ ॥ त्वं नः गोपाः पथिऽकृत विऽचक्षुणः
 तव व्रताय मतिऽभिः जरामहे बृहस्पते यः नः अभि ह्वरः दधे
 स्वा तं मर्मर्तु दुच्छुना हरस्वती ॥ ६ ॥ उत वा यः नः मर्चयात्
 अनागसः अरातिऽवा मर्तः सानुकः वृकः बृहस्पते अप तं वर्तय
 पथः सुऽगं नः अस्यै देवऽवीतये कृधि ॥ ७ ॥ चातारं त्वा तनूनां
 हवामहे अवऽस्पतेः अधिऽवक्तारं अस्मऽयं बृहस्पते देवऽनिदः
 नि वह्य मा दुऽएवाः उतऽतरं सुमं उत नृगन् ॥ ८ ॥ त्वया वयं
 सुऽवृधां ब्रह्मणः पते स्पाहा वसु मनुष्या आ ददीमहि याः नः
 दूर तक्रितः याः अरातयः अभि संति जंभय ताः अनप्रसः ॥ ९ ॥
 त्वया वयं उतऽतमं धीमहे वयः बृहस्पते पप्रिणा सस्तिना युजा
 मा नः दुऽशंसः अभिऽदिप्सुः देगत प्र सुऽशंसाः मतिऽभिः ता-
 रिषीमहि ॥ १० ॥ ३० ॥ अननुऽदः वृषभः जग्मिः आऽहवं निऽतं प्रा
 शत्रुं पृतनासु समहिः अस्मि सत्यः ऋणाऽयाः ब्रह्मणः पते उ-
 यस्य चित दमिता वीरुऽहर्षिणः ॥ ११ ॥ अदेवेन मनसा यः
 रिषण्यति शासां उपः मन्यमानः जिघांसति बृहस्पते मा प्रणक्
 तस्य नः वधः नि कर्म मन्युं दुऽएवस्य शर्धतः ॥ १२ ॥ भरेषु हव्यः
 नमसा उपऽसद्यः गंता वाजेषु सनिता धनंऽधनं विश्वाः इत्
 अर्यः अभिऽदिप्स्वः मृधः बृहस्पतिः वि ववर्ह रथानऽडव ॥ १३ ॥
 तेजिष्ठया तपनी रक्षसः तप ये त्वा निदे दधिरे दृष्टऽवीर्य आविः
 तत् कृष्व यत् असत् ते उक्थ्यं बृहस्पते वि परिऽरपः अदेय
 ॥ १४ ॥ बृहस्पते अति यत् अर्यः अहीत द्युऽमत विऽभाति क्रतु-
 ऽमत जनेषु यत् दीदयत् शर्वसा ऋतऽप्रजात तत् अस्मासु
 द्रविणं धेहि चित्रं ॥ १५ ॥ ३१ ॥ मा नः स्तेनेभ्यः ये अभि दुहः
 पदे निरामिणः रिपवः अनेषु जगृधुः आ देवानां ओहते वि

अ० २. अ० ७. व० २.]   ॥ १९१ ॥   [म० २. अ० ३. सू० २४.

व्रयो हृदि बृहस्पते न परः साम्नो विदुः ॥ १६ ॥ विश्वेभ्यो हि
त्वा भुवनेभ्यस्परि त्वष्टाजन्तासाम्नःसाम्नः कविः । स ऋणचि-
ह्णया ब्रह्मणस्पतिर्देहो हंता मह ऋतस्य धर्तरि ॥ १७ ॥ तव
श्रिये व्यजिहीत पर्वतो गवां गोचमुदसृजो यदगिरः । इद्रेण
युजा तमसा परीवृतं बृहस्पते निरपामौजो अणुव ॥ १८ ॥
ब्रह्मणस्पते त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व । विश्वं
तद्भद्रं यदवति देवा बृहद्देम विदधे सुवीराः ॥ १९ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

215

॥ २४ ॥ १-१६ गृत्तमदः ॥ १-११. १३-१६ ब्रह्मणस्पतिः । १२ ब्रह्मणस्पतिरिद्रव ॥
१-११. १३-१५ जगती । १२. १६ चिष्टुप् ॥

॥ २४ ॥ सेमामविद्धि प्रभृतिं य ईशिषेऽया विधेम
नवया महा गिरा । यथा नो मीढ्वान्स्तवते सखा तव
बृहस्पते सीषधः सोत नो मतिं ॥ १ ॥ यो नत्वान्यनमन्यो-
जसोतादर्दर्मन्युना शंबराणि वि । प्राच्यावयदच्युता ब्रह्म-
णस्पतिरा चाविश्वसुमंतं वि पर्वतं ॥ २ ॥ तद्देवानां देव-
तमाय कर्त्तमश्रुन्द्वाव्रदंत वीळिता । उक्षा आज-
दभिनब्रह्मणा वलमगूहत्तमो व्यचक्षयत्स्वः ॥ ३ ॥ अश्मास्य-
मवतं ब्रह्मणस्पतिर्मधुधारमभि यमोजसातृणत् । तमेव
विश्वे पपिरे स्वर्देशो बहु साकं सिंसिचुरुत्समुद्रिण ॥ ४ ॥
सना ता का चिद्भुवना भवीत्वा माद्भिः शरद्भिर्दुरो वरंत
वः । अयतंता चरतो अन्यदन्यदिद्या चकार वयुना ब्र-
ह्मणस्पतिः ॥ ५ ॥ १ ॥ अभिनक्षतो अभि ये तमान्शु-
निधिं पणीनां परमं गुहा हितं । ते विद्वांसः प्रतिचक्ष्या-
नृता पुनर्यत उ आयन्तदुदीयुराविश ॥ ६ ॥ ऋतावानः
प्रतिचक्ष्यानृता पुनरात् आ तस्युः कवयो महस्पथः ।

ब्रयः हृदि बृहस्पते न परः साम्नः विदुः ॥ १६ ॥ विश्वेभ्यः हि त्वा
 भुवनेभ्यः परित्वष्टा अजनत साम्नः ऽसाम्नः कविः सः ऋणऽचित्
 ऋणऽयाः ब्रह्मणः पतिः दुहः हंता महः ऋतस्य धर्तरि ॥ १७ ॥
 तव श्रिये वि अजिहीत पर्वतः गवां गोचं उत ऽअसृजः यत् अ-
 गिरः इंद्रेण युजा तमसा परिऽवृतं बृहस्पते निः अपां औजः
 अर्णवं ॥ १८ ॥ ब्रह्मणः पते त्वं अस्य यन्ता सुऽउक्तस्य बोधि तनयं
 च जिन्व विश्वं तत् भद्रं यत् अवति देवाः बृहत् वदेम विदधे
 सुऽवीराः ॥ १९ ॥ ३२ ॥ ६ ॥

॥ २४ ॥ सः इमां अविद्धि प्रऽभृतिं यः ईशिषे अया विधेम नव-
 या महा गिरा यथा नः मीढ्वान् स्तवते सखा तव बृहस्पते सीसंधः
 सः उत नः मतिं ॥ १ ॥ यः नत्वानि अनमत् नि ओजसा उत अ-
 ददेः मन्युना शंबराणि वि प्र अच्यवयत् अच्युता ब्रह्मणः पतिः
 आ च अविशत् वसुऽमंतं वि पर्वतं ॥ २ ॥ तत् देवानां देवऽतमाय
 कर्त्तुं अश्रयन् दृळ्हा अवदंत वीळिता उत गाः आजत अ-
 भिनत् ब्रह्मणा वलं अगूहत् तमः वि अचक्षयत् स्वः ॥ ३ ॥
 अशमऽआस्यं अवतं ब्रह्मणः पतिः मधुऽधारं अभि य ओजसा
 अतृणत् तं एव विश्वे पपिरे स्वः ऽदृशः बहु साकं सिसिचुः उत्सं
 उद्रिणं ॥ ४ ॥ सना ता का चित् भुवना भवीत्वा मातऽभिः शरत्-
 ऽभिः दुरः वरंत वः अयंतता चरतः अन्यत् ऽअन्यत् इत् या चकार
 वयुना ब्रह्मणः पतिः ॥ ५ ॥ १ ॥ अभिऽनक्षतः अभि ये तं आनशुः
 निऽधिं पणीनां परमं गुहा हितं ते विद्वांसः प्रतिऽचक्ष्य अनृ-
 ता पुनः यतः ऊं आयन् तत् उत इयुः आऽविशं ॥ ६ ॥ ऋतऽवा-
 नः प्रतिऽचक्ष्य अनृता पुनः आ अतः आ तस्युः कवयः महः पथः

ते बाहुभ्यां धमितमग्निमश्मनि नकिः षो अस्त्यरणो जुहर्हि
तं ॥ ७ ॥ ऋतज्येन क्षिप्रेण ब्रह्मणस्पतिर्यत्र वष्टि प्र तदश्नोति
धन्वना । तस्य साध्वीरिषवो याभिरस्यति नृचक्षसो दृश्ये
कर्णयो नयः ॥ ८ ॥ स संनयः स विनयः पुरोहितः स सुष्ठुतः
स युधि ब्रह्मणस्पतिः । चाक्ष्मो यद्वाजं भरते मती धनादि-
सूर्यस्तपति तप्यतुर्वृथा ॥ ९ ॥ विभु प्रभु प्रथमं मेहनावतो
बृहस्पतेः सुविदत्राणि राध्या । इमा सातानि वेन्यस्य वा-
जिनो येन जना उभये भुञ्जते विशः ॥ १० ॥ २ ॥ योऽवरे वृजने
विश्वथा विभुर्महामु एवः शवसा ववक्षिष्य । स देवो देवा-
न्यति पप्रथे पृथु विश्वेदु ता परिभूर्ब्रह्मणस्पतिः ॥ ११ ॥ विश्वं
सत्यं मघवाना यूवोरिदापश्चन प्र मिनन्ति व्रतं वा । अच्छ-
द्राब्रह्मणस्पती हविर्नोऽन्नं युजेव वाजिना जिगातं ॥ १२ ॥
उताशिष्टा अनु शृण्वन्ति वह्नयः सभेयो विप्रो भरते मती
धना । वीरुद्धेषा अनु वशं ऋणमाददिः स ह वाजी समि-
थे ब्रह्मणस्पतिः ॥ १३ ॥ ब्रह्मणस्पतेरभवद्यथावशं सत्यो मन्यु-
र्महि कर्मा करिष्यतः । यो गा उदाजत्स दिवे वि चाभजन्म-
हीव रीतिः शवसासरूपृथक् ॥ १४ ॥ ब्रह्मणस्पते सुयमस्य वि-
श्वहा रायः स्याम रथ्योऽवयस्वतः । वीरेषु वीरा उप पृङ्गि
नस्त्वं यदीशानो ब्रह्मणा वेषि मे हव ॥ १५ ॥ ब्रह्मणस्पते
त्वमस्य यन्ता सूक्तस्य बोधि तनयं च जिन्व । विश्वं तद्भद्रं
यद्वन्ति देवा बृहद्वदेम विदथे सुतीराः ॥ १६ ॥ ३ ॥

ते बाहुऽभ्यां ध॒मितं अ॒ग्निं अ॒श्म॒नि न॒किः सः अ॒स्ति अ॒र॒णः जुहुः
 हि तं ॥ ७ ॥ ऋ॒तऽज्ये॒न क्षि॒प्रेण॑ ब्र॒ह्म॒णः प॒तिः यच्च॑ व॒ष्टि प्र॒ तत्
 अ॒प्नो॒ति ध॒न्व॒ना तस्य॑ सा॒ध्वीः इ॒षवः॑ याभिः अ॒स्य॒ति नृ॒ऽचक्ष॑सः
 दृ॒शये॑ कर्णो॒ऽयो॒नयः ॥ ८ ॥ सः सं॒ऽन॒यः सः वि॒ऽन॒यः प॒रऽहि॑तः
 सः सु॒ऽस्तु॒तः सः यु॒धि ब्र॒ह्म॒णः प॒तिः चा॒क्ष्मः॑ यत् वा॒जं भ॒रते॑ म॒ती
 ध॒ना आ॒त् इ॒त् सूर्यः॑ त॒प॒ति त॒प्य॒तुः वृ॒था ॥ ९ ॥ वि॒ऽभु प्र॒ऽभु प्र॒थ॒मं
 मे॒ह॒नाऽव॒तः बृ॒ह॒स्प॒तेः सु॒ऽवि॒द॒वा॒णि रा॒ध्या इ॒मा सा॒ता॒नि वे॒न्य॒
 स्य॑ वा॒जिनः॑ येन॑ ज॒नाः उ॒भये॑ भुं॒ज॒ते वि॒शः ॥ १० ॥ २ ॥ यः अ॒व॒रे
 वृ॒ज॒ने वि॒श्व॒ऽथा वि॒ऽभुः॑ म॒हां ऊं॒ र॒खः॑ श॒व॒सा व॒व॒क्षि॒थ सः दे॒वः
 दे॒वान् प्र॒ति प॒प्र॒थे पृ॒थु वि॒श्वं इ॒त् ऊं॒ ता प॒रि॒ऽभूः॑ ब्र॒ह्म॒णः प॒तिः
 ॥ ११ ॥ वि॒श्वं स॒त्यं म॒घ॒ऽवा॒ना यु॒वोः इ॒त् आ॒पः च॒न प्र॒ मि॒न॒न्ति
 व॒तं वा॒ अ॒च्छं इ॒न्दा॒ब्र॒ह्म॒ण॒स्प॒ती॒ ह॒विः नः॑ अ॒न्नं यु॒जाऽइ॒व वा॒
 जि॒ना जि॒गा॒तं ॥ १२ ॥ उ॒त आ॒शि॒ष्ठाः अ॒नु शृ॒ण्व॒न्ति व॒ह॒यः स॒भेयः॑
 वि॒प्रः भ॒रते॑ म॒ती ध॒ना वी॒रु॒ऽद्वे॒षाः अ॒नु व॒शा ऋ॒णं आ॒ऽद॒दिः
 सः ह॒ वा॒जी सं॒ऽद॒थे ब्र॒ह्म॒णः प॒तिः ॥ १३ ॥ ब्र॒ह्म॒णः प॒तेः अ॒भ॒व॒त्
 य॒थाऽव॒शं स॒त्यः म॒न्युः म॒हि क॒र्म क॒रि॒ष्य॒तः यः गाः॑ उ॒तऽआ॒ज॒त
 सः दि॒वे वि॒ च अ॒भ॒ज॒त् म॒हीऽइ॒व री॒तिः श॒व॒सा अ॒स॒र॒त् पृ॒थक्
 ॥ १४ ॥ ब्र॒ह्म॒णः प॒ते सु॒ऽय॒म॒स्य वि॒श्व॒हा रा॒यः स्या॒म र॒थ्यः॑ व॒यस्व॒तः
 वी॒रेषु॑ वी॒रान् उ॒प पृ॒क्षि नः॑ त्वं यत् ई॒शानः॑ ब्र॒ह्म॒णा वे॒षि मे॒ हव॑
 ॥ १५ ॥ ब्र॒ह्म॒णः प॒ते त्वं अ॒स्य य॒ता सु॒ऽउ॒क्त॒स्य वो॒धि त॒नयं॑ च जि॒न्व
 वि॒श्वं तत् भ॒द्रं यत् अ॒व॒ति दे॒वाः बृ॒ह॒त् व॒दे॒म वि॒द॒थे सु॒ऽवी॒राः
 ॥ १६ ॥ ३ ॥

॥ २५ ॥ इ॒धानः॑ अ॒ग्निं व॒न॒व॒त् व॒नु॒ष्य॒तः कृ॒तऽब्र॒ह्मा शृ॒णु॒

वद्रातहव्य इत् । जातेन जातमति स प्र संसृते यंयं युजं कृणुते
 ब्रह्मणस्पतिः ॥ १ ॥ वीरेभिर्वीरान्वनवद्वनुषतो गोभीं रयिं प-
 प्रथद्वोधति त्मना । तोकं च तस्य तनयं च वर्धते यंयं युजं
 कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ २ ॥ सिंधुर्न क्षोदः शिमीवाँ ऋधायतो
 वृषेव वध्रीरभि वृष्ट्योजसा । अमेरिव प्रसितिर्नाह वर्तवे यंयं
 युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ३ ॥ तस्मा अर्षति दिव्या असश्चतः
 स सत्त्वभिः प्रथमो गोषु गच्छति । अनिभृष्टतविषिर्हत्योजसा
 यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ४ ॥ तस्मा इद्विषे धुनयंत सिं-
 धवोऽच्छिद्रा शर्म दधिरे पुरुषि । देवानां सुखे सुभगः स
 एधते यंयं युजं कृणुते ब्रह्मणस्पतिः ॥ ५ ॥ ४ ॥

217

॥ २६ ॥ १-४ गुत्समदः ॥ ब्रह्मणस्पतिः ॥ वगती ॥

॥ २६ ॥ ऋजुरिच्छंसो वनवद्वनुषतो देवयन्त्रिदेवयंतम-
 भ्यसत् । सुप्रावीरिद्वनवत्पृत्सु दुष्टं यज्जेदयंज्योर्वि भजाति
 भोजनं ॥ १ ॥ यजस्व वीर प्र विहि मनायतो भद्रं मनः कृणुष्व
 वृचतूयै । हविष्कृणुष्व सुभगो यथासंसि ब्रह्मणस्पतेरव आ
 वृणीमहे ॥ २ ॥ स इज्जनेन स विशा स जन्मना स पुत्रैर्वाजं
 भरते धना नृभिः । देवानां यः पितरमाविवासति अद्वा-
 मना हविषा ब्रह्मणस्पतिः ॥ ३ ॥ यो अस्मै हव्यैर्घृतवद्भिरवि-
 धत्त तं प्राचा नयति ब्रह्मणस्पतिः । उरुष्यतीमंहसो रक्षती
 रिषोऽहोषिदस्मा उरुचक्रिरद्भुतः ॥ ४ ॥ ५ ॥

218

॥ २७ ॥ १-१७ कूर्मो गात्समदो गुत्समदो वा ॥ आदित्याः ॥ चिद्वप ॥

॥ २७ ॥ इमा गिर आदित्येभ्यो घृतसूः सनाद्राजभ्यो जुह्वा
 जुहोमि । ऋणोतु मित्रो अर्यमा भगो नस्तुविजातो वरुणो

वत् रातऽहव्यः इत् जातेन जातं अति सः प्र ससृते यंऽयं युजं
 कृणुते ब्रह्मणः पतिः ॥१॥ वीरेभिः वीरान् वनवत् वनुषतः गोभिः
 रयिं प्रप्रथत् बोधति त्मनां तोकं च तस्य तनयं च वर्धते यंऽयं
 युजं कृणुते ब्रह्मणः पतिः ॥२॥ सिंधुः न क्षोदः शिमीऽवान् ऋघा-
 यतः वृषाऽइव वधीन् अभि वहि ओजसा अमेऽइव प्रऽसितिः
 न अहं वर्तवे यंऽयं युजं कृणुते ब्रह्मणः पतिः ॥३॥ तस्मै अर्षति
 दिव्याः असश्चतः सः सत्त्वंऽभिः प्रथमः गोषु गच्छति अनिभृ-
 हऽतविषिः हन्ति ओजसा यंऽयं युजं कृणुते ब्रह्मणः पतिः ॥४॥
 तस्मै इत् विश्वे धुनयन्त सिंधवः अच्छिद्रा शर्म दधिरे पुरुणि देवा-
 नां सुमे सुऽभगः सः एधते यंऽयं युजं कृणुते ब्रह्मणः पतिः ॥५॥४॥

॥२६॥ ऋजुः इत् शंसः वनवत् वनुषतः देवऽयन् इत् अदेव-
 ऽयन्तं अभि असत् सुप्रऽअवीः इत् वनवत् पृतऽसु दुस्तरं यज्वा
 इत् अयज्योः विभजाति भोजनं ॥१॥ यजस्व वीर प्र विहि मना-
 यतः भद्रं मनः कृणुष्व वृत्रऽतूर्यै हविः कृणुष्व सुऽभगः यथा
 असंसि ब्रह्मणः पतेः अवः आ वृणीमहे ॥२॥ सः इत् जनेन सः
 विशा सः जन्मना सः पुत्रैः वाजं भरते धना नृऽभिः देवानां यः
 पितरं आऽविवांसति थद्वाऽमनाः हविषा ब्रह्मणः पति ॥३॥
 यः अस्मै हव्यैः घृतवत्तऽभिः अविधत् प्र तं प्राचा नयति ब्रह्मणः
 पतिः उरुषति ई अंहसः रक्षति रिषः अंहोः चित् अस्मै उरु-
 ऽचक्रिः अद्भुतः ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥ २७ ॥ इमाः गिरः आदित्येभ्यः घृतऽक्षूः सनात् राजऽभ्यः
 जुहां जुहोमि पृणोतु मित्रः अर्यमा भगः नः तुविऽजातः वरुणः

दक्षो अंशः ॥ १ ॥ इमं स्तोमं सक्तवो मे अद्य मित्रो अर्यमा
 वरुणो जुषंत । आदित्यासः शुचयो धारपूता अवृजिना अन-
 वद्या अरिष्टाः ॥ २ ॥ त आदित्यास उरवो गभीरा अदब्धासो
 दिप्संतो भूर्यक्षाः । अंतः पश्यन्ति वृजिनोत साधु सर्व रा-
 जभ्यः परमा चिदन्ति ॥ ३ ॥ धारयंत आदित्यासो जगत्स्था
 देवा विश्वस्य भुवनस्य गोपाः । दीर्घाधियो रक्षमाणा असु-
 र्यमृतावानश्चर्यमाना ऋणानि ॥ ४ ॥ विद्यामादित्या अवसो
 वो अस्य यदर्यमन्मय आ चिन्मयोभु । युष्माकं मित्रावरुणा
 प्रणीतो परि श्वभेव दुरितानि वृज्यां ॥ ५ ॥ ६ ॥ सुगो हि वो
 अर्यमन्मित्र पन्था अनृक्षरो वरुण साधुरस्ति । तेनादित्या
 अधि वोचता नो यच्छता नो दुष्परिहंतु शर्म ॥ ६ ॥ पिपर्तु
 नो अदिती राजपुत्राति द्वेषास्यर्यमा सुगेभिः । बृहन्मित्रस्य
 वरुणस्य शर्मोप स्याम पुरुवीरा अरिष्टाः ॥ ७ ॥ तिस्रो भूमी-
 धारयन् वीरुत दून्वीणि व्रता विदधे अंतरेषां । ऋतेना-
 दित्या महि वो महित्वं तदर्यमन्वरुण मित्र चारु ॥ ८ ॥ वी-
 रोचना दिव्या धारयंत हिरण्ययाः शुचयो धारपूताः । अस्व-
 भ्रजो अनिमिषा अदब्धा उरुशंसा ऋजवे मर्त्याय ॥ ९ ॥ त्वं
 विश्वेषां वरुणासि राजा ये च देवा असुर ये च मतीः । शतं
 नो रास्व शरदो विचक्षेऽश्यामायूषि सुधितानि पूर्वा ॥ १० ॥ १॥
 न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीनमादित्या नोत
 पश्चा । पाक्या चिद्धसवो धीर्यो चिद्वृष्मानीतो अभयं ज्यो-
 तिरश्यां ॥ ११ ॥ यो राजभ्य ऋतनिभ्यो ददाशु यं वर्धयति
 पुष्टयश्च नित्याः । स रेवान्याति प्रथमो रथेन वसुदावा वि-
 दधेषु प्रशस्तः ॥ १२ ॥ शुचिरपः सूर्यवसा अदब्ध उप श्लेति

दक्षः अंगः ॥ १ ॥ इमं स्तोमं सऽक्रतवः मे अद्य मित्रः अर्यमा वरुणः
 जुषंत आदित्यासः शुचयः धारऽपूताः अवृजिनाः अनवद्याः अ-
 रिष्टाः ॥ २ ॥ ते आदित्यासः उरवः गभीराः अदव्यासः दिप्संतः भूरि-
 ऽअक्षाः अंतः पश्यन्ति वृजिना उत साधु सर्वं राजऽभ्यः परमा
 चित् अन्ति ॥ ३ ॥ धारयंतः आदित्यासः जगत् स्याः देवाः वि-
 श्वस्य भुवनस्य गोपाः दीर्घऽधियः रक्षमाणाः असुर्यं ऋतऽवानः
 चयमानाः ऋणानि ॥ ४ ॥ विद्यां आदित्याः अवसः वः अस्य यत्
 अर्यमन् भये आ चित् मयऽभु युष्माकं मित्रावरुणा प्रऽनीतौ
 परि श्वभ्राऽइव दऽइतानि वृज्यां ॥ ५ ॥ ६ ॥ सुऽगः हि वः अर्यमन्
 मित्र पंथाः अनृक्षारः वरुण माधुः अस्ति तेन आदित्याः अधि
 वोचत नः यच्छत नः दऽपरिहंतुं शमै ॥ ६ ॥ पिपर्तु नः अदितिः
 राजऽपुत्रा अति द्वेषांसि अर्यमा सुऽगेभिः बृहत मित्रस्य वरु-
 णस्य शमै उप स्याम पुरुऽवीराः अरिष्टाः ॥ ७ ॥ तिस्रः भूमीः धा-
 र्यन् चीन उत द्युन चीणि वृता विदथे अंतः एषां ऋतेन आदि-
 त्याः महि वः महिऽत्वं तत् अर्यमन् वरुण मित्र चारु ॥ ८ ॥ ची-
 रोचना दिव्या धारयंत हिरण्ययाः शुचयः धारऽपूताः अस्वप्न-
 ऽजः अनिऽमिषाः अदव्याः उरुऽशंसाः ऋजवे मर्त्याय ॥ ९ ॥ त्वं
 विश्वेषां वरुण असि राजा ये च देवाः असुर ये च मर्ताः शतं नः
 रास्व शरदः विऽचक्षे अग्र्याम आयूषि सुऽधितानि पूर्वा ॥ १० ॥ ११ ॥
 न दक्षिणा वि चिकिते न सव्या न प्राचीन आदित्याः न उत
 पश्चा पाक्या चित् वसवः धीर्यो चित् युष्माऽनीतः अभयं ज्यो-
 तिः अश्या ॥ ११ ॥ यः राजऽभ्यः ऋतनिऽभ्यः ददाशं यं वर्धयति
 पुष्टयः च नित्याः सः रेवान याति प्रथमः रथेन वसुऽदावा वि-
 दथेषु प्रऽशस्तः ॥ १२ ॥ शुचिः अपः सुऽयवसाः अदव्यः उप क्षेति

अ० २. अ० ७. व० १०.] ॥ १९५ ॥ [म० २. अ० ३. सू० २८.

वृद्धवयाः सुवीरः । नकिष्टं म्रंत्यंतितो न दूराद्य आदित्यानां
भवति प्रणीतौ ॥ १३ ॥ अदिते मित्र वरुणोत मृळ यज्ञो
वयं चकृमा कच्चिदागः । उर्वश्यामभयं ज्योतिरिद्रि मा नो
दीर्घा अभि नशन्तमिस्राः ॥ १४ ॥ उभे अस्मै पीपयतः स-
मीची दिवो वृष्टिं सुभगो नाम पुष्यन् । उभा क्षयावा-
जयन्त्याति पृत्सूभावधौ भयतः साधू अस्मै ॥ १५ ॥ या वो
माया अभिद्रुहे यजत्राः पाशा आदित्या रिपवे विचृत्ताः ।
अश्वीव ताँ अति येष रथेनारिष्टा उरावा शर्मन्त्याम ॥ १६ ॥
माहं मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदाव्र आ विद्रं शूनमापेः ।
मा रायो राजन्सुयमादव स्यां बृहद्वदेम विदधे सुवीराः
॥ १७ ॥ ८ ॥

219

॥ २८ ॥ १-११ कूर्मो गार्त्समदो गृत्समदो वा ॥ वरुणः ॥ चिष्टप ॥

॥ २८ ॥ इदं कवेरादित्यस्य स्वराजो विश्वानि सात्यभ्यस्तु
महा । अति यो मद्रो यजथाय देवः सुकीर्ति भिक्षे वरुणस्य
भूरैः ॥ १ ॥ तव व्रते सुभगांसः स्याम स्वाध्यो वरुण तुष्टु-
वांसः । उपायन उषसां गोमतीनामप्रयो न जरमाणा अनु-
द्युन ॥ २ ॥ तव स्याम पुरुवीरस्य शर्मनुरुशंसस्य वरुण प्र-
णेतः । यूयं नः पुत्रा अदितेरदव्या अभि क्षमध्वं युज्याय
देवाः ॥ ३ ॥ प्र सीमादित्यो असृजद्विधर्तो ऋतं सिंधवो वरु-
णस्य यन्ति । न आम्यन्ति न वि मुचन्त्येते वयो न पप्नू रघुया
परिज्मन् ॥ ४ ॥ वि मच्छ्रयाय रशनामिवागं ऋध्याम ते
वरुण खामृतस्य । मा तंतुञ्छेदि वयतो धिर्य मे मा माचा
शार्यपसः पुर ऋतोः ॥ ५ ॥ ९ ॥ अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं
मत्समाकृतावोऽनु मा गृभाय । दामेव वात्साद्वि मुमुग्ध्य-

अ० २. अ० ७. व० १०.] ॥ १९५ ॥ [म० २. अ० ३. सू० २६.

वृद्धऽवयाः सुऽवीरः न किं तं भ्रंति अंतितः न दूरात् यः आदि-
 त्यानां भवति प्रऽनीतौ ॥ १३ ॥ अदिते मित्रं वरुण उत मृळ यत्
 वः वयं चकृम कत् चित् आगः उरु अश्यां अभयं ज्योतिः इंद्र
 मा नः दीर्घाः अभि नश्नन् तमिस्राः ॥ १४ ॥ उभे अस्मै पीपयतः
 संऽईची० दिवः वृष्टिं सुऽभगः नाम पुष्यन् उभा क्षयौ आऽजयन्
 याति पृत्ऽसु उभौ अधौ भवतः साधू अस्मै ॥ १५ ॥ याः वः मायाः
 अभिऽदुहे यजत्राः पाशाः आदित्याः रिपवे विऽचृत्ताः अश्वी-
 ऽइव तान् अति येषं रथेन अरिष्टाः उरौ आ शर्मन् स्याम ॥ १६ ॥
 मा अहं मघोनः वरुण प्रियस्य भूरिऽदावः आ विदं शूनं आपेः
 मा रायः राजन् सुऽयमात् अवस्थां बृहत् वदेम विदथे सुऽवीराः
 ॥ १७ ॥ ८ ॥

॥ २६ ॥ इदं कवेः आदित्यस्य स्वऽराजः विश्वानि संति अभि
 अस्तु महा अति यः मद्रः यजथाय देवः सुऽकीर्ति भिक्षे वरुणस्य
 भूरेः ॥ १ ॥ तव व्रते सुऽभगांसः स्याम सुऽआध्यः वरुण तुस्तुऽवांसः
 उपऽअयने उषसां गोऽमतीनां अग्रयः न जरमाणाः अनु दून
 ॥ २ ॥ तव स्याम पुरुऽवीरस्य शर्मन् उरुऽशंसस्य वरुण प्र-
 ऽनेतः० यूयं नः पुत्राः अदितेः अद्व्याः अभि क्षमध्वं युज्याय
 देवाः ॥ ३ ॥ प्र सी आदित्यः असृजत् विऽधर्ता ऋतं सिधवः वरु-
 णस्य यंति न प्राम्यंति न वि मुचंति एते वयः न पप्नुः रघुऽया
 परिऽज्मन् ॥ ४ ॥ वि मत् अथय रशनांऽइव आगः ऋध्याम ते
 वरुण स्वां ऋतस्य मा तंतुः छेदि वयतः धियं मे मा मात्रां शारि
 अपसः पुरा ऋतोः ॥ ५ ॥ १॥ अपो सु म्यक्ष वरुण भियसं मत्
 संऽराट् ऋतऽवः अनु मा गृभाय दामऽइव वत्सात् वि मुमुग्धि

अ० २. अ० ७. व० ११.] ॥ १९६ ॥ [म० २. अ० ३. सू० २९.

हो नहि त्वदारे निमिषश्चनेशे ॥६॥ मा नो वधैर्वरुण ये तं
दृष्टावेनः कृण्वन्तमसुर भीरुंति । मा ज्योतिषः प्रवसथानि
गन्म वि षू मृधः शिश्नयो जीवसे नः ॥७॥ नमः पुरा ते वरु-
णोत नूनमुतापरं तुविजात ब्रवाम । ते हि कं पर्वते न श्रि-
तान्यप्रच्युतानि दूळभ व्रतानि ॥८॥ परं ऋणा मावीर्य मत्कृ-
तानि माहं राजन्नन्यकृतेन भोजं । अव्युष्टा इन्नु भूयसीरुपास
आ नो जीवान्वरुण तामुं शाधि ॥९॥ यो मे राजन्युज्यो वा
सखा वा स्वप्ने भूयं भीरवे मत्प्रमाहं । स्तेनो वा यो दिप्सति
नो वृको वा त्वं तस्माद्वरुण पात्यस्मान् ॥१०॥ माहं मघानो
वरुण प्रियस्य भूरिदावू आ विदं शूनमापेः । मा रायो रा-
जन्सुयमादव स्थां बृहद्वदिम विदथे सुवीराः ॥ ११ ॥ १० ॥

220

॥ २९ ॥ १-७ कूर्मो गार्त्तमदो गृत्तमदो वा ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥२९॥ धृतव्रता आदित्या इषिरा आरे मत्कर्त रहसृरिवागः ।
शृण्वतो वो वरुण मित्र देवा भद्रस्य विद्वाँ अवसे हवे वः ॥१॥
यूयं देवाः प्रमतिर्यूयमोजो यूयं द्वेषांसि मनूतयुंयात । अभि-
क्षत्तारो अभि च दामध्वमद्या च नो मृळयतापरं च ॥२॥ किमृ-
नु वः कृणवामापरिण किं सनेन वसव आप्येन । यूयं नो मित्रा-
वरुणादिते च स्वस्तिमिन्द्रामरुतो दधात ॥३॥ हये देवा यूय-
मिदापयः स्थ ते मृळत नाधमानाय मय्यं । मा वो रथो मध्य-
मवाकृते भून्मा युष्मावन्त्स्वापिषु श्रमिष्य ॥४॥ प्र व एको
मिमय भूयागो यन्मा पितेव कितवं गंगाम । आरे पाशा आरे
अघानि देवा मा माधि पुत्रे विमिव यभीष्ट ॥५॥ अर्वाचो
अद्या भवता यजत्रा आ वो हार्दि भयमानो व्ययेयं । बाध्वं

अ०२. अ०७. व० ११.] ॥ १९६ ॥ [म०२. अ०३. सू० २९.

अ॒हं न॒हि त्वत् आ॒रे नि॒ऽमिषः च॒न ई॒शे ॥६॥ मा नः व॒धैः व॒रुण॑
ये ते इ॒ष्टौ ए॒नः कृ॒ण्वन्तं अ॒सुर॒भी॒रु॒न्ति मा ज्योति॑षः प्र॒ऽव॒स॒थानि॑
ग॒न्म वि सु मृ॒धः शि॒थ्यथः जी॒वसे नः ॥७॥ नमः पू॒रा ते व॒रुण॑ उ॒त
नूनं उ॒त अ॒परं तु वि॒ऽजा॒त ब्र॒वाम॒ त्वे हि कं प॑र्वते न श्रि॒तानि॑
अप्र॒ऽच्यु॒तानि दुः॒ऽद॒भ॒व॒तानि ॥८॥ परा॑ ऋ॒णा सा॒वीः अ॒ध॒मत्-
ऽकृ॒तानि मा अ॒हं रा॒ज॒न् अ॒न्यऽकृ॒तेन॑ भो॒जं अ॒वि॒ऽउ॒ष्टाः इ॒त
नु भू॒यसीः उ॒षसः आ नः जी॒वान् व॒रुण॑ ता॒सु शा॒धि ॥९॥ यः मे
रा॒ज॒न् यु॒ज्यः वा स॒खा वा स्व॒प्ने भ॒यं भी॒रवे॑ म॒ह्यं आ॒ह स्तेनः॑ वा
यः दि॒प्स॒न्ति नः वृ॒कः वा त्वं तस्मा॑त् व॒रुण॑ पा॒हि अ॒स्मान् ॥१०॥
मा अ॒हं म॒घो॒नः व॒रुण॑ प्रि॒यस्य॑ भूरि॒ऽदा॒वः आ वि॒दं शू॒नं आ॒पेः
मा रा॒यः रा॒ज॒न् सु॒ऽय॒मात् अ॒व॒स्थां बृ॒हत् व॒देम॒ वि॒दथे॑ सु॒ऽवी॒राः
॥ ११ ॥ १० ॥

॥ २९ ॥ धृ॒तऽव॒ताः आ॒दि॒त्याः इ॒षि॒राः आ॒रे म॒त् क॒र्त॒ रह॒सूऽइ॒व
आ॒गः शू॒र॒व॒तः वः व॒रुण॑ मि॒त्रं दे॒वाः भ॒द्रस्य॑ वि॒ज्ञान॑ अ॒व॒से हु॒वे
वः ॥१॥ यू॒यं दे॒वाः प्र॒ऽम॒तिः यू॒यं ओ॒जः यू॒यं दे॒वांसि॑ स॒नुतः यू॒यो॒त
अ॒भि॒ऽक्ष॒तारः॑ अ॒भि च॑ द्वा॒म॒ध्वं अ॒द्य च॒ नः मृ॒ळय॑न्त अ॒परं च॒ ॥२॥
किं ऊं नु वः कृ॒णवाम॑ अ॒परे॒ण किं स॒नेन॑ व॒सवः॑ आ॒र्ये॒न यू॒यं नः॑
मि॒त्रा॒व॒रु॒णा अ॒दि॒ते च॑ स्व॒स्तिं इ॒न्द्रा॒म॒रुतः॑ द॒धात॑ ॥३॥ ह॒ये दे॒वाः
यू॒यं इ॒त आ॒पयः॑ स्थ॒ ते मृ॒ळ॒त ना॒ध॒मा॒नाय॑ म॒र्त्यं मा वः॑ र॒थः म॒ध्य-
म॒ऽवा॒द् ऋ॒ते भू॒त मा यु॒ष्माव॑न्तऽसु आ॒पि॒षु अ॒मि॒षम् ॥४॥ प्र वः
ए॒कः मि॒म॒य भूरि॑ आ॒गः यत् मा पि॒ताऽइ॒व कि॒त॒वं श॒शा॒स आ॒रे
पा॒शाः आ॒रे अ॒घा॒नि दे॒वाः मा मा अ॒धि पु॒त्रे वि॒ऽइ॒व य॒भीष्ट॑ ॥५॥
अ॒र्वाचः॑ अ॒द्य भ॒वत् य॒ज्ञ॒चाः आ वः॑ हा॒दि भ॒य॒मानः॑ व्य॒येयं॑ चा॒र्ध्वं

अ०२.अ०७.व०१३.] ॥ १९७ ॥ [म०२.अ०३.सू०३०.

नो देवा निजुरो वृकस्य चाध्वं कर्तादवपदो यजत्राः ॥६॥ माहं
मघोनो वरुण प्रियस्य भूरिदावु आ विदं शूनमापेः । मा रायो
राजन्सुयमादव स्थां बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥७॥११॥

221

३० ॥ १-११ गृत्समदः ॥ १-५. ७. ८२. १० इन्द्रः । ६ इन्द्रासोमी । ८१ सरस्वती ।
९ बृहस्पतिः । ११ मरुतः ॥ १-१० चिष्टुष । ११ जगती ॥

॥ ३० ॥ ऋतं देवाय कृण्वते सवित्र इन्द्रायाहिमे न रमंत
आपः । अहरहर्यात्यक्तुरपां कियात्या प्रथमः सर्ग आसां ॥१॥
यो वृत्राय सिनमत्राभरिष्यत् तं जनित्री विदुष उवाच ।
पथो रदतीरनु जोषमस्मै दिवेदिवे धुनयो यन्त्यथ ॥२॥ ऊर्ध्वो
ह्यस्थादध्यंतरिक्षेऽथा वृत्राय प्र वधं जभार । मिहं वसान उप
हीमदुद्रोत्तिग्मायुधो अजयच्छत्रुमिन्द्रः ॥३॥ बृहस्पते तपुषा-
श्वेव विध्य वृकद्वरसो असुरस्य वीरान् । यथा जघंथ धृषता
पुरा चिदेवा जहि शत्रुमस्माकमिन्द्र ॥४॥ अत्र क्षिप दिवो
अश्मानमुच्चा येन शत्रुं मंदसानो निजूर्वीः । तोकस्य सातौ
तनयस्य भूरैरस्माँ अर्धं कृणुतादिन्द्र गोनी ॥५॥१२॥ प्र हि क्रतुं
बृहथो यं वनुथो रधस्य स्थो यजमानस्य चोदौ । इन्द्रासोमा
युवमस्माँ अविष्टमस्मिन्भयस्थे कृणुतमु लोकं ॥६॥ न मा त-
मन्न अमन्नोत तद्रन्न वोचाम मा सुनोतेति सोम । यो मे
पृणाद्यो ददद्यो निबोधाद्यो मा सुन्वंतमुप गोभिरायत् ॥७॥
सरस्वति त्वमस्माँ अविडि मरुत्वन्ती धृषती जेषि शत्रून् । त्वं
चिच्छर्धतं तविषीयमाणमिन्द्रो हन्ति वृषभं शंडिकानां ॥८॥
यो नः सनुत्य उत वा जिघत्नुरभिख्याय तं तिगितेन विध्य ।
बृहस्पत आयुधैर्जेषि शत्रून् दुहे रीषतं परि धेहि राजन् ॥९॥
अस्माकेभिः सत्त्वभिः शूर शूरवीर्यौ कृधि यानि ते कर्त्तव्यानि ।

अ० २. अ० ७. व० १३.] ॥ १९७ ॥ [म० २. अ० ३. सू० ३०.

नः देवाः निऽजुरः वृकस्य चाध्वं कर्ता त अ वऽपदः यजत्राः ॥ ६ ॥ मा
अहं मघोनः वरुण प्रियस्य भूरिऽदावः आ विदं शूनं आपेः मा
रायः राजन् सुऽयमात् अ व स्यां बृहत् वदेम विदथे सुऽवीराः
॥ ७ ॥ ११ ॥

॥ ३० ॥ ऋतं देवाय कृण्वते सवित्रे इन्द्राय अहिऽघ्नेन रमन्ते आपः
अहऽअहः याति अक्तुः अपां कियति आ प्रथमः सर्गः आसा
॥ १ ॥ यः वृत्राय सिनं अत्र अभरिष्यत् प्र तं जनित्री विदथे उवाच
पथः रदतीः अनु जोषं अस्मै दिवेऽदिवे धुनयः यन्ति अर्थ ॥ २ ॥ ऊ-
र्ध्वः हि अस्थात् अधि अंतरिक्षे अध वृत्राय प्र वधं जभार मिह
वसानः उप हि ई अद्रोत् तिग्मऽआयुधः अजयत् शत्रुं इन्द्रः ॥ ३ ॥
बृहस्पते तपुषा अग्नाऽइव विध्य वृकऽहरसः असुरस्य वीरान्
यथा जघंथ धृषता पुरा चित् एव जहि शत्रुं अस्माकं इन्द्र ॥ ४ ॥ अ व
क्षिप दिवः अश्मानं उच्चा येन शत्रुं मन्दसानः निऽजुवीः लोकस्य
सातौ तनयस्य भूरः अस्मान् अध कृणुतात् इन्द्र गान् ॥ ५ ॥ १२ ॥
प्र हि क्रतुं बृहथः यं वनुथः रधस्य स्थः यजमानस्य चोदा इन्द्रा सो-
मा युवं अस्मान् अविष्टं अस्मिन् भयऽस्ये कृणुतं ऊं लोकं ॥ ६ ॥
न मा तमत् न अमत् न उत तद्रत न वोचाम मा सुनात इति सामं
यः मे पृणात् यः ददत यः निऽबोधात् यः मा सुन्वतं उप गोभिः
आ अयत् ॥ ७ ॥ सरस्वति त्वं अस्मान् अचिद् मरुत्वती धृषती
जेषि शत्रून् त्यं चित् गर्धतं तविषीऽयमां णं इन्द्रः हन्ति वृषभं शंडि-
कानां ॥ ८ ॥ यः नः सनुत्यः उत वा जिघत्सुः अभिऽख्याय तं तिगि-
तेन विध्य बृहस्पते आयुधिः जेषि शत्रून् दुहे रिषतं परि धेहि राजन्
॥ ९ ॥ अस्माकंभिः सत्वंऽभिः शूर शूरः वीर्यं कृधियानि ते कर्त्तव्यं नि

अ० २. अ० ७. व० १५.] ॥ १९८ ॥ [म० २. अ० ३. सू० ३२.

ज्योगंभूवन्ननुधूपितासो हत्वी तेषामा भरा नो वसूनि ॥ १० ॥
तं वः शर्धं मारुतं सुम्रयुर्गिरोपं ब्रुवे नमसा दैव्यं जनं । यथा
रयिं सर्ववीरं नशामहा अपत्यसाचं श्रुत्य दिवेदिवे ॥ ११ ॥ १३ ॥

222

॥ ३१ ॥ १-७ गृत्समदः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-६ जगती । ७ चिष्टुप ॥

॥ ३१ ॥ अस्माकं मित्रावरुणावतं रथमादित्यै रुद्रैर्वसु-
भिः सचाभुवा । प्र यद्वयो न पप्रन्वस्मन्स्परि श्रवस्यवो
हृषीवंतो वनर्षदः ॥ १ ॥ अथ स्मा न उदवता सजोषसो रथं
देवासो अभि विक्षु वाजयुं । यदाशवः पद्याभिस्तिचतो रजः
पृथिव्याः सानौ जघनंत पाणिभिः ॥ २ ॥ उत स्य न इन्द्रो वि-
श्वचर्षणिर्दिवः शर्धेन मारुतेन सुक्रतुः । अनु नु स्यान्त्यवृका-
भिरुतिभी रथं महे सनये वाजसातये ॥ ३ ॥ उत स्य देवो
भुवनस्य सृक्षणिस्त्वष्टा माभिः सजोषा जूजुवद्रथं । इळा भ-
गो बृहद्विवोत रोदसी पूषा पुरंधिरश्विनावधा पती ॥ ४ ॥
उत त्वे देवी सुभगे मिथूदृशोषासानक्ता जगतामपीजु-
वा । स्तुषे यद्वी पृथिवि नव्यसा वचः स्यातुश्च वयस्त्रिव-
या उपस्तिरे ॥ ५ ॥ उत वः शंसंमृशिजामिव शमस्यहिर्बुभ्यो-
इज एकपादुत । चित ऋभुक्षाः सविता चनो दधेऽपां न-
पादाशुहेमा धिया शमि ॥ ६ ॥ एता वो वशम्युद्यता य-
जत्रा अतक्षन्नायवो नव्यसे सं । श्रवस्यवो वाजं चकानाः स-
प्रिर्न रथ्यो अहं धीतिमश्याः ॥ ७ ॥ १४ ॥

223

॥ ३२ ॥ १-८ गृत्समदः ॥ १ द्यावापृथिवी । २. ३ इन्द्रस्त्वष्टा वा । ४. ५ राका ।
६. ७ सिनीवाली । ८ त्रिगोक्तदेवताः ॥ १-५ जगती । ६-८ अनुष्टुप ॥

॥ ३२ ॥ अस्य मे द्यावापृथिवी ऋतायतो भूतमविची वच-
सः सिषासतः । ययोरायुः प्रतरं ते इदं पुर उपस्तुते वसूयुवी

ज्योक् अभूवन् अनु० धूपितासः हवी तेषां आ भर नः वसूनि
॥ १० ॥ तं वः शर्धं मारुतं सुस्र० युः गिरा उप ब्रुवे नमसा दैव्यं जनं
यथा रयिं सर्वे० वीरं नशामहे अपत्य० साचं श्रुत्यं दिवे० दिवे
॥ ११ ॥ १३ ॥

॥ ३१ ॥ अस्माकं मित्रावरुणा अवतं रथं आदित्यैः रुद्रैः वसु-
०भिः सचा० भुवा प्र यत् वयः न पप्नन् वस्मनः परि श्रवस्यवः
हृषी० वंतः वन० सदः ॥ १ ॥ अध स्म नः उत अवत स० जोषसः रथं
देवासः अभि विष्णु वाज० युं यत् आशवः पद्याभिः तिचंतः रजः
पृथिव्याः सानौ जघनंत पाणि० भिः ॥ २ ॥ उत स्यः नः इंद्रः विश्व-
० चर्षणिः दिवः शर्धेन मारुतेन सु० क्रतुः अनु० नु स्थाति अवृका-
भिः ऊति० भिः रथं महे सनये वाज० सातये ॥ ३ ॥ उत स्यः देवः
भुवनस्य सक्षणिः त्वष्टा याभिः स० जोषाः जूजूवत् रथं इळा भगः
बृहत्० दिवा उत रोदसी पूषा पुरं० धिः अश्विनौ अध पती ॥ ४ ॥
उत त्वे देवी सु० भगे० मिथु० दृशा उषसानक्ता जगतां अपि-
० जुवां स्तुषे यत् वां पृथिवि नव्यसा वचः स्थातुः च वयः चि० व-
याः उप० स्तिरे ॥ ५ ॥ उत वः शंसं उशिजा० इव शमसि अहिः बुध्यः
अजः एक० पात् उत चितः ऋभुक्षाः सविता चनः दधे अपां न-
पात् आशु० हेमा धिया शमि ॥ ६ ॥ एता वः वशिम उत० यता य-
जत्राः अतक्षन् आयवः नव्यसे सं श्रवस्यवः वाजं चकानाः सप्तिः
न रथ्यः अहं धीतिं अश्याः ॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ ३२ ॥ अस्य मे द्यावापृथिवी ऋत० यतः भूतं अवित्री वचंसः
मिसासतः ययोः आयुः प्र० तरंते इदं पुरः उप० स्तुते० वसु० युः वां

अ० २. अ० ७. व० १६.] ॥ १९९ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ३३.

म॒हो द॒धे ॥ १ ॥ मा नो गु॒ह्या रि॒पं आ॒यो र॒ह॒न्द॒भ॒न्मा न॑ आ॒भ्यो
री॒र॒धो दु॒च्छुना॑भ्यः । मा नो वि यौः स॒ख्या वि॒द्धि तस्य॑ नः सु॒-
म्नाय॑ता मन॑सा तत्त्वे॒महे ॥ २ ॥ अ॒हे॒ळ॒ता मन॑सा श्रु॒ष्टिमा वह॑
दु॒हानां॑ धे॒नुं पि॒पु॒षो॑मस॒श्चत॑ । प॒द्याभि॑रा॒शुं वच॑सा च वा॒-
जिनं॑ त्वां हि॒नोमि॑ पुरु॒हूत वि॒श्वहा ॥ ३ ॥ रा॒काम॒हं सु॒हवा॑ सु॒-
ष्टुती॑ हु॒वे शृ॒णोतु॑ नः सु॒भगा॑ बो॒धतु॑ त्मना । सी॒व्य॒त्वपः॑ सू॒च्या-
च्छि॒द्यमा॑नया ददा॒तु वी॒रं श॒तदा॑यमु॒क्थ्य ॥ ४ ॥ यास्ते॑ रा॒के सु॒-
म॒तयः॑ सु॒पेश॑सो याभि॒र्दे॒दासि॑ दा॒शुषे॑ वसू॒नि । ताभि॑र्नो अ॒द्य
सु॒मना॑ उ॒पाग॑हि स॒हस्र॑पो॒धं सु॒भगे॑ रा॒णा ॥ ५ ॥ सि॒नीवा॑लि
पृ॒थु॒ष्टुके॑ या दे॒वाना॑म॒सि स्व॑सा । जु॒षस्व॑ ह॒व्यमा॑हु॒तं प्र॒जां दे॒-
वि दि॑दि॒डि नः ॥ ६ ॥ या सु॒बाहुः॑ स्व॒गुरिः॑ सु॒षूमा॑ बहु॒सूव॑री ।
तस्यै॑ वि॒श॒प॒त्यै ह॒विः सि॒नीवा॒ल्यै जु॒होत॑न ॥ ७ ॥ या गु॒ंगू॒र्या
सि॒नीवा॒ली या रा॒का या सर॑स्वती । इं॒द्रा॒णीम॑हू॒ ऊ॒तये॑ वरु॒-
णा॒नी स्व॒स्तये॑ ॥ ८ ॥ १५ ॥ ३ ॥

224

॥ ३३ ॥ १-१५ गृत्समदः ॥ ब॒द्रः ॥ वि॒ष्टुप ॥

॥ ३३ ॥ आ ते॑ पि॒त॒र्म॒रुतां॑ सु॒न्नमे॑तु मा नः सूर्य॑स्य सं॒दृशो॑ यु॒-
यो॒थाः । अ॒भि नो॑ वी॒रो अ॒र्वेति॑ क्ष॒मेत॒ प्र जा॑येमहि रु॒द्र प्र॒-
जाभिः॑ ॥ १ ॥ त्वा॒द॒त्तेभी॑ रु॒द्र श॑त॒मेभिः॑ श॒तं हि॒मा अ॒शीय॑ भे॒-
ष॒जेभिः॑ । व्य॒५ स्म॒द्वेषो॑ वि॒तरं॑ व्य॒हो व्य॑मी॒वाश्चा॑तयस्वा॒ विषू॑-
चीः ॥ २ ॥ श्रे॒ष्ठो जा॑तस्य रु॒द्र श्रि॒यासि॑ त॒वस्त॑मस्त॒वसा॑ वज्र॒-
बा॒हो । प॒र्विणः॑ पा॒रम॑हंसः स्व॒स्ति वि॒श्वा अ॒भीती॑ र॒पसो॑
यु॒योधि॑ ॥ ३ ॥ मा त्वा॑ रु॒द्र चु॒क्रुधा॑मा न॒मोभि॑मा दु॒ष्टुती॑ वृषभ॒-
मा सह॑ती । उ॒न्नो वी॒राँ अ॒र्पय॑ भे॒षजे॑भिर्भि॒षक्त॑म॒ त्वा मि॒-
ष॒जाँ शृ॒णोमि॑ ॥ ४ ॥ ह॒वीम॑भिर्ह॒वते॑ यो ह॒विभि॑र॒व स्तो॑मे॒भी

अ० २. अ० ७. व० १६.] ॥ १९९ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ३३.

महः दधे ॥ १ ॥ मा नः गुह्याः रिपः आयोः अहं न दभन मा नः आ-
भ्यः रीरधः दुच्छुनाभ्यः मा नः वि यौः सख्या विद्धि तस्य नः सुम-
ऽयता मनसा तत् त्वा ईमहे ॥ २ ॥ अहेठता मनसा श्रुष्टिं आ वह
दुहानां धेनुं पिपुषीं असश्चतं पद्याभिः आशुं वचसा च वाजिनं
त्वां हि नो मि पुरुऽहूत विश्वहा ॥ ३ ॥ राकां अहं सुऽहवां सुऽस्तुती
हुवे शृणोतु नः सुऽभगा बोधतु त्वना सीव्यंतु अपः सूच्या अ-
च्छिद्यमानया ददातु वीरं शतऽदायं उक्थ्य ॥ ४ ॥ याः ते राके सु-
ऽमतयः सुऽपेशसः याभिः ददासि दाशुषे वसूनि ताभिः नः अद्य
सुऽमनाः उपऽआगहि सहस्रऽपोषं सुऽभगे रराणा ॥ ५ ॥ सिनी-
वालि पृथुऽस्तुके या देवानां असि स्वसा जुषस्व हव्यं आऽहुतं
प्रऽजां देवि दिदिद्धि नः ॥ ६ ॥ या सुऽबाहुः सुऽअंगुरिः सुऽसूमा
बहुऽसूवरी तस्यै विश्वपत्यै हविः सिनीवात्यै जुहोतन ॥ ७ ॥ या
गुंगूः या सिनीवाली या राका या सरस्वती इंद्राणी अहे ऊतये
वरुणानी स्वस्तये ॥ ८ ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ आ ते पितः मरुतां सुमं एतु मानः सूर्यस्य संऽदृशः युयो-
थाः अभिनः वीरः अर्वेति क्षमेत प्र जायेमहि रुद्र प्रऽजाभिः ॥ १ ॥
त्वाऽदत्तेभिः रुद्र शंऽतमेभिः शतं हिमाः अशीय भेषजेभिः वि अ-
स्मत् द्वेषः विऽतरं वि अहं वि अमीवाः चातयस्व विषूचीः ॥ २ ॥
श्रेष्ठः जातस्य रुद्र श्रिया असि तवऽतमः तवसां वज्रऽबाहो
पथि नः पारं अहंसः स्वस्ति विश्वाः अभिऽइतीः रपसः युयोधि
॥ ३ ॥ मा त्वा रुद्र चुक्रुधाम नमऽभिः मा दुऽस्तुती वृषभ मा स-
ऽहूती उत्तनः वीरान् अर्पय भेषजेभिः भिषक्ऽतमं त्वा भिषजां
शृणोमि ॥ ४ ॥ हवींमऽभिः हवते यः हविऽभिः अव स्तोमेभिः

रुद्रं दिषीय । ऋदृदरः सुहवो मा नो अस्यै बभ्रुः सुशिप्रो रीरध-
 न्मनायै ॥ ५ ॥ १६ ॥ उन्मा ममंद वृषभो मरुत्वान्वक्षीयसा वयसा
 नाधमानं । घृणीव छाया मरुपा अशीया विवासेयं रुद्रस्य सुखं
 ॥ ६ ॥ क्वस्य ते रुद्र मृळया कुर्हस्त्वो यो अस्ति भेषजो जलापः ।
 अपभर्ता रपसो दैव्यस्याभी नु मा वृषभ चक्षमीषाः ॥ ७ ॥ प्र
 बभ्रवे वृषभाय श्रितीचे महो मही सुष्टुतिमीरयामि । नमस्या
 कल्मलीकिनं नमोभिर्गृणीमसि त्वेषं रुद्रस्य नाम ॥ ८ ॥ स्थिरे-
 भिरंगैः पुरुरूपं उयो बभ्रुः शुक्त्रेभिः पिपिशे हिरण्यैः । ईशा-
 नादस्य भुवनस्य भूरेर्न वा उ योषदुद्रादसुर्यै ॥ ९ ॥ अर्हन्विभर्षि
 सायकानि धन्वाहन्विष्कं यजतं विश्वरूपं । अर्हन्विदं दयसे
 विश्वमभ्वं न वा ओजीयो रुद्र त्वदस्ति ॥ १० ॥ १७ ॥ स्तुहि
 श्रुतं गर्तसदं युवानं मृगं न भीममुपहन्तुमुयं । मृळा जरित्रे रुद्र
 स्तवानोऽन्यं ते अस्मन्नि वपंतु सेनाः ॥ ११ ॥ कुमारश्चित्पितरं
 वंदमानं प्रति नानाम रुद्रोपयंतं । भूरेर्दातारं सत्यंति गृणीषे
 स्तुतस्त्वं भेषजा रास्यसे ॥ १२ ॥ या वो भेषजा मरुतः शुचीनि
 या शंतमा वृषणो या मयोभु । यानि मनुरवृणीता पिता
 नस्ता शं च योश्च रुद्रस्य वशिम ॥ १३ ॥ परि णो हेती रुद्रस्य
 वृज्याः परि त्वेषस्य दुर्मतिर्मही गात् । अव स्थिरा मघवद्व-
 स्तनुष्व मीढ्वस्तोकाय तनयाय मृळ ॥ १४ ॥ एवा बभ्रो वृषभ
 चेकितान यथा देव न हृणीषे न हंसि । हवनशुचौ रुद्रेह वो-
 धि बृहद्वदिम विदधे सुवीराः ॥ १५ ॥ १८ ॥

225 ॥ ३४ ॥ १-१५ गृत्समदः ॥ मरुतः ॥ १-१४ जगती । १५ चिष्टुप् ॥

॥ ३४ ॥ धारावरा मरुतो धृष्यवोजसो मृगा न भीमास्त-
 विषीभिरर्चिनः । अयोन शुशुचाना ऋजीषिणो भूमि धर्मतो

रुद्रं दि॒षी॒य॒ च॒द्रु॒दरं॑ सु॒हवः॑ मा नः॒ अस्यै॑ ब॒भ्रुः सु॒शि॒प्रः री॒रध॒त
 म॒नायै॑ ॥ ५ ॥ १६ ॥ उ॒त् मा॒ म॒म॒न्द॒ वृष॒भः म॒रु॒त्वान॑ त्व॒क्षी॒यसा॑ व॒यसा॑
 ना॒ध॒मा॒नं घृ॒णि॒ऽइ॒व छा॒यां अ॒र॒पाः अ॒शी॒य॒ आ वि॒वा॒से॒यं रु॒द्रस्य॑
 सु॒म्नं ॥ ६ ॥ क॒स्यः ते॒ रु॒द्र मृ॒ळ॒याकुः॑ ह॒स्तः यः अ॒स्ति भे॒ष॒जः ज॒ला॒षः
 अ॒प॒ऽभ॒र्ता र॒प॒सः दै॒व्यस्य॑ अ॒भि नु मा॒ वृष॒भ च॒क्ष॒मी॒थाः ॥ ७ ॥ प्र
 ब॒भ्रवे॑ वृष॒भाय॑ श्रि॒ती॒चे म॒हः म॒ही सु॒ऽस्तु॒तिं ई॒र॒या॒मि॒त्र॒म॒स्य क॒-
 ल्म॒ली॒कि॒नं नमः॑ ऽभिः गृ॒णी॒म॒सि त्वे॒षं रु॒द्रस्य॑ ना॒म ॥ ८ ॥ स्थि॒रेभिः॑
 अ॒ंगैः पु॒रु॒ऽरूपः॑ उ॒यः ब॒भ्रुः शु॒क्रेभिः॑ पि॒पि॒शे हि॒र॒ण्यैः ई॒शा॒ना॒त्
 अ॒स्य भु॒व॒न॒स्य भू॒रैः न वै ऊं॑ यो॒ष॒त् रु॒द्रा॒त् अ॒सु॒र्यै ॥ ९ ॥ अ॒र्हे॒न वि॒-
 भ॒र्षि॒सा॒य॒का॒नि ध॒न्वं अ॒र्हे॒न नि॒ष्कं॑ य॒ज॒तं वि॒श्व॒ऽरूपं॑ अ॒र्हे॒न इ॒दं
 द॒य॒से वि॒श्वं अ॒भ्वं न वै ओ॒जी॒य॒ रु॒द्र त्व॒त् अ॒स्ति ॥ १० ॥ १७ ॥ स्तु॒हि
 श्रु॒तं ग॒र्त॒ऽस॒द॒ यु॒वा॒नं मृ॒गं न॒भी॒मं उ॒प॒ऽह॒न्तुं उ॒यं मृ॒ळ ज॒रि॒चे रु॒द्र
 स्त॒वा॒नः अ॒न्यं ते॒ अ॒स्म॒त् नि व॒प॒न्तु॑ से॒नाः ॥ ११ ॥ कु॒मा॒रः चि॒त् पि॒तरं॑
 व॒न्द॒मा॒नं प्र॒ति न॒ना॒म रु॒द्र उ॒प॒ऽय॒तं भू॒रैः दा॒ता॒रं स॒त् ऽप॒तिं गृ॒णी॒षे
 स्तु॒तः त्वं भे॒ष॒जा रा॒सि अ॒स्मे ॥ १२ ॥ या वः॑ भे॒ष॒जा म॒रु॒तः शु॒ची॒नि
 या शं॑ ऽत॒मा वृष॒णः या म॒यः ऽभु॒ या॒नि म॒नुः अ॒वृ॒णी॒त पि॒ता नः॑
 ता शं॑ च॒ योः च॒ रु॒द्रस्य॑ व॒शिम॑ ॥ १३ ॥ परि॒ नः हे॒तिः रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्याः
 परि॒ त्वे॒षस्य॑ दुः॒ऽम॒तिः म॒ही गा॒त् अ॒व स्थि॒रा म॒घ॒व॒त् ऽभ्यः॑ त॒नु॒ष्व
 मी॒ढुः तो॒का॒यं त॒न॒या॒य मृ॒ळ ॥ १४ ॥ ए॒व ब॒भ्रो॒ वृष॒भ चे॒कि॒ता॒न
 यथा॑ दे॒व न ह॒णी॒षे न हंसि॑ ह॒व॒न॒ऽश्रु॒त् नः॑ रु॒द्र इ॒ह वो॒धि बृ॒ह॒त्
 व॒दे॒म वि॒द॒धे सु॒ऽवी॒राः ॥ १५ ॥ १८ ॥

॥ ३४ ॥ धा॒रा॒व॒राः म॒रु॒तः धृ॒ष्णु॒ऽओ॒ज॒सः मृ॒गाः न॒भी॒माः त॒वि॒-
 षी॒भिः अ॒र्चि॒नः अ॒प॒यः न शु॒श्रु॒चा॒नाः च॒ृ॒जी॒षि॒णः भृ॒मिं ध॒म॒तः

अप॒ गा अ॒वृ॒णव॒त ॥ १ ॥ द्या॒वो न॒ स्तृ॒भिश्चि॒तय॑न्त॒ खा॒दि॒नो
 व्य॑भ्रि॒या न॒ ह्यु॒तय॑न्त॒ वृ॒ष्टयः॑ । रु॒द्रो य॒द्वो म॒रुतो॑ रु॒क्मव॑क्ष॒सो
 वृ॒षाज॑नि॒ पृ॒न्याः शु॒क्र ऊ॒र्धनि ॥ २ ॥ उ॒क्षन्ते॒ अ॒श्वौ अ॒त्यौ इ॒वा-
 जि॒षु न॒दस्य॒ कर्णे॑स्तु॒रय॑न्त॒ आ॒शुभिः॑ । हि॒र॒ण्य॒शि॒प्रा म॒रुतो॑
 द॒वि॒ध्वतः॑ पृ॒क्षं या॒थ पृ॒षती॑भिः॒ सम॑न्यवः ॥ ३ ॥ पृ॒क्षे ता॒ वि॒श्वा
 भु॒व॒ना व॒वक्षि॑रे मि॒त्राय॑ वा॒ स॒द॒मा जी॒र॒दा॒नवः॑ । पृ॒षद॑श्वा॒सो
 अ॒न॒व॒भ॒रा॒ध॒स ऋ॒जि॒ष्या॒सो न॒ व॒यु॒नेषु॑ धूर्ष॒दः ॥ ४ ॥ इ॒ध॒न्व॒भि-
 र्धे॒नुभी॑ र॒प्श॒दू॒धभि॑र॒ध्व॒स्मभिः॑ प॒थि॒भिर्भा॑ज॒दृष्ट॑यः । आ॒ ह॒मा॒सो
 न॒ स्व॑स॒राणि॑ ग॒न्त॒न॒ म॒धो॒र्म॒दा॒य म॒रुतः॑ स॒म॒न्य॒वः ॥ ५ ॥ १९ ॥
 आ॒ नो॒ ब्र॒ह्मा॒णि म॒रुतः॑ स॒म॒न्य॒वो न॒रां न॒ शंसः॑ स॒र्व॒ना॒नि
 ग॒न्त॒न । अ॒श्वामि॑व पि॒प्यत॑ धे॒नुमू॒र्धनि॒ क॒र्ता धि॒यं ज॒रि॒त्रे
 वा॒ज॒पे॒श॒सं ॥ ६ ॥ तं नो॑ दा॒त म॒रुतो॑ वा॒जिनं॒ रथं॑ आ॒पा॒नं
 ब्र॒ह्म चि॒तय॑द्दि॒वेदि॒वे । इ॒षं स्तो॒तृभ्यो॑ वृ॒जने॑षु का॒रवे॑ स॒निं
 मे॒धा॒म॒रि॒ष्टं दु॒ष्टरं॒ सहः॑ ॥ ७ ॥ यद्गु॑ज॒ते म॒रुतो॑ रु॒क्मव॑क्ष॒सो-
 ऽश्वान॑त्र॒थेषु॑ भ॒ग आ॒ सु॒दा॒न॒वः । धे॒नुर्न॑ शि॒श्वे स्व॑स॒रेषु॑ पि॒न्वते॒
 ज॒ना॒य रा॒त॒ह॒विषे॑ म॒हीमि॑ष ॥ ८ ॥ यो नो॑ म॒रुतो॑ वृ॒कता॑ति
 म॒त्यो रि॒पुर्द॑धे व॒स॒वो र॒क्षता॑ रि॒षः । वर्त॑यन्त॒ तपु॑षा च॒क्रि-
 या॒भि त॑म॒व रु॒द्रा अ॒श॒सो ह॑न्त॒ना व॑धः ॥ ९ ॥ चि॒त्रं त॒द्वो म॒रुतो॑
 या॒म चे॒किते॒ पृ॒न्या य॒दू॒ध॒र॒था॒प॒यो दु॒हुः । य॒द्वो नि॒दे न॒व॒मा-
 न॒स्य रु॒द्रि॒या॒स्त्रि॒तं ज॒रा॒य जु॒र॒ता॒म॒दा॒भ्याः ॥ १० ॥ २० ॥ ता॒न्वो
 म॒हो म॒रुत॑ ए॒व॒या॒वो वि॒ष्णो॒रि॒षस्य॑ प्रभृ॒थे ह॑वामहे । हि॒र॒ण्य-
 वर्णा॑न्क॒कुहा॑न्य॒तसु॑चो ब्र॒ह्म॒ण्यन्तः॑ शंस्य॒ रा॒ध ई॑महे ॥ ११ ॥ ते द-
 श॒ग्वाः प्रथ॑मा य॒ज्ञमू॑हिरे॒ ते नो॑ हि॒न्वंतू॑ष॒सो व्यु॑ष्टिषु । उ॒षा न
 रा॒मीर॑रु॒णैर॑पो॒रुते॑ म॒हो ज्योति॑षा शु॒च॒ता गो॑अ॒र्णसा ॥ १२ ॥ ते

अ० २. अ० ७. व० २९.] ॥ २०१ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ३४.

अपं गाः अवृण्वत ॥ १ ॥ द्यावः न स्तुऽभिः चितयंत खादिनः वि
अभियाः न द्युतयंत वृष्टयः रुद्रः यत् वः मरुतः रुक्मऽवक्षसः वृषा
अजनि पृथ्वाः शुक्रे ऊर्ध्वनि ॥ २ ॥ उक्षते अश्वानि अत्यानिऽइव
आजिषु नदस्य करौः तुरयंते आशुऽभिः हिरण्यऽशिप्राः मरुतः
दविध्वतः पृथं याथ पृपतीभिः सऽमन्यवः ॥ ३ ॥ पृथे ता विश्वा भु-
वना ववक्षिरे मित्राय वा सद आ जीरऽदानवः पृपतऽअश्वसः
अनवभ्रऽराधसः कृजिष्वासः न वयुनेषु धूऽसदः ॥ ४ ॥ इधन्व-
ऽभिः धेनुऽभिः रृष्णदृधऽभिः अध्वस्मऽभिः पथिऽभिः भ्राजत-
ऽचृष्टयः आ हंसासः न स्वसराणि गंतन मधोः मदाय मरुतः स-
ऽमन्यवः ॥ ५ ॥ १९ ॥ आ नः ब्रह्माणि मरुतः सऽमन्यवः नरां न शंसः
सर्वनानि गंतन अश्वऽइव पिप्यत धेनुं ऊर्ध्वनि कर्त धियं जरिचे
वाजऽपेशसं ॥ ६ ॥ तं नः दात मरुतः वाजिनै रथे आपानं ब्रह्म चि-
तयत् दिवेऽदिवे इयं स्तोतुऽभ्यः वृजनेषु कारवे सनि मेधां अरिष्टं
दुस्तरं सहः ॥ ७ ॥ यत् युंजते मरुतः रुक्मऽवक्षसः अश्वानि रथेषु भगे
आ सुऽदानवः धेनुः न शिष्वे स्वसरेषु पिन्वते जनाय रातऽहविषे
मही इयं ॥ ८ ॥ यः नः मरुतः वृकऽताति मर्त्यैः रिपुः दधे वमवः
रक्षत रिषः वर्तयत तपुषा चक्रिया अभि तं अव रुद्राः अशमः
हंतन वधः ॥ ९ ॥ चिचं तत् वः मरुतः यामं चेकिते पृथ्वाः
यत् ऊर्ध्वः अपि आपयः दृहः यत् वा निदे नवमानस्य रुद्रियाः
चितं जराय जुरतां अदाभ्याः ॥ १० ॥ २० ॥ तान वः महः मरुतः एव-
ऽयावः विष्णोः एषस्य प्रऽभृथे हवामहे हिरण्यऽवर्णान ककुदा-
न यत् सुचः ब्रह्मरायंतः शंस्य राधः ईमहे ॥ ११ ॥ ते दशऽग्वाः प्रथ-
माः यज्ञं ऊहिरे ते नः हिन्वंतु उपमः विऽउष्टिषु उषाः न गमीः
अरुणैः अप ऊणुते महः ज्योतिषा शुचता गोऽअर्णसा ॥ १२ ॥ ते

अ० २. अ० ७. व० २३.] ॥ २०२ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ३५.

क्षोणीभिररुणेभिर्नाजिभीं रुद्रा ऋतस्य सदनेषु वावृधुः ।
निमेघमाना अत्येन पाजसा सुश्वद्रं वणी दधिरे सुपेशसं ॥ १३ ॥
तां इयानो महि वरुथमूतय उप घेदेना नमसा गृणीमसि ।
चितो न यान्यंच होतृनभिष्टय आववर्तदवराज्चक्रियावसे
॥ १४ ॥ यया रधं पारयथात्यंहो यया निदो मुंचथ वंदितारं ।
अर्वाची सा मरुतो या व ऊतिरो षु वाश्वेव सुमतिर्जि-
गातु ॥ १५ ॥ २१ ॥

226

॥ ३५ ॥ १-१५ गृत्समदः ॥ अपांनपात ॥ चिष्टम् ॥

॥ ३५ ॥ उपेमसृष्टि वाजयुर्वचस्यां चनो दधीत नाद्यो
गिरो मे । अपां नपादाशुहेमा कुवित्स सुपेशसस्करति
जोषिषद्धि ॥ १ ॥ इमं स्वसै हृद आ सुतष्टं मंच वोचेम कु-
विदस्य वेदत । अपां नपादसुर्यस्य महा विश्वान्ययो भुव-
ना जजान ॥ २ ॥ समन्या यंत्युप यंत्यन्याः समानमूर्व नद्यः
पृणंति । तमू शुचिं शुचयो दीदिवांसमपां नपातं परि-
तस्युरापः ॥ ३ ॥ तमसैरा युवतयो युवानं मर्मज्यमानाः
परि यंत्यापः । स शुक्लेभिः शिक्कभी रेवदसे दीदायानिध्मो
घृतनिर्णिगप्सु ॥ ४ ॥ अस्मै तिस्रो अथ्यथाय नारीर्देवाय
देवीर्दिधिषंत्यनं । कृता इवोप हि प्रसर्से अप्सु स पीयूषं
धयति पूर्वसूना ॥ ५ ॥ २२ ॥ अश्वस्याच जनिमास्य च स्वर्देहो
रिषः संपृचः पाहि सूरीन । आमासु पूर्वे परो अप्रमृषं
नारातयो वि नशन्नानृतानि ॥ ६ ॥ स्व आ दमे सुदुघा-
यस्य घेनुः स्वधां पीपाय सुभ्वन्नमति । सो अपां नपादू-
र्जयन्नप्स्व १ तवसुदेयाय विधते वि भाति ॥ ७ ॥ यो अप्स्वा
शुचिना दैव्येन ऋतावाजस उर्विया विभाति । वया इदंन्या

अ० २. अ० ७. व० २३.] ॥ २०२ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ३५.

क्षोणीभिः अरुणेभिः न अंजिऽभिः रुद्राः क्षृतस्य सदर्नेषु ववृधुः
निऽमेघमानाः अत्येन पाजसा सुऽचंद्रं वरीं दधिरे सुऽपेशसं
॥ १३ ॥ तान् इयानः महिं वरुणं ऊतये उपं घ इत् एना नमसा गृ-
णीमसि चितः न यान पंच होतृन् अभिष्टये आऽववर्तेत् अव-
रान् चक्रिया अवसे ॥ १४ ॥ यया रधं पारयथ अति अंहः यया नि-
दः मुंचथ वंदितारं अर्वाची सा मरुतः या वः ऊतिः ओ सु वा-
आऽइव सुऽमतिः जिगातु ॥ १५ ॥ २१ ॥

॥ ३५ ॥ उपं इ अमृष्टि वाजऽयुः वचस्यां चनः दधीत नाद्यः
गिरः मे अपां नपात् आशुऽहेमा कुवित सः सुऽपेशसः करति
जोषिषत् हि ॥ १ ॥ इमं सु अस्मे हृदः आ सुऽतष्टं मंच वोचेम कुवित
अस्य वेदत् अपां नपात् असुर्यस्य महा विश्वानि अर्यः भुवना
जजान ॥ २ ॥ सं अन्याः यंति उपं यंति अन्याः समानं ऊर्व नद्यः
पृणंति तं ऊं शुचिं शुचयः दीदिऽवांसं अपां नपात् परितस्थुः
आपः ॥ ३ ॥ तं अस्मेराः युवतयः युवानं मर्मृज्यमानाः परि यंति
आपः सः शुक्रेभिः शिक्कऽभिः रेवत् अस्मे दीदाय अनिधमः घृत-
ऽनिर्निक् अपऽसु ॥ ४ ॥ अस्मे तिस्रः अव्यथ्याय नारीः देवाय दे-
वीः दिधिषंति अन्नं कृताः ऽइव उपं हि प्रऽसर्से अपऽसु सः पीयूषं
धयति पूर्वऽसूना ॥ ५ ॥ २२ ॥ अश्वस्य अन्नं जनिम अस्य च स्वः दुहः
रिषः संऽपृचः पाहि मरीन आमासु पृषु परः अप्रऽमृष्यं न अरा-
तयः विनशन् न अनृतानि ॥ ६ ॥ स्वे आ दमे सुऽदृषा यस्य धेनुः
स्वधां पीपाय सुऽभु अन्नं अन्नि सः अपां नपात् ऊर्जयन् अप-
सु अंतः वसुऽदेयाय विधत्ते विभाति ॥ ७ ॥ यः अपऽसु आ शुचि-
ना दैव्येन क्षृतऽवा अजस्रः उर्विया विऽभाति वयाः इत् अन्या

भुव॒नान्यस्य॒ प्र जा॑यंते वी॒रुध॑श्च प्र॒जाभिः॑ ॥ ८ ॥ अपां॑ नपा॒दा
ह्यस्था॑दुपस्थं जि॒ह्मना॑मूर्ध्वो वि॒द्युतं॑ वसा॒नः । तस्य॒ ज्येष्ठं॑ महि॒-
मानं॑ वह॑ती॒हिर॑ण्यवर्णाः परि यंति य॒ह्नीः ॥ ९ ॥ हिर॑ण्यरूपः स
हिर॑ण्यसं॒दृग्पां॑ नपा॒त्सेदु॑ हिर॑ण्यवर्णः । हिर॑ण्यया॒त्परि॒ योने॑-
नि॒षद्या॑ हिर॑ण्य॒दा द॑दत्यन्नमस्यै ॥ १० ॥ २३ ॥ तद॒स्यानी॑कमु॒त
चारु॑ नामापी॒च्यं वर्ध॑ते न॒म्रर॒पां । यमि॑न्धते युव॒तयः॑ समि॒त्या
हिर॑ण्यवर्णं घृ॒तम॑न्नमस्य ॥ ११ ॥ अ॒स्मै ब॑हूनामव॒माय॑ सख्ये
य॒ज्ञैर्वि॑धेम॒ नम॑सा ह॒विभिः॑ । सं सानु॑ मा॒ज्जिर्मे॒ दिधि॑षामि
वि॒ल्मैर्दे॒धाम्य॑न्नैः परि वंद॑ ऋ॒ग्भिः ॥ १२ ॥ स ई॒ वृषा॑जनय॒त्तासु॑
गर्भं॒ स ई॒ शिशु॑र्धयति॒ तं रि॑हंति । सो अपां॑ नपा॒दन॑भि॒मू-
तव॑र्णोऽन्यस्ये॒वेह॒ तन्वा॑ वि॒वेष ॥ १३ ॥ अ॒स्मिन्प॒दे प॑रमे त॒स्थि-
वांस॑मध्व॒समि॑वि॒श्वहा॑ दी॒दिवांसं॑ । आपो॑ न॒म्रे घृ॑तमन्नं वह॑-
तीः स्व॒यम॑त्कैः परि दी॑यंति य॒ह्नीः ॥ १४ ॥ अया॑समये सु॒क्षितिं॑
जना॒याया॑समु म॒घव॑द्भ्यः सुवृ॒क्तिं । विश्वं॑ तद्भ॒द्रं यद॑व॒न्ति दे॒वा
बृ॒हद्भ॑देम वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑ ॥ १५ ॥ २४ ॥

227

॥ ३६ ॥ १-६ गृत्समदः ॥ १ इन्द्रो मधुश्च । २ मरुतो माधवश्च । ३ त्वष्टा शुक्रश्च ।
४ अग्निः शुचिश्च । ५ इन्द्रो नमश्च । ६ मित्रावरुणौ नमश्च ॥ जगती ॥

॥ ३६ ॥ तुभ्यं॑ हि॒न्वा॒नो व॑सिष्ट॒ गा अपो॑ऽधु॒क्षन्त्सी॒मवि॑-
भि॒रद्रि॑भिर्नरः । पि॒वेद्र॒ स्वाहा॒ प्रहृ॑तं वष॒ट्कृतं॑ हो॒त्रादा॑ सोमं
प्रथ॒मो य ई॑शिषे ॥ १ ॥ य॒ज्ञैः संमि॑श्राः पृ॒षती॑भिर्ऋ॒ष्टिभि॑र्या-
म॒ञ्जु॒भ्रासो॑ अ॒जिषु॑ प्रि॒या उ॒त । आ॒सद्या॑ ब॒र्हिर्भ॑रतस्य सूनवः
पो॒त्रादा॑ सोमं पिबता दि॒वो नरः॑ ॥ २ ॥ अ॒मेव॑ नः सु॒हवा॒ आ
हि गा॑तन् नि ब॒र्हिषि॑ सद॒तना॒ रणि॑ष्टन । अथा॑ म॒दस्व॒ जुजु॑-
षा॒णो अ॑ध॒सस्त्वष्ट॑र्दे॒वेभि॒र्जनि॑भिः सुम॒द्रेणः॑ ॥ ३ ॥ आ व॑क्षि

अ० २. अ० ७. व० २५.]   ॥ २०३ ॥   [म० २. अ० ४. सू० ३६.]

भुव॑नानि अस्य प्र जा॒य॒न्ते वी॒रुधः॑ च प्रऽजाभिः॥८॥ अपां नपा॑त
आ हि अ॒स्थात् उपऽस्थं जि॒ह्मानां ऊ॒र्ध्वः विऽघृतं व॒मानः॑ तम्य
ज्येष्ठं म॒हि॒मानं वह॑तीः हिर॑ण्यऽव॒र्णाः परि॑ यन्ति य॒ह्नीः॥९॥ हि॒-
रण्यऽरूपः सः हिर॑ण्यऽसं॒दृक् अपां नपा॑त सः द॒त्तं ऊँ हिर॑ण्य-
ऽव॒र्णः हिर॑ण्यया॒त् परि॑ योनेः निऽमद्य हिर॑ण्यऽदाः द॒दति॑ अ॒न्नं
अ॒स्मै॥१०॥२३॥ तत् अस्य अ॒नीकं॑ उ॒त चा॒रु॒नाम॑ अ॒पी॒र्य व॑ध॒न्ते
न॒म्रुः अपां॑ यं द॒ध॒न्ते यु॒व॒तयः॑ सं॒ द॒त्त्वा हिर॑ण्यऽव॒र्णं घृ॒तं अ॒न्नं अस्य॑
॥११॥ अ॒स्मै ब॒हूनां॑ अ॒व॒मा॒यं स॒ख्ये य॒ज्ञः वि॒धेम॑ नम॒सा ह॒विःऽभिः॑
सं॒सानु॑ मा॒ज्जि॒मं दि॒धि॒षामि॑ वि॒ल्मः॑ द॒धामि॑ अ॒न्नं परि॑ व॒न्द॒न् च॒क-
ऽभिः॥१२॥ सः ई॒ वृ॒षा अ॒ज॒न॒य॒त ता॒सुं ग॒र्भे सः ई॒ जि॒ष्णुः ध॑यति तं
रि॒ह॒न्ति सः॑ अपां नपा॑त अ॒न्नं भि॒मू॒तऽव॒र्णः॑ अ॒न्यस्ये॑ऽद॒व द॒त्त
त॒न्वा वि॒वेष॑॥१३॥ अ॒स्मिन् प॒दे प॒रमे॑ तस्मि॒न् वा॒सं अ॒ध्व॒मऽभिः॑
वि॒श्व॒हा दी॒दिऽवा॒सं आपः॑ न॒म्रे घृ॒तं अ॒न्नं वह॑तीः स्वयं अ॒र्त्तैः पा॑रि
दी॒यन्ति॑ य॒ह्नीः॥१४॥ अ॒यामि॑ अ॒ये सुऽश्रि॒तिं ज॒नाय॑ अ॒यामि॑ ऊँ
म॒घ॒व॒त्तऽभ्यः॑ सुऽवृ॒क्तिं वि॒श्वं त॒त् भ॒द्रं य॒त् अ॒व॒ति॒ दे॒वाः बृ॒ह॒त व॒-
दे॒म वि॒द॒धे सुऽवी॒राः॥१५॥२४॥

॥३६॥ तुभ्यं हि॒न्वा॒नः व॒सि॒ष्ट गाः॑ अपः अ॒धु॒द्यान॑ सो अ॒विऽभिः॑
अ॒द्रिऽभिः॑ नरः पिब॑ इ॒न्द्र स्वा॒हा प्रऽह॒तं व॒षट् कृ॒तं हो॒वात् आ
सोमं प्र॒थ॒मः यः ई॒ जि॒ष्णे॥१॥ य॒ज्ञः सं॒मि॒त्राः पृ॒ष॒तीभिः॑ च॒ष्टिऽभिः॑
या॒म॒न् शु॒भ्रासः॑ अ॒जि॒षु प्रि॒याः उ॒त आऽमद्य॑ ब॒र्हिः भ॒र॒त॒स्य॑ मृ॒न-
वः पो॒वात् आ सोमं॑ पिब॒त दि॒वः नरः॥२॥ अ॒माऽद॒व नः॑ सुऽह॒-
वाः आ हि ग॑त॒न नि ब॒र्हि॒षि स॒द॒त॒न र॒णि॒ष्ट॒न अ॒थ म॑द॒स्व जु॒जु-
षा॒णः अ॒ध॒सः त्वष्टः॑ दे॒वेभिः॑ ज॒निऽभिः॑ सु॒म॒तऽग॑णाः॥३॥ आ ब॒र्हि॒

दे॒वाँ इ॒ह वि॒प्र य॒क्षि चो॒शन्हो॒त॒र्नि ष॒दा यो॒निषु॒ त्रिषु॒ । प्र॒ति
वी॒हि प्र॒स्थितं॑ सो॒म्यं मधु॑ पि॒वासी॑धा॒त्तव॑ भा॒गस्य॑ तृ॒प्णुहि
॥ ४ ॥ ए॒ष स्य ते॑ त॒न्वो नृ॒म्णव॑र्ध॒नः सह॑ ओजः प्र॒दिवि॑ बा॒
होर्हि॒तः । तु॒भ्यं सु॒तो म॑घव॒न्तुभ्य॒माभृ॑त॒स्त्वम॑स्य॒ ब्राह्म॑णा॒दा
तृ॒प॒त्पि॒ब ॥ ५ ॥ जु॒षेथा॑ य॒ज्ञं बो॒धतं॑ ह॒वस्य॑ मे स॒त्तो हो॒ता
नि॒विदः॑ पू॒र्या अ॒नु । अ॒च्छा रा॒जा॒ना न॑म॒ एत्या॒वृत्तं॑ प्र॒शा॒
स्त्रा॒दा पि॒बतं॑ सो॒म्यं मधु॑ ॥ ६ ॥ २५ ॥ ७ ॥

228

॥ ३७ ॥ १-६ गृत्समदः ॥ १-४ द्रविणोदाः । ५ अग्निनी । ६ अपिः ॥ वगती ॥

॥ ३७ ॥ म॒दस्व॑ हो॒त्राद॑नु जोष॒म॒ध॒सोऽध्व॑र्य॒वः स पू॒र्या
व॒ष्ट्या॒सिचै॑ । त॒स्मा ए॒तं भ॑रत तद्व॒शो द॒दिर्हो॒त्रात्सो॑मं द्रवि॒
णो॒दः पि॒ब च॑तु॒भिः ॥ १ ॥ य॒मु पू॒र्वम॑हु॒वे त॒मिदं॑ हु॒वे से॒दु
ह॒व्यो द॒दियो॑ नाम॒ पत्य॑ते । अ॒ध्व॒र्युभिः॑ प्र॒स्थितं॑ सो॒म्यं मधु॑
पो॒त्रात्सो॑मं द्रवि॒णो॒दः पि॒ब च॑तु॒भिः ॥ २ ॥ मे॒घा॒तु ते॒ वह्न॑यो
येभि॒रीय॑सेऽरि॒षण्य॑न्वी॒ळ्य॒स्वा व॑नस्प॒ते । आ॒यू॒या धृ॒ष्णो
अ॒भिगू॑र्या॒ त्वं ने॒ष्ट्रात्सो॑मं द्रवि॒णो॒दः पि॒ब च॑तु॒भिः ॥ ३ ॥
अ॒पा॒ङ्गो॒त्राद॑नु पो॒त्राद॑म॒त्तो॒त ने॒ष्ट्राद॑जुष॒त प्र॑यो॒ हितं॑ । तुरी॒यं
पा॒त्रम॑मृ॒क्तम॑म॒र्त्य द्रवि॑णो॒दाः पि॒बतु॑ द्रावि॒णो॒दसः॑ ॥ ४ ॥
अ॒र्वाच॑म॒द्य य॒य्यं नृ॒वाह॑णं॒ रथं॑ युं॒जाथा॑मि॒ह वा॑ वि॒मोच॑नं ।
पुं॒क्तं ह॒वीषि॑ म॒धुना॑ हि कं॒ ग॒तम॑था॒ सोमं॑ पि॒बतं॑ वाजि॒
नी॒वसू॑ ॥ ५ ॥ जोष॑मे स॒मिधं॑ जोष्याहु॒तिं जोषि॑ ब्रह्म॒ जन्यं॑
जोषि॑ सुष्टु॒तिं । वि॒श्वेभि॒र्वि॒श्वौ च॑तु॒ना व॑सो म॒ह उ॒शन्दे॒वाँ
उ॒श॒तः पा॑यया ह॒विः ॥ ६ ॥ १ ॥

229

॥ ३८ ॥ १-११ गृत्समदः ॥ सविता ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३८ ॥ उ॒दु य दे॒वः स॒वि॒ता सु॒वायं॑ श॒श्वत्त॑मं तद॒पा॒

दे॒वान् इ॒ह वि॒प्र य॒क्षि च॒ उ॒शन॒ हो॒तः नि॒ स॒द् यो॒निषु॒ चि॒षु प्र॒ति
 वी॒हि प्र॒ऽस्थि॒तं सो॒म्यं म॒धु पि॒ब आ॒पी॒धात् त॒व भा॒गस्य॑ तृ॒प्णु-
 हि ॥४॥ ए॒षः स्यः॑ ते॒ त॒न्वः नृ॒मण॒ऽव॒र्धेनः॑ सहः॒ ओ॒जः प्र॒ऽदि॒वि वा-
 ह्नोः॒ हि॒तः तु॒भ्यं सु॒तः म॒घऽव॒न् तु॒भ्यं आ॒ऽभृ॒तः त्वं अ॒स्य ब्रा॒ह्म॒णात्
 आ॒ तृ॒पत् पि॒ब ॥ ५ ॥ जु॒षे॒षा य॒ज्ञं बो॒ध॒तं ह॒व॒स्य मे॒ स॒त्तः हो॒ता नि॒-
 ऽवि॒दः पू॒र्याः अनु॑ अ॒च्छ राजा॑ना नमः॒ ए॒ति आ॒ऽवृ॒त्तं प्र॒ऽश-
 स्वात् आ॒ पि॒ब॒तं सो॒म्यं म॒धु ॥ ६ ॥ २५ ॥ ७ ॥

॥३७॥ म॒द॒स्व हो॒चात् अनु॑ जोषं अ॒ध॒सः अ॒ध्व॒र्य॒वः सः पू॒र्या व-
 षि॒ आ॒ऽसि॒चं त॒स्मै ए॒तं भ॒र॒त॒ त॒तऽव॒शः द॒दिः हो॒चात् सो॒मं द्र॒वि-
 णः॒ऽदः पि॒ब ऋ॒तुऽभिः ॥ १ ॥ यं ऊं॑ पू॒र्व अ॒ह॒वे तं इ॒दं हु॒वे सः इ॒त
 ऊं॑ ह॒व्यः द॒दिः यः ना॒म प॒त्य॒ते अ॒ध्व॒र्युऽभिः प्र॒ऽस्थि॒तं सो॒म्यं म॒धु
 पो॒चात् सो॒मं द्र॒वि॒णः॒ऽदः पि॒ब ऋ॒तुऽभिः ॥ २ ॥ मे॒घी॒तु ते॒ ब॒ह्व॒यः ये-
 भिः ई॒य॒से अ॒रि॒ष॒ण्य॒न् वी॒ळ॒य॒स्व व॒न॒स्प॒ते आ॒ऽयू॒य धृ॒ष्णो अ॒-
 भिऽगू॒र्ये त्वं ने॒ष्टात् सो॒मं द्र॒वि॒णः॒ऽदः पि॒ब ऋ॒तुऽभिः ॥ ३ ॥ अ॒पा॒त
 हो॒चात् उ॒त पो॒चात् अ॒म॒त्त उ॒त ने॒ष्टात् अ॒नु॒प॒त प्र॒यः हि॒तं तु॒गी॒र्य
 पा॒चं अ॒मृ॒क्तं अ॒म॒त्यं द्र॒वि॒णः॒ऽदाः पि॒ब॒तु द्रा॒वि॒णः॒ऽद॒सः ॥ ४ ॥ अ॒-
 र्वा॒चं अ॒द्य य॒य्यं नृ॒ऽवा॒ह॒नं रथं॑ युं॒जा॒था इ॒ह वा॑ वि॒ऽमो॒च॒नं पृ॒क्तं
 ह॒वी॒षि म॒धुना॑ आ॒ हि कं॑ ग॒तं अ॒थ सो॒मं पि॒ब॒तं वा॒जि॒नीऽव॒सू॒०
 ॥ ५ ॥ जो॒षि अ॒ये सं॒ऽइ॒धं जो॒षि आ॒ऽहु॒तिं जो॒षि ब॒स्य ज॒न्यं जो॒षि
 सु॒ऽस्तु॒ति वि॒श्वे॒भिः वि॒श्वान॑ ऋ॒तुना॑ व॒सो म॒हः उ॒शन॒ दे॒वान्
 उ॒श॒तः पा॒य॒य॒ ह॒विः ॥ ६ ॥ १ ॥

॥३८॥ उ॒त ऊं॑ स्यः दे॒वः स॒वि॒ता स॒वा॒य॒ श॒श्व॒तऽत॒मं त॒तऽअ॒पाः

वह्निरस्थात् । नूनं देवेभ्यो वि हि धाति रत्नमथाभजद्दी-
तिहोत्रं स्वस्तौ ॥ १ ॥ विश्वस्य हि श्रुष्टये देव ऊर्ध्वः प्र
बाहवा पृथुपाणिः सिसर्ति । आपश्चिदस्य व्रत आ नि-
मृया अयं चिद्वातो रमते परिज्मन ॥ २ ॥ आशुभिश्चि-
द्यान्वि मुचाति नूनमरोरमदतमानं चिदेतोः । अत्यर्षूणां
चिन्त्ययाँ अविष्यामनु व्रतं सवितुर्मोक्ष्यागात् ॥ ३ ॥ पुनः
समव्यद्विततं वयंती मध्या कर्तोर्न्यधाच्छक्र धीरः । उत्संहा-
यास्थाञ्चृ० तूरदधरमन्तिः सविता देव आगात् ॥ ४ ॥ नानौ-
कांसि दुर्यो विश्वमायुर्वि तिष्ठते प्रभवः शोको अग्नेः ।
ज्येष्ठ माता सूनवे भागमाधादन्वस्य केतमिपितं सवित्रा
॥ ५ ॥ २ ॥ समाववर्ति विष्टितो जिगीषुर्विश्वेषां कामश्चरता-
ममाभूत् । शश्याँ अपो विकृतं हित्यागादनु व्रतं सवितु-
दैव्यस्य ॥ ६ ॥ त्वया हितमप्यमप्सु भागं धन्वान्वा मृगयसो
वि तस्युः । वनानि विभ्यो नकिरस्य तानि व्रता देवस्य
सवितुर्मिनन्ति ॥ ७ ॥ याद्राध्यं० वरुणो योनिमप्यमनिशितं
निमिषि जर्भुराणः । विश्वो मार्ताडो व्रजमा पशुगाँत्स्य-
शो जन्मानि सविता व्याकः ॥ ८ ॥ न यस्येंद्रो वरुणो न
मित्रो व्रतमर्यमा न मिनन्ति रुद्रः । नारातयस्तमिदं
स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमोभिः ॥ ९ ॥ भगं धियै
वाजयंतः पुरंधि नराशंसो यास्पतिर्नो अय्याः । आये
वामस्य संगथे रयीणां प्रिया देवस्य सवितुः स्याम ॥ १० ॥
अस्मभ्यं तद्विवो अद्भ्यः पृथिव्यास्त्वया दत्तं काम्यं राध
आ गात् । शं यत्स्तोतृभ्य आपये भवात्युरुगंसाय सवि-
तर्जरिचे ॥ ११ ॥ ३ ॥

वह्निः अस्थात् नूनं देवेभ्यः वि हि धाति रत्नं अथ आ अभजत्
 वीतिऽहोचं स्वस्तौ ॥१॥ विश्वस्य हि श्रुष्टये देवः ऊर्ध्वः प्र बाहवा
 पृथुऽपाणिः सिसर्ति आपः चित् अस्य व्रते आ निऽमृयाः अयं
 चित् वातः रमते परिऽज्मन् ॥२॥ आशुऽभिः चित् यान् वि मु-
 चाति नूनं अरीरमत अतमानं चित् एतोः अक्षर्षूणां चित् नि
 अयान् अविष्यां अनु व्रतं सवितुः मोकी आ अगात् ॥३॥ पुनः
 सं अय्यत् विऽतंतं वयंती मध्या कर्तोः नि अधात् शक्न धीरः उत्
 संऽहाय अस्थात् वि चतून् अर्धः अरमतिः सविता देवः आ
 अगात् ॥४॥ नाना ओकांसि दुर्यः विश्वं आयुः वि तिष्ठते प्रऽभवः
 शोकः अग्नेः ज्येष्ठं माता सूनवे भागं आ अधात् अनु अस्य केतं
 इषितं सवित्रा ॥५॥२॥ संऽआववर्ति विऽस्थितः जिगीषुः विश्वे-
 षां कामः चरतां अमा अभूत् शश्वान् अपः विऽकृतं हित्वी आ
 अगात् अनु व्रतं सवितुः दैव्यस्य ॥६॥ त्वया हितं अयं अपऽसुभा-
 गं धन्वं अनु आ मृगयसः वि तस्थुः वनानि विऽभ्यः न किः अस्य
 तानि व्रता देवस्य सवितुः मिनंति ॥७॥ यात्ऽराध्यं वरुणः योनिं
 अयं अनिऽशितं निऽमिषि जभुराणः विश्वः मार्ताडः व्रजं आ
 पशुः गात् स्थऽशः जन्मानि सविता वि आ अक्ः ॥८॥ न
 यस्य इंद्रः वरुणः न मित्रः व्रतं अर्यमा न मिनंति रुद्रः न अरा-
 तयः तं इदं स्वस्ति हुवे देवं सवितारं नमःऽभिः ॥९॥ भगं धियं वा-
 जयतः पुरंऽधिं नराशंसः माः पतिः नः अब्याः आऽअये वामस्य
 संऽगये रयीणां प्रियाः देवस्य सवितुः स्याम ॥ १० ॥ अस्मभ्यं
 तत् दिवः अत्ऽभ्यः पृथिव्याः त्वया दत्तं काम्यं राधः आ गात्
 शं यत् स्तोतृऽभ्यः आपये भवाति उरुऽशंसाय सवितुः जरिबे
 ॥ ११ ॥ ३ ॥

॥ ३९ ॥ यावाणेव तदिदर्थं जरेथे गृध्रेव वृक्षं निधिमन्त-
मच्छ । ब्रह्माणेव विदथं उक्थशासा दूतेव हव्या जन्या
पुरुत्रा ॥ १ ॥ प्रातर्यावाणा रथ्येव वीराजेव यमा वरमा सं-
चेथे । मेने इव तन्वाऽशुभमाने दंपतीव क्रतुविदा जनेषु
॥ २ ॥ शृंगेव नः प्रथमा गतमर्वाक् शफाविव जभुराणा तरो-
भिः । चक्रवाकेव प्रति वस्तोरुसार्वाचा यातं रथ्येव शक्रा
॥ ३ ॥ नावेव नः पारयतं युगेव नभ्येव न उपधीव प्रधीव ।
श्वानेव नो अरिषण्या तनूनां खृगलेव विस्रसः पातमस्मान्
॥ ४ ॥ वार्तेवाजुर्या नद्येव रीतिरक्षी इव चक्षुषा यातमर्वाक् ।
हस्ताविव तन्वेऽशंभविष्ठा पादेव नो नयतं वस्यो अच्छ
॥ ५ ॥ ४ ॥ ओष्ठाविव मध्वास्ते वदता स्तनाविव पिप्यतं जी-
वसे नः । नासेव नस्तन्वो रक्षितारा कर्णाविव सुश्रुता
भूतमस्मे ॥ ६ ॥ हस्तेव शक्तिमभि सन्ददी नः क्षामेव नः स-
मजतं रजांसि । इमा गिरो अश्विना युष्मयन्तीः हृणोत्रेणेव
स्वधितिं सं शिशीतं ॥ ७ ॥ एतानि वामश्विना वर्धनानि
ब्रह्म स्तोमं गृत्समदासो अक्रन् । तानि नरा जुजुषाणोप
यातं बृहद्वदेम विदथे सुवीराः ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥ ४० ॥ सोमापूषणा जनना रयीणां जनना दिवो जनना
पृथिव्याः । जातौ विश्वस्य भुवनस्य गोपौ देवा अकृण्वन्मृतस्य
नाभिं ॥ १ ॥ इमौ देवौ जायमानौ जुषन्तेमौ तमांसि गूहता-
मजुष्टा । आभ्यामिन्द्रः पञ्चमामास्वन्तः सोमापूषभ्यां जनदु-
स्त्रियासु ॥ २ ॥ सोमापूषणा रजसो विमानं सप्तचक्रं रथम-

॥३९॥ यावा॑णाऽइव तत् इत् अ॒र्थे ज॒रेथे॑ गृ॒धाऽइव वृ॒क्षं नि॒-
 धिऽम॑न्तं अ॒च्छ ब्र॒ह्माणाऽइव वि॒दथे॑ उ॒क्थऽश॑सा दू॒ताऽइव ह॒-
 व्या ज॒न्या पु॒रुऽचा ॥ १ ॥ प्रा॒तःऽयावा॑ना र॒थ्याऽइव वी॒रा अ॒-
 जाऽइव य॒मा वरं॑ आ स॒चेथे॑ मे॒नेऽइव० त॒न्वा शु॑भ॒माने॑ दं॒पती॒-
 ऽइव० क्र॒तुऽवि॒दा ज॒नेषु ॥ २ ॥ शृ॒ंगाऽइव नः प्र॒थ॒मा ग॑न्तं अ॒र्वाक्
 श॒फौऽइव ज॒भुरा॑णा त॒रःऽभिः च॒क्रवा॒काऽइव प्र॒ति व॑स्तोः उ॒स्मा
 अ॒र्वाचा॑ या॒तं र॒थ्याऽइव श॒क्रा ॥ ३ ॥ ना॒वाऽइव नः पा॒र॒य॒तं यु॒-
 गाऽइव न॒भ्याऽइव नः उ॒प॒धीऽइव० प्र॒धीऽइव० श्वा॒नाऽइव नः
 अ॒रि॒ष॒ण्या त॒नूना॑ खृ॒ग॒लाऽइव वि॒ऽस्र॑सः पा॒तं अ॒स्मान् ॥ ४ ॥
 वा॒ताऽइव अ॒जु॒र्या न॒द्याऽइव री॒तिः अ॒क्षीऽइव० च॒क्षु॒षा आ या॑तं
 अ॒र्वाक् ह॒स्तौऽइव त॒न्वे शं॑भ॒वि॒ष्टा प॒दाऽइव नः न॒य॒तं व॑स्यः
 अ॒च्छ ॥ ५ ॥ ४ ॥ ओ॒ष्ठौऽइव म॒धु आ॒स्ते व॑द॒ता स्त॒नौऽइव पि॒प्य॒तं
 जी॒व॒से नः ना॒साऽइव नः त॒न्वः र॒क्षि॒तारा॑ क॒णौऽइव सु॑ऽश्रु॒ता
 भू॒तं अ॒स्मे ॥ ६ ॥ ह॒स्तऽइव श॒क्तिं अ॒भि सं॑ऽद॒दी० नः क्षा॒मऽइव नः
 सं अ॒ज॒तं र॒जा॑सि इ॒माः गि॒रः अ॒श्वि॒ना यु॒ष्मऽय॑न्तीः क्ष्णो॒त्रेण॑-
 ऽइव स्वऽधि॒तिं सं शि॒शी॒तं ॥ ७ ॥ ए॒तानि॑ वां अ॒श्वि॒ना व॑र्ध॒नानि॑
 ब्र॒ह्म स्तो॒मं गृ॒त्सुऽम॒दासः॑ अ॒क्रन् ता॑नि न॒रा जु॒जु॒षा॒णा उप॑ या॒तं
 बृ॒हत् व॒देम॑ वि॒दथे॑ सु॒वीराः ॥ ८ ॥ ५ ॥

॥४०॥ सो॒मा पू॒षणा॑ ज॒न॒ना र॒यी॒णां ज॒न॒ना दि॒वः ज॒न॒ना पृ॒-
 थि॒व्याः जा॒तौ वि॒श्व॑स्य भु॒वन॑स्य गो॒पौ दे॒वाः अ॒कृ॒ण्वन् अ॒मृत॑स्य
 ना॒भि ॥ १ ॥ इ॒मौ दे॒वौ जा॑य॒मानौ जु॑ष॒न्त इ॒मौ त॒मा॑सि गू॒ह॒ता
 अ॒जु॒ष्टा आ॒भ्यां इ॒न्द्रः प॒क्वं आ॒मासु॑ अ॒न्तः सो॒मा पू॒षऽभ्या॑ ज॒न॒त
 उ॒स्रि॒यासु ॥ २ ॥ सो॒मा पू॒षणा॑ र॒ज॑सः वि॒ऽमा॒नं स॒प्तऽच॑क्रं रथं अ॒-

विश्वमिन्वं । विषूवृतं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथो वृषणा पंचरश्मिं ॥३॥ दिव्यं न्यः सदनं चक्र उच्चा पृथिव्यामन्यो अर्ध्यन्तरिक्षे । तावस्मभ्यं पुरुवारं पुरुस्तुं रायस्पोषं विष्यतां नाभिमस्मे ॥४॥ विश्वान्यन्यो भुवना जजान विश्वमन्यो अभिचक्षाण एति । सोमापूषणाववतं धियं मे युवाभ्यां विश्वाः पृतना जयेम ॥५॥ धियं पूषा जिन्वतु विश्वमिन्वो रयिं सोमो रयिपतिर्दधातु । अवतु देव्यदितिरनर्वा बृहददेम विदथे सुवीराः ॥६॥६॥

232

॥ ४९ ॥ १-२१ गृत्समदः ॥ १. २. वायुः । ३ इन्द्रवायू । ४-६ मित्रावरुणी । ७-९ अश्विनौ । १०-१२ इन्द्रः । १३-१५ विश्वे देवाः । १६-१८ सरस्वती । १९. १. २. २०. २१ द्यावापृथिवी हविर्धाने वा । १९. ३. द्यावापृथिवी हविर्धाने वा मिर्वा ॥ १-१५. १९-२१ गायत्री । १६. १७. अनुष्टुप् । १८ बृहती ॥

॥४९॥ वायो ये ते सहस्रिणो रथासस्तेभिरा गहि । नियुत्वान्तोमपीतये ॥१॥ नियुत्वान्वायवा गन्धयं शुक्रो अयामि ते । गन्तासि सुन्वतो गृहं ॥२॥ शुक्रस्याद्य गवांश्चि इन्द्रवायू नियुत्वन्तः । आ यातं पिबन्तं नरा ॥३॥ अयं वा मित्रावरुणा सुतः सोमं ऋतावृधा । ममेदिह श्रुतं हवै ॥४॥ राजानावनभिदुहा ध्रुवे सदस्युत्तमे । सहस्रस्थूण आसाते ॥५॥७॥ ता सम्राजा घृतासुती आदित्या दानुनस्पती । सचेते अनवह्वरं ॥६॥ गोमदं पुनासत्याश्वावद्यातमश्विना । वती रुद्रा नृपाय्यै ॥७॥ न यत्परो नांतर आदधर्षेवृषण्वसू । दुःशंसो मर्त्यो रिपुः ॥८॥ ता न आ वोऽहमश्विना रयिं पिशंगसंहशं । धिष्ण्या वरिवोविदं ॥९॥ इन्द्रो अंगमहद्भयमभी षदप चुच्यवत् । स हि स्थिरो विचर्षणिः ॥१०॥८॥ इन्द्रश्च मृळयाति नो न नः पश्चादघं नशत् । भद्रं भवाति नः पुरः ॥११॥ इन्द्र आशाभ्यस्परि सर्वाभ्यो अभयं करत् । जेता शबून्विचर्षणिः ॥१२॥ विश्वे देवास आ गन्त शृणुता म इमं हवै । एदं

विश्वऽमिन्वं विष्णुऽवृत्तं मनसा युज्यमानं तं जिन्वथः वृषणा
 पंचऽरश्मिं ॥३॥ दिवि अन्यः सदनं चक्रे उच्चा पृथिव्यां अन्यः अ-
 धि अंतरिक्षे तौ अस्मभ्यं पुरुऽवारं पुरुऽक्षुं रायः पोषं वि स्यतां
 नाभिं अस्मे ॥४॥ विश्वानि अन्यः भुवना जजान विश्वं अन्यः
 अभिऽचक्षाणः एति सोमां पूषणौ अवतं धियं मे युवाभ्यां वि-
 श्वाः पृतनाः जयेम ॥५॥ धियं पूषा जिन्वतु विश्वंऽइन्वः रयिं सोमः
 रयिऽपतिः दधातु अवतु देवी अदितिः अनर्वा बृहत् वदेम वि-
 दथे सुऽवीराः ॥६॥ ६॥

॥४१॥ वायो ये ते सहस्रिणः रथासः तेभिः आ गृहि नियुत्वान्
 सोमऽपीतये ॥१॥ नियुत्वान् वायो आ गृहि अयं शुक्रः अयामि
 ते गतां असि सुन्वतः गृहं ॥२॥ शुक्रस्य अद्य गोऽआशिरः इंद्रवा-
 यू नियुत्वतः आ यातं पिबतं नरा ॥३॥ अयं वां मित्रावरुणा सुतः
 सोमः ऋतुऽवृधा मम इत इह श्रुतं हव ॥४॥ राजानौ अनभिऽदु-
 हा ध्रुवे सदसि उत्तमे सहस्रंऽस्यूणे आसाते ॥५॥ ७॥ ता सं-
 ऽराजा घृतऽआसुती आदित्या दानुनः पती सचेते अनव-
 ऽह्वरं ॥६॥ गोऽमत्तं ऊं सु नासत्या अश्वऽवत् यातं अश्विना
 वर्तिः रुद्रा नृऽपार्य ॥७॥ न यत् परं न अंतरः आऽदधर्षत् वृषण-
 ऽवसू दुऽशंसः मर्त्यः रिपुः ॥८॥ ता नः आ वोळ्हं अश्विना रयिं
 पिशंगंऽसंहशं धिष्ण्या वरिवऽविद ॥९॥ इंद्रः अंग महत् भयं
 अभि सत् अप चुच्यवत् सः हि स्थिरः विऽचर्षणिः ॥१०॥ ८॥ इंद्रः
 च मृळयाति नः न नः पश्चात् अघं नशत् भद्रं भवाति नः पुरः
 ॥११॥ इंद्रः आशाभ्यः परि सर्वाभ्यः अभयं कर्तुं जेता शत्रून् वि-
 ऽचर्षणिः ॥१२॥ विश्वे देवासः आ गत शृणुत मे इमं हव आ इदं

अ० २. अ० ८. व० १२.] ॥ २०८ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ४३.

ब॒र्हिर्नि॒ षी॑दत ॥ १३ ॥ ती॒व्रो वो॒ मधु॑माँ अ॒यं शु॒नहो॑त्रेषु मत्स॒रः ।
ए॒तं पि॑बत॒ काम्यं॑ ॥ १४ ॥ इ॒न्द्रज्ये॑ष्ठा मरु॒द्गणा॒ देवा॑सः पू॒षरा॑तयः ।
वि॒श्वे म॑मं श्रुता॒ हव॑न् ॥ १५ ॥ १॥ अ॒ंबि॒तमे॒ नदी॑तमे॒ देवि॑तमे॒ सर॑-
स्वति । अ॒प्र॒श॒स्ता इ॒व स्म॑सि प्र॒श॒स्तिम॑व नस्कृ॒धि ॥ १६ ॥ त्वे
वि॒श्वो॑ सरस्वति श्रि॒तायू॑षि दे॒व्यां । शु॒नहो॑त्रेषु मत्स्व प्र॒जां दे॑वि
दि॒दि॒ष्टि नः॑ ॥ १७ ॥ इ॒मा ब्र॑ह्म सरस्वति जुषस्व वा॒जिनी॑वति ।
या ते॒ मन्म॑ गृत्सम॒दा ऋ॑तावरि प्रि॒या दे॒वेषु॑ जुह॒न्ति ॥ १८ ॥
प्रेता॑ य॒ज्ञस्य॑ श॒भुवा॑ यु॒वामि॑दा वृ॒णीम॑हे । अ॒ग्निं च॑ हव्यवा-
ह॒नं ॥ १९ ॥ द्यावा॑ नः पृथि॒वी इ॒मं सि॒ध्मम॑द्य दि॒विस्पृ॑श । य॒ज्ञं
दे॒वेषु॑ यच्छतां ॥ २० ॥ आ वा॑मुपस्थमद्रुहा दे॒वाः सी॑दंतु य॒ज्ञि-
याः । इ॒हाद्य॑ सोमपीतये ॥ २१ ॥ १० ॥

233 ॥ ४२ ॥ १-३ गृत्समदः ॥ इन्द्रः कपिञ्जरूपी ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४२ ॥ कनि॒क्रद॑ज्ज॒नुषं॑ प्रब्रुवा॒ण इ॒यंति॑ वाचंमरि॒तेव॑ नाव॑ ।
सु॒मं॒गल॑श्च शकुने भवा॑सि मा त्वा॒ का चि॑दभि॒भा वि॒श्वो॑ वि-
दत ॥ १ ॥ मा त्वा॑ श्य॒न उ॒द्धी॒न्मा सु॑प॒र्णो मा त्वा॑ वि॒दि॒ष्टिमा॑-
न्वी॒रो अ॒स्ता । पि॒त्र्याम॑नु प्र॒दिशं॑ कनि॒क्रद॑त्सुमं॒गलो॑ भद्रवा॒दी
व॒दिह॑ ॥ २ ॥ अ॒व क्र॑न्द दक्षिणतो गृहा॒णां सु॑मं॒गलो॑ भद्रवा॒दी श॑कु-
ते । मा नः स्तेन ई॒शत॑ माघशंसो बृह॒द्देम॑ वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑ ॥ ३ ॥ ११ ॥

234 ॥ ४३ ॥ १-३ गृत्समदः ॥ इन्द्रः कपिञ्जरूपी ॥ १. ३ जगती ।
२ अतिशक्त्यष्टिर्वा ॥

॥ ४३ ॥ प्र॒दक्षि॑णि॒दभि॑ गृ॒णन्ति॑ का॒रवो॒ वयो॑ वद॑त ऋतु-
था श॒कुंत॑यः । उ॒मे वा॒चो॑ वदति साम॒गा इ॒व गा॒यत्रं॑ च
चै॒ष्टुभं॑ चानु राजति ॥ १ ॥ उ॒द्गा॒तेव॑ शकुने सामं गायसि ब्रह्म-
पुत्र इ॒व स॑र्वनेषु शंससि । वृ॒षेव॑ वा॒जी शि॒शुम॑तीरपीत्या

अ० २. अ० ८. व० १२.] ॥ २०८ ॥ [म० २. अ० ४. सू० ४३.

ब॒र्हिः नि मी॒द॒त ॥ १३ ॥ ती॒व्रः वः मधु॑ऽमान् अ॒यं शुनऽहो॑त्रेषु
म॒त्सरः ए॒तं पि॒ब॒त॒ काम्यं ॥ १४ ॥ इं॒द्रऽज्ये॒ष्टाः मरु॑तऽगणाः दे॒-
वा॑सः पू॒षऽरा॒तयः वि॒श्वे म॑मं श्रु॒तं ह॒वै ॥ १५ ॥ १॥ अ॒ंबिऽत॑मे नदी॒-
ऽत॑मे दे॒विऽत॑मे सर॒स्वति॒ अप॒श॒स्ताऽइ॒व स्म॒सि प्रऽश॑स्तिं अ॒ंब
नः कृ॒धि ॥ १६ ॥ त्वे वि॒श्वो सर॒स्वति॒ श्रिता॒ आयू॑षि दे॒व्यां शुनऽ-
हो॑त्रेषु म॒त्स्व प्रऽजां॑ दे॒वि दि॒दि॒द्भि॒नः ॥ १७ ॥ इ॒मा ब्र॑ह्म सर॒स्वति॒
जुष॑स्व वा॒जिनी॑ऽव॒ति या ते॒ मन्म॑ गृ॒त्सऽम॑दाः ऋ॒तऽव॑रि प्रि॒या
दे॒वेषु॑ जुह॒ति ॥ १८ ॥ प्र इ॒तां य॒ज्ञस्य॑ शं॒ऽभु॒वा यु॒वा इ॒त् आ वृ॑णी॒-
म॒हे अ॒ग्निं च॒ ह॒व्यऽवा॑हनं ॥ १९ ॥ द्या॒वा नः॑ पृथि॒वी इ॒मं सि॒ध्मं अ॒द्य
दि॒विऽस्पृ॑शं य॒ज्ञं दे॒वेषु॑ य॒च्छ॒तां ॥ २० ॥ आ वा॑ उप॒ऽस्थं अ॒द॒हा दे॒-
वाः सी॒द॒न्तु॒ य॒ज्ञियाः॑ इ॒ह अ॒द्य सो॒मऽपी॑तये ॥ २१ ॥ १० ॥

॥ ४२ ॥ क॒नि॒क्र॒द॒त ज॒नुषं॑ प्रऽब्रु॒वाणः॑ इ॒य॒ति वा॒चं अ॒रि॒ताऽइ॒व
ना॒वै सु॑ऽम॒गलः॑ च॒ श॒कु॒ने भ॒वा॑सि मा॒ त्वा का॒ चि॒त् अ॒भिऽभा
वि॒श्वो वि॒द॒त ॥ १ ॥ मा॒ त्वा श्ये॒नः उ॒त् व॒धी॒त् मा सु॑ऽप॒र्णः मा॒ त्वा
वि॒द॒त इषु॑ऽमान वी॒रः अ॒स्ता पि॒त्र्यां अ॒नु प्रऽदि॑शं क॒नि॒क्र॒द॒त
सु॑ऽम॒गलः॑ भ॒द्रऽवा॒दी व॒द् इ॒ह ॥ २ ॥ अ॒व क्र॑न्द॒ दक्षि॑णतः गृ॒हाणां॑
सु॑ऽम॒गलः॑ भ॒द्रऽवा॒दी श॒कु॒ते मा नः॑ स्ते॒नः ई॒श॒त् मा अ॒घऽशै॑सः
बृ॒ह॒त् व॒दे॒म वि॒द॒थे सु॑ऽवी॒राः ॥ ३ ॥ ११ ॥

॥ ४३ ॥ प्रऽदक्षि॑णत अ॒भि गृ॑ण॒न्ति का॒रवः॑ व॒यः व॒द॒तः ऋ॒तु॒-
ऽथा श॒कु॒त॒यः उ॒भे वा॒चो व॒द॒ति सा॒म॒गाऽइ॒व गा॒य॒त्रं च॒ त्रै॒स्तु॒भं
च॒ अ॒नु रा॒ज॒ति ॥ १ ॥ उ॒द्गा॒ताऽइ॒व श॒कु॒ने सा॒मं गा॒य॒सि ब्र॑ह्मऽपु॒त्रः-
ऽइ॒व स॒र्व॒नेषु॑ शं॒स॒सि वृ॑षाऽइ॒व वा॒जी शि॒शुऽम॑तीः अ॒पिऽइ॒त्यं

सर्वतो नः शकुने भद्रमा वंद विश्वतो नः शकुने पुण्यमा
 वंद ॥२॥ आवदंस्त्वं शकुने भद्रमा वंद तूष्णीमासीनः सुमतिं
 चिकिद्भि नः । यदुत्पतन्वदसि कर्करिर्यथा बृहद्वदेम विदधे
 सुवीराः ॥ ३ ॥ १२ ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ इति द्वितीयं मंडलं समाप्तं ॥

235 ॥ १ ॥ १-२३ विश्वामित्रो गाथिनः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १ ॥ सोमस्य मा तवसं वक्ष्यमे वहि चकर्थ विदधे य-
 जध्ये । देवाँ अच्छा दीद्यद्गुंजे अद्रिं शमाये अग्ने तन्वं जुषस्व
 ॥ १ ॥ प्रांचै यज्ञं चकृम वर्धतां गीः समिद्धिरग्निं नमसा
 दुवस्यन् । दिवः शशासुर्विदधा कवीनां गृत्साय चित्तवसे
 गातुमीषुः ॥ २ ॥ मयो दधे मेधिरः पूतदक्षो दिवः सुबंधुर्जनुषा
 पृथिव्याः । अविंदन्नु दर्शतमप्स्व तर्देवासो अग्निमपसि स्व-
 मृणां ॥ ३ ॥ अवर्धयन्त्सुभर्गं सप्त यद्भीः श्वेतं जज्ञानमरुषं म-
 हित्वा । शिष्णुं न जातमभ्यारुरथा देवासो अग्निं जनिमन्व-
 पुष्यन् ॥ ४ ॥ शुक्रेभिर्गै रज आततन्वान् क्रतुं पुनानः कविभिः
 पवित्रैः । शोचिर्वसानः पर्यायुरपां श्रियो भिमीते बृहतीर-
 नूनाः ॥ ५ ॥ १३ ॥ ब्रवाजा सीमनदतीरद्व्या दिवो यद्भीरवसा-
 ना अनयाः । सना अत्र युवतयः सयोनीरेकं गर्भं दधिरे सप्त
 वाणीः ॥ ६ ॥ स्तीर्णा अस्य संहतो विश्वरूपा घृतस्य योनी
 स्रवथे मधूनां । अस्थुरत्र घेनवः पिन्वमाना मही दुस्सस्य मा-
 तरां समीची ॥ ७ ॥ बभ्राणः मूनो सहसो व्यद्यौहधानः शुक्रा
 रभसा वपूंषि । श्योतंति धारा मधुनो घृतस्य वृषा यत्र वावृधे

सर्वतः नः शकुने भद्रं आ वद् विश्वतः नः शकुने पुण्यं आ वद् ॥ २ ॥
 आऽवदन् त्वं शकुने भद्रं आ वद् तूष्णीं आसीनः सुऽमतिं चिकि-
 द्धि नः यत् उतऽपतन् वदसि कर्करिः यथा बृहत् वदेम विदधे
 सुऽवीराः ॥ ३ ॥ १२ ॥ ४ ॥ २ ॥

॥ इति द्वितीयं मंडलं समाप्तं ॥

॥ १ ॥ सोमस्य मा तवसं वक्षि अग्ने वह्नि चकर्थं विदधे यजग्धे
 देवान् अच्छ दीर्घात् युंजे अद्रिं शंऽआये अग्ने तन्वं जुषस्व ॥ १ ॥
 प्रांचं यज्ञं चकृम वधेतां गीः समित्ऽभिः अग्निं नमसा दुवस्यन्
 दिवः शशासुः विदधा कवीनां गृत्साय चित् तवसे गातुं ईषुः ॥ २ ॥
 मयः दधे मेधिरः पूतऽदक्षः दिवः सुऽबंधुः जनुषा पृथिव्याः अवि-
 दन् ऊं दर्शतं अप्ऽसु अंतः देवासः अग्निं अपसिं स्वसृणां ॥ ३ ॥
 अवर्धयन् सुऽभगं सप्त यद्भीः श्वेतं जज्ञानं अरुपं महिऽत्वा शिशुं
 न जातं अभि आरुः अश्वः देवासः अग्निं जनिमन् वपुष्यन् ॥ ४ ॥
 शुक्रेभिः अंगैः रजः आऽततन्वान् क्रतुं पुनानः कविऽभिः पवि-
 चैः शोचिः वसानः परि आयुः अपां थियः मिमीते बृहतीः अनू-
 नाः ॥ ५ ॥ १३ ॥ वव्राज सो अनदतीः अदव्याः दिवः यद्भीः अवसा-
 नाः अनयाः सना अच युवतयः सऽयोनीः एकं गर्भं दधिरे सप्त
 वाणीः ॥ ६ ॥ स्तीर्णाः अस्य संऽहतः विश्वऽरूपाः घृतस्य योनीं
 स्रवथे मधूनां अस्युः अच धेनवः पिन्वमानाः मही दस्सस्य मा-
 तरां संऽईची० ॥ ७ ॥ बभ्राणः सूनोः सहस्रः वि अद्यीत् दधानः शु-
 क्रा रभसा वपूषि श्योतति धाराः मधुनः घृतस्य वृषा यच ववृधे

काव्येन ॥८॥ पितुश्चिदूधर्जनुषा विवेद् व्यस्य धारा असृजन्नि
 धेनाः । गुहा चरतं सखिभिः शिवेभिर्दिवो यद्भीभिर्न गुहा
 बभूव ॥९॥ पितुश्च गर्भं जनितुश्च बभूव पूर्वीरेको अधयत्पी-
 षानाः । वृष्णे सपत्नी शुचये सबधू उभे अस्यै मनुष्येऽनि
 पाहि ॥१०॥१४॥ उरौ मुह्यं अनिवाधे ववर्धापो अग्निं यशसः
 सं हि पूर्वीः । ऋतस्य योनावशयद्मूना जामीनामग्निरपसि
 स्वसृणां ॥ ११॥ अक्रो न बभ्रिः समिधे महीनां दिदृक्षेयः
 सूनवे भाक्कृजीकः । उदुस्रिया जनिता यो जजानापां गर्भो
 नृतमो यद्भी अग्निः ॥१२॥ अपां गर्भं दर्शतमोषधीनां वना
 जजान सुभगा विरूपं । देवासश्चिन्मनसा सं हि जग्मुः
 पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन् ॥१३॥ बृहन्त इज्जानवो भाक्कृ-
 जीकमग्निं संचन्त विद्युतो न शुक्राः । गुहैव वृद्धं सदसि स्वे
 अंतरंपार ऊर्वे अमृतं दुहानाः ॥ १४॥ ईळे च त्वा यजमानो
 हविर्भिरीळे सखित्वं सुमतिं निकामः । देवैरवो मिमीहि सं
 जरिचे रक्षा च नो दम्येभिरनीकैः ॥ १५॥१५॥ उपक्षेतास्त्वव
 सुप्रणीतेऽग्रे विश्वानि धन्या दधानाः । सुरेतसा श्रवसा तुज-
 माना अभि ध्याम पृतनायूरदेवान् ॥ १६॥ आ देवानामभवः
 केतुरग्रे मंद्रो विश्वानि काव्यानि विद्वान् । प्रति मर्ता अवा-
 सयो दमूना अनु देवान्त्रयिरो यासि साधन् ॥ १७॥ नि द्रोणे
 अमृतो मर्त्यानां राजा ससाद विदधानि साधन् । घृतप्रतीक
 उर्विया व्यद्यौदग्निर्विश्वानि काव्यानि विद्वान् ॥ १८॥ आ नो
 गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरुतिभिः सरण्यन् । असे
 रयिं बहुलं संतरुचं सुवाचं भागं यशसं कृधी नः ॥ १९॥ एता
 ते अग्रे जनिमा सनानि प्र पूर्याय नृतनानि वोचं । महांति

अ० २. अ० ८. व० १६.] ॥ २१० ॥ [म० ३. अ० १. सू० १.

काव्येन॥८॥ पितुः चित् ऊर्धः जनुषां विवेद् विश्वस्य धाराः असृ-
जत् वि धेनाः गुहां चरतं सखिऽभिः शिवेभिः दिवः यहीभिः न
गुहां बभूव॥९॥ पितुः च गर्भं जनितुः च बभूव पूर्वीः एकः अधयत्
पीषाणाः वृषोऽसुऽपत्नीं शुचये सुऽवधू उभेऽस्मै मनुष्ये नि
पाहि ॥ १० ॥ १४ ॥ उरौ महान् अग्निऽवाधे ववर्ध आपः अग्निं
यशसः सं हि पूर्वीः ऋतस्य योनौ अशयत् दमूनाः जामीनां
अग्निः अपसिं स्वमृगां ॥ ११ ॥ अक्रः न बभ्रिः सुऽइधे महीनां दि-
दृक्षेयः सूनवे भाऽऽऽजीकः उत्त उस्त्रियाः जनिता यः जजान
अपां गर्भः नृऽतमः यद्गुः अग्निः ॥ १२ ॥ अपां गर्भं दर्शतं ओषधीनां
वनां जजान सुऽभगां विऽरूपं देवासः चित् मनसा सं हि जग्मुः
पनिष्ठं जातं तवसं दुवस्यन् ॥ १३ ॥ बृहंतः इत् भानवः भाऽऽजी-
कं अग्निं सचंत विऽद्युतः न शुक्राः गुहाऽइव वृद्धं सदसि स्वे
अंतः अपरे ऊर्वे अमृतं दुहानाः ॥ १४ ॥ ईळे च त्वा यजमानः ह-
विऽभिः ईळे सखिऽत्वं सुऽमतिं निऽकामः देवैः अवः मिमीहि
सं जरिचे रक्षं च नः दम्येभिः अनीकैः ॥ १५ ॥ १५ ॥ उपऽक्षेतारः तव
सुऽप्रनीते अग्ने विश्वानि धन्या दधानाः सुऽरेतसा श्रवसा तुंज-
मानाः अभि स्याम पृतनाऽयून् अदेवान् ॥ १६ ॥ आ देवानां अ-
भवः केतुः अग्ने मद्रः विश्वानि काव्यानि विद्वान् प्रति मतीन्
अवासयः दमूनाः अनु देवान् रथिरः यासि साधन ॥ १७ ॥ नि दुरो-
रो अमृतः मत्यानां राजा ससाद् विद्वानि साधन घृतऽप्रतीकः
उर्विया वि अद्योत अग्निः विश्वानि काव्यानि विद्वान् ॥ १८ ॥ आ
नः गहि सख्येभिः शिवेभिः महान् महीभिः ऊतिऽभिः सरण्यन्
अस्मे रयिं बहुलं सुऽतरुचं सुऽवाचं भागं यशसं कृधि नः ॥ १९ ॥
एता ते अग्ने जनिम सनानि प्र पूर्याय नूतनानि वोच महान्ति

वृष्णे॒ सर्व॑ना कृ॒तेमा जन्म॑जन्मन् नि॒हितो जा॒तवे॑दाः ॥ २० ॥
जन्म॑जन्मन् नि॒हितो जा॒तवे॑दा वि॒श्वामि॑त्रेभिरि॒ध्यते अज॑स्रः ।
तस्य॑ व॒यं सु॑म॒तौ य॒ज्ञिय॑स्यापि भ॒द्रे सौम॑न॒से स्या॑म ॥ २१ ॥
इ॒मं य॒ज्ञं स॑हसाव॒न् त्वं नो॑ दे॒वचा॑ धेहि सु॒क्रतो॑ रा॒णः । प्र
यै॒सि हो॑त॒र्बृह॑तीरिषो॒ नोऽग्ने॑ महि॒ द्रवि॑ण॒मा य॑जस्व ॥ २२ ॥
इ॒ळा॒मग्ने॑ पुरु॒दंसं॑ स॒निं गोः॑ श॒श्वत्त॑मं ह॒वमा॑नाय साध । स्या॒न्नः
सू॒नुस्त॑नयो वि॒जावा॑ग्ने॒ सा ते॑ सु॒मति॑र्भू॒त्वस्मे ॥ २३ ॥ १६ ॥

236

॥ २ ॥ १-१५ विश्वामित्रः ॥ अपिर्वैश्वानरः ॥ जगती ॥

॥ २ ॥ वै॒श्वान॒राय॑ धि॒षणा॑मृता॒वृधे॑ घृ॒तं न पू॑तम॒ग्नये॑ जना॒
मसि॑ । द्वि॒ता हो॑ता॒रं म॑नुषश्च वा॒घतो॑ धि॒या रथं॑ न कुलि॒शः
समृ॑ण्वति ॥ १ ॥ स रो॑चयज्ज॒नुषा॒ रोद॑सी उ॒भे स मा॒त्रोर॑भ॒
वत्पु॒त्र ई॒ड्यः । ह॒व्यवा॒ळ्मिर॒जर॑श्चनो॒हितो दू॒ळभो॑ वि॒शाम॑
ति॒थिर्वि॑भाव॒सुः ॥ २ ॥ कृ॒त्वा द॑क्षस्य॒ तरु॑षो॒ विध॑र्म॒णि दे॒वासो॑
अ॒ग्निं ज॑नय॒न्त चि॒त्तिभिः॑ । रुरु॒चानं॑ भा॒नुना॒ ज्योति॑षा म॒हा॒
मत्यं॑ न वा॒जं स॑नि॒ष्यन्तु॑प॒ ब्रुवे ॥ ३ ॥ आ म॑न्द्रस्य॒ सनि॑ष्य॒न्तो वरे॑ण्यं
वृ॒णीम॑हे अ॒ह्नयं॑ वा॒जमृ॑ग्मि॒यै । रा॒तिं भृ॑गू॒णामृ॑गि॒जं क॒वि॒क्र॒
तुम॑ग्निं रा॒जतं॑ दि॒व्येन॑ शे॒चिषा॑ ॥ ४ ॥ अ॒ग्निं सु॒म्नाय॑ दधिरे पु॒रो
जना॑ वा॒जश्च॑वसमि॒ह वृ॒क्तव॑र्हि॒यः । य॒तसु॑चः सु॒रुचं॑ वि॒श्वदे॑व्यं
रु॒द्रं य॒ज्ञानां॑ साध॒दिष्टि॑म॒पसा॑ ॥ ५ ॥ १७ ॥ पा॒र्वक॑शो॒चे तत्र॑ हि
क्षयं॑ परि॒ होत॑र्य॒ज्ञेषु॑ वृ॒क्तव॑र्हिषो॒ नरः॑ । अ॒ग्ने दु॒वं इ॒च्छमा॑नास॒
आ॒प्यमु॑पा॒सते॒ द्रवि॑णं धेहि तेभ्यः ॥ ६ ॥ आ रो॑द॒सी अपृ॑ण॒दा
स्व॒र्मह॑ज्जा॒तं यदे॑नम॒पसो॑ अ॒धार॑यन् । सो अ॒ध्वरा॑य॒ परि॑
णी॒यते क॒विर॑त्यो॒ न वा॑जसा॒तये॑ चनो॒हितः ॥ ७ ॥ न॒मस्य॑तं

वृ॒ष्णे॑ स॒र्व॒ना कृ॒ता इ॒मा ज॒न्म॒नऽज॒न्म॒न् निऽहि॒तः जा॒तऽवे॒दाः
 ॥२०॥ ज॒न्म॒नऽज॒न्म॒न् निऽहि॒तः जा॒तऽवे॒दाः वि॒श्वामि॒त्रेभिः॒ इ॒-
 ध्य॒ते अ॒ज॒स्रः तस्य॑ व॒यं सु॒ऽम॒तौ य॒ज्ञिय॑स्य अ॒पि भ॒द्रे सौ॒म॒न॒से
 स्या॒म॥२१॥ इ॒मं य॒ज्ञं स॒हसा॒ऽव॒न् त्वं नः॒ दे॒वऽवा॒ धेहि॒ सु॒ऽऋ॒तो॒-
 रा॒णः प्र॒य॒सि हो॒तः वृ॒हतीः॒ इ॒षः नः॒ अ॒ग्रे म॒हि द्र॒वि॒णं आ॒ य॒ज॒स्व
 ॥२२॥ इ॒च्छाँ अ॒ग्रे पु॒रु॒ऽदं॒सं स॒नि॒गोः श॒श्वत्॒ऽत॒मं ह॒व॒मा॒नाय॒सा॒ध॒-
 स्या॒त् नः॒ स॒नुः त॒न॒यः वि॒जाऽवा॒ अ॒ग्रे सा ते॒ सु॒ऽम॒तिः भू॒तु अ॒स्मे
 ॥२३॥ १६॥

॥२॥ वि॒श्वान॒राय॑ धि॒प॒णां ऋ॒तऽवृ॒धे घृ॒तं न पू॒तं अ॒ग्रे ज॒ना-
 म॒सि धि॒ता हो॒तारं॑ म॒नु॒षः च॒ वा॒घ॒तः धि॒या रथं॑ न कुलि॒शः सं ऋ॒-
 ख॒ति ॥ १॥ सः रो॒च॒य॒त् ज॒नु॒षा रो॒द॒सी॒ उ॒भे सः मा॒त्रोः अ॒भ॒व॒त्
 पु॒त्रः ई॒द॒यः ह॒व्यऽवा॒द् अ॒ग्निः अ॒जरः॒ च॒नऽहि॒तः दुऽद॒भः वि॒शां
 अ॒ति॒थिः वि॒भाऽव॒सुः॥२॥ ऋ॒त्वा द॒क्षस्य॑ त॒रु॒षः वि॒ध॒र्म॒णि दे॒वा-
 सं अ॒ग्निं ज॒न॒य॒न् चि॒त्तिऽभिः॒ रू॒चा॒नं भा॒नुना॑ ज्योति॒षा म॒हा
 अ॒त्यं न वा॒जं स॒नि॒ष्यन् उ॒प॒ ब्रु॒वे ॥३॥ आ म॒न्द्रस्य॑ स॒नि॒ष्यन्तः॒ वरे॑ण्यं
 वृ॒णीम॒हे अ॒ह॒यं वा॒जं ऋ॒ग्मि॒यं रा॒तिं भृ॒गूणां॑ उ॒शि॒जं क॒विऽऋ॒तुं
 अ॒ग्निं रा॒ज॒तं दि॒व्येन॑ शो॒चि॒षा ॥४॥ अ॒ग्निं सु॒म्नाय॑ द॒धिरे॒पुरः॒ जनाः॑
 वा॒जं॒ऽथ॒व॒सं इ॒ह वृ॒क्तऽव॒र्हिषः॑ य॒तऽसु॒चः सु॒ऽरु॒चं वि॒श्वऽदे॒व्यं रु॒-
 द्रं य॒ज्ञा॒नां सा॒ध॒तऽइ॒ष्टिं अ॒प॒सा ॥५॥ १७॥ पा॒र्व॒कऽशो॒चे त॒व हि
 क्षयं॑ परि॒ हो॒तः य॒ज्ञेषु॑ वृ॒क्तऽव॒र्हिषः॑ नरः॒ अ॒ग्रे दु॒वः इ॒च्छ॒मा॒नासः
 आ॒र्यं उ॒प॒ आ॒स॒ते द्र॒वि॒णं धे॒हि ते॒भ्यः ॥६॥ आ रो॒द॒सी॒ अपू॒ण॒त्
 आ स्वः॑ म॒ह॒त् जा॒तं य॒त् ए॒नं अ॒प॒सः अ॒धा॒र॒यन् सः अ॒ध्व॒राय॑ परि॒-
 नी॒य॒ते क॒विः अ॒त्यः न वा॒जं॒ऽसा॒तये॑ च॒नऽहि॒तः ॥७॥ न॒म॒स्य॒तं

हव्यदातिं स्वध्वरं दुवस्यत् दम्यं जातवेदस । रथीर्चृतस्य
 बृहतो विचर्षणिरग्निर्देवानामभवत्पुरोहितः ॥ ८ ॥ तिस्रो य-
 हस्यं समिधः परिज्मनोऽग्नेरपुनन्नुशिजो अमृत्यवः । ता-
 सामेकामदधुर्मर्त्ये भुजमु लोकमु द्वे उपं जामिमीयतुः ॥ ९ ॥
 विशां कविं विशपतिं मानुषीरिषः सं सीमकृण्वन्स्वधितिं
 न तेजसे । स उद्धतो निवतो याति वेविषत्स गर्भमेषु भुवनेषु
 दीधरत् ॥ १० ॥ १८ ॥ स जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिवान्वृषां चित्रेषु
 नानन्दन्न सिंहः । वैश्वानरः पृथुपाजा अमर्त्यो वसु रत्ना दय-
 मानो वि दाशुषे ॥ ११ ॥ वैश्वानरः प्रत्नथा नाकमारुहद्विवस्पृष्टं
 भंदमानः सुमन्मभिः । स पूर्ववज्जनयञ्जंतवे धनं समानमज्मं
 पयैति जागृविः ॥ १२ ॥ ऋतावानं यज्ञियं विप्रमुक्थ्यमा
 यं दधे मातरिष्वां दिवि क्षयं । तं चित्रयामं हरिकेशमीमहे
 सुदीतिमग्निं सुविताय नव्यसे ॥ १३ ॥ शुचिं न यामन्निषिरं
 स्वर्दृशं केतुं दिवो रोचनस्थामुषर्बुधं । अग्निं मृधानं दिवो
 अप्रतिष्कृतं तमीमहे नमसा वाजिनं बृहत् ॥ १४ ॥ मंद्रं हो-
 तारं शुचिमद्वयाविनं दमूनसमुक्थ्यं विश्वचर्षणिं । रथं न
 चित्रं वपुषाय दर्शतं मनुर्हितं सदमिद्राय ईमहे ॥ १५ ॥ १९ ॥

237 ॥ ३ ॥ १-११ विश्वामित्रः ॥ अग्निर्वैश्वानरः ॥ जगती ॥

॥ ३ ॥ वैश्वानराय पृथुपाजसे विषो रत्ना विधंत धरुणेपु
 गातवे । अग्निर्हि देवाँ अमृतो दुवस्यत्यथा धमीणि मनता
 न दूदुषत् ॥ १ ॥ अंतर्दूतो रोदसी दस्म ईयते होता निषत्तो
 मनुषः पुरोहितः । क्षयं बृहंतं परि भूपतिं द्युभिर्देविभिरग्निरि-
 षितो धियावसुः ॥ २ ॥ केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रांसो
 अग्निं महयंत चित्तिभिः । अपांसि यस्मिन्नधि संधुर्गिरस्त-

हव्यऽदातिं सुऽअश्वरं दुवस्यतं दस्यं जातऽवेदसं रथीः ऋतस्य
 बृहतः विऽचर्षणिः अग्निः देवानां अभवत् पुरऽहितः ॥८॥ तिस्रः
 यद्दस्यं संऽइधः परिऽज्मनः अग्नेः अपुनन् उशिजः अमृत्यवः ता-
 सां एकां अदधुः मर्त्ये भुजं ऊं लोकं ऊं द्वे उप जा मिं ईयतुः ॥९॥
 विशां कविं विप्रतिं मानुषीः इषः सं सी अकृण्वन् स्वऽधितिं
 न तेजसे सः उत्ऽवतः निऽवतः याति वेविषत् सः गर्भे एषु भु-
 वनेषु दीधरत् ॥१०॥ १८॥ सः जिन्वते जठरेषु प्रजज्ञिऽवान् वृषां
 चित्रेषु नानन्दतन सिंहः वैश्वानरः पृथुऽपाजाः अमर्त्यः वसु रत्ना
 दयमानः वि दा शुषे ॥११॥ वैश्वानरः प्रत्नऽथा नाकं आ अरुहत्
 दिवः पृष्ठं भंदमानः सुमन्मऽभिः सः पूर्वऽवत् जनयन् जंतवे धनं
 समानं अज्मं परि एति जागृविः ॥१२॥ ऋतऽवानं यज्ञियं विप्रं
 उक्थ्यं आ यं दधे मातरिश्वा दिवि क्षयं तं चित्रऽयामं हरिऽकेशं
 ईमहे सुऽदीतिं अग्निं सुविताय नव्यसे ॥१३॥ शुचिं न यामन् इषिरं
 स्वऽदृशं केतुं दिवः रोचनऽस्थां उषऽबुधं अग्निं मूर्धानं दिवः
 अप्रतिऽस्कुतं तं ईमहे नमसा वाजिनं बृहत ॥१४॥ मंद्रं होतारं
 शुचिं अद्वयाविनं दमूनसं उक्थ्यं विश्वऽचर्षणिं रथं न चित्रं व-
 पुषाय दर्शतं मनुऽहितं सदै इत् रायः ईमहे ॥१५॥ १९॥

॥३॥ वैश्वानराय पृथुऽपाजसे विपः रत्ना विधंत धरुणेषु गा-
 तवे अग्निः हि देवान् अमृतः दुवस्यति अथ धर्माणि सनता न
 दूदुषत् ॥१॥ अंतः दूतः रोदसी दस्मः ईयते होता निऽसत्तः मनुषः
 पुरऽहितः क्षयं बृहतं परिभूषति द्युऽभिः देवेभिः अग्निः इषितः
 धियाऽवसुः ॥२॥ केतुं यज्ञानां विदथस्य साधनं विप्रासः अग्निं
 मह्यंत चित्तिऽभिः अपांसि यस्मिन् अधि संऽदधुः गिरः त-

सिन्त्सुम्नानि यजमान आ चके ॥ ३ ॥ पिता यज्ञानामसुरो
विपश्चिता विमानमग्निर्वयुनं च वाघतां । आ विवेश रोद-
सी भूरिवर्षसा पुरुप्रियो भंदते धामभिः कविः ॥ ४ ॥ चंद्रमग्निं
चंद्रं हविषं वैश्वानरमप्सुषदं स्वर्विदं । विगाहं तूष्णिं
तविषीभिरावृतं भूष्णिं देवास इह सुप्रियं दधुः ॥ ५ ॥ २० ॥
अग्निदेवेभिर्मनुषश्च जंतुभिस्तन्वानो यज्ञं पुरुषेणसं धिया ।
रथीरंतरीयते साधंदिष्टिभिर्जीरी दमूना अभिशस्तिचातनः
॥ ६ ॥ अग्ने जरस्व स्वपत्य आयुन्यूजा पिन्वस्व समिषो दि-
दीहि नः । वयांसि जिन्व बृहतश्च जागृव उशिग्देवानामसिं
सुक्रतुर्विषां ॥ ७ ॥ विश्वपतिं यहुमतिथिं नरः सदा यंतारं
धीनामुशिजं च वाघतां । अध्वराणां चेतनं जातवेदसं प्र-
शंसन्ति नमसा जूतिभिर्वृधे ॥ ८ ॥ विभावा देवः सुरणः परि-
क्षितीरग्निर्वभूव शर्वसा सुमद्रथः । तस्य व्रतानि भूरिपोषिणो
वयमुप भूषेम दम आ सुवृक्तिभिः ॥ ९ ॥ वैश्वानर तव धामान्या
चके येभिः स्वर्विदभवो विचक्षण । जात आपृणो भुवनानि
रोदसी अग्ने ता विश्वा परिभूरसि त्मना ॥ १० ॥ वैश्वानरस्य
दंसनाभ्यो बृहदरिणादेकः स्वपस्यया कविः । उभा पितरां
महयन्नजायताग्निर्द्वावापृथिवी भूरितसा ॥ ११ ॥ २१ ॥

॥ ४ ॥ समित्समित्सुमना बोध्यसे शुचाशुचा सुमतिं
रासि वस्वः । आ देव देवान्यजथाय वद्मि सखा सखी-
न्सुमना यक्ष्यमे ॥ १ ॥ यं देवासस्त्रिरहन्नायजते दिवेदिवे
वरुणो मित्रो अग्निः । सेमं यज्ञं मधुमंतं कृधी नस्तनू-

स्मिन् सुस्रानि यजमानः आ चके ॥३॥ पिता यज्ञानां असुरः वि-
 पः ऽचितां विऽमानं अग्निः वयुनं च वाघतां आ विवेश रोदसी-
 भूरिऽवर्षसा पुरुऽप्रियः भंदते धामऽभिः कविः ॥४॥ चंद्रं अग्निं
 चंद्रऽरथं हरिऽघतं वैश्वानरं अप्सुऽसदस्वः ऽविदं विऽगाहं तूष्णीं
 तविषीभिः आऽवृतं भूष्णीं देवासः इह सुऽश्रियं दधुः ॥५॥ २०॥
 अग्निः देवेभिः मनुष्यः च जंतुऽभिः तन्वानः यज्ञं पुरुऽपेशं धिया
 रथीः अंतः ईयते माघदिष्टिऽभिः जीरः दमूनाः अभिशस्तिऽचा-
 तनः ॥६॥ अग्रे जरस्व सुऽअपत्ये आयुनि ऊर्जा पिन्वस्व सं इषः
 दिदीहि नः वयांसि जिन्व बृहतः च जागृवे उशिक् देवानां असिं
 सुऽक्रतुः विषां ॥७॥ विष्पतिं यद्वं अतिथिं नरः सदा यंतारं धीनां
 उशिजं च वाघतां अध्वराणां चेतनं जातऽवेदसं प्र शंसंति नम-
 सा जृतिऽभिः वृधे ॥ ८ ॥ विभाऽवा देवः सुऽरणः परि क्षितीः
 अग्निः बभूव शवसा सुमतऽरथः तस्य व्रतानि भूरिऽपोषिणः
 वयं उपं भूषेम दमे आ सुवृक्तिऽभिः ॥९॥ वैश्वानरतव धामानि
 आ चक येभिः स्वः ऽवित् अभवः विऽचक्षुण जातः आ अपृणः
 भुवनानि रोदसी अग्रे ता विश्वा परिऽभूः असि त्मना ॥१०॥ वै-
 श्वानरस्य दंसनाभ्यः बृहत् अरिणात् एकः सुऽअपस्यया कविः
 उभा पितरा महयन् अजायत अग्निः द्यावापृथिवी भूरिऽरे-
 तसा ॥ ११ ॥ २१ ॥

॥४॥ समित् ऽसमित् सुऽमनाः बोधि अस्मे शुचाऽशुचा सु-
 ऽमतिं रासि वस्वः आ देव देवान् यजथाय वक्षि सखा सखीन्
 सुऽमनाः यक्षि अग्ने ॥१॥ यं देवासः बिः अहंन आऽयजते दिवे-
 ऽदिवे वरुणः मित्रः अग्निः सः इमं यज्ञं मधुऽमंतं कृधि नः तनू-

नपाहुतयोनिं विधन्तं ॥ २ ॥ प्र दीधितिर्विश्ववारा जिगाति
 होतारमिच्छः प्रथमं यजध्ये । अच्छा नमोभिर्वृषभं वन्दध्ये स
 देवान्यक्षदिषितो यजीयान् ॥ ३ ॥ ऊर्ध्वो वां गातुरध्वरे अका-
 र्यूर्ध्वा शोचीषि प्रस्थिता रजांसि । दिवो वा नाभा न्यसादि
 होता स्तृणीमहि देवव्यचा वि बर्हिः ॥ ४ ॥ सप्त होत्राणि मन-
 सा वृणाना इन्वतो विश्वं प्रति यन्वृतेन । नृपेशंसो विदथेषु प्र
 जाता अभीष्टं यज्ञं वि चरन्त पूर्वीः ॥ ५ ॥ २२ ॥ आ भन्दमाने
 उषसा उपाके उत स्मयेते तन्वा विरूपे । यथा नो मित्रो व-
 रुणो जुजोषदिद्रो मरुता उत वा महोभिः ॥ ६ ॥ दैव्या होतारा
 प्रथमा नृजे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति । ऋतं शंसन्त ऋत-
 मिह आदुरन् व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥ ७ ॥ आ भारती भारती-
 भिः सजोषा इच्छां देवैर्मनुषेभिरग्निः । सरस्वती सारस्वतेभिर-
 वाक् तिस्रो देवीर्बर्हिरेदं सदन्तु ॥ ८ ॥ तन्नस्तुरीपमध पोषयि-
 त्नु देव त्वष्टर्वि रराणः स्यस्व । यतो वीरः कर्मण्यः सुदक्षो
 युक्तयावा जायते देवकामः ॥ ९ ॥ वनस्पतेऽव सृजोष देवा-
 नमिर्हविः शमिता सूदयाति । सेदु होता सत्यतरो यजाति
 यथा देवानां जनिमानि वेद ॥ १० ॥ आ यात्यग्ने समिधानो
 अर्वाङ्गिन्द्रेण देवैः सरथं तुरेभिः । बर्हिर्न आस्तामदितिः सु-
 पुत्रा स्वाहा देवा अमृता मादयन्तां ॥ ११ ॥ २३ ॥

॥ ५ ॥ प्रत्यगिरुषसश्चेकितानोऽबोधि विप्रः पदवीः क-
 वीना । पृषुपाजा देवयज्ञिः समिद्धोऽप द्वारा तमसो
 वहिरावः ॥ १ ॥ प्रेङ्गमिर्वावृधे स्तोमेभिर्गीभिः स्तोतृणां
 नमस्य उक्थैः । पूर्वीर्ऋतस्य संहशश्चकानः सं दूतो

अद्यौदुषसो विरोके ॥ २ ॥ अधाय्यमिर्मानुषीषु विष्ट्वपां
 गभो मित्र ऋतेन साधन । आ हर्यतो यजतः सान्वस्थादभूदु
 विप्रो हव्यो मतीनां ॥ ३ ॥ मित्रो अग्निर्भवति यत्समिद्धो
 मित्रो होता वरुणो जातवेदाः । मित्रो अध्वर्युरिषिरो दमूना
 मित्रः सिंधूनामुत पर्वतानां ॥ ४ ॥ पाति प्रियं रिपो अयं पदं
 वेः पाति यद्दृश्वरं सूर्यस्य । पाति नाभां सप्तशीर्षाणमग्निः
 पाति देवानामुपमादमृष्वः ॥ ५ ॥ २४ ॥ ऋभुश्चक्र ईड्यं चारु
 नाम विश्वानि देवो वयुनानि विद्वान् । सप्तस्य चर्म घृतवत्पदं
 वेस्तदिदमी रक्षत्यप्रयुच्छन् ॥ ६ ॥ आ योनिमग्निर्घृतवत्तमस्या-
 त्पृथुप्रगाणमुशंतमुशानः । दीद्यानः शुचिर्ऋष्वः पावकः पु-
 नः पुनर्मातरा नव्यसी कः ॥ ७ ॥ सद्यो जात ओषधीभिर्ववक्षे
 यदी वर्धति प्रस्वो घृतेन । आप इव प्रवता शुभमाना उरु-
 षदग्निः पित्रोरुपस्थे ॥ ८ ॥ उदु घृतः समिधा यद्गो अद्यौदुष-
 न्दिवो अधि नाभां पृथिव्याः । मित्रो अग्निरीड्यो मातरिष्वा
 दूतो वक्षद्यजथाय देवान् ॥ ९ ॥ उदस्तंभीत्समिधा नाकमृ-
 ष्वोऽग्निर्भवन्नुत्तमो रोचनानां । यदी भृगुभ्यः परि मातरिष्वा
 गुहा संतं हव्यवाहं समीधे ॥ १० ॥ इळांमये पुरुदंसं सनिं
 गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो विजा-
 वामे सा ते सुमतिर्भूत्वसे ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ६ ॥ प्र कारवो मनना वच्यमाना देवद्रीचीं नयत देव-
 यतः । दक्षिणावाडाजिनी प्राच्येति हविर्भरत्यग्रे घृताचीं
 ॥ १ ॥ आ रोदसी अपृणा जायमान उत प्र रिक्था अध नु
 प्रयज्यो । दिवश्चिदमे महिना पृथिव्या वच्यन्तां ते वह्नयः सप्त-

अद्यौत् उषसः विऽरोके ॥ २ ॥ अधायि अग्निः मानुषीषु विष्णु अपा
 गर्भः मित्रः ऋतेन साधन आ हर्यतः यजतः सानु अस्थात अभूत
 ऊं विप्रः हव्यः मतीनां ॥ ३ ॥ मित्रः अग्निः भवति यत् संऽइधः मि-
 त्रः होता वरुणः जातऽवेदाः मित्रः अध्वर्युः इषिरः दमूनाः मित्रः
 सिंधूनां उत पर्वतानां ॥ ४ ॥ पाति प्रियं रिपः अयं पदं वेः पाति
 यद्गः चरणं सूर्यस्य पाति नाभां सप्तऽशीर्षाणं अग्निः पाति देवा-
 नां उपऽमादं ऋष्वः ॥ ५ ॥ २४ ॥ ऋभुः चक्रे ईड्यं चारुनाम विश्वा-
 नि देवः वयुनानि विद्वान् ससस्यं चर्म घृतऽवत पदं वेः तत् इत्
 अग्निः रक्षति अप्रऽयुच्छन ॥ ६ ॥ आ योनिं अग्निः घृतऽवत अ-
 स्थात् पृथुऽप्रंगानं उशतं उशानः दीद्यानिः शुचिः ऋष्वः पावकः
 पुनःऽपुनः मातरां नव्यसी कः ॥ ७ ॥ सद्यः जातः ओषधीभिः
 ववक्षे यदि वर्धति प्रऽस्वः घृतेन आपःऽइव प्रऽवता शुभमानाः
 उरुष्यत् अग्निः पित्रोः उपऽस्ये ॥ ८ ॥ उत ऊं स्तुतः संऽइधा यद्गः
 अद्यौत् वर्षेन दिवः अधि नाभां पृथिव्याः मित्रः अग्निः ईड्यं
 मातरिष्वं आ दूतः वक्षत् यजथाय देवान् ॥ ९ ॥ उत अस्तंभीत्
 संऽइधा नाकं ऋष्वः अग्निः भवन् उतऽतमः रोचनानां यदि भृ-
 गुऽभ्यः परि मातरिष्वं गुहां संतं हव्यऽवाहं संऽइधे ॥ १० ॥ इठ्ठा
 अग्ने पुरुऽदंसं सनिं गोः शश्वत्ऽतमं हवमानाय साध स्यात् नः
 सूनुः तनयः विजाऽवा अग्ने सा ते सुऽमतिः भूतु अस्मे ॥ ११ ॥ २५ ॥

॥ ६ ॥ प्र कारवः मनना वच्यमानाः देवद्रीची नयत् देवऽयंतः
 दक्षिणाऽवाट् वाजिनी प्राची एति हविः भरती अग्नये घृताची
 ॥ १ ॥ आ रोदसी अपूर्णाः जायमानः उत प्र रिक्थाः अध नु प्र-
 ऽयज्यो दिवः चित् अग्ने महिना पृथिव्याः वच्यंता ते वह्नयः सप्त-

जिह्वाः ॥ २ ॥ द्यौश्च त्वा पृथिवी यज्ञियांसो नि होतारं सा-
 दयन्ते दमाय । यदी विशो मानुषीर्देवयन्तीः प्रयस्वतीरीळते
 शुक्रमर्चिः ॥ ३ ॥ महान्सधस्ये ध्रुव आ निषत्तोऽतर्घ्वावा
 माहिने हर्यमाणः । आस्के सपत्नी अजरे अमृक्ते सबर्द्धे
 उरुगायस्य धेनू ॥ ४ ॥ वृता ते अमे महतो महानि तव क्रत्वा
 रोदसी आ ततंथ । त्वं दूतो अभवो जायमानस्त्वं नेता वृषभ
 चर्षणीनां ॥ ५ ॥ २६ ॥ ऋतस्य वा केशिना योग्याभिर्घृतस्रुवा
 रोहिता धुरि धिष्व । अथा वह देवान्देव विश्वान्स्वध्वरा
 कृणुहि जातवेदः ॥ ६ ॥ दिवश्चिदा ते रुचयंत रोका उषो
 विभातीरनु भासि पूर्वीः । अपो यदम उशध्गवनेषु होतु-
 र्मद्रस्य पनयंत देवाः ॥ ७ ॥ उरौ वा ये अंतरिक्षे मदति दिवो
 वा ये रोचने संति देवाः । ऊमा वा ये सुहवांसो यजचा
 आयेमिरे रथ्यो अमे अश्वाः ॥ ८ ॥ ऐभिरमे सुरथ यास्यर्वाङ्
 नानारथं वा विभवो ह्यश्वाः । पत्नीवतस्त्रिंशतं चीश्च देवा-
 ननुष्वधमा वह मादयस्व ॥ ९ ॥ स होता यस्य रोदसी चि-
 दुर्वी यज्ञयज्ञमभि वृधे गृणीतः । प्राची अध्वरेव तस्यतुः
 सुमेके ऋतावरी ऋतजातस्य सत्ये ॥ १० ॥ इळाममे पुरुदंसं
 सनि गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सनुस्तनयो
 विजावाये सा ते सुमतिभूत्वस्मे ॥ ११ ॥ २७ ॥ ८ ॥ २ ॥

॥ ७ ॥ प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासेरा मातगं विविशुः
 सप्त वाणीः । परिक्षिता पितरा सं चरिते प्र संस्राते दीर्घमायुः
 प्रयक्षे ॥ १ ॥ दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधु-
 मडहतीः । ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयंत पर्यवा चरति वर्त-

ऽजिह्वाः॥२॥ द्यौः च त्वा पृथिवी यज्ञियासः नि होतारं सादयन्ते
 दमाय यदि विशः मानुषीः देवऽयन्तीः प्रयस्यतीः ईळते शुक्रं
 अर्चिः॥३॥ महान सधऽस्थे ध्रुवः आ निऽसत्तः अंतः द्यावा मा-
 हिने हयमाणः आस्के सऽपत्नी० अजरे अमृक्ते सबऽदुधे० उ-
 रुऽगायस्य धेनू॥४॥ वता ते अये महतः महानि तव क्रत्वा रो-
 दसी आ ततंथ त्वं दूतः अभवः जायमानः त्वं नेता वृषभ चर्षणी-
 नां॥५॥२६॥ ऋतस्य वा केशिना योग्याभिः घृतऽस्रुवा रोहिता
 धुरि धिष्व अथ आ वह देवान देव विश्वान सुऽअध्वरा कृणुहि
 जातऽवेदः॥६॥ दिवः चित् आ ते रुचयन्त रोकाः उषः विऽभातीः
 अनुभासि पूर्वीः अपः यत् अये उशधक् वनेषु होतुः मद्रस्य पन-
 यन्त देवाः॥७॥ उरौ वा ये अंतरिक्षे मदति दिवः वा ये रोचने संति
 देवाः ऊमाः वा ये सुऽहवासः यज्ञचाः आऽयेमिरे रथ्यः अये अ-
 ष्वाः॥८॥ आ एभिः अये सऽरथं याहि अर्वाङ् नानाऽरथं वा वि-
 ऽभवः हि अश्वाः पत्नीऽवतः चिंशत चीन च देवान अनुऽस्वधं
 आ वह मादयस्य॥९॥ सः होता यस्य रोदसी चित् उर्वी यज्ञ-
 ऽयज्ञं अभि वृधे गृणीतः प्राचीं अध्वराऽइव तस्यतुः सुऽमेकै०
 ऋतऽवरी० ऋतऽजातस्य सत्ये॥१०॥ इळा अये पुरुऽदंसं सनि
 गोः शश्वत्ऽतमं हवमानाय साध स्यात् नः सूनुः तनयः विजा-
 ऽवा अये सा ते सुऽमतिः भूतु अस्मे॥११॥२७॥८॥२॥

॥७॥ प्र ये आरुः शितिऽपृष्ठस्य धासेः आ मातरा विविष्णुः सप्त
 वाणीः परिऽक्षिता पितरा सं चरेते प्र सर्षाते दीर्घ आयुः प्र-
 ऽयक्षे॥१॥ दिवक्षसः धेनवः वृष्णः अश्वाः देवीः आ तस्यौ मधु-
 ऽमात् वहतीः ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमऽयन्तं परि एका चरति वर्त-

निं गौः ॥२॥ आ सीमरोहत्सुयमा भवतीः पतिश्चिकित्वा नयि-
विद्रयीणां । प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासेस्ता अवासयत्पुरुषप्र-
तीकः ॥३॥ महि त्वाष्ट्रमूर्जयतीरजूर्य स्तभूयमानं वहतो वहन्ति ।
व्यंगेभिर्दिद्युतानः सधस्थ एकांमिव रोदसी आ विवेश ॥४॥
जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति । दि-
वोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः
॥५॥१॥ उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त
श्रूषं । उक्षा ह यत्र परिधानमक्तेरनु स्वं धाम जरितुर्विवक्षा ॥६॥
अध्वर्युभिः पंचभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः ।
प्रांचो मदंत्युक्ष्णो अजूर्या देवा देवानामनु हि वृता गुः ॥७॥
दैव्या होतारा प्रथमा न्यूजे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति । ऋतं
शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः ॥८॥ वृषायति
महे अत्याय पूर्वीर्वृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः । देव होतर्म-
द्रतरश्चिकित्वा न्महो देवानोदसी एह वक्षि ॥९॥ पृक्षाप्रयजो
द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदृषुः । उतो चिदग्रे महिना
पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य ॥ १० ॥ इळामये पुरुदंसं
सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो वि-
जावाये सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ११ ॥ २ ॥

242

॥ ८ ॥ १-११ विश्वामित्रः ॥ १-५ यूपः । ६. ७. ९. १० यूपः । ८ विश्वे देवा यूपः वा ।
११ किन्नरूपस्य मूलभूतः स्थाणुः ॥ १. २. ४-६. ८-११ विष्टप । ३. ७ अनुष्टुप ॥

॥ ८ ॥ अजन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वनस्पते मधुना दैव्येन ।
यदूर्ध्वेस्तिष्ठा द्रविणेह धत्ताद्यद्या क्षयो मातुरस्या उपस्थे
॥ १ ॥ समिद्धस्य ध्रुवमाणः पुरस्ताद्भक्ष वन्वानो अजरं सु-
वीरं । आरे अस्मदमन्ति वार्धमान उच्छ्रयस्व महते सीम-

निंगीः॥२॥ आसी अरोहत सुऽयमाः भवतीः पतिः चिकित्वान्
 रयिऽवित् रयीणां प्रनीलऽपृष्ठः अतसस्य धासेः ताः अवासयत्
 पुरुधऽप्रतीकः॥३॥ महि त्वाष्टं ऊर्जयतीः अजुर्य स्तभुऽयमानं व-
 हतः वहन्ति वि अंगेभिः दिद्युतानः सधऽस्ये एकाऽइव रोदसी-
 आ विवेण ॥४॥ जानन्ति वृषाः अरुपस्य जेव उत ब्रधस्य शासने
 र्णाति दिवऽरुचः सुऽरुचः रोचमानाः इठा येषां गण्या माहि-
 नागीः॥५॥१॥ उतो पितृऽभ्यां प्रऽविदा अनु घोषं महः महत्-
 ऽभ्यां अनयन्त शृषं उष्टा ह यच परि धानं अक्तोः अनु स्वं धामं
 जरितुः ववसा ॥६॥ अश्वर्युऽभिः पंचऽभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ति
 निऽहितं पदं वेः० प्रांचः मदन्ति उष्टाणः अजुर्याः देवाः देवानां
 अनु हि व्रता गुः० ॥७॥ देव्या हातारा प्रथमा नि ऋजे सप्त पृक्षासः
 स्वधया मदन्ति ऋतं गंसंतः ऋतं इत ते आहुः अनु व्रतं व्रतऽपाः
 दीध्यानाः॥८॥ वृषऽयते महे अत्याय पूर्वीः वृषो चिचाय रश्मयः
 सुऽयामाः देव हातः मंदऽतरः चिकित्वान् महः देवान् रोदसी-
 आ इह वृष्टि ॥९॥ पृष्टाऽप्रयज्ञः द्रविणः सुऽवाचः सुऽकेतवः उ-
 पसः रेवत ऊपुः उता चित् अग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चित्
 एनः सं महे दशम्य ॥१०॥ इठा अग्ने पुरुऽदंसं मनिंगीः शश्वत-
 ऽतमं हवमानाय साध स्यात् नः सनुः तनयः विजाऽवा अग्ने सा
 ते सुऽमतिः भूतु अस्मे ॥ ११ ॥ २ ॥

॥८॥ अजन्ति त्वां अश्वरे देवऽयतः वनस्पते मधुना दिव्येन यत्
 ऊर्ध्वः तिष्ठाः द्रविणा इह धत्तात् यत् वा क्षयः मातुः अस्याः उप-
 ऽस्ये ॥१॥ संऽइहस्य अयमाणाः पुरस्तात् ब्रह्म वन्वानः अजरं सु-
 ऽवीरं आरे अस्मत् अमन्ति बाधमानः उत अयस्व महते सौभ-

गाय ॥ २ ॥ उच्छ्रयस्व वनस्पते वर्षेन्यृषिष्या अधि । सुमिती
मीयमानो वर्चो धा यज्ञवाहसे ॥ ३ ॥ युवा सुवासाः परिवीत
आगात्स उ श्रेयान्भवति जायमानः । तं धीरासः कवय उ-
चयन्ति स्वाध्योऽमनसा देवयंतः ॥ ४ ॥ जातो जायते सुदि-
नत्वे अहो समर्य आ विदधे वर्धमानः । पुनर्ति धीरा अपसो
मनीषा देव्या विप्र उदियति वार्च ॥ ५ ॥ ३ ॥ यान्वो नरो देव-
यंतो निमिम्युर्वनस्पते स्वधितिर्वा ततस्त । ते देवासः स्वर-
वस्तस्मिन्वांसः प्रजावदस्मे दिधिषंतु रत्न ॥ ६ ॥ ये वृक्षणासो
अधि क्षमि निमितासो यतस्रुचः । ते नो व्यंतु वार्य देवचा
क्षेत्रसाधसः ॥ ७ ॥ आदित्या रुद्रा वसवः सुनीषा द्यावाक्षामा
पृथिवी अंतरिक्षं । सजोषसो यज्ञमवंतु देवा ऊर्ध्व कृण्वन्वध्व-
रस्य केतुं ॥ ८ ॥ हंसा इव श्रेणिशो यतानाः शुक्रा वसानाः
स्वरवो न आगुः । उचीयमानाः कविभिः पुरस्ताद्देवा देवाना-
मपि यति पाथः ॥ ९ ॥ शृंगाणीवेच्छंगिणां सं ददधे चषा-
लवतः स्वरवः पृथिष्या । वाघज्जिर्वा विहवे श्रोषमाणा अस्माँ
अवंतु पृतनाज्येषु ॥ १० ॥ वनस्पते शतवल्शो वि रोह सहस्रवल्श
वि वर्यं रुहेम । यं त्वामयं स्वधितिस्तेजमानः प्रणिनाय महते
सौभगाय ॥ ११ ॥ ४ ॥

243 ॥ ९ ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ अग्निः ॥ १-८ बृहती । ९ चिष्टम् ॥

॥ ९ ॥ सखायस्त्वा ववृमहे देवं मतीस ऊतये । अपां नपांत
सुभगं सुदीदिति सुप्रतूर्तिमनेहसं ॥ १ ॥ कायमानो वना त्वं
यन्मातृरजगन्नपः । न तस्ते अमे प्रमृषे निवर्तेनं यहूरे सन्निहा-
भवः ॥ २ ॥ अति तृष्टं ववक्षिष्याथैव सुमना असि । प्रप्राप्ये
यति पर्यन्य आसते येषां सख्ये असि चितः ॥ ३ ॥ इयि-

गाय ॥ २ ॥ उ॒त् अ॒य॒स्व व॒न॒स्प॒ते व॒र्षे॒न पृ॒थि॒व्याः अ॒धि सु॒ऽमि॒ती
मी॒य॒मा॒नः व॒र्चैः धाः य॒ज्ञऽवा॒ह॒से ॥ ३ ॥ यु॒वा सु॒ऽवा॒साः परि॒ऽवी॒तः
आ अ॒गा॒त् सः ऊँ अ॒या॒न भ॒व॒ति जा॒य॒मा॒नः तं धी॒रा॒सः क॒वयः
उ॒त् न॒य॒ति सु॒ऽआ॒ध्यः म॒न॒सा दे॒वऽय॒तः ॥ ४ ॥ जा॒तः जा॒य॒ते सु॒दि॒-
नऽत्वे अ॒हो स॒ऽम॒र्ये आ वि॒द॒धे व॒र्ध॒मा॒नः पु॒न॒न्ति धी॒राः अ॒प॒सः
त॒नी॒षा दे॒वऽयाः वि॒प्रः उ॒त् इ॒य॒ति वा॒च ॥ ५ ॥ ३ ॥ या॒न वः नरः दे॒व-
ऽय॒तः नि॒ऽमि॒म्युः व॒न॒स्प॒ते स्वऽधि॒तिः वा त॒त॒श्च ते दे॒वा॒सः स्व-
र॒वः त॒स्यि॒ऽवा॒सः प्र॒जाऽव॒त् अ॒स्मे दि॒धि॒ष॒न्तु र॒त्न ॥ ६ ॥ ये वृ॒क्षणा-
सः अ॒धि ह॒मि नि॒ऽमि॒ता॒सः य॒तऽसु॒चः ते नः ब्य॒न्तु वा॒र्य दे॒वऽचा
षे॒वऽसा॒ध॒सः ॥ ७ ॥ आ॒दि॒त्याः रु॒द्राः व॒स॒वः सु॒ऽनी॒षाः द्या॒वा॒क्षा-
मा पृ॒थि॒वी अ॒न्तरि॒क्षं स॒ऽजो॒ष॒सः य॒ज्ञं अ॒व॒न्तु दे॒वाः ऊ॒र्ध्वं कृ॒ण्व॒न्तु
अ॒ध॒र॒स्व वे॒न्तु ॥ ८ ॥ हं॒साऽइ॒व अ॒णि॒ऽशः य॒ता॒नाः शु॒क्रा व॒सा॒नाः
स्व॒र॒वः नः आ अ॒गुः उ॒त्ऽनी॒य॒मा॒नाः क॒विऽभिः पु॒र॒स्ता॒त् दे॒वाः
दे॒वा॒नां अ॒पि य॒ति पा॒थः ॥ ९ ॥ शृ॒ंगा॒णि॒ऽइ॒व इ॒त् शृ॒गि॒णां मं द॒ह-
शे च॒बाल॑ऽव॒त् स्व॒र॒वः पृ॒थि॒व्यां वा॒घ॒तऽभिः वा वि॒ऽह॒वे ओ-
ष॒मा॒णाः अ॒स्मान अ॒व॒न्तु पृ॒त॒ना॒ज्येषु ॥ १० ॥ व॒न॒स्प॒ते श॒तऽव॒ल्गः
वि॒रो॒ह॒ सह॒स्रं व॒ल्गाः वि॒व॒यं रु॒हे म॒य॒त्वा अ॒यं स्वऽधि॒तिः तेज॑-
मा॒नः प्र॒ऽनि॒ना॒यं म॒ह॒ते सौ॒भ॒गा॒य ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ९ ॥ स॒खा॒यः त्वा व॒वृ॒म॒हे दे॒वं म॒ती॒सः ऊ॒तये॑ अ॒पां न॒पा॒तं सु॒-
ऽभ॒गं सु॒ऽदी॒दि॒तिं सु॒ऽप्र॒तृ॒तिं अ॒ने॒ह॒सं ॥ १ ॥ का॒य॒मा॒नः व॒ना त्वं य॒त्
मा॒तृः अ॒ज॒ग॒न॒ अपः न त॒त ते अ॒ग्रे प्र॒ऽमृ॒षे नि॒ऽव॒र्ते॒न य॒त् दू॒रे स॒न्
इ॒ह अ॒भ॒वः ॥ २ ॥ अ॒ति तृ॒ष्टं व॒व॒स्मि॒द्य अ॒थ ए॒व सु॒ऽम॒नाः अ॒सि प्र॒-
ऽप्र अ॒न्ये य॒ति परि॑ अ॒न्ये आ॒स॒ते ये॒षां स॒ख्ये अ॒सि अ॒तः ॥ ३ ॥ इ॒यि-

वांसमति सिधः शश्वतीरति सश्वतः । अन्वीमविंदन्निचिरासो
 अद्रुहो अप्सु सिंहमिव श्रितं ॥४॥ ससृवांसमिव त्मनामिमि-
 तथा तिरोहितं । ऐनं नयन्मातरिष्वा परावतो देवेभ्यो मथितं
 परि ॥५॥५॥ तं त्वा मती अगृभ्णत देवेभ्यो हव्यवाहन । वि-
 श्वान्यद्यज्ञां अभिपासि मानुष तव क्रत्वा यविष्ठ्य ॥६॥ तद्भद्रं
 तव दंसना पाकाय चिच्छदयति । त्वां यदमे पशवः समासते
 समिद्धमपिशर्वरे ॥७॥ आ जुहोता स्वध्वरं शीरं पावकशोचि-
 षं । आशुं दूतमजिरं प्रत्नमीड्यं श्रुष्टी देवं संपर्यत ॥८॥ चीणि
 शता ची सहस्राण्यमिं चिंशच्च देवा नव चासपर्यन् । औ-
 क्षन्धृतैरस्तृणन्वर्हिरेस्मा आदिद्धोतारं न्यसादयन्त ॥९॥ ६ ॥

॥१०॥ त्वामग्ने मनीषिणः सम्राजं चर्षणीनां । देवं मतीस ई-
 धते समध्वरे ॥१॥ त्वां यज्ञेष्वृत्विजमग्ने होतारमीळते । गोपा
 ऋतस्य दीदिहि स्वे दमे ॥२॥ स घा यस्ते ददाशति समिधा
 जातवेदसे । सो अग्ने घत्ते सुवीर्यं स पुष्यति ॥३॥ स केतुरध्वरा-
 णामग्निदेवेभिरा गमत् । अजानः सप्र होतृभिर्हविष्यन्ते ॥४॥
 प्र होत्रे पूर्य वचोऽग्नये भरता बृहत् । विपां ज्योतींषि विभ्रते
 न वेधसे ॥५॥७॥ अग्निं वर्धतु नो गिरो यतो जायत उक्थ्यः । महे
 वाजाय द्रविणाय दर्शतः ॥६॥ अग्ने यजिष्ठो अध्वरे देवान्देव-
 यते यज । होता मद्रो वि राजस्यति सिधः ॥७॥ स नः पावक
 दीदिहि द्युमदस्मे सुवीर्यं । भवा स्तोतृभ्यो अतमः स्वस्तये ॥८॥
 तं त्वा विप्रा विपन्यवो जागृवांसः समिधते । हव्यवाहुममर्त्य
 सहोवृधं ॥९॥८॥

अ० ३. अ० १. व० ८.]   ॥ २१९ ॥   [म० ३. अ० १. सू० १०.]

ऽवांसं अति सिधः शश्वतीः अति सश्वतः अनु ई अविंदन नि-
 ऽचिरासः अदुहः अप्ऽसु सिंहऽइव श्रितं ॥ ४ ॥ समुवांसं ऽउव
 त्मना अमिं इत्था तिरऽहितं आ एन नयत मातरिष्वा पराऽवतः
 देवेभ्यः मथितं परि ॥ ५ ॥ ५ ॥ तं त्वा मतीः अगृभ्णात देवेभ्यः हव्य-
 ऽवाहन विश्वान् यत् यज्ञान अभिऽपासि मानुष तव क्रत्वा य-
 विष्टच ॥ ६ ॥ तत् भद्रं तव दंसना पाकाय चित छदयति त्वा यत्
 अमे पशवः संऽआसति संऽइदं अपिऽशर्वरे ॥ ७ ॥ आ जुहोत सुऽअ-
 ध्वरं शीरं पावकऽशोचिषं आशुं दृतं अजिरं प्रत्नं ईदचं श्रुष्टी देव
 सपर्यत ॥ ८ ॥ बीणिं शता बी सहस्राणि अमिं बिंशत च देवाः नव
 च असपर्यन् औक्षन् घृतैः अस्तृणन् बर्हिः अस्म आत् इत होतारं
 नि असादयन्त ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ १० ॥ त्वां अमे मनीषिणः संऽराजं चर्षणीनां देवं मतीसः इ-
 धते सं अध्वरे ॥ १ ॥ त्वां यज्ञेषु अतिजं अमे होतारं ईकृते गोपाः
 अतस्य दीदिहि स्वे दमे ॥ २ ॥ सः घ यः ते ददाति संऽइधा जात-
 ऽवेदसे सः अमे धत्ते सुऽवीर्यं सः पुष्यति ॥ ३ ॥ सः केतुः अध्वराणां
 अमिः देवेभिः आ गमत् अज्ञानः सप्त होतृऽभिः हविष्यते ॥ ४ ॥ प्र
 होत्रे पूर्य वचः अमये भरत बृहत् विषां ज्योतीषि बिभ्रते न बधमे
 ॥ ५ ॥ ७ ॥ अमिं वर्धतु नः गिरः यतः जायते उक्थ्यः महे वाजाय द-
 विणाय दर्शतः ॥ ६ ॥ अमे यजिष्ठः अध्वरे देवान् देवऽयतं यज हो-
 ता मद्रः वि राजसि अति सिधः ॥ ७ ॥ सः नः पावक दीदिहि शु-
 ऽमत् अस्मे सुऽवीर्यं भव स्तोतृऽभ्यः अंतमः स्वस्तये ॥ ८ ॥ तं त्वा
 विप्राः विपन्यवः जागृऽवांसः सं इधते हव्यऽवाहं अमत्य सहः-
 ऽवृधं ॥ ९ ॥ ८ ॥

245 ॥ ११ ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ अपिः ॥ गायत्री ॥

॥ ११ ॥ अ॒भि॒र्हो॒ता॒ पुरो॒हि॒तोऽध्व॒रस्य॒ वि॒च॒र॒णे॒ः । स वे॒द य॒ज्ञ-
मा॒नुष॒क् ॥ १ ॥ स ह॒व्य॒वा॒ळ॒म॒र्त्य उ॒गि॒गृ॒तश्च॒नो॒हि॒तः । अ॒भि॒धि॒-
या स॒मृ॒ण॒ति ॥ २ ॥ अ॒भि॒धि॒या स चे॒त॒ति के॒तु॒र्य॒ज्ञस्य॒ पू॒र्व्यः । अ॒र्थ-
ह्य॒स्य त॒र॒णे ॥ ३ ॥ अ॒भिं॒ स॒नुं स॒न॒श्रु॒तं स॒ह॒सो जा॒तवे॒द॒सं । वह्नि॑
दे॒वा अ॒कृ॒ण॒वत ॥ ४ ॥ अ॒दा॒भ्यः पुरा॒ण॒ता वि॒शाम॒भि॒र्मा॒नु॒षी॒णां ।
तू॒णीं रथः॒ सदा॒ नवः॒ ॥ ५ ॥ १ ॥ सा॒ह्या॒न्वि॒श्वो अ॒भियु॒जः क॒र्तु॒र्दे॒वा-
ना॒ममृ॒क्तः । अ॒भि॒स्तु॒वि॒श्वं व॒स्त॒मः ॥ ६ ॥ अ॒भि प्र॒या॒सि वा॒ह॒सा
दा॒श्वो अ॒शो॒ति म॒र्त्यः । अ॒यं पा॒व॒क॒शो॒चि॒षः ॥ ७ ॥ परि॒ वि॒श्वानि॒
सु॒धि॒ता॒मे॒र॒श्याम॒ स॒न्म॒भिः । वि॒प्रा॒सो जा॒तवे॒द॒सः ॥ ८ ॥ अ॒ये
वि॒श्वानि॒ वा॒र्या॒ वा॒जे॒षु स॒नि॒षाम॒हे । त्वे दे॒वास॒ ए॒रि॒रे ॥ ९ ॥ १० ॥

246 ॥ १२ ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रापी ॥ गायत्री ॥

॥ १२ ॥ इ॒न्द्रा॒पी आ॒ ग॒तं सु॒तं गी॒र्भिर्न॒भो वे॒र॒ण्यं । अ॒स्य पा॒तं
धि॒ये॒षि॒ता ॥ १ ॥ इ॒न्द्रा॒पी ज॒रि॒तुः स॒चा य॒ज्ञो जि॒गा॒ति चे॒त॒नः ।
अ॒या पा॒त॒मि॒मं सु॒तं ॥ २ ॥ इ॒न्द्र॒म॒यिं क॒वि॒च्छ॒दा य॒ज्ञस्य॒ जृ॒त्या वृ॒णे ।
ता सो॒म॒स्ये॒ह तृ॒प॒तां ॥ ३ ॥ तो॒शा वृ॒त्र॒ह॒णा हु॒वे स॒जि॒त्वा॒नाप॒-
रा॒जि॒ता । इ॒न्द्रा॒पी वा॒ज॒सा॒त॒मा ॥ ४ ॥ प्र वा॒म॒र्च॒त्यु॒क्थि॒नो नी॒-
था॒वि॒दो ज॒रि॒ता॒रः । इ॒न्द्रा॒पी इ॒ष आ॒ वृ॒णे ॥ ५ ॥ ११ ॥ इ॒न्द्रा॒पी न॒व॒ति
पुरो॑ दा॒स॒प॒त्नी॒रधू॒नु॒तं । सा॒क॒मे॒के॒न॒ क॒मे॒णा ॥ ६ ॥ इ॒न्द्रा॒पी अ॒प॒स॒-
स्पर्शु॑प॒ प्र ये॒ति धी॒त॒यः । अ॒त॒स्य॒ प॒थ्या॒ ३ अ॒नु ॥ ७ ॥ इ॒न्द्रा॒पी त॒वि॒-
षा॒णि वां स॒ध॒स्या॒नि प्र॒या॒सि च । यु॒वो॒र॒पू॒र्य॒ ह॒तं ॥ ८ ॥ इ॒न्द्रा॒पी
रो॒च॒ना दि॒वः परि॒ वा॒जे॒षु भू॒ष॒यः । त॒र्वा चे॒ति प्र॒वी॒र्य ॥ ९ ॥ १२ ॥ १ ॥

247 ॥ १३ ॥ १-७ ॥ अपमो विश्वामित्रः ॥ अपिः ॥ अनुष्टुप ॥

॥ १३ ॥ प्र वो दे॒वाया॒प॒ये वह्नि॑ष्टम॒र्चा॒सि । ग॒म॒हे॒वे॒भिरा॒

॥११॥ अ॒मिः हो॒ता पु॒रऽहि॒तः अ॒ध्व॒रस्य॑ वि॒ऽच॒र्य॑णिः सः वे॒द
य॒ज्ञं आ॒नुष॑क् ॥१॥ सः ह॒व्यऽवा॒द् अ॒मर्त्यः॑ उ॒गिक् द॒तः च॒नऽहि॒तः
अ॒मिः धि॒या सं च॒रु॑ष॒ति ॥२॥ अ॒मिः धि॒या सः चे॒त॒ति के॒तुः य॒ज्ञस्य॑
पू॒र्यः अ॒र्थं हि अ॒स्य त॒रणि॑ ॥३॥ अ॒मिं मृ॒नुं स॒नऽश्रु॑तं स॒हसः॑ जा॒-
तऽवे॒दसं॑ वहि॑ दे॒वाः अ॒कृ॒ण्व॒त ॥४॥ अ॒दाभ्यः॑ पु॒रऽए॒ता वि॒शा
अ॒मिः मा॒नु॒षी॒णां तू॒णिः रथः॑ स॒दा न॒वः ॥५॥ ॥६॥ म॒हान॑ वि॒श्वाः अ॒-
भिऽयु॒जः क्र॒तुः दे॒वानां॑ अ॒मृ॒क्तः अ॒मिः तृ॒वि॒श्र॒वऽत॒मः ॥६॥ अ॒भि
प्र॒या॒सि वा॒ह॒सा दा॒श्वान् अ॒शो॒ति म॒र्त्यैः क्ष॒यं पा॒वकऽगो॑चिषः
॥७॥ परि॑ वि॒श्वानि॑ सु॒धि॒ता अ॒ग्नेः अ॒ग्या॒म म॒न्मऽभिः॑ वि॒प्रा॒सः
जा॒तऽवे॒दसः॑ ॥८॥ अ॒ग्ने वि॒श्वानि॑ वा॒यो वा॒जेषु॑ म॒नि॒षा॒महे॒ त्वं
दे॒वांसः॑ आ ई॒रि॒रे ॥ ९ ॥ १० ॥

॥१२॥ इं॒द्रा॒मी आ॒ग॒तं सु॒तं गीऽभिः॑ न॒भः वे॒राय॑ अ॒स्य पा॒तं धि॒-
या इ॒षि॒ता ॥१॥ इं॒द्रा॒मी ज॒रि॒तुः स॒चा य॒ज्ञः जि॒गा॒ति चे॒त॒नः अ॒या
पा॒तं इ॒मं सु॒तं ॥२॥ इं॒द्रं अ॒मिं क॒विऽछ॒दा य॒ज्ञस्य॑ जृ॒त्या वृ॒णे ता॒मो-
म॒स्य इ॒ह तृ॒प॒तां ॥३॥ तो॒गा वृ॒चऽह॒ना हु॒वे सऽजि॒त्वा॒ना अ॒प॒गा-
ऽजि॒ता इं॒द्रा॒मी वा॒जऽसा॒त॒मा ॥४॥ प्र॒वां अ॒र्च॒ति उ॒क्थि॒नः नी॒-
थऽवि॒दः ज॒रि॒तारः॑ इं॒द्रा॒मी इ॒यः आ॒ वृ॒णे ॥५॥ ११॥ इं॒द्रा॒मी न॒व॒ति
पु॒रः दा॒सऽप॒त्नीः अ॒धृ॒नृ॒तं सा॒कं ए॒केन॑ क॒र्म॒णा ॥६॥ इं॒द्रा॒मी अ॒प॒सः
परि॑ उ॒प प्र॒यंति॑ धी॒तयः॑ च॒त॒स्य॑ प॒थ्याः अ॒नु ॥७॥ इं॒द्रा॒मी त॒वि॒-
षा॒णि वां स॒धऽस्था॑नि प्र॒या॒सि च॒ यु॒वोः अ॒पऽतृ॒यं हि॒तं ॥८॥
इं॒द्रा॒मी रो॒चना॑ दि॒वः परि॑ वा॒जेषु॑ भूष॒णः तत् वां चे॒ति प्र॒वी॒र्य
॥ ९ ॥ १२ ॥ १ ॥

॥१३॥ प्र॒वः दे॒वाय॑ अ॒प॒ये वहि॑ष्ठं अ॒र्चं अ॒स्मि ग॒म॒त दे॒वेभिः॑ आ

अ० ३. अ० १. व० १४.] ॥ २२१ ॥ [म० ३. अ० २. सू० १४.

स नो यजिष्ठो ब॒र्हिरा स॒दत् ॥ १ ॥ ऋ॒तावा॒ यस्य॒ रोद॑सी॒ दक्षं॒
सचै॑त॒ ऊत॑यः । ह॒विर्षा॑त॒स्तमी॑ळते॒ तं स॑नि॒यंतोऽव॑से ॥ २ ॥ स
यंता॒ विप्रं॒ एषां॒ स य॒ज्ञाना॒मथा॒ हि षः । अ॒यिं तं वो॑ दुवस्यत॒
दाता॒ यो व॑निता म॒घं ॥ ३ ॥ स नः॒ शमी॑णि वी॒तयेऽ॒ग्निर्य॑च्छतृ
श॑त॒मा । यतो॑ नः प्रु॒ष्णव॒दसु॑ दि॒वि क्षि॒तिभ्यो॑ अ॒प्स्वा ॥ ४ ॥ दी॒
दि॒वांस॒मपूर्व्यं॒ वस्वी॑भिरस्य धी॒तिभिः॑ । ऋ॒क्का॑णो अ॒ग्निमि॑धते
होता॑रं वि॒शप॑तिं वि॒शां ॥ ५ ॥ उ॒त नो॒ ब्रह्म॑न्नविष उ॒क्थेपु॑ देव॒
हूत॑मः । शं नः॒ शोचा॑ म॒रुद्बृ॒धोऽग्रे॑ सहस्र॒सात॑मः ॥ ६ ॥ नू नो॑
रास्व॒ सहस्र॑व॒क्तो॒कव॑त्पुष्टि॒मद॑सु । द्यु॒मद॑ग्रे सु॒वीर्यं॒ व॒र्षि॑ष्ट॒मनु॑
प॒क्षितं॑ ॥ ७ ॥ १३ ॥

248

॥ १४ ॥ १-७ ऋषभो वैश्वामित्रः ॥ अग्निः ॥ विष्टुप ॥

॥ १४ ॥ आ होता॑ म॒द्रो वि॒दथा॑न्यस्यात्स॒त्यो य॒ज्ञा क॒वि॒
त॑मः स वे॒धाः । वि॒द्युद्र॑थः सह॒सस्पु॒त्रो अ॒ग्निः शो॒चि॒ष्के॑शः
पृथि॒व्यां पा॒जो अ॒श्वेत् ॥ १ ॥ अ॒यामि॑ ते नम॒उक्तिं॑ जुषस्व
ऋ॒ताव॑स्तुभ्यं चे॒तते॑ सह॒स्वः । वि॒द्वाँ आ व॑क्षि वि॒दुषो॒ नि ष॑त्सि
मध्य॒ आ ब॒र्हिरू॒तये॑ यजत्र ॥ २ ॥ द्र॒वतां॑ त उ॒षसा॑ वा॒जय॑ती
अ॒ग्रे वा॑तस्य प॒थ्या॑भि॒रच्छ॑ । यत्सी॑मं॒जंति॑ पू॒र्व्यं ह॒विर्भि॑रा वं॒
धुरे॑व तस्थतुर्द॒रोणे॑ ॥ ३ ॥ मि॒त्रश्च॒ तुभ्यं॒ वरु॑णः सह॒स्वोऽग्रे॑ वि॒
श्वे म॒रुतः॑ सु॒मम॑र्चन् । यच्छो॒चिषा॑ सह॒सस्पु॒त्र ति॑ष्टा अ॒भि
क्षि॒तीः प्र॒थय॑त्सू॒र्यो नृ॑न् ॥ ४ ॥ व॒यं ते॑ अ॒द्य र॑रि॒मा हि॑ का॒ममु॒क्ता॒
नह॑स्ता॒ नम॑सोप॒सद्य॑ । यजि॑ष्ठेन॒ मन॑सा यक्षि॒देवा॑न॒स्रैध॑ता॒ मन्म॑
ना॒ विप्रो॑ अ॒ग्रे ॥ ५ ॥ त्वद्धि॑ पु॒त्र सह॑सो॒ वि पू॒र्वीर्दिव॑स्य॒ यंत्यू॑तयो॒
वि वा॒जाः । त्वं दे॑हि सह॒स्रिण॑ र॒यिं नोऽद्रो॑घेण॒ वच॑सा स॒त्य॒
म॒ग्रे ॥ ६ ॥ तुभ्यं॑ दक्ष॒ कवि॑क्रतो॒ यानी॑मा देव॒ मती॑सो अ॒ध्वरे॑

अ० ३. अ० १. व० १४.] ॥ २२१ ॥ [म० ३. अ० २. सू० १४.

सः नः यजिष्ठः बर्हिः आ सद्त ॥ १ ॥ ऋतऽवा यस्य रोदसी दक्षं
सचते ऊतयः हविष्मंतः तं ईळते तं सनिष्यंतः अवसे ॥ २ ॥ सः यं-
ता विप्रः एषां सः यज्ञानां अथ हि सः अग्निं तं वः दुवस्यत दाता
यः वर्निता मघं ॥ ३ ॥ सः नः शर्माणि वीतये अग्निः यच्छतु शंऽतमा
यतः नः प्रुणवत् वसुं दिवि क्षितिऽभ्यः अपऽसु आ ॥ ४ ॥ दीदिऽवा-
सं अपूर्व्यं वस्वीभिः अस्य धीतिऽभिः ऋक्काणः अग्निं इंधते होतारं
विशपतिं विशां ॥ ५ ॥ उत नः ब्रह्मन् अविषः उक्थेषु देवऽहूतमः
शं नः शोच मरुतऽवृधः अग्ने सहस्रऽमातमः ॥ ६ ॥ नु नः रास्व स-
हस्रऽवत् तोकऽवत् पुष्टिऽमत् वसुं द्युऽमत् अग्ने सुऽवीर्यं वर्षिष्ठं
अनुपऽक्षितं ॥ ७ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ आ होता मंद्रः विदथानि अस्थात् सत्यः यज्वा कवि-
ऽतमः सः वेधाः विद्युत्ऽरथः सहस्रः पुत्रः अग्निः शोचिऽकेशः
पृथिव्यां पाजः अश्रेत् ॥ १ ॥ अयामिते नमःऽउक्तिं जुषस्व ऋत-
ऽवः तुभ्यं चेतंते सहस्वः विद्वान् आ वक्षि विदुषः नि सत्सि मध्ये
आ बर्हिः ऊतये यजत्र ॥ २ ॥ द्रवतां ते उषसा वाजयंती अग्ने वा-
तस्य पथ्याभिः अच्छ यत् सी अजंति पूर्य हविऽभिः आ वंधुरा-
ऽइव तस्य तुः दुरोणे ॥ ३ ॥ मित्रः च तुभ्यं वरुणः सहस्वः अग्ने विश्वे
मरुतः सुमं अर्चन् यत् शोचिषा सहस्रः पुत्र तिष्ठाः अभि क्षितीः
प्रथयन् सूर्यः नृन् ॥ ४ ॥ वयं ते अद्य ररिम हि कामं उक्तानऽहस्ताः
नमसा उपऽसद्य यजिष्ठेन मनसा यक्षि देवान् अस्नेधता मन्मना
विप्रः अग्ने ॥ ५ ॥ त्वत् हि पुत्र सहस्रः वि पूर्वीः देवस्य यंति ऊ-
तयः वि वाजाः त्वं देहि सहस्रिणं रयिं नः अद्रोघेण वचसा सत्यं
अग्ने ॥ ६ ॥ तुभ्यं दक्ष कविऽऋतो० यानि इमा देव मर्तासः अध्वरे

अ० ३. अ० १. व० १६.] ॥ २२२ ॥ [म० ३. अ० २. सू० १६.

अकर्म । त्वं विश्वस्य सुरथस्य बोधि सर्व तदमे अमृत स्वदेह
॥ ७ ॥ १४ ॥

249 ॥ १५ ॥ १-७ उत्कीलः कात्यः ॥ अग्निः ॥ विष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ वि पाजसा पृथुना शोशुचानो बाधस्व द्विषो रक्ष-
सो अमीवाः । सुशर्मणो बृहतः शर्मणि स्याममेरुहं सुहवस्य
प्रणीतौ ॥ १ ॥ त्वं नो अस्या उषसो व्युष्टौ त्वं सूर उदिते बोधि
गोपाः । जन्मेव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अमे तन्वा सु-
जात ॥ २ ॥ त्वं नृचक्षा वृषभानु पूर्वीः कृष्णास्वमे अरुषो वि
भाहि । वसो नेषि च पर्षि चात्यहः कृधी नो राय उशिजो य-
विष्ठ ॥ ३ ॥ अषाळ्हो अमे वृषभो दिदीहि पुरो विश्वाः सौ-
भगा संजिगीवान् । यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायोजातवेदो
बृहतः सुप्रणीते ॥ ४ ॥ अच्छिद्रा शर्म जरितः पुरुणि देवाँ
अच्छा दीद्यानः सुमेधाः । रथो न सस्त्रिरभि वक्षि वाज्रममे
त्वं रोदसी नः सुमेके ॥ ५ ॥ प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजानमे
त्वं रोदसी नः सुदोषे । देवेभिर्देव सुरुचा रुचानो मा नो
मर्तस्य दुर्मतिः परि षात् ॥ ६ ॥ इळाममे पुरुदंसं सनिं गोः
शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सनुस्तनयो विजावाये
सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ७ ॥ १५ ॥

250

॥ १६ ॥ १-६ उत्कीलः कात्यः ॥ अग्निः ॥ १. ३. ५ बृहती । २. ४. ६ सतोबृहती ॥

॥ १६ ॥ अयमग्निः सुवीर्यस्येगे महः सौभगस्य । राय ईशे
स्वपत्यस्य गोमत् ईशे वृत्रहथानां ॥ १ ॥ इमं नरो मरुतः
सश्वता वृधं यस्मिन्नायः शेवृधासः । अभि ये संति पृतनासु दू-
ढ्यो विश्वाहा शत्रुमादभुः ॥ २ ॥ स त्वं नो रायः शिशीहि मी-
ढ्यो अमे सुवीर्यस्य । तुविद्युन् वषिष्ठस्य प्रजावतोऽनमीवस्य

अ० ३. अ० १. व० १६.] ॥ २२२ ॥ [म० ३. अ० २. सू० १६.]

अकर्म त्वं विश्वस्य सुऽरथस्य बोधि सर्वं तत् अग्ने अमृत स्वद इह
॥ ७ ॥ १४ ॥

॥ १५ ॥ वि पाजसा पृथुना शोणुचानः बाधस्व द्विषः रक्षसः
अमीवाः सुऽशर्मणः बृहत्तः शर्मणि स्यां अग्नेः अहं सुऽहवस्य प्र-
ऽनीतौ ॥ १ ॥ त्वं नः अस्यांः उषसः विऽउष्टौ त्वं सूर उतऽइते बोधि
गोपाः जन्मऽइव नित्यं तनयं जुषस्व स्तोमं मे अग्ने तन्वां सुजात
॥ २ ॥ त्वं नऽचक्षाः वृषभ अनु पूर्वीः कृणासु अग्ने अरुषः विभाहि
वसो नेषि च पषि च अति अहः कृधि नः राये उशिजः यविष्ठ
॥ ३ ॥ अषाळ्हः अग्ने वृषभः दिदीहि पुरः विश्वाः सौभगा संऽजि-
गीवान् यज्ञस्य नेता प्रथमस्य पायोः जातऽवेदः बृहत्तः सुऽप्र-
णीते ॥ ४ ॥ अच्छिद्रा शर्म जरितः पुरुणि देवान् अच्छ दीद्यानः
सुऽमेधाः रथः न सस्त्रिः अभि वसि वाजं अग्ने त्वं रोदसी नः सु-
ऽमेके ॥ ५ ॥ प्र पीपय वृषभ जिन्व वाजान् अग्ने त्वं रोदसी नः सु-
ऽदोघे देवेभिः देव सुऽरुचा रुचानः मानः मर्तस्य दुऽमतिः परि-
स्यात् ॥ ६ ॥ इळा अग्ने पुरुऽदंसं सनिं गोः शश्वत्तऽतमं हवमानाय
साध स्यात् नः सूनुः तनयः विजाऽवा अग्ने सा ते सुऽमतिः भूतु
अस्मे ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ १६ ॥ अयं अग्निः सुऽवीर्यस्य ईशे महः सौभगस्य रायः ईशे
सुऽअपत्यस्य गोऽमतः ईशे वृचऽहथानां ॥ १ ॥ इमं नरः मरुतः
सश्वत्त वृधं यस्मिन् रायः शेऽवृधासः अभि ये संति पृतनासु दुः-
ऽध्यः विश्वाहा शत्रु आऽदुभुः ॥ २ ॥ सः त्वं नः रायः शिशीहि मीढुः
अग्ने सुऽवीर्यस्य तुविऽद्युम्न वर्षिष्ठस्य प्रजाऽवतः अनमीवस्य

अ० ३. अ० १. व० १८.] ॥ २२३ ॥ [म० ३. अ० २. सू० १८.

शुष्मिणः॥३॥ चक्रि॒र्यो वि॒श्वः भुव॑ना॒भि सा॑स॒हिष्च॒क्रिर्दे॒विष्वा
दुवः । आ दे॒वेषु॒ यत॑त॒ आ सु॒वीर्य॒ आ श॑म॒ उत॒ नृणां ॥४॥
मा नो॑ अ॒ग्नेऽम॑तये॒ मावी॑रतायै रीरधः । मागोतयि॑ सहसस्पुत्र॒
मा नि॒देऽप॒ द्वेषा॑स्या कृ॒धि ॥५॥ श॒ग्धि वा॒जस्य॒ सुभ॑ग प्र॒जा-
व॒तोऽमे॑ बृ॒हतो॑ अ॒ध्वरे । सं रा॒या भू॑यसा सृ॒ज म॒योभु॒ना
तुवि॑द्यु॒म्न यश॑स्वता ॥६॥ १६ ॥

251

॥ १७ ॥ १-५ कतो वैश्वामित्रः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥१७॥ स॒मि॒ध्यमा॑नः प्रथ॒मानु॒ धर्मा॒ सम॒क्तुभि॑रज्यते वि॒श्व-
वा॑रः । शो॒चिष्के॑शो घृ॒तनि॑र्णि॒कपा॒वकः॒ सुय॒ज्ञो अ॒ग्निर्य॑ज॒थाय॑
दे॒वान् ॥१॥ यथा॑य॒जो हो॒त्रम॑मे पृथि॒व्या यथा॑ दि॒वो जा॑त-
वेदश्चि॒कित्वा॑न् । ए॒वाने॑न ह॒विषा॑ य॒क्षि दे॒वान्म॑नु॒ष्वद्य॑ज्ञं प्र
ति॒रेम॑म॒द्य ॥२॥ ची॒रया॑यू॒षि त॑व जा॒तवे॑दस्ति॒स्र आ॒जानी॑-
रु॒षस॑स्ते अ॒ग्ने । ताभि॑र्दे॒वाना॑म॒वो य॒क्षि वि॒द्वान॑था भव
य॒जमा॑नाय॒ शं योः ॥३॥ अ॒ग्निं सु॑दी॒तिं सु॒दृशं॑ गृ॒णतो॑ नम-
स्याम॒स्त्वेड्यं॑ जा॒तवे॑दः । त्वां दू॒तम॑र॒तिं ह॑व्य॒वाहं॑ दे॒वा अ॑कृ॒ण्व-
न्मृ॒तस्य॑ नाभिं ॥४॥ यस्त्व॒द्भोता॒ पूर्वो॑ अ॒ग्ने य॒जीया॑न्दि॒ता च॒
सत्ता॑ स्व॒धया॑ च शं॒भुः । तस्या॑नु॒ धर्म॑ प्र य॒जा चि॑कित्वा॒ऽथा
नो धा॑ अ॒ध्वरं॑ दे॒ववी॑ती ॥५॥ १७ ॥

252

॥ १८ ॥ १-५ कतो वैश्वामित्रः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥१८॥ भ॒वा नो॑ अ॒ग्ने सु॒मना॒ उपै॑तो॒ सखे॑व॒ सख्ये॑ पि॒तरे॑व
सा॒धुः । पु॒रुदु॑हो॒ हि क्षि॑तयो॒ जनानां॑ प्र॒ति प्र॒तीची॑र्दे॒हता॑द-
रा॒तीः ॥१॥ तपो॒ ष्वमे॒ अंत॑राँ अ॒मित्राँ॑ तपा॒ शंस॑मर॒रुषः॑
पर॑स्य । तपो॑ व॒सो चि॑कित्वा॒नो अ॒चि॒त्तान्वि॑ ते तिष्ठं॒ताम॒-
जरा॑ अ॒यासः॑ ॥२॥ इ॒ध्मेना॑ग्न इ॒च्छमा॑नो घृ॒तेन॑ जु॒होमि॑ ह॒व्यं

शुष्मिणः॥३॥ च॒क्रिः यः वि॒श्वं भु॒वना अ॒भि स॒सहिः च॒क्रिः दे॒वे-
षु आ॒दुर्वः आ॒ दे॒वेषु य॒तते आ॒ सुऽवी॒र्यै आ॒ शंसै॒ उत नृ॒णां ॥४॥ मा
नः अ॒ग्ने अ॒म॒तये मा अ॒वी॒रता॒यै री॒रधः मा अ॒गो॒ता॒यै स॒हसः पु॒न-
मा नि॒दे अ॒प॒ द्वेषा॑सि आ॒ कृ॒धि ॥५॥ श॒ग्धि वा॒जस्य॑ सु॒भग॒ प्रजा-
ऽव॒तः अ॒ग्ने बृ॒ह॒तः अ॒ध्व॒रे सं रा॒या भू॒यसा॑ सृ॒ज म॒यःऽभु॒ना तु॒र्वि-
ऽद्यु॒म्न य॒श॒स्वता॑ ॥६॥ १६ ॥

॥१७॥ संऽइ॒ध्यमा॑नः प्र॒थ॒मा अ॒नु ध॒र्मं सं अ॒क्तुऽभिः अ॒ज्य॒ते
वि॒श्वऽवा॒रः शो॒चिःऽके॑शः घृ॒तऽनि॒र्निक् पा॒व॒कः सु॒ऽय॒ज्ञः अ॒ग्निः
य॒ज॒था॒य दे॒वान् ॥१॥ यथा॑ अ॒य॒जः हो॒त्रं अ॒ग्ने पृ॒थि॒ष्याः यथा॑ दि॒वः
जा॒तऽवे॒दः चि॒क्वि॒त्वान् ए॒व अ॒नेन॑ ह॒विषा॑ य॒ष्टि दे॒वान् म॒नु॒ष्वत्
य॒ज्ञं प्र ति॒र इ॒मं अ॒द्य ॥२॥ ची॒रिण॑ आ॒यू॒षि त॒व जा॒तऽवे॒दः ति॒स्रः
आ॒ऽजा॒नीः उ॒षसः॑ ते अ॒ग्ने ता॒भिः दे॒वाना॑ अ॒वः य॒ष्टि वि॒द्वान्
अथ॑ भ॒व॒ य॒ज॒मा॒नाय॑ शं॒ योः ॥३॥ अ॒ग्निं सु॒ऽदी॒तिं सु॒ऽदृ॒शं गृ॒णांतः
न॒म॒स्यामः॑ त्वा॒ ई॒ड्यं जा॒तऽवे॒दः त्वां दू॒तं अ॒र॒तिं ह॒व्यऽवा॒हं दे॒वाः
अ॒कृ॒ण्वन् अ॒मृ॒तस्य॑ ना॒भिं ॥४॥ यः त्वत् हो॒ता पूर्॒वः अ॒ग्ने य॒जी॒यान्
द्वि॒ता च॒ स॒त्ता स्व॒धया॑ च॒ शं॒ऽभुः तस्य॑ अ॒नु ध॒र्मं प्र य॒ज चि॒क्वि॒त्वः
अथ॑ नः॒ धाः अ॒ध्व॒रं दे॒वऽवी॒ती ॥५॥ १७ ॥

॥१८॥ भ॒व॒ नः अ॒ग्ने सु॒ऽम॒नाः उ॒प॒ऽइ॒तौ स॒खाऽइ॒व स॒ख्ये पि॒-
तरा॑ऽइ॒व सा॒धुः पु॒रु॒ऽदु॒हः हि क्षि॒तयः॑ ज॒नानां॑ प्र॒ति प्र॒ती॒चीः द॒ह-
ता॒त् अ॒रा॒तीः ॥१॥ तपो॑ सु॒ अ॒ग्ने अ॒न्तरा॑न् अ॒मि॒त्रान् तप॑ शंसै
अ॒र॒रुषः॑ प॒रस्य॑ तपो॑ व॒सो चि॒क्वि॒तानः॑ अ॒चि॒त्तान् वि॒ते ति॒ष्ठन्तां
अ॒ज॒राः अ॒यासः॑ ॥२॥ इ॒ध्मेन॑ अ॒ग्ने इ॒च्छ॒मानः॑ घृ॒तेन॑ जु॒होमि॑ ह॒व्यं

अ० ३. अ० १. व० २०.] ॥ २२४ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २०.

तरसे बलाय । यावदीशे ब्रह्मणा वंदमान इमां धियं शत-
सेयाय देवी ॥ ३ ॥ उच्छोचिषा सहसस्पुत्र स्तुतो बृहद्ययः
शशमानेषु धेहि । रेवदग्ने विश्वामित्रेषु शं योर्मर्मृज्मा ते
तन्वंपभूरि कृत्वः ॥ ४ ॥ कृधि रत्नं सुसनितर्धनानां स घेदग्ने
भवसि यत्समिद्धः । स्तोतुर्दुरोणे सुभगस्य रेवत्सृप्रा करत्ना
दधिषे वर्षूषि ॥ ५ ॥ १८ ॥

253

॥ १८ ॥ १-५ गायत्री ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १८ ॥ अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्ववि-
दममूरं । स नो यक्षहेवताता यजीयान्नाये वाजाय वनते
मघानि ॥ १ ॥ प्र ते अग्ने हविष्मन्तीमियम्यच्छा सुद्युम्नां रा-
तिनीं घृताचीं । प्रदक्षिणिहेवतातिमुराणः सं रातिभिर्वसु-
भिर्यज्ञमश्नेत् ॥ २ ॥ स तेजीयसा मनसा त्वीत उत शिक्ष
स्वपत्यस्य शिक्षोः । अग्ने रायो नृतमस्य प्रभूतो भूयाम ते
सुष्टुतयश्च वस्वः ॥ ३ ॥ भूरीणि हि त्वे दधिरे अनीकाग्ने देवस्य
यज्यवो जनांसः । स आ वह देवतातिं यविष्ठ गर्धो यदद्य
दिव्यं यजासि ॥ ४ ॥ यत्त्वा होतारमनजन्मियेधे निषादयंतो
यजथाय देवाः । स त्वं नो अग्नेऽवितेह बोध्यधि श्रवांसि
धेहि नस्तनूषु ॥ ५ ॥ १९ ॥

254

॥ २० ॥ १-५ गायत्री ॥ १. ५ विश्वे देवाः । २-४ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ २० ॥ अग्निमुपसमश्विना दधिक्त्रां व्युष्टिषु हवते वह्निरुक्थेः ।
सुज्योतिषो नः शृण्वंतु देवाः सजोषसो अध्वरं वावशानाः
॥ १ ॥ अग्ने ची ते वाजिना ची पथस्या तिस्रस्ते जिह्वा ऋत-
जात पूर्वीः । तिस्र उ ते तन्वो देववातास्ताभिर्नः पाहि गिरो
अप्रयुच्छन् ॥ २ ॥ अग्ने भूरीणि तव जातवेदो देव स्वधावो-

अ० ३. अ० १. व० २०.] ॥ २२४ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २०.]

तरसे बलाय यावत् ईशे ब्रह्मणा वंदमानः इमां धियं शतऽसेयाय
देवी ॥३॥ उत शोचिषा सहस्रः पुत्रस्तुतः बृहत् वयः शशमानेषु
धेहि रेवत् अग्ने विश्वामित्रेषु शं योः मर्मृज्म ते तन्वं भूरि कृत्वः
॥४॥ कृधिरान् सुऽसन्नितः धनानां सः घ इत् अग्ने भवसि यत् सं-
ऽइहः स्तोतुः दुरोणे सुऽभगस्य रेवत् सृप्रा कृत्वा दधिषे वपूषि
॥५॥ १६॥

॥१९॥ अग्निं होतारं प्र वृणे मियेधे गृत्सं कविं विश्वऽविदं अ-
मूरंसः नः यक्षत् देवऽताता यजीयान राये वाजाय वनते मघानि
॥१॥ प्र ते अग्ने हविषां ती इयमि अच्छ सुऽद्युम्नां रातिनीं घृताचीं
प्रऽदक्षिणित् देवऽतातिं उराणः सं रातिऽभिः वसुऽभिः यज्ञं
अश्नेत् ॥२॥ सः ते जीयसा मनसा त्वाऽऊतः उत शिष्य सुऽअप-
त्यस्य शिष्योः अग्ने रायः नृऽतमस्य प्रऽभूतौ भूयाम ते सुऽस्तुतयः
च वस्वः ॥३॥ भूरीणि हित्वे दधिरे अनीका अग्ने देवस्य यज्यवः
जनांसः सः आ बृह देवऽतातिं युविष्ठ शर्धेः यत् अह द्रिष्यं यजा-
सि ॥४॥ यत् त्वा होतारं अनजन् मियेधे निऽसादयतः यजथाय
देवाः सः त्वं नः अग्ने अविता इह बोधि अधि श्रवांसि धेहि नः
तनूषु ॥५॥ १९॥

॥२०॥ अग्निं उषसं अश्विना दधिऽक्रां विऽउष्टिषु हवते वह्निः
उक्थैः सुऽज्योतिषः नः शृण्वन्तु देवाः सुऽजोषसः अध्वरं वावशा-
नाः ॥१॥ अग्ने ची ते वाजिना ची सधऽस्था तिस्रः ते जिह्वाः ऋत-
ऽजात पूर्वीः तिस्रः ऊं ते तन्वं देवऽवाताः ताभिः नः पाहि गिरः
अप्रऽयुच्छन् ॥२॥ अग्ने भूरीणि तव जातऽवेदः देव स्वधाऽवः

ऽमृतस्य नाम । याश्च माया मायिना विश्वमिन्वत्वे पूर्वीः संदधुः
 पृष्ठबंधो ॥ ३ ॥ अग्निर्नेता भग इव क्षितीनां देवीनां देव ऋतुपा
 ऋतावा । स वृत्रहा स नयो विश्ववेदाः पर्षद्विश्वाति दुरिता गृणंत
 ॥ ४ ॥ दधिक्रामग्निमुषसं च देवी बृहस्पतिं सवितारं च देवं । अ-
 श्विना मित्रावरुणा भगं च वसून्नुद्राँ आदित्याँ इह हुवे ॥ ५ ॥ २० ॥

255

॥ २१ ॥ १-५ गायत्री ॥ अग्निः ॥ १. ४ त्रिष्टुप् । २. ३ अनुष्टुप् । ५ विराट्पदा
 सतो बृहती ॥

॥ २१ ॥ इमं नो यज्ञममृतेषु धेहीमा हव्या जातवेदो जुषस्व ।
 स्तोकानामग्रे मेदसो घृतस्य होतः प्राशन प्रथमो निषद्य
 ॥ १ ॥ घृतवतः पावक ते स्तोकाः श्रोतंति मेदसः । स्वधर्मन्देव-
 वीतये श्रेष्ठं नो धेहि वार्यं ॥ २ ॥ तुभ्यं स्तोका घृतश्रुतोऽग्रे वि-
 प्राय संत्य । ऋषिः श्रेष्ठः समिध्यसे यज्ञस्य प्राविता भव ॥ ३ ॥
 तुभ्यं श्रोतंत्यधिगो शचीवः स्तोकासो अग्रे मेदसो घृतस्य ।
 कविशस्तो बृहता भानुनागा हव्या जुषस्व मेधिर ॥ ४ ॥
 ओजिष्ठं ते मध्यतो मेद् उद्धृतं प्र ते वयं ददामहे । श्रोतंति ते
 वसो स्तोका अधि त्वचि प्रति तान्देवशो विहि ॥ ५ ॥ २१ ॥

256

॥ २२ ॥ १-५ गायत्री ॥ पुरीष्ठा अग्रयः ॥ १. ३. ५ त्रिष्टुप् । ४ अनुष्टुप् ॥

॥ २२ ॥ अयं सो अग्निर्यस्मिन्सोममिंद्रः सुतं दधे जठरं
 वावशानः । सहस्रिणं वाजमत्यं न सप्ति ससवान्त्सन्तसूयसे
 जातवेदः ॥ १ ॥ अग्रे यत्ने दिवि वर्चः पृथिव्यां यदोषधीष्व-
 प्स्वा यजच । येनांतरिक्षमुर्वीततंथ त्वेपः स भानुरर्णवो नृ-
 चक्षाः ॥ २ ॥ अग्रे दिवो अर्णमच्छा जिगास्यच्छा देवाँ ऊचिषे
 धिष्ण्या ये । या रोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपति-
 ष्ठंत आपः ॥ ३ ॥ पुरीष्ठासो अग्रयः प्रावणेभिः सजोपसः । जु-

अ० ३. अ० १. व० २२.] ॥ २२५ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २२.

अमृतस्य नाम याः च मायाः मायिनां विश्वं ऽ इन्व त्वे पूर्वीः सं-
 ऽ दधुः पृष्टं बंधो ॥ ३ ॥ अग्निः नेता भगः ऽ इव क्षितीनां देवीनां
 देवः ऋतुऽ पाः ऋतुऽ वा सः वृत्रऽ हा सनयः विश्वऽ वेदाः पर्षत
 विश्वा अति दुः ऽ इता गृणंतं ॥ ४ ॥ दधिऽ त्रां अग्निं उषसं च देवी
 बृहस्पतिं सवितारं च देवं अश्विना मित्रावरुणा भगं च वसूं रु-
 द्रान् आदित्यान् इह हुवे ॥ ५ ॥ २० ॥

॥ २१ ॥ इमं नः यज्ञं अमृतेषु धेहि इमा हव्या जातऽ वेदः जुषस्व
 स्तोकाणां अग्ने मेदसः घृतस्य होतः प्र अशान प्रथमः निऽ सद्य
 ॥ १ ॥ घृतऽ वीतः पावक ते स्तोकाः श्रोतंति मेदसः स्वऽ धर्मन् दे-
 वऽ वीतये श्रेष्ठं नः धेहि वार्य ॥ २ ॥ तुभ्यं स्तोकाः घृतऽ श्रुतः अग्ने
 विप्राय संत्य ऋषिः श्रेष्ठः सं इध्यसे यज्ञस्य प्रऽ अविता भव ॥ ३ ॥
 तुभ्यं श्रोतंति अधिऽ गो० शचीऽ वः स्तोकासः अग्ने मेदसः घृतस्य
 कविऽ शस्तः बृहता भानुना आ अगाः हव्या जुषस्व मेधिर ॥ ४ ॥
 ओजिष्ठं ते मध्यतः मेदः उत्तऽ भृतं प्र ते वयं ददामहे श्रोतंति ते
 वसो स्तोकाः अधि त्वचि प्रति तान् देवऽ शः विहि ॥ ५ ॥ २१ ॥

॥ २२ ॥ अयं सः अग्निः यस्मिन् सोमं इंद्रः सुतं दधे जठरे वावशा-
 नः सहस्रिणं वाजं अत्यं न सप्तिं ससऽ वान सन् स्तूयसे जातऽ वेदः
 ॥ १ ॥ अग्ने यत् ते दिवि वर्चः पृथिव्यां यत् ओषधीषु अपऽ सु आ
 यजत्र येन अंतरिक्षं उरु आऽ ततं त्वेषः सः भानुः अर्णवः नृ-
 ऽ चक्षाः ॥ २ ॥ अग्ने दिवः अर्णो अच्छ जिगासि अच्छ देवान् ऊचिषे
 धिष्ण्याः ये याः रोचने परस्तात् सूर्यस्य याः च अवस्तात् उप-
 ऽ तिष्ठते आपः ॥ ३ ॥ पुरीषासः अमयः प्रवणेभिः सऽ जोषसः जु-

अ० ३. अ० १. व० २५.] ॥ २२६ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २५.

घंता यज्ञमद्गुहोऽनमीवा इषो महीः ॥ ४ ॥ इळाममे पुरुदंसं
सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो
विजावामे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ५ ॥ २२ ॥

257
॥ २३ ॥ १-५ देवश्रवा देववातश्च भारती ॥ अग्निः ॥ १. २. ४. ५ विष्टुप । ३ सतोद्गृहती ॥

॥ २३ ॥ निर्मेथितः सुधित आ सधस्ये युवा कविरध्वरस्य
प्रणेता । जूर्येत्स्वमिरजरो वनेष्ववा दधे अमृतं जातवेदाः ॥ १ ॥
अमंथिष्ठां भारता रेवदग्निं देवश्रवा देववातः सुदक्ष । अमे
वि पश्य बृहताभि रायेषां नो नेता भवतादनु दून ॥ २ ॥ दश
क्षिपः पूर्य सीमजीजनन्सुजातं मातृषु प्रियं । अग्निं स्तुहि
देववातं देवश्रवो यो जनानामसदृशी ॥ ३ ॥ नि त्वा दधे वर
आ पृथिव्या इळायास्पदे सुदिनत्वे अहो । दृषद्वत्यां मानुष
आपयायां सरस्वत्यां रेवदमे दिदीहि ॥ ४ ॥ इळाममे पुरुदंसं
सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध । स्यान्नः सूनुस्तनयो
विजावामे सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे ॥ ५ ॥ २३ ॥

258
॥ २४ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ अग्निः ॥ १ अनुष्टुप । २ ४ गायत्री ॥

॥ २४ ॥ अमे सहस्व पृतना अभिमातीरपांस्य । दुष्टरस्तरन्वरा-
तीर्वचो धा यज्ञवाहसे ॥ १ ॥ अयं इळा समिध्यसे वीतिहोत्रो
अमर्त्यः । जुषस्व सू नो अध्वरं ॥ २ ॥ अमे द्युम्नेन जागृवे सहसः
सूनवाहुत । एदं बर्हिः सदो मम ॥ ३ ॥ अमे विश्वेभिरग्निभि-
देवेभिर्महया गिरः । यज्ञेषु ये उ चायवः ॥ ४ ॥ अमे दा दाणुषे
रयिं वीरवतं परीणसं । शिशीहि नः सूनुमतः ॥ ५ ॥ २४ ॥

259
॥ २५ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ १-३. ५ अग्निः । ४ इन्द्रापो ॥ विराट् ॥

॥ २५ ॥ अमे दिवः सूनुरसि प्रचेतास्तना पृथिव्या उत वि-
श्ववेदा अथग्देवा इह यजा चिकित्वः ॥ १ ॥ अग्निः सनोति

अ० ३. अ० १. व० २५.] ॥ २२६ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २५.

षंतां यज्ञं अद्रुहः अनमीवाः इषः महीः ॥ ४ ॥ इळां अमे पुरुऽदंसं
सनिंगोः शश्वत्ऽतमं हवमानाय साध स्यात् नः सूनुः तनयः वि-
जाऽवा अमे सा ते सुऽमतिः भूतु अस्मे ॥ ५ ॥ २२ ॥

॥ २३ ॥ निऽमथितः सुऽधितः आ सधऽस्थे युवां कविः अध्व-
रस्य प्रऽनेता जूर्यत्ऽसु अग्निः अजरः वनेषु अत्र दधे अमृतं जा-
तऽवेदाः ॥ १ ॥ अमथिष्टां भारता रेवत् अग्निं देवऽश्रवाः देवऽवातः
सुऽदक्षं अमे वि पश्य बृहता अभि राया इषां नः नेता भवतात्
अनु द्यून् ॥ २ ॥ दशं क्षिपः पूर्वं सी अजीजनन् सुऽजातं मातृषु मि-
यं अग्निं स्तुहि देवऽवातं देवऽश्रवः यः जनानां असत् वशी ॥ ३ ॥
नि त्वा दधे वरे आ पृथिव्याः इळायाः पदे सुदिनऽत्वे अह्ना दृषत्-
ऽवत्यां मानुषे आपयायां सरस्वत्यां रेवत् अमे दिदीहि ॥ ४ ॥ इळां
अमे पुरुऽदंसं सनिंगोः शश्वत्ऽतमं हवमानाय साध स्यात् नः
सूनुः तनयः विजाऽवा अमे सा ते सुऽमतिः भूतु अस्मे ॥ ५ ॥ २३ ॥

॥ २४ ॥ अमे सहस्व पृतनाः अभिऽमातीः अप अस्थ दुस्तरः
तरन् अरातीः वर्चः धाः यज्ञऽवाहसे ॥ १ ॥ अमे इळा सं इध्यसे वी-
तिऽहोचः अमर्त्यः जुषस्व सु नः अध्वरं ॥ २ ॥ अमे द्युम्नेन जागृवे
सहसः सूनो आऽहुत आ इदं बर्हिः सदः मम ॥ ३ ॥ अमे विश्वेभिः
अग्निऽभिः देवेभिः महय गिरः यज्ञेषु ये जुं चायवः ॥ ४ ॥ अमे दाः
दाशुषे रयिं वीरऽवतं परीणसं शिशीहि नः सूनुऽमतः ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥ २५ ॥ अमे दिवः सूनुः असि प्रऽचेताः तना पृथिव्याः उत वि-
श्वऽवेदाः अध्वक् देवान् इह यज्ञ चिकित्वः ॥ १ ॥ अग्निः सनोति

अ० ३, अ० १, व० २७.] ॥ २२७ ॥ [म० ३, अ० २, सू० २६.

वीर्याणि विद्वान्सनोति वाजममृताय भूषन । स नो देवाँ
एह वह पुरुक्षो ॥ २ ॥ अग्निर्द्वावापृथिवी विश्वजन्ये आ भाति
देवी अमृते अमूरः । क्षयन्वाजैः पुरुश्चंद्रो नमोभिः ॥ ३ ॥ अम
इंद्रश्च दाशुषो दुरोणे सुतावतो यज्ञमिहोप यातं । अमर्धता
सोमपेयाय देवा ॥ ४ ॥ अग्ने अपां समिध्यसे दुरोणे नित्यः सूनो
सहसो जातवेदः । सधस्थानि मह्यमान ऊती ॥ ५ ॥ २५ ॥

२६०
॥ २६ ॥ १-६. ८. ९ विश्वामित्रः । ७ आत्मा ॥ १-३ वैश्वानरः । ४-६ मरुतः ।
७. ८ अग्निरात्मा वा । ९ विश्वामित्रोपाध्यायः ॥ १-६ जगती । ७-९ चिष्टुषः ॥

॥ २६ ॥ वैश्वानरं मनसापि निचाय्या हविष्मतो अनुषत्यं स्व-
र्विदं । सुदानुं देवं रथिरं वसूयवो गीर्भी रण्वं कुशिकासो हवामहे
॥ १ ॥ तं शुभ्रमग्निमवसे हवामहे वैश्वानरं मातरिश्वा नमुक्थ्य ।
बृहस्पतिं मनुषो देवतातये विप्रं श्रोतारमतिथिं रघुष्यदं ॥ २ ॥
अश्वो न क्रंदजनिभिः समिध्यते वैश्वानरः कुशिकेभिर्युगेयुगे ।
स नो अग्निः सुवीर्यं स्वश्वं दधातु रत्नममृतेषु जागृविः ॥ ३ ॥
प्र यंतु वाजास्तविषीभिरग्नयः शुभे संमिथ्याः पृषतीरयुक्षत ।
बृहदुक्षो मरुतो विश्ववेदसः प्र वैपयंति पर्वताँ अदाँभ्याः ॥ ४ ॥
अग्निश्चियो मरुतो विश्वकृष्टय आ त्वेषमुयमव ईमहे वयं । ते
स्वानिनो रुद्रिया वर्षनिर्णिजः सिंहा न हेषक्रतवः सुदानवः
॥ ५ ॥ २६ ॥ वातंवातं गुणंगणं सुगस्तिभिरग्नेभामं मरुतामोज
ईमहे । पृषदश्वासो अनवभराधसो गंतारो यज्ञं विदथेषु धीराः
॥ ६ ॥ अग्निरस्मि जन्मना जातवेदा घृतं मे चक्षुरमृतं म आमन ।
अर्कस्त्रिधातु रजसो विमानोऽजसो घर्मो हविरस्मि नाम ॥ ७ ॥
त्रिभिः पवित्रैरपुषोऽयं क हृदा मतिं ज्योतिरनु प्रजानन । व-
षिष्ठं रत्नमकृत स्वधाभिरादिद्यावापृथिवी पर्यपश्यत् ॥ ८ ॥ श-

अ०३. अ०१. व०२७.] ॥ २२७ ॥ [म०३. अ०२. सू० २६.]

वी॒र्या॑णि वि॒द्वान् स॒नोति॑ वा॒जं अ॒मृता॑य भू॒षन् सः नः दे॒वान् आ
इ॒ह व॒ह पु॒रुऽक्षो॑ ॥२॥ अ॒ग्निः द्या॒वा पृ॒थि॒वी वि॒श्वऽज॑न्ये० आ॒भा
ति॑ दे॒वी अ॒मृते॑ अ॒मूरः॑ क्ष॒यन् वा॒जैः पु॒रुऽच॑न्द्रः नमः॑ऽभिः ॥ ३ ॥
अ॒ग्ने इ॒न्द्रः च॒ दा॒शुषः॑ दु॒रो॒णे सु॒तऽव॑तः य॒ज्ञं इ॒ह उप॑ या॒तं अ॒म॒र्धता॑
सो॒मऽपे॒याय॑ दे॒वा ॥४॥ अ॒ग्ने अ॒पां सं इ॒ध्यसे॑ दु॒रो॒णे नित्यः॑ सू॒नो
स॒हसः॑ जा॒तऽवे॒दः स॒धऽस्था॑नि म॒ह्यमा॑नः ऊ॒ती ॥ ५ ॥ २५ ॥

॥२६॥ वै॒श्वान॒रं म॒नसा॑ अ॒ग्निं निऽचा॒य्य ह॒विष्म॑तः अ॒नुऽस॒त्यं
स्वः॑ऽवि॒दं सु॑ऽदा॒नुं दे॒वं र॒थि॒रं व॒सुऽय॑वः गीः॑ऽभिः ए॒षं कु॑शि॒कासः॑
ह॒वाम॒हे ॥१॥ तं शु॒भ्रं अ॒ग्निं अ॒वसे॑ ह॒वाम॒हे वै॒श्वान॒रं मा॒तरि॑श्वानं
उ॒क्थ्यं बृ॒हस्प॑तिं म॒नुषः॑ दे॒वऽता॑तये वि॒प्रं श्रो॑ता॒रं अ॒तिथिं॑ र॒घुऽ
ऽस्य॑दा॒ ॥२॥ अ॒श्वः न क॑न्द॒न् जनि॑ऽभिः सं इ॒ध्यते॑ वै॒श्वान॒रः कु॑शि॒केभिः
यु॒गेऽयु॑गे सः नः अ॒ग्निः सु॑ऽवी॒र्यं सु॑ऽअ॒श्वं द॒धातु॑ रत्नं अ॒मृते॑षु जा॒
गृ॒विः ॥३॥ प्र॒ यन्तु॑ वा॒जाः त॒विषी॑भिः अ॒ग्नयः॑ शु॒भे संऽमि॑श्राः पृ॒
ष॒तीः अ॒युक्ष॑त बृ॒हत्तऽउ॒क्षः म॒रुतः॑ वि॒श्वऽवे॒दसः॑ प्र वे॒पय॑न्ति प॒र्व॒
ता॒न् अ॒दा॒भ्याः ॥४॥ अ॒ग्निऽश्रि॑यः म॒रुतः॑ वि॒श्वऽकृ॑ष्टयः आ त्वे॒षं
उ॒ग्रं अ॒वः ई॒महे॑ व॒यं ते स्वा॒निनः॑ रु॒द्रियाः॑ व॒र्षेऽनि॑र्निजः सि॒न्हाः
न हे॒षऽक॑तवः सु॑ऽदा॒नवः ॥५॥ २६॥ वा॒तं॑ऽवा॒तं ग॒णं॑ऽग॒णं सु॒ग॒
स्ति॑ऽभिः अ॒ग्नेः भा॑मं म॒रुता॑ ओ॒जः ई॒महे॑ पृ॒षतऽअ॒श्वसः॑ अ॒नव॒
भऽरा॑धसः ग॒न्ता॑रः य॒ज्ञं वि॒दथे॑षु धी॒राः ॥६॥ अ॒ग्निः अ॒स्मि ज॑न्म॒ना
जा॒तऽवे॒दाः घृ॑तं मे चक्षुः अ॒मृते॑ मे आ॒सन॑ अ॒र्कः चि॒ऽधा॒तुः रज॑सः
वि॒ऽमा॒नः अ॒जस्रः॑ घ॒र्मः ह॒विः अ॒स्मि ना॑म ॥ ७ ॥ चि॒ऽभिः प॒वित्रैः॑
अ॒पुपो॑त् हि अ॒र्कह॒दा म॒तिं ज्यो॑तिः अ॒नु प्र॑ऽजा॒नन् व॒र्षिष्ठं॑ रत्नं
अ॒कृत॑ स्व॒धाभिः॑ आ॒त् इ॒त् द्या॒वा पृ॒थि॒वी परि॑ अ॒पश्य॑त् ॥८॥ ग॒-

तथा॒र॒मु॒त्स॒म॒क्षी॒य॒मा॒णं॒ वि॒प॒श्चितं॑ पि॒तरं॒ व॒क्त्रा॒नां । मे॒ळिं म॒द॒तं
पि॒त्रो॒रु॒प॒स्थे॒ तं रो॒द॒सी पि॒पृतं॑ स॒त्य॒वा॒चं ॥ ९ ॥ २७ ॥

261

॥ २७ ॥ १-१५ विश्वामित्रः ॥ १ ऋतव अग्निर्वा । २-१५ अग्निः ॥ गायत्री ॥

॥ २७ ॥ प्र वो॒ वा॒जा अ॒भि॒द्य॒वो ह॒वि॒ष्म॒तो घृ॒ता॒च्या । दे॒वा-
ञ्जि॒गा॒ति॒ सु॒म॒न॒युः ॥ १ ॥ ई॒ळे अ॒ग्निं वि॒प॒श्चितं॑ गि॒रा य॒ज्ञ॒स्य॒ सा॒ध॒नं ।
श्रु॒ष्टी॒वा॒नं धि॒ता॒वा॒नं ॥ २ ॥ अ॒ग्ने श॒क्वे॒म ते व॒यं य॒मं दे॒व॒स्य॒ वा-
जि॒नः । अ॒ति॒ द्वे॒षां॒सि ते॒रे॒म ॥ ३ ॥ स॒मि॒ध्य॒मा॒नो अ॒ध्व॒रे॒ऽग्निः
पा॒व॒क ई॒ड्यः । शो॒चि॒ष्के॒ण॒स्त॒मी॒महे ॥ ४ ॥ पृ॒थु॒पा॒जा अ॒म॒र्त्यो
घृ॒त॒नि॒रि॒ण्व॒स्वा॒हु॒तः । अ॒ग्निर्य॒ज्ञ॒स्य॒ ह॒व्य॒वा॒द् ॥ ५ ॥ २८ ॥ तं स॒वा॒धो
य॒त॒सु॒च इ॒त्या धि॒या य॒ज्ञ॒व॒तः । आ च॒क्रु॒र॒ग्नि॒मृ॒तये॑ ॥ ६ ॥ हो॒ता
दे॒वो अ॒म॒र्त्यः पु॒र॒स्ता॒दि॒ति मा॒य॒या । वि॒द॒या॒नि प्र॒चो॒द॒यन् ॥ ७ ॥
वा॒जी वा॒जे॒षु धी॒यते॑ऽध्व॒रे॒षु प्र णी॒यते॑ । वि॒प्रो य॒ज्ञ॒स्य॒ सा॒ध॒नः
॥ ८ ॥ धि॒या च॒क्रे वे॒रे॒ण्यो भू॒ता॒नां ग॒र्भ॒मा द॒धे । द॒क्षा॒स्य पि॒तरं॑
त॒ना ॥ ९ ॥ नि त्वा॑ द॒धे वे॒रे॒ण्यं द॒क्षा॒स्ये॒ळा स॒ह॒स्कृ॒त । अ॒ग्ने सु॒दी॒-
ति॒मु॒शि॒जं ॥ १० ॥ २९ ॥ अ॒ग्निं य॒तु॒र॒म॒प्सु॒र॒मृ॒तस्य॒ यो॒गे व॒नु॒षः ।
वि॒प्रा वा॒जैः स॒मि॒ध॒ते ॥ ११ ॥ ऊ॒र्जा न॒पा॒त॒म॒ध्व॒रे दी॒दि॒वां॒स॒मु॒प॒-
द्य॒वि । अ॒ग्नि॒मी॒ळे क॒वि॒क्र॒तुं ॥ १२ ॥ ई॒ळ॒न्यो न॒म॒स्य॒स्ति॒र॒स्त॒-
मां॒सि द॒र्श॒तः । स॒म॒ग्नि॒रि॒ध्य॒ते वृ॒षा ॥ १३ ॥ वृ॒षो अ॒ग्निः स॒मि॒-
थ्य॒तेऽश्वो॒ न दे॒व॒वा॒ह॒नः । तं ह॒वि॒ष्म॒त ई॒ळ॒ते ॥ १४ ॥ वृ॒ष॒णं त्वा
व॒यं वृ॒ष॒न्वृ॒ष॒णः स॒मि॒धी॒महि॑ । अ॒ग्ने दी॒द्य॒तं वृ॒ह॒त ॥ १५ ॥ ३० ॥

262

॥ २८ ॥ १-६ विश्वामित्रः ॥ अग्निः ॥ १. २. ६ गायत्री । ३ उष्णाक । ४ विदुषः । ५ जगती ॥

॥ २८ ॥ अ॒ग्ने जु॒ष॒स्व नो ह॒विः पु॒रो॒ळा॒णं जा॒त॒वे॒दः । प्रा॒तः॒सा॒वे
धि॒या॒व॒सो ॥ १ ॥ पु॒रो॒ळा अ॒ग्ने प॒च॒त॒स्तु॒भ्यं वा घा॒ परि॒ष्कृ॒तः । तं
जु॒ष॒स्व य॒वि॒ष्ठ्य ॥ २ ॥ अ॒ग्ने वी॒हि पु॒रो॒ळा॒ण॒मा॒हु॒तं ति॒रो अ॒ह॒न्यं ।

अ० ३. अ० १. व० ३१.] ॥ २२८ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २८.

तऽधारं उत्सं अक्षीयमाणं विप्रऽचितं पितरं वक्त्रानां मेळिं म-
दंतं पित्रोः उपऽस्थे तं रोदसी पिपृतं सत्यऽवाचं ॥ ९ ॥ २७ ॥

॥ २७ ॥ प्र वः वाजाः अभिऽद्यवः हविष्मंतः घृताच्या देवान्
जिगाति सुस्रयुः ॥ १ ॥ ईळे अमिं विप्रऽचितं गिरा यज्ञस्य साधनं
श्रुष्टीऽवानं धितऽवानं ॥ २ ॥ अमे शकेम ते वयं यमं देवस्य वाजि-
नः अति द्वेषांसि तरेम ॥ ३ ॥ संऽद्ध्यमानः अध्वरे अमिः पावकः
ईड्यः शोचिऽकेशः तं ईमहे ॥ ४ ॥ पृथुऽपाजाः अमर्त्यः घृतऽनि-
निक्सुऽआहुतः अमिः यज्ञस्य हव्यऽवाट् ॥ ५ ॥ २८ ॥ तं सुऽबाधः य-
तऽसुचः इत्या धिया यज्ञऽवतः आ चक्रुः अमिं ऊतये ॥ ६ ॥ होता
देवः अमर्त्यः पुरस्तात् एति मायया विदधानि प्रऽचोदयन् ॥ ७ ॥
वाजी वाजेषु धीयते अध्वरेषु प्रनीयते विप्रः यज्ञस्य साधनः ॥ ८ ॥
धिया चक्रे वरेण्यः भूतानां गर्भं आ दधे दक्षस्य पितरं तना ॥ ९ ॥
नि त्वा दधे वरेण्यं दक्षस्य इळा सहऽकृत अमे सुऽदीतिं उशिर्जं
॥ १० ॥ २९ ॥ अमिं यंतुरं अपऽतुरं ऋतस्य योगे वनुषः विप्राः वाजैः
सं इधते ॥ ११ ॥ ऊर्जः नपातं अध्वरे दीदिऽवांसं उप द्यवि अमिं ई-
ळे कविऽक्रतुं ॥ १२ ॥ ईळैन्यः नमस्यः तिरः तमांसि दर्शतः सं अमिः
इध्यते वृषा ॥ १३ ॥ वृषो अमिः सं इध्यते अश्वः न देवऽवाहनः तं
हविष्मंतः ईळते ॥ १४ ॥ वृषणं त्वा वयं वृषन् वृषणः सं इधीमहि
अमे दीद्यतं बृहत् ॥ १५ ॥ ३० ॥

॥ २८ ॥ अमे जुषस्व नः हविः पुरोऽकाशं जातऽवेदः प्रातऽसावे
धियाऽवसो ॥ १ ॥ पुरोऽकाः अमे पचतः तुभ्यं वा घ परिऽकृतः तं
जुषस्व यविष्ठ्य ॥ २ ॥ अमे वीहि पुरोऽकाशं आऽहुतं तिरऽअह्व्यं

सहसः सूनुरस्यध्वरे हितः ॥३॥ माध्यंदिने सवने जातवेदः पु-
रोऽऽशमिह कवे जुषस्व । अग्ने यद्भस्य तव भागधेयं न प्र
मिनन्ति विदथेषु धीराः ॥४॥ अग्ने तृतीये सवने हि कानिषः
पुरोऽऽशं सहसः सूनवाहुतं । अथा देवेष्वध्वरं विपन्यया धा
रत्नवंतममृतेषु जागृविं ॥५॥ अग्ने वृधान आहुतिं पुरोऽऽशं
जातवेदः । जुषस्व तिरोऽऽह्व्यं ॥ ६ ॥ ३१ ॥

263

॥२९॥ १-१६ विश्वामित्रः ॥ १-४. ६-१६ अग्निः । ५ ऋत्विज अग्निर्वा ॥ १. ४. १०. १२
अनुष्टुप् । २. ३. ५. ७-९. १३. १६ त्रिष्टुप् । ६. ११. १४. १५ जगती ॥

॥२९॥ अस्तीदमधिमंथनमस्ति प्रजननं कृतं । एतां विश्व-
लीमा भराग्निं मंथाम पूर्वथा ॥१॥ अरण्योर्निहितो जातवेदा
गर्भे इव सुधितो गर्भिणीषु । दिवेदिव ईड्यो जागृवद्भिर्हविष्य-
द्भिर्मनुष्येभिरग्निः ॥२॥ उत्तानायामवभरा चिकित्वान्त्सद्यः प्रवी-
ता वृषणं जजान । अरुषस्तूपो रुशंस्य पाज इच्छायास्पृचो
वयुनेऽजनिष्ट ॥३॥ इच्छायास्त्वा पदे वयं नाभां पृथिव्या अधि ।
जातवेदो नि धीमह्यग्ने हव्याय वोळ्हवे ॥४॥ मंथता नरः कवि-
मद्वयंतं प्रचेतसममृतं सुप्रतीकं । यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तादग्निं
नरो जनयता सुशेव ॥५॥ ३२ ॥ यदी मंथंति बाहुभिर्वि रोचते-
ऽश्वो न वाज्यरूपो वनेष्वा । चिचो न यामन्नश्विनोरनिवृतः
परिवृणक्त्यश्मनस्तृणा दहन ॥६॥ जातो अग्नी रोचते चेकिता-
नो वाजी विप्रः कविशस्तः सुदानुः । यं देवास ईड्यं विश्वविद ह-
व्यवाहमदधुरध्वरेषु ॥७॥ सीद होतः स्व उ लोके चिकित्वान्त्सा-
दया यज्ञं सुकृतस्य योनौ । देवावीर्देवान्हविषा यजास्यग्ने बृहद्य-
जमाने वयो धाः ॥८॥ कृणोत धूमं वृषणं सखायोऽस्रधंत इतन
वाजमच्छ । अयमग्निः पृतनाषाद् सुवीरो येन देवासो असंहंत

अ० ३. अ० १. व० ३३.] ॥ २२९ ॥ [म० ३. अ० २. सू० २९.

सहसः सूनुः असि अध्वरे हितः ॥ ३ ॥ माध्यंदिने सर्वने जातऽवेदः
पुरोक्तांशं इह कवे जुषस्व अग्ने यद्ब्रह्मस्य तव भागऽधेयं न प्रमि-
नन्ति विदथेषु धीराः ॥ ४ ॥ अग्ने तृतीयं सर्वने हि कानिषः पुरोक्तांशं
सहसः सूनो आऽहुतं अथ देवेषु अध्वरं विपन्यया धाः रत्नंऽवन्तं
अमृतेषु जागृविं ॥ ५ ॥ अग्ने वृधानः आऽहुतिं पुरोक्तांशं जात-
ऽवेदः जुषस्व तिरऽअह्व्यं ॥ ६ ॥ ३१ ॥

॥ २९ ॥ अस्ति इदं अधिऽमंथनं अस्ति प्रऽजननं कृतं एतां वि-
ष्पन्ती आ भर अग्निं मंथाम पूर्वऽथा ॥ १ ॥ अरण्योः निऽहितः
जातऽवेदाः गर्भऽऽवसुऽधितः गर्भिणीषु दिवेऽदिवे ईड्यः जा-
गृवतऽभिः हविष्मन्तऽभिः मनुष्येभिः अग्निः ॥ २ ॥ उत्तानायाम् अव-
भर चिकित्वान सद्यः प्रऽवीता वृषणं जजान अरुपऽस्तूपः रुशत
अस्य पाजः इक्तायाः पुत्रः वयुने अजनिष्ट ॥ ३ ॥ इक्तायाः त्वा पदे
वयं नाभा पृथिव्याः अधि जातऽवेदः नि धीमहि अग्ने हव्याय
वोळ्हवे ॥ ४ ॥ मंथन्त नरः कविं अद्वयन्तं प्रऽचेतसं अमृतं सुऽप्रती-
कं यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरस्तात् अग्निं नरः जनयत सुऽशेवं ॥ ५ ॥ ३० ॥
यदि मंथन्ति बाहुऽभिः वि रोचते अश्वः न वाजी अरुपः वनेषु आ-
चित्रः न यामन अश्विनोः अनिवृतः परिवृणक्ति अश्वमनः तृणा-
दहन ॥ ६ ॥ जातः अग्निः रोचते चेकितानः वाजी विप्रः कवि-
ऽशस्तः सुऽदानुः यं देवासः ईड्यं विश्वऽविदं हव्यऽवाहं अदधुः
अध्वरेषु ॥ ७ ॥ सीदं होतः स्वे ऊं लोके चिकित्वान सादय यज्ञं सु-
ऽकृतस्य योनौ देवऽअवीः देवान हविषा यजासि अग्ने बृहत्
यजमाने वयः धाः ॥ ८ ॥ कृणीत धूमं वृषणं सखायः असेधन्तः इतन
वाजं अच्छ अयं अग्निः पृतनाषाद् सुऽवीरः येन देवासः असहन्त

अ० ३. अ० २. व० १.] ॥ २३० ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३०.

दस्यून ॥ ९॥ अयं ते योनिर्ऋत्वियो यतो जातो अरोचथाः ।
तं जानन्नग्न आ सीदाथा नो वर्धया गिरः ॥ १० ॥ ३३ ॥ तनून-
पादुच्यते गर्भे आसुरो नराशंसो भवति यद्विजायते । मातरि-
श्वा यदमिमीत मातरि वातस्य सगो अभवत्सरीमणि ॥ ११ ॥
सुनिर्मथा निर्मथितः सुनिधा निहितः कविः । अग्ने स्वध्वरा
कृणु देवान्देवयते यज ॥ १२ ॥ अजीजनन्नमृतं मर्त्यासोऽस्त्रेमाणं
तरणिं वीळुजंभं । दग्धं स्वसारो अयुवः समीचीः पुमांसं जा-
तमभि सं रभन्ते ॥ १३ ॥ प्र सप्तहोता सनकादरोचत मातुरुपस्थे
यदशोचदूधनि । न नि मिषति सुरणो दिवेदिवे यदसुरस्य
जठरादजायत ॥ १४ ॥ अमित्रायुधो मरुतामिव प्रयाः प्रथम-
जा ब्रह्मणो विश्वमिद्धिदुः । द्युम्नवद्ब्रह्म कुशिकास एरि ए-
कएको दमे अग्निं समीधिरे ॥ १५ ॥ यदद्य त्वा प्रयति यज्ञे अ-
स्मिन्होतश्चिकित्वोऽवृणीमहीह । ध्रुवमया ध्रुवमुतागमिष्ठाः
प्रजानन्विद्धाँ उप याहि सोमं ॥ १६ ॥ ३४ ॥ १ ॥ २ ॥

264

॥ ३० ॥ १-२२ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३० ॥ इच्छंति त्वा सोम्यासः सखायः सुन्वंति सोमं दधति
प्रयांसि । तितिष्ठन्ते अभिशस्तिं जनानामिन्द्र त्वदा कश्चन हि
प्रकेतः ॥ १ ॥ न ते दूरे परमा चिद्रजास्या तु प्र याहि हरिवो
हरिभ्यां । स्थिराय वृष्णे सर्वना कृतेमा युक्ता यावाणः स-
मिधाने अग्नौ ॥ २ ॥ इंद्रः सुशिप्रो मघवा तरुचो महावात-
स्तुविकूर्मिर्ऋधावान् । यदुयो धा बाधितो मर्त्येषु कृणुत्या ते
वृषभ वीर्याणि ॥ ३ ॥ त्वं हि ष्मा च्यावयन्नच्युतान्येको वृचा
चरसि जिघ्रमानः । तव द्यावापृथिवी पर्वतासोऽनु व्रताय नि-

दस्यून ॥१॥ अयं ते योनिः ऋत्विजः यतः जातः अरोचथाः तं जानन्न अग्ने आसीद् अथ नः वर्धय गिरः ॥१०॥३३॥ तनूऽनपात् उच्यते गर्भैः आसुरः नराशंसः भवति यत् विऽजायते मातरिष्वा यत् अमिमीत मातरि वातस्य सर्गः अभवत् सरीमणि ॥११॥ मुनिऽमथा निऽमथितः सुऽनिधा निऽहितः कविः अग्ने सुऽअध्वरा कृणु देवान् देवऽयते यज ॥१२॥ अजीजनन् अमृतं मर्त्यासः अस्मेमाणं तरणिं वीळुऽजंभं दशं स्वसारः अयुवं संऽईचीः पुमांसं जातं अभि सं रभंते ॥१३॥ प्र सप्तऽहोता सनकात् अरोचत मातुः उपऽस्थे यत् अशौचत् ऊर्ध्वनिन नि मिषति सुऽरणः दिवेऽदिवे यत् असुरस्य जठरात् अजायत ॥१४॥ अमित्रऽयुधः मरुतांऽइव प्रऽयाः प्रथमऽजाः ब्रह्मणः विश्वं इत् विद्ः द्युम्नऽवत् ब्रह्म कुशिकासः आ ईरिरे एकऽएकः दमे अग्निं सं ईधिरे ॥१५॥ यत् अद्य त्वा प्रऽयति यज्ञे अस्मिन् होतः चिकित्वः अवृणीमहि इह ध्रुवं अयाः ध्रुवं उत अशमिष्टाः प्रऽजानन् विद्वान् उपं याहि सोमं ॥१६॥३४॥१॥२॥

॥ ३० ॥ इच्छंति त्वा सोम्यासः सखायः सुन्वंति सोमं दधति प्रयांसि तितिष्ठंते अभिऽशस्तिं जनानां इंद्र त्वत् आ कः च न हि प्रऽकेतः ॥१॥ न ते दूरे परमा चित् रजांसि आ तु प्र याहि हरिऽवः हरिऽभ्यां स्थिराय वृष्णे सवना कृता इमा युक्ताः यावाणः संऽइधाने अग्नौ ॥२॥ इंद्रः सुऽशिप्रः मघऽवा तरुत्रः महाऽवातः तुविऽकूर्मिः ऋधावान् यत् उयः धाः बाधितः मर्त्येषु कृत्वा ते वृषभ वीर्याणि ॥३॥ त्वं हि स्म च्यवयन् अच्युतानि एकः वृत्रा चरसि जिघ्रमानः तव द्यावापृथिवी पर्वतासः अनुव्रताय नि-

मितेव तस्युः ॥४॥ उताभये पुरुहूत श्रवोभिरेको दृळ्हमवदो
 वृत्रहा सन् । इमे चिदिन्द्र रोदसी अपारे यत्संगृभ्णा मधवन्का-
 शिरित्ते ॥५॥१॥ प्र सू त इन्द्र प्रवता हरिभ्यां प्र ते वज्रः प्रमृ-
 णन्नेतु शत्रून् । जहि प्रतीचो अनूचः पराचो विश्वं सत्यं
 कृणुहि विष्टमस्तु ॥६॥ यस्मै धायुरदधा मर्त्यायाभक्तं चिद्भजते
 गेह्यं सः । भद्रा तं इन्द्र सुमतिर्घृताची सहस्रदाना पुरुहूत
 रातिः ॥७॥ सहदानुं पुरुहूत क्षियंतमहस्तमिन्द्र सं पिणक्कु-
 णारं । अभि वृत्रं वर्धमानं पियारुमपादमिन्द्र तवसा जघंथ
 ॥८॥ नि सामनामिषिरामिन्द्र भूमिं महीमपारां सदेने ससत्थ ।
 अस्तभ्राद्यां वृषभो अंतरिक्षमर्षत्वापस्त्वयेह प्रसूताः ॥९॥
 अलातृणो बल इन्द्र व्रजो गोः पुरा हंतोर्भयमानो व्यार ।
 सुगान्पथो अकृणोन्निरजे गाः प्रावन्वाणीः पुरुहूतं धमंतीः
 ॥१०॥२॥ एको द्वे वसुमती समीची इन्द्र आ पप्रौ पृथिवीमुत
 द्यां । उतांतरिक्षादभि नः समीक इषो रथीः संयुजः शूर
 वाजान् ॥११॥ दिशः सूर्यो न मिनाति प्रदिशा दिवेदिवे
 हर्यश्चप्रसूताः । सं यदानऋध्वन् आदिदशैर्विमोचनं कृणुते
 तत्त्वस्य ॥१२॥ दिदृक्षंत उपसो यामन्वक्तोर्विवस्वत्या महि
 चित्रमनीकं । विश्वे जानंति महिना यदागादिन्द्रस्य कर्म
 सुकृता पुरुणि ॥१३॥ महि ज्योतिर्निहितं वक्षणास्वामा
 पक्वं चरति विभ्रती गौः । विश्वं स्वाद्य संभृतमृस्रियायां
 यत्सीमिन्द्रो अदधाद्भोजनाय ॥१४॥ इन्द्र दृष्टं यामकोशा अ-
 भूवन्यज्ञाय शिष्टं गृणते सखिभ्यः । दुर्मायवो दुरेवा मर्त्यासो
 निषंगिणो रिपवो हन्तासः ॥१५॥३॥ सं घोषः शृण्वेऽवमैर-
 मित्रैर्जही न्येष्वशनिं तपिष्ठां । वृश्चेमधस्ताद्वि रुजा सहस्व

मि॒ताऽइ॒व त॒स्युः॥४॥ उ॒त अ॒भये॒ पुरु॑ऽहू॒त श्र॒वःऽभिः॒ एकः॒ दृ॒ळ्हं
 अ॒वदः॒ वृ॒त्रऽहा॒ सन॒ इमे॒ चि॒त् इ॒न्द्रो॒दसी॒ अपा॒रे॒ यत् सं॒ऽगृ॒भणाः
 म॒घऽव॒न् का॒शिः इ॒त् ते॒ ॥५॥१॥ प्र॒ सु ते॒ इ॒न्द्र प्र॒ऽवता॑ ह॒रिऽभ्यां॑ प्र॒ ते
 व॒ज्रः प्र॒ऽमृ॒णन् ए॒तु श॒त्रून् ज॒हि प्र॒ती॒चः अ॒नू॒चः प॒रा॒चः वि॒श्वे स॒त्यं
 कृ॒णु॒हि वि॒ष्टं अ॒स्तु ॥६॥ यस्मै॑ धा॒युः अ॒द॒धाः म॒र्त्या॒य अ॒भक्तं॑ चि॒त्
 भ॒ज॒ते गे॒ह्यं सः॒ भ॒द्रा ते॒ इ॒न्द्र सु॒ऽम॒तिः घृ॒ता ची॑ सह॒स्रं॒ऽदा॒ना पु॒रु॑ऽहू॒-
 त॒ रा॒तिः॥७॥ सह॒ऽदा॑नुं पु॒रु॑ऽहू॒त क्षि॒यंतं॑ अ॒ह॒स्तं इ॒न्द्र सं पि॒णक् कु॒-
 णा॑रुं अ॒भि वृ॒त्रं व॒र्ध॒मानं॑ पि॒या॑रुं अ॒पादं॑ इ॒न्द्र त॒वसा॑ ज॒घंथ ॥८॥
 नि॒सा॒म॒नां इ॒षि॒रां इ॒न्द्र भूमि॑ म॒ही अ॒पा॒रां म॒द॒ने स॒स॒त्थ अ॒स्त॒भ्रा॒-
 त॒ द्यां वृ॒ष॒भः अ॒न्तरि॑क्षं अ॒र्ध॒तु आ॒पः त्वया॑ इ॒ह प्र॒ऽसू॒ताः॥९॥ अ॒-
 ला॒तृ॒णः व॒लः इ॒न्द्र व॒ज्रः गोः॒ पुरा॑ ह॒न्तोः भ॒य॒मानः वि॒ आ॒रु सु॒ऽगा॒न्
 प॒थः अ॒कृ॒णो॒त् निः॒ऽअ॒जे॒गाः प्र॒ आ॒व॒न् वा॒णीः पु॒रु॑ऽहू॒तं ध॒मंतीः
 ॥१०॥२॥ एकः॒ द्वे॒ वसु॑ऽम॒ती॒ सं॒ऽइ॒ची॒ इ॒न्द्रः आ॒ प॒प्रौ पृ॒थि॒वी उ॒त
 द्यां उ॒त अ॒न्तरि॑क्षात् अ॒भि नः॒ सं॒ऽइ॒के इ॒षः र॒थीः स॒ऽयु॒जः शू॒र वा॒-
 जा॒न् ॥११॥ दि॒शः सूर्यः॑ न मि॒ना॒ति प्र॒ऽदि॒ष्टाः दि॒वेऽदि॒वे ह॒र्य॑श्च॒-
 ऽप्र॒सू॒ताः सं यत् आ॒न॒ट् अ॒ध्व॒नः आ॒त् इ॒त् अ॒श्वैः वि॒ऽमो॒च॒नं कृ॒णु॒-
 ते॒ तत् तु अ॒स्य ॥१२॥ दि॒दृक्ष॑न्ते उ॒षसः॒ या भ॑न् अ॒क्तोः वि॒वस्व॑त्याः
 म॒हि चि॒त्रं अ॒नी॒कं वि॒श्वे जा॒न॒न्ति॒ म॒हि॒ना यत् आ॒ अ॒गा॒त् इ॒न्द्रस्य॑
 क॒र्म सु॒ऽकृ॒ता पु॒रु॒णि ॥१३॥ म॒हि ज्यो॒तिः नि॒ऽहि॒तं व॒क्ष॒णा॒सु आ॒-
 मा प॒क्कं च॒र॒ति वि॒भ्र॒ती गौः॒ वि॒श्वे स्वा॒न्नं सं॒ऽभृ॒तं उ॒स्रि॒या॒यां यत्
 सी॒ इ॒न्द्रः अ॒द॒धा॒त् भो॒ज॒ना॒य ॥१४॥ इ॒न्द्र दृ॒क्ष्य॒ या म॒ऽको॒शाः अ॒भू॒व॒न्
 य॒ज्ञाय॑ शि॒क्षु गृ॒ण॒ते स॒खि॒ऽभ्यः दुः॒ऽमा॒यवः॒ दुः॒ऽए॒वाः म॒र्त्या॒सः
 नि॒षंगि॑णः रि॒पवः॒ ह॒न्वा॒सः ॥१५॥३॥ सं घो॑षः शू॒ण्वे अ॒व॒मैः अ॒मि॒-
 चैः ज॒हि नि॒ ए॒षु अ॒शनि॑ तपि॒ष्टां वृ॒श्च ई॒ अ॒ध॒स्ता॒त् वि॒रु॒ज॒ सह॒स्व

ज॒हि र॒क्षो म॒घव॒न्ध॒यस्व ॥ १६ ॥ उ॒र्व॒ह र॒क्षः स॒हमूल॑मिन्द्र
 वृ॒श्वा म॒ध्यं प्र॒त्ययं॑ शृणीहि । आ की॒वतः॑ सल॒लूकं॑ च॒कर्ष
 ब्रह्म॒द्विषे॑ तपु॒षिं हे॒तिम॑स्य ॥ १७ ॥ स्व॒स्तये॑ वा॒जिभि॑श्च प्र॒णेतः॑
 सं यन्म॒हीरि॑ष आ॒सत्ति॑ पूर्वीः । रा॒यो व॒तारो॑ बृ॒हतः॑ स्या॒-
 मा॒स्मे अ॒स्तु भ॒ग इ॒न्द्र प्र॒जावा॑न् ॥ १८ ॥ आ नो॑ भ॒र भ॒गमि॑न्द्र
 द्यु॒मन्तं॑ नि ते दे॒णस्य॑ धीमहि प्र॒रेके॑ । ऊ॒र्व इ॒व प॒प्रथे॑ का॒मो
 अ॒स्मे त॒मा पृ॒ण व॒सुप॑ते व॒सूनां॑ ॥ १९ ॥ इ॒मं का॒मं म॑न्द॒या
 गो॒भि॒रश्वै॑श्च॒न्द्रव॑ता रा॒धसा॑ प॒प्रथ॑श्च । स्व॒र्यवो॑ म॒तिभि॑स्तु॒भ्यं
 वि॒प्रा इ॒न्द्राय॑ वा॒हः कु॒शिका॑सो अ॒क्रन् ॥ २० ॥ आ नो॑ गो॒त्रा
 द॒र्हेहि॑ गो॒पते॑ गाः स॒म॒स॒भ्यं स॒नयो॑ य॒न्तु वा॒जाः । दि॒वक्षा
 अ॒सि वृ॒षभ॑ स॒त्यशु॑ष्मोऽ॒स॒भ्यं सु॑ म॒घव॑न्बोधि गो॒दाः ॥ २१ ॥
 शु॒नं हु॒वेम॑ म॒घवा॑न्मि॒न्द्रम॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तमं॑ वा॒जसा॑तौ । शृ॒खं-
 त॒मु॒यमू॒तये॑ स॒मत्सु॑ घ॒न्तं वृ॒त्राणि॑ सं॒जितं॑ ध॒नानां॑ ॥ २२ ॥ ४ ॥

265 ॥ ३१ ॥ १-२२ विश्वामित्रः कुशिको वा ॥ इन्द्रः ॥ विष्टप ॥

॥ ३१ ॥ शा॒स॒द्वहि॑र्दे॒हितु॑र्न॒प्यं गा॒द्वि॒धौ च॒तस्य॑ दी॒धितिं॑
 स॒पर्य॑न् । पि॒ता य॒च्च दु॒हितुः॑ से॒कमृ॑जन्तं श॒ग्न्येन॑ म॒नसा॑
 द॒धन्वे॑ ॥ १ ॥ न जा॒मये॑ ता॒न्वो रि॒क्थम॑रि॒क्चका॑र ग॒र्भं स॒-
 नितु॑र्नि॒धानं॑ । यदी॑ मा॒तरो॑ ज॒नय॑न्त॒ वह्नि॑म॒न्यः क॑र्ता
 सु॒कृतो॑र॒न्य च॒न्धन् ॥ २ ॥ अ॒ग्निजै॑ज्ञे जु॒ह्वा॒रेज॑मानो म॒ह-
 स्पृ॒चाँ अ॒रुष॑स्य प्र॒यक्षे॑ । म॒हान्ग॒र्भो म॒ह्या जा॑त॒मेषां॑ म॒ही
 प्र॒वृ॒द्धये॑ष्यस्य य॒ज्ञैः ॥ ३ ॥ अ॒भि जै॒वीर॑स॒चन्त॑ स्पृ॒धानं॑ म॒हि
 ज्यो॒ति॒स्तम॑सो नि॒र॒जान॑न् । तं जा॒न॒तीः प्र॒त्युदा॑यन्नु॒षासः॑
 प॒तिर्ग॒वा॒मभ॑व॒देक॑ इ॒न्द्रः ॥ ४ ॥ वी॒ळौ स॒तीर॑भि धी॒रा अ॒तृ॒द-
 न्ना॒चाहि॑न्व॒न्मन॑सा स॒प्र वि॒प्राः । वि॒श्वाम॑वि॒न्दन्प॒थ्यामू॒तस्य॑ प्र॒-

ज॒हि र॒क्षः म॒घऽव॒न् र॒धय॑स्व ॥ १६ ॥ उ॒त् वृ॒ह र॒क्षः स॒हऽमू॒लं इं॒द्र वृ॒श्च
 म॒ध्यं प्र॒ति अ॒यं शृ॒णीहि॒ आ की॑ व॒तः स॒ल लू॒कं च॒क र्थ॒ ब्र॒ह्मऽद्वि॒षे त-
 पु॒षि हे॒तिं अ॒स्य ॥ १७ ॥ स्व॒स्तये॑ वा॒जिऽभिः च॒ प्रऽने॒तः सं॒ यत् म॒हीः
 इ॒षः आऽस॒त्सि पू॒र्वीः रा॒यः वं॒तारः बृ॒ह॒तः स्या॒म अ॒स्मे अ॒स्तु भ॒गः
 इं॒द्र प्र॒जाऽवा॒न् ॥ १८ ॥ आ॒नः भ॒र॒भगं इं॒द्र द्युऽमं॒तं नि॒ते दे॒ष्णस्य॑ धी-
 म॒हि प्रऽरे॒के ऊ॒र्वःऽइ॒व प॒प्रथे॑ का॒मः अ॒स्मे तं आ॒ पृ॒ण व॒सुऽप॒ते
 व॒सूनां ॥ १९ ॥ इ॒मं का॒मं म॒न्द॒य गो॒भिः अ॒श्वैः च॒न्द्रऽव॒ता रा॒धसा॑ प-
 प्रथं॑ च॒ स्वःऽय॒वः म॒तिऽभिः॑ तु॒भ्यं वि॒प्राः इं॒द्राय॑ वा॒हः कु॒शि॒कासः
 अ॒क्र॒न् ॥ २० ॥ आ॒नः गो॒त्रा दृ॒ष्टेहि॒ गोऽप॒ते गाः सं अ॒स्मभ्यं॑ स॒नयः
 यं॒तु वा॒जाः दि॒वक्षाः॑ अ॒सि वृ॒षभ॒ सत्यऽशु॒ष्मः अ॒स्मभ्यं॑ सु म॒घ-
 ऽव॒न् बो॒धि गोऽदाः ॥ २१ ॥ शु॒नं हु॒वेम॒ म॒घऽवा॒नं इं॒द्र अ॒स्मिन् भ॒रे
 नृऽत॒मं वा॒जऽसा॒तौ शृ॒ण्वं॒तं उ॒यं ऊ॒तये॑ स॒मत्ऽसु॒ घं॒तं वृ॒त्राणि॑
 संऽजि॒तं ध॒ना॒नां ॥ २२ ॥ ४ ॥

॥ ३१ ॥ शा॒स॒त् व॒हिः दु॒हितुः न॒प्यं गा॒त् वि॒द्वान् ऋ॒तस्य॑ दी॒धि-
 तिं स॒पर्य॑न् पि॒ता य॒च्च दु॒हितुः से॒कं ऋ॒जन् सं श॒ग्म्ये॒न मन॑सा द-
 ध॒न्वे ॥ १ ॥ न जा॒मये॑ ता॒न्वः रि॒क्थं अ॒रेक् च॒कार॑ ग॒र्भं स॒नितुः॑ नि-
 ऽधा॒नं यदि॑ मा॒तरः॑ ज॒नय॑न्त व॒हिं अ॒न्यः क॒र्ता सुऽकृ॒तोः अ॒न्यः
 ऋ॒धन् ॥ २ ॥ अ॒ग्निः ज॒ज्ञे जु॒हो रेज॑मानः म॒हः पु॒त्रान् अ॒रुष॑स्य प्र-
 ऽय॒क्षे म॒हान् ग॒र्भः म॒हि आ॒ जा॒तं ए॒षां म॒ही प्रऽवृ॒त्त ह॒रिऽअ॒श्वस्य॑
 य॒ज्ञे ॥ ३ ॥ अ॒भि जै॒त्रीः अ॒स॒च॒न्त॒ स्पृ॒धा॒नं म॒हि ज्यो॑तिः तम॑सः निः
 अ॒जा॒नन् तं जा॒न॒तीः प्र॒ति उ॒त् आ॒यन् उ॒षसः॑ प॒तिः ग॒वां अ॒भ-
 व॒त् ए॒कः इं॒द्रः ॥ ४ ॥ वी॒ळौ स॒तीः अ॒भि धी॑राः अ॒तृ॒दन् प्रा॒चा अ॒-
 हि॒न्वन् मन॑सा स॒प्त वि॒प्राः वि॒श्वा अ॒वि॒दन् प॒थ्यां ऋ॒तस्य॑ प्र-

जानन्नित्ता नमसा विवेश ॥५॥५॥ विदद्यदीं सुरमा रुग्ण-
 मद्रेर्महि पाथः पूर्वं सध्यंक्कः । अयं नयत्सुपद्यक्षराणामच्छा-
 रवं प्रथमा जानती गात ॥६॥ अगच्छदु विप्रतमः सखीयन्न-
 सूदयत्सुकृते गर्भमद्रिः । ससान मर्यो युवभिर्मखस्यन्नथाभव-
 दंगिराः सद्यो अचैन ॥ ७ ॥ सतःसतः प्रतिमानं पुरोभू-
 विष्वा वेदु जनिमा हन्ति शुष्णं । प्र णो दिवः पद्वीर्गेषु-
 रचन्तसखा सखीरमुंचन्निरवद्यात् ॥ ८ ॥ नि गव्यता मनसा
 सेदुरकैः कृण्वानासो अमृतत्वाय गातुं । इदं चिन्नु सदनं
 भूयैषां येन मासां असिषासन्नृतेन ॥ ९ ॥ संपश्यमाना
 अमदन्नभि स्वं पयः प्रत्नस्य रेतसो दुधानाः । वि रोदसी
 अतपद्दोष एषां जाते निःष्ठामदधुर्गोषु वीरान् ॥ १० ॥ ६ ॥
 स जातेभिर्वृत्रहा सेदु हव्यैरुदुस्त्रिया असृजदिन्द्रो अकैः ।
 उरुच्यसै घृतवद्भरती मधु स्वाद्यं दुदुहे जेन्या गौः ॥ ११ ॥
 पित्रे चिच्चक्रुः सदनं समसै महि त्विषीमत्सुकृतो वि
 हि ख्यन् । विष्कभन्तः स्कंभनेना जनित्री आसीना ऊर्ध्व
 रभसं वि मिन्वन् ॥ १२ ॥ मही यदि धिषणा गिष्यथे धात्स-
 द्योवृधं विभ्वं परोदस्योः । गिरो यस्मिन्ननवद्याः समीची-
 विष्वा इन्द्राय तविषीरनुत्ताः ॥ १३ ॥ मह्या ते मुख्यं वग्निम
 शक्तीरा वृत्रघ्ने नियुतो यन्ति पूर्वीः । महि स्तोत्रमव
 आगन्म सुरैस्माकं सु मघवन्बोधि गोपाः ॥ १४ ॥ महि
 द्योत्रं पुरु श्वदं विविद्वानादित्सखिभ्यश्चरथं समैरत् । इन्द्रो
 नृभिरजनहीद्यानः साकं सूर्यमुषसं गातुमग्निं ॥ १५ ॥ ७ ॥
 अपश्चिदेष विभ्वोऽदमूनाः प्र सघीचीरसृजद्विष्वश्चन्द्राः ।
 मध्वः पुनानाः कविभिः पवित्रैर्द्युभिर्हिन्वंत्यक्तुभिर्धनुचीः

ऽजानन् इत् ता नमसा आ विवेश ॥५॥५॥ विदत् यदि सरमा रु-
 ग्गां अद्रेः महि पाथः पूर्वं सध्यं क कः० अयं नयत् सुऽपदी अष्टोरा-
 णां अच्छ रवं प्रथमा जानती गात ॥६॥ अगच्छत् ऊं विप्रऽतमः
 सखिऽयन् असूदयत् सुऽकृते गर्भे अद्रिः समानं मयः युवऽभिः
 मखस्यन् अथ अभवत् अंगिराः सद्यः अर्चन् ॥ ७ ॥ सतऽसंतः
 प्रतिऽमानं पुरऽभूः विश्वा वेद जनिम हन्ति शुष्णौ प्र नः दिवः
 पदऽवीः गव्युः अर्चन् सखा सखीन् अमुंचत निः अवद्यात् ॥८॥
 नि गव्यता मनसा सेदुः अकैः कृण्वानासः अमृतऽत्वाय गातुं
 इदं चित् नु सदनं भूरि एषां येन मासान् असिमासन चतनं
 ॥९॥ संऽपश्यमानाः अमदन अभि स्वं पयः प्रानस्य रतमः दृषा-
 नाः वि रोदसी अतपत घोषः एषां जाते निऽस्यां अदधुः गोषु
 वीरान् ॥१०॥६॥ सः जातेभिः वृचऽहा सः इत् ऊं हव्यः उत उसि-
 याः असृजत् इद्रः अकैः उरुची अस्मि घृतऽवत् भारती मधु स्वाद्य
 दुदुहे जेन्यां गौः ॥११॥ पित्रे चित् चक्रुः सदनं सं अस्मि महि त्विषि-
 ऽमत सुऽकृतः वि हि ख्यन् विऽस्कभंतः स्कभनेन जनिची आ-
 सीनाः ऊर्ध्व रभसं वि मिन्वन ॥१२॥ मही यदि धिषणां गिद्यथे
 धात् सद्यऽवृधं विऽभ्वं रोदस्योः गिरः यस्मिन् अनवद्याः संऽई-
 चीः विश्वाः इद्राय तविषीः अनुज्ञाः ॥१३॥ महि आ ते मरुथं वग्मि
 शक्तीः आ वृचऽमे निऽयुतः यन्ति पूर्वीः महि स्तोत्रं अत्रः आ अ-
 गन्मसूरेः अस्माकं सु मघऽवन बोधि गोपाः ॥१४॥ महि शेचं पुरु
 चंद्रं विविद्वान् आत् इत् सखिऽभ्यः चरथं सं ऐरत् इद्रः नृऽभिः
 अजनत् दीद्यानः साकं सूर्य उपसं गातुं अयि ॥१५॥ ७॥ अपः चित्
 एषः विऽभ्वः दमूनाः प्र सधीचीः असृजत् विश्वऽचंद्राः मध्यः पु-
 नानाः कविऽभिः पवित्रं नृऽभिः हिन्वंति अक्नुऽभिः धनुचीः

अ० ३. अ० २. व० १०.] ॥ २३४ ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३२.

॥१६॥ अनु कृष्णे वसुधितौ जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यजत्रे ।
परि यत्ने महिमानं वृजध्यै सखाय इन्द्र काम्याः ऋजिष्याः
॥१७॥ पतिर्भव वृत्रहन्सूनृतांनां गिरां विश्वायुर्वृषभो वयो-
धाः । आ नो गहि सख्येभिः शिवेभिर्महान्महीभिरुतिभिः स-
रण्यन् ॥१८॥ तमंगिरस्वन्नमसा सपर्यन्त्र्यं कृणोमि सन्यसे
पुराजां । द्रुहो वि याहि बहुला अदेवीः स्वश्च नो मघव-
न्सातये धाः ॥१९॥ मिहः पावकाः प्रतता अभूवन्स्वस्ति
नः पिपृहि पारसासां । इन्द्र त्वं रथिरः पाहि नो रिपो मक्षू-
मक्षू कृणुहि गोजितो नः ॥२०॥ अदेदिष्ट वृत्रहा गोपतिर्गो
अंतः कृष्णां अरुषैर्धामभिर्गात् । प्र सूनृतां दिशमान ऋतेन
दुरश्च विश्वा अवृणोदप स्वाः ॥२१॥ शुनं हुवेम मघवानमिं-
द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वंतमुयमूतये समत्सु घंतं
वृत्राणि संजितं धनानां ॥ २२ ॥ ८ ॥

266

॥ ३२ ॥ १-१७ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥३२॥ इन्द्र सोमं सोमपते पिबेमं माध्यंदिनं सर्वनं चारु
यत्ने । प्रपुथ्या शिमे मघवन्वृजीपिन्विमुच्या हरी इह माद-
यस्व ॥१॥ गवांशिरं मथिनमिन्द्र शुक्रं पिवा सोमं ररिमा ते
मदाय । ब्रह्मकृता मारुतेना गणेन सजोषा रुद्रेस्तृपदा वृषस्व
॥२॥ ये ते शुष्मं ये तविषीमवर्धन्नर्चत इन्द्र मरुतस्त ओजः ।
माध्यंदिने सर्वने वज्रहस्त पिवा रुद्रेभिः सर्गणः सुशिप्र ॥३॥
त इन्वस्य मधुमद्विविप्र इन्द्रस्य शर्धो मरुतो य आसन् । ये-
भिर्वृत्रस्येषितो विवेदामर्मणो मन्यमानस्य ममे ॥४॥ मनुष्व-
दिन्द्र सर्वनं जुषाणः पिवा सोमं शश्वति वीर्याय । स आ ववृत्स्व
हर्यश्च यज्ञैः सरण्युभिरपो अणी सिसर्षि ॥५॥ ९ ॥ त्वमपो यद्व

॥१६॥ अनु कृष्णे वसुऽधिती० जिहाते उभे सूर्यस्य मंहना यज-
चे परि यत् ते महिमानं वृजध्यै सखायः इंद्र काम्याः ऋजिष्याः
॥१७॥ पतिः भव वृत्रऽहन सूनृतानां गिरां विश्वऽआयुः वृषभः व-
यऽधाः आ नः गृहि सख्येभिः शिवेभिः महान महीभिः ऊति-
ऽभिः सरण्यन ॥१८॥ तं अंगिरस्वत् नमसा सपर्यन् नव्यं कृणोमि
सत्यंसे पुराऽजां दुहः वि याहि बहुलाः अदेवीः स्वः० च नः मघ-
ऽवन सातये धाः ॥१९॥ मिहः पावकाः प्रऽतताः अभूवन स्वस्ति
नः पिपृहि पारं आसां इंद्र त्वं रथिरः पाहिनः रिषः मधुऽमधु कृणु-
हि गोऽजितः नः ॥२०॥ अदेदिष्ट वृत्रऽहा गोऽपतिः गाः अंतः कृ-
णान् अरुषेः धामऽभिः गात् प्र सूनृताः दिशमानः ऋतेन दूरः च
विश्वाः अवृणोत अप स्वाः ॥२१॥ शुनं हुवेम मघऽवानं इंद्र अ-
स्मिन् भरे नृऽतमं वाजऽसातो शृण्वंतं उप्य ऊतये समत्ऽसु प्रंतं
वृत्राणि संऽजितं धनानां ॥ २२ ॥ ८ ॥

॥३२॥ इंद्र सोमं सोमऽपते पिब इमं माध्यं दिनं सर्वनं चारु यत्
ते प्रऽमुष्यं शिप्रे मघऽवन ऋजीपिन विऽमुष्यं हरी इह मादय-
स्व ॥१॥ गोऽआशिरं मंथिनं इंद्र शुक्रं पिब सोमं ररिम ते मदाय
ब्रह्मऽकृतां मारुतेन गणेन सऽजोषाः रुद्रः तृपत आ वृपस्व ॥२॥
ये ते शुष्मं ये तविषी अवर्धन अर्चतः इंद्र मरुतः ते आजः माध्यं-
दिने सर्वने वज्रऽहस्त पिब रुद्रेभिः सऽगणः सुऽशिप्र ॥३॥ ते इत्
नु अस्य मधुऽमत विविप्रे इंद्रस्य गर्धः मरुतः ये आसन येभिः वृ-
त्रस्य इपितः विवेदं अमर्मणः मन्यमानस्य ममं ॥४॥ मनुष्यत इंद्र
सर्वनं जुषाणः पिब सोमं शश्वते वीर्याय सः आ ववृत्स्व हरिऽअ-
श्व यज्ञः सरण्यऽभिः अपः अणी सिसर्षि ॥५॥ ९॥ त्वं अपः यत्त ह

अ० ३. अ० २. व० ११.] ॥ २३५ ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३२.

वृचं जघन्वाँ अत्याँ इव प्रासृजः सर्तवाजौ । शयानमिन्द्र
चरता वधेन वव्रिवांसं परि देवीरदेवं ॥ ६ ॥ यजाम इक्षमसा
वृद्धमिन्द्रं बृहंतमृष्वमजरं युवानं । यस्य प्रिये ममतुर्यज्ञियस्य
न रोदसी महिमानं ममाते ॥ ७ ॥ इन्द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि
व्रतानि देवा न मिनन्ति विश्वे । दाधार यः पृथिवी द्या-
मुतेमां जजान सूर्यमुषसं सुदंसाः ॥ ८ ॥ अद्रौघ सत्यं तव
तन्महित्वं सद्यो यज्जातो अपिबो ह सोमं । न द्याव इन्द्र
तवसंस्त ओजो नाहा न मासाः शरदो वरन्त ॥ ९ ॥ त्वं सद्यो
अपिबो जात इन्द्र मदाय सोमं परमे व्योमन् । यद्वा द्यावा-
पृथिवी आविवेशीरथाभवः पूर्वेः कारुधायाः ॥ १० ॥ १० ॥
अहन्नहिं परिशयानमर्णं ओजायमानं तुविजात तव्यान् ।
न ते महित्वमनु भूदध द्यौर्यदन्यया स्फिग्या उक्षामवस्थाः
॥ ११ ॥ यज्ञो हि त इन्द्र वर्धनो भूदत प्रियः सुतसोमो मियेधः ।
यज्ञेन यज्ञमव यज्ञियः सन्यज्ञस्ते वज्रमहिहत्य आवत ॥ १२ ॥
यज्ञेनेन्द्रमवसा चक्रे अर्वागैनं सुम्नाय नव्यसे ववृत्यां । यः
स्तोमेभिर्वावृधे पूर्व्येभिर्यो मध्यमेभिरुत नूतनेभिः ॥ १३ ॥
विवेष यन्मा धिषणा जजान स्तवै पुरा पार्यादिन्द्रमहः ।
अंहसो यत्र पीपरद्यथा नो नावेव यातमुभये हवन्ते ॥ १४ ॥
आपूर्णा अस्य कलशः स्वाहा सेक्तेव कोशं सिसिचे पिबध्ये ।
समु प्रिया आववृचन्मदाय प्रदक्षिणित्वाभि सोमांस इन्द्र ॥ १५ ॥
न त्वा गभीरः पुरुहूत सिधुर्नाद्रयः परि घन्तो वरन्त । इत्था
सखिभ्य इषितो यदिन्द्रा दृळ्हं चिदरुजो गव्यमूर्ध्व ॥ १६ ॥ शुनं
हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातो । शृण्वन्तमु-
यमूतये समत्सु घन्तं वृत्राणि संजितं धनानां ॥ १७ ॥ १७ ॥

वृचं जघन्वान् अत्यान्ऽइव प्र असृजः सत्तैव आजौ शयानं इंद्र
 चरता वधेन वत्रिऽवांसं परिदेवीः अदेवं ॥ ६ ॥ यजामः इत्तनमसा
 वृद्धं इंद्रं वृहंतं ऋष्वं अजरं युवानं यस्य प्रिये ममतुः यज्ञियस्य न
 रोदसी महिमानं ममाते ॥ ७ ॥ इंद्रस्य कर्म सुऽकृता पुरुषि व्रता-
 नि देवाः न मिनन्ति विश्वे दाधारं यः पृथिवी द्यां उत इमां जजान
 सूर्य उषसं सुऽदंसाः ॥ ८ ॥ अद्रोघ सत्यं तव तत् महिऽत्वं सद्यः यत्
 जातः अपिबः ह सोमं न द्यावः इंद्र तवसं ते ओजः न अहान मा-
 साः शरदः वरत ॥ ९ ॥ त्वं सद्यः अपिबः जातः इंद्र मदाय सोमं परमे
 विऽओमन् यत् ह द्यावा पृथिवी आ अविवेशीः अथ अभवः पू-
 र्व्यः कारुऽधायाः ॥ १० ॥ १० ॥ अहं न अहिं परिऽशयानं अणीः ओ-
 जायमानं तृविऽजात तथ्यान् न ते महिऽत्वं अनु भूत् अध द्यौः
 यत् अन्यया स्फिग्या द्यां अवस्थाः ॥ ११ ॥ यज्ञः हि ते इंद्र वधेनः
 भूत् उत प्रियः सुतऽसोमः मियेधः यज्ञेन यज्ञं अव यज्ञियः सन्
 यज्ञः ते वज्रं अहिऽहत्ये आवत् ॥ १२ ॥ यज्ञेन इंद्रं अवसा आ चक्रे
 अवीक् आ एनं सुम्नाय नव्यसे ववृत्वा यः स्तोमेभिः ववृधे पूर्व्येभिः
 यः मध्यमेभिः उत नूतनेभिः ॥ १३ ॥ विवेपं यत् मा धिपणा जजान
 स्तवै पुरा पार्यात् इंद्रं अहः अंहसः यत्र पीपरत् यथा नः नावा-
 ऽइव यातं उभये हवन्ते ॥ १४ ॥ आऽपूर्णः अस्य कलगः स्वाहा से-
 क्ताऽइव कोणं सिमिचे पिवंध्यं मं ऊं प्रियाः आ अववृचन् मदाय
 प्रऽदक्षिणित् अभि सोमांसः इंद्र ॥ १५ ॥ न त्वा गभीरः पुरुऽहूत्
 सिंधुः न अद्रयः परि संतः वरत् इत्या सखिऽभ्यः इषितः यत् इंद्र
 आ ह०० हं चित् अरुजः गर्भं ऊर्व ॥ १६ ॥ शुनं हवेम मघऽवानं इंद्रं
 अस्मिन् भरे नृऽतमं वाजंऽसातौ शृण्वन्तं उयं उतये समत्ऽसुं गतं
 वृचाणि संऽजितं धनानां ॥ १७ ॥ ११ ॥

॥३३॥ प्र पर्वतानामुशती उपस्थादश्वे इव विषिते हासमाने ।
गावैव शुभ्रे मातरां रिहाणे विपादह्नुतुद्री पयसा जवेते ॥१॥
इंद्रेषिते प्रसवं भिक्षामाणे अच्छा समुद्रं रथ्येव याथः । समाराणे
ऊर्मिभिः पिन्वमाने अन्या वामन्यामप्येति शुभ्रे ॥२॥ अच्छा
सिंधुं मातृतमामयासं विपाशमुर्वीं सुभगामगन्म । वत्समिव
मातरां संरिहाणे समानं योनिमनु संचरती ॥३॥ एना वयं
पयसा पिन्वमाना अनु योनिं देवकृतं चरतीः । न वर्तवे
प्रसवः सर्गतक्तः किंयुर्विप्रो नद्यो जोहवीति ॥४॥ रमध्वं मे
वचसे सोम्याय चृतावरीरुपं मुहूर्तमेवैः । प्र सिंधुमच्छा बृहती
मनीषावस्युरहे कुशिकस्य सूनुः ॥५॥ १२॥ इंद्रो अस्माँ अरद-
द्वजबाहुरपाहन्वृचं परिधिं नदीनां । देवोऽनयत्सविता सुपा-
णिस्तस्य वयं प्रसवे याम उर्वीः ॥६॥ प्रवाच्यं शश्वधा वीर्यं त-
दिंद्रस्य कर्म यदहिं विवृश्वत् । वि वज्रेण परिषदो जघाना-
यन्नापोऽयनमिच्छमानाः ॥७॥ एतद्वचो जरितर्मापि मृष्टा
आ यत्ते घोषानुत्तरा युगानि । उक्थेषु कारो प्रति नो जुषस्व
मा नो नि कः पुरुषा नमस्ते ॥८॥ ओ षु स्वसारः कारवै
शृणोत ययौ वो दूरादनसा रथेन । नि षू नमध्वं भवता सुपारा
अधोअक्षाः सिंधवः स्रोत्याभिः ॥९॥ आ ते कारो शृणवामा
वचांसि ययाथ दूरादनसा रथेन । नि ते नसै पीष्यानेव
योषा मर्यायेव कन्या शश्वचै ते ॥१०॥ १३॥ यदंग त्वा भरताः
संतरेयुर्गव्यन्याम इषित इंद्रजूतः । अर्षादहं प्रसवः सर्गतक्त
आ वो वृणे सुमतिं यज्ञियानां ॥११॥ अतारिषुर्भरता गव्यवः
समभक्त विप्रः सुमतिं नदीनां । प्र पिन्वध्वमिषयतीः सुराधा

॥३३॥ प्र पर्वतानां उ॒श॒ती॒ उप॒ऽस्था॒त् अ॒श्वे॒ऽइव॑ वि॒ऽसि॒ते॑
हास॑माने॒ गा॒वा॒ऽइव॑ शु॒भ्रे॒ मा॒तरां॑ रि॒हा॒णे॒ वि॒ऽपा॒ट् शु॒तु॒द्री प॒-
य॑सा ज॒वे॒ते॒ ॥१॥ इं॒द्र॒ऽइ॒षि॒ते॑ प्र॒ऽस॒वं भि॒क्ष॑मा॒णे॒ अ॒च्छ॑ स॒मु॒द्रं
र॒थ्या॒ऽइव॑ या॒थः सं॒ऽआ॒रा॒णे॑ ऊ॒र्मि॒ऽभिः॑ पि॒न्व॑माने॒ अ॒न्या वां
अ॒न्यां अपि॑ ए॒ति शु॒भ्रे॒ ॥२॥ अ॒च्छ॑ सि॒न्धुं मा॒तृ॒ऽत॒मां अ॒या॒सं वि॒-
ऽपा॑शं उ॒र्वीं सु॒ऽभ॒गां अ॒ग॒न्म॒ व॒त्सं॒ऽइव॑ मा॒तरां॑ सं॒ऽरि॒हा॒णे॑ स॒-
मा॒नं यो॒निं अ॒नु सं॒ऽच॑र॒ती॑ ॥३॥ ए॒ना व॒यं प॒य॑सा पि॒न्व॑मानाः
अ॒नु यो॒निं दे॒व॒ऽकृ॒तं च॑र॒तीः न व॑र्त॒वे प्र॒ऽस॒वः सर्ग॑ऽत॒क्तः किं॒ऽयुः
वि॒प्रः न॒द्यः जो॒ह॒वी॒ति॒ ॥४॥ रम॑ध्वं मे॒ वच॑से सो॒म्याय॑ ऋ॒तं॒ऽव॒रीः
उप॑ मु॒हूर्त॑ ए॒वैः प्र॑ सि॒न्धुं अ॒च्छ॑ बृ॒हती॑ म॒नी॒षा अ॒व॒स्युः अ॒द्भे कु॒शि॒-
क॒स्य॑ सू॒नुः ॥५॥ १२॥ इं॒द्रः अ॒स्मान् अ॒र॒द॒त् वज्रं॑ बा॒हुः अप॑ श॒ह॒न्
वृ॒त्रं प॒रि॒ऽधिं न॒दीनां॑ दे॒वः अ॒न॒य॒त् स॒वि॒ता सु॒ऽपा॒णिः तस्य॑ व॒यं
प्र॒ऽस॒वे या॒मः उ॒र्वीः ॥६॥ प्र॒ऽवा॒च्यं श॒श्व॒धा वी॒र्यं॑ तत् इं॒द्रस्य॑ कर्म
यत् अ॒हिं वि॒ऽवृ॒श्च॒त् वि॒ वज्रे॑ण प॒रि॒ऽस॒दः ज॒घान् आ॒यन् आपः॑
अ॒य॒नं इ॒च्छ॑मा॒नाः ॥७॥ ए॒तत् वचः॑ ज॒रि॒तः मा अपि॑ मृ॒ष्टाः आ॒ यत्
ते घो॑षा॒न् उ॒त्त॒ऽतरा॑ यु॒गानि॑ उ॒क्थे॑षु का॒रो॒ प्रति॑ नः जुष॒स्व मा॒-
नः नि॒कः॒ पुरु॑ष॒ऽचा नमः॑ ते ॥८॥ ओ॒ सु॒स्व॒सारः॒ कार॒वे॒ शृ॒णो॒त्
य॒यौ वः॒ दू॒रात् अ॒न॒सा रथे॑न नि सु न॒म॒ध्वं भव॑त सु॒ऽपा॒राः अ॒धः-
ऽअ॒क्षाः सि॒न्ध॒वः स्रो॒त्याभिः॑ ॥९॥ आ॒ ते का॒रो॒ शृ॒णु॒वाम॒ वचां॑ सि
य॒याथ॑ दू॒रात् अ॒न॒सा रथे॑न नि ते न॒सै पी॒ष्या॒नाऽइव॑ योषा म॒र्या-
य॒ऽइव॑ क॒न्या श॒श्व॒चै ते॑ ॥१०॥ १३॥ यत् अंग॑ त्वा॒भ॒र॒ताः सं॒ऽत॒रे॒युः
ग॒व्यन् या॒मः इ॒षि॒तः इं॒द्र॒ऽजू॒तः अ॒र्षी॒त् अ॒हं प्र॒ऽस॒वः सर्ग॑ऽत॒क्तः
आ॒ वः वृ॒णे सु॒ऽम॒तिं य॒ज्ञिया॑नां ॥११॥ अ॒ता॒रि॒षुः भ॒र॒ताः ग॒व्यवः॑
सं अ॒भ॒क्त॒ वि॒प्रः सु॒ऽम॒तिं न॒दीनां॑ प्र पि॒न्व॒ध्वं इ॒षय॑तीः सु॒ऽरा॒धाः

अ० ३. अ० २. व० १६.] ॥ २३७ ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३४.

आ वक्षणाः पूणध्वं यात शीर्षं ॥ १२ ॥ उद्धं ऊर्मिः शम्या
हंत्वापो योक्ताणि मुंचत । मातुष्कृतौ येनसाध्यौ शूनमा-
रतां ॥ १३ ॥ १४ ॥

268

॥ ३४ ॥ १-११ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३४ ॥ इंद्रः पूभिदातिरहासमर्कैर्विद्वंसुर्दयमानो वि
शचून । ब्रह्मजूतस्तन्वा वावृधानो भूरिदात्र आपृणद्रोदसी
उभे ॥ १ ॥ मुखस्य ते तविषस्य प्र जूतिमिर्यमि वाचममृ-
ताय भूषन् । इंद्र क्षितीनामसि मानुषीणां विशां दैवीना-
मुत पूर्वयावा ॥ २ ॥ इंद्रो वृत्रमवृणोच्छर्धनीतिः प्र मायि-
नाममिनाहर्षणीतिः । अहन्व्यसमुशधग्वनेष्वाविर्धना अ-
कृणोद्राम्याणां ॥ ३ ॥ इंद्रः स्वर्षा जनयन्नहानि जिगायो-
शिग्भिः पृतना अभिष्टिः । प्रारोचयन्मनवे केतुमहामवि-
दज्ज्योतिर्वृहते रणाय ॥ ४ ॥ इंद्रस्तुजो वर्हेणा आ विवेश
नृवह्मधानो नयी पुरुणि । अचेतयद्विय इमा जरिचे प्रेमं
वर्णमतिरच्छुक्रमासां ॥ ५ ॥ १५ ॥ महो महानि पनयंत्यस्ये-
द्रस्य कर्म सुकृता पुरुणि । वृजनेन वृजिनान्सं पिपेष मा-
याभिर्देस्यूरभिभूत्योजाः ॥ ६ ॥ युधेद्रो महा वरिवश्चकार देवे-
भ्यः सत्यतिश्चर्षणिप्राः । विवस्वतः सदर्ने अस्य तानि वि-
प्रा उक्थेभिः कवयो गृणन्ति ॥ ७ ॥ सचासाहं वेरेण्यं सहो-
दां संसवांसं स्वरपश्च देवीः । ससान यः पृथिवी द्यामुतेमा-
मिंद्रं मदंत्यनु धीरणासः ॥ ८ ॥ ससानात्यौ उत सूर्य ससा-
नेंद्रः ससान पुरुभोजसं गां । हिरण्ययमृत भोगं ससान
हत्वी दस्युन्मार्गं वर्णमावत् ॥ ९ ॥ इंद्र ओषधीरसनोदहा-
नि वनस्पतीरसनोदंतरिक्षं । विभेदं वलं नुनुदे विवाचो-

अ० ३. अ० २. व० १६.] ॥ २३७ ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३४.

आ वक्षणाः पृणध्वं यात शीमं ॥१२॥ उत वः ऊर्मिः शम्याः हंतु
आपः योक्त्राणि मुंचत मा अदुःकृतौ विऽएनसा अघ्नौ शूनं
आ अरतां ॥ १३ ॥ १४ ॥

॥ ३४ ॥ इंद्रः पूऽभित् आ अतिरत् दासं अकैः विदत् वसुः
दयमानः वि शत्रून् ब्रह्मं जूतः तन्वा ववृधानः भूरिऽदाचः आ
अपृणत् रोदसी उभे ॥१॥ मखस्य ते तविषस्य प्र जूतिं इयमि
वाचं अमृताय भूषन् इंद्रं क्षितीनां असि मानुषीणां विशां दे-
वीनां उत पूर्वऽयावां ॥ २ ॥ इंद्रः वृत्रं अवृणोत् शर्धेऽनीतिः प्र
मायिनां अमिनात् वर्षेऽनीतिः अहन् विऽअंसं उशधक् वनेषु
आविः धेनाः अकृणोत् राम्याणां ॥३॥ इंद्रः स्वऽसाः जनयन् अ-
हानि जिगाय उशिक्ष्मिः पृतनाः अभिष्टिः प्र अरोचयत् मनवे
केतुं अह्नां अविदत् ज्योतिः बृहते रणाय ॥४॥ इंद्रः तुजः बर्हेणाः
आ विवेश नृऽवत् दधानः नर्यां पुरुणि अचेतयत् धियः इमाः
जरित्रे प्र इमं वर्णं अतिरत् शुक्रं आसां ॥५॥ १५॥ महः महानि पन-
यन्ति अस्य इंद्रस्य कर्म सुऽकृता पुरुणि वृजनेन वृजिनान् सं पि-
पेष मायाभिः दस्यून् अभिभूतिऽओजाः ॥६॥ युधा इंद्रः मूहा व-
रिवः चकार देवेभ्यः सत्ऽपतिः चर्षणिऽप्राः विवस्वतः सदेने
अस्य तानि विप्राः उक्थेभिः कवयः गृणन्ति ॥७॥ सूत्राऽसहं व-
रेण्यं सहऽदां ससऽवांसं स्वः अपः च देवीः ससानं यः पृथिवी द्यां
उत इमां इंद्रं मदन्ति अनुधीऽरणासः ॥८॥ ससानं अत्यान् उत सूर्य
ससानं इंद्रः ससानं पुरुऽभोजसंगां हिरण्यं उत भोगं ससानं ह-
त्वी दस्यून् प्र आयै वर्णं आवत् ॥९॥ इंद्रः ओषधीः असनोत् अहा-
नि वनस्पतीन् असनोत् अंतरिक्षं बिभेद वलं नुनुदे विऽवाचः

ऽथाभवद्मिताभिर्क्रतूनां ॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघवान्मिन्द्रम-
स्मिन्भरे नृतमं वाजसातो । शृण्वन्तमुपमृतये समत्सु घ्नन्तं
वृत्राणि संजितं धनानां ॥ ११ ॥ १६ ॥

269

॥ ३५ ॥ १-११ विद्यामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३५ ॥ तिष्ठा हरी रथ आ युज्यमाना याहि वायुर्न नि-
युतो नो अच्छ । पिवास्यंधो अभिसृष्टो अस्मे इंद्र स्वाहा
ररिमा ते मदाय ॥ १ ॥ उपाजिरा पुरुहूताय सप्ती हरी र-
थस्य धूर्वा युनज्मि । द्रवद्यथा संभृतं विश्वतश्चिदपेमं यज्ञमा
वहात इंद्र ॥ २ ॥ उपो नयस्व वृषणा तपुष्पोतेमं व त्वं वृषभ
स्वधावः । यसेतामश्वा वि मुचेह शोणां दिवेदिवे सदृशीरद्वि
धानाः ॥ ३ ॥ ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मि हरी सखाया स-
धमाद आणू । स्थिरं रथं सुखमिन्द्राधितिष्ठन्नजानन्विद्धाँ उप
याहि सोम ॥ ४ ॥ मा ते हरी वृषणा वीतपृष्ठा नि रीरम-
न्यजमानासो अन्ये । अत्यायाहि शश्वतो वयं तेऽरं सुतेभिः
कृणवाम सोमैः ॥ ५ ॥ १७ ॥ तवायं सोमस्त्वमेव्यवाद् शश्वत्तमं
सुमना अस्य पाहि । अस्मिन्यज्ञे बर्हिषा निपद्या दधिष्वम
जठर इंद्रुमिन्द्र ॥ ६ ॥ स्तीर्ण ते बर्हिः सुत इंद्र सोमः कृता धा-
ना अत्तवे ते हरिभ्यां । तदोकसे पुरुषाकाय वृषो मरुत्वते
तुभ्यं राता हवीषि ॥ ७ ॥ इमं नरः पर्वतास्तुभ्यमापः समिद्र
गोभिर्मधुमंतमक्रन् । तस्यागत्या सुमना ऋष्व पाहि प्रजा-
नन्विद्वाप्यथ्या ३ अनु स्वाः ॥ ८ ॥ याँ आभजो मरुत इंद्र सो-
मे ये त्वामवर्धन्भवन्गणस्ते । तेभिरितं सजोषा वावशानो-
३ मेः पिब जिह्या सोममिन्द्र ॥ ९ ॥ इंद्र पिब स्वधया चि-
त्सुतस्यामेवी पाहि जिह्या यजत्र । अध्वर्योवी प्रयतं शक्र

अथ अभवत् दमिता अभिऽक्रतूनां ॥१०॥ शुनं हुवेम मघऽवानं
इंद्रं अस्मिन् भरे नृऽतमं वाजऽसातौ शृण्वन्तं उपं ऊतये समत-
ऽसुं घन्तं वृत्राणि संऽजितं धनानां ॥११॥१६॥

॥३५॥ तिष्ठ हरीं रथे आ युज्यमाना याहि वायुः न निऽयुतः नः
अच्छ पिबासि अंधः अभिऽसृष्टः अस्मे इंद्रं स्वाहा ररिम ते म-
दाय ॥१॥ उपं अजिरा पुरुऽहूताय सप्ती हरीं रथस्य धूऽसु आ यु-
नज्मि द्रवत् यथा संऽभृतं विश्वतः चित् उपं इमं यज्ञं आ वहतः
इंद्रं ॥२॥ उपो नयस्व वृषणा तपुऽपा उत ई अव त्वं वृषभ स्व-
धाऽवः यसेतां अश्वा वि मुच इह शोणा दिवेऽदिवे सुऽदृशीः
अद्धि धानाः ॥३॥ ब्रह्मणा ते ब्रह्मऽयुजा युनज्मि हरीं सखाया
सधऽमादे आशू स्थिरं रथं सुऽखं इंद्रं अधिऽतिष्ठन् प्रऽजानन्
विद्वान् उपं याहि सोमं ॥४॥ मा ते हरीं वृषणा वीतऽपृष्ठा नि-
रीरमन् यजमानासः अन्ये अतिऽआयाहि शश्वतः वयं ते अरं सु-
तेभिः कृण्वाम सोमैः ॥५॥१७॥ तव अयं सोमः त्वं आ इहि अर्वाङ्
शश्वतऽतमं सुऽमनाः अस्य पाहि अस्मिन् यज्ञे बर्हिषि आ नि-
ऽसद्यं दधिष्व इमं जठरे इंद्रं इंद्रं ॥६॥ स्तीर्णं ते बर्हिः सुतः इंद्रं सोमः
कृताः धानाः अक्षवे ते हरिऽभ्यां तत्ऽओक्से पुरुऽशाकाय वृष्णे
मरुत्वन्ते तुभ्यं राता हवीषि ॥७॥ इमं नरः पर्वताः तुभ्यं आपः सं इंद्रं
गोभिः मधुऽमन्तं अक्रन् तस्य आऽगत्य सुऽमनाः ऋष्व पाहि प्र-
ऽजानन् विद्वान् पथ्याः अनु स्वाः ॥८॥ यान् आ अभजः मरुतः इंद्रं
सोमं ये त्वां अवर्धन् अभवन गणः ते तेभिः एतं सुऽजोषाः वाव-
शानः अग्नेः पिब जिह्वा सोमं इंद्रं ॥९॥ इंद्रं पिब स्वधया चित्
सुतस्य अग्नेः वा पाहि जिह्वा यजत्र अध्वर्योः वा प्रऽयतं शक्र

अ० ३. अ० २. व० २०.] ॥ २३९ ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३६.

हस्ताद्धोतुर्वा यज्ञं हविषो जुषस्व ॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघवा-
नमिंद्रमस्सिन्धरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वंतमुपमूतये समत्सु
घ्नंतं वृचाणि संजितं धनानां ॥ ११ ॥ १८ ॥

270

॥ ३६ ॥ १-९. ११ विश्वामित्रः । १० घोर आंगिरसः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टप ॥

॥ ३६ ॥ इमामू षु प्रभृतिं सातये धाः शश्वच्छश्वदूतिभिर्या-
दमानः । सुतेसुते वावृधे वर्धनेभिर्यः कर्मभिर्महद्भिः सुश्रुतो
भूत ॥ १ ॥ इंद्राय सोमाः प्रदिवो विदाना ऋभुर्येभिर्वृषपर्वा
विहायाः । प्रयम्यमानान्प्रति षू गृभायेन्द्र पिव वृषधूतस्य
वृष्णः ॥ २ ॥ पिवा वर्धस्व तव घा सुतासु इंद्र सोमासः प्रथ-
मा उतेमे । यथापिवः पूर्वा इंद्र सोमौ एवा पाहि पन्यो
अद्या नवीयान् ॥ ३ ॥ महौ अमचो वृजने विरप्स्युष्यं शवः
पत्यते धृषण्वोजः । नाह विव्याच पृथिवी चनैनं यत्सोमा-
सो हर्यश्चममदन् ॥ ४ ॥ महौ उयो वावृधे वीर्याय समा-
चक्रे वृषभः काव्येन । इंद्रो भगो वाजदा अस्य गावः प्र जा-
यन्ते दक्षिणा अस्य पूर्वीः ॥ ५ ॥ १९ ॥ प्र यत्सिंधवः प्रसवं
यथायन्नापः समुद्रं रथ्येव जग्मुः । अतश्चिदिन्द्रः सदसो वरी-
यान्यदी सोमः पूरति दुग्धो अंशुः ॥ ६ ॥ समुद्रेण सिंधवो
यादमाना इंद्राय सोमं सुषुतं भरतः । अंशुं दुहन्ति हस्तिनो
भरिचैर्मध्वः पुनन्ति धारया पवित्रैः ॥ ७ ॥ हृदा इव कृक्षयः सो-
मधानाः समी विव्याच सर्वना पुरुणि । अन्ना यदिन्द्रः प्रथमा
व्याशं वृचं जघन्वाँ अवृणीत सोमं ॥ ८ ॥ आ तू भर माकिरेत-
त्परि षाद्विद्या हि त्वा वसुपतिं वसूनां । इंद्र यत्ते माहिनं दत्त-
मस्त्यस्मभ्यं तद्वर्यश्च प्र यैधि ॥ ९ ॥ अस्मे प्र यैधि मघवनृजीषि-
न्द्र रायो विश्ववारस्य भूरः । अस्मे शतं शरदो जीवसे धा अस्मे

अ० ३. अ० २. व० २०.] ॥ २३९ ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३६.]

हस्तात् होतुः वा यज्ञं हविषः जुषस्व ॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघऽवानं
इंद्रं अस्मिन् भरे नृऽतमं वाजऽसातौ शुखंतं उयं ऊतये समत-
ऽसु घंतं वृचाणि संऽजितं धनानां ॥ ११ ॥ १८ ॥

॥ ३६ ॥ इमां ऊं सु प्रऽभूतिं सातये धाः शश्वत्ऽशश्वत् ऊति-
ऽभिः यादमानः सुतेऽसुते ववृधे वर्धनेभिः यः कर्मऽभिः महत्-
ऽभिः सुऽश्रुतः भूत् ॥ १ ॥ इंद्राय सोमाः प्रऽदिवः विद्वानाः ऋभुः
येभिः वृषऽपर्वो विऽहायाः प्रऽयम्यमानान् प्रति सुगृभाय इंद्रं
पिब वृषऽधूतस्य वृष्णाः ॥ २ ॥ पिब वर्धस्व तव घ सुतासः इंद्र सो-
मासः प्रथमाः उत इमे यथा अपिबः पूर्व्यान् इंद्र सोमान् एव पा-
हि पत्यः अद्य नवीयान् ॥ ३ ॥ महान् अमन्त्रः वृजने विऽरुष्णी उयं
शवः पत्यते धृष्णु ओजः न अहं विव्याच पृथिवी च न एनं यत् सो-
मासः हरिऽअश्वं अमंदन् ॥ ४ ॥ महान् उयः ववृधे वीर्याय संऽआ-
चक्रे वृषभः काव्येन इंद्रः भगः वाजऽदाः अस्य गावः प्र जायन्ते
दक्षिणाः अस्य पूर्वीः ॥ ५ ॥ १९ ॥ प्र यत् सिंधवः प्रऽसवं यथा आयन
आपः समुद्रं रथ्याऽइव जग्मुः अतः चित् इंद्रः सदसः वरीयान् यत्
ई सोमः पूरति दुग्धः अंशुः ॥ ६ ॥ समुद्रेण सिंधवः यादमानाः
इंद्राय सोमं सुऽसुतं भरतः अंशुं दुहन्ति हस्तिनः भरिचैः मध्वः पुनं
ति धारया पविचैः ॥ ७ ॥ हृदाऽइव कुक्ष्यं सोमऽधानाः सं ई
विव्याच सर्वना पुरुणि अन्ना यत् इंद्रः प्रथमा वि आशं वृचं जघ-
न्वान् अवृणीत् सोमं ॥ ८ ॥ आ तु भर माकिः एतत् परिस्थात् विद्य
हित्वा वसुऽपतिं बसूनां इंद्र यत् ते माहिनं दत्तं अस्ति अस्मभ्यं
तत् हरिऽअश्वं प्र यंधि ॥ ९ ॥ अस्मे प्र यंधि मघऽवन् ऋजीषिन्
इंद्र रायः विश्वऽवारस्य भूरेः अस्मे शतं शरदः जीवसे धाः अस्मे

वीराञ्छ्वत इन्द्र शिप्रिन् ॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रम-
स्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वंतमुपमृतये सुमात्सु मंतं
वृत्राणि संजितं धनानां ॥ ११ ॥ २० ॥

271

॥ ३७ ॥ १-११ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ १-१० गायत्री । ११ अनुष्टुप् ॥

॥ ३७ ॥ वार्चेहत्याय शर्वसे पृतनाषाह्याय च । इन्द्र त्वा वर्तयाम-
सि ॥ १ ॥ अर्वाचीनं सु ते मन उत चक्षुः शतक्रतो । इन्द्र कृण्वंतु
वाघतः ॥ २ ॥ नामानि ते शतक्रतो विश्वाभिर्गीर्भिरीमहे । इन्द्रा-
भिमातिपाह्ये ॥ ३ ॥ पुरुष्टुतस्य धामभिः शतेन महयामसि । इन्द्रस्य
चर्षणीधृतः ॥ ४ ॥ इन्द्र वृत्राय हंतवे पुरुहूतमुप ब्रुवे । भरेषु वा-
जसातये ॥ ५ ॥ २१ ॥ वाजेषु सासहिर्भव त्वामीमहे शतक्रतो । इन्द्र
वृत्राय हंतवे ॥ ६ ॥ द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृतसुतूर्षु शर्वः सु च । इन्द्र सा-
ध्वाभिमातिषु ॥ ७ ॥ शुष्मिंतमं न उतये द्युम्निन पाहि जागृविं ।
इन्द्र सोमं शतक्रतो ॥ ८ ॥ इन्द्रियाणि शतक्रतो या ते जनेषु पंचसु ।
इन्द्र तानि त आ वृणे ॥ ९ ॥ अगन्निद्र शर्वो बृहद्युमं दधिष्वदुष्टरं ।
उत्रे शुष्मं तिरामसि ॥ १० ॥ अर्वावतो न आ गृह्यथो शक्र परा-
वतः । उ लोको यस्ते अद्रिव इद्रिह तत आ गहि ॥ ११ ॥ २२ ॥

272

॥ ३८ ॥ १-१० प्रजापतिर्विश्वामित्रो वाच्यो वा द्वी वा ती विश्वामित्रो वा ॥
इन्द्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ३८ ॥ अभि तष्टेव दीधया मनीषामत्यो न वाजी सुधुरो
जिहानः । अभि प्रियाणि समृशत्पराणि कवीरिच्छामि सं-
दृशे सुमेधाः ॥ १ ॥ इनोत पृच्छ जनिमा कवीनां मनोधृतः
सुकृतस्तथात् द्यां । इमा उ ते प्रणयोऽवर्धमाना मनोवाता
अध नु धर्मेणि गमन् ॥ २ ॥ नि षीमिद्व गुह्या दधाना उत क्षु-
त्राय रोदसी समजन् । सं मात्राभिर्ममिरे येमुरुवी अंतर्मही

अ० ३. अ० २. व० २३.] ॥ २४० ॥ [म० ३. अ० ३. सू० ३८.

वीरान् शश्वतः इन्द्र शिप्रिन् ॥ १० ॥ शुनं हुवेम मघऽवानं इन्द्रं अ-
स्मिन् भेरं नृऽतमं वाजंऽसातौ शृण्वतं उग्रं ऊतये समतऽसुं घ्नतं
वृत्राणि संऽजितं धनानां ॥ ११ ॥ २० ॥

॥ ३७ ॥ वार्चंऽहत्याय शर्वसे पृतनाऽसह्याय च इन्द्र त्वा आ वर्त-
यामसि ॥ १ ॥ अर्वाचीनं सु ते मनः उत चक्षुः शतऽक्रतो० इन्द्रं कृ-
ण्वंतु वाघतः ॥ २ ॥ नामानि ते शतऽक्रतो० विश्वाभिः गीऽभिः
ईमहे इन्द्रं अभिमातिऽसह्ये ॥ ३ ॥ पुरुऽस्तुतस्य धामऽभिः शतेन
महयामसि इन्द्रस्य चर्षणिऽधृतः ॥ ४ ॥ इन्द्रं वृत्राय हंतवे पुरुऽहृतं
उपब्रुवे भेरेषु वाजंऽसातये ॥ ५ ॥ २१ ॥ वाजेषु ससहिः भवत्वां ईमहे
शतऽक्रतो० इन्द्रं वृत्राय हंतवे ॥ ६ ॥ द्युम्नेषु पृतनाज्ये पृतुतूषु शर्वः-
ऽसु च इन्द्रं साष्ट्वं अभिऽमातिषु ॥ ७ ॥ शुष्मिन्ऽतमं नः ऊतये
द्युम्निनं पाहि जागृविं इन्द्रं सोमं शतऽक्रतो० ॥ ८ ॥ इन्द्रियाणि शत-
ऽक्रतो० या ते जनेषु पंचऽसु इन्द्रं तानि ते आ वृणे ॥ ९ ॥ अग्नं इन्द्रं
शर्वः बृहत् द्युम्नं दधिष्वदुस्तरं उत ते शुष्मं तिरामसि ॥ १० ॥ अ-
र्वाऽवतः नः आ गृहि अथो शक्र पराऽवतः ऊं लोकः यः ते अ-
द्रिऽवः इन्द्र इह ततः आ गृहि ॥ ११ ॥ २२ ॥

॥ ३८ ॥ अभि तष्टाऽद्वे दीधय मनीषां अत्यः न वाजी सुऽधुरः
जिहानः अभि प्रियाणि मर्मशत पराणि कवीन इच्छामि सं-
ऽदृशे सुऽमेधाः ॥ १ ॥ इना उत पृच्छ जनिम कवीनां मनऽधृतः
सुऽकृतः तक्षत द्यां इमाः ऊं ते प्रऽन्यः वर्धमानाः मनऽवाताः
अधनुधर्मणि गमन् ॥ २ ॥ नि सीदत अत्र गृह्या दधानाः उत श-
वाय रोदसी सं अंजनं सं मात्राभिः ममिरयेमुः उवी अंतः मही-

समृते धार्यसे धुः ॥३॥ आतिष्ठंतं परि विश्वे अभूषञ्छ्रियो व-
सानश्चरति स्वरोचिः । महत्तद्वृष्णो असुरस्य नामा विश्वरूपो
अमृतानि तस्यौ ॥४॥ असूत पूर्वो वृषभो ज्यायानिमा अस्य
शुरुधः संति पूर्वीः । दिवो नपाता विदथस्य धीभिः क्षत्रं
राजाना प्रदिवो दधाथे ॥ ५ ॥ २३ ॥ चीणि राजाना विदथे
पुरुणि परि विश्वानि भूषथः सदांसि । अपश्यमत्र मनसा
जगन्वान्व्रते गंधर्वा अपि वायुकेशान् ॥६॥ तदिन्द्रस्य वृषभस्य
धेनोरा नामभिर्ममिरे सकम्यं गोः । अन्यदन्यदसुर्य वसाना
नि मायिनो ममिरे रूपमस्मिन् ॥ ७ ॥ तदिन्द्रस्य सवितु-
र्नेकिर्मे हिरण्ययीममतिं यामशिथ्रेत् । आ सुष्टुती रोदसी
विश्वमिन्वे अपीव योषा जनिमानि ववे ॥८॥ युवं प्रत्नस्य
साधयो महो यद्वैवी स्वस्तिः परि एः स्यातं । गोपाजिह्वस्य
तस्थुषो विरूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ॥९॥ शुनं
हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातौ । शृण्वंतमु-
यमृतये समत्सु घंतं वृत्राणि संजितं धनानां ॥ १० ॥ २४ ॥ ३ ॥

॥३९॥ इन्द्रं मतिर्दद आ वच्यमानाच्छा पतिं स्तोमंतष्टा
जिगाति । या जागृविर्विदथे शस्यमानेन्द्र यत्ते जायन्ते वि-
द्धि तस्य ॥ १ ॥ दिवश्चिदा पृथ्या जायमाना वि जागृविर्वि-
दथे शस्यमाना । भद्रा वस्त्राण्यर्जुना वसाना सेयमस्मे सन-
जा पित्र्या धीः ॥ २ ॥ यमा चिदत्र यमसूरसूत जिह्वाया अयं
पतदा ह्यस्थात् । वपूषि जाता मिथुना सचेते तमोहना
तपुषो बुध एता ॥ ३ ॥ नकिरेषां निदिता मर्त्येषु ये अस्माकं
पितरो गोषु योधाः । इन्द्र एषां दंहिता माहिनावानुद्गोवा-

अ० ३. अ० २. व० २५.] ॥ २४१ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ३९

सं० ऋते० धार्यसे धुः० ॥ ३ ॥ आ० तिष्ठतं परि विश्वे अभूषन् श्रियः
वसानः चरति स्व० रोचिः महत् तत् वृष्णः असुरस्य नाम आ वि-
श्व० रूपः अमृतानि तस्थौ ॥ ४ ॥ असूत पूर्वः वृषभः ज्यायान् इमाः
अस्य श्रुधः संति पूर्वीः दिवः नपाता विदथस्य धीभिः क्षुचं रा-
जाना प्र० दिवः दधाथे ॥ ५ ॥ २३ ॥ चीणि राजाना विदथे पुरुणि
परि विश्वानि भूषथः सदांसि अपश्यं अत्र मनसा जगन्वान् व्रते
गंधर्वान् अपि वायु० केशान् ॥ ६ ॥ तत् इत्तनु अस्य वृषभस्य धेनोः
आ नाम० भिः ममिरे सकस्य गोः अन्यत् अन्यत् असुर्य वसानाः
नि मायिनः ममिरे रूपं अस्मिन् ॥ ७ ॥ तत् इत्तनु अस्य सवितुः
नकिः मे हिरण्ययीं अमर्ति यां अशिश्नेत् आ सु० स्तुती रोदसी
विश्वं० इन्वे० अपि० इव योषा जनिमानि वव्रे ॥ ८ ॥ युवं प्रत्नस्य
साधथः महः यत् दैवीं स्वस्तिः परि नः स्यात् गोपाजिह्वस्य तस्थु-
षः वि० रूपा विश्वे पश्यन्ति मायिनः कृतानि ॥ ९ ॥ शुनं हुवे मम घ-
० वानं इंद्रं अस्मिन् भरे नृ० तमं वाज० मातौ शृण्वन्तं उयं ऊतये
समत्० सु० घन्तं वृत्राणि सं० जितं धनानां ॥ १० ॥ २४ ॥ ३ ॥

॥ ३९ ॥ इंद्रं मतिः हृदः आ वच्यमाना अच्छं पतिं स्तोमं० तथा
जिगाति या जागृविः विदथे शस्यमाना इंद्रं यत् ते जायते विद्धि
तस्य ॥ १ ॥ दिवः चित् आ पूर्या जायमाना वि जागृविः विदथे
शस्यमाना भद्रा वस्त्राणि अर्जुना वसाना मा इयं अस्मे सन० जा
पिथ्या धीः ॥ २ ॥ यमा चित् अत्र यम० सूः असूत जिह्वायाः अयं
पतत् आ हि अस्थात् वर्षीषि जाता मिथुना सचेते तमः० हना
तपुषः बुधे आ० इता ॥ ३ ॥ नकिः एषां निदिता मर्त्येषु ये अस्माकं
पितरः गोषु योधाः इंद्रः एषां हृदिता माहिन्० वान् उत गोत्रा-

णि॒ स॒सृ॒जे द॒स॒ना॒वान् ॥४॥ स॒खा ह॒ यत्र॒ स॒खि॒भिर्न॒व॒ग॒वैर॒भि॒-
 ज्ञा स॒त्त्व॒भिर्गा॒ अनु॒ग॒मन् । स॒त्यं तदि॒न्द्रो द॒श॒भिर्द॒श॒ग॒वैः सूर्य॑ वि॒-
 वेद॒ तम॑सि॒ क्षि॒यन्त॑ ॥५॥ २५॥ इ॒न्द्रो म॒धु स॒ंभू॒तमु॒स्त्रिया॒यां प॒ञ्च॒-
 द्वि॒वेद॒ श॒फ॒व॒न्नमे॒ गोः । गु॒हा हि॒तं गु॒ह्यं गू॒ळ॒म॒प्सु ह॒स्ते द॒धे
 दक्षि॑णे॒ दक्षि॑णा॒वान् ॥६॥ ज्योति॑र्वृ॒णीत॒ तम॑सो वि॒जान॒न्ना॒रे
 स्या॑म दु॒रि॒ताद॒भीक॑ । इ॒मा गि॒रः सो॒मपाः॑ सो॒मवृ॑द्ध जु॒षस्वे॑द्र
 पुरु॑तम॒स्य का॒रोः ॥७॥ ज्योति॑र्य॒ज्ञाय॒ रोद॑सी॒ अनु॒ षा॒द॒रे स्या॑म
 दु॒रि॒तस्य॒ भूरेः॑ । भू॒रि चि॒द्धि तु॒ज॒तो म॒र्त्यस्य॑ सु॒पा॒रासो॑ व॒सवो॑
 ब॒र्ह॒णा॒वत् ॥८॥ शु॒नं हु॒वेम म॒घवा॑न॒मिन्द्र॑म॒स्मिन्भ॑रे नृ॒तम॑
 वाज॑सा॒तौ । शु॒खन्त॑मु॒पमू॒तये॑ स॒मत्सु॑ घ्नन्त॑ वृ॒चाणि॑ सं॒जित॑
 ध॒ना॒नां ॥९॥ २६ ॥ २ ॥

274

॥ ४० ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥४०॥ इ॒न्द्र त्वा वृ॒षभं॑ व॒यं सु॒ते सो॒मे ह॒वाम॑हे । स पा॑हि म॒-
 ध्वो अ॒ध॒सः ॥१॥ इ॒न्द्र ऋ॒तुबि॑द॒ सुतं॑ सो॒मे ह॒र्ये पु॒रु॒ष्टुत॑ । पि॒बा
 वृ॒षस्व॒ तातृ॑पिं ॥२॥ इ॒न्द्र प्र॒ णो॑ धि॒तावा॑नं य॒ज्ञं वि॒श्वेभि॑दे॒वि॒-
 भिः । ति॒रः स्त॒वान॑ वि॒श॒प॒ते ॥३॥ इ॒न्द्र सो॒माः सु॒ता इ॒मे तव॑ प्र
 य॑न्ति स॒त्प॒ते । क्ष॒यं च॒न्द्रा॒स इ॒न्द्रवः॑ ॥४॥ द॒धि॒ष्वा ज॒ठरे॑ सु॒तं सो॒-
 म॒मिन्द्र॑ वरे॒ण्यं । तव॑ द्यु॒क्षा॒स इ॒न्द्रवः॑ ॥५॥ १॥ गि॒र्वे॒णः पा॒हि नः॑
 सु॒तं म॒धो॒र्धा॒राभि॑र॒ज्यसे॑ । इ॒न्द्र त्वादा॑त॒ मि॒द्य॒शः ॥६॥ अ॒भि द्यु॒म्ना॒नि
 व॒नि॒न् इ॒न्द्र स॒चन्ते॑ अ॒क्षि॒ता । पी॒त्वी सो॒मस्य॑ वा॒वृ॒धे ॥७॥ अ॒-
 र्वा॒व॒तो न॒ आ ग॑हि प॒रा॒व॒तंश्च॑ वृ॒च॒हन॑ । इ॒मा जु॒षस्व॒ नो गि॑रः
 ॥८॥ यद॑त॒रा प॑रा॒व॒तं म॒र्वा॒व॒तं च॑ हू॒यसे॑ । इ॒न्द्रे॒ह त॒त आ॑ ग॒हि ॥९॥ २॥

275

॥ ४१ ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥४१॥ आ तू न इ॒न्द्र म॒द्यं॒ग्धुवा॑नः सो॒मपी॑तये॒ हरि॑भ्यां या-

णि स॒सृजे दंस॒नाऽवान् ॥ ४ ॥ सखा॑ ह॒ यत्र॑ सखि॑ऽभिः नव॑ऽग्वैः
 अभि॑ऽङ्गु आ॒सत्त॑ऽभिः गाः अनु॑ऽगमन् सत्यं तत् इन्द्रः द॒शऽभिः द-
 श॑ऽग्वैः सूर्य॑ वि॒वेद॒ तम॑सि स्त्रियं॑त॥ ५ ॥ २५ ॥ इन्द्रः मधु॑ संऽभृतं उ॒सि-
 या॒यां प॒त॑ऽवत् वि॒वेद॒ शफ॑ऽवत् नमै॑ गोः गुहा॑ हितं गुह्यं गूळ॑हं
 अप॑ऽसुहस्ते द॒धे दक्षि॑णे दक्षि॑णऽवान् ॥ ६ ॥ ज्योतिः॑ वृणी॒त तम॑-
 सः वि॒ऽजान॑न् आ॒रे स्या॒म दुः॑ऽइतात् अभी॑के इ॒माः गिरः॑ सोम॒-
 ऽपाः सोम॑ऽवृद्ध॒ जुष॑स्व इन्द्र॒ पुरु॑ऽतम॑स्य का॒रोः ॥ ७ ॥ ज्योतिः॑ य॒ज्ञाय॑
 रोद॑सी॒ अनु॑स्यात् आ॒रे स्या॒म दुः॑ऽइत॑स्य भूरेः भूरि॑ चि॒त् हितु॑ज॒तः
 मर्त्य॑स्य सु॑ऽपा॒रासः॑ व॒सवः॑ ब॒र्हणा॑ऽवत् ॥ ८ ॥ शुनं॑ हु॒वे म॒म घ॑ऽवा-
 नं इन्द्र॑ अ॒स्मिन् भरे॑न् नृ॒तम॑ वाजं॑ सा॒तौ शृ॒ण्वन्तं॑ उ॒यं ऊ॒तये॑ सम॒त्-
 ऽसुं म॑न्तं वृ॒त्राणि॑ सं॒जितं॑ ध॒नानां॑ ॥ ९ ॥ २६ ॥ २ ॥

॥ ४० ॥ इन्द्र॑ त्वा वृष॒भं व॒यं सु॑ते सोमे॑ ह॒वाम॑हे सः पा॒हि म॒ध्वः अं-
 ध॑सः ॥ १ ॥ इन्द्र॑ ऋ॒तुऽविद॑ सु॒तं सोम॑ ह॒र्य पुरु॑ऽस्तु॒त् पिब॑ आ वृष॒स्व
 त॑तृ॒पिं ॥ २ ॥ इन्द्र॑ प्र॒नः धि॒तऽवा॑नं य॒ज्ञं वि॒श्वेभिः॑ दे॒वेभिः॑ ति॒रः स्त-
 वा॒न वि॒श॒प॒ते ॥ ३ ॥ इन्द्र॑ सोमाः सु॒ताः इ॒मे तव॑ प्र य॒न्ति स॒त् ऽप॒ते क्ष॑यं
 च॒न्द्रासः॑ इन्द्र॑वः ॥ ४ ॥ द॒धिष्व॑ ज॒ठरे॑ सु॒तं सोम॑ इन्द्र॒ वरे॑ण्यं तव॑ द्यु॒क्षासः॑
 इन्द्र॑वः ॥ ५ ॥ १ ॥ गिर्वे॑णः पा॒हि नः॑ सु॒तं म॒धोः धा॒राभिः॑ अ॒ज्यसे॑ इन्द्र॑
 त्वाऽदा॑तं इ॒त् यशः॑ ॥ ६ ॥ अ॒भि द्यु॒म्नानि॑ व॒न्निनः॑ इन्द्र॑ स॒चन्ते॑ अ॒क्षिता॑
 पी॒त्वी सोम॑स्य व॒वृधे॑ ॥ ७ ॥ अ॒र्वाऽव॑तः नः॒ आ ग॒हि प॒राऽव॑तः च
 वृ॒त्रऽह॑न् इ॒माः जुष॑स्व नः॒ गिरः॑ ॥ ८ ॥ यत् अ॒न्तरा॑ प॒राऽव॑तं अ॒र्वा-
 ऽव॑तं च॒ हूय॑से इन्द्र॑ इ॒ह ततः॑ आ ग॒हि ॥ ९ ॥ २ ॥

॥ ४१ ॥ आ तु नः॑ इन्द्र॒ म॒द्यं क॒हुवा॑नः सोम॑ऽपी॒तये॑ हरि॑ऽभ्यां या-

अ० ३. अ० ३. व० ७.] ॥ २४३ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ४३.

ह्यद्रिवः ॥ १ ॥ स॒त्तो होता॑ न च॒त्वि यस्ति॑स्तिरे ब॒र्हिरा॑नुषक् ।
अयु॑जन्मा॒तरद्वयः ॥ २ ॥ इ॒मा ब्र॑ह्म ब्र॒ह्मवा॑हः क्रि॒यन्त आ ब॒र्हिः
सी॒द । वी॒हि श्रू॑र पु॒रो॒ऽऽशं ॥ ३ ॥ रा॒रं॒धि स॑र्वनेषु ए॒षु स्तो॑मेषु
वृ॒त्रह॑न् । उ॒क्थे॑ष्विन्द्र॒ गिर्व॑णः ॥ ४ ॥ म॒तयः॑ सोम॒पामु॑रुं रि॒हन्ति॑
श॒र्वस॑स्पतिं । इन्द्रं॑ व॒त्सं न मा॑तरः ॥ ५ ॥ ३ ॥ स म॑दस्वा॒ ह्यंध॑सो
रा॒धसे॑ त॒न्वा म॑हे । न स्तो॒तारं॑ नि॒दे क॑रः ॥ ६ ॥ व॒यमि॑न्द्र त्वा॒यवो॑
ह॒विष्म॑तो ज॒राम॑हे । उ॒त त्वम॑स्म॒युर्व॑सो ॥ ७ ॥ मा॒रे अ॒स्मद्वि॑
मु॒मुचो॑ हरि॒प्रिया॒र्वाड्या॑हि । इन्द्रं॑ स्वधा॒वो म॑त्स्वे॒ह ॥ ८ ॥ अ॒र्वाचं॑
त्वा सु॒खे रथे॑ वह॒तामि॑न्द्र के॒शिना॑ । घृ॒तसू॑ ब॒र्हिरा॑सदे ॥ ९ ॥ ४ ॥

276

॥ ४२ ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ गायत्री ॥

॥ ४२ ॥ उप॑ नः सु॒तमा ग॑हि सोम॒मिन्द्र॑ ग॒वांशि॑रं । हरि॒भ्यां
यस्ते॑ अ॒स्मयुः ॥ १ ॥ तमि॑न्द्र म॒दमा ग॑हि ब॒र्हिः॒ष्टां या॑व॒भिः सु॑तं ।
कु॒वि॒न्वस्य॑ तृ॒ष्णवः ॥ २ ॥ इन्द्र॑मि॒त्था गि॑रो म॒माच्छा॑गुरिषि॒ता
इ॒तः । आ॒वृते॑ सोम॒पीत॑ये ॥ ३ ॥ इन्द्रं॑ सोम॒स्य पी॑तये स्तोमै॒रिह
ह॒वाम॑हे । उ॒क्थेभिः॑ कु॒विदा॑गमन्त ॥ ४ ॥ इन्द्र॑ सोमाः सु॒ता इ॒मे
ता॒न्दधि॑ष्व शत॒क्रतो॑ । ज॒ठरे॑ वा॒जिनी॑वसो ॥ ५ ॥ ५ ॥ वि॒द्या हि
त्वा ध॑नंज॒यं वा॒जेषु॑ दधृ॒षं क॑वे । अ॒धा ते सु॑म॒मीम॑हे ॥ ६ ॥
इ॒ममि॑न्द्र ग॒वांशि॑रं य॒वांशि॑रं च नः पिब । आ॒गत्या॑ वृष॒भिः
सु॑तं ॥ ७ ॥ तु॒भ्येदि॑न्द्र स्व अ॒क्ये॒ऽसोमं॑ चो॒दामि॑ पी॒तये॑ । ए॒ष
रा॑रन्तु ते ह॒दि ॥ ८ ॥ त्वां सु॑तस्य पी॒तये॑ प्र॒त्नमि॑न्द्र ह॒वाम॑हे ।
कु॒शि॒कासो॑ अव॒स्यवः ॥ ९ ॥ ६ ॥

277

॥ ४३ ॥ १-८ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४३ ॥ आ या॒ह्यर्वा॑दु॒षं व॑धुरे॒ष्टास्त॑वेदनु प्र॒दिवः॑ सो॒
म॒पेयं॑ । प्रि॒या सखा॑या॒ वि मु॑चोप॑ ब॒र्हिस्त्वामि॑मे ह॒व्यवा॑-

हि अद्रिऽवः॥१॥ स॒त्तः हो॒ता नः॒ ऋ॒त्वि॒यः ति॒स्ति॒रे ब॒र्हिः आ॒नु॒षक्
 अ॒यु॒ज्जन् प्रा॒तः अ॒द्र॒यः॥२॥ इ॒मा ब्र॒ह्म ब्र॒ह्मऽवा॒हः क्रि॒यंते आ ब॒र्हिः
 सी॒द् वी॒हि शू॒र पु॒रो॒ळा॒शं॥३॥ र॒न्धि स॒र्वने॒षु नः॒ ए॒षु स्तो॒मेषु॒ वृ॒त्र-
 ऽह॒न् उ॒व॒थेषु॒ इं॒द्र गि॒र्व॒णः॥४॥ म॒तयः॒ सोमऽपां॒ उ॒रुं रि॒हंति॑ श॒र्वसः
 प॒तिं इं॒द्रं व॒त्सं न मा॒तरः॥५॥३॥ सः म॒न्दस्व॒ हि अ॒ध॒सः रा॒ध॒से त॒न्वा
 म॒हे न स्तो॒तारं॑ नि॒दे॒करः॥६॥ व॒यं इं॒द्र त्वाऽय॒वः ह॒वि॒ष्म॒तः ज॒राम॒हे
 उ॒त त्वं अ॒स्मऽयुः॒ व॒सो॒॥७॥ मा आ॒रे अ॒स्मत् वि॒मु॒मु॒चः ह॒रिऽप्रि॒य
 अ॒र्वा॒ङ् या॒हि इं॒द्र स्व॒धाऽवः॒ मत्स्व॑ इ॒ह॥८॥ अ॒र्वा॒चं त्वा सु॒खे रथे॑
 व॒हंतां॑ इं॒द्र के॒शिना॑ घृ॒तऽसू॒० ब॒र्हिः आऽस॒दे॒॥९॥४॥

॥४२॥ उ॒प॒ नः सु॒तं आ ग॒हि सो॒मं इं॒द्र गोऽआ॑ शि॒रं ह॒रिऽभ्यां॑ यः
 ते अ॒स्मऽयुः॥१॥ तं इं॒द्र म॒दं आ ग॒हि ब॒र्हिःऽस्थां॑ या॒वऽभिः॑ सु॒तं कु॒-
 वि॒त् नु अ॒स्य तृ॒ष्ण॒वः॥२॥ इं॒द्र इ॒त्था गि॒रः म॒म अ॒च्छ अ॒गुः इ॒षि॒ताः
 इ॒तः आऽवृ॑ते सो॒मऽपी॒तये॥३॥ इं॒द्र सो॒मस्य॑ पी॒तये॑ स्तो॒मैः इ॒ह ह॒-
 वा॒म॒हे उ॒क्थे॒भिः कु॒वि॒त् आऽग॑म॒त् ॥४॥ इं॒द्र सो॒माः सु॒ताः इ॒मे
 ता॒न् द॒धि॒ष्व श॒तऽऋ॒तो॒० ज॒ठरे॑ वा॒ जि॒नीऽव॒सो॒॥५॥५॥ वि॒द्म हि
 त्वा ध॒नंऽज॒यं वा॒जे॒षु द॒धृषं॑ क॒वे अ॒ध ते सु॒म्न इ॒म॒हे॥६॥ इ॒मं इं॒द्र
 गोऽआ॑ शि॒रं य॒वऽआ॑ शि॒रं च॒नः पि॒ब आऽग॑त्य॒ वृ॒षऽभिः॑ सु॒तं॥७॥
 तु॒भ्य इ॒त् इं॒द्र स्वे अ॒क्ये॑ सो॒मं ची॒दामि॑ पी॒तये॑ ए॒षः र॒न्तु ते ह॒दि
 ॥८॥ त्वां सु॒तस्य॑ पी॒तये॑ प्र॒त्नं इं॒द्र ह॒वा॒म॒हे कु॒शि॒का॒सः अ॒व॒स्य॒वः
 ॥९॥६॥

॥४३॥ आ या॒हि अ॒र्वा॒ङ् उ॒प॒ व॒धुरेऽस्थाः॑ त॒व इ॒त् अ॒नु प्रऽदि॒-
 वः॒ सोमऽपे॑यं प्रि॒या स॒खा॒या वि॒मु॒च॒ उप॑ ब॒र्हिः त्वां इ॒मे ह॒व्यऽवा॒-

अ० ३. अ० ३. व० ८.] ॥ २४४ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ४४.]

हो हवन्ते ॥ १ ॥ आ याहि पूर्वीरिति चर्षणीराँ अर्य आशिष उप नो
हरिभ्यां । इमा हि त्वा मतयः स्तोमतष्टा इन्द्र हवन्ते सख्यं जुषाणाः
॥ २ ॥ आ नो यज्ञं नमोवृधं सजोषा इन्द्र देव हरिभिर्याहि तूयं ।
अहं हि त्वा मतिभिर्जोहवीमि घृतप्रयाः सधमादे मधूनां ॥ ३ ॥
आ च त्वामेता वृषणा वहतो हरी सखाया सुधुरा स्वंगा ।
धानावदिन्द्रः सर्वनं जुषाणः सखा सख्युः शृणवद्वन्दनानि ॥ ४ ॥
कुविन्मा गोपां कर्से जनस्य कुविद्राजानं मघवन्नृजीपिन ।
कुविन्म ऋषिं पपिवांसं सुतस्य कुविन्मे वस्वो अमृतस्य शि-
क्षाः ॥ ५ ॥ आ त्वा बृहन्तो हरयो युजाना अर्वागिन्द्र सधमादो
वहन्तु । प्र ये द्विता दिव ऋजं त्याताः सुसमृष्टासो वृषभस्य मू-
राः ॥ ६ ॥ इन्द्र पिव वृषधूतस्य वृष्णा आ यं ते गयेन उगते ज-
भारं । यस्य मदे च्यावयसि प्र कृषीर्यस्य मदे अप गोत्रा ववर्थ
॥ ७ ॥ शुनं हुवेम मघवानमिन्द्रमस्मिन्भरे नृतमं वाजसातो ।
शृण्वन्तमुयमृतये समत्सु भन्तं वृत्राणि संजितं धनानां ॥ ८ ॥ ७ ॥

278

॥ ४४ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ इन्द्रः ॥ बृहती ॥

॥ ४४ ॥ अयं ते अस्तु हर्यतः सोम आ हरिभिः सुतः । जु-
षाण इन्द्र हरिभिर्न आ गत्वा तिष्ठ हरितं रथं ॥ १ ॥ हर्यन्नुप-
समर्चयः सूर्य हर्यन्नरोचयः । विद्वांश्चिकित्वान्हर्यश्च वर्धस इन्द्र
विश्वा अभि श्रियः ॥ २ ॥ द्यामिन्द्रो हरिधायसं पृथिवी हरि-
वर्षसं । आधारयद्वरितोभूरि भोजनं ययोरन्तर्हरिश्चरत ॥ ३ ॥
जज्ञानो हरितो वृषा विश्वमा भाति रोचनं । हर्यश्चो हरितं
धत्त आयुधमा वज्रं बाह्वोर्हरि ॥ ४ ॥ इन्द्रो हर्यतमर्जुनं वज्रं
शुक्रैर्भीवृतं । अपावृणोद्वरिभिरद्रिभिः सुतमुद्रा हरिभि-
राजत ॥ ५ ॥ ८ ॥

हः हवन्ते ॥ १ ॥ आ याहि पूर्वीः अति चर्षणीः आ अर्यः आऽशिषः
उप नः हरिऽभ्यां इमाः हित्वा मतयः स्तोमऽतष्टाः इन्द्रं हवन्ते सख्यं
जुषाणाः ॥ २ ॥ आ नः यज्ञं नमःऽवृधं सऽजोषाः इन्द्रं देव हरिऽभिः
याहितृयं अहं हित्वा मतिऽभिः जोहवीमि घृतऽप्रयाः सधऽमादे
मधूनां ॥ ३ ॥ आ चत्वां एता वृषणा वहांतः हरी सखां या सुऽधुरा
सुऽअंगा धानाऽवत् इन्द्रः सर्वनं जुषाणः सखां सख्युः शृणुवत्
वन्दनानि ॥ ४ ॥ कुवित् मा गोपां कर्से जनस्य कुवित् राजानं
मघऽवन ऋजीषिन् कुवित् मा ऋषिं पपिऽवांसं सुतस्य कु-
वित् मे वस्वः अमृतस्य शिक्षाः ॥ ५ ॥ आ त्वा बृहंतः हरयः युजानाः
अर्वाक् इन्द्र सधऽमादेः वहंतु प्र ये द्विता दिवः ऋजंति आताः
सुऽसंमृष्टासः वृषभस्य मूराः ॥ ६ ॥ इन्द्रं पिब वृषऽधूतस्य वृष्णाः आ
यं ते श्येनः उशते जभार यस्य मदे च्यवयसि प्र कृष्टीः यस्य मदे
अप गोचा ववर्थे ॥ ७ ॥ श्रुनं हुवेम मघऽवानं इन्द्रं अस्मिन् भरे नृ-
ऽतमं वाजऽसातौ शृण्वंतं उयं ऊतये समतऽसु घंतं वृचाणि सं-
ऽजितं धनानां ॥ ८ ॥ ७ ॥

॥ ४४ ॥ अयं ते अस्तु हर्यतः सोमः आ हरिऽभिः सुतः जुषाणः इन्द्र
हरिऽभिः नः आ गहि आ तिष्ठ हरितं रथं ॥ १ ॥ हर्यन् उषसं अर्चयः
सूर्यं हर्यन् अरोचयः विद्वान् चिकित्वान् हरिऽअश्व वर्धसे इन्द्र वि-
श्वाः अभि श्रियः ॥ २ ॥ द्यां इन्द्रः हरिऽधायसं पृथिवी हरिऽवर्षसं
अधारयत् हरितोः भूरिभोजनं ययोः अंतः हरिः चरत् ॥ ३ ॥ जज्ञानः
हरितः वृषा विश्वं आभाति रोचनं हरिऽअश्वः हरितं धत्ते आयुधं
आ वज्रं बाह्वोः हरिः ॥ ४ ॥ इन्द्रः हर्यतं अर्जुनं वज्रं शूक्रैः अभिऽवृतं
अप अवृणोत् हरिऽभिः अद्रिऽभिः सुतं उत्त गाः हरिऽभिः आ-
जत ॥ ५ ॥ ८ ॥

279

॥ ४५ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ बृहती ॥

॥ ४५ ॥ आ म॒द्रैरि॒न्द्र ह॒रिभि॒र्या॒हि म॒यूर॑रोमभिः । मा त्वा॒ के
चि॒न्नि य॑म॒न्विं न॒ पा॒शि॒नोऽति॒ ध॒न्वे॒व ताँ इ॒हि ॥ १ ॥ वृ॒त्र॒खा॒दो
व॒लं॒रुजः॑ पु॒रां द॒र्मो अ॒पाम॒जः । स्था॒ता रथ॑स्य॒ ह॒यो॒रभि॑स्व॒र
इ॒न्द्रो दृ॒ह्वा चि॑दा॒रुजः॑ ॥ २ ॥ ग॒ंभी॒राँ उ॒द॒धी॒रिव॒ क्रतुं॑ पु॒थसि॒ गा
इ॒व । प्र सु॑गो॒पा य॒वसं॑ धे॒नवो॑ यथा हृ॒दं कु॑ल्या इ॒वाश॑त ॥ ३ ॥ आ
न॒स्तुजं॑ र॒यिं भ॒रांशं॑ न प्र॒तिजा॑न॒ते । वृ॒ष्टां प॒क्कं फ॒लं म॑की॒व धू॒नु॒ही॒द्र
सं॒पा॒र॒णं व॑सु ॥ ४ ॥ स्व॒युरि॒न्द्र स्व॒रा॒ळसि॑ स्म॒द्दि॒ष्टिः स्व॑यं॒शस्तरः॑ ।
स वा॑वृ॒धान॒ ओज॑सा पु॒रु॒ष्टुत॒ भवा॑ नः सु॒श्रव॑स्त॒मः ॥ ५ ॥ ९ ॥

280

॥ ४६ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४६ ॥ यु॒ध्मस्य॑ ते वृ॒षभ॑स्य॒ स्व॒राजं॑ उ॒यस्य॑ यू॒नः स्थ॑वि॒रस्य॑
घृ॒ष्वैः । अ॒जूर्य॑तो व॒ज्रि॒णो वी॒र्या॑ऽणी॒द्र श्रु॑तस्य॒ मह॑तो म॒हानि॑
॥ १ ॥ म॒हाँ अ॒सि म॒हिष॒ वृ॒ष्येभि॑र्धन॒स्पृ॒क्ष्य सह॑मानो अ॒न्यान् ।
एको॒ विश्व॑स्य॒ भुव॑नस्य॒ राजा॒ स यो॒धया॑ च क्ष॒यया॑ च॒ जनान्॑
॥ २ ॥ प्र मा॒त्रा॒भी रि॒रिचे॒ रोच॑मानः प्र दे॒वेभि॑र्वि॒श्वतो॑ अप्र॒तीतः॑ ।
प्र म॒ज्मना॑ दि॒व इंद्रः॑ पृथि॒व्याः प्रो॒रोम॑हो अ॒न्तरि॑ष्ठा॒दृजी॒षी
॥ ३ ॥ उ॒रुं ग॒भीरं॑ ज॒नुषा॑भ्यु॒प्यं वि॒श्वव्यं॑ च स॒मव॑तं म॒तीनां॑ । इं॒द्र
सोमा॑सः प्र॒दि॒वि सु॒तासः॑ स॒मु॒द्रं न स्र॑वत॒ आ वि॑गं॒ति ॥ ४ ॥ यं
सोम॑मि॒न्द्र पृथि॑वी॒द्यावा॒ गर्भं॑ न मा॒ता वि॑भृ॒तस्त्वा॒या । तं ते॑
हि॒न्वंति॒ तमु॑ ते मृ॒जंत्य॑ध्व॒र्यवो॑ वृ॒षभ॒ पात॑वा उ ॥ ५ ॥ १० ॥

281

॥ ४७ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४७ ॥ म॒रु॒त्वाँ इं॒द्र वृ॒षभो॑ र॒णाय॑ पि॒वा सोम॑मनु॒ष्वधं॑ स॒
दा॒य । आ सि॑चस्व ज॒ठरे॒ मध्वं॑ ऊ॒र्मि तं॑ रा॒जासि॑ प्र॒दि॒वः सु॒तानाँ॑
॥ १ ॥ स॒जोषा॑ इं॒द्र स॒गं॒णो म॒रुद्भिः॑ सोमं॑ पि॒ब वृ॒त्रहा॑ शूर॒ वि॒

॥४५॥ आ म॒न्द्रैः इ॒न्द्र ह॒रिऽभिः या॒हि म॒यूर॒रोमऽभिः मा त्वा॒ के
चित् न॒ियम॒न् वि॒न पा॒शिनः अति॑ ध॒न्वऽइव॑ तान् इ॒हि ॥१॥ वृ॒त्र-
ऽखा॒दः व॒लंऽरु॒जः पु॒रां द॒र्मः अ॒पां अ॒जः स्था॒ता रथ॑स्य ह॒र्योः अ-
भिऽस्व॒रे इ॒न्द्रः दृ॒ष्ट्वा चि॒त् आऽरु॒जः ॥२॥ ग॒म्भी॒रान् उ॒द॒धीन्ऽइव॑
ऋतुं पु॒ष्य॒सि॒गाःऽइव॑ प्र॒सुऽगो॒पाः यव॑सं॒धेन॑वः य॒था हृ॒दं कु॒ल्याः-
ऽइव॑ आ॒शत॑ ॥३॥ आ नः॒ तुजै॑ र॒यिं भ॒र अंशं॑ न प्र॒तिऽजा॒न॒ते वृ॒क्षं प॒क्कं
फ॒लं अ॒न्कीऽइव॑ धू॒नुहि इ॒न्द्र संऽपा॒रणं वसु॑ ॥४॥ स्वऽयुः इ॒न्द्र स्व-
ऽराट् अ॒सि स्म॒त्ऽदि॒ष्टिः स्वयं॑ शःऽतरः॑ सः व॒वृ॒धा॒नः ओज॑सा पु-
रुऽस्तु॒त भव॑ नः सु॒श्रवः॑ऽतमः ॥ ५ ॥ ९ ॥

॥४६॥ यु॒ध्मस्य॑ ते वृ॒षभ॑स्य स्वऽराजः॒ उ॒यस्य॑ यू॒नः स्थ॑ वि॒रस्य॑ घृ-
ष्वैः अ॒जूर्य॑तः व॒ज्रि॒णः वी॒र्या॑णि इ॒न्द्र श्रु॑तस्य म॒हतः म॒हानि॑ ॥१॥
म॒हान् अ॒सि म॒हिष॑ वृ॒ष्णये॑भिः ध॒नऽस्पृ॑त् उ॒य सह॑मानः अ॒न्यान्
एकः॑ वि॒श्वस्य॑ भुव॒नस्य॑ राजा॒ सः यो॒धय॑ च क्ष॒यय॑ च ज॒नान् ॥२॥ प्र
मा॒त्राभिः॑ रि॒रि॒चे रोच॑मानः प्र दे॒वेभिः॑ वि॒श्वतः॑ अ॒प्रतिऽइ॒तः प्र
म॒ज्मना॑ दि॒वः इ॒न्द्रः पृ॒थि॒व्याः प्र उ॒रोः म॒हः अ॒न्तरि॑क्षात् ऋ॒जी॒षी
॥३॥ उ॒रुं ग॒भी॒रं ज॒नुषा॑ अ॒भि उ॒यं वि॒श्वऽव्य॑च॒सं अ॒वत॑ म॒तीनां॑ इ॒न्द्र
सो॒मा॒सः प्रऽदि॒वि सु॒ता॒सः स॒मु॒द्रं न स॒वतः॑ आ वि॒शंति॑ ॥४॥ यं
सो॒मं इ॒न्द्र पृ॒थि॒वी द्या॒वा ग॒र्भे न मा॒ता बि॒भृतः॑ त्वाऽया॒ तं ते हि॒न्व-
ति॒ तं ऊं॑ ते मृ॒जंति॑ अ॒ध्वर्य॑वः वृ॒षभ॑ पा॒तवै॑ ऊं॑ ॥ ५ ॥ १० ॥

॥४७॥ म॒रु॒त्वान् इ॒न्द्र वृ॒षभः॑ र॒णाय॑ पिब सो॒मं अ॒नुऽस्व॒धं म॒दाय॑
आ सि॒च स्व॒ ज॒ठरे॑ म॒ध्वः ऊ॒र्मि॒त्वं राजा॑ अ॒सि प्रऽदि॒वः सु॒तान् ॥१॥
सुऽजो॒षाः इ॒न्द्र सऽग॑णः म॒रुत्ऽभिः॑ सो॒मं पि॒ब वृ॒त्रऽहा

अ० ३. अ० ३. व० १३.] ॥ २४६ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ४९.

ज्ञान । ज॒हि श॒त्रूँरप॒ मृ॒धो नुद॒स्वाथाभ॑यं कृणुहि वि॒श्वतो॑ नः
॥२॥ उ॒त ऋ॒तुभिर्ऋ॒तुपाः पा॒हि सोम॑मिंद्रं दे॒वेभिः स॒खिभिः
सु॒तं नः । याँ आ॒भजो म॒रुतो॒ ये त्वान्व॑हन्वृ॒त्रम॑दधुस्तुभ्य॒मोजः
॥३॥ ये त्वा॒हिह॒त्ये म॒घव॑न्नव॒र्धन्ये शौ॒बरे ह॑रिवो॒ ये ग॒विष्टौ । ये
त्वा नू॒नम॑नु॒मद॑ति वि॒प्राः पिबे॑द्र सोमं स॒गणो म॒रुद्भिः ॥४॥
म॒रुत्वंतं वृ॒षभं वा॑वृ॒धानम॑क॒वारि दि॒व्यं शा॒समि॑न्द्रं । वि॒श्वा-
सा॒हम॑व॒से नू॒तना॑यो॒यं स॒हो॒दामि॒ह तं हु॒वेम ॥ ५ ॥ ११ ॥

282

॥ ४८ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४८ ॥ सु॒द्यो ह॑ जा॒तो वृ॒षभः क॒नीनः प्र॑भर्तुमाव॒दंध॑सः
सु॒तस्य॑ । सा॒धोः पि॒ब प्र॑तिका॒मं यथा॑ ते॒ रसा॑गिरः प्रथ॒मं
सो॒म्यस्य॑ ॥१॥ यज्जा॒यथा॒स्तद॑ह॒रस्य॒ कामे॑ऽंशोः पी॒यूष॑मपिबो
गिरि॒ष्ठां । तं ते॑ मा॒ता परि॒ योषा॒ जनि॑त्री म॒हः पि॒तुर्द॑म
आ॒सिंच॑दये ॥२॥ उ॒प॒स्था॒य मा॒तर॑म॒न्नमै॑टु ति॒ग्मम॑पश्यद्भि
सोम॒मूधः । प्र॒या॒वय॑न्नचरद्भृ॒त्सो अ॒न्यान्म॒हानि॑ च॒क्रे पु॒रुध॑-
प्र॒तीकः ॥३॥ उ॒यस्तु॑रा॒षाठ्ठ॑भिभू॒त्यो जा॒ यथा॑व॒शं त॒न्वं च॒क्र
ए॒षः । त्वष्टा॑र॒मिन्द्रो॑ ज॒नुषा॑भिभू॒या मु॒ष्या सोम॑मपिब॒च्चमू॑षु ॥४॥
श्रु॒नं हु॒वेम म॒घवा॑न॒मिन्द्र॑म॒स्मिन्भरे॒ नृ॒तम॑ वा॒जसा॑तो । श्रू॒ष्वं-
त॒मु॒यमू॒तये॑ स॒मत्सु॒ घ्नंतं॑ वृ॒त्राणि॑ सं॒जितं॑ ध॒नानां॑ ॥५॥ १२ ॥

283

॥ ४९ ॥ १-५ विश्वामित्रः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४९ ॥ शं॒सा म॒हामि॑न्द्रं यस्मि॒न्वि॒श्वा आ॒ कृ॒ष्टयः॑ सोम॒पाः
का॒मम॑व्य॒न् । यं सु॒क्रतु॑ धि॒षणे॑ वि॒श्वत॑ष्टं घ॒नं वृ॒त्राणां॑ ज॒नय॑त
दे॒वाः ॥१॥ यं नु न॒क्किः॑ पृ॒तना॑सु स्व॒राजं॑ द्वि॒ता त॑र॒ति नृ॒तम॑
ह॒रिष्ठां । इ॒नत॑मः स॒त्त्वभि॑र्यो॒ ह श्रू॒षैः पृ॒थु॒जया॑ अ॒मिना॑दायुर्दे-

अ० ३. अ० ३. व० १३.] ॥ २४६ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ४९.

द्वान् ज॒हि श॒चून् अप॑ मृ॒धः नु॒दस्व॒ अथ॑ अ॒भयं॑ कृ॒णुहि॒ वि॒श्वतः॑ नः
॥२॥ उ॒त ऋ॒तुऽभिः॑ ऋ॒तुऽपाः॑ पा॒हि सोमं॑ इं॒द्र दे॒वेभिः॑ स॒खिऽभिः॑
सु॒तं नः॑ या॒न् आ अ॒भजः॑ म॒रुतः॑ ये त्वा॒ अनु॑ अ॒हन् वृ॒चं अ॒दधुः॑ तु॒भ्य
ओ॒जः ॥३॥ ये त्वा॒ अ॒हिऽह॒त्ये म॒घऽव॒न् अ॒वर्ध॑न् ये श॒ां ब॒रे ह॒रिऽवः॑
ये गोऽइ॒ष्टौ ये त्वा॒ नूनं॑ अ॒नुऽम॒दैति॑ वि॒प्राः पि॒ब इं॒द्र सोमं॑ सऽग॒णः
म॒रुतऽभिः॑ ॥४॥ म॒रुत्वंतं॑ वृ॒षभं॑ व॒वृधा॑न् अ॒कवऽअ॒रिं दि॒व्यं शा॒सं
इ॒न्द्रं वि॒श्वऽस॒हं अ॒वसे॑ नू॒तना॑य उ॒यं स॒हऽदां॑ इ॒ह तं हु॒वेम॑ ॥५॥ ११ ॥

॥४८॥ स॒द्यः ह॒ जा॒तः वृ॒षभः॑ क॒नीनः॑ प्रऽभ॒र्तु आ॒वत् अ॒धसः॑ सु॒-
तस्य॑ सा॒धोः पि॒ब प्र॒तिऽका॒मं यथा॑ ते र॒सऽआ॒शिरः॑ प्र॒थमं॑ सो॒म्य-
स्य॑ ॥१॥ यत् जा॒यथाः॑ तत् अ॒हः अ॒स्य का॒मे अ॒ंशोः पी॒यूषं॑ अ॒पि॒बः
गि॒रिऽस्थां॑ तं ते मा॒ता परि॑ योषां जनि॒त्री म॒हः पि॒तुः द॒मे आ अ॒-
सि॒ंचत् अ॒ये ॥२॥ उ॒पऽस्था॑य मा॒तरं॑ अ॒न्नं ऐ॒टु ति॒ग्मं अ॒पश्य॑त्
अ॒भि सोमं॑ ऊ॒धः प्रऽय॑ व॒यन॑ अ॒चर॑त् गृ॒त्सः अ॒न्यान् म॒हानि॑ च॒क्रे
पु॒रुधऽप्र॑तीकः ॥३॥ उ॒यः तुरा॑षाद् अ॒भिभू॑तिऽओ॒जाः यथा॑ व॒शं
त॒न्वं च॒क्रे ए॒षः त्वष्टा॑रं इं॒द्रः ज॒नुषा॑ अ॒भिऽभू॑य आऽमु॒ष्य सोमं॑ अ॒-
पि॒बत् च॒मूषु॑ ॥४॥ शु॒नं हु॒वेम॑ म॒घऽवा॑नं इं॒द्रं अ॒स्मिन् भ॑रे नृऽत॒मं
वा॒जऽसा॑तौ शृ॒ण्वंते॑ उ॒यं ऊ॒तये॑ स॒मत्ऽसु॑ घ॒न्तं वृ॒चाणि॑ संऽजि॒तं
ध॒ना॒नां ॥ ५ ॥ १२ ॥

॥४९॥ शंस॑ म॒हां इं॒द्रं य॒स्मिन् वि॒श्वाः आ॒ कृ॒ष्टयः॑ सो॒मऽपाः॑ का॒मं
अ॒व्य॒न॒यं सु॒ऽक्रतुं॑ धि॒षणे॑ वि॒श्वऽत॒ष्टं घ॒नं वृ॒चाणां॑ ज॒नय॑न्त दे॒वाः
॥१॥ यं न॒ नकिः॑ पृ॒तना॑सु स्वऽरा॒जं वि॒ता तर॑ति नृऽत॒मं ह॒रिऽस्थां॑
इ॒नऽत॒मः स॒त्वंऽभिः॑ यः ह॒ शू॒षैः पृ॒थुऽज॒याः अ॒मि॒नात् आ॒युः द॒-

अ० ३. अ० ३. व० १७.] ॥ २४८ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ५२.

षाचं स्वर्विदं ॥२॥ आ॒क॒रे वसो॑र्ज॒रिता प॑नस्यतेऽने॒हसः स्तुभ॑
इ॒द्रो दु॒वस्य॑ति । वि॒वस्व॑तः स॒दन आ॒ हि पि॑प्रि॒ये स॒चासाह॑-
मभि॒माति॒हनं॑ स्तुहि ॥३॥ नृ॒णामु॑ त्वा नृ॒तमं॑ गी॒र्भिरु॒क्थैर॒भि
प्र वी॒रम॑र्च॒ता स॒बाधः । सं स॒हसे॑ पु॒रुमा॒यो जि॒हीते॒ नमो॑
अस्य॑ प्र॒दिव॒ एक॑ ई॒शे ॥४॥ पू॒र्वीर॑स्य नि॒ष्विधो॒ मर्त्येषु॑ पु॒रु
वसू॑नि पृथि॒वी वि॑भ॒र्ति । इ॒द्राय॒ द्याव॒ ओष॑धीरु॒तापो॑ रु॒यि
रक्ष॑न्ति जी॒रयो॒ वना॑नि ॥५॥ १५॥ तुभ्यं॒ ब्रह्मा॑णि गि॒रं इ॒द्र तुभ्यं॑
स॒चा द॑धिरे ह॒रिवो॑ जुषस्व । बो॒ध्याऽपि॑रव॒सो नू॒तन॑स्य सखे
वसो॑ ज॒रितृ॑भ्यो वयो॑ धाः ॥६॥ इ॒द्र म॑रुत्व इ॒ह पा॑हि सोमं
यथा॑ शा॒र्याते॒ अपि॑वः सु॒तस्य॑ । तव॒ प्रणी॑ती तव॒ शूर॑ शर्म-
न्ना वि॒वास॑न्ति क॒वयः॑ सु॒यज्ञाः ॥७॥ स वा॑वशान इ॒ह पा॑हि
सोमं॑ म॒रुद्भि॑रि॒द्र सखि॑भिः सु॒तं नः॑ । जा॒तं य॒ज्ञा परि॑ दे॒वा
अभू॑षन्म॒हे भ॑रा॒य पु॑रु॒हूत॒ विश्वे॑ ॥८॥ अ॒भूये॑ म॒रुत आ॑पिरेषो-
ऽम॑द॒न्नि॒द्रम॑नु दा॒ति॒वाराः॑ । तेभिः॑ सा॒कं पि॑वतु वृ॒चखा॑दः सु॒तं
सोमं॑ दा॒णुषः॒ स्वे स॒धस्ये॑ ॥९॥ इ॒दं ह्य॑न्वो॒जसा॑ सु॒तं रा॑धानां
प॒ते पि॑वा त्व॒स्य गि॑र्व॒णः ॥१०॥ यस्ते॒ अनु॑ स्व॒धाम॑सत्सु॒ते
नि य॑च्छ त॒न्वं स॒ त्वा म॑म॒न्तु सो॒म्य ॥११॥ प्र ते॑ अ॒घ्नोतु॑ कु-
क्ष्योः प्र॑द्र॒ ब्रह्म॑णा गि॒रः प्र॒ बा॒हू शूर॑ राध॒से ॥ १२ ॥ १६ ॥

286

॥ ५२ ॥ १-८ विश्वामित्रः ॥ इ॒द्रः ॥ १-४ गायत्री । ५. ७. ८ चिष्टम् । ६ जगती ॥

॥५२॥ धा॒नाव॑तं क॒रंभि॑णम॒पूप॑व॒तमु॑क्थि॒नं । इ॒द्र प्रा॒तर्जु॑षस्व
नः ॥१॥ पु॒रो॒ऽऽशं॑ प॒चत्य॑ जुषस्वे॒न्द्रा गु॑रस्व च । तुभ्यं॑ ह॒व्यानि॑
मि॒म्रते ॥२॥ पु॒रो॒ऽऽशं॑ च नो॒ घसो॑ जोषया॒से गि॑रश्च नः । वृ-
धू॒युरि॑व॒ योष॑णां ॥३॥ पु॒रो॒ऽऽशं॑ स॒नथ्यु॑त प्रा॒तःसा॒वे जु॑षस्व
नः । इ॒द्र ऋ॑तुर्हि ते वृ॒हन् ॥४॥ मा॒थ्यदि॑नस्य स॒र्वन॑स्य धा॒नाः

ऽसाचं स्वःऽविदं ॥ २ ॥ आऽकोरे वसोः जरिता पनस्यते अनेहसः
 स्तुभः इंद्रः दुवस्यति विवस्वतः सदने आ हि पिप्रिये सचाऽसहै
 अभिमातिऽहर्नस्तुहि ॥ ३ ॥ नृणां जुं त्वा नृऽतमंगीऽभिः उक्थैः
 अभि प्र वीरं अर्चत सऽबाधः सं सहसे पुरुऽमायः जिहीते नमः
 अस्य प्रऽदिवः एकः ईशे ॥ ४ ॥ पूर्वीः अस्य निऽसिधः मर्त्येषु पुरु
 वसूनि पृथिवी बिभर्ति इंद्राय द्यावः ओषधीः उत आपः रयिं
 रक्षन्ति जीरयः वनानि ॥ ५ ॥ १५ ॥ तुभ्यं ब्रह्माणि गिरः इंद्र तुभ्यं सचा
 दधिरे हरिऽवः जुषस्व बोधि आपिः अवसः नूतनस्य सखे वसो
 जरितृऽभ्यः वयः धाः ॥ ६ ॥ इंद्र मरुत्वः इह पाहि सोमं यथा शार्याते
 अपिबः सुतस्य तव प्रऽनीती तव शूर शर्मन आ विवासन्ति क-
 वयः सुऽयज्ञाः ॥ ७ ॥ सः वावशानः इह पाहि सोमं मरुतऽभिः इंद्र
 सखिऽभिः सुतं नः जातं यत् त्वा परिदेवाः अभूषन् महे भराय पु-
 रुऽहूत विश्वे ॥ ८ ॥ अपऽतूर्ये मरुतः आपिः एषः अमदन इंद्र अनु
 दातिऽवाराः तेभिः साकं पिबतु वृत्रऽखादः सुतं सोमं दाशुषः
 स्वे सधऽस्थे ॥ ९ ॥ इदं हि अनु ओजसा सुतं राधानां पते पिब तु
 अस्य गिर्वणः ॥ १० ॥ यः ते अनु स्वधां असत सुते नि यच्छ तन्वसः
 त्वा ममत्तु सोम्यं ॥ ११ ॥ प्र ते अश्नोतु कुक्ष्योः प्र इंद्र ब्रह्मणा शिरः प्र
 बाहू शूर राधसे ॥ १२ ॥ १६ ॥

॥ ५२ ॥ धानाऽवतं करंभिणौ अपूपऽवतं उक्थिनं इंद्र प्रातः जु-
 षस्व नः ॥ १ ॥ पुरोळाशं पचत्यं जुषस्व इंद्र आ गुरस्व च तुभ्यं ह-
 व्यानि सिस्रते ॥ २ ॥ पुरोळाशं च नः घसः जोषयासे गिरः च नः
 वधूयुऽइव योषणां ॥ ३ ॥ पुरोळाशं सनऽश्रुत प्रातःऽसावे जु-
 षस्व नः इंद्र क्रतुः हि ते बृहन् ॥ ४ ॥ माध्यंदिनस्य सर्वनस्य धानाः

अ० ३. अ० ३. व० २०.] ॥ २४९ ॥ [म० ३. अ० ४. सू० ५३.

पुरो॒ऋ॒श॒मिन्द्र॑ कृ॒ष्वेह॒ चारु॑ । प्र॒ यत्स्तो॒ता ज॒रिता॒ तूर्यै॒र्यो वृषा॒-
यमा॑ण॒ उप॒ गी॒र्भिरी॒ष्टे ॥ ५ ॥ १७ ॥ तृतीये॑ धा॒नाः सर्व॑ने पुरु॒ष्टुत॒ पुरो॒-
ऋ॒श॒माहु॑तं मा॒मह॒स्व नः । ऋ॒भुम॑तं वा॒ज्रव॑तं त्वा क॒वे प्र॒यस्व॑त
उप॑ शि॒क्षेम॒ धी॒तिभिः ॥ ६ ॥ पू॒ष॒ण्वते॑ ते च॒कृमा॑ क॒रंभं॑ ह॒रिव॑ते
ह॒र्यैश्चा॒य धा॒नाः । अ॒पूप॑म॒द्भि॒ सर्ग॑णो म॒रुद्भिः॒ सोमं॑ पि॒ब वृ॒त्रहा
श्रू॒र वि॒द्वान् ॥ ७ ॥ प्र॒ति धा॒ना भ॑रत॒ तूर्य॑म॒स्मै पुरो॒ऋ॒शं वी॒रत॑-
मा॒य नृ॑णां । दि॒वेदि॒वे स॒हशी॑रि॒द्र तुभ्यं॑ व॒धेतु॑ त्वा सोम॒पेया॑य
धृ॒ष्णो ॥ ८ ॥ १८ ॥

287
॥ ५३ ॥ १-२४ विश्वामित्रः ॥ १ इंद्रापर्वती । २-१४. २१-२४ इंद्रः । १५. १६ वाक् ।
१७-२० रथांगानि ॥ १-९. ११. १४. १५. १७. १९. २१. २३. २४ चिष्टुप् । १०. १६
जगती । १२. २०. २२ अनुष्टुप् । १३ गायत्री । १८ बृहती ॥

॥ ५३ ॥ इंद्रा॑पर्व॒ता बृ॒हता॑ रथे॒न वा॒मीरि॑ष॒ आ व॑हतं सु॒-
वी॒राः । वी॒तं ह॒व्यान्य॑ध्व॒रेषु॑ दे॒वा व॑धै॒षां गी॒र्भिरि॑ळ॒या म॑द॒ता
॥ १ ॥ ति॒ष्ठा सु॒ कं म॑घव॒न्मा परा॑ गाः सोम॒स्य नृ॒ त्वा सु॑षु॒तस्य॑
य॒क्षि । पि॒तुर्न पु॒त्रः सि॒च॒मा र॑भे त॒ इंद्र॒ स्वादि॑ष्ट॒या गि॒रा शं॒-
ची॒वः ॥ २ ॥ शं॒सा॒वाध्व॑र्यो॒ प्रति॑ मे गृ॒णी॒हीद्रा॑य॒ वाहः॑ कृ॒णवा॑व॒-
जुष्ट॑ । ए॒दं व॒र्हिर्य॑ज॒मान॑स्य सी॒दाथा॑ च भू॒दृक्थ॑मि॒न्द्रा॑य श॒स्तं
॥ ३ ॥ जा॒येद॑स्तं म॑घव॒न्त्सेदु॑ योनि॒स्तदि॒क्षा यु॑क्ता ह॒रयो॑ व॒हंतु॑ ।
य॒दा क॒दा च॑ स॒नवा॑म॒ सोम॑म॒ग्नि॒ष्ट्वा दू॒तो ध॑न्वा॒त्यच्छ॑ ॥ ४ ॥ परा॑
या॒हि म॑घव॒न्ना च॑ या॒हीद्र॑ भ्रा॒तरु॑भ॒यचा॑ ते अ॒र्थे । य॒त्रा रथ॑स्य
वृ॒हतो॑ नि॒धानं॑ वि॒मोच॑नं वा॒जिनो॑ रा॒सभ॑स्य ॥ ५ ॥ १९ ॥ अ॒पाः
सोम॑म॒स्तमि॑न्द्र॒ प्र या॑हि क॒ल्या॒णीजा॑या सु॒रणं॑ गृ॒हे ते॑ । य॒त्रा
रथ॑स्य वृ॒हतो॑ नि॒धानं॑ वि॒मोच॑नं वा॒जिनो॑ दक्षि॒णाव॑त् ॥ ६ ॥ इ॒मे
भो॒जा अंगि॑र॒सो वि॑रू॒पा दि॒वस्पु॑बा॒सो अ॒सुर॑स्य वी॒राः । वि॒श्वामि॑-
त्रा॒य द॑द॒तो म॒घानि॑ स॒हस्र॑सा॒वे प्र ति॑रंत॒ आयुः॑ ॥ ७ ॥ रु॒पं-

पुरो॒ळा॒शं॑ इ॒न्द्र॒ कृ॒ष्व॒ इ॒ह॒ चारुं॑ प्र॒ यत् स्तो॒ता ज॒रि॒ता तू॒र्णिऽअ॒र्थः
 वृ॒षऽय॒मा॒णः॑ उ॒प॒ गीः॑ऽभिः॒ ई॒ष्टे ॥ ५ ॥ १७ ॥ तृ॒तीये॑ धा॒नाः स॒र्वने
 पुरु॑ऽस्तु॒त पुरो॒ळा॒शं आऽहु॑तं म॒म॒ह॒स्व॒ नः॒ ऋ॒भुऽम॑तं वा॒जऽव॑तं
 त्वा॒ क॒वे प्र॒य॒स्व॑तः उ॒प॒ शि॒क्षे॒म॒ धी॒तिऽभिः॑ ॥ ६ ॥ पू॒षण॑ऽव॒ते ते
 च॒कृ॒म॒ क॒रं॒भं॒ हरि॑ऽव॒ते हरि॑ऽअ॒श्वाय॑ धा॒नाः अ॒पू॒पं अ॒ङ्घ्रि॒ सऽग॑णः
 म॒रुत॑ऽभिः॒ सोमं॑ पि॒ब॒ वृ॒चऽहा॒ शूर॑ वि॒द्वान् ॥ ७ ॥ प्र॒ति॒ धा॒नाः भ॒रत॑
 तू॒यं अ॒स्मै पुरो॒ळा॒शं वी॒रऽत॑मा॒य नृ॒णां दि॒वेऽदि॒वे स॒ऽदृ॒शीः इ॒न्द्र
 तुभ्यं॑ व॒र्ध॑तु॒ त्वा॒ सोम॑ऽपे॒याय॑ धृ॒ष्णो ॥ ८ ॥ १८ ॥

॥ ५३ ॥ इ॒न्द्रा॑प॒र्वता॒ बृ॒ह॒ता रथे॑न वा॒मीः इ॒षः आ॒ वह॑तं सु॒ऽवी॒राः
 वी॒तं ह॒व्यानि॑ अ॒ध्व॒रेषु॑ दे॒वा व॒र्धे॒थां गीः॑ऽभिः॒ इ॒ळ॒या म॒द॑ता ॥ १ ॥
 तिष्ठ॑ सु॒ कं म॒घऽव॒न् मा॒ परा॑ गाः सोम॑स्य नु॒ त्वा॒ सु॒ऽसु॒तस्य॑ य॒क्षि
 पि॒तुः न पु॒त्रः सि॒चं आ॒ र॒भे ते॒ इ॒न्द्र॒ स्वादि॑ष्ठ॒या गि॒रा श॒चीऽवः॑ ॥ २ ॥
 शंसा॑व अ॒ध्व॒र्यो॒ प्रति॑ मे॒ गृ॒णी॒हि इ॒न्द्राय॑ वा॒हः कृ॒ण॒वा॒व जु॒ष्टं आ
 इ॒दं ब॒र्हिः यज॑मानस्य सी॒द॒ अथ॑ च॒ भू॒त उ॒क्थं॑ इ॒न्द्राय॑ श॒स्तं ॥ ३ ॥ जा॒-
 या॒ इ॒त् अ॒स्तं म॒घऽव॒न् सा॒ इ॒त् ऊ॒ योनिः॑ त॒त् इ॒त् त्वा॒ यु॒क्ताः ह॒रयः
 वह॑न्तु॒ यदा॒ कदा॒ च सु॒नवा॑म सोमं॑ अ॒ग्निः त्वा॒ दू॒तः ध॒न्वा॒ति अ॒च्छ
 ॥ ४ ॥ परा॑ या॒ हि म॒घऽव॒न् आ॒ च या॒ हि इ॒न्द्र॒ भ्रा॒तः उ॒भय॑ च॒ ते अ॒र्थं य॒-
 च॒ रथ॑स्य बृ॒ह॒तः नि॒ऽधा॒नं वि॒ऽमो॒च॒नं वा॒जिनः॑ रा॒स॒भस्य॑ ॥ ५ ॥ १९ ॥
 अ॒पाः सोमं॑ अ॒स्तं इ॒न्द्र॒ प्र या॒ हि क॒ल्या॒णीः जा॒या सु॒ऽरणं॑ गृ॒हे ते॒ यच॑
 रथ॑स्य बृ॒ह॒तः नि॒ऽधा॒नं वि॒ऽमो॒च॒नं वा॒जिनः॑ दक्षि॑णाऽव॒त् ॥ ६ ॥
 इ॒मे भो॒जाः अंगि॑रसः वि॒ऽरू॒पाः दि॒वः पु॒चा॑सः अ॒सुर॑स्य वी॒राः वि॒-
 श्वा॒मि॒त्राय॑ द॒द॑तः म॒घानि॑ स॒हस्र॑ऽसा॒वे प्र॒ति॒र॑न्ते आ॒युः ॥ ७ ॥ रू॒प-

अ० ३. अ० ३. व० २२.]   ॥ २५० ॥   [म० ३. अ० ४. सू० ५३.

रूपं म॒घवा॑ बो॒भवी॑ति मा॒याः कृ॒ण्वान॒स्तन्वं॑ परि॒ स्वां । चि॒र्य॒हिवः॑ परि॒ मुहूर्त॑मागा॒न्स्वैर्म॒चैर॒नृतु॑पा च॒तावा॑ ॥८॥ म॒हो॑
च॒र्षिर्दे॒वजा॑ दे॒वजूतो॑ऽस्त॒भ्रात्सि॒न्धुम॑र्ण॒वं नृ॒चक्षाः॑ । वि॒श्वामि॒चो॒
यद॑र्वह॒त्सुदा॑स॒मप्रि॑यायत कु॒शिके॒भिरि॑द्रः ॥९॥ हं॒सा इ॒व
कृ॒णुष्य॒ श्लोक॑म॒द्रिभि॒र्मद॑तो गी॒भिरे॒ध्वरे॒ सुते॑ स॒चा । दे॒वेभि॒र्वि॒प्रा
च॒षयो॒ नृच॑क्ष॒सो वि॒ पि॒वध्वं॑ कु॒शिकाः॑ सो॒म्यं म॑धु ॥१०॥२०॥
उप॒ प्रेतं॑ कु॒शिका॑श्चे॒तय॑ध्व॒मश्वं॑ रा॒ये प्र॒ मु॒चता॑ सु॒दासः॑ । राजा॑
वृ॒त्रं जंघ॑न॒प्राग॒पागु॑द॒गथा॑ यजा॒ते वर॒ आ पृ॑थि॒व्याः ॥११॥ य
इ॒मे रो॑द॒सी उ॒भे अ॒हमि॑द्र॒मतु॑ष्ट॒वं । वि॒श्वामि॒चस्य॑ र॒क्षति॑ ब्र॒ह्मेदं॑
भा॒रतं॑ ज॒नं ॥१२॥ वि॒श्वामि॒चा अ॒रास॑त॒ ब्रह्मे॑द्रा॒य व॒ज्रिणे॑ । क॒र॒दि॒न्नः सु॒राध॑सः ॥१३॥ किं ते॑ कृ॒ण्वन्ति॒ की॒कटेषु॑ गा॒वो ना॒शिरे॑
दु॒हे न त॑प॒न्ति घ॒र्म । आ नो॑ भ॒र प्र॑म॒गंद॑स्य॒ वेदो॑ नै॒चाशा॒खं
म॒घव॑न्म॒धया नः॑ ॥१४॥ स॒स॒र्प॒रीर॑म॒न्ति बा॑ध॒माना॑ बृ॒हन्मि॑मा॒य
ज॒मद॑मि॒दत्ता॑ । आ सूर्य॑स्य दु॒हिता॑ त॒तान॒ श्वो दे॒वेष्व॑मृ॒तम॑जु॒र्य ॥१५॥२१॥ स॒स॒र्प॒रीर॑भ॒रतू॒यमे॒भ्योऽधि॑ श्व॒वः पा॑च॒
ज॒न्यासु॑ कृ॒ष्टिषु॑ । सा प॒क्ष्या॒ऽन॒व्यमा॑यु॒र्दधाना॑ यां मे॒ पल॑
स्ति॒जम॑द॒ग्रयो॑ द॒दुः ॥१६॥ स्थि॒रौ गा॒वौ भ॑वतां वी॒ळुर॒क्षो
मे॒षा वि॒ वहि॑ मा यु॒गं वि॒ शारि॑ । इ॒न्द्रः पा॑त॒ल्ये द॑दतां शरी॒-
तो॒ररि॑ष्टनेमे अ॒भि नः॑ स॒चस्व॑ ॥१७॥ ब॒लं धे॒हि त॒नूषु॑ नो॒
ब॒लमि॑द्रान॒कुत्सु॑ नः । ब॒लं तो॒काय॑ त॒नया॑य जी॒वसे॒ त्वं हि॑
ब॒लदा॑ अ॒सि ॥१८॥ अ॒भि व्य॑यस्व ख॒दिर॑स्य॒ सार॑मो॒जो धे॒हि
स्यं॒दने॑ शिं॒शपा॑यां । अ॒क्ष वी॒ळो वी॒ळित॑ वी॒ळय॑स्व॒ मा
या॒माद॑स्माद॒व जी॒हिपो॑ नः ॥१९॥ अ॒यम॑स्मान्ब॒नस्प॑ति॒र्मा
च॒ हा मा॑ च॒ री॒रिष॑त । स्व॒स्त्या गृ॒हेभ्य॑ आ॒वसा॑ आ वि॒मो-

ऽरूपं मघऽवा बोभवीति मायाः कृण्वानः तन्वं परिस्वां चिः यत्
 दिवः परिमुहूर्त आ अगात स्वैः मंचैः अनृतुऽपाः ऋतऽवा ॥ ८ ॥
 महान् ऋषिः देवऽजाः देवऽजूतः अस्तं भात सिंधुं अर्णवं नृऽच-
 क्षाः विश्वामित्रः यत् अवहत सुऽदासं अप्रियायत कुशिकेभिः
 इंद्रः ॥ ९ ॥ हंसाऽइव कृणुष्य श्लोकं अद्रिऽभिः मदंतः गीऽभिः अ-
 ध्वरे सुते सचा देवेभिः विप्राः ऋषयः नृऽचक्षुसः वि पिबध्वं कु-
 शिकाः सोम्यं मधु ॥ १० ॥ २० ॥ उपं प्र इत् कुशिकाः चेतयध्वं अश्वं
 राये प्रमुंचत् सुऽदासः राजा वृचं जंघनत् प्राक् अपाक् उदक् अथ
 यजाते वरे आ पृथिव्याः ॥ ११ ॥ यः इमे रोदसी उभे अहं इंद्रं अतु-
 स्तवं विश्वामित्रस्य रक्षति ब्रह्म इंद्रं भारतं जनैः ॥ १२ ॥ विश्वामित्राः
 अरासत् ब्रह्म इंद्राय वज्रिणे करत् इत् नः सुऽराधसः ॥ १३ ॥ किं ते
 कृण्वन्ति कीकटेषु गावः न आऽशिरं दुहे न तपन्ति घर्म आ नः भर
 प्रऽमगंदस्य वेदः नैचाऽशाखं मघऽवन रंधय नः ॥ १४ ॥ ससर्परीः
 अमंति बाधमाना बृहत् मिमाय जमदग्निऽदत्ता आ सूर्यस्य दु-
 हिता ततान् श्रवः देवेषु अमृतं अजुर्य ॥ १५ ॥ २१ ॥ ससर्परीः अभरत्
 तूर्य एभ्यः अधि श्रवः पांचऽजन्यासु कृष्टिषु सा पक्ष्या नव्य आयुः
 दधाना यां मे पलस्तिऽजमदमयः ददुः ॥ १६ ॥ स्थिरौ गावौ भवतां
 वीळुः अक्षः मा ईषा वि वर्हि मा युगं वि शारि इंद्रः पातल्ये दद-
 तां शरीतोः अरिष्टऽनेमे अभि नः सचस्व ॥ १७ ॥ बलं धेहि तनूषु
 नः बलं इंद्र अनकुतऽसु नः बलं तोकाय तनयाय जीवसे त्वं हि
 बलदाः असि ॥ १८ ॥ अभि व्ययस्व खदिरस्य सारं ओजः धेहि स्पं-
 दने शिंशपायां अक्ष वीळो वीळित वीळयस्व मा यामात
 अस्मात् अव जीहिपः नः ॥ १९ ॥ अयं अस्मान् वनस्पतिः मा च
 हाः मा च रिरिषत् स्वस्ति आ गृहेभ्यः आ अवऽसै आ विऽमो-

अ० ३. अ० ३. व० २५.] ॥ २५१ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ५४.

चनात् ॥ २० ॥ २२ ॥ इन्द्रोतिभिर्वहुलाभिर्नो अद्य याच्छेष्टा-
भिर्मघवञ्छूर जिन्व । यो नो वेष्ट्यधरः सस्पदीष्ट यमु द्विष्म-
स्तमु प्राणो जहातु ॥ २१ ॥ परशुं चिद्धि तपति शिबलं चिद्धि
वृश्चति । उखा चिदिन्द्र येषती प्रयस्ता फेनमस्यति ॥ २२ ॥ न
सायकस्य चिकिते जनासो लोधं नयंति पशु मन्यमानाः ।
नावाजिनं वाजिनां हासयंति न गर्देभं पुरो अश्वान्नयंति
॥ २३ ॥ इम इन्द्र भरतस्य पुत्रा अपपित्वं चिकितुर्न प्रपित्वं ।
हिन्वंत्यश्वमरणं न नित्यं ज्यावाजं परिणयंत्याजौ ॥ २४ ॥ २३ ॥ ४ ॥

288 ॥ ५४ ॥ १-२२ प्रजापतिर्वैश्वामित्रो वाच्यो वा ॥ विश्वे देवाः ॥ चिष्टप ॥

॥ ५४ ॥ इमं महे विदध्याय शूषं शश्वत्कृत्व ईड्याय प्र जभुः ।
शृणोतु नो दम्येभिरनीकैः शृणोत्वमिदिद्वैरजस्रः ॥ १ ॥ महि
महे दिवे अर्चा पृथिव्यै कामो म इच्छञ्चरति प्रजानन ।
ययोर्ह स्तोमे विदथेषु देवाः सपर्यवो मादयते सचायोः ॥ २ ॥
युवोर्चृत रोदसी सत्यमस्तु महे पु एः सुविताय प्र भूतं । इदं
दिवे नमो अग्ने पृथिव्यै सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नं ॥ ३ ॥
उतो हि वां पूर्या आविविद्र ऋतावरी रोदसी सत्यवाचः ।
नरश्चिद्वां समिथे शूरसातो ववदिरे पृथिवि वेविदानाः ॥ ४ ॥
को अद्वा वेदु क इह प्र वोचहेवाँ अच्छा पथ्या ३ का समेति ।
ददृश एषामवमा सदांसि परेषु या गुह्येषु व्रतेषु ॥ ५ ॥ २४ ॥ क-
विर्नृचक्षा अभि पीमचष्ट ऋतस्य योना विघृते मदती । नाना
चक्राते सदनं यथा वेः समानेन क्रतुना संविदाने ॥ ६ ॥ समान्या
वियुते दूरेअते ध्रुवे पदे तस्थतुर्जागरूकै । उत स्वसारा युवती
भवती आदु ब्रुवाते मिथुनानि नाम ॥ ७ ॥ विश्वेदेते जनिमा सं
विविक्तो महो देवान्विभ्रती न व्यथेते । एजङ्गुवं पत्यते विश्व-

अ० ३. अ० ३. व० २५.] ॥ २५१ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ५४.

चनात् ॥ २० ॥ २२ ॥ इन्द्रं जतिऽभिः बहुलाभिः नः अद्य यातऽश्रेष्ठा-
भिः मघऽवन् शूरजिन्वयः नः द्वेष्टि अधरः सः पदीष्ट यं ऊं द्विष्मः
तं ऊं प्राणः जहातु ॥ २१ ॥ परशुं चित् वितपति शिबलं चित् वि
वृश्चति उखा चित् इन्द्रं येषती प्रऽयस्ता फेनं अस्यति ॥ २२ ॥ न सा-
यंकस्य चिकिते जनासः लोधं नयन्ति पशु मन्थमानाः न अवा-
जिनं वाजिना हासयन्ति न गर्दभं पुरः अश्वात् नयन्ति ॥ २३ ॥ इमे
इन्द्रभरतस्य पुत्राः अपऽपित्वं चिकितुः न प्रऽपित्वं हिन्वन्ति अश्वं
अरणं न नित्यं ज्याऽवाजं परि नयन्ति आजौ ॥ २४ ॥ २३ ॥ ४ ॥

॥ ५४ ॥ इमं महे विदध्याय श्रूषं शश्वत् कृत्वः इड्याय प्रजभुः शृ-
णोतु नः दम्येभिः अनीकैः शृणोतु अग्निः दिव्यैः अजस्रः ॥ १ ॥ महि
महे दिवे अर्च पृथिव्यै कामः मे इच्छन् चरति प्रऽजानन् ययोः ह
स्तो मे विदधेषु देवाः सपर्यवः मादयन्ते सचा आयोः ॥ २ ॥ युवोः
ऋतं रोदसी सत्यं अस्तु महे सु नः सुविताय प्रभूतं इदं दिवे नमः
अग्ने पृथिव्यै सपर्यामि प्रयसा यामि रत्नं ॥ ३ ॥ उतो हि वां पूर्व्याः
आऽविविद्रे ऋतऽवरी रोदसी सत्यऽवाचः नरः चित् वां संऽइधे
शूरऽसातौ ववंदिरे पृथिवि वेविदानाः ॥ ४ ॥ कः अद्वा वेद कः इह
प्र वोचत देवान् अच्छ पथ्या का सं एति दद्रे एषां अवमा स-
दांसि परेषु या गुह्येषु व्रतेषु ॥ ५ ॥ २४ ॥ कविः नृऽचक्षाः अभि सी
अचष्ट ऋतस्य योना विऽघृते मदीती नाना चक्राते सदनं य-
था वेः समानेन क्रतुना संऽविदाने ॥ ६ ॥ समान्या विऽयुते
दूरेऽअंते ध्रुवे पदे तस्थतुः जागरूके उत स्वसारा युवती भवन्-
ती आत् ऊं ब्रुवाते मिथुनानि नाम ॥ ७ ॥ विश्वा इत एते जनिम
सं विविक्तः महः देवान् बिभ्रती न व्यथेते एजत ध्रुवं पत्यते विश्वं

अ०३. अ०३. व०२७.] ॥ २५२ ॥ [म०३. अ०५. सू०५४.

मेकं चरत्पतत्रि विषुणुं वि जातं ॥८॥ सना पुराणमध्येम्या-
रान्महः पितुर्जेनितुर्जामि तन्नः । देवासो यत्र पनितार ए-
वैरुरौ पथि व्युते तस्थुरंतः ॥ ९ ॥ इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्रवी-
म्यदूदराः शृणवन्नमिजिह्वाः । मित्रः सम्राजो वरुणो युवान
आदित्यासः कवयः पप्रथानाः ॥ १० ॥ २५ ॥ हिरण्यपाणिः स-
विता सुजिह्वस्त्रिरा दिवो विदथे पत्यमानः । देवेषु च सवितः
श्लोकमश्वेरादस्मभ्यमा सुव सर्वताति ॥ ११ ॥ सुकृत्सुपाणिः
स्ववाँ ऋतावा देवस्त्वष्टावसे तानि नो धात । पूषण्वंत ऋभ-
वो मादयध्वमूर्ध्वयावाणो अध्वरमतष्ट ॥ १२ ॥ विद्युद्रथा मरुतं
ऋष्टिमंतो दिवो मर्याँ ऋतजाता अयासः । सरस्वती शृ-
णवन्त्यज्ञियासो धाता रयिं सहवीरं तुरासः ॥ १३ ॥ विष्णुं स्तो-
मासः पुरुदस्मर्का भगस्येव कारिणो यामनि गमन् । उरु-
क्रमः ककुहो यस्य पूर्वीर्न मर्धति युवतयो जनित्रीः ॥ १४ ॥ इं-
द्रो विश्वैर्वीर्यैः पत्यमान उभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा । पुरं-
दरो वृत्रहा धृष्णुषेणः संगृभ्या न आ भरा भूरि पश्वः ॥ १५ ॥ २६ ॥
नासत्या मे पितरा बंधुपृच्छा सजात्यमश्विनोश्चारु नाम ।
युवं हि स्थो रयिदौ नो रयीणां टात्रं रक्षेथे अकवैरदब्धा
॥ १६ ॥ महत्तद्वः कवयश्चारु नाम यद्व देवा भवथ विश्व इद्र ।
सखं ऋभुभिः पुरुहूत प्रियेभिरिमां धियं सातये तक्षता नः
॥ १७ ॥ अर्यमा णो अदितिर्यज्ञियासोऽदब्धानि वरुणस्य व्रता-
नि । युयोत नो अनपत्यानि गंतोः प्रजावान्नः पशुमाँ अस्तु
गातुः ॥ १८ ॥ देवानां दूतः पुरुध प्रसूतोऽनागाबो वोचतु स-
र्वताता । शृणोतु नः पृथिवी द्यौरुतापः सूर्यो नक्षत्रैर्वृ-
तरिष्य ॥ १९ ॥ शृण्वंतु नो वृषणः पर्वतासो ध्रुवक्षेमास इळया

एकं चरत् पतत्रि विषुणं वि जातं ॥८॥ सनां पुराणं अधि एमि
 आरात् महः पितुः जनितुः जामि तत् नः देवासः यत्र पनितारः
 एवैः उरौ पथि विऽउते तस्युः अंतः ॥९॥ इमं स्तोमं रोदसी प्र ब्र-
 वीमि ऋदूदराः शृण्वन् अमिऽजिह्वाः मित्रः संऽराजः वरुणः
 युवानः आदित्यासः कवयः पप्रथानाः ॥१०॥ २५॥ हिरण्यऽपाणिः
 सविता सुऽजिह्वः त्रिः आ दिवः विदथे पत्यमानः देवेषु च सवि-
 तः श्लोकं अश्वेः आत् अस्मभ्यं आ सुव सर्वऽतांति ॥११॥ सुऽकृत
 सुऽपाणिः स्वऽवान् ऋतऽवा देवः त्वष्टा अवसे तानि नः धात्
 पूषणऽवंतः ऋभवः मादयध्वं ऊर्ध्वऽयावाणः अध्वरं अतष्ट ॥१२॥
 विद्युत्ऽरथाः मरुतः ऋष्टिऽमंतः दिवः मर्याः ऋतऽजाताः अ-
 यासः सरस्वती शृण्वन् यज्ञियासः धातं रयिं सहऽवीरं तुरासः
 ॥१३॥ विष्णुं स्तोमासः पुरुऽदस्मं अर्काः भगस्यऽइव कारिणः या-
 मनिग्मन् उरुऽक्रमः ककुहः यस्य पूर्वीः नमर्धति युवतयः जनि-
 चीः ॥१४॥ इंद्रः विश्वैः वीर्यैः पत्यमानः उभे आ पप्रौ रोदसी महि-
 ऽत्वा पुरंऽदरः वृत्रऽहा धृष्णुऽसेनः संऽगृभ्य नः आ भर भूरि पश्वः
 ॥१५॥ २६॥ नासत्या मे पितरा बंधुऽपृच्छा सुऽजात्यं अश्विनोः चारु
 नाम युवं हि स्थः रयिऽदौ नः रयीणां दात्रं रक्षेथे अकवैः अदब्धा
 ॥१६॥ महत्तत् वः कवयः चारु नाम यत्तद्देवाः भवथ विश्वे इंद्रे
 सखा ऋभुऽभिः पुरुऽहूत प्रियेभिः इमां धियं सातये तक्षत नः
 ॥१७॥ अर्यमानः अदितिः यज्ञियासः अदब्धानि वरुणस्य व्रता-
 नि युयोत नः अनपत्यानि गंतोः प्रजाऽवान् नः पशुऽमान् अस्तु
 गातुः ॥१८॥ देवानां दूतः पुरुध प्रऽसूतः अनागान नः वोचतु सर्व-
 ऽताता शृणोतु नः पृथिवी द्यौः उत आपः सूर्यः नक्षत्रैः उरु अ-
 तरिक्षं ॥१९॥ शृण्वंतु नः वृषणः पर्वतासः ध्रुवऽक्षेमासः इळया

अ० ३. अ० ३. व० २९.] ॥ २५३ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ५५.

मदंतः। आदित्यैर्नो अदितिः शृणोतु यच्छंतु नो मरुतः शर्म भद्रं
॥२०॥ सदा सुगः पितुमाँ अस्तु पंथा मध्वा देवा ओषधीः सं पि-
पृक्त। भगो मे अग्ने सख्ये न मृध्या उद्रायो अश्यां सदनं पुरुक्षोः
॥२१॥ स्वदस्व हृष्या समिषो दिदीह्यस्मद्य वृक्सं मिमीहि श्रवा-
सि। विश्वाँ अग्ने पृतु ताञ्जेषि शत्रूनहा विश्वा सुमना दीदिही
नः ॥ २२ ॥ २७ ॥

289
॥ ५५ ॥ १-२२ प्रजापतिर्विश्वामित्रो वाच्यो वा ॥ विश्वे देवाः । १ उषाः । २-१०
अग्निः । ११ अहोरात्री । १२-१४ रोदसी । १५ रोदसी बुधिश्री वा । १६
दिशः । १७-२२ इंद्रः पर्जन्यात्मा त्वष्टा वापिष्ठ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५५ ॥ उषसः पूर्वा अथ यद्वृषुर्महद्वि जज्ञे अक्षरं पदे
गोः । व्रता देवानामुप नु प्रभूषन्महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ १ ॥
मो षू णो अत्र जुहुरंत देवा मा पूर्वं अग्ने पितरः पदज्ञाः ।
पुराण्योः सद्यनोः केतुरंतर्महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ २ ॥ वि मे
पुरुचा पतयन्ति कामाः शम्यच्छा दीद्ये पूर्याणि । समिद्धे
अमावृतमिद्धिम महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ ३ ॥ समानो रा-
जा विभृतः पुरुचा शये शयासु प्रयुतो वनानु । अन्या वत्सं
भरति क्षेति माता महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ ४ ॥ आक्षिपू-
र्वास्वपरा अनूरुत्सद्यो जातासु तरुणीष्वंतः । अंतर्वेत्तीः
सुवते अप्रवीता महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ ५ ॥ २८ ॥ शयुः पर-
स्तादथ नु द्विमाताबध्नश्चरति वत्स एकः । मित्रस्य ता
वरुणस्य व्रतानि महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ ६ ॥ द्विमाता हो-
ता विदथेषु सम्राठन्वयं चरति क्षेति बुधः । प्र रण्यानि
रण्यवाचो भरते महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ ७ ॥ शूरस्येव युध्य-
तो अंतमस्य प्रतीचीनं ददृशे विश्वमायत् । अंतर्मतिश्च-
रति निष्विधं गोर्महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ ८ ॥ नि वेवेति

अ० ३. अ० ३. व० २९.] ॥ २५३ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ५५.

मदंतः आदित्यैः नः अदितिः शृणोतु यच्छंतु नः मरुतः शर्म भद्रं
॥२०॥ सदा सुऽगः पितुऽमान अस्तु पंथाः मध्वा देवाः ओषधीः सं
पिपृक्त भगः मे अग्ने सख्ये न मृध्याः उत् रायः अश्यां सदनं पुरु-
ऽक्षोः ॥२१॥ स्वदस्व हव्या सं इषः दिदीहि अस्मद्यं क सं मिमीहि
श्रवांसि विश्वान अग्ने पृतऽसु तान जेषि शत्रून् अहां विश्वां सु-
ऽमनाः दीदिहि नः ॥ २२ ॥ २७ ॥

॥५५॥ उषसः पूर्वाः अध यत् विऽऊषुः महत् वि जज्ञे अक्षरं पदे
गोः व्रता देवानां उप नु प्रऽभूषन् महत् देवानां असुरऽत्वं एकं
॥१॥ मोः सु नः अत्र जुहुरंत देवाः मा पूर्वे अग्ने पितरः पदऽज्ञाः पु-
राण्योः सद्मनोः केतुः अंतः महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥२॥ वि
मे पुरुऽचा पतयंति कामाः शमि अच्छ दीद्ये पूर्याणि संऽइद्वे अ-
ग्नौ चतुर्त इत् वदेम महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥३॥ समानः राजा
विऽभृतः पुरुऽचा शयै श्यासु प्रऽयुतः वना अनु अन्या वत्सं भर-
ति क्षेति माता महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥४॥ आऽक्षित पू-
र्वा सु अपराः अनूरुत् सद्यः जातासु तरुणीषु अंतः अंतऽवतीः
सुवते अप्रंऽवीताः महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥५॥ २८ ॥ शयुः
परस्तात् अध नु द्विऽमाता अबंधनः चरति वत्सः एकः मित्रस्य
ता वरुणस्य व्रतानि महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥६॥ द्विऽमाता
होता विदथेषु संऽराट् अनु अयं चरति क्षेति बुधः प्र रायानि
रण्यऽवाचः भरते महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥७॥ शूरस्यऽइव
युध्यंतः अंतमस्य प्रतीचीनं दृष्टे विश्वं आऽयत् अंतः मतिः चर-
ति निऽसिधं गोः महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥८॥ नि वेवेति

पलि॒तो दू॒त आ॒स्व॒त॒र्म॒हांश्च॒रति॒ रोच॒नेन॑ । व॒पू॒षि॒ वि॒भ्र॒द॒भि
नो॒ वि च॑ष्टे म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ ९॥ वि॒ष्णु॒र्गो॒पाः प॒र॒मं
पा॒ति पा॒थः प्रि॒या धा॒मा॒न्य॒मृता॒ द॒धानः॑ । अ॒ग्नि॒ष्टा वि॒श्वा
भुव॑नानि वेद म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १० ॥ २९ ॥ ना॒ना च॒
क्रा॒ते य॒म्या॒३ व॒पू॒षि॒ तयो॑र॒न्यद्रो॒चते॒ कृ॒ष्णम॒न्यत् । श्या॒वी च॒
यद॑रु॒षी च॒ स्व॒सा॒रौ म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ ११ ॥ मा॒ता च॒
यत्र॑ दु॒हिता॒ च धे॒नू स॒व॒र्दु॒धे धा॒पये॑ते स॒मी॒ची । ऋ॒तस्य॒ ते
सद॑सी॒क्रे अ॒त॒र्म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १२ ॥ अ॒न्यस्या॒ वत्सं
रि॒हती॒ मि॒मा॒य॒ कया॒ भु॒वा नि द॑धे धे॒नुरु॒धः । ऋ॒तस्य॒ सा
पय॑सापि॒न्वते॒ष्ठा म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १३ ॥ प॒द्या व॒स्ते
पु॒रु॒रूपा॒ व॒पू॒ष्य॒र्ध्वा त॑स्थौ॒ अ॒विं रे॒रि॒हा॒णा । ऋ॒तस्य॒ सद्य॒ वि
च॑रामि वि॒ह्वान्म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १४ ॥ प॒दे इ॒व नि॒हिते
द॒स्मे अ॒त॒स्तयो॑र॒न्यद्गु॒ह्यमा॒वि॒र॒न्यत् । स॒ध्री॒ची॒ना प॒थ्या॒३ सा
वि॒षू॒ची म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १५ ॥ ३० ॥ आ धे॒नवो॑ धुनय॒न्ता॒म॒शि॒श्वीः स॒व॒र्दु॒घाः श॒श्या अ॒प्र॒दु॒ग्धाः । न॒व्या न॒व्या यु॒व॒
तयो॑ भव॑न्ती॒र्म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १६ ॥ यद॒न्यासु॑ वृ॒ष॒भो
रो॒र॒वीति॒ सो अ॒न्यस्मि॑न्यू॒थे नि द॑धाति॒ रेतः॑ । स हि क्ष॒पा॒
वा॒न्त्स भ॒गः स रा॒जा म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १७ ॥ वी॒रस्य॒ नु
स्व॒श्वं ज॒नासः॒ प्र नु॒ वो॒चाम॒ वि॒द॒रस्य॒ दे॒वाः । षो॒ड्हा यु॒क्ताः
प॑ंच॒प॑ंचा व॒ह॑न्ति म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १८ ॥ दे॒वस्त्व॑ष्टा
स॒वि॒ता वि॒श्वरू॒पः पु॒षो॒ष प्र॒जाः पु॒रु॒धा ज॒जान॑ । इ॒मा च॒
वि॒श्वा भुव॑नान्यस्य म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ १९ ॥ म॒ही स॒मै॒
र॒क्ष॒न्वा स॒मी॒ची उ॒भे ते अ॒स्य॒ वसु॑ना॒ नृ॒ष्टे । शृ॒खे वी॒रो
वि॒द॒मा॒नो वसु॑नि म॒ह॒द्दे॒वाना॑मसु॒ख॒त्वमे॒कं ॥ २० ॥ इ॒मा

अ० ३. अ० ३. व० ३१.] ॥ २५४ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ५५.

प॒लि॒तः दू॒तः आ॒सु अ॒न्तः म॒हान् च॒रति॒ रो॒च॒नेन॑ व॒पू॒षि वि॒भ्रत॑ अ॒-
भि॒नः वि॒ च॒ष्टे म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९० ॥ वि॒ष्णुः गो॒पाः
प॒र॒मं पा॒ति पा॒थः प्रि॒या धा॒मा॒नि अ॒मृता॑ द॒धानः॑ अ॒ग्निः ता वि॒-
श्वा॑ भुव॒नानि॑ वे॒द म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९० ॥ २९ ॥ ना॒ना
च॒क्रा॒ते य॒म्या व॒पू॒षि तयोः॑ अ॒न्यत् रो॒च॒ते कृ॒ष्णं अ॒न्यत् श्या॒वी च॒-
यत् अ॒रु॒षी च॒ स्वसा॑रौ म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९१ ॥ मा॒ता
च॒ यत्र॑ दु॒हिता॑ च॒ धेनू॑ स॒बः ऽदु॒घे० धा॒पये॑ते सं॒ऽई॒ची० ऋ॒तस्य॑ ते
स॒द॒सि ई॒ळे अ॒न्तः म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९२ ॥ अ॒न्यस्याः॑
व॒त्सं रि॒हती॑ मि॒मा॒य॒कया॑ भु॒वा नि॒द॒धे धे॒नुः ऊ॒धः ऋ॒तस्य॑ सा प॒य-
सा॑ अ॒पि॒न्वत् इ॒ळा म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९३ ॥ प॒द्या व॒स्ते
पु॒रु॒ऽरूपा॑ व॒पू॒षि ऊ॒र्ध्वा त॒स्थौ त्रि॒ऽअ॒वि॒रे रि॒हाणा॑ ऋ॒तस्य॑ स॒द्य
वि॒ च॒रामि॑ वि॒द्वान् म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९४ ॥ प॒दे ऽइ॒व०
नि॒ऽहि॒ते० द॒स्मे अ॒न्तः तयोः॑ अ॒न्यत् गु॒ह्यं आ॒विः अ॒न्यत् स॒ध्री॒ची॒-
ना प॒थ्या सा वि॒षू॒ची म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९५ ॥ ३० ॥
आ॒ धे॒नवः॑ धु॒नय॑न्तां अ॒शि॒ंश्वीः स॒बः ऽदु॒घाः श॒श्याः॑ अ॒प्र॒ऽदु॒ग्धाः
न॒व्याः ऽन॒व्याः यु॒व॒तयः॑ भ॒व॒न्तीः म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९६ ॥
यत् अ॒न्यासु॑ वृ॒षभः॑ रो॒र॒वीति॑ सः अ॒न्यस्मिन्॑ यू॒थे नि॒ द॒धा॒ति॒ रे॒तः
सः हि॒ क्षपा॑ ऽवा॒न् सः भ॒गः सः रा॒जा म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं
॥ ९७ ॥ वी॒रस्य॑ नु॒सु॒ऽअ॒श्वं ज॒ना॒सः प्र॒नु॒वो॒चाम॑ वि॒दुः अ॒स्य दे॒वाः
षो॒ऽऽ॒ह्ना यु॒क्ताः प॑ंच॒ऽप॑ंच आ॒ वह॑न्ति म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं
॥ ९८ ॥ दे॒वः त्व॒ष्टा स॒वि॒ता वि॒श्वऽरू॒पः पु॒पोष॑ प्र॒ऽजाः पु॒रु॒धा ज॒जान॑
इ॒मा च॒ वि॒श्वा भु॒व॒नानि॑ अ॒स्य म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ ९९ ॥
म॒ही सं॒ऐ॒रत् च॒म्बा सं॒ऽई॒ची० उ॒भे ते॑ अ॒स्य व॒सु॒ना नि॒ऽऽ॒ष्टे० ऋ॒-
खे वी॒रः वि॒द॒मानः॑ व॒सू॒नि म॒हत् दे॒वानां॑ अ॒सुर॒ऽत्वं ए॒कं ॥ १०० ॥ इ॒मा

च नः पृथिवी विश्वधाया उप क्षेति हितमित्रो न राजा । पुरु-
सदः शर्मसदो न वीरा महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ २१ ॥ निष्पि-
ध्वरीस्त ओषधीरुतापो रयिं त इन्द्र पृथिवी विभर्ति । सखा-
यस्ते वामभाजः स्याम महद्देवानामसुरत्वमेकं ॥ २२ ॥ ३१ ॥ ३ ॥

290

॥ ५६ ॥ १-८ प्रजापतिर्विश्वामित्रो वाचो वा ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५६ ॥ न ता मिनन्ति मायिनो न धीरा वृता देवानां प्र-
थमा ध्रुवाणि । न रोदसी अद्रुहा वेद्याभिर्न पर्वता निनमे
तस्थिवांसः ॥ १ ॥ षड्वारो एको अचरन्विभर्त्यृतं वर्षिष्ठमुप
गाव आगुः । तिस्रो महीरुपरास्तस्युरत्या गुहा द्वे निहिते
दर्शयका ॥ २ ॥ त्रिपाजस्यो वृषभो विश्वरूप उत अथा पुरुष
प्रजावान् । अनीकः पत्यते माहिनावान्स रेतोधा वृषभः
शश्वतीनां ॥ ३ ॥ अभीक आसां पदवीरबोध्यादित्यानामहे
चारु नाम । आपश्चिदस्मा अरमन्त देवीः पृथग्ब्रजतीः परि
षीमवृंजन ॥ ४ ॥ त्री पृथस्था सिंधवस्त्रिः कवीनामुत त्रिमा-
ता विदथेषु सम्राट् । ऋतावरीर्योषणास्तिस्रो अप्यास्त्रिरा
दिवो विदथे पत्यमानाः ॥ ५ ॥ त्रिरा दिवः सवितुर्वार्योणि
दिवेदिव आ सुव त्रिनो अहः । त्रिधातु राय आ सुवा वसू-
नि भगं वातर्धिषणे सातये धाः ॥ ६ ॥ त्रिरा दिवः सविता
सोषवीति राजाना मित्रावरुणा सुपाणी । आपश्चिदस्य रो-
दसी चिदुर्वी रत्नं भिष्टन्त सवितुः सुवाय ॥ ७ ॥ त्रिरुत्तमा दू-
णशा रोचनानि त्रयो राजन्त्यसुरस्य वीराः । ऋतावान् इषि-
रा दूळभासस्त्रिरा दिवो विदथे संतु देवाः ॥ ८ ॥ १ ॥

291

॥ ५७ ॥ १-६ विश्वामित्रः ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५७ ॥ प्र मे विविक्काँ अविदन्मनीषां धेनुं चरन्ती प्रयुता-

च नः पृथिवी विश्वऽधायाः उप स्तेति हितऽमित्रः न राजा पुरः-
 ऽसदः शर्मऽसदः न वीराः महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥२१॥ निः-
 ऽसिध्वरीः ते ओषधीः उत आपः रयिं ते इन्द्र पृथिवी बिभर्ति सखा-
 यः ते वामऽभाजः स्याम महत् देवानां असुरऽत्वं एकं ॥२२॥३१॥३॥

॥५६॥ न ता मिनंति मायिनः न धीराः व्रता देवानां प्रथमा ध्रु-
 वाणि न रोदसी अद्गुहा वेद्याभिः न पर्वताः निऽनमेत स्थिऽवां-
 सः ॥१॥ षट् भारान् एकः अचरन् बिभर्ति ऋतं वर्षिष्ठं उप गावः
 आ अगुः तिस्रः महीः उपराः तस्युः अत्याः गुहा द्वे निऽहिते
 दर्शि एका ॥२॥ त्रिऽपाजस्यः वृषभः विश्वऽरूपः उत त्रिऽउधा पु-
 रुध प्रजाऽवान् त्रिऽअनीकः पत्यते माहिनऽवान् सः रेतऽधाः
 वृषभः शश्वतीनां ॥३॥ अभीके आसां पदऽवीः अबोधि आदि-
 त्यानां अह्ने चारु नाम आपः चित् अस्यै अरमन्त देवीः पृथक्
 व्रजंतीः परिंसी अवृजन् ॥४॥ त्री सधऽस्था सिधवः त्रिः कवीनां
 उत त्रिऽमाता विदथेषु संऽराट् ऋतऽवरीः योषणाः तिस्रः अ-
 ष्याः त्रिः आ दिवः विदथे पत्यमानाः ॥५॥ त्रिः आ दिवः सवितः
 वायां णि दिवेऽदिवे आसुव त्रिः नः अहः त्रिऽधातु रायः आसुव
 वसूनि भग चातः धिषणे सातये धाः ॥६॥ त्रिः आ दिवः सविता
 सोसवीति राजाना मित्रावरुणा सुऽपाणी० आपः चित् अस्य
 रोदसी चित् उर्वी रत्नं भिक्षन्त सवितुः सवाय ॥७॥ त्रिः उतऽत-
 मा दुऽनशा रोचनानि त्रयः राजन्ति असुरस्य वीराः ऋतऽवानः
 इषिराः दुऽदभासः त्रिः आ दिवः विदथे संतु देवाः ॥८॥१॥

॥५७॥ प्र मे विविक्कान् अविदत् मनीषां धेनुं चरंती प्रऽयुतां

मगोपां। सद्यश्चिद्या दुदुहे भूरि धासेरिद्रस्तदग्निः पन्तितारो अ-
 स्याः ॥ १ ॥ इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुहस्ता दिवो न प्रीताः शंशयं
 दुदुहे । विश्वे यदस्यां रणयंत देवाः प्र वोऽत्र वसवः सुममंश्यां
 ॥ २ ॥ या जामयो वृष्णा इच्छंति शक्तिं नमस्यंतीर्जानते गर्भम-
 स्मिन् । अच्छा पुत्रं धेनवो वावशाना महश्चरंति बिभ्रतं वपूषि
 ॥ ३ ॥ अच्छा विवक्ति रोदसी सुमेके याव्णो युजानो अध्वरे
 मनीषा । इमा उ ते मनवे भूरिवारा ऊर्ध्वा भवंति दर्शता यजत्राः
 ॥ ४ ॥ या ते जिह्वा मधुमती सुमेधा अग्ने देवेषूच्यत उरुची ।
 तयेह विश्वाँ अवसे यजत्राना सादय पायया चा मधूनि ॥ ५ ॥
 या ते अग्ने पर्वतस्येव धारासंश्रंती पीपयहेव चित्रा । तामस्मभ्यं
 प्रमंतिं जातवेदो वसो रास्व सुमंतिं विश्वजन्यां ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ५८ ॥ धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहानांतः पुत्रश्चरति दक्षिणा-
 याः । आ द्यौतनिं वहति शुभ्रयामोषसः स्तोमो अश्विना-
 वजीगः ॥ १ ॥ सुयुग्वहंति प्रति वामृतेनोर्ध्वा भवंति पितरेव
 मेधाः । जेयामस्महि पणेमनीषां युवोरवंश्चकृमा यातम-
 वाक् ॥ २ ॥ सुयुग्भिरश्वैः सुवृता रथेन दस्राविमं शृणुतं श्लो-
 कमटैः । किमंग वां प्रत्यवर्ति गमिष्टाहुर्विप्रासो अश्विना
 पुराजाः ॥ ३ ॥ आ मन्येथामा गतं कच्चिदेवैर्विश्वे जनासो
 अश्विना हवन्ते । इमा हि वां गोक्षुजीका मधूनि प्र मि-
 चासो न दुदुरुसो अग्ने ॥ ४ ॥ तिरः पुरु चिदश्विना रजास्यां-
 गृषो वा मघवाना जनेषु । एह यातं पथिभिर्देवयानैर्दसा-
 विमे वा निधयो मधूनां ॥ ५ ॥ ३ ॥ पुराणमोकः सख्यं शिवं वां

अगोपां सद्यः चित् या दुदुहे भूरि धासेः इन्द्रः तत् अग्निः पनितारः
 अस्याः ॥ १ ॥ इन्द्रः सु पूषा वृषणा सुऽहस्ता दिवः न प्रीताः शशयं
 दुदुहे विश्वे यत् अस्यां रणयंत देवाः प्र वः अत्र वसवः सुमं अश्यां
 ॥ २ ॥ याः जामयः वृष्णे इच्छंति शक्तिं नमस्यंतीः जानते गर्भं अ-
 स्मिन् अच्छं पुत्रं धेनवः वावशानाः महः चरन्ति विभ्रतं वपूंषि
 ॥ ३ ॥ अच्छं विवक्ति रोदसी सुऽमेकै० यावः युजानः अध्वरे म-
 नीषा इमा ऊं ते मनवे भूरिऽवारा ऊर्ध्वाः भवन्ति दर्शताः यजत्राः
 ॥ ४ ॥ या ते जिह्वा मधुऽमती सुऽमेधाः अग्ने देवेषु उच्यते उरुची
 तया इह विश्वान् अवसे यजत्रान् आसादय पायय च मधूनि ॥ ५ ॥
 या ते अग्ने पर्वतस्यऽइव धारा असंश्रंती पीपयत् देव चित्रा तां
 अस्मभ्यं प्रऽमतिं जातऽवेदुः वसो रास्व सुऽमतिं विश्वऽजन्या
 ॥ ६ ॥ २ ॥

॥ ५८ ॥ धेनुः प्रत्नस्य काम्यं दुहाना अंतः पुत्रः चरति दक्षिणा-
 याः आ द्योतनिं वहति शुभ्रऽयामा उषसः स्तोमः अश्विनौ अ-
 जीगः ॥ १ ॥ सुऽयुक् वहन्ति प्रति वां ऋतेन ऊर्ध्वाः भवन्ति पितरा-
 ऽइव मेधाः जरेथां अस्मत् विपणेः मनीषां युवोः अवः चकृम आ
 यातं अर्वाक् ॥ २ ॥ सुयुक्ऽभिः अश्वैः सुऽवृता रथेन दसौ इमं शृ-
 णुतं श्लोकं अद्रेः किं अंग वां प्रति अवर्ति गमिषा आहुः विप्रामः
 अश्विना पुराऽजाः ॥ ३ ॥ आ मन्येथां आ गतं कत् चित् एवः विश्वे
 जनांसः अश्विना हवन्ते इमा हि वां गोऽऋजीका मधूनि प्र मि-
 चासः न ददुः उस्वः अये ॥ ४ ॥ तिरः पुरु चित् अश्विना रजांसि आं-
 गूषः वां मघऽवाना जनेषु आ इह यातं पथिऽभिः देवऽयानैः
 दसौ इमे वां निऽधयः मधूनां ॥ ५ ॥ ३ ॥ पुराणं श्लोकः सख्यं शिवं वां

अ० ३. अ० ४. व० ६.] ॥ २५७ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ५९.

युवोर्नरा द्रविणं जहाव्या । पुनः कृण्वानाः सख्या शिवानि
मध्वा मदेम सह नू समानाः ॥ ६ ॥ अश्विना वायुना युवं
सुदक्षा नियुङ्गिष्व सजोषसा युवाना । नासत्या तिरोऽह्यं
जुषाणा सोमं पिबतमसिधा सुदानू ॥ ७ ॥ अश्विना परि
वामिषः पुरुचीरीयुगीर्भिर्यतमाना अमृधाः । रथो ह वामृ-
तजा अद्रिजतः परि द्यावापृथिवी याति सद्यः ॥ ८ ॥ अश्विना
मधुषुतमो युवाकुः सोमस्तं पातमा गतं दुरोणे । रथो ह वां
भूरि वर्षः करिक्तसुतावतो निष्कृतमार्गमिष्टः ॥ ९ ॥ ४ ॥

293

॥ ५९ ॥ १-९ विश्वामित्रः ॥ मित्रः ॥ १-५ विष्टुप् । ६-९ गायत्री ॥

॥ ५९ ॥ मित्रो जनान्यातयति ब्रुवाणो मित्रो दाधार पृथि-
वीमुत द्यां । मित्रः कृष्टीरनिमिषाभि चष्टे मित्राय हव्यं घृत-
वज्जुहोत ॥ १ ॥ म स मित्र मतो अस्तु प्रयस्वान्यस्त आदित्य
शिस्तंति व्रतेन । न हन्यते न जीयते त्वोतो नैनमंहो अश्वोत्यं-
तितो न दूरात् ॥ २ ॥ अनमीवास इळया भदतो मितज्ञवो
वरिमित्रा पृथिव्याः । आदित्यस्य व्रतमुपक्षियंतो वयं मित्रस्य
सुमतौ स्याम ॥ ३ ॥ अयं मित्रो नमस्यः सुशेवो राजा सुक्षत्रो
अजनिष्ट वेधाः । तस्य वयं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौमनसे
स्याम ॥ ४ ॥ महौ आदित्यो नमसोपसद्यो यातयज्जनो गृणते
सुशेवः । तस्मा एतत्पन्यतमाय जुष्टमग्नौ मित्राय हविरा जुहोत
॥ ५ ॥ ५ ॥ मित्रस्य चर्षणीधृतोऽवो देवस्य सानसि । द्युमं चित्र-
श्वस्तमं ॥ ६ ॥ अभि यो महिना दिवं मित्रो बभूव सप्रथाः ।
अभि श्रवोभिः पृथिवी ॥ ७ ॥ मित्राय पंच येमिरे जना अ-
भिष्टिशवसे । स देवान्विश्वान्विभर्ति ॥ ८ ॥ मित्रो देवेष्वायुषु
जनाय वृक्तवर्हिषे । इष इष्टवता अकः ॥ ९ ॥ ६ ॥

यु॒वोः न॒रा द्र॒वि॒णं ज॒ह्ना॒व्या पुनः॑ कृ॒ण्वा॒नाः स॒ख्या शि॒वानि म॒-
 ध्वा म॒दे॒म स॒ह नु स॒मा॒नाः ॥ ६ ॥ अ॒श्वि॒ना वा॒यु॒ना यु॒वं सु॒ऽद॒क्षा
 नि॒यु॒तऽभिः च॒स॒ऽजोष॑सा यु॒वा॒ना ना॒स॒त्या ति॒रऽअ॒ह्यं जुषा॒णा
 सोमं पि॒ब॒तं अ॒सि॒धा सु॒ऽदा॒नू ॥ ७ ॥ अ॒श्वि॒ना परि॒वां इ॒षः पु॒रू॒-
 चीः इ॒युः गीः॒ऽभिः य॒त॒मा॒नाः अ॒मृ॒धाः रथः ह॒वां ऋ॒तऽजाः अ॒द्रि॒-
 ऽजू॒तः परि॒द्या वा॒पृथि॒वी या॒ति स॒द्यः ॥ ८ ॥ अ॒श्वि॒ना म॒धु॒सु॒तऽत॒मः
 यु॒वा॒कुः सोमः तं पा॒तं आ॒ग॒तं दुरो॒णे रथः ह॒वां भू॒रि॒वर्षः॑ क॒रि॒क॒त
 सु॒तऽव॒तः निः॒ऽकृ॒तं आ॒ऽग॒मि॒ष्टः ॥ ९ ॥ ४ ॥

॥ ५९ ॥ मि॒त्रः ज॒ना॒न् या॒त॒य॒ति ब्रु॒वा॒णः मि॒त्रः दा॒धा॒र पृथि॒वी
 उ॒त द्यां मि॒त्रः कृ॒ष्टीः अ॒निऽमि॒षा अ॒भि च॒ष्टे मि॒त्राय॑ ह॒व्यं घृ॒त॒-
 ऽव॒त जु॒हो॒त ॥ १ ॥ प्र सः मि॒त्र म॒र्तैः अ॒स्तु प्र॒य॒स्वा॒न् यः ते आ॒दि॒त्य
 शि॒क्ष॒ति व्र॒ते॒न न ह॒न्य॒ते॒न जी॒य॒ते॒ त्वाऽऽ॒ज॒तः न ए॒नं अ॒हं अ॒शो॒ति
 अ॒न्ति॒तः न दू॒रात् ॥ २ ॥ अ॒न॒मी॒वा॒सः इ॒ळ॒या म॒द॒तः मि॒तऽइ॒वः
 व॒रि॒म॒न् आ॒ पृथि॒व्याः आ॒दि॒त्यस्य॑ व्र॒तं उ॒पऽक्षि॒यंतः॑ व॒यं मि॒त्रस्य॑
 सु॒ऽम॒तौ स्या॒म ॥ ३ ॥ अ॒यं मि॒त्रः न॒म॒स्यः सु॒ऽशे॒वः रा॒जा सु॒ऽक्ष॒त्रः
 अ॒ज॒नि॒ष्ट वे॒धाः तस्य॑ व॒यं सु॒ऽम॒तौ य॒ज्ञि॒यस्य॑ अ॒पि भ॒द्रे सौ॒म॒न॒से
 स्या॒म ॥ ४ ॥ म॒हा॒न् आ॒दि॒त्यः न॒म॒सा उ॒पऽस॒द्यः या॒त॒य॒तऽज॒नः
 गृ॒ण॒ते सु॒ऽशे॒वः तस्मै॑ ए॒तत् प॒न्यऽत॒मा॒य जुष्टं॑ अ॒ग्नौ मि॒त्राय॑ ह॒विः
 आ जु॒हो॒त ॥ ५ ॥ ५ ॥ मि॒त्रस्य॑ च॒र्षे॒णिऽधृ॒तः अ॒वः दे॒वस्य॑ सा॒न॒सि द्यु॒म्नं
 चि॒त्र॒श्र॒वःऽत॒मं ॥ ६ ॥ अ॒भि॒यः म॒हि॒ना दि॒वमि॒त्रः ब॒भू॒व स॒ऽप्र॒थाः
 अ॒भि॒श्र॒वःऽभिः॑ पृथि॒वी ॥ ७ ॥ मि॒त्राय॑ पंच॒ये॒मि॒रे ज॒नाः अ॒भिष्टि॑-
 ऽश॒व॒से सः दे॒वा॒न् वि॒श्वान् बि॒भ॒र्ति ॥ ८ ॥ मि॒त्रः दे॒वेषु॑ आ॒युषु॑ ज॒ना॒-
 य वृ॒क्तऽब॒र्हि॒षे इ॒षः इ॒ष्टऽव॒ताः अ॒कः ० ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ६० ॥ १-७ विश्वामित्रः ॥ १-४ ऋभवः । ५-७ ऋभव इन्द्रश्च ॥ जगती ॥

॥ ६० ॥ इहेह वो मनसा बंधुता नर उशिजो जग्मुरभि तानि वेदसा । याभिर्मायाभिः प्रतिजूतिवर्षसः सौधन्वना यज्ञियं भागमानश ॥ १ ॥ याभिः शचीभिश्चमसाँ अपिशत यया धिया गामरिणीत चर्मणः । येन हरी मनसा निरतक्षत तेन देवत्वमृभवः समानश ॥ २ ॥ इन्द्रस्य सख्यमृभवः समानशुर्मनोर्नपातो अपसो दधन्विरे । सौधन्वनासो अमृतत्वमेरिरे विष्टी शमीभिः सुकृतः सुकृत्यया ॥ ३ ॥ इद्रेण याथ सरथं सुते सचाँ अथो वशानां भवथा सह श्रिया । न वः प्रतिमै सुकृतानि वाघतः सौधन्वना ऋभवो वीर्याणि च ॥ ४ ॥ इन्द्रं ऋभुभिर्वाजवद्भिः समुक्षितं सुतं सोममा वृषस्वा गभस्त्योः । धियेषितो मघवन्दाशुषो गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्वा नृभिः ॥ ५ ॥ इन्द्रं ऋभुमान्वाजवान्मत्स्वेह नोऽस्मिन्सर्वने शच्या पुरुष्टुत । इमानि तुभ्यं स्वसंराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषश्च धर्मभिः ॥ ६ ॥ इन्द्रं ऋभुभिर्वाजिभिर्वाजयन्निह स्तोमं जरितुरूपं याहि यज्ञियं । शतं केतेभिरिषिरेभिरायवे सहस्रणीथो अध्वरस्य होमनि ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ ६१ ॥ १-७ विश्वामित्रः ॥ उषाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६१ ॥ उषो वाजेन वाजिनि प्रचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतो मघोनि । पुराणी देवि युवतिः पुरंधिरनु व्रतं चरसि विश्ववारे ॥ १ ॥ उषो देव्यमर्त्या वि भाहि चंद्रया सूनृता ईरयती । आत्वा वहंतु सुयमासो अश्वा हिरण्यवर्णा पृथुपाजसो ये ॥ २ ॥ उषः प्रतीची भुवनानि विश्वोर्ध्वा तिष्ठस्यमृतस्य केतुः । समानमर्थं चरणीयमाना चक्रमिव नव्यस्या ववृत्स्व ॥ ३ ॥ अवस्यूमेव चिन्वती मघोन्युषा याति स्वसंस्य पत्नी । स्वर्जनेती

अ० ३. अ० ४. व० ८.] ॥ २५८ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ६९.

॥६०॥ इहऽइह वः मनसा बंधुता नरः उशिजः जग्मुः अभिता-
निवेदसा याभिः मायाभिः प्रतिजूतिऽवर्षसः सौधन्वनाः यज्ञियं
भागं आनश ॥१॥ याभिः शचीभिः चमसान् अपिंशत यया धिया
गां अरिणीत चर्मणः येन हरी मनसा निऽ अतक्षत तेन देवऽत्वं
ऋभवः सं आनश ॥२॥ इंद्रस्य सख्यं ऋभवः सं आनशुः मनोः न-
पातः अपसः दधन्विरे सौधन्वनासः अमृतऽत्वं आ ईरि विष्टी
शमीभिः सुऽ कृतः सुऽ कृत्यया ॥३॥ इंद्रेण याथ सऽरथं सुते सचा
अथो वशानां भवथ सह श्रिया न वः प्रतिऽमै सुऽ कृतानि वा-
घतः सौधन्वनाः ऋभवः वीर्याणि च ॥४॥ इंद्र ऋभुऽभिः वाज-
वत्ऽभिः संऽउक्षितं सुतं सोमं आ वृषस्व गभस्त्योः धिया इषितः
मघऽवन् दाशुषः गृहे सौधन्वनेभिः सह मत्स्व नृऽभिः ॥५॥ इंद्र
ऋभुऽमान् वाजऽवान् मत्स्व इह नः अस्मिन् सर्वने शच्या पुरु-
ऽस्तुत इमानि तुभ्यं स्वसंराणि येमिरे व्रता देवानां मनुषः च धर्म-
ऽभिः ॥६॥ इंद्र ऋभुऽभिः वाजिऽभिः वाजयन् इह स्तोमं जरितुः
उप याहि यज्ञियं शतं केतेभिः इषिरेभिः आयवे सहस्रऽनीथः
अध्वरस्य होमनि ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥६१॥ उषः वाजेन वाजिनि प्रऽचेताः स्तोमं जुषस्व गृणतः
मघोनि पुराणी देवि युवतिः पुरऽधिः अनुव्रतं चरसि विश्वऽवारे
॥१॥ उषः देवि अमर्त्या विभाहि चंद्रऽरथा सूनृताः ईरयंती आत्वा
वहंतु सुऽ यमासः अश्वाः हिरण्यऽवर्णा पृथुऽपाजसः ये ॥२॥ उषः
प्रतीची भुवनानि विश्वा ऊर्ध्वा तिष्ठसि अमृतस्य केतुः समानं
अर्थं चरणीयमाना चक्रंऽइव नव्यसि आ ववृत्स्व ॥३॥ अवस्यू-
मऽइव चिन्वती मघोनी उषाः याति स्वसंरस्य पत्नी स्वः जनंती

सुभगा सुदंसा आंताहिवः पप्रथ आ पृथिव्याः ॥ ४ ॥ अच्छा
 वो देवीमुषसं विभांती प्र वो भरध्वं नमसा सुवृक्तिं । ऊर्ध्व
 मधुधा दिवि पाजो अश्रेत्र रोचना रुरुचे रणसंहक् ॥ ५ ॥
 ऋतावरी दिवो अकैरवोध्या रेवती रोदसी चित्रमस्यात् । आ-
 यतीमग्न उषसं विभांती वाममेषि द्रविणं भिक्षामाणः ॥ ६ ॥
 ऋतस्य बुध उषसां मिषण्यन्वृषा मही रोदसी आ विवेश । मही
 मित्रस्य वरुणस्य माया चंद्रेव भानुं वि दधे पुरुषा ॥ ७ ॥ ८ ॥

296

॥ ६२ ॥ १-१५ विश्वामित्रः । १६-१८ विश्वामित्रो जमदग्निर्वा । १-३ इंद्रावरुणौ ।
 ४-६ बृहस्पतिः । ७-९ पूषा । १०-१२ सविता । १३-१५ सोमः । १६-१८
 मित्रावरुणौ ॥ १-३ विष्टुप् । ४-१८ गायत्री ॥

॥ ६२ ॥ इमा उ वां भूमयो मन्यमाना युवावर्तेन तुज्या अभूवन् ।
 ऋत्यदिद्रावरुणा यशो वां येन स्मा सिनं भरथः सखिभ्यः ॥ १ ॥
 अयमु वां पुरुतमो रयीयञ्छ्वत्तममवसे जोहवीति । सजोषा-
 विद्रावरुणा मरुद्भिर्दिवा पृथिव्या णृणुतं हवमे ॥ २ ॥ अस्मे तदि-
 द्रावरुणा वसु षादस्मे रयिमेरुतः सर्ववीरः । अस्मान्वरुचीः शर-
 णैरवंत्वस्मान्होवा भारती दक्षिणाभिः ॥ ३ ॥ बृहस्पते जुषस्व नो
 हव्यानि विश्वदेव्य । रास्व रत्नानि दाणुषे ॥ ४ ॥ शुचिमर्के बृहस्पति-
 मध्वरेषु नमस्यत । अनाम्योज आ चके ॥ ५ ॥ ६ ॥ वृषभं चर्षणीनां
 विश्वरूपमदाभ्यं । बृहस्पतिं वरेण्यं ॥ ६ ॥ इयं ते पूषन्नाघृणे सुष्टु-
 तिर्देव नव्यसी । अस्माभिस्तुभ्यं शस्यते ॥ ७ ॥ तां जुषस्व गिरं मम
 षाजयंतीमवा धियं । वधूयुरिव योषणां ॥ ८ ॥ यो विश्वाभि विप-
 श्यति भुवना संच पश्यति । स नः पूषाविता भुवत् ॥ ९ ॥ तत्सवितु-
 र्वरेण्यं भगो देवस्य धीमहि । धियो यो नः प्रचोदयात् ॥ १० ॥ १० ॥
 देवस्य सवितुर्वयं वाजयंतः पुरंध्या । भगस्य रातिमीमहे ॥ ११ ॥ देवं

अ० ३. अ० ४. व० ११.] ॥ २५९ ॥ [म० ३. अ० ५. सू० ६२.

सु॒ऽभगा॑ सु॒ऽदंसाः॑ आ अ॒न्ता॑त् दि॒वः प॒प्र॒थे आ पृ॒थि॒व्याः ॥४॥ अ॒च्छ
वः दे॒वी उ॒षसं॑ वि॒ऽभा॒ती प्र॒वः भ॒र॒ध्वं न॑म॒सा सु॒ऽवृ॒क्तिं ऊ॒र्ध्वं म॒धु॒धा
दि॒वि पा॒जः अ॒श्रे॒त् प्र रो॒चना रु॒चे र॒खऽसं॑ दृक् ॥५॥ ऋ॒तऽव॒री
दि॒वः अ॒कैः अ॒बो॒धि आ रे॒वती॑ रो॒द॒सी चि॒त्रं अ॒स्था॒त् आऽय॒ती
अ॒ग्ने उ॒षसं॑ वि॒ऽभा॒ती वा॒मं ए॒षि॒द्रवि॑णं भि॒क्ष्मा॒णः ॥६॥ ऋ॒तस्य॑
बु॒धे उ॒षसा॑ इ॒षण्य॑न् वृ॒षा म॒ही रो॒द॒सी आ वि॒वेश॑ म॒ही मि॒त्रस्य॑
व॒रु॒णस्य॑ मा॒या च॒न्द्राऽइ॒व भा॒नुं वि द॒धे पु॒रु॒ऽचा ॥ ७ ॥ ८ ॥

—

॥६२॥ इ॒माः ऊं वां भृ॒मयः॑ म॒न्य॑मा॒नाः यु॒वांऽव॑ते न तु॒ज्याः अ॒-
भू॒वन् क॑त्य॒त् इ॒न्द्रा॒व॒रु॒णा य॑शः वां ये॒न स्म॒ सि॒नं भ॑र॒थः स॒खिंऽभ्यः॑
॥१॥ अ॒यं ऊं वां पु॒रु॒ऽत॒मः र॒यिऽय॑न् श॒श्वत्ऽत॒मं अ॒व॑से जो॒ह॒वी॒ति
स॒ऽजो॒षौ इ॒न्द्रा॒व॒रु॒णा म॒रु॒तऽभिः॑ दि॒वा पृ॒थि॒व्या शृ॒णु॒तं ह॒व॑ मे ॥२॥
अ॒स्मे त॒त् इ॒न्द्रा॒व॒रु॒णा व॑सु॒ स्या॒त् अ॒स्मे र॒यिः म॒रु॒तः स॒र्वेऽवी॑रः
अ॒स्मान् व॑रु॒चीः श॒र॒णैः अ॒व॑न्तु अ॒स्मान् हो॒त्रा भा॑र॒ती द॑क्षि॒णा-
भिः ॥३॥ बृ॒ह॒स्प॒ते जु॑षस्व नः ह॒व्यानि॑ वि॒श्वऽदे॒व्य रा॑स्व र॒त्ना॒नि
दा॒शु॒षे ॥४॥ शु॒चिं अ॒कैः बृ॒ह॒स्प॒तिं अ॒ध्व॒रेषु॑ न॒म॒स्य॒त् अ॒ना॒मि॒ओ-
जः आ च॒के ॥५॥ १॥ वृ॒षभं॑ च॒र्षणी॑नां वि॒श्वऽरू॒पं अ॒दा॒भ्यं बृ॒ह॒स्प॒तिं
व॑रे॒ण्यं ॥६॥ इ॒यं ते॒ पू॒षन् आ॒घृ॒णे सु॒ऽस्तु॒तिः दे॒व न॑व्य॒सी अ॒स्माभिः॑
तु॒भ्यं श॑स्य॒ते ॥७॥ तां जु॑षस्व गि॒रं म॑म वा॒जऽय॑न्ती अ॒व॒ धि॒यं व॒-
धू॒युऽइ॒व यो॑ष॒णां ॥८॥ यः वि॒श्वा अ॒भि वि॒ऽप॒श्य॑ति भु॒व॒ना सं
च॒ प॒श्य॑ति सः नः पू॒षा अ॒वि॒ता भु॒व॒त् ॥९॥ त॒त् स॒वि॒तुः व॑रे॒ण्यं
भ॒र्गः दे॒वस्य॑ धी॒म॒हि धि॒यः यः नः प्रऽचो॒द॒या॒त् ॥१०॥ १०॥ दे॒वस्य॑
स॒वि॒तुः व॒यं वा॒जऽय॑न्तः पु॒रं॑ऽध्या भ॒र्गस्य॑ रा॒तिं इ॒म॒हे ॥११॥ दे॒वं

अ० ३. अ० ४. व० १२.] ॥ २६० ॥ [म० ४. अ० १. सू० १.

नरः सवि॒तारं॒ वि॒प्रा य॒ज्ञैः सु॒वृ॒क्तिभिः । न॒म॒स्यंति॑ धि॒येषि॒ताः
॥ १२ ॥ सोमो जिगाति गातुविहेवानामेति निष्कृतं । ऋतस्य
योनिमासदं ॥ १३ ॥ सोमो अ॒स्मभ्यं॑ द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पदे॑ च प॒शवे॑ ।
अ॒न॒मी॒वा इ॒ष॒स्करत् ॥ १४ ॥ अ॒स्माक॒मायुर्व॑र्धयन्न॒भिमा॑तीः स-
ह॒मानः । सोमः स॒धस्य॑मासदत् ॥ १५ ॥ आ नो मि॒त्रावरु॑णा
घृ॒तैर्ग॑व्य॒तिमु॑क्षतं । म॒ध्वा र॒जांसि॑ सु॒क्रतू ॥ १६ ॥ उ॒रु॒गं॒सा न-
मो॒वृ॒धा म॒हा द॒क्षस्य॑ रा॒जयः॑ । द्राघि॑ष्ठाभिः शुचि॒व्रता ॥ १७ ॥
गू॒णा॒ना ज॒मद॑ग्निना॒ योना॑वृ॒तस्य॑ सी॒दतं॑ । पा॒तं सोम॑मृ॒तावृ॑-
धा ॥ १८ ॥ ११ ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ इति तृतीयं मंडलं समाप्तं ॥

297

॥ १ ॥ १-२० वामदेवः ॥ १. ६-२० अग्निः । २-५ अग्निरपिर्वा वरुणश्च ॥ १ अष्टिः ।
२ अतिजगती । ३ धृतिः । ४-२० विष्टुप ॥

॥ १ ॥ त्वां ह्य॒ग्ने स॒द॒मि॒त्संम॒न्यवो॑ दे॒वासो॑ दे॒वम॑र॒तिं न्ये॑रि
इति॒ क्रत्वा॑ न्ये॒रि । अ॒मर्त्यं॑ य॒जत॒ मर्त्ये॑ष्वा दे॒वमा॑दे॒वं ज॒नत॑
प्र॒चे॒त॒सं वि॒श्वमा॑दे॒वं ज॒नत॑ प्र॒चे॒त॒सं ॥ १ ॥ स भ्रा॑तरं॒ वरु॑णम॒ग्न
आ व॑वृ॒त्स्व दे॒वाँ अ॒च्छां सु॒मती॑ य॒ज्ञव॑न॒सं ज्येष्ठं॑ य॒ज्ञव॑न॒सं ।
ऋ॒तावा॑नमा॒दित्यं॑ च॒र्षणी॑धृ॒तं रा॒जा॒नं च॒र्षणी॑धृ॒तं ॥ २ ॥ सखे॑
सखा॒यम॒भ्या व॑वृ॒त्स्वा॒शुं न च॒क्रं रथ्ये॑व॒ र॒त्या॒स्मभ्यं॑ द॒स्म र॑त्या ।
अ॒ग्ने मृ॒ळी॒कं वरु॑णे स॒चा वि॒दो म॒रुत्सु॑ वि॒श्वभा॑नुषु । तो॒कायं॑
तु॒जे शु॑शु॒चान् शं कृ॑ध्य॒स्मभ्यं॑ द॒स्म शं कृ॑धि ॥ ३ ॥ त्वं नो॑ अ॒ग्ने
वरु॑णस्य वि॒द्वान्दे॒वस्य॑ हे॒ळोऽव॑ या॒सिसी॑ष्टाः । यजि॑ष्ठो वह्नि-
तमः॒ शोशु॑चानो॒ विश्वा॑ द्वे॒षांसि॑ प्र मु॒मुग्ध्य॑स्मत् ॥ ४ ॥ स त्वं
नो॑ अ॒ग्नेऽव॒मो भ॑वो॒ती ने॒दिष्ठो॑ अ॒स्या उ॒षसो॑ व्यु॒ष्टौ । अव॑

अ० ३. अ० ४. व० १२.] ॥ २६० ॥ [म० ४. अ० १. सू० १.

नरः स॒वि॒तारं॑ वि॒प्राः य॒ज्ञैः सु॒वृ॒क्तिऽभिः न॒म॒स्यंति॑ धि॒या इ॒षि॒ताः
॥१२॥ सोमः जि॒गा॒ति॒गा॒तुऽवि॒त् दे॒वानां॑ ए॒ति निःऽकृ॒तं ऋ॒तस्य॑
योनिं॑ आऽसद॑ ॥ १३ ॥ सोमः अ॒स्मभ्यं॑ द्विऽपदे॑ चतुःऽपदे च प॒शवे॑
अ॒न॒मी॒वाः इ॒षः क॒रत॑ ॥ १४ ॥ अ॒स्माकं॑ आ॒युः वर्ध॑यन् अ॒भिऽमा॑तीः
सह॑मानः सोमः स॒धऽस्थं॑ आ अ॒सद॑त् ॥ १५ ॥ आ नः मि॒त्रा॒वरु॑णा
घृ॒तैः गव्यं॑ ति उ॒क्षतं॑ म॒ध्वा रजा॑सि सुऽक्र॒तू ॥ १६ ॥ उ॒रुऽशं॑सा न॒मः
ऽवृ॒धा म॒हा दक्ष॑स्य रा॒ज॒यः द्राघि॑ष्ठाभिः शुचिऽव॒ता ॥ १७ ॥
गृ॒णा॒ना ज॒मत्ऽअ॒ग्निना॑ यो॒नौ ऋ॒तस्य॑ सी॒दतं॑ पा॒तं सोमं॑ ऋ॒तऽ
ऽवृ॒धा ॥ १८ ॥ १९ ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥ इति तृतीयं मंडलं समाप्तं ॥

॥१॥ त्वां हि अ॒ग्ने स॒द॑ इ॒त् सऽम॒न्यवः॑ दे॒वासः॑ दे॒वं अ॒र॒तिं निऽए॒रिरे
इति॑ क्र॒त्वा निऽए॒रिरे अ॒मर्त्यं॑ य॒जत॑ म॒र्त्येषु॑ आ दे॒वं आऽदे॒वं ज॒नत॑
प्रऽचे॑तसं वि॒श्वं आऽदे॒वं ज॒नत॑ प्रऽचे॑तसं ॥ १ ॥ सः भ्रा॒तरं॑ वरु॒णं अ॒ग्ने
आ व॒वृ॒त्स्व दे॒वान् अ॒च्छं सुऽम॒ती य॒ज्ञऽव॒नसं॑ ज्येष्ठं॑ य॒ज्ञऽव॒नसं॑
ऋ॒तऽवा॑नं आ॒दित्यं॑ च॒र्षेणि॑ऽधृ॒तं रा॒जा॒नं च॒र्षेणि॑ऽधृ॒तं ॥ २ ॥ सखे॑
सखा॑यं अ॒भि आ व॒वृ॒त्स्व आ॒शुं न च॒क्रं रथ्या॑ऽइ॒व रं॒ह्या अ॒स्मभ्यं॑
द॒स्म रं॒ह्या अ॒ग्ने मृ॒ळी॒कं वरु॑णे स॒चा वि॒द् म॒रुतऽसु॑ वि॒श्वऽभा॑नुषु
तो॒काय॑ तुजे शु॒शु॒चान॑ शं कृ॒धि अ॒स्मभ्यं॑ द॒स्म शं॑ कृ॒धि ॥ ३ ॥ त्वं नः॑
अ॒ग्ने वरु॑णस्य वि॒द्वान् दे॒वस्य॑ हे॒ळः अव॑ या॒सि सी॒ष्टाः यजि॑ष्ठः व॒हिऽत॑मः
शो॒शु॒चानः॑ वि॒श्वो द्वे॒षासि॑ प्र मु॒मुग्धि॑ अ॒स्मत् ॥ ४ ॥ सः
त्वं नः॑ अ॒ग्ने अ॒व॒मः भ॒व॒ज॒ती ने॒दिष्ठः॑ अ॒स्याः उ॒षसः॑ विऽउ॒ष्टौ अव॑

यद्व नो वरुणं रराणो वीहि मृळीकं सुहवो न एधि ॥५॥१२॥
 अस्य श्रेष्ठा सुभगस्य संहदेवस्य चिचतमा मर्त्येषु । शुचि
 घृतं न तप्तमध्यायाः स्याहो देवस्य मंहनेव धेनोः ॥६॥ चिरस्य
 ता परमा सति सत्या स्याहो देवस्य जनिमान्ययेः । अनन्ते
 अंतः परिवीत आगाच्छुचिः शुक्रो अर्यो रोरुचानः ॥७॥ स
 दूतो विश्वेदभि वष्टि सन्ना होता हिरण्यरथो रंसुजिह्वः ।
 रोहिदंश्चो वपुषो विभावा सदा रणः पितृमतीव संसत ॥८॥
 स चेतयन्मनुषो यज्ञबन्धुः प्र तं मत्पा रणनया नयंति । स
 क्षेत्यस्य दुर्यासु साधन्देवो मर्तस्य सधनित्वमाप ॥९॥ स तू
 नो अपिनेयतु प्रजानन्नच्छा रत्नं देवभक्तं यदस्य । धिया
 यद्विश्वे अमृता अकृण्वन्द्याष्विता जनिता मत्यमुष्टान ॥१०॥१३॥
 स जायत प्रथमः पस्त्यासु महो बुधे रजसो अस्य योनौ ।
 अपादशीर्षा गुहमानो अंतायोयुवानो वृषभस्य नीळे ॥११॥
 प्र शर्धे आर्तं प्रथमं विपन्यं ऋतस्य योना वृषभस्य नीळे ।
 स्याहो युवा वपुषो विभावा सप्त प्रियासोऽजनयंत वृषो ॥१२॥
 अस्माकमब पितरो मनुष्या अभि प्र सेदुर्ऋतमाशुषाणाः ।
 अशमव्रजाः सुदुघा वध्रे अंतरुदुसा आजन्वपसो हुवानाः ॥१३॥
 ते मर्मजत दहवांसो अद्रिं तदेषामन्ये अभितो वि वोचन् ।
 पश्वयंचासो अभि कारमर्चन्विदंत ज्योतिश्चकृपंत धीभिः
 ॥१४॥ ते गव्यता मनसा हृधमुब्यं गा येमानं परि पंतम-
 द्रिं । हृहं नरो वचंसा दैव्येन व्रजं गोमंतमुगिजो वि वंघ्रुः
 ॥१५॥१४॥ ते मन्वत प्रथमं नाम धेनोस्त्रिः सप्त मातुः परमा-
 शिं विदन् । तज्जानतीरभ्यनूषत वा आविर्भुवदरुणीर्यगसा
 गोः ॥१६॥ नेशत्तमो दुधितं रोचंत द्यौरुद्देव्या उषसो भानुरर्तं ।

य॒क्ष्व नः॒ वरु॑णं॒ ररा॑णः॒ वी॒हि मृ॑ळी॒कं सु॑ऽहवः॒ नः ए॒धि ॥ ५ ॥ १२ ॥
 अ॒स्य श्रे॑ष्ठा॒ सु॑ऽभग॒स्य सं॑ऽदृक् दे॒वस्य॑ चि॒त्रऽत॑मा॒ मर्त्ये॑षु शुचिं
 घृ॒तं न त॒प्तं अ॒ध्या॒याः स्पा॒र्हा दे॒वस्य॑ म॒हना॑ऽ इव धे॒नोः ॥ ६ ॥ चिः
 अ॒स्य ता॒ पर॒मा सं॒ति स॒त्या स्पा॒र्हा दे॒वस्य॑ ज॒नि॒मा॒नि अ॒मेः अ॒न॒ते
 अ॒न्तः परि॑ऽवीतः॒ आ अ॒गा॒त् शुचिः॑ शु॒क्रः अ॒र्यः रो॑रु॒चानः ॥ ७ ॥ सः
 दू॒तः वि॒श्वा इ॒त् अ॒भि व॒ष्टि स॒द्य हो॒ता हि॒र॒ण्यऽर॒थः रं॑ऽसु॒जिह्वः॒ रो॒-
 हि॒त्ऽअ॒श्वः व॒पु॒ष्यः वि॒भाऽवा॑ स॒दा र॒खः पि॒तु म॒तीऽइ॒व सं॑ऽसत्
 ॥ ८ ॥ सः चे॒त॒य॒त् म॒नु॒षः य॒ज्ञऽब॑धुः प्र तं म॒ह्या र॒श्न॒या न॒य॒न्ति सः
 क्षे॒ति अ॒स्य दु॒र्या॑सु सा॒धन् दे॒वः म॒र्त॒स्य स॒ध॒निऽत्वं आ॒प ॥ ९ ॥ सः तु
 नः अ॒ग्निः न॒य॒त् प्र॑ऽजा॒नन् अ॒च्छ र॒त्नं दे॒वऽभ॑क्तं॒ यत् अ॒स्य धि॒या
 यत् वि॒श्वे अ॒मृताः॑ अ॒कृ॒ण्वन् द्यौः पि॒ता ज॒नि॒ता स॒त्यं उ॒क्षन्
 ॥ १० ॥ १३ ॥ सः जा॒य॒त् प्र॒थ॒मः प॒स्त्या॑सु म॒हः बु॒धे र॒ज॒सः अ॒स्य यो॒नौ
 अ॒पा॒त् अ॒शी॒र्षा गु॒ह॒मा॒नः अ॒न्ता आ॑ऽयो॒यु॒वानः॑ वृ॒षभ॑स्य नी॒ळे
 ॥ ११ ॥ प्र श॒र्धः आ॒र्त॒ प्र॒थ॒मं वि॒प॒न्या ऋ॒तस्य॑ यो॒ना वृ॒षभ॑स्य नी॒ळे
 स्पा॒र्हः यु॒वा व॒पु॒ष्यः वि॒भाऽवा॑ स॒प्त प्रि॒यासः॑ अ॒ज॒न॒य॒न्त वृ॒ष्णे ॥ १२ ॥
 अ॒स्माकं॑ अ॒त्र पि॒तरः॑ म॒नु॒ष्याः अ॒भि प्र॑सेदुः॒ ऋ॒तं आ॑ शु॒षा॒णाः अ॒-
 श्म॑ऽव॒जाः सु॑ऽदु॒घाः व॒घ्रे अ॒न्तः उ॒त् उ॒क्षाः आ॒ज॒न् उ॒षसः॑ हु॒वा॒नाः
 ॥ १३ ॥ ते म॒र्मृ॒ज॒त् द॒ह॒ऽवा॑सः॒ अ॒द्रि॒त॒त् ए॒षां अ॒न्ये अ॒भि॒तः वि॒वो॒-
 च॒न् प॒श्वऽयं॑ चा॒सः अ॒भि का॒रं अ॒र्च॒न् वि॒द॒न्त॒ ज्यो॒तिः च॒कृ॒प॒न्त॒ धी॒-
 भिः ॥ १४ ॥ ते ग॒व्य॒ता म॒न॒सा दृ॒धं उ॒ब्धं गाः॑ ये॒मा॒नं परि॑ संतं अ॒द्रि॒
 दृ॒हं नरः॑ व॒च॒सा दै॒व्ये॒न व॒जं गो॑ऽम॒न्तं उ॒शि॒जः वि॒वृ॒षुः ॥ १५ ॥ १४ ॥
 ते म॒न्व॒त् प्र॒थ॒मं ना॒मं धे॒नोः चिः॑ स॒प्त मा॒तुः प॒र॒मा॒णि वि॒द॒न् तत्
 जा॒न॒तीः अ॒भि अ॒नू॒ष॒त् वाः आ॒विः भु॒व॒त् अ॒रु॒णीः य॒श॒सा गोः
 ॥ १६ ॥ ने॒श॒त् त॒मः दु॒धितं॑ रो॒च॒न्त॒ द्यौः उ॒त् दे॒व्याः उ॒षसः॑ भा॒नुः अ॒र्त॒

अ० ३. अ० ४. व० १७.] ॥ २६२ ॥ [म० ४. अ० १. सू० २.

आसूर्यो बृहत्स्तिष्ठदज्वाँ ऋजु मूर्धोषु वृजिना च पश्यन् ॥ १७ ॥
 आदित्पश्चा बुबुधाना व्यंख्यन्नादिद्रव्यं धारयन्तं द्युभक्तं । विश्वे
 विश्वांसु दुर्योसु देवा मित्रं धिये वरुण सत्यमस्तु ॥ १८ ॥ अच्छा
 बोचेय शुशुचानमपिं होतारं विश्वभरसं यजिष्ठं । शुच्यूधो
 अतृणन्न गवामंधो न पूतं परिषिक्तमंशोः ॥ १९ ॥ विश्वेषामदि-
 तिर्येज्ञियांनां विश्वेषामतिथिर्मानुषाणां । अपिर्देवानामव
 आवृणानः सुमृच्छीको भवतु जातवेदाः ॥ २० ॥ १५ ॥

298

॥ २ ॥ १-२० वामदेवः ॥ अपिः ॥ विष्टुप ॥

॥ २ ॥ यो मर्त्येष्वमृतं ऋतावा देवो देवेष्वरतिर्निधायि ।
 होता यजिष्ठो महा शुच्यै हव्यैरपिर्मनुष ईर्य्यै ॥ १ ॥ इह
 त्वं सूनो सहसो नो अद्य जातो जातो उभयौ अंतरमे । दूत
 ईयसे युयुजान ऋष्व ऋजुमुष्कान्वृषणः शुक्रांश्च ॥ २ ॥
 अत्या वृधसू रोहिता घृतसू ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा ।
 अंतरीयसे अरुषा युजानो युष्मांश्च देवान्विश आ च म-
 र्तीन् ॥ ३ ॥ अर्यमणं वरुणं मित्रमेषामिन्द्राविष्णू मरुतो
 अश्विनोत । स्वर्धो अग्ने सुरयः सुराधा एदं वह सुहविषे
 जनाय ॥ ४ ॥ गोमौ अग्नेऽविमौ अश्वी यज्ञो नृवत्संखा स-
 दमिदंप्रमृष्यः । इच्छावाँ एषो असुर प्रजावान्दीर्घो रयिः
 पृथुबुधः सभावान् ॥ ५ ॥ १६ ॥ यस्तं दुष्मं जभरस्तिष्विदानी
 मूर्धानं वा ततपते त्वाया । भुवस्तस्य स्वतवाँः पायुरग्ने वि-
 श्वस्मात्सीमघायत उरुष्य ॥ ६ ॥ यस्ते भरादन्नियते चिदन्नं
 निशिषन्मंद्रमतिथिमुदीरत । आ देवयुरिनिधते दुरोणे तस्मि-
 न्नयिर्ध्रुवो अस्तु दास्वान् ॥ ७ ॥ यस्त्वा दोषा य उषसि प्रश-

अ० ३. अ० ४. व० १७.] ॥ २६२ ॥ [म० ४. अ० १. सू० २.

आ सूर्यः बृहत् तिष्ठत् अजान् ऋजु मर्तेषु वृजिना च पश्यन्
॥१७॥ आत् इत् पश्चा बुबुधानाः वि अख्यन् आत् इत् रत्न धार-
यन्त द्युऽभक्तं विश्वे विश्वासु दुर्यासु देवाः मित्रं धिये वरुण सत्यं
अस्तु ॥ १८ ॥ अच्छ वोचेय शुशुचानं अमिं होतारं विश्वऽभरसं
यजिष्ठं शुचि ऊधः अतृणत् न गवां अंधः न पूतं परिऽसिक्तं अंशोः
॥१९॥ विश्वेषां अदितिः यज्ञियाणां विश्वेषां अतिथिः मानुषाणां
अमिः देवानां अवः आऽवृणानः सुऽमृच्छीकः भवतु जातऽवेदाः
॥ २० ॥ १५ ॥

॥२॥ यः मर्त्येषु अमृतः ऋतऽवा देवः देवेषु अरतिः निऽधाधि
होता यजिष्ठः महा शुचध्यै हव्यैः अमिः मनुषः ईरयध्यै ॥१॥ इह त्वं
सूनो सहस्रः नः अद्य जातः जातान् उभयान् अंतः अमे दूतः ईयसे
युयुजानः ऋष्व ऋजुऽमुष्कान् वृषणः शुक्रान् च ॥२॥ अत्या वृ-
धऽसू० रोहिता घृतऽसू० ऋतस्य मन्ये मनसा जविष्ठा अंतः ईयसे
अरुषा युजानः युष्मान् च देवान् विशः आ च मर्तान् ॥३॥ अर्य-
मणं वरुणं मित्रं एषां इंद्राविष्णू मरुतः अश्विना उत सुऽअश्वः
अमे सुऽरथः सुऽराधाः आ इत् ऊं वह सुऽहविषे जनाय ॥४॥ गो-
ऽमान् अमे अविऽमान् अश्वी यज्ञः नृवत् सखा सदै इत् अप्र-
ऽमृष्यः इळाऽवान् एषः असुर प्रजाऽवान् दीर्घः रयिः पृषुऽबुधः
सभाऽवान् ॥५॥ १६ ॥ यः ते इध्मं जभरत् सिस्विदानः मूर्धानं वा-
ततपते त्वाऽया भुवः तस्य स्वऽतवान् पायुः अमे विश्वस्मात् सी-
अघऽयतः उरुष्य ॥६॥ यः ते भरात् अनियते चित् अन्नं निऽशि-
षत् मंद्रं अतिथिं उतऽईरत् आ देवऽयुः इनधते दुरोणे तस्मिन्
रयिः ध्रुवः अस्तु दास्वान् ॥७॥ यः त्वा दोषा यः उषसि प्रऽशं-

सात्प्रियं वा त्वा कृणवते हविष्मानि । अश्वो न स्वे दम् आ
 हेम्यावान्तमंहसः पीपरो दाश्वाम् ॥८॥ यस्तुभ्यमग्रे अमृताय
 दाशहुवस्त्वे कृणवते यतसुक् । न स राया शशमानो वि
 योषन्नैनमंहः परि वरदघायोः ॥९॥ यस्य त्वमग्रे अध्वरं जुजोषो
 देवो मर्तस्य सुधितं रराणः । प्रीतेदमङ्गोवा मा यविष्ठासाम्
 यस्य विधतो वृधासः ॥ १० ॥ ११ ॥ चित्तिमचित्तिं चिनवद्वि
 विद्वान्पृष्ठेव वीता वृजिना च मतीनि । राये च नः स्वपत्याय
 देव दितिं च रास्वादितिमुरुष्य ॥ ११ ॥ कविं शशामुः कव-
 योऽदव्या निधारयतो दुर्यास्वायोः । अतस्त्वं दृश्यो अय ए-
 तान्पद्भिः पश्येरद्भुताँ अय एवैः ॥ १२ ॥ त्वमग्रे वाघते सुप्रणीतिः
 सुतसोमाय विधते यविष्ट । रत्नं भर शशमानाय घृष्ट्वे पृथु
 श्वद्रमवसे चर्षणिप्राः ॥ १३ ॥ अधा ह यद्वयमग्रे त्वाया पद्भि-
 र्हेस्तेभिश्चकृमा तनूभिः । रथं न क्रतो अपसा भुरिजोर्चुतं येमुः
 सुध्यं आशुषाणाः ॥ १४ ॥ अधा मातुरुषसः सप्र विप्रा जाये-
 महि प्रथमा वेधसो नृन् । दिवस्पृचा अंगिरसो भवेमाद्रि
 रुजेम धनिर्न शुचंतः ॥ १५ ॥ १६ ॥ अधा यथा नः पितरः परासः
 प्रत्नासो अय ऋतमाशुषाणाः । शुचीदयन्दीधितिमुक्थ-
 शासः क्षामा भिदंतो अरुणीरपं वन ॥ १६ ॥ सुकर्मणः सुरुचो
 देवयंतोऽयो न देवा जनिमा धर्मतः । शुचंतो अयिं ववृधंत
 इंद्रमूर्ध्वं गव्यं परिषदंतो अग्नमन ॥ १७ ॥ आ यूयेव शुमति पश्यो
 अख्यहेवानां यज्जनिमांत्युय । मतीनां चिदुर्वशीरकृप्रन्वृधे
 चिदर्यं उपरस्यायोः ॥ १८ ॥ अकर्म ते स्वपसो अभूम ऋतम-
 वसन्नुषसो विभातीः । अनूनमयिं पुरुधा सुश्वद्रं देवस्य ममृ-
 जतश्चारु चक्षुः ॥ १९ ॥ एता ते अय उचयानि वेधोऽवोचाम

अ० ३. अ० ४. व० १९.] ॥ २६३ ॥ [म० ४. अ० १. सू० २.

सात् प्रियं वात्वा कृणवते हविष्मान् अश्वः न स्वे दमे आ हेम्या-
 ऽवान्तं अंहसः पीपरः दाश्वसं ॥ ८ ॥ यः तुभ्यं अग्ने अमृताय दाशत्
 दुवः त्वे कृणवते यत् सुक्नसः राया शशमानः वि योषत् न एनं
 अंहः परि वरत् अघऽयोः ॥ ९ ॥ यस्य त्वं अग्ने अध्वरं जुजोषः देवः
 मर्तस्य सुऽधितं रराणः प्रीता इत् असत् होवासा यविष्ठ असाम
 यस्य विधतः वृधासः ॥ १० ॥ ११ ॥ चित्तिं अचित्तिं चिनवत् विवि-
 द्वात् पृष्ठाऽइव वीता वृजिना च मर्तान् राये च नः सुऽअपत्याय
 देव दितिं च रास्व अदितिं उरुष्य ॥ १२ ॥ कविं शशासुः कवयः अद-
 ब्धाः निऽधारयंतः दुर्यासु आयोः अतः त्वं दृश्यान् अग्ने एतान् पट्-
 ऽभिः पश्येः अद्भुतान् अर्यः एवैः ॥ १३ ॥ त्वं अग्ने वाघते सुऽप्रनीतिः
 सुतऽसोमाय विधते यविष्ठ रत्नं भर शशमानाय घृष्वे पृषु चंद्रं
 अवसे चर्षणिऽप्राः ॥ १४ ॥ अध ह यत् वयं अग्ने त्वाऽया पट्ऽभिः
 हस्तेभिः च कृम तनूभिः रथं न त्रतः अपसा भुरिजोः ऋतं येमुः
 सुऽध्यः आशुषाणाः ॥ १५ ॥ अध मातुः उषसः सप्त विप्राः जायेमहि
 प्रथमाः वेधसः नून दिवः पुत्राः अंगिरसः भवेम अद्रि रुजेम ध-
 निनं शुचंतः ॥ १६ ॥ १७ ॥ अध यथानः पितरः परासः प्रत्नासः अग्ने
 ऋतं आशुषाणाः शुचिं इत् अयन् दीधितिं उक्थ्यऽशसः क्षामं
 भिंदंतः अरुणीः अप वन ॥ १८ ॥ सुऽकर्माणः सुऽरुचः देवऽयंतः
 अयः न देवाः जनिम धर्मतः शुचंतः अग्निं ववृधंतः इंद्रं ऊर्व गव्यं
 परिऽसदंतः अगमन् ॥ १९ ॥ आ यूथाऽइव सुऽमतिं पश्वः अरथ्यत्
 देवानां यत् जनिम अंति उय मर्तानां चित् उर्वगीः अकृप्रन् वृधे
 चित् अर्यः उपरस्य आयोः ॥ २० ॥ अकर्म ते सुऽअपसः अभृम ऋतं
 अवसन् उषसः विभातीः अनूनं अग्निं पुरुधा सुऽचंद्रं देवस्य म-
 र्मजतः चारु चक्षुः ॥ २१ ॥ एता ते अग्ने उचथानि वेधः अवोचाम

अ०३. अ०४. व०२२.] ॥ २६४ ॥ [म०४. अ०१. सू०३.

कवये ता जुषस्व । उच्छोचस्व कृणुहि वस्यसो नो महो रायः
पुरुवार प्र यधि ॥ २० ॥ १९ ॥

299

॥ ३ ॥ १-१६ वामदेवः ॥ अग्निः ॥ चिदुप ॥

॥ ३ ॥ आ वो राजानमध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्ययजं रोद-
स्योः । अग्निं पुरा तनयित्नोरचिन्ताद्विरण्यरूपमवसे कृणुध्वं
॥ १ ॥ अयं योनिश्चकृमा यं वयं ते जायेव पत्यं उशती सुवा-
साः । अर्वाचीनः परिवीतो नि षीदिमा उ ते स्वपाक प्रती-
चीः ॥ २ ॥ आपृण्वते अहपिताय मन्म नृचदासे सुमृच्छीकाय
वेधः । देवाय शस्तिममृताय शंस यावेव सोता मधुषुद्यमीळे
॥ ३ ॥ त्वं चिन्मः शम्या अग्ने अस्या ऋतस्य बोध्युतचित्स्वा-
धीः । कदा तं उक्था संधमाद्यानि कदा भवंति सख्या गृहे
ते ॥ ४ ॥ कथा ह तद्वरुणाय त्वमग्ने कथा दिवे गर्हसे कच
आगः । कथा मित्राय मीळुषे पृथिव्ये ब्रवः कदर्यम्णे कङ्ग-
गाय ॥ ५ ॥ २० ॥ कडिष्ण्यासु वृधसानो अग्ने कडाताय प्रतवसे
शुभंये । परिज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कदग्ने रुद्राय नृमे ॥ ६ ॥
कथा महे पुष्टिभराय पूष्णे कदुद्राय सुमखाय हविर्दे । कडि-
ष्णाय उरुगायाय रेतो ब्रवः कदग्ने शरवे बृहत्ये ॥ ७ ॥ कथा
शधीय मरुतामृताय कथा सूर वृहते पृच्छ्यमानः । प्रति
ब्रवोऽदितये तुराय साधा दिवो जातवेदश्चिकित्वान ॥ ८ ॥
ऋतेन ऋतं नियतमीळ आ गोरामा सचा मधुमत्पङ्कमये ।
कृष्णा मती रुशता धासिनैषा जामर्येण पयसा पीपाय
॥ ९ ॥ ऋतेन हि षा वृषभश्चिदक्तः पुमौ अग्निः पयसा
पृष्ठ्येन । अस्पदमानो अचरद्वयोधा वृषा शुक्रं दुदुहे पृथ्नि-
रूधः ॥ १० ॥ २१ ॥ ऋतेनाद्रिं व्यसन्भिदंतः समंगिरसो नवंत गो-

कवये ता जुषस्व उत शोचस्व कृणुहि वस्यसः नः महः रायः पुरु-
ऽवार प्र यंधि ॥ २० ॥ १९ ॥

॥३॥ आ वः राजानं अध्वरस्य रुद्रं होतारं सत्यऽयजं रोदस्योः
अग्निं पुरा तनयित्मोः अचिन्तात् हिरण्यऽरूपं अवसे कृणुध्वं ॥१॥
अयं योनिः चकृम यं वयं ते जायाऽइव पत्ये उशती सुऽवासाः
अर्वाचीनः परिऽवीतः नि सीद इमाः ऊं ते सुऽअपाक प्रतीचीः
॥२॥ आऽश्रुण्वते अहं पिताय मन्म नृऽचक्षसे सुऽमृच्छीकाय वेधः
देवाय शस्तिं अमृताय शंस यावाऽइव सोता मधुऽसुत यं ईळे
॥३॥ त्वं चित् नः शम्यै अग्ने अस्याः ऋतस्य बोधि ऋतऽचित् सु-
ऽआधीः कदा ते उक्था सधऽमाद्यानि कदा भवन्ति सख्या गृहे
ते ॥४॥ कथा ह तत् वरुणाय त्वं अग्ने कथा दिवे गर्हसे कत् नः
आगंः कथा मित्राय मीळुषे पृथिव्यै ब्रवः कत् अर्यम्णे कत् भ-
गाय ॥५॥ २० ॥ कत् धिष्ण्यासु वृधसानः अग्ने कत् वाताय प्र-
ऽतवसे शुभंऽये परिऽज्मने नासत्याय क्षे ब्रवः कत् अग्ने रुद्राय
नृऽमे ॥६॥ कथा महे पुष्टिंऽभराय पूष्णे कत् रुद्राय सुऽमखाय
हविःऽदे कत् विष्णवे उरुऽगायार्यरेतः ब्रवः कत् अग्ने शरवे बृ-
हत्यै ॥७॥ कथा शर्धाय मरुतां ऋताय कथा सूरै बृहते पृच्छ्यमानः
प्रति ब्रवः अदितये तुराय साधं दिवः जातऽवेदः चिकित्वान् ॥८॥
ऋतेन ऋतं निऽयतं ईळे आ गोः आमा सचां मधुऽमत पक्कं अग्ने
कृष्णा सती रुशता धासिना एषा जामर्येण पर्यसा पीपाय ॥९॥
ऋतेन हि स्म वृषभः चित् अक्तः पुमान् अग्निः पर्यसा पृष्ठ्येन
अस्पंदमानः अचरत् वयःऽधाः वृषा शुक्रं दुदुहे पृथ्विः ऊधः
॥१०॥ २१ ॥ ऋतेन अद्रिं वि असन् भिदंतः सं अंगिरसः नवन्त गो-

भिः। शुनं नरः परि षदनुपासमाविः स्वरभवज्जाते अयौ ॥ ११ ॥
 अतेन देवीरमृता अमृक्ता अणोभिरापो मधुमद्विरये । वाजी
 न सर्गेषु प्रस्तुभानः प्र सदमित्सवितवे दधन्युः ॥ १२ ॥ मा कस्य
 यक्षं सदमिबुरो गा मा वेशस्य प्रमिनतो मापेः । मा भ्रातुरये
 अनृजोर्चुण वेमा सख्युर्देक्ष रिपोभुजेम ॥ १३ ॥ रक्षा णो अये
 तव रक्षणेभी रारक्षाणः सुमख प्रीणानः । प्रति ण्फुर वि रुज
 वीडुहो जहि रक्षो महि चिद्वावृधानं ॥ १४ ॥ एभिर्भव सुमना
 अये अकैरिमानस्पृश मन्मभिः शूर वाजान । उत ब्रह्माण्यं-
 गिरो जुषस्व सं ते शस्तिर्देववाता जरेत ॥ १५ ॥ एता विष्वा
 विदुषे तुभ्यं वेधो नीषान्यये निण्या वचांसि । निवचना
 कवये काव्यान्यशंसिषं मतिभिर्विप्र उक्थेः ॥ १६ ॥ २२ ॥

॥ ४ ॥ कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वी याहि राजेवामवा
 इमेन । तृष्वीमनु प्रसितिं दूणानोऽस्तांसि विध्यं रक्ष-
 सस्तपिहेः ॥ १ ॥ तव भ्रमासं आश्रुया पतंत्यनु स्पृश धृषता
 शोणुचानः । तपूष्यसे जुह्वा पतंगानसदितो वि सृज विष्व-
 गुल्काः ॥ २ ॥ प्रति स्पृशो वि सृज तूणीतमो भवा पायुर्विशो
 अस्या अदब्धः । यो नो दूरे अघर्गसो यो अंत्यये माकिष्टे
 व्यधिरा दधर्षीत ॥ ३ ॥ उदये तिष्ठ प्रत्या तनुष्व न्यमिचौ
 ओषतात्तिग्महेते । यो नो अरातिं समिधान चक्रे नीचा
 तं धस्यतसं न शुष्कं ॥ ४ ॥ ऊर्ध्वो भव प्रति विध्याध्यस्मदा-
 विष्कृणुष्व देव्यान्यये । अव स्थिरा तनुहि यातुजूनां जामि-
 मजामिं प्र मृणीहि शबून् ॥ ५ ॥ २३ ॥ स ते जानाति मुमतिं

भिः शुनं नरः परि सदन उषसं आविः स्वः अभवत् जाते अग्नौ
 ॥११॥ ऋतेन देवीः अमृताः अमृक्ताः अर्णैः ऽभिः आपः मधुमत-
 ऽभिः अग्ने वाजी न सर्गेषु प्रऽस्तुभानः प्र सदै इत् सवितवे दधन्युः
 ॥१२॥ मा कस्य यक्षं सदै इत् हुरः गाः मा वेशस्य प्रऽमिनतः मा
 आपेः मा भ्रातुः अग्ने अनृजोः ऋणं वेः मा सख्युः दक्षं रिपोः भु-
 जेम ॥१३॥ रक्ष नः अग्ने तव रक्षणेभिः रक्षाणः सुऽमख प्रीणानः
 प्रति स्फुर वि रुज वीळु अंहः जहि रक्षः महि चित् ववृधानं ॥१४॥
 एभिः भव सुऽमनाः अग्ने अर्कैः इमान् स्पृश मन्मऽभिः शूर वा-
 जान् उत ब्रह्माणि अंगिरः जुषस्व सं ते शस्तिः देवऽवाता जरेत्
 ॥१५॥ एता विश्वा विदुषे तुभ्यं वेधः नीथानि अग्ने निरया वचांसि
 निऽवचना कवये काव्यानि अशंसिषं मतिऽभिः विप्रः उक्थैः
 ॥१६॥ २२॥

॥४॥ कृणुष्व पाजः प्रऽसितिं न पृथ्वी याहि राजाऽइव अम-
 ऽवान् इमेन तृष्वी अनु प्रऽसितिं दूणानः अस्ता असि विध्य
 रक्षसः तपिष्ठैः ॥१॥ तव भ्रमासः आशुऽया पतन्ति अनु स्पृश धृषता
 शोशुचानः तपूषि अग्ने जुह्वा पतंगान् असंऽदितः वि सृज वि-
 ष्वक् उल्काः ॥२॥ प्रति स्पशः वि सृज तूष्णींऽतमः भव पायुः विशः
 अस्याः अदब्धः यः नः दूरे अघऽशंसः यः अंति अग्ने माकिः ते व्य-
 थिः आ दधर्षीत् ॥३॥ उत अग्ने तिष्ठ प्रति आ तनुष्व नि अमित्रान्
 ओषतात् तिग्मऽहेते यः नः अरातिं संऽइधान चक्रे नीचा तं
 धक्षि अतसं न शुष्कं ॥४॥ ऊर्ध्वः भव प्रति विध्य अधि अस्मत्
 आविः कृणुष्व देव्यानि अग्ने अव स्थिरा तनुहि यातुऽजूनां जा-
 मिं अजामिं प्र मृणीहि शत्रून् ॥५॥ २३॥ सः ते जानाति सुऽमतिं

यविष्ट य ईवते ब्रह्मणे गातुमैरत् । विश्वान्यस्मै सुदिनानि
रायो द्युम्नान्यर्यो वि दुरो अभि द्यौत् ॥६॥ सेदये अस्तु सुभगः
सुदानुर्यस्त्वा नित्येन हविषा य उक्थैः । पिप्रीषति स्व आ-
युषि दुरोणे विश्वेदस्मै सुदिना सासदिष्टिः ॥७॥ अर्चामि ते
सुमतिं घोषर्वाक्सं ते वावाता जरतामियं गीः । स्वश्वास्त्वा
सुरथा मर्जयेमास्मे क्षत्राणि धारयेन्नु द्यून् ॥८॥ इह त्वा
भूर्या चरेदुप त्वन्दोषावस्तदीदिवांसमनु द्यून् । क्रीळतस्त्वा
सुमनसः सपेमाभि द्युम्ना तस्थिवासो जनानां ॥९॥ यस्त्वा
स्वश्वः सुहिरण्यो अय उपयाति वसुमता रथेन । तस्य चाता
भवसि तस्य सखा यस्त आतिथ्यमानुषगुजोषत् ॥१०॥ २४॥
महो रुजामि बंधुता वचोभिस्तन्मा पितुर्गोतिमादन्विष्याय ।
त्वं नो अस्य वचसश्चिकिद्धि होतयेविष्ट सुक्रतो दमूनाः ॥११॥
अस्वप्रजस्तरणयः सुशेवा अर्तद्रासोऽवृका अश्रमिष्ठाः । ते
पायवः सध्व्यचो निषद्याये तव नः पात्वमूर ॥१२॥ ये पायवो
मामतेयं ते अये पश्यतो अंधं दुरितादरक्षन् । ररक्ष तान्सु-
कृतो विश्ववेदा दिप्संत इद्रिपवो नाहं देभुः ॥१३॥ त्वया वयं
संधन्यस्त्वोतास्तव प्रणीत्यश्याम वाजान् । उभा शंसां सूदय
सत्यतातेऽनुष्टुया कृणुह्यहयाण ॥१४॥ अया ते अये समिधा
विधेम प्रति स्तोमं शस्यमानं गृभाय । दहाशसो रक्षसः पा-
त्यस्मान्दुहो निदो मित्रमहो अवद्यात् ॥१५॥ २५॥ ४॥

॥५॥ वैश्वानराय मीळुषे सजोषाः कथा दाशेमायये वृ-
हन्नाः । अनूनेन बृहता वक्ष्येनोप स्तभायदुपमित्र रोधः ॥१॥

यविष्ठ यः ईवते ब्रह्मणे गातुं ऐरत् विश्वानि अस्मै सुऽदिनानि
 रायः द्युम्नानि अर्यः वि दुरः अभि द्यौत् ॥ ६ ॥ सः इत् अमे अस्तु सु-
 ऽभगः सुऽदानुः यः त्वा नित्येन हविषा यः उक्थैः पिप्रीषति स्वे
 आयुषि दुरोणे विश्वा इत् अस्मै सुऽदिना सा असत् इष्टिः ॥ ७ ॥
 अर्चामि ते सुऽमतिं घोषि अर्वाक् सं ते ववाता जरता इयंगीः
 सुऽअश्वः त्वा सुऽरथाः मर्जयेम अस्मे क्षत्राणि धारयेः अनु द्यून्
 ॥ ८ ॥ इह त्वा भूरि आचरेत् उप त्मन् दोषाऽवस्तः दीदिऽवांसं अनु
 द्यून् क्रीळतः त्वा सुऽमनसः सपेम अभि द्युम्ना तस्थिऽवांसः जना-
 नां ॥ ९ ॥ यः त्वा सुऽअश्वः सुऽहिरण्यः अमे उपऽयाति वसुऽमता
 रथेन तस्य चाता भवसि तस्य सखा यः ते आतिथ्यं आनुषक् जु-
 जोषत् ॥ १० ॥ २४ ॥ महः रुजामि बंधुता वचःऽभिः तत् मा पितुः
 गोतमात् अनु इयाय त्वं नः अस्य वचसः चिकिद्भि होतः यविष्ठ
 सुऽक्रतो० दमूनाः ॥ ११ ॥ अस्वप्नऽजः तरण्यः सुऽशेवाः अतन्द्रासः
 अवृकाः अश्वमिष्टाः ते पायवः सध्वं च निऽसद्य अमे तव नः पां-
 तु अमूर ॥ १२ ॥ ये पायवः मामतेयं ते अमे पश्यंतः अंधं दुःऽइतात्
 अरक्षन् रक्षं तान् सुऽकृतः विश्वऽवेदाः दिप्संतः इत् रिपवः न
 अहं देभुः ॥ १३ ॥ त्वया वयं सुऽधन्यः त्वाऽऊताः तव प्रऽनीती अ-
 श्याम वाजान् उभा शंसा सूदय सत्यऽताते अनुष्ठुया कृणुहि
 अह्याण ॥ १४ ॥ अया ते अमे संऽइधा विधेम प्रति स्तोमं शस्य-
 मानं गृभाय दहं अशसः रक्षसः पाहि अस्मान् दूहः निदः मित्र-
 ऽमहः अवद्यात् ॥ १५ ॥ २५ ॥ ४ ॥

॥ ५ ॥ वैश्वानराय मीळुषे सुऽजोषाः कथा दाशेम अमये बृहत्
 भाः अनूनेन बृहता वक्षथेन उप स्तभायत् उपऽमित् न रोधः ॥ १ ॥

मा निदत् य इमां मर्त्यं रातिं देवो ददी मर्त्याय स्वधावान् ।
 पाकाय गृत्सो अमृतो विचेता वैश्वानरो नृतमो य्हो अग्निः
 ॥ २ ॥ सामं द्विवर्हा महि तिग्मभृष्टिः सहस्ररिता वृषभस्तु-
 विष्मान् । पदं न गोरपंगूहं विविद्धानग्निर्मह्यं प्रेदं वोचन्म-
 नीषां ॥ ३ ॥ प्र ताँ अग्निर्वैभसस्तिग्मजैभस्तपिष्ठेन शोचिषा यः
 सुराधाः । प्र ये मिनन्ति वरुणस्य धामं प्रिया मित्रस्य चेततो
 ध्रुवाणि ॥ ४ ॥ अभ्रातरो न योषणो व्यतः पतिरिपो न जनयो
 दुरेवाः । पापासः संतो अनृता असत्या इदं पदमजनता गभीरं
 ॥ ५ ॥ १ ॥ इदं मे अग्ने कियते पावकामिनते गुरु भारं न मन्म ।
 बृहद्वाय धृषता गभीरं यद्दं पृष्ठं प्रयसा सप्रधातु ॥ ६ ॥ त-
 मिन्वे ३ व समना समानमभि क्रत्वा पुनती धीतिरग्न्याः । स-
 सस्य चर्मवधि चारु पृथ्वर्ये रूप आरुपितं जवारु ॥ ७ ॥ प्रवाच्यं
 वचसः किं मे अस्य गुहा हितमुप निणिग्वदन्ति । यदुसि-
 याणामप वारिव व्रन्याति प्रियं रूपो अयं पदं वेः ॥ ८ ॥ इदमु-
 त्यन्महि महामनीकं यदुसिया सचत पृथ्य गौः । ऋतस्य पदे
 अधि दीद्यानं गुहा रघुषट्रघुयद्विवेद ॥ ९ ॥ अध ह्युतानः पिबोः
 सचासामनुत गुह्यं चारु पृथ्वेः । मातृष्पदे परमे अन्ति षडो-
 र्वृष्णः शोचिषः प्रयतस्य जिह्वा ॥ १० ॥ २ ॥ ऋतं वोचे नमसा
 पृच्छयमानस्तवाशसा जातवेदो यदीदं । त्वमस्य दायसि यद्वि-
 विश्वं दिवि यदु द्रविणं यत्पृथिव्यां ॥ ११ ॥ किं नो अस्य द्रविणं
 कद्व रत्नं वि नो वोचो जातवेदश्चिकित्वान् । गुहाध्वनः परमं
 यन्नो अस्य रेकु पदं न निदाना अगन्म ॥ १२ ॥ का मर्यादा
 वयुना कद्व वाममच्छा गमेम रघवो न वाजं । कदा नो
 देवीरमृतस्य पत्नीः सूरौ वरुणैर्न ततननुषासः ॥ १३ ॥ अनिरेण

मा निंदत यः इमां मह्यं रातिं देवः ददौ मर्त्याय स्वधाऽवान् पा-
 काय गृत्सः अमृतः विऽचेताः वैश्वानरः नृऽतमः यद्भूः अग्निः ॥२॥
 सामं द्विऽबर्हीः महि तिग्मऽभृष्टिः सहस्रऽरेताः वृषभः तु विष्मान्
 पदं न गोः अपऽगूळं विविद्वान् अग्निः मह्यं प्र इत् ऊं वोचत्
 मनीषां ॥३॥ प्र तान् अग्निः बभसत् तिग्मऽजैभः तपिष्ठेन शोचि-
 षा यः सुऽराधाः प्र ये मिनंति वरुणस्य धाम प्रिया मित्रस्य चेततः
 ध्रुवाणि ॥४॥ अभ्रातरः न योषणः व्यंतः पतिऽरिपः न जनयः दुः-
 ऽएवाः पापासः संतः अनृताः असत्याः इदं पदं अजनत गभीरं
 ॥५॥१॥ इदं मे अग्ने कियते पावक अमिनते गुरुभारं न मन्म बृहत्
 दधाथ धृषता गभीरं यद्भू पृष्ठं प्रयसा सप्तऽधातु ॥६॥ तं इत् नु एव
 समना समानं अभि क्रत्वा पुनती धीतिः अश्याः ससस्य चर्मन्
 अधि चारु पृथैः अये रूपः अरूपितं जवारु ॥७॥ प्रऽवाच्यं वचसः
 किं मे अस्य गुहा हितं उप निणिक् वदंति यत् उस्त्रियाणां अप
 वाऽइव व्रन् पाति प्रियं रूपः अयं पदं वेः ॥८॥ इदं ऊं त्यत् महि
 म्हां अनीकं यत् उस्त्रिया सचत पूर्य गौः ऋतस्य पदे अधि दी-
 दानं गुहा रघुऽस्यत् रघुऽयत् विवेद ॥९॥ अध द्युतानः पिचोः स-
 चा आसा अमनुत गुह्यं चारु पृथैः मातुः पदे परमे अंति सत् गोः
 वृष्णः शोचिषः प्रऽयतस्य जिह्वा ॥१०॥२॥ ऋतं वोचे नमसा पृ-
 च्छयमानः तव आऽशसा जातऽवेदः यदि इदं त्वं अस्य क्षयसि यत्
 ह विश्वं दिवि यत् ऊं द्रविणं यत् पृथिव्यां ॥११॥ किं नः अस्य
 द्रविणं कत् ह रत्नं वि नः वोचः जातऽवेदः चिकित्वान् गुहा अ-
 ध्वनः परमं यत् नः अस्य रेकु पदं न निदानाः अगन्म ॥१२॥ का
 मर्यादा वयुना कत् ह वामं अच्छ गमेम रघवः न वाजं कदा नः
 देवीः अमृतस्य पत्नीः सूरः वरुणं ततनन् उषसः ॥१३॥ अनिरेण

वचसा फल्गुन प्रतीत्येन कृधुनातृपासः । अधा ते अग्ने कि-
मिहा वदत्यनायुधास आसता सचतां ॥ १४ ॥ अस्य श्रिये
समिधानस्य वृष्णो वसोरनीकं दम् आ रुरोच । रुश्वसानः
सुहृशीकरूपः क्षितिर्न राया पुरुवारो अद्योत ॥ १५ ॥ ३ ॥

302

॥ ६ ॥ १-११ वामदेवः ॥ अपिः ॥ विदुषः ॥

॥ ६ ॥ ऊर्ध्व ऊ षु णो अध्वरस्य होतरग्ने तिष्ठ देवताता
यजीयान् । त्वं हि विश्वमभ्यसि मन्म प्र वेधसंश्चित्तिरसि
मनीषां ॥ १ ॥ अमूरो होता न्यसादि विष्ट्वपिर्मदो विदधेषु
प्रचेताः । ऊर्ध्व भानुं सवितेवाश्वेन्मेतेव धूमं स्तभायदप ह्यं
॥ २ ॥ यता मुजूर्णी रातिनी घृताची प्रदक्षिणिदेवतातिमु-
राणः । उदु स्वरुर्नवजा नाक्रः पश्वो अनक्ति सुधितः सुमेकः
॥ ३ ॥ स्तीर्णं बर्हिषि समिधाने अया ऊर्ध्वो अध्वर्युर्जुषाणो
अस्थात् । पर्ययिः पशुपा न होता चिविष्ट्येति प्रदिव उराणः
॥ ४ ॥ परि त्मना मितदुरेति होतापिर्मदो मधुवचा चृतावा ।
द्रवत्यस्य वाजिनो न शोका भयते विश्वा भुवना यदभ्राद्
॥ ५ ॥ ४ ॥ भद्रा ते अग्ने स्वनीक संहघोरस्य सतो विष्णुणस्य
चारुः । न यत्ने शोचिस्तमसा वरत न ध्वस्मानस्तन्वीरेप
आ धुः ॥ ६ ॥ न यस्य सातुर्जनितोरवारि न मातरापितरा नू
चिदिष्टौ । अधा मित्रो न सुधितः पावकोऽपिदीदाय मा-
नुषीषु विष्टु ॥ ७ ॥ द्विर्य पंच जीजनन्संवमानाः स्वसारो
अग्निं मानुषीषु विष्टु । उषर्बुधमथर्योऽन दंतं शुक्रं स्वासं
परशुं न तिग्मं ॥ ८ ॥ तव त्वे अग्ने हरितो घृतस्त्रा रोहितास
चृज्वचः स्वचः । अरुषासो वृषण चृजुमुष्का आ देवता-
तिमहंत दुस्साः ॥ ९ ॥ ये ह त्वे ते सहमाना अयासस्त्वेषा-

वचसा फल्गेन प्रतीत्येन कृधुना अतृपासः अध ते अग्ने किं इह
वदन्ति अनायुधासः असता सचन्तां ॥ १४ ॥ अस्य श्रिये संऽइधा-
नस्य वृणाः वसोः अनीकं दमे आ रुरोच रुशन्त वसानः सुदृशीक-
ऽरूपः क्षितिः न राया पुरुऽवारः अद्यौत् ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ६ ॥ ऊर्ध्वः ऊं सुनः अध्वरस्य होतः अग्ने तिष्ठ देवऽताता यजी-
यान त्वं हि विश्वं अभि असि मन्म प्र वेधसः चित्तिरसि मनीषां
॥ १ ॥ अमूरः होता नि असादि विष्णु अग्निः मन्द्रः विदथेषु प्रऽचेताः
ऊर्ध्व भानुं सविताऽइव अश्वेत मेताऽइव धूमं स्तभायत् उप द्यां
॥ २ ॥ यता सुऽजूर्णिः रातिनी घृताची प्रऽदक्षिणित् देवऽतातिं
उराणः उत् ऊं स्वरुः नवऽजाः न अक्रः पश्वः अनक्ति सुऽधितः
सुऽमेकः ॥ ३ ॥ स्तीर्णे बर्हिषि संऽइधाने अग्नौ ऊर्ध्वः अध्वर्युः जुजु-
षाणः अस्थात् परि अग्निः पशुऽपाः न हाता त्रिऽविष्टि एति प्र-
ऽदिवः उराणः ॥ ४ ॥ परित्मना मितऽद्रुः एति होता अग्निः मन्द्रः
मधुऽवचाः ऋतऽवा द्रवन्ति अस्य वाजिनः न शोकाः भयन्ते वि-
श्वा भुवना यत् अभाद् ॥ ५ ॥ ४ ॥ भद्रा ते अग्ने सुऽअनीक संऽदृक्
घोस्स्य सतः विषुणस्य चारुः न यत् ते शोचिः तमसा वरन्त न
ध्वस्मानः तन्विरपः आ धुः ॥ ६ ॥ न यस्य सातुः जनितोः अवारि
न मातरा पितरा नु चित् इष्टौ अध मित्रः न सुऽधितः पावकः
अग्निः दीदाय मानुषीषु विष्णु ॥ ७ ॥ द्विः यं पंच जीजनन् संऽवसा-
नाः स्वसारः अग्निं मानुषीषु विष्णु उषऽबुधं अथर्येः न दंतं शुक्रं
सुऽआसं परशुं न तिग्मं ॥ ८ ॥ तव ते अग्ने हरितः घृतऽस्त्राः रोहि-
तासः ऋजुऽअंचः सुऽअंचः अरुषासः वृषणः ऋजुऽमुष्काः आ
देवऽतातिं अहन्त दस्माः ॥ ९ ॥ ये ह त्ये ते सहमानाः अयासः तेषा-

सो अग्ने अर्चयश्चरति । श्येनासो न देवसनासो अर्थं तुविष्व-
णसो मारुतं न शर्धः ॥ १० ॥ अकारि ब्रह्म समिधान तुभ्यं
शंसात्युक्थं यजते व्यू धाः । होतारस्मिं मनुषो नि षेटुर्न-
मस्यंत उशिजः शंसमायोः ॥ ११ ॥ ५ ॥

303

॥ ७ ॥ १-११ वामदेवः ॥ अग्निः ॥ १ जगती । २-६ अनुष्टुप् । ७ ११ चिष्टुप् ॥

॥ ७ ॥ अयमिह प्रथमो धायि धातृभिर्होता यजिष्ठो अध्वरे-
ष्वीड्यः । यमप्रवानो भृगवो विरुरुचुर्वनेषु चिचं विभ्वं विशे-
विशे ॥ १ ॥ अग्ने कदा तं आनुषग्भुवहिवस्य चेतनं । अधा हि त्वा
जगृभिरे मतीसो विष्ट्वीड्यं ॥ २ ॥ ऋतावानं विचेतसं पश्यतो
द्यामिव स्तृभिः । विश्वेषामध्वराणां हस्कर्तारं दमेदमे ॥ ३ ॥ आशुं
दूतं विवस्वतो विश्वा यश्चर्षणीरभि । आ जभुः केतुमायवो भृग-
वाणं विशेविशे ॥ ४ ॥ तमी होतारमानुषविचंकित्वांसं नि षेटिरे ।
रखं पावकशोचिषं यजिष्ठं सप्र धामभिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ तं शश्वतीषु
मातृषु वन आ वीतं अश्रितं । चिचं संतं गुहा हितं सुवेदं कू-
चिदर्थिनं ॥ ६ ॥ ससस्य यद्वियुता सस्मिन्नूधन्वृतस्य धामन्वणयैत
देवाः । महौ अग्निर्नमसा रातहव्यो वेरध्वराय सदमिहतावा
॥ ७ ॥ वेरध्वरस्य दूत्यानि विद्वानुभे अंता रोदसी संचिकित्वान ।
दूत ईयसे प्रदिव उराणो विदुष्टरो दिव आरोधनानि ॥ ८ ॥ कृष्णं त
एमरुशतः पुरो भाश्चरिष्यत् १ चिर्वैपुषामिदेकं । यदप्रवीता दधते
ह गभं सद्यश्चिज्जातो भवसीदु दूतः ॥ ९ ॥ सद्यो जातस्य ददृशान-
मोजो यदस्य वातो अनुवाति शोचिः । वृणक्ति तिग्मामंतसेषु
जिह्वां स्थिरा चिदन्वा दयते वि जभैः ॥ १० ॥ तूषु यदन्वा तूषुणा
ववक्षं तूषुं दूतं कृणुते यद्दो अग्निः । वातस्य मेळि संचते नि-
जूर्वेन्नाशुं न वाजयते हिन्वे अवी ॥ ११ ॥ ७ ॥

सः अग्ने अर्चयः चरति श्येनासः न दुवसनासः अर्थं तु विऽस्वनसः
मारुतं न शर्धः ॥ १० ॥ अकारि ब्रह्मं संऽइधानं तुभ्यं शंसाति उक्थं
यजते वि जुं धाः होतारं अग्निं मनुषः नि सेदुः नमस्यंतः उशिजः
शंसं आयोः ॥ ११ ॥ ५ ॥

॥ ७ ॥ अयं इह प्रथमः धायि धातृऽभिः होता यजिष्ठः अध्वरेषु
ईड्यः यं अप्रवानः भृगवः विऽरुरुचुः वनेषु चित्रं विऽभ्वं विशे-
ऽविशे ॥ १ ॥ अग्रे कदा ते आनुषक् भुवन्त देवस्य चेतनं अध हित्वा
जगृभिरे मतीसः विष्णु ईड्यं ॥ २ ॥ ऋतऽवानं विऽचेतसं पश्यंतः
द्यांऽइव स्तुऽभिः विश्वेषां अध्वराणां हस्कर्तारं दमेऽदमे ॥ ३ ॥
आशुं दूतं विवस्वतः विश्वाः यः चर्षणीः अभि आ जभुः केतुं आ-
यवः भृगवाणं विशेऽविशे ॥ ४ ॥ तं ई होतारं आनुषक् चिकित्वांसं
नि सेदिरेण्वं पावकऽशौचिषं यजिष्ठं सुप्र धामंऽभिः ॥ ५ ॥ ६ ॥ तं
शश्वतीषु मातृषु वने आ वीतं अश्रितं चित्रं संतं गुहा हितं सुऽवेदं
कूचितऽअर्थिनं ॥ ६ ॥ ससस्यं यत् विऽयुता सस्मिन् ऊधन् ऋ-
तस्य धामेन रणयंत देवाः महान् अग्निः नमसा रातऽहव्यः वेः अ-
ध्वराय सदै इत् ऋतऽवा ॥ ७ ॥ वेः अध्वरस्य दृत्यानि विद्वान् उभे-
अंतः रोदसी संऽचिकित्वान् दृतः इयसे प्रऽदिवः उराणः विदुः-
ऽतरः दिवः आऽरोधनानि ॥ ८ ॥ कृष्णं ते एमं रुशंतः पुरः भाः चरिष्णु
अर्चिः वपुषां इत् एकं यत् अप्रऽवीता दधते ह गभै सद्यः चित्
जातः भवसि इत् जुं दूतः ॥ ९ ॥ सद्यः जातस्य ददृशानं ओजः यत्
प्रस्य वातः अनुऽवाति शौचिः वृणक्ति तिग्मां अतसेषु जिह्वां
स्थेरा चित् अन्वा दयते वि जंभैः ॥ १० ॥ तृषु यत् अन्वा तृषुणा व-
क्ष्णं तृषु दूतं कृणुते यद् अग्निः वातस्य मेळिं सचते निऽजूर्वन्
प्राशुं न वाजयते हिन्वे अवा ॥ ११ ॥ ७ ॥

304

॥ ८ ॥ १-८ वामदेवः ॥ अपिः ॥ गायत्री ॥

॥ ८ ॥ दूतं वो विश्ववेदसं हव्यवाहममर्त्य । यजिष्ठमृजसे गिरा
॥ १ ॥ स हि वेदा वसुधितिं महौ आरोधनं दिवः । स देवाँ एह
वक्षति ॥ २ ॥ स वेद देव आनम देवाँ कृतायते दमे । दाति
प्रियाणि चिद्वसु ॥ ३ ॥ स होता सेतु दूत्यं चिकित्वाँ अंतरीयते ।
विद्वौ आरोधनं दिवः ॥ ४ ॥ ते स्याम ये अग्रये ददाशुर्हव्यदा-
तिभिः । य ई पुष्यंत इधते ॥ ५ ॥ ते राया ते सुवीर्यैः ससवांसो
वि शृण्विरे । ये अग्रा दधिरे दवः ॥ ६ ॥ अस्मे रायो दिवेदिवे
सं चरंतु पुरुस्पृहः । अस्मे वाजास ईरतां ॥ ७ ॥ स विप्रश्चर्ष-
णीनां शवसा मानुषाणां । अति क्षिप्रेव विध्यति ॥ ८ ॥ ८ ॥

305

॥ ९ ॥ १-८ वामदेवः ॥ अपिः ॥ गायत्री ॥

॥ ९ ॥ अग्रे मृळ महौ असि य ईमा देवयुं जन । इयेष ब-
हिरासद ॥ १ ॥ स मानुषीषु दृळभो विष्णु प्रावीरमर्त्यः । दूतो
विश्वेषां भुवत ॥ २ ॥ स सद्य परि णीयते होता मंद्रो दिवि-
ष्टिषु । उत पोता नि पीदति ॥ ३ ॥ उत मा अगिरध्वर उतो
गृहपतिर्दमे । उत ब्रह्मा नि पीदति ॥ ४ ॥ वेषि ह्यध्वरीयतामुप-
वक्ता जनानां । हव्या च मानुषाणां ॥ ५ ॥ वेपीद्वस्य दूत्यं यस्य
जुजोषो अध्वरं । हव्यं मर्तस्य वोह्वे ॥ ६ ॥ अस्माकं जोषध्वर-
मस्माकं यज्ञमंगिरः । अस्माकं शृणुधी हव ॥ ७ ॥ परि ते दू-
ळभो रथोऽस्माँ अश्नातु विश्वतः । येन रक्षसि दाशुषः ॥ ८ ॥ ९ ॥

306

॥ १० ॥ १-८ वामदेवः ॥ अपिः ॥ १ ३ पदपंक्तिः । ४. ६. ७ उष्णिक् पदपंक्तिर्वा ।
५ महापदपंक्तिः । ८ उष्णिक् ॥

॥ १० ॥ अग्रे तमद्याश्वं न स्तोमैः क्रतुं न भद्रं हृदिस्पृश । अद्या-
मा त ओहैः ॥ १ ॥ अधा ह्यग्रे क्रतोर्भद्रस्य दक्षस्य साधोः । रथी-
र्क्षतस्य बृहतो वभूथ ॥ २ ॥ एभिर्नो अर्कैर्भवा नो अर्वाङ् स्वर्ण

अ० ३. अ० ५. व० १०.] ॥ २७० ॥ [म० ४. अ० १. सू० १०.

॥८॥ दू॒तं वः वि॒श्वऽवे॒दसं ह॒व्यऽवा॒हं अ॒मर्त्यं यजि॑ष्ठं अ॒ज॒से गि॒-
रा ॥१॥ सः हि वे॒द वसु॑ऽधि॒तिं म॒हान् आ॒ऽरो॒धनं दि॒वः सः दे॒वान्
आ इ॒ह व॒क्ष॒ति ॥२॥ सः वे॒द दे॒वः आ॒ऽन॒मं दे॒वान् अ॒त॒ऽय॒ते द॒मे दा॒-
ति॒ प्रि॒याणि चि॒त् वसु॑ ॥३॥ सः हो॒ता सः इ॒त् ऊ॒ं दू॒त्यं चि॒क्वि॒त्वान्
अ॒न्तः ई॒य॒ते वि॒द्वान् आ॒ऽरो॒धनं दि॒वः ॥४॥ ते स्या॒म ये अ॒ग॒ये द॒-
दा॒शुः ह॒व्यदा॑तिऽभिः ये ई॒ पु॒ष्य॑न्तः इ॒ध॒ते ॥५॥ ते रा॒या ते सु॑ऽवी॒र्यः
स॒स॒ऽवांसः वि॒ष्णु॒खि॒रे ये अ॒मा द॒धि॒रे दु॒वः ॥६॥ अ॒स्मे रा॒यः दि॒-
वेऽदि॒वे सं च॒रन्तु॑ पु॒रु॒ऽस्पृ॒हः अ॒स्मे वा॒जासः ई॒र॒तां ॥७॥ सः वि॒प्रः
व॒र्ष॒णी॒नां श॒र्वसा॑ मानु॒षाणां॑ अ॒ति क्षि॒प्राऽइ॒व वि॒ध्य॒ति ॥८॥८॥

॥९॥ अ॒ग्रे मृ॒ळ म॒हान् अ॒सि यः ई॒ आ दे॒वऽयुं॑ ज॒नं इ॒येष॑ ब॒र्हिः
प्रा॒ऽस॒दं ॥१॥ सः मा॒नु॒षीषु॑ दुःऽद॒भः वि॒ष्णु प्रऽअ॒वीः अ॒मर्त्यः दू॒तः
वे॒श्वेषां॑ भु॒वत् ॥२॥ सः स॒द्यः परि॑नी॒य॒ते हो॒ता म॒द्रः दि॒वि॒ष्टिषु॑ उ॒त
तो॒तां नि॒सी॒द॒ति ॥३॥ उ॒त माः॑ अ॒ग्निः अ॒ध्व॒रे उ॒तो गृ॒हऽप॑तिः द॒मे
त॒ ब॒ह्मा नि॒सी॒द॒ति ॥४॥ वे॒षि हि अ॒ध्व॒रिऽय॒तां उप॑ऽव॒क्ता ज॒ना-
नां॑ ह॒व्या च॒ मा॒नु॒षाणां॑ ॥५॥ वे॒षि इ॒त् ऊ॒ं अ॒स्य दू॒त्यं य॒स्य जु॒जोषः॑
अ॒ध्व॒रं ह॒व्यं म॒त॑स्य वो॒ळ्वे ॥६॥ अ॒स्माकं॑ जो॒षि अ॒ध्व॒रं अ॒स्माकं॑
इ॒त् अ॒गि॒रः अ॒स्माकं॑ षू॒णु॒धि ह॒व ॥७॥ परि॑ ते दुःऽद॒भः रथः॑ अ॒-
गान् अ॒श्रो॒तु वि॒श्वतः॑ येन॑ र॒क्ष॒सि दा॒शुषः॑ ॥८॥९॥

॥ १० ॥ अ॒ग्रे तं अ॒द्य अ॒श्वं न॒ स्तोमैः॑ क॒र्तुं न भ॒द्रं ह॒दिऽस्पृ॑शं अ॒-
मं ते॒ ओ॒हैः ॥१॥ अ॒थ हि अ॒ग्ने क॒र्ताः भ॒द्रस्य॑ द॒क्षस्य॑ सा॒धोः र॒षीः
तस्य॑ बृ॒ह॒तः ब॒भू॒व ॥२॥ ए॒भिः नः॒ अ॒कैः भ॒व॒नः अ॒र्वा इ॒स्वः न

अ० ३. अ० ५. व० १२.] ॥ २७१ ॥ [म० ४. अ० २. सू० १२.

ज्योतिः। अग्ने विश्वेभिः सुमना अनीकिः ॥ ३ ॥ आभिष्टे अद्य गी-
भिर्गृणतोऽग्रे दाशेम । प्र ते दिवो न स्तनयन्ति शुष्माः ॥ ४ ॥
तव स्वादिष्टाग्ने सहष्टिरिदा चिदहं इदा चिदक्तोः । श्रिये रुक्मो
न रोचत उपाके ॥ ५ ॥ घृतं न पृतं तनूरिपाः शुचि हिरण्यं ।
तत्ते रुक्मो न रोचत स्वधावः ॥ ६ ॥ कृतं चिद्धि यमा सनेमि
द्वेषोऽग्रे इनोपि मतात । इत्या यजमानाहतावः ॥ ७ ॥ शिवा
नः सख्या संतु भ्रात्राग्ने देवेषु युष्मे । सा नो नाभिः सदे
सस्मिन्नूधन ॥ ८ ॥ १० ॥ १ ॥

307

॥ ११ ॥ १ ६ वामदेवः ॥ अग्निः ॥ विष्टुप ॥

॥ ११ ॥ भद्रं ते अग्ने सहसिन्ननीकमुपाक आ रोचते सूर्यस्य ।
रुशंहृशे दंहशे नक्तया चिदरुक्षितं दृश आ रूपे अन्नं ॥ १ ॥
वि षाह्यग्ने गृणते मनीषां खं वेपसा तुविजात स्तवानः ।
विश्वेभिर्यद्वावनः शुक्र देवस्तन्नो रास्व सुमहो भूरि मन्म ॥ २ ॥
त्वदग्ने काव्या त्वन्मनीपास्त्वदुक्था जायन्ते राध्यानि । त्वदेति
द्रविणं वीरपेणा इत्याधिये दाशुषे मर्त्याय ॥ ३ ॥ त्वद्वाजी
वाजंभरो विहाया अभिष्टिकृज्जायते सत्यशुष्मः । त्वद्रयिदे
वज्रूतो मयोभुस्त्वदाशुर्नूजुवाँ अग्ने अवी ॥ ४ ॥ त्वामग्ने प्रथम
देवयन्तो देवं मतां अमृत मंद्रजिह्वं । द्वेषोयुतमा विवासन्ति
धीभिर्दमूनसं गृहपतिममूरं ॥ ५ ॥ आरे अस्मदमतिमारे अहं
आरे विश्वा दुर्मतिं यच्चिपासि । दोषा शिवः सहसः सूनो अग्ने
यं देव आ चित्सचसे स्वस्ति ॥ ६ ॥ ११ ॥

308

॥ १२ ॥ १ ६ वामदेवः ॥ अग्निः ॥ विष्टुप ॥

॥ १२ ॥ यस्त्वामग्रे इनधते यतसुक्तिस्ते अन्नं कृणवत्स-
स्मिन्नहन । स सु द्युम्नेरभ्यस्तु प्रसक्षत्तव क्रत्वा जातवेदश्चि-

अ० ३. अ० ५. व० १२.] ॥ २७१ ॥ [म० ४. अ० २. सू० १२.

ज्योतिः अग्ने विश्वेभिः सुऽमनाः अनीकैः ॥ ३ ॥ आभिः ते अद्य गीः-
 ऽभिः गृणंतः अग्ने दाशेम प्र ते दिवः न स्तनयंति शुष्माः ॥ ४ ॥ तव
 स्वादिष्टा अग्ने संऽदृष्टिः इदा चित् अहः इदा चित् अक्तोः श्रिये
 रुक्मः न रोचते उपाके ॥ ५ ॥ घृतं न पूतं तनूः अरेपाः शुचिं हिरण्यं
 तत् ते रुक्मः न रोचत स्वधाऽवः ॥ ६ ॥ कृतं चित् हि स्म सनेमि द्वे-
 षः अग्ने इनोषि मतीत इत्था यजमानात् ऋतऽवः ॥ ७ ॥ शिवानः
 सख्या संतु भ्रात्रा अग्ने देवेषु युष्मे सा नः नाभिः सद्ने सस्मिन्
 ऊर्ध्व ॥ ८ ॥ १० ॥ १ ॥

॥ ११ ॥ भद्रं ते अग्ने सहसिन् अनीकं उपाके आ रोचते सूर्यस्य
 रुशत् दृशे दृशे नक्तऽया चित् अरुक्षितं दृशे आ रूपे अन्न ॥ १ ॥
 विसाहि अग्ने गृणते मनीषां खं वेपसा तुविऽजातस्तवानः वि-
 श्वेभिः यत् ववनः शुक्रदेवः तत् नः रास्व सुऽमह भूरिमन्म ॥ २ ॥
 त्वत् अग्ने काव्या त्वत् मनीषाः त्वत् उक्था जायंते राध्यानि त्वत्
 एतिद्रविणं वीरऽपेशाः इत्थाऽधिये दाशुषे मर्त्याय ॥ ३ ॥ त्वत् वा-
 जी वाजंऽभरः विऽहायाः अभिष्टिऽकृत जायते सत्यऽशुष्मः त्वत्
 रुयिः देवऽजूतः मयऽभुः त्वत् आशुः जूजुऽवान् अग्ने अर्वा ॥ ४ ॥ त्वां
 अग्ने प्रथमं देवऽयंतः देवं मतीः अमृत मंद्रऽजिह्वं द्वेषऽयुतं आ
 विवासंति धीभिः दमूनसं गृहऽपतिं अमूरं ॥ ५ ॥ आरे अस्मत् अ-
 मतिं आरे अहः आरे विश्वा दऽमतिं यत् निऽपासि दोषा शिवः
 सहसः सूनो अग्ने यं देवः आ चित् सचसे स्वस्ति ॥ ६ ॥ ११ ॥

॥ १२ ॥ यः त्वां अग्ने इनधते यत्ऽस्रुक् चिः ते अन्नं कृणवत् सस्मिन्
 अहन्सः सुद्युम्नः अभि अस्तु प्रऽसक्षत् तव क्रत्वा जातऽवेदः चि-

अ० ३. अ० ५. व० १४.] ॥ २७२ ॥ [म० ४. अ० २. सू० १४.

कित्वा॒न ॥१॥ इ॒ध्मं यस्ते॑ ज॒भर॑च्छ॒प्रमा॒णो म॒हो अ॒ग्ने अ॒नीक॑मा
संप॒र्यन् । स इ॒धानः॑ प्र॒ति दो॒षामु॒षासं॑ पु॒ष्यन्त्र॒यि संच॑ते॒ घ्नन्-
मि॒त्रान् ॥२॥ अ॒ग्निरी॑शे बृ॒हतः॑ क्षु॒त्रिय॑स्या॒ग्निर्वा॒जस्य॑ पर॒मस्य॑
रा॒यः । दधा॑ति॒ रत्नं॑ वि॒धते॑ यवि॒ष्ठो ब्या॑नु॒षघ्न॑त्या॒य स्व॒धावा॑न्
॥३॥ यच्चि॒द्धि ते॑ पु॒रुष॒वा यवि॑ष्ठाचि॒त्तिभि॑श्च॒कृमा॑ कच्चि॒दागः॑ ।
कृ॒धी ष्व॒॑स्माँ अ॒दि॒तेर॒नागा॒न्येना॑सि शि॒श्रथो॑ वि॒ष्वग्ने॑
॥४॥ म॒हश्चि॑द॒ग्र ए॒नसो॑ अ॒भीक॑ ऊ॒र्वाद्दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्याना॑ ।
मा ते॒ सखा॑यः॒ सद॒मि॒द्रिषाम॑ यच्छा॒ तोका॑य॒ तन॑याय॒ शं योः॑
॥५॥ यथा॑ ह॒ त्यद्व॑स॒वो गी॑र्यं चि॒त्पदि॑ पि॒ताम॑मु॒चता॑ यज॒चाः ।
ए॒वो ष्व॒॑स्मन्मु॑चता॒ ब्यंहः॑ प्र ता॒र्यमे॑ प्र॒तरं॑ न॒ आ॒युः ॥६॥ १२॥

309 ॥ १३ ॥ १-५ वामदेवः ॥ अग्निर्निगोक्तदेवता वा ॥ चिष्टुप् ॥

॥ १३ ॥ प्र॒त्यग्नि॑रु॒षसा॒मय॑म॒ख्यद्वि॑भा॒तीनां॑ सु॒मना॑ रत्न॒धेयं॑ ।
या॒तम॑श्चि॒ना सु॒कृ॒तो दुरो॑णमु॒त्सूर्यो॑ ज्योति॒षा दे॒व ए॒ति ॥१॥
ऊ॒र्ध्वं भा॑नुं स॒वि॒ता दे॒वो अ॒थेह॑स्सं द॒वि॒ध्वद्द॒विषो॑ न स॒त्वा ।
अ॒नु॒ व्र॑तं वरु॒णो य॑न्ति मि॒त्रो यत्सूर्य॑ दि॒व्यारो॑हय॒ति ॥२॥ यं
सी॒मकृ॑ण्वन्तम॒से वि॒पृचे॑ ध्रु॒वक्षो॑मा॒ अन॑वस्य॒न्तो अ॒र्थं । तं सूर्य॑
ह॒रिः स॒प्र य॒द्वीः स्प॑श॒ विश्व॑स्य॒ जग॑तो व॒हन्ति ॥३॥ व॒हि॒ष्ठे-
भिर्वि॒हर॑न्यासि॒ तंतु॑मव॒व्यय॑न्त्रसि॒तं दे॒व व॒स्म । द॒वि॒ध्वतो॑ र॒श्मयः॑
सूर्य॑स्य च॒र्म॒वावा॑धुस्त॒मो अ॒प्स्वं॑ ५॒तः ॥४॥ अ॒ना॒यतो॑ अ॒नि॒बद्धः॑
क॒थायं॑ न्य॒ङ्कुत्ता॑नोऽव॒ पद्य॑ते न । क॒या या॑ति स्व॒धया॑ को द॒दर्श
दि॒वः स्क्व॑भः स॒मृतः॑ पा॒ति ना॒कं ॥५॥ १३ ॥

310 ॥ १४ ॥ १-५ वामदेवः ॥ अग्निर्निगोक्तदेवता वा ॥ चिष्टुप् ॥

॥ १४ ॥ प्र॒त्यग्नि॑रु॒षसो॑ जा॒तवे॑दा॒ अ॒ख्यद्दे॒वो रोच॑माना॒

अ० ३. अ० ५. व० १४.] ॥ २७२ ॥ [म० ४. अ० २. सू० १४.

क्वित्वा॑न् ॥ १ ॥ इ॒ध्मं यः ते ज॒भर॑त् श॒श्रमा॑णः म॒हः अ॒ग्ने अ॒नीकं॑ आ॒
स॒प॒र्ये॒न सः इ॒धानः॑ प्र॒ति दो॒षां उ॒षसं॑ पु॒थ॒न र॒यिं स॒च॒ते घ्न॑न् अ॒मि॒
चा॑न् ॥ २ ॥ अ॒ग्निः ई॒शे बृ॒ह॒तः क्ष॒त्रिय॑स्य अ॒ग्निः वा॒जस्य॑ प॒रम॑स्य
रा॒यः द॒धाति॑ रत्नं वि॒ध॒ते य॒वि॒ष्टः वि॒आ॒नु॒षक् म॒र्त्या य॒स्व॒धाऽघा॑न्
॥ ३ ॥ यत् चि॒त् हि ते पु॒रु॒षऽवा य॒वि॒ष्ट अ॒चि॒न्तिऽभिः॑ च॒कृ॒म क॒त्
चि॒त् आ॒गः कृ॒धि सु॒अ॒स्मा॒न् अ॒दि॒तेः अ॒ना॒गा॒न् वि॒ए॒नां॑ सि॒शि॒
अ॒थः वि॒ष्वक् अ॒ग्ने ॥ ४ ॥ म॒हः चि॒त् अ॒ग्ने ए॒न॒सः अ॒भी॒कै ऊ॒र्वा॒त्
दे॒वा॒नां॑ उ॒त म॒र्त्या॒नां॑ मा ते स॒खा॒यः स॒दै॒ इ॒त् रि॒षा॒म य॒च्छ॒तो॒का॒य
त॒न॒या॒य शं॒योः ॥ ५ ॥ यथा॑ ह॒त्य॒त् व॒स॒वः गौ॒र्यै चि॒त् प॒दि॒ सि॒तां अ॒
मुं॒च॒त य॒ज॒त्राः ए॒वो॒ सु॒अ॒स्मा॒त् मुं॒च॒त वि॒अ॒हः प्र॒ता॒रि अ॒ग्ने प्र॒ऽत॒रं
नः॒ आ॒युः ॥ ६ ॥ १२ ॥

॥ १३ ॥ प्र॒ति अ॒ग्निः उ॒षसां॑ अ॒यं अ॒ख्य॑त् वि॒ऽभा॒ती॒नां सु॒ऽम॒नाः
र॒त्नऽधे॒यं या॒तं अ॒श्वि॒ना सु॒ऽकृ॒तः दुरो॒णं उ॒त् सूर्यः॑ ज्योति॒षा दे॒वः
ए॒ति ॥ १ ॥ ऊ॒र्ध्व॒भा॒नुं स॒वि॒ता दे॒वः अ॒श्वे॒त् द्र॒प्सं द॒वि॒ध्व॒त् गो॒ऽइ॒षः
न स॒त्वा अ॒नु॒व्र॒तं व॒रु॒णः यं॒ति मि॒त्रः यत् सूर्यं॑ दि॒वि आ॒ऽरो॒ह॒यं॒ति
॥ २ ॥ यं सी॒ अ॒कृ॒ण्वन् त॒म॒से वि॒ऽपृ॒चे ध्रु॒वऽक्षे॑माः अ॒न॒वऽस्य॑तः
अ॒र्थं तं सूर्यं॑ ह॒रि॒तः स॒प्र॒ य॒ह्नीः स्पर्शं॑ वि॒श्वस्य॑ ज॒ग॒तः व॒हं॒ति ॥ ३ ॥
व॒हि॒ष्ठे॒भिः वि॒ऽह॒रन् या॒सि॒ तं तु॑ अ॒व॒ऽव्य॑यन् अ॒सि॒तं दे॒व व॒स्म द॒
वि॒ध्व॒तः र॒श्म॒यः सूर्य॑स्य च॒र्म॑ऽइ॒व अ॒व॒ अ॒धुः त॒मः अ॒प्ऽसु अ॒न्तः
॥ ४ ॥ अ॒ना॒य॒तः अ॒नि॒ऽब॒द्धः क॒था अ॒यं न्य॑ङ् उ॒त्ता॒नः अ॒व॒ प॒द्य॒ते न
क॒या या॒ति स्व॒ध॒या कः द॒दर्श॑ दि॒वः स्क्व॑भः संऽ॒च॒तः पा॒ति ना॒कं
॥ ५ ॥ १३ ॥

॥ १४ ॥ प्र॒ति अ॒ग्निः उ॒षसः॑ जा॒तऽवै॒दाः अ॒ख्य॑त् दे॒वः रोच॑मानाः

महोभिः । आ नासत्योरुगाया रथेनेमं यज्ञमुप नो यातमच्छ
॥१॥ ऊर्ध्वं केतुं सविता देवो अश्वेज्योतिर्विश्वस्मि भुवनाय
कृण्वन् । आपा द्यावापृथिवी अंतरिक्षं वि सूर्यो रश्मिभिश्चे-
कितानः ॥२॥ आवर्तयन् रूणीज्योतिषागान्मही चित्रा रश्मि-
भिश्चेकिताना । प्रबोधयती सविताय देव्युषा दैयते सुयुजा
रथेन ॥३॥ आ वां वहिष्ठा इह ते वहंतु रथा अश्वाम उषसो
व्युष्टौ । इमे हि वा मधुपेयाय सोमा अस्मिन्यज्ञे वृषणा मा-
दयेथां ॥४॥ अनायतो अनिबद्धः कथायं न्यङ्कृतानोऽव पद्यते
न । कया याति स्वधया को ददर्श दिवः स्वम्भः समृतः पाति
नाकं ॥ ५ ॥ १४ ॥

311

॥ १५ ॥ १-१० वामदेवः ॥ १-६ अग्निः । ७. ८ सोमकः साहदेव्यः ।

९. १० अश्विनी ॥ गायत्री ॥

॥१५॥ अग्निर्होता नो अध्वरे वाजी सन्परि णीयते । देवो
देवेषु यज्ञियः ॥१॥ परि विविष्ट्यध्वरं यात्यग्नी रथीरिव । आ
देवेषु प्रयो दधत् ॥२॥ परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्र-
मीत । दधद्रत्नानि दाणुषे ॥३॥ अयं यः सृजये पुरो दैववाते
समिध्यते । द्युमाँ अमित्रदम्भनः ॥४॥ अस्य घा वीर ईवन्तो-
ऽमेरीशीत मर्त्यः । तिग्मजम्भस्य मीङ्क्षुषः ॥५॥ १५ ॥ तमवतं
न सानसिमरूपं न दिवः शिशुं । समृज्यते दिवेदिवे ॥६॥
बोधयन्मा हरिभ्यां कुमारः साहदेव्यः । अच्छा न हूत उदरं
॥७॥ उत त्या यजता हरीं कुमारात्साहदेव्यात् । प्रयता सद्य
आ ददे ॥८॥ एष वा देवावश्विना कुमारः साहदेव्यः । दीर्घा-
युरस्तु सोमकः ॥९॥ तं युवं देवावश्विना कुमारं साहदेव्यं ।
दीर्घायुषं कृणोतन ॥ १० ॥ १६ ॥

अ०३. अ०५. व० १६.] ॥ २७३ ॥ [म०४. अ०२. सू० १५.

महःऽभिः आ नासत्या उरुऽगाया रथेन इमं यज्ञं उप नः यातं
 अच्छ॥१॥ ऊर्ध्वं केतुं सविता देवः अश्वेतज्योतिः विश्वस्मै भुवनाय
 कृण्वन् आ अप्राः द्यावापृथिवी अंतरिक्षं वि सूर्यैः रश्मिऽभिः
 चेकितानः॥२॥ आऽवहंती अरुणीः ज्योतिषा आ अगात् मही
 चित्रा रश्मिऽभिः चेकिताना प्रऽबोधयंती सुविताय देवी उषाः
 इयते सुऽयुजा रथेन॥३॥ आ वां वहिष्ठाः इह ते वहंतु रथाः अश्वसः
 उषसः विऽउष्टौ इमे हि वां मधुऽपेयाय सोमाः अस्मिन् यज्ञे वृ-
 षणा मादयेथां॥४॥ अनायतः अनिऽबद्धः कथा अयं न्यङ् उत्तानः
 अव पद्यते न कया याति स्थया कः ददर्श दिवः स्कंभः संऽचतः
 पाति नाकं ॥ ५ ॥ १४ ॥

॥१५॥ अग्निः होता नः अध्वरे वाजी सन् परिनीयते देवः देवेषु
 यज्ञियः॥१॥ परिचिऽविष्टि अध्वरं याति अग्निः रथीऽइव आ दे-
 वेषु प्रयः दधत्॥२॥ परि वाजंऽपतिः कविः अग्निः हव्यानि अ-
 क्रमीत् दधत् रत्नानि दाप्नुषे॥३॥ अयं यः संजये पुरः देवऽवाते
 संऽइध्यते ह्युऽमान् अमित्रऽदंभनः॥४॥ अस्य घ वीरः ईवतः अग्नेः
 ईशीत् मर्त्यैः तिग्मऽजंभस्य मीढुषः॥५॥१५॥ तं अवीतं न सानसिं
 अरुषं न दिवः शिषुं मर्मज्यंते दिवेऽदिवे॥६॥ बोधत् यत् मा ह-
 रिऽभ्यां कुमारः साहऽदेव्यः अच्छं न हूतः उत् अरं॥७॥ उत् त्या
 यजता हरी कुमारः साहऽदेव्यात् प्रऽयता सद्यः आ ददे॥८॥
 एषः वां देवौ अश्विना कुमारः साहऽदेव्यः दीर्घऽआयुः अस्तु सो-
 मकः॥९॥ तं युवं देवौ अश्विना कुमारं साहऽदेव्यं दीर्घऽआयुषं
 कृणोतन ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ १६ ॥ आ सत्यो यातु मघवाँ ऋजीषी द्रवत्वस्य हरय उष
नः । तस्मा इदं धः सुषुमा सुदक्षमिहाभिपित्वं करते गृणानः ॥ १ ॥
अव स्य शूराध्वनो नांतेऽस्मिन्नो अद्य सर्वने मंदध्यै । शंसात्यु-
क्थमुशनेव वेधाश्चिकितुषे असुर्याय मन्म ॥ २ ॥ कविर्न निरयं
विदधानि साधन्वृषा यत्सेकं विपिपानो अर्चात् । दिव इत्या
जीजनत्सप्त कारुणहो चिच्चक्रुर्वयुनां गृणंतः ॥ ३ ॥ स्वयं यद्वेदि
सुदृशीकमर्कैर्महि ज्योतीं रुरुचुर्यद्व वस्तोः । अंधा तर्मासि
दुधिता विचक्षे नृभ्यश्चकार नृतमो अभिष्टौ ॥ ४ ॥ ववक्ष इन्द्रो
अमितमृजीषुभे आ पप्रौ रोदसी महित्वा । अतश्चिदस्य
महिमा विरेच्यभि यो विश्वा भुवना बभूव ॥ ५ ॥ १७ ॥ विश्वानि
शक्रो नर्याणि विद्वानपो रिचि सखिभिर्निकामैः । अश्मानं
चिह्ने विभिदुर्वचोभिर्व्रजं गोमंतमुशिजो वि वव्रुः ॥ ६ ॥ अपो
वृत्रं वव्रिवांसं पराहन्नावत्ते वज्रं पृथिवी सचेताः । प्राणीसि
समुद्रियाण्येनोः पतिर्भवञ्छवसा शूर धृष्णो ॥ ७ ॥ अपो यदद्रि
पुरुहूत ददेराविर्भुवत्सरमा पूर्य ते । स नो नेता वाजभा दधि
भूरि गोत्रा रुजन्नंगिरोभिर्गृणानः ॥ ८ ॥ अच्छा कविं नृमणो
गा अभिष्टौ स्वर्षाता मघवन्नाथमानं । ऊतिभिस्तमिषणो
द्युमहतौ नि मायावानब्रह्मा दस्युरर्त ॥ ९ ॥ आ दस्युमा मनसा
यात्यस्तं भुवत्ते कुत्सः सख्ये निकामः । स्वे योनौ नि षदत्
सरूपा वि वाँ चिकित्सदत्तचिह्न नारी ॥ १० ॥ १८ ॥ यासि
कुत्सेन सरथमवस्युस्तोदो वातस्य हर्योरीशानः । ऋजा वाजं
न गध्यं युयूषन्कविर्यदहन्पायाय भूषात् ॥ ११ ॥ कुत्साय
शुणामशुषं नि वहीः प्रपित्वे अहः कुर्यवं सहस्रा । सद्यो

॥१६॥ आ सत्यः यातु मघऽवान् ऋजीषी द्रवतु अस्य हरयः उप
नः तस्मै इत अंधः सुसुम सुऽदक्ष इह अभिऽपित्वं करते गृणानः ॥१॥
अवस्य शूर अध्वनः न अति अस्मिन् नः अद्य सर्वने मंदध्यै शंसा-
ति उक्थं उशनाऽइव वेधाः चिकितुषे असुर्याय मन्म ॥२॥ कविः
न निरणं विदधानि साधन वृषा यत् सेकं विऽपिपानः अर्चात्
दिवः इत्था जीजनत् सप्त कारुण् अहो चित् चक्रुः वयुना गृणंतः
॥३॥ स्वः यत् वेदि सुऽदृशीकं अर्कैः महि ज्योतिः रुरुचुः यत् ह
वस्तोः अंधा तमांसि दुधिता विऽचक्षे नृऽभ्यः चकार नृऽतमः
अभिष्टौ ॥४॥ ववस्ते इंद्रः अमितं ऋजीषी उभे आ पप्रौ रोदसी
महिऽत्वा अतः चित् अस्य महिमा विरेचि अभि यः विश्वा भुव-
ना बभूव ॥५॥ १७॥ विश्वानि शक्रः नर्याणि विद्वान् अपः रिरेच
सखिऽभिः निऽकामैः अश्मानं चित् ये विभिदुः वचऽभिः व्रजं
गोऽमंतं उशिजः वि वव्रुः ॥६॥ अपः वृचं वविऽवांसं परा अहन
प्र आवत् ते वज्रं पृथिवी सऽचेताः प्र अणीसि समुद्रियाणि ऐ-
नोः पतिः भवन् शर्वसा शूर धृष्णो ॥७॥ अपः यत् अद्रि पुरुऽहूत
ददः आविः भुवत् सरमा पूर्य ते सः नः नेता वाजं आ दुषि भूरि
गोवा रुजन अंगिरऽभिः गृणानः ॥८॥ अच्छ कविं नृऽमनः गाः
अभिष्टौ स्वऽसाता मघऽवन् नाधमानं ऊतिऽभिः तं इषणः द्यु-
सऽहंतौ नि मायाऽवान् अब्रह्मा दस्युः अर्ते ॥९॥ आ दस्युऽघ्ना
मनसा याहि अस्तं भुवत् ते कुत्सः सख्ये निऽकामः स्वे योनौ नि
सदतं सऽरूपा वि वां चिकित्सत् ऋतऽचित् हनारी ॥१०॥ १८॥
यासि कुत्सेन सऽरथं अवस्युः तोदः वातस्य हयोः ईशानः ऋजा
वाजं न गध्यं युयूषन् कविः यत् अहन पायाय भूषात् ॥११॥ कु-
त्साय शुष्णं अशुषं नि बहीः प्रऽपित्वे अहः कुर्यवं सहस्रा सद्यः

दस्यूनं मृगा कुत्सेन प्र मृशच्छक्रं बृहतादभीके ॥ १२ ॥ त्वं पिप्रं
मृगं यं शृणुवांसमृजिष्वने वेदयिनाय रंधीः । पंचाशत्कृष्णा
नि वपः सहस्रात्कं न पुरो जरिमा वि दंदेः ॥ १३ ॥ मृग उपाके
तन्वं दधानो वि यत्ते चेत्यमृतस्य वपैः । मृगो न हस्ती तवि-
षीमुषाणः सिंहो न भीम आयुधानि विभ्रत ॥ १४ ॥ इंद्रं कामा
वसूयंतो अगमन्त्स्वमींहे न सर्वने चकानाः । श्वस्यवः
शशमानास उक्थिरोको न रणा मुहशीव पुष्टिः ॥ १५ ॥ १६ ॥
तमिद्व इंद्रं मुहव हुवेम यस्ता चकार नयो पुरुणि । यो मावते
जरिचे गध्यं चिन्मष्टु वाजं भरति स्पार्हराधाः ॥ १६ ॥ तिग्मा
यदंतरगनिः पताति कस्मिंश्चिच्छूर मुहुके जनानां । घोरा यदयं
समृतिर्भवान्यथ स्मा नस्तन्वो बोधि गोपाः ॥ १७ ॥ भुवोऽवि-
ता वामदेवस्य धीनां भुवः सखावृको वाज्रसार्ता । त्वामनु प्रम-
तिमा जगन्मोरुशंसो जरिचे विश्वध स्याः ॥ १८ ॥ एभिर्नृभिर्दि-
त्वायुभिष्टा मघवद्भिर्मघवन्विश्व आजी । द्यावो न द्युस्त्रिभि-
संतो अयः क्षपो मदिस गरदश्च पूर्वीः ॥ १९ ॥ एवेदिद्राय वृष-
भाय वृष्णे ब्रह्माकर्म भृगवो न रथ । नृ चिद्यथा नः सख्या
वियोषदसंच उयोऽविता तनूपाः ॥ २० ॥ नृ दृत इद्र नृ गृणान
इषं जरिचे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म नर्थ
धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ २१ ॥ २० ॥

313

॥ १७ ॥ १-२१ वामदेवः ॥ इद्रः ॥ १-१४. १६-२१ चिष्टुष । १५ एकपदा ॥

॥ १७ ॥ त्वं महो इद्र तुभ्यं ह द्या अनु द्यौं मंहना मन्यत द्यौः ।
त्वं वृत्रं शर्वसा जघन्वान्तसृजः सिंधूरहिना जयसानान् ॥ १ ॥ तव
त्विषो जनिमवेजत द्यौ रेजद्भूमिर्भियसा स्वस्य मन्योः । शृ-
घ्रायंत सुभ्व १ः पर्वतास आर्दन्ध्रानि सरयंत आपः ॥ २ ॥ भि-

दस्यून प्र मृण कुत्सेन प्र सूरः चक्रं वृहतात् अभीके ॥१२॥ त्वं पिप्पु
 मृगयं शूशुऽवांसं चृजिश्चने वैदधिनाय रंधीः पंचाशत् कृष्णा
 नि वपः सहस्रा अत्कं न पुरं जरिमा वि दर्दः ॥१३॥ सूरः उपाके
 तन्वं दधानः वि यत्ते चेति अमृतस्य वर्षैः मृगः न हस्ती तविंषी
 उषाणः सिंहः न भीमः आयुधानि विभ्रंत ॥१४॥ इंद्रं कामाः वसु-
 ऽयंतः अगमन स्वः ऽमीळे न सर्वने चकानाः अवस्यवः शशमा-
 नासः उक्थैः ओकः न एषा मुहशीऽइव पुष्टिः ॥१५॥१६॥ तं इत् वः
 इंद्रं सुऽहवं हुवेम यः ता चकार नयी पुरुणि यः माऽवते जरिचे
 गध्यं चित् मशु वाजं भरति स्पर्हऽराधाः ॥१६॥ तिग्मा यत् अंतः
 अशनिः पताति कस्मिन् चित् शूर मुहुके जनानां घोरा यत् अर्य
 संऽचृतिः भवाति अध स्म नः तन्वं बोधि गोपाः ॥१७॥ भुवः अ-
 विता वामऽदेवस्य धीनां भुवः सखा अवृकः वाजऽसातौ त्वां
 अनु प्रऽमतिं आ जगन्म उरुऽशंसः जरिचे विश्वध स्याः ॥१८॥ ए-
 भिः नृऽभिः इंद्र त्वा युऽभिः त्वा मघवत् ऽभिः मघऽवन विश्वे आजौ
 द्यावः न द्युवैः अभि संतः अर्यः क्षपः मदेम शरदः च पूर्वीः ॥१९॥
 एव इत् इंद्राय वृषभाय वृष्णे ब्रह्म अकर्म भृगवः न रथं नु चित्
 यथानः सख्या विऽयोषत् असंत नः उयः अविता तनूऽपाः ॥२०॥
 नु स्तुतः इंद्र नु गृणानः इषं जरिचे नद्यः न पीपेः अकारि ते हरि-
 ऽवः ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदाऽसाः ॥ २१ ॥ २० ॥

॥१७॥ त्वं महान् इंद्र तुभ्यं हृष्टाः अनु क्षुब्धं मंहना मन्यत द्यौः
 त्वं वृष्णं शर्वसा जघन्वान् सृजः सिंधून् अहिना जयसानान् ॥१॥
 तव त्विषः जनिमन रेजत द्यौः रेजत भूमिः भियसा स्वस्य मन्योः
 चृधायंत सुऽभ्वः पर्वतासः आर्देन् धन्वानि सरयते आपः ॥२॥भि-

नक्षिरि शर्वसा वज्रमिषणाविष्कृण्वानः सहसान ओजः ।
वधीदृचं वजेण मंदसानः सरन्नापो जर्वसा हतवृषणीः ॥ ३ ॥
सुवीरस्ते जनिता मन्यत द्यौरिंदस्य कर्ता स्वपस्तमो भूत । य
ई जजान स्वयं सुवज्रमनपच्युतं मदसो न भूम ॥ ४ ॥ य एक
इक्ष्वावयति प्र भूमा राजा कृष्टीनां परुहृत इंद्रः । सत्यमेनमनु
विश्वे मदति रातिं देवस्य गृणतो मघोनः ॥ ५ ॥ २१ ॥ सचा सो-
मा अभवन्नस्य विश्वे सचा मदासो बृहतो मदिष्टाः । सचाभवो
वसुपतिर्वसूनां दत्ते विश्वा अधिषा इंद्र कृष्टीः ॥ ६ ॥ त्वमध प्रच्य-
मं जायमानोऽमे विश्वा अधिषा इंद्र कृष्टीः । त्वं प्रति प्रवत
आशयानमहिं वजेण मघवन्वि वृश्चः ॥ ७ ॥ सचाहणं दार्धृषिं
तुम्रमिंद्रं महामपारं वृषभं सुवज्रं । हंता यो वृचं सनितीत
वाजं दाता मघानि मघवा सुराधाः ॥ ८ ॥ अयं वृतश्चातयते
समीचीर्य आजिषु मघवा शृण्व एकः । अयं वाजं भरति यं
सनोत्यस्य प्रियासः सख्ये स्याम ॥ ९ ॥ अयं शृण्वे अध जयन्नुत
मन्नयमुत प्र कृणुते युधा गाः । यदा सत्यं कृणुते मन्युमिंद्रो
विश्वे दृष्टं भयत एजदस्मात् ॥ १० ॥ २२ ॥ समिंद्रो गा अजयत्सं
हिरण्या समश्विया मघवा यो ह पूर्वीः । एभिर्नृभिर्नृतमो
अस्य शक् रायो विभक्ता संभरश्च वस्वः ॥ ११ ॥ कियत्स्विदिंद्रो
अध्येति मातुः कियत्पितुर्जनितुयो जजान । यो अस्य शृषं
मुहुकैरियति वातो न जूतः स्तनयद्भिरभिः ॥ १२ ॥ क्षियंतं त्वम-
क्षियंतं कृणोतीयति रेणुं मघवा समोहं । विभंजनुरगनिमौ इव
द्यौरुत स्तोतारं मघवा वसौ धात ॥ १३ ॥ अयं चक्रमिषणत्सूर्य-
स्य न्येतं शं रीरमात्ससृमाणं । आ कृष्ण ई जुहुराणो जिघति त्वचो
बुधे रजसो अस्य योनौ ॥ १४ ॥ असिक्वा यजमानो न होता

अ० ३. अ० ५. व० २३.] ॥ २७६ ॥ [म० ४. अ० २. सू० १७.]

नत् गिरिं शर्वसा वज्रं इष्णन् आविऽकृण्वानः सहसानः ओजः
वधीत् वृचं वज्रेण मन्दसानः सरन् आपः जर्वसा हतऽवृष्णीः ॥३॥
सुऽवीरः ते जनिता मन्यत द्यौः इन्द्रस्य कर्ता स्वपऽतमः भूत यः ई
जजान स्वयं सुऽवज्रं अनपऽच्युतं सदसः न भूमं ॥४॥ यः एकः इत्
च्यवयति प्रभूमं राजा कृष्टीनां पुरुऽहूतः इन्द्रः सत्यं एनं अनु विश्वे
मदन्ति रातिं देवस्य गृणतः मघोनः ॥५॥ २१॥ सचा सोमाः अभवन्
अस्य विश्वे सचा मदासः बृहतः मदिष्टाः सचा अभवः वसुऽपतिः
वसूनां दत्रे विश्वाः अधिथाः इन्द्र कृष्टीः ॥६॥ त्वं अध प्रथमं जाय-
मानः अमे विश्वाः अधिथाः इन्द्र कृष्टीः त्वं प्रति प्रऽवतः आऽश-
यानं अहिं वज्रेण मघऽवन् वि वृश्चः ॥७॥ सचाऽहनं दधृषिं तुमं
इन्द्रं महां अपारं वृषभं सुऽवज्रं हन्ता यः वृचं सनिता उत वाजं दा-
ता मघानि मघऽवा सुऽराधाः ॥८॥ अयं वृतः चातयते संऽईचीः
यः आजिषु मघऽवा ऋखे एकः अयं वाजं भरति यं सनोति अस्य
प्रियासः सख्ये स्याम ॥९॥ अयं ऋखे अध जयन् उत घ्नन् अयं उत
प्र कृणुते युधा गाः यदा सत्यं कृणुते मन्युं इन्द्रः विश्वं दृहं भयते ए-
जत् अस्मात् ॥१०॥ २२॥ सं इन्द्रः गाः अजयत् सं हिरण्या सं अश्वि-
या मघऽवा यः ह पूर्वीः एभिः नृऽभिः नृऽतमः अस्य शकैः रायः
विऽभक्ता संऽभरः च वस्वः ॥११॥ कियत् स्वित् इन्द्रः अधि एति
मातुः कियत् पितुः जनितुः यः जजान यः अस्य शुष्मं मुहुकैः इ-
यति वातः न जूतः स्तनयत्ऽभिः अभैः ॥१२॥ क्षियंतं त्वं अक्षियंतं
कृणोति इयति रेणुं मघऽवा संऽओहं विऽभं जनुः अशनिमान-
ऽइव द्यौः उत स्तोतारं मघऽवा वसौ धात् ॥१३॥ अयं चक्रं इष्णत्
सूर्यस्य नि एतं शं रीरमत् ससृमाणां आ कृष्णः ई जुहुराणः जिघर्ति
त्वचः बुधे रजसः अस्य योनौ ॥१४॥ असिक्त्वां यजमानः न होता

अ० ३. अ० ५. व० २५.]   ॥ २७७ ॥   [म० ४. अ० २. सू० १८.

॥ १५ ॥ २३ ॥ ग॒व्यं॒त॒ इ॒न्द्र॒ स॒ख्या॒य॒ वि॒प्रा॒ अ॒श्व॒य॒न्तो॒ वृ॒ष॒णं॒ वा॒-
ज॒र्य॒तः । ज॒नी॒य॒न्तो॒ ज॒नि॒दाम॒क्षि॒तो॒ति॒मा॒ च्या॒व॒या॒मोऽव॒ते न
को॒शं ॥ १६ ॥ चा॒ता नो॒ वो॒धि॒ द॒ह॒शान॒ आ॒पि॒र॒भि॒ख्या॒ता
म॒डि॒ता सो॒म्यानां॑ । स॒खा पि॒ता पि॒तृ॒तमः॑ पि॒तृ॒णां क॒र्त॑मु
लो॒कमु॒श॒ते व॒यो॒धाः ॥ १७ ॥ स॒खी॒य॒ताम॒वि॒ता वो॒धि॒ स॒खा
गृ॒णान॒ इ॒न्द्र॒ स्तु॒वते॒ वयो॑ धाः । व॒यं ह्या ते॑ च॒क॒मा स॒बाध॑
आ॒भिः श॒मी॒भिर्म॒हय॑त इ॒न्द्र ॥ १८ ॥ स्तु॒त इ॒न्द्रो म॒घवा॒ यइ॑ वृ॒चा
भू॒री॒ण्येको॑ अ॒प्रती॒नि ह॑न्ति । अ॒स्य प्रि॒यो ज॒रि॒ता यस्य॑ श॒र्मन्-
कि॒र्दे॒वा वा॒रय॑न्त॒ न म॒र्ताः ॥ १९ ॥ ए॒वा न॒ इ॒न्द्रो म॒घवा॑ वि॒-
र॒ष्णी क॑र॒त्स॒त्या च॑र्ष॒णीधृ॑द॒न॒र्वा । त्वं रा॒जा ज॒नुषा॑ धे॒ह्य॒स्मे
अ॒धि श्व॒वो मा॒हि॒नं॒ यज्ज॑रि॒त्रे ॥ २० ॥ नू॒ षु॒त इ॒न्द्र॒ नू॒ गृ॒णान॑
इ॒षं ज॑रि॒त्रे न॒द्योऽ॒न पी॑पेः । अ॒का॒रि ते॒ ह॒रि॒वो ब॒ह्व॒ नर्थ॑
धि॒या स्या॑म र॒थ्यः स॒दा॒साः ॥ २१ ॥ २४ ॥

314   ॥ १८ ॥ १-१३ संवाद इन्द्रादिति वामदेवानां ॥ चिष्टुष ॥

॥ १८ ॥ अ॒यं प॑न्था॒ अ॒नु॒वि॒त्तः पु॒रा॒णो य॒तो दे॒वा उ॒द॒जा-
य॑न्त॒ वि॒श्वे । अ॒त॒श्चि॒दा ज॑निषीष्ट॒ प्रवृ॑द्धो॒ मा मा॒तर॑म॒मुया॑
प॒त्त॒वे कः ॥ १ ॥ ना॒ह॒म॒तो नि॒र॒या दु॒र्ग॒हे॒त॒त्ति॒र॒श्च॒ता पा॒र्श्व-
न्नि॒र्ग॒मा॒णि । ब॒हूनि॑ मे॒ अ॒कृ॒ता क॒र्त्त॒ानि॒ यु॒ध्यं त्वे॒न सं त्वे॒न
पृ॒च्छे ॥ २ ॥ प॒रा॒य॒ती मा॒तर॑म॒न्व॒च॒ष्ट न॒ नानु॑ गा॒न्यनु॑ नू॒ गं-
मा॒नि । त्व॒ष्टुर्गृ॑हे अ॒पि॒ब॒त्सो॒ममि॑न्द्रः श॒त॒ध॒न्यं च॒म्बोः सु॒तस्य॑
॥ ३ ॥ किं स॒ ऋ॒ध॒ङ्कृ॒णव॒द्यं स॒हस्रं॑ मा॒सो ज॒भारं॑ श॒रद॑श्च
पू॒र्वीः । न॒ही न्व॑स्य प्र॒ति॒मा॒न॒म॒स्त्यन्त॑र्जा॒तेषू॒त ये ज॑नि॒त्वाः
॥ ४ ॥ अ॒व॒द्यमि॑व॒ मन्य॑माना॒ गुहा॑क॒रि॒द्र मा॒ता वी॒र्य॑णा॒ नृ॒ष्टं ।
अ॒थोद॑स्थात्स्व॒यम॑त्कं॒ वसा॑न् आ॒ रोद॑सी अ॒पृ॒णाज्जा॑यमानः

॥१५॥२३॥ ग॒व्यंतः इ॒न्द्रं स॒ख्याय॑ वि॒प्राः अ॒श्वऽयंतः॑ वृ॒षणं॑ वा॒जयंतः॑
 ज॒निऽयंतः॑ ज॒निऽदां॑ अ॒क्षितऽऊ॒तिं आ॒च्य॒व॒यामः॑ अ॒व॒ते न को॒शं
 ॥१६॥ चा॒ता नः॒ बो॒धि द॒दृशानः॑ आ॒पिः अ॒भिऽख्या॒ता म॒र्दिता॑
 सो॒म्यानां॑ स॒खा पि॒ता पि॒तृऽत॑मः पि॒तॄणां॑ क॒र्ता ई॒ ऊं लो॒कं उ॒-
 श॒ते व॒योऽधाः॑ ॥१७॥ स॒खिऽय॒तां अ॒वि॒ता बो॒धि स॒खा गृ॒णानः॑
 इ॒न्द्र स्तु॒व॒ते व॒यः धाः॒ व॒यं हि आ॒ ते च॒कृम॑ स॒ऽबाधः॑ आ॒भिः श॒मी-
 भिः म॒हयंतः॑ इ॒न्द्र ॥१८॥ स्तु॒तः इ॒न्द्रः म॒घऽवा॑ यत् ह॒ वृ॒त्रा भू॒रीणि॑ एकः
 अ॒प्र॒ती नि॒हंति॑ अ॒स्य प्रि॒यः ज॒रि॒ता यस्य॑ श॒र्मे न॒ किः दे॒वाः वा॒-
 रयंत॑ न म॒र्ताः ॥१९॥ ए॒व नः॒ इ॒न्द्रः म॒घऽवा॑ वि॒ऽर॒प्णी क॑रत् स॒त्या
 च॒र्षणिऽधृ॑त् अ॒न॒र्वा त्वं रा॒जा ज॒नुषां॑ धेहि अ॒स्मे अ॒धि अ॒वः मा॒-
 हि॒नं यत् ज॒रि॒त्रे ॥२०॥ नु स्तु॒तः इ॒न्द्र नु॑ गृ॒णानः॑ इ॒षं ज॒रि॒त्रे न॒द्यः न
 पी॒पेः अ॒का॒रि॒ते ह॒रिऽवः॑ ब्र॒ह्म न॒व्यं धि॒या स्या॒म र॒थ्यः स॒दाऽसाः॑
 ॥ २१ ॥ २४ ॥

॥१८॥ अ॒यं पं॒थाः अ॒नुऽवि॒तः पु॒रा॒णः यतः॑ दे॒वाः उ॒तऽअ॒जा॒यंत॑
 वि॒श्वे अ॒तः चि॒त् आ ज॒नि॒षी॒ष्ट प्रऽवृ॒द्धः मा मा॒तरं॑ अ॒मुया॑ प॒त्नवे॑
 कः ॥१॥ न अ॒हं अ॒तः निः अ॒य॒दुऽग॒हा ए॒तत् ति॒रश्च॒ता पा॒र्श्वात्
 निः ग॒मा॒नि ब॒हूनि॑ मे अ॒कृ॒ता क॒र्त्त॒नी॒नियु॒ध्यै त्वे॒न सं त्वे॒न पृ॒च्छे ॥२॥
 प॒राऽय॒ती मा॒तरं॑ अ॒नु अ॒च॒ष्ट न॒न अ॒नु गा॒नि अ॒नु नु॑ ग॒मा॒नि त्व॒ष्टुः
 गृ॒हे अ॒पि॒व॒त् सोमं॑ इ॒न्द्रः श॒तऽध॒न्यं च॒म्बोः सु॒तस्य॑ ॥३॥ किं सः अ॒-
 ध॒क् कृ॒णव॒त् यं स॒हस्रं॑ मा॒सः ज॒भारं॑ श॒रदः॑ च॒ पूर्वीः न॒हि नु॑ अ॒स्य
 प्र॒तिऽमा॒नं अ॒स्ति अ॒तः जा॒तेषु॑ उ॒त ये ज॒निऽत्वाः॑ ॥४॥ अ॒व॒द्यं-
 ऽइ॒व म॒न्य॒मा॒ना गु॒हा अ॒कः इ॒न्द्र मा॒ता वी॒र्ये॒ण निऽअ॒ष्टं अ॒थ उ॒त
 अ॒स्था॒त् स्व॒यं अ॒र्त्क व॒सानः॑ आ॒ रोद॑सी अ॒पू॒णात् जा॒य॒मानः॑

॥ ५ ॥ २५ ॥ एता अर्षत्यललाभवतीर्भृतावरीरिव संक्रोशमा-
नाः । एता वि पृच्छ किमिदं भनन्ति कमापो अद्रि परिधिं
रुजन्ति ॥ ६ ॥ किमु प्विदस्मै निविदो भनतिद्रस्यावद्यं दिधिषन्त
आपः । ममेतान्पुत्रो महता वधेन वृत्रं जघन्वाँ असृजद्वि
सिंधून् ॥ ७ ॥ ममच्चन त्वा युवतिः परास ममच्चन त्वा कुषवा
जगार । ममच्चिदापः शिशवे ममृक्षुर्ममच्चिदिद्रः सहसोद-
तिष्ठत् ॥ ८ ॥ ममच्चन ते मघवन्थसो निविविध्वाँ अप हनू
जघान । अथा निविद्ध उत्तरो बभूवाञ्छिरो दासस्य सं पि-
ण्वधेन ॥ ९ ॥ गृष्टिः संसूव स्थविरं तवागामनाधृषं वृषभं
तुममिद्र । अरीं वत्सं चरथाय माता स्वयं गातुं तन्व
इच्छमानं ॥ १० ॥ उत माता महिषमन्ववेनदमी त्वा जहति
पुत्र देवाः । अथाब्रवीवृत्रमिद्रो हनिष्यन्त्सखे विष्णो वितरं
वि क्रमस्व ॥ ११ ॥ कस्ते मातरं विधवामचक्रच्छयुं कस्त्वाम-
जिघांसुचरतं । कस्ते देवो अधि माडीक आसीद्यत्माक्षिणाः
पितरं पाद्गृह्य ॥ १२ ॥ अवन्त्या शुन आचारिणं पेचे न देवेषु
विविदे मर्दितारं । अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो
मध्वा जभार ॥ १३ ॥ २६ ॥ ५ ॥

॥ १९ ॥ एवा त्वामिद्र वज्रिन्नच विश्वे देवासः सुहवास
जमाः । महामुभे रोदसी वृद्धमृष्वं निरेकमिद्धृणते वृत्रहत्ये
॥ १ ॥ अवासृजन्तं जिवयो न देवा भुवः सम्राठिद्र सत्ययो-
निः । अहन्नहिं परिशयानमर्णः प्र वर्तनीरदो विश्वधेनाः ॥ २ ॥
अतृष्णुवन्तं वियतमबुध्यमबुध्यमानं सुषुपाणमिद्र । सप्त प्रति
प्रवत आशयानमहिं वज्रेण वि रिणा अपर्वन् ॥ ३ ॥ अक्षो-

॥ ५ ॥ २५ ॥ ए॒ताः अ॒र्ष॒ति अ॒ल॒लाऽभ॒व॒न्तीः ऋ॒त॒व॒रीःऽइ॒व संऽक्रो-
 श॒मा॒नाः ए॒ताः वि पृ॒च्छ किं इ॒दं भ॒न॒न्ति कं आ॒पः अ॒द्रिं प॒रिऽधिं
 रु॒ज॒न्ति ॥ ६ ॥ किं जुं॑ स्वि॒त् अ॒स्मै निऽवि॒दः भ॒न॒न्त इ॒द्रस्य अ॒व॒द्यं
 दि॒धि॒ष॒न्ते आ॒पः म॒म ए॒तान् पु॒त्रः म॒ह॒ता व॒धेन वृ॒त्रं ज॒घ॒न्वान् अ-
 सृ॒ज॒त् वि॒सिं॒धून् ॥ ७ ॥ म॒म॒त् च॒न॒त्वा यु॒व॒तिः प॒राऽआ॒मं म॒म॒त् च॒न
 त्वा कु॒ष॒वा ज॒गारं म॒म॒त् चि॒त् आ॒पः शि॒श॒वे म॒मृ॒ज्युः म॒म॒त् चि॒त्
 इ॒द्रः स॒ह॒सा उ॒त् अ॒ति॒ष्ठ॒त् ॥ ८ ॥ म॒म॒त् च॒न॒ते म॒घऽव॒न् विऽअ॒सः
 निऽवि॒वि॒ध्वान् अ॒पं ह॒नू ज॒घान् अ॒ध निऽवि॒द्धः उ॒त्ऽत॒रः वृ-
 भू॒वान् शि॒रः दा॒सस्य॑ सं पि॒णक् व॒धेन ॥ ९ ॥ गृ॒ष्टिः स॒सू॒व स्थ॒वि॒रं
 त॒वा॒गां अ॒ना॒धृ॒थं वृ॒ष॒भं तु॒म्रं इ॒द्रं अ॒री॒हं व॒त्सं च॒र॒थाय॑ मा॒ता
 स्व॒यं गा॒तुं त॒न्वे इ॒च्छ॒मानं ॥ १० ॥ उ॒त् मा॒ता म॒हि॒षं अ॒नु अ॒वे॒न॒त्
 अ॒मी॒त्वा ज॒ह॒ति पु॒त्र दे॒वाः अ॒थ अ॒ब्र॒वी॒त् वृ॒त्रं इ॒द्रः ह॒नि॒ष्यन् स॒खे
 वि॒ष्णो॒ विऽत॒रं वि॒क्रम॒स्व ॥ ११ ॥ कः ते मा॒तरं॑ वि॒ध॒वा अ॒च॒क्रा॒त्
 श॒युं कः त्वां अ॒जि॒घांस॒त् च॒र॒तं कः ते दे॒वः अ॒धि मा॒डी॒के आ॒सी॒त्
 य॒त् प्र अ॒क्षि॒णाः पि॒तरं॑ पा॒दुऽगृ॒ह्य ॥ १२ ॥ अ॒व॒र्त्या षु॒नः आ॒चा॒णि
 पे॒चे न॒दे॒वेषु॑ वि॒वि॒दे म॒डि॒तारं॑ अ॒प॒श्यं जा॒यां अ॒म॒ही॒य॒मा॒नां अ॒ध
 मे श्ये॒नः म॒धु आ ज॒भा॒र ॥ १३ ॥ २६ ॥ ५ ॥

॥ १९ ॥ ए॒व त्वां इ॒द्र व॒ज्रि॒न् अ॒ब्र वि॒श्वे दे॒वासः सुऽह॒वा॒सः ऊ॒माः
 म॒हां उ॒भे रो॒द॒सी वृ॒द्धं ऋ॒ष्वं निः ए॒कं इ॒त् वृ॒ण॒ते वृ॒त्रऽह॒त्ये ॥ १ ॥
 अ॒व अ॒सृ॒ज॒न्त जि॒व॒यः न॒ दे॒वाः भु॒वः संऽरा॒ट् इ॒द्र स॒त्यऽयो॒निः अ-
 ह॒न् अ॒हिं प॒रिऽश॒या॒नं अ॒णीः प्र॒व॒र्त॒नीः अ॒र॒ट् वि॒श्वऽधे॒नाः ॥ २ ॥
 अ॒तृ॒ष्णु॒वंतं विऽय॒तं अ॒बु॒ध्यं अ॒बु॒ध्य॒मानं सु॒सु॒पा॒नं इ॒द्र स॒प्र प्र॒ति
 प्रऽव॒तः आऽश॒या॒नं अ॒हिं व॒ज्रेण॑ वि॒रि॒णाः अ॒प॒र्वन् ॥ ३ ॥ अ॒क्षो-

दयच्छवसा क्षामं बुधं वारुणं वातस्तविषीभिरिन्द्रः । हृद्भा
 न्यीभ्रादुगमान् ओजोऽवाभिनत्ककुभः पर्वतानां ॥ ४ ॥ अभि
 प्र ददुर्जनयो न गर्भं रथा इव प्र ययुः साकमद्रयः । अतर्पयो
 विसृतं उन्न ऊर्मीन्त्वं वृताँ अरिणा इन्द्र सिधून ॥ ५ ॥ १ ॥ त्वं
 महीमवनिं विश्वधेनां तूवीतये वय्याय क्षरंती । अरमयो
 नमसैजदराः सुतरणाँ अकृणोरिन्द्र सिधून ॥ ६ ॥ प्रायुवो न-
 भन्वोऽन वक्त्रा ध्वसा अपिन्वद्युवतीर्चतज्ञाः । धन्वान्यजौ
 अपृणक्तृषाणाँ अधोगिन्द्रः स्तर्योऽदंसुपत्नीः ॥ ७ ॥ पूर्वीरु-
 षसः शरदश्च गृता वृत्रं जघन्वाँ असृजद्वि सिधून । परिष्ठिता
 अतृणद्वधानाः सीरा इन्द्रः सवितवे पृथिव्या ॥ ८ ॥ वग्नीभिः
 पुत्रमपुवो अदानं निवेशनाद्वरिव आ जभर्ये । व्यं१धो अ-
 ख्यदहिमाददानो निर्भूदखच्छित्समरंत पर्व ॥ ९ ॥ प्र ते पूर्वी-
 णि करणानि विप्राविद्धाँ आह विद्रुपे करांसि । यथायथा
 वृष्ण्यानि स्वगृतापांसि राजन्नर्याविवेषीः ॥ १० ॥ नू द्रुत इन्द्र
 नू गृणान इषं जरिचे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो
 ब्रह्म नर्यं धिया स्याम रुथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ २० ॥ आ न इन्द्रो दूरादा न आसादभिष्टिकृदवसे यास-
 द्युयः । ओजिष्ठेभिर्नृपतिर्वज्रबाहुः संगे समत्सु तूर्वणिः पृत-
 न्यून ॥ १ ॥ आ न इन्द्रो हरिभिर्यात्वच्छावाचीनोऽवसे राधसे
 च । तिष्ठाति वज्री मघवा विरप्शीमं यज्ञमनु नो वाजसा-
 ती ॥ २ ॥ इमं यज्ञं त्वमस्माकमिन्द्र पुरो दधत्सनिष्पसि क्रतु
 नः । श्वमीव वज्रिन्त्सनये धनानां त्वया वयमर्य आजिं

दयत् शवसा क्षाम बुधं वाः न वातः तविषीभिः इंद्रः दृष्ट्वा नि
 औभात् उशमानः ओजः अव अभिनत् ककुभः पर्वतानां ॥ ४ ॥
 अभि प्र दद्रुः जनयः न गर्भं रथाः ऽ इव प्र ययुः साकं अद्रयः अत-
 र्पयः वि ऽ सृतः उज्जः ऊर्मीनित्वं वृतान् अरिणाः इंद्र सिंधून् ॥ ५ ॥ १ ॥
 त्वं मही अवनिं विश्व ऽ धेनां तुर्वीतये वय्याय क्षरंती अरमयः न-
 मसा एजत अर्णः सु ऽ तरणान् अकृणोः इंद्र सिंधून् ॥ ६ ॥ प्र अयुवः
 नभन्वः न वक्त्राः ध्वसाः अपिन्वत् युवतीः ऋत ऽ ज्ञाः धन्वानि
 अजान् अपृणक् तृषाणान् अधोक् इंद्रः स्तर्यैः दं ऽ सुपत्नीः ॥ ७ ॥
 पूर्वीः उषसः शरदः च गूर्ताः वृचं जघन्वान् असृजत् वि सिंधून्
 परि ऽ स्थिताः अतृणत् बद्धधानाः सीराः इंद्रः सवितवे पृथिव्या
 ॥ ८ ॥ वम्रीभिः पुत्रं अयुवः अदानं नि ऽ वेशनात् हरि ऽ वः आ ज-
 भर्षे वि अंधः अख्यत् अहिं आ ऽ ददानः निः भूत् उख ऽ छित सं
 अरंत पर्व ॥ ९ ॥ प्र ते पूर्वाणि करणानि विप्र आ ऽ विद्वान् आह
 विदुषे करांसि यथा ऽ यथा वृष्ण्यानि स्व ऽ गूर्ता अपांसि राजन्
 नयीं अविवेषीः ॥ १० ॥ नु स्तुतः इंद्र नु गृणानः इषं जरित्रे नद्यः न
 पीपेः अकारिते हरि ऽ वः ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदा ऽ साः
 ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ २० ॥ आ नः इंद्रः दूरात् आ नः आसात् अभिष्टि ऽ कृत अवसे
 यासत् उयः ओजिष्ठेभिः नृ ऽ पतिः वज्र ऽ बाहुः सं ऽ गे समत ऽ सुतु-
 र्वणिः पृतन्यून ॥ १ ॥ आ नः इंद्रः हरि ऽ भिः यातु अच्छ अर्वा चीनः
 अवसे राधसे च तिष्ठाति वज्री मघ ऽ वा वि ऽ रप्शी इमं यज्ञं अनु
 नः वाज ऽ सातौ ॥ २ ॥ इमं यज्ञं त्वं अस्माकं इंद्र पुरः दधत् सनिष्यसि
 क्रतुं नः श्वमी ऽ इव वज्रिन् सनये धनानां त्वया वयं अर्यः आजि

जयेम ॥३॥ उ॒श॒न्न॒ षु॒ णः॑ सु॒म॒ना॑ उ॒पा॒के सोम॑स्य नु सु॒षु॒तस्य॑
 स्व॒धा॒वः । पा॒ इ॒न्द्र॒ प्र॒ति॒भू॒तस्य॑ म॒ध्वः॒ स॒म॒ध॒सा म॒म॒दः पृ॒ष्ठेन॑
 ॥४॥ वि॒ यो र॑र॒ण्य ऋ॒षि॒भिर्न॑वे॒भिर्वृ॒क्षो न प॒क्कः॒ सृ॒ण्यो न जे॒ता ।
 म॒र्यो न यो॒षा॒म॒भि म॒न्य॒मा॒नोऽच्छा॑ वि॒व॒क्त्रि पु॒रु॒हू॒तमि॒न्द्र
 ॥५॥३॥ गि॒रिर्न॑ यः स्व॒त॒वाँ ऋ॒ष्व इ॒न्द्रः॒ स॒ना॒दे॒व स॒ह॒से जा॒त
 उ॒यः । आ॒र्त॒ता व॒ज्रं॒ स्य॒वि॒रं न भी॒म उ॒न्ने॒व को॒शं व॒सु॒ना न्यृ॒ष्टं
 ॥६॥ न य॒स्य व॒र्ता ज॒नु॒षा न्व॒स्ति न रा॒ध॒स आ॒म॒री॒ता म॒घ॒
 स्य॑ । उ॒द्वा॒वृ॒षा॒णस्त॑वि॒षी॒व उ॒पा॒स्म॒भ्य द॒द्धि पु॒रु॒हू॒त रा॒यः ॥७॥
 ई॒क्षो रा॒यः क्षा॒य॒स्य च॑र्ष॒णी॒नामु॒त व॒ज्र॒म॒प॒व॒र्ता॒सि गो॒ना । शि॒
 क्षा॒न॒रः स॒मि॒षे॒षु प्र॒हा॒वा॒न्व॒स्वो रा॒शि॒म॒भिने॒ता॒सि भू॒रि ॥८॥
 क॒या त॒च्छृ॒ण्वे श॒च्या श॒चि॒ष्ठो य॒या कृ॒णो॒ति मु॒हु का चि॒हृ॒ष्वः ।
 पु॒रु दा॒गु॒षे वि॒च॒यि॒ष्ठो अ॒होऽथा॑ द॒धा॒ति द्र॒वि॒णं ज॒रि॒त्रे ॥९॥
 मा नो॑ म॒धी॒रा भ॑रा द॒द्धि त॒न्नः प्र॑ दा॒गु॒षे दा॒त॒वे भू॒रि य॒ज्ञे ।
 न॒व्ये दे॒ष्णे श॒स्ते अ॒स्मि॒न्त उ॒क्थे॑ प्र ब्र॒वाम॑ व॒यमि॒न्द्र स्तु॒वंतः
 ॥१०॥ नू॒ द्यु॒त इ॒न्द्र नू॒ गृ॒णान॑ इ॒षं ज॒रि॒त्रे न॒द्योऽन॑ पी॒पेः । अ॒
 का॒रि ते॑ ह॒रि॒वो ब॒ह्व न॒व्यं धि॒या स्या॑म र॒थ्यः स॒दा॒साः ॥११॥४॥

॥ २९ ॥ आ या॒त्वि॒न्द्रोऽव॑स॒ उप॑ न इ॒ह स्तु॒तः स॒ध॒मा॒द॒स्तु
 भू॒रः । वा॒वृ॒धा॒नस्त॑वि॒षी॒र्य॒स्य पू॒र्वी॒द्यौर्न॑ क्ष॒त्रम॒भिभू॑ति पु॒षा॒त
 ॥१॥ त॒स्ये॒दि॒ह स्त॑व॒ष्य वृ॒ष्ण॒या॒नि तु॒वि॒द्यु॒म॒स्य तु॒वि॒रा॒ध॒सो
 नू॒न । य॒स्य क॒र्तु॒र्वि॒द॒थ्योऽन॑ स॒मा॒द सा॒ह्यौ त॑रु॒चो अ॒भ्य॒स्ति
 कृ॒ष्टीः ॥२॥ आ या॒त्वि॒न्द्रो दि॒व आ॑ पृ॒थि॒व्या म॒क्षू स॒मु॒द्रा॒दु॒त वा॒
 पु॒री॒षा॒त । स्व॒र्ण॒रा॒द॒व॒से नो॑ म॒रु॒त्वा॒न्य॒रा॒व॒तो वा॒ स॒द॒ना॒द॒त॒स्य
 ॥३॥ स्थू॒र॒स्य रा॒यो बृ॒ह॒तो य ई॒शे त॑मु॒ ए॒वाम॑ वि॒द॒थे॒ष्वि॒न्द्र ।

जयेम॥३॥ उ॒शन॒ ऊँ॒ सु॒नः॒ सु॒ऽम॒नाः॒ उ॒पा॒के॒ सोम॑स्यनुसु॒ऽसु॒तस्य॑
 स्व॒धा॒ऽवः॒ पाः॒ इ॒न्द्र॒ प्र॒ति॒ऽभू॒तस्य॑ म॒ध्वः॒ सं॒ अ॒ध॒सा॒ म॒म॒दः॒ पृ॒ष्ठे॒न
 ॥४॥ वि॒यः॒ र॒प्शे॒ ऋ॒षि॒ऽभिः॒ न॒वे॒भिः॒ वृ॒क्षः॒ न॒ प॒क्कः॒ सृ॒ण्यः॒ न॒ जे॒ता
 म॒र्यैः॒ न॒ योषा॑ अभि॒मन्य॑मानः॒ अ॒च्छ॒ वि॒व॒कि॒पु॒रु॒ऽहू॒तं॒ इ॒न्द्र॑॥५॥३॥
 गि॒रिः॒ न॒ यः॒ स्व॒ऽत॒वान्॒ ऋ॒ष्वः॒ इ॒न्द्रः॒ स॒नात् ए॒व॒ सह॑से जा॒तः॒ उ॒यः॒
 आ॒ऽद॒र्ता॒ व॒ज्रं॒ स्थ॒वि॒रं॒ न॒ भी॒मः॒ उ॒द्गा॒ऽइ॒व॒ को॒शं॒ व॒सु॒ना॒ नि॒ऽऋ॒ष्टं
 ॥६॥ न॒ यस्य॑ व॒र्ता॒ ज॒नुषा॑ नु अ॒स्ति॒ न॒ रा॒ध॒सः॒ आ॒ऽम॒री॒ता॒ म॒घस्य॑
 उ॒त्ऽव॒वृ॒षा॒णः॒ त॒वि॒षी॒ऽवः॒ उ॒य॒ अ॒स्मभ्य॑ द॒द्धि॒ पु॒रु॒ऽहू॒त॒ रा॒यः॑ ॥७॥
 ई॒क्षे॒ रा॒यः॒ क्ष॒यस्य॑ च॒र्ष॒णी॒नां॒ उ॒त॒ व॒ज्रं॒ अ॒प॒ऽव॒र्ता॒ अ॒सि॒ गो॒नां॑ शि॒-
 क्षा॒ऽन॒रः॒ सं॒ऽइ॒धेषु॑ प्र॒हा॒ऽवा॒न॒ व॒स्वः॒ रा॒शिं॒ अ॒भि॒ऽने॒ता॒ अ॒सि॒ भू॒रि॑
 ॥८॥ क॒या॒ तत् शृ॒ण्वे॒ श॒च्या॒ श॒चि॒ष्ठः॒ य॒या॒ कृ॒णो॒ति॒ मुहु॑ का चि॒त्
 ऋ॒ष्वः॒ पु॒रु॒दा॒श्रु॒षे॒ वि॒ऽच॒यि॒ष्ठः॒ अ॒हं॒ अथ॑ द॒धा॒ति॒ द्र॒वि॒णं॒ ज॒रि॒त्रे
 ॥९॥ मा॒नः॒ म॒धीः॒ आ॒भ॒र॒ द॒द्धि॒ तत् नः॒ प्र॒दा॒श्रु॒षे॒ दा॒त॒वे॒ भू॒रि॒ यत् ते॒
 न॒व्ये॒ दे॒ष्णे॒ श॒स्ते॒ अ॒स्मिन् ते॒ उ॒क्थे॒ प्र॒ व॒वा॒म॒ व॒यं॒ इ॒न्द्र॒ स्तु॒वंतः॑ ॥१०॥
 नु॒स्तु॒तः॒ इ॒न्द्र॒ नु॒ गृ॒णा॒नः॒ इ॒षं॒ ज॒रि॒त्रे॒ न॒द्यः॒ न॒ पी॒पेः॒ अ॒का॒रि॒ ते॒ ह॒रि॒-
 ऽवः॒ ब्र॒ह्म॑ न॒व्यं॒ धि॒या॒ स्या॒म॒ र॒थ्यः॒ स॒दा॒ऽसाः॑ ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥२१॥ आ॒ या॒तु॒ इ॒न्द्रः॒ अ॒व॒से॒ उ॒प॒ नः॒ इ॒ह॒ स्तु॒तः॒ स॒ध॒ऽमा॒त् अ॒स्तु
 शू॒रः॒ व॒वृ॒धा॒नः॒ त॒वि॒षीः॒ यस्य॑ पू॒वीः॒ द्यौः॒ न॒ क्षु॒त्रं॒ अ॒भि॒ऽभू॒ति॒ पु॒षा॒त्
 ॥१॥ तस्य॑ इ॒त् इ॒ह॒ स्त॒व॒थ॒ वृ॒ष्ण्या॑नि तु॒वि॒ऽद्यु॒म्नस्य॑ तु॒वि॒ऽरा॒ध॒सः॒
 नृ॒न् यस्य॑ क॒र्तुः॒ वि॒द॒थ्यः॒ न॒ सं॒ऽरा॒ट् स॒ह्या॒न् त॒रु॒त्रः॒ अ॒भि॒ अ॒स्ति॒ कृ॒-
 द्धीः॑ ॥२॥ आ॒ या॒तु॒ इ॒न्द्रः॒ दि॒वः॒ आ॒ पृ॒थि॒व्याः॒ म॒क्षु॒ स॒मु॒द्रा॒त् उ॒त॒ वा॒
 पु॒री॒षा॒त् स्वः॑ऽन॒रा॒त् अ॒व॒से॒ नः॒ म॒रु॒त्वा॒न् प॒रा॒ऽव॒तः॒ वा॒ स॒द॒ना॒त्
 ऋ॒तस्य॑ ॥३॥ स्यू॒रस्य॑ रा॒यः॒ बृ॒ह॒तः॒ यः॒ ई॒शे॒ तं॒ ऊँ॒ स्त॒वा॒म॒ वि॒द॒थेषु॑ इ॒न्द्रं॑

यो वायुना जयति गोमतीषु प्र धृष्ण्या नयति वस्यो अच्छ
 ॥४॥ उप यो नमो नमसि स्तभायचियति वाचं जनयन्यजथै।
 चञ्जमानः पुरुवार उर्वथेरेदं कृषीत सदनेषु होता ॥५॥५॥
 धिषा यदि धिपरायंतः सरायान्मदतो अदिर्मागिजस्य गोहे।
 आ द्रोपाः पास्त्यस्य होता यो नो महान्मंत्ररणेषु वहिः
 ॥६॥ सचा यदी भावरस्य वृषाः मिपक्ति शुष्मः स्तुवते भराय।
 गुहा यदीमागिजस्य गोहे प्र यद्विये प्रायमे मदाय ॥७॥ वि
 यद्वरामि पर्वतस्य वृषे पयोभिर्जिन्वे अपां जवामि। वि-
 दत्तारस्य गवयस्य गोहे यदी वाजाय मुध्योऽवहति ॥८॥ भद्रा
 ते हस्ता मुकृतात पाणी प्रयंतारा स्तुवते राध इन्द्र। का ते
 निपत्तिः किमु नो समत्ति किं नोदद् हर्षमे दातवा उ ॥९॥
 एवा वस्व इन्द्रः सत्यः सम्राट्ता वृचं वरिवः पूरवे कः। पुरुष्टुत
 क्रत्वा नः गग्धि रायो भक्षीय तेऽवसो दिव्यस्य ॥१०॥ नृ एत
 इन्द्र नृ गृणान इषं जरिचे नद्योऽन पीपेः। अकारि ते हरिवो
 ब्रह्म नय्य धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥ ६ ॥ २ ॥

॥२२॥ यन्न इन्द्रो जुजुपे यच्च वहि तन्नो महान्करति शुष्म्या
 चित्। ब्रह्म स्तोमं मघवा सोममुक्था यो अग्मानं शवसा
 विभ्रदेति ॥१॥ वृषा वृषधिं चतुरथिमस्यनुपो बाहुभ्यां नृतमः
 शचीवान्। थिये परुष्णीमुपमाण ऊर्णा यस्याः पर्वणि
 सख्याय विथ्ये ॥२॥ यो देवो देवतमो जायमानो महो वाजे-
 भिर्महद्भिश्च शुष्मैः। दधानो वज्र बाहोरुगंतं द्याममेन
 रेजयत्प्र भूम ॥३॥ विश्वा रोधांसि प्रवतश्च पूर्वीर्द्यौर्जृष्वाज्ज-
 निमन्त्रेजत् द्याः। आ मातरा भरति शुष्म्या गोर्नृवत्परि-

यः वा॒युना॑ जय॑ति गोऽम॑तीषु प्र धृ॒ष्णुऽया नय॑ति वस्यः अ॒च्छ
॥४॥ उप॑ यः नमः नम॑सि स्त॒भा॒यन् इय॑ति वाचं ज॒नय॑न् यज॑ध्ये
ञ्ज॒सानः पु॒रुऽवारः उ॒क्थैः आ इ॒न्द्रं कृ॑ण्वीत॒ स॒दनेषु॑ होता ॥५॥५॥
धि॒षा यदि॑ धि॒षण्य॑तः स॒रणान् स॒दतः अ॒द्रिं औ॒शि॒जस्य॑ गोहे
आ दुरो॑षाः पा॒स्त्यस्य॑ होता॑ यः नः म॒हान् संऽवर॑णेषु वह्निः ॥६॥
स॒त्रा यत् ई॒भा॒र्वर॑स्य वृ॒ष्णः सि॒सं॒क्ति शु॒ष्मः स्तु॒वते॒ भरा॑य गुहा॑ यत्
ई औ॒शि॒जस्य॑ गोहे प्र यत् धि॒ये प्र अ॒यसे॑ मदा॑य ॥७॥ वि॒यत् वरा॑-
सि पर्व॑तस्य वृ॒ण्वे पयः॑ऽभिः जि॒न्वे अ॒पां जवा॑सि वि॒दत् गौ॒रस्य॑
ग॒व॒यस्य॑ गोहे यदि॑ वाजा॑य सु॒ऽध्यः वह॑ति ॥८॥ भ॒द्रा ते॒ हस्ता॑ सु॒-
ऽकृ॒ता उ॒त पा॒णी प्रऽय॑न्तारा॑ स्तु॒वते राधः॑ इ॒न्द्र का ते॒ निऽसं॒त्तिः
किं ऊं नो म॒म॒सि किं न उ॒तऽउ॒त ऊं ह॒र्षसे॑ दात॒वै ऊं ॥९॥ ए॒व
वस्वः॑ इ॒न्द्रः स॒त्यः संऽरा॒द् ह॑न्ता वृ॒त्रं वरि॑वः पू॒र्वे कः० पु॒रुऽस्तु॒त
क्र॒त्वा नः श॒ग्धि रा॒यः भ॒क्षी॒य ते अ॒वसः॑ दै॒व्यस्य॑ ॥१०॥ नु स्तु॒तः इ॒न्द्र
नु गृ॒णानः॑ इ॒षं ज॒रि॒त्रे न॒द्यः न पी॒पेः० अ॒का॒रि ते॒ हरि॑ऽवः ब्र॒ह्म न॒व्यं
धि॒या स्या॑म र॒थ्यः स॒दाऽसाः ॥ ११ ॥ ६ ॥ २ ॥

॥२२॥ यत् नः इ॒न्द्रः जु॒जुषे॑ यत् च॒ वष्टि॑ तत् नः म॒हान् क॒रति॑ शु॒ष्मी
आ चि॒त् ब्र॒ह्म स्तो॒मं म॒घऽवा सो॒मं उ॒क्था यः अ॒श्मानं॑ शर्व॑सा वि॒-
भ्र॒त् एति॑ ॥१॥ वृ॒षा वृ॒षं धिं च॒तुःऽअ॒श्रिं अ॒स्यन् उ॒यः बा॒हुऽभ्यां
नृऽत॑मः श॒चीऽवा॒न् श्रि॒ये प॒रु॒ष्णी उ॒षमा॑णः ऊ॒र्णा यस्याः॑ प॒र्वी-
णि स॒ख्याय॑ वि॒व्ये ॥२॥ यः दे॒वः दे॒वऽत॑मः जा॒यमानः॑ म॒हः वा॒जेभिः॑
म॒हत्त॑ऽभिः च॒ शु॒ष्मैः द॒धानः॑ वज्रं॑ बा॒होः उ॒श॑न्तं द्यां अ॒मेन॑ रे॒जय॑त्
प्रभू॑म ॥३॥ वि॒श्वं रो॒धं सि॒ प्रऽव॑तः च॒ पू॒र्वीः द्यौः ऋ॒ष्वात् जनि॑-
मन् रे॒जत॑ क्षाः आ मा॒तरा॑ भ॒रति॑ शु॒ष्मी आ गोः॑ नृऽव॑त् परि॒-

अ० ३. अ० ६. व० ९.] ॥ २८२ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० २३.

ज्मन्त्रोनुवंत॒ वाताः ॥ ४ ॥ ता तू तं इन्द्र॒ महतो॒ महानि॒ विश्वे-
ष्वित्सर्व॑नेषु प्र॒वाच्या । यच्छूर॒ धृष्णो॒ धृषता॒ दधृष्वानहिं॑
वज्रै॑ण॒ शवसा॑विवेपीः ॥ ५ ॥ ७ ॥ ता तू ते॒ सत्या॒ तुवि॒नृम्ण॒
विश्वा॒ प्र धे॒नवः॑ सि॒स्रते॒ वृष्णा॒ ऊधः॑ । अधा॑ ह॒ त्ववृष॑म॒णो
भिया॑नाः प्र॒ सि॒धवो॒ जवसा॑ च॒क्रम॑न्त ॥ ६ ॥ अत्रा॑ह॒ ते हरि॑-
व॒स्ता उ॒ दे॒वीरवो॑भिरि॒न्द्र स्त॒वंत॒ स्वसा॑रः । यत्सी॒मनु॒ प्र मु॒चो
व॒द्धा॒ना दी॒र्घाम॑नु॒ प्रसि॑तिं॒ स्यंद॑य॒थ्यै ॥ ७ ॥ पि॒पी॒क्रे अ॒शु-
र्मद्यो॒ न सि॑धुरा॒ त्वा श॒मी श॑श॒मान॑स्य॒ शक्तिः॑ । अ॒स्म॒द्य॒क्शु-
शुचा॑नस्य॒ यम्या॒ आ॒शुर्न॒ र॒थि॒मं तु॒व्यो॒ज॒सं गोः ॥ ८ ॥ अ॒स्मे
व॒र्षि॒ष्ठा कृ॑णुहि॒ ज्येष्ठा॑ नृ॒म्णानि॑ स॒त्रा स॒हुरे॒ सहा॑सि । अ॒स्मभ्य॑
वृ॒त्रा मु॒हना॑नि रं॒धि ज॒हि व॒धर्व॑नु॒षो म॒र्त्यस्य॑ ॥ ९ ॥ अ॒स्माक॑मि॒त्सु
शृ॑णुहि॒ त्वमि॑द्रा॒स्मभ्य॑ चि॒त्राँ उप॑ मा॒हि वा॒जान् । अ॒स्मभ्य॑
वि॒श्वा इ॒षणः॑ पु॒र॒धीर॑स्माकं॒ सु म॑घव॒न्बोधि॑ गो॒दाः ॥ १० ॥ नू
ष्टुत॑ इन्द्र॒ नू गृ॑णान॒ इषं॑ ज॒रि॒त्रे न॒द्यो॒ऽन पी॑पेः । अ॒कारि॑ ते
हरि॒वो ब्र॒ह्म न॒व्यं धि॒या स्या॑म॒ रथ्यः॑ सदा॒साः ॥ ११ ॥ ८ ॥

319

॥ २३ ॥ १ ११ वामदेवः ॥ १-७. ११ इन्द्रः । ८-१० इन्द्र चतदेवो वा ॥ चिष्टुप ॥

॥ २३ ॥ क॒था म॒हाम॑वृ॒ध॒त्कस्य॑ होतु॒र्यज्ञं॑ जु॒षा॒णो अ॒भि सो-
म॒मू॒धः । पि॒व॒न्नु॒शा॒नो जु॒षमा॑णो अ॒धो व॒व॒क्ष्य॒ च॒ष्ट्वः शु॒चते॑
धना॑य ॥ १ ॥ को अ॒स्य वी॒रः स॒ध॒माद॑माप॒ समानं॑ श॒ सुम॑तिभिः
को अ॒स्य । क॒द॒स्य चि॒त्रं चि॑किते॒ कदू॑ती वृ॒धे भु॑व॒च्छ॒शमा॑-
नस्य॒ यज्योः॑ ॥ २ ॥ क॒था शृ॑णोति हू॒यमा॑नमि॒न्द्रः क॒था शृ॑ण्व॒न्-
व॒साम॑स्य वेद । का अ॒स्य पू॒र्वीरु॑प॒मात॑यो ह॒ कथे॑नमाहुः प-
पु॒रिं ज॒रि॒त्रे ॥ ३ ॥ क॒था स॒वाधः॑ श॒शमा॑नो अ॒स्य न॑श॒द्भि द्र॑वि॒णं
दी॒ध्या॒नः । दे॒वो भु॑व॒न्बवे॑दा म॒ च॒ताना॑ नमो॒ जगृ॑भ्वाँ अ॒भि

ऽज्मन् नो॒नु॒वंत॒ वा॒ताः ॥ ४ ॥ ता तु ते इ॒न्द्र॒ मह॒तः॒ महानि॒ विश्वेषु॒
 इत्सर्व॑नेषु प्र॒ऽवा॒च्या यत् श्रू॒र॒ धृ॒ष्णो॒ धृ॒ष॒ता द॒धृ॒ष्वान् अहिं॑ व॒
 ज्रेण॑ शर्वसा अ॒वि॒वे॒षीः ॥ ५ ॥ ७ ॥ ता तु ते स॒त्या तु॒वि॒ऽनृ॒म्ण॒ विश्वा॑
 प्र धे॒नवः॑ सि॒स्र॒ते वृ॒णाः ऊ॒धः अ॒ध॒ ह॒ त्वत् वृ॒ष॒ऽम॒नः॒ भि॒या॒नाः प्र
 सि॒ध॒वः ज॒र्वसा॑ च॒क्र॒म॒न्त॒ ॥ ६ ॥ अ॒त्र अ॒हं ते॒ ह॒रि॒ऽवः॒ ताः ऊं दे॒वीः
 अ॒वः॒ऽभिः॒ इ॒न्द्र॒ स्त॒वंत॒ स्व॒सा॒रः यत् सी॒ अनु॑ प्र मु॒चः ब॒द्ध॒धा॒नाः दी॒
 र्घा अनु॑ प्र॒ऽसि॒तिं॒ स्यं॒द॒य॒ध्वै ॥ ७ ॥ पि॒पी॒ळे अ॒ंशुः म॒द्यः न सि॒धुः आ
 त्वा श॒मी श॒श॒मा॒नस्य॑ श॒क्तिः अ॒स्म॒द्यक् शु॒श्रु॒चान॑स्य॒ य॒म्याः आ॒
 श्रुः न र॒श्मिं॑ तु॒वि॒ऽओ॒ज॒सं गोः ॥ ८ ॥ अ॒स्मे॒ वर्षि॑ष्ठा कृ॒णु॒हि ज्ये॑ष्ठा
 नृ॒म्णा॒नि स॒त्रा स॒हुरे॒ सहा॑सि अ॒स्मभ्य॑ वृ॒त्रा सु॒ऽह॒ना॒नि रं॒धि ज॒हि
 व॒धः व॒नु॒षः म॒र्त्यस्य॑ ॥ ९ ॥ अ॒स्माकं॑ इत् सु श्रू॒णु॒हि त्वं इ॒न्द्र अ॒स्मभ्य॑
 चि॒त्रान् उप॑ मा॒हि वा॒जान् अ॒स्मभ्य॑ वि॒श्वाः इ॒ष॒णः पु॒र॒ऽधीः अ॒
 स्माकं॑ सु म॒घ॒ऽव॒न् बो॒धि गो॒ऽदाः ॥ १० ॥ नु स्तु॒तः इ॒न्द्र नु॑ गृ॒णानः॑
 इ॒षं ज॒रि॒त्रे न॒द्यः न पी॒पेः अ॒का॒रि॒ते ह॒रि॒ऽवः॒ ब्र॒ह्म॒न॒व्यं धि॒या स्या॒म
 र॒थ्यः स॒दा॒ऽसाः ॥ ११ ॥ ८ ॥

॥ २३ ॥ क॒था म॒हां अ॒वृ॒ध॒त् कस्य॑ होतुः य॒ज्ञं जु॒षा॒णः अ॒भि सोमं॑
 ऊ॒धः पि॒बन् उ॒शानः॑ जु॒षमा॑णः अ॒धः व॒व॒क्षे ऋ॒ष्वः शु॒च॒ते ध॒नाय॑
 ॥ १ ॥ कः अ॒स्य वी॒रः स॒ध॒ऽमा॒दै आप॑ सं आ॒नं॒श् सु॒म॒ति॒ऽभिः कः
 अ॒स्य॒ क॒त् अ॒स्य॒ चि॒त्रं चि॒किते॑ क॒त् ऊ॒ती वृ॒धे भु॒वत् श॒श॒मा॒नस्य॑
 य॒ज्योः ॥ २ ॥ क॒था श्रू॒णोति॑ हू॒यमा॑नं इ॒न्द्रः क॒था श्रू॒ण्वन् अ॒र्वसां॑
 अ॒स्य वे॒द॒काः अ॒स्य पू॒र्वीः उप॑ऽमा॒तयः॒ ह॒ क॒था ए॒नं आ॒हुः प॒पु॒रिं
 ज॒रि॒त्रे ॥ ३ ॥ क॒था सु॒बा॒धः श॒श॒मा॒नः अ॒स्य न॑शत् अ॒भि द्र॒वि॒णं
 दी॒ध्या॒नः दे॒वः भु॒वत् न॑वे॒दाः मे ऋ॒तानां॑ नमः ज॒गृ॒भ्वान् अ॒भि

यज्जुजोषत ॥४॥ कथा कदस्या उपसो व्युष्टौ देवो मर्तस्य सख्यं
 जुजोष । कथा कदस्य सख्यं सखिभ्यो ये अस्मिन्कामं सयुजं
 ततसे ॥५॥९॥ किमादमं च सख्यं सखिभ्यः कदा नु ते भ्रात्रं प्र
 ब्रवाम । प्रिये सृष्टशो वपु रस्य सर्गाः स्वर्णं चित्रतममिष आ
 गोः ॥६॥ दुहं जिघांसन्ध्वरसमनिद्रां तेतिक्ते तिग्मा तुजसे
 अनीका । ऋणा चिद्यत्र ऋणया न उयो दूरे अज्ञाता उपसो
 बवाधे ॥७॥ ऋतस्य हि शुरुधः संति पूर्वीऋतस्य धीतिर्वृ-
 जिनानि हन्ति । ऋतस्य श्रोत्रो वधिरा ततदे कर्णो बुधानः
 शुचमान आयोः ॥८॥ ऋतस्य दृक्का धरुणानि संति पूरुणि
 चन्द्रा वपुषे वपुषि । ऋतेन दीर्घमिषणंत पृष्टा ऋतेन गाव
 ऋतमा विवेषुः ॥९॥ ऋतं येमान ऋतमिद्वनोत्पृतस्य शुष्म-
 स्तुर्या उ गव्युः । ऋताय पृथ्वी बहुले गभीरे ऋताय धेनु परमे
 दूहाते ॥१०॥ नृष्टुत इन्द्र नृगुणान इषं जरित्रे नद्योऽन पीपेः ।
 अकारिते हरिवो ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥११॥१०॥

320

॥ २४ ॥ १-११ वामदेवः ॥ इन्द्रः ॥ १ ९ ११ विष्टुप । १० अनुष्टुप ॥

॥२४॥ का सुष्टुतिः शवसः सृनुमिद्रमवाचीनं राधस आ
 ववर्तत । ददिर्हि वीरो गुणते वसूनि स गोपतिनिष्पिधा
 नो जनासः ॥१॥ स वृत्रहत्ये हव्यः स ईश्वरः स सुष्टुत इन्द्रः स-
 त्पराधाः । स यामन्त्रा मघवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुध्वये वरि-
 वो धात ॥२॥ तमिन्नरो वि ह्वयन्ते समीके रिरिकांसस्तन्वः
 कृणवत् त्रां । मिथो यत्यागमुभयासो अगमन्वरस्तोकस्य तन-
 यस्य सातौ ॥३॥ ऋतूयन्ति क्षितयो योगं उयाशुपाणासो मि-
 थो अर्णसातौ । सं यद्विशोऽववृचन्त युध्मा आदिन्नेम इन्द्रयन्ते
 अभीके ॥४॥ आदिद्वि नेम इन्द्रियं यजन्त आदित्यक्तिः पुरोऽकाशं

यत् जुजोषत् ॥४॥ कथा कत् अस्याः उषसः विऽउष्टौ देवः मर्तस्य
 सख्यं जुजोष कथा कत् अस्य सख्यं सखिऽभ्यः ये अस्मिन् कामं
 सुऽयुजं ततसे ॥५॥९॥ किं आत् अमन्त्रं सख्यं सखिऽभ्यः कदा नु ते
 भ्रात्रं प्र ब्रवाम श्रिये सुऽदृशः वपुः अस्य सर्गाः स्वः न चित्रऽतमं
 इषे आ गोः ॥६॥ दुहं जिघांसन् ध्वरसं अनिद्रां तेतिक्ते तिग्मा तु-
 जसे अनीका ऋणा चित् यत्र ऋणऽयाः नः उयः दूरे अज्ञाताः
 उषसः ब्रवाधे ॥७॥ ऋतस्य हि श्रुधः संति पूर्वीः ऋतस्य धीतिः
 वृजिनानि हन्ति ऋतस्य श्लोकः बधिरा ततर्द कर्णौ बुधानः श्रु-
 चमानः आयोः ॥८॥ ऋतस्य दृष्ट्वा धरुणानि संति पुरुणि चंद्रा
 वपुषे वपूषि ऋतेन दीर्घं इषणंत पृष्ठः ऋतेन गावः ऋतं आ
 विवेषुः ॥९॥ ऋतं येमानः ऋतं इत् वनोति ऋतस्य शुष्मः तु-
 रऽयाः ऊं गव्युः ऋताय पृष्वी बहुले गभीरि ऋताय धेनू परमे
 दुहाते ॥१०॥ नु स्तुतः इंद्र नु गृणानः इषं जरित्रे नद्यः न पीपेः अ-
 कारिते हरिऽवः ब्रह्म नव्यं धिया स्याम रथ्यः सदाऽसाः ॥११॥१०॥

॥२४॥ का सुऽस्तुतिः शर्वसः सूनुं इंद्रं अर्वाचीनं राधसे आ व-
 वर्तत् ददिः हि वीरः गृणते वसूनि सः गोऽपतिः निऽसिधां नः
 जनासः ॥१॥ सः वृत्रऽहत्यै हव्यः सः ईड्यः सः सुऽस्तुतः इंद्रः सत्य-
 ऽराधाः सः यामन् आ मघऽवा मर्त्याय ब्रह्मण्यते सुस्वये वरिवः
 धात् ॥२॥ तं इत् नरः वि ह्वयंते संऽईके रिक्कांसः तन्वः कृण्वत चां
 मिथः यत् त्यागं उभयासः अग्मन् नरः तोकस्य तनयस्य सातौ
 ॥३॥ ऋतुऽयंति क्षितयः योगे उय आशुषाणासः मिथः अर्णो-
 ऽसातौ सं यत् विशः अववृचंत युध्माः आत् इत् नेमे इंद्रयंते अ-
 भीके ॥४॥ आत् इत् ह नेमे इंद्रियं यजंते आत् इत् पक्तिः पुरोळाशं

अ० ३. अ० ६. व० १३.] ॥ २८४ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० २५.

रिरिच्यात् । आदित्सोमो वि पपृच्यादमुष्वीनादिज्जुजोष
वृषभं यजध्वे ॥ ५ ॥ ११ ॥ कृणोत्यस्मै हरिवो य इत्थेन्द्राय सो-
ममुशते सुनोति । सध्रीचीनेन मनसाविवेन न मित्सखायं
कृणुते समत्सु ॥ ६ ॥ य इन्द्राय सुनवत्सोममद्य पचात्यक्तीरुत
भृज्जाति धानाः । प्रति मनायोरुचयानि हर्यन्तस्मिन्दध्व-
षणं शुष्ममिन्द्रः ॥ ७ ॥ यदा समर्य व्यचेहषावा दीर्घ यदाजि-
मभ्यख्यंदर्यः । अचिंक्रदध्वषणं पत्यच्छा दूरोण आ निशितं
सोमसुद्धिः ॥ ८ ॥ भूयसा वस्त्रमचरत्कनीयोऽविक्रीतो अका-
निषं पुनर्यन । स भूयसा कनीयो नारिरेचीहीना दद्या वि
दुहंति प्र वारणं ॥ ९ ॥ क इमं दग्भिर्ममेट्रं क्रीणाति धेनुभिः ।
यदा वृचाणि जघनदध्वनं मे पुनर्देदत् ॥ १० ॥ नू द्रुत इद्र नू
गृणान इषं जरिचे नद्योऽन पीपेः । अकारि ते हरिवो ब्रह्म
नर्थं धिया स्याम रथ्यः सदासाः ॥ ११ ॥ १२ ॥

321

॥ २५ ॥ १-८ वामदेवः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ २५ ॥ को अद्य नयो देवकाम उगनिन्द्रस्य सख्यं जुजोष ।
को वा महेऽवसे पायीय समिद्धे अयो सुतसोम इद्रे ॥ १ ॥ को
नानाम वचसा सोम्याय मनायुवी भवति वस्त उस्माः । क इ-
न्द्रस्य युज्यं कः सखित्वं को भ्रात्रं वष्टि कवये क ऊती ॥ २ ॥ को
देवानामवो अद्या वृणीते क आदित्याँ अदितिं ज्योतिरीद्रे ।
कस्याश्विनाविन्द्रो अयिः सुतस्यांगोः पिबन्ति मनसावि-
वेनं ॥ ३ ॥ तस्मा अग्निभारतः शर्म यंसज्ज्योक्पश्यात्सूर्यमु-
च्चरतं । य इन्द्राय सुनवामेत्याह नरे नयीय नृतमाय नृणां ॥ ४ ॥
न तं जिनन्ति बहवो न दभ्रा उर्वस्मा अदितिः शर्म यंसत् ।
प्रियः सुकृत्प्रिय इद्रे मनायुः प्रियः सुप्रावीः प्रियो अस्य सोमी

अ० ३. अ० ६. व० १३.] ॥ २८४ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० २५.

रि॒रि॒च्या॒त् आ॒त् इ॒त् सो॒मः वि॒ प॒पृ॒च्या॒त् अ॒सु॒स्वी॒न् आ॒त् इ॒त् जु॒-
जो॒ष वृ॒षभं॒ यज॑ध्ये ॥५॥ ११॥ कृ॒णो॒ति अ॒स्मै व॒रि॒वः यः इ॒त्था इ॒न्द्राय॑
सो॒मं उ॒श॒ते सु॒नो॒ति स॒ध्री॒ची॒नेन॑ मन॒सा अ॒वि॒ऽवे॒नन् तं इ॒त् स-
खा॒यं कृ॒णु॒ते स॒मत् ॥६॥ यः इ॒न्द्राय॑ सु॒नव॑त् सो॒मं अ॒द्य प॒चा॒त्
प॒क्तीः उ॒त भृ॒ज्जा॒ति धा॒नाः प्र॒ति म॒ना॒योः उ॒च॒था॒नि ह॒र्य॑न् त-
स्मिन् द॒धत् वृ॒षणं॑ शु॒ष्मं इ॒न्द्रः ॥७॥ य॒दा स॒ऽम॒र्य वि॒ अ॒चे॒त् ऋ॒धा-
वा दी॒र्घ य॒त् आ॒जिं अ॒भि अ॒र्य॑त् अ॒र्यः अ॒चि॒क्र॒दत् वृ॒षणं॑ प॒त्नीं
अ॒च्छ॒ दुरो॒णे आ॒ नि॒ऽशि॒तं सो॒म॒सु॒त् ॥८॥ भू॒यसा॑ व॒स्त्रं अ॒च॒र॒त्
कनी॑यः अ॒वि॒ऽक्री॒तः अ॒का॒नि॒षं पु॒नः यन् सः भू॒यसा॑ कनी॑यः न
अ॒रि॒रे॒ची॒त् दी॒नाः द॒क्षाः वि॒ दु॒हं॒ति प्र॒वा॒णं ॥९॥ कः इ॒मं द॒श॒ऽभिः
म॒म इ॒न्द्रं क्री॒णा॒ति धे॒नु॒ऽभिः य॒दा वृ॒त्राणि॑ जंघ॒नत् अथ॑ ए॒नं मे पु॒-
नः द॒द॒त् ॥१०॥ नु॒ स्तु॒तः इ॒न्द्र॒ नु गृ॒णानः॑ इ॒षं ज॒रि॒चे न॒द्यः न पी॒पेः अ॒-
का॒रि॒ते ह॒रि॒ऽवः ब॒ह्व॒ नव्यं॑ धि॒या स्या॒म र॒थ्यः स॒दा॒ऽसाः ॥११॥ १२॥

॥२५॥ कः अ॒द्य न॒र्यः दे॒व॒ऽका॒मः उ॒श॒न् इ॒न्द्रस्य॑ स॒ख्यं जु॒जो॒ष कः
वा म॒हे अ॒व॒से पा॒यी॒य सं॒ऽइ॒डे अ॒मौ सु॒त॒ऽसो॒मः इ॒ट्टे ॥१॥ कः न-
ना॒म व॒च॒सा सो॒म्या॒य म॒ना॒युः वा भ॒व॒ति व॒स्ते उ॒स्राः कः इ॒न्द्रस्य॑
यु॒ज्यं कः स॒खि॒ऽत्वं कः भ्रा॒त्रं व॒ष्टि क॒वये॑ कः ऊ॒ती ॥२॥ कः दे॒वानां॑
अ॒वः अ॒द्य वृ॒णी॒ते कः आ॒दि॒त्यान् अ॒दि॒तिं ज्यो॒तिः इ॒ट्टे कस्य॑ अ॒-
श्वि॒नौ इ॒न्द्रः अ॒ग्निः सु॒तस्य॑ अं॒शोः पि॒वं॒ति म॒न॒सा अ॒वि॒ऽवे॒नं ॥३॥
तस्मै॑ अ॒ग्निः भा॒रतः॑ श॒र्म यं॒स॒त् ज्योक् प॒श्या॒त् सूर्य॑ उ॒त् ॥४॥ न तं
इ॒न्द्राय॑ सु॒नवा॑म इति आ॒ह नरे॑ न॒र्या॒य नृ॒ऽत॒मा॒य नृ॒णां ॥४॥ न तं
जि॒न॒न्ति ब॒हवः॑ न द॒भ्राः उ॒रु अ॒स्मै अ॒दि॒तिः श॒र्म यं॒स॒त् प्रि॒यः सु॒-
ऽकृ॒त् प्रि॒यः इ॒न्द्रे म॒ना॒युः प्रि॒यः सु॒प्र॒ऽअ॒वीः प्रि॒यः अ॒स्य सो॒मी

अ० ३. अ० ६. व० १६.] ॥ २८५ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० २७.

॥ ५ ॥ १३ ॥ सुप्राय्यः प्राणुपात्रेषु वीरः सुष्वेः पक्तिं कृणुते के-
वलेंद्रः । नासुष्वेरापिर्न सखा न जामिदेष्प्राय्योऽवहंतेदवाचः
॥ ६ ॥ न रेवता पणिना सख्यमिंद्रोऽसुन्वता सुतपाः सं गृ-
णीते । आस्य वेदः खिदति हंति नयं वि सुष्वये पक्तये केवलो
भूत् ॥ ७ ॥ इंद्रं परेऽवरे मध्यमाम इंद्रं यातोऽवसितासु इंद्रं ।
इंद्रं क्षियंत उत युध्यमाना इंद्रं नरो वाजयंतो हवन्ते ॥ ८ ॥ १४ ॥

322

॥ २६ ॥ १-३ वामदेव इंद्रो वा । ४-७ वामदेवः ॥ १-३ इंद्र आत्मा वा ।
४-७ श्वेनः ॥ चिह्नम् ॥

॥ २६ ॥ अहं मनुरभवं सूर्यश्चाहं कशीवाँ ऋषिरस्मि विप्रः ।
अहं कुत्समार्जुनेयं न्यूजेऽहं कविरुगना पश्यता मा ॥ १ ॥ अहं
भूमिमददामायीयाहं वृष्टिं दाणुपे मर्त्याय । अहमपो अनयं
वावगुना मम देवासो अनु केतमायन् ॥ २ ॥ अहं पुरो मं-
दसानो व्यैरं नव साकं नवतीः शंबरस्य । शततमं वेश्यं स-
र्वताता दिवोदासमतिथिग्वं यदावै ॥ ३ ॥ प्र सु ष विभ्यो
मरुतो विरस्तु प्र श्येनः श्येनेभ्य आणुपत्वा । अचक्रया य-
त्स्वधया सुपर्णो हव्यं भरन्मनवे देवजुष्टं ॥ ४ ॥ भरद्यदि विर-
तो वेविजानः पथोरुणा मनोजवा असर्जि । तूर्यं ययौ म-
धुना सोम्येनोत श्ववो विविदे श्येनो अत्र ॥ ५ ॥ ऋजीपी
श्येनो ददमानो अणुं परावतः शकुनो मंद्रं मदै । सोमं भर-
द्वाहहाणो देवावांन्दिवो अमुष्मादुत्तरादादाय ॥ ६ ॥ आदाय
श्येनो अभरत्सोमं सहस्रं सुवाँ अयुतं च साकं । अत्रा पुर-
धिरजहादरातीर्मदे सोमस्य मूरा अमूरः ॥ ७ ॥ १५ ॥

323

॥ २७ ॥ १-५ वामदेवः ॥ १-४ श्वेनः । ५ श्वेन इंद्रो वा ॥ १-४ चिह्नम् । ५ शङ्करी ॥

॥ २७ ॥ गर्भे नु सन्नन्वेषामवेदमहं देवानां जनिमानि वि-

॥ ५ ॥ १३ ॥ सुप्रऽअव्यः प्राप्नुषाद् एषः वीरः सुस्वेः पक्तिं कृणुते
 केवला इन्द्रः न असुस्वेः आपिः न सखा न जामिः दुःप्रऽअव्यः
 अवऽहन्ता इत् अवचः ॥ ६ ॥ न रेवता परिणता सुख्यं इन्द्रः असु-
 न्वता सुतऽपाः सं गृणीते आ अस्य वेदः खिदति हन्ति नमं वि
 सुस्वये पक्तये केवलः भूत् ॥ ७ ॥ इन्द्रं परे अवरि मध्यमासः इन्द्रं यातः
 अवऽसितासः इन्द्रं इन्द्रं क्षियन्तः उत युध्यमानाः इन्द्रं नरः वाज-
 ऽयन्तः हवन्ते ॥ ८ ॥ १४ ॥

॥ २६ ॥ अहं मनुः अभवं सूर्यः च अहं कक्षीवान् ऋषिः अस्मि
 विप्रः अहं कुत्सं आर्जुनेयं नि ऋजे अहं कविः उशना पश्यन्त मा
 ॥ १ ॥ अहं भूमिं अद्दां आर्याय अहं वृष्टिं दाप्नुषे मर्त्याय अहं अपः
 अनयं वावशानाः मम देवासः अनु केतं आयन् ॥ २ ॥ अहं पुरः
 मन्दसानः वि ऐरं नवं साकं नवतीः शंबरस्य शतऽतमं वेश्यं सर्व-
 ऽताता दिवः ऽदासं अतिथिऽग्वं यत् आव ॥ ३ ॥ प्र सुसः विऽभ्यः
 मरुतः विः अस्तु प्र श्येनः श्येनेभ्यः आप्नुऽपत्वा अचक्रया यत्
 स्वधया सुऽपूर्णः हव्यं भरत् मनवे देवऽजुष्टं ॥ ४ ॥ भरत् यदि विः
 अतः वेविजानः पथा उरुणा मनः ऽजवाः असर्जितूयं ययौ मधु-
 ना सोम्येन उत अवः विविदे श्येनः अच ॥ ५ ॥ ऋजीपी श्येनः
 ददमानः अंशुं पराऽवतः शकुनः मद्रं मदं सोमं भरत् ददहाणः दे-
 वऽवान् दिवः अमुष्मात् उतऽतंरात् आऽदाय ॥ ६ ॥ आऽदाय
 श्येनः अभरत् सोमं सहस्रं सुवान् अयुतं च साकं अच पुरऽधिः
 अजहात् अरातीः मदं सोमस्य मूराः अमूरः ॥ ७ ॥ १५ ॥

॥ २७ ॥ गर्भेनु सन् अनु एषां अवेदं अहं देवानां जनिमानि वि-

ष्वा । शतं मा पुर आयसीररश्नध श्येनो जवसा निरदीयं
 ॥ १ ॥ न घा स मामप जोषं जभाराभीमास त्वष्टासा वीर्येण ।
 ईर्मा पुरंधिरजहादरातीरुत वाता अतरच्छृणुवानः ॥ २ ॥ अव
 यच्छ्येनो अस्वनीदध द्योवि यद्यदि वात ऊहुः पुरंधि । सृजद्य-
 दस्मा अव ह क्षिपज्या कृशानुरस्ता मनसा भुरण्यन् ॥ ३ ॥
 अजिष्य ईमिद्रावतो न भुज्युं श्येनो जभार बृहतो अधि णोः ।
 अंतः पतत्यतश्चस्य पूर्णमध यामनि प्रसितस्य तवेः ॥ ४ ॥ अध
 श्वेतं कलशं गोभिरक्तमापिषानं मघवां शुक्रमधः । अध्व-
 र्युभिः प्रयतं मध्वो अयमिद्रो मदाय प्रति धृतिवध्यै शूरो
 मदाय प्रति धृतिवध्यै ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ २८ ॥ त्वा युजा तव तत्सोम सख्य इंद्रो अपो मनवे स-
 सुतस्कः । अहन्नहिमरिणात्सप्र सिधूनपावृणोदपिहितेव स्वा-
 नि ॥ १ ॥ त्वा युजा नि खिदत्सूर्यस्येन्द्रश्चक्रं सहसा सद्य ईदो ।
 अधि णुना बृहता वर्तमानं महो दुहो अप विन्धायु धायि
 ॥ २ ॥ अहन्निद्रो अदहदपिरिदो पुरा दस्यून्मध्यंदिनादभीकै ।
 दुर्गे दुरोणे क्रत्वा न यातां पुरु सहस्रा शर्वा नि बर्हीति ॥ ३ ॥
 विश्वस्मात्सीमधर्मा इंद्र दस्यून्विशे दासीरकृणोरप्रशस्ताः ।
 अवाधेयाममृणतं नि शचूनविदेयामपचितिं वधचिः ॥ ४ ॥ एवा
 सत्यं मघवाना युवं तदिंद्रश्च सोमोर्वमश्वं गोः । आदहंतम-
 पिहितान्यथा रिरिचयुः श्वाश्चित्ततृदाना ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ २९ ॥ आ नः स्तुत उप वाजैभिर्हृती इंद्र याहि हरिभिर्म-

अ० ३. अ० ६. व० १८.] ॥ २८६ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० २९.

श्वा शतं मा पुरः आयसीः अरक्षन् अध श्येनः जवसा निः अदीयं
॥१॥ न घ सः मां अप जोषं जभार अभि ई आस त्वक्षसा वीर्येण ई-
मा पुरं धिः अजहात् अरातीः उत वातानि अतरत् शूश्रुवानः
॥२॥ अव यत् श्येनः अस्वनीत् अध द्योः वि यत् यदि वा अतः ऊहुः
पुरं धिं सृजत् यत् अस्मै अव ह क्षिपत् ज्यां कृशानुः अस्ता मन-
सा भुरण्यन् ॥३॥ ऋजिष्यः ई इन्द्रं वतः न भुज्युं श्येनः जभार बृहतः
अधिस्तोः अतः पतत् पतच्च अस्य पूर्ण अध यामनि प्रऽमितस्य
तत् वेः ॥४॥ अध श्वेतं कलशं गोभिः अक्तं आऽपिषानं मघऽवा
शुक्रं अधः अध्वर्युऽभिः प्रऽयतं मध्वः अयं इन्द्रः मदाय प्रति धत्
पिबध्ये शूरः मदाय प्रति धत् पिबध्ये ॥ ५ ॥ १६ ॥

॥ २८ ॥ त्वा युजा तव तत् सोम सख्ये इन्द्रः अपः मनवे सऽसुतः
कः० अहन् अहिं अरिणात् सप्त सिंधून् अप अवृणोत् अपिहि-
ताऽइव खानि ॥१॥ त्वा युजा नि खिदत् सूर्यस्य इन्द्रः चक्रं सहसा
सद्यः इन्द्रो अधि स्तुना बृहता वर्तमानं महः दुहः अप विश्वऽआयु
धायि ॥२॥ अहन् इन्द्रः अदहत अग्निः इन्द्रो पुरा दस्यून मध्यं दिनात्
अभीकै दुऽगे दुरोणे क्त्वा न यातां पुरु सहसा शर्वा नि बर्हीत्
॥३॥ विश्वस्मात् सी अधमान् इन्द्र दस्यून विशः दासीः अकृणोः
अप्रऽशस्ताः अबाधेयां अमृणतं नि शबून् अविदेयां अपऽचि-
तिं वधचिः ॥४॥ एव सत्यं मघऽवाना युवं तत् इन्द्रः च सोम ऊर्व
अश्व्यं गोः आ अर्दहतं अपिऽहितानि अश्वा रिचिचयुः क्षाः चित्
ततृदाना ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ २९ ॥ आ नः स्तुतः उप वाजेभिः ऊती इन्द्र याहि हरिऽभिः म-

अ० ३. अ० ६. व० २९.] ॥ २८७ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० ३०.]

दसानः । तिरश्चिदयः सर्वना पुरुराय गृषेभिर्गृणानः सत्यराधाः
॥ १ ॥ आ हि ष्मा याति नयश्चिकित्वा न्हयमानः सोतृभिरुप
यज्ञं । स्वश्वो यो अभीरुर्मन्यमानः सुप्वाणेभिर्मदति सं ह वीरिः
॥ २ ॥ आवयेदस्य कर्णो वाजयध्य जुष्टामनु प्र दिशं मंदयध्यै ।
उवावृषाणो राधसे तुविष्मान्करन् इदं मुतीर्थाभयं च ॥ ३ ॥
अच्छा यो गता नाधमानमृती इत्या विप्रं हवमानं गृणतं ।
उप त्मनि दधानो धुर्या उ शूनसहस्राणि शतानि वज्रबाहुः ॥ ४ ॥
त्वोतासो मघवन्निद्र विप्रो वयं ते स्याम सुरयो गृणतः । भेजा-
नासो बृहद्विवस्य राय आकाय्यस्य दावने पुरुषोः ॥ ५ ॥ १८ ॥

326

॥ ३० ॥ १-२४ वामदेवः ॥ १-८. १२-२४ इन्द्रः । ९-११ इन्द्र उवाच ॥
१-१०. ९-२३ गायत्री । ८. २४ अनुष्टुप ॥

॥ ३० ॥ नकिरिद्र त्वदुत्तरो न ज्यायौ अस्ति वृचहन । नकि-
रेवा यथा त्वं ॥ १ ॥ सूचा ते अनु कृष्टयो विश्वा चक्रेव वावृतुः ।
सूचा महौ असि श्रुतः ॥ २ ॥ विश्वे चनेदना त्वा देवास इन्द्र
युयुधुः । यदहा नक्तमातिरः ॥ ३ ॥ यत्रोत बाधितेभ्यश्चक्रं कुत्साय
युध्यते । मुषाय इन्द्र सूर्य ॥ ४ ॥ यत्र देवौ चृघायतो विश्वा
अयुध्य एक इत । त्वमिन्द्र वनूरहन ॥ ५ ॥ १९ ॥ यत्रोत मत्याय
कमरिणा इन्द्र सूर्य । प्रावः शचीभिरेतशं ॥ ६ ॥ किमादृतासि
वृचहन्मघवन्मन्युमत्तमः । अवाह दानुमातिरः ॥ ७ ॥ एतद्वेदुत
वीर्यमिन्द्र चकर्षे पांस्यं । स्त्रियं यदुहणायुवं वधीर्दुहितरं
दिवः ॥ ८ ॥ दिवश्चिद्वा दुहितरं महान्महीयमानां । उषासं-
मिन्द्र सं पिणक् ॥ ९ ॥ अपोषा अनसः सरत्संपिष्टादहं विभ्यु-
षी । नि यत्सीं शिश्रथदृषां ॥ १० ॥ २० ॥ एतदस्या अनः शये
सुसंपिष्टं विपाशया । सुसारं सी परावतः ॥ ११ ॥ उत सिंधु

दसानः तिरः चित् अर्यः सर्वना पुरुणि आंगूषेभिः गृणानः सत्य-
 ऽराधाः ॥ १ ॥ आ हि स्म याति नर्यैः चिकित्वान हूयमानः सोतृऽभिः
 उप यज्ञं सुऽअश्वः यः अभीरुः मन्यमानः सुस्वानेभिः मदति संह
 वीरैः ॥ २ ॥ श्रवय इत् अस्य कर्णौ वाजयध्यै जुष्टौ अनु प्र दिशं मं-
 द्यध्यै उतऽववृषाणः राधसे तु विषान् करत नः इंद्रः सुऽतीर्था
 अभयं च ॥ ३ ॥ अच्छ यः गंता नाधमानं ऊती इत्या विप्रं हवमानं
 गृणंतं उप त्मनि दधानः धुरि आप्नून् सहस्राणि शतानि वज्र-
 ऽबाहुः ॥ ४ ॥ त्वाऽऊतासः मघऽवन् इंद्र विप्राः वयं ते स्याम सूरयः
 गृणंतः भेजानासः बृहत्ऽदिवस्य रायः आऽकाय्यस्य दावने पुरु-
 ऽक्षोः ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ ३० ॥ न किं इंद्र त्वत् उतऽतरः न ज्यायान् अस्ति वृत्रऽहन्
 न किं एव यथा त्वं ॥ १ ॥ सचा ते अनु कृष्टयः विश्वा चक्राऽइव व-
 वृतुः सचा महान असि श्रुतः ॥ २ ॥ विश्वे च न इत् अना त्वा देवासः
 इंद्र युयुधुः यत् अहं नक्त आ अतिरः ॥ ३ ॥ यत्र उत बाधितेभ्यः चक्रं
 कुत्साय युध्यते मुषायः इंद्र सूर्य ॥ ४ ॥ यत्र देवान ऋघायतः विश्वान्
 अयुध्यः एकः इत् त्वं इंद्र वनून् अहन् ॥ ५ ॥ १९ ॥ यत्र उत मर्त्याय कं
 अरिणाः इंद्र सूर्य प्र आवः शचीभिः एतं शं ॥ ६ ॥ किं आत् उत असि
 वृत्रऽहन् मघऽवन् मन्युमतऽतमः अत्र अहं दानुं आ अतिरः ॥ ७ ॥
 एतत् घ इत् उत वीर्यं इंद्र चकथै पींस्यं स्त्रियं यत् दुऽहनायुर्व व-
 धीः दुहितरं दिवः ॥ ८ ॥ दिवः चित् घ दुहितरं महान महीयमानां
 उषसं इंद्र सं पिणक् ॥ ९ ॥ अप उषाः अनसः सरत् संऽपिष्टात् अहं
 विभ्युषी नि यत् सी शिथयत् वृषा ॥ १० ॥ २० ॥ एतत् अस्याः अनः
 श्ये सुऽसं पिष्टं विऽपां शि आ ससारं सी पराऽवतः ॥ ११ ॥ उत सिंधुं

अ० ३. अ० ६. व० २५.] ॥ २८८ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० ३९.

विवा॒ल्यं वि॒तस्या॒नामधि॒ क्षमि॑ । परि॒ ष्ठा इ॒न्द्र मा॒यया॑ ॥ १२ ॥
उ॒त शु॒णस्य॑ धृ॒णुया॑ प्र मृ॒क्षो अ॒भि वे॒दनं॑ । पु॒रो य॒दस्य॑
सं॒पिणक् ॥ १३ ॥ उ॒त दा॒सं कौ॒लित॒रं बृ॒हतः॑ प॒र्वता॒दधि॑ ।
अवा॑हन्नि॒न्द्र शं॒बरं ॥ १४ ॥ उ॒त दा॒सस्य॑ व॒र्चिनः॑ स॒हस्रा॑णि
श॒ताव॑धीः । अ॒धि प॑ञ्च प्र॒धीरि॒व ॥ १५ ॥ २१ ॥ उ॒त त्वं पु॒त्रम॒युवः॑
परा॑वृ॒क्तं श॒त॒क्तुः । उ॒क्थे॒ष्विन्द्र॑ आ॒भज॑त् ॥ १६ ॥ उ॒त त्या
तु॒र्वश॑य॒दू अ॒स्त्रा॒तारा॑ श॒ची॒पतिः॑ । इ॒न्द्रो वि॒द्वाँ अ॒पार॑यत्
॥ १७ ॥ उ॒त त्या स॒द्य आ॒र्या स॒रयो॑रि॒न्द्र पा॒रतः॑ । अ॒र्णाचि॒त्रर॑
षाव॑धीः ॥ १८ ॥ अ॒नु द्वा ज॑हि॒ता न॒योऽधं॑ श्रो॒णं च॑ वृ॒त्रह॑न् ।
न त॒ज्ञे सु॒खम॑ष्ट॒वे ॥ १९ ॥ श॒तम॑श्मन्म॒यीनां॑ पू॒रामि॑न्द्रो व्या॒स्यत् ।
दि॒वोदा॑साय दा॒शुषे॑ ॥ २० ॥ २२ ॥ अ॒स्वाप॑यद्बु॒भीत॑ये स॒हस्रा॑
चि॒शतं॑ ह॒यैः । दा॒साना॒मिन्द्रो॑ मा॒यया॑ ॥ २१ ॥ स घे॒दुता॑सि
वृ॒त्रह॑न्स॒मान इ॒न्द्र गो॑प॒तिः । य॒स्ता वि॒श्वानि॑ चि॒च्युषे॑ ॥ २२ ॥
उ॒त नूनं॑ यदि॒न्द्रियं॑ क॒रिष्या॑ इ॒न्द्र पौ॑ंस्य॑ । अ॒द्या न॒किष्ट॑दा मि॒नत्
॥ २३ ॥ वा॒मंवा॒मं त आ॑दु॒रे दे॒वो द॑दा॒त्वय॑मा । वा॒मं पू॒षा वा॒मं
भ॒गो वा॒मं दे॒वः क॑रु॒ळती ॥ २४ ॥ २३ ॥

327

॥ ३१ ॥ १-१५ वामदेवः ॥ इन्द्रः ॥ १. २. ४-१५ गायत्री । ३ पादनिचुत् ।

॥ ३१ ॥ क॒या न॒श्चि॒त्र आ॒भुव॑दू॒ती स॒दावृ॑धः स॒खा । क॒या श॒चि॒
ष्ट॒या वृ॑ता ॥ १ ॥ क॒स्त्वा स॒त्यो म॒दानां॑ मं॒हिष्ठो॑ म॒त्सद॑ध॒सः । दृ॒ष्ट्वा
चि॒दा॒रुजे॑ व॒सु ॥ २ ॥ अ॒भी पु॒णः स॒खीना॑म॒विता॑ ज॒रितृ॑णां । श॒तं
भ॒वा॒स्यूति॑भिः ॥ ३ ॥ अ॒भी न॒ आ व॑वृ॒त्स्व च॒क्रं न॑ वृ॒त्तम॑र्व॒तः ।
नि॒युज्जि॑श्व॒र्षणी॑नां ॥ ४ ॥ प्र॒वता॑ हि क॒तूना॑मा॒ हा प॒देव॑ ग॒च्छ॒
सि । अ॒भक्षि॑ सूर्ये॒ सचा॑ ॥ ५ ॥ २४ ॥ सं य॒ज्ञ इ॒न्द्र म॒न्यवः॑ सं च॒क्रा॒
णि द॑ध॒न्विरे॑ । अ॒ध त्वे॑ अ॒ध सूर्ये॑ ॥ ६ ॥ उ॒त सा॒ हि त्वा॒माहु॑-

अ०३.अ०६.व०२५.] ॥ २८८ ॥ [म०४.अ०३.सू०३९.

वि॒ऽबा॒ल्यं वि॒ऽत॒स्यानां॑ अधि॒क्षमि॑ परि॒स्थाः इ॒न्द्र मा॒यया॑ ॥१२॥
उ॒त शु॒ष्णस्य॑ धृ॒ष्णुऽया प्र॑ मृ॒क्षः अ॒भि वे॒दनं॑ पु॒रः यत् अ॒स्य सं॒ऽपि॒
णक् ॥१३॥ उ॒त दा॒सं कौ॒लिऽत॒रं बृ॒ह॒तः प॒र्व॒तात् अ॒धि अ॒व अ॒ह॒न्
इ॒न्द्र शं॒बरं ॥१४॥ उ॒त दा॒सस्य॑ व॒र्चि॒नः स॒ह॒स्राणि॑ श॒ता अ॒व॒धीः
अ॒धि प॑ंच प्र॒धीन्ऽइ॒व ॥१५॥ २१॥ उ॒त त्वं पु॒त्रं अ॒युवः॑ प॒राऽवृ॒क्तं
श॒तऽऽक्र॑तुः उ॒क्थे॑षु इ॒न्द्रः आ अ॒भ॒ज॒त् ॥१६॥ उ॒त त्या तु॒र्वशा॒यदूः
अ॒स्ना॒तारा॑ श॒ची॒ऽप॒तिः इ॒न्द्रः वि॒द्वान् अ॒पा॒र॒य॒त् ॥१७॥ उ॒त त्या
स॒द्यः आ॒र्या॑ स॒रयोः॑ इ॒न्द्र पा॒रतः॑ अ॒र्णा चि॒त्रं था अ॒व॒धीः ॥१८॥ अ॒नु
द्वा ज॒हि॒ता न॒यः अ॒धं श्रो॒णं च॒ वृ॒त्रऽह॒न् न त॒त् ते सु॒म्नं अ॒ष्ट॒वे ॥१९॥
श॒तं अ॒श्म॒न्ऽम॒यी॒नां पु॒रा इ॒न्द्रः वि॒ आ॒स्य॒त् दि॒वःऽदा॒साय॑ दा॒
शु॒षे ॥२०॥ २२॥ अ॒स्वा॒प॒य॒त् द॒भी॒तं य॑ स॒ह॒स्रा चिं॒शत॑ ह॒यैः दा॒सानां॑
इ॒न्द्रः मा॒यया॑ ॥२१॥ सः घ॒ इ॒त् उ॒त अ॒सि वृ॒त्रऽह॒न् स॒मा॒नः इ॒न्द्र गो॒
ऽप॒तिः यः ता॑ वि॒श्वानि॑ चि॒च्यु॒षे ॥२२॥ उ॒त नू॒नं य॒त् इ॒न्द्रि॒यं क॒रि॒ष्याः
इ॒न्द्र पौं॑स्यै अ॒द्य न॒किः त॒त् आ मि॒न॒त् ॥२३॥ वा॒मंऽवा॒मं ते॒ आऽदु॒रे
दे॒वः द॒दा॒तु अ॒र्य॒मा वा॒मं पू॒षा वा॒मं भ॒गः वा॒मं दे॒वः क॒रु॒ळती
॥ २४ ॥ २३ ॥

॥ ३१॥ क॒या नः॑ चि॒त्रः आ॒ भु॒व॒त् ऊ॒ती स॒दाऽवृ॒धः स॒खा क॒या
श॒चि॒ष्ठ॒या वृ॒ता ॥१॥ कः॒ त्वा स॒त्यः म॒दा॒नां मं॒हि॒ष्ठः म॒त्स॒त् अ॒धंसः॑
दृ॒ह्वा चि॒त् आऽरु॒जे व॒सुं ॥२॥ अ॒भि सु॒नः स॒खी॒नां अ॒वि॒ता ज॒रि॒
तृ॒णां श॒तं भ॒वा॒सि ऊ॒तिऽभिः॑ ॥३॥ अ॒भि नः॑ आ॒ वृ॒त्स्व च॒क्रं न
वृ॒त्तं अ॒र्व॒तः नि॒यु॒त्ऽभिः॑ च॒र्ष॒णी॒नां ॥४॥ प्र॒ऽव॒ता हि॒ क॒र्त॒नां आ॒ ह
प॒दाऽइ॒व ग॒च्छ॒सि अ॒भ॒क्षि॒सू॒र्ये स॒चा ॥५॥ २४॥ सं॒ य॒त् ते इ॒न्द्र म॒न्य॒वः
सं च॒क्राणि॑ द॒ध॒न्वि॒रे अ॒ध॒त्वे अ॒ध॒सू॒र्ये ॥६॥ उ॒त स्म॒ हि॒ त्वां आ॒हुः

अ० ३. अ० ६. व० २९.] ॥ २८९ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० ३२.

रिन्मघवानं शचीपते । दातारमविदीधयुं ॥ ७ ॥ उत स्मां सद्य
इत्परि शशमानाय मुन्वते । पुरु चिन्महसे वसुं ॥ ८ ॥ नहि स्मां
ते शतं च न राधो वरत आमुरः । न च्योत्नानि करिष्यतः ॥ ९ ॥
अस्माँ अवंतु ते शतमस्मान्सहस्रमृतयः । अस्मान्विष्वा अभि-
ष्टयः ॥ १० ॥ २५ ॥ अस्माँ इहा वृणीष्व सख्याय स्वस्तये । मही
राये दिवि त्मते ॥ ११ ॥ अस्माँ अविदि विश्वहेंद्र राया परीणसा ।
अस्मान्विष्वाभिरुतिभिः ॥ १२ ॥ अस्मभ्यं ताँ अपा वृधि व्रजाँ
अस्तेव गोमतः । नवाभिरिद्रोतिभिः ॥ १३ ॥ अस्माकं धृष्ण्या
रथो द्युमाँ इंद्रानपच्युतः । गव्युरश्वयुरीयते ॥ १४ ॥ अस्माकमु-
त्तमं कृधि अवाँ देवेषु सूर्ये । वर्षिष्ठं द्यामिवोपरि ॥ १५ ॥ २६ ॥

328

॥ ३२ ॥ १-२४ वामदेवः ॥ १-२२ इंद्रः । २३. २४ इंद्राक्षी ॥ गायत्री ॥

॥ ३२ ॥ आ तू न इंद्र वृचहन्स्माकमर्धमा गंहि । महा-
न्महीभिरुतिभिः ॥ १ ॥ भूमिश्चिद्वासि तूतुजिरा चिच चिचि-
णीष्वा । चिचं कृणीष्वतये ॥ २ ॥ दध्नेभिश्चिच्छशीयांसं हंसि
व्राधतमोजसा । सखिभिर्ये त्वे सचा ॥ ३ ॥ वयमिद्र त्वे सचा
वयं त्वाभि नोनुमः । अस्माँ अस्माँ इदुदव ॥ ४ ॥ स नश्चिवा-
भिरिद्रिवोऽनेचद्याभिरुतिभिः । अनाधृष्टाभिरा गंहि ॥ ५ ॥ २७ ॥
भूयामो षु त्वावतः सखाय इंद्र गोमतः । युजो वाजाय घृष्वये
॥ ६ ॥ त्वं त्येक ईशिष इंद्र वाजस्य गोमतः । स नो यंधि मही-
मिषं ॥ ७ ॥ न त्वा वरते अन्यथा यद्विस्तसि स्तुतो मघं । स्तोतृभ्यं
इंद्र गिर्वणः ॥ ८ ॥ अभि त्वा गोतमा गिरानूषत प्र दावने ।
इंद्र वाजाय घृष्वये ॥ ९ ॥ प्र ते वोचाम वीर्या इया मंदसान
आरुजः । पुरो दासीरभीत्य ॥ १० ॥ २८ ॥ ता ते गृणन्ति वेधसो

अ० ३. अ० ६. व० २९.] ॥ २८९ ॥ [म० ४. अ० ३. सू० ३२.

इत् म॒घऽवा॒नं श॒चीऽप॒ते दा॒ता॒रं अ॒विऽदी॒ध॒युं ॥ ७ ॥ उ॒त स्म॒स॒द्यः
इत् परि॑ श॒श॒मा॒नाय॑ सु॒न्व॒ते पु॒रु चि॒त् म॒ह॒से व॒सु ॥ ८ ॥ न॒हि स्म॒ ते
श॒तं च॒न॒रा॒धः व॒र॒ते अ॒ऽमु॒रः न च्यौ॒त्ना॒नि क॒रि॒ष्य॒तः ॥ ९ ॥ अ॒स्मान्
अ॒व॒न्तु ते श॒तं अ॒स्मान् स॒हस्रं॑ ऊ॒तयः॑ अ॒स्मान् वि॒श्वः अ॒भिष्ट॑यः
॥ १० ॥ २५ ॥ अ॒स्मान् इ॒ह वृ॒णी॒ष्व स॒ख्याय॑ स्व॒स्तये॑ म॒हः रा॒ये दि॒वि॒
त्म॒ते ॥ ११ ॥ अ॒स्मान् अ॒वि॒ड्ढि वि॒श्वहा॑ इ॒न्द्र रा॒या परी॑णसा अ॒स्मान्
वि॒श्वः अ॒भिः ऊ॒तिऽभिः॑ ॥ १२ ॥ अ॒स्मभ्य॑ तान् अ॒प वृ॒धि व्र॒जान् अ॒
स्ता॑ऽइ॒व गो॑ऽम॒तः न॒वा॒भिः इ॒न्द्र ऊ॒तिऽभिः॑ ॥ १३ ॥ अ॒स्माकं॑ धृ॒ष्णु॒
ऽया र॑थः द्युऽमा॒न् इ॒न्द्र अ॒न॒पऽच्यु॑तः ग॒व्युः अ॒श्वऽयुः ई॒य॒ते ॥ १४ ॥
अ॒स्माकं॑ उ॒त्त॑ऽत॒मं कृ॒धि अ॒वः दे॒वेषु॑ सू॒र्ये व॒र्षि॑ष्ठं द्या॑ऽइ॒व उ॒परि॑
॥ १५ ॥ २६ ॥

॥ ३२ ॥ आ तु नः॑ इ॒न्द्र वृ॒चऽह॒न् अ॒स्माकं॑ अ॒र्ध आ ग॒हि म॒हान्
म॒ही॒भिः ऊ॒तिऽभिः॑ ॥ १ ॥ भू॒मिः चि॒त् घ अ॒सि तू॒तु॒जिः आ चि॒त्र
चि॒त्रि॒णी॒षु आ चि॒त्रं कृ॒णी॒षि ऊ॒तये॑ ॥ २ ॥ द॒धे॒भिः चि॒त् श॒शी॒यांसं
हंसि॑ व्रा॒धतं॑ ओ॒जसा॑ स॒खिऽभिः॑ ये॒त्वे स॒चा ॥ ३ ॥ व॒यं इ॒न्द्र त्वे॑ स॒चा
व॒यं त्वा अ॒भि नो॒नु॒मः अ॒स्मान् अ॒स्मान् इ॒त् उ॒त अ॒व ॥ ४ ॥ सः नः॑
चि॒त्रा॒भिः अ॒द्रिऽवः॑ अ॒न॒व॒द्या॒भिः ऊ॒तिऽभिः॑ अ॒ना॒धृ॒ष्टा॒भिः आ
ग॒हि ॥ ५ ॥ २७ ॥ भू॒या॒मो सु॒ त्वाऽव॑तः स॒खा॒यः इ॒न्द्र गो॑ऽम॒तः यु॒जः
वा॒जा॒य घृ॒ष्वये॑ ॥ ६ ॥ त्वं हि॑ ए॒कः ई॒शि॒षे इ॒न्द्र वा॒जस्य॑ गो॑ऽम॒तः सः
नः यं॒धि म॒ही इ॒ष ॥ ७ ॥ न॒ त्वा व॒र॒ते अ॒न्यथा॑ यत् दि॒त्स॒सि स्तु॑तः म॒घं
स्तो॒तृऽभ्यः॑ इ॒न्द्र गि॒र्व॒णः ॥ ८ ॥ अ॒भि॒त्वा गो॑त॒माः गि॒रा अ॒नू॒षत॑ प्र
दा॒वने॑ इ॒न्द्र वा॒जा॒य घृ॒ष्वये॑ ॥ ९ ॥ प्र ते॒ वो॒चा॒म वी॒र्या॑ याः म॒द॒सानः
आ अ॒रु॒जः पु॒रः दा॒सीः अ॒भिऽइ॒त्य ॥ १० ॥ २८ ॥ ता ते॒ गृ॒ण॒न्ति वे॒धसः॑

यानि चकर्थे पांस्या । सुतेष्विन्द्र गिर्वणः ॥ ११ ॥ अवीवृधंत
 गोतमा इन्द्र त्वे स्तोमवाहसः । ऐषु धा वीरवद्यशः ॥ १२ ॥
 यच्चिद्धि शश्वतामसीद्र साधारणस्त्वं । तं त्वा वयं हवामहे
 ॥ १३ ॥ अर्वाचीनो वंसो भवास्मे सु मत्स्वाधसः । सोमानामिन्द्र
 सोमपाः ॥ १४ ॥ अस्माकं त्वा मतीनामा स्तोमं इन्द्र यच्छतु ।
 अर्वागा वर्तया हरी ॥ १५ ॥ पुरोक्ताशं च नो घसो जोषया-
 से गिरश्च नः । वधूयुरिव योषणां ॥ १६ ॥ २९ ॥ सहस्रं व्यतीनां
 युक्तानामिन्द्रमीमहे । शतं सोमस्य खार्यैः ॥ १७ ॥ सहस्रां ते
 शता वयं गवामा च्यावयामसि । अस्पृचा राध एतु ते ॥ १८ ॥
 दश ते कलशानां हिरण्यानामधीमहि । भूरिदा असि वृत्रहन्
 ॥ १९ ॥ भूरिदा भूरि देहि नो मा दम्भं भूर्या भर । भूरि घेदिन्द्र
 दित्ससि ॥ २० ॥ भूरिदा असि श्रुतः पुरुषा शूर वृत्रहन् । आ
 नो भजस्व राधसि ॥ २१ ॥ प्र ते बभू विचक्षणं शंसामि गोषणो
 नपात् । माभ्यां गा अनु शिष्यथः ॥ २२ ॥ कनीनकेव विद्रुधे
 नवे द्रुपदे अर्भके । बभू यामेषु शोभेते ॥ २३ ॥ अरं म उग्रया-
 म्णेऽरमनुस्रयाम्णे । बभू यामेष्वसिधा ॥ २४ ॥ ३० ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ प्र ऋभुभ्यो दूतमिव वाचमिष्य उपस्तिरे श्वेतरौ
 धेनुमीळि । ये वातजूतास्तरणिभिरेवैः परि द्यां सद्यो अपसौ
 बभूवुः ॥ १ ॥ यदारमक्रचृभवंः पितृभ्यां परिगिष्ठी वेषणां द-
 सनाभिः । आदिदेवानामुप सख्यमायन्धीरासः पुष्टिमवहन्म-
 नायै ॥ २ ॥ पुनर्ये चक्रुः पितरा युवाना सना यूपैव जरणा
 शयाना । ते वाजो विभ्वौ ऋभुरिद्रवन्तो मधुप्सरसो नोऽवन्तु
 यज्ञं ॥ ३ ॥ यत्संवत्समृभवो गामरक्षन्त्यत्संवत्समृभवो मा

यानि च कथं पौंस्यां सुतेषु इंद्रं गिर्वणः ॥ ११ ॥ अवीं वृधंत गोतमाः
 इंद्रं त्वे स्तोमं वाहसः आ एषु धाः वीरऽवत यशः ॥ १२ ॥ यत् चित्
 हि शश्वतां असि इंद्रं साधारणः त्वं तं त्वा वयं हवामहे ॥ १३ ॥ अर्वा-
 चीनः वसो भव अस्मे सुमत्स्व अंधसः सोमानां इंद्र सोमऽपाः
 ॥ १४ ॥ अस्माकं त्वा मतीनां आ स्तोमः इंद्र यच्छतु अर्वाक् आ
 वर्तय हरी ॥ १५ ॥ पुरोळाशं च नः घसः जोषयासे गिरः च नः वधू-
 युऽइव योषणां ॥ १६ ॥ २९ ॥ सहस्रं व्यतीनां युक्तानां इंद्र ईमहे शतं
 सोमस्य स्वार्यैः ॥ १७ ॥ सहस्रां ते शता वयं गवां आ च्यवयामसि
 अस्मऽचा राधः एतु ते ॥ १८ ॥ दशं ते कलशानां हिरणानां अधी-
 महि भूरिऽदाः असि वृत्रऽहन् ॥ १९ ॥ भूरिऽदाः भूरि देहि नः मा
 दधं भूरि आ भर भूरि घ इत् इंद्र दित्ससि ॥ २० ॥ भूरिऽदाः हि असि
 श्रुतः पुरुऽचा शूर वृत्रऽहन् आ नः भजस्व राधसि ॥ २१ ॥ प्र ते बभू-
 विऽचक्षुण शंसामि गोऽसनः नपात् मा आभ्यां गाः अनु शि-
 श्रथः ॥ २२ ॥ कनीनकाऽइव विद्रुधेन वेद्रुऽपदे अर्भके बभू यामेषु
 शोभेते ॥ २३ ॥ अरं मे उस्मऽयामे अरं अनुस्मऽयामे बभू यामेषु
 अस्मिधा ॥ २४ ॥ ३० ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥ ३३ ॥ प्र ऋभुऽभ्यः दूतंऽइव वाचं इष्ये उपऽस्तिरे श्वैतरं धेनुं
 ईळे ये वातऽजूताः तरणिऽभिः एवैः परि द्यां सद्यः अपसः बभूवुः
 ॥ १ ॥ यदा अरं अक्रन् ऋभवः पितृऽभ्यां परिऽविष्टी वेषणा दंस-
 नाभिः आत् इत् देवानां उप सख्यं आयन् धीरांसः पुष्टिं अवहन्
 मनायै ॥ २ ॥ पुनः ये चक्रुः पितरां युवानां सनां यूपाऽइव जरणा
 शयानां ते वाजः विऽभ्वां ऋभुः इंद्रऽवतः मधुऽप्सरसः नः अवंतु
 यज्ञं ॥ ३ ॥ यत् संऽवत्सं ऋभवः गां अरक्षन् यत् संऽवत्सं ऋभवः माः

अपि॑शन् । यत्सं॑वत्स॒मभ॑रन्भासो॑ अस्यास्ताभिः॒ शमी॑भिरमृत-
त्वमा॑णुः ॥४॥ ज्येष्ठ॑ आह चमसा॒ द्वा क॑रेति कनी॒यान्वी॒न्कृ॑णवा-
मेत्या॑ह । क॒निष्ठ॑ आह च॒तुर॑स्करेति॒ त्वष्ट॑ ऋ॒भव॑स्तत्प॒नय॑द्वचो
वः ॥५॥१॥ स॒त्यमृ॑चूर्ने॒र ए॒वा हि च॒क्रु॑रनु॒ स्व॒धामृ॑भवो जग्मु-
रेतां॑ । वि॒भ्राज॑मानांश्चमसाँ॑ अहे॒वावे॑न॒त्त्वष्टा॑ च॒तुरो॑ ददृ॒शान्
॥६॥ द्वा॒दश॑ द्यू॒न्यद॑गो॒त्पस्या॑तिथ्ये रण॒न्भ॒वः स॒संतः॑ । सु॒क्षेचा॑-
कृ॒ण्वन्न॑नयंत॒ सि॒धून्ध॒न्वाति॑ष्ठन्नोष॒धीर्नि॒क्षमा॑पः ॥ ७ ॥ रथं॑ ये
च॒क्रुः सु॒वृत्तं न॑रे॒ष्टां ये धे॒नुं वि॒श्वजु॑र्व वि॒श्वरू॑पां । त आ॑ त॒क्षात्तृ॑-
भवो॑ र॒यिं नः॒ स्वव॑सः स्वप॑सः सु॒हस्ताः॑ ॥८॥ अपो॑ त्वे॒षाम॑जुषंत
दे॒वा अ॒भि कृ॒त्वा म॑नसा॒ दी॒र्घ्यानाः॑ । वा॒जो दे॒वाना॑मभवत्सु-
कर्मे॑द्रस्य ऋ॒भुक्षा॑ वरु॒णस्य॑ वि॒भ्वा ॥९॥ ये ह॑री॒ मे॒धयो॑क्था
मद॑त॒ इन्द्रा॑य च॒क्रुः सु॒युजा॑ ये अ॒श्वा । ते रा॒यस्पोषं॑ द्रवि॒णान्य॑से
ध॒त्त ऋ॒भवः क्षेम॑यंतो॒ न मि॒त्रं ॥१०॥ इ॒दाहः॑ पी॒तिमु॑त वो॒ मद॑
धु॒र्न ऋ॒ते आ॑तस्य॒ सखा॑य दे॒वाः । ते नून॑म॒स्मे ऋ॒भवो॑ व-
सू॒नि तृ॒तीये॑ अ॒स्मिन्स॑र्वने दधात ॥११॥२॥

॥३४॥ ऋ॒भुर्वि॒भ्वा वा॒ज इ॒न्द्रो नो॑ अ॒च्छेमं॑ य॒ज्ञं रत्न॑धेयोप
यात । इ॒दा हि वो॑ धि॒षणा॑ दे॒व्यह्ना॑मधा॒त्पीति॑ सं मदा॑ अ॒ग्म-
ता॑ वः ॥१॥ वि॒दाना॑सो जन्म॒नो वा॒जर॑त्ना उ॒त ऋ॒तुभि॑र्ऋ-
भवो॑ मादयध्वं । सं वो॒ मदा॑ अ॒ग्मत॑ सं पु॒रधिः॑ सु॒वीरा॑म॒से
र॒यिमे॑रयध्वं ॥२॥ अ॒यं वो॑ य॒ज्ञ ऋ॒भवोऽका॑रि॒ यमा॑ म॒नुष्व-
त्प्र॒दिवो॑ दधि॒ध्वे । प्र वो॑ऽच्छा जु॒जुषा॑णासो अ॒स्थुर॑भूत॒ विश्वे॑
अ॒पियो॑त वा॒जाः ॥३॥ अ॒भूदु॑ वो वि॒धते॑ रत्न॒धेय॑मि॒दा नरो॑

अपिंशन् यत् संऽवत्सं अभरन् भासः अस्याः ताभिः शमीभिः
 अमृतऽत्वं आप्नुः ॥ ४ ॥ ज्येष्ठः आह चमसा द्वा कर् इति कनीयान्
 चीन् कृण्वाम इति आह कनिष्ठः आह चतुरः कर् इति त्वष्टा ऋ-
 भवः तत् पनयत् वचः वः ॥ ५ ॥ १ ॥ सत्यं ऊचुः नरः एव हि चक्रुः अनु-
 स्वधां ऋभवं जग्मुः एतां विऽभ्राजमानान् चमसान् अहाऽइव
 अवेनत् त्वष्टा चतुरः ददृश्वान् ॥ ६ ॥ द्वादश हून् यत् अगोह्यस्य
 आतिथ्ये रणान् ऋभवं ससंतः सुऽष्टोवां अकृण्वन् अनयंत सिंधून्
 धन्वं आ अतिष्ठन् ओषधीः निम्नं आपः ॥ ७ ॥ रथं ये चक्रुः सुऽवृत्तं
 नरेऽस्थां ये धेनुं विश्वऽजुर्वं विश्वऽरूपां ते आ तद्वत्तु ऋभवं रयिं
 नः सुऽअवसः सुऽअपसः सुऽहस्ताः ॥ ८ ॥ अपः हि एषां अजुषंत दे-
 वाः अभि क्रत्वा मनसा दीध्यानाः वाजः देवानां अभवत् सुऽक-
 र्मा इन्द्रस्य ऋभुक्षाः वरुणस्य विऽभ्वा ॥ ९ ॥ ये हरी मेधया उक्था
 मदतः इन्द्राय चक्रुः सुऽयुजा ये अश्वा ते रायः पोषं द्रविणानि
 अस्मे धत्त ऋभवः क्षेमऽयंतः न मित्रं ॥ १० ॥ इदा अहः पीतिं उत
 वः मदधुः न ऋते आतस्य सख्याय देवाः ते नूनं अस्मे ऋभवः
 वसूनि तृतीयं अस्मिन् सर्वने दधात् ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ३४ ॥ ऋभुः विऽभ्वा वाजः इन्द्रः नः अच्छ इमं यज्ञं रत्नऽधेयां
 उप यात इदा हि वः धिषणा देवी अहो अधात् पीतिं सं मदाः
 अगमत् वः ॥ १ ॥ विद्वानासः जन्मनः वाजऽरत्नाः उत ऋतुऽभिः
 ऋभवः मादयध्वं सं वः मदाः अगमत् सं पुरऽधिः सुऽवीरा अस्मे
 रयिं आ ईरयध्वं ॥ २ ॥ अयं वः यज्ञः ऋभवः अकारियं आ मनुष्वत्
 प्रऽदिवः दधिध्वे प्र वः अच्छ जुजुषाणासः अस्युः अभूत विश्वे
 अयिया उत वाजाः ॥ ३ ॥ अभूत् जं वः विधत्ते रत्नऽधेयं इदा नरः

दा॒शुषे॒ म॒र्त्याय॑ । पि॒वंत॑ वा॒जा ऋ॒भवो॑ द॒दे वो॒ महि॑ तृती॒यं
सर्व॑नं म॒दाय॑ ॥४॥ आ वा॒जा या॒तोप॑ न ऋ॒भुक्षा॑ म॒हो नरो॑
द्रवि॑णसो गृ॒णानाः॑ । आ वः पी॒तयोऽभि॑पि॒त्वे अ॒हामि॒मा
अ॒स्तं नव॑स्व इव ग॒मन् ॥५॥३॥ आ न॒पातः॑ शव॒सो या॒तनो॑-
पे॒मं य॒ज्ञं नम॑सा हू॒यमा॑नाः । स॒जोष॑सः सूर॒यो यस्य॑ च स्थ
म॒ध्वः पा॒त रत्न॑धा इ॒न्द्रवं॑तः ॥६॥ स॒जोषा॑ इ॒न्द्र वरु॑णेन सोमं
स॒जोषाः॑ पा॒हि गि॒र्वणो॑ म॒रुद्भिः॑ । अ॒येपा॒भिर्ऋ॒त॒पाभिः॑
स॒जोषा॑ प्रा॒स्पत्नी॑भी रत्न॒धाभिः॑ स॒जोषाः॑ ॥७॥ स॒जोष॑स आ-
दि॒त्यैर्मा॑दय॒ध्वं स॒जोष॑स ऋ॒भवः प॑र्व॒तेभिः॑ । स॒जोष॑सो दै॒व्येना॑
सवि॒त्रा स॒जोष॑सः सि॒न्धुभी॑ रत्न॒धेभिः॑ ॥८॥ ये अ॒श्विना॒ ये
पि॒तरा॒ य ऊ॒ती धे॒नुं त॑त॒क्षुर्ऋ॒भवो॑ ये अ॒श्वो । ये अ॒स॒त्रा य
ऋ॒ध॒योद॑सी॒ ये वि॒भ्वो नरः॑ स्वप॒त्यानि॑ च॒क्रुः ॥९॥ ये गो॑म॒तं
वा॒ज॒वंतं॑ सु॒वीरं॑ र॒यिं ध॒त्वा वसु॑म॒तं पु॒रु॒क्षु । ते अ॒येपा॑ ऋ॒भवो
म॑द॒साना॑ अ॒स्मे ध॑त्त॒ ये च॑ रा॒तिं गृ॑ण॒न्ति ॥१०॥ ना॒पाभू॑त न वो-
ऽती॒तृषा॒मानिः॑ श॒स्ता ऋ॒भवो॑ य॒ज्ञे अ॒स्मिन् । समि॑द्रि॒ण म॑द॒य
सं म॒रुद्भिः॑ सं रा॒ज॒भी रत्न॑धेया॒य दे॒वाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ३५ ॥ इ॒होप॑ या॒त शव॑सो न॒पातः॑ सौ॒ध॒न्वना॑ ऋ॒भवो
मा॒पं भू॑त । अ॒स्मिन्नि॒ वः स॑र्व॒ने रत्न॑धेयं ग॒मं त्वि॑न्द्र॒मनु॑ वो
म॒दासः॑ ॥१॥ आ॒गं ऋ॒भूणा॑मि॒ह रत्न॑धेय॒मभू॑त्सोम॒स्य सु॑पु॒तस्य॑
पी॒तिः । सु॒कृ॒त्यया॒ यत्स्व॑प॒स्यया॑ च॒ ए॒कं वि॒च॒क्र च॑म॒सं च॑तु॒-
र्धा ॥२॥ व्य॑कृ॒णोत॑ च॒म॒सं च॑तु॒र्धा स॒खे वि॑ शि॒क्षे॒त्यब्र॑वीत् ।
अथै॒त वा॒जा अ॒मृत॑स्य॒ प॒न्थां गृ॑ण॒न् दे॒वाना॑मृ॒भवः सु॑ह॒स्ताः ॥३॥
कि॒मयः॑ स्वि॒च्छम॑स ए॒ष आ॒सु यं का॒व्येन॑ च॒तुरो॑ वि॒च॒क्र ।

दा॒श्रुषे॑ म॒र्त्या॒य पि॒बन्त॑ वा॒जाः ऋ॒भ॒वः द॒दे वः॑ म॒हि तृ॒तीयं॑ स॒र्व॒नं
म॒दा॒य ॥४॥ आ वा॒जाः या॒त॒ उप॒ नः॑ ऋ॒भृ॒क्षाः म॒हः न॒रः द्र॒वि॒ण॒सः
गृ॒णा॒नाः आ वः॑ पी॒त॒यः अ॒भिऽपि॒त्वे अ॒ह्ना इ॒माः अ॒स्तं न॒व॒स्वः-
ऽइ॒व ग॒म॒न् ॥५॥३॥ आ न॒पा॒तः श॒व॒सः या॒त॒न॒ उप॒ इ॒मं य॒ज्ञं न॒म॒सा
हू॒य॒मा॒नाः सु॒ऽजोष॑सः सू॒र॒यः य॒स्य च॒ स्थ म॒ध्वः पा॒त॒ र॒त्न॒ऽधाः इ॒न्द्र-
ऽव॑न्तः ॥६॥ सु॒ऽजोषाः॑ इ॒न्द्र वरु॑णे॒न सोमं॑ सु॒ऽजोषाः॑ पा॒हि गि॒र्व॒णः
म॒रु॒त॒ऽभिः अ॒ये॒ऽपा॒भिः ऋ॒तु॒ऽपा॒भिः सु॒ऽजोषाः॑ याः प॒त्नी॒भिः
र॒त्न॒ऽधा॒भिः सु॒ऽजोषाः॑ ॥७॥ सु॒ऽजोष॑सः आ॒दि॒त्यैः मा॒द॒य॒ध्वं सु॒-
ऽजोष॑सः ऋ॒भ॒वः प॒र्व॑ते॒भिः सु॒ऽजोष॑सः दै॒व्ये॒न स॒वि॒त्रा सु॒ऽजोष॑सः
सि॒न्धु॒ऽभिः र॒त्न॒ऽधे॒भिः ॥८॥ ये अ॒श्वि॒ना ये पि॒तरा॑ ये ज॒ती धे॒नुं
त॒त॒क्षुः ऋ॒भ॒वः ये अ॒श्वी ये अ॒स॒त्रा ये ऋ॒ध॒क् रो॒द॒सी॒ ये वि॒ऽभ्वः
न॒रः सु॒ऽअ॒प॒त्या॒न्नि च॒क्रुः ॥९॥ ये गो॒ऽम॑तं वा॒ज॒ऽव॑न्तं सु॒ऽवी॒रं र॒यिं
ध॒त्वा व॒सु॒ऽम॑तं पु॒रु॒ऽक्षुं ते अ॒ये॒ऽपाः ऋ॒भ॒वः म॒द॒सा॒नाः अ॒स्मे ध॒त्वा
ये च॒ रा॒तिं गृ॑ण॑न्ति ॥१०॥ न अ॒पं अ॒भू॒त न वः॑ अ॒ती॒तृषा॑म॒ अ॒निः-
ऽश॑स्ताः ऋ॒भ॒वः य॒ज्ञे अ॒स्मिन् सं इ॒द्रे॒ण म॒द॒थ सं म॒रु॒त॒ऽभिः सं
रा॒ज॒ऽभिः र॒त्न॒ऽधे॒या॒य दे॒वाः ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥३५॥ इ॒ह उप॑ या॒त॒ श॒व॒सः न॒पा॒तः सौ॒ध॒न्व॒नाः ऋ॒भ॒वः मा अ॒पं
भू॒त अ॒स्मिन् हि वः॑ स॒र्व॒ने र॒त्न॒ऽधे॒यं ग॒म॑न्तु इ॒न्द्र अ॒नु॒वः म॒दा॑सः ॥१॥
आ अ॒ग॒न् ऋ॒भृ॒णां इ॒ह र॒त्न॒ऽधे॒यं अ॒भू॒त सोम॑स्य सु॒ऽसु॑तस्य पी॒तिः
सु॒ऽकृ॒त्य॒या य॒त सु॒ऽअ॒प॒स्य॒या च॒ ए॒कं वि॒ऽच॒क्र च॒म॒सं च॒तुः॒ऽधा
॥२॥ वि अ॒कृ॒णो॒त च॒म॒सं च॒तुः॒ऽधा स॒खे वि शि॒क्षु इ॒ति अ॒ब्र॒वी॒त
अथ॑ ऐ॒त वा॒जाः अ॒मृ॒त॒स्य प॑न्थां गृ॒ण दे॒वानां॑ ऋ॒भ॒वः सु॒ऽह॑स्ताः
॥३॥ किं॒ऽम॒यः स्वि॒त् च॒म॒सः ए॒षः आ॒स॒ यं का॒व्ये॒न च॒तुरः॑ वि॒ऽच॒क्र

अथा सुनुध्वं सर्वनं मदाय पात ऋभवो मधुनः सोम्यस्य
 ॥ ४ ॥ शच्याकर्त पितरा युवाना शच्याकर्त चमसं देवपानं ।
 शच्या हरी धनुतरावतष्टेद्रवाहावृभवो वाजरत्नाः ॥ ५ ॥ ५ ॥ यो
 वः सुनोत्यभिपित्वे अह्ना तीव्रं वाजासः सर्वनं मदाय । तस्मै
 रयिमृभवः सर्ववीरमा तप्तात वृषणो मंदमानाः ॥ ६ ॥ प्रातः
 सुतमपिबो हर्यश्च माध्यंदिनं सर्वनं केवलं ते । समृभुभिः
 पिवस्व रत्नधेभिः सखी याँ इद्र चकृषे सुकृत्या ॥ ७ ॥ ये देवा-
 सो अभवता सुकृत्या ज्येना इवेदधि दिवि निषेद । ते रत्न
 धात शवसो नपातः सौधन्वना अभवतामृतांसः ॥ ८ ॥ यज्ञ-
 तीयं सर्वनं रत्नधेयमकृणुध्वं स्वपस्या सुहस्ताः । तद्वृभवः
 परिषिक्तं व एतत्सं मदेभिरिन्द्रियेभिः पिवध्वं ॥ ९ ॥ ६ ॥

332

॥ ३६ ॥ १-९ वामदेवः । ऋभवः ॥ १-८ अगती ॥ ९ विष्टप ॥

॥ ३६ ॥ अनश्वो जातो अनभीशुरुक्थ्योऽरथंस्त्रिचक्रः परि
 वर्तते रजः । महत्तद्वो देव्यस्य प्रवाचनं द्यामृभवः पृथिवी यच्च
 पुण्यं ॥ १ ॥ रथं ये चक्रुः सुवृत्तं सुचेतसोऽविह्वरन्तं मनसस्परि
 ध्यया । ताँ ऊ न्वपस्य सर्वनस्य पीतय आ वो वाजा ऋभवो
 वेदयामसि ॥ २ ॥ तद्वो वाजा ऋभवः सुप्रवाचनं देवेषु विभ्वो
 अभवन्महत्त्वनं । जिघ्री यत्संता पितरा सनाजुरा पुनर्युवाना
 चरषाय तक्षथ ॥ ३ ॥ एकं वि चक्र चमसं चतुर्वयं निश्चर्मणो
 गामरिणीत धीतिभिः । अथा देवेष्वमृतत्वमानश श्रुष्टी वा-
 जा ऋभवस्तद्व उक्थ्य ॥ ४ ॥ ऋभुतो रयिः प्रथमश्च वस्तमो
 वाजश्रुतासो यमजीजनचरः । विभ्वतष्टो विदथेषु प्रवाच्यो यं
 देवासोऽवथा स विचर्षणिः ॥ ५ ॥ ७ ॥ स वाज्यर्वा स चरुधि-
 र्वचस्यया स शूरो अस्ता पृतनासु दुष्टरः । स रायस्योष

अथ सुनुध्वं सर्वनं मदाय पात ऋभवः मधुनः सोम्यस्य ॥ ४ ॥ शच्या
 अकर्त पितरा युवाना शच्या अकर्त चमसं देवऽपानं शच्या हरीं
 धनुऽतरौ अतष्ट इन्द्रऽवाहौ ऋभवः वाजऽरत्नाः ॥ ५ ॥ ५ ॥ यः वः सु-
 नोति अभिऽपित्वे अहौ तीव्रं वाजासः सर्वनं मदाय तस्मै रयिं
 ऋभवः सर्वेऽवीरं आ तक्षत वृषणः मंदसानाः ॥ ६ ॥ प्रातः सुतं
 अपिबः हरिऽअश्व माध्यंदिनं सर्वनं केवलं ते सं ऋभुऽभिः पि-
 बस्व रत्नऽधेभिः सखीन् यान् इन्द्र चकृषे सुऽकृत्या ॥ ७ ॥ ये दे-
 वासः अभवत् सुऽकृत्या श्येनाऽऽइव इत् अधि दिवि निऽसेद ते
 रत्नं धात श्वसः नपातः सौधन्वनाः अभवत् अमृतासः ॥ ८ ॥ यत्
 तृतीयं सर्वनं रत्नऽधेयं अकृणुध्वं सुऽअपस्या सुऽहस्ताः तत् ऋ-
 भवः परिऽसिक्तं वः एतत् सं मदेभिः इन्द्रियेभिः पिबध्वं ॥ ९ ॥ ६ ॥

॥ ३६ ॥ अनश्वः जातः अनभीशूः उक्थ्यः रथः त्रिऽचक्रः परिव-
 र्त्तते रजः महत् तत् वः देव्यस्य प्रऽवाचनं द्यां ऋभवः पृथिवी यत्
 च पुण्यं ॥ १ ॥ रथं ये चक्रुः सुऽवृत्तं सुऽचेतसः अविऽहरंतं मनसः
 परिध्यया तान् जुं नु अस्य सर्वनस्य पीतये आ वः वाजाः ऋभवः
 वेदयामसि ॥ २ ॥ तत् वः वाजाः ऋभवः सुऽप्रवाचनं देवेषु विऽभ्वः
 अभवत् महिऽत्वनं जिघ्री यत् संता पितरा सनाऽजुरा पुनः यु-
 वाना चरथाय तक्षथ ॥ ३ ॥ एकं वि चक्र चमसं चतुऽवयं निः
 चर्मणः गां अरिणीत् धीतिऽभिः अथ देवेषु अमृतऽत्वं आनश
 श्रुष्टी वाजाः ऋभवः तत् वः उक्थ्यं ॥ ४ ॥ ऋभुतः रयिः प्रथमश्वः-
 ऽतमः वाजऽश्रुतासः यं अजीजनन् नरः विभ्वऽतष्टः विदथेषु प्र-
 ऽवाच्यः यं देवासः अवथ सः विऽचर्षणिः ॥ ५ ॥ ७ ॥ सः वाजी अवी
 सः ऋषिः वचस्यया सः शूरः अस्ता पृतनासु दुस्तरः सः रायः पोष

अ० ३. अ० ७. व० ११.] ॥ २९४ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ३६.

स सुवीर्यं दधे यं वाजो विभ्वौ ऋभवो यमाविषुः ॥६॥ श्रेष्ठं वः
पेशो अधि धायि दर्शतं स्तोमो वाजा ऋभवस्तं जुजुएन। धीरा-
सो हि सा कवयो विपश्चितस्तान्वं एना वत्सरा वेदयामसि
॥७॥ यूयमस्मभ्यं धिषणाभ्यस्परि विद्वांसो विश्वा नयाणि भो-
जना। द्युमंतं वाजं वृषं शुष्ममुत्तममा नो रयिमृभवस्तद्वता वयः
॥८॥ इह प्रजामिह रयिं रराणा इह श्रवो वीरवत्तद्वता नः। येन
वयं चितयेमात्यन्यान्तं वाजं चिचमृभवो ददा नः ॥९॥८॥

333

॥ ३७ ॥ १-८ वामदेवः ॥ ऋभवः ॥ १ ४ विष्टप । ५-८ अनुष्टुप ॥

॥३७॥ उप नो वाजा अश्वरमृभुक्षा देवा यात पयिभि-
र्देवयानैः। यथा यज्ञं मनुषो विष्ट्वा ३सु दधिध्वे रखाः सुदिने-
ष्वह्ना ॥१॥ ते वो हृदे मनसे संतु यज्ञा जुष्टासो अद्य घृतनिर्णि-
जो गुः। प्र वः सुतासो हरयंत पूर्णाः क्रत्व दद्याय हर्षयंत पीताः
॥२॥ शुदायं देवहितं यथा वः स्तोमो वाजा ऋभुक्षारो दुदे
वः। जुह्वे मनुष्वदपरासु विश्व युष्मे सचा बृहद्विवेषु सोम ॥३॥
पीवो अश्वाः शुचदद्या हि भृतायः शिप्रा वाजिनः सुनिष्काः।
इंद्रस्य सूनो शवसो नपातोऽनु वक्षेत्ययियं मदाय ॥४॥ ऋ-
भुमृभुक्षारो रयिं वाजे वाजिन्तमं युजै । इंद्रस्वतं हवामहे
मदासातममश्विनै ॥५॥९॥ सेहृभवो यमवथ यूयमिंद्रश्च मर्त्ये।
स धीभिरस्तु सनिता मेधसाता सो अवेता ॥६॥ वि नो वाजा
ऋभुक्षारः पयश्चितन यष्टवे । अस्मभ्यं सूरयः स्तुता विश्वा
आशास्तरिषणि ॥७॥ तं नो वाजा ऋभुक्षार इंद्र नासत्या
रयिं । समश्वं चर्षणिभ्य आ पुरु शंस्त मघत्तये ॥८॥ १० ॥

334

॥ ३८ ॥ १-१० वामदेवः ॥ १ आवापयिष्यो । २ १० दधिकाः ॥ विष्टुप ॥

॥३८॥ उतो हि वा दात्रा संति पूर्वा या पूरुभ्यस्त्वसदस्युनि-

अ० ३. अ० ७. व० ११.] ॥ २९४ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ३८.

सः सु० वीर्यं दधे यं वाजः वि० भ्वा ऋभवः यं आविषुः ॥ ६ ॥ श्रेष्ठं वः
पेशः अधिधायि दर्शतं स्तोमः वाजाः ऋभवः तं जुजुष्टन धीरासः
हि स्थ कवयः विपः ० चितः तान् वः एना ब्रह्मणा आ वेदयामसि
॥ ७ ॥ यूयं अस्मभ्यं धिषणाभ्यः परिविद्वांसः विश्वा नर्याणि भो-
जना द्यु० मंतं वाजं वृषं ० शुष्मं उत्तमं आनः रयिं ऋभवः तक्षत
आ वयः ॥ ८ ॥ इह प्र० जां इह रयिं रराणाः इह श्रवः वीर० वत तक्षत
नः येन वयं चितयेम अति अन्यान् तं वाजं चित्रं ऋभवः ददनः
॥ ९ ॥ ८ ॥

॥ ३७ ॥ उप नः वाजाः अध्वरं ऋभुक्षाः देवाः यात पथि० भिः
देव० यानैः यथा यज्ञं मनुषः विष्णु आसु दधिध्वे रखाः सु० दिनेषु
अह्ना ॥ १ ॥ ते वः हृदे मनसे संतु यज्ञाः जुष्टासः अद्य घृत० निर्निजः
गुः प्र वः सुतासः हरयंत पूर्णाः ऋत्वे दक्षा य हर्षयंत पीताः ॥ २ ॥ त्रि-
० उदायं देव० हितं यथा वः स्तोमः वाजाः ऋभुक्षणाः ददे वः जुह्वे
मनुष्वत् उपरासु विष्णु युष्मे सचा बृहत् ० दिवेषु सोमं ॥ ३ ॥ पी-
वः ० अश्वः शुचत् ० रथाः हि भूत अयः ० शिप्राः वाजिनः सु० नि-
ष्काः इंद्रस्य सूनोः शवसः नपातः अनु वः चेति अयियं मदाय
॥ ४ ॥ ऋभुं ऋभुक्षणाः रयिं वाजे वाजिन० तमं युजं इंद्रस्वंतं हवा-
महे सदा० सातमं अश्विनं ॥ ५ ॥ ९ ॥ सः इत् ऋभवः यं अवथ यूयं
इंद्रः च मर्त्यं सः धीभिः अस्तु सनिता मेध० साता सः अर्वता ॥ ६ ॥
विनः वाजाः ऋभुक्षणाः पथः चितन यष्टवे अस्मभ्यं सूरयः स्तुताः
विश्वाः आशाः तरीषणि ॥ ७ ॥ तं नः वाजाः ऋभुक्षणाः इंद्रनासत्या
रयिं सं अश्वं चर्षणि० भ्यः आ पुरु शस्त मघत्तये ॥ ८ ॥ १० ॥

॥ ३८ ॥ उत्तो हि वां दात्रा संति पूर्वा या पूरु० भ्यः च सदस्युः नि-

अ० ३. अ० ९. व० १३.] ॥ २९५ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ३९.

तो॒शे । द्यो॒त्रा॒मां द॒द॒धु॒रु॒र्व॒रा॒मां घ॒नं द॒स्यु॒भ्यो अ॒भि॒भू॒ति॒मु॒यं
॥ १ ॥ उ॒त वा॒जिनं॑ पु॒रु॒नि॒ष्पि॒ध्वानं॑ द॒धि॒क्रा॒मु द॒द॒धु॒र्वि॒श्व॒कृ॒ष्टिं ।
अ॒जि॒ष्यं श्ये॒नं प्र॒पि॒त॒प्सु॒मा॒णं च॒क॒त्य॒म॒र्यो नृ॒प॒तिं न शू॒रं ॥ २ ॥
यं सी॒म॒नु प्र॒व॒ते॒व द्र॒व॒तं वि॒श्वः पु॒रु॒र्म॒द॒ति ह॒र्ष॒मा॒णः । प॒द्भि॒-
र्गृ॒ध्य॒तं मे॒ध॒यं न शू॒रं रथ॒त॒रं वा॒त॒मि॒व ध॒ज॒तं ॥ ३ ॥ यः स्मा॒-
रु॒धा॒नो ग॒ध्या स॒म॒त्सु स॒नु॒त॒र॒श्च॒र॒ति गो॒षु ग॒च्छ॒न् । आ॒वि॒-
र्ज॒ी॒को वि॒द॒था नि॒चि॒क्य॒न्नि॒रो अ॒र॒तिं प॒र्या॒प आ॒योः
॥ ४ ॥ उ॒त स्म॒नं व॒स्त्र॒म॒यि न ता॒यु॒म॒नु क्रो॒श॒न्ति क्षि॒त॒यो
भे॒र॒ेषु । नी॒चा॒य॒मा॒नं ज॒सु॒रि न श्ये॒नं श्र॒व॒श्चा॒च्छा प॒शु॒म॒स्रं यू॒थं
॥ ५ ॥ ११ ॥ उ॒त स्मा॒सु प्र॒थ॒मः सं॒रि॒ष्य॒न्नि वे॒वे॒ति श्रे॒णि॒भी रथा॒-
नां । स॒ज॒ कृ॒त्वा॒नो ज॒न्यो न शु॒भ्वा रे॒णुं रे॒हि॒त्कि॒रणं द॒द॒श्वान
॥ ६ ॥ उ॒त स्य॑ वा॒जी स॒ह॒रि॒र्कृ॒ता॒वा शु॒श्रू॒ष॒मा॒णस्त॒न्वा स॒म॒र्ये ।
तु॒रं य॒ती॒षु त॒ुर॒य॒न्च॒जि॒ष्योऽधि॑ भु॒वोः कि॒र॒ते रे॒णु॒मृ॒ज॒न् ॥ ७ ॥
उ॒त स्मा॒स्य त॒न्य॒तो॒रि॒व द्यो॒र्ज॒घा॒य॒तो अ॒भि॒यु॒जो भ॑य॒न्ते । य॒दा
स॒ह॒स्र॒म॒भि पी॒म॒यो॒धी॒द्व॒र्तुः स्मा॒ भ॒व॒ति भी॒म अ॒ज॒न् ॥ ८ ॥
उ॒त स्मा॒स्य प॒न॒य॒न्ति ज॒ना जृ॒तिं कृ॒ष्टि॒प्रो अ॒भि॒भू॒ति॒मा॒शोः ।
उ॒तै॒न॒माहुः॑ स॒मि॒थे वि॒य॒न्तः प॒रा द॒धि॒क्रा अ॒स॒र॒त्स॒ह॒स्रैः ॥ ९ ॥
आ द॒धि॒क्राः श॒व॒सा प॑ंच कृ॒ष्टीः सूर्य॑ इ॒व ज्यो॒ति॒षा॒प॒स्त॒-
ता॒न । स॒ह॒स्र॒साः श॒त॒सा वा॒ज्य॒वी पू॒ण॒क्तु म॒ध्वा स॒मि॒मा व॒-
चा॑सि ॥ १० ॥ १२ ॥

335

॥ ३९ ॥ १ ६ वामदेवः ॥ दधिकाः ॥ १-५ विष्टुप । ६ अनुष्टुप ॥

॥ ३९ ॥ आशुं दधिकां तमु नु हवाम दिवस्पृथिव्या उत
चकिराम । उच्छन्तीर्मा मुषसः सूदयन्त्वति विश्वानि दुरितानि
पर्षन् ॥ १ ॥ महश्चर्कर्म्यवेतः क्रतुप्रा दधिकाव्यः पुरुवा-

ऽतो॒शे॒क्षे॒त्र॒ऽसां॒ द॒द॒धुः॒ उ॒र्व॒रा॒ऽसां॒ घ॒नं॒ द॒स्युं॒ऽभ्यः॒ अ॒भि॒ऽभू॒तिं॒ उ॒यं
 ॥१॥ उ॒त वा॒जिनं॑ पु॒रु॒निः॒ऽसि॒ध्वा॒नं॒ द॒धि॒ऽक्रां॒ ऊं॒ द॒द॒धुः॒ वि॒श्व॒ऽकृ॒
 ष्ठिं॒ ऋ॒जि॒ष्यं॒ श्ये॒नं॒ प्रु॒षि॒त॒ऽप्सुं॒ आ॒प्सुं॒ च॒कृत्यं॑ अ॒र्यः॒ नृ॒ऽप॒तिं॒ न शू॒रं
 ॥२॥ यं॒ सी॒ अनु॑ प्र॒व॒ता॒ऽइ॒व द्र॒व॒तं॒ वि॒श्वः॒ पू॒रुः॒ म॒द॒ति॒ ह॒र्ष॒मा॒णः॒ प॒द॒
 ऽभिः॒ गृ॒ध्यं॒तं॒ मे॒ध॒ऽयुं॒ न शू॒रं॒ रथ॑ऽतु॒रं॒ वा॒तं॒ऽइ॒व ध्र॒जं॒तं॒ ॥३॥ यः॒ स्म
 आ॒ऽरु॒धा॒नः॒ ग॒ध्या॒ स॒म॒त॒ऽसु॒ स॒नुं॒ऽत॒रः॒ च॒र॒ति॒ गो॒षु॒ ग॒च्छ॒न् आ॒
 विः॒ऽऋ॒जी॒कः॒ वि॒द॒था॒ नि॒ऽचि॒क्य॒त् ति॒रः॒ अ॒र॒तिं॒ प॒रि॒ आ॒पः॒ आ॒
 योः॒ ॥४॥ उ॒त स्म॒ ए॒नं॒ व॒स्त्र॒ऽम॒थिं॒ न ता॒युं॒ अनु॑ क्रो॒शं॒ति॒ क्षि॒त॒यः॒
 भे॒रु॒नी॒चा॒ अ॒य॒मा॒नं॒ ज॒सु॒रिं॒ न श्ये॒नं॒ श्र॒वः॒ च॒ अ॒च्छं॒ प॒शु॒ऽम॒त् च॒
 यू॒थं॒ ॥५॥ ११॥ उ॒त स्म॒ आ॒सु॒ प्र॒थ॒मः॒ स॒रि॒ष्य॒न् नि॒ वे॒वे॒ति॒ श्रे॒णि॒ऽभिः॒
 रथा॑नां स॒जं॒ कृ॒ण॒वा॒नः॒ ज॒न्यः॒ न शु॒भ्वा॒ रे॒णुं॒ रे॒रि॒ह॒त् कि॒र॒णं॒ द॒द॒श्व॒ान्
 ॥६॥ उ॒त स्यः॒ वा॒जी॒ स॒ह॒रिः॒ ऋ॒त॒ऽवा॒ शु॒श्रू॒ष॒मा॒णः॒ त॒न्वा॒ स॒ऽम॒र्ये
 तु॒रं॒ य॒ती॒षु॒ तु॒र॒य॒न् ऋ॒जि॒ष्यः॒ अ॒धि॒ भ्रु॒वोः॒ कि॒र॒ते॒ रे॒णुं॒ ऋ॒ज॒न् ॥७॥
 उ॒त स्म॒ अ॒स्य॒ त॒न्य॒तोः॒ऽइ॒व द्योः॒ ऋ॒घा॒य॒तः॒ अ॒भि॒ऽयु॒जः॒ भ॒यं॒ते॒ य॒दा
 स॒ह॒स्रं॒ अ॒भि॒सी॒ अ॒यो॒धी॒त् दुः॒ऽव॒र्तुः॒ स्म॒ भ॒व॒ति॒ भी॒मः॒ ऋ॒ज॒न् ॥८॥
 उ॒त स्म॒ अ॒स्य॒ प॒न॒यं॒ति॒ ज॒नाः॒ जू॒तिं॒ कृ॒ष्टि॒ऽप्रः॒ अ॒भि॒ऽभू॒तिं॒ आ॒शोः॒
 उ॒त ए॒नं॒ आ॒हुः॒ सं॒ऽइ॒थे॒ वि॒ऽयं॒तः॒ प॒रां॒ द॒धि॒ऽक्राः॒ अ॒स॒र॒त् स॒ह॒स्रैः
 ॥९॥ आ॒ द॒धि॒ऽक्राः॒ श॒व॒सा॒ पंच॑ कृ॒ष्टीः॒ सूर्यैः॒ऽइ॒व ज्यो॒ति॒षा॒ अपः॒
 त॒ता॒न॒ स॒ह॒स्र॒ऽसाः॒ श॒त॒ऽसाः॒ वा॒जी॒ अ॒वां॒ पृ॒ण॒क्तुं॒ म॒ध्वा॒ सं॒ इ॒मा
 व॒चांसि॑ ॥ १० ॥ १२ ॥

॥३९॥ आ॒प्सुं॒ द॒धि॒ऽक्रां॒ तं॒ ऊं॒ नु॒ स्त॒वा॒म॒ दि॒वः॒ पृ॒थि॒व्याः॒ उ॒त
 च॒कि॒रा॒म॒ उ॒च्छं॒तीः॒ मां॒ उ॒ष॒सः॒ सू॒द॒य॒न्तु॒ अ॒ति॒ वि॒श्वानि॑ दुः॒ऽइ॒तानि॑
 प॒र्ष॒न् ॥१॥ म॒हः॒ च॒र्क॒मि॒ अ॒र्व॒तः॒ क्र॒तु॒ऽप्राः॒ द॒धि॒ऽक्रा॒व्याः॒ पु॒रु॒ऽवा॒

अ० ३. अ० ९. व० १५.] ॥ २९६ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४९.

रस्य वृषाः । यं पुरुभ्यो दीदिवांसं नाग्रिं ददधुर्मित्रावरुणा
ततुरि ॥ २ ॥ यो अश्वस्य दधिकाव्रणो अकारोत्समिद्धे अग्रा
उषसो व्युष्टौ । अनागमं तमदितिः कृणोतु स मित्रेण वरुणे-
ना सज्जोषाः ॥ ३ ॥ दधिकाव्रण इष ऊर्जा महो यदमन्महि
मरुतां नाम भद्रं । स्वस्तये वरुणं मित्रमग्रिं हवामह इन्द्रं
वज्रवाहं ॥ ४ ॥ इन्द्रमिवेदभये वि ह्वयंत उदीराणा यज्ञमुपप्र-
यंतः । दधिक्राम् सृदनं मर्त्याय ददधुर्मित्रावरुणा नो अश्व
॥ ५ ॥ दधिकाव्रणो अकारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः । सुरभि
नो मुखा करत्र ण आयूषि तारिषत् ॥ ६ ॥ १३ ।

336

॥ ४० ॥ १-५ वामदेवः ॥ १ ४ दधिकाः । ५ सूर्यः ॥ १ चिष्टुप । २ ५ जगती ॥

॥ ४० ॥ दधिकाव्रण इदु नु चर्किराम विश्वा इन्मामुषसः
सृदयंतु । अपामयेरुषसः सूर्यस्य बृहस्पतेरांगिरसस्य जिष्णोः
॥ १ ॥ सत्वा भरिषो गविषो द्रवन्त्यसच्छ्रवस्यादिष उषसस्तुर-
ण्यमत । सत्यो द्रवो द्रवरः पतंगरो दधिकावेषमूर्ज स्वर्ज-
नत् ॥ २ ॥ उत स्मांस्य द्रवतस्तुरण्यतः पूर्णं न वेरनु वाति
प्रगर्धिनः । श्येनस्यैव ध्रजतो अंकसं परि दधिकाव्रणः सहोर्जा
तरिचतः ॥ ३ ॥ उत स्य वाजी क्षिपणिं तुरण्यति यीवायां
वडो अपिकृष्ट आसनि । क्रतुं दधिका अनु संतवीत्वत्पथा-
मंकांस्यन्वापनीफणत् ॥ ४ ॥ हंसः शुचिषड्सुरंतरिष्टुसडोता
वेदिपदतिथिर्दुरोणसत् । नृषड्सहस्रसद्योमसदुच्चा गोजा
चतुर्जा अद्रिजा चतुर् ॥ ५ ॥ १४ ॥

337

॥ ४१ ॥ १-११ वामदेवः ॥ इन्द्रावरुणौ ॥ चिष्टुप ॥

॥ ४१ ॥ इन्द्रा को वा वरुणा सुब्रमाप स्तोमो हविष्मो अमृतो

अ० ३. अ० ७. व० १५.] ॥ २९६ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४९.

रस्य वृष्णः यं पूरुऽभ्यः दीदिऽवांसं न अग्निं ददथुः मित्रावरुणा
ततुरिं॥२॥ यः अश्वस्य दधिऽक्राव्णः अकारीत संऽइङ्गे अग्नौ उ-
षसः विऽउष्टौ अनागसं तं अदितिः कृणोतु सः मित्रेण वरुणेन
सऽजोषाः॥३॥ दधिऽक्राव्णः इषः ऊर्जः महः यत् अमन्महि मरु-
तां नाम भद्रं स्वस्तये वरुणं मित्रं अग्निं हवामहे इन्द्रं वज्रऽबाहुं
॥४॥ इन्द्रंऽइव इत् उभये वि ह्वयंते उत्ऽईराणाः यज्ञं उपऽप्रयंतः
दधिऽक्रां ऊंः सूदनं मर्त्याय ददथुः मित्रावरुणा नः अश्वं॥५॥ द-
धिऽक्राव्णः अकारिषं जिष्णोः अश्वस्य वाजिनः सुरभि नः मुखा
करत् प्र नः आयूषि तारिषत् ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥४०॥ दधिऽक्राव्णः इत् ऊंः नु चर्किराम विश्वाः इत् मां उषसः
सूदयंतु अपां अग्नेः उषसः सूर्यस्य बृहस्पतेः आंगिरसस्य जिष्णोः
॥१॥ सत्वा भरिषः गोऽइषः दुवन्यऽसत् अवस्यात् इषः उषसः तुर-
ण्यऽसत् सत्यः द्रवः द्रवरः पतंगरः दधिऽक्रावा इषं ऊर्जं स्वः जनत्
॥२॥ उत्त स्म अस्य द्रवतः तुरण्यतः पूर्णं न वेः अनु वाति प्रऽग-
र्धिनः श्येनस्यऽइव ध्रजतः अंकसं परि दधिऽक्राव्णः सह ऊर्जा
तरिचतः॥३॥ उत्तस्यः वाजी क्षिपणिं तुरण्यति यीवायां बडः अ-
पिऽकक्षे आसनि क्रतुं दधिऽक्राः अनु संऽतवीत्वत् पथां अंकां सि
अनु आऽपनीफणत् ॥४॥ हंसः शुचिऽसत् वसुः अंतरिक्षऽसत्
होता वेदिऽसत् अतिथिः दुरोणऽसत् नृऽसत् वरुऽसत् ऋत-
ऽसत् व्योमऽसत् अपऽजाः गोऽजाः ऋतऽजाः अद्रिऽजाः ऋतं
॥ ५ ॥ १४ ॥

॥४१॥ इन्द्रा कः वां वरुणा सुमं आप स्तोमः हविष्मान् अमृतः

अ० ३. अ० ७. व० १७.] ॥ २९७ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४२.

न होता । यो वा हृदि क्रतुर्माँ अस्मदुक्तः पस्पर्शेदिद्रावरुणा
नमस्वान ॥ १ ॥ इंद्रा ह यो वरुणा चक्र आपी देवो मर्तः
सख्याय प्रयस्वान । स हति वृचा समिधेषु शत्रूनवोभिर्वा
महद्भिः स प्र शृण्वे ॥ २ ॥ इंद्रा ह रत्नं वरुणा धेष्टेन्या नृभ्यः
शशमानेभ्यस्ता । यदी सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुप्र-
यसा मादयति ॥ ३ ॥ इंद्रा युवं वरुणा दिद्युमस्मिन्बोजिष्ठमुपा-
नि वधिष्टं वज्रं । यो नो दरेवो वृकतिर्देभीतिस्तस्मिन्मिमा-
यामभिभृत्योजः ॥ ४ ॥ इंद्रा युवं वरुणा भूतमस्या धियः प्रे-
तारा वृषभेवं धेनोः । सा नो दहीयद्यवसेव गन्वी सहस्रधारा
पयसा मही गौः ॥ ५ ॥ १५ ॥ तौके हिते तनय उर्वरासु सूरौ
दृशीके वृषणश्च पौंस्ये । इंद्रा नो अब वरुणा स्यातामवो-
भिर्दस्मा परितक्म्यायां ॥ ६ ॥ युवामिद्यवसे पूर्याय परि
प्रभृती गविषः स्वापी । वृणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहि-
ष्टा पितरेव शंभू ॥ ७ ॥ ता वा धियोऽवसे वाजयन्तीराजिं न
जग्मुर्युवयूः सुदानू । श्रिये न गाव उप सोममस्युरिद्रं गिरो
वरुणं मे मनीषाः ॥ ८ ॥ इमा इंद्रं वरुणं मे मनीषा अग्मन्नुप
द्रविणमिच्छमानाः । उपेमस्युर्जोष्टार इव वस्वो रघीरिव
श्ववसो भिक्षमाणाः ॥ ९ ॥ अश्वस्य त्मना रथ्यस्य पुष्टेर्नित्यस्य
रायः पतयः स्याम । ता चक्राणा ऊतिभिर्नैव्यसीभिरस्मचा
रायो नियुतः सचन्तां ॥ १० ॥ आ नो बृहन्ता बृहतीभिर्हृती इंद्र
यातं वरुण वाजसातो । यहिद्यवः पृतनासु प्रक्रीळान्तस्य
वा स्याम सनितारं आज्ञेः ॥ ११ ॥ १६ ॥

338

॥ ४२ ॥ १-१० ब्रह्मदस्यः पौषकुत्सः ॥ १-६ आत्मा । ७-१० इंद्रावरुणी ॥ चिदुप ॥

॥ ४२ ॥ मम हिता राष्ट्र क्षत्रियस्य विश्वायोर्विश्वे अमृता

नहोतायः वां हृदि क्रतुऽमान् अस्मत् उक्तः पस्पर्शेत् इन्द्रावरुणा
 नमस्वान् ॥ १ ॥ इन्द्रा ह यः वरुणा चक्रे आपी देवौ मर्तैः सख्याय
 प्रयस्वानसः हन्ति वृत्रा संऽइथेषु शत्रून् अवऽभिः वा महत्ऽभिः
 सः प्र शृण्वे ॥ २ ॥ इन्द्रा हरन् वरुणा धेष्टा इत्थानृऽभ्यः शशमानेभ्यः
 ता यदि सखाया सख्याय सोमैः सुतेभिः सुऽप्रयसा मादयैते ॥ ३ ॥
 इन्द्रा युवं वरुणा दिद्युं अस्मिन् ओजिष्ठं उया नि वधिष्ठं वज्रं यः
 नः दुऽएवं वृकतिः दुभीतिः तस्मिन् मिमाथां अभिऽभूति ओजः
 ॥ ४ ॥ इन्द्रा युवं वरुणा भूतं अस्याः धियः प्रेतारा वृषभाऽइव धेनोः
 सा नः दुहीयत् यवसाऽइव गत्वी सहस्रंऽधारा पयसा मही गौः
 ॥ ५ ॥ १५ ॥ तोके हिते तनये उर्वरासु सूरः दृशीके वृषणः च पौंस्ये
 इन्द्रा नः अब वरुणा स्यातां अवऽभिः दस्मा परिऽतक्म्यायां
 ॥ ६ ॥ युवां इत् हि अवसे पूर्वाय परिप्रऽभूती गोऽइषः सुऽआ-
 पी वृणीमहे सख्याय प्रियाय शूरा मंहिष्ठा पितराऽइव शंऽभू
 ॥ ७ ॥ ताः वां धियः अवसे वाजऽयन्तीः आजिं न जग्मुः युवऽयूः
 सुऽदानू श्रिये न गावः उप सोमं अस्थुः इन्द्रं गिरः वरुणं मे म-
 नीषाः ॥ ८ ॥ इमाः इन्द्रं वरुणं मे मनीषाः अगमन् उप द्रविणं इच्छ-
 मानाः उप ई अस्थुः जोष्टारऽइव वस्वः रघीऽइव अवसः भिक्ष-
 माणाः ॥ ९ ॥ अश्वस्य त्मना रथ्यस्य पुष्टेः नित्यस्य रायः पतयः
 स्याम ता चक्राणी जतिऽभिः नव्यसीभिः अस्मऽवा रायः नि-
 ऽयुतः सचन्तां ॥ १० ॥ आ नः बृहन्ता बृहतीभिः जती इन्द्र यातं वरुण
 वाजऽसाती यत् दिद्यवः पृतनासु प्रऽक्रीकान् तस्य वां स्याम
 सनितारः आजेः ॥ ११ ॥ १६ ॥

॥ ४२ ॥ मम विता राष्ट्रं क्षत्रियस्य विश्वऽआयोः विश्वे अमृताः

अ० ३. अ० ९. व० १९.] ॥ २९८ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४३.

यथा नः । क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजांमि कृष्टेरुपमस्य
वघ्रेः ॥ १ ॥ अहं राजा वरुणो मम तान्यसुर्याणि प्रथमा धा-
रयंत । क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवा राजांमि कृष्टेरुपमस्य वघ्रेः
॥ २ ॥ अहमिंद्रो वरुणस्ते महिन्वोर्वी गंभीरे रजसी सुमेके ।
त्वष्टेव विश्वा भुवनानि विद्वान्समैरयं रोदसी धारय च ॥ ३ ॥
अहमपो अपिन्वमुशमाणा धारयं दिवं सदनं चतस्य ।
चृतेन पुत्रो अदितेर्चृतावोत विधातुं प्रथयद्वि भूमं ॥ ४ ॥
मां नरः स्वश्वा वाजयंतो मां वृताः समरणे हवन्ते । कृणो-
म्याजिं मघवाहमिंद्र इयमि रेणुमभिभूत्योजाः ॥ ५ ॥ १९ ॥ अहं
ता विश्वा चकरं नकिर्मा देव्यं सहो वरते अप्रतीतं । यन्मा
सोमांसो ममदन्यदुक्त्योभे भयेते रजसी अपारे ॥ ६ ॥ विद्वष्टे
विश्वा भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः । त्वं वृ-
चाणि शृण्विषे जघन्वान्त्वं वृताँ अरिणा इंद्र सिंधून् ॥ ७ ॥
अस्माकमत्र पितरस्त आसन्त्सप्र चृपयो दीर्गहे वध्यमाने ।
त आयंजंत चसदस्युमस्या इंद्रं न वृत्रतुरमर्धदेवं ॥ ८ ॥ पुरुकु-
त्सानी हि वामदाशद्व्येभिरिंद्रावरुणा नमोभिः । अथा
राजानं चसदस्युमस्या वृत्रहणं ददधुरर्धदेवं ॥ ९ ॥ राया वयं
संसवांसो मदेम हव्येन देवा यवसेन गावः । तां धेनुमिंद्रा-
वरुणा युवं नो विश्वाहा धत्तमनंपस्फुरंती ॥ १० ॥ १८ ॥

339

॥ ४३ ॥ १ ७ पुरुमीळाजमीळी सीहोत्री ॥ अश्विनौ ॥ विष्टप ॥

॥ ४३ ॥ क उ अवत्कतमो यज्ञियांनां वंदारु देवः कतमो
जुषाते । कस्येमां देवीममृतेषु प्रेष्टां हृदि श्रेषाम सुष्टुतिं सु-
हृष्यां ॥ १ ॥ को मृच्छाति कतम आगमिष्टो देवानांमु कतमः
शंभविष्टः । रथं कमाहुर्देवदशमाशुं यं सूर्यस्य दुहितावृणीत

अ० ३. अ० ७. व० १९.] ॥ २९८ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४३.

यथा नः क्रतुं सचन्ते वरुणस्य देवाः राजामि कृष्टेः उपमस्य वव्रेः
 ॥१॥ अहं राजा वरुणः मह्यं तानि असुर्याणि प्रथमा धारयन्त क्रतुं
 सचन्ते वरुणस्य देवाः राजामि कृष्टेः उपमस्य वव्रेः ॥२॥ अहं इंद्रः
 वरुणः ते महिऽत्वा उर्वी गभीरे रजसी सुऽमेकै० त्वष्टाऽइव वि-
 श्वा भुवनानि विद्वान् सं ऐरयं रोदसी धारयं च ॥३॥ अहं अपः
 अपिन्वं उक्षमाणाः धारयं दिवं सदर्ने ऋतस्य ऋतेन पुत्रः अ-
 दितेः ऋतऽवा उत त्रिऽधातुं प्रथयत् विभूमं ॥४॥ मां नरः सुऽअ-
 श्वाः वाजयंतः मां वृताः संऽअरण्ये हवन्ते कृणोमि आजिं मघऽवा
 अहं इंद्रः इर्यामि रेणुं अभिभूतिऽओजाः ॥५॥ १७॥ अहं ता विश्वा
 चकरं न किः मा दैव्यं सहः वरते अप्रतिऽइतं यत् मा सोमासः म-
 मर्दनं यत् उक्था उभे भयेते रजसी अपारे ॥६॥ विदुः ते विश्वा
 भुवनानि तस्य ता प्र ब्रवीषि वरुणाय वेधः त्वं वृत्राणि शृण्विषे
 जघन्वान् त्वं वृतान् अरिणाः इंद्र सिंधून् ॥७॥ अस्माकं अत्र पि-
 तरः ते आसन् सप्त ऋषयः दौऽगृहे बध्यमाने ते आ अयजन्त च-
 सदर्स्युं अस्याः इंद्रं न वृत्रऽतुरं अर्धऽदेवं ॥८॥ पुरुऽकुत्सानी हि वां
 अदाशत् हव्येभिः इंद्रा वरुणा नमःऽभिः अथ राजानं च सदर्स्युं
 अस्याः वृत्रऽहनं ददधुः अर्धऽदेवं ॥९॥ राया वयं ससऽवांसः मदेम
 हव्येन देवाः यवसेन गावः तां धेनुं इंद्रा वरुणा युवं नः विश्वाहा
 धत्तं अनपऽस्फुरंती ॥ १० ॥ १८ ॥

॥४३॥ कः ऊं अवत् कतमः यज्ञियानां वंदारु देवः कतमः जु-
 षाते कस्य इमां देवीं अमृतेषु प्रेष्टां हृदि श्रेष्ठाम सुऽस्तुतिं सुऽहव्यां
 ॥१॥ कः मृळाति कतमः आऽगमिष्ठः देवानां ऊं कतमः शंऽभ-
 विष्ठः रथं कं आहुः द्रवत्ऽअश्वं आशुं यं सूर्यस्य दुहिता अवृणीत

अ० ३. अ० ९. व० २०.] ॥ २९९ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४४.

॥ २ ॥ म॒शू हि ष्मा गच्छ॑य॒ इव॑तो॒ द्युनि॑द्रो न शक्तिं॒ परित॑-
क॒म्यायां॑ । दि॒व आ॒जाता॑ दि॒व्या सु॑प॒णा क॒या श॒चीनां॑ भ-
व॒थः श॒चि॒ष्टा ॥ ३ ॥ का वा॑ भृ॒दप॑मातिः क॒या न आ॒श्विना
गम॑थो ह॒यमा॑ना । को वा॑ म॒हश्चि॒त्यज॑मो अ॒भीक॑ उरु॒ष्यत॑
मा॒ध्वी द॒स्रा न॒ ऊती॑ ॥ ४ ॥ उरु॑ वा॒ रथः॑ परि न॒शति॑ द्यामा
यत्स॑मु॒द्राद॒भि वर्त॑ते वा॑ । म॒ध्वा मा॒ध्वी म॒धु वा॑ प्रु॒षाय॑न्यत्सी
वा॑ पृ॒क्षो भु॒रज॑त प॒क्षाः ॥ ५ ॥ सि॒ंधुर्ह वा॑ र॒सया॑ सि॒चद॑श्वा-
न्यृ॒णा व॒योऽरु॑षासः परि ग॒मन॑ । तद् पु॒ वाम॑जि॒रं चेति॑ या॒नं
येन॑ प॒ती भ॒वथः॑ सूर्या॒याः ॥ ६ ॥ इ॒हेह॑ य॒द्वा॒ सम॑ना प॒पृक्षे
से॒यम॑स्मे सु॒म॒तिवा॑ज॒रत्ना॑ । उरु॒ष्यत॑ ज॒रितार॑ यु॒वं ह॒ थितः॑
का॒मो ना॑सत्या यु॒वद्रि॑क् ॥ ७ ॥ १९ ॥

340

॥ ४४ ॥ १-० पु॒रु॒मो॒ज्जा॒जमी॒ज्जी सो॒हो॒वी । आ॒श्वि॒नो । वि॒दुष॑ ।

॥ ४४ ॥ तं वा॑ रथे॒ व॒यम॑द्या ह॒वेम॑ पृथु॒जय॑म॒श्विना॑ संगतिं
गोः । यः सूर्या॑ वहति॒ वंधु॑रायु॒र्गिवा॑हसं पुरु॒तमं॑ वसू॒युं ॥ १ ॥
यु॒वं थि॒यम॑श्वि॒ना दे॒वता॑ तां दि॒वो न॑पाता वन॒थः श॒चीभिः॑ ।
यु॒वोर्व॑पु॒रभि॑ पृ॒क्षाः स॒चते॑ वहति॒ यत्क॑कृ॒हामो॑ रथे॒ वां ॥ २ ॥ को
वा॒म॒द्या क॑रते रा॒तह॑व्य ऊ॒तये॑ वा सु॒तपे॑याय वा॒कैः । कृ॒तस्य॑
वा व॒नुषे॑ पू॒र्याय॑ नमो॒ येमा॑नो अ॒श्विना॑ ववर्त॑त ॥ ३ ॥ हि॒र-
ण्ये॒न पु॒रुभू॑ रथे॒नेमं॑ य॒ज्ञं ना॑स॒त्योप॑ यातं । पि॒वाथ॑ इ॒न्मधु॑नः
सो॒म्यस्य॑ द॒र्धथो॑ रत्नं वि॒धते॑ ज॒नाय॑ ॥ ४ ॥ आ नो॑ यातं दि॒वो
अ॒च्छा पृथि॑व्या हि॒रण्ये॒न सु॒वृता॑ रथे॒न । मा वा॑म॒न्ये नि
य॑म॒न्देव॒यंतः॑ सं य॒हृदे॑ नाभिः पू॒र्या वा॑ ॥ ५ ॥ नू नो॑ र॒यिं पु॒रुवी॑र
वृ॒हंतं॑ द॒स्रा मि॑मा॒थामु॑भये॒ष्वस्मे॑ । नरो॑ य॒द्वा॒म॒श्विना॑ स्तोम॒-
मा॒व॒नसु॑धस्तुतिमा॒जमी॒ज्हासो॑ अ॒गम॑न् ॥ ६ ॥ इ॒हेह॑ य॒द्वा॒ सम॑ना

अ० ३. अ० ७. व० २०.] ॥ २९९ ॥ [म० ४. अ० ४. सू० ४४.

॥२॥ म॒ष्टु हि स्म॒ गच्छ॑थः ई॒वतः॑ द्यू॒न इ॒द्रः न श॑क्तिं परि॒ऽतक्म्यायां॑
दि॒वः आ॒ऽजा॒ता दि॒व्या सु॒ऽप॒र्या क॒या श॒ची॒नां भ॒व॒थः श॒चि॒ष्ठा
॥३॥ का वां भू॒त उ॒प॒ऽमा॒तिः क॒या नः॑ आ अ॒श्वि॒ना ग॒म॒थः हू॒य-
मा॒ना कः वां म॒हः चि॒त् त्व॒ज॒सः अ॒भी॒के उ॒रु॒थ॒त॑ मा॒ध्वी॒ द॒स्रा नः॑
ऊ॒ती ॥४॥ उ॒रु वां रथः॑ परि॒न॒क्ष॒ति द्यां॑ आ यत् स॒मु॒द्रात् अ॒भि व-
त॑ते वां म॒ध्वा मा॒ध्वी॒ म॒धु वां पु॒षा॒य॒न् यत् सी॒ वां पृ॒क्षः भु॒र॒ज॑त
प॒क्षाः ॥५॥ सि॒न्धुः ह॒ वां र॒स॒या सि॒च॒त् अ॒श्वान् घृ॒णा व॒यः अ॒रु॒षा॒सः
परि॒ग्म॒न् तत् ऊं॑ सु॒ वां अ॒जि॒रं चे॒ति या॒न॑ये॒न प॒ती॒ भ॒व॒थः सू॒र्या-
याः ॥६॥ इ॒ह॒ऽइ॒ह यत् वां स॒म॒ना प॒पृ॒क्षे सा इ॒यं अ॒स्मे सु॒ऽम॒तिः
वा॒ज॒ऽर॒त्ना उ॒रु॒थ॒त॑ ज॒रि॒तारै॑ यु॒वं ह॒ श्रि॒तः का॒मः ना॒स॒त्या यु॒व-
द्रिक् ॥७॥ १९॥

॥४४॥ तं वां रथं वयं अद्य हुवेम पृथुऽजयं अश्विना संऽगतिं
गोः यः सूर्या वहति वंधुरऽयुः गिर्वाहसंपुरुऽतमं वसुऽयुं ॥१॥ युवं
श्रियं अश्विना देवता तां दिवः नपाता वनथः शचीभिः युवोः
वपुः अभि पृक्षः सचन्ते वहति यत् ककुहासः रथे वां ॥२॥ कः वां
अद्य करते रातऽहव्यः ऊतये वा सुतऽपेयाय वा अकैः ऋतस्य
वा वनुषे पूर्वाय नमः येमानः अश्विना आ वर्तत ॥३॥ हिरण्य-
येन पुरुऽभू रथेन इमं यज्ञं नासत्या उपयातं पिबथः इत् मधुनः
सोम्यस्य दधथः रत्नं विधत्ते जनाय ॥४॥ आ नः यातं दिवः अच्छ
पृथिव्याः हिरण्ययेन सुऽवृता रथेन मा वा अन्ये नि यमन् देव-
ऽयंतः सं यत् ददे नाभिः पूर्वा वां ॥५॥ नु नः रयिं पुरुऽवीरं बृहंतं
दस्रा मिमांथां उभयेषु अस्मे नरः यत् वां अश्विना स्तोमं आवन्
सधऽस्तुतिं आजऽमीढ्हासः अगमन् ॥६॥ इहऽइह यत् वां स॒म॒ना

अ० ३. अ० ९. व० २२.] ॥ ३०० ॥ [म० ४. अ० ५. सू० ४६.

पंपृक्षो सेयमस्मे मुमतिर्वीजरत्ना । उरुष्यतं जरितारं युवं हं
श्रितः कामो नासत्या युवदिक ॥ ९ ॥ २० ॥

341

॥ ४५ ॥ १-७ वामदेवः ॥ अग्निर्गो ॥ १-६ जगती । ७ विष्टप ॥

॥ ४५ ॥ एष स्य भानुरुदियति युज्यते रथः परिज्मा दिवो
अस्य सानवि । पृक्षासो अस्मिन्मिथुना अधि त्रयो दृति-
स्तुरीयो मधुनो वि रण्णते ॥ १ ॥ उद्धां पृक्षासो मधुमंत ईरते
रथा अश्वस उपसो व्युष्टिषु । अपाण्वंतस्तम आ परीवृतं
स्वर्णं शुक्रं तन्वंत आ रजः ॥ २ ॥ मध्वः पिवतं मधुपेभिरा-
सभिरुत प्रियं मधुने युजायां रथं । आ वतंनि मधुना जि-
न्वथस्पथो दृतिं वहथे मधुमंतमग्निना ॥ ३ ॥ हंसासो ये वां
मधुमंतो अग्निधा हिरण्यपर्णा उहुव उपबुधः । उदप्रतो मं-
दिनो मंदिनिस्पृगो मध्वो न मशः सर्वनानि गच्छथः ॥ ४ ॥
स्वध्वरासो मधुमंतो अग्रयं उसा जरते प्रति वस्तोरग्निना ।
यन्नित्तहस्तस्तरणिर्विचक्षणः सोमं मुपाव मधुमंतमद्रिभिः ॥ ५ ॥
आकेनिपासो अहभिर्दविध्वतः स्वर्णं शुक्रं तन्वंत आ रजः ।
सूरश्चिदश्चान्युयुजान ईयते विश्वा अनु स्वधया चेतथस्पथः
॥ ६ ॥ प्र वामवोचमग्निना धियंथा रथः स्वश्वो अजरो यो अ-
स्ति । येन सह्यः परि रजांसि याथा हविष्मंतं तरणिं भाजमच्छ
॥ ७ ॥ २१ ॥ ४ ॥

342

॥ ४६ ॥ १-७ वामदेवः ॥ १ वायुः । २-७ इन्द्रवायु ॥ गायत्री ॥

॥ ४६ ॥ अयं पिबा मधूनां सुतं वायो दिविष्टिषु । त्वं हि पूर्व-
पा असि ॥ १ ॥ शूतेना नो अभिष्टिभिर्नियुत्वा इन्द्रसारथिः । वायो
सुतस्य तृपतं ॥ २ ॥ आ वां सहस्रं हरय इन्द्रवायू अभि प्रयः ।
वहतु सोमपीतये ॥ ३ ॥ रथं हिरण्यवंधुरमिन्द्रवायू स्वध्वरं । आ हि

अ० ३. अ० ७. व० २२.] ॥ ३०० ॥ [म० ४. अ० ५. सू० ४६.

प॒पृ॒क्षे सा इ॒यं अ॒स्मे सु॒ऽम॒तिः वा॒ज॒ऽर॒त्ना उ॒रु॒थ॒तं ज॒रि॒तारै॑ यु॒वं
ह॒ श्रि॒तः का॒मः ना॒स॒त्या यु॒व॒द्रिक् ॥ ७ ॥ २० ॥

॥ ४५ ॥ ए॒षः स्यः भा॒नुः उ॒त् इ॒य॒र्ति॒ यु॒ज्य॒ते रथः॑ परि॒ऽज्मा दि॒वः
अ॒स्य सा॒न॒वि पृ॒क्षासः॑ अ॒स्मिन् मि॒थु॒नाः अ॒धि च॒यः दृ॒तिः तु॒रीयः
म॒धु॒नः वि र॒प्श॒ते ॥ १ ॥ उ॒त् वां पृ॒क्षासः॑ म॒धुऽम॒न्तः ई॒र॒ते रथाः॑ अ॒श्व॒-
सः उ॒षसः॑ वि॒ऽउ॒ष्टिषु॑ अ॒प॒ऽऊ॒र्णु॒वंतः॑ तमः॑ आ परि॒ऽवृ॒तं स्वः॑ न
शु॒क्रं त॒न्वंतः॑ आ रजः॑ ॥ २ ॥ म॒ध्वः पि॒ब॒तं म॒धुऽपे॒भिः आ॒स॒ऽभिः॑ उ॒त्
प्रि॒यं म॒धु॒ने यु॒जा॒थां रथं॑ आ वर्त॒निं म॒धु॒ना जि॒न्व॒थः प॒थः दृ॒तिं
व॒हे॒थे म॒धुऽम॒न्तं अ॒श्वि॒ना ॥ ३ ॥ हं॒सासः॑ ये वां म॒धुऽम॒न्तः अ॒सि॒धः
हि॒र॒ण्य॒ऽप॒र्णाः उ॒हु॒वः उ॒षः॒ऽबु॒धः उ॒द॒ऽप्रु॒तः मं॒दि॒नः मं॒दि॒ऽनि॒-
स्पृ॒शः म॒ध्वः न म॒क्षः स॒र्व॒ना॒नि ग॒च्छ॒थः ॥ ४ ॥ सु॒ऽअ॒ध्व॒रासः॑ म॒धु॒-
ऽम॒न्तः अ॒ग॒यः उ॒सा ज॒र॒ते प्र॒ति व॒स्तोः अ॒श्वि॒ना य॒त् नि॒क्त॒ऽह॒स्तः
त॒र॒णिः वि॒ऽच॒क्ष॒णः सोमं॑ सु॒सा॒वं म॒धुऽम॒न्तं अ॒द्रि॒ऽभिः ॥ ५ ॥ आ॒के॒-
ऽनि॒पासः॑ अ॒ह॒ऽभिः द॒वि॒ध्व॒तः स्वः॑ न शु॒क्रं त॒न्वंतः॑ आ रजः॑ सू॒रः
चि॒त् अ॒श्वान॑ यु॒यु॒जानः॑ ई॒य॒ते वि॒श्वान॑ अ॒नु स्व॒धया॑ चे॒त॒थः प॒थः
॥ ६ ॥ प्र॒ वां अ॒वो॒चं अ॒श्वि॒ना धि॒यं॒ऽधाः रथः॑ सु॒ऽअ॒श्वः अ॒ज॒रः यः
अ॒स्ति॒ येन॑ स॒द्यः परि॑ रजा॒सि या॒थः ह॒वि॒ष्म॒न्तं त॒र॒णिं भो॒जं अ॒च्छ
॥ ७ ॥ २१ ॥ ४ ॥

॥ ४६ ॥ अ॒यं पि॒ब म॒धूनां॑ सु॒तं वा॒यो दि॒वि॒ष्टि॒षु त्वं॑ हि पूर्वे॒ऽपाः
अ॒सि ॥ १ ॥ श॒तेन॑ नः अ॒भि॒ष्टि॒ऽभिः नि॒यु॒त्वा॒न् इ॒न्द्र॒ऽसा॒रथिः॑ वा॒यो
सु॒तस्य॑ तृ॒प॒तं ॥ २ ॥ आ वां स॒हस्रं॑ ह॒र॒यः इ॒न्द्र॒वा॒यू अ॒भिं प्र॒यः व॒हंतु॑
सोमं॑ पी॒तये ॥ ३ ॥ रथं॑ हि॒र॒ण्य॒ऽव॒धु॒रं इ॒न्द्र॒वा॒यू सु॒ऽअ॒ध्व॒रं आ हि

स्थापो दिविस्पृशं ॥४॥ रथेन पृथुपाजसा दाश्यांसमुप ग-
च्छतं । इन्द्रवायू इहा गतं ॥५॥ इन्द्रवायू अयं सुतस्तं देवेभिः
सजोषसा । पिबतं दाशुषो गृहे ॥६॥ इह प्रयाणमस्तु वामि-
न्द्रवायू विमोचनं । इह वां सोमपीतये ॥ ७ ॥ २० ॥

343

॥ ४७ ॥ १-४ वामदेवः ॥ १ वायुः । २-४ इन्द्रवायू । अनुष्टुप ॥

॥४७॥ वायो शुक्रो अयामि ते मध्वो अयं दिविष्टिषु । आ
याहि सोमपीतये स्यार्हो देव नियुत्वता ॥१॥ इन्द्रश्च वायवेषां
सोमानां पीतिमर्हथः । युवां हि यंतीदवो निष्प्रमापो न सध्यक्
॥२॥ वायुर्विन्द्रश्च शुष्मिणां सुरथं शवसस्पती । नियुत्वता न ऊ-
तय आ यातं सोमपीतये ॥३॥ या वां संति पुरुस्पृहो नियुतो
दाशुषे नरा । अस्मे ता यज्ञवाहसेन्द्रवायू नि यच्छतं ॥४॥ २३ ॥

344

॥ ४८ ॥ १-५ वामदेवः ॥ वायुः ॥ अनुष्टुप ॥

॥४८॥ विहि होत्रा अवीता विपो न रायो अर्यः । वायवा
चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥१॥ निर्युवाणो अशस्ती-
नियुत्वाँ इन्द्रसारथिः । वायवा चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये
॥२॥ अनु कृष्णे वसुंधिती येमाते विश्वपेशसा । वायवा चंद्रेण
रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥३॥ वहंतु त्वा मनोयुजो युक्तासो
नवतिर्नव । वायवा चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥४॥
वायो शतं हरीणां युवस्व पोथाणां । उत वां ते सहस्रिणो
रथ आ यातु पाजसा ॥५॥ २४ ॥

345

॥ ४९ ॥ १-६ वामदेवः ॥ इन्द्रावृहस्पती ॥ गायत्री ॥

॥४९॥ इदं वामास्ये हविः प्रियमिन्द्रावृहस्पती । उक्थं मदश्च
शस्यते ॥१॥ अयं वां परिषिच्यते सोम इन्द्रावृहस्पती । चारुर्मदाय
पीतये ॥२॥ आ न इन्द्रावृहस्पती गृहमिन्द्रश्च गच्छतं । सोम-

स्थायः दिविऽस्पृशं ॥४॥ रथेन पृथुऽपाजसा दाश्वंसं उपगच्छा
इंद्रवायू इह आगतं ॥५॥ इंद्रवायू अयं सुतः तं देवेभिः सऽजोषस
पिबतं दाश्रुषः गृहे ॥६॥ इह प्रऽयानं अस्तु वां इंद्रवायू विऽमो
चनं इह वां सोमऽपीतये ॥ ७ ॥ २२ ॥

॥४७॥ वायो शुक्रः अयामि ते मध्वः अयं दिविष्टिषु आया-
हि सोमऽपीतये स्पर्हः देव नियुत्वता ॥१॥ इंद्रः च वायो एषां
सोमानां पीतिं अर्हथः युवां हि यंति इंद्रवः निम्नं आपः न सध्यक्
॥२॥ वायो इंद्रः च शुष्मिणा सऽरथं शवसः पती नियुत्वता नः
ऊतये आयातं सोमऽपीतये ॥३॥ याः वा संति पुरुऽस्पृहः निऽयुतः
दाश्रुषे नरा अस्मे ताः यज्ञऽवाहसा इंद्रवायू नि यच्छतं ॥४॥ २३ ॥

॥४८॥ विहि होत्राः अवीताः विपः न रायः अर्यः वायो आ
चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥१॥ निऽयुवानः अशस्तीः नि-
युत्वान इंद्रऽसारथिः वायो आ चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये
॥२॥ अनु कृष्णे वसुऽधितो येमाते विश्वऽपेशसा वायो आ
चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥३॥ वहंतु त्वा मनऽयुजः युक्ता-
सः नवतिः नव वायो आ चंद्रेण रथेन याहि सुतस्य पीतये ॥४॥
वायो शतं हरीणां युवस्व पोषाणां उत वा ते सहस्रिणः रथः आ
यातु पाजसा ॥ ५ ॥ २४ ॥

॥४९॥ इदं वा आस्ये हविः प्रियं इंद्राबृहस्पती उक्थं मदः च
शस्यते ॥१॥ अयं वा परि सिच्यते सोमः इंद्राबृहस्पती चारुः
मदाय पीतये ॥२॥ आनः इंद्राबृहस्पती गृहं इंद्रः च गच्छतं सोम-

अ० ३. अ० ९. व० २९.]   ॥ ३०० ॥   [म० ४. अ० ५. सू० ५०

पा सोमपीतये ॥ ३ ॥ अस्मे इन्द्राबृहस्पती रयिं धत्तं शतग्विनं ।
अश्वावन्तं सहस्रिणं ॥ ४ ॥ इन्द्राबृहस्पती वयं सुते गीर्भिर्हैवा-
महे । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ५ ॥ सोममिन्द्राबृहस्पती पिवन्तं
दाशुषो गृहे । मादयेथां तदोकसा ॥ ६ ॥ २५ ॥

३५६
॥ ५० ॥ १-११ वामदेवः ॥ १-९ बृहस्पतिः । १०. ११ इन्द्राबृहस्पती ॥ १-९. ११
चिद्वप । १० जगती ॥

॥ ५० ॥ यस्तस्तंभ सहसा वि ज्मो अंतान्बृहस्पतिस्विषधस्थो
रवेण । तं प्रत्नाम ऋषयो दीध्यानाः पुरा विप्रा दधिरे मंदजिह्वं
॥ १ ॥ धुनेतयः सुप्रकेतं मदतो बृहस्पते अभि ये नस्ततसे । पृषतं
सुप्रमदव्यमूर्व बृहस्पते रक्षतादस्य योनिं ॥ २ ॥ बृहस्पते या परमा
परावदत् आ तं चतस्पृशो नि पैदुः । तुभ्यं खाता अवता अद्रि-
दग्धा मध्वः श्रोतंत्यभितो विरप्यं ॥ ३ ॥ बृहस्पतिः प्रथमं जायमा-
नो महो ज्योतिषः परमे व्योमन । सप्तास्यस्तु विजातो रवेण वि
सप्ररश्मिरधमत्तमांसि ॥ ४ ॥ स सुदृभा स चक्रता गणेन बलं
रुरोज फलिगं रवेण । बृहस्पतिरुस्रिया हव्यमृदः कनिक्कदवा-
वशतीरुदाजत ॥ ५ ॥ २६ ॥ एवा पित्रे विश्वदेवाय वृषणे यज्ञविधेम
नमसा हविभिः । बृहस्पते सुप्रजा वीरवता वयं स्याम पतयो
रयीणां ॥ ६ ॥ स इन्द्राजा प्रतिजन्यानि विश्वा शुष्मेण तस्यावभि
वीर्येण । बृहस्पतिं यः सुभृतं विभक्तिं वल्गूयति वंदते पूर्वभाजं
॥ ७ ॥ स इक्षोति मुधित ओकसि स्वे तस्मा इच्छां पिन्वते विश्व-
दानी । तस्मै विशः स्वयमेवानमन्ते यस्मिन्ब्रह्मा राजनि पूर्व एति
॥ ८ ॥ अप्रतीतो जयति सं धनानि प्रतिजन्यान्युत या सजन्या ।
अवस्यवे यो वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तमवन्ति देवाः ॥ ९ ॥
इंद्रश्च सोमं पिवतं बृहस्पतेऽस्मिन्यज्ञे मदसाना वृषण्वसू ।

ऽपा सोमं ऽपीतये ॥३॥ अस्मे इन्द्रा बृहस्पती रयिं धत्तं शतं ऽग्विनं
 अश्वं ऽवतं सहस्रिणं ॥४॥ इन्द्रा बृहस्पती वयं सुते गीऽभिः हवा-
 महे अस्य सोमस्य पीतये ॥५॥ सोमं इन्द्रा बृहस्पती पिबतं दाप्नुषः
 गृहे मादयेथां ततऽओकसा ॥ ६ ॥ २५ ॥

॥५०॥ यः तस्तंभं सहसा विज्मः अंतान् बृहस्पतिः त्रिऽसधस्यः
 रवेण तं प्रत्नासः ऋषयः दीध्यानाः पुरः विप्राः दधिरे मंद्रऽजिह्वं
 ॥१॥ धुनऽइतयः सुऽप्रकेतं मदंतः बृहस्पते अभिये नः ततस्ते पृषंतं
 सृष्टं अदब्धं ऊर्वं बृहस्पते रक्षतात् अस्य योनिं ॥२॥ बृहस्पते या
 परमा पराऽवत् अतः आ ते ऋतऽस्पृशः नि सेदुः तुभ्यं खाताः
 अवताः अद्रिऽदुग्धाः मध्वः श्रोतंति अभितः त्रिऽरप्शं ॥३॥ बृह-
 स्पतिः प्रथमं जायमानः महः ज्योतिषः परमे विऽओमन् सप्त-
 ऽआस्यः तुविऽजातः रवेण विसप्तऽरश्मिः अधमत तमांसि ॥४॥
 सः सुऽस्तुभां सः ऋक्ता गणेन वलं हरोज फलिऽगं रवेण बृह-
 स्पतिः उस्त्रियाः हव्यऽसूदः कनिऽक्रदत् वावशतीः उत आजत्
 ॥५॥ २६ ॥ एव पित्रे विश्वऽदेवाय वृष्णे यज्ञैः विधेम नमसा हविः-
 ऽभिः बृहस्पते सुऽप्रजाः वीरऽवतः वयं स्याम पतयः रयीणां ॥६॥
 सः इत् राजा प्रतिऽजन्यानि विश्वां शुष्मेण तस्थौ अभि वीर्येण
 बृहस्पतिं यः सुऽभृतं विभर्ति वल्गुऽयति वंदते पूर्वऽभाजं ॥७॥ सः
 इत् क्षेति सुऽधितः ओकसि स्वे तस्मै इळां पिन्वते विश्वऽदानीं
 तस्मै विशः स्वयं एव नमंते यस्मिन् ब्रह्मा राजनि पूर्वः एति ॥८॥
 अप्रतिऽइतः जयति संधनानि प्रतिऽजन्यानि उत या सऽजन्या
 अवस्यवे यः वरिवः कृणोति ब्रह्मणे राजा तं अवन्ति देवाः ॥९॥
 इन्द्रः च सोमं पिबतं बृहस्पते अस्मिन् यज्ञे मंदसाना वृष्णऽवसू

आ वा विशंतिदवः स्वाभुवोऽसे रयिं सर्ववीरं नि यच्छतं
 ॥ १० ॥ बृहस्पत इन्द्र वर्धतं नः सचा सा वा सुमतिभूत्वसे ।
 अविष्टं धियो जिगृतं पुरंधीर्जजस्तमर्यो वनुषामरांतीः
 ॥ ११ ॥ २७ ॥ ७ ॥

347

॥ ५१ ॥ १-११ वामदेवः ॥ उषाः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ५१ ॥ इदमु त्यत्पुरुतमं पुरस्ताज्ज्योतिस्तमसो वयुना-
 वदस्थात् । नूनं दिवो दुहितरो विभातीर्गातुं कृणवन्नृषसो
 जनाय ॥ १ ॥ अस्थुरु चिवा उपसः पुरस्तान्मिता इव स्वरवो-
 ऽध्वरेषु । षू व्रजस्य तमसो द्वारोच्छंतीरव्यञ्छुचयः पावकाः
 ॥ २ ॥ उच्छंतीरव्य चितयंत भोजानाधोदेयायोषसो मघो-
 नीः । अचिचे अंतः पणयः ससत्त्वबुध्यमानास्तमसो विमथ्ये
 ॥ ३ ॥ कुवित्स देवीः सनयो नवो वा यामो बभूयादुषसो
 वो अद्य । येना नवग्वे अंगिरे दशग्वे सप्तास्ये रेवती रेवदूष
 ॥ ४ ॥ यूयं हि देवीर्ऋतयुग्भिर्ऋतैः परिप्रयाथ भुवनानि सद्यः ।
 प्रबोधयतीरुषसः ससंतं द्विपाचतुष्पाचरथाय जीवं ॥ ५ ॥ १ ॥
 कं स्विदासां कतमा पुराणी यया विधानां विदधुर्ऋभूणां ।
 शुभं यच्छुभा उपसश्चरंति न वि ज्ञायंते सदृशीरजुर्याः ॥ ६ ॥
 ता या ता भद्रा उपसः पुरासुरभिष्टिद्युम्ना ऋतजातसत्याः ।
 यास्वीजानः शशमान उक्थेः स्तुवञ्छंसन्द्रविणं सद्य आप
 ॥ ७ ॥ ता आ चरंति समना पुरस्तात्समानतः समना
 पप्रथानाः । ऋतस्य देवीः सदसो बुधाना गवां न सर्गा
 उपसो जरंते ॥ ८ ॥ ता इन्वेइव समना समानीरमीत-
 वर्णा उपसश्चरंति । गूहतीरभ्वमसितं रुग्द्विः शुक्रास्तनू-
 भिः शुचयो रुचानाः ॥ ९ ॥ रयिं दिवो दुहितरो विभा-

आ वां वि॒शंतु इ॒ंद॒वः सु॒ऽआ॒भुवः अ॒स्मे र॒यिं स॒र्वेऽवी॒रं नि य॒-
च्छ॒तं ॥ १० ॥ बृ॒ह॒स्प॒ते इ॒न्द्र व॒र्ध॒तं नः स॒चा सा वां सु॒ऽम॒तिः भू॒तु
अ॒स्मे अ॒वि॒ष्टं धि॒यः जि॒गृ॒तं पु॒रं॒ऽधीः ज॒ज॒स्तं अ॒र्यः व॒नुषा॑ अ॒रा॒-
तीः ॥ ११ ॥ २७ ॥ ७ ॥

॥ ५१ ॥ इ॒दं ऊ॒ त्वत् पु॒रु॒ऽत॒मं पु॒र॒स्तात् ज्यो॒तिः त॒म॒सः व॒युन॑-
ऽवत् अ॒स्थात् नू॒नं दि॒वः दु॒हि॒तरः वि॒ऽभा॒तीः गा॒तुं कृ॒ण॒वन् उ॒-
ष॒सः ज॒नाय॑ ॥ १ ॥ अ॒स्थुः ऊ॒ चि॒त्राः उ॒ष॒सः पु॒र॒स्तात् मि॒ताऽइ॒व
स्व॒र॒वः अ॒ध्व॒रेषु॑ वि ऊ॒ व्र॒ज॒स्य॑ त॒म॒सः द्वा॒रा उ॒च्छं॒तीः अ॒व॒न् शु॒-
च॒यः पा॒व॒काः ॥ २ ॥ उ॒च्छं॒तीः अ॒द्य चि॒त॒य॒न्त॒ भो॒जान् रा॒धऽदे॒याय॑
उ॒ष॒सः म॒घो॒नीः अ॒चि॒त्रे अ॒न्तः प॒ण॒यः स॒स॒न्तु अ॒बु॒ध्य॒मा॒नाः त॒-
म॒सः वि॒ऽम॒ध्ये ॥ ३ ॥ कु॒वित॑ सः दे॒वीः स॒न॒यः न॒वः वा॒यामः ब॒भू॒यात्
उ॒ष॒सः वः अ॒द्य ये॒न न॒वऽग्॒वे अंगि॑रि द॒शऽग्॒वे स॒प्तऽआ॒स्ये रे॒वतीः
रे॒वत् ऊ॒ष ॥ ४ ॥ यू॒यं हि दे॒वीः ऋ॒त॒युक्॑ऽभिः अ॒श्वैः प॒रिऽप्र॒या॒थ भु॒-
व॒नानि॑ स॒द्यः प्र॒ऽबो॒ध॒य॒न्तीः उ॒ष॒सः स॒स॒न्तं द्वि॒ऽपात् च॒तुऽपात्
च॒र॒थाय॑ जी॒वं ॥ ५ ॥ १ ॥ क्व॒ स्वि॒त् आ॒सां क॒त॒मा पु॒रा॒णी यया॑ वि॒-
ऽधा॒ना वि॒ऽद॒धुः ऋ॒भू॒णां शु॒भं यत् शु॒भ्राः उ॒ष॒सः च॒र॒न्ति न वि॒-
ज्ञा॒य॒न्ते स॒ऽदृ॒शीः अ॒जु॒र्याः ॥ ६ ॥ ताः घ॒ताः भ॒द्राः उ॒ष॒सः पु॒रा आ॒सुः
अ॒भि॒ष्टिऽद्यु॒म्नाः ऋ॒त॒जा॒तऽस॒त्याः या॒सु ई॒जानः॑ श॒श॒मानः उ॒क्थैः
स्तु॒वन् शंस॑न् द्र॒वि॒णं स॒द्यः आ॒प ॥ ७ ॥ ताः आ॒ च॒र॒न्ति स॒म॒ना पु॒र॒-
स्ता॒त् स॒मा॒न॒तः स॒म॒ना प॒प्र॒था॒नाः ऋ॒त॒स्य॑ दे॒वीः स॒द॒सः बु॒धा॒नाः
ग॒वां न स॒र्गाः उ॒ष॒सः ज॒र॒न्ते ॥ ८ ॥ ताः इ॒त् नु ए॒व स॒म॒ना स॒मा॒नीः
अ॒मी॒तऽव॒र्णाः उ॒ष॒सः च॒र॒न्ति गू॒ह॒न्तीः अ॒भ्वं अ॒सि॒तं रु॒श॒न्तऽभिः
शु॒क्राः त॒नू॒भिः शु॒च॒यः रु॒चा॒नाः ॥ ९ ॥ र॒यिं दि॒वः दु॒हि॒तरः वि॒ऽभा॒-

अ० ३. अ० ८. व० ४.]   ॥ ३०४ ॥   [म० ४. अ० ५. सू० ५३.

तीः प्रजावंतं यच्छतास्मासु देवीः । स्योनादा वः प्रतिबुध्य-
मानाः सुवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ १० ॥ तद्धो दिवो दुहितरो
विभातीरुपं ब्रुव उपसो यज्ञकेतुः । वयं स्याम यशसो जनेषु
तद्यौश्च धत्तां पृथिवी च देवी ॥ ११ ॥ २ ॥

348   ॥ ५२ ॥ १-७ वामदेवः ॥ उषाः ॥ गायत्री ॥

॥ ५२ ॥ प्रति या सूनरी जनी व्युच्छंती परि स्वसुः । दिवो
अदर्शि दुहिता ॥ १ ॥ अश्वेव चित्रारुपी माता गवामृतावरी ।
सखाभूदश्विनोरुपाः ॥ २ ॥ उत सखास्यश्विनोरुत माता गवा-
मसि । उतोपो वस्व ईशिषे ॥ ३ ॥ यावयद्द्वेषसं त्वा चिकित्ति-
त्सूनृतावरि । प्रति स्तोमैरभुत्सहि ॥ ४ ॥ प्रति भद्रा अहस्त
गवां सर्गा न रश्मयः । ओषा अप्रा उरु जयः ॥ ५ ॥ आपप्रु-
षी विभावरि व्यावज्योतिषा तमः । उषो अनु स्वधामव ॥ ६ ॥
आ ह्य तनोषि रश्मभिरांतरिक्षमुरु प्रियं । उषः शुक्रेण
शोचिषा ॥ ७ ॥ ३ ॥

349   ॥ ५३ ॥ १-७ वामदेवः ॥ सविता ॥ जगती ॥

॥ ५३ ॥ तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महर्बृणीमहे असुरस्य प्रचे-
तसः । हृदिर्येन दाणुषे यच्छति त्मना तन्नो महौ उदयान्दे-
वो अक्तुभिः ॥ १ ॥ दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिः पिशंग
द्रापिं प्रति मुंचते कविः । विचक्षणः प्रथयन्नापूणबृवजीज-
नत्सविता सुस्रमुक्थ्य ॥ २ ॥ आप्रा रजांसि दिव्यानि पार्थिवा
द्योक्त देवः कृणुते स्वाय धमेणे । प्र बाहू अस्त्राक्सविता
सर्वामनि निवेशयन्प्रसुवन्नक्तुभिर्जगत् ॥ ३ ॥ अदाभ्यो भुवना-
नि प्रचारकशङ्कृतानि देवः सविताभि रक्षते । प्रासाग्बाहू
भुवनस्य प्रजाभ्यो धृतवन्तो महो अज्मस्य राजति ॥ ४ ॥

तीः प्रजाऽवैतं यच्छत अस्मासु देवीः स्योनात् आ वः प्रतिऽबु-
 ध्यमानाः सुऽवीर्यस्य पतयः स्याम ॥ १० ॥ तत् वः दिवः दुहितरः
 विऽभातीः उपब्रुवे उषसः यज्ञऽकेतुः वयं स्याम यशसः जनेषु तत्
 द्यौः च धत्तां पृथिवी च देवी ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ५२ ॥ प्रति स्या सूनरीं जनीं विऽउच्छंतीं परिस्वसुः दिवः अ-
 दर्शि दुहिता ॥ १ ॥ अश्वाऽइव चित्रा अरुषी माता गवां ऋतऽवरी
 सखा अभूत् अश्विनोः उषाः ॥ २ ॥ उत सखा असि अश्विनोः उत
 माता गवां असि उत उषः वस्वः ईशिषे ॥ ३ ॥ यवयत् ऽवैषसत्वा
 चिकित्वित् सूनृताऽवरि प्रति स्तोमैः अभुत्सहि ॥ ४ ॥ प्रति भद्राः
 अहस्त गवां सर्गाः न रश्मयः आ उषाः अप्राः उरु जयः ॥ ५ ॥ आ-
 ऽपप्रुषी विभाऽवरि वि आवः ज्योतिषा तमः उषः अनु स्वधा
 अव ॥ ६ ॥ आ द्यां तनोषि रश्मिऽभिः आ अंतरिक्षं उरु प्रियं उषः
 शुक्रेण शोचिषा ॥ ७ ॥ ३ ॥

॥ ५३ ॥ तत् देवस्य सवितुः वार्यं महत् वृणीमहे असुरस्य प्रऽचे-
 तसः छर्दिः येन दाशुषे यच्छति त्मना तत् नः महान् उत अयान्
 देवः अक्तुऽभिः ॥ १ ॥ दिवः धर्ता भुवनस्य प्रजाऽपतिः पिशंगं द्रापिं
 प्रति मुंचते कविः विऽचक्षुणः प्रथयन् आऽपृणन् उरु अजीज-
 नत् सविता सुमं उक्थ्यं ॥ २ ॥ आ अप्राः रजांसि दिव्यानि पार्थिवा
 श्लोकं देवः कृणुते स्वायं धर्मणे प्र बाहू अस्माक् सविता सवीम-
 नि निऽवेशयन् प्रऽसुवन् अक्तुऽभिः जगत् ॥ ३ ॥ अदाभ्यः भुवना-
 नि प्रऽचाकशत् व्रतानि देवः सविता अभि रक्षते प्र अस्माक्
 बाहू भुवनस्य प्रऽजाभ्यः धृतऽव्रतः महः अज्मस्य राजति ॥ ४ ॥

चिरंत॒रि॒क्षं स॒वि॒ता म॒हि॒त्वा॒ना ची॒ रजांसि॑ परि॒भू॒स्त्रीणि॑ रो-
च॒ना । ति॒स्रो दि॒वः पृथि॒वीस्ति॒स इ॒न्वति॑ त्रि॒भिर्व॒तैर॒भि नो॑
रक्ष॑ति॒ त्मना॑ ॥ ५ ॥ बृ॒हत्सु॒म्नः प्र॒स॒वी॒ता नि॒वेश॑नो॒ जग॑तः स्था-
तु॒रु॒भय॑स्य॒ यो व॒शी । स नो॑ दे॒वः स॒वि॒ता श॒र्म यच्छ॑त्व॒स्मे
क्ष॒याय॑ त्रि॒वरु॑थ॒मंह॑सः ॥ ६ ॥ आ॒ग॒न्दे॒व ऋ॒तुभि॑र्व॒धे॒तु क्ष॒यं
दधा॑तु नः स॒वि॒ता सु॒प्र॒जा॒मिष॑ । स नः॑ क्ष॒पाभि॑र॒ह॒भिश्च॑ जि-
न्व॑तु प्र॒जाव॑तं र॒यिम॒स्मे स॒मि॒न्वतु॑ ॥ ७ ॥ ४ ॥

350 ॥ ५४ ॥ १-६ वामदेवः ॥ सविता ॥ १-५ अगती । ६ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५४ ॥ अभू॒द्दे॒वः स॒वि॒ता व॒द्यो नु॑ न इ॒दानी॑म॒हं उप॒वाच्यो॑
नृ॒भिः । वि॒ यो रत्ना॑ भ॒जति॑ मान॒वेभ्यः॑ श्रेष्ठं नो॒ अत्र॑ द्रवि॒णं
यथा॑ दध॑त ॥ १ ॥ दे॒वेभ्यो॑ हि प्रथ॒मं य॒ज्ञिये॑भ्योऽमृत॒त्वं सु॒वसि॑
भा॒गमु॑त्त॒मं । आ॒दि॒ह्या॒मानं॑ स॒वित॒व्यैरु॑णेषेऽनू॒ची॒ना जी॒वि॒ता
मा॒नु॒षेभ्यः॑ ॥ २ ॥ अचि॒न्ती॒ यच्च॑कृ॒मा दे॒व्ये जने॑ दी॒र्निर्दे॒क्षः प्र॒भूती॑
पू॒रुष॒त्वता॑ । दे॒वेषु॑ च स॒वित॒र्मा॒नु॒षेषु॑ च॒ त्वं नो॑ अत्र॑ सु॒वता॑-
द॒ना॒गसः॑ ॥ ३ ॥ न प्र॒मिये॑ स॒वितु॑र्दे॒व्यस्य॑ तद्यथा॒ विश्वं॑ भु॒वनं॑
धा॒रयि॑ष्यति । यत्पृथि॒व्या वरि॑म॒न्वा स्व॑गु॒रिर्व॒र्षमि॑न्दिवः सु॒वति॑
स॒त्यम॑स्य॒ तत् ॥ ४ ॥ इ॒न्द्र॒ज्ये॒ष्ठान्बृ॒हद्वाः प॒र्वते॑भ्यः क्ष॒यौ ए॒भ्यः
सु॒वसि॑ प॒स्था॒वतः॑ । यथा॑यथा प॒तय॑तो वि॒येमि॑र ए॒वैव॑ त॒स्युः
स॒वितः॑ सु॒वाय॑ ते ॥ ५ ॥ ये ते॒ चिर॑ह॒न्त॒स॒वितः॑ स॒वासो॑ दि॒वे-
दि॒व सौ॒भ॒गमा॑सु॒वन्ति॑ । इ॒न्द्रो द्या॒वापृथि॒वी सि॒धुर्द्वि॒रादि॒त्यै-
नो॑ अ॒दितिः॑ श॒र्म यंस॑त् ॥ ६ ॥ ५ ॥

351

॥ ५५ ॥ १-१० वामदेवः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-७ त्रिष्टुप् । ८-१० गायत्री ॥

॥ ५५ ॥ को व॒स्त्रा॒ता व॒सवः॑ को व॒रू॒ता द्या॒वाभू॑मी अ॒दिते॑ चासी॒-
षां नः॑ । स॒ही॒यसो॑ वरु॒ण मि॒त्र म॑र्ता॒त्को वोऽध्व॑रे वरि॒वो धा॑ति

त्रिः अंत॑रि॒क्षं स॒वि॒ता म॒हि॒ऽत्वं ना॒त्री र॒जांसि प॒रि॒ऽभूः त्री॒णि रो॒-
च॒ना ति॒स्रः दि॒वः पृ॒थि॒वीः ति॒स्रः इ॒न्व॒ति त्रि॒ऽभिः व्र॒तैः अ॒भि नः
र॒क्ष॒ति त्म॒ना ॥ ५ ॥ बृ॒हत् ऽसु॒म्नः प्र॒ऽस॒वि॒ता नि॒ऽवे॒श॒नः ज॒ग॒तः स्था॒-
तुः उ॒भय॑स्य यः व॒शी सः नः दे॒वः स॒वि॒ता श॒र्म य॒च्छ॒तु अ॒स्मे क्ष॒याय
त्रि॒ऽव॒रू॒थं अ॒हं सः ॥ ६ ॥ आ अ॒ग॒न॒ दे॒वः ऋ॒तु॒ऽभिः व॒र्ध॒तु क्ष॒यं द॒धातु
नः स॒वि॒ता सु॒ऽप्र॒जां इ॒षं सः नः क्ष॒पाभिः अ॒हं॒ऽभिः च॒ जि॒न्व॒तु प्र॒-
जा॒ऽव॒तं र॒यिं अ॒स्मे सं इ॒न्व॒तु ॥ ७ ॥ ४ ॥

॥ ५४ ॥ अ॒भू॒त दे॒वः स॒वि॒ता व॒द्यः नु नः इ॒दानीं॑ अ॒हं उ॒प॒ऽवा॒च्यः
नृ॒ऽभिः वि॒यः र॒त्ना भ॒ज॒ति मा॒न॒वे॒भ्यः श्रेष्ठं॑ नः अ॒त्र द्र॒वि॒णं यथा॑
द॒ध॒त ॥ १ ॥ दे॒वे॒भ्यः हि प्र॒थ॒मं य॒ज्ञि॒ये॒भ्यः अ॒मृत॑ऽत्वं सु॒व॒सि भा॒गं उ॒-
त्त॑ऽत॒मं आ॒त् इ॒त् दा॒मानं॑ स॒वि॒तः वि॒ ऊ॒र्णु॒षे अ॒नू॒ची॒ना जी॒वि॒ता
मा॒नु॒षे॒भ्यः ॥ २ ॥ अ॒चि॒न्ती॒ यत् च॒कृ॒म दै॒व्ये ज॒ने दी॒नैः द॒क्षैः प्र॑ऽभू॒ती
पु॒रु॒ष॒त्व॒ता दे॒वेषु॑ च॒ स॒वि॒तः मा॒नु॒षेषु॑ च॒ त्वं नः अ॒त्र सु॒व॒ता॒त् अ॒ना॒-
ग॒सः ॥ ३ ॥ न प्र॑ऽमि॒ये स॒वि॒तुः दै॒व्यस्य॑ तत् यथा॑ वि॒श्वं भु॒व॒नं धा॒-
र॒यि॒ष्य॒ति यत् पृ॒थि॒व्याः व॒रि॒म॒न् आ सु॑ऽअ॒गु॒रिः व॒र्ष्म॒न् दि॒वः
सु॒व॒ति स॒त्यं अ॒स्य॒ तत् ॥ ४ ॥ इं॒द्रो॒ऽज्ये॒ष्ठान् बृ॒हत् ऽभ्यः॑ प॒र्व॒ते॒भ्यः
क्ष॒या॒न् ए॒भ्यः सु॒व॒सि प॒स्त्य॑ऽव॒तः यथा॑ऽयथा प॒त॒य॒तः वि॒ऽये॒मि॒रे
ए॒व ए॒व त॒स्युः स॒वि॒तः स॒वाय॑ ते ॥ ५ ॥ ये ते॒ त्रिः अ॒ह॒न् स॒वि॒तः
स॒वा॒सः दि॒वे॒ऽदि॒वे सौ॒भ॒गं आ॒ऽसु॒व॒न्ति इं॒द्रः द्या॒वा पृ॒थि॒वी सि॒न्धुः
अ॒त्त॑ऽभिः आ॒दि॒त्यैः नः अ॒दि॒तिः श॒र्म य॑ंस॒त् ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ५५ ॥ कः वः चा॒ता व॒स॒वः कः व॒रू॒ता द्या॒वा भू॒मी अ॒दि॒ते चा॒-
सी॒थां नः स॒ही॒य॒सः व॒रू॒ण मि॒त्र॒ म॒ती॒त् कः वः अ॒ध्व॒रे व॒रि॒वः धा॒ति

अ० ३. अ० ८. व० ८.] ॥ ३०६ ॥ [म० ४. अ० ५. सू० ५६.]

देवाः ॥१॥ प्र ये धामानि पृथ्वाण्यर्चान्वि यदृच्छान्वियोतारो
 अमूराः । विधातारो वि ते दधुरजसा चतुर्धातयो हरुचंत
 दस्माः ॥२॥ प्र पस्या३मदितिं सिंधुमकैः स्वस्तिमी३ सख्याय
 देवी । उभे यथा नो अहनी निपातं उपासानक्तां करताम-
 दब्धं ॥३॥ व्यर्यमा वरुणश्चेति पंथांसिपस्पतिः सृवितं गातु-
 मयिः । इंद्राविष्णु नृवद् पु स्तवाना गमं नो यंतममवद्वरुणं
 ॥४॥ आ पर्वतस्य मरुतामवांसि देवस्य चातुराग्रि भगंस्य ।
 पात्यतिर्जन्यादहंसो नो मित्रो मित्रियादुत न उरुष्येत ॥५॥६॥
 नू रोदसी अहिना बृध्येन स्तुवीत देवी अयेभिरिष्टैः । समुद्रं
 न संचरणे सनिष्यवो घर्मस्वरसां नद्यो३ अपं घन ॥६॥ देवे-
 नो देव्यदितिनि पातु देवस्वाता चायतामप्रयुच्छन् । नहि
 मित्रस्य वरुणस्य धासिमहीमसि प्रमियं सान्वयेः ॥७॥ अ-
 पिरीशे वसथ्यस्यायिर्महः साभगस्य । तान्यस्मभ्यं रासते ॥८॥
 उषो मघोन्या वह सूनृते वायां पुरु । अस्मभ्यं वाजिनीवति
 ॥९॥ तत्सु नः सविता भगो वरुणो मित्रो अर्यमा । इंद्रो नो
 राधसा गमत् ॥ १० ॥ ७ ॥

352

॥ ५६ ॥ १-७ वामदेवः ॥ द्यावापृथिवी ॥ १ ४ विष्णुप । ५ ७ गायत्री ॥

॥ ५६ ॥ मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे रुचा भवतां
 शुचयद्विरकैः । यत्सी वरिष्ठे बृहती विमिन्वनुवद्वीक्षा
 पंप्रथानेभिरेवैः ॥ १ ॥ देवी देवेभिर्यजते यजत्रिभिरमिनती
 तस्थतुरुक्षमाणे । चतुर्वरी अद्रहा देवपुत्रे यज्ञस्य नेत्री
 शुचयद्विरकैः ॥ २ ॥ स इत्स्वपा भुवनेष्वास य इमे द्यावा-
 पृथिवी जज्ञान । उर्वी गभीरे रजसी सुमेकै अवशे धीरः
 शच्या समैरत् ॥ ३ ॥ नू रोदसी बृहद्विर्नो वरुणैः पत्नीवद्वि-

दे॒वाः ॥१॥ प्र॒ये धा॒मा॒नि पू॒र्या॒णि अ॒र्चान॒ वि॒ यत् उ॒च्छान॒ वि॒
 ऽयो॒तारः॑ अ॒मूराः॑ वि॒ ऽधा॒तारः॑ वि॒ ते द॒धुः अ॒ज॒साः॑ ऋ॒तॽधी॒तयः॑
 रु॒च॒न्त॒ द॒स्माः ॥२॥ प्र॒प॒स्त्याँ अ॒दि॒तिं सि॒धुं अ॒कैः स्व॒स्ति ई॒ळे स॒
 ख्या॒य दे॒वी उ॒भे यथा॑ नः अ॒हनी॑ नि॒ ऽपा॒तः उ॒षसा॒नक्ता॑ क॒रता॑
 अ॒द॒ब्धे ॥३॥ वि॒ अ॒र्य॒मा व॒रुणः॑ चे॒ति प॑न्थाँ इ॒षः प॒तिः सु॒वि॒तं गा॒तुं
 अ॒ग्निः इं॒द्रा॒ वि॒ष्णू नृ॒ ऽव॒त् ऊँ सु॒स्त॒वा॒ना श॒र्म नः॑ य॒तं अ॒म॒ ऽव॒त्
 व॒रु॒थं ॥४॥ आ॒प॒र्व॒तस्य॑ म॒रुताँ॑ अ॒वाँ सि॒ दे॒वस्य॑ चा॒तुः अ॒त्रि॒भ॒गस्य॑
 पा॒त् प॒तिः ज॒न्या॒त् अ॒ह॒सः नः॑ मि॒त्रः मि॒त्रिया॒त् उ॒त नः॑ उ॒रु॒ष्ये॒त्
 ॥५॥ ६॥ नु॒ रो॒द॒सी अ॒हि॒ना बु॒ध्ये॒न स्तु॒वी॒त दे॒वी अ॒प्ये॒भिः इ॒ष्टैः स॒
 मु॒द्रं न॑ सं॒ ऽच॒रणे॑ स॒नि॒ष्य॒वः घ॒र्म॒ ऽस्व॒रसः॑ न॒द्यः अ॒प॒ व॒न ॥६॥ दे॒वैः
 नः॑ दे॒वी अ॒दि॒तिः नि॒ पा॒तु दे॒वः चा॒ता चा॒य॒तां अ॒प्र॒ ऽयु॒च्छन् न॒हि
 मि॒त्रस्य॑ व॒रु॒णस्य॑ धा॒सिं अ॒ही॒म॒सि प्र॒ ऽमि॒यं सा॒नु अ॒ग्नेः ॥७॥ अ॒
 ग्निः ई॒शे व॒स॒व्यस्य॑ अ॒ग्निः म॒हः सौ॒भ॒गस्य॑ ता॒नि अ॒स्मभ्य॑ रा॒स॒ते
 ॥८॥ उ॒षः म॒घो॒नि आ॒व॒ह॒ सूनृ॑ते वा॒र्याँ पु॒रु अ॒स्मभ्य॑ वा॒जि॒नी॒ ऽव॒
 ति ॥९॥ त॒त् सु॒नः स॒वि॒ता भ॒गः व॒रु॒णः मि॒त्रः अ॒र्य॒मा इं॒द्रः नः॑ रा॒ध॒
 सा आ॒ ग॒म॒त् ॥ १० ॥ ७ ॥

॥५६॥ म॒ही द्या॒वा॒ पृ॒थि॒वी इ॒ह ज्ये॑ष्ठे रु॒चा भ॒व॒तां शु॒च॒य॒त्
 ऽभिः॑ अ॒कैः य॒त् सी॒ व॒रि॑ष्ठे बृ॒हती॑ वि॒ ऽमि॒न्वन॒ रु॒व॒त् ह उ॒क्षा
 प॒प्र॒था॒नेभिः॑ ए॒वैः ॥१॥ दे॒वी दे॒वेभिः॑ य॒ज॒ते य॒ज॒त्रैः अ॒मि॒न॒ती
 त॒स्थ॒तुः उ॒क्ष॒मा॒णे ऋ॒तॽव॒री० अ॒द्रु॒हा दे॒वॽपु॒त्रे० य॒ज्ञस्य॑ ने॒त्री
 शु॒च॒य॒त् ऽभिः॑ अ॒कैः ॥२॥ सः॑ इ॒त् सु॒ ऽअ॒पाः भु॒व॒नेषु॑ आ॒स यः॑ इ॒मे
 द्या॒वा॒ पृ॒थि॒वी ज॒जान॑ उ॒र्वी ग॒भी॒रि र॒ज॒सी सु॒मे॒कै० अ॒व॒ंशे॒ धी॒रः
 श॒च्यां सं॒ ऐ॒र॒त् ॥३॥ नु॒ रो॒द॒सी बृ॒ह॒तॽभिः॑ नः॑ व॒रु॒थैः प॒त्नी॑ व॒त् ऽभिः॑

रिषयंती सृजोषाः । उरुची विश्वे यजते नि पातं धिया स्याम
रथ्यः सदासाः ॥ ४ ॥ प्र वां महि द्यवी अभ्युपस्तृतिं भरामहे ।
शुची उप प्रशस्तये ॥ ५ ॥ पुनाने तन्वा मिथः स्वेन दक्षेण रा-
जथः । ऊह्याथे सनाहृतं ॥ ६ ॥ मही मित्रस्य साधयस्तरींती पि-
प्रती चृतं । परि यज्ञं नि पेटयुः ॥ ७ ॥ ८ ॥

353
॥ ५० ॥ १. ८ वामदेवः ॥ १. ३ चक्षुषिः । ४. शुनः । ५. ८ शुनासीरी । ६. ७ सीता ॥
१. ४. ६. ७ अनुष्टुप । २. ३. ८ विष्टुप । ५. पुर उपाङ्ग ॥

॥ ५९ ॥ द्यौचस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि । गामश्च
पोषयित्वा स नो मृठातीदृशे ॥ १ ॥ द्यौचस्य पते मधुमंतमृमि
धेनुरिव पयो अस्मासु धृष्ट्व । मधुश्चूर्त घृतमिव सृपृतमृतस्य
नः पतयो मृठयंतु ॥ २ ॥ मधुमतीरोपधीद्याव आपो मधुमन्त्रो
भवत्वंतरिक्षं । द्यौचस्य पतिर्मधुमान्त्रो अस्त्वरिष्यंतो अन्वेनं
चरेम ॥ ३ ॥ शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृपतु लांगलं । शुनं वं-
रुवा बध्यंतां शुनमष्टामुदिगय ॥ ४ ॥ शुनासीराविमां वाचं
जुषेथां यहिवि चक्रयुः पयः । तेनेमामुप सिंचतं ॥ ५ ॥ अर्वा-
ची सुभगे भव सीते वंदामहे त्वा । यथा नः सुभगासंसि यथा
नः सुफलासंसि ॥ ६ ॥ इंद्रः सीतां नि गृह्णातु तां पृषानु य-
च्छतु । सा नः पयस्वती दहामृत्तरामृत्तरां समां ॥ ७ ॥ शुनं नः
फाला वि कृपंतु भूमिं शुनं कीनाणां अभि यंतु वाहिः । शुनं
पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तं ॥ ८ ॥ ९ ॥

354
॥ ५८ ॥ १. ११ वामदेवः ॥ आपिः सूर्यो वापो वा गायो वा धृतं वा ॥ १. १० विष्टुप ।
११ जगती ॥

॥ ५८ ॥ समुद्रादृमिर्मधुमा उदारदुपांशुना सममृतत्व-
मानद् । घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा देवानांममृ-
तस्य नाभिः ॥ १ ॥ वयं नाम प्र वंवासा घृतस्यास्मिन्यज्ञे

इ॒षय॑न्ती॒ सऽजो॑षाः उ॒रूची॑ वि॒श्वे य॒जते॑ नि पा॒तं धि॒या स्या॑म
 र॒थ्यः स॒दाऽसाः ॥४॥ प्र वां॒ महि॑ द्यवी॒ अभि॑ उप॒ऽस्तुतिं॑ भ॒राम॑हे
 शु॒ची॑ उप॒ प्रऽश॑स्तये ॥५॥ पु॒नाने॑ त॒न्वा मि॒थः स्वेन॑ दक्षे॒ण रा॒-
 ज॒थः ऊ॒ह्यार्थे॑ स॒नात् ऋ॒तं ॥६॥ म॒ही मि॒त्रस्य॑ सा॒ध॒थः तर॑ती
 पि॒प्रती॑ ऋ॒तं परि॑ य॒ज्ञं नि से॒दथुः ॥ ७ ॥ ८ ॥

॥५७॥ क्षे॒त्रस्य॑ पति॒ना व॒यं हि॒तेन॑ऽइव ज॒याम॑सि॒गां अश्व॑ पो॒-
 ष॒यित्नु॑ आ सः नः मृ॒ळा॒ति इ॒दृशे॑ ॥१॥ क्षे॒त्रस्य॑ प॒ते मधु॑ऽम॒तं ऊ॒र्मि
 धे॒नुऽइव॑ पयः अ॒स्मासु॑ धु॒स्व म॒धुऽश्रु॑तं घृ॒तंऽइव॑ सु॒ऽपूतं॑ ऋ॒तस्य॑
 नः प॒तयः॑ मृ॒ळय॑न्तु ॥२॥ मधु॑ऽम॒तीः ओष॑धीः द्यावः आ॒पः मधु॑ऽम॒त
 नः भ॒वतु॑ अ॒न्तरि॑क्षं क्षे॒त्रस्य॑ पतिः मधु॑ऽमा॒न नः अ॒स्तु अ॒रि॒थं तः
 अ॒नु ए॒नं च॒रेम॑ ॥३॥ शु॒नं वा॒हाः शु॒नं नरः॑ शु॒नं कृ॑ष॒तु ला॑ंगलं शु॒नं
 व॒र॒चाः ब॒ध्यंतां॑ शु॒नं अ॒ष्टा॑ उ॒त् इ॒ंग॒य ॥४॥ शु॒ना॑सी॒रौ इ॒मां वा॒चं
 जु॒षेथां॑ यत् दि॒वि च॒क्रथुः॑ पयः तेन॑ इ॒मां उप॑ सि॒ंचतं॑ ॥५॥ अ॒र्वा॒-
 ची॑ सु॒ऽभगे॑ भ॒व॒सीते॑ व॒न्दाम॑हे त्वा॒ यथा॑ नः सु॒ऽभगा॑ अ॒स॒सि यथा॑
 नः सु॒ऽफला॑ अ॒स॒सि ॥६॥ इ॒न्द्रः सी॒तां नि गृ॑ह्णा॒तु तां॑ पू॒षा अ॒नु
 य॒च्छ॒तु सा॒नः प॒यस्व॑ती दु॒हां उ॒त्तरां॑ऽउ॒त्तरां॑ स॒मा ॥७॥ शु॒नं नः॑ फा॒-
 लाः वि कृ॑ष॒तु भू॒मिं शु॒नं की॒नाशाः॑ अ॒भि य॑न्तु वा॒हैः शु॒नं प॒र्जन्यः॑
 मधु॑ना पयःऽभिः शु॒ना॑सी॒रा शु॒नं अ॒स्मासु॑ ध॒त्तं ॥ ८ ॥ ९ ॥

॥५८॥ स॒मु॒द्रात् ऊ॒र्मिः मधु॑ऽमा॒न उ॒त् आ॒र॒त् उप॑ अंशु॒नां सं
 अ॒मृत॑ऽत्वं आ॒न॒द् घृ॒तस्य॑ ना॒म गु॒ह्यं यत् अ॒ग्निं जि॒ह्वा दे॒वानां॑
 अ॒मृत॑स्य ना॒भिः ॥१॥ व॒यं ना॒म प्र ब्र॒वाम॑ घृ॒तस्य॑ अ॒स्मिन् य॒ज्ञे

धारयामा नमोभिः । उप ब्रह्मा णृणवच्छस्यमानं चतुःशृंगो-
 ऽवमीक्षीर एतत् ॥ २ ॥ चत्वारि शृंगा त्रयो अस्य पादा द्वे शीर्षे
 सप्त हस्तासौ अस्य । त्रिधा बद्धो वृषभो रोरवीति महो देवो
 मर्त्या आ विवेश ॥ ३ ॥ त्रिधा हितं परिभिर्गुह्यमानं गवि दे-
 वासो घृतमन्वविन्दन् । इन्द्र एकं सूर्य एकं जज्ञान वेनादेकं
 स्वधया निष्टतक्षुः ॥ ४ ॥ एता अर्षति हृद्यात्ममुद्राच्छतव्रजा
 रिपुणा नावचक्षे । घृतस्य धारां अभि चाकशीमि हिरण्ययो
 वेतसो मध्ये आसां ॥ ५ ॥ १० ॥ सम्यक्संवन्ति सरितो न धेना
 अंतर्हृदा मनसा पृथमानाः । एते अर्षत्यूर्मयो घृतस्य मृगा इव
 क्षिपणीरीषमाणाः ॥ ६ ॥ सिंधोरिव प्राध्वने शृङ्गनासो वात-
 प्रमियः पतयन्ति यद्वाः । घृतस्य धारां अरुषो न वाजी काष्ठा
 भिन्दन्मृमिभिः पिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभि प्रवन्त समन्वे योषाः
 कल्याण्यः स्मर्यमानासौ अयिं । घृतस्य धाराः समिधो नसन्त
 ता जुषाणो हर्यति जातवेदाः ॥ ८ ॥ कन्या इव बहत्तुमेतवा
 उ अज्यंजाना अभि चाकशीमि । यच्च सोमः सृयते यच्च यज्ञो
 घृतस्य धारां अभि तत्पवन्ते ॥ ९ ॥ अभ्यर्षत सुष्टुतिं गव्यमा-
 जिमस्मासु भद्रा द्रविणानि धत्त । इमं यज्ञं नयत देवता नो
 घृतस्य धारा मधुमत्पवन्ते ॥ १० ॥ धामन्ते विश्वं भुवनमधि
 श्रितमन्तः समुद्रे हृद्यं पतरायुषि । अपामनीके समिधे य आ-
 भृतस्तमश्याम मधुमन्तं त ऊर्मि ॥ ११ ॥ ११ ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ इति चतुर्थ मंडलं समाप्तं ॥

धारयामनमःऽभिः उप ब्रह्मा शृणुवत् शस्यमानं चतुःऽशृंगः अ-
 वमीत् गौरः एतत् ॥ २ ॥ चत्वारि शृंगा त्रयः अस्य पादाः द्वे शीर्षे
 सप्त हस्तासः अस्य त्रिधा बद्धः वृषभः रोरवीति महः देवः मर्त्यान्
 आ विवेश ॥ ३ ॥ त्रिधा हितं पुरिऽभिः गुह्यमानं गवि देवासः घृतं
 अनु अविन्दन् इन्द्रः एकं सूर्यः एकं जजान वेनात् एकं स्वधया निः
 ततक्षुः ॥ ४ ॥ एताः अर्षति हृद्यात् समुद्रात् शतऽब्रजाः रिपुणां न
 अवऽचक्षे घृतस्य धाराः अभि चाकशीमि हिरण्ययः वेतसः मध्ये
 आसां ॥ ५ ॥ १० ॥ सम्यक् स्रवंति सरितः न धेनाः अंतः हृदा मनसा
 पूयमानाः एते अर्षति ऊर्मयः घृतस्य मृगाःऽइव क्षिपणोः ईष-
 माणाः ॥ ६ ॥ सिंधोःऽइव प्रऽअध्वने शूघनासः वातऽप्रमियः
 पतयंति यहाः घृतस्य धाराः अरुषः न वाजी काष्ठाः भिन्दन् ऊ-
 र्मिऽभिः पिन्वमानः ॥ ७ ॥ अभि प्रवन्त समनाऽइव योषाः कल्या-
 ण्यः स्मयमानासः अग्निं घृतस्य धाराः संऽइधः न संत ताः जुषाणः
 हर्यति जातऽवेदाः ॥ ८ ॥ कन्याःऽइव वहतुं एतवै ऊं अंजि अंजा-
 नाः अभि चाकशीमि यत्र सोमः सूयते यत्र यज्ञः घृतस्य धाराः
 अभि तत् पवन्ते ॥ ९ ॥ अभि अर्षत सुऽस्तुतिं गव्यं आजिं अस्मासु
 भद्रा द्रविणानि धत्त इमं यज्ञं नयत देवता नः घृतस्य धाराः मधु-
 ऽमत् पवन्ते ॥ १० ॥ धामन ते विश्वं भुवनं अधि श्रितं अंतः समुद्रे
 हृदि अंतः आयुषि अपां अनीके संऽइथे यः आऽभूतः तं अश्याम
 मधुऽमंतं ते ऊर्मि ॥ ११ ॥ ११ ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ इति चतुर्थ मंडलं समाप्तं ॥

॥ १ ॥ अवोध्यग्निः समिधा जनानां प्रति धेनुमिवायतीमु-
 षासै । यद्वा इव प्र वयामुज्जिहानाः प्र भानवः सिसते नाक्-
 मच्छ ॥ १ ॥ अवोधि होता यजथाय देवानूर्ध्वो अग्निः सुमनाः
 प्रातरस्थात् । समिदस्य रुशददग्निं पाजो महान्देवस्तमसो
 निरमोचि ॥ २ ॥ यदी गणस्य रशनामजीगः शुचिरंक्ते शुचि-
 भिर्गोभिरग्निः । आहक्षिणा युज्यते वाजयंत्युत्तानामूर्ध्वो अध-
 यज्जुहूभिः ॥ ३ ॥ अग्निमच्छा देवयतां मनांसि चक्षुषीव सूर्ये सं
 चरन्ति । यदी सुवाते उपसा विरूपे श्वेतो वाजी जायते अये
 अह्ना ॥ ४ ॥ जनिष्ट हि जेन्यो अये अह्ना हितो हितेष्वरुषो
 वनेषु । दमेदमे सप्त रत्ना दधानोऽग्निर्होता नि पसादा यजी-
 यान् ॥ ५ ॥ अग्निर्होता न्यसीदद्यजीयानुपस्थे मातुः सुरभा उ
 लोके । युवा कविः पुरुनिष्ठ कृतावा धर्ता कृष्टीनामुत मध्यं
 इडः ॥ ६ ॥ १२ ॥ प्र णु त्वं विप्रमध्यरेषु साधुमयिं होतारमीळते
 नमोभिः । आ यस्ततान् रोदसी कृतेन नित्यं मृजन्ति वाजिनं
 घृतेन ॥ ७ ॥ मार्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रगस्तो अति-
 थिः शिवो नः । सहस्रशृंगो वृषभस्तदोजा विश्वो अये सहसा
 प्रास्यन्यान् ॥ ८ ॥ प्र सद्यो अये अत्येयन्यानाविर्यस्मै चारुतमो
 वभूय । इळेन्यो वपुष्यो विभावा प्रियो विशामतिथिर्मानु-
 षीणां ॥ ९ ॥ तुभ्यं भरन्ति क्षितयो यविष्ठ बलिमये अतित
 ओत दूरात् । आ भन्दिष्टस्य सुमतिं चिकिद्भि बृहत्ते अये महि
 शर्मे भद्रं ॥ १० ॥ आद्य रथं भानुमो भानुमंतमये तिष्ठ यजतेभिः
 समंतं । विद्वान्यथीनामूर्व १ तरिक्षमेह देवान्हविरद्याय वक्षि
 ॥ ११ ॥ अवोचाम कवये मेधाय वचो वंटारु वृषभाय वृष्णे ।

॥१॥ अबोधि अग्निः संऽइधा जनानां प्रति धेनुंऽइव आऽयती
उषसं यहाऽइव प्र वयां उतऽजिहानाः प्रभानवः सिस्रते नाकं
अच्छ ॥१॥ अबोधि होता यजथाय देवान ऊर्ध्वः अग्निः सुऽमनाः
प्रातः अस्थात् संऽइद्वस्य रुशत् अदर्शि पाजः महान देवः तमसः
निः अमोचि ॥२॥ यत् ई गणस्य रशनां अजीगः शुचिः अंक्ते शु-
चिऽभिः गोभिः अग्निः आत् दक्षिणा युज्यते वाजऽयती उत्ता-
नां ऊर्ध्वः अधयत् जुहूभिः ॥३॥ अग्निं अच्छ देवऽयतां मनांसि
चक्षूषिऽइव सूर्ये सं चरन्ति यत् ई सुवाते उषसा विऽरूपे० श्वेतः
वाजी जायते अग्रे अहां ॥४॥ जनिष्ट हि जेन्यः अग्रे अहां हितः
हितेषु अरुषः वनेषु दमेऽदमे सप्त रत्ना दधानः अग्निः होता नि
ससाद् यजीयान् ॥५॥ अग्निः होता नि असीद् यजीयान् उप-
ऽस्थे मातुः सुरभौ ऊं लोके युवा कविः पुरुनिऽस्थः ऋतऽवा
धर्ता कृष्टीनां उत मध्ये इद्वः ॥६॥ १२॥ प्रनुत्य विप्रं अध्वरेषु साधुं
अग्निं होतारं ईळते नमःऽभिः आ यः ततान रोदसी ऋतेन नित्यं
मृजन्ति वाजिनं घृतेन ॥७॥ मार्जाल्यः मृज्यते स्वे दमूनाः कवि-
ऽप्रशस्तः अतिथिः शिवः नः सहस्रऽशृंगः वृषभः तत्ऽओजाः
विश्वान् अग्रे सहसा प्रअसि अन्यान ॥८॥ प्रसद्यः अग्रे अति एषि
अन्यान आविः यस्मै चारुऽतमः बभूथ ईळेत्यः वपुष्यः विभाऽवा
प्रियः विशां अतिथिः मानुषीणां ॥९॥ तुभ्यं भरन्ति क्षितयः
यविष्ठ बलिं अग्रे अंतितः आ उत दूरात् आ भंदिष्ठस्य सु-
ऽमतिं चिकिद्धि बृहत् ते अग्रे महि शर्म भद्रं ॥१०॥ आ अद्य
रथं भानुऽमः भानुऽमंतं अग्रे तिष्ठ यजतेभिः संऽअंतं विद्वान्
पथीनां उरु अंतरिक्षं आ इह देवान हविऽअद्याय वक्षि
॥११॥ अवोचाम कवये मेधाय वचः वंदारु वृषभाय वृष्णे

गविष्ठिरो नमसा स्तोममग्नी दिवीव रुक्मसुरुष्यंचमश्नेत्
॥ १२ ॥ १३ ॥

356
॥ २ ॥ १. ३. ८. १०. १२ कुमार आवेद्यो वृषो वा जार उभो वा । २. ९ वृषो
जारः ॥ अपिः ॥ १. ११ चिष्टुप । १२ शक्रो ॥

॥२॥ कुमारं माता युवतिः समुष्यं गुहा विभर्ति न ददाति
पिबे । अनीकमस्य न मिनज्जनांसः पुरः पश्यन्ति निहितमर-
तो ॥१॥ कमेतं त्वं युवते कुमारं पेपी विभर्षि महिषी जजान ।
पूर्वीर्हि गर्भः शरदो ववर्धापश्यं जातं यदसूत माता ॥२॥ हि-
रण्यदंतं शुचिवरीमारात्क्षेत्रादपश्यमायुधा मिमानं । ददानो
अस्मा अमृतं विपृक्कत्किं मामनिद्राः कृणवन्ननुकथाः ॥ ३ ॥
क्षेत्रादपश्यं सनुतश्चरंतं सुमद्युषं न पुरु गोभमानं । न ता
अगृभन्नजनिष्ट हि यः पलिक्रीरिद्युवतयो भवन्ति ॥ ४ ॥ के
मे मर्यकं वि यवन्त गोभिर्न येषां गोपा अरणश्चिदासं । य ई
जगृभुरव ते सृजन्वाजाति पश्व उप नश्चिकित्वान ॥ ५ ॥ वसां
राजानं वसतिं जनानामरांतयो नि दधुर्मत्येषु । ब्रह्माण्यचेरव
तं सृजन्तु निदितारो निद्यासो भवन्तु ॥ ६ ॥ १४ ॥ शुनश्चिच्छेपं
निदितं सहस्राद्युपादमुचो अगमिष्ट हि यः । एवास्मदमे वि
मुमुग्धि पाणान्होतश्चिकित्व इह तू निपद्य ॥ ७ ॥ हृणीयमानो
अप हि मदयेः प्र मे देवानां व्रतपा उवाच । डंदो विड्वा अनु
हि त्वा चचक्ष तेनाहमये अनुगिष्ट आगा ॥ ८ ॥ वि ज्योतिषा
बृहता भात्ययिराविर्विश्वानि कृणुते महित्वा । प्रादेवीर्मायाः
सहते दुरेवाः शिशीते शृंगे रक्षसे विनिष्टो ॥ ९ ॥ उत स्वानासो
दिवि षत्वमेस्तिग्मायुधा रक्षसे हंतवा उ । मदे चिदस्य प्र रु-
जन्ति भामा न वरन्ते परिबाधो अदेवीः ॥ १० ॥ एतं ते स्तोमं तु-

गविष्ठिरः नमंसा स्तोमं अग्नौ दिविऽइव रुक्मं उरुऽव्यंच अ-
श्रेत् ॥ १२ ॥ १३ ॥

॥२॥ कुमार्ं माता युवतिः संऽउब्धं गुहा विभर्ति न ददाति
पित्रे अनीकं अस्य न मिनत् जनांसः पुरः पश्यंति निऽहितं अ-
रतौ ॥१॥ कं एतं त्वं युवते कुमारं पेषी विभर्षि महिषी जजान
पूर्वीः हि गर्भैः शरदः ववर्ध अपश्यं जातं यत् असूत माता ॥२॥
हिरण्यऽदंतं शुचिऽवर्णं आरात् क्षेचात् अपश्यं आयुधा मि-
मानं ददानः अस्मै अमृतं विपृक्तं किं मां अनिद्राः कृणवन्
अनुकथाः ॥३॥ क्षेचात् अपश्यं सनुतः चरंतं सुऽमत् यूथं न पुरु
शोभमानं न ताः अगृभन् अजनिष्ट हि सः पलिकीः इत् युवतयः
भवन्ति ॥४॥ के मे मर्यकं वि यवन्त गोभिः न येषां गोपाः अरणः
चित् आसं ये ई जगृभुः अव ते सृजन्तु आ अजाति पश्वः उप नः
चिकित्वान् ॥५॥ वसां राजानं वसतिं जनानां अरातयः नि दधुः
मर्त्येषु ब्रह्माणि अत्रैः अव तं सृजन्तु निदितारः निद्यासः भवन्तु
॥६॥ १४॥ शुनःऽशेषं चित् निऽदितं सहस्रात् यूपात् अमुंचः अ-
शमिष्ट हि सः एव अस्मत् अग्ने वि मुमुग्धि पाशान् होतः चि-
कित्वः इह तु निऽसद्य ॥७॥ हृणीयमानः अप हि मत् ऐयैः प्र मे
देवानां व्रतऽपाः उवाच इंद्रः विद्वान् अनु हि त्वा च चक्ष तेन
अहं अग्ने अनुऽशिष्टः आ अगां ॥८॥ वि ज्योतिषा बृहता भाति
अग्निः आविः विश्वानि कृणुते महिऽत्वा प्र अदेवीः मायाः सह ते
दुऽएवाः शिशीते शृंगे रक्षसे विऽनिक्षे ॥९॥ उत स्वानासः दिवि
सन्तु अग्नेः तिग्मऽआयुधाः रक्षसे हन्त वै ऊं मदं चित् अस्य प्र रु-
जन्ति भामाः न वरन्ते परिऽबाधः अदेवीः ॥१०॥ एतं ते स्तोमं तु-

विजात॒ विप्रो॒ रथं॒ न धीरः॒ स्वपा॑ अत॒क्षं । यदी॒दमे॒ प्रति॒ त्वं दे॒व
ह॒र्याः स्व॒र्वती॒रप॒ ए॒ना ज॒येम ॥ ११ ॥ तुवि॒यीवो॑ वृष॒भो वा॒वृधा॒
नोऽश॒त्रु॒र्यः॒ सम॑जाति॒ वेदः॑ । इती॒मम॒ग्निम॒मृता॑ अवोचन्व-
हिष्म॑ते॒ मन॒वे श॒र्म यंस॑द्द्विष्म॑ते॒ मन॒वे श॒र्म यंस॑त् ॥ १२ ॥ १५ ॥

357

॥ ३ ॥ १-१२ वसुधुत जायेषः ॥ अग्निः । ३ मरुतो रुद्रो विष्णुः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३ ॥ त्वम॑ग्रे वरु॒णो जा॒यसे॒ यत्त्वं मि॒त्रो भ॑वसि॒ यत्समि॑-
द्धः । त्वे वि॒श्वे सह॑सस्पुत्र दे॒वास्त्वमि॑न्द्रो दा॒शुषे॒ मर्त्या॑य ॥ १ ॥
त्वम॑र्यमा भ॑वसि॒ यत्क॒नीनां॑ नाम॒ स्वधा॑व॒गुह्यं॑ विभर्षि । अं-
ज॑ति॒ मित्रं॑ सु॒धितं॑ न गोभि॒र्यद॑प॒ती सम॑नसा कृ॒णोषि॑ ॥ २ ॥
तव॑ श्रि॒ये म॒रुतो॑ म॒र्जय॑न्त॒ रुद्र॒ यत्ते ज॑निम॒ चारु॑ चि॒त्रं । प॒दं यद्वि॑-
ष्णो॒रुप॑मं नि॒धायि॑ तेन॒ पासि॑ गु॒ह्यं नाम॑ गो॒ना ॥ ३ ॥ तव॑ श्रि॒या
सु॒हृशो॑ दे॒व दे॒वाः पुरु॑ दधा॒ना अ॒मृतं॑ स॒प॑त । हो॒ता र॑म॒ग्निं म॑नु॒षो
नि षे॑दु॒र्दश॑स्य॒न्त उ॒शि॒जः शंस॑मा॒योः ॥ ४ ॥ न त्व॑द्भो॒ता पूर्॒वो अ॒ग्ने
य॒जीया॑न् का॒व्यैः प॒रो अ॑स्ति स्वधा॒वः । वि॒शश्च॒ यस्या॑ अ॒ति-
थि॑र्भवा॒सि स॒ यज्ञे॑न॒ वन॑वहे॒व म॑तीन् ॥ ५ ॥ व॒यम॑ग्रे व॒नुयाम॑
त्वो॒ता व॑सू॒यवो॑ ह॒विषा॑ बु॒ध्यमा॑नाः । व॒यं स॑म॒र्यं वि॒दधे॑ष्व॒हो
व॒यं रा॒या सह॑सस्पुत्र॒ मती॑न् ॥ ६ ॥ १६ ॥ यो न॒ आ॒गो अ॒भ्ये॒नो
भ॒रा॒त्यधी॑द॒घम॑घ॒शंसे॑ दधा॒त । ज॒ही चि॑कित्वा अ॒भि श॑स्तिमे-
ताम॑ग्रे॒ यो नो॑ म॒र्चय॑ति द्वा॒येन॑ ॥ ७ ॥ त्वाम॑स्या॒ व्युषि॑ दे॒व पूर्॒व
दू॒तं कृ॑ण्वाना अ॒यज॑न्त ह॒व्यैः । सं॒स्ये यद॑ग्रे॒ ईय॑से रयी॒णां दे॒वो
म॒तैर्व॑सु॒भिरि॑ध्य॒मानः॑ ॥ ८ ॥ अ॒व स्पृ॑धि पि॒तरं॑ योधि वि॒द्या-
न्यु॒चो य॑स्ते सह॑सः॒ सून॑ ऊ॒हे । क॒दाँ चि॑कित्वा अ॒भि च॑क्ष॒से
नोऽग्रे॑ क॒दा अ॒त॒चि॒द्या॒तया॑से ॥ ९ ॥ भूरि॑ नाम॒ वंद॑मानो द-

वि॒ऽजा॒त॒ वि॒प्रः॒ रथं॑ न॒ धी॒रः॒ सु॒ऽअ॒पाः॒ अ॒त॒स्तं॒ यदि॑ इ॒त् अ॒ग्ने॒ प्रति॑
 त्वं दे॒व॒ ह॒र्याः॒ स्वः॒ऽव॒तीः॒ अ॒पः॒ ए॒न॒ ज॒ये॒म॒ ॥११॥ तु॒ वि॒ऽयी॒वः॒ वृ॒ष॒भः॒
 व॒वृ॒धा॒नः॒ अ॒श॒त्रु॒ अ॒र्यः॒ सं अ॒जा॒ति॒ वेदः॑ इति॒ इ॒मं अ॒ग्निं अ॒मृताः॑
 अ॒वो॒च॒न् ब॒र्हि॒ष्म॒ते म॒न॒वे श॒र्म॒ यंस॒त् ह॒वि॒ष्म॒ते म॒न॒वे श॒र्म॒ यंस॒त्
 ॥ १२ ॥ १५ ॥

॥३॥ त्वं अ॒ग्ने॒ वरु॑णः जा॒य॒से॒ यत् त्वं मि॒त्रः भ॒व॒सि॒ यत् सं॒ऽइ॒न्द्रः॒
 त्वे॒ वि॒श्वे॒ स॒ह॒सः॒ पु॒त्र॒ दे॒वाः॒ त्वं इ॒न्द्रः॒ दा॒श्रु॒षे म॒र्त्या॒य॒ ॥१॥ त्वं अ॒र्य॒मा
 भ॒व॒सि॒ यत् क॒नी॒ना॒ नाम॑ स्व॒धा॒ऽव॒न् गु॒ह्यं वि॒भ॒र्षि॒ अं॒ज॒ति॒ मि॒त्रं
 सु॒ऽधि॒तं न॒ गो॒भिः॒ यत् दं॒ऽप॒ती॒० स॒ऽम॒न॒सा कृ॒णो॒षि॒ ॥२॥ तव॑ अ॒ग्ने॒
 म॒रुतः॑ म॒र्ज॒य॒न्त॒ रु॒द्र॒ यत् ते॒ ज॒नि॒म॒ चा॒रु॒ चि॒त्रं प॒दं॒ यत् वि॒ष्णोः॑ उ॒-
 प॒ऽमं नि॒ऽधा॒यि॒ तेन॑ पा॒सि॒ गु॒ह्यं नाम॑ गो॒ना॒ ॥३॥ तव॑ अ॒ग्ने॒ या सु॒-
 ऽदृ॒शः॒ दे॒व॒ दे॒वाः॒ पु॒रु॒ द॒धा॒नाः॒ अ॒मृ॒तं स॒प॒न्त॒ हो॒ता॒रं अ॒ग्निं म॒नु॒षः॒
 नि॒ से॒दुः द॒श॒स्य॒न्तः॒ उ॒शि॒जः॒ शंसं॑ आ॒योः॒ ॥४॥ न॒ त्वत् हो॒ता॒ पूर्वेः॑ अ॒ग्ने॒
 य॒जी॒या॒न् न का॒र्यैः॒ परः॑ अ॒स्ति॒ स्व॒धा॒ऽवः॒ वि॒शः॒ च॒ य॒स्याः॒ अ॒ति॒-
 थिः॒ भवा॑सि॒ सः॒ य॒ज्ञेन॑ व॒न् व॒त् दे॒व॒ म॒र्ता॒न् ॥५॥ व॒यं अ॒ग्ने॒ व॒नु॒या॒म॒
 त्वा॒ऽज॒न्ताः॒ व॒सु॒ऽय॒वः॒ ह॒वि॒षा॒ बु॒ध्य॒मा॒नाः॒ व॒यं स॒ऽम॒र्ये वि॒द॒थेषु॑
 अ॒ह्ना॒ व॒यं रा॒या स॒ह॒सः॒ पु॒त्र॒ म॒र्ता॒न् ॥६॥ १६॥ यः नः॑ आ॒गः॒ अ॒भि
 ए॒नः॒ भ॒रा॒ति॒ अ॒धि॒ इ॒त् अ॒घं अ॒घ॒ऽशं॒से द॒धा॒त् ज॒हि चि॒कि॒त्त्वः॒ अ॒-
 भि॒ऽश॒स्तिं ए॒तां अ॒ग्ने॒ यः नः॑ म॒र्च॒य॒ति॒ ह॒येन॑ ॥७॥ त्वां अ॒स्याः॒ वि॒-
 ऽउ॒षि॒ दे॒व॒ पूर्वे॑ दू॒तं कृ॒ण्व॒ानाः॒ अ॒य॒ज॒न्त॒ ह॒व्यैः॒ सं॒ऽस्ये॒ यत् अ॒ग्ने॒ ई॒य॒से
 र॒यी॒णां दे॒वः॒ म॒र्तैः॒ व॒सु॒ऽभिः॒ इ॒ध्य॒मा॒नः॒ ॥८॥ अ॒व॒स्पृ॒धि॒ पि॒तरं॑ यो॒धि
 वि॒द्वान् पु॒त्रः॒ यः ते॒ स॒ह॒सः॒ सू॒नो॒ ऊ॒हे क॒दा चि॒कि॒त्त्वः॒ अ॒भि च॒क्ष॒से
 नः॑ अ॒ग्ने॒ क॒दा अ॒त॒ऽचित्॒ या॒त॒ या॒से ॥९॥ भू॒रि॒ना॒म॒ वंद॑मानः द॒-

धाति पिता वंसो यदि तज्जोपयासे । कुविदेवस्य सहसा च-
कानः सुस्रममिवेनते वावृधानः ॥१०॥ त्वमंग जरितारं यविष्ठ
विश्वान्यमे दुरितातिं पर्षि । स्तेना अहप्रनिपवो जनासो-
ऽज्ञातकेता वृजिना अभूवन ॥११॥ इमे यामासस्त्वदिगंभूवन्व-
सवे वा तदिदागो अवाचि । नाहायमगिरभिगंस्तये नो न
रीषते वावृधानः परां दात ॥ १२ ॥ ११ ॥

358

॥ ४ ॥ १-११ वसुश्रुत आच्यः ॥ अपिः ॥ विष्टप ॥

॥४॥ त्वामये वसुपतिं वसूनामभि प्र मंद अध्वरेषु राजन ।
त्वया वाजं वाजयंतो जयेमाभि ष्याम पृत्सृतीर्मर्त्यानां ॥१॥ ह-
व्यवाळगिरजरः पिता नो विभुर्विभावां सुदृशीको अस्मे । सु-
गार्हपत्याः समिधो दिदीक्षस्मश्च एकं समिमीहि श्रवांसि ॥२॥
विशां कविं विष्पतिं मानुषीणां शुचिं पावकं घृतपृष्ठमग्निं ।
नि होतारं विश्वविदं दधिध्वे स देवेषु वनते वार्याणि ॥३॥ जु-
षस्वाग्र इळया सजोषा यतमानो रश्मिभिः सूर्यस्य । जुषस्व
नः समिधं जातवेद आ च देवान्हविरद्याय वक्षि ॥४॥ जुष्टो द-
मूना अतिथिर्दुरोण इमं नो गृह्णमुप याहि विद्वान् । विशा
अये अभियुजो विहत्यां गच्छयतामा भरा भोजनानि ॥५॥ १८॥
वधेन दस्युं प्र हि चातयस्व वयः कृण्वानस्तन्वे ३ स्वायै । पि-
पर्षि यत्सहसस्पुत्र देवान्त्सो अये पाहि नृतम वाजं अस्मान्
॥६॥ वयं ते अग्र उक्ष्विंधेम वयं हव्यः पावक भद्रशीचे । अ-
स्मे रयिं विश्ववारं समिन्वास्मे विश्वानि द्रविणानि धेहि ॥७॥
अस्माकमये अध्वरं जुषस्व सहसः सूनो त्रिषधस्य हव्यं । वयं
देवेषु मुकृतः स्याम गमैणा नस्त्रिवरुथेन पाहि ॥८॥ विश्वा-
नि नो दुर्गहा जातवेदः सिंधुं न नावा दुरितातिं पर्षि । अये

धा॒ति॒ पि॒ता व॒सो॒ यदि॑ तत् जोष॒या॒से कु॒वित॑ दे॒वस्य॑ सह॒सा च॒-
 कानः॑ सु॒म्नं अ॒ग्निः व॒न॒ते व॒वृ॒धा॒नः ॥ १० ॥ त्वं अ॒ंग ज॒रि॒तारं॑ य॒वि॒ष्ट
 वि॒श्वानि॑ अ॒ग्ने दुः॒ऽइ॒ता अ॒ति प॒र्षि स्ते॒नाः अ॒दृ॒श्रन् रि॒पवः॑ ज॒ना-
 सः अ॒ज्ञा॒तऽके॒ताः वृ॒जि॒नाः अ॒भू॒वन् ॥ ११ ॥ इ॒मे या॒मा॒सः त्व॒द्रिक्
 अ॒भू॒वन् व॒स॒वे वा॒तत् इ॒त् आ॒गः अ॒वा॒चि॒न अ॒हं अ॒यं अ॒ग्निः अ॒-
 भिऽश॑स्तये नः न रि॒षते॑ व॒वृ॒धा॒नः प॒रा दा॒त् ॥ १२ ॥ १७ ॥

॥ ४ ॥ त्वां अ॒ग्ने व॒सुऽप॒तिं व॒सूनां॑ अ॒भि प्र॒म॒दे अ॒ध्व॒रेषु॑ रा॒जन्
 त्वया॑ वा॒जं वा॒जऽय॑तः ज॒येम॑ अ॒भि स्या॒म पृ॒त्सु॒तीः म॒र्त्यानां॑ ॥ १ ॥
 ह॒व्यऽवा॒द् अ॒ग्निः अ॒जरः॑ पि॒ता नः॑ वि॒भुः वि॒भाऽवा॑ सु॒दृशी॑ कः
 अ॒स्मे सु॒गार्ह॑प॒त्याः सं॒दृषः॑ दि॒दीहि॑ अ॒स्मद्वा॑क् सं मि॒मीहि॑ श्रवा॑-
 सि ॥ २ ॥ वि॒शां क॒विं वि॒श॒पतिं॑ मा॒नु॒षी॒णां शु॒चिं पा॒वकं॑ घृ॒तऽपृ॑ष्ठं
 अ॒ग्निं नि॑ हो॒तारं॑ वि॒श्वऽवि॒दं द॒धि॒ध्वे सः॑ दे॒वेषु॑ व॒न॒ते वा॒र्या॑णि
 ॥ ३ ॥ जु॒षस्व॑ अ॒ग्ने इ॒ळ॒या स॒ऽजोषाः॑ य॒त॒मानः॑ र॒श्मिऽभिः॑ सू॒र्यस्य॑
 जु॒षस्व॑ नः सं॒ऽइ॒धं जा॒तऽवे॒दः आ च॑ दे॒वान ह॒विऽअ॒द्या य व॒क्षि
 ॥ ४ ॥ जु॒ष्टः द॒मूनाः॑ अ॒ति॒थिः॑ दुरो॒णे इ॒मं नः॑ य॒ज्ञं उ॒प या॒हि वि॒द्वान्
 वि॒श्वाः अ॒ग्ने अ॒भिऽयु॒जः वि॒ऽह॒त्य श॒त्रुऽय॒तां आ॒भर॑ भो॒ज॒नानि॑
 ॥ ५ ॥ १८ ॥ व॒धेन॑ द॒स्युं प्र॒हि चा॒तय॑स्व व॒यः कृ॒ण्वानः॑ त॒न्वे स्वा॒र्यै पि॒-
 प॒र्षि य॒त् सह॑सः पु॒त्र दे॒वान सः॑ अ॒ग्ने पा॒हि नृ॒त॒म वा॒जे अ॒स्मान्
 ॥ ६ ॥ व॒यं ते॒ अ॒ग्ने उ॒क्थैः॑ वि॒धेम॑ व॒यं ह॒व्यैः पा॒वक॑ भ॒द्रऽशो॒चे अ॒स्मे
 र॒यिं वि॒श्वऽवा॑रं सं इ॒न्व अ॒स्मे वि॒श्वानि॑ द्रवि॒णानि॑ धे॒हि ॥ ७ ॥
 अ॒स्माकं॑ अ॒ग्ने अ॒ध्वरं॑ जु॒षस्व॑ सह॑सः सू॒नो वि॒ऽस॒ध॒स्य ह॒व्यं व॒यं
 दे॒वेषु॑ सु॒कृतः॑ स्या॒म श॒र्म॒णा नः॑ वि॒ऽवरु॑थेन पा॒हि ॥ ८ ॥ वि॒श्वानि॑
 नः दुः॒ऽग॒हा जा॒तऽवे॒दः सि॒धुं न ना॒वा दुः॒ऽइ॒ता अ॒ति प॒र्षि अ॒ग्ने

अत्रिवन्नमसा गृणानोऽस्माकं बोध्यविता तनूना ॥ ९ ॥ य-
स्त्वा हृदा कीरिणा मन्यमानोऽमर्त्य मर्त्यो जोहवीमि । जात-
वेदो यशो अस्मासु धेहि प्रजाभिरमे अमृतत्वमंशया ॥ १० ॥
यस्मै त्वं सुकृते जातवेद उ लोकममे कृणवः स्योनं । अश्विनं
स पुत्रिणं वीरवतं गोमंतं रयिं नशते स्वस्ति ॥ ११ ॥ १९ ॥

359

॥ ५ ॥ १-११ वसुधुत आचैयः ॥ आप्रं ॥ गायत्री ॥

॥ ५ ॥ सुसमिद्धाय गोचिषे घृतं तीव्रं जुहोतन । अग्रये जा-
तवेदसे ॥ १ ॥ नराशंसः सुषूदतीमं यज्ञमदाभ्यः । कविर्हि मधु-
हस्त्यः ॥ २ ॥ ईळितो अग्र आ वहेंद्रं चित्रमिह प्रियं । सुखै-
रथेभिरुतये ॥ ३ ॥ ऊर्णमदा वि प्रथस्वाभ्यर्कं अनूषत ।
भवा नः शुभ सातये ॥ ४ ॥ देवीर्द्वारो वि प्रयध्वं सुप्रायणा
न ऊतये । प्रप्रं यज्ञं पृणीतन ॥ ५ ॥ २० ॥ सुप्रतीके वयोवृधा
यद्भी चतस्य मातरा । दोषामुपासमीमहे ॥ ६ ॥ वातस्य
पत्न्यन्नीळिता देव्या होतारा मनुषः । इमं नो यज्ञमा गतं
॥ ७ ॥ इळा सरस्वती मही तिस्रो देवीर्मयोभुवः । बर्हिः सी-
दंत्वस्मिधः ॥ ८ ॥ शिवस्त्वष्टरिहा गहि विभुः पोष उत त्मना ।
यज्ञेयं न उदव ॥ ९ ॥ यत्र वेत्थ वनस्पते देवानां गुह्या ना-
मानि । तत्र हव्यानि गामय ॥ १० ॥ स्वाहाग्रये वरुणाय
स्वाहेंद्राय मरुद्भ्यः । स्वाहा देवेभ्यो हविः ॥ ११ ॥ २१ ॥

360

॥ ६ ॥ १-१० वसुधुत आचैयः ॥ अपिः ॥ पञ्चिः ॥

॥ ६ ॥ अपिं तं मन्ये यो वसुरस्तं यं यंति धेनवः । अस्तमवत
आश्वोऽस्तं नित्यासो वाजिन इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ १ ॥ सो
अपिर्यो वसुर्गृणे सं यमायंति धेनवः । समवतो रघुदुवः सं सु-
जातासः सूरय इषं स्तोतृभ्य आ भर ॥ २ ॥ अपिर्हि वाजिन

अ० ३. अ० ८. व० २२.] ॥ ३१३ ॥ [म० ५. अ० १. सू० ६.

अ॒त्रि॒ऽव॒त् न॒म॒सा गृ॒णानः॑ अ॒स्माकं॑ बो॒धि अ॒वि॒ता त॒नूना॑ ॥ ९ ॥
यः त्वा ह॒दा की॒रिणा॑ म॒न्य॒मानः॑ अ॒म॒र्त्य म॒र्त्यः जोह॑ वीमि जात॒-
ऽवेदः॑ यशः॑ अ॒स्मासु॑ धेहि प्र॒ऽजाभिः॑ अ॒ग्ने अ॒मृत॑ऽत्वं अ॒श्यां ॥ १० ॥
यस्मै॑ त्वं सु॒ऽकृते॑ जा॒तऽवेदः॑ ऊं लो॒कं अ॒ग्ने कृ॒णवः॑ स्यो॒नं अ॒श्विनै॑
सः पु॒त्रिणै॑ वी॒रऽवै॑तं गो॒ऽमंतं॑ र॒यिं न॒शते॑ स्व॒स्ति ॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ ५ ॥ सु॒ऽस॒मि॒द्धाय॑ शो॒चिषे॑ घृ॒तं ती॒व्रं जुहो॑त॒न अ॒ग्नये॑ जा॒तऽवे॒-
द॒से ॥ १ ॥ नरा॑शंसः सु॒सू॒द॒ति इ॒मं य॒ज्ञं अ॒दा॒भ्यः क॒विः हि म॒धुऽह॒-
स्यः ॥ २ ॥ ई॒ळि॒तः अ॒ग्ने आ॒ वह॒ इ॒न्द्रं चि॒त्रं इ॒ह प्रि॒यं सु॒ऽखैः रथे॑भिः
ऊ॒तये॑ ॥ ३ ॥ ऊ॒र्णो॒ऽम॒दाः वि प्र॒थ॒स्व अ॒भि अ॒र्काः अ॒नूष॑त॒ भव॑नः
शु॒भ्र सा॒तये॑ ॥ ४ ॥ दे॒वीः द्वा॒रः वि अ॒य॒ध्वं सु॒प्रऽअ॒य॒नाः नः ऊ॒तये॑
प्र॒ऽमं य॒ज्ञं पृ॒णी॒त॒न ॥ ५ ॥ २० ॥ सु॒ऽप्र॒ती॒के० व॒यः॒ऽवृ॒धा य॒ह्नीः
च॒त॒स्य मा॒तरा॑ दो॒षां उ॒षसं॑ ई॒महे ॥ ६ ॥ वा॒त॒स्य प॒त्न॒न् ई॒ळि॒ता
दै॒व्या हो॒ता॒रा म॒नुषः॑ इ॒मं नः॑ य॒ज्ञं आ॒ ग॒तं ॥ ७ ॥ इ॒ळा॑ सर॒स्वती॑ म॒-
ही ति॒स्रः दे॒वीः म॒यः॒ऽभुवः॑ ब॒र्हिः सी॒दंतु॑ अ॒सि॒धः ॥ ८ ॥ शि॒वः त्व॒ष्टः
इ॒ह आ॒ ग॒हि वि॒ऽभुः पोषे॑ उ॒त त्म॒ना य॒ज्ञेऽय॒ज्ञे नः॑ उ॒त अ॒व ॥ ९ ॥
य॒त्र वे॒त्य व॒न॒स्प॒ते दे॒वाना॑ गु॒ह्या ना॒मा॒नि त॒त्र ह॒व्यानि॑ ग॒म॒य
॥ १० ॥ स्वा॒हा अ॒ग्नये॑ व॒रु॒णाय॑ स्वा॒हा इं॒द्राय॑ म॒रुत॑ऽभ्यः स्वा॒हा
दे॒वेभ्यः॑ ह॒विः ॥ ११ ॥ २१ ॥

॥ ६ ॥ अ॒ग्निं तं म॒न्ये यः व॒सुः अ॒स्तं यं यं॑ति धे॒नवः॑ अ॒स्तं अ॒र्वीतः॑
आ॒श॒वः अ॒स्तं नि॒त्या॒सः वा॒जिनः॑ इ॒षं स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒ भ॒र ॥ १ ॥ सः
अ॒ग्निः यः व॒सुः गृ॒णे सं यं आ॒ऽयं॑ति धे॒नवः॑ सं अ॒र्वीतः॑ र॒घुऽदु॒वः सं
सु॒ऽजा॒ता॒मः सूर॑यः इ॒षं स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒ भ॒र ॥ २ ॥ अ॒ग्निः हि वा॒जिनं॑

वि॒शे ददा॑ति वि॒श्वच॑र्षणिः । अ॒मी रा॒ये स्वा॒भुवं स प्री॒तो
या॑ति वा॒र्यमि॑षं स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ ३ ॥ आ ते अ॒ग्न इ॒धीम॑हि
द्यु॒मंतं दे॒वाज॑रं । य॒ज्ञ स्या ते॒ पनी॑यसी स॒मिद्दी॒दय॑ति द्यवी॒षं
स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ ४ ॥ आ ते अ॒ग्न ऋ॒चा ह॒विः शु॒क्रस्य॑ शो॒
चिष॑स्पते । सु॒श्वं द॒स्म वि॒श्वंते॒ हव्य॑वा॒द् तुभ्य॑ हू॒यत॒ इषं
स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ ५ ॥ २२ ॥ प्रो त्वे अ॒ग्नयोऽग्नि॑षु वि॒श्वं पु॒ष्यंति॒
वा॒र्यं । ते हि॒न्विरे॒ त इ॒न्विरे॒ त इ॒षण्य॑न्त्यानु॒षगि॑षं स्तो॒तृभ्य॒
आ भ॑र ॥ ६ ॥ तव॒ त्वे अ॒ग्ने अ॒र्चयो॒ महि॑ वा॒धंत॒ वा॒जिनः॑ ।
ये प॒त्वंभिः॑ श॒फाना॑ व्र॒जा भृ॑जं गो॒नामि॑षं स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र
॥ ७ ॥ नवा॑ नो अ॒ग्न आ भ॑र स्तो॒तृभ्यः॑ सु॒क्षिती॑रिषः । ते स्या॑म
य अ॒नूचु॑स्त्वा॒दृता॑सो दमे॒दम॒ इषं॑ स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ ८ ॥
उ॒मे सु॒श्वं द॒ सर्पि॑षो द॒वीं श्री॑णीष आ॒सनि॑ । उ॒तो न॒ उत्पु॑पू॒र्या
उ॒क्थेषु॑ श॒वस॑स्पत॒ इषं॑ स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ ९ ॥ ए॒वाँ अ॒ग्निम॑जु॒
र्धमु॑गी॒र्भिर्य॑ज्ञेभि॒रानु॑षक् । द॒धं द॒स्मे सु॒वीर्य॑मु॒त त्वदा॑श्व॒श्वमि॑षं
स्तो॒तृभ्य॒ आ भ॑र ॥ १० ॥ २३ ॥

361

॥ ७ ॥ १-१० इष आत्रेयः ॥ अग्निः ॥ १-९ अनुष्टुप् । १० पंक्तिः ॥

॥ ७ ॥ सखा॑यः सं वः स॒म्यंच॑मिषं स्तोमं चा॒ग्रये॑ । व॒र्षि॒ष्टाय॑
क्षि॒तीना॑मूर्जो नम्रे सह॑स्वते ॥ १ ॥ कु॒वा चि॒द्यस्य॑ समृ॒तौ र॒णा
नरो॑ नृष॒दने॑ । अ॒हंत॑श्चि॒द्यमि॑ध॒ते स॑ज॒नय॑ति ज॒तवः॑ ॥ २ ॥ सं यदि॒
षो व॒नाम॑हे सं ह॒व्या मा॒नुषा॑णां । उ॒त द्यु॒क्षस्य॑ श॒वस॑ ऋ॒तस्य॑
र॒श्मिमा॑ द॒दि ॥ ३ ॥ स सा॑ कृ॒णोति॑ के॒तुमा॑ नक्तं चि॒हूर॑ आ स॒ते ।
पा॒व॒को य॒ज्ञन॑स्पती॒न्न सा॑ मि॒नात्य॑जरः ॥ ४ ॥ अ॒व स्म॒ यस्य॑ वे॒
षणे॑ स्वेदं प॒थिषु॑ जुह॑ति । अ॒भीम॑ह स्व॒जेन्य॑ भू॒मा पृ॑ष्ठे॒व रुरु॑हुः
॥ ५ ॥ २४ ॥ यं म॒र्त्यैः पु॒रुस्पृ॑हं वि॒दद्वि॑श्वस्य॒ धाय॑से । प्र स्वा॒

वि॒शे ददा॑ति वि॒श्वऽर्च॑षणिः अ॒ग्निः रा॒ये सु॒ऽआ॒भुवँ सः प्री॑तः या॒-
ति वा॒र्यै इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑ ॥ ३ ॥ आ ते अ॒ग्ने इ॒धीम॒हि द्युऽम॑तं
दे॒व अ॒जरँ यत् ह॒ स्या ते॒ पनी॑यसी सं॒ऽइत् दी॒दय॑ति द्यवि॑ इषं॑ स्तो॒-
तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑ ॥ ४ ॥ आ ते अ॒ग्ने ऋ॒चा ह॒विः शु॒क्रस्य॑ शो॒चिषः॑ प॒ते
सु॒ऽचंद्र॑ द॒स्म वि॒श्वप॑ते ह॒व्यऽवा॒ट् तुभ्यँ॑ हू॒यते॒ इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑
॥ ५ ॥ २२ ॥ प्रो॒त्ये अ॒ग्नयः॑ अ॒ग्निषु॑ वि॒श्वं पु॒थ्यंति॒ वा॒र्यै ते हि॒न्विरे॒ ते इ॒-
न्विरे॒ ते इ॒षण्य॑न्ति आ॒नुषक्॑ इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑ ॥ ६ ॥ तव॑ त्ये
अ॒ग्ने अ॒र्चयः॑ महि॑ ब्रा॒धन्त॒ वा॒जिनः॑ ये प॒त्वंऽभिः॑ श॒फानाँ व॒जा भु॒-
रन्त॑ गो॒नाँ इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑ ॥ ७ ॥ नवा॑ः नः अ॒ग्ने आ॒भर॑ स्तो॒तृ-
ऽभ्यः॑ सु॒ऽक्षि॒तीः इषः॑ ते स्या॒म ये आ॒नृचुः॒ त्वाऽदू॑ता॒सः दमे॑ऽदमे
इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑ ॥ ८ ॥ उ॒भे सु॒ऽचंद्र॑ स॒र्पिषः॑ द॒वीः श्री॑णी॒षे
आ॒सनि॑ उ॒तो नः॒ उत॑ पु॒पू॒र्याः उ॒क्थेषु॑ श॒वसः॑ प॒ते इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑
आ॒भर॑ ॥ ९ ॥ ए॒व अ॒ग्निं अ॒जुर्य॑मुः गीः॒ऽभिः य॒ज्ञेभिः॑ आ॒नुषक्॑ दध॑त
अ॒स्मे सु॒ऽवीर्यै॑ उ॒त त्यत् आ॒शुऽअ॒श्व्यँ इषं॑ स्तो॒तृऽभ्यः॑ आ॒भर॑
॥ १० ॥ २३ ॥

॥ ७ ॥ सखा॑यः सं वः स॒म्यंच॑ इषं॑ स्तोमँ च अ॒ग्नये॑ वर्षि॑ष्ठाय क्षि॒-
ती॒नां ऊ॒र्जः न॒म्रे सह॑स्वते ॥ १ ॥ कु॒त्र चि॒त् यस्य॑ सं॒ऽऋ॒तौ र॒णवाः नरः॑
नृ॒ऽसद॑ने अ॒र्हीतः॑ चि॒त् यं इ॒धते॑ सं॒ऽज॒नय॑ति ज॒न्तवः॑ ॥ २ ॥ सं यत्
इ॒षः वना॑महे सं ह॒व्या मा॒नुषा॑णां उ॒त द्यु॒म्नस्य॑ श॒वसा॑ ऋ॒तस्य॑
र॒श्मिं आ॑ द॒दे ॥ ३ ॥ सः स्म॒ कृ॒णोति॒ के॒तुं आ॒ नक्तं॑ चि॒त् दू॒रे आ॑ स॒ते
पा॒वकः॑ यत् वन॒स्पती॑न् प्र स्म॒ मि॒नाति॑ अ॒जरः॑ ॥ ४ ॥ अ॒व स्म॒ यस्य॑
वे॒षणे॑ स्वेदं प॒थिषु॑ जु॒हति॑ अ॒भि ई॒ अ॒ह स्वऽजे॑न्यं भूमं पृ॒ष्ठाऽइ॒व
रु॒रुहुः॑ ॥ ५ ॥ २४ ॥ यं म॒र्त्यैः पु॒रुऽस्पृ॒हं वि॒दत् वि॒श्वस्य॑ धा॒यसे॑ प्र स्वा॒-

दनं पितॄनामस्ततातिं चिदायवे ॥ ६ ॥ स हि ष्मा धन्वाक्षितं
 दाता न दात्या पशुः । हिरिश्मश्रुः शुचिदन्वभुरनिभृष्टतवि-
 षिः ॥ ७ ॥ शुचिः ष्म यस्मा अचिवत्प्र स्वधित्तीव रीयते । सु-
 धूरसूत माता क्राणा यदानुशे भर्ग ॥ ८ ॥ आ यस्ते सर्पिरासु-
 तेऽग्रे शमस्ति धायसे । ऐषु द्युम्नमुत श्रव आ चित्तं मर्त्येषु
 धाः ॥ ९ ॥ इति चिन्मन्युमधिजस्त्वादातमा पशुं ददे । आदमे
 अपृणतोऽचिः सासत्याहस्यूनिषः सासत्याबृन् ॥ १० ॥ २५ ॥

॥ ८ ॥ त्वामय ऋतायवः समीधिरे प्रत्नं प्रत्नासं ऊतये स-
 हस्कृत । पुरुश्चंद्रं यजतं विश्वधायसं दमूनसं गृहपतिं वरेण्यं
 ॥ १ ॥ त्वामये अतिथिं पूर्य विशः शोचिष्केणं गृहपतिं नि-
 षेदिरे । बृहत्केतुं पुरुरूपं धनस्पृतं सुशर्माणं स्ववसं जरद्विषं
 ॥ २ ॥ त्वामये मानुषीरीळते विशो होत्राविद् विविचिं रत्न-
 धातमं । गुहा संतं सुभग विश्वदर्शतं तुविष्वणसं सुयजं
 घृतश्रियं ॥ ३ ॥ त्वामये धर्णसिं विश्वधा वयं गीभिर्गृणतो
 नमसोप सेदिम । स नो जुषस्व समिधानो अगिरो देवो
 मर्तस्य यशसा सुदीतिभिः ॥ ४ ॥ त्वामये पुरुरूपो विशेविशे
 वयो दधासि प्रत्नया पुरुष्टुत । पुरुषयन्त्रा सहसा वि राजसि
 त्विषिः सा ते तित्विषाणस्य नाधृषे ॥ ५ ॥ त्वामये समिधानं
 यविष्ट्य देवा दूतं चक्रिरे हव्यवाहनं । उरुजयसं घृतयोनि-
 माहुतं त्वेषं चक्षुर्देधिरे चोदयन्मति ॥ ६ ॥ त्वामये प्रदिव आहुतं
 घृतैः सुन्वायवः सुषमिधा समीधिरे । स वावृधान ओषधीभि-
 रुक्षितोऽभि जयांसि पाथिषा वि तिष्ठसे ॥ ७ ॥ २६ ॥ ८ ॥ ३ ॥

दनं पि॒त॒ूनां अ॒स्तऽता॒तिं चि॒त् आ॒यवे ॥६॥ सः हि स्म॒धन्व आ॒-
 ऽक्षि॑तं दा॒ता न दा॒ति आ प॒शुः हि॒रिऽश्म॒श्रुः शु॒चिऽदन् च॒तुः
 अ॒नि॒भृष्टऽत॒वि॒षिः ॥७॥ शु॒चिः स्म॒यस्मै अ॒त्रिऽवत् प्र॒स्वधि॑तिः-
 ऽइ॒व री॒यते सु॒ऽसूः अ॒सूत॒ मा॒ता क्रा॒णा यत् आ॒न॒शे भ॒गै ॥८॥ आ
 यः ते स॒र्पिःऽआ॒सुते अ॒ग्ने शं अ॒स्ति धा॒यसे आ ए॒षु द्यु॒म्नं उ॒त श्रवः
 आ चि॒त्तं म॒र्त्येषु॒ धाः ॥९॥ इति॑ चि॒त् म॒न्युं अ॒धिजः॒ त्वाऽदा॑तं आ
 प॒शुं द॒दे आ॒त् अ॒ग्ने अ॒पृण॑तः अ॒त्रिः स॒स॒ह्या॒त् दस्यु॑न् इ॒षः स॒स॒-
 ह्या॒त् नृ॒न् ॥ १० ॥ २५ ॥

॥८॥ त्वां अ॒ग्ने च॒तुऽयवः॑ सं ई॒धिरे प्र॒त्नं प्र॒त्नासः॑ ऊ॒तये॑ सहः-
 ऽकृ॒त पु॒रुऽच॒द्रं य॒जतं वि॒श्वऽधा॒यसं द॒मू॒नसं गृ॒हऽप॑तिं वे॒रेण्यं ॥१॥
 त्वां अ॒ग्ने अ॒तिथिं॑ पू॒र्य वि॒शः शो॒चिःऽके॑शं गृ॒हऽप॑तिं नि से॒दिरे
 बृ॒हत्ऽके॑तुं पु॒रुऽरूपं॑ ध॒नऽस्पृ॑तं सु॒ऽश॒मो॒णं सु॒ऽअ॒वसं॑ ज॒रत्ऽवि॒षं
 ॥ २ ॥ त्वां अ॒ग्ने मा॒नु॒षीः ई॒ळते॑ वि॒शः हो॒त्राऽवि॑दं वि॒विचिं
 र॒त्नऽधा॑तं मं गु॒हा सं॑तं सु॒ऽभ॒ग वि॒श्वऽदर्श॑तं तु वि॒ऽस्व॒नसं सु॒ऽय॒जं
 घृ॒तऽश्रि॑यं ॥ ३ ॥ त्वां अ॒ग्ने ध॒र्णे॒सिं वि॒श्वधा॑ व॒यं गीः॑ऽभिः गृ॒णंतः
 नम॑सा उप से॒दिम॒ सः नः॒ जुष॒स्व संऽइ॒धानः॑ अंगि॒रः दे॒वः म॑र्त॒स्य
 य॒शसा॑ सु॒दी॒तिऽभिः ॥ ४ ॥ त्वं अ॒ग्ने पु॒रुऽरूपः॑ वि॒शेऽवि॒शे व॒यः
 द॒धा॒सि प्र॒त्नऽथा॑ पु॒रुऽस्तु॒त पु॒रुणि॑ अ॒न्ना म॑ह॒सा वि रा॒ज॒सि
 त्वि॒षिः सा ते ति॒त्वि॒षा॒णस्य॑ न आ॒ऽधृषे ॥ ५ ॥ त्वां अ॒ग्ने संऽइ॒धानं
 य॒वि॒ष्ट्य दे॒वाः दू॒तं च॒क्रिरे॒ ह॒व्यऽवा॑हनं उ॒रुऽज॒यसं॑ घृ॒तऽयो॑निं
 आ॒ऽहु॒तं त्वे॒षं चक्षुः॑ द॒धिरे चो॒द॒यत्ऽम॑ति ॥६॥ त्वां अ॒ग्ने प्रऽदि॒वः
 आ॒ऽहु॒तं घृ॑तैः सु॒म्नऽयवः॑ सु॒ऽस॒मि॒धा सं ई॒धिरे सः व॒वृ॒धा॒नः ओष॑-
 धी॒भिः उ॒क्षि॒तः अ॒भि ज॒या॑सि पा॒र्थि॒वा वि ति॒ष्ठ॒से ॥७॥ २६ ॥ ८ ॥ ३ ॥

363

॥ ९ ॥ १-७ गय आच्येयः ॥ अग्निः ॥ १-४. ६ अनुष्टुप् । ५. ७ पंक्तिः ॥

॥ ९ ॥ त्वामग्ने हविर्मातो देवं मतींस ईरुते । मन्ये त्वा
जातवेदसं स हव्या वक्ष्यानुपक् ॥ १ ॥ अग्निर्होता दास्वतः
क्षयस्य वृक्तवर्हिषः । सं यज्ञासश्चरति यं सं वाजांसः श्रव-
स्यवः ॥ २ ॥ उत स्म यं शिणुं यथा नवं जनिष्टारणी । धर्तारं
मानुषीणां विशामसिं स्वध्वरं ॥ ३ ॥ उत स्म दुर्गृभीयसे पुत्रो
न ह्यार्याणां । पुरु यो दग्धासि वनाग्रे पशुर्न यवसे ॥ ४ ॥ अथ
स्म यस्यार्चयः सम्यक्संयन्ति धूमिनः । यदीमहं चितो दिव्युप-
ध्मातेव धमन्ति शिशीते ध्मातरी यथा ॥ ५ ॥ तवाहमग्न ऊति-
भिर्मित्रस्य च प्रशस्तिभिः । द्वेषोयुतो न दुरिता तूर्याम मर्त्यानां
॥ ६ ॥ तं नो अग्ने अभी नरो रयिं सहस्व आ भर । स क्षोपयत्स
पोषयद्भुवद्वाजस्य सातय उतैधि पृत्सु नो वृधे ॥ ७ ॥ १ ॥

364

॥ १० ॥ १-७ गय आच्येयः ॥ अग्निः ॥ १ ३. ५. ६ अनुष्टुप् । ४. ७ पंक्तिः ॥

॥ १० ॥ अग्न ओजिष्ठमा भर द्युम्नमस्मभ्यमधिगो । प्र नो राया
परीणसा रत्ति वाजाय पंथा ॥ १ ॥ त्वं नो अग्ने अद्भुतं कृत्वा
दक्षस्य मंहना । त्वे असुर्यं मारुहत्क्राणा मित्रो न यज्ञियः ॥ २ ॥
त्वं नो अग्न एषां गयं पुष्टिं च वर्धय । ये स्तोमेभिः प्र सूरयो नरो
मघान्यानिषुः ॥ ३ ॥ ये अग्ने चंद्रते गिरः शुभंत्यश्वराधसः । शुष्मेभिः
शुष्मिणो नरो दिवश्चिद्वेषां बृहत्सुकीर्तिर्वोधति त्मना ॥ ४ ॥
तव ते अग्ने अर्चयो भ्राजतो यन्ति धृष्णुया । परिज्मानो न
विद्युतः स्वानो रथो न वाजयुः ॥ ५ ॥ नू नो अग्न ऊतये स्वा-
धंसश्च रातये । अस्माकांसश्च सूरयो विश्वा आशांस्तरीषणि ॥ ६ ॥
त्वं नो अग्ने अंगिरः स्तुतः स्तवान् आ भर । होतर्विभ्वासह
रयिं स्तोतृभ्यः स्तवसे च न उतैधि पृत्सु नो वृधे ॥ ७ ॥ २ ॥

॥१॥ त्वां अग्ने हविष्मन्तः देवं मर्तासः ईळते मन्ये त्वा जातऽवे-
 दसं सः हव्या वक्षि आनुषक् ॥ १ ॥ अग्निः होता दास्वन्तः क्षयस्य
 वृक्तऽबर्हिषः सं यज्ञासः चरन्ति यं सं वाजासः श्रवस्यवः ॥ २ ॥ उत
 स्म यं शिशुं यथा नवं जनिष्ट अरणीं धर्तारं मानुषीणां विशां
 अग्निं सुऽअध्वरं ॥ ३ ॥ उत स्म दुऽगृभीयसे पुत्रः न ह्यार्याणां पुरु-
 यः दग्धा असि वना अग्ने पशुः न यवसे ॥ ४ ॥ अध स्म यस्य अर्चयः
 सम्यक् संऽयन्ति धूमिनः यत् ई अहं चितः दिवि उप ध्माताऽइव
 धमन्ति शिशीते ध्मातरि यथा ॥ ५ ॥ तव अहं अग्ने ऊतिऽभिः मि-
 त्स्य च प्रशस्तिऽभिः द्वेषऽयुतः न दुऽइता तुर्याम मर्त्यानां ॥ ६ ॥
 तं नः अग्ने अभिनरः रयिं सहस्वः आ भर सः क्षेपयत् सः पोषयत्
 भुवत् वाजस्य सातये उत एधि पृतऽसु नः वृधे ॥ ७ ॥ १ ॥

॥१०॥ अग्ने ओजिष्ठं आ भर द्युमं अस्मभ्यं अधिऽगो० प्र नः राया
 परीणसा रत्तिं वाजाय पंथां ॥ १ ॥ त्वं नः अग्ने अद्भुतं क्रत्वा दक्षस्य
 मंहना त्वे असुर्य आ अरुहत् क्राणा मित्रः न यज्ञियः ॥ २ ॥ त्वं नः
 अग्ने एषां गयं पुष्टिं च वर्धय ये स्तोमेभिः प्र सूरयः नरः मघानि
 आनशुः ॥ ३ ॥ ये अग्ने चंद्र ते गिरः शुभन्ति अश्वऽराधसः शुष्मेभिः
 शुष्मिणः नरः दिवः चित् येषां बृहत् सुऽकीर्तिः बोधति त्मना
 ॥ ४ ॥ तव त्वे अग्ने अर्चयः भ्राजन्तः यन्ति धृष्णुऽया परिऽज्मानः न
 विऽद्युतः स्वानः रथः न वाजऽयुः ॥ ५ ॥ नु नः अग्ने ऊतये सऽवा-
 धसः च रातये अस्माकासः च सूरयः विश्वाः आशाः तरीषणि ॥ ६ ॥
 त्वं नः अग्ने अंगिरः स्तुतः स्तवानः आ भर होतः विभ्वऽसहं रयिं
 स्तोतृऽभ्यः स्तवसे च नः उत एधि पृतऽसु नः वृधे ॥ ७ ॥ २ ॥

365

॥ ११ ॥ १-६ सुतंभर आच्यः ॥ अपिः ॥ जगती ॥

॥ ११ ॥ जनस्य गोपा अजनिष्ट जागृविरग्निः सुदक्षः सुविताय
 नव्यसे। घृतप्रतीको बृहता दिविस्पृशा द्युमद्विभाति भरतेभ्यः शु-
 चिः ॥ १ ॥ यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरोहितमग्निं नरस्त्रिषधस्ये समी-
 धिरे। इद्रेण देवैः सरथं स बर्हिषि सीदन्नि होता यजथाय सुक्रतुः
 ॥ २ ॥ असमृष्टो जायसे माचोः शुचिर्मद्रः कविरुदतिष्ठो विव-
 स्वतः। घृतेन त्वावर्धयन्नय आहुत धूमस्ते केतुरभवद्दिवि श्रितः
 ॥ ३ ॥ अपिर्नो यज्ञमुप वेतु साधुयाग्निं नरो वि भरते गृहेगृहे।
 अपिर्दूतो अभवद्व्यवाहनोऽग्निं वृणाना वृणते कविर्क्रतुः ॥ ४ ॥
 तुभ्येदमग्रे मधुमत्तमं वचस्तुभ्यं मनीषा इयमस्तु शं हृदे। त्वां
 गिरः सिंधुमिवावनीर्महीरा पृणन्ति शवसा वर्धयति च ॥ ५ ॥
 त्वामग्रे अंगिरसो गुहा हितमन्वविंदच्छ्रियाणां वनेवने। स
 जायसे मथ्यमानः सहो महत्त्वामाहुः सहसस्पुत्रमंगिरः ॥ ६ ॥ ३ ॥

366

॥ १२ ॥ १-६ सुतंभर आच्यः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १२ ॥ प्राग्ये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म।
 घृतं न यज्ञ आस्येऽसुपूतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीची ॥ १ ॥ ऋतं
 चिकित्व ऋतमिच्छिकिष्टृतस्य धारा अनु तृधि पूर्वीः। नाहं
 यातुं सहसा न द्वयेन ऋतं संपाम्यरुषस्य वृष्णः ॥ २ ॥ कया नो
 अय ऋतयन्तेन भुवो न वेदा उच्यस्य नव्यः। वेदा मे देव ऋ-
 तुपा ऋतूनां नाहं पतिं सनितुरस्य रायः ॥ ३ ॥ के ते अग्रे रिपवे
 बंधनासः के पायवः सनिषंत द्युमंतः। के धासिमग्रे अनृतस्य
 पाति क आसंतो वचंसः संति गोपाः ॥ ४ ॥ सखायस्ते विषुणा
 अय एते शिवासः संतो अशिवा अभूवन्। अधूर्षत स्वयमेते
 वचोभिर्ऋजूयते वृजिनाति ब्रुवंतः ॥ ५ ॥ यस्ते अग्रे नमसा

॥११॥ जनस्य गोपाः अजनिष्ट जागृविः अग्निः सुऽदक्षः सुवि-
 ताय नव्यसे घृतऽप्रतीकः बृहता दिविऽस्पृशा द्युऽमत विभाति
 भरतेभ्यः शुचिः ॥१॥ यज्ञस्य केतुं प्रथमं पुरऽहितं अग्निं नरः वि-
 ऽसधस्ये सं ईधिरे इंद्रेण देवैः सुऽरथं सः बर्हिषि सीदत् नि होता
 यजथाय सुऽक्रतुः ॥२॥ असंऽमृष्टः जायसे मात्रोः शुचिः मंद्रः कविः
 उत् अतिष्ठः विवस्वतः घृतेन त्वा अवर्धयन् अग्ने आऽहुत धूमः ते
 केतुः अभवत् दिवि श्रितः ॥३॥ अग्निः नः यज्ञं उप वेतु साधुऽया
 अग्निं नरः वि भरते गृहेऽगृहे अग्निः दूतः अभवत् हव्यऽवाहनः
 अग्निं वृणानाः वृणते कविऽक्रतुं ॥४॥ तुभ्यं इदं अग्ने मधुमतऽतमं
 वचः तुभ्यं मनीषा इयं अस्तु शंहदे त्वांगिरः सिंधुऽइव अवनीः म-
 हीः आ पृणन्ति शर्वसा वर्धयन्ति च ॥५॥ त्वां अग्ने अंगिरसः गुहा
 हितं अनु अविन्दन् शिश्रियाणं वनेऽवने सः जायसे मथ्यमानः
 सहः महत् त्वां आहुः सहसः पुत्रं अंगिरः ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥१२॥ प्र अग्नये बृहते यज्ञियाय ऋतस्य वृष्णे असुराय मन्म
 घृतं न यज्ञे आस्ये सुऽपूतं गिरं भरे वृषभाय प्रतीची ॥१॥ ऋतं चि-
 कित्वः ऋतं इत् चिकिद्धि ऋतस्य धाराः अनु तृधि पूर्वीः न अहं
 यातुं सहसा न द्वयेन ऋतं सपामि अरुषस्य वृष्णाः ॥२॥ कया नः
 अग्ने ऋतयन् ऋतेन भुवः न वेदाः उचथस्य नव्यः वेद मे देवः ऋ-
 तुऽपाः ऋतूनां न अहं पतिं सनितुः अस्य रायः ॥३॥ के ते अग्ने
 रिपवै बंधनासः के पायवः सनिषन्त द्युऽमन्तः के धासिं अग्ने अनृ-
 तस्य पांति के असन्तः वचसः सन्ति गोपाः ॥४॥ सखायः ते विषु-
 णाः अग्ने एते शिवासः सन्तः अशिवाः अभूवन् अधूर्षत स्वयं एते
 वचःऽभिः ऋजुऽयते वृजिनानि ब्रुवन्तः ॥५॥ यः ते अग्ने नमसा

यज्ञमीदृ चतुतं स पात्यरुषस्य वृष्णः । तस्य क्षयः पृथुरा साधुरेतु
प्रसप्तीणस्य नहुषस्य शेषः ॥ ६ ॥ ४ ॥

367

॥ १३ ॥ १-६ सुतभर आचैयः ॥ अपिः ॥ गायत्री ॥

॥ १३ ॥ अर्चतस्त्वा हवामहेऽर्चतः समिधीमहि । अग्ने अर्चत
ऊतये ॥ १ ॥ अग्नेः स्तोमं मनामहे सिधमद्य दिविस्पृशः । देवस्य
द्रविणस्यवः ॥ २ ॥ अग्निर्जुषत नो गिरो होता यो मानुषेष्व्वा ।
स यक्षद्देव्यं जनै ॥ ३ ॥ त्वमग्ने सप्रथा असि जुष्टो होता वरेण्यः ।
त्वया यज्ञं वि तन्वते ॥ ४ ॥ त्वामग्ने वाजसातमं विप्रा वर्धति
सुष्टुतं । स नो रास्व सुवीर्य ॥ ५ ॥ अग्ने नेमिराँ इव देवांस्त्वं
परिभूरसि । आ राधश्चित्तमृजसे ॥ ६ ॥ ५ ॥

368

॥ १४ ॥ १-६ सुतभर आचैयः ॥ अपिः ॥ गायत्री ॥

॥ १४ ॥ अग्निं स्तोमेन बोधय समिधानो अमर्त्य । हव्या
देवेषु नो दधत् ॥ १ ॥ तमध्वरेष्वीकृते देवं मर्ता अमर्त्य । यजिष्ठं
मानुषे जने ॥ २ ॥ तं हि शश्वत् ईकृते सुचा देवं घृतश्रुता ।
अग्निं हव्याय वोढ्वे ॥ ३ ॥ अग्निर्जातो अरोचत मन्दस्यूज्यो-
तिषा तमः । अविदक्ता अपः स्वः ॥ ४ ॥ अग्निमीक्रेन्यं कविं
घृतपृष्ठं सपर्यत । वेतुं मे शृणवद्भव ॥ ५ ॥ अग्निं घृतेन वावृधुः
स्तोमेभिर्विश्वचर्षणिं । स्वाधीभिर्वचस्युभिः ॥ ६ ॥ ६ ॥ १ ॥

369

॥ १५ ॥ १-५ धरुण आगिरसः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १५ ॥ प्र वेधसे कवये वेद्याय गिरं भरे यज्ञसे पूर्याय । घृ-
तप्रसक्तो असुरः सुशेवो रायो धर्ता धरुणो वस्वो अग्निः ॥ १ ॥
चृतेन चतुतं धरुणं धारयत यज्ञस्य शके परमे व्योमन । दिवो
धर्मेन्धरुणो सेदुषो नृजातिरजाताँ अभि ये ननक्षुः ॥ २ ॥ अंहोयुव-
स्तन्वस्तन्वते वि वयो महद्गृहं पूर्याय । स संवतो नवजातस्तुतु-

अ० ४. अ० १. व० ७.] ॥ ३१८ ॥ [म० ५. अ० २. सू० १५.]

य॒ज्ञं ई॒ष्टे च॒तु॒तं सः पा॒ति अ॒रु॒षस्य॑ वृ॒णाः तस्य॑ क्षयः पृथुः आ सा॒धुः
ए॒तु प्र॒ऽस॒र्षाण॑स्य नहु॒षस्य॑ शेषः ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥ १३ ॥ अ॒र्च॒तः त्वा ह॒वा म॒हे अ॒र्च॒तः सं इ॒धी म॒हि अ॒ग्ने अ॒र्च॒तः
ऊ॒तये॑ ॥ १ ॥ अ॒ग्नेः स्तो॒मं म॒ना म॒हे सि॒धं अ॒द्य दि॒विऽस्पृ॒शः दे॒वस्य॑
दृ॒वि॒णस्य॑ वः ॥ २ ॥ अ॒ग्निः जु॒षत॒ नः गि॒रः हो॒ता यः मा॒नु॒षेषु॑ आ सः
य॒क्षत॑ दै॒व्यं ज॒नं ॥ ३ ॥ त्वं अ॒ग्ने स॒ऽप्र॒थाः अ॒सि जु॒ष्टः हो॒ता वे॒र॒ण्यः
त्वया॑ य॒ज्ञं वि॒त॒न्वते॑ ॥ ४ ॥ त्वां अ॒ग्ने वा॒जऽसा॒त॒मं वि॒प्राः वर्ध॑ति सु॒
ऽस्तु॒तं सः नः॒ रा॒स्व सु॒ऽवी॒र्यं ॥ ५ ॥ अ॒ग्ने ने॒मिः अ॒रा॒न्ऽइ॒व दे॒वान्
त्वं प॒रिऽभूः॑ अ॒सि आ रा॒धः चि॒त्रं च॒तु॒ज॒से ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ १४ ॥ अ॒ग्निं स्तो॒मेन॑ बो॒धय॑ संऽइ॒धानः॑ अ॒म॒र्त्यं ह॒व्या दे॒वेषु॑ नः
द॒धत॑ ॥ १ ॥ तं अ॒ध्व॒रेषु॑ ई॒ळते॑ दे॒वं म॒र्ताः अ॒म॒र्त्यं य॒जि॒ष्ठं मा॒नु॒षे ज॒ने
॥ २ ॥ तं हि श॒श्व॒तः ई॒ळते॑ सु॒चा दे॒वं घृ॒तऽश्रु॒ता अ॒ग्निं ह॒व्याय॑ वो॒
ह॒वे ॥ ३ ॥ अ॒ग्निः जा॒तः अ॒रो॒च॒त॒ घ्न॒न् द॒स्यून॑ ज्योति॒षा त॒मः अ॒
वि॒द॒त् गाः अपः॑ स्वः ॥ ४ ॥ अ॒ग्निं ई॒ळे॒न्यं क॒विं घृ॒तऽपृ॒ष्ठं स॒पर्य॑त॒
वे॒तुं मे॒ शृ॒ण॒व॒त् ह॒वं ॥ ५ ॥ अ॒ग्निं घृ॒तेन॑ व॒वृ॒धुः स्तो॒मेभिः॑ वि॒श्वऽच॑र्ष॒
णे॑ सु॒ऽआ॒धीभिः॑ व॒च॒स्युऽभिः॑ ॥ ६ ॥ ६ ॥ १ ॥

॥ १५ ॥ प्र॒वे॒ध॒से क॒वये॑ वे॒द्याय॑ गि॒रं भ॒रे य॒श॒से पू॒र्याय॑ घृ॒तऽप्र॑स॒न्नः
प्र॒स॒न्नः सु॒ऽशे॒वः रा॒यः ध॒र्ता ध॒रु॒णः व॒स्वः अ॒ग्निः ॥ १ ॥ च॒त॒तेन॑ च॒त॒तं
ध॒रु॒णं धा॒रय॑न्त॒ य॒ज्ञस्य॑ शा॒के प॒रमे॑ वि॒ऽओ॒म॒न् दि॒वः ध॒र्म॒न् ध॒रु॒णे
ने॒दु॒षः नृ॒न् जा॒तैः अ॒जा॒तान् अ॒भि॒ये न॒न॒क्षुः ॥ २ ॥ अ॒हःऽधु॑वः त॒न्वः
त॒न्वते॑ वि॒ वयः॑ म॒ह॒त् दु॒स्तरं॑ पू॒र्याय॑ सः संऽव॒तः न॒वऽजा॑तः तु॒तु-

अ० ४. अ० १. व० १०.] ॥ ३१९ ॥ [म० ५. अ० २. सू० १६.

योत्सिंहं न क्रुद्धमभितः परिष्टुः ॥३॥ मातेव यज्ञरसे पप्रणानो
जनजनं धार्यसे चक्षसे च । वयोवयो जरसे यद्धानः परि
त्मना विष्टुरूपो जिगासि ॥४॥ बाजो नु ते शर्वसस्यात्वंतंमुरुं
दोषं धरुणं देव रायः । पदं न तायुर्गुहा दधानो महो राये
चितयन्नचिमस्यः ॥ ५ ॥ ७ ॥

370 ॥ १६ ॥ १-५ पूररात्रेयः ॥ अपिः ॥ १-४ अनुष्टुप् । ५ पंक्तिः ॥

॥ १६ ॥ बृहद्वयो हि भानवेऽर्चो देवायापये । यं मित्रं न प्रश-
स्तिभिर्मतीसो दधिरे पुरः ॥ १ ॥ सहि द्युभिर्जनानां होता दक्षस्य
बाह्वोः । विहव्यमपिरानुषग्भगो न वारंमृण्वति ॥ २ ॥ अस्य स्तोमं
मघोनः सख्ये वृद्धशोचिषः । विश्वा यस्मिन्नुविष्वणि समर्ये शु-
ष्ममादधुः ॥ ३ ॥ अधा ह्यम एषां सुवीर्यस्य मंहना । तमिद्यद्द्वं न रो-
दसी परिश्रवो बभूवतुः ॥ ४ ॥ नून एहि वार्यमये गृणान आभर ।
ये वयं ये च सूरयः स्वस्ति धामहि सचोत्तैधि पृत्सु नो वृधे ॥ ५ ॥ ६ ॥

371 ॥ १७ ॥ १-५ पूररात्रेयः ॥ अपिः ॥ १-४ अनुष्टुप् । ५ पंक्तिः ॥

॥ १७ ॥ आ यज्ञैर्देव मर्त्य इत्या तर्ष्यासमूतये । अग्निं कृते
स्वध्वरे पूरुषीळीतावसे ॥ १ ॥ अस्य हि स्वयंशस्तरः आसा
विधर्मन्मन्यसे । तं नाकं चित्रशोचिषं मद्रं परो मनीषया ॥ २ ॥
अस्य वासा उ अर्चिषा य आयुक्त तुजा गिरा । दिवो न यस्य
रेतसा बृहच्छोचत्यर्चयः ॥ ३ ॥ अस्य क्रत्वा विचेतसो दस्मस्य
वसु रथ आ । अधा विश्वांसु हव्योऽग्निर्विष्टु प्र शंस्यते ॥ ४ ॥ नू
न इद्धि वार्यमासा संचंत सूरयः । ऊजो नपादभिष्टये पाहि
शग्धि स्वस्तय उत्तैधि पृत्सु नो वृधे ॥ ५ ॥ ९ ॥

372

॥ १८ ॥ १-५ द्वितो मृत्तवाहा आत्रेयः ॥ अपिः ॥ १-४ अनुष्टुप् । ५ पंक्तिः ॥

॥ १८ ॥ प्रातरग्निः पुरुप्रियो विशः स्तवेतातिथिः । विश्वा-

अ० ४. अ० १. व० १०.]   ॥ ३१९ ॥   [म० ५. अ० २. सू० १८.

धा॒त् सि॒हं न क्रु॒द्धं अ॒भितः॑ परि॒स्युः॑ ॥३॥ मा॒ताऽइ॒व यत् भ॒र॒से प॒-
प्र॒थानः॑ ज॒नं॑ऽज॒नं धा॒य॒से च॒क्ष॒से च॒ व॒यः॑ऽव॒यः ज॒र॒से यत् द॒धानः॑
परि॒त्मना॑ वि॒षुऽरूपः॑ जि॒गा॒सि ॥४॥ वा॒जः नु ते॒ श॒र्व॒सः पा॒तु अ॒न्तं
उ॒रुं दो॒र्घं ध॒रु॒णं दे॒व रा॒यः प॒दं न ता॒युः गु॒हा द॒धानः॑ म॒हः रा॒ये चि॒-
त॒यन् अ॒र्चिं अ॒स्पः॑ ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥१६॥ बृ॒हत् व॒यः हि भा॒नवे॑ अ॒र्च॒ दे॒वाय॑ अ॒मये॑ यं मि॒त्रं न प्र॒-
श॒स्तिऽभिः॑ म॒ती॒सः द॒धिरे॒मुरः॑ ॥१॥ सः हि द्युऽभिः॑ ज॒नानां॑ हो॒ता
द॒क्षस्य॑ बा॒होः वि॒ह्व्यं अ॒ग्निः आ॒नु॒षक् भ॒गः न वा॒रं च॒रु॒ण्वति॑ ॥२॥
अ॒स्य स्तो॒मे म॒घो॒नः स॒ख्ये वृ॒द्धऽशो॑चिषः वि॒श्वा यस्मि॑न् तु वि॒-
ऽस्व॒नि॒सं अ॒र्ये शु॒ष्मं आ॒ऽद॒धुः॑ ॥३॥ अ॒ध हि अ॒ग्ने ए॒षां सु॒ऽवी॒र्यस्य॑
म॒ह॒ना तं इ॒त् य॒हं न रो॑द॒सी परि॑ श्र॒वः ब॒भूव॒तुः ॥४॥ नु नः॑ आ इ॒हि
वा॒र्यं अ॒ग्ने गृ॒णानः॑ आ भ॒र॒ ये व॒यं ये च॒ सूर॑यः स्व॒स्ति धा॒महि स॒चा
उ॒त ए॒धि पृ॒तऽसु नः॑ वृ॒धे ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥१७॥ आ य॒ज्ञैः दे॒व म॒र्त्यैः इ॒त्या त॒व्यासं॑ ऊ॒तये॑ अ॒ग्निं कृ॒ते सु॒-
ऽअ॒ध्वरे॑ पू॒रुः ई॒ळी॒त अ॒व॒से ॥१॥ अ॒स्य हि स्व॑यंशऽत॒रः आ॒सा
वि॒ऽध॒र्मन् म॒न्य॒से तं ना॒कं चि॒त्रऽशो॑चिषं म॒द्रं प॒रः म॒नी॒षया॑ ॥२॥
अ॒स्य वै अ॒सौ ऊं अ॒र्चि॒षा यः अ॒यु॒क्त तु॒जा गि॒रा दि॒वः न य॒स्य रे॒-
त॒सा बृ॒हत् शो॑च॒ति अ॒र्च॒यः ॥३॥ अ॒स्य कृ॒त्वा वि॒ऽचे॒त॒सः द॒स्मस्य॑
व॒सु रथे॑ आ अ॒ध वि॒श्वा सु॒ ह॒व्यः अ॒ग्निः वि॒ष्णु प्र॑ श॒स्य॒ते ॥४॥ नु नः॑
इ॒त् हि वा॒र्यं आ॒सा स॒च॒न्त॒ सूर॑यः ऊ॒र्जैः न॒पा॒त् अ॒भिष्ट॑ये पा॒हि श॒-
ग्धि स्व॒स्तये॑ उ॒त ए॒धि पृ॒तऽसु नः॑ वृ॒धे ॥ ५ ॥ ९ ॥

॥१८॥ प्रा॒तः अ॒ग्निः पू॒रुऽप्रि॒यः वि॒शः स्त॒वे॒त् अ॒ति॒थिः वि॒श्वा-

अ० ४. अ० १. व० १२.] ॥ ३२० ॥ [म० ५. अ० २. सू० २०.

नि यो अमर्त्यो हव्या मर्तेषु रण्यति ॥ १ ॥ द्विताय मृक्तवाहसे
स्वस्य दक्षस्य मंहना । इदं स धत्त आनुषवस्तोता चित्ते अमर्त्य
॥ २ ॥ तं वो दीर्घायुशोचिषं गिरा हुवे मघोना । अरिष्टो येषां
रथो व्यश्वदावन्नीयते ॥ ३ ॥ चित्रा वा येषु दीधितिरासन्नुक्था
पाति ये । स्तीर्ण बर्हिः स्वर्णेरे अवांसि दधिरे परि ॥ ४ ॥ ये मे
पंचाशतं ददुरश्वानां सधस्तुति । द्युमदये महि अवा वृहत्कृधि
मघोना नृवदमृत नृणां ॥ ५ ॥ १० ॥

373

॥ १९ ॥ १-५ बन्निराचयः ॥ अपिः ॥ १. २ गायत्री । ३. ४ अनुष्टुप । ५ विराट्छप्ता ॥

॥ १९ ॥ अभ्यवस्थाः प्र जायन्ते प्र ववेर्वविश्विकेत । उपस्थे
मातुर्वि चष्टे ॥ १ ॥ जुहुरे वि चितयन्तोऽनिमिषं नृम्णां पाति ।
आ दृह्णां पुरं विविष्णुः ॥ २ ॥ आ श्वेचेयस्य जंतवो द्युमद्वर्धत
कृष्टयः । निष्कपीवो बृहदुक्थ एना मध्वा न वाजयुः ॥ ३ ॥
प्रियं दुग्धं न कास्यमजामि जाम्योः सचा । घर्मो न वाजजठ-
रोऽदब्धः शश्वतो दभः ॥ ४ ॥ क्रीळन्वो रश्म आ भुवः सं भस्मना
वायुना वेविदानः । ता अस्य सन्धृषजो न तिग्माः सुसंशिता
वृष्ट्यो वक्षणेस्थाः ॥ ५ ॥ ११ ॥

374

॥ २० ॥ १-४ प्रयत्नत आचयः ॥ अपिः ॥ १-३ अनुष्टुप । ४ पङ्क्तिः ॥

॥ २० ॥ यमये वाजसातम त्वं चिन्मन्यसे रयिं । तं नो गीभिः
अवाय्यं देवचा पनया युज ॥ १ ॥ ये अये नेरयति ते वृद्धा उ-
यस्य शर्वसः । अप द्वेषो अप हरोऽन्यव्रतस्य सच्चिरे ॥ २ ॥ हो-
तारं त्वा वृणीमहेऽये दक्षस्य साधनं । यज्ञेषु पूर्य गिरा प्रय-
स्वन्तो हवामहे ॥ ३ ॥ इत्या यथा त जतये सहसावन्दिवेदिवे ।
राय ऋताय सुक्रतो गोभिः धाम सधमादो वीरैः स्याम स-
धमादः ॥ ४ ॥ १२ ॥

अ० ४. अ० १. व० १२.] ॥ ३२० ॥ [म० ५. अ० २. सू० २०.

नि यः अमर्त्यः हव्या मर्तेषु रण्यति ॥ १ ॥ द्विताय मृक्तऽवाहसे
स्वस्य दक्षस्य मंहना इंदुसः धत्ते आनुषक् स्तोता चित्ते अमर्त्य
॥ २ ॥ तं वः दीर्घायुऽशोचिषं गिरा हुवे मघोना अरिष्टः येषां रथः
विअश्वऽदावन् ईयते ॥ ३ ॥ चित्रा वा येषु दीधितिः आसन् उक्था
पांति ये स्तीर्ण बर्हिः स्वऽनरे श्रवांसि दधिरे परि ॥ ४ ॥ ये मे पं-
चाशतं ददुः अश्वानां सधऽस्तुति द्युऽमत अमे महि श्रवः बृहत्
कृधि मघोना नृऽवत् अमृत नृणां ॥ ५ ॥ १० ॥

॥ १९ ॥ अभिअवऽस्थाः प्रजायन्ते प्रवत्रेः वत्रिः चिकेत उपऽस्थे
मातुः वि चष्टे ॥ १ ॥ जुहुरे वि चितयंतः अनिऽमिषं नृमणं पांति
आ दृक्षां पुरं विविष्णुः ॥ २ ॥ आ श्वेचेयस्य जंतवः द्युऽमत वर्धत
कृष्टयः निष्कऽपीवः बृहत्ऽउक्थः एना मध्वा न वाजऽयुः ॥ ३ ॥
प्रियं दुग्धं न काम्यं अजामि जाम्योः सचा घर्मः न वाजऽजठरः
अदब्धः शश्वतः दभः ॥ ४ ॥ क्रीळन नः रश्मे आभुवः संभस्मना वा-
युना वेविदानः ताः अस्य सन् धृषजः न तिग्माः सुऽसंशिताः व-
क्ष्यः वक्षणेऽस्थाः ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥ २० ॥ यं अमे वाजऽसातमत्वं चित् मर्त्यसे रयितं नः गीऽभिः
श्रवाय्यं देवऽत्रा पनय युजं ॥ १ ॥ ये अमे न ईरयंति ते वृद्धाः उग्रस्य
शवसः अप द्वेषः अप हूरः अन्यऽव्रतस्य सश्चिरे ॥ २ ॥ होतारं त्वा
वृणीमहे अग्ने दक्षस्य साधनं यज्ञेषु पूर्वं गिरा प्रयस्वंतः हवा-
महे ॥ ३ ॥ इत्या यथा ते ऊतये सहसाऽवन् दिवेऽदिवे राये ऋ-
ताय सुऽक्रतो गोभिः स्याम सधऽमादः वीरैः स्याम सधऽमादः
॥ ४ ॥ १२ ॥

375

॥ २१ ॥ १-४ सप्त आत्रेयः ॥ अपिः ॥ १-३ अनुष्टुप् । ४ पङ्क्तिः ॥

॥२१॥ मनुष्वत्त्वा नि धीमहि मनुष्वत्समिं धीमहि । अये मनु-
ष्वदगिरो देवान्देवयते यज ॥१॥ त्वं हि मानुषे जनेऽये सुप्रीत
इध्यसे । सुचस्त्वा यंत्यानुषक्मुजातु सपिरासुते ॥२॥ त्वां विश्वे
सजोषंसो देवासो दूतमक्रत । सपयंतस्त्वा कवे यज्ञेषु देवमी-
ळते ॥३॥ देवं वो देवयज्ययापिमीळीतु मर्त्यैः । समिद्धः शुक्र
दीदिह्युतस्य योनिमासदः सप्तस्य योनिमासदः ॥ ४ ॥ १३ ॥

376

॥ २२ ॥ १-४ विश्वसामात्रेयः ॥ अपिः ॥ १-३ अनुष्टुप् । ४ पङ्क्तिः ॥

॥२२॥ प्र विश्वसामन्नचिवदची पावकशोचिषे । यो अंधरे-
ष्वोद्भो होता मद्रतमो विशि ॥१॥ न्ययं जिज्ञातवेदसं दधाता
देवमृत्विज । प्र यज्ञ एत्वानुषगद्या देवव्यचस्तमः ॥२॥ चिकित्ति-
न्मनसं त्वा देवं मतीस ऊतये । वरेण्यस्य तेऽवस इयानासो अम-
न्महि ॥३॥ अये चिकिद्वायस्य न इदं वचः सहस्य । तं त्वां सुशिप्र
दंपते स्तोमैर्वर्धत्यत्रयो गीभिः शुभंत्यचयः ॥ ४ ॥ १४ ॥

377

॥ २३ ॥ १-४ शुभो विश्वचर्षणिः ॥ अपिः ॥ १-३ अनुष्टुप् । ४ पङ्क्तिः ॥

॥ २३ ॥ अये सहतमा भर द्युमस्य प्रासहा रयिं । विश्वा य-
श्चर्षणीरभ्याऽसा वाजेषु मासहत ॥१॥ तमये पृतनापहं रयिं
सहस्व आ भर । त्वं हि सत्यो अद्भुतो दाता वाजस्य गोमतः
॥२॥ विश्वे हि त्वां सजोषंसो जनांसो वृक्तवर्हिषः । होतारं स-
द्यं प्रियं व्यंति वार्यो पुरु ॥३॥ स हि ष्मा विश्वचर्षणिरभि-
माति सहो दधे । अयं एषु क्षयेष्वा रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युम-
त्पावक दीदिहि ॥ ४ ॥ १५ ॥

378

॥ २४ ॥ १. २. ३. ४ वधुः सुवधुः श्रुतवधुर्विप्रबंधुश्च गोपायना जीपायना वा ।
अपिः ॥ द्विपदा ॥

॥२४॥ अये त्वं नो अंतम उत चाता शिवो भवा वरुण्यः । वसु-

॥२१॥ म॒नु॒ष्व॒त् त्वा॒ नि॒धी॒म॒हि म॒नु॒ष्व॒त् सं॒ इ॒धी॒म॒हि अ॒ग्ने॒ म॒नु॒-
ष्व॒त् अ॒गि॒रः दे॒वान् दे॒वऽय॒ते य॒ज ॥१॥ त्वं हि मा॒नु॒षे ज॒ने अ॒ग्ने
सु॒ऽप्री॒तः इ॒ध्य॒से सु॒चः त्वा॒ यंति॒ आ॒नु॒षक् सु॒ऽजा॒त सर्पिः॒ऽआ॒सु॒ते
॥२॥ त्वां वि॒श्वे स॒ऽजोष॑सः दे॒वासः दू॒तं अ॒क्र॒त स॒प॒र्य॒तः त्वा॒ क॒वे य॒-
ज्ञे॒षु दे॒वं ई॒ळ॒ते ॥३॥ दे॒वं वः दे॒वऽय॒ज्यया॑ अ॒ग्निं ई॒ळी॒त म॒र्त्यैः सं॒-
ऽइ॒द्वः शु॒क्र दी॒दि॒हि च॒त॒स्य॒ योनिं॑ आ अ॒स॒द् स॒स॒स्य॒ योनिं॑ आ
अ॒स॒द् ॥ ४ ॥ १३ ॥

॥२२॥ प्र वि॒श्वऽसा॒मन् अ॒चि॒ऽव॒त् अ॒र्चं पा॒व॒कऽशो॑चिषेयः
अ॒ध्व॒रेषु॑ ई॒ड्यः हो॒ता म॒द्रऽत॑मः वि॒शि ॥१॥ नि अ॒ग्निं जा॒तऽवे॑दसं
द॒धा॒त दे॒वं च॒त॒विजं॑ प्र य॒ज्ञः ए॒तु आ॒नु॒षक् अ॒द्य दे॒वर्ष्य॑चऽतमः
॥२॥ चि॒कि॒त्व॒त् स॒म॒न॒सं त्वा॒ दे॒वं म॒र्ता॒सः ऊ॒तये॑ वरेण्यस्य ते अ॒व॒सः
इ॒या॒ना॒सः अ॒म॒न्म॒हि ॥३॥ अ॒ग्ने चि॒कि॒द्वि अ॒स्य नः॒ इ॒दं व॒चः स॒ह॒स्य॒
तं त्वा॒ सु॒ऽशि॒प्र दं॒ऽप॒ते स्तो॒मैः वर्ध॑ति अ॒च॒यः गीः॒ऽभिः शु॒भंति॒
अ॒च॒यः ॥ ४ ॥ १४ ॥

॥२३॥ अ॒ग्ने स॒ह॒तं आ॒भ॒र द्यु॒म्न॒स्य प्रऽस॒हा र॒यिं वि॒श्वाः यः च॒र्षे॒-
णीः अ॒भि आ॒सा वा॒जेषु॑ स॒स॒ह॒त ॥१॥ तं अ॒ग्ने पृ॒त॒नाऽस॒ह र॒यिं
स॒ह॒स्वः आ॒भ॒र त्वं हि स॒त्यः अ॒द्भु॒तः दा॒ता वा॒ज॒स्य गोऽम॑तः ॥२॥
वि॒श्वे हि त्वा॒ स॒ऽजोष॑सः ज॒ना॒सः वृ॒क्तऽव॑र्हिषः हो॒तारं॑ स॒द्यऽसु॑
प्रि॒यं व्यंति॑ वा॒र्या॑ पुरु ॥३॥ सः हि स्म वि॒श्वऽच॑र्षणिः अ॒भिऽमा॑ति
स॒हः द॒धे अ॒ग्ने ए॒षु क्ष॒येषु॑ आ॒रे॒व॒त् नः शु॒क्र दी॒दि॒हि द्युऽम॑त् पा॒व॒क
दी॒दि॒हि ॥ ४ ॥ १५ ॥

॥२४॥ अ॒ग्ने त्वं नः॒ अ॒त॒मः उ॒त चा॒ता शि॒वः भ॒व व॒रू॒प्यः व॒सुः

रग्निर्वसुश्च वा अच्छा नक्षि द्युमन्तं रयिं दाः ॥ १ ॥ २ ॥ स नो
बोधि शुधी हवमुरुषा एतौ अघायतः समस्मात् । तं त्वा शे-
चिष्ठ दीदिवः सुम्नाय नूनमीमहे सखिभ्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥ १६ ॥

379

॥ २५ ॥ १-९ वसूयव आत्रेयाः ॥ अग्निः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ २५ ॥ अच्छा वो अग्निमवसे देवं गांसि स नो वसुः । रा-
सत्पुत्र ऋषूणामृतावा पर्षति द्विषः ॥ १ ॥ स हि सत्यो यं पूर्वं
चिद्देवासंश्चिद्यमीधिरे । होतारं मद्रजिह्वमित्सुदीतिभिर्विभा-
वसुं ॥ २ ॥ स नो धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च सुमत्या । अग्ने रायो
दिदीहि नः सुवृक्तिभिर्वरेण्य ॥ ३ ॥ अग्निर्देवेषु राजत्यग्निर्मते-
ष्वाविशन् । अग्निर्नो हव्यवाहनोऽग्निं धीभिः संपर्यत ॥ ४ ॥
अग्निस्तु विश्रवस्तमं तु विब्रह्माणमुत्तमं । अतूतं श्रावयत्पतिं
पुत्रं ददाति दाशुषे ॥ ५ ॥ १७ ॥ अग्निर्ददाति सत्पतिं सासाह यो
युधा नृभिः । अग्निरत्यं रघुष्यदं जेतारमपराजितं ॥ ६ ॥ यद्वा-
हिष्ठं तदग्नये बृहदर्चं विभावसो । महिषीव त्वद्रयिस्त्वद्वाजा
उदीरते ॥ ७ ॥ तव द्युमन्तो अर्चयो यावैवोच्यते बृहत् । उतो ते
तन्यतुर्यथा स्वानो अर्तं त्मना दिवः ॥ ८ ॥ एवाँ अग्निं वसूयवः
सहसानं ववंदिम । स नो विश्वा अति द्विषः पर्षन्नावेव सु-
क्रतुः ॥ ९ ॥ १८ ॥

380

॥ २६ ॥ १-९ वसूयव आत्रेयाः ॥ अग्निः । ९ विश्वे देवाः ॥ गायत्री ॥

॥ २६ ॥ अग्ने पावक रोचिषा मद्रया देव जिह्वया । आ दे-
वान्वक्षि यक्षि च ॥ १ ॥ तं त्वा घृतस्रवीमहे चित्रभानो स्वर्दृशं
देवाँ आ वीतये वह ॥ २ ॥ वीतिहोत्रं त्वा कवे द्युमन्तं समिधी-
महि । अग्ने बृहन्तमध्वरे ॥ ३ ॥ अग्ने विश्वेभिरा गहि देवेभिर्हव्य-
दातये । होतारं त्वा वृणीमहे ॥ ४ ॥ यज्ञमानाय सुन्वत अग्ने

अग्निः वसुऽश्रवाः अच्छं नक्षि द्युमतऽतमं रयिं दाः ॥१॥२॥ सः नः
बोधि श्रुधि हव उरुष्य नः अघऽयतः समस्मात्तं त्वा शोचिष्ठ दी-
दिऽवः सुम्नाय नूनं ईमहे सखिऽभ्यः ॥ ३ ॥ ४ ॥ १६ ॥

॥२५॥ अच्छं वः अग्निं अवसे देवं गासि सः नः वसुः रासन्त पुत्रः
ऋषूणां ऋतऽवा पर्षति द्विषः ॥१॥ सः हि सत्यः यं पूर्वे चित् देवा-
सः चित् यं ईधिरे होतारं मद्रऽजिह्वं इत् सुदीतिऽभिः विभाऽवसुं
॥२॥ सः नः धीती वरिष्ठया श्रेष्ठया च सुऽमत्या अग्ने रायः दिदीहि
नः सुवृक्तिऽभिः वरेण्य ॥३॥ अग्निः देवेषु राजति अग्निः मर्तेषु आ-
ऽविशन् अग्निः नः हव्यऽवाहनः अग्निं धीभिः सपर्येत ॥४॥ अग्निः
तु विश्रवऽतमं तु विऽब्रह्माणं उत्तमं अतूतं श्रवयतऽपतिं
पुत्रं ददाति दाश्रुषे ॥५॥१७॥ अग्निः ददाति सतऽपतिं समाह यः
युधानुऽभिः अग्निः अत्यं रघुऽस्यदै जेतारं अपराऽजितं ॥६॥ यत्
वाहिष्ठं तत् अग्ने बृहत् अर्च विभाऽवसो० महिषीऽडव त्वत्
रयिः त्वत् वाजाः उत् ईरते ॥७॥ तव द्युऽमंतः अर्चयः यावाऽडव
उच्यते बृहत् उत्तो ते तन्यतुः यथा स्वानः अर्त त्मना दिवः ॥८॥
एव अग्निं वसुऽयवः सहसानं ववदिम सः नः विश्वाः अति द्विषः
पर्षत् नावाऽडव सुऽक्रतुः ॥ ९ ॥ १८ ॥

॥२६॥ अग्ने पावक रोचिषा मद्रया देव जिह्वया आ देवान व-
क्षि यक्षि च ॥१॥ तं त्वा घृतऽस्रो० ईमहे चिबऽभानो० स्वऽदृशं
देवान् आ वीतये बृह ॥२॥ वीतिऽहोचं त्वा कवे द्युऽमंतं सं इधी-
महि अग्ने बृहंतं अध्वरे ॥३॥ अग्ने विश्वेभिः आ गृहि देवेभिः हव्य-
ऽदातये होतारं त्वा वृणीमहे ॥४॥ यज्ञमानाय सुन्वते आ अग्ने

अ० ४. अ० १. व० २२.] ॥ ३२३ ॥ [म० ५. अ० २. सू० २८.

सुवीर्यं वह । देवैरा संत्ति बर्हिषि ॥ ५ ॥ १९ ॥ समिधानः सहस्रजि-
दमे धर्माणि पुष्यसि । देवानां दूत उक्थ्यः ॥ ६ ॥ न्य १ मिं जातवेदसं
होत्रवाहं यविष्ठयं । दधाता देवमृत्विजं ॥ ७ ॥ प्र यज्ञ एत्वानुषग-
द्या देवव्यचस्तमः । स्तृणीत बर्हिरासदे ॥ ८ ॥ एदं मरुतो अश्विना
मित्रः सीदंतु वरुणः । देवासः सर्वया विशा ॥ ९ ॥ २० ॥

381

॥ २७ ॥ १-६ अरुणस्त्रैवृष्णस्त्रसदस्युश्च पौरुकुत्स्य अश्वमेधश्च भारत अत्रिर्वा ॥
१-५ अग्निः । ६ इंद्राग्नी ॥ १-३ त्रिष्टुप् । ४-६ अनुष्टुप् ॥

॥ २७ ॥ अनस्वन्ता सत्यतिर्मा महे मे गावा चेतिष्ठो असुरो म-
घोनः । त्रैवृष्णो अग्ने दशभिः सहस्रैर्वैश्वानर अरुणश्चिकेत ॥ १ ॥
यो मे शता च विंशतिं च गोनां हरीं च युक्ता सुधुरा ददाति । वै-
श्वानर सुष्टुतो वावृधानोऽग्ने यच्छ अरुणाय शर्म ॥ २ ॥ एवा ते
अग्ने सुमतिं च कानो न विष्टाय न वमं च सदस्युः । यो मे गिरस्तु वि-
जातस्य पूर्वैर्युक्तेनाभि अरुणो गृणाति ॥ ३ ॥ यो म इति प्रवोच-
त्यश्वमेधाय सूरये । ददहचा सनिं यते ददन्मे धामृतायते ॥ ४ ॥ यस्य
मा परुषाः शतमुद्धर्षयंत्युक्षणाः । अश्वमेधस्य दानाः सोमा इव
आशिरः ॥ ५ ॥ इंद्राग्नी शतदाव्यश्वमेधे सुवीर्यं । क्षत्रं धारयतं बृह-
द्विवि सूर्यमिवाजरं ॥ ६ ॥ २१ ॥

382

॥ २८ ॥ १-६ विश्ववाराचेयी ॥ अग्निः ॥ १. ३ त्रिष्टुप् । २ वगती । ४ अनुष्टुप् ।
५. ६ गायत्री ॥

॥ २८ ॥ समिद्धो अग्निर्दिवि शोचिरश्वेत्यद्रुषसमुर्विया वि
भाति । एति प्राचीं विश्ववारा नमोभिर्देवा ईळांना हविषा
घृताचीं ॥ १ ॥ समिध्यमानो अमृतस्य राजसि हविष्कृण्वतं
सचसे स्वस्तये । विश्वं स धत्ते द्रविणं यमिन्वस्यातिथ्यमग्ने
नि च धत्त इत्पुरः ॥ २ ॥ अग्ने शर्धं महते सौभगाय तव युष्मा-

अ० ४. अ० १. व० २२.] ॥ ३२३ ॥ [म० ५. अ० २. सू० २८.

सु० वी० व० दे० वैः आ स० त्सि ब० र्हिषि ॥ ५ ॥ १९ ॥ सं० इ० धा० नः सह० स०
 ० जित० अ० मे ध० र्मा० णि पु० ष्य० सि दे० वा० नां दू० तः उ० व० ष्यः ॥ ६ ॥ नि अ० मिं
 जा० त० ० वे० द० सं० हो० च० ० वा० ह० य० वि० ष्यं द० धा० त० दे० वं ऋ० त्वि० ज० ॥ ७ ॥ प्र य० ज्ञः
 ए० तु आ० नु० षक् अ० ह्य दे० व० व्य० चः ० त० मः स्तू० णी० त ब० र्हिः आ० ० स० दे० ॥ ८ ॥ आ
 इ० दं म० रु० तः अ० ष्वि० ना मि० चः सी० दं० तु व० रु० णः दे० वा० सः सर्व० या वि० शा
 ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ २७ ॥ अन० स्वं० ता स० त० ० प० तिः म० म० हे मे गा० वा चे० ति० षः अ० सु० रः
 म० घो० नः चै० वृ० णः अ० मे द० श० ० भिः सह० स्रैः वै० श्वान० र चि० ० अ० रु० णः चि०
 के० त ॥ १ ॥ यः मे श० ता च विं० श० तिं च गो० नां ह० रीं च यु० क्ता सु० धुरा द०
 दा० ति वै० श्वान० र सु० स्तु० तः व० वृ० धा० नः अ० मे य० च्छ चि० ० अ० रु० णाय० श० मे
 ॥ २ ॥ ए० व ते अ० मे सु० म० तिं च० का० नः न० वि० षाय० न० व० म० च० स० द० स्युः यः मे
 गि० रः तु० वि० ० जा० त० स्य० पू० र्वीः यु० क्ते० न अ० भि चि० ० अ० रु० णः गृ० णा० ति ॥ ३ ॥
 यः मे इ० ति प्र० ० वो० च० ति अ० ष्व० ० मे० धा० य सू० र्ये द० द० त ऋ० चा स० निं य० ते
 द० द० त मे० धां ऋ० त० ० य० ते ॥ ४ ॥ यस्य० मा प० रु० षाः श० तं उ० त० ० ह० र्षे० य० ति
 उ० क्ष० णः अ० ष्व० ० मे० ध० स्य द० नां सो० माः ० इ० व चि० ० आ० शि० रः ॥ ५ ॥ इं० द्रा०
 मी० श० त० दा० वि अ० ष्व० ० मे० धे सु० वी० र्ये क्षु० च धा० र० य० तं बृ० ह० त दि० वि सू० यै
 ० इ० व अ० ज० रै ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ २८ ॥ सं० इ० ० अ० मिः दि० वि शे० चिः अ० ष्वे० त प्र० त्य० इ उ० ष० स उ० वि०
 या वि० भा० ति ए० ति प्रा० चीं वि० ष्व० ० वा० रा न० मः ० भिः दे० वा० न ई० ऋ० ना
 ह० वि० षां घृ० ता० चीं ॥ १ ॥ सं० इ० ० अ० मृ० त० स्य रा० ज० सि ह० विः कृ०
 ण० तं स० च० से स्व० स्त० ये वि० ष्व० सः ध० ते द्र० वि० णं यं इ० न्व० सि आ० ति० थ्यं अ० मे
 नि च ध० ते इ० त पु० रः ॥ २ ॥ अ० मे श० र्धं म० ह० ते सो० भ० गाय० तव० ह्यु० मा०

अ० ४. अ० १. व० २४.] ॥ ३२४ ॥ [म० ५. अ० २. सू० २९.

न्युत्तमानि संतु । सं जास्पत्यं सुयममा कृणुष्व शत्रूयतामभि
तिष्ठा महसि ॥ ३ ॥ समिद्धस्य प्रमहसोऽग्ने वंदे तव श्रियं ।
वृषभो द्युम्नवाँ असि समध्वरेष्विध्यसे ॥ ४ ॥ समिद्धो अग्न
आहुत देवान्यक्षि स्वध्वर । त्वं हि हव्यवाळसि ॥ ५ ॥ आ जु-
होता दुवस्यतामिं प्रयत्यध्वरे । वृणीध्वं हव्यवाहनं ॥ ६ ॥ २२ ॥

383

॥ २९ ॥ १-१५ गौरिवीतिः शाक्त्यः ॥ १-८: ९-१५ इंद्रः । ९^१ इंद्र उशना वा ॥
त्रिष्टुप् ॥

॥ २९ ॥ अर्यमा मनुषो देवताता ची रोचना दिव्या धारयंत ।
अर्चति त्वा मरुतः पूतदक्षास्त्वमेषामृषिरिन्द्रासि धीरः ॥ १ ॥
अनु यदी मरुतो मंदसानमार्चन्निद्रं पपिवांसं सुतस्य । आदत्त
वज्रमभि यदहिं हन्नपो यद्हीरसृजत्सर्तवा उ ॥ २ ॥ उत ब्रह्माणो
मरुतो मे अस्येन्द्रः सोमस्य सुषुतस्य पेयाः । तद्धि हव्यं मनुषे गा
अविंददहन्नहिं पपिवाँ इन्द्रो अस्य ॥ ३ ॥ आद्रोदसी वितरं वि
ष्कभायत्संविष्यानश्चिद्भियसे मृगं कः । जिगर्तिमिन्द्रो अपज-
गुराणः प्रति श्वसंतमव दानवं हन् ॥ ४ ॥ अध क्रत्वा मघवन्तुभ्यं
देवा अनु विश्वे अददुः सोमपेयं । यत्सूर्यस्य हरितः पतंतीः पुरः
सतीरुपरा एतंशे कः ॥ ५ ॥ २३ ॥ नव यदस्य नवतिं च भोगा-
न्साकं वज्रेण मघवा विवृश्वत् । अर्चन्तीद्रं मरुतः सधस्ये चैष्टु-
भेन वचसा बाधत् द्यां ॥ ६ ॥ सखा सख्ये अपचत्तूर्यमग्निरस्य
क्रत्वा महिषा ची शतानि । ची साकमिन्द्रो मनुषः सरांसि सुतं
पिबद्वृचहत्याय सोमं ॥ ७ ॥ ची यच्छता महिषाणामघो मास्ती
सरांसि मघवा सोम्यापाः । कारं न विश्वे अहंत देवा भरमिं-
द्राय यदहिं जघान ॥ ८ ॥ उशना यत्सहस्ये उर्यातं गृहमिन्द्र जूजु-
वानेभिरश्वैः । वन्वानो अच सरथं ययाथ कुत्सेन देवैरवनोर्ह शुष्णं

अ० ४. अ० १. व० २४.] ॥ ३२४ ॥ [म० ५. अ० २. सू० २९.

नि॒ उत्त॑ऽत॒मानि॑ संतु॒ संजाः॑ऽप॒त्यं सु॑ऽय॒मं आ॒ कृणु॑ष्व॒ शत्रु॑ऽय॒तां
अ॒भि ति॑ष्ठ॒ महां॑सि ॥ ३ ॥ सं॑ऽइ॒न्द्रस्य॑ प्र॑ऽम॒हसः॑ अ॒ग्ने व॑दे॒ तव॑ अ॒ग्र्यं
वृ॒षभः॑ द्यु॒म्नऽवा॑न् अ॒सि सं॑ अ॒ध्वरे॑षु इ॒ध्यसे॑ ॥ ४ ॥ सं॑ऽइ॒न्द्रः अ॒ग्ने आ॑-
ऽहु॒त दे॒वान॑ य॒क्षि सु॑ऽअ॒ध्वर॑त्वं हि ह॒व्यऽवा॑द् अ॒सि ॥ ५ ॥ आ॒ जुहो॑त
दु॒वस्य॑त अ॒ग्निं प्र॑ऽय॒ति अ॒ध्वरे॑ वृ॒णीध्वं॑ ह॒व्यऽवा॑ह॒नं ॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ २१ ॥ ची॒ अ॒र्य॒मा म॑नु॒षः दे॒वऽता॑ता ची॒ रोच॑ना दि॒व्या धा॒रय॑न्त
अ॒र्च॑ति त्वा॒ म॒रुतः॑ पू॒तऽद॑क्षाः त्वं ए॒षां ऋ॒षिः इ॒न्द्र अ॒सि धी॑रः ॥ १ ॥
अ॒नु॒ यत् ई॒ म॒रुतः॑ म॒न्द॒सानं॑ आ॒र्च॑न् इ॒न्द्रं प॒पिऽवा॑सं सु॒तस्य॑ आ
अ॒द॒त्त व॒ज्रं अ॒भि यत् अ॒हिं ह॑न् अ॒पः य॒ह्नीः अ॒सृज॑त् स॒र्त॒वै ऊं
॥ २ ॥ उ॒त ब्र॒ह्मा॒णः म॒रुतः॑ मे॒ अस्य॑ इ॒न्द्रः सो॒मस्य॑ सु॒ऽसु॒तस्य॑ पे॒याः
तत् हि ह॒व्यं म॑नु॒षे गाः॑ अ॒वि॒द॒त् अ॒ह॑न् अ॒हिं प॒पिऽवा॑न् इ॒न्द्रः अस्य॑
॥ ३ ॥ आ॒त् रो॒द॒सी वि॑ऽत॒रं वि॒स्क॒भा॒य॒त् सं॑ वि॒व्या॒नः चि॒त् भि॒-
य॑से मृ॒गं कः० जि॒ग॒र्ति इ॒न्द्रः अ॒पऽज॑र्गुरा॒णः प्र॑ति श्व॒स॒तं अ॒व॒ दा॒-
न॒वं ह॑न् ॥ ४ ॥ अ॒ध॒ ऋ॒त्वा म॒घऽव॑न् तु॒भ्य दे॒वाः अ॒नु॒ वि॒श्वे अ॒द॒दुः
सो॒मऽपे॑यं यत् सूर्य॑स्य ह॒रि॒तः प॑त॒तीः पु॒रः स॒तीः उ॒प॒राः ए॒त॒शे कः०
॥ ५ ॥ २३ ॥ न॒वं यत् अस्य॑ न॒व॒तिं च॒ भो॒गा॒न सा॒कं व॒ज्रेण॑ म॒घ-
ऽवा॑ वि॒ऽवृ॒श्च॒त् अ॒र्च॑ति इ॒न्द्रं म॒रुतः॑ स॒धऽस्ये॑ चै॒स्तु॒भेन॑ व॒च॒सा
बा॒ध॒त् द्यां॑ ॥ ६ ॥ स॒खा स॒ख्ये अ॒प॒च॒त् तू॒यं अ॒ग्निः अस्य॑ ऋ॒त्वा म॒-
हि॒षा नी॑ श॒तानि॑ ची॒ सा॒कं इ॒न्द्रः म॑नु॒षः स॒रा॑सि सु॒तं पि॒ब॒त् वृ॒च-
ऽह॒त्या॒य सो॒मं ॥ ७ ॥ ची॒ यत् श॒ता म॒हि॒षा॒णां अ॒घः माः॑ ची॒ स॒रा॑सि
म॒घऽवा॑ सो॒म्या अ॒पाः का॒रं न॒ वि॒श्वे अ॒ह॑न्त दे॒वाः भ॑रं इ॒न्द्रा॒य यत्
अ॒हिं जु॒घा॒न ॥ ८ ॥ उ॒श॒ना॒ यत् स॒ह॒स्यैः अ॒या॒तं गृ॒हं इ॒न्द्रं जु॒जु॒वा॒नेभिः॑
अ॒श्वैः व॒न्वा॒नः अ॒व॒ स॒ऽर॒थं य॒या॒थ॒ कु॒त्से॒न दे॒वैः अ॒व॒नोः॑ ह॒ शु॒ष्णा

अ०४.अ०१.व०२६.] ॥३२५॥ [म०५.अ०२.सू०३०.

॥ ९ ॥ प्रा॒न्यच्च॒क्रम॑वृ॒हः सूर्य॑स्य कु॒त्सा॒या॒न्य॒द्वरि॑वो॒ या॒त॒वेऽकः॑ ।
 अ॒ना॒सो द॑स्यै॒रमृ॑णो व॒धेन॒ नि दु॑र्यो॒ण आ॑वृ॒णञ्च॑ध॒वाचः॑
 ॥ १० ॥ २४ ॥ स्तो॒मा॒स॒स्त्वा गौ॑रि॒वी॒तेर॑व॒र्ध॒न्नरं॑ध॒यो वैद॑धि॒नाय॒
 पि॒म्रुं । आ॒ त्वा॒मृ॒जि॒श्वा स॒ख्याय॑ च॒क्रे प॑च॒न्प॒क्तीर॑पि॒बः सोम॑-
 म॒स्य ॥ ११ ॥ न॒व॒ग॒वासः॑ सु॒तसो॑मा॒स इ॒द्रं द॑श॒ग॒वासो॑ अ॒भ्यर्च॑-
 त्य॒कैः । ग॒व्यं चि॒दूर्व॑म॒पि॒धानं॑ व॒तं तं चि॒न्नरः॑ श॒शमा॒ना अप॑ व्र॒न
 ॥ १२ ॥ क॒थो नु॒ ते परि॑ च॒राणि॑ वि॒द्वान्वी॒र्या म॑घ॒व॒न्या च॒कर्थ॑ ।
 या चो॒ नु न॒व्या कृ॑ण॒वः श॒विष्ठ॑ प्रे॒दु ता ते॑ वि॒दथे॑षु ब्र॒वाम
 ॥ १३ ॥ ए॒ता वि॒श्वा च॑कृ॒वाँ ई॒द्र भूर्य॑प॒रीतो॑ ज॒नुषा॑ वी॒र्ये॑ण । या
 चि॒न्नु व॑ज्रि॒न्कृ॒णवो॑ दधृ॒ष्वान्न॑ ते॒ वर्ता॑ त॒वि॒ष्या अ॒स्ति त॒स्याः
 ॥ १४ ॥ इ॒द्र ब्र॒ह्म क्रि॒यमा॑णा जुष॒स्व या ते॑ श॒विष्ठ॑ न॒व्या अ॒क॒-
 र्म । व॒स्त्रे॒व भ॒द्रा सु॑कृ॒ता व॒सूयू॑ रथं॒ न धी॒रः स्व॒पा अ॒त॒क्षं
 ॥ १५ ॥ २५ ॥

384

॥ ३० ॥ १-१५ बभ्रुरात्रेयः ॥ इ॒द्र अ॒णच॑यश्च ॥ चि॒ष्टुप॑ ॥

॥ ३० ॥ क॒१ स्य॑ वी॒रः को॑ अ॒पश्य॑दि॒न्द्रं सु॒खर॑थ॒मीय॑मानं॒ हरि॑-
 भ्यां । यो रा॒या व॒ज्जी सु॒तसो॑ममि॒च्छन्त॑दो॒को ग॑ता॒ पुरु॑हू॒त
 ऊ॒ती ॥ १ ॥ अ॒वा॒च॒चक्षं॑ प॒दम॑स्य स॒स्वरु॑यं नि॒धातु॑र॒न्वाय॑मि॒-
 च्छन् । अपृ॑च्छ॒म॒न्याँ उ॒त ते म॑ आ॒हु॒रि॒न्द्रं न॑रो॒ बुबु॑धा॒ना अ॒शेम
 ॥ २ ॥ प्र नु॒ व॒यं सु॒ते या ते॑ कृ॒तानी॑द्र ब्र॒वाम॒ यानि॑ नो॒ जुजो॑षः ।
 वे॒द॒वि॒द्वान्जृ॒णव॑श्च वि॒द्वान्व॑ह॒तेऽयं॑ म॒घवा॒ सर्व॑से॒नः ॥ ३ ॥
 स्थि॒रं म॑नश्च॒कृषे॑ जा॒त इ॒द्र वे॑षीदे॒को यु॒धये॒ भूर्य॑स॒श्चित् ।
 अ॒श॒मानं॑ चि॒च्छ॒वसा॑ दि॒द्युतो॑ वि॒ वि॒दो ग॒वा॒मूर्व॑मु॒स्रिया॑-
 णां ॥ ४ ॥ प॒रो य॒त्त्वं प॑र॒म आ॒जनि॑ष्ठाः प॒राव॑ति॒ श्रुत्यं॑ नाम॒
 वि॒भ्रत॑ । अ॒तश्चि॒दि॒न्द्रा॒दभ॑य॒न्त दे॒वा वि॒श्वा अपो॑ अ॒जय॑द्वा॒सप॑-

अ० ४. अ० १. व० २६.] ॥ ३२५ ॥ [म० ५. अ० २. सू० ३०.

॥९॥ प्र अन्यत् चक्रं अवृहः सूर्यस्य कुत्साय अन्यत् वरिवः यातवे
 अकः० अनासः दस्यून अमृणः वधेन नि दुर्योणे अवृणक् मृध-
 ऽवाचः ॥१०॥ २४॥ स्तोमासः त्वा गौरिऽवीतेः अवर्धन् अरधयः
 वैदथिनाय पिप्रुं आ त्वां अजिष्वा सख्याय चक्रे पचन् पक्तीः
 अपिबः सोमं अस्य ॥११॥ नवऽग्वासः सुतऽसोमासः इंद्रं दश-
 ऽग्वासः अभि अर्चति अकैः गर्भं चित् ऊर्व अपिधानं ऽवतं तं
 चित् नरः शशमानाः अप वन ॥१२॥ कथो नु ते परिचराणि वि-
 द्वा न वीर्या मघऽवन् या चकर्थ या चो नु नव्या कृणवः शविष्ठ प्र
 इत् ऊं ता ते विदथेषु ब्रवाम ॥१३॥ एता विश्वा चकृऽवान् इंद्र
 भूरि अपरिऽइतः जनुषा वीर्येण या चित् नु वज्रिन् कृणवः दधृ-
 ष्वान् न ते वर्ता तविष्याः अस्ति तस्याः ॥१४॥ इंद्रं ब्रह्म क्रियमा-
 णा जुषस्व या ते शविष्ठ नव्याः अकर्म वस्त्राऽइव भद्रा सुऽकृता
 वसुऽयुः रथं न धीरः सुऽअपाः अतस्तं ॥ १५ ॥ २५ ॥

॥३०॥ कस्यः वीरः कः अपश्यत् इंद्रं सुखऽरथं ईयमानं हरिऽभ्यां
 यः राया वज्री सुतऽसोमं इच्छन् तत् ओकः गता पुरुऽहूतः ऊती
 ॥१॥ अव अच चक्षं पदं अस्य सस्वः उयं निऽधातुः अनु आयं इ-
 च्छन् अपृच्छं अन्यान उत ते मे आहुः इंद्रं नरः बुबुधानाः अशेम
 ॥२॥ प्र नु वयं सुते या ते कृतानि इंद्रं ब्रवाम यानि नः जुजोषः वे-
 दत् अविद्वान् शृणवत् च विद्वान् वहते अयं मघऽवा सर्वऽसेनः
 ॥३॥ स्थिरं मनः चकृषे जातः इंद्रं वेपि इत् एकः युधये भूयसः चित्
 अश्मानं चित् शवसा दिद्युतः वि विदः गवा ऊर्व उसियाणां
 ॥४॥ परः यत् त्वं परमः आऽजनिष्ठाः पराऽवति श्रुत्य नाम विभ्रत
 अतः चित् इंद्रात् अभयन्त देवाः विश्वाः अपः अजयत् दासऽप

त्नीः ॥ ५ ॥ २६ ॥ तुभ्येदेते मरुतः सुशेवा अर्चयुर्क सुन्वंत्यंधः ।
 अहिमोहानमप आशयानं प्र मायाभिर्मायिनं सक्षुदिंद्रः
 ॥ ६ ॥ वि षू मृधो जनुषा दानमिन्वन्नहन्गवा मघवन्तसंचका-
 नः । अत्रा दासस्य नमुचेः शिरो यदवर्तयो मनवे गातुमिच्छन्
 ॥ ७ ॥ युजं हि मामकृथा आदिदिंद्र शिरो दासस्य नमुचेर्मथा-
 यन् । अश्मानं चित्स्वर्यं वर्तमानं प्र चक्रियेव रोदसी मरु-
 द्वाः ॥ ८ ॥ स्त्रियो हि दास आयुधानि चक्रे किं मां करन्नबला
 अस्य सेनाः । अंतर्ह्यर्ष्यदुभे अस्य धेने अथोप प्रैद्युधये दस्युमिंद्रः
 ॥ ९ ॥ समत्र गावोऽभितोऽनवंतेहेह वत्सैर्वियुता यदासन् ।
 सं ता इंद्रो असृजदस्य शकैर्यदी सोमासः सुषुता अमंदन
 ॥ १० ॥ २७ ॥ यदी सोमा बभ्रुधूता अमंदन्नरोरवीवृषभः सादनेषु ।
 पुरंदरः पपिवाँ इंद्रो अस्य पुनर्गवामददादुस्रियाणां ॥ ११ ॥
 भद्रमिदं रुशमा अग्ने अक्रन्गवां चत्वारि ददतः सहस्रा । चृ-
 णंचयस्य प्रयता मघानि प्रत्ययभीष्म नृतमस्य नृणां ॥ १२ ॥
 सुपेशंसं माव सृजंत्यस्तं गवां सहस्रै रुशमासो अग्ने । तीव्रा
 इंद्रमममंदुः सुतासोऽक्तोर्व्युष्टौ परितक्म्यायाः ॥ १३ ॥ औच्छ-
 त्सा राजी परितक्म्या याँ चृणंचये राजनि रुशमानां । अत्यो-
 न वाजी रघुरज्यमानो बभ्रुश्चत्वार्यसनत्सहस्रा ॥ १४ ॥ चतुःस-
 हस्रं गव्यस्य पश्वः प्रत्ययभीष्म रुशमेष्वग्ने । घर्मश्चित्तप्रः प्रवृजे
 य आसीदयस्मयस्तश्चादाम विप्राः ॥ १५ ॥ २८ ॥

अ० ४. अ० १. व० २९.] ॥ ३२६ ॥ [म० ५. अ० २. सू० ३९.

त्नीः॥५॥२६॥तुभ्यं इत एते मरुतः सुऽ शेवाः अर्चन्ति अर्कं सुन्वन्ति
अंधः अहिं ओहानं अपः आऽ शयानं प्र मायाभिः मायिनं सक्षत
इंद्रः॥६॥ वि सु मृधः जनुषा दानं इन्वन् अहन् गवा मघऽ वन्
संऽ चकानः अत्र दासस्य नमुचेः शिरः यत् अवर्तयः मनवे गातुं
इच्छन्॥७॥ युजं हि मां अकृथाः आत् इत् इंद्र शिरः दासस्य न-
मुचेः मथायन् अश्मानं चित् स्वयं वर्तमानं प्र चक्रियाऽ इव
रोदसी मरुतऽ भ्यः॥८॥ स्त्रियः हि दासः आयुधानि चक्रे किं मा
करन् अवलाः अस्य सेनाः अंतः हि अख्यत् उभे अस्य धेने अथ
उप प्र ऐत् युधये दस्युं इंद्रः॥९॥ सं अत्र गावः अभितः अनवन्त
इहऽ इह वत्सैः विऽ युताः यत् आसन् सं ताः इंद्रः असृजत् अस्य
शकैः यत् ई सोमांसः सुऽ सुताः अमंदन्॥१०॥२७॥ यत् ई सोमाः
बभ्रुऽ धृताः अमंदन् अरोरवीत् वृषभः सदर्नेषु पुरंऽ दरः पपि-
ऽ वान् इंद्रः अस्य पुनः गवां अददात् उस्त्रियाणां॥११॥ भद्रं इदं
रुशमाः अग्ने अक्रन् गवां चत्वारि ददतः सहस्रां ऋणंऽ चयस्य प्र-
ऽ यता मघानि प्रति अयभीष्म नृऽ तमस्य नृणां॥१२॥ सुऽ पेशं
मा अव सृजन्ति अस्तं गवां सहस्रैः रुशमांसः अग्ने तीव्राः इंद्रं अ-
ममंदुः सुतांसः अक्तोः विऽ उष्टौ परिऽ तक्म्यायाः॥१३॥ औच्छत्
मा रात्री परिऽ तक्म्या या ऋणंऽ चये राजनि रुशमानां अत्यः न
वाजी रघुः अज्यमानः बभ्रुः चत्वारि असन्त सहस्रां॥१४॥ चतुः-
ऽ सहस्रं गव्यस्य पश्वः प्रति अयभीष्म रुशमेषु अग्ने घर्मः चित् तप्रः
प्रऽ वृजे यः आसीत् अयस्मयः तं ऊं आदाम विप्राः॥१५॥२८॥

॥३१॥ इंद्रः रथाय प्रऽ वर्त कृणोति यं अधिऽ अस्थात् मघऽ वा

अ० ४. अ० १. व० ३१.]   ॥ ३२७ ॥   [म० ५. अ० २. सू० ३१.]

वाज॒य॒तं । यू॒थे॒व प॒श्वो व्यु॒नोति गो॒पा अ॒रि॒ष्टो या॒ति प्र॒थ॒मः सि॒षा॒सन् ॥ १ ॥ आ प्र द्र॒व ह॒रि॒वो मा वि वे॒नः पि॒श॒ग॒रा॒ते अ॒भि नः स॒च॒स्व । न॒हि त्वदि॒न्द्र व॒स्यो अ॒न्यद॒स्य॒मे॒नां॒श्चि॒ज्जनि॒वत॒श्च॒क॒र्त्थ ॥ २ ॥ उ॒द्यत्स॒हः स॒ह॒स आ॒ज॒नि॒ष्ट दे॒दि॒ष्ट इ॒न्द्र इ॒न्द्रि॒या॒णि वि॒श्वा । प्रा॒चो॒द॒यत्सु॒दु॒घा व॒त्रे अ॒न्त॒र्वि ज्यो॒ति॒षा सं॒व॒वृ॒त्त॒त॒मोऽवः ॥ ३ ॥ अ॒न॒व॒स्ते रथ॒म॒श्वा॒य त॒क्ष॒न्त्व॒ष्टा व॒ज्रं पु॒रु॒हू॒त द्यु॒म॒न्तं । ब्र॒ह्मा॒ण इ॒न्द्रं म॒ह॒य॒न्तो अ॒र्कै॒रव॒र्ध॒य॒न्त॒ह॒ये ह॒न्त॒वा उ ॥ ४ ॥ वृ॒ष्णे य॒ज्ञे वृ॒ष॒णे अ॒र्क॒म॒र्चा॒नि॒न्द्र या॒वा॒णो अ॒दि॒तिः स॒जो॒षाः । अ॒न॒श्वा॒सो ये प॒व॒योऽर॒था इ॒द्रे॒षि॒ता अ॒भ्य॒व॒र्त्त॒त द॒स्य॒न् ॥ ५ ॥ २९ ॥ प्र ते पू॒र्वी॒णि क॑र॒णानि वो॒चं प्र नू॒त॒ना म॒घ॒व॒न्या च॒क॒र्त्थ । श॒क्ती॒वो य॒द्वि॒भ॒रा रो॒द॒सी उ॒भे ज॒य॒न्त॒पो म॒न॒वे दा॒नु॒चि॒त्राः ॥ ६ ॥ तदि॒न्नु ते क॑र॒णं द॒स्म वि॒प्रा॒हिं य॒ज्ञ॒न्नो॒जो अ॒त्रा॒मि॒मी॒थाः । श्रु॒णा॒स्य चि॒त्परि॑ मा॒या अ॒गृ॒भ॒णाः प्र॒पि॒त्वं य॒न्नप॒ द॒स्यै॒र॒से॒धः ॥ ७ ॥ त्व॒म॒पो य॒द॒वे तु॒र्व॒शा॒या॒र॒म॒यः सु॒दु॒घाः पा॒र इ॒न्द्र । उ॒य॒म॒या॒त॒म॒व॒हो ह॒ कु॒त्सं सं ह॒ य॒ज्ञा॒मु॒श॒ना॒र॒न्त दे॒वाः ॥ ८ ॥ इ॒न्द्रा॒कु॒त्सा वह॑मा॒ना रथे॒ना वा॒म॒त्या अ॒पि क॑र्णे वह॑न्तु । निः षी॒म॒ज्ञो ध॒म॒थो निः ष॒ध॒स्था॒न्म॒घो॒नो ह॒दो व॑र॒थ॒स्त॒मा॒सि ॥ ९ ॥ वा॒त॒स्य यु॒क्तान्त्सु॒यु॒ज॒श्चि॒द॒श्वा॒न्क॒वि॒श्चि॒देषो॑ अ॒ज॒ग॒न्व॒स्युः । वि॒श्वे ते अ॒त्र म॒रु॒तः स॒खा॒य इ॒न्द्र ब्र॒ह्मा॒णि त॒वि॒षी॒म॒व॒र्ध॒न् ॥ १० ॥ ३० ॥ सू॒रश्चि॒द्रथं॑ प॒रि॒त॒क॒म्या॒यां पू॒र्वं क॑र॒दु॒परं॑ जू॒जु॒वांसं॑ । भ॒र॒च्च॒क्र॒मे॒त॒शः सं रि॒णा॒ति पु॒रो द॒ध॒त्स॒नि॒ष॒ति क्र॑तुं नः ॥ ११ ॥ आ॒यं ज॒ना अ॒भि॒च॒क्षे ज॒गा॒मे॒न्द्रः स॒खा॒यं सु॒त॒सो॒म॒मि॒च्छ॒न् । व॒द॒न्या॒वा॒व वे॒दि॒भ्रि॒या॒ते यस्य॑ जी॒र॒म॒ध्व॒र्य॒व॒श्च॒र॒ति ॥ १२ ॥ ये चा॒क॒र्त्त॒त चा॒-

अ० ४. अ० १. व० ३१.] ॥ ३२७ ॥ [म० ५. अ० २. सू० ३१.

वाजऽयंतं यूथाऽइव पश्वः वि उ॒नो॒ति गो॒पाः अ॒रिष्टः या॒ति प्र॒-
थ॒मः सि॒सा॒सन् ॥ १ ॥ आ प्र द्रु॒व॒ह॒रिऽवः मा वि वे॒नः पि॒शंगऽरा॒ते
अ॒भि॒नः स॒च॒स्व॒न॒हि॒त्व॒त् इ॒न्द्र॒व॒स्यः अ॒न्य॒त् अ॒स्ति अ॒मे॒ना॒न॒ चि॒त्
ज॒निऽव॒तः च॒क॒र्त्थ ॥ २ ॥ उ॒त् य॒त् स॒हः स॒ह॒सः आ अ॒ज॒निष्ट॒ दे॒दिष्टे
इ॒न्द्रः इ॒न्द्रि॒या॒णि वि॒श्वा प्र अ॒चो॒द॒य॒त् सु॒दु॒घाः व॒वे अ॒न्तः वि ज्यो॒-
ति॒षा सं॒व॒वृ॒त्व॒त् त॒मः अ॒वः ॥ ३ ॥ अ॒न॒वः ते रथं अ॒श्वाय॒ त॒क्ष्ण॒न
त्व॒ष्टा व॒ज्रं पु॒रुऽहू॒त् द्युऽम॒न्तं ब्र॒ह्मा॒णः इ॒न्द्रं म॒हय॑न्तः अ॒र्कैः अ॒व॒र्ध॒यन्
अ॒ह॒ये ह॑न्त॒वै ऊं ॥ ४ ॥ वृ॒ष्णे य॒त् ते वृ॒ष॒णः अ॒र्कं अ॒र्च॒न् इ॒न्द्रं या॒वा॒-
णः अ॒दि॒तिः सु॒जो॒षाः अ॒न॒श्वा॒सः ये प॒व॒यः अ॒र॒थाः इ॒न्द्रऽइ॒षि॒ताः
अ॒भि अ॒व॒र्त॑न्त द॒स्यून् ॥ ५ ॥ २९ ॥ प्र ते पू॒र्वी॒णि क॑रणानि वो॒चं प्र
नू॒त॒ना म॒घऽव॒न् या च॒क॒र्त्थं श॒क्तिऽवः य॒त् वि॒भ॒राः रो॒द॒सी उ॒भे
ज॒यन् अ॒पः म॒न॒वे॒दा॒नुऽचि॒त्राः ॥ ६ ॥ त॒त् इ॒त् नु ते क॑रणं द॒स्म वि॒प्र
अ॒हिं य॒त् म॒न् ओ॒जः अ॒त्र अ॒मि॒मी॒थाः शु॒ष्ण॒स्य चि॒त् प॒रि॒मा॒याः
अ॒गृ॒भ्णाः प्रऽपि॒त्वं य॒न् अ॒पं द॒स्यून् अ॒से॒धः ॥ ७ ॥ त्वं अ॒पः य॒द॒वे
तु॒र्व॒णाय॒ अ॒र॒म॒यः सु॒दु॒घाः पा॒रः इ॒न्द्र उ॒यं अ॒या॒तं अ॒व॒हः ह॒ कु॒त्सं
सं॒ह॒ य॒त् वां उ॒श॒ना अ॒र॑न्त दे॒वाः ॥ ८ ॥ इ॒न्द्रा॒कु॒त्सा व॒ह॑मा॒ना रथे॒न
आ वां अ॒त्याः अ॒पि क॑र्णे व॒ह॑न्तु निः सी अ॒त्तऽभ्यः ध॒म॒थः निः स॒-
धऽस्था॑न्त म॒घो॒नः ह॒दः व॒र॒थः त॒मा॑सि ॥ ९ ॥ वा॒त॒स्य यु॒क्ता॒न सु॒दु॒यु॒जः
चि॒त् अ॒श्वान् क॒विः चि॒त् ए॒षः अ॒ज॒ग॒न् अ॒व॒स्युः वि॒श्वे ते अ॒त्र
म॒रु॒तः स॒खा॒यः इ॒न्द्रं ब्र॒ह्मा॒णि त॒वि॒धी अ॒व॒र्ध॒न् ॥ १० ॥ ३० ॥ सू॒रः चि॒त्
रथं प॒रिऽत॒क्म्या॒यां पू॒र्वं क॒र॒त् उ॒प॒रं जू॒जुऽवा॑सं भ॒र॒त् च॒क्रं ए॒त॒श॒-
सं रि॒णा॒ति पु॒रः द॒ध॒त् स॒नि॒ष्य॒ति क॒र्तुं नः ॥ ११ ॥ आ अ॒यं ज॒नाः अ॒-
भिऽच॒क्षे ज॒गाम॒ इ॒न्द्रः स॒खा॒यं सु॒तऽसौ॒मं इ॒च्छन् व॒द॒न् या॒वा अ॒व॒-
वे॒दिं भ्रि॒या॒ते यस्य॑ जी॒रं अ॒ध्व॒र्य॒वः च॑र॒न्ति ॥ १२ ॥ ये चा॒क॒र्त्त॒न्त चा॒-

अ० ४. अ० १. व० ३३.] ॥ ३२८ ॥ [म० ५. अ० २. सू० ३२.

कनंत नू ते मताँ अमृत मो ते अंह आरन् । वावंधि यज्यु-
रुत तेषु धेह्योजो जनेषु येषु ते स्याम ॥ १३ ॥ ३१ ॥

386

॥ ३२ ॥ १-१२ गातुरात्रेयः ॥ इंद्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३२ ॥ अददरुत्समसृजो वि खानि त्वमर्णवान्बद्धधानाँ
अरम्णाः । महांतमिंद्र पर्वतं वि यद्वः सृजो वि धारा अव
दानवं हन् ॥ १ ॥ त्वमुत्साँ ऋतुभिर्बद्धधानाँ अरंह ऊधः पर्व-
तस्य वज्रिन । अहिँ चिदुग्र प्रयुतं शयानं जघन्वाँ इंद्र त-
विषीमधत्थाः ॥ २ ॥ त्वस्य चिन्महतो निर्मृगस्य वधर्जघान
तविषीभिरिंद्रः । य एक इदं प्रतिर्मन्यमान आदस्मादन्यो अ-
जनिष्ट तव्यान् ॥ ३ ॥ त्वं चिंदेषां स्वधया मदंतं मिहो नपातं
सुवृधं तमोगां । वृषप्रभर्मा दानवस्य भामं वज्रेण वज्री नि
जघान शुष्णा ॥ ४ ॥ त्वं चिदस्य ऋतुभिर्निषत्तममर्मणो वि-
ददिदस्य मर्म । यदीँ सुक्षत्र प्रभृता मदस्य युयुत्संतं तमसि
हर्म्ये धाः ॥ ५ ॥ त्वं चिदित्था कात्पयं शयानमसूर्ये तमसि वा-
वृधानं । तं चिन्मदानो वृषभः सुतस्योच्चैरिंद्रो अपगूर्याँ जघान
॥ ६ ॥ ३२ ॥ उद्यदित्द्रो महते दानवाय वधर्यमिष्ट सहो अप्रतीतं ।
यदीँ वज्रस्यु प्रभृतौ ददाभ विश्वस्य जंतोरधमं चकार ॥ ७ ॥
त्वं चिदणीं मधुपं शयानमसिन्वं वव्रं मह्याददुग्रः । अपादमचं
महता वधेन नि दुर्योण आवृण भृधवाचं ॥ ८ ॥ को अस्य
शुष्मं तविषी वरात् एको धना भरते अप्रतीतः । इमे चिदस्य
जयसो नु देवी इंद्रस्यौजसो भियसा जिहाते ॥ ९ ॥ न्यस्मे देवी
स्वधितिर्जिहीत इंद्राय गातुरुशतीव येमे । सं यदोजो युवते
विश्वमाभिरनु स्वधावै क्षितयो नमंत ॥ १० ॥ एकं नु त्वा स-
त्पतिं पांचजन्यं जातं शृणोमि यशसं जनेषु । तं मे जगृध आ-

अ० ४. अ० १. व० ३३.] ॥ ३२८ ॥ [म० ५. अ० २. सू० ३२.

कनंत नु ते मर्ताः अमृत मो ते अंहः आ अरन् ववंधि यज्यून उत
तेषु धेहि ओजः जनेषु येषु ते स्याम ॥ १३ ॥ ३१ ॥

॥३२॥ अर्ददेः उत्सं असृजः वि खानि त्वं अर्णवान् बद्धधानान्
अरम्णाः महांतं इंद्र पर्वतं वि यत् वः० सृजः वि धाराः अव दानव
हन० ॥ १ ॥ त्वं उत्सान् ऋतुऽभिः बद्धधानान् अरंहः ऊधः पर्वतस्य
वज्रिन् अहिं चित् उग्र प्रऽयुतं शयानं जघन्वान् इंद्र तविषी अ-
धत्थाः ॥ २ ॥ त्यस्य चित् महतः निः मृगस्य वधः जघान् तविषीभिः
इंद्रः यः एकः इत् अप्रतिः मन्यमानः आत् अस्मात् अन्यः अज-
निष्ट तव्यान् ॥ ३ ॥ त्यं चित् एषां स्वधया मदंतं मिहः नपांतं सुऽवृधं
तमः ऽगां वृषऽप्रभर्मा दानवस्य भामं वज्रेण वज्री नि जघान् शु-
ष्णां ॥ ४ ॥ त्यं चित् अस्य ऋतुऽभिः निऽसत्तं अमर्मणः विदत् इत् अस्य
मर्मं यत् ई सुऽक्षत्र प्रऽभृता मदस्य युयुत्संतं तमसि हर्म्ये धाः ॥ ५ ॥
त्यं चित् इत्या कल्पयं शयानं असूर्ये तमसि ववृधानं तं चित् मं-
दानः वृषभः सुतस्य उच्चैः इंद्रः अपऽगूर्ये जघान् ॥ ६ ॥ ३२ ॥ उत यत्
इंद्रः महते दानवाय वधः यमिष्ट सहः अप्रतिऽइतं यत् ई वज्रस्य
प्रऽभृतौ ददाभं विश्वस्य जंतोः अधमं चकार ॥ ७ ॥ त्यं चित् अणी
मधुऽपं शयानं असिन्वं वघ्नं महि आदत् उग्रः अपादं अत्रं महता
वधेन नि दुर्योणे अवृणक् मृधऽवाचं ॥ ८ ॥ कः अस्य शुष्मं तविषी
वराते एकः धना भरते अप्रतिऽइतः इमे चित् अस्य जयंसः नु
देवी इंद्रस्य ओजसः भियसा जिहाते ॥ ९ ॥ नि अस्मि देवी स्व-
ऽधितिः जिहीते इंद्राय गातुः उग्रतीऽइव येमे सं यत् ओजः युवते
विश्वं आभिः अनु स्वधाऽवै क्षितयः नमंत ॥ १० ॥ एकं नु त्वा सत्-
ऽपतिं पांचऽजन्यं जातं शृणोमि यशसं जनेषु तं मे जगृभ्रे आ-

शसो नविष्टं दोषा वस्तोर्हवमानास इन्द्र ॥ ११ ॥ एवा हि त्वा-
मृतुथा यातयंतं मघा विप्रेभ्यो ददंतं शृणोमि । किं ते ब्रह्मा-
णो गृहते सखायो ये त्वाया निदधुः काममिन्द्र ॥ १२ ॥ ३३ ॥ १ ॥ २ ॥

387

॥ ३३ ॥ १-१० संवरणः प्राजापत्यः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३३ ॥ महि महे तवसे दीध्ये नृनिद्रायेत्या तवसे अत-
व्यान । यो अस्मै सुमतिं वाजसातौ स्तुतो जने समर्यश्चिकेत
॥ १ ॥ स त्वं न इन्द्र धियसानो अकैर्हरीणां वृषन्योक्तमश्वेः । या
इत्या मघवन्ननु जोषं वक्षो अभि प्रार्यः संक्षि जनान् ॥ २ ॥ न
ते तं इन्द्राभ्यः स्मदृष्वायुक्तासो अब्रह्मता यदसन् । तिष्ठा रथ-
मधि तं वज्रहस्ता रश्मिं देव यमसे स्वश्वः ॥ ३ ॥ पुरु यत्त इन्द्र
संत्युक्था गवे चकथोर्वरासु युध्यन् । ततस्ते सूर्याय चिदोक्तसि
स्वे वृषा समत्सु दासस्य नाम चित् ॥ ४ ॥ वयं ते तं इन्द्र ये च
नरः शर्धो जज्ञाना याताश्च रथाः । आस्माञ्जगम्यादहिष्नुष्म
सत्वा भगो न हव्यः प्रभृथेषु चारुः ॥ ५ ॥ १ ॥ पृष्टोऽयमिन्द्र त्वे
ह्योजो नृणानि च नृतमानो अमर्तः । स न एनीं वसवानो
रयिं दाः प्रार्यः स्तुषे तुविमघस्य दानं ॥ ६ ॥ एवा न इन्द्रोति-
भिरव पाहि गृणतः शूर कारुन् । उत त्वचं ददतो वाजसातौ
पिप्रीहि मध्वः सुषुतस्य चारोः ॥ ७ ॥ उत ते मा पौरुकुत्सस्य
सूरेस्त्वसदस्योर्हिरणिनो राणाः । वहंतु मा दश श्येतासो अस्य
गैरिक्षितस्य ऋतुभिर्नु संश्वे ॥ ८ ॥ उत ते मा मारुताश्वस्य शो-
णाः ऋत्वा मघासो विदथस्य रातौ । सहस्रा मे च्यवतानो
ददान आनूकमर्यो वपुषे नार्चत ॥ ९ ॥ उत ते मा ध्वन्यस्य
जुष्टा लक्ष्मण्यस्य सुरुचो यतानाः । मूहा रायः संवरणस्य
ऋषेर्व्रजं म गावः प्रयता अपि गमन् ॥ १० ॥ २ ॥

ऽशसः न विष्टं दोषा वस्तोः हवमानासः इन्द्रं ॥ ११ ॥ एव हि त्वां ऋ-
तुऽथा यातयंतं मघा विप्रेभ्यः ददंतं शृणोमि किं ते ब्रह्माणः गृहते
सखायः ये त्वाऽया निऽद्ध्युः कामं इन्द्र ॥ १२ ॥ ३३ ॥ १ ॥ २ ॥

॥ ३३ ॥ महि महे तवसे दीध्ये नून इन्द्राय इत्या तवसे अतथान्
यः अस्मै सुऽमतिं वाजंऽसातौ स्तुतः जने सुऽमर्यैः चिकेत ॥ १ ॥ सः
त्वं नः इन्द्र धियसानः अकैः हरीणां वृषन् योक्तुं अश्वेः याः इत्या
मघऽवन् अनु जोषं वक्षः अभि प्र अर्यः सक्षि जनान् ॥ २ ॥ न ते ते
इन्द्र अभि अस्मात् ऋष्व अयुक्तासः अब्रह्मता यत् असन् तिष्ठ रथं
अधितं वज्रऽहस्त आ रश्मिं देव यमसे सुऽअश्वः ॥ ३ ॥ पुरु यत् ते
इन्द्र संति उक्था गवे चकथं उर्वरासु युध्यन् तत्तक्षे सूर्याय चित्
ओकसि स्वे वृषा समतऽसु दासस्य नाम चित् ॥ ४ ॥ वयं ते ते इन्द्र
ये च नरः शर्धः जज्ञानाः याताः च रथाः आ अस्मान जगम्यात्
अहिऽशुष्म सत्वा भगः न हव्यः प्रऽभूषेषु चारुः ॥ ५ ॥ १ ॥ पपृक्षेण्यं
इन्द्र त्वे हि ओजः नृणानि च नृतमानः अमर्तः सः नः एनीं व-
सवानः रयिं दाः प्र अर्यः स्तुषे तुविऽमघस्य दानं ॥ ६ ॥ एव नः
इन्द्र ऊतिऽभिः अव पाहि गृणतः शूर कारुन् उत त्वचं ददंतः
वाजंऽसातौ पिप्रीहि मध्वः सुऽसुतस्य चारोः ॥ ७ ॥ उत त्वे मा
पौरुऽकृत्यस्य सूरैः ब्रसदस्योः हिरणिनः राणाः वहंतु मा दश
श्येतासः अस्य गैरिऽक्षितस्य ऋतुंऽभिः नु सश्वे ॥ ८ ॥ उत त्वे मा
मारुतऽअश्वस्य शोणाः ऋत्वाऽमघासः विदथस्य रातौ सहस्रा
मे च्यवतानः ददानः आनूकं अर्यः वपुषे न आर्चत ॥ ९ ॥ उत त्वे मा
ध्वन्यस्य जुष्टाः लक्ष्मण्यस्य सुऽरुचः यतानाः महा रायः संऽवर-
णस्य ऋषेः व्रजं न गावः प्रऽयताः अपि गमन् ॥ १० ॥ २ ॥

388

॥ ३४ ॥ १-९ संवरणः प्राजापत्यः ॥ इंद्रः ॥ १-८ जगती । ९ त्रिष्टुप् ॥

॥३४॥ अजातिश्चुमजरा स्वर्वत्यनु स्वधामिता दस्ममीयते ।
 सुनोतन पचत ब्रह्मवाहसे पुरुष्टुताय प्रतरं दधातन ॥ १ ॥ आ
 यः सोमेन जठरमपिप्रतामंदत मघवा मध्वो अंधसः । यदी मृ-
 गायहंतवे महावधः सहस्रभृष्टिमुशना वधं यमत ॥ २ ॥ यो असै
 धंस उत वा य ऊधनि सोमं सुनोति भवति द्युमाँ अह । अपांप
 शक्रस्ततनुष्टिमूहति तनूश्रुभं मघवा यः कवासखः ॥ ३ ॥
 यस्यावधीत्पितरं यस्य मातरं यस्य शक्रो भ्रातरं नात ईषते ।
 वेतीदस्य प्रयता यतंकरो न किल्बिषादीषते वस्व आकरः
 ॥ ४ ॥ न पंचभिर्देशभिर्वष्ट्याभं नासुन्वता सचते पुष्यता चन ।
 जिनाति वेदमुया हंति वा धुनिरा देवयुं भजति गोमति
 ब्रजे ॥ ५ ॥ ३ ॥ वित्वक्ष्णः समृतौ चक्रमासजोऽसुन्वतो विषुणः
 सुन्वतो वृधः । इंद्रो विश्वस्य दमिता विभीषणो यथावशं
 नयति दासमार्यैः ॥ ६ ॥ समीं पणेरजति भोजनं मुषे वि दा-
 श्रुषे भजति सूनरं वसु । दुर्गे चन ध्रियते विश्व आ पुरु जनो यो
 अस्य तविषीमचुक्रुधत् ॥ ७ ॥ सं यज्जनौ सुधनौ विश्वशर्धसा-
 ववेदिंद्रो मघवा गोषु श्रुभिषु । युजं ह्यन्यमकृत प्रवेपन्युदी
 गव्यं सृजते सत्वभिर्धुनिः ॥ ८ ॥ सहस्रसामामिवेशिं गृणीषे
 शचिमग्न उपमां केतुमर्यः । तस्मा आपः संयतः पीपयंत
 तस्मिंश्चममवत्त्वेषमस्तु ॥ ९ ॥ ४ ॥

389

॥ ३५ ॥ १-८ प्रभूवसुरांगिरसः ॥ इंद्रः ॥ १-७ अनुष्टुप् । ८ पंक्तिः ॥

॥३५॥ यस्ते साधिष्ठोऽवस इंद्र क्रतुष्टमा भर । अस्मभ्यं चर्ष-
 णीसहं सस्त्रिं वाजेषु दुष्टरं ॥ १ ॥ यदिंद्र ते चतस्रो यच्छूर संति
 तिस्रः । यद्वा पंच क्षितीनामवस्तत्सु न आ भर ॥ २ ॥ आ तेऽवो

॥३४॥ अजातऽशत्रुं अजरां स्वऽवती अनु स्वधा अमिता
दस्मिं ईयते सुनोतन पचत ब्रह्मऽवाहसे पुरुऽस्तुताय प्रऽतरं दधा-
तन ॥१॥ आ यः सोमेन जठरं अपिप्रत अमंदत मघऽवां मध्वः
अंधसः यत् ई मृगाय हंतवे महाऽवधः सहस्रऽभृष्टिं उशना वधं
यमत ॥२॥ यः अस्मै ग्रंसे उत वा यः ऊधनि सोमं सुनोति भवति
द्युऽमान् अहं अपऽअप शक्रः ततनुष्टिं ऊहति तनूऽशुभ्रं मघ-
ऽवां यः कवऽसखः ॥३॥ यस्य अवधीत् पितरं यस्य मातरं यस्य
शक्रः भ्रातरं न अतः ईषते वेति इत् ऊं अस्य प्रऽयता यतंऽकरः न
किल्बिषात् ईषते वस्वः आऽकरः ॥४॥ न पंचऽभिः दशऽभिः वष्टि
आऽरभं न असुन्वता सचते पुष्यता च न जिनाति वा इत् अमुया
हंति वा धुनिः आ देवऽयुं भजति गोऽमति व्रजे ॥५॥ ३॥ विऽत्व-
ष्टाणः संऽचतौ चक्रंऽआसजः असुन्वतः विष्टाणः सुन्वतः वृधः
इंद्रः विश्वस्य दमिता विऽभीषणः यथाऽवशं नयति दासं आर्यः
॥६॥ सं ई पणेः अजति भोजनं मूषे वि दाशुषे भजति सूनरं वसुं
दुऽगे च न ध्रियते विश्वः आ पुरुजनः यः अस्य तविंषी अचुक्रुधत्
॥७॥ सं यत् जनौ सुऽधनौ विश्वऽशर्धसौ अवैत् इंद्रः मघऽवां गोषु
शुभिषु युजं हि अन्यं अकृत प्रऽवेपनी उत् ई गव्यं सृजते सत्व-
ऽभिः धुनिः ॥८॥ सहस्रऽसां आग्निऽवेशिं गृणीषे शर्वि अग्ने उप-
ऽमां केतुं अर्यः तस्मै आपः संऽयतः पीपयंत तस्मिन् द्युचं अम-
ऽवत् त्वेषं अस्तु ॥९॥ ४॥

॥३५॥ यः ते साधिष्ठः अवसे इंद्रं क्रतुः तं आ भर अस्मभ्य चर्षणि-
ऽसहं सस्त्रिं वाजेषु दस्तरं ॥१॥ यत् इंद्र ते चतस्रः यत् शूर संति
तिस्रः यत् वा पंच द्वातीनां अवः तत् सुनः आ भर ॥२॥ आ ते अवः

वरेण्यं वृषतमस्य हूमहे । वृषजूतिर्हि जज्ञिष आभूभिरिद्र तु-
 र्वणिः ॥ ३ ॥ वृषा ह्यसि राधसे जज्ञिषे वृष्णि ते शवः । स्वक्षत्रं
 ते धृषन्मनः सत्राहमिन्द्र पौंस्यं ॥ ४ ॥ त्वं तमिन्द्र मर्त्यममित्रयं-
 तमद्रिवः । सर्वरथा शतक्रतो नि याहि शवसस्पते ॥ ५ ॥ ५ ॥ त्वामि-
 दृचहंतम् जनांसो वृक्तबर्हिषः । उयं पूर्वीषु पूर्वं हवते वाजसा-
 तये ॥ ६ ॥ अस्माकमिन्द्र दुष्टरं पुरो यावानमाजिषु । स यावानं धने-
 धने वाजयंतमवा रथं ॥ ७ ॥ अस्माकमिन्द्रेहि नो रथमवा पुरंध्या ।
 वयं शविष्ठ वार्यं दिवि श्रवो दधीमहि दिवि स्तोमं मनामहे
 ॥ ८ ॥ ६ ॥

390

॥ ३६ ॥ १-६ प्रभूवसुरांगिरसः ॥ इन्द्रः ॥ १. २. ४-६ त्रिष्टुप् । ३ जगती ॥

॥ ३६ ॥ स आ गमदिन्द्रो यो वसूनां चिकेतद्दातुं दामनो
 रयीणां । धन्वचरो न वंसंगस्तृषाणश्चकमानः पिबतु दुग्धमंशुं
 ॥ १ ॥ आ ते हनू हरिवः शूर शिमे रुहत्सोमो न पर्वतस्य पृष्ठे ।
 अनु त्वा राजन्वर्वतो न हिन्वन् गीर्भिर्मदेम पुरुहूत विश्वे ॥ २ ॥
 चक्रं न वृत्तं पुरुहूत वेपते मनो भिया मे अमतेरिन्द्रिवः ।
 रथादधि त्वा जरिता सदावृध कुविन्न स्तोपन्मघवन्पुरुवसुः
 ॥ ३ ॥ एष यावैव जरिता त इन्द्रेयर्ति वाचं बृहदाशुषाणः । प्र
 सव्येन मघवन्यंसि रायः प्र दक्षिणि इरिवो मा वि वेनः ॥ ४ ॥
 वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौर्वृषा वृषभ्यां वहसे हरिभ्यां । स नो
 वृषा वृषरथः सुशिप्र वृषक्रतो वृषा वज्रिन्भरे धाः ॥ ५ ॥ यो
 रोहितौ वाजिनौ वाजिनीवान्विभिः शतैः सचमानावदिष्ट ।
 यूने समसै क्षितयो नमंतां श्रुतरथाय मरुतो दुवोया ॥ ६ ॥ ७ ॥

391

॥ ३७ ॥ १-५ अत्रिः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३७ ॥ सं भानुना यतते सूर्यस्याजुहानो घृतपृष्ठः स्व-

वरेण्यं वृषन्ऽतमस्य हूमहे वृषऽजूतिः हि जज्ञिषे आऽभूभिः इंद्र-
 तुर्वणिः ॥३॥ वृषा हि असिं राधसे जज्ञिषे वृष्णि ते शवः स्वऽक्षचं
 ते धृषत् मनः सचाऽहं इंद्र पौंस्यं ॥४॥ त्वं तं इंद्र मर्त्यं अमित्रऽयंतं
 अद्रिऽवः सर्वऽरथा शतऽक्रतो० नि याहि शवसः पते ॥५॥५॥ त्वां
 इत् वृत्रहन्ऽतम जनांसः वृक्तऽबर्हिषः उयं पूर्वीषु पूर्वं हवते
 वाजऽसातये ॥६॥ अस्माकं इंद्र दुस्तरं पुरऽयावानं आजिषु स-
 ऽयावानं धनेऽधने वाजऽयंतं अव रथं ॥७॥ अस्माकं इंद्र आ इहि
 नः रथं अव पुरं ध्या वयं शविष्ठ वार्यं दिवि श्रवः दधीमहि दिवि
 स्तोमं मनामहे ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥३६॥ सः आ गमत् इंद्रः यः वसूनां चिकेतत् दातुं दामनः रयी-
 णां धन्वऽचरः न वंसंगः तृषाणः चक्रमानः पिवत् दुग्धं अंशुं ॥१॥
 आ ते हनू हरिऽवः शूर शिमे रुहत सोमः न पर्वतस्य पृष्ठे अनु
 त्वा राजन् अवतः न हिन्वन् गीऽभिः मदेम पुरुऽहूत विश्वे ॥२॥
 चक्रं न वृत्तं पुरुऽहूत वेपते मनः भिया मे अमतेः इत् अद्रिऽवः
 रथात् अधि त्वा जरिता सदाऽवृध कुवित्नु स्तोषत् मघऽवन्
 पुरुऽवसुः ॥३॥ एषः यावाऽइव जरिता ते इंद्र इयर्ति वाचं बृहत्
 आशुषाणः प्र सव्येन मघऽवन् यंसि रायः प्र दक्षिणित् हरिऽवः
 मा वि वेनः ॥४॥ वृषा त्वा वृषणं वर्धतु द्यौः वृषा वृषऽभ्यां वहसे
 हरिऽभ्यां सः नः वृषा वृषऽरथः सुऽशिप्र वृषऽक्रतो० वृषा वज्रिन
 भरेधाः ॥५॥ यः रोहितौ वाजिनौ वाजिनीऽवान् त्रिऽभिः शतैः
 सचमानौ अदिष्ट यूने सं अस्मै क्षितयः नमंतां श्रुतऽरथाय मरु-
 तः दुवऽया ॥ ६ ॥ ७ ॥

॥३७॥ संभानुना यतते सूर्यस्य आऽजुहानः घृतऽपृष्ठः सुऽअ-

चाः । तस्मा॒ अमृ॑धा उ॒षसो॒ व्यु॑च्छा॒न्य इ॒न्द्राय॒ सुन॑वा॒मेत्याह॑
 ॥१॥ समि॑द्धाग्निर्व॒नव॑त्स्ती॒र्णव॑र्हि॒र्युक्त॑या॒वा सु॒तसो॑मो ज॒राते॑ ।
 यावा॑णो॒ यस्ये॑षि॒रं व॑द॒त्यय॑द॒ध्वर्यु॑र्ह॒विषा॑व॒ सिंधुं॑ ॥ २ ॥ व॒धूरि॒यं
 प॒तिमि॑च्छ॒त्येति॒ य ई॒ वह॑ाते॒ महि॑षीमिषि॒रां । आस्य॑ श्रव॒-
 त्या॒द्रथ॒ आ च॑ घोषात्पुरु॒ सह॑स्रा॒ परि॑ वर्त॒याते॑ ॥ ३ ॥ न स
 राजा॑ व्यथ॒ते यस्मि॑न्नि॒न्द्रस्ती॒व्रं सोमं॑ पिब॒ति गो॑स॒खायं॑ । आ
 संत्वनै॑रज॒ति ह॑न्ति वृ॒त्रं क्षे॑ति क्षि॒तीः सु॒भगो॒ नाम॒ पु॒ष्यन् ॥ ४ ॥
 पु॒ष्यात्क्षे॑मे॒ अभि॒ योगे॑ भ॒वात्यु॒भे वृ॒ताँ सं॑य॒ती सं ज॑याति ।
 प्रि॒यः सूर्ये॑ प्रि॒यो अ॒ग्ना भ॑वाति॒ य इ॒न्द्राय॒ सु॒तसो॑मो द॒दा॒शत॑
 ॥ ५ ॥ ६ ॥

392

॥ ३८ ॥ १-५ अचिः ॥ इन्द्रः ॥ अनुष्टुप् ॥

॥३८॥ उ॒रोष्टं॑ इ॒न्द्र रा॒धसो॑ वि॒भी रा॒तिः श॑त॒क्रतो॑ । अ॒धा नो॑
 वि॒श्वच॑र्षणे द्यु॒म्ना सु॑क्ष॒त्र म॑ह॒य ॥ १ ॥ यदी॑मि॒न्द्र श्र॒वाय्य॑मिषं
 श॒विष्ठ॑ दधि॒षे । प॒प्रथे॑ दी॒र्घश्रु॑त्त॒मं हि॒रण्य॑वर्णं दु॒ष्टरं॑ ॥ २ ॥ शु॒-
 ष्मा॒सो ये ते॑ अ॒द्रिवो॑ मे॒हना॑ के॒तसा॑पः । उ॒भा दे॒वाव॑भिष्ट॒ये
 दि॒वश्च॒ गम॑श्च॒ राज॑थः ॥ ३ ॥ उ॒तो नो॑ अ॒स्य क॑स्य चि॒द्दृष्टा॑स्य
 तव॑ वृ॒त्रह॑न । अ॒स्मभ्यं॑ नृ॒णामा॑ भ॒रा॒स्मभ्यं॑ नृ॒मण॑स्यसे ॥ ४ ॥
 नू तं॑ आ॒भिर॑भिष्टि॒भिस्त॑व॒ शर्म॑ञ्छत॒क्रतो॑ । इ॒न्द्र स्या॑म॒ सुगो॑पाः
 शू॒र स्या॑म॒ सुगो॑पाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

393

॥ ३९ ॥ १-५ अचिः ॥ इन्द्रः ॥ १-४ अनुष्टुप् ॥ ५ पङ्क्तिः ॥

॥३९॥ यदि॑न्द्र चि॒त्र मे॒हना॑स्ति॒ त्वादा॑त॒मद्रि॑वः । रा॒धस्त॑नो
 वि॒द्वस॑ उ॒भया॑ह॒स्त्या भ॑र ॥ १ ॥ यन्म॑न्य॒से वे॒रण्य॑मि॒न्द्र द्यु॑क्षं
 तदा॑ भ॒र । वि॒द्याम॒ तस्य॑ ते व॒यम॑कू॒पास्य॑ दा॒वने॑ ॥ २ ॥ यत्ने॑
 दि॒त्सु प्र॒राध्यं॑ मनो॒ अस्ति॑ श्रु॒तं बृ॑हत् । तेन॑ ह॒व्या चि॑द॒द्रिव॑

चाः तस्मै अमृधाः उषसः वि उच्छान् यः इंद्राय सुनवांम इति
 आह ॥१॥ समिद्धऽअग्निः वनवत् स्तीर्णऽबर्हिः युक्तऽयावा सुत-
 ऽसोमः जराते यावाणः यस्य इषिरं वदति अयत् अध्वर्युः हविषा
 अव सिंधुं ॥२॥ वधूः इयं पतिं इच्छन्ती एति यः ई वहाते महिषी
 इषिरां आ अस्य अवस्यात् रथः आ च घोषात् पुरु सहस्रां परि
 वर्तयाते ॥३॥ न सः राजा व्यथते यस्मिन् इंद्रः तीव्रं सोमं पिबति
 गोऽसखायं आ सत्वनैः अजति हन्ति वृचं क्षेति क्षितीः सुऽभगः
 नाम पुष्यन् ॥४॥ पुष्यात् क्षेमे अभियोगे भवाति उभे वृत्तौ संऽय-
 ती० सं जयाति प्रियः सूर्ये प्रियः अग्ना भवाति यः इंद्राय सुत-
 ऽसोमः ददाशत् ॥ ५ ॥ ८ ॥

॥३८॥ उरोः ते इंद्र राधंसः विऽभ्वी रातिः शतऽक्रतो० अधनः
 विश्वऽचर्षणे द्युम्ना सुऽक्षुच मंहय ॥१॥ यत् ई इंद्र श्रवाय्यं इषं
 शविष्ट दधिषे पप्रथे दीर्घश्रुतऽतमं हिरण्यऽवर्णं दुस्तरं ॥२॥ शु-
 ष्मांसः ये ते अद्रिऽवः मेहना केतऽसापः उभा देवौ अभिष्टये
 दिवः च गमः च राजथः ॥३॥ उत्तो नः अस्य कस्य चित् दक्षस्य तव
 वृचऽहन् अस्मभ्यं नृम्णं आ भर अस्मभ्यं नृऽमनस्यसे ॥४॥ नु ते
 आभिः अभिष्टिऽभिः तव शर्मेन शतऽक्रतो० इंद्र स्याम सुऽगो-
 पाः शूर स्याम सुऽगोपाः ॥ ५ ॥ ९ ॥

॥३९॥ यत् इंद्र चिच मेहना अस्ति त्वाऽदातं अद्रिऽवः राधः तत्
 नः विदत्तऽवसो० उभयाहस्ति आ भर ॥१॥ यत् मन्यसे वरेण्यं इंद्र
 द्युक्षं तत् आ भर विद्याम तस्य ते वयं अकूपारस्य दावने ॥२॥ यत्
 ते दित्सु प्रऽराध्यं मनः अस्ति श्रुतं बृहत् तेन दृष्ट्वा चित् अद्रिऽवः

अ० ४. अ० २. व० १३.]   ॥ ३३३ ॥   [म० ५. अ० ३. सू० ४१.

आ वाजं दर्षि सातये ॥ ३ ॥ मंहिष्ठं वो मघोनां राजानं चर्ष-
णीनां । इन्द्रमुप प्रशस्तये पूर्वीभिर्जुजुषे गिरः ॥ ४ ॥ अस्मा-
इत्काव्यं वच उक्थमिन्द्राय शंस्यं । तस्मा उ ब्रह्मवाहसे गिरो
वर्धत्यत्रयो गिरः शुभंत्यत्रयः ॥ ५ ॥ १० ॥

394
॥ ४० ॥ १-९ अत्रिः ॥ १-४ इन्द्रः । ५. सूर्यः । ६-९ अत्रिः ॥ १-३ उष्णिक् ।
४. ६-८ त्रिष्टुप् । ५. ९ अनुष्टुप् ॥

॥ ४० ॥ आ याह्यद्रिभिः सुतं सोमं सोमपते पिब । वृषन्निद्र-
वृषभिर्वृचहंतम ॥ १ ॥ वृषा यावा वृषा मदो वृषा सोमो अयं सुतः ।
वृषन्निद्र वृषभिर्वृचहंतम ॥ २ ॥ वृषा त्वा वृषणं हुवे वज्रिं ज्वित्रा-
भिरुतिभिः । वृषन्निद्र वृषभिर्वृचहंतम ॥ ३ ॥ ऋजीषी वजी वृष-
भस्तुराषादृषमी राजा वृचहा सोमपावा । युक्ता हरिभ्यामुप-
यासदूर्वाद्वाध्यं दिने सवने मत्सदिन्द्रः ॥ ४ ॥ यत्त्वा सूर्यं स्वर्भानु-
स्तमसा विध्यदासुरः । अक्षेत्रविद्यथा मुग्धो भुवनान्यदीधयुः
॥ ५ ॥ ११ ॥ स्वर्भानोरध यदिन्द्र माया अवो दिवो वर्तमाना
अवाहन । गूळं सूर्यं तमसापव्रतेन तुरीयेण ब्रह्मणा विन्दुदधिः
॥ ६ ॥ मा मामिमं तव संतमत्र इरस्या दुग्धो भियसा निगारीत ।
त्वं मित्रो असि सत्यराधास्तौ मेहावतं वरुणश्च राजा ॥ ७ ॥
यावणो ब्रह्मा युयुजानः सपर्यन कीरिणा देवान्मम सोपशिष्टान् ।
अत्रिः सूर्यस्य दिवि चक्षुराधात्स्वर्भानोरप माया अघुक्षत
॥ ८ ॥ यं वै सूर्यं स्वर्भानुस्तमसा विध्यदासुरः । अत्रयस्तमन्वविं-
दन्नह्येन्ये अशक्नुवन् ॥ ९ ॥ १२ ॥

395
॥ ४१ ॥ १-२० अत्रिः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-१५. १८ १९ त्रिष्टुप् । १६. १७ अतिवर्गतो ।
२० एकपदा ॥

॥ ४१ ॥ को नु वा मित्रावरुणावृताय दिवो वा महः पार्थि-

आ वाजं द॒र्षि॒ सा॒तये॑ ॥३॥ मंहि॒ष्ठं वः॒ म॒घोना॑ राजा॒नं च॒र्षणी॒नां
इ॒न्द्रं उप॑ म॒ऽश॒स्तये॑ पू॒र्वीभिः॑ जुजु॒षे गि॒रः ॥४॥ अ॒स्मै इ॒त् काव्यं॑ वचः
उ॒क्थं इ॒न्द्रा॒य श॑स्यै॒ तस्मै॑ जं॒ ब्रह्म॑ऽवा॒हसे॑ गि॒रः व॒र्धति॒ अ॒त्रयः॑ गि॒रः
शु॒भंति॒ अ॒त्रयः॑ ॥ ५ ॥ १० ॥

॥४०॥ आ या॒हि अ॒द्रिऽभिः॑ सु॒तं सोमं॑ सो॒मऽप॒ते पि॒ब वृ॒षन्
इ॒न्द्र वृ॒षऽभिः॑ वृ॒त्रह॒न्ऽत॒म ॥१॥ वृ॒षा या॒वा वृ॒षा म॒दः वृ॒षा सोमः॑
अ॒यं सु॒तः वृ॒षन् इ॒न्द्र वृ॒षऽभिः॑ वृ॒त्रह॒न्ऽत॒म ॥२॥ वृ॒षा त्वा वृ॒षणं॑
हु॒वे व॒ज्रिन् चि॒त्राभिः॑ ऊ॒तिऽभिः॑ वृ॒षन् इ॒न्द्र वृ॒षऽभिः॑ वृ॒त्रह॒न्ऽत॒म
॥३॥ ऋ॒जी॒षी व॒जी वृ॒षभः॑ तुरा॒षाद् शु॒ष्मी रा॒जा वृ॒त्रऽहा सो॒-
मऽपा॒वा यु॒क्ता हरि॑ऽभ्यां उप॑ या॒सत् अ॒र्वाङ् मा॒ध्यं दि॒ने स॒र्वने
म॒त्स॒त् इ॒न्द्रः ॥४॥ यत् त्वा॒ सूर्य॑ स्वःऽभानुः॑ तम॑सा अ॒वि॒ध्यत् आ॒सु-
रः अ॒क्षे॒चऽवि॒त् यथा॑ मु॒ग्धः भु॒वना॑नि अ॒दी॒धयुः॑ ॥५॥ ११ ॥ स्वः-
ऽभानोः॑ अ॒धं यत् इ॒न्द्र मा॒याः अ॒वः दि॒वः वर्त॑मानाः अ॒वऽअ॒हन
गू॒ढं सूर्य॑ तम॑सा अ॒पऽव॒तेन॑ तुरी॒येण॑ ब्रह्म॑णा अ॒वि॒न्दत् अ॒त्रिः
॥६॥ मा मां इ॒मं तव॑ संतं अ॒त्रे इ॒रस्या॑ दु॒ग्धः भि॒यसा॑ नि गा॒री॒त॒त्वं
मि॒त्रः अ॒सि स॒त्यऽरा॑धाः तौ मा इ॒ह अ॒व॒तं व॑रुणः च॒ राजा॑ ॥७॥
याव॑णः ब्रह्मा॒ यु॒युजा॑नः स॒प॒र्यन् की॒रिणा॑ दे॒वान् नम॑सा उप॒ऽशि-
क्ष॑न् अ॒त्रिः सूर्य॑स्य दि॒वि चक्षुः॑ आ अ॒धा॒त् स्वःऽभानोः॑ अ॒प मा॒-
याः अ॒घुक्ष॑त् ॥८॥ यं वै सूर्य॑ स्वःऽभानुः॑ तम॑सा अ॒वि॒ध्यत् आ॒सुरः
अ॒त्रयः॑ तं अनु॑ अ॒वि॒न्दन् न॒हि अ॒न्ये अ॒श॑क्रुवन् ॥ ९ ॥ १२ ॥

॥४१॥ कः नु वां मि॒त्रा॒व॒रु॒णी ऋ॒तऽय॑न् दि॒वः वा॒ म॒हः पा॒थि-

वस्य वा दे । ऋतस्य वा सदसि चासींथां नो यज्ञायते वा
 पशुषो न वाजान् ॥ १ ॥ ते नो मित्रो वरुणो अर्यमायुरिन्द्र ऋ-
 भुक्षा मरुतो जुषंत । नमोभिर्वा ये दधते सुवृक्तिं स्तोमं रुद्राय
 मीद्भुषे सजोषाः ॥ २ ॥ आ वां येषांश्चिना हुवध्वै वातस्य
 पतमन्नथ्यस्य पुष्टौ । उत वा दिवो असुराय मन्म प्रांधांसीव
 यज्यवे भरध्वं ॥ ३ ॥ प्र सक्ष्णो दिव्यः कण्वहोता चितो दिवः
 सजोषा वातो अग्निः । पूषा भगः प्रभृथे विश्वभोजा आजिं न
 जग्मुराश्वश्वतमाः ॥ ४ ॥ प्र वो रयिं युक्ताश्वं भरध्वं राय एषेऽवसे
 दधीत धीः । सुशेव एवैरौशिजस्य होता ये व एवा मरुतस्तुरा-
 णां ॥ ५ ॥ १३ ॥ प्र वो वायुं रथयुजं कृणुध्वं प्र देवं विप्रं पनिता-
 रमकैः । इषुध्यव ऋतसापः पुरंधीर्वस्वीर्नो अत्र पत्नीरा धिये
 धुः ॥ ६ ॥ उप व एषे वंद्येभिः शूषैः प्र यही दिवश्चितयद्भिरकैः ।
 उषासानक्ता विदुषीव विश्वमा हा वहतो मर्त्याय यज्ञं ॥ ७ ॥
 अभि वो अर्चे पोष्यावतो नृन्वास्तोष्पतिं त्वष्टारं राणः । धन्या
 सजोषा धिषणा नमोभिर्वनस्पतीरोषधी राय एषे ॥ ८ ॥ तुजे
 नस्तने पर्वताः संतु स्वैतवो ये वसवो न वीराः । पनित आप्यो
 यजतः सदा नो वर्धन्तः शंसं नयो अभिष्टौ ॥ ९ ॥ वृष्णो अस्तोषि
 भूम्यस्य गर्भं चितो नपांतमपां सुवृक्ति । गृणीते अग्निरेतरी न
 शूषैः शोचिष्केशो नि रिणाति वना ॥ १० ॥ १४ ॥ कथा महे
 रुद्रियाय ब्रवाम कद्राये चिकितुषे भगाय । आप ओषधीरुत
 नोऽवंतु द्यौर्वना गिरयो वृक्षकेशाः ॥ ११ ॥ शृणोतु न ऊर्जा
 पतिर्गिरः स नभस्तरीयाँ इषिरः परिज्मा । शृण्वंत्वापः पुरो न
 शुभ्राः परि सुचो बबृहाणस्याद्रेः ॥ १२ ॥ विदा चिन्नु महांतो
 ये व एवा ब्रवाम दस्मा वार्य दधानाः । वयश्चन सुभ्व १

वस्य वा॒ दे॒ च॒त॒स्य वा॒ स॒द॒सि वा॒सी॒थां नः॒ य॒ज्ञो॒ऽय॒ते वा॒ प॒शु॒ऽसः
 न वा॒जा॒न॥१॥ ते नः॒ मि॒त्रः व॒रु॒णः अ॒र्य॒मा आ॒युः इं॒द्रः च॒भु॒क्षाः
 म॒रुतः॒ जु॒ष॒न्त॒ नमः॑ऽभिः वा॒ ये द॒ध॒ते सु॒ऽवृ॒त्तिं स्तो॒मं रु॒द्राय॑ मी॒ळु॒षे
 स॒ऽजो॒षाः॥२॥ आ वा॒ं ये॒ष्टा अ॒श्वि॒ना ह॒व॒र्धे वा॒त॒स्य प॒त्न॒न र॒थ्य॒स्य
 पु॒ष्टौ उ॒त वा॒ दि॒वः अ॒सु॒राय॑ म॒न्म॒ प्र अ॒धा॒सि॒ऽइ॒व य॒ज्य॒वे भ॒र॒ध्वं
 ॥३॥ प्र स॒क्ष॒णः दि॒व्यः क॒ण्वं॑ऽहो॒ता चि॒तः दि॒वः स॒ऽजो॒षाः वा॒तः अ॒-
 ग्निः पू॒षा भ॒गः प्र॒ऽभृ॒षे वि॒श्व॑ऽभो॒जाः आ॒जिं न ज॒ग्मुः आ॒श्व॒श्व-
 ऽत॒माः॥४॥ प्र वः॒ र॒यिं यु॒क्तो॒ऽअ॒श्वं भ॒र॒ध्वं रा॒यः ए॒षे अ॒व॒से द॒धी॒त
 धीः सु॒ऽशे॒वः ए॒वैः औ॒शि॒ज॒स्य॑ हो॒ता ये वः॒ ए॒वाः म॒रुतः॒ तुरा॑णा
 ॥५॥१३॥ प्र वः॒ वा॒युं र॒थ॒ऽयु॒जं कृ॒णु॒ध्वं प्र दे॒वं वि॒म्रं प॒नि॒तारं॑ अ॒कैः
 इ॒षु॒ध्य॒वः च॒त॒ऽसा॒पः पु॒रं॑ऽधीः व॒स्वीः नः॒ अ॒त्र प॒त्नीः आ॒धि॒ये धुः०
 ॥६॥ उ॒प वः॒ ए॒षे वं॒द्येभिः॑ श्रू॒षैः प्र य॒ह्नी दि॒वः चि॒त॒य॒त॑ऽभिः अ॒कैः
 उ॒ष॒सा॒न॒क्ता वि॒दु॒षी॑ऽइ॒व० वि॒श्वं आ॒ ह॒ व॒ह॒तः म॒र्त्या॒य य॒ज्ञं॥७॥
 अ॒भि वः॒ अ॒र्चे॒ पो॒ष्या॑ऽव॒तः नृ॒न वा॒स्तोः प॒तिं त्व॒ष्टा॒रं रा॒णः ध॒न्या
 स॒ऽजो॒षाः धि॒ष॒णा नमः॑ऽभिः व॒न॒स्प॒ती॒न् ओ॒ष॒धीः रा॒यः ए॒षे॥८॥
 तु॒जे नः॒ तने॑ प॒र्व॒ताः सं॒तु स्व॑ऽए॒तवः॑ ये व॒स॒वः न वी॒राः प॒नि॒तः
 आ॒प्यः य॒ज॒तः स॒दा नः॒ व॒धा॒न्त॒ नः शंस॑ न॒र्यैः अ॒भिष्टौ॑॥९॥ वृ॒ष्णाः अ॒-
 स्तो॒षि॒भूम्य॑स्य ग॒र्भं चि॒तः न॒पा॒तं अ॒पां सु॒ऽवृ॒त्तिं गृ॒णी॒ते अ॒ग्निः
 ए॒त॒रि॒न श्रू॒षैः शे॒चिः॑ऽकेशः नि रि॒णा॒ति॒ व॒ना॥१०॥१४॥ क॒था
 म॒हे रु॒द्रि॒या॒य ब्र॒वा॒म॒ क॒त् रा॒ये चि॒कि॒तुषे॑ भ॒गा॒य आ॒पः ओ॒ष॒धीः
 उ॒त नः॒ अ॒व॒न्तु॒ द्यौः व॒ना गि॒रयः॑ वृ॒क्षो॒ऽकेशाः॥११॥ श्रू॒णो॒तु नः॒ ऊ॒-
 र्जा प॒तिः गि॒रः सः॒ नभः॑ त॒रो॒या॒न् इ॒षि॒रः प॒रि॑ऽज्मा श्रू॒ण्व॒न्तु आ॒पः
 पु॒रः न श्रु॒भ्राः प॒रि सु॒चः व॒वृ॒हा॒ण॒स्य अ॒द्रेः॥१२॥ वि॒द चि॒त॒ नु
 म॒हा॒त॒ ये वः॒ ए॒वाः ब्र॒वा॒म॒ दु॒स्माः वा॒यं द॒धा॒नाः व॒यः च॒न सु॒ऽभ्वः

अ० ४. अ० २. व० १७.] ॥ ३३५ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४२.

ओव॑ यंति॒ क्षुभा॑ म॒र्त॒मनु॑यतं व॒ध॒स्त्रैः ॥ १३ ॥ आ॒ दै॒व्यानि॒ पार्थि॑-
वानि॒ जन्मा॒पश्चा॒च्छा॒ सुम॑खाय वोचं । व॒र्ध॒तां द्या॒वो गि॒रश्च॑द्रा-
या॒ उ॒दा व॒र्ध॒ताम॒भिषा॑ता अ॒र्णीः ॥ १४ ॥ प॒देप॑दे मे ज॒रि॒मा नि
धा॒यि व॒रु॒ची वा श॒क्रा या पा॒युभि॑श्च । सि॒ष॒क्तु मा॒ता म॒ही र॒सा
नः स्म॒सूरि॑भिर्ऋ॒जुह॑स्तं ऋ॒जुव॑निः ॥ १५ ॥ १५ ॥ क॒था दा॑शे॒म
न॒मसा॑ सु॒दान॑न॒नेव॒या म॒रुतो॑ अ॒च्छो॒क्तौ प्र॑श्न॒वसो॑ म॒रुतो॑ अ॒च्छो-
क्तौ । मा नोऽहि॒र्बु॒ध्यो रि॒षे धा॑द॒स्माकं॑ भू॒दुप॑माति॒वनिः ॥ १६ ॥
इति॑ चि॒न्नु प्र॒जायै॑ प॒शुम॑त्यै दे॒वा॒सो व॑न॒ते म॑त्यो व॒ आ दे॒वा॒सो
व॑न॒ते म॑त्यो वः । अ॒त्रां शि॒वां त॒न्वो धा॑सि॒मस्या॑ ज॒रां चि॑न्मे
निर्ऋ॑ति॒र्जय॑सीत ॥ १७ ॥ तां वो दे॒वाः सु॑म॒तिमूर्ज॑यंती॒ मिष॑म-
श्याम॑ व॒सवः॑ श॒सा गोः॑ । सा नः॑ सु॒दान॑न॒मृ॒ळय॑ती दे॒वी प्र॑ति
द्र॒वंती सु॑वि॒ताय॑ ग॒म्याः ॥ १८ ॥ अ॒भि न॒ इ॒ळा यू॒थस्य॑ मा॒ता
स्म॒न्नदी॑भिर्ऋ॒र्वशी॑ वा गृ॒णातु॑ । उ॒र्वशी॑ वा बृ॒हद्दि॒वा गृ॒णा॒नाभ्यू॑-
र्वा॒ना प्र॑भृ॒थस्या॒योः ॥ १९ ॥ सि॒ष॒क्तु न ऊ॒र्जव्य॑स्य पु॒ष्टेः ॥ २० ॥ १६ ॥

396

॥ ४२ ॥ १-१८ अत्रिः ॥ १-१०. १२-१८ विश्वे देवाः । ११ रुद्रः ॥ १-१६. १८ त्रिष्टुप् ।
१७ एकपदा ॥

॥ ४२ ॥ प्र श॑त॒मा व॒रु॒णं दी॒धिती॑ गी॒र्मि॒त्रं भ॒ग॒मदि॑तिं
नू॒नम॑श्याः । पृ॒ष॒द्योनिः॑ प॒ंच॒हो॒ता षृ॒णो॒त्वतू॒र्तप॑था अ॒सुरो॑ म-
यो॒भुः ॥ १ ॥ प्र॑ति मे स्तो॒म॒मदि॑तिर्ज॒गृ॒भ्यान्सू॑नुं न मा॒ता ह॒र्षं
सु॒शेवं॑ । ब्र॒ह्म प्रि॒यं दे॒वहि॑तं यद॒स्त्यहं॑ मि॒त्रे व॒रु॒णे य॒न्मयो॑भु
॥ २ ॥ उ॒दी॒रय॑ क॒वित॑मं क॒वीना॑मु॒न॒तै॒नम॑भि म॒ध्वा घृ॑तेन ।
स नो॒ वसू॑नि प्र॒यता॑ हि॒तानि॑ च॒न्द्राणि॑ दे॒वः स॒वि॒ता सु॑-
वा॒ति ॥ ३ ॥ स॒मिन्द्र॑ णो॒ मन॑सा ने॒षि गो॑भिः सं सूरि॑भिर्ह॒रि॒वः
सं स्व॑स्ति । सं ब्र॒ह्म॒णा दे॒वहि॑तं यद॒स्ति सं दे॒वानां॑ सु॒म॒त्या य॑-

अ० ४. अ० २. व० १७.] ॥ ३३५ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४२.

आश्रवयंति शुभामर्तं अनुऽयतं वधऽसैः ॥ १३ ॥ आदैव्यानि पार्थि-
वानि जन्म अपः च अच्छ सुऽमखाय वोचं वर्धतां द्यावः गिरः
चंद्रऽअयाः उदा वर्धतां अभिऽसाताः अणीः ॥ १४ ॥ पदेऽपदे मे
जरिमा नि धायि वरुची वा शक्रा या पायुऽभिः च सिसंक्तु माता
मही रसानः स्मत् सूरिऽभिः ऋजुऽहस्ता ऋजुऽवनिः ॥ १५ ॥ १५ ॥
कथा दाशेम नमसा सुऽदानून एवऽया मरुतः अच्छऽउक्तौ प्र-
ऽश्रवसः मरुतः अच्छऽउक्तौ मा नः अहिः बुध्यः रिषे धात् अ-
स्माकं भूत् उपमातिऽवनिः ॥ १६ ॥ इति चित् नु प्रऽजायै पशु-
ऽमत्यै देवासः वनते मत्यैः वः आ देवासः वनते मत्यैः वः अचं
शिवां तन्वः धासिं अस्याः जरां चित् मे निऽऽतिः जयसीत्
॥ १७ ॥ तां वः देवाः सुऽमतिं ऊर्जयंती इषं अश्याम वसवः शसां
गोः सानः सुऽदानुः मृळयंती देवी प्रति द्रवती सुविताय गम्याः
॥ १८ ॥ अभिनः इळा यूथस्य माता स्मत् नदीभिः उर्वशी वा गृ-
णात् उर्वशी वा बृहत्ऽदिवा गृणाना अभिऽऊर्वाणा प्रऽभृ-
थस्य आयोः ॥ १९ ॥ सिसंक्तु नः ऊर्ज्यस्य पुष्टेः ॥ २० ॥ १६ ॥

॥ ४२ ॥ प्रशंऽतमा वरुणं दीधिति गीः मित्रं भगं अदितिं नूनं
अश्याः पृषत्ऽयोनिः पंचऽहोता णृणोत् अतूतऽपथाः असुरः
मयऽभुः ॥ १ ॥ प्रति मे स्तोमं अदितिः जगृभ्यात् सूनं न माता हृद्यं
सुऽशेवं ब्रह्म प्रियं देवऽहितं यत् अस्ति अहं मित्रे वरुणे यत् म-
यऽभु ॥ २ ॥ उत् इरय कविऽतमं कवीनां उनत् एनं अभि मध्वा
घृतेन सः नः वसूनि प्रऽयता हितानि चंद्राणि देवः सविता सु-
वाति ॥ ३ ॥ सं इंद्र नः मनसा नेपि गोभिः सं सूरिऽभिः हरिऽवः सं
स्वस्ति सं ब्रह्मणा देवऽहितं यत् अस्ति सं देवानां सुऽमत्या य-

अ० ४. अ० २. व० १९.] ॥ ३३६ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४२.

ज्ञिया॒नां ॥ ४ ॥ दे॒वो भ॒गः स॒वि॒ता रा॒यो अं॒श इ॒न्द्रो वृ॒त्रस्य॑ सं॒-
जि॒तो ध॒ना॒नां । ऋ॒भु॒क्षा वा॒ज उ॒त वा॒ पु॒रंधि॒रवा॑न्तु नो अ॒मृ॒-
ता॒सस्तु॒रासः॑ ॥ ५ ॥ १७ ॥ म॒रु॒त्वतो॑ अ॒प्र॒ती॒तस्य॑ जि॒ष्णो॒रजू॒र्यतः॑
प्र ब्र॒वामा॑ कृ॒तानि॑ । न ते॒ पूर्वे॑ म॒घव॒न्नाप॑रासो न वी॒र्य॑-
नू॒तनः॑ क॒श्वना॑प ॥ ६ ॥ उप॑ स्तु॒हि प्रथ॑मं र॒त्न॒धेयं॑ बृ॒हस्प॑तिं
स॒नि॒तारं॑ ध॒ना॒नां । यः शंस॑ते स्तु॒वते॑ शं॒भवि॑ष्ठः पु॒रु॒वसु॑रा॒गम॑-
ज्जो॒हु॒वानं॑ ॥ ७ ॥ तवो॒तिभिः॑ स॒च॒मा॒ना अ॒रि॒ष्टा बृ॒हस्प॑ते म॒घ-
वा॒नः सु॒वी॒राः । ये अ॒श्व॒दा उ॒त वा॒ संति॑ गो॒दा ये व॒स्त्र॒दाः सु॒-
भ॒गा॒स्तेषु॑ रा॒यः ॥ ८ ॥ वि॒स॒र्मा॒णं कृ॑णु॒हि वि॒त्त॒मेषां॑ ये भुं॒जते॑
अ॒पृ॒ण॑न्तो न उ॒क्थैः । अ॒प॒व॒तान्प्र॑स॒वे वा॒वृ॒धा॒नान्ब्र॑ह्म॒द्विषः॑
सू॒र्या॑द्याव॒यस्व ॥ ९ ॥ य ओ॒ह॑ते र॒क्षसो॑ दे॒ववी॑ताव॒च॒क्रेभि॑स्तं
म॒रु॒तो नि॑ या॒त । यो वः॑ श॒मी श॑श॒मान॒स्य नि॑दा॒तु॒च्छ्या॒-
न्का॒मा॒न्कर॑ते सि॒ध्वि॒दानः॑ ॥ १० ॥ १८ ॥ तमु॑ ष्टु॒हि यः स्वि॒षुः
सु॒ध॒न्वा यो वि॒श्वस्य॑ क्ष॒यति॑ भेष॒जस्य॑ । य॒ष्ट्वा म॒हे सौ॑म॒नसा॑य
रु॒द्रं नमो॑भि॒र्दे॒वम॑सु॒रं दु॒वस्य॑ ॥ ११ ॥ द॒मू॒नसो॑ अ॒पसो॑ ये सु॒हस्ता॑
वृ॒ष्णः प॒त्नीर्न॒द्यो वि॒भ्वत॑ष्टाः । सर॑स्वती बृ॒हद्बि॒वोत॑ रा॒का द॑-
श॒स्यंती॑र्व॒रि॒यस्य॑न्तु शु॒भ्राः ॥ १२ ॥ प्र सू॑ म॒हे सु॑श॒रणा॑य मे॒धां
गि॒रं भ॑रे न॒व्यसी॑ जा॒यमा॑नां । य आ॒ह॒ना दु॑हितुर्व॒क्षणा॑सु रू॒पा
मि॒ना॒नो अ॒कृ॒णोदि॑दं नः ॥ १३ ॥ प्र सु॑ष्टु॒तिः स्त॒नय॑तं रु॒वंत॑मि॒-
ळ॒स्पतिं॑ ज॒रित॑र्नू॒नम॑श्याः । यो अ॒ब्दि॒माँ उ॑द॒नि॒माँ इ॒यति॑ प्र वि॒-
द्यु॒ता रो॑द॒सी उ॒क्ष॒मा॒णः ॥ १४ ॥ ए॒ष स्तो॒मो मा॑रु॒तं श॒र्धो अ॒च्छा
रु॒द्रस्य॑ सू॒नूँर्यै॑व॒नूँरु॑द॒श्याः । का॒मो रा॒ये ह॑वते मा स्व॒स्त्युप॑ स्तु॒हि
पृ॒षद॑श्वाँ अ॒यासः॑ ॥ १५ ॥ प्रै॒ष स्तो॒मः पृ॒थि॒वीम॑न्तरि॒क्षं व॒न॒स्पती॑-
रो॒षधी॑ रा॒ये अ॒श्याः । दे॒वोदे॑वः सु॒हवो॑ भू॒तु म॒ह्यं मा॑ नो मा॒ता पृ॑-

अ० ४. अ० २. व० १९.] ॥ ३३६ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४२.

ज्ञियांनां ॥४॥ देवः भगः सविता रायः अंशः इंद्रः वृचस्यं संऽजितः
धनानां ऋभुक्षाः वाजः उत वा पुंऽधिः अवेतु नः अमृतासः तु-
रासः ॥५॥ १७॥ मरुत्वतः अप्रतिऽइतस्य जिष्णोः अजूर्यतः प्रब्रवाम
कृतानि न ते पूर्वे मघऽवन् न अपरासः न वीर्यं नूतनः कः च न
आप ॥६॥ उप स्तुहि प्रथमं रत्नऽधेयं बृहस्पतिं सनितारं धनानां
यः शंसते स्तुवते शंऽभविष्टः पुरुऽवसुः आऽगमत् जोहुवानं ॥७॥
तव जतिऽभिः सचमानाः अरिष्टाः बृहस्पते मघऽवानः सुऽवी-
राः ये अश्वऽदाः उत वा संति गोऽदाः ये वस्त्रऽदाः सुऽभगाः तेषु
रायः ॥८॥ विऽसर्माणं कृणुहि विन्नं एषां ये भुंजते अपूरुणतः नः उ-
क्थैः अपऽवतान प्रऽसवे ववृधानान् ब्रह्मऽद्विषः सूर्यात् यवयस्व
॥९॥ यः ओहते रक्षसः देवऽवीतौ अचक्रेभिः तं मरुतः नि यात
यः वः शमीं शशमानस्य निंदात् तुच्छान् कामान् करते सि-
स्विदानः ॥१०॥ १८॥ तं ऊं स्तुहि यः सुऽइषुः सुऽधन्वा यः विश्वस्य
क्षयति भेषजस्य यस्त्वं महे सौमनसाय रुद्रं नमःऽभिः देवं असुरं
दुवस्य ॥११॥ दर्मूनसः अपसः ये सुऽहस्ताः वृष्णः पत्नीः नद्यः वि-
भ्वऽतृष्टाः सरस्वती बृहत्ऽदिवा उत राका दशस्यंतीः वरिवस्यंतु
शुभाः ॥१२॥ प्र सु महे सुऽशरणाय मेधां गिरं भरे नव्यं सी जायमा-
नां यः आहनाः दुहितुः वक्षणां सु रूपा मिनानः अकृणोत् इदं नः
॥१३॥ प्र सुऽस्तुतिः स्तनयंतं रुवंतं इळः पतिं जरितः नूनं अश्याः
यः अष्टिऽमान् उदनिऽमान् इयति प्र विऽद्युता रोदसी उक्ष-
माणः ॥१४॥ एषः स्तोमः मारुतं शर्धेः अच्छं रुद्रस्य सूनून युवन्पून
उत् अश्याः कामः राये हवते मा स्वस्ति उप स्तुहि पृषत्ऽअश्वान्
अयासः ॥१५॥ प्र एषः स्तोमः पृथिवी अंतरिक्षं वनस्पतीन् ओ-
षधीः राये अश्याः देवऽदेवः सुऽहवः भूतु मर्त्यं मा नः माता पृ-

अ० ४. अ० २. व० २१.] ॥ ३३७ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४३.

थि॒वी दु॒र्म॒तौ धा॒त ॥१६॥ उ॒रौ दे॒वा अ॒नि॒वा॒धे स्या॒म ॥१७॥
स॒म॒श्वि॒नो॒र॒व॒सा नू॒त॒ने॒न म॒यो॒भु॒वा सु॒प्र॒णी॒ती ग॒मे॒म । आ नो
र॒यिं व॒ह॒त॒मो॒त वी॒रा॒ना वि॒श्वान्य॒मृ॒ता सौ॒भ॒गा॒नि ॥१८॥१९॥

397

॥ ४३ ॥ १-१७ अत्रिः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-१५. १७ त्रिष्टुप् । १६ एकपदा ॥

॥४३॥ आ धे॒न॒वः प॒य॒सा तू॒र्य॑र्यथा अ॒म॒र्ध॒ती॒रुप॑ नो य॒न्तु
म॒ध्वा । म॒हो रा॒ये बृ॒ह॒तीः स॒प्र वि॒प्रो म॒यो॒भु॒वो ज॒रि॒ता जो॒ह॒-
वी॒ति ॥१॥ आ सु॒ष्टु॒ती न॒म॒सा वर्त॑य॒ध्ये द्या॒वा वा॒जा॒य पृ॒थि॒वी
अ॒मृ॒ध्रे । पि॒ता मा॒ता म॒धु॒व॒चाः सु॒ह॒स्ता भे॒भ॒रे नो य॒श॒सा-
व॒वि॒ष्टां ॥२॥ अ॒ध्व॒र्य॒वश्च॑कृ॒वांसो॒ म॒धू॒नि प्र वा॒य॒वे भ॒रत॑ चा॒रु
शु॒क्रं । हो॒ते॒व नः॑ प्रथ॒मः पा॒ह्य॒स्य दे॒व म॒ध्वो र॒रि॒मा ते म॒दा॒य
॥३॥ द॒श क्षि॒पो य॒ज॒ते बा॒हू अ॒द्रिं सो॒म॒स्य या श॑मि॒तारा॑
सु॒ह॒स्ता । म॒ध्वो र॒सं सु॒ग॒भ॒स्ति॒र्गि॒रि॒ष्टां च॒नि॒श्च॒द॒हु॒दु॒हे शु॒क्र॒मं॒शुः
॥४॥ अ॒सा॒वि ते जु॒जु॒षा॒णाय॑ सो॒मः क्र॒त्वे द॒क्षा॒य बृ॒ह॒ते म॒दा॒य ।
ह॒री रथे॑ सु॒धुरा॒ योगे॑ अ॒र्वा॒गि॒द्रं प्रि॒या कृ॒णु॒हि हू॒य॒मा॒नः
॥५॥२०॥ आ नो म॒ही॒म॒र॒म॒तिं स॒जो॒षा यां दे॒वी न॒म॒सा रा॒-
त॒ह॒व्यां । म॒धो॒र्म॒दा॒य बृ॒ह॒ती॒मृ॒त॒ज्ञा॒मा॒ये वह॑ प॒थि॒भिर्दि॒व॒यानैः
॥६॥ अ॒ज॒न्ति॒ यं प्र॒थ॒य॒न्तो न वि॒प्रा व॒पा॒व॒न्तं ना॒यि॒ना त॒प॒न्तः ।
पि॒तुर्न पु॒त्र उ॒प॒सि॒ प्रे॒ष्ट आ घ॒र्मो अ॒ग्नि॒मृ॒त॒य॒ज्ञ॒सा॒दि ॥७॥ अ॒-
च्छा म॒ही बृ॒ह॒ती श॒न्त॒मा गी॒र्द॒तो न ग॑त्व॒श्वि॒ना हु॒व॒ध्वै । म॒यो॒-
भु॒वा स॒रथा॑ या॒त॒म॒र्वा॒ग्ग॒न्तं नि॒धिं धु॒र॒मा॒णिर्न ना॒भि ॥८॥ प्र
त॒व्य॒सो न॒म॒उ॒क्तिं तु॒र॒स्या॒हं पू॒ष्ण उ॒त वा॒यो॒र॒दि॒क्षि । या रा॒ध॒-
सा चो॒दि॒तारा॑ म॒ती॒नां या वा॒ज॒स्य द्र॒वि॒णो॒दा उ॒त त्म॒न ॥९॥
आ ना॒म॒भि॒र्म॒रु॒तो व॒क्षि वि॒श्वाना॑ रू॒पे॒भिर्जा॒त॒वे॒दो हु॒वा॒नः ।

अ० ४. अ० २. व० २९.]   ॥ ३३७ ॥   [म० ५. अ० ३. सू० ४३.

थि॒वी दुः॑ऽम॒तौ धा॒त् ॥ १६ ॥ उ॒रौ दे॒वाः अ॒नि॒ऽबा॒धे स्या॒म ॥ १७ ॥
सं अ॒श्वि॒नोः अ॒व॒सा नू॒त॒ने॒न म॒यः॑ऽभु॒वा सु॑ऽप्र॒नी॒ती ग॒मे॒म आ॒नः
र॒यिं व॒ह॒तं आ उ॒त वी॒रान॒ आ वि॒श्वानि॒ अ॒मृता॒ सौभ॑गानि
॥ १८ ॥ १९ ॥

॥ ४३ ॥ आ धे॒नवः॑ प॒यसा॒ तू॒र्णि॑ऽअ॒र्थाः अ॒म॒र्ध॒तीः उ॒प नः॑ य॒न्तु
म॒ध्वा म॒हः ए॒ये बृ॒ह॒तीः स॒प्त वि॒प्रः म॒यः॑ऽभु॒वः ज॒रि॒ता जो॒ह॒वी॒ति
॥ १ ॥ आ सु॑ऽस्तु॒ती न॒म॒सा व॒र्त॒य॒ध्वै द्या॒वा वा॒जाय॑ पृथि॒वी अ॒मृ॒ध्रे
पि॒ता मा॒ता म॒धुऽव॒चाः सु॑ऽह॒स्ता भ॒रेऽभ॒रे नः॑ य॒श॒सौ अ॒वि॒ष्टां
॥ २ ॥ अ॒ध्व॒र्य॒वः च॒कृऽवा॑सः म॒धूनि॒ प्र वा॒यवे॑ भ॒रत॒ चारु॑ शु॒क्रं हो॒
ता॑ऽइ॒व नः॑ प्र॒थ॒मः पा॒हि अ॒स्य दे॒व म॒ध्वः र॒रि॒म ते॒ मदा॑य ॥ ३ ॥ द॒श
क्षि॒पः युं॒ज॒ते बा॒हू अ॒द्रिं सो॒म॒स्य या श॒मि॒तारा॑ सु॑ऽह॒स्ता म॒ध्वः
र॒सं सु॑ऽग॒भ॒स्तिः गि॒रि॒ऽस्थां च॒नि॒श्च॒दत् दु॒दुहे॑ शु॒क्रं अं॒शुः ॥ ४ ॥
अ॒सा॒वि ते॒ जु॒जुषा॒णाय॑ सो॒मः ऋ॒ते द॒क्षाय॑ बृ॒ह॒ते मदा॑य ह॒री रथे॑
सु॑ऽधु॒रा यो॒गे अ॒र्वाक् इ॒न्द्रं प्रि॒या कृ॒णु॒हि हू॒य॒मानः ॥ ५ ॥ २० ॥ आ नः॑
म॒ही अ॒र॒म॒तिं स॒ऽजोषाः॑ यां दे॒वी न॒म॒सा रा॒तऽह॑व्यां म॒धोः मदा॑य
बृ॒ह॒ती ऋ॒तऽज्ञां॑ आ अ॒ग्ने व॒ह प॒थि॑ऽभिः दे॒वऽया॒नैः ॥ ६ ॥ अं॒ज॒न्ति
यं प्र॒थ॒य॒न्तः न वि॒प्राः व॒पाऽवै॑त न अ॒ग्निना॑ त॒प॒न्तः पि॒तुः न पु॒त्रः
उ॒प॒सि प्रे॒ष्ठः आ घ॒र्मः अ॒ग्निं ऋ॒त॒य॒न् अ॒सा॒दि ॥ ७ ॥ अ॒च्छं म॒ही वृ॒
ह॒ती शं॑ऽत॒मा गीः दू॒तः न ग॑न्तु अ॒श्वि॒ना हु॒व॒र्धं म॒यः॑ऽभु॒वा स॒ऽरथा॑
आ या॒तं अ॒र्वाक् ग॑न्तं नि॒ऽधि धु॒रं आ॒णिः न ना॑भि ॥ ८ ॥ प्र त॒व्य॒सः
न॒मः॑ऽउ॒क्तिं त॒ुर॒स्य अ॒हं पू॒षणः॑ उ॒त वा॒योः अ॒दि॒क्षि या रा॒ध॒मा
चो॒दि॒तारा॑ म॒ती॒नां या वा॒ज॒स्य द्र॒वि॒णः॑ऽदौ उ॒त त्म॑न ॥ ९ ॥ आ
ना॒म॑ऽभिः म॒रुतः॑ व॒क्षि वि॒श्वानि॒ आ रू॒पे॒भिः जा॒तऽवे॑दः हु॒वानः॑

यज्ञं गिरो जरितुः सुष्टुतिं च विश्वे गंत मरुतो विश्वं जती
॥१०॥२१॥ आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा सरस्वती यजता गंतु
यज्ञं । हवँ देवी जुजुषाणा घृताचीं शग्मां नो वाचमुशती शृ-
णोतु ॥११॥ आ वेधसं नीलपृष्ठं बृहंतं बृहस्पतिं सदर्ने सादयध्वं ।
सादद्योनिं दम आ दीं दिवांसं हिरण्यवर्णमरुषं संपेम ॥१२॥ आ
धर्णसिर्बृहद्विद्वो रराणो विश्वेभिर्गीत्वोमभिर्हुवानः । मा वसान
ओषधीरमृधस्त्रिधातुशृंगो वृषभो वयोधाः ॥१३॥ मातुष्यदे प-
रमे शुक्र आयोर्विपन्यवो रास्पिरासो अगमन् । सुशेव्यं नमसारा-
तहव्याः शिशुं मृजंत्यायवो न वासे ॥१४॥ बृहद्वयो बृहते तुभ्य-
मग्ने धियाजुरो मिथुनासः सचंत । देवोदेवः सुहवो भूतु मह्यं मा
नो माता पृथिवी दुर्मती धात ॥१५॥ उरौ देवा अनिवाधे स्याम
॥१६॥ समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा सुप्रणीती गमेम । आ
नो रयिं बृहतमोत वीराना विश्वान्यमृता सौभंगानि ॥१७॥२२॥

398
॥ ४४ ॥ १-१५ अवत्सारः काश्यप अन्ये च ऋषयो दृष्टक्षिणाः ॥ विश्वे देवाः ॥
१-१३ जगती । १४. १५. चिष्टप ॥

॥४४॥ तं प्रत्नथा पूर्वथा विश्वथेमथा ज्येष्ठतातिं बर्हिषदं
स्वर्विदं । प्रतीचीनं वृजनं दोहसे गिराशुं जयंतमनु यासु
वर्धसे ॥१॥ श्रिये सुदृशीरुपरस्य याः स्वर्विरोचमानः ककु-
भामचोदते । सुगोपा असि न दभाय सुक्रतो परो मा-
याभिर्जुत आस नाम ते ॥२॥ अत्यं हविः सचते सच्च धातु
चारिष्टगातुः स होता सहोभरिः । प्रसर्षाणो अनु बर्हिर्वृषा
शिशुर्मध्ये युवाजरो विसुहा हितः ॥३॥ प्र व एते सुयुजो
यामन्निष्टये नीचीरमुषै यम्यं चृतावृधः । सुयंतुभिः सर्व-
शसैरभीशुभिः क्रिविर्नामानि प्रवणे मुषायति ॥४॥ सं-

अ० ४. अ० २. व० २३.] ॥ ३३८ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४४.

य॒ज्ञं गि॒रः ज॒रितुः सु॒ऽस्तुतिं च॒ विश्वे॑ ग॒न्त॒ म॒रुतः॒ विश्वे॑ ऊ॒ती ॥ १० ॥ २१ ॥
आ नः दि॒वः बृ॒ह॒तः प॒र्व॒तात् आ सर॑स्वती य॒ज॒ता ग॒न्तु य॒ज्ञं ह॒वै
दे॒वी जु॒जुषा॒णा घृ॒ताचीं श॒ग्मां नः॒ वाचं॑ उ॒श॒ती शृ॒णो॒तु ॥ ११ ॥ आ
वे॒ध॒सं नी॒लं ऽपृ॒ष्ठं बृ॒ह॒तं बृ॒ह॒स्पतिं॑ स॒द॒ने सा॒द॒य॒ध्वं सा॒द॒त॒ऽयोनिं॑
द॒मे आ दी॒दि॒ऽवांसं॑ हि॒र॒ण्य॒ऽव॒र्णं अ॒रु॒षं स॒पे॒म ॥ १२ ॥ आ ध॒र्णे॒सिः
बृ॒ह॒त॒ऽदि॒वः रा॒णः वि॒श्वे॒भिः ग॒न्तु॒ ओम॑ऽभिः हु॒वा॒नः माः व॒सानः
ओष॑धीः अ॒मृ॒धः चि॒धातुं॑ ऽशृ॒गः वृ॒ष॒भः व॒यः ऽधाः ॥ १३ ॥ मा॒तुः प॒दे
प॒र॒मे श्रु॒क्ने आ॒योः वि॒प॒न्य॒वः रा॒स्मि॒रा॒सः अ॒ग॒म॒न् सु॒ऽशे॒व्यं न॒म॒सा
रा॒त॒ऽह॒व्याः शि॒शुं मृ॒ज॒न्ति॒ आ॒य॒वः न वा॒से ॥ १४ ॥ बृ॒ह॒त॒ व॒यः बृ॒ह॒ते
तु॒भ्यं अ॒ग्ने धि॒या॒ऽजु॒रः मि॒थु॒ना॒सः स॒च॒न्त॒ दे॒वः ऽदे॒वः सु॒ऽह॒वः भू॒तु
म॒ह्यं मा नः॒ मा॒ता पृ॒थि॒वी दुः॒ऽम॒तौ धा॒त ॥ १५ ॥ उ॒रौ दे॒वाः अ॒नि॒
ऽबा॒धे स्या॒म ॥ १६ ॥ सं अ॒श्वि॒नोः अ॒व॒सा नू॒त॒नेन॑ म॒यः ऽभु॒वा सु॒
ऽप्र॒नी॒ती ग॒मे॒म आ नः॒ र॒यिं व॒ह॒तं आ उ॒त वी॒रान् आ वि॒श्वानि॑
अ॒मृ॒ता सौ॒भ॒गानि ॥ १७ ॥ २२ ॥

॥ ४४ ॥ तं प्र॒त्न॒ऽथा पूर्॒व॒ऽथा वि॒श्व॒ऽथा इ॒म॒ऽथा ज्ये॒ष्ठ॒ऽता॒तिं व॒
हि॒ऽस॒द॒स्वः ऽवि॒द॒प्र॒ती॒ची॒नं वृ॒ज॒नं दो॒ह॒से गि॒रा आशुं॑ ज॒य॒तं अ॒नु
या॒सु व॒र्ध॒से ॥ १ ॥ श्रि॒गे सु॒ऽदृ॒शीः उ॒प॒र॒स्य याः स्वः॑ वि॒ऽरोच॑मानः
क॒कु॒भा अ॒चो॒द॒ते सु॒ऽगो॒पाः अ॒सि॒न॒द॒भा॒य सु॒ऽक्र॒तो॒ परः॑ मा॒या
भिः ऋ॒ते आ॒स॒ नाम॑ ते ॥ २ ॥ अ॒त्यं ह॒विः स॒च॒ते स॒त् च॒ धा॒तुं च॒
अ॒रि॒ष्ट॒ऽगा॒तुः सः हो॒ता स॒हः ऽभ॒रिः प्र॒ऽस॒स्री॒णः अ॒नु व॒हिः वृ॒षा
शि॒शुः म॒ध्ये यु॒वा अ॒जरः॑ वि॒ऽसु॒हा हि॒तः ॥ ३ ॥ प्र॒ वः ए॒ते सु॒ऽयु॒जः
या॒म॒न् इ॒ष्टये॑ नी॒चीः अ॒मु॒ष्मै य॒म्यः ऋ॒त॒ऽवृ॒धः सु॒य॒न्तु॑ ऽभिः स॒र्व
ऽश॒सैः अ॒भी॒शुं ऽभिः॑ क्रि॒विः ना॒मानि॑ प्र॒व॒णे मु॒षा॒य॒ति ॥ ४ ॥ सं॒

अ० ४. अ० २. व० २५.] ॥ ३३९ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४४.

ज॒र्भुरा॒णस्त॒रुभिः सु॒ते॒गृभं व॒या॒कि॒नं चि॒त्त॒ग॒र्भासु सु॒स्वरुः ।
 धा॒र॒वा॒केष्वृ॒जुगा॒थ शो॒भ॒से व॒र्ध॒स्व प॒त्नीर॒भि जी॒वो अ॒ध्व॒रे
 ॥५॥२३॥ या॒दृगे॒व द॒दृशे ता॒दृगु॒च्यते सं छा॒यया द॒धिरे सि॒ध्र-
 या॒प्स्वा । म॒हीम॒स्मभ्य॑मु॒रुषामु॒रु ज॒यो बृ॒हत्सु॒वीर॒मन॑प॒च्युतं
 सहः ॥ ६ ॥ वे॒त्य॒पु॒र्ज॒नि॒वान्वा अ॒ति स्पृ॒धः स॒मर्य॑ता म॒नसा
 सूर्यः क॒विः । घ्नं॒सं रक्ष॑तं परि वि॒श्वतो॒ गय॑म॒स्माकं श॒र्म व॒नव॒-
 त्स्वाव॑सुः ॥ ७ ॥ ज्या॒यास॑म॒स्य य॒तुन॑स्य के॒तुन॑ ऋ॒षिस्त्वरं॑ च॒रति॒
 यासु॑ नाम ते । या॒दृश्मि॒न्धा॒यि त॑म॒प॒स्यया॑ वि॒द्व उ॒ स्वयं
 वह॑ते सो अ॒रं कर॑त् ॥ ८ ॥ स॒मु॒द्र॒मा॒सा॒मव॑ त॒स्ये अ॒यि॒मा न
 रि॒ष्यति॒ स॒र्वनं॑ यस्मि॒न्नाय॑ता । अ॒चा न हा॒दि ऋ॒व॒णस्य॑ रे॒जते॒
 य॒त्रा म॒तिर्वि॒द्यते॑ पू॒त॒ब॒धनी ॥ ९ ॥ स हि क्षु॒त्रस्य॑ म॒न॒सस्य॑
 चि॒त्ति॒भिरे॒वाव॑दस्य॒ यज॑तस्य॒ सधेः॑ । अ॒व॒त्सा॒रस्य॑ स्पृ॒णवाम॑
 र॒ख॒भिः श॒वि॒ष्टं वा॒जं वि॒दुषा॑ चि॒दर्थी ॥ १० ॥ २४ ॥ श्ये॒न आ॒-
 सा॒मदि॑तिः क॒ष्ट्यो॒ऽम॒दो वि॒श्ववा॑रस्य॒ यज॑तस्य॒ मा॒यिनः॑ ।
 स॒म॒न्यम॑न्यम॒र्थय॑त्ये॒तवे॑ वि॒दुर्वि॒षाणं॑ परि॒पान॑म॒न्ति ते ॥ ११ ॥
 स॒दा॒पू॒णो य॑ज॒तो वि॒ द्विषो॑ व॒धी॒द्वाहु॑वृ॒क्तः श्रु॑त॒वित्त॑यो वः
 स॒चा । उ॒भा स व॒रा प्र॒त्येति॑ भा॒ति च॒ यदो॑ ग॒णं भ॑ज॒ते
 सु॒प्र॒याव॑भिः ॥ १२ ॥ सु॒तं॒भरो॑ यज॒मान॑स्य॒ सत्य॑ति॒र्वि॒श्वासा॑मू॒धः
 स धि॒यामु॑द॒चनः॑ । भ॒र॒द्धेनू॑ र॒सव॑च्छि॒श्रिये॑ प॒योऽनु॑ब्रुवा॒णो
 अ॒ध्येति॒ न स्व॑प॒न ॥ १३ ॥ यो जा॒गार॒ तमृ॑चः का॒मय॑न्ते॒ यो
 जा॒गार॒ तमु॑ सा॒मानि॑ य॒न्ति । यो जा॒गार॒ तम॑यं सोमं आ॒ह
 त॒वा॒हम॑स्मि स॒ख्ये न्यो॑काः ॥ १४ ॥ अ॒ग्नि॒जा॒गार॒ तमृ॑चः का॒-
 म॑य॒न्तेऽग्नि॒जा॒गार॒ तमु॑ सा॒मानि॑ य॒न्ति । अ॒ग्नि॒जा॒गार॒ तम॑यं
 सोमं आ॒ह त॒वा॒हम॑स्मि स॒ख्ये न्यो॑काः ॥ १५ ॥ २५ ॥ ३ ॥

अ० ४. अ० २. व० २५.] ॥ ३३९ ॥ [म० ५. अ० ३. सू० ४४.

ऽजर्भुराणः तर्हऽभिः सुतेऽगृभं वया किनं चित्तऽगर्भासु सुऽस्वरुः
 धारऽवाकेषु ऋजुऽगाथ शोभसे वर्धस्व पत्नीः अभि जीवः अ-
 ध्वरे ॥ ५ ॥ २३ ॥ याहक् एव ददृशे ताहक् उच्यते सं ह्यायया दधिरे
 सिधया अपऽसु आ मही अस्मभ्यं उरुऽसां उरु जयः बृहत सु-
 ऽवीरं अनपऽच्युतं सहः ॥ ६ ॥ वेति अयुः जनिऽवान् वै अति स्पृधः
 सऽमर्यता मनसा सूर्यः कविः घंसं रक्षतं परि विश्वतः गयं अस्मा-
 कं शर्म वनवत् स्वऽवसुः ॥ ७ ॥ ज्यायांसं अस्य यतुनस्य केतुना
 ऋषिऽस्वरं चरति यासु नाम ते याहश्मिन् धायि तं अपस्यया
 विदत् यः जुं स्वयं वहते सः अरं करत् ॥ ८ ॥ समुद्रं आसां अवतस्ये
 अपिमा न रिष्यति सर्वनं यस्मिन् आऽयता अच न हार्दि ऋव-
 णस्य रेजते यच मतिः विद्यते पूतऽबंधनी ॥ ९ ॥ सः हि क्षुचस्य
 मनसस्य चित्तिऽभिः एवऽवदस्य यजतस्य सधेः अवऽत्सारस्य
 स्पृणवाम रण्वऽभिः शविष्ठं वाजं विदुषा चित् अर्थी ॥ १० ॥ २४ ॥
 श्येनः आसां अदितिः कक्ष्यः मदः विश्वऽवारस्य यजतस्य मा-
 यिनः सं अन्यंऽअन्यं अर्थयन्ति एतवे विदुः विऽसानं परिऽपानं
 अंति ते ॥ ११ ॥ सदाऽपृणः यजतः वि द्विषः वधीत् बाहुऽवृक्तः
 श्रुतऽवित् तयैः वः सचा उभा सः वरां प्रति एति भाति च यत् ई-
 गणं भजते सुप्रयावऽभिः ॥ १२ ॥ सुतंऽभरः यजमानस्य सतऽपतिः
 विश्वासां ऊधः सः धियां उत्ऽअंचनः भरत धेनुः रसऽवत् शिथिये
 पयः अनुऽब्रुवाणः अधि एति न स्वपन् ॥ १३ ॥ यः जागारतं ऋचः
 कामयन्ते यः जागारतं जुं सामानि यन्ति यः जागारतं अयं सोमः
 आह तव अहं अस्मि सख्ये निऽओकाः ॥ १४ ॥ अग्निः जागारतं
 ऋचः कामयन्ते अग्निः जागारतं जुं सामानि यन्ति अग्निः जागार-
 तं अयं सोमः आह तव अहं अस्मि सख्ये निऽओकाः ॥ १५ ॥ २५ ॥ ३ ॥

३९९ ॥ ४५ ॥ १-११ सदापूरा आत्रेयः ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥४५॥ वि॒दा दि॒वो वि॒ष्वन्न॒द्रिमु॒क्थैरा॒यत्या उ॒षसो अ॒र्चिनो
गुः । अ॒पावृ॒त व्र॒जिनी॒रुस्व॒र्गाद्वि दुरो॒ मानु॒षीर्दे॒व आवः ॥१॥
वि सूर्यो अ॒मतिं न श्रियं सा॒दोर्वा॒ज्रवा मा॒ता जा॒नती गा॒त ।
धन्व॑र्ण॒सो न॒द्यः खा॒दोअ॒र्णाः स्थू॒र्णेव सु॒मिता द॑ह॒त द्यौः
॥२॥ अ॒स्मा उ॒क्थाय॒ पर्व॑तस्य॒ गर्भो म॒हीनां ज॒नुषे पू॒र्याय ।
वि पर्व॑तो जिही॒त साध॑त द्यौरा॒विवा॑स॒न्तो द॑स॒यन्त॒ भूमं ॥३॥
सू॒क्तेभि॑र्वो व॒चोभि॑र्दे॒वजु॑ष्टैरि॒न्द्रा न्व॑मी अ॒वसे हु॒वधै । उ॒-
क्थेभि॑र्हि ष्मा क॒वयः सु॒यज्ञा आ॒विवा॑स॒न्तो म॒रुतो॒ यज॑ति
॥४॥ एतो न्व॑द्य सु॒ध्योऽभ॑वाम॒ प्र दु॒च्छुना॑ मि॒नवामा॒-
वरी॑यः । आ॒रे द्वे॒षांसि स॒नुत॑र्द॒धामा॑याम॒ प्रांचो॒ यज॑मानमच्छ
॥५॥२६॥ एता॒ धियं कृ॑ण्वामा सखा॒योऽप॒ या मा॒तां ऋ॒-
णुत॒ व्रजं गोः । यया॒ मनु॑र्विशिशि॒प्रं जि॒गाय॒ यया व॒णिग्वं॒-
कुरा॑पा॒ पुरी॑षं ॥६॥ अ॒नू॒नो॒द॒व ह॑स्त॒यतो अ॒द्रिर्वा॒र्चन्ये॒न द॑श
मा॒सो न॑व॒ग्वाः । ऋ॒तं य॒ती स॒रमा गा अ॑वि॒न्द्वि॒श्वानि
स॒त्यांगि॑राश्चकार ॥७॥ विश्वे अ॒स्या व्यु॑षि माहि॒नायाः सं
य॒ज्ञोभि॑रंगि॒रसो न॑व॒न्त । उत्स॑ आ॒सां पर॑मे स॒धस्य॑ ऋ॒तस्य॑
प॒था स॒रमा वि॒द्वाः ॥८॥ आ सूर्यो यातु स॒प्राश्चः क्षे॒वं यद॑-
स्योर्वि॒या दी॑र्घया॒थे । र॒घुः श्ये॒नः प॑तय॒दधो अ॒च्छा यु॒वा
क॒र्विदी॑दय॒ज्ञोषु ग॑च्छन् ॥९॥ आ सूर्यो अ॒रुह॑च्छु॒क्रम॑णोऽयु॒क्त
य॒ज्ञरि॑तो वी॒तपृ॑ष्ठाः । उ॒ज्ञा न ना॑वमन॒यन्त॒ धीरा आ॑श्रु॒ण्वती॒-
रापो अ॒र्वाग॑तिष्ठन् ॥१०॥ धियं वो अ॒प्सु द॑धिषे स्व॒र्षा
यया॑त॒र॒न्द॑श मा॒सो न॑व॒ग्वाः । अ॒या धि॒या स्या॑म दे॒वगो॑पा
अ॒या धि॒या तु॑तु॒र्यामा॑त्यंहः ॥११॥ २७ ॥

अ० ४. अ० २. व० २७.] ॥ ३४० ॥ [म० ५. अ० ४. सू० ४५.

॥४५॥ वि॒दाः दि॒वः वि॒ऽस्य॒न अ॒द्रि उ॒क्थैः आ॒ऽय॒त्याः उ॒षसः
अ॒र्चि॒नः गुः अ॒प अ॒वृ॒त व्र॒जिनीः॑ उ॒त् स्वः॑ गा॒त् वि दुः॑ मा॒नुषीः
दे॒वः आ॒वः० ॥१॥ वि॒सूर्यैः अ॒म॒र्ति॒न श्रि॒यं सा॒त् आ ऊ॒र्वा॒त् ग॒वा
मा॒ता जा॒न॒ती गा॒त् ध॒न्वऽअ॒र्ण॒सः न॒द्यः खा॒दऽअ॒र्णाः स्थू॒णा-
ऽइ॒व सु॒ऽमि॒ता ह॒ह॒त् द्यौः ॥२॥ अ॒स्मै उ॒क्थाय॑ प॒र्व॒तस्य॑ ग॒र्भः
म॒हीना॑ ज॒नुषे॑ पू॒र्याय॑ वि प॒र्व॒तः जि॒ही॒त सा॒ध॒त द्यौः आ॒ऽवि॒-
वा॒स॒न्तः द॒स॒य॒न्त॒ भू॒म ॥३॥ सु॒ऽउ॒क्तेभिः॑ वः व॒चःऽभिः॑ दे॒वऽजुष्टैः
इ॒न्द्रा नु अ॒मी अ॒व॒से हु॒व॒धै उ॒क्थेभिः॑ हि स्म॒ क॒वयः॑ सु॒ऽय॒ज्ञाः
आ॒ऽवि॒वा॒स॒न्तः म॒रु॒तः य॒ज॒ति ॥४॥ ए॒तो नु अ॒द्य सु॒ऽध्यः॑ भ॒वा॒म
प्र॒दु॒च्छु॒नाः मि॒न॒वा॒म व॒री॒यः आ॒रे व॒ेषा॑सि स॒नु॒तः द॒धा॒म अ॒या॒म
प्रा॒चः य॒ज॒मा॒नं अ॒च्छ ॥५॥ २६॥ आ इ॒त् धि॒यं कृ॒ण॒वा॒म स॒खा॒यः
अ॒प या मा॒ता अ॒णु॒त व्र॒जं गोः॑ य॒या म॒नुः वि॒शिऽशि॒प्रं जि॒गा॒य
य॒या व॒णि॒क् व॒कुः आ॒प पु॒री॒षं ॥६॥ अ॒नू॒नो॒त् अ॒व ह॒स्तऽय॒तः
अ॒द्रिः आ॒र्च॒न ये॒न द॒श मा॒सः न॒वऽग॒वाः अ॒तं य॒ती स॒र॒मा गाः
अ॒वि॒द॒त् वि॒श्वानि॑ स॒त्या अंगि॑राः च॒का॒त् ॥७॥ वि॒श्वे अ॒स्याः
वि॒ऽउ॒षि मा॒हि॒ना॒याः सं य॒त् गो॒भिः अंगि॑र॒सः न॒व॒न्त उ॒त्सः॑ आ॒-
सा॒ प॒र॒मे स॒धऽस्ये॑ अ॒त॒स्य॑ प॒था स॒र॒मा वि॒द॒त् गाः ॥८॥ आ सूर्यैः
या॒तु स॒प्रऽअ॒श्वः क्षे॒त्रं य॒त् अ॒स्य उ॒र्वि॒या दी॒र्घऽया॒थे र॒घुः श्ये॒नः
प॒त॒य॒त् अ॒धः अ॒च्छ यु॒वा क॒विः दी॒द॒य॒त् गो॒षु ग॒च्छ॒न् ॥९॥ आ
सूर्यैः अ॒रु॒ह॒त् शु॒क्रं अ॒र्णैः अ॒यु॒क्त य॒त् ह॒रि॒तः वी॒तऽपृ॒ष्ठाः उ॒द्गा न
ना॒व अ॒न॒य॒न्त॒ धी॒राः आ॒ऽश्रू॒ण॒व॒तीः आ॒पः अ॒र्वा॒क् अ॒ति॒ष्ठ॒न् ॥१०॥
धि॒यं वः॑ अ॒प्ऽसु द॒धि॒षे स्वः॑ऽसां य॒या अ॒त॒र॒न् द॒श मा॒सः न॒व-
ऽग॒वाः अ॒या धि॒या स्या॒म दे॒वऽगो॑पाः अ॒या धि॒या तु॒तु॒र्या॒म अ॒-
ति॑ अ॒हः ॥ ११ ॥ २७ ॥

400

॥ ४६ ॥ १-८ प्रतिचित्र आत्रेयः ॥ १-६ विश्वे देवाः । ७. ८ देवपत्न्यः ॥ १. ३-७ जगती । २. ८ चिष्टुप् ॥

॥ ४६ ॥ हयो न विद्वाँ अयुजि स्वयं धुरितां वहामि प्रतरणी-
मवस्युव । नास्या वशिम विमुचं नावृतं पुनर्विद्वान्पथः पुरएत
चृजु नैषति ॥ १ ॥ अम इन्द्र वरुण मित्र देवाः शर्धः प्रयंत मारुतोत
विष्णो । उभा नासत्या रुद्रो अध माः पूषा भगः सरस्वती जुषंत
॥ २ ॥ इन्द्राग्नी मित्रावरुणादितिं स्वः पृथिवी द्यां मरुतः पर्वताँ
अपः । हुवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणस्पतिं भगं नु शंसं सवितारमृतये
॥ ३ ॥ उत नो विष्णुरुत वातो अस्मिधो द्रविणोदा उत सोमो
मयस्करत् । उत चृभवं उत राये नो अश्विनोत त्वष्टोत विभ्वानु
मंसते ॥ ४ ॥ उत त्यन्नो मारुतं शर्ध आ गमद्विस्त्रयं यजतं बर्हि-
रासदे । बृहस्पतिः शर्म पूषोत नो यमद्वरुण्यं वरुणो मित्रो अ-
र्यमा ॥ ५ ॥ उत ते नः पर्वतासः सुशस्तयः सुदीतयो नद्य वस्त्रामणे
भुवन् । भगो विभक्ता शवसावसा गमदुरुष्यचा अदितिः श्योतु
मे हव ॥ ६ ॥ देवानां पत्नीरुशतीरवंतु नः प्रावतु नस्तुजये वाज-
सातये । याः पार्थिवासो या अपामपि व्रते ता नो देवीः सुहवाः
शर्म यच्छत ॥ ७ ॥ उत मा व्यंतु देवपत्नीरिन्द्राण्य वयाय्यश्विनी राद ।
आरोदसी वरुणानी शृणोतु व्यंतु देवीर्य चृतुर्जनीनां ॥ ८ ॥ २८ ॥ २॥

401

॥ ४७ ॥ १-७ प्रतिरथ आत्रेयः ॥ विश्वे देवाः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ४७ ॥ प्रयुजती दिव एति ब्रुवाणा मही माता दुहितु-
र्बोधयती । आविवासंती युवतिर्मनीषा पितृभ्य आ सदेने
जोहुवाना ॥ १ ॥ अजिरासस्तदप इयमाना आतस्थिवांसो अ-
मृतस्य नाभि । अनंतास उरवो विश्वतः सी परि द्यावापृथिवी
यंति पंथाः ॥ २ ॥ उक्षा समुद्रो अरुषः सुपर्णः पूर्वस्य योनि
पितुरा विवेश । मध्ये दिवो निहितः पृथ्विरश्मा वि चक्रमे रज-

॥४६॥ हयः न विद्वान् अयुजि स्वयं धुरितां वहामि प्रऽतरङ्गी
 अवस्युर्वेन अस्याः वशिम विऽमुचै न आऽवृत्तं पुनः विद्वान् पथः
 पुरऽएता ऋजु नेषति ॥१॥ अमे इन्द्र वरुण मित्र देवाः शर्धः प्र यंत
 मारुत उत विष्णो उभानासत्या रुद्रः अधमाः पूषा भगः सरस्व-
 ती जुषंत ॥२॥ इन्द्राग्नी मित्रावरुणा अदितिं स्वः० पृथिवी द्यां
 मरुतः पर्वतान् अपः हुवे विष्णुं पूषणं ब्रह्मणः पतिं भगं नु शर्मै स-
 वितारं ऊतये ॥३॥ उत नः विष्णुः उत वातः असिधः द्रविणः ऽदाः
 उत सोमः मयः करत् उत ऋभवः उत राये नः अश्विना उत त्वष्टा
 उत विऽभ्वा अनु मंसते ॥४॥ उत त्यत् नः मारुतं शर्धः आ गमत्
 दिविऽक्षयं यजतं बर्हिः आऽसदे बृहस्पतिः शर्मै पूषा उत नः
 यमत् वरूथ्यं वरुणः मित्रः अर्यमा ॥५॥ उत त्ये नः पर्वतासः सु-
 ऽशस्तयः सुऽदीतयः नद्यः चामरणे भुवन् भगः विऽभक्ता शवसा
 अवसा आ गमत् उरुऽव्यचाः अदितिः श्रोतु मे हवै ॥६॥ देवानां
 पत्नीः उशतीः अवंतु नः प्र अवंतु नः तुजये वाजं ऽसातये याः पा-
 र्थिवासः याः अपां अपि व्रते ताः नः देवीः सुऽहवाः शर्मै यच्छत
 ॥७॥ उत माः व्यंतु देवऽपत्नीः इन्द्राणी अग्रायी अश्विनी राट् आ
 रोदसी वरुणानी शृणोतु व्यंतु देवीः यः ऋतुः जनीनां ॥८॥ २८ ॥ २॥

॥४७॥ प्रऽयुंजती दिवः एति ब्रुवाणा मही माता दुहितुः बो-
 धयती आऽविवांसती युवतिः मनीषा पितृऽभ्यः आ सदेने जो-
 हुवाना ॥१॥ अजिरासः तत् ऽअपः ईयमानाः आतस्थिऽवांसः
 अमृतस्य नाभिं अनन्तासः उरवः विश्वतः सी परि द्यावा पृथिवी
 यंति पंथाः ॥२॥ उक्षा समुद्रः अरुषः सुऽपर्णः पूर्वस्य योनिं पितुः
 आ विवेश मध्ये दिवः निऽहितः पृथ्विः अशमा वि चक्रमे रज-

सस्यात्यंतौ ॥ ३ ॥ चत्वार ई बिभ्रति क्षेमयंतो दश गर्भं चरसे
 धापयंते । त्रिधातवः परमा अस्य गावो दिवश्चरंति परि
 सद्यो अंतान् ॥ ४ ॥ इदं वपुर्निवचनं जनासश्चरंति यन्नद्यस्त-
 स्थुरापः । द्वे यदी बिभृतो मातुरन्ये इहेह जाते यम्या ३ सर्वधू
 ॥ ५ ॥ वि तन्वते धियो अस्मा अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरो
 वयंति । उपप्रक्षे वृषणो मोदमाना दिवस्पथा वध्वो यंत्यच्छ
 ॥ ६ ॥ तदस्तु मित्रावरुणा तदग्ने शं योरस्मभ्यमिदमस्तु शस्तं ।
 अशीमहि गाधमुत प्रतिष्ठां नमो दिवे बृहते सार्दनाय ॥ ७ ॥ १ ॥

402 ॥ ४८ ॥ १-५ प्रतिभानुराचेयः ॥ विश्वे देवाः ॥ वगती ॥

॥ ४८ ॥ कटु प्रियाय धाम्ने मनामहे स्वर्क्षत्राय स्वयंशसे
 महे वयं । आमेन्यस्य रजसो यद्भ्र आ अपो वृणाना वित-
 नोति मायिनी ॥ १ ॥ ता अन्नत वयुनं वीरवर्क्षणां समान्या
 वृतया विश्वमा रजः । अपो अपाचीरपरा अपेजते प्र पूर्वा-
 भिस्तिरते देवयुर्जनः ॥ २ ॥ आ यावभिरहन्येभिरक्तुभिर्वरिष्ठं
 वज्रमा जिघर्ति मायिनि । शतं वा यस्य प्रचरन्स्वे दमे
 संवर्तयंतो वि च वर्तयन्नहा ॥ ३ ॥ तामस्य रीतिं परशोरिव
 प्रत्यनीकमख्यं भुजे अस्य वर्षसः । सचा यदि पितुमंतमिव
 क्षयं रत्नं दधाति भरहूतये विशे ॥ ४ ॥ स जिह्वया चतुरनीक
 अंजते चारु वसानो वरुणो यतन्नरि । न तस्य विद्म पुरु-
 षत्वता वयं यतो भगः सविता दाति वार्य ॥ ५ ॥ २ ॥

403 ॥ ४९ ॥ १-५ प्रतिप्रभ आचेयः ॥ विश्वे देवाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ४९ ॥ देवं वो अद्य सवितारमेधे भगं च रत्नं विभर्जत-
 मायोः । आ वा नरा पुरुभुजा ववृत्यां दिवेदिवे चिदश्विना
 सखीयन् ॥ १ ॥ प्रति प्रयाणमसुरस्य विद्वान्सूक्तैर्देवं सं-

सः पाति अंतौ ॥३॥ चत्वारः ई बिभ्रति क्षेमऽयंतः दश गर्भं चरसे
 धापयंते त्रिऽधातवः परमाः अस्य गावः दिवः चरंति परि सद्यः
 अंतान् ॥४॥ इदं वपुः निऽवचनं जनासः चरंति यत् नद्यः तस्थुः
 आपः द्वे यत् ई बिभ्रतः मातुः अन्ये इहऽइह जाते यस्यां सऽबंधू
 ॥५॥ वि तन्वते धियः अस्मै अपांसि वस्त्रा पुत्राय मातरः वयंति
 उपऽप्रक्षे वृषणः मोदमानाः दिवः पथा बध्वः यंति अच्छ ॥६॥
 तत् अस्तु मित्रावरुणा तत् अग्ने शं योः अस्मभ्यं इदं अस्तु शस्तं
 अशीमहि गाधं उत प्रतिऽस्थां नमः दिवे बृहते सदनाय ॥७॥१॥

॥४८॥ कत् ऊं प्रियाय धाम्ने मनामहे स्वऽक्षत्राय स्वऽयंशसे
 महे वयं आऽमेन्यस्य रजसः यत् अभ्रे आ अपः वृणाना विऽतनो-
 ति मायिनी ॥१॥ ताः अन्नत वयुनं वीरऽवक्ष्णं समान्या वृतया
 विश्वं आ रजः अपो अपाचीः अपराः अप ईजते प्र पूर्वाभिः ति-
 रते देवऽयुः जनः ॥२॥ आ यावऽभिः अहन्येभिः अक्तुऽभिः वरिष्ठं
 वज्रं आ जिघर्ति मायिनि शतं वा यस्य प्रऽचरन् स्वे दमे संऽवर्त-
 यंतः वि च वर्तयन् अहां ॥३॥ तां अस्य रीतिं परशोऽइव प्रति
 अनीकं अख्यं भुजे अस्य वर्षसः सचा यदि पितृमंतं इव क्षयं रत्नं
 दधाति भरऽहूतये विशे ॥४॥ सः जिह्वा चतुऽअनीकः कृजते
 चारु वसानः वरुणः यतन् अरिं न तस्य विद्म पुरुषत्वता वयं
 यतः भगः सविता दाति वार्य ॥५॥२॥

॥४९॥ देवं वः अद्य सवितारं आ ईषे भगं च रत्नं विऽभर्जतं
 आयोः आ वां नरा पुरुऽभुजा ववृत्यां दिवेऽदिवे चित् अश्विना
 सखिऽयन् ॥१॥ प्रति प्रऽयानं असुरस्य विद्वान् सुऽउक्तैः देवं स-

अ०४. अ०३. व०६.]   ॥ ३४३ ॥   [म०५. अ०४. सू०५१.

वि॒तारं दु॒वस्य । उप॑ ब्रु॒वीत॒ नम॑सा वि॒जान॒ज्येष्ठं च॒ रत्नं
वि॒भज॑तमा॒योः ॥ २ ॥ अ॒द॒त्र॒या द॑यते वा॒र्याणि॒ पूषा॒ भगो॑
अ॒दि॒तिर्व॑स्त॒ उ॒स्रः । इ॒न्द्रो वि॑ष्णुर्व॒रुणो॒ मि॒त्रो अ॒मि॒रहा॑नि
भ॒द्रा ज॑नय॑न्त द॒स्माः ॥ ३ ॥ तन्नो॑ अ॒न॒र्वा स॑वि॒ता व॑रु॒थं तत्सि॑-
ध॒व इ॒षय॑न्तो॒ अनु॑ ग॒मन् । उप॑ य॒ज्ञोच॑े अ॒ध्वर॑स्य॒ होता॑ रा॒यः
स्याम॑ प॒त॒यो वा॑ज॒रत्नाः ॥ ४ ॥ प्र॒ ये व॑सु॒भ्य इ॒व॒दा नमो॑ दु॒र्ये
मि॒त्रे व॑रु॒णे सू॒क्तवा॑चः । अ॒वै॒त्व॒भ्वं कृ॑णु॒ता व॑री॒यो दि॒वस्पृ॑-
थि॒व्यो॒रव॑सा म॒देम ॥ ५ ॥ ३ ॥

404
॥ ५० ॥ १-५ स्वस्त्यात्रेयः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-४ अनुष्टुप् । ५ पंक्तिः ॥

॥ ५० ॥ वि॒श्वो दे॒वस्य॑ ने॒तुर्म॑तो व॒रीत॑ स॒ख्यं । वि॒श्वो रा॒य इ॒षु-
ध्य॑ति द्यु॒म्नं वृ॑णीत पु॒ष्यसे ॥ १ ॥ ते ते॑ दे॒व ने॒त॒र्ये चे॒मा अ॑नु॒शसे॑ ।
ते रा॒या ते ह्या॒ ३ पृ॒चे स॑चे॒महि स॑च॒थ्यैः ॥ २ ॥ अ॒तो न॒ आ नृ॑न-
ति॒थी॒नतः॑ प॒त्नीर्द॑शस्यत । अ॒रे वि॒श्वं प॑थे॒ष्टां द्वि॒षो यु॑योतु यू॒यु-
विः ॥ ३ ॥ य॒त्र वह्नि॑र॒भिहि॑तो दु॒द्रव॑द्गो॒रयः॑ प॒शुः । नृ॑म॒णा वी॒रप॑-
स्त्योऽ॒र्णा धी॑रे॒व स॑नि॒ता ॥ ४ ॥ ए॒ष ते॑ दे॒व ने॒ता र॑थ॒स्पतिः॑ शं र॒यिः ।
शं रा॒ये शं स्व॑स्त॒य इ॒षः स्तु॑तो म॒नाम॑हे दे॒व स्तु॑तो म॒नाम॑हे ॥ ५ ॥ ४ ॥

405
॥ ५१ ॥ १-१५ स्वस्त्यात्रेयः ॥ विश्वे देवाः ॥ १-४ गायत्री । ५-१० उष्णिक् ।
११-१३ त्रिष्टुप् । गती वा । १४. १५ अनुष्टुप् ॥

॥ ५१ ॥ अ॒ग्ने सु॑तस्य॒ पी॒तये॒ वि॒श्वे॒रुमे॑भि॒रा ग॑हि । दे॒वेभि॑र्ह-
व्य॒दा॒तये ॥ १ ॥ अ॒त॒धी॒तय॑ आ ग॑न्त॒ सत्य॑ध॒र्मा॒णो अ॒ध्वर॑ । अ॒ग्नेः
पि॑बत जि॒ह्वा ॥ २ ॥ वि॒प्रेभि॑र्वि॒प्र सं॑त्य प्रा॒तर्या॑व॒भि॒रा ग॑हि । दे॒-
वेभिः॑ सोम॒पी॒तये ॥ ३ ॥ अ॒यं सोम॑श्च॒मू सु॑तोऽ॒म॒त्रे परि॑ पि॒च्यते॑ ।
प्रि॒य इ॒न्द्राय॑ वा॒यवे॑ ॥ ४ ॥ वा॒यवा॑ या॒हि वी॒तये॑ जुषा॒णो ह॒व्य-
दा॑तये । पि॒वा सु॑तस्या॒ध॒सो अ॒भि प्र॑यः ॥ ५ ॥ ५ ॥ इ॒न्द्रश्च॑ वा॒यवे॑षां

क्वितारं दुवस्य उपं ब्रुवीत नमसा विऽजानन ज्येष्ठं चरन् विऽभ-
 जंतं आयोः ॥२॥ अदत्रऽया दयते वार्याणि पूषा भगः अदितिः
 वस्ते उग्रः इंद्रः विष्णुः वरुणः मित्रः अग्निः अहोनिभद्रा जनयंत
 दुस्माः ॥३॥ तत् नः अनर्वा सविता वरुणं तत् सिधंवः इषयंतः
 अनुग्मन् उपं यत् वोचे अध्वरस्य होता रायः स्याम पतयः वाज-
 ऽरत्नाः ॥४॥ प्र ये वसुंऽभ्यः ईवंत आ नमः दुः ये मित्रे वरुणे सूक्त-
 ऽवाचः अवं एतु अभ्वं कृणुत वरीयः दिवः पृथिव्योः अवंसा
 मदेम ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥५०॥ विश्वः देवस्य नेतुः मर्तेः वुरीत सख्यं विश्वः राये इषुध्यति
 द्युम्नं वृणीत पुष्यसे ॥१॥ ते ते देव नेतः ये च इमान् अनुऽशसे ते
 राया ते हि आऽपृचे सचेमहि सचर्यैः ॥२॥ अतः नः आ नृन् अति-
 थीन् अतः पत्नीः दशस्यत आरे विश्वं पथेऽस्थां द्विषः युयोतु यु-
 युविः ॥३॥ यत्र वह्निः अभिऽहितः दद्रवत द्रोण्यः पशुः नृऽमनाः
 वीरऽपस्त्यः अणी धीराऽइव सनिता ॥४॥ एषः ते देव नेतः रथः-
 पतिः शं रयिः शं राये शं स्वस्तये इषऽस्तुतः मनामहे देवऽस्तुतः
 मनामहे ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥५१॥ अये सुतस्य पीतये विश्वैः ऊमेभिः आ गृहि देवेभिः
 हव्यऽदातये ॥१॥ अतऽधीतयः आ गत सत्यऽधर्माणः अध्वरं अयेः
 पिबत जिह्वया ॥२॥ विप्रेभिः विप्र संत्य प्रातर्यावऽभिः आ गृहि
 देवेभिः सोमंऽपीतये ॥३॥ अयं सोमः चमू सुतः अमन्त्रे परिसिच्यते
 प्रियः इंद्राय वायवे ॥४॥ वायो आ याहि वीतये जुषाणः हव्य-
 ऽदातये पिब सुतस्य अंधसः अभिप्रयः ॥५॥५॥ इंद्रः च वायो एषां

सुतानां पीतिमर्हथः । ताञ्जुषेयामरेपसावभि प्रयः ॥ ६ ॥
 सुता इन्द्राय वायवे सोमासो दध्याशिरः । निम्नं न यति सिंध-
 वोऽभि प्रयः ॥ ७ ॥ सजूर्विश्वेभिर्देवेभिरश्विभ्यामुषसा सजूः । आ
 याह्यमे अत्रिवत्सुते रण ॥ ८ ॥ सजूर्मित्रावरुणाभ्यां सजूः सो-
 मेन विष्णुना । आ याह्यमे अत्रिवत्सुते रण ॥ ९ ॥ सजूरादित्यैर्व-
 सुभिः सजूरिन्द्रेण वायुना । आ याह्यमे अत्रिवत्सुते रण ॥ १० ॥ ६ ॥
 स्वस्ति नो मिमीतामश्विना भगः स्वस्ति देव्यदितिरनर्वणः ।
 स्वस्ति पूषा असुरो दधातु नः स्वस्ति द्यावापृथिवी सुचेतुना
 ॥ ११ ॥ स्वस्तये वायुमुप ब्रवामहै सोमं स्वस्ति भुवनस्य यस्प-
 तिः । बृहस्पतिं सर्वगणं स्वस्तये स्वस्तये आदित्यासो भवन्तु
 नः ॥ १२ ॥ विश्वे देवा नो अद्या स्वस्तये वैश्वानरो वसुरग्निः
 स्वस्तये । देवा अवन्तुभवः स्वस्तये स्वस्ति नो रुद्रः पात्वहंसः
 ॥ १३ ॥ स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये रेवति । स्वस्ति न
 इन्द्रश्चाग्निश्च स्वस्ति नो अदिते कृधि ॥ १४ ॥ स्वस्ति पंथामनु
 चरेम सूर्याचंद्रमसाविव । पुनर्देदताघ्नता जानता सं गमेमहि
 ॥ १५ ॥ ७ ॥

406

॥ ५२ ॥ १-१७ श्यावाश्च आत्रेयः ॥ मरुतः ॥ १-५. ७-१६ अनुष्टुप् । ६. १७ पंक्तिः ॥

॥ ५२ ॥ प्र श्यावाश्च धृष्णुयाचो मरुद्भिर्ऋक्भिः । ये अद्रो-
 घमनुष्वधं श्रवो मदति यज्ञियाः ॥ १ ॥ ते हि स्थिरस्य शवसः
 सखायः संति धृष्णुया । ते यामन्ना धृषद्विनस्तमना पांति शश्वतः
 ॥ २ ॥ ते स्यंद्रासो नोक्षणोऽतिष्कंदति शर्वरीः । मरुतामधा महो
 दिवि क्षमा च मन्महे ॥ ३ ॥ मरुत्सु वो दधीमहि स्तोमं यज्ञं च
 धृष्णुया । विश्वे ये मानुषा युगा पांति मर्त्यं रिषः ॥ ४ ॥ अहंतो ये
 सुदानवो नरो असांमिशवसः । प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यो दिवो अर्चा

सुतानां पीतिं अर्हेथः तान जुषेथां अरेपसौ अभिप्रयः ॥ ६ ॥ सुताः
 इंद्राय वायवे सोमासः दधिऽआशिरः निम्नं नयंति सिंधवः अभि
 प्रयः ॥ ७ ॥ सुऽजूः विश्वेभिः देवेभिः अश्विऽभ्यां उषसां सुऽजूः आ
 याहि अग्ने अत्रिऽवत् सुते रणे ॥ ८ ॥ सुऽजूः मित्रावरुणाभ्यां
 सुऽजूः सोमेन विष्णुना आ याहि अग्ने अत्रिऽवत् सुते रणे ॥ ९ ॥
 सुऽजूः आदित्यैः वसुऽभिः सुऽजूः इंद्रेण वायुना आ याहि अग्ने
 अत्रिऽवत् सुते रणे ॥ १० ॥ ६ ॥ स्वस्ति नः मिमीतां अश्विना भगः
 स्वस्ति देवी अदितिः अनर्वणः स्वस्ति पूषा असुरः दधातु नः स्व-
 स्ति द्यावापृथिवी सुऽचेतुनां ॥ ११ ॥ स्वस्तये वायुं उप ब्रवामहे
 सोमं स्वस्ति भुवनस्य यः पतिः बृहस्पतिं सर्वेऽगणं स्वस्तये स्व-
 स्तये आदित्यासः भवंतु नः ॥ १२ ॥ विश्वे देवाः नः अद्य स्वस्तये
 वैश्वानरः वसुः अग्निः स्वस्तये देवाः अवंतु ऋभवं स्वस्तये स्वस्ति
 नः रुद्रः पातु अंहसः ॥ १३ ॥ स्वस्ति मित्रावरुणा स्वस्ति पथ्ये
 रेवति स्वस्ति नः इंद्रः च अग्निः च स्वस्ति नः अदिते कृधि ॥ १४ ॥
 स्वस्ति पंथां अनु चरेम सूर्याचंद्रमसौऽइव पुनः ददता अमंता
 जानता सं गमेमहि ॥ १५ ॥ ७ ॥

॥ ५२ ॥ प्र श्यावऽअश्व धृष्णुऽया अर्चं मरुतऽभिः ऋक्ऽभिः ये
 अद्रोघं अनुऽस्वधं श्रवः मदति यज्ञियाः ॥ १ ॥ ते हि स्थिरस्य शवसः
 सखायः संति धृष्णुऽया ते यामन आ धृषत्ऽविनः त्मनां पांति
 शश्वतः ॥ २ ॥ ते स्यंद्रासः न उक्षणाः अति स्कंदंति शर्वरीः मरुतां
 अध महः दिवि क्षमा च मन्महे ॥ ३ ॥ मरुतऽसु वः दधीमहि स्तोमं
 यज्ञं च धृष्णुऽया विश्वे ये मानुषा युगा पांति मर्त्य रिषः ॥ ४ ॥ अहीतः
 ये सुऽदानवः नरः असांमिऽशवसः प्र यज्ञं यज्ञियेभ्यः दिवः अर्चं

अ० ४. अ० ३. व० ११.] ॥ ३४५ ॥ [म० ५. अ० ४. सू० ५३.

मरुद्भ्यः ॥ ५ ॥ ६ ॥ आ रुक्मैरा युधानरं ऋष्वा ऋष्टीरसृक्षत । अन्वे-
नाँ अहं विद्युतो मरुतो जम्भतीरिव भानुरर्तं त्मना दिवः ॥ ६ ॥
ये वावृधंत पार्थिवा य उरावंतरिक्ष आ । वृजने वा नदीनां
सधस्थे वा महो दिवः ॥ ७ ॥ शर्धो मारुतमुच्छंस सत्यशंवसमृभ्वंसं ।
उत स्म ते शुभे नरः प्रस्यंदा युजत त्मना ॥ ८ ॥ उत स्म ते परुषाया-
मूणी वसत शुंध्यवः । उत पृथ्वा रथानामद्रिं भिदंत्योजसा ॥ ९ ॥
आपथयो विपथयोऽंतस्पथा अनुपथाः । एतेभिर्मह्यं नामभि-
र्यज्ञं विष्टार ओहते ॥ १० ॥ ११ ॥ अधा नरो न्योहतेऽधा नियुत ओहते ।
अधा पारावता इति चित्रा रूपाणि दृश्यी ॥ ११ ॥ छंदःस्तुभः कुभ-
न्यव उत्समा कीरिणो नृतुः । ने मे के चेन्न ता यव ऊमा आसन्दृशि
त्विषे ॥ १२ ॥ ये ऋष्वा ऋष्टिविद्युतः कवयः संति वेधसः । तमृषे
मारुतं गणं नमस्या रमया गिरा ॥ १३ ॥ अच्छ ऋषे मारुतं गणं
दाना मित्रं न योषणा । दिवो वा धृष्णव ओजसा स्तुता धीभिरि-
षण्यत ॥ १४ ॥ नू मन्वान एषां देवाँ अच्छा न वक्षणा । दाना सं-
चेत सूरिभिर्यामश्रुतेभिरंजिभिः ॥ १५ ॥ प्र ये मे बंध्वेषे गां वोचंत
सूरयः पृश्निं वोचंत मातरं । अधा पितरमिषिणं रुद्रं वोचंत
शिक्षसः ॥ १६ ॥ सप्त मे सप्त शाकिन एकमेका शता दंदुः । यमुना-
यामधि श्रुतमुद्राधो गव्यं मृजे नि राधो अश्व्यं मृजे ॥ १७ ॥ १० ॥

407

॥ ५३ ॥ १-१६ श्वावाश्च आत्रेयः ॥ मरुतः ॥ १. ५. १०. ११. १५ ककुप । २ बृहती ।
३ अनुष्टुप् । ४ पुरउष्णिक् । ६. ७. ९. १३. १४. १६ सतोबृहती । ८. १२ गायत्री ॥

॥ ५३ ॥ को वेद जानमेषां को वा पुरा सुन्नेष्वास मरुता ।
यद्ययुजे किलास्यः ॥ १ ॥ ऐतान्नयेषु तस्युषः कः शुश्राव
कथा ययुः । कस्मै ससुः सुदासे अन्वापय इळाभिर्वृष्टयः सह
॥ २ ॥ ते म आहुर्य आययुरुप द्युभिर्विभिर्मदे । नरो मयी अरे-

मरुतऽभ्यः ॥५॥८॥ आ रुक्मैः आ युधानरः ऋष्वः ऋष्टीः असृक्षत
 अनु एनान् अहं विऽद्युतः मरुतः जम्भतीऽइव भानुः अर्तं त्मना
 दिवः ॥६॥ ये ववृधंत पार्थिवाः ये उरौ अंतरिक्षे आ वृजने वान-
 दीनां सधऽस्थे वा महः दिवः ॥७॥ शर्धः मारुतं उत शंस सत्यऽशंव-
 सं ऋभ्वसं उत स्म ते शुभे नरः प्रस्यं द्राः युजत त्मना ॥८॥ उत स्म ते
 परुषाणां ऊर्णाः वसत शुंध्यवः उत पव्या रथानां अद्रिं भिंदुति
 ओजसा ॥९॥ आऽपथयः विऽपथयः अंतःऽपथा अनुऽपथाः ए-
 तेभिः मह्यं नामऽभिः यज्ञं विऽस्तारः ओहते ॥१०॥१॥ अर्ध नरः नि
 ओहते अर्धं निऽयुतः ओहते अर्धं पारावताः इति चित्रा रूपाणि
 दश्या ॥११॥ छंदऽस्तुभः कुभन्यवः उत्सं आ कीरिणः नृतुः ते मे के
 चित् न ता यवः ऊमाः आसन दृशि त्विषे ॥१२॥ ये ऋष्वः ऋष्टि-
 ऽविद्युतः कवयः संति वेधसः तं ऋषे मारुतं गुणं नमस्य रमयं
 गिरा ॥१३॥ अच्छं ऋषे मारुतं गुणं दाना मित्रं न योषणा दिवः
 वा धृष्णवः ओजसा स्तुताः धीभिः इषण्यत ॥१४॥ नु मन्वानः एषां
 देवान् अच्छं न वशणा दाना सचेत सूरिऽभिः यामऽश्रुतेभिः
 अंजिऽभिः ॥१५॥ प्र ये मे वंधुऽएषे गां वोचंत सूरयः पृथ्वीं वोचंत
 मातरं अर्धं पितरं इप्सिणं रुद्रं वोचंत शिकसः ॥१६॥ सप्त मे सप्त
 शाकिनः एकैऽएका गता ददुः यमुनायां अधि श्रुतं उत राधः
 गव्यं मृजे नि राधः अश्व्यं मृजे ॥ १७ ॥ १० ॥

॥५३॥ कः वेद जानं एषां कः वा पुरा सुमेपुं आस मरुतां यत्
 युयुजे किलास्यः ॥१॥ आ एतान् रथेषु तस्युपः कः शुश्राव कथा
 ययुः कस्मै ससुः सुऽदासे अनु आपयः इच्छाभिः वृष्टयः सह ॥२॥
 ते मे आहुः ये आऽययुः उप ह्युऽभिः विऽभिः मदं नरः मयीः अरे-

अ० ४. अ० ३. व० १४.] ॥ ३४६ ॥ [म० ५. अ० ४. सू० ५४.]

पसं इ॒मान्पश्य॒न्निति॑ द्रु॒हि ॥३॥ ये अ॒जिषु॑ ये वा॒शीषु॑ स्वभा॒-
नवः॑ स्र॒क्षु रु॒क्मेषु॑ खा॒दिषु॑ । आ॒या रथेषु॑ ध॒न्वसु॑ ॥४॥ यु॒ष्माकं॑
स्मा॒ रथाँ॑ अनु॒ मुदे॑ द॒धे मरु॑तो जी॒रदान॑वः । वृ॒ष्टी द्या॒वो य॒ती-
रिव॑ ॥५॥ ११॥ आ यं नरः सु॒दान॑वो ददा॒श्रुषे॑ दि॒वः को॒शम॑चु-
च्यवुः । वि प॒र्जन्यं॑ सृ॒जन्ति॑ रोद॒सी अनु॑ ध॒न्वना॑ यन्ति वृ॒ष्टयः॑ ॥६॥
त॒तृदा॒नाः सि॒धवः॑ क्षोद॒सा रजः॑ प्र स॒सुर्धेन॑वो यथा । स्य॒न्ना
अ॒श्वा इ॒वाध्व॑नो वि॒मोच॑ने वि य॒द्वर्त॑त ए॒न्यः ॥७॥ आ या॑त
मरु॑तो दि॒व आ॑न्तरि॒क्षाद॒मादु॑त । मा॒व स्या॑त प॒राव॑तः ॥ ८ ॥
मा वो र॒सानि॑तभा॒ कुभा॑ क्रुमु॒र्मा वः॑ सि॒धुर्नि री॑र॒मत॑ । मा वः॑
परि॑ षा॒त्सर॑युः पु॒रीषि॑ण्य॒स्मे इ॒त्सुम॑म॒स्तु वः॑ ॥ ९ ॥ तं वः॑ श॒र्ध
रथानां॑ त्वे॒षं ग॒णं मा॑रु॒तं नव्य॑सीनां । अनु॒ प्र य॑ति वृ॒ष्टयः॑
॥१०॥ १२॥ श॒र्धश॒र्ध व॑ एषां॒ व्रात॑व्रा॒तं ग॒णंग॑णं सु॒शस्ति॑भिः ।
अनु॑ क्रा॒मेम॑ धी॒तिभिः॑ ॥११॥ क॒स्मा अ॒द्य सु॒जा॒ताय॑ रा॒तह॑व्याय॒
प्र य॑युः । ए॒ना या॑मे॒न म॒रुतः॑ ॥१२॥ येन॑ तो॒काय॑ त॒नया॑य धा॒-
न्यं१ बी॒जं वह॑ध्वे अ॒क्षितं॑ । अ॒स्मभ्यं॑ त॒द्वत्त॑न॒ यद्व॑ ई॒महे॑ रा॒धो
वि॒श्वायु॑ सौ॒भगं॑ ॥१३॥ अ॒ती॒याम॑ नि॒दस्ति॑रः स्व॒स्तिभि॑र्हि॒त्वा-
व॒द्यम॑रा॒तीः । वृ॒ष्टी शं॑ यो॒राप॑ उ॒सि भै॑ष॒जं स्या॑म मरु॒तः सह॑
॥१४॥ सु॒दे॒वः स॑महा॒सति॑ सु॒वीरो॑ नरो मरु॒तः स म॑र्त्यैः । यं चा॒-
य॒ध्वे स्या॑म॒ ते ॥ १५ ॥ स्तु॒हि भो॒जान्स्तु॑व॒तो अस्य॑ या॒मनि॑
रण॒गावो॑ न यव॑से । य॒तः पूर्वा॑ इ॒व स॑खी॒स्तु ह्य॑ गि॒रा गृ॑णी-
हि का॒मिनः॑ ॥ १६ ॥ १३ ॥

408

॥ ५४ ॥ १-१५ आवाञ्च आच्येयः ॥ मरुतः ॥ १-१३. १५ जगती । १४ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५४ ॥ प्र शर्धीय मारुताय स्वभानव इमां वाचमनजा प-
र्वतच्युते । घर्मस्तुभे दिव आ पृष्टयज्वने द्युमथ्र्यवसे महि नृम्ण-

अ० ४. अ० ३. व० १४.] ॥ ३४६ ॥ [म० ५. अ० ४. सू० ५४.

पसंः इ॒मान् पश्यन् इति स्तु॒हि ॥३॥ ये अं॒जिषुं॑ ये वा॒शीषु॑ स्वऽभा॒-
नवः स॒ष्टु रु॒क्मेषु॑ स्वा॒दिषु॑ आ॒याः रथेषु॑ धन्वऽसु ॥४॥ यु॒ष्माकं॑ स्म॒-
रथान् अनु॑ मु॒दे द॒धे म॒रुतः॑ जी॒रऽदा॒नवः॑ वृ॒ष्टी द्यावः॑ य॒तीऽइ॒व
॥५॥११॥ आ यं नरः सुऽदा॒नवः॑ द॒दाशु॑षे दि॒वः को॒शं अ॒चुच्य॑वुः वि
प॒र्जन्यं॑ सृ॒जंति॒ रोद॑सी॒ अनु॑ धन्व॒ना य॑न्ति वृ॒ष्टयः॑ ॥६॥ त॒तृदा॒नाः
सिं॒धवः॑ क्षो॒दसा॑ रजः प्र स॒स्रुः धे॒नवः॑ य॒था स्य॒न्नाः अ॒श्वऽइ॒व अ॒-
ध्व॒नः विऽमो॑च॒ने वि॒ यत् वर्त॑ते ए॒न्यः ॥७॥ आ या॒त म॒रुतः॑ दि॒वः
आ अ॒न्तरि॑क्षात् अ॒मात् उ॒त मा॒ अव॑ स्या॒त प॒राऽव॑तः ॥८॥ मा वः
र॒सा अ॒नित॑भा कु॒भा क्रु॑मुः मा वः सिं॒धुः नि॒रीर॑म॒त् मा वः॑ परि
स्था॒त् स॒रयुः॑ पु॒रीषि॑णी अ॒स्मे इ॒त् सु॒म्नं अ॒स्तु वः॑ ॥९॥ तं वः॑ श॒र्ध
रथानां॑ त्वे॒षं ग॒णं मा॒रुतं॑ न॒व्यसी॑नां अनु॑ प्र य॑न्ति वृ॒ष्टयः॑ ॥१०॥१२॥
श॒र्धऽश॒र्ध वः॑ ए॒षां व्रा॑तं॒ऽव्रा॑तं ग॒णं॒ऽग॒णं सु॒श॒स्तिऽभिः॑ अनु॑ क्रा॒-
मे॒म॒धी॒तिऽभिः॑ ॥११॥ क॒स्मै अ॒द्य सुऽजा॑ताय रा॒तऽह॑व्याय प्र य॒युः
ए॒ना या॑मे॒न म॒रुतः॑ ॥१२॥ येन॑ तो॒काय॑ तन॒याय॑ धा॒न्यं बी॒जं वह॑ध्वे
अ॒क्षितं॑ अ॒स्प॒र्धं तत् ध॒त्त॒न॒यत् वः॑ ई॒महे॑ रा॒धः वि॒श्वऽआ॑यु॒सौभ॑गं
॥१३॥ अ॒ति इ॒याम् नि॒दः ति॒रः स्व॒स्तिऽभिः॑ हि॒त्वा अ॒व॒द्यं अ॒रा॒तीः
वृ॒ष्टी शं॑ योः आ॒पः उ॒सि भे॒षजं॑ स्या॒म म॒रुतः॑ स॒ह ॥१४॥ सुऽदे॒वः
स॒म॒ह अ॒स॒ति सुऽवी॑रः न॒रः म॒रुतः॑ सः म॒र्त्यः यं चा॑य॒ध्वे स्या॑म ते
॥१५॥ स्तु॒हि भो॒जान् स्तु॒व॒तः अ॒स्य॒ या॒म॒नि र॑ण॒न् गा॒वः न॒ यव॑से
य॒तः पू॒र्वान्ऽइ॒व स॒खीन् अनु॑ ह्र॒य गि॒रा गृ॒णीहि॑ का॒मिनः॑
॥ १६ ॥ १३ ॥

॥५४॥ प्र श॒र्धी॒य मा॒रुता॑य स्वऽभा॒नवे॑ इ॒मां वा॒चं अ॒न॒ज प॒र्वे॒-
तऽच्यु॑ते॒ घ॒र्मऽस्तु॑भे दि॒वः आ॒ पृ॒ष्ठऽय॒ज्वने॑ द्यु॒म्नऽथ॑ व॒से म॒हि नृ॒म्णां

मर्चत ॥ १ ॥ प्र वो मरुतस्तविषा उदन्यवो वयोवृधो अश्व-
युजः परिज्वयः । सं विद्युता दधति वाशति चितः स्वरन्त्या-
पोऽवना परिज्वयः ॥ २ ॥ विद्युन्महसो नरो अश्मदिद्यवो
वातविषो मरुतः पर्वतच्युतः । अद्भ्या चिन्मुहुरा ह्रादुनीवृतः
स्तनयदमा रभसा उदोजसः ॥ ३ ॥ व्यक्तून्नुद्रा व्यहानि शिक्कसो
व्यं त्रिस्तं वि रजांसि धूतयः । वि यदजाँ अजथ नाव ई
यथा वि दुर्गाणि मरुतो नाहं रिथथ ॥ ४ ॥ तद्वीर्यं वो मरुतो
महित्वनं दीर्घं ततान सूर्यो न योजनं । एता न यामे अगृ-
भीतशोचिषोऽनश्चदां यदन्ययातना गिरिं ॥ ५ ॥ १४ ॥ अभ्राजि-
शधो मरुतो यदर्णसं मोषथा वृक्षं कपनेव वेधसः । अध-
स्मा नो अरमंति सजोषसश्चक्षुरिव यंतमनु नेषथा सुगं ॥ ६ ॥
न स जीयते मरुतो न हन्यते न सैधति न व्यथते न रिथति ।
नास्य राय उप दस्यंति नोतय ऋषिं वा यं राजानं वा सु-
षूदथ ॥ ७ ॥ नियुत्वंतो यामजितो यथा नरोऽर्यमणो न मरुतः
कबन्धिनः । पिन्वंत्युत्सं यदिनासो अस्वरन्व्युदंति पृथिवी
मध्वो अंधसा ॥ ८ ॥ प्रवत्वतीयं पृथिवी मरुद्भ्यः प्रवत्वती द्यौ-
र्भवति प्रयद्भ्यः । प्रवत्वतीः पृथ्या अंतरिक्ष्याः प्रवत्वतः पर्वता
जीरदानवः ॥ ९ ॥ यन्मरुतः सभरसः स्वर्णरः सूर्य उदिते मदथा
दिवो नरः । न वोऽश्वाः अथयंताह सिस्रतः सद्यो अस्याध्वनः
पारमश्रुथ ॥ १० ॥ १५ ॥ अंसेषु वै ऋष्टयः पत्सु खादयो वक्षःसु
रुक्मा मरुतो रथे शुभः । अग्निभ्राजसो विद्युतो गर्भस्त्योः
शिप्राः शीर्षसु वितता हिरण्ययीः ॥ ११ ॥ तं नाकमर्यो अगृ-
भीतशोचिषं रुशत्पिप्पलं मरुतो वि धूनुथ । समच्यंत वृज-
नातित्विषंत यत्स्वरंति घोषं विततमृतायवः ॥ १२ ॥ युष्मादत्तस्य

अ० ४. अ० ३. व० १६.] ॥ ३४७ ॥ [म० ५. अ० ४. सू० ५४.

अ॒र्च॒त॒ ॥१॥ प्र॒वः॒ म॒रु॒तः॒ त॒वि॒षा॒ उ॒द॒न्य॒वः॒ व॒यः॒ऽवृ॒धः॒ अ॒श्वः॒ऽयु॒जः॒
परि॒ऽज॒यः॒ सं॒ वि॒ऽद्यु॒ता॒ द॒ध॒ति॒ वा॒श॒ति॒ चि॒तः॒ स्वर॑ति आपः॒ अ॒व॒
ना॒ परि॒ऽज॒यः॒ ॥२॥ वि॒द्यु॒तः॒ऽम॒ह॒सः॒ नरः॒ अ॒श॒मः॒ऽदि॒द्य॒वः॒ वा॒तः॒
ऽवि॒षः॒ म॒रु॒तः॒ प॒र्व॒तः॒ऽच्यु॒तः॒ अ॒श्वः॒ऽया॒ चि॒त॒ मु॒हुः॒ आ॒ह्रा॒दु॒नि॒ऽवृ॒तः॒
स्त॒न॒य॒तः॒ऽअ॒माः॒ र॒भ॒साः॒ उ॒तः॒ऽओ॒ज॒सः॒ ॥३॥ वि॒ अ॒क्तू॒न॒ रु॒द्राः॒ वि॒
अ॒हा॒नि॒ शि॒क्र॒सः॒ वि॒ अ॒न्त॒रि॒क्षं॒ वि॒ र॒जा॑सि धू॒त॒यः॒ वि॒ य॒त् अ॒ज्वा॒न
अ॒ज॒थ॒ ना॒वः॒ ई॒ य॒था॒ वि॒ दुः॒ऽगा॒नि॒ म॒रु॒तः॒ न॒ अ॒हं॒ रि॒ष्य॒थ॒ ॥४॥ त॒त्
वी॒र्य॑वः॒ म॒रु॒तः॒ म॒हि॒ऽत्वनं॑ दी॒र्घं॒ त॒ता॒न॒ सूर्यः॒ न॒ यो॒ज॒नं॑ ए॒ताः॒ न॒ या॒
मे॒ अ॒गृ॒भी॒तः॒ऽशो॒चि॒षः॒ अ॒न॒श्वः॒ऽदा॑ य॒त् नि॒अ॒या॒त॒न॒ गि॒रि॑ ॥५॥ १४॥
अ॒भ्रा॒जि॒ श॒र्धः॒ म॒रु॒तः॒ य॒त् अ॒र्णो॒सं॒ मो॒ष॒थ॒ वृ॒क्षं॒ क॒प॒ना॒ऽइ॒व॒ वे॒ध॒सः॒
अ॒ध॒ स्म॒ नः॒ अ॒र॒म॒तिं॒ स॒ऽजो॒ष॒सः॒ च॒क्षुः॒ऽइ॒व॒ य॒तं॑ अ॒नु॒ ने॒ष॒थ॒ सु॒ऽगं॒
॥६॥ न॒ सः॒ जी॒य॒ते॒ म॒रु॒तः॒ न॒ ह॒न्य॒ते॒ न॒ स्ने॒ध॒ति॒ न॒ व्य॒थ॒ते॒ न॒ रि॒ष्य॒ति॒ न॒
अ॒स्य॒ रा॒यः॒ उ॒प॒ द॒स्य॑ति॒ न॒ ऊ॒त॒यः॒ ऋ॒षि॑ वा॒ यं॒ रा॒जा॒नं॒ वा॒ सु॒सू॒द॒थ॒
॥७॥ नि॒यु॒त्वा॒तः॒ या॒मः॒ऽजि॒तः॒ य॒था॒ नरः॒ अ॒र्य॑म॒णः॒ न॒ म॒रु॒तः॒ क॒व॒धि॒
नः॒ पि॒न्व॑ति॒ उत्स॑ य॒त् इ॒ना॒सः॒ अ॒स्व॒र॒न् वि॒ उ॒द॑ति॒ पृ॒थि॒वी॒ म॒ध्वः॒
अ॒ध॒सा॒ ॥८॥ प्र॒व॒त्वा॒ती॒ इ॒यं॒ पृ॒थि॒वी॒ म॒रु॒तः॒ऽभ्यः॒ प्र॒व॒त्वा॒ती॒ द्यौः॒ भ॒व॒ति॒
प्र॒य॒तः॒ऽभ्यः॒ प्र॒व॒त्वा॒तीः॒ प॒थ्याः॒ अ॒न्त॒रि॒क्ष्याः॒ प्र॒व॒त्वा॒तः॒ प॒र्व॒ताः॒ जी॒र॒
ऽदा॒न॒वः॒ ॥९॥ य॒त् म॒रु॒तः॒ स॒ऽभ॒र॒सः॒ स्वः॒ऽन॒रः॒ सूर्य॑ उ॒तः॒ऽइ॒ते॒ म॒द॒थ॒
दि॒वः॒ न॒रः॒ न॒ वः॒ अ॒श्वः॒ अ॒थ॒ य॒तं॒ अ॒हं॒ सि॒स्र॑तः॒ स॒द्यः॒ अ॒स्य॒ अ॒ध्व॑नः॒
पा॒रं॒ अ॒श्रु॒थ॒ ॥१०॥ १५॥ अ॒से॒षु॒ वः॒ ऋ॒ष्ट॒यः॒ प॒तः॒ऽसु॒खा॒द॒यः॒ व॒क्षः॒ऽसु॒
रु॒क्माः॒ म॒रु॒तः॒ रथे॑ शु॒भः॒ अ॒पि॒ऽभ्रा॒ज॒सः॒ वि॒ऽद्यु॒तः॒ ग॒भ॒स्त्योः॒ शि॒प्राः॒
शी॒र्षः॒ऽसुं॒ वि॒ऽत॒ताः॒ हि॒र॒ण्य॒यीः॒ ॥११॥ तं॒ ना॒कं॒ अ॒र्यः॒ अ॒गृ॒भी॒तः॒ऽशो॒
चि॒षं॒ रु॒श॒त् पि॒प्प॒लं॒ म॒रु॒तः॒ वि॒ धू॒नु॒थ॒ सं॒ अ॒च्य॑त॒ वृ॒ज॒ना॒ अ॒ति॒वि॒
प॒त॒ य॒त् स्वर॑ति॒ घो॒षं॒ वि॒ऽत॒तं॒ ऋ॒तः॒ऽय॒वः॒ ॥१२॥ यु॒ष्मा॒ऽद॒त्त॒स्य॒

अ० ४. अ० ३. व० १८.] ॥ ३४८ ॥ [म० ५. अ० ४. सू० ५५.

मरुतो विचेतसो रायः स्याम रथ्योऽ वयस्वतः । न यो यु-
च्छति तिथ्योऽ यथा दिवोऽ स्मे रारंत मरुतः सहस्रिणं ॥ १३ ॥
यूयं रयिं भरुतः स्पार्हवीरं यूयमृषिमवथ सामविप्रं । यूय-
मर्वतं भरताय वाजं यूयं धत्थ राजानं श्रुष्टिमंतं ॥ १४ ॥ तद्धो
यामि द्रविणं सद्यजतयो येना स्वर्णं ततनाम नृरभि । इदं
सुमे मरुतो हर्यता वचो यस्य तेरम तरसा शतं हिमाः ॥ १५ ॥ १६ ॥

409 ॥ ५५ ॥ १-१० आवाश्च आच्यः ॥ मरुतः ॥ १-९ जगती । १० चिष्टप ॥

॥ ५५ ॥ प्रयज्यवो मरुतो भ्राजदृष्टयो बृहद्वयो दधिरे रुक्म-
वक्षसः । ईयंते अश्वैः सुयमेभिराशुभिः शुभं यातामनु रथा
अवृत्सत ॥ १ ॥ स्वयं दधिध्वे तविषी यथा विद बृहन्महांत
उर्विया वि राजथ । उतांतरिषं ममिरे व्योजसा शुभं याता-
मनु रथा अवृत्सत ॥ २ ॥ साकं जाताः सुभ्वः साकमुक्षिताः
श्रिये चिदा प्रतरं वावृधुर्नरः । विरोकिणः सूर्यस्येव रश्मयः
शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ३ ॥ आभूषेण्यं वो मरुतो
महित्वनं दिदृक्षेण्यं सूर्यस्येव चक्षणं । उतो अस्माँ अमृतत्वे
दधातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ४ ॥ उदीरयथा मरुतः
समुद्रतो यूयं वृष्टिं वर्षयथा पुरीषिणः । न वो दसा उप
दस्यंति धेनवः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ५ ॥ १७ ॥ यद-
श्वाधूर्षु पृषतीर्युग्धं हिरण्ययान्प्रत्यत्काँ अमुग्धं । विश्वा
इत्स्पृधो मरुतो व्यस्यथ शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ६ ॥ न
पर्वता न नद्यो वरंत वो यत्राचिध्वं मरुतो गच्छयेदु तत् । उत
द्यावापृथिवी याथना परि शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ७ ॥
यत्पूर्व्यं मरुतो यच्च नूतनं यदुद्यते वसवो यच्च शस्यते । विश्वस्य
तस्य भवथा नवेदसः शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ८ ॥ मृळतं

अ० ४. अ० ३. व० १८.]   ॥ ३४८ ॥   [म० ५. अ० ४. सू० ५५.]

म॒रुतः॒ वि॒ऽचे॒त॒सः॒ रा॒यः॒ स्या॒म॒ र॒थ्यः॒ व॒यं॒ स्व॒तः॒ न॒ यः॒ यु॒च्छ॒ति॒ ति॒थः॒
यथा॑ दि॒वः॒ अ॒स्मे॒ र॒तं॒ म॒रुतः॒ स॒ह॒स्रि॒णं॑ ॥ १३ ॥ यू॒यं॒ र॒यिं॒ म॒रुतः॒
स्पा॒र्ह॒ऽवी॒रं॒ यू॒यं॒ ऋ॒षिं॒ अ॒व॒थ॒ सा॒मं॒ऽवि॒प्रं॒ यू॒यं॒ अ॒र्व॒तं॒ भ॒र॒ता॒य॒
वा॒जं॒ यू॒यं॒ ध॒त्थ॒ रा॒जा॒नं॒ श्रु॒ष्टि॒ऽम॒तं॑ ॥ १४ ॥ तत् वः॒ या॒मि॒ द्र॒वि॒णं॒
स॒द्यः॒ऽऊ॒त॒यः॒ ये॒न॒ स्वः॒ न॒ त॒त॒ना॒म॒ नृ॒न् अ॒भि॒ इ॒दं॒ सु॒ मे॒ म॒रुतः॒ ह॒र्य॒त॒
व॒चः॒ य॒स्य॒ त॒रे॒म॒ त॒र॒सा॒ श॒तं॒ हि॒माः॑ ॥ १५ ॥ १६ ॥

॥ ५५ ॥ प्र॒ऽय॒ज्य॒वः॒ म॒रुतः॒ भ्रा॒ज॒त॒ऽऽ॒ष्ट॒यः॒ बृ॒हत् व॒यः॒ द॒धि॒रे॒
रु॒क्म॒ऽव॒क्ष॒सः॒ ई॒य॒ते॒ अ॒श्वैः॒ सु॒ऽय॒मे॒भिः॒ आ॒शु॒ऽभिः॒ शु॒भं या॒तां॒ अ॒नु॒
र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ १ ॥ स्व॒यं॒ द॒धि॒ध्वे॒ त॒वि॒षी॒ यथा॑ वि॒द॒ बृ॒हत् म॒हा॒तः॒
उ॒र्वि॒या॒ वि॒ रा॒ज॒थ॒ उ॒त॒ अ॒न्त॒रि॒क्षं॒ म॒मि॒रे॒ वि॒ ओ॒ज॒सा॒ शु॒भं या॒तां॒
अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ २ ॥ सा॒कं॒ जा॒ताः॒ सु॒ऽभ्वः॒ सा॒कं॒ उ॒क्षि॒ताः॒ श्रि॒ये॒
चि॒त् आ॒ प्र॒ऽत॒रं॒ व॒वृ॒धुः॒ न॒रः॒ वि॒ऽरो॒कि॒णः॒ सूर्य॑स्य॒ऽइ॒व॒ र॒श्म॒यः॒ शु॒भं
या॒तां॒ अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ ३ ॥ आ॒ऽभू॒षे॒ण्यं॒ वः॒ म॒रुतः॒ म॒हि॒ऽत्वनं॒
दि॒दृ॒क्षे॒ण्यं॒ सूर्य॑स्य॒ऽइ॒व॒ च॒क्ष॒णं॒ उ॒तो॒ अ॒स्मान् अ॒मृत॒ऽत्वे॒ द॒धा॒त॒न्
शु॒भं या॒तां॒ अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ ४ ॥ उ॒त् ई॒र॒य॒थ॒ म॒रुतः॒ स॒मु॒द्र॒तः॒
यू॒यं॒ वृ॒ष्टिं॒ व॒र्ष॒य॒थ॒ पु॒री॒षि॒णः॒ न॒ वः॒ द॒क्षाः॒ उ॒प॒ द॒स्य॑न्ति॒ धे॒न॒वः॒ शु॒भं
या॒तां॒ अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ ५ ॥ १७ ॥ यत् अ॒श्वान् धूः॒ऽसु॒ पृ॒ष॒तीः॒
अ॒यु॒ग्धं॒ हि॒र॒ण्य॒यान्॒ प्र॒ति॒ अ॒त्कान् अ॒मु॒ग्धं॒ वि॒श्वाः॒ इ॒त् स्पृ॒धः॒
म॒रुतः॒ वि॒ अ॒स्य॒थ॒ शु॒भं या॒तां॒ अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ ६ ॥ न॒ प॒र्व॒ताः॒
न॒ न॒द्यः॒ व॒र॒त॒ वः॒ य॒च॒ अ॒चि॒ध्वं॒ म॒रुतः॒ ग॒च्छ॒थ॒ इ॒त् ऊ॒ं त॒त् उ॒त॒ द्या॒
वा॒पृ॒थि॒वी॒ या॒थ॒ न॒ परि॒ शु॒भं या॒तां॒ अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ ७ ॥ यत्
पू॒र्य॒ म॒रुतः॒ यत् च॒ नू॒त॒नं॒ यत् उ॒द्य॒ते॒ व॒स॒वः॒ यत् च॒ श॒स्य॑ते॒ वि॒श्वस्य॑
त॒स्य॒ भ॒व॒थ॒ न॒वे॒द॒सः॒ शु॒भं या॒तां॒ अ॒नु॒र॒थाः॒ अ॒वृ॒त्स॒त॒ ॥ ८ ॥ मृ॒ळ॒तं

अ० ४. अ० ३. व० २१.] ॥ ३४९ ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ५७.

नो मरुतो मा वधिष्टनास्मभ्यं शर्म बहुलं वि यंतन । अधि स्तो-
चस्य सख्यस्य गातन शुभं यातामनु रथा अवृत्सत ॥ ९ ॥ यूय-
मस्मान्नयत वस्यो अच्छा निरहतिभ्यो मरुतो गृणानाः । जुषध्वं
नो हव्यदातिं यजत्रा वयं स्याम पतयो रयीणां ॥ १० ॥ १८ ॥

⁴¹⁰
॥ ५६ ॥ १-९ श्वावाश्च आत्रेयः ॥ मरुतः ॥ १. २. ४-६. ८. ९ बृहती । ३. ७ सतो बृहती ॥

॥ ५६ ॥ अग्ने शर्धतमा गणं पिष्टं रुक्मेभिरंजिभिः । विशो
अद्य मरुतामव हूये दिवश्चिंद्रोचनादधि ॥ १ ॥ यथा चिन्म-
न्यसे हृदा तदिन्मे जग्मुराशसः । ये ते नेदिष्टं हवन्नान्या-
गमन्तान्वर्ध भीमसंहशः ॥ २ ॥ मीळुष्मतीव पृथिवी परा-
हता मदत्येत्यस्मदा । ऋक्षो न वो मरुतः शिमीवाँ अमो
दुधो गौरिव भीमयुः ॥ ३ ॥ नि ये रिणंत्योजसा वृथा गावो
न दुर्धुरः । अश्मानं चित्स्वर्यं पर्वतं गिरिं प्र च्यावयन्ति
यामभिः ॥ ४ ॥ उत्तिष्ठ नूनमेषां स्तोमैः समुक्षितानां । मरुता
पुरुतममपूर्व्यं गवां सर्गमिव हूये ॥ ५ ॥ १९ ॥ युग्धं ह्यरुषी
रथे युग्धं रथेषु रोहितः । युग्धं हरी अजिरा धुरि वोळ्हेवे
वहिष्ठा धुरि वोळ्हेवे ॥ ६ ॥ उत स्य वाज्यरुषस्तुविष्वणिरिह
स्म धायि दर्शतः । मा वो यामेषु मरुतश्चिरं कुरु तं रथेषु
चोदत ॥ ७ ॥ रथं नु मारुतं वयं थवस्युमा हुवामहे । आ
यस्मिन्तस्थौ सुरणानि विभ्रती सचा मरुत्सु रोदसी ॥ ८ ॥ तं
वः शर्ध रथेषु शुभं त्वेषं पनस्युमा हुवे । यस्मिन्तुजाता सुभगा
महीयते सचा मरुत्सु मीळुषी ॥ ९ ॥ २० ॥ ४ ॥

⁴¹¹
॥ ५७ ॥ १-८ श्वावाश्च आत्रेयः ॥ मरुतः ॥ १-६ जगती । ७. ८ चिष्टुप् ॥

॥ ५७ ॥ आ रुद्रास इंद्रवंतः सजोषसो हिरण्यरथाः सुवि-
ताय गंतन । इयं वो अस्मत्प्रति हर्यते मतिस्तृणजे न दिव

अ० ४. अ० ३. व० २९.] ॥ ३४९ ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ५९.

नः मरुतः मा वधि एन अस्मभ्यं शर्म बहुलं वि यंत न अधि स्तो-
चस्य सख्यस्य गात न शुभं यातां अनु रथाः अवृत्सत ॥ ९ ॥ यूयं
अस्मान नयत वस्यः अच्छ निः अंहति ऽभ्यः मरुतः गृणानाः जूष-
ध्वं नः हव्य ऽदातिं यजत्राः वयं स्याम पतयः रयीणां ॥ १० ॥ १६ ॥

॥ ५६ ॥ अये शर्धतं आ गृणं पिष्टं रुक्मेभिः अंजिभिः विशः अद्य
मरुतां अवहृये दिवः चित् रोचनात् अधि ॥ १ ॥ यथा चित मन्यसे
हृदा तत् इत् मे जग्मुः आ ऽशसः ये ते नेदिष्ठं हव नानि आ ऽगमन
तान् वर्ध भीम ऽसंहशः ॥ २ ॥ मीळुष्मंती ऽइव पृथिवी परा ऽहता
मदंती एति अस्मत् आ ऋक्षः न वः मरुतः शिमी ऽवान् अमः
दुधः गौः ऽइव भीम ऽयुः ॥ ३ ॥ नि ये रिणंति ओजसा वृथा गावः न
दुः धुरः अश्मानं चित् स्वयं पर्वतं गिरिं प्र च्यवयंति याम ऽभिः
॥ ४ ॥ उत् तिष्ठ नूनं एषां स्तोमैः सं ऽउक्षितानां मरुतां पुरु ऽतमं
अपूर्व्य गवां सर्ग ऽइव हृये ॥ ५ ॥ १९ ॥ युग्ध्वं हि अरुषीः रथे युग्ध्वं
रथेषु रोहितः युग्ध्वं हरी अजिरा धुरि वोळ्वे वे वहिष्ठा धुरि वो-
ळ्वे ॥ ६ ॥ उत स्यः वाजी अरुषः तुवि ऽस्वनिः इह स्म धायि
दर्शतः मा वः यामेषु मरुतः चिरं करत प्र तं रथेषु चोदत ॥ ७ ॥ रथे
नु मारुतं वयं श्रवस्युं आ हुवामहे आ यस्मिन् तस्य मु ऽरणानि
विभ्रंती सचा मरुत ऽसु रोदसी ॥ ८ ॥ तं वः शर्ध रथे ऽशुभं त्वषं पन-
स्युं आ हुवे यस्मिन् मु ऽजाता मु ऽभगा महीयते सचा मरुत ऽसु
मीळुषी ॥ ९ ॥ २० ॥ ४ ॥

॥ ५७ ॥ आ रुद्रासः इन्द्रं ऽवंतः स ऽजोषसः हिरण्य ऽरथाः सुवि-
तायं गंत न इयं वः अस्मत् प्रति हयंते मतिः तृणा ऽने न दिवः

अ० ४. अ० ३. व० २३.] ॥ ३५० ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ५८.

उत्सा उदन्यवे ॥ १ ॥ वाशीमंत ऋष्टिमंतो मनीषिणः सुध-
न्वान् इषुमंतो निषंगिणः । स्वश्वाः स्थ सुरथाः पृश्निमातरः
स्वायुधा मरुतो याथना शुभं ॥ २ ॥ धूनुथ द्यां पर्वतान्दाशुषे
वसु नि वो वना जिहते यामनो भिया । कोपयथ पृथिवी
पृश्निमातरः शुभे यदुग्राः पृषतीरयुग्ध्वं ॥ ३ ॥ वातत्विषो मरु-
तो वर्षनिर्णिजो यमा इव सुसंहशः सुपेशसः । पिशंगाश्वा
अरुणाश्वा अरेपसः प्रत्वक्षसो महिना द्यौरिवोरवः ॥ ४ ॥ पुरु-
दप्सा अजिमंतः सुदानवस्त्वेषसंहशो अनवभ्रराधसः । सुजा-
तासो जनुषा रुक्मवक्षसो दिवो अर्का अमृतं नाम भेजिरे
॥ ५ ॥ २१ ॥ ऋष्टयो वो मरुतो असयोरधि सह ओजो बाह्वोर्वो
बलं हितं । नृम्णा शीर्षस्वायुधा रथेषु वो विश्वा वः श्रीरधि
तनूषु पिपिशे ॥ ६ ॥ गोमदश्वावद्रथवत्सुवीरं चंद्रवद्राधो
मरुतो ददा नः । प्रशस्तिं नः कृणुत रुद्रियासो भक्षीय वो-
ऽवसो दैव्यस्य ॥ ७ ॥ ह्ये नरो मरुतो मृळता नस्तुर्वीमघासो
अमृता ऋतज्ञाः । सत्यश्रुतः कवयो युवानो बृहन्निरयो बृ-
हदुक्षमाणाः ॥ ८ ॥ २२ ॥

412

॥ ५८ ॥ १-८ आवाश्च आत्रेयः ॥ मरुतः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ५८ ॥ तमुं नूनं तविषीमंतमेषां स्तुषे गणं मारुतं नव्यसी-
नां । य आश्वश्वा अमवद्वहंत उतेशिरे अमृतस्य स्वराजः ॥ १ ॥
त्वेषं गणं तवसं खादिहस्तं धुनिव्रतं मायिनं दातिवारं । मयो-
भुवो ये अमिता महित्वा वंदस्व विप्र तुविराधसो नून ॥ २ ॥ आ
वो यंतूदवाहासो अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतो जुनंति । अयं
यो अग्निर्मरुतः समिद्ध एतं जुषध्वं कवयो युवानः ॥ ३ ॥ यूयं
राजानमिर्यं जनाय विभ्वतष्टं जनयथा यजत्राः । युष्मदेति मु-

अ० ४. अ० ३. व० २३.] ॥ ३५० ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ५८.

उत्साः उद॒न्यवे ॥१॥ वा॒शीऽम॒न्तः ऋ॒ष्टिऽम॒न्तः म॒नी॒षिणः सु॒ऽध॒-
 न्वा॒नः इ॒षुऽम॒न्तः नि॒षंगि॒णः सु॒ऽअ॒श्वः स्थ सु॒ऽरथाः पृ॒श्निऽमा॒तरः
 सु॒ऽआ॒युधाः म॒रुतः या॒थ॒न शु॒भं ॥२॥ धू॒नुथ॒ द्यां पर्व॑तान् दा॒शुषे
 वसु॑ नि वः वना॑ जिह॒ते या॒मनः भि॒या को॒पय॑थ पृथि॒वी पृ॒श्निऽ
 मा॒तरः शु॒भे यत् उ॒याः पृ॒षतीः अ॒युग्ध्वं ॥३॥ वा॒तऽत्विषः म॒रुतः
 वर्षे॑ऽनि॒र्निजः य॒माऽइ॒व सु॒ऽसंह॑शः सु॒ऽपेश॑सः पि॒शंगऽअ॒श्वः
 अ॒रुणऽअ॒श्वः अ॒रे॒पसः प्रऽत्वंक्ष॑सः म॒हि॒ना द्यौःऽइ॒व उ॒रवः ॥४॥
 पु॒रुऽद्र॒प्साः अं॒जिऽम॒न्तः सु॒ऽदान॑वः त्वे॒षऽसँह॑शः अ॒न॒व॒भ्रऽरा॑धसः
 सु॒ऽजा॒तासः ज॒नुषा॑ रु॒क्मऽव॑क्षसः दि॒वः अ॒र्काः अ॒मृतं॑ नाम॒ भे॒-
 जि॒रे ॥५॥ २१॥ ऋ॒ष्टयः वः म॒रुतः अंस॑योः अधि॑ सहः ओजः बा॒ह्वोः
 वः बलं॑ हि॒तं नृ॒म्णा शी॒र्षऽसु॑ आ॒युधा॑ रथेषु वः वि॒श्वः वः श्रीः॑ अधि॑
 त॒नूषु॑ पि॒पि॒शे ॥६॥ गोऽम॒न्त॒ अश्वऽव॑त् रथऽव॑त् सु॒ऽवीरं॑ च॒न्द्रऽव॑त्
 रा॒धः म॒रुतः द॒द॒नः प्रऽश॑स्ति॒ नः कृ॒णुत॒ रु॒द्रि॒या॒सः भ॒क्षी॒य वः अ॒-
 व॑सः दै॒व्यस्य ॥७॥ ह॒ये नरः॑ म॒रुतः मृ॒ळत॑नः तु॒विऽम॑घासः अ॒मृताः
 ऋ॒तऽज्ञाः सत्य॑ऽश्रुतः कव॑यः यु॒वानः बृ॒हत्ऽगि॑रयः बृ॒हत् उ॒क्ष॒-
 मा॒णाः ॥८॥ २२॥

॥५८॥ तं जुं नूनं तविषीऽमन्तं एषां स्तुषे गणं मारुतं नव्यसीनां
 ये आशुऽअश्वः अमऽवत् वहते उत ईशिरे अमृतस्य स्वऽराजः
 ॥१॥ त्वेषं गणं तवसं खादिऽहस्तं धुनिऽवतं मायिनं दातिऽवारं
 मयऽभुवः ये अमिताः महिऽत्वा वंदस्व विप्र तुविऽराधसः नृन्
 ॥२॥ आ वः यंतु उदऽवाहासः अद्य वृष्टिं ये विश्वे मरुतः जुनंति
 अयं यः अग्निः मरुतः संऽइद्वः एतं जुषध्वं कवयः युवानः ॥३॥ यूयं
 राजानं इयं जनाय विभ्वऽतष्टं जनयथ यजत्राः युष्मत् एति मु-

ष्टिहा बाहुजूतो युष्मत्सदंश्चो मरुतः सुवीरः ॥४॥ अरा इवे-
दचरमा अहेव प्रप्र जायंते अकवा महोभिः । पृथ्वेः पुत्रा
उपमासो रभिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः ॥५॥
यत्मायासिष्ट पृषतीभिरश्वैर्वीळुपविभिर्मरुतो रथेभिः । क्षो-
दैत आपो रिणते वनान्यवोस्रियो वृषभः क्रैदतु द्यौः ॥६॥
प्रथिष्ट यामनृथिवी चिदेषां भतैव गर्भं स्वमिच्छवो धुः ।
वातान्द्यश्चान्धुर्यायुयुजे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रुद्रियांसः ॥७॥
ह्ये नरो मरुतो मृळता नस्तुवीमघासो अमृता ऋतज्ञाः ।
सत्यश्रुतः कवयो युवानी बृहन्निरयो बृहदुक्षमाणाः ॥८॥ २३॥

413

॥ ५९ ॥ १-८ श्वावाश्च आत्रेयः ॥ मरुतः ॥ १-७ जगती । ८ त्रिष्टुप् ॥

॥५९॥ प्र वः स्पृळक्रन्तुसुविताय दावनेऽर्चा दिवे प्र पृ-
थिव्या ऋतं भरे । उक्षंते अश्वान्तरुषंत आ रजोऽनु स्वं भानुं
अथयंते अर्णवैः ॥१॥ अमादिषां भियसा भूमिरेजति नौर्न
पूर्णा क्षरति व्यथिर्यती । दूरदृशो ये चितयंत एमभिरंतर्महे
विदथे येतिरे नरः ॥२॥ गवामिव श्रियसे शृंगमुत्तमं सूर्यो न
चक्षू रजसो विसर्जने । अत्या इव सुभ्रवश्चारवः स्थन मर्या
इव श्रियसे चेतथा नरः ॥३॥ को वो महांति महतामुदश्व-
त्कस्काव्या मरुतः को ह पौंस्या । यूयं ह भूमिं किरणं न रेजथ
प्र यद्भरध्वे सुविताय दावने ॥४॥ अश्वा इवेदरुषासः सर्वधवः
शूरा इव प्रयुधः प्रोत युयुधुः । मर्या इव सुवृधो वावृधुर्नरः सू-
र्यस्य चक्षुः प्र मिनंति वृष्टिभिः ॥५॥ ते अज्येष्टा अकनिष्ठास
उद्भिदोऽमध्यमासो महसा वि वावृधुः । सुजातासो जनुषा पृ-
श्निमातरो दिवो मर्या आ नो अच्छा जिगातन ॥६॥ वयो न ये
श्रेणीः पप्पुरोजसांतांदिवो बृहतः सानुनस्परि । अश्वास

अ० ४. अ० ३. व० २४.] ॥ ३५१ ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ५९.

ष्टिऽहा बाहुऽजतः युष्मत् सत् अश्वः मरुतः सुऽवीरः ॥ ४ ॥ अराः-
 ऽइव इत् अचरमाः अहाऽइव प्रऽप्र जायन्ते अकवाः महऽभिः
 पृश्नेः पुत्राः उपऽमासः रभिष्ठाः स्वया मत्या मरुतः सं मिमिक्षुः
 ॥ ५ ॥ यत् प्र अयांसिष्ट पृषतीभिः अश्वैः वीरुपविऽभिः मरुतः
 रथेभिः क्षोदन्ते आपः रिणते वनानि अव उस्त्रियः वृषभः क्रंदतु
 द्यौः ॥ ६ ॥ प्रथिष्ट यामन पृथिवी चित् एषां भर्ताऽइव गर्भं स्वं इत्
 शवः धुः वातान् हि अश्वान् धुरि आऽयुयुजे वर्षं स्वेदं चक्रिरे रु-
 द्रियासः ॥ ७ ॥ ह्ये नरः मरुतः मृळत नः तुविऽमघासः अमृताः
 ऋतऽज्ञाः सत्यऽश्रुतः कवयः युवानः बृहत्ऽगिरयः बृहत् उक्ष-
 माणाः ॥ ८ ॥ २३ ॥

॥ ५९ ॥ प्र वः स्पट् अक्रन् सुविताय दावने अर्चं दिवे प्र पृथिव्यै
 ऋतं भरे उक्षन्ते अश्वान् तरुषन्ते आ रजः अनु स्वं भानुं श्रथयन्ते
 अर्णवैः ॥ १ ॥ अमात् एषां भियसा भूमिः एजति नौः न पूर्णा क्षु-
 रति व्यथिः यती दूरेऽदृशः ये चितयन्ते एमऽभिः अंतः महे विदथे
 येतिरे नरः ॥ २ ॥ गवाऽइव श्रियसे शृंगं उत्तमं सूर्यः न चक्षुः
 रजसः विऽसर्जने अत्याऽइव सुऽभ्वः चारवः स्थन मयीऽइव
 श्रियसे चेतथ नरः ॥ ३ ॥ कः वः महांति महतां उत् अश्ववत् कः
 काव्या मरुतः कः ह पींस्या यूयं ह भूमिं किरणं नरेजथ प्र यत् भरध्वे
 सुविताय दावने ॥ ४ ॥ अश्वऽइव इत् अरुषासः सऽबधवः शू-
 राऽइव प्रऽयुधः प्र उत्त युयुधुः मयीऽइव सुऽवृधः ववृधुः नरः सू-
 र्यस्य चक्षुः प्र मिनन्ति वृष्टिऽभिः ॥ ५ ॥ ते अज्येष्ठाः अकनिष्ठासः
 उत्तभिदः अमध्यमासः महसा वि ववृधुः सुऽजातासः जनुषां
 पृथिऽमातरः दिवः मयीः आ नः अच्छ जिगातन ॥ ६ ॥ वयः न ये
 श्रेणीः पप्पुः ओजसा अंतान् दिवः बृहत् सानुनः परि अश्वऽसः

एषामुभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभनूरचुच्यवुः ॥ ७ ॥ मि-
मातु द्यौरदितिर्वीतये नः सं दानुचित्रा उषसो यतन्तां । आ-
चुच्यवुर्दिव्यं कोशमेत ऋषे रुद्रस्य मरुतो गृणानाः ॥ ८ ॥ २४ ॥

⁴¹⁴
॥ ६० ॥ १-८ श्लावाश्च आत्रेयः ॥ मरुतो मरुतो वापिञ्च ॥ १-६ त्रिष्टुप् । ७. ८. जगती ॥

॥ ६० ॥ ई० अग्निं स्ववसं नमोभिर्हि प्रसक्तो वि चयत्कृतं
नः । रथैरिव प्र भरे वाजयद्भिः प्रदक्षिणिन्मरुतां स्तोममृध्यां
॥ १ ॥ आ ये तस्युः पृषतीषु श्रुतासु सुखेषु रुद्रा मरुतो रथेषु ।
वनां चिदुया जिहते नि वो भिया पृथिवी चिद्रेजते पर्वत-
श्चित् ॥ २ ॥ पर्वतश्चिन्महि वृद्धो बिभाय दिवश्चित्सानु रेजत
स्वने वः । यत्क्रीळ्य मरुत ऋष्टिमन्त आप इव सध्वं चो
धवध्वे ॥ ३ ॥ वरा इवेद्रैवतासो हिरण्यैरभि स्वधाभिस्तन्वः
पिपिश्चे । श्रिये श्रेयांसस्तवसो रथेषु सत्रा महोसि चक्रिरे
तनूषु ॥ ४ ॥ अज्येष्टासो अकनिष्ठास एते सं भ्रातरो वावृधुः
सौभगाय । युवां पिता स्वपां रुद्र एषां सुदुघा पृश्निः सुदिनां
मरुद्भिः ॥ ५ ॥ यदुत्तमे मरुतो मध्यमे वा यद्वावमे सुभगासो दिवि
ष्ट । अतो नो रुद्रा उत वा न्वस्यामे विक्ताङ्गविषो यद्यजाम
॥ ६ ॥ अग्निश्च यन्मरुतो विश्ववेदसो दिवो वहध्व उत्तरादधि
ष्णुभिः । ते मंदसाना धुनयो रिशादसो वामं धत्त यजमानाय
सुन्वते ॥ ७ ॥ अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋक्भिः सोमं पिव
मंदसानो गणश्चिभिः । पावकेभिर्विश्वमिन्वेभिरायुभिर्वैश्वान-
र प्रदिवां केतुनां सजूः ॥ ८ ॥ २५ ॥

⁴¹⁵

॥ ६१ ॥ १-१० श्लावाश्च आत्रेयः ॥ १-४ ११-१६. मरुतः । ५-८ शशीयसी तरत-
महिषी । ९ पुरुषोद्धो वैददक्षिः । १० तरतो वैददक्षिः । १७-१९ रथवी-
तिर्दाल्भ्यः ॥ १-४. ६-८. १०-१९ गायत्री । ५ अनुष्टुप् । ९ सतोबृहती ॥

॥ ६१ ॥ के षा नरः श्रेष्ठतमा य एकैक आयय । परमस्याः

एषां उभये यथा विदुः प्र पर्वतस्य नभनून् अचुच्युः ॥७॥ मि-
मातु द्यौः अदितिः वीतये नः सं दानुऽचित्राः उषसः यतंतां आ
अचुच्युः दिव्यं कोशं एते ऋषे रुद्रस्य मरुतः गृणानाः ॥८॥ २४ ॥

॥६०॥ ईळे अग्निं सुऽअवसं नमःऽभिः इह प्रऽसत्तः वि चयत्
कृतं नः रथैःऽइव प्रभरे वाजयत्ऽभिः प्रऽदक्षिणित मरुतां स्तोमं
ऋध्यां ॥१॥ आ ये तस्युः पृषतीषु श्रुतासु सुऽखेषु रुद्राः मरुतः
रथेषु वनां चित् उयाः जिहते नि वः भिया पृथिवी चित् रेजते
पर्वतः चित् ॥२॥ पर्वतः चित् महि वृद्धः बिभाय दिवः चित् सानुं
रेजत् स्वने वः यत् क्रीळथ मरुतः ऋष्टिऽमंतः आपःऽइव सध्वं-
चः धवध्वे ॥३॥ वराःऽइव इतरैवतासः हिरण्यैः अभि स्वधाभिः
तन्वः पिपिष्रे श्रिये श्रेयांसः तवसः रथेषु सत्रा महांसि चक्रिरे
तनूषु ॥४॥ अज्येष्टासः अकनिष्ठासः एते सं भ्रातरः ववृधुः सौभ-
गाय युवा पिता सुऽअपाः रुद्रः एषां सुऽदुघां पृश्निः सुऽदिनां
मरुतऽभ्यः ॥५॥ यत् उत्ऽतमे मरुतः मध्यमे वा यत् वा अवमे
सुऽभगासः दिवि स्थ अतः नः रुद्राः उत् वा नु अस्य अग्ने वि-
ज्ञात् हविषः यत् यजाम ॥६॥ अग्निः च यत् मरुतः विश्वऽवेदसः
दिवः वहध्वे उत्ऽतरात् अधि सुऽभिः ते मंदसानाः धुनयः रि-
शादसः वामं धत्त यजमानाय सुन्वते ॥७॥ अग्ने मरुतऽभिः शु-
भयत्ऽभिः ऋक्ऽभिः सोमं पिब मंदसानः गणश्चिऽभिः पाव-
केभिः विश्वऽइन्वेभिः आयुऽभिः वैश्वानर प्रऽदिवा केतुनां स-
ऽजूः ॥ ८ ॥ २५ ॥

॥६१॥ के स्थ नरः श्रेष्ठऽतमाः ये एकऽएकः आऽयय परमस्याः

परावतः॥१॥ कृ० वोऽश्वाः क्वा३भीशवः कथं शैक कथा यय। पृष्ठे
 सदो नसोर्यमः॥२॥ जघने चोद एषां विसक्थानिनरो यमुः। पु-
 त्रकृथे न जनयः॥३॥ परा वीरास एतन मर्यासो भद्रजानयः।
 अमितपो यथासंथ॥४॥ सनत्साश्व्यं पशुमुत गव्यं शतावयं। श्या-
 वाश्वस्तुताय यादो वीरायो पवर्बृहत्॥५॥२६॥ उत त्वा स्त्री शशी-
 यसी पुंसो भवति वस्यसी। अदेवचादराधसः॥६॥ वि या जानाति
 जसुरिं वि तृथं तं वि कामिनं। देवचा कृणुते मनः॥७॥ उत घा ने-
 मो अस्तुतः पुमाँ इति ब्रुवे पणिः। स वैरदेय इत्सुमः॥८॥ उत मेऽर-
 पद्युवतिर्ममंदुषी प्रति श्यावाय वर्तनिं। विरोहिता पुरुमीह्या-
 ययेमतुर्विप्राय दीर्घयशसे॥९॥ यो मे धेनूनां शतं वैददश्विर्यथा द-
 दत्। तरंत इव मंहना॥१०॥२७॥ य ई वहंत आशुभिः पिबंतो मदिरं
 मधु। अत्र श्रवांसि दधिरे॥११॥ येषां श्रियाधिरोदसी विभ्राजते
 रथेष्व। दिवि रुक्म इवोपरि॥१२॥ युवा समारुतो गणस्त्वेषरथो
 अनेद्यः। शुभं यावा प्रतिष्कृतः॥१३॥ को वेद नूनमेषां यचा
 मदति धूतयः। ऋतजाता अरेपसः॥१४॥ यूयं मर्त विपन्यवः
 प्रणेतार इत्याधिया। श्रोतारो यामहूतिषु॥१५॥२८॥ ते नो वसूनि
 काम्या पुरुश्चंद्रा रिशादसः। आ यज्ञियासो ववृत्तन॥१६॥ एतं
 मे स्तोममूर्म्ये दाभ्याय परा वह। गिरो देवि रथीरिव॥१७॥ उत मे
 वोचतादिति सुतसो मे रथवीतौ। न कामो अपवेति मे॥१८॥ एष
 क्षेति रथवीतिर्मघवा गोमतीन्। पर्वतेष्वपश्चितः॥१९॥२९॥

॥६२॥ ऋतेन ऋतमपिहितं ध्रुवं वां सूर्यस्य यत्र विमुचंत्य-
 श्वान्। दशं शता सह तस्युस्तदेकं देवानां श्रेष्ठं वपुषामपश्यं

पराऽवतः ॥१॥ क्व वः अश्वः क्व अभीशवः कथं शेक कथा यय पृष्ठे
 सदः नसोः यमः ॥२॥ जघने चोदः एषां वि सक्थानि नरः यमुः पु-
 चऽकृथे न जनयः ॥३॥ परा वीरासः इतन मर्यासः भद्रऽजानयः
 अग्निऽतपः यथा असंथ ॥४॥ सनतसा अश्वं पशुं उत गव्यं शत-
 ऽश्वं वयं श्यावाश्वऽस्तुताय या दोः वीराय उपऽबर्बृहत् ॥५॥ २६॥
 उत त्वास्त्री शशीयसी पुंसः भवति वस्यसी अदेवऽचात् अराधसः
 ॥६॥ वि या जानाति जसुरिं वि तृथं तं वि कामिनं देवऽचा कृणुते
 मनः ॥७॥ उत घनेमः अस्तुतः पुमान् इति ब्रुवे परिणः सः वैरऽदेये
 इत्समः ॥८॥ उत मे अरपत् युवतिः ममं दुषीं प्रति श्यावाय वर्त-
 निं विरोहिता पुरुऽमीह्माय ये मतुः विप्राय दीर्घऽयं शसे ॥९॥ यः
 मे धेनूनां शतं वैदत्तऽअश्विः यथा ददत् तरंतऽइव मंहना
 ॥१०॥ २७॥ ये ई वहते आशुऽभिः पिबंतः मदिं मधु अच श्रवांसि
 दधिरे ॥११॥ येषां श्रिया अधिरोदसी विऽभ्राजते रथेषु आ दिवि
 रुक्मऽइव उपरि ॥१२॥ युवां समारुतः गणः त्वेषऽरथः अनेद्यः शु-
 भंऽयावा अप्रतिऽस्तुतः ॥१३॥ कः वेद नूनं एषां यच मदति धूतयः
 ऋतऽजाताः अरेपसः ॥१४॥ यूयं मर्तं विपन्यवः प्रऽनेतारः इत्था
 धिया श्रोतारः यामंऽहूतिषु ॥१५॥ २८॥ ते नः वसूनि काम्या पुरु-
 चंदाः रिशादसः आ यज्ञियासः ववृत्तन ॥१६॥ एतं मे स्तोमं ऊर्म्यं
 दाभ्याय परा वह गिरः देवि रथीऽइव ॥१७॥ उत मे वोचतात् इति
 सुतऽसो मे रथऽवीतौ न कामः अप वेति मे ॥१८॥ एषः क्षेति रथ-
 ऽवीतिः मघऽवा गोऽमतीः अनु पर्वतेषु अपऽश्रितः ॥१९॥ २९॥

॥६२॥ ऋतेन ऋतं अपिऽहितं ध्रुवं वां सूर्यस्य यच विऽमुचंति
 अश्वान दशं शता सह तस्युः तत् एकं देवानां श्रेष्ठं वपुषां अपश्यं

अ०४.अ०४.व०१.] ॥ ३५४ ॥ [म०५.अ०५.सू०६३.

॥ १ ॥ तत्सु वा मित्रावरुणा महित्वमीर्मा तस्थुषीरहभिर्दुदुहे ।
विश्वाः पिन्वथः स्वसरस्य धेना अनु वामेकः पविरा वर्तते ।
॥ २ ॥ अधारयतं पृथिवीमुत द्यां मित्रराजाना वरुणा महोभिः ।
वर्धयतमोषधीः पिन्वतं गा अव वृष्टिं सृजतं जोरदानू ॥ ३ ॥
आ वामश्वासः सुयुजो वहंतु यतरश्मय उप यन्त्वर्वाक् । घृतस्य
निर्णिगनु वर्तते वामुप सिंधवः प्रदिवि क्षरन्ति ॥ ४ ॥ अनु
श्रुताममतिं वर्धदुर्वो बर्हिरिव यजुषा रक्षमाणा । नमस्वंता
धृतदक्षाधि गर्ते मित्रासाथे वरुणेळास्वंतः ॥ ५ ॥ ३० ॥ अक्र-
विहस्ता सुकृते परस्पा यं चासाथे वरुणेळास्वंतः । राजाना
क्षत्रमहणीयमाना सहस्रस्थूणं विभृथः सह द्वौ ॥ ६ ॥ हिरण्य-
निर्णिगयो अस्य स्थूणा वि भ्राजते दिव्यं श्वाजनीव । भद्रे
क्षेत्रे निमिता तिल्विले वा सनेम मध्वो अधिगर्त्यस्य ॥ ७ ॥
हिरण्यरूपमुषसो व्युष्टावयःस्थूणमुदिता सूर्यस्य । आ रोहथो
वरुण मित्र गर्तमतश्चक्षाथे अदितिं दितिं च ॥ ८ ॥ यद्वहिष्ठं
नातिविधे सुदानू अच्छिद्रं शर्म भुवनस्य गोपा । तेन नो
मित्रावरुणावविष्टं सिषासंतो जिगीवांसः स्याम ॥ ९ ॥ ३१ ॥ ३ ॥

417 ॥ ६३ ॥ १-७ अर्चनाना आच्यः ॥ मित्रावरुणी ॥ वगती ॥

॥ ६३ ॥ ऋतस्य गोपावधि तिष्ठथो रथं सत्यधर्माणा परमे
व्योमनि । यमत्र मित्रावरुणावथो युवं तस्मै वृष्टिर्मधुमत्पि-
न्वते दिवः ॥ १ ॥ सम्राजावस्य भुवनस्य राजथो मित्रावरुणा
विदथे स्वर्दशा । वृष्टिं वा राधो अमृतत्वमीमहे द्यावापृथिवी
वि चरन्ति तन्यवः ॥ २ ॥ सम्राजा उया वृषभा दिवस्पती
पृथिव्या मित्रावरुणा विचर्षणी । चित्रेभिरभिरुप तिष्ठथो

॥१॥ तत् सु वां मित्रावरुणा महिऽत्वं ईर्मा तस्थुषीः अहंऽभिः दु-
दुहे विश्वाः पिन्वथः स्वसरस्य धेनाः अनु वां एकः पविः आ ववर्त
॥२॥ अधारयतं पृथिवी उत द्यां मित्रंऽराजाना वरुणा महःऽभिः
वर्धयतं ओषधीः पिन्वतं गाः अव वृष्टिं सृजतं जीरऽदानू० ॥३॥
आ वां अश्वासः सुऽयुजः वहंतु यतऽरश्मयः उप यंतु अर्वाक् घृ-
तस्य निऽनिक् अनु वर्तते वां उप सिंधवः प्रऽदिवि क्षरंति ॥४॥
अनु श्रुतां अमर्तिं वर्धत उर्वी बर्हिःऽइव यजुषा रक्षमाणा नम-
स्वन्ता धृतऽदक्षा अधि गते मित्र आसाथे वरुण इळासु अंतः०
॥५॥ ३० ॥ अत्र विऽहस्ता सुऽकृते परऽपा यं चासाथे वरुणा
इळासु अंतः० राजाना क्षत्रं अहणीयमाना सहस्रंऽस्थूणं वि-
भूयः सह द्वौ ॥६॥ हिरण्यऽनिर्निक् अयः अस्य स्थूणा विभाजते
दिवि अश्वाजनीऽइव भद्रे स्नेत्रे निऽमिता तिल्विले वा सनेम
मध्वः अधिऽगर्त्यस्य ॥७॥ हिरण्यऽरूपं उषसः विऽउष्टौ अयः-
ऽस्थूणं उतऽइता सूर्यस्य आ रोहथः वरुण मित्र गते अतः चक्षा-
थे अदितिं दितिं च ॥८॥ यत् बर्हिष्ठं न अतिऽविधे सुऽदानू०
अच्छिद्रं शर्म भुवनस्य गोपा तेन नः मित्रावरुणौ अविष्टं सि-
सासंतः जिगीवांसः स्याम ॥ ९ ॥ ३१ ॥ ३ ॥

॥६३॥ ऋतस्य गोपौ अधि तिष्ठथः रथं सत्यंऽधर्माणा परमे
विऽओमनि यं अत्र मित्रावरुणा अवथः युवं तस्मै वृष्टिः मधु-
ऽमत पिन्वते दिवः ॥१॥ संऽराजौ अस्य भुवनस्य राजथः मित्रा-
वरुणा विदथे स्वःऽदृशा वृष्टिं वां राधः अमृतऽत्वं ईमहे द्यावा-
पृथिवी वि चरंति तन्यवः ॥२॥ संऽराजौ उया वृषभा दिवः पती
पृथिव्याः मित्रावरुणा विऽचर्षणी० चित्रेभिः अभिः उप तिष्ठथः

रवं द्यां वर्षयथो असुरस्य मायया ॥३॥ माया वा मित्रावरुणा
दिवि श्रिता सूर्यो ज्योतिश्चरति चित्रमायुधं । तमभ्रेण वृष्ट्या
गूह्यो दिवि पर्जन्य द्रुप्सा मधुमन्त ईरते ॥४॥ रथं युञ्जते मरुतः
शुभे सुखं शूरो न मित्रावरुणा गविष्टिषु । रजांसि चित्रा विचरं-
ति तन्यवो दिवः सम्राजा पर्यसा न उक्षतं ॥५॥ वाचं सु मित्रा-
वरुणा विरावन्ती पर्जन्यश्चित्रां वदति त्विषीमन्ती । अभ्रा वसत
मरुतः सु मायया द्यां वर्षयत मरुणामरेपसं ॥६॥ धर्मेणा मित्रा-
वरुणा विपश्चिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मायया । ऋतेन विश्वं
भुवनं वि राजथः सूर्यमा धत्थो दिवि चित्रं रथं ॥ ७ ॥ १ ॥

⁴¹⁸ ॥ ६४ ॥ १-७ अर्चनाना आत्रेयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ १-६ अनुष्टुप् । ७ पंक्तिः ॥

॥६४॥ वरुणं वो रिशादसमृचा मित्रं हवामहे । परि व-
जेव बाह्वोर्जगन्वांसा स्वर्णरं ॥ १ ॥ ता बाहवा सुचेतुना प्र
यंतमस्मा अर्चते । शेवं हि जार्यं वां विश्वांसु क्षासु जोगुवे
॥२॥ यन्नूनमश्यां गतिं मित्रस्य यायां पथा । अस्य प्रियस्य
शर्मण्यहिंसानस्य सश्विरे ॥३॥ युवाभ्यां मित्रावरुणोपमं धे-
यामृचा । यद्ध क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पृधसे ॥४॥ आ नो
मित्र सुदीतिभिर्वरुणश्च सधस्य आ । स्वे क्षये मघोनां सखी-
नां च वृधसे ॥५॥ युवं नो येषु वरुण क्षत्रं बृहच्च विभृथः ।
उरु णो वाजसातये कृतं राये स्वस्तये ॥६॥ उच्छंत्यां मे य-
जता देवक्षत्रे रुशद्रवि । सुतं सीमं न हस्तिभिरा पद्भिधीवतं
नरा विभ्रतावर्चनानसं ॥ ७ ॥ २ ॥

⁴¹⁸ ॥ ६५ ॥ १-६ रातहव्य आत्रेयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ १-५ अनुष्टुप् । ६ पंक्तिः ॥

॥६५॥ यश्चिकेत स सुक्रतुर्देवचा स ब्रवीतु नः । वरुणो यस्य द-
र्शतो मित्रो वा वनते गिरः ॥ १ ॥ ता हि श्रेष्ठवर्चसा राजाना

रवं द्यां वर्षयथः असुरस्य मायया ॥३॥ माया वा मित्रावरुणा
 दिवि श्रिता सूर्यः ज्योतिः चरति चित्रं आयुधं तं अभ्रेण वृष्ट्या
 गूह्यः दिवि पर्जन्य द्रप्साः मधुऽमंतः ईरते ॥४॥ रथं युंजते मरुतः
 शुभे सुऽखं शूरः न मित्रावरुणा गोऽइष्टिषु रजांसि चित्रा विच-
 रन्ति तन्यवः दिवः संऽराजा पयसानः उक्षतं ॥५॥ वाचं सु मित्रा-
 वरुणौ इराऽवती पर्जन्यः चित्रां वदति त्विषिऽमती अभ्रा वसत
 मरुतः सु मायया द्यां वर्षयतं अरुणां अरेपसं ॥६॥ धर्मेणा मित्रा-
 वरुणा विपःऽचिता व्रता रक्षेथे असुरस्य मायया ऋतेन विश्वं
 भुवनं वि राजथः सूर्य आ धत्थः दिवि चित्रं रथं ॥७॥ १॥

॥६४॥ वरुणं वः रिशादसं ऋचा मित्रं हवामहे परि व्रजाऽइव
 बाह्वोः जगन्वांसां स्वःऽनरं ॥१॥ ता बाहवा सुऽचेतुनां प्र यंतं
 असौ अर्चते शेवं हि जार्यं वां विश्वा सु क्षासु जोगुवे ॥२॥ यत् नूनं
 अश्यां गतिं मित्रस्य यायां पथा अस्य प्रियस्य शर्मेणि अहि-
 सानस्य सश्चिरे ॥३॥ युवाभ्यां मित्रावरुणा उपऽमं धेयां ऋचा
 यत् ह क्षये मघोनां स्तोतृणां च स्पूधसे ॥४॥ आ नः मित्र सुदीति-
 ऽभिः वरुणः च सधऽस्ये आ स्वे क्षये मघोनां सखीनां च वृधसे
 ॥५॥ युवं नः येषु वरुणा क्षत्रं बृहत् च विभृथः उरुनः वाजऽसा-
 तये कृतं राये स्वस्तये ॥६॥ उच्छ्रंत्या मे यजता देवऽक्षत्रे रुशत-
 ऽगवि सुतं सोमं न हस्तिऽभिः आ पटऽभिः धावतं नरा विभ्रती
 अर्चनानसं ॥७॥ २॥

॥६५॥ यः चिकेत सः सुऽऋतुः देवऽचा सः ब्रवीतु नः वरुणः
 यस्य दर्शतः मित्रः वा वनते गिरः ॥१॥ ता हि श्रेष्ठऽवर्चसा राजाना

अ० ४. अ० ४. व० ५.] ॥ ३५६ ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ६७.

दीर्घश्रुतमा । ता सत्पती ऋतावृधं ऋतावाना जनेजने ॥२॥
ता वामियानोऽवसे पूर्वा उप ब्रुवे सचा । स्वश्वासः सु चे-
तुना वाजाँ अभि प्र दावने ॥३॥ मित्रो अंहोश्चिदादुरु क्ष-
याय गातुं वनते । मित्रस्य हि प्रतूर्वतः सुमतिरस्ति विधतः
॥४॥ वयं मित्रस्यावसि स्याम सप्रथस्तमे । अनेहसस्त्वोतयः
सचा वरुणशेषसः ॥५॥ युवं मित्रेमं जनं यतथः सं च नय-
थः । मा मघोनः परि ख्यतं मो अस्माकमृषीणां गोपीथे न
उरुष्यतं ॥६॥ ३ ॥

420 ॥ ६६ ॥ १-६ रातहव्य आचेयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ अनुष्टुप ॥

॥६६॥ आ चिकितान सुक्रतू देवौ मर्ते रिशादसा । वरु-
णाय ऋतपेशसे दधीत प्रयसे महे ॥१॥ ता हि क्षत्रमविहुतं
सम्यगसुर्यमाशाते । अध व्रतेव मानुषं स्वर्णे धायि द-
र्शेतं ॥२॥ ता वामेषे रथानामुर्वी गव्यूतिमेषां । रातहव्यस्य
सुष्टुतिं दधृक्स्तोमैर्मनामहे ॥३॥ अधा हि काव्या युवं द-
क्षस्य पूर्भिर्द्भुता । नि केतुना जनानां चिकेथे पूतदक्षसा
॥४॥ तदृतं पृथिवि बृहच्छ्रवणं ऋषीणां । जयसानावरं
पृथ्विं क्षरन्ति यामभिः ॥५॥ आ यद्वामीयचक्षसा मित्रं वयं च
सूरयः । व्यचिष्टे बहुपाय्ये यतेमहि स्वराज्ये ॥६॥ ४ ॥

421 ॥ ६७ ॥ १-५ यजत आचेयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ अनुष्टुप ॥

॥६७॥ बळित्था देव निष्कृतमादित्या यजतं बृहत् । वरुण
मित्रार्यमन्वर्षिष्ठं क्षत्रमाशाथे ॥१॥ आ यद्योनिं हिरण्ययं वरुण
मित्रं सदथः । धर्तारा चर्षणीनां यतं सुखं रिशादसा ॥२॥ विश्वे
हि विश्ववेदसो वरुणो मित्रो अर्यमा । व्रता पदेव सच्चिरे
पांति मर्त्ये रिषः ॥३॥ ते हि सत्या ऋतस्पृगं ऋतावानो

अ० ४. अ० ४. व० ५.] ॥ ३५६ ॥ [म० ५. अ० ५. सू० ६७.

दीर्घश्रुतऽतमा ता सतऽपती० ऋतऽवृधा ऋतऽवाना जनैऽजने
॥२॥ ता वां इयानः अवसे पूर्वौ उप ब्रुवे सचा सुऽअश्वासः सु चे-
तुनां वाजान् अभि प्र दावने ॥३॥ मित्रः अंहोः चित् आत् उरु
क्षयाय गातुं वनते मित्रस्य हि प्रऽतूर्वतः सुऽमतिः अस्ति विधतः
॥४॥ वयं मित्रस्य अवसि स्याम सप्रथःऽतमे अनेह सः त्वाऽऊतयः
सचा वरुणऽशेषसः ॥५॥ युवं मित्रा इमं जनं यतथः सं च नयथः
मा मघोनः परि ख्यतं मो अस्माकं ऋषीणां गोऽपीथे नः उरु-
थतं ॥ ६ ॥ ३ ॥

॥६६॥ आ चिकितान सुऽऋतू० देवी मर्त रिशादसा वरुणाय
ऋतऽपेशसे दधीत प्रयसे महे ॥१॥ ता हि क्षत्रं अविऽहृतं सम्यक्
असुर्य आशते अर्धव्रताऽइव मानुषं स्वः न धायि दर्शतं ॥२॥ ता
वां एषे रथानां उर्वी गव्यूतिं एषां रातऽहव्यस्य सुऽस्तुतिं दधृक्
स्तोमैः मनामहे ॥३॥ अर्ध हि काव्या युवं दक्षस्य पूऽभिः अद्भुता
नि केतुनां जनानां चिकेथे पूतऽदक्षसा ॥४॥ तत् ऋतं पृथिवि
बृहत् अरवःऽएषे ऋषीणां जयसानौ अरं पृथु अति क्षरंति याम-
ऽभिः ॥५॥ आ यत् वां इयऽचक्षसा मित्रा वयं च सूरयः व्यचिहे
बहुऽमाय्ये यतमहि स्वऽराज्ये ॥ ६ ॥ ४ ॥

॥६७॥ बद् इत्या देवा निऽकृतं आदित्या यजतं बृहत् वरुण
मित्रं अर्यमन् वर्षिष्ठं क्षत्रं आशथे ॥१॥ आ यत् योनिं हिरण्यमं
वरुण मित्रं सदथः धर्तारा चर्षणीनां यतं सुम्न रिशादसा ॥२॥
विश्वे हि विश्वऽवेदसः वरुणः मित्रः अर्यमा व्रता पदाऽइव सस्थि-
रे पांति मर्त्य रिषः ॥ ३ ॥ ते हि सत्याः ऋतऽस्पर्शः ऋतऽवानः

जनैजने । सुनीथासः सुदानवोऽहोश्चिदुरुचक्रयः ॥ ४ ॥ को नु
वां मित्रास्तुतो वरुणो वा तनूनां । तत्सु वामेषते मतिर-
त्रिभ्य एषते मतिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

422

॥ ६८ ॥ १-५ यजत आचैयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ गायत्री ॥

॥ ६८ ॥ प्र वो मित्राय गायत वरुणाय विपा गिरा । म-
हिषत्रावृतं बृहत् ॥ १ ॥ सम्राजा या घृतयोनी मित्रश्चोभा
वरुणश्च । देवा देवेषु प्रशस्ता ॥ २ ॥ ता नः शक्तं पार्थिवस्य
महो रायो दिव्यस्य । महि वां क्षत्रं देवेषु ॥ ३ ॥ ऋतमृतेन
सपतेषिरं दक्षमाशाते । अदुहा देवौ वर्धते ॥ ४ ॥ वृष्टिद्यावा
रीत्यापेषस्पती दानुमत्याः । बृहंतं गर्तमाशाते ॥ ५ ॥ ६ ॥

423

॥ ६९ ॥ १-४ उरुचक्रिराचैयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६९ ॥ वी रोचना वरुण वीरुत द्यून्वीणि मित्र धारयथो
रजांसि । वावृधानावमतिं क्षत्रियस्यानु व्रतं रक्षमाणावजुयं
॥ १ ॥ इरावतीर्वरुण धेनवो वां मधुमद्वां सिंधवो मित्र दुहे ।
त्रयस्तस्युर्वृषभासस्तिसृणां धिषणानां रेतोधा वि द्युमंतः
॥ २ ॥ प्रातर्देवीमदितिं जोहवीमि मध्यंदिन उदिता सूर्यस्य ।
राये मित्रावरुणा सर्वतातेळै तोकाय तनयाय शं योः ॥ ३ ॥
या धर्तारा रजसो रोचनस्योतादित्या दिव्या पार्थिवस्य । न
वां देवा अमृता आ मिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा ध्रुवाणि
॥ ४ ॥ ७ ॥

424

॥ ७० ॥ १-४ उरुचक्रिराचैयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ गायत्री ॥

॥ ७० ॥ पुरुहणा चिद्यस्त्यवो नूनं वां वरुण । मित्र वंसि
वां सुमतिं ॥ १ ॥ ता वां सम्यग्दुह्वाणेषमश्याम् धारयसे ।
वयं ते रुद्रा स्याम ॥ २ ॥ पातं नो रुद्रा पायुभिरुत चायेथां

जनेऽजने सुऽनीथासः सुऽदानवः अंहोः चित् उरुऽचक्रयः ॥ ४ ॥
 कः नु वां मित्र अस्तुतः वरुणः वा तनूनां तत् सु वां आ ईषते म-
 तिः अत्रिऽभ्यः आ ईषते मतिः ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ६८ ॥ प्र वः मित्राय गायत वरुणाय विपा गिरा महिऽक्षचौ
 ऋतं बृहत् ॥ १ ॥ संऽराजा या घृतऽयोनी० मित्रः च उभा वरुणः
 च देवा देवेषु प्रऽशस्ता ॥ २ ॥ तानः शक्तं पार्थिवस्य महः रायः दि-
 व्यस्य महि वां क्षत्रं देवेषु ॥ ३ ॥ ऋतं ऋतेन सपता इषिरं दक्षं आ-
 शाते अद्रुहा देवो वर्धते ॥ ४ ॥ वृष्टिऽद्यावा रीतिऽआपा इषः
 पती दानुऽमत्याः बृहंतं गतं आशाते ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ६९ ॥ वी रोचना वरुण चीन उत द्यून् वीणि मित्र धारयथः
 रजांसि ववृधानौ अमतिं क्षत्रियस्य अनुव्रतं रक्षमाणौ अजुर्य
 ॥ १ ॥ इरावतीः वरुण धेनवः वां मधुऽमत वां सिधवः मित्र दुहे
 चयः तस्युः वृषभासः तिसृणां धिषणानां रेतऽधाः वि द्युऽमंतः
 ॥ २ ॥ प्रातः देवी अदितिं जोहवीमि मध्यंदिने उतऽइता सूर्यस्य
 राये मित्रावरुणा सर्वऽताता ईळे तोकाय तनयाय शं योः ॥ ३ ॥
 या धर्तारा रजसः रोचनस्य उत आदित्या दिव्या पार्थिवस्य न
 वां देवाः अमृताः आ मिनन्ति व्रतानि मित्रावरुणा ध्रुवाणि
 ॥ ४ ॥ ७ ॥

॥ ७० ॥ पुरुऽउरुणा चित् हि अस्ति अवः नूनं वां वरुण मित्र
 वंसि वां सुऽमतिं ॥ १ ॥ ता वां सम्यक् अद्रुहाणा इषं अश्याम धा-
 यसे वयं ते रुद्रा स्याम ॥ २ ॥ पातं नः रुद्रा पायुऽभिः उत वायेथां

अ० ४. अ० ४. व० १२.] ॥ ३५८ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७३.

सुचात्रा । तुर्याम दस्यूनतनूभिः ॥ ३ ॥ मा कस्याद्भुतक्रतू यक्षं
भुजेमा तनूभिः । मा शेषसा मा तनसा ॥ ४ ॥ ८ ॥

425 ॥ ७१ ॥ १-३ बाहुवृक्त आचैयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ गायत्री ॥

॥ ७१ ॥ आ नो गतं रिशादसा वरुण मित्र बर्हणा । उपेमं
चारुमध्वरं ॥ १ ॥ विश्वस्य हि प्रचेतसा वरुण मित्र राजथः ।
ईशाना पिष्यतं धियः ॥ २ ॥ उप नः सुतमा गतं वरुण मित्र
दाशुषः । अस्य सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ ९ ॥

426 ॥ ७२ ॥ १-३ बाहुवृक्त आचैयः ॥ मित्रावरुणौ ॥ उष्णिक् ॥

॥ ७२ ॥ आ मित्रे वरुणे वयं गीर्भिर्जुहुमो अत्रिवत् । नि
बर्हिषि सदतं सोमपीतये ॥ १ ॥ व्रतेन स्थो ध्रुवक्षेमा धर्मेणा
यातयज्जना । नि बर्हिषि सदतं सोमपीतये ॥ २ ॥ मित्रश्च
नो वरुणश्च जुषेतां यज्ञमिष्टये । नि बर्हिषि सदतां सोमपी-
तये ॥ ३ ॥ १० ॥ ५ ॥

427 ॥ ७३ ॥ १-१० पौर आचैयः ॥ अश्विनी ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ ७३ ॥ यदद्य स्थः परावति यदर्वावत्यश्विना । यद्वा पुरु
पुरुभुजा यदंतरिक्ष आ गतं ॥ १ ॥ इह त्या पुरुभूतमा पुरु
दसांसि विभ्रता । वरस्या याम्यधिगू हुवे तुविष्टमा भुजे
॥ २ ॥ ईर्मान्यद्वपुषे वपुश्चक्रं रथस्य येमथुः । पर्यन्या नाहुषा
युगा म्हा रजांसि दीयथः ॥ ३ ॥ तदू षु वामेना कृतं विश्वा
यद्वामनु ष्वे । नाना जातावरिपसा समस्मे बंधुमेयथुः ॥ ४ ॥
आ यद्वा सूर्या रथं तिष्ठद्रघुष्यदं सदा । परि वामरुषा वयो
घृणा वरंत आतपः ॥ ५ ॥ ११ ॥ युवोरत्रिश्चिकेतति नरा सुम्नेन
चेतसा । घर्म यद्वामरेपसं नासत्यास्त्रा भुरण्यति ॥ ६ ॥ उयो
वा ककुहो ययिः श्रूखे यामेषु संतनिः । यद्वा दसांभि-

अ० ४. अ० ४. व० १२.] ॥ ३५८ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७३.

सु० चा० चा० तुर्यामं दस्यून तनूभिः ॥ ३ ॥ मा कस्य अद्भुतऽक्रतू० यक्षं
भुजेम तनूभिः सा शेषसा मा तनसा ॥ ४ ॥ ८ ॥

॥ ७१ ॥ आ नः गंतं रिशादसा वरुण मित्रं बर्हणा उप इमं चारुं
अध्वरं ॥ १ ॥ विश्वस्य हि प्रऽचेतसा वरुण मित्रं राजथः ईशाना
पिप्यतं धियः ॥ २ ॥ उप नः सुतं आ गतं वरुण मित्रं दाशुषः अस्य
सोमस्य पीतये ॥ ३ ॥ ९ ॥

॥ ७२ ॥ आ मित्रे वरुणे वयं गीऽभिः जुहुमः अत्रिऽवत् नि
बर्हिषि सदतं सोमऽपीतये ॥ १ ॥ वृतेन स्थः ध्रुवऽक्षेमा धर्मेणा
यातयत्ऽजना नि बर्हिषि सदतं सोमऽपीतये ॥ २ ॥ मित्रः च
नः वरुणः च जुषेतां यज्ञं इष्टये नि बर्हिषि सदतां सोमऽपीतये
॥ ३ ॥ १० ॥ ५ ॥

॥ ७३ ॥ यत् अद्य स्थः पुराऽवति यत् अर्वाऽवति अश्विना यत्
वा पुरु पुरुऽभुजा यत् अंतरिक्षे आ गतं ॥ १ ॥ इह त्या पुरुऽभूतमा
पुरु दंसांसि बिभ्रता वरस्या यामि अधिऽगू० हुवे तुविऽतमा
भुजे ॥ २ ॥ ईर्मा अन्यत् वपुषे वपुः चक्रं रथस्य येमथुः परि अन्या
नाहुषा युगा म्हा रजांसि दीयथः ॥ ३ ॥ तत् ऊं सु वां एना कृतं
विश्वा यत् वां अनु स्तवे नाना जातौ अरेपसां सं अस्मे बंधु आ
इयथुः ॥ ४ ॥ आ यत् वां सूर्या रथं तिष्ठत् रघुऽस्य दं सदा परि वां अ-
रुषाः वयः घृणा वरंते आऽतपः ॥ ५ ॥ ११ ॥ युवोः अत्रिः चिकेतति
नरा सुमेन चेतसा घर्म यत् वां अरेपसं नासत्या आस्त्रा भुरण्यति
॥ ६ ॥ उयः वां ककुहः ययिः शृण्वे यामेषु संऽतनिः यत् वां दंसऽभिः

अ० ४. अ० ४. व० १५.] ॥ ३५९ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७५.]

रश्चिनाचिर्नराववर्तति ॥ ७ ॥ मध्वं ऊ षु मधूयुवा रुद्रा सि-
षक्ति पिपुषी । यत्समुद्राति पर्षथः पक्काः पृक्षो भरंत वां ॥ ८ ॥
सत्यमिद्धा उ अश्चिना युवामाहुर्मयोभुवा । ता यामन्यामहू-
तमा यामन्ना मृळयत्तमा ॥ ९ ॥ इमा ब्रह्माणि वर्धनाश्चिभ्यां
संतु शंतमा । या तक्षाम रथौ इवावोचाम बृहन्नमः
॥ १० ॥ १२ ॥

428 ॥ ७४ ॥ १-१० पौर आत्रेयः ॥ अश्चिनी ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ ७४ ॥ कूष्ठो देवावश्चिनाद्या दिवो मनावसू । तच्छ्रवथो
वृषणवसू अत्रिर्वामा विवासति ॥ १ ॥ कुह त्या कुह नु श्रुता
दिवि देवा नासत्या । कस्मिन्ना यतथो जने को वा नदीनां
सचा ॥ २ ॥ कं याथः कं ह गच्छथः कमच्छा युंजाथे रथै । कस्य
ब्रह्माणि रण्यथो वयं वामुश्मसीष्टये ॥ ३ ॥ पौरं चिच्छुदप्रुतं पौरं
पौराय जिन्वथः । यदी गृभीततातये सिंहमिव द्रुहस्पदे ॥ ४ ॥
प्र च्यवानाज्जुजुरुषो वत्रिमत्कं न मुंचथः । युवा यदी कृथः
पुनरा काममृण्वे वध्वः ॥ ५ ॥ १३ ॥ अस्ति हि वामिह स्तोता
स्मसि वां संहशि श्रिये । नू श्रुतं म आ गंतमवोभिर्वाजिनी-
वसू ॥ ६ ॥ को वामद्य पुरुणामा वव्रे मर्त्यानां । को विप्रो वि-
प्रवाहसा को यज्ञैर्वाजिनीवसू ॥ ७ ॥ आ वां रथो रथानां येषो
यात्वश्चिना । पुरु चिदस्मयुस्तिर आगूषो मर्त्येष्ववा ॥ ८ ॥ शमू षु
वां मधूयुवास्माकमस्तु चर्कृतिः । अर्वाचीना विचेतसा वि-
भिः श्येनेव दीयतं ॥ ९ ॥ अश्चिना यद्ध कर्हि चिच्छुश्रूयातमिमं
हवै । वस्वीरू षु वां भुजः पृंचति सु वां पृचः ॥ १० ॥ १४ ॥

429 ॥ ७५ ॥ १-९ अवसुरात्रेयः ॥ अश्चिनी ॥ पंक्तिः ॥

॥ ७५ ॥ प्रति प्रियतमं रथं वृषणं वसुवाहनं । स्तोता वामश्चि-

अ० ४. अ० ४. व० १५.] ॥ ३५९ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७५.

अ॒श्वि॒ना अ॒त्रिः न॒रा आ॒ऽव॒वर्ते॑ति ॥ ७ ॥ म॒ध्वः ऊं॑ सु म॒धुऽयु॒वा रु॒द्रा
सि॒सं॒क्ति पि॒पु॒षी॑ यत् स॒मु॒द्रा अ॒ति प॒थैः प॒क्षाः पृ॒क्षाः भ॒रंत॑ वां
॥ ८ ॥ स॒त्यं इ॒त् वै ऊं॑ अ॒श्वि॒ना यु॒वा आ॒हुः म॒यऽभु॒वा ता या॒मन्
या॒मऽहू॑त॒मा या॒मन् आ॒ मृ॒ळ॒यत्त॑त॒मा ॥ ९ ॥ इ॒मा ब्र॒ह्मा॒णि व॒र्धे॒ना
अ॒श्विऽभ्यां॑ सं॒तु शं॑त॒मा या त॒क्षाम॑ र॒थान॑ऽइ॒व अ॒वो॒चाम॑
बृ॒हत् नमः॑ ॥ १० ॥ १२ ॥

॥ ७४ ॥ कू॒ऽस्यः दे॒वौ अ॒श्वि॒ना अ॒द्य दि॒वः म॒ना व॒सू॒ तत् अ॒व॒थः
वृ॒षण॑ऽव॒सू॒ अ॒त्रिः वां॒ आ वि॒वा॒स॒ति ॥ १ ॥ कु॒ह॒त्या कु॒ह॒ नु श्रु॒ता
दि॒वि दे॒वा ना॑स॒त्या क॒स्मिन् आ॒ य॒त॒थः ज॒ने कः॑ वां न॒दीनां॑ स॒चा
॥ २ ॥ कं या॒थः कं ह॒ ग॒च्छ॒थः कं अ॒च्छ॒ युंजा॒थे र॒थं क॒स्य ब्र॒ह्मा॒णि
रा॒य॒थः व॒यं वां उ॒श्म॒सि इ॒ष्टये॑ ॥ ३ ॥ पौ॒रं चि॒त् हि उ॒द्ऽपु॒तं पौ॒रं
पौ॒राय॑ जि॒न्व॒थः यत् ई॒ गृ॒भी॒तऽता॑त॒ये सि॒हंऽइ॒व दू॒हः प॒दे ॥ ४ ॥ प्र
च्य॒वा॒नात् जु॒जु॒रुषः॑ व॒त्रिं अ॒र्त्क॑न॒ मु॒च॒थः यु॒वा यदि॑ कृ॒थः पु॒नः आ
का॒मं च॒रु॒खे व॒ध्वः ॥ ५ ॥ १३ ॥ अ॒स्ति हि वां इ॒ह स्तो॒ता स्प॒सि वां सं॒
ऽदृ॒शि श्रि॒ये नु श्रु॒तं मे आ॒ ग॒तं अ॒वऽभिः॑ वा॒जि॒नीऽव॒सू॒ ॥ ६ ॥
कः वां अ॒द्य पु॒रु॒णां आ॒ व॒त्रे म॒र्त्य॑नां कः वि॒प्रः वि॒प्रऽवा॒ह॒सा कः
य॒ज्ञैः वा॒जि॒नीऽव॒सू॒ ॥ ७ ॥ आ वां र॒थः र॒थानां॑ ये॒ष्ठः या॒तु अ॒श्वि॒ना
पु॒रु चि॒त् अ॒स्मऽयुः॑ ति॒रः आ॒ गू॒षः म॒र्त्येषु॑ आ ॥ ८ ॥ शं ऊं॑ सु वां म॒धुऽ
यु॒वा अ॒स्माकं॑ अ॒स्तु च॒र्क॒तिः अ॒र्वा॒ची॒ना वि॒ऽचे॒त॒सा वि॒ऽभिः
श॒ये॒नाऽइ॒व दी॒य॒तं ॥ ९ ॥ अ॒श्वि॒ना यत् ह॒ कर्हि॑ चि॒त् श्रु॒श्रु॒यात॑ इ॒मं
ह॒व व॒स्वीः ऊं॑ सु वां भु॒जः पृ॒चंति॑ सु वां पृ॒चः ॥ १० ॥ १४ ॥

॥ ७५ ॥ प्र॒ति प्रि॒यऽत॑मं र॒थं वृ॒षणं॑ व॒सुऽवा॒ह॒नं स्तो॒ता वां अ॒श्वि॒-

अ०४. अ०४. व०१७.] ॥ ३६० ॥ [म०५. अ०६. सू० ७६.

ना॒वृषिः स्तोमे॑न॒ प्रति॑ भूषति॒ माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ १ ॥
 अ॒त्याया॑तमश्विना तिरो विश्वा अ॒हं सना॑ । द॒स्रा हि॒रण्यव॑-
 र्तेनी॒ सुषु॑म्ना॒ सिंधु॑वाहसा॒ माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ २ ॥ आ नो॒
 रत्नानि॒ विभ्र॑ता॒वश्विना॒ गच्छ॑तं युवं । रु॒द्रा हि॒रण्यव॑र्तेनी
 जुषा॒णा वा॑जिनीवसू॒ माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ ३ ॥ सु॒ष्टुभो॑ वां
 वृष॑ण्वसू रथे वाणी॒च्याहि॑ता । उ॒त वा॑ ककुहो मृ॒गः पृ॒क्षः
 कृ॒णोति॑ वापुषो॒ माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ ४ ॥ बो॒धिन्म॑नसा
 रथ्ये॑षिरा ह॒वन॑श्रुता । विभि॒श्चवा॑नमश्विना॒ नि या॑थो अ॒व-
 या॑विनं॒ माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ ५ ॥ १५ ॥ आ वा॑ नरा मनो॒युजो॑-
 ऽश्वा॑सः प्रुषि॒तप॑सवः । वयो॑ वह॒न्तु पी॑तये सह सु॒म्नेभि॑रश्विना॒
 माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ ६ ॥ अ॒श्विना॒वेह॑ गच्छतं॒ नास॑त्या॒ मा
 वि वे॑नतं । ति॒रश्चि॑दर्य॒या परि॑ व॒र्तिया॑तमदाभ्या॒ माध्वी॒ मम॑
 श्रुतं॒ हव॑ ॥ ७ ॥ अ॒स्मिन्य॒ज्ञे अ॒दाभ्या॑ जरि॒तारं॑ शुभस्पती ।
 अ॒व॒स्युम॑श्विना युवं गृ॒णंत॑मुप॒ भूष॑थो॒ माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑
 ॥ ८ ॥ अ॒भूदु॒षा रु॑श॒त्पशु॑राग्निर॒धाय॑यृत्वियः । अ॒योजि॑ वां वृष-
 ण्वसू रथो॑ द॒स्राव॑म॒र्त्यो माध्वी॒ मम॑ श्रुतं॒ हव॑ ॥ ९ ॥ १६ ॥

430

॥ ७६ ॥ १-५ आचः ॥ अश्विनौ ॥ १ चष्टुप ॥

॥ ७६ ॥ आ भा॒त्यमि॒रुष॑सा॒मनी॑कमु॒द्धिप्रा॑णां दे॒व्या
 वा॒चो अ॒स्युः । अ॒र्वाचा॑ नूनं रथ्ये॒ह या॑तं पी॒पिवा॑सम-
 श्विना घ॒र्मम॑च्छ ॥ १ ॥ न सँस्कृतं प्र मिमीतो गमि॒ष्टाति॑
 नूनम॒श्विनो॑पस्तुते॒ह । दि॒वाभि॑पित्वेऽव॒साग॑मिष्टा प्रत्यव॒र्ति
 दा॒शुषे॒ शंभ॑विष्टा ॥ २ ॥ उ॒ता या॑तं संग॒वे प्रा॑तरु॒हो म॒ध्यं-
 दि॒न् उ॒दिता॒ सूर्य॑स्य । दि॒वा न॑क्तमव॒सा श॑तमेन॒ नेदा॑नी
 पी॒तिर॑श्विना त॒तान ॥ ३ ॥ इ॒दं हि वा॑ प्र॒दिवि॒ स्थान॑मो॒क्

अ० ४. अ० ४. व० १७.] ॥ ३६० ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७६.

नौ ऋषिः स्तोमेन प्रतिभूषति माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ १ ॥ अति-
ऽआयातं अश्विना तिरः विश्वाः अहं सना दसा हिरण्यऽवर्तनी०
सुऽसुम्ना सिंधुऽवाहसा माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ २ ॥ आ नः रत्नानि
विभ्रतौ अश्विना गच्छतं युवं रुद्रा हिरण्यऽवर्तनी० जुषाणा वा-
जिनीऽवसू० माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ ३ ॥ सुऽस्तुभः वां वृषणऽवसू०
रथे वाणीची आऽहिता उत वां ककुहः मृगः पृष्ठः कृणोति वा-
पुषः माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ ४ ॥ बोधितऽमनसा रथ्या इषिरा
हवनऽश्रुता विऽभिः च्यवानं अश्विना नि याथः अद्ययाविनं
माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ ५ ॥ १५ ॥ आ वां नरा मनऽयुजः अश्वसः प्रु-
षितऽसंवः वयः वहंतु पीतये सह सुमेभिः अश्विना माध्वी० मम
श्रुतं हवै ॥ ६ ॥ अश्विनौ आ इह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतं तिरः
चित् अर्येऽया परिवर्तिः यातं अदाभ्या माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ ७ ॥
अस्मिन् यज्ञे अदाभ्या जरितारं शुभः पती० अवस्युं अश्विना युवं
गृणंतं उपभूषथः माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ ८ ॥ अभूत् उषाः रुशन्त-
ऽपशुः आ अग्निः अधायि ऋत्वियः अयोजि वां वृषणऽवसू० रथः
दसौ अमर्त्यः माध्वी० मम श्रुतं हवै ॥ ९ ॥ १६ ॥

॥ ७६ ॥ आभाति अग्निः उषसा अनीकं उत विप्राणां देवऽयाः
वाचः अस्थुः अर्वाचा नूनं रथ्या इह यातं पीपिऽवांसं अश्विना
घर्म अच्छ ॥ १ ॥ न संस्कृतं प्रमिमीतः गमिष्ठा अंति नूनं अश्विना
उपऽस्तुता इह दिवा अभिऽपित्वे अवसा आऽगमिष्ठा प्रति अ-
वर्ति दाशुषे शंऽभविष्ठा ॥ २ ॥ उत आ यातं संऽगवे प्रातः अहः म-
ध्यंदिने उतऽइता सूर्यस्य दिवा नक्तं अवसा शंऽतमेन न इदानी
पीतिः अश्विना आततान ॥ ३ ॥ इदं हि वां प्रऽदिवि स्थानं ओकः

अ० ४. अ० ४. व० २०.] ॥ ३६१ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७८.

इमे गृहा अश्विनेदं दुरोणं । आ नो दिवो बृहतः पर्वतादा-
 द्यो यातमिषमूर्जं वहता ॥ ४ ॥ समश्विनोरवसा नूतनेन
 मयोभुवा सुप्रणीती गमेम । आ नो रयिं वहतमोत वीरा-
 ना विश्वान्यमृता सौभगानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

431

॥ ७७ ॥ १-५ अत्रिः ॥ अश्विनी ॥ चिष्टप ॥

॥ ७७ ॥ प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वं पुरा गृधादरुषः
 पिवातः । प्रातर्हि यज्ञमश्विना दधाते प्र शंसन्ति कवयः पूर्व-
 भाजः ॥ १ ॥ प्रातर्यजध्वमश्विना हिनोत न सायमस्ति देव्या
 अजुष्टं । उतान्यो अस्मद्यजते वि चावः पूर्वःपूर्वो यजमानो
 वर्नीयान् ॥ २ ॥ हिरण्यत्वमधुवर्णो घृतस्रुः पृक्षो वहन्ना रथो
 वर्तते वां । मनोजवा अश्विना वातरंहा येनातियाथो दुरि-
 तानि विश्वा ॥ ३ ॥ यो भूयिष्टं नासत्याभ्यां विवेष चनिष्टं
 पित्वो ररते विभागे । स तोकमस्य पीपरच्छमीभिरनूर्ध्वभा-
 सः सदमितुतुर्यात् ॥ ४ ॥ समश्विनोरवसा नूतनेन मयोभुवा
 सुप्रणीती गमेम । आ नो रयिं वहतमोत वीराना विश्वान्य-
 मृता सौभगानि ॥ ५ ॥ १८ ॥

432

॥ ७८ ॥ १-९ सप्तवधिरात्रेयः ॥ अश्विनी ॥ १-३ उष्णिक् । ४ चिष्टप । ५-९ अनुष्टुप् ॥

॥ ७८ ॥ अश्विनावेह गच्छतं नासत्या मा वि वेनतं । हंसा-
 विव पततमा सुताँ उप ॥ १ ॥ अश्विना हरिणाविव गौरा-
 विवानु यवसं । हंसाविव पततमा सुताँ उप ॥ २ ॥ अश्विना
 वाजिनीवसू जुषेथाँ यज्ञमिष्टये । हंसाविव पततमा सुताँ
 उप ॥ ३ ॥ अत्रिर्यद्वामवरोहन्बृवीसमजोहवीचाधमानेव यो-
 षा । श्येनस्य चिज्जवसा नूतनेनागच्छतमश्विना शतमेन
 ॥ ४ ॥ १९ ॥ वि जिहीष्व वनस्पते योनिः सूर्याद्या इव । श्रुतं मे अ-

अ०४. अ०४. व०२०.] ॥ ३६१ ॥ [म०५. अ०६. सू० ७८.

इ॒मे गृ॒हाः अ॒श्वि॒ना इ॒दं दुरो॒णं आ नः॑ दि॒वः बृ॒ह॒तः प॒र्व॒तात् आ
अ॒तऽभ्यः॑ या॒तं इ॒षं ऊ॒र्जं व॒ह॒ता ॥ ४ ॥ सं अ॒श्वि॒नोः अ॒व॒सा नू॒त॒नेन॑
म॒यऽभु॒वा सु॒ऽप्र॒नी॒ती ग॒मे॒म आ नः॑ र॒यिं व॒ह॒तं आ उ॒त वी॒रान्
आ वि॒श्वानि॑ अ॒मृ॒ता सौ॒भ॒गानि ॥ ५ ॥ १७ ॥

॥ ७७ ॥ प्रा॒तऽया॒वा॒ना प्र॒थ॒मा य॒ज॒ध्वं पु॒रा गृ॒धात् अ॒र॒रुषः॑ पि॒-
वा॒तः प्रा॒तः हि य॒ज्ञं अ॒श्वि॒ना द॒धाते॑ प्र शंसं॒ति क॒वयः॑ पू॒र्वऽभा॒जः
॥ १ ॥ प्रा॒तः य॒ज॒ध्वं अ॒श्वि॒ना हि॒नो॒त न सा॒यं अ॒स्ति दे॒वऽयाः॑ अ॒जुष्टं
उ॒त अ॒न्यः अ॒स्मत् य॒ज॒ते वि च॒ आवः॑ पू॒र्वऽपू॒र्वः य॒ज॒मानः॑ व॒-
नी॒यान् ॥ २ ॥ हि॒र॒ण्यऽत्वक् म॒धुऽव॒र्णः घृ॒तऽक्षुः॑ पृ॒क्षः व॒ह॒न् आ
र॒थः वर्त॑ते वा॒ मनः॑ऽज॒वाः अ॒श्वि॒ना वा॒तऽर॒हाः येन॑ अ॒तिऽया॒थः
दुऽइ॒तानि॑ वि॒श्वा ॥ ३ ॥ यः भू॒यिष्टं॑ ना॒स॒त्याभ्यां॑ वि॒वेष॑ च॒ निष्टं॑ पि॒-
त्वः र॒ते वि॒ऽभा॒गे सः तो॒कं अ॒स्य पी॒प॒रत् श॒मीभिः॑ अ॒नू॒र्ध्वऽभा॒सः
स॒दै॒ इत् त॒तु॒र्यात् ॥ ४ ॥ सं अ॒श्वि॒नोः अ॒व॒सा नू॒त॒नेन॑ म॒यऽभु॒वा सु॒-
ऽप्र॒नी॒ती ग॒मे॒म आ नः॑ र॒यिं व॒ह॒तं आ उ॒त वी॒रान् आ वि॒श्वानि॑
अ॒मृ॒ता सौ॒भ॒गानि ॥ ५ ॥ १८ ॥

॥ ७८ ॥ अ॒श्वि॒नौ आ इ॒ह ग॒च्छ॒तं ना॒स॒त्या मा वि॒वे॒न॒तं हंसौ॑ऽइ॒व
प॒त॒तं आ सु॒तान् उ॒प ॥ १ ॥ अ॒श्वि॒ना ह॒रि॒णौऽइ॒व गौ॒रौऽइ॒व अ॒नु
य॒व॒सं हंसौ॑ऽइ॒व प॒त॒तं आ सु॒तान् उ॒प ॥ २ ॥ अ॒श्वि॒ना वा॒जि॒नीऽव॒-
सू० जु॒षे॒षा य॒ज्ञं इ॒ष्ट्ये हंसौ॑ऽइ॒व प॒त॒तं आ सु॒तान् उ॒प ॥ ३ ॥ अ॒त्रिः
यत् वा॒ अ॒व॒ऽरो॒ह॒न् ऋ॒बी॒सं अ॒जो॒ह॒वीत् ना॒ध॒मा॒नाऽइ॒व यो॒षा
श॒ये॒नस्य॑ चि॒त् ज॒व॒सा नू॒त॒नेन॑ आ अ॒ग॒च्छ॒तं अ॒श्वि॒ना शं॒ऽत॒मेन॑
॥ ४ ॥ १९ ॥ वि जि॒ही॒ष्वा व॒न॒स्प॒ते यो॒निः सूर्या॑त्याऽइ॒व श्रु॒तं मे अ॒-

अ० ४. अ० ४. व० २२.] ॥ ३६२ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ७९.

श्विना हवं सप्तवध्रिं च मुंचत ॥ ५ ॥ भीताय नाधमानाय
 ऋषये सप्तवध्रये । मायाभिरश्विना युवं वृष्टं सं च वि चा-
 चथः ॥ ६ ॥ यथा वातः पुष्करिणीं समिं गयति सर्वतः । एवा
 ते गर्भे एजतु निरैतु दशमास्यः ॥ ७ ॥ यथा वातो यथा वनं
 यथा समुद्र एजति । एवा त्वं दशमास्य सहावेहि जरायुणा
 ॥ ८ ॥ दश मासाञ्छशयानः कुमारो अधि मातरि । निरैतु जीवो
 अक्षतो जीवो जीवत्या अधि ॥ ९ ॥ २० ॥

433 ॥ ७९ ॥ १-१० सत्यश्रवा आत्रेयः ॥ उषाः ॥ पत्तिः ॥

॥ ७९ ॥ महे नो अद्य बोधयोषो राये दिवित्मती । यथा
 चित्तो अबोधयः सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते अश्वसूनृते ॥ १ ॥
 या सुनीथे शौचद्रथे व्यौच्छो दुहितर्दिवः । सा व्युच्छ सही-
 यसि सत्यश्रवसि वाय्ये सुजाते अश्वसूनृते ॥ २ ॥ सा नो अ-
 द्याभरद्वसुर्बुच्छा दुहितर्दिवः । यो व्यौच्छः सहीयसि सत्यश्र-
 वसि वाय्ये सुजाते अश्वसूनृते ॥ ३ ॥ अभि ये त्वा विभावर्ति
 स्तोमैर्गृणन्ति वह्नयः । मघैर्मघोनि सुश्रियो दामन्वतः सुरा-
 तयः सुजाते अश्वसूनृते ॥ ४ ॥ यच्चिद्धि ते गृणा इमे हृदयति
 मघत्तये । परि चिद्धष्टयो दधुर्ददतो राधो अह्नयं सुजाते अ-
 श्वसूनृते ॥ ५ ॥ २१ ॥ ऐषु धा वीरवद्यश् उषो मघोनि सूरिषु ।
 ये नो राधास्यह्नया मघवानो अरासतु सुजाते अश्वसूनृते
 ॥ ६ ॥ तेभ्यो द्युम्नं बृहद्यश् उषो मघोन्या वह । ये नो राधा-
 स्यध्या गव्या भजत सूरयः सुजाते अश्वसूनृते ॥ ७ ॥ उत नो
 गोमतीरिष आ वह्ना दुहितर्दिवः । साकं सूर्यस्य रश्मिभिः
 शुक्रैः शोचद्भिरर्चिभिः सुजाते अश्वसूनृते ॥ ८ ॥ व्युच्छा दुहि-
 तर्दिवो मा चिरं तनुथा अपः । नेत्वा स्तेनं यथा रिपुं

अ०४. अ०४. व०२२.] ॥ ३६२ ॥ [म०५. अ०६. सू० ७९.

श्विना हवँ सप्तऽवधिं च मुंचतं ॥५॥ भीताय नाधमानाय ऋषये
सप्तऽवधये मायाभिः अश्विना युवं वृक्षं सं च वि च अचथः ॥६॥
यथा वातः पुष्करिणीं संऽङ्गयति सर्वतः एव ते गर्भैः एजतु निः-
ऽएतुं दशऽमास्यः ॥७॥ यथा वातः यथा वनं यथा समुद्रः एजति
एव त्वं दशऽमास्य सह अव इहि जरायुणा ॥८॥ दश मासान् श-
शयानः कुमारः अधि मातरि निःऽएतुं जीवः अक्षतः जीवः जी-
वत्याः अधि ॥ ९ ॥ २० ॥

॥७९॥ महे नः अद्य बोधय उषः राये दिवित्मती यथा चित्तनः
अबोधयः सत्यऽश्रवसि वाय्ये सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥१॥ या सु-
ऽनीषे शौचतऽरुषे वि औच्छः दुहितः दिवः सा वि उच्छ सहीय-
सि सत्यऽश्रवसि वाय्ये सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥२॥ सा नः अद्य
आभरतऽवसुः वि उच्छ दुहितः दिवः यो वि औच्छः सहीयसि
सत्यऽश्रवसि वाय्ये सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥३॥ अभियेत्वा विभा-
ऽवरिस्तोमैः गृणंति वह्नयः मघैः मघोनि सुऽश्रियः दामनऽवतः
सुऽरातयः सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥४॥ यत् चित् हि ते गणाः इमे
छदयति मघक्षये परिचित् वष्टयः दुधुः ददतः राधः अह्नयं सुऽजाते
अश्वऽसूनृते ॥५॥ २१॥ आ एषु धाः वीरऽवत् यशः उषः मघोनि
सूरिषु ये नः राधांसि अह्नया मघऽवानः अरांसत सुऽजाते अश्व-
ऽसूनृते ॥६॥ तेभ्यः द्युम्नं बृहत् यशः उषः मघोनि आ वह्नये नः
राधांसि अश्व्या गव्या भजंत सूरयः सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥७॥ उत
नः गोऽमतीः इषः आ वह्न दुहितः दिवः साकं सूर्यस्य रुमिऽभिः
शुक्रैः शौचतऽभिः अर्चिऽभिः सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥८॥ वि उच्छ
दुहितः दिवः मा चिरं तनुयाः अपः न इत् त्वा स्तेनं यथा रिपुं

अ०४.अ०४.व०२४.] ॥ ३६३ ॥ [म०५.अ०६.सू०८९.

तपाति सूरौ अर्चिषा सुजाते अश्वसूनृते ॥९॥ एतावद्वेदु-
षस्त्वं भूयो वा दातुमर्हसि । या स्तोतृभ्यो विभावयुच्छंती
न प्रमीयसे सुजाते अश्वसूनृते ॥ १० ॥ २२ ॥

434 ॥ ८० ॥ १-६ सत्यश्रवा आत्रेयः ॥ उषाः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥८०॥ द्युतद्यामानं बृहतीमृतेन चृतावरोमरूणसु विभा-
ती । देवीमुषसं स्वरावहंती प्रति विप्रासो मतिभिर्जरंते ॥१॥
एषा जनं दर्शता बोधयंती सुगान्धयः कृण्वती यान्यये । बृ-
हद्रथा बृहती विश्वमिन्वोषा ज्योतिर्यच्छत्यये अह्ना ॥२॥
एषा गोभिररूणेभिर्युजानास्नेधंती रयिमप्रायु चक्रे । पथो
रदंती सुविताय देवी पुरुष्टुता विश्ववारा वि भाति ॥३॥
एषा येनी भवति द्विबर्ही आविष्कृण्वाना तन्वं पुरस्तात् ।
चृतस्य पंथामन्वेति साधु प्रजानतीव न दिशो मिनाति
॥४॥ एषा शुभा न तन्वो विदानोर्ध्वं स्राती दृश्ये नो
अस्थात् । अप द्वेषो बाधमाना तमांस्युषा दिवो दुहिता
ज्योतिषागात् ॥५॥ एषा प्रतीची दुहिता दिवो नून्योषेव
भद्रा नि रिणीते अप्सः । व्यूर्खती दाशुषे वायीणि पुनर्ज्यो-
तिर्युवतिः पूर्वथाक् ॥ ६ ॥ २३ ॥

435 ॥ ८१ ॥ १-५ श्वावाश्च आत्रेयः ॥ सविता ॥ ऋगतो ॥

॥८१॥ युंजते मन उत युंजते धियो विप्रा विप्रस्य बृहतो
विपश्चितः । वि होचा दधे वयुनाविदेक इन्मही देवस्य सवि-
तुः परिष्टुतिः ॥१॥ विश्वा रूपाणि प्रति मुंचते कविः प्रासा-
वीद्भद्रं द्विपदे चतुष्पदे । वि नाकमख्यत्सविता वरेण्योऽनु
प्रयाणमुषसो वि राजति ॥२॥ यस्य प्रयाणमन्वन्य इद्युर्दे-
वा देवस्य महिमानमोजसा । यः पार्थिवानि विममे स ए-

तपाति सूरः अर्चिषा सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥९॥ एतावत् वा इत्
उषः त्वं भूयः वा दातुं अर्हसि या स्तोतृऽभ्यः विभाऽवरि उच्छंती
न प्रऽमीयसे सुऽजाते अश्वऽसूनृते ॥ १० ॥ २२ ॥

॥ ८० ॥ द्युततऽयामानं बृहती ऋतेन ऋतऽवरी अरुणऽसु
विऽभाती देवी उषसं स्वः आऽवहती प्रति विप्रांसः मतिऽभिः
जरंते ॥१॥ एषा जनं दर्शता बोधयती सुऽगान् पथः कृण्वती या-
ति अये बृहत्ऽरथा बृहती विश्वऽइन्वा उषाः ज्योतिः यच्छति
अये अहौ ॥२॥ एषा गोभिः अरुणेभिः युजाना अस्नेधंती रयिं
अप्रऽआयु चक्रे पथः रदती सुविताय देवी पुरुऽस्तुता विश्व-
ऽवारा वि भाति ॥३॥ एषा विऽएनी भवति द्विऽबहीः आविः-
ऽकृण्वाना तन्वं पुरस्तात् ऋतस्य पंथां अनु एति साधु प्रजानती-
ऽइवन दिशः मिनाति ॥४॥ एषा शुभ्रान तन्वः विद्वाना ऊर्ध्वाऽइव
स्नाती दृश्ये नः अस्थात् अप द्वेषः बाधमाना तमांसि उषाः दि-
वः दृहिता ज्योतिषा आ अगात् ॥५॥ एषा प्रतीची दृहिता दिवः
नृन् योषाऽइव भद्रा नि रिणीते अप्सः विऽऊर्ध्वती दाशुषे वा-
यीणि पुनः ज्योतिः युवतिः पूर्वऽथा अकः० ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ८१ ॥ युंजते मनः उत युंजते धियः विप्राः विप्रस्य बृहत् विपः-
ऽचितः वि होवाः दधे वयुनऽवित् एकः इत् मही देवस्य सवितुः
परिऽस्तुतिः ॥१॥ विश्वा रूपाणि प्रति मुंचते कविः प्र असावीत्
भद्रं द्विऽपदे चतुःऽपदे विनाकं अख्यत् सविता वरेण्यः अनु प्र-
ऽयानं उषसः वि राजति ॥२॥ यस्य प्रऽयानं अनु अन्ये इत् ययुः
देवाः देवस्य महिमानं ओजसा यः पार्थिवानि विऽममे सः ए-

अ०४.अ०४.व०२७.] ॥ ३६४ ॥ [म०५.अ०६.सू०६३.

तंशो रजांसि देवः सविता महित्वना ॥ ३ ॥ उत यांसि स-
वितस्त्रोणि रोचनीत सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसि । उत रा-
त्रीमुभयतः परायस उत मित्रो भवसि देव धर्मभिः ॥ ४ ॥
उतेशिषे प्रसवस्य त्वमेक इदुत पूषा भवसि देव यामभिः ।
उतेदं विश्वं भुवनं वि राजसि श्यावाश्वस्ते सवितुः स्तोम-
मानशे ॥ ५ ॥ २४ ॥

436

॥ ८२ ॥ १-९ श्यावाश्च आत्रेयः ॥ सविता ॥ १ अनुष्टुप् । २-९ गायत्री ॥

॥ ८२ ॥ तत्सवितुर्वृणीमहे वयं देवस्य भोजनं । श्रेष्ठं सर्वधा-
तमं तुरं भगस्य धीमहि ॥ १ ॥ अस्य हि स्वयंशस्तरं सवितुः
कच्चन प्रियं । न मिनन्ति स्वराज्यं ॥ २ ॥ स हि रत्नानि दाश्रुषे
सुवाति सविता भगः । तं भागं चित्रमीमहे ॥ ३ ॥ अद्या नो
देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगं । परा दुःष्वप्यं सुव ॥ ४ ॥
विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परा सुव । यद्भद्रं तन्न आ सुव
॥ ५ ॥ २५ ॥ अनागसो अदितये देवस्य सवितुः सवे । विश्वा
वामानि धीमहि ॥ ६ ॥ आ विश्वदेवं सत्पतिं सूक्तैरद्या वृणी-
महे । सत्यसवं सवितारं ॥ ७ ॥ य इमे उभे अहनी पुर एत्य-
प्रयुच्छन् । स्वाधीर्देवः सविता ॥ ८ ॥ य इमा विश्वा जाता-
न्याश्चावयति श्लोकेन । प्र च सुवाति सविता ॥ ९ ॥ २६ ॥

437

॥ ८३ ॥ १-१० अत्रिः ॥ पर्जन्यः ॥ १. ५-८. १० त्रिष्टुप् । २-४ जगती । ९ अनुष्टुप् ॥

॥ ८३ ॥ अच्छा वद तवसं गीर्भिराभिः स्तुहि पर्जन्यं नम-
सा विवास । कनिक्कदवृषभो जीरदानू रेतो दधात्योषधीषु
गर्भं ॥ १ ॥ वि वृक्षान हंत्युत हंति रक्षसो विश्वं विभाय भु-
वनं महावधात् । उतानागा ईषते वृष्यावतो यत्पर्जन्यः
स्तनयन् हन्ति दुष्कृतः ॥ २ ॥ रथीव कश्याश्वौ अभिक्षिपन्त्रा-

अ०४.अ०४.व०२७.] ॥ ३६४ ॥ [म०५.अ०६.सू०८३.

त॒शः रजा॑सि दे॒वः स॒वि॒ता म॒हिऽत्वा॒ना ॥३॥ उ॒त या॒सि स॒वि॒तः
ची॒णि रो॒चना उ॒त सूर्य॑स्य र॒श्मिऽभिः सं उ॒च्य॒सि उ॒त रा॒ची उ॒भ॒-
यतः॑ परि॒ ई॒य॒से उ॒त मि॒त्रः भ॒व॒सि दे॒व ध॒र्मऽभिः ॥४॥ उ॒त ई॒शि॒षे
प्रऽस॒वस्य॑ त्वं ए॒कः इ॒त् उ॒त पू॒षा भ॒व॒सि दे॒व या॒मऽभिः उ॒त इ॒दं
वि॒श्वं भु॒व॒नं वि रा॒ज॒सि श्या॒वऽअ॒श्वः ते स॒वि॒तः स्तोमं॑ अ॒न॒शे
॥ ५ ॥ २४ ॥

॥८२॥ तत् स॒वि॒तुः वृ॒णीम॒हे व॒यं दे॒वस्य॑ भो॒ज॒नं श्रेष्ठं॑ स॒र्वऽधा॒-
॥मं॑ तु॒रै भ॒गस्य॑ धी॒म॒हि ॥१॥ अस्य॑ हि स्व॒यंशः॑ऽत॒रं स॒वि॒तुः क॒त
च॒न प्रि॒यं न मि॒नंति॑ स्वऽरा॒ज्यं ॥२॥ सः हि र॒त्ना॒नि दा॒शुषे॑ सु॒वा॒ति
स॒वि॒ता भ॒गः तं भा॒गं चि॒त्रं ई॒म॒हे ॥३॥ अ॒द्य नः॑ दे॒व स॒वि॒तः प्र॒-
जाऽव॑त् सा॒वीः सौ॒भ॒गं प॒रा दुः॑ऽस्व॒प॒न्यं सु॒व ॥४॥ वि॒श्वानि॑ दे॒व
स॒वि॒तः दुः॑ऽइ॒तानि॑ प॒रा सु॒व य॒त् भ॒द्रं त॒त नः॑ आ सु॒व ॥५॥ २५॥ अ॒-
ना॒ग॒सः अ॒दि॒तये॑ दे॒वस्य॑ स॒वि॒तुः स॒वे वि॒श्वानि॑ वा॒मानि॑ धी॒म॒हि
॥६॥ आ वि॒श्वऽदे॒वं स॒तऽप॑तिं सु॒ऽउ॒क्तैः अ॒द्य वृ॒णीम॒हे स॒त्यऽस॒वं
स॒वि॒तारै॑ ॥७॥ यः इ॒मे उ॒भे अ॒ह॒नी पु॒रः ए॒ति अ॒मऽयु॑च्छन् सु॒-
ऽआ॒धीः दे॒वः स॒वि॒ता ॥८॥ यः इ॒मा वि॒श्वानि॑ जा॒तानि॑ आऽअ॒व॒य॒ति
क्षो॒केन॑ प्र च सु॒वा॒ति स॒वि॒ता ॥ ९ ॥ २६ ॥

॥८३॥ अ॒च्छं व॒द् त॒वसं॑ गीऽभिः आ॒भिः स्तु॒हि प॒र्जन्यं॑ नम॒सा
आ वि॒वा॒स॒ क॒नि॒क्र॒दत् वृ॒षभः॑ जी॒रऽदा॑नुः रे॒तः द॒धा॒ति ओ॒षधी॑षु
ग॒र्भे ॥१॥ वि वृ॒क्षान् ह॑न्ति उ॒त ह॑न्ति र॒क्ष॒सः वि॒श्वं वि॒भा॒य भु॒व॒नं म॒-
हाऽव॑धात् उ॒त अ॒ना॒गाः इ॒ष॒ते वृ॒ष्ण्यऽव॑तः य॒त् प॒र्जन्यः॑ स्त॒नय॑न्
ह॑न्ति दुः॑ऽकृ॒तः ॥२॥ र॒षीऽइ॒व क॑श॒या अ॒श्वान् अ॒भिऽक्षि॑पन् आ॒-

अ० ४. अ० ४. व० ३०.] ॥ ३६५ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ६५.]

विदूतान्कृणुते वर्षाँ३ अहं । दूरात्सिंहस्य स्तनथा उदीरते
यत्पर्जन्यः कृणुते वर्षं५ नभः ॥ ३ ॥ प्र वाता वांति पतयंति
विद्युत उदोषधीर्जिह्वते पिन्वते स्वः । इरा विश्वस्मै भुवनाय
जायते यत्पर्जन्यः पृथिवी रेतसावति ॥ ४ ॥ यस्य व्रते पृथिवी
ननमोति यस्य व्रते शफवज्जभूरीति । यस्य व्रत ओषधीर्वि-
श्वरूपाः स नः पर्जन्य महि शर्म यच्छ ॥ ५ ॥ २७ ॥ दिवो नो
वृष्टिं मरुतो ररीध्वं प्र पिन्वत वृष्णो अश्वस्य धाराः । अर्वा-
डेतेन स्तनयित्नुनेह्यपो निषिंचन्नसुरः पिता नः ॥ ६ ॥ अभि-
क्रैद स्तनय गर्भमा धा उदन्वता परि दीया रथेन । दृतिं सु-
कर्षे विषितं न्यंच समा भवंतूद्धतो निपादाः ॥ ७ ॥ महांतं
कोशमुदचा नि षिंच स्यंदतां कुल्या विषिताः पुरस्तात् । घृ-
तेन द्यावापृथिवी व्युधि सुप्रपाणं भवत्वध्याभ्यः ॥ ८ ॥ यत्पर्-
जन्य कनिंक्रदस्तनयन हंसि दुष्कृतः । प्रतीदं विश्व मोदते
यत्किं च पृथिव्यामधि ॥ ९ ॥ अवर्षीर्वर्षमुदु षू गृभायाकर्ध-
न्वान्यत्येतवा उ । अजीजन ओषधीर्भोजनाय कमुत प्रजा-
भ्योऽविदो मनीषां ॥ १० ॥ २८ ॥

438

॥ ८४ ॥ १-३ अचिः ॥ पृथिवी ॥ अनुष्टुप् ॥

॥ ८४ ॥ बळित्या पर्वतानां खिद्रं विभर्षि पृथिवि । प्र या
भूमिं प्रवत्वति मूहा जिनोषि महिनि ॥ १ ॥ स्तोमांसस्त्वा वि-
चारिणि प्रति द्योभंत्यक्तुभिः । प्र या वाजं न हेषंतं पेरुमस्य-
स्यर्जुनि ॥ २ ॥ दृष्ट्वा चिद्या वनस्पतीन्क्षमया दर्धर्षोर्जसा । यत्तै
अभस्य विद्युतो दिवो वर्षति वृष्टयः ॥ ३ ॥ २९ ॥

439

॥ ८५ ॥ १-८ अचिः ॥ वरुणः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ८५ ॥ प्र समाजे बृहदचा गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय ।

विः दूतान् कृणुते वर्ष्मन् अहं दूरात् सिंहस्य स्तनथाः उत् ईरते
 यत् पर्जन्यः कृणुते वर्ष्मन् नभः ॥ ३ ॥ प्र वाताः वांति पतयंति वि-
 ऽद्युतः उत् ओषधीः जिहते पिबन्ते स्वः० इरा विश्वस्मै भुवनाय
 जायते यत् पर्जन्यः पृथिवी रेतसा अवति ॥ ४ ॥ यस्य व्रते पृथिवी
 ननमीति यस्य व्रते शफऽवत् जभुरीति यस्य व्रते ओषधीः विश्व-
 ऽरूपाः सः नः पर्जन्यमहि शर्म यच्छ ॥ ५ ॥ २७ ॥ दिवः नः वृष्टिं मरुतः
 ररीध्वं प्र पिबन्त वृणाः अश्वस्य धाराः अर्वाङ् एतेन स्तनयित्नुना
 आ इहि अपः निऽसिंचन् असुरः पिता नः ॥ ६ ॥ अभि क्रंद स्तनय
 गर्भे आ धाः उदन्ऽवतां परि दीय रथेन दृतिं सु कर्षे विऽसितं
 न्यै च समाः भवन्तु उत्ऽवतः निऽपादाः ॥ ७ ॥ महांतं कोशं उत् अच
 नि सिंच स्यंदतां कुल्याः विऽसिताः पुरस्तात् घृतेन द्यावा पृथि-
 वी वि उंधि सुऽप्रपानं भवतु अघ्याभ्यः ॥ ८ ॥ यत् पर्जन्य कनि-
 क्रदत् स्तनयन् हंसि दुऽकृतः प्रति इदं विश्वं मोदते यत् किं च
 पृथिव्यां अधि ॥ ९ ॥ अवर्षीः वर्ष उत् ऊं सु गृभाय अकः धन्वानि
 अतिऽएत वै ऊं अजीजनः ओषधीः भोजनाय कं उत् प्रऽजाभ्यः
 अविद् मनीषां ॥ १० ॥ २८ ॥

॥ ८४ ॥ बद् इत्या पर्वतानां खिद्रं विभर्षि पृथिवि प्र या भूमिं
 प्रवत्वति महा जिनोषि महिनि ॥ १ ॥ स्तोमासः त्वा विऽचारिणि
 प्रति स्तोभंति अक्नुऽभिः प्र या वाजं न हेषतं पेरुं अस्य सि अर्जुनि
 ॥ २ ॥ दृष्ट्वा चित् या वनस्पतीन् ह्मया दर्धषि ओजसा यत् ते अ-
 भस्य विऽद्युतः दिवः वर्षति वृष्टयः ॥ ३ ॥ २९ ॥

॥ ८५ ॥ प्र संऽराजे बृहत् अर्च गभीरं ब्रह्म प्रियं वरुणाय श्रुताय

अ० ४. अ० ४. व० ३२.] ॥ ३६६ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ८६.]

वि यो ज॒घान॑ श॒मिते॒व च॒मो॑प॒स्तिरे॑ पृथि॒वी सूर्या॑य ॥ १ ॥
 चने॑षु व्यं॑त॒रिष्णं॑ त॒तान॑ वाज॒मर्व॑त्सु पय॑ उ॒स्रिया॑सु । ह॒त्सु
 ऋतुं॑ वरु॒णो अ॒प्स्व॑मिं दि॒वि सूर्ये॑मदधा॒त्सोम॑मद्रौ ॥ २ ॥
 नी॒चीन॑वारं वरु॒णः कव॑धं प्र स॑सर्ज रोद॒सी अ॒न्तरि॑ष्णं । तेन॒ वि॒
 श्वस्य॑ भुव॑नस्य॒ राजा॒ यवं॑ न वृष्टि॒र्भुन॑त्ति भूमं ॥ ३ ॥ उ॒नत्ति॑
 भूमिं॑ पृथि॒वीमु॒त द्यां॑ य॒दा दु॒ग्धं वरु॑णो व॒ष्ट्यादि॑त् । स॒म॒भ्रेण॑
 वस॑त् पर्व॒तास॑स्तविषी॒यन्तः॑ अथ॒यन्त॑ वी॒राः ॥ ४ ॥ इ॒मामू॒ष्वा॒
 सुर॑स्य॒ श्रुत॑स्य॒ म॒ही मा॒यां वरु॑णस्य॒ प्र वो॑चं । माने॑ने॒व त॒
 स्थि॒वाँ अ॒न्तरि॑ष्णे वि यो म॒मे पृथि॒वी सूर्ये॑ण ॥ ५ ॥ ३० ॥ इ॒मामू॒
 नु क॒वित॑मस्य॒ मा॒यां म॒ही दे॒वस्य॑ नकि॒रा द॑धर्ष । ए॒कं यदु॒ज्ञा
 न पृ॒ण॑त्येनी॒रासि॑चन्ती॒र॒वन॑यः॒ समु॒द्रं ॥ ६ ॥ अ॒र्य॒म्यं वरु॑ण
 मि॒त्र्यं वा॒ सखा॑यं वा॒ स॒द॒मि॒द्भात॑रं वा । वे॒शं वा॒ नित्यं॑ वरु॒
 णा॑रणं वा॒ यत्सी॒माग॑श्चकृ॒मा शि॒श्रथ॑स्तत् ॥ ७ ॥ कि॒त॒वासो॑
 यद्रि॒रि॒पुर्न दी॒वि य॒ज्ञा घा॑ स॒त्यमु॒त यन्न॑ वि॒द्म । सर्वा॑ ता वि
 ष्य॑ शिथि॒रेव॑ दे॒वाधा॑ ते स्याम वरु॒ण प्रि॒यासः॑ ॥ ८ ॥ ३१ ॥

440

॥ ८६ ॥ १-६ अत्रिः ॥ इंद्राग्नी ॥ १-५ अनुष्टुप् । ६ विराट्पूर्वा ॥

॥ ८६ ॥ इंद्रा॒ग्नी य॑मवथ उ॒भा वा॒जे॑षु म॒र्त्यं । दृ॒ष्ट्वा चि॒त्स
 प्र भे॑दति द्यु॒म्ना वा॒णी॑रिव चि॒तः ॥ १ ॥ या पृ॒त॒नासु॑ दुष्ट॒रा या
 वा॒जे॑षु अ॒वा॒य्या । या प॑ञ्च च॒र्षणी॒र॒भी॒द्रा॒गो ता॑ ह॒वाम॑हे ॥ २ ॥
 तयो॒रि॒द॒मं व॒च्छ॒व॒स्ति॒ग्मा दि॒द्युन्म॒घो॒नोः । प्र॒ति॒ दु॒णा ग॒भ॒स्त्यो॒
 र्ग॒वाँ वृ॒त्र॒घ्न ए॒षते ॥ ३ ॥ ता वा॒मे॒षे र॒थाना॑मि॒न्द्रा॒ग्नी ह॒वाम॑हे ।
 प॒ती तुर॑स्य॒ राध॑सो वि॒द्वांसा॒ गिर्व॑णस्त॒मा ॥ ४ ॥ ता वृ॒ध॒ता॒
 व॒नु द्यू॒न्म॒र्ता॒य दे॒वाव॑द॒भा । अ॒ही॒ता चि॒त्पुरो॑ द॒धेऽंशे॑व दे॒वा॒

अ० ४. अ० ४. व० ३२.] ॥ ३६६ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ८६.

वि यः ज॒घानं श॒मिताऽइ॒व च॒र्म उ॒पऽस्तिरे॒ पृथि॒वी सूर्या॑य ॥ १ ॥
वने॑षु वि अ॒न्तरि॑क्षं त॒तान॒ वाजं॑ अ॒र्वतऽसु॒ पयः॑ उ॒स्रिया॑ सु॒हृत्ऽसु॒
क्रतुं॑ वरु॒णः अ॒प्ऽसु अ॒ग्निं दि॒वि सूर्य॑ अ॒द्धा॒त् सोमं॑ अ॒द्रौ ॥ २ ॥
नी॒चीनं॑ऽबा॒रं वरु॒णः कव॑धं प्र स॒स॒र्ज रोद॑सी॒ अ॒न्तरि॑क्षं तेन वि॒
श्वस्य॑ भुव॒नस्य॑ राजा॒ यव॑न वृष्टिः वि उ॒न॒त्ति भूम॑ ॥ ३ ॥ उ॒न॒त्ति भूमिं॑
पृथि॒वी उ॒त द्यां॑ य॒दा दु॒ग्धं वरु॒णः वष्टि॑ आ॒त् इ॒त् सं अ॒भ्रेण॑ व॒स॒त्
पर्व॑तासः त॒विषी॑ऽय॒न्तः श्र॒थ॒य॒न्त॒ वीराः॑ ॥ ४ ॥ इ॒मां ऊं॒ सु आ॒सुर॑स्य
श्रु॒तस्य॑ म॒ही मा॒यां वरु॒णस्य॑ प्र वो॒चं माने॑नऽइ॒व त॒स्थिऽवा॒न्
अ॒न्तरि॑क्षे वि यः म॒मे पृथि॒वी सूर्ये॑ण ॥ ५ ॥ ३० ॥ इ॒मां ऊं॒ नु क॒विऽत॒
मस्य॑ मा॒यां म॒ही दे॒वस्य॑ न किः आ॒ द॒ध॒र्ष ए॒कं य॒त् उ॒द्गा न॒ पू॒र॒न्ति
ए॒नीः आ॒ऽसि॒च॒न्तीः अ॒व॒न॒यः स॒मु॒द्रं ॥ ६ ॥ अ॒र्य॒म्यं वरु॒ण मि॒त्र्यं वा॒
सखा॑यं वा॒ स॒द॒ इ॒त् भ्रा॒त॒रं वा॒ वेशं॑ वा॒ नित्यं॑ वरु॒ण अ॒र॒णं वा॒ य॒त्
सी॒ आ॒गः च॒कृ॒म शि॒श्र॒थः त॒त् ॥ ७ ॥ कि॒त् वा॒सः य॒त् रि॒रि॒पुः न दी॒ वि
य॒त् वा॒ घ॒ स॒त्यं उ॒त य॒त् न वि॒द्म स॒र्वी॒ता वि॒स्य शि॒थि॒राऽइ॒व दे॒व
अ॒ध॒ ते स्या॒म वरु॒ण प्रि॒यासः॑ ॥ ८ ॥ ३१ ॥

॥ ८६ ॥ इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ यं अ॒व॒थः उ॒भा वा॒जे॑षु म॒र्त्यं दृ॒ष्ट्वा चि॒त् सः प्र
भे॒द॒ति दृ॒ष्ट्वा वा॒णीःऽइ॒व चि॒त् ॥ १ ॥ या पृ॒त॒ना सु॒दु॒स्तरा॑ या वा॒जे॑षु
अ॒वा॒य्या या प॑ंच च॒र्ष॒णीः अ॒भि इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ ता ह॒वा म॒हे ॥ २ ॥ त॒योः
इ॒त् अ॒मऽव॒त् श॒वः ति॒ग्मा दि॒द्यु॒त् म॒घो॒नोः प्र॒ति दृ॒णा ग॒भ॒स्त्योः
ग॒वा वृ॒चऽमे॒ आ ई॒ष॒ते ॥ ३ ॥ ता वां ए॒षे र॒थानां॑ इ॒न्द्रा॒ग्नी॒ ह॒वा म॒हे
प॒तो॒ तुर॑स्य रा॒ध॒सः वि॒द्वांसा॑ गिर्व॒णऽत॒मा ॥ ४ ॥ ता वृ॒ध॒न्तौ अ॒नु
द्यु॒न् म॒ती॒ य दे॒वा अ॒द॒भा अ॒र्ह॒ता चि॒त् पु॒रः द॒धे अ॒ंशाऽइ॒व दे॒वी

अ० ४. अ० ४. व० ३४.] ॥ ३६७ ॥ [म० ५. अ० ६. सू० ६७.

वर्वते ॥ ५ ॥ एवंद्रामिभ्यामहावि हव्यं श्रूयं घृतं न पूतमद्रि-
भिः । ता सूरिषु श्रवो बृहद्रयि गृणत्सु दिधृतमिषं गृणत्सु
दिधृतं ॥ ६ ॥ ३२ ॥

४४१ ॥ ८७ ॥ १-९ एवयामरुदात्रेयः ॥ मरुतः ॥ अतिजगती ॥

॥ ८७ ॥ प्र वो महे मतयो यंतु विष्णवे मरुत्वते गिरिजा
एवयामरुत् । प्र शर्धाय प्रयज्यवे सुखादये तवसे भंददिष्टये
धुनिव्रताय शवसे ॥ १ ॥ प्र ये जाता महिना ये च नु स्वयं
प्र विद्वना ब्रुवत एवयामरुत् । क्रत्वा तद्वो मरुतो नाधृषे
शवो दाना महा तदेषामधृष्टासो नाद्रयः ॥ २ ॥ प्र ये दिवो
बृहतः शृण्विरे गिरा सुश्रुक्कानः सुभ्व एवयामरुत् । न येषा-
मिरीं सधस्य ईष्ट आँ अमयो न स्वविद्युतः प्र स्यंद्रासो धु-
नीनां ॥ ३ ॥ स चक्रमे महतो निरुरुक्रमः समानस्मात्सदस
एवयामरुत् । यदायुक्त त्मना स्वादधि णुभिर्विष्ण्वर्धसो वि-
महसो जिगाति शेवृधो नृभिः ॥ ४ ॥ स्वनो न वोऽमवाने-
जयद्वृषा त्वेषो ययिस्तविष एवयामरुत् । येना सहैत चंजत
स्वरोचिषः स्थारश्मानो हिरण्ययाः स्वायुधास इष्मिणः
॥ ५ ॥ ३३ ॥ अपारो वो महिमा वृद्धशवसस्त्वेषं शवोऽवत्वेव-
यामरुत् । स्थातारो हि प्रसितौ संहशि स्थन ते न उरुष्यता नि-
दः श्रुश्रुक्कांसो नामयः ॥ ६ ॥ ते रुद्रासः सुमखा अमयो यथा
तुविद्युन्मा अवत्वेवयामरुत् । दीर्घ पृथु पप्रथे सन्न पार्थिवं
येषामज्मेष्वा महः शर्धास्यद्भुतैनसां ॥ ७ ॥ अद्वेषो नो मरुतो
गातुमेतन श्रोता हव जरितुरेवयामरुत् । विष्णोर्महः समन्यवो
युयोतन सद्रथ्योऽन दंसनाप द्वेषांसि सनुतः ॥ ८ ॥ गंतानो यज्ञं
यज्ञियाः सुशमि श्रोता हवमरुश्च एवयामरुत् । ज्येष्ठासो न

अ०४.अ०४.व०३४.] ॥ ३६७ ॥ [म०५.अ०६.सू०८७.

अर्वते ॥५॥ ए॒व इ॒न्द्रा॒ग्निऽभ्यां॑ अ॒हा॒वि ह॒व्यं श्रू॒षं घृ॒तं न पू॒तं अ॒द्रिऽ
भिः॑ ता॒ सूरि॑षु श्रवः बृ॒हत् र॒यिं गृ॒णत् सु॒ दि॒धृतं॑ इ॒षं गृ॒णत् सु॒
दि॒धृतं॑ ॥ ६ ॥ ३२ ॥

॥८७॥ प्र॒वः म॒हे म॒तयः॑ य॒न्तु वि॒ष्णा॒वे म॒रु॒त्वं ते गि॒रिऽजाः॑ ए॒व॒या-
म॒रुत् प्र श॒र्धाय॑ प्रऽय॒ज्यवे॑ सु॒खा॒दये॑ त॒वसे॑ भ॒दत् इ॒ष्टये॑ धु॒निऽ
व॒ताय॑ श॒वसे॑ ॥१॥ प्र॒ये जा॒ताः म॒हि॒ना ये च॒ नु स्व॒यं प्र वि॒घ्नना॑
ब्रु॒वते॑ ए॒व॒या॒म॒रुत् क॒त्वा तत् वः॑ म॒रुत् न आ॒धृषे॑ श॒वः दा॒ना
म॒हा तत् ए॒षां अ॒धृष्टा॑सः न अ॒द्रयः॑ ॥२॥ प्र॒ये दि॒वः बृ॒हत् श्रू॒षिरे॑
गि॒रा सु॒श्रु॒क्ता॒नः सु॒भ्वः ए॒व॒या॒म॒रुत् न ये॒षां इ॒री स॒धऽस्थे॑ इ॒ष्टे
आ अ॒ग्रयः॑ न स्वऽवि॒द्युतः॑ प्र॒स्य॒द्रासः॑ धु॒नीनां॑ ॥३॥ सः च॒क्रमे॑ म॒-
ह॒तः निः उ॒रुऽक्रमः॑ स॒मा॒न॒स्मात् स॒दसः॑ ए॒व॒या॒म॒रुत् य॒दा अ॒यु॒क्त
त्म॒ना स्वा॒त् अ॒धि सु॒भिः वि॒स्य॒र्धसः॑ वि॒म॒हसः॑ जि॒गाति॑ शे॒-
वृ॒धः नृ॒भिः ॥४॥ स्व॒नः न वः॑ अ॒मऽवा॒नरे॒जय॑त् वृ॒षा त्वे॒षः य॒यिः
त॒वि॒षः ए॒व॒या॒म॒रुत् ये॒न स॒ह॒तः कृ॒जत॑ स्वऽरो॒चिषः॑ स्थाऽर॒ण॒मा॒-
नः हि॒र॒ण्य॒याः सु॒आ॒यु॒धासः॑ इ॒ष्मि॒णः ॥५॥ ३३ ॥ अ॒पा॒रः वः॑
म॒हि॒मा वृ॒द्धऽश॒वसः॑ त्वे॒षं श॒वः अ॒व॒तु ए॒व॒या॒म॒रुत् स्था॒ता॒रः हि
प्रऽसि॒तौ स॒दृशि॑ स्थ॒न ते नः॑ उ॒रु॒थ॒त नि॒दः श्रु॒श्रु॒क्तांसः॑ न अ॒-
ग्र॒यः ॥६॥ ते रु॒द्रासः॑ सु॒म॒खाः अ॒ग्र॒यः यथा॑ तु॒वि॒द्यु॒ष्वाः अ॒व॒तु
ए॒व॒या॒म॒रुत् दी॒र्घ पृ॒थु प॒प्र॒थे स॒द्य पा॒थि॒वं ये॒षां अ॒ज्मे॒षु आ
म॒हः श॒र्धा॒सि अ॒द्भुतऽए॒नसां॑ ॥७॥ अ॒द्वेषः॑ नः म॒रुत् गा॒तुं आ
इ॒त॒न॒ श्रो॒तं ह॒व ज॒रितुः॑ ए॒व॒या॒म॒रुत् वि॒ष्णोः म॒हः स॒म॒न्य॒वः यु॒-
यो॒त॒न॒ स्मत् र॒थ्यः न दंस॑ना अ॒प॒ द्वेषा॑सि स॒नुतः॑ ॥८॥ गा॒तं नः॑ य॒ज्ञं
य॒ज्ञि॒याः सु॒श॒मि श्रो॒तं ह॒व अ॒रक्षः॑ ए॒व॒या॒म॒रुत् ज्ये॒ष्ठासः॑ न

पर्वतासो व्योमनि यूयं तस्य प्रचेतसः स्यात्तं दुर्धर्तवो निदः
॥ ९ ॥ ३४ ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमं मंडलं समाप्तं ॥

442 ॥ १ ॥ १-१३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अग्निः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १ ॥ त्वं ह्यग्ने प्रथमो मनोतास्या धियो अभवो दस्म होता । त्वं सीं वृषन्नकृणोर्दुष्टरीतु सहो विश्वस्मै सहसे सहध्वे
॥ १ ॥ अधा होता न्यसीदो यजीयानि ऋस्पद इषयन्नीड्यः सन् ।
तं त्वा नरः प्रथमं देवयंतो महो राये चितयंतो अनु ग्मन्
॥ २ ॥ वृतेव यंतं बहुभिर्वसव्यैः स्वे रयिं जागृवांसो अनु
ग्मन् । रुशंतमग्निं दर्शतं बृहंतं वपावतं विश्वहा दीदिवांसं
॥ ३ ॥ पदं देवस्य नमसा व्यतः श्रवस्यवः श्रवं आपन्नमृक्तं ।
नामानि चिह्धिरे यज्ञियानि भद्रायां ते रणयंत मंहष्टौ ॥ ४ ॥
त्वां वर्धति क्षितयः पृथिव्यां त्वां राय उभयांसो जनानां ।
त्वं चाता तरणे चेत्यो भूः पिता माता सद्मिन्मानुषाणां
॥ ५ ॥ ३५ ॥ सपर्येण्यः स प्रियो विष्ट्वग्निर्होता मद्रो नि ष-
सादा यजीयान् । तं त्वा वयं दम् आ दीदिवांसमुप जुवाधो
नमसा सदेम ॥ ६ ॥ तं त्वा वयं सुध्योऽ नव्यमग्ने सुम्नायव ईमहे
देवयंतः । त्वं विशो अनयो दीद्यानो दिवो अग्ने बृहता रोच-
नेन ॥ ७ ॥ विशां कविं विशपतिं शश्वतीनां नितोशनं वृषभं
चर्षणीनां । प्रेतीषणिमिषयंतं पावकं राजतरुमग्निं यजतं रयी-
णां ॥ ८ ॥ सो अग्ने ईजे शशमे च मर्तो यस्तु आनन्द समिधा
हव्यदाति । य आहुतिं परि वेदा नमोभिर्विश्वेत्स वामा दधते
त्वोतः ॥ ९ ॥ अस्मा उ ते महि महे विधेम नमोभिरग्ने समिधोत
हव्यैः । वेदो सूनो सहसो गीर्भिरुक्थिरा ते भद्रायां सुमती

अ०४. अ०४. व०३६.] ॥ ३६८ ॥ [म०६. अ०१. सू०१.

पर्वतासः विऽओमनि यूयंतस्य प्रऽचेतसः स्यात्तदुऽधर्तवः निदः
॥ ९ ॥ ३४ ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ इति पंचमं मंडलं समाप्तं ॥

॥१॥ त्वं हि अग्ने प्रथमः मनोता अस्याः धियः अभवः दस्म हो-
ता त्वं सी वृषन् अकृणोः दुस्तरौ तु सहः विश्वस्मै सहसे सहध्वे ॥१॥
अथ होता नि असीद् यजी यन् इळः पदे इषयन् ईड्यः सन्तं त्वा
नरः प्रथमं देवऽयंतः महः राये चितयंतः अनुगमन् ॥२॥ वृताऽइव
यंतं बहुऽभिः वसव्यैः त्वे रयिं जागृऽवांसः अनुगमन् रुशंतं अग्निं
दर्शतं बृहंतं वपाऽवंतं विश्वहा दीदिऽवांसं ॥३॥ पदं देवस्य नमसा
व्यंतः श्रवस्यवः श्रवः आपन् अमृक्तं नामानि चित् दधिरे यज्ञि-
यानि भद्रायां ते रणयंत संऽदृष्टौ ॥४॥ त्वां वर्धति क्षितयः पृथिव्यां
त्वां रायः उभयांसः जनानां त्वं चाता तरणे चेत्यः भूः पिता माता
सदै इत् मानुषाणां ॥५॥ ३५॥ सपर्येण्यः सः प्रियः विष्णु अग्निः हो-
ता मद्रः नि ससाद् यजी यान् तं त्वा वयं दमे आ दीदिऽवांसं उप
जुऽबाधः नमसा सदेम ॥६॥ तं त्वा वयं सुऽध्यः नव्यं अग्ने सुम्नऽयवः
ईमहे देवऽयंतः त्वं विशः अनयः दीद्यानः दिवः अग्ने बृहता रोच-
नेन ॥७॥ विशां कविं विशपतिं शश्वतीनां निऽतोशनं वृषभं चर्ष-
णीनां प्रेतिऽइषणिं इषयंत पावकं राजंतं अग्निं यजतं रयीणां
॥८॥ सः अग्ने ईजे शशमे च मर्तैः यः ते आनदः संऽइधा हव्यऽदातिं यः
आऽहुतिं परि वेद नमःऽभिः विश्वा इत् सः वामा दधते त्वाऽऊतः
॥९॥ अस्मै ऊं ते महि महे विधेम नमःऽभिः अग्ने संऽइधा उत्त
हव्यैः वेदीं सूनो सहसः गीऽभिः उक्थैः आ ते भद्रायां सुऽमर्तौ

यतेम ॥१०॥ आ यस्तुतंय रोदसी विभासा श्रवोभिश्च श्रवस्य१-
 स्तरुचः । बृहद्भिर्वाजैः स्थविरेभिरस्मे रेवद्भिरमे वितरं विभा-
 हि ॥११॥ नृवद्भिसो सदमिद्धेह्यस्मे भूरि तोकाय तनयाय पश्वः ।
 पूर्वीरिषो बृहतीरारेअघा अस्मे भद्रा सौश्रवसानि संतु ॥१२॥
 पुरुष्यमे पुरुधा त्वाया वसूनि राजन्वसुता ते अश्यां । पुरुणि
 हि त्वे पुरुवार संत्यमे वसुं विधत्ते राजनि त्वे ॥१३॥ ३६॥ ४॥

443

॥ २ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अग्निः ॥ १-१० अनुष्टुप् । ११ शङ्करो ॥

॥२॥ त्वं हि क्षैतवद्यशोऽमे मित्रो न पत्यसे । त्वं विचर्षणे श्रवो
 वसो पुष्टिं न पुष्यसि ॥१॥ त्वां हि ष्मा चर्षणयो यज्ञेभिर्गी-
 भिरीळते । त्वां वाजी यात्यवृको रजस्तूर्विश्चर्षणिः ॥२॥ स-
 जोषस्त्वा दिवो नरो यज्ञस्य केतुमिधते । यद्ध स्य मानुषो जनः
 सुम्नायुर्जुह्वे अंध्वरे ॥३॥ ऋधद्यस्ते सुदानवे धिया मर्तैः शशमते ।
 ऊती ष बृहतो दिवो द्विषो अंहो न तरति ॥४॥ समिधा यस्तु
 आहुतिं निशितिं मर्त्यो न शत । व्यावतं स पुष्यति क्षयममे
 शतायुषं ॥५॥ १॥ त्वेषस्ते धूम ऋण्वति दिवि षञ्छुक् आततः ।
 सूरौ न हि द्युता त्वं कृपा पावक रोचसे ॥६॥ अधा हि वि-
 ष्वीड्योऽसि प्रियो नो अतिथिः । रणः पुरीव जूर्यः सूनुर्न
 चययाय्यः ॥७॥ ऋत्वा हि द्रोणे अज्यसेऽमे वाजी न कृत्यः ।
 परिजमेव स्वधा गयोऽत्यो न ह्यार्यः शिष्नुः ॥८॥ त्वं त्या चिद-
 च्युतामे पशुर्न यवसे । धामा ह यज्ञे अजर वना वृष्यन्ति शिकसः
 ॥९॥ वेषि ह्यंध्वरीयताममे होता दमे विशां । समृधो विशपते
 कृणु जृषस्व हव्यमगिरः ॥१०॥ अच्छा नो मित्रमहो देव देवा-
 नमे वोचः सुमतिं रोदस्योः । वीहि स्वस्तिं सुक्षितिं दिवो नृन्वि-
 षो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ॥११॥ २॥

य॒तेम॒ ॥१०॥ आ॒ यः त॒तंथ॑ रो॒द॒सो॒ वि॒भा॒सा॒ श्रवः॑ऽभिः च॒ श्रव॑स्यः
 त॒रु॒चः बृ॒हत्ऽभिः॒ वा॒जैः॒ स्थ॒वि॒रे॒भिः॒ अ॒स्मे॒ रे॒वत्ऽभिः॒ अ॒ग्ने॒ वि॒ऽत॒रं
 वि॒ भा॒हि ॥११॥ नृ॒ऽव॒त् व॒सो॒ स॒द॒ इ॒त् धे॒हि अ॒स्मे॒ भूर्नि॒ तो॒का॒यं
 त॒न॒या॒य प॒श्वः॒ पूर्वीः॒ इ॒षः बृ॒ह॒तीः॒ आ॒रेऽ॒ अ॒घाः॒ अ॒स्मे॒ भ॒द्रा॒ सौ॒ श्रव॑-
 सा॒नि॒ सं॒तु ॥१२॥ पु॒रु॒णि॒ अ॒ग्ने॒ पु॒रु॒धा॒ त्वा॒ऽया॒ व॒सू॒नि॒ रा॒ज॒न् व॒सु॒तां
 ते॒ अ॒श्यां॒ पु॒रु॒णि॒ हि॒ त्वे॒ पु॒रु॒ऽवा॒ सं॒ति॒ अ॒ग्ने॒ व॒सु॒ वि॒ध॒ते॒ रा॒ज॒नि
 त्वे॒ ॥ १३ ॥ ३६ ॥ ४ ॥

॥२॥ त्वं हि क्षै॒त॒ऽव॒त् य॒शः॒ अ॒ग्ने॒ मि॒त्रः॒ न प॒त्य॒से॒ त्वं वि॒ऽच॒र्ष॒णे
 श्रवः॑ व॒सो॒ पु॒ष्टिं॒ न पु॒ष्य॒सि ॥१॥ त्वां हि स्म॒ च॒र्ष॒ण॒यः॒ य॒ज्ञे॒भिः॒ गीः-
 ऽभिः॒ ई॒ळ॒ते॒ त्वां वा॒जी या॒ति॒ अ॒वृ॒कः॒ र॒जः॑ऽतूः वि॒श्वऽच॒र्ष॒णिः ॥२॥
 स॒ऽजो॒षः॒ त्वा॒ दि॒वः॒ नरः॒ य॒ज्ञ॒स्य॒ के॒तुं॒ इ॒ध॒ते॒ यत् ह॒स्यः॒ मा॒नु॒षः॒ ज॒नः
 सु॒म॒ऽयुः॒ जु॒ह्वे॒ अ॒ध्व॒रे ॥३॥ ऋ॒ध॒त् यः॒ ते सु॒ऽदा॒न॒वे॒ धि॒या॒ म॒र्तैः॒ श॒श-
 म॒ते॒ ऊ॒ती॒ सः॒ बृ॒ह॒तः॒ दि॒वः॒ द्वि॒षः॒ अ॒हः॒ न त॒र॒ति ॥४॥ सं॒ऽइ॒धा॒ यः॒ ते
 आ॒ऽहु॒तिं॒ नि॒ऽशि॒तिं॒ म॒र्त्यैः॒ न॒श॒त् व॒या॒ऽव॒तं॒ सः॒ पु॒ष्य॒ति॒ क्ष॒यं॒ अ॒ग्ने
 श॒त॒ऽआ॒यु॒षं ॥५॥ १॥ त्वे॒षः॒ ते॒ धू॒मः॒ ऋ॒ण॒व॒ति॒ दि॒वि॒ स॒न् श्रु॒क्रः॒ आ॒-
 ऽत॒तः॒ सूरः॒ न हि॒ द्यु॒ता त्वं॒ कृ॒पा॒ पा॒व॒क॒ रो॒च॒से ॥६॥ अ॒र्ध॒ हि॒ वि॒श्वे
 ई॒ड्यः॒ अ॒सि॒ प्रि॒यः॒ नः॒ अ॒ति॒थिः॒ र॒ण॒वः॒ पु॒रि॒ऽइ॒व॒ जू॒र्यैः॒ सूनुः॒ न च॒ य॒या-
 य्यः ॥७॥ ऋ॒त्वा॒ हि॒ द्रो॒णे॒ अ॒ज्य॒से॒ अ॒ग्ने॒ वा॒जी न॒ कृ॒त्ष्यः॒ परि॒ज्मा॒ऽइ॒व
 स्व॒धा॒ ग॒यः॒ अ॒त्यः॒ न ह्वा॒र्यः॒ शि॒शुः ॥८॥ त्वं॒ त्या॒ चि॒त् अ॒च्यु॒ता॒ अ॒ग्ने
 प॒शुः॒ न य॒व॒से॒ धा॒म॒ ह॒ यत् ते॒ अ॒ज॒र॒ व॒ना वृ॒श्च॒न्ति॒ शि॒क्र॒सः ॥९॥ वे॒षि
 हि॒ अ॒ध्व॒रि॒ऽय॒तां॒ अ॒ग्ने॒ हो॒ता॒ द॒मे॒ वि॒शां॒ सं॒ऽऋ॒धः॒ वि॒श॒प॒ते॒ कृ॒णु॒ जु॒-
 ष॒स्व॒ ह॒ष्यं॒ अ॒गि॒रः ॥१०॥ अ॒च्छ॒ नः॒ मि॒त्रऽम॒हः॒ दे॒व॒ दे॒वा॒न् अ॒ग्ने॒ वो॒-
 चः॒ सु॒ऽम॒तिं॒ रो॒द॒स्योः॒ वी॒हि॒ स्व॒स्तिं॒ सु॒ऽक्षि॒तिं॒ दि॒वः॒ नृ॒न् द्वि॒षः
 अ॒ह॒सि॒ दुः॒ऽइ॒ता॒ त॒रे॒म॒ ता॒ त॒रे॒म॒ त॒व॒ अ॒व॒सा॒ त॒रे॒म॒ ॥११॥ २॥

444

॥ ३ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ चिष्टुप् ॥

॥३॥ अग्ने॒ स क्षे॑ष॒द॒त॒पा च॑ते॒जा उ॒रु ज्यो॑तिर्न॒शते॑ दे॒व॒यु॒ष्टे ।
 यं त्वं मि॒त्रेण॑ वरु॒णः स॒जोषा॑ दे॒व पा॒सि॒त्यज॑सा॒ मर्त॑म॒हः ॥ १ ॥
 ई॒जे य॒ज्ञेभिः॑ श॒श॒मे श॒मीभिर्चा॑ ध॒वारा॒या॒मये॑ द॒दाश॑ । ए॒वा च॒न
 तं य॒शसा॑म॒जुष्टि॑र्ना॒हो म॒र्तं न॑शते॒ न प्र॑ह॒प्तिः ॥ २ ॥ सू॒रो न॑ यस्य
 दृ॒श॒तिर॑रे॒पा भी॒मा यदे॑ति श्रु॒च॒तस्तु॒ आ धीः॑ । हे॒ष॒स्वतः॑ श्रु॒रुधो॑
 ना॒यम॑क्तोः कु॒चा चि॒द्र॒णो व॑स॒तिर्वे॒नेजाः॑ ॥ ३ ॥ ति॒ग्मं चि॒दे॒म
 म॒हि व॑पो॒ अस्य॑ भ॒स॒द॒श्चो न॑ य॒मसा॑न आ॒सा । वि॒जेह॑मानः
 पर॒शुर्न जि॒ह्वां द्रु॒विर्न द्रा॑व॒यति॒ दारु॑ ध॒क्षत॑ ॥ ४ ॥ स इ॒दस्ते॑व
 प्र॒ति धा॑द॒सि॒ष्यजि॒ह्वां ते॒जोऽय॑सो॒ न धा॑रा । चि॒त्रध॑ज॒ति-
 र॒तियो॑ अ॒क्तोर्वे॒ने द्रु॒ष॒वा रघु॑प॒त्न॒जंहाः॑ ॥ ५ ॥ ३ ॥ स ई॒रेभो॑ न
 प्र॒ति व॑स्त उ॒स्राः शो॒चिषा॑ रा॒पीति॑ मि॒त्रम॑हाः । न॒क्तं य ई॑म॒रु-
 षो॒ यो दि॒वा नृ॑न॒म॒त्यो अ॒रुषो॑ यो दि॒वा नृ॑न ॥ ६ ॥ दि॒वो न॑
 यस्य॑ वि॒ध॒तो न॒वीनो॒दृषा॑ रु॒क्ष ओष॑धीषु नू॒नोत् । घृ॒णा न॑ यो
 ध॒जसा॑ प॒त्न॒ना य॒न्ना रो॑द॒सी व॑सु॒ना दं सु॑प॒त्नी ॥ ७ ॥ धा॒योभि॒र्वा
 यो यु॒ज्येभि॒र्कैर्वि॒द्युन् द॑वि॒द्योत्स्वे॒भिः शु॒ष्मैः । श॒धो वा॒ यो
 म॒रुता॑ त॒तक्ष॑ च॒भुर्न त्वे॒षो र॑भ॒सानो॑ अ॒द्यौत् ॥ ८ ॥ ४ ॥

445

॥ ४ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ चिष्टुप् ॥

॥४॥ यथा॑ हो॒त॒र्मनु॑षो दे॒वता॑ता य॒ज्ञेभिः॑ सू॒नो स॒हसो॑
 य॒जा॑सि । ए॒वा नो॑ अ॒द्य सं॒म॒ना सं॒मा॒नानु॑श॒न्य उ॑श॒तो
 य॒क्षि दे॒वान् ॥ १ ॥ स नो॑ वि॒भावा॑ च॒क्षणि॑र्न व॒स्तोर॑पि॒र्वदा॑रु
 वे॒द्यश्च॑नो॒ धात् । वि॒श्वायु॑र्यो॒ अ॒मृतो॑ म॒त्यैषू॑ष॒र्भुद्भू॑द॒तिचि॑जा-
 त॒वे॒दाः ॥ २ ॥ द्या॒वो न॑ यस्य॑ प॒नय॑त्य॒भ्वं भा॑सा॒सि व॑स्ते सू॒र्यो
 न शु॒क्रः । वि॒ य इ॒नो॒त्य॒जरः॑ पा॒व॒कोऽस्य॑ चि॒च्छि॒अथ॑तू-

॥३॥ अग्ने सः क्षेपत् ऋतऽपाः ऋतेऽजाः उरु ज्योतिः नशते
 देवऽयुः ते यं त्वं मित्रेण वरुणः सऽजोषाः देव पासि त्यजसा मर्त
 अंहः ॥१॥ ईजे यज्ञेभिः शशमे शमीभिः ऋधत्ऽवाराय अग्नये द्-
 दाश एव च न तं यशसा अजुष्टिः न अंहः मर्तः नशते न प्रऽदृष्टिः
 ॥२॥ सूरः न यस्य दृशतिः अरेपाः भीमा यत् एति शुचतः ते आधीः
 हेषस्वतः शुरुधः न अयं अक्तोः कुचं चित् राखः वसतिः वनेऽजाः
 ॥३॥ तिग्मं चित् एमं महि वर्षैः अस्य भसत् अश्वः न यमसानः
 आसा विऽजेहमानः परशुः न जिह्वां द्रविः न द्रवयति दारुधक्षत्
 ॥४॥ सः इत् अस्ताऽइव प्रति धात् असिष्यन् शिशीत् तेजः अयंसः
 न धारां चित्रऽध्रजतिः अरतिः यः अक्तोः वेः न दुऽसद्वा रघुपत्न-
 ऽजंहाः ॥५॥ ३॥ सः ईरेभः न प्रति वस्ते उस्त्राः शोचिषा रपीति
 मित्रऽमहाः नक्तं यः ई अरुषः यः दिवा नून अमर्त्यः अरुषः यः दि-
 वा नून ॥६॥ दिवः न यस्य विधतः नवीनोत् वृषा रुक्षः ओषधीषु
 नूनोत् घृणा न यः ध्रजसा पत्नना यन् आ रोदसी वसुना दं मु-
 ऽपत्नी ॥७॥ धायऽभिः वा यः युज्येभिः अर्कैः विऽद्युत् न द्वि-
 द्योत् स्वेभिः शुषैः शर्धेः वा यः मरुतां ततक्ष ऋभुः न त्वेषः रभ-
 सानः अद्योत् ॥ ८ ॥ ४ ॥

॥४॥ यथा होतः मनुषः देवऽताता यज्ञेभिः सूनो सहसः यजा-
 सि एव नः अद्य समना समानान् उशन अग्ने उशतः यष्टि देवान्
 ॥१॥ सः नः विभाऽवा चक्षणिः न वस्तोः अग्निः वंदारु वेद्यः चनः
 धात् विश्वऽआयुः यः अमृतः मर्त्येषु उषऽभुत् भूत् अतिथिः जा-
 तऽवेदाः ॥२॥ द्यावः न यस्य पनयति अभ्व भासां सि वस्ते सूर्यः न
 शुक्रः वि यः इनोति अजरः पावकः अश्वस्य चित् शिष्यत् पू-

व्याणि ॥ ३ ॥ व॒द्मा हि सू॒नो अ॒स्य॒स्र॒स॒द्वा च॒क्रे अ॒ग्नि॒र्ज॒नुषा॒
ज्मान॑ । स त्वं न॑ ऊ॒र्ज॒सन् ऊ॒र्ज॑ धा॒ राजे॑व जेरवृ॒के क्षे॒प्यन्तः ॥ ४ ॥
नि॒ति॒क्ति॒ यो वा॒र॒ण॒म॒न्न॒म॒त्ति वा॒युर्न॑ रा॒ष्ट्र्य॒त्ये॒त्य॒क्तून् । तुर्या॑म॒
य॒स्त आ॒दि॒शा॒म॒रा॒ती॒र॒त्यो न हु॒तः प॒त॒तः प॒रि॒हु॒त् ॥ ५ ॥ ५ ॥ आ
सू॒र्यो न भा॑नु॒म॒द्भि॒र॒कै॒र॒ग्ने त॒त॒थ॒ रोद॑सी॒ वि भा॑सा । चि॒त्रो
न॒य॒त्परि॑ त॒मा॑स्य॒क्तः शो॒चि॒षा प॒त्न॒न्वौ॒शि॒जो न दी॑यन् ॥ ६ ॥
त्वां हि म॒न्द्र॒त॒म॒म॒र्क॒शो॒कै॒र्व॒वृ॒म॒हे म॒हि नः श्रो॑य॒मे । इ॒न्द्रं न त्वा॒
श॒र्व॒सा दे॒वता॑ वा॒युं पृ॑ण॒न्ति रा॒ध॒सा नृ॒त॒माः ॥ ७ ॥ नू नो अ॒ग्ने
ऽवृ॒केभिः॑ स्व॒स्ति वे॒षि रा॒यः प॒थि॒भिः प॒र्य॒हः । ता॒ सूरि॑भ्यो
गृ॒ण॒ते रा॑सि सु॒म्नं म॒दे॒म श॒त॒हि॒माः सु॒वी॒राः ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ५ ॥ हु॒वे वः सू॒नुं स॒हसो॑ यु॒वान॒म॒द्रो॒घ॒वा॒चं म॒ति॒भि॒र्य॒वि॒ष्टं ।
य इ॒न्व॒न्ति॒ द्र॒वि॒णानि॑ प्र॒चे॒ता वि॒श्व॒वा॒रा॒णि पु॒रु॒वा॒रो अ॒ध्रु॒क्
॥ १ ॥ त्वे व॒सू॒नि पु॒र्व॒णी॒क हो॒त॒र्दो॒षा व॒स्तो॒रे॒रि॒रे य॒ज्ञि॒या॒सः ।
क्षामे॑व॒ वि॒श्वा भु॒व॒ना॒नि य॒स्मि॒न्सं सौ॒भ॒गा॒नि द॒धि॒रे पा॑व॒के
॥ २ ॥ त्वं वि॒ष्टु प्र॒दि॒वः सी॒द आ॒मु कृ॒त्वा र॒थी॒र॒भ॒वो वा॒यो॒णां ।
अ॒त॒ इ॒नो॒षि वि॒ध॒ते चि॒कित्वा॑ व्या॒नु॒प॒ग॒जा॒त॒वे॒दो व॒सू॒नि
॥ ३ ॥ यो नः॑ स॒नु॒त्यो अ॒भि॒दा॒स॒द॒ग्ने यो अ॒न्त॒रो मि॒त्र॒म॒हो व॒नु॒
था॒त् । त॒म॒ज॒रे॒भि॒र्वृ॒ष॒भि॒स्त॒व स्वै॒स्त॒पा त॒पि॒ष्ट त॒प॒सा त॒प॒
स्वा॒न ॥ ४ ॥ य॒स्ते य॒ज्ञेन॑ स॒मि॒धा य उ॒क्थै॒र॒कै॒भिः सू॒नो स॒हसो॑
द॒दा॒श॒त् । स म॒र्त्यै॒ष्व॒मृ॒त प्र॒चे॒ता रा॒या द्यु॒म्नेन॑ श्र॒व॒सा वि
भा॑ति ॥ ५ ॥ स तत्कृ॑धी॒षि॒त॒स्तू॒य॒म॒ग्ने स्पृ॒धो वा॒ध॒स्व स॒ह॒सा स॒
ह॒स्वा॒न । य॒च्छ॒स्य॒से द्यु॒भि॒र॒क्तो व॒चो॒भि॒स्त॒ज्जु॒ष॒स्व ज॒रि॒तृ॒घो॒षि

व्याणि ॥ ३ ॥ व॒द्या हि॒ सूनो॑ अ॒सिं अ॒द्यऽस॒द्वा च॒त्रे अ॒ग्निः ज॒नुषा॑
 अ॒ज्मं अ॒न्नं सः त्वं नः॒ ऊ॒र्जऽस॒ने ऊ॒र्जं धाः॒ राजा॑ऽइ॒व जेः॒ अवृ॑के क्षे-
 षि॒ अ॒न्तः ॥ ४ ॥ नि॒ऽति॒क्ति॒ यः वा॒रुणं॑ अ॒न्नं अ॒ति वा॒युः न रा॒ष्ट्री अ॒ति
 ए॒ति अ॒क्तून् तु॒र्याम॑ यः ते॒ आ॒ऽदि॒शा अ॒रातीः॑ अ॒त्यः न ह॒तः प॒ततः॑
 प॒रि॒ऽहू॒त् ॥ ५ ॥ ५ ॥ आ॒ सूर्यः॑ न भानु॒मतऽभिः॑ अ॒र्कैः अ॒ग्ने त॒तं यं रो-
 द॒सी वि॒भासा॑ चि॒त्रः न॒य॒त् प॒रि॒त॒मां॑ सि॒ अ॒क्तः शो॒चिषा॑ प॒त्मन्
 औ॒शि॒जः न दी॒यन् ॥ ६ ॥ त्वां हि म॒न्द्रऽत॑मं अ॒र्कऽशो॒कैः व॒वृम॑हे म-
 हि॒ नः श्रो॒षि अ॒ग्ने इ॒न्द्रं न त्वा॒ शर्व॑सा दे॒वता॑ वा॒युं पू॒रुंति॒ राध॑सा
 नृ॒ऽत॒माः ॥ ७ ॥ नु नः॒ अ॒ग्ने अवृ॑केभिः स्व॒स्ति वे॒षि रा॒यः प॒थिऽभिः॑
 प॒थि अ॒हं ता॒ सूरि॑ऽभ्यः गृ॒ण॒ते रा॒सि सु॒म्नं म॒दे॒म श॒तऽहि॒माः सु-
 ऽवी॒राः ॥ ८ ॥ ६ ॥

॥ ५ ॥ हु॒वे वः॒ सूनुं॑ सह॒सः यु॒वानं॑ अ॒द्रोघऽवा॑चं म॒तिऽभिः॑ य॒विष्टं॑
 यः इ॒न्व॒ति द्र॒वि॒णानि॑ प्र॒ऽचे॒ताः वि॒श्वऽवा॑राणि पु॒रुऽवा॑रः अ॒धुक्
 ॥ १ ॥ त्वे॒ वसू॑नि पु॒रुऽअ॒नीक॑ हो॒तः दो॒षा व॒स्तोः आ॒ ई॒रिरे॒ यज्ञि॒-
 या॑सः क्षा॒मऽइ॒व वि॒श्वा भु॒व॒नानि॑ यस्मिन् स॒ सौ॒भ॒गानि॑ द॒धिरे॒
 पा॒व॒के ॥ २ ॥ त्वं वि॒श्वु प्र॒ऽदि॒वः सी॒दः आ॒सु क॒त्वा र॒थीः अ॒भवः॑ वा-
 र्यो॒णां अ॒तः इ॒नो॒षि वि॒ध॒ते चि॒कित्वा॑ वि॒ आ॒नु॒षक् जा॒तऽवे॒दः
 वसू॑नि ॥ ३ ॥ यः नः॒ स॒नु॒त्यः अ॒भिऽदा॑स॒त् अ॒ग्ने यः अ॒न्तरः॑ मि॒त्रऽम॒हः
 व॒नु॒ष्यात् तं अ॒जे॒र॑भिः वृ॒षऽभिः॑ तव॒ स्वैः तप॑ त॒पिष्ट॑ तप॑सा तप॑-
 स्वान् ॥ ४ ॥ यः ते॒ य॒ज्ञेन॑ सं॒ऽइ॒धा यः उ॒क्थैः॑ अ॒र्कैः॒भिः सूनो॑ सह॒सः
 द॒दा॑ श॒त॒सः म॒र्त्येषु॑ अ॒मृत॑ प्र॒ऽचे॒ताः रा॒या द्यु॒म्नेन॑ शर्व॑सा वि॒भा॒ति
 ॥ ५ ॥ सः त॒त् कृ॒धि इ॒षि॒तः तू॒र्यं अ॒ग्ने स्पृ॒धः वा॒ध॒स्व सह॑सा सह॒स्वान्
 यत् श॒स्यसे॑ द्युऽभिः अ॒क्तः व॒चःऽभिः॑ तत् जु॒ष॒स्व ज॒रितुः॑ घो॒षि

मन्म ॥ ६ ॥ अश्याम तं कामममे तवोती अश्याम रयि
रयिवः सुवीरं । अश्याम वाजमभि वाजयंतोऽश्याम दुस्म-
जराजरं ते ॥ ७ ॥ ७ ॥

447 ॥ ६ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६ ॥ प्र नयसा सहसः सूनुमच्छा यज्ञेन गातुमव इच्छमा-
नः । वृश्चद्वनं कृष्णयामं रुशंतं वीती होतारं दिव्यं जिगाति
॥ १ ॥ स श्रितानस्तन्यतू रोचनस्या अजरेभिर्नानदद्विर्यविष्टः ।
यः पावकः पुरुतमः पुरुणि पृथून्यपिरनुयाति भवेन ॥ २ ॥ वि
ते विष्वग्वातजूतासो अमे भामासः शुचे शुचयश्चरन्ति । तु-
विम्रक्षासो दिव्या नवग्वा वना वनन्ति धृषता रुजंतः ॥ ३ ॥ ये
ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विषितासो अश्वाः ।
अध भ्रमस्त उर्विया वि भाति यातयमानो अधि सानु पृथेः
॥ ४ ॥ अध जिह्वा पापतीति प्र वृष्णो गोषुयुधो नाशनिः
सृजाना । शूरस्येव प्रसितिः क्षातिरमेर्दुर्वर्तुभीमो दयते वना-
नि ॥ ५ ॥ आ भानुना पार्थिवानि जयांसि महस्तोदस्य धृषता
तंतंथ । स बाधस्वाप भया सहोभिः स्पृधो वनुथन्वनुषो नि
जूर्व ॥ ६ ॥ स चित्र चित्रं चितयंतमस्मे चित्रक्षत्र चित्रतमं वयो-
धां । चंद्रं रयिं पुरुवीरं बृहंतं चंद्रं चंद्राभिर्गृणते युवस्व ॥ ७ ॥ ६ ॥

448 ॥ ७ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ वैश्वानरः ॥ १-५ त्रिष्टुप् । ६. ७ जगती ॥

॥ ७ ॥ मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या वैश्वानरमृत आ जात-
ममिं । कविं समाजमतिथिं जनानामासन्वा पात्रं जनयंत
देवाः ॥ १ ॥ नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणां महामाहावमभि सं
नवंत । वैश्वानरं रथ्यमध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयंत देवाः ॥ २ ॥
त्वद्विप्रो जायते वाज्यमे त्वदीरासो अभिमातिषाहः । वै-

मन्म॥६॥ अश्याम तं कामं अमे तव ऊती अश्याम रयिं रयिऽवः
सुऽवीरं अश्याम वाजं अभि वाजयंतः अश्याम ह्युमं अजर अजरं
ते ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥६॥ प्र नव्यसा सहसः सूनुं अच्छ यज्ञेन गातुं अवः इच्छमानः
वृश्चत्ऽवनं कृष्णऽयामं रुशंतं वीती होतारं दिव्यं जिगाति॥१॥ सः
श्वितानः तन्यतुः रोचनऽस्थाः अजरेभिः नानंदत्ऽभिः यविष्ठः यः
पावकः पुरुऽतमः पुरुणि पृथूनि अग्निः अनुऽयाति भवेन् ॥२॥
वि ते विष्वक् वातऽजूतासः अमे भामासः शुचे शुचयः चरन्ति
तुविऽमृक्षासः दिव्याः नवऽग्वाः वना वनन्ति धृषता रुजंतः ॥३॥
ये ते शुक्रासः शुचयः शुचिष्मः क्षां वपन्ति विऽसितासः अश्वः
अध भ्रमः ते उर्विया विभाति यातयमानः अधि सानु पृश्नेः ॥४॥
अध जिह्वा पापतीति प्र वृष्णः गोषुऽयुधः न अशनिः सृजाना
शूरस्यऽइव प्रऽसितिः क्षातिः अमे दुऽवर्तुः भीमः दयते वनानि
॥५॥ आ भानुना पार्थिवानि जयसि महः तोदस्य धृषता ततंथ
सः बाधस्व अप भया सहऽभिः स्पृधः वनुष्यन् वनुषः नि जूर्व
॥६॥ सः चित्रं चित्रं चितयंतं अस्मे चित्रऽक्षत्र चित्रऽतमं वयः-
ऽधां चंद्रं रयिं पुरुऽवीरं बृहंतं चंद्रं चंद्राभिः गृणते युवस्व ॥७॥ ८॥

॥७॥ मूर्धानं दिवः अरतिं पृथिव्याः वैश्वानरं ऋते आ जातं
अग्निं कविं संऽराजं अतिथिं जनानां आसन आ पात्रं जनयंत
देवाः ॥१॥ नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणां महां आऽहावं अभि सं
नवंत वैश्वानरं रथ्यं अध्वराणां यज्ञस्य केतुं जनयंत देवाः ॥२॥
त्वत् विप्रः जायते वाजी अमे त्वत् वीरासः अभिमातिऽसहः वै-

श्वानर त्वमस्मासु धेहि वसूनि राजन्स्पृहयाय्याणि ॥३॥ त्वां
विश्वे अमृत जायमानं शिशुं न देवा अभि सं नवंते । तव
क्रतुभिरमृतत्वमायन्वैश्वानर यत्पित्रोरदीदेः ॥४॥ वैश्वानर तव
तानि व्रतानि महान्यमे नकिरा दधर्ष । यज्जायमानः पित्रो-
रुपस्थेऽविंदः केतुं वयुनेष्वह्नां ॥ ५ ॥ वैश्वानरस्य विमितानि
चक्षसा सानूनि दिवो अमृतस्य केतुना । तस्येदु विश्वा भु-
वनाधि मूर्धनि वया इव रुरुहुः सप्त विस्रुहः ॥ ६ ॥ वि यो
रजांस्यमिमीत सुक्रतुर्वैश्वानरो वि दिवो रोचना कविः ।
परि यो विश्वा भुवनानि पप्रथेऽदब्धो गोपा अमृतस्य
रक्षिता ॥ ७ ॥ ९ ॥

४५९ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ वैश्वानरः ॥ १-६ जगती । ७ चिष्टुप् ॥

॥ ८ ॥ पृथस्य वृष्णो अरुषस्य नू सहः प्र नु वोचं विदथा
जातवेदसः । वैश्वानराय मतिर्नव्यसी शुचिः सोम इव पवते
चारुरग्ये ॥ १ ॥ स जायमानः परमे व्योमनि व्रतान्यमिर्व्रतपा
अरक्षत । व्यं१तरिक्षममिमीत सुक्रतुर्वैश्वानरो महिना ना-
कमस्पृशत् ॥ २ ॥ व्यस्तभ्राद्रोदसा मित्रो अद्भुतोऽतर्वावदकृ-
णोज्ज्योतिषा तमः । वि चर्मणीव धिषणे अवर्तयद्वैश्वानरो
विश्वमधत्त वृषाय ॥ ३ ॥ अपामुपस्थे महिषा अगृभ्णत् विशो
राजानमुप तस्थुर्चर्गिमय ॥ ४ ॥ आ दूतो अमिमभरद्विवस्वतो
वैश्वानरं मातरिष्वा परावतः ॥ ५ ॥ युगेयुगे विदथ्यं गृणद्भ्यो-
ऽमे रयिं यशसं धेहि नव्यसी । पव्येव राजन्नघशंसमजर
नीचा नि वृश्च वनिनं न तेजसा ॥ ६ ॥ अस्माकमये
मघवांसु धारयानामि क्षत्रमजरं सुवीर्यं । वयं जयेम शतिनं
सहस्रिणं वैश्वानरं वाजमये तवोतिभिः ॥ ७ ॥ अदब्धे-

श्वानर त्वं अस्मासुं धेहि वसूनि राजन स्पृहयाय्याणि ॥३॥ त्वां
विश्वे अमृत जायमानं शिशुं न देवाः अभिसंनवंते तव क्रतुं ऽभिः
अमृतं ऽत्वं आयन् वैश्वानर यत् पित्रोः अदौ देः ॥४॥ वैश्वानर तव
तानि व्रतानि महानि अग्ने न किं आ दधर्ष यत् जायमानः पि-
त्रोः उपऽस्थे अविंदः केतुं वयुनेषु अह्ना ॥५॥ वैश्वानरस्य विऽमि-
तानि चक्षसा सानूनि दिवः अमृतस्य केतुना तस्य इत्तुं विश्वा
भुवना अधि मूर्धनि वयाः ऽइव रुरुहुः सप्त विऽसुहः ॥६॥ वि यः
रजांसि अमिमीत सुऽक्रतुः वैश्वानरः वि दिवः रोचना कविः
परियः विश्वा भुवनानि पप्रथे अदब्धः गोपाः अमृतस्य रक्षिता
॥ ७ ॥ ९ ॥

॥८॥ पृथस्य वृष्णः अरुषस्य नु सहः प्र नु वोचं विदथा जात-
ऽवैदसः वैश्वानराय मतिः नव्यसी शुचिः सोमः ऽइव पवते चारुः
अमये ॥९॥ सः जायमानः परमे विऽओमनि व्रतानि अग्निः व्रत-
ऽपाः अरक्षत वि अंतरिक्षं अमिमीत सुऽक्रतुः वैश्वानरः महिना
नार्कं अस्पृशत् ॥१०॥ वि अस्तभ्रात् रोदसी मित्रः अद्भुतः अंतः-
ऽवावत् अकृणोत् ज्योतिषा तमः वि चर्मणी ऽइव धिषणो अ-
वर्तयत् वैश्वानरः विश्वं अधत्त वृषाय ॥११॥ अपां उपऽस्थे महिषाः
अगृभ्णत् विशः राजानं उप तस्युः ऋग्मियं आ दूतः अग्निं अभ-
रत् वियस्वतः वैश्वानरं मातरिश्वा पराऽवतः ॥१२॥ युगेऽयुगे वि-
दुष्यं गृणत् ऽभ्यः अग्ने रयिं यशसं धेहि नव्यसी पव्याऽइव राजन
अघऽशंसं अजर नीचा नि वृश्च वनिनं न तेजसा ॥१३॥ अस्माकं
अग्ने मघवत् ऽसु धारय अनामि द्वात्रं अजरं सुऽवीर्यं वयं जयेम
शतिनं सहस्रिणं वैश्वानर वाजं अग्ने तव ऊतिऽभिः ॥१४॥ अदब्धे-

अ० ४. अ० ५. व० १२.] ॥ ३७४ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १०.

भिस्तव गोपाभिरिष्टेऽस्माकं पाहि विषधस्य सूरीन् । रक्षां च
नो ददुषां शर्धौ असे वैश्वानर प्र च तारीः स्तवानः ॥ ७ ॥ १० ॥

450 ॥ ९ ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ वैश्वानरः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ९ ॥ अहंश्च कृष्णमहरर्जुनं च वि वर्तेते रजसी वेद्याभिः ।
वैश्वानरो जायमानो न राजावातिरज्ज्योतिषामिस्तमांसि
॥ १ ॥ नाहं तंतुं न वि जानाम्योतुं न यं वयंति समरेऽतमा-
नाः । कस्य स्विप्तुत्र इह वक्त्रानि परो वदात्यवरेण पित्रा
॥ २ ॥ स इत्तंतुं स वि जानात्योतुं स वक्त्रान्यृतुषा वदाति ।
य ई चिकेतदमृतस्य गोपा अवश्चरन्परो अन्येन पश्यन्
॥ ३ ॥ अयं होता प्रथमः पश्यतेममिदं ज्योतिरमृतं मर्त्येषु ।
अयं स जज्ञे ध्रुव आ निषत्तोऽमर्त्यस्तन्वाऽवर्धमानः ॥ ४ ॥
ध्रुवं ज्योतिर्निहितं दृशये कं मनो जविष्ठं पतयत्स्वन्तः । विश्वे
देवाः समनसः सकेता एकं क्रतुमभि वि यंति साधु ॥ ५ ॥
वि मे कर्णा पतयतो वि चक्षुर्वीऽदं ज्योतिर्हृदय आहितं
यत् । वि मे मनश्चरति दूरआधीः किं स्विद्वक्ष्यामि किमु नू
मनिषे ॥ ६ ॥ विश्वे देवा अनमस्यन्भियानास्त्वामग्रे तमसि
तस्थिवांसं । वैश्वानरोऽवतूतये नोऽमर्त्योऽवतूतये नः ॥ ७ ॥ ११ ॥

451 ॥ १० ॥ १-७ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ १-६ चिष्टुप् । ७ द्विपदा ॥

॥ १० ॥ पुरो वो मद्रं दिव्यं सुवृक्तिं प्रयति यज्ञे अपिमध्वरे
दधिध्वं । पुर उक्थेभिः स हि नो विभावा स्वध्वरा करति जा-
तवेदाः ॥ १ ॥ तमु द्युमः पुर्वणीक होतरमे अपिभिर्मनुष इ-
धानः । स्तोमं यमस्यै ममतेव शूषं घृतं न शुचि मतयः पवन्ते
॥ २ ॥ पीपायस श्रवसा मर्त्येषु यो अग्रे ददाश विप्र उक्थेः । चि-

अ० ४. अ० ५. व० १२.] ॥ ३७४ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १०.

भिः तव गोपाभिः इष्टे अस्माकं पाहि त्रिऽसुधस्य सूरिन रक्ष च
नः दुदुषां शर्धः अमे वैश्वानर प्र च तारीः स्तवानः ॥ ७ ॥ १० ॥

॥९॥ अहः० च कृष्णं अहः० अर्जुनं च वि वर्तेते० रजसी० वेद्याभिः
वैश्वानरः जायमानः न राजा अव अतिरत् ज्योतिषा अग्निः
तमांसि ॥ १ ॥ न अहं तंतुं न वि जानामि ओतुं न यं वर्यति
सं० अरे अतमानाः कस्य स्वित् पुत्रः इह वक्तानि परः वदाति
अवरेण पित्रा ॥ २ ॥ सः इत् तंतुं सः वि जानाति ओतुं सः वक्तानि
ऋतुऽथा वदाति यः ई चिकेतत् अमृतस्य गोपाः अवः चरन्
परः अन्येन पश्यन् ॥ ३ ॥ अयं होता प्रथमः पश्यत इमं इदं ज्योतिः
अमृतं मर्त्येषु अयं सः जज्ञे ध्रुवः आ निऽसत्तः अमर्त्यः तन्वा वर्ध-
मानः ॥ ४ ॥ ध्रुवं ज्योतिः निऽहितं दृश्ये कं मनः जर्विष्टं पतयत्-
ऽसु अंतः० विश्वे देवाः सऽमनसः सऽकेताः एकं ऋतुं अभि वि
र्यंति साधु ॥ ५ ॥ वि मे कर्णं पतयत्ः वि चक्षुः वि इदं ज्योतिः हृदये
आऽहितं यत् वि मे मनः चरति दूरेऽआधीः किं स्वित् वक्ष्यामि
किं कुं नु मनिष्ये ॥ ६ ॥ विश्वे देवाः अनमस्यन् भियानाः त्वां अमे
तमसि तस्थिऽवांसं वैश्वानरः अवतु ऊतये नः अमर्त्यः अवतु
ऊतये नः ॥ ७ ॥ ११ ॥

॥ १० ॥ पुरः वः मंदं दिव्यं सुऽवृत्तिं प्रऽयति यज्ञे अग्निं अध्वरे द-
धिध्वं पुरः उक्थेभिः सः हि नः विभाऽवा सुऽअध्वरा करति जात-
ऽवेदाः ॥ १ ॥ तं कुं द्युऽमः पुरुऽअनीक होतः अमे अग्निऽभिः मनुषः
इधानः स्तोमं यं अस्मै ममताऽइव शूषं घृतं न शुचिं मतयः पवंते
॥ २ ॥ पीपाय सः श्रवसा मर्त्येषु यः अमये ददाश विप्रः उक्थेः चि-

अ० ४. अ० ५. व० १४.] ॥ ३७५ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १२.

चाभिस्तमूतिभिश्चित्रशोचिर्वजस्य साता गोमतो दधाति
 ॥३॥ आ यः प्रमौ जायमान उर्वी दूरेदृशा भासा कृष्णाध्वा ।
 अध बहु चित्तम जम्यायास्तिरः शोचिषा ददृशे पावकः
 ॥४॥ नू नश्चित्रं पुरुवाजाभिरुती अये रयिं मधवन्मध्व धेहि ।
 ये राधसा अवसा चात्यन्यान्सुवीर्यैभिश्चाभि संति जनान्
 ॥५॥ इमं यज्ञं चनो धा अग उशन्यं तं आसानो जुहुते
 हविष्मान् । भरद्वाजेषु दधिषे सुवृक्तिमवीर्वाजस्य गध्यस्य
 सातो ॥६॥ वि द्वेषासीनुहि वर्धयेळां मदेम शतहिमाः
 सुवीराः ॥ ७ ॥ १२ ॥

452 ॥ ११ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ११ ॥ यजस्व होतरिषितो यजीयानमे बाधो मरुतां न
 प्रयुक्ति । आ नो मित्रावरुणा नासत्या द्यावा होत्राय पृथिवी
 ववृत्याः ॥ १ ॥ त्वं होता मद्रतमो नो अभ्युगंतर्देवो विदथा
 मर्त्येषु । पावकया जुह्वा ३ वह्निरासाये यजस्व तन्वं १ तव स्वां
 ॥२॥ धन्या चिडि त्वे धिषणा वष्टि प्र देवा अन्नं गृणते यजध्ये ।
 वेपिष्ठो अंगिरसां यज्ञं विप्रो मधु छंदो भनति रेभ इष्टौ ॥३॥
 अदिद्युतस्वपाको विभावामे यजस्व रोदसी उरुची । आयुं न
 यं नमसा रातहव्या अजंति सुप्रयसं पंच जनाः ॥४॥ वृजे ह
 यन्नमसा वह्निरमावयामि सुगृह्यतवती सुवृक्तिः । अम्यक्षि
 सद्य सदने पृथिव्या अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः ॥५॥ दृशस्या
 नः पुर्वणीक होतर्देवेभिरमे अग्निभिरिधानः । रायः सूनो स-
 हसो वावसाना अति ससेम वृजनं नाहः ॥ ६ ॥ १३ ॥

453 ॥ १२ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ १२ ॥ मध्ये होता दुरोणे वह्निषो राळमिस्तोदस्य रोदसी

अ० ४. अ० ५. व० १४.] ॥ ३७५ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १२.

चाभिः तं ऊतिऽभिः चित्रऽशोचिः व्रजस्य साता गोऽमंतः दधा-
ति ॥ ३ ॥ आ यः प्रमौ जायमानः उर्वो दूरेऽदृशा भासा कृष्णऽअ-
ध्वा अध बहु चित् तमः ऊर्म्यायाः तिरः शोचिषा दृदृशे पावकः
॥ ४ ॥ नु नः चित्रं पुरुऽवाजाभिः ऊती अग्ने रयिं मघवन्तऽभ्यः च
धेहि ये राधसा श्रवसा च अति अन्यान सुऽवीर्येभिः च अभि
सन्ति जनान् ॥ ५ ॥ इमं यज्ञं चनः धाः अग्ने उशन यं ते आसानः
जुहुते हविष्मान् भरतऽवाजेषु दधिषे सुऽवृक्तिं अवीः वाजस्य
गध्यस्य सातौ ॥ ६ ॥ वि द्वेषांसि इनुहि वर्धय इळां मदम शत-
ऽहिमाः सुऽवीराः ॥ ७ ॥ १२ ॥

॥ ११ ॥ यजस्व होतः इषितः यजीयान् अग्ने बाधः मरुतां न प्र-
ऽयुक्ति आ नः मित्रावरुणा नासत्या द्यावा होत्राय पृथिवी व-
वृत्या ॥ १ ॥ त्वं होता मद्रऽतमः नः अधुक् अंतः देवः विदथा मर्त्येषु
पावकया जुह्वी वह्निः आसा अग्ने यजस्व तन्वन्तवस्वा ॥ २ ॥ धन्या
चित् हि त्वे धिषणा वष्टि प्र देवान् जन्म गृणते यजध्ये वेपिष्ठः
अंगिरसां यत् ह विप्रः मधुच्छंदः भनन्ति रेभः इष्टौ ॥ ३ ॥ अदिद्युतत्
सुअपाकः विऽभावा अग्ने यजस्व रोदसी उरुची आयुं न यं न-
मसा रातऽहव्याः अजन्ति सुऽप्रयसं पंच जनाः ॥ ४ ॥ वृजे ह यत्
नमसा वह्निः अग्नौ अयामि सुक् घृतऽवन्ती सुऽवृक्तिः अम्यंष्टि
सद्यं सदेने पृथिव्याः अश्रायि यज्ञः सूर्ये न चक्षुः ॥ ५ ॥ दशस्य नः
पुरुऽअनीक होतः देवेभिः अग्ने अग्निऽभिः इधानः रायः सूनो
सहसः ववसानाः अति ससेम वृजनं न अंहः ॥ ६ ॥ १३ ॥

॥ १२ ॥ मध्ये होता दुरोणे वह्निषः राट् अग्निः तोदस्य रोदसी

अ० ४. अ० ५. व० १५.] ॥ ३७६ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १३.

यज॑ध्ये । अ॒यं स॒ स॒नुः॑ सह॑स॒ ऋ॒तावा॑ दू॒रात्सू॒र्यो न॒ शो॒चिषा॑
त॒तान॑ ॥ १ ॥ आ॒ यस्मि॒न्त्वे स्व॒पाके॑ यज॑न्न॒ यक्ष॑द्राज॒न्त्सर्व॑त॒तिव॑
नु॒ द्यौः । चि॒षध॑स्य॒स्तत॑रुषो॒ न ज॑हो॒ ह॒व्या म॒घानि॑ मा॒नुषा॑
यज॑ध्ये ॥ २ ॥ तेजि॑ष्ठा॒ यस्या॑र॒तिर्व॑ने॒राद् तो॒दो अध्व॑न्न॒ वृध॑सा॒नो
अ॒द्यौत् । अ॒द्रोघो॑ न द्र॒विता॑ चे॒तति॑ त्म॒न्नम॑त्योऽ॒वर्च॑ ओष॒धीषु॑
॥ ३ ॥ सा॒स्माके॑भिरे॒तरी॑ न श्रू॒षैर॒पिः दृ॒वे द॒म आ॑ जा॒तवे॑दाः ।
दृ॒क्षो व॒न्वन॑ क्र॒त्वा ना॒र्वो॒सः पि॒तेव॑ जा॒र्यायि॑ य॒ज्ञैः ॥ ४ ॥ अ॒ध
स्मा॒स्य प॒नय॑न्ति॒ भा॒सो वृ॒षा य॒क्षक्ष॑दनु॒याति॑ पृ॒थ्वी । स॒द्यो यः
स्य॑द्रो वि॒षितो॑ ध॒वी॒यानृ॑णो न ता॒युर॑ति॒ ध॒न्वा रा॑द् ॥ ५ ॥ स
त्वं नो॑ अ॒र्वन्नि॑दा॒या वि॒श्वेभि॑र॒मे अ॒मिभि॑रि॒धानः॑ । वे॒षि रा॒यो
वि या॑सि दु॒च्छुना॑ म॒देम॑ श॒तहि॑माः सु॒वीराः॑ ॥ ६ ॥ १४ ॥

454 ॥ १३ ॥ १-६ भरद्वाजो वार्हस्पत्यः ॥ अपिः ॥ चिष्टुप ॥

॥ १३ ॥ त्व॒द्विष्वा॑ सु॒भग॒ सौ॒भगा॒न्यमे॒ वि य॑ति॒ व॒निनो॑ न
व॒याः । श्रु॒ष्टी र॒यिर्वा॑जो॒ वृ॒चतू॑र्ये दि॒वो वृ॒ष्टिरी॒ड्यो री॒तिर॒पां
॥ १ ॥ त्वं भ॒गो न॒ आ हि॑ रत्न॒मिषे॑ परि॒ज्मेव॑ क्षय॒सि द॒स्मर्व॑चाः ।
अ॒ग्रे मि॒त्रो न॒ बृ॒हत॑ ऋ॒तस्या॑सि क्ष॒त्ता वा॒मस्य॑ दे॒व भू॑रः ॥ २ ॥
स स॒त्पतिः॑ श॒र्वसा॑ ह॒न्ति वृ॒चम॑मे॒ विप्रो॑ वि प॒णेर्भ॑ति॒ वाज॑ । यं
त्वं प्र॑चेत॒ ऋ॒तजा॑त रा॒या स॒जोषा॑ न॒प्रापां॑ हि॒नोषि॑ ॥ ३ ॥ य॒स्तै
सू॒नो सह॑सो गी॒र्भिरु॒क्थैर्य॑ज्ञैर्म॒तो नि॑शितिं वे॒द्यान॑द् । वि॒श्वं
स दे॒व प्र॑ति॒ वार॑म॒मे ध॒त्ते धा॒न्यं प॒त्यन्ते॑ वस॒व्यैः ॥ ४ ॥ ता
नृ॒भ्य आ॑ सौ॒श्रव॑सा सु॒वीरा॑मे॒ सू॒नो सह॑सः पु॒ण्यसै॑ धाः । कृ॒णो॒
षि य॒च्छर्व॑सा॒ भूरि॑ प॒श्वो व॒यो वृ॒काया॑र॒ये ज॑सुर॒ये ॥ ५ ॥ व॒द्या
सू॒नो सह॑सो नो॒ विहा॑या॒ अ॒ग्रे तो॑कं त॒नय॑वा॒जिनो॑ दाः । वि॒श्वा-

यज॑ध्यै अ॒यं सः॑ सू॒नुः सह॑सः ऋ॒तऽवा॑ दू॒रात् सू॒र्यैः न शो॑चिषा॒ तता॑-
न ॥१॥ आ यस्मि॑न् त्वे॒ सु अ॒पा॒के य॒ज॒त्र य॒क्ष॑त् रा॒ज॒न् सर्व॑ता॒ता-
ऽइ॒व नु॑ द्यौः त्रि॒ऽस॒ध॒स्थः त॒त॒रुषः॑ न ज॒हः ह॒व्या म॒घा॒नि मा॒नु॒षा
यज॑ध्यै ॥२॥ ते जि॑ष्ठा यस्य अ॒रतिः॑ व॒नेऽरा॑त् तो॒दः अध्व॑न् न वृ॒ध-
सा॒नः अ॒द्यौ॒त् अ॒द्रो॒घः न द्र॒वि॒ता चे॒त॒ति॒ त्मन् अ॒मर्त्यः॑ अ॒वर्चः॑
ओष॑धीषु ॥३॥ सः अ॒स्मा॒केभिः॑ ए॒तरि॑ न शू॒षैः अ॒ग्निः स्त॒वे द॒मे आ
जा॒तऽवे॒दाः दुऽअ॒न्नः व॒न्वन् कृ॒त्वा न अ॒वी॒ उ॒सः पि॒ताऽइ॒व जा॑-
र॒यायि॑ य॒ज्ञैः ॥४॥ अ॒ध॒ स्म॒ अस्य॑ प॒न॒य॒न्ति॒ भा॒सः वृ॒था यत् त॒क्ष॑त्
अ॒नुऽया॑ति॒ पृथ्वा॑ स॒द्यः यः स्य॑द्रः वि॒ऽसि॒तः ध॒वी॒यान् ऋ॒णः न
ता॒युः अ॒ति॒ ध॒न्व॒ रा॒द् ॥५॥ सः त्वं नः॑ अ॒र्वन् नि॒दा॒याः वि॒श्वेभिः॑ अ॒ग्ने
अ॒ग्निऽभिः॑ इ॒धा॒नः वे॒षि॒रा॒यः वि॒या॒सि॒ दु॒च्छु॒नाः म॒दे॒म श॒तऽहि॑-
माः सु॒ऽवी॒राः ॥ ६ ॥ १४ ॥

॥१३॥ त्वत् विश्वा॑ सु॒ऽभ॒ग॒ सौ॒भ॒गा॒नि अ॒ग्ने वि॒य॒न्ति॒ व॒नि॒नः न
व॒याः श्रु॒ष्टी र॒यिः वा॒जः वृ॒त्रऽतू॒र्यै दि॒वः वृ॒ष्टिः ई॒ड्यः॑ री॒तिः अ॒पां
॥१॥ त्वं भ॒गः नः॑ आ हि रत्नं॑ इ॒षे परि॑ज्माऽइ॒व क्ष॒य॒सि॒ द॒स्मऽव॑र्चाः
अ॒ग्ने मि॒त्रः न वृ॒ह॒तः ऋ॒तस्य॑ अ॒सि॒ क्ष॒त्ता वा॒मस्य॑ दे॒व भू॒रैः ॥२॥ सः
स॒तऽप॑तिः श॒र्वसा॑ ह॒न्ति॒ वृ॒त्रं अ॒ग्ने वि॒प्रः वि॒प॒णेः भ॒र्ति॒ वा॒जं यं॒ त्वं
प्रऽचे॒तः ऋ॒तऽजा॑त् रा॒या सु॒ऽजोषाः॑ न॒म्रा अ॒पां हि॒नोषि॑ ॥३॥ यः
ते सू॒नो॒ सह॑सः गीः॒ऽभिः उ॒क्थैः॑ य॒ज्ञैः म॒तैः निऽशि॑तिं वे॒द्या आ॒न॒द॒
वि॒श्वे सः॑ दे॒व प्र॑ति॒ वा अ॒रं अ॒ग्ने ध॒त्ते धा॒न्यं प॒त्य॒ते व॒स॒व्यैः ॥४॥ ता
नृ॒ऽभ्यः॑ आ सौ॒श्र॒व॒सा सु॒ऽवी॒रा अ॒ग्ने सू॒नो॒ सह॑सः पु॒ष्य॒से॒ धाः कृ॒-
णो॒षि॒ यत् श॒र्वसा॑ भू॒रि॒ प॒श्वः व॒यः वृ॒का॒य अ॒रये॑ ज॒सुर॑ये ॥५॥ व॒द्या
सू॒नो॒ सह॑सः नः॑ वि॒ऽहा॒याः अ॒ग्ने तो॑कं त॒न॒यं वा॒जिनः॑ दाः वि॒श्वा-

अ० ४. अ० ५. व० १७.] ॥ ३७७ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १५.

भिर्गीर्भिरभि पूर्तिमंश्यां मदेम शतहिमाः सुवीराः ॥ ६ ॥ १५ ॥

⁴⁵⁵ ॥ १४ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अग्निः ॥ १-५ अनुष्टुप् । ६ शक्करी ॥

॥ १४ ॥ अग्रा यो मर्त्यो दुवो धियं जुजोषं धीतिभिः । भसन्नु
ष प्र पूर्य इषं वुरीतावसे ॥ १ ॥ अग्निरिद्धि प्रचेता अग्निर्वे-
धस्तम ऋषिः । अग्निं होतारमीळते यज्ञेषु मनुषो विशः
॥ २ ॥ नाना ह्यग्नेऽवसे स्पर्धते रायो अर्यः । तूर्वतो दस्युमा-
यवो व्रतैः सीक्षन्तो अव्रतं ॥ ३ ॥ अग्निरप्सामृतीपहं वीरं ददाति
सत्पतिं । यस्य वसन्ति शवसः संचक्षि शत्रवो भिया ॥ ४ ॥ अ-
ग्निर्हि विघ्नना निदो देवो मर्तमुरुष्यति । सहावा यस्यावृत्तो
रयिर्वाजेष्वावृतः ॥ ५ ॥ अच्छा नो मित्रमहो देव देवानग्ने
वोचः सुमतिं रोदस्योः । वीहि स्वस्तिं सुक्षितिं दिवो नृन्दि-
षो अहांसि दुरिता तरेम ता तरेम तवावसा तरेम ॥ ६ ॥ १६ ॥

⁴⁵⁶ ॥ १५ ॥ १-१९ भरद्वाजो बार्हस्पत्यो वीतहव्यो वा ॥ अग्निः ॥ १. २. ४. ५. ७-९
जगतो । ३. १५ शक्करी । ६ अतिशक्करी । १०-१४. १६. १९ चिष्टुप् । १७
अनुष्टुप् । १८ बृहती ॥

॥ १५ ॥ इममू षु वो अतिथिमुषर्वेधं विश्वासां विशां पति-
मृजसे गिरा । वेतीहिवो जनुषा कच्चिदा शुचिर्ज्योविचदत्ति
गर्भो यदच्युतं ॥ १ ॥ मित्रं न यं सुधितं भृगवो दधुर्वनस्पता-
वीड्यमूर्ध्वशोचिषं । स त्वं सुप्रीतो वीतहव्ये अद्भुत प्रशस्ति-
भिर्महयसे दिवेदिवे ॥ २ ॥ स त्वं ददास्यावृको वृधो भूर्यः
परस्यांतरस्य तरुषः । रायः सूनो महसो मर्त्येष्ववा हृदियेच्छ
वीतहव्याय सप्रथो भरद्वाजाय सप्रथः ॥ ३ ॥ द्युतानं वो
अतिथिं स्वर्णरमयिं होतारं मनुषः स्वध्वरं । विप्रं न द्यु-
क्षवचसं सुवृक्तिभिर्हव्यवाहमरतिं देवमृजसे ॥ ४ ॥ पावकया

अ० ४. अ० ५. व० १७.] ॥ ३७७ ॥ [म० ६. अ० १. सू० १५.

भिः गीऽभिः अभि पूर्तिं अश्यां मदेम शतऽहिमाः सुऽवीराः
॥ ६ ॥ १५ ॥

॥१४॥ अग्रा यः मर्त्यैः दुवः धियं जुजोष धीतिऽभिः भसतनु सः
प्र पूर्यः इषं वुरीत अवसे ॥१॥ अग्निः इत् हि प्रऽचेताः अग्निः वेधः-
ऽतमः ऋषिः अग्निं होतारं ईळते यज्ञेषु मनुषः विशः ॥२॥ नाना
हि अग्ने अवसे स्पर्धते रायः अर्यः तूर्वतः दस्युं आयवः व्रतैः सीक्षतः
अव्रतं ॥३॥ अग्निः अप्सां ऋतिऽसहं वीरं ददाति सतऽपतिं यस्य
चसंति शवसः संऽचक्षि शत्रवः भिया ॥४॥ अग्निः हि विघ्नना निदः
देवः मर्तं उरुष्यति सहऽवा यस्य अवृतः रयिः वाजेषु अवृतः ॥५॥
अच्छ नः मित्रऽमहः देव देवान् अग्ने वोचः सुऽमतिं रोदस्योः वी-
हि स्वस्तिं सुऽक्षितिं दिवः नून द्विषः अंहांसि दुऽइता तरेम ता
तरेम तव अवसा तरेम ॥ ६ ॥ १६ ॥

॥१५॥ इमं ऊं सु वः अतिथिं उषऽबुधं विश्वासां विशां पतिं
ऋजसे गिरा वेति इत् दिवः जनुषां कत् चित् आ शुचिः ज्योक्
चित् अत्ति गर्भः यत् अच्युतं ॥१॥ मित्रं न यं सुऽधितं भृगवः दधुः
वनस्पतौ ईड्य ऊर्ध्वऽशोचिषं सः त्वं सुऽप्रीतः वीतऽहव्ये अद्भुत
प्रशस्तिऽभिः महयसे दिवेऽदिवे ॥२॥ सः त्वं दक्षास्य अवृकः वृधः
भूः अर्यः परस्य अंतरस्य तरुषः रायः सूनोः सहसः मर्त्येषु आ छुदिः
यच्छ वीतऽहव्याय सुऽप्रथः भरतऽवाजाय सुऽप्रथः ॥३॥ द्युतानं
वः अतिथिं स्वःऽनरं अग्निं होतारं मनुषः सुऽअध्वरं विप्रं न द्युक्ष-
ऽवचसं सुवृक्तिऽभिः हव्यऽवाहं अरतिं देवं ऋजसे ॥४॥ पावकया

यश्चित्तयंत्या कृपा क्षामनुरुच उषसो न भानुना । तूर्वेन या-
मन्नेतशस्य नू रण आ यो घृणे न तंतृपाणो अजरः ॥ ५ ॥ १७ ॥
अग्निमग्निं वः समिधा दुवस्यत प्रियंप्रियं वो अतिथिं गृणी-
षणि । उप वो गीर्भिरमृतं विवासत देवो देवेषु वनंते हि वार्यं
देवो देवेषु वनंते हि नो दुवः ॥ ६ ॥ समिद्धमग्निं समिधा गिरा
गृणे शुचिं पावकं पुरो अध्वरे ध्रुवं । विप्रं होतारं पुरुवारमदृहं
कविं सुमैरीमहे जातवेदसं ॥ ७ ॥ त्वां दृतमये अमृतं युगेयुगे
हव्यवाहं दधिरे पायुमीड्य । देवासंश्च मतीसंश्च जागृविं विभुं
विशपतिं नमसा नि षेदिरे ॥ ८ ॥ विभूषन्मय उभयौ अनु व्रता
दूतो देवानां रजसी समीयसे । यज्ञे धीतिं सुमतिमावृणी-
महेऽथ स्मा नस्त्रिवरुथः शिवो भव ॥ ९ ॥ तं सुप्रतीकं सुदृशं
स्वंचमविद्वांसो विदुष्टं सपेम । स यष्टाद्विष्टा वयुनानि
विद्वान्म हव्यमग्निरमृतेषु वोचत ॥ १० ॥ १८ ॥ तमये पास्युत तं
पिपर्षि यस्तु आनद्धवये शूर धीतिं । यज्ञस्य वा निशितिं वो-
दिंति वा तमित्पूणक्षि शवसोत राया ॥ ११ ॥ त्वमये वनुष्यतो
नि पाहि त्वमु नः सहसावन्नवद्यात् । सं त्वा ध्वस्मन्वदभ्येतु
पाथः सं रयिः स्पृहयाय्यः सहस्री ॥ १२ ॥ अग्निर्होता गृहपतिः
स राजा विश्वा वेद जनिमा जातवेदाः । देवानामृत यो म-
र्त्यानां यजिष्ठः स प्र यजतामृतावा ॥ १३ ॥ अये यदद्य विणो
अध्वरस्य होतः पावकशोचे वेष्टुं हि यज्वा । ऋता यजासि म-
हिना वि यद्गृह्ये वाह यविष्ट या ते अद्य ॥ १४ ॥ अभि प्रया-
सि सुधितानि हि ख्यो नि त्वा दधीत रोदसी यजध्वे । अवा
नो मघवन्वाजसातावये विश्वानि दुरिता तरिम् ता तरिम् त-
वावसा तरेम ॥ १५ ॥ १९ ॥ अये विश्वेभिः स्वनीक देवरूपावतं

यः चित्तयन्त्या कृपा क्षामन् रुरुचे उषसः न भानुना तूर्वेन न या-
 मन् एतशस्य नुरणे आ यः घृणे न ततृषाणः अजरः ॥ ५ ॥ १७ ॥ अ-
 मिंऽअमिं वः संऽइधा दुवस्यत प्रियंऽप्रियं वः अतिथिं गृणीषणि
 उप वः गीऽभिः अमृतं विवासत देवः देवेषु वनते हि वार्य देवः
 देवेषु वनते हि नः दुवः ॥ ६ ॥ संऽइधं अमिं संऽइधा गिरा गृणे शुचिं
 पावकं पुरः अध्वरे ध्रुवं विप्रं होतारं पुरुऽवारं अद्रुहं कविं सुमैः
 ईमहे जातऽवेदसं ॥ ७ ॥ त्वां दूतं अमे अमृतं युगेऽयुगे हव्यऽवाहं
 दधिरे पायुं ईड्यं देवासः च मतींसः च जागृविं विऽभुं विशपतिं
 नमसा नि सेदिरे ॥ ८ ॥ विऽभूषन् अमे उभयान् अनु व्रता दूतः
 देवानां रजसीं सं ईयसे यत् ते धीतिं सुऽमतिं आऽवृणीमहे
 अध स्म नः त्रिऽवरुथः शिवः भव ॥ ९ ॥ तं सुऽप्रतीकं सुऽदृशं सु-
 ऽअंचं अविद्वांसः विदुऽतरं सपेम सः यक्षत् विश्वा वयुनानि
 विद्वान् प्रहव्यं अमिः अमृतेषु वोचत् ॥ १० ॥ १८ ॥ तं अमे पासि उत
 तं पिपर्षि यः ते आनद कवये श्रू धीतिं यज्ञस्य वा निऽशितिं वा
 उतऽइतिं वा तं इत् पृणक्षि शवसा उत राया ॥ ११ ॥ त्वं अमे वनु-
 यतः नि पाहित्वं जुं नः सहसाऽवन् अवद्यात् संत्वा ध्वस्मन्ऽवत्
 अभि एतु पाथः सं रयिः स्पृहयाय्यः सहसी ॥ १२ ॥ अमिः होता
 गृहऽपतिः सः राजा विश्वा वेद जनिमा जातऽवेदाः देवानां उत
 यः मर्त्यानां यजिष्ठः सः प्र यजतां ऋतऽवा ॥ १३ ॥ अमे यत् अद्य
 विशः अध्वरस्य होतः पावकऽशोचे वेः त्वं हि यज्वा ऋता यजासि
 महिना वि यत् भूः हव्या वह यविष्ठ या ते अद्य ॥ १४ ॥ अभि प्रया-
 सि सुऽधितानि हि ख्यः नि त्वा दधीत् रोदसी यजध्ये अव नः
 मघऽवन् वाजऽसातौ अमे विश्वानि दुऽइता तरेम ता तरेम तव
 अवसा तरेम ॥ १५ ॥ १९ ॥ अमे विश्वेभिः सुऽअनीक देवैः ऊर्णाऽवंतं

अ० ४. अ० ५. व० २३.] ॥ ३७९ ॥ [म० ६. अ० २. सू० १६.

प्रथमः सीदु योनिं। कुलायिनै घृतवतं सवित्रे यज्ञं नय यजमा-
नाय साधु ॥ १६ ॥ इममु त्यमथर्ववदग्निं मथंति वेधसः। यमंकूयं-
तमानयन्नमूरं श्याव्याभ्यः ॥ १७ ॥ जनिष्वा देववीतये सर्वताता
स्वस्तये। आ देवान्वक्ष्यमृतां चृता वृधो यज्ञं देवेषु पिस्पृशः ॥ १८ ॥
वयमु त्वा गृहपते जनानामग्ने अकर्म समिधा बृहंतं। अस्थूरिनो
गार्हपत्यानि संतु तिग्मेन नस्तेजसा सं शिशाधि ॥ १९ ॥ २० ॥ १ ॥

457

॥ १६ ॥ १-४८ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अग्निः ॥ १. ६. वर्धमाना । २-५. ७-२६.
२८-४५ गायत्री । ४६ त्रिष्टुप् । २७. ४७. ४८ अनुष्टुप् ॥

॥ १६ ॥ त्वमग्ने यज्ञानां होता विश्वेषां हितः। देवेभिर्मनुषे जने
॥ १ ॥ स नो मद्राभिरध्वरे जिह्वाभिर्यजा महः। आ देवान्वक्षि य-
क्षि च ॥ २ ॥ वेत्था हि वेधो अध्वनः पथश्च देवांजसा। अग्ने यज्ञेषु
सुक्रतो ॥ ३ ॥ त्वामीळे अध द्विता भरतो वाजिभिः शुनं। ईजे
यज्ञेषु यज्ञियं ॥ ४ ॥ त्वमिमा वार्या पुरु दिवो दासाय सुन्वते। भर-
द्वाजाय दाशुषे ॥ ५ ॥ २१ ॥ त्वं दूतो अमर्त्य आ बहा देव्यं जनं। शृण्व-
न्विप्रस्य सुष्टुतिं ॥ ६ ॥ त्वमग्ने स्वाध्यो ३ मतीसो देववीतये।
यज्ञेषु देवमीळते ॥ ७ ॥ तव प्र यक्षि संहशंमृतं क्रतुं सुदानवः।
विश्वे जुषंत कामिनः ॥ ८ ॥ त्वं होता मनुर्हितो वहिरासा विदु-
ष्टरः। अग्ने यक्षि दिवो विशः ॥ ९ ॥ अग्न आ याहि वीतये गृणानो
हव्यदातये। नि होता सत्सि बर्हिषि ॥ १० ॥ २२ ॥ तं त्वा समिद्धि-
रंगिरो घृतेन वर्धयामसि। बृहच्छोचा यविष्ठय ॥ ११ ॥ स नः पृथु
श्रवाय्यमच्छा देव विवाससि। बृहदग्ने सुवीर्यं ॥ १२ ॥ त्वमग्ने
पुष्करादध्यथर्वा निरमंथत। मूर्ध्ना विश्वस्य वाघतः ॥ १३ ॥
तमु त्वा दध्यङ्गुषिः पुत्र ईधे अथर्वणः। बृहहणं पुरंदरं ॥ १४ ॥
तमु त्वा पाथ्यो वृषा समीधे दस्युहंतमं। धनंजयं रणोरणे

अ० ४. अ० ५. व० २३.]   ॥ ३७९ ॥   [म० ६. अ० २. सू० १६.

प्रथमः सीद॒ योनिं॑ कुला॒यिनं॑ घृतऽवैतं सवि॒त्रे यज्ञं॑ नय॒ यज॑मा-
नाय साधु॥१६॥ इमं॑ ऊं॒ त्वं अथर्व॑ऽवत् अ॒ग्निं म॑थंति वे॒धसः॑ यं
अंकुऽयंतं॑ आ अन॒यन् अमूरं॑ श्याव्याभ्यः॥१७॥ जनि॑ष्व देवऽवी-
तये सर्वऽता॒ता स्व॒स्तये॑ आ दे॒वान् व॒क्षि अ॒मृतान्॑ ऋतऽवृ॒धः
यज्ञं॑ दे॒वेषु॑ पिस्पृशः॥१८॥ वयं॑ ऊं॒ त्वा गृह॑ऽपते ज॒नानां॑ अ॒ग्ने अ॒कर्म
संऽइ॒धा बृ॒हंतं॑ अ॒स्थूरि॒ नः गा॒र्हऽप॒त्यानि॑ संतु ति॒ग्मे न॒ नः तेज॑सा
सं शि॒शाधि॑ ॥ १९ ॥ २० ॥ १ ॥

॥१६॥ त्वं अ॒ग्ने य॒ज्ञानां॑ हो॒ता वि॒श्वेषां॑ हि॒तः दे॒वेभिः॑ मा॒नुषे॑ जने
॥१॥ सः नः॑ म॒द्राभिः॑ अ॒ध्वरे॑ जि॒ह्वाभिः॑ य॒ज महः॑ आ दे॒वान् व॒क्षि
य॒क्षि च॑ ॥२॥ वे॒त्थ हि वे॒धः अ॒ध्वनः॑ प॒थः च॒ देव॑ अ॒जसा॑ अ॒ग्ने य॒ज्ञेषु॑
सुऽक्र॒तो० ॥३॥ त्वां ई॒ळे अ॒ध द्वि॒ता भ॒रतः॑ वा॒जिऽभिः॑ श्रु॒नं ई॒जे
य॒ज्ञेषु॑ य॒ज्ञियं॑ ॥४॥ त्वं इ॒मा वा॒यी पु॒रु दि॒वःऽदा॑साय सु॒न्वते॑ भ॒रत-
ऽवा॒जाय॑ दा॒शुषे॑ ॥५॥ २१॥ त्वं दू॒तः अ॒मर्त्यः॑ आ व॒ह दै॒व्यं ज॒नं श्रू॒ण्वन्
विप्र॑स्य सुऽस्तु॒तिं ॥६॥ त्वां अ॒ग्ने सुऽआ॒ध्यः म॒तीसः॑ दे॒वऽवी॑तये
य॒ज्ञेषु॑ दे॒वं ई॒ळते॑ ॥७॥ तव॑ प्र य॒क्षि संऽदृ॒शं उ॒त क्र॒तुं सुऽदा॑नवः
वि॒श्वे जु॒षंत॑ का॒मिनः॑ ॥८॥ त्वं हो॒ता म॒नुःऽहि॒तः व॒हिः आ॒सा वि॒दुः-
ऽतरः॑ अ॒ग्ने य॒क्षि दि॒वः वि॒शः ॥९॥ अ॒ग्ने आ या॒हि वी॒तये॑ गृ॒णानः॑
ह॒व्यऽदा॑तये नि हो॒ता स॒त्सि ब॒र्हिषि॑ ॥१०॥ २२॥ तं त्वा॒ स॒मित्ऽभिः॑
अ॒गिरः॑ घृ॒तेन॑ व॒र्धया॑म॒सि बृ॒हत् शो॒च य॒विष्ठ॑ च ॥११॥ सः नः॑ पृथु
अ॒वाय्य॑ अ॒च्छ दे॒व वि॒वा॒स॒सि बृ॒हत् अ॒ग्ने सुऽवी॒र्यं ॥१२॥ त्वां अ॒ग्ने
पु॒ष्करा॑त् अ॒धि अथ॑र्वा निः अ॒म॒थत॑ मूर्धः वि॒श्वस्य॑ वा॒घतः॑ ॥१३॥
तं ऊं॒ त्वा द॒ध्यद् ऋ॒षिः पु॒त्रः ई॒धे अथ॑र्व॒णः वृ॒त्रऽह॑नं पु॒रंऽद॒रं ॥१४॥
तं ऊं॒ त्वा पा॒थ्यः वृ॒षा सं ई॒धे द॒स्यु॒हन॑ऽत॒मं ध॒नंऽज॒यं र॒णेऽर॒णे

अ० ४. अ० ५. व० २८.]   ॥ ३८० ॥   [म० ६. अ० २. सू० १६.

॥ १५ ॥ २३ ॥ एह्यु षु ब्रवाणि तेऽमं इथेतरा गिरः । एभिर्वे-
धास इंदुभिः ॥ १६ ॥ यत्र क्व च ते मनो दक्षं दधस उत्तरं । तत्रा-
सदः कृणवसे ॥ १७ ॥ नहि ते पूर्वमक्षिपद्भुवन्नेमानां वसो ।
अथा दुवो वनवसे ॥ १८ ॥ आमिरंगामि भारतो वृत्रहा पुरुचे-
तनः । दिवोदासस्य सत्यतिः ॥ १९ ॥ स हि विश्वाति पार्थिवा-
रयिं दाशन्महित्वना । वन्वन्नवांतो अस्तृतः ॥ २० ॥ २४ ॥ स प्र-
त्नवन्नवीयसाग्रे द्युम्नेन संयता । बृहत्तंतथ भानुना ॥ २१ ॥ प्र-
वः सखायो अग्रे स्तोमं यज्ञं च धृषुया । अर्चं गाय च वेधसे
॥ २२ ॥ स हि यो मानुषा युगा सीदद्भोता कविर्क्रतुः । दूतश्च
हव्यवाहनः ॥ २३ ॥ ता राजाना शुचिर्व्रतादित्यान्मारुतं गृणं ।
वसो यक्षीह रोदसी ॥ २४ ॥ वस्वो ते अग्ने संदृष्टिरिषयते
मर्त्याय । ऊजो नपाद्मृतस्य ॥ २५ ॥ २५ ॥ क्रत्वा दा अस्तु श्रेष्ठो-
ऽद्य त्वा वन्वन्त्सुरेकणाः । मर्ते आनाश सुवृक्तिं ॥ २६ ॥ ते ते अग्ने
त्वोता इषयंतो विश्वमायुः । तरंतो अर्यो अरातीर्वन्वंतो अर्यो
अरातीः ॥ २७ ॥ अग्निस्तिग्मेन शोचिषा यासद्विष्यं न्यवचिणं ।
अग्निर्नो वनते रयिं ॥ २८ ॥ सुवीरं रयिमा भर जातवेदो विच-
र्षणे । जहि रक्षांसि सुक्रतो ॥ २९ ॥ त्वं नः पाह्यंहसो जातवेदो
अघायतः । रक्षा णो ब्रह्मणस्कवे ॥ ३० ॥ २६ ॥ यो नो अग्ने देव
आ मर्तो वधाय दाशति । तस्मान्नः पाह्यंहसः ॥ ३१ ॥ त्वं तं देव
जिह्वया परि बाधस्व दुष्कृतं । मर्तो यो नो जिघासति ॥ ३२ ॥
भरद्वाजाय सप्रथः शर्म यच्छ सहन्त्य । अग्ने वरेण्यं वसुं ॥ ३३ ॥
अग्निर्वृत्राणि जघनद्द्विणस्युर्विपन्यया । समिद्धः शुक्र आहु-
तः ॥ ३४ ॥ गर्भे मातुः पितुष्यिता विदिद्युतानो अक्षरौ । सीद-
न्तस्य योनिमा ॥ ३५ ॥ २७ ॥ ब्रह्म प्रजावदा भर जातवेदो

अ० ४. अ० ५. व० २८.]   ॥ ३८० ॥   [म० ६. अ० २. सू० १६.]

॥१५॥२३॥ आ इ॒हि ऊं॑ सु॒ब्रवा॑णि ते॒ अ॒ग्ने इ॒त्या इ॒तराः॑ गिरः॒ ए॒भिः
व॒र्धा॒से इ॒दं दुः॑भिः॥१६॥ य॒च॒ क्व॒ च॒ ते॒ मनः॑ द॒क्षं द॒ध॒से॒ उ॒तऽत॑रं॒ त॒च॒ स॒दः
कृ॒ण॒व॒से॒॥१७॥ न॒हि ते॒ पू॒र्त॒ अ॒क्षिऽप॒त् भु॒व॒त् ने॒मा॒नां॒ व॒सो॒ अ॒थ
दु॒वः व॒न॒व॒से॒॥१८॥ आ अ॒ग्निः अ॒गा॒मि॒भा॒र॒तः वृ॒त्रऽहा॒ पु॒रुऽचे॒
त॒नः दि॒वःऽदा॒स॒स्य॒ स॒त्ऽप॒तिः॥१९॥ सः हि वि॒श्वो॒ अ॒ति॒ पा॒र्थि॒वा
र॒यिं दा॑श॒त् म॒हिऽत्व॒ना व॒न्व॒न् अ॒वा॒तः अ॒स्तृ॒तः॥२०॥२४॥ सः प्र॒
त्नऽव॒त् न॒वी॒य॒सा अ॒ग्ने द्यु॒मे॒न॒ संऽय॒ता बृ॒ह॒त् त॒तं॒ थ॒ भा॒नु॒ना॥२१॥
प्र॒ वः स॒खा॒यः अ॒ग्ने॒ स्तो॒मं॒ य॒ज्ञं च॒ धृ॒ष्णुऽया अ॒र्चं गा॒यं च॒ वे॒ध॒से
॥२२॥ सः हि यः मा॒नु॒षा यु॒गा सी॒द॒त् हो॒ता क॒विऽक्र॑तुः दू॒तः च॒
ह॒व्यऽवा॑ह॒नः॥२३॥ ता रा॒जा॒ना शु॒चिं॑ऽव॒ता आ॒दि॒त्यान् मा॑रु॒तं
ग॒णं द॒सो॒ य॒क्षि इ॒ह रो॑द॒सी॥२४॥ व॒स्वी॒ ते अ॒ग्ने संऽदृ॑ष्टिः इ॒षऽय॑ते
म॒र्त्या॒य ऊ॒र्जैः न॒पा॒त् अ॒मृ॒त॒स्य॒॥२५॥२५॥ क्र॒त्वा दाः॑ अ॒स्तु श्रे॑ष्ठः
अ॒द्य॒त्वा व॒न्व॒न् सु॒रे॒क॒णाः म॒र्तैः आ॒ना॒श॒ सुऽवृ॑त्तिं॥२६॥ ते ते अ॒ग्ने
त्वाऽऊ॑ताः इ॒ष॒य॑तः वि॒श्वे आ॒युः त॑र॒तः अ॒र्यः अ॒रा॒तीः व॒न्व॑तः अ॒र्यः
अ॒रा॒तीः॥२७॥ अ॒ग्निः ति॒ग्मे॒न॒ शो॒चि॒षा या॑स॒त् वि॒श्वे नि अ॒चि॒र्णा
अ॒ग्निः नः॑ व॒न॒ते॒ र॒यिं॥२८॥ सु॒वी॒र॒ र॒यिं आ॒भ॒र॒जा॒तं॑ऽवे॒दः विऽच॑-
र्ष॒णे ज॒हि र॒क्षां॑ सि सु॒ऽक्र॒तो०॥२९॥ त्वं नः॑ पा॒हि अ॒हं॒सः जा॒तं॑ऽवे॒दः
अ॒घऽय॑तः र॒क्ष नः॑ ब्र॒ह्म॒णः क॒वे॒॥३०॥२६॥ यः नः॑ अ॒ग्ने दुः॑ऽए॒वः आ
म॒र्तैः व॒धाय॑ दा॒श॒ति॒ तस्मा॑त् नः॑ पा॒हि अ॒हं॒सः॒॥३१॥ त्वं तं॑ दे॒व
जि॒ह्वा॒या परि॑ बा॒ध॒स्व दुः॑ऽकृ॒तं म॒र्तैः यः नः॑ जिघाँ॑सति॒॥३२॥
भ॒र॒त् वा॒जा॒य सु॒प्र॒थः श॒र्म॒ य॒च्छ स॒ह॒न्त्य॒ अ॒ग्ने व॑रे॒ण्यं व॑सु॒॥३३॥
अ॒ग्निः वृ॒त्रा॒णि ज॒घ्न॒त् द्र॒वि॒ण॒स्युः वि॒प॒न्य॒यां संऽइ॒द्धः शु॒क्रः आ॒-
ऽहु॒तः॥३४॥ ग॒र्भे॒ मा॒तुः पि॒तुः पि॒ता वि॒दि॒द्यु॒ता॒नः अ॒क्षरै॑ सी॒द॒न्
अ॒मृ॒त॒स्य॒ योनि॑ आ॒॥३५॥२७॥ ब्र॒ह्म॒ प्र॒जाऽव॑त् आ॒भ॒र॒जा॒तं॑ऽवे॒दः

विचर्षणे । अग्ने यहीदयंहिवि ॥ ३६ ॥ उप त्वा एवसँदशं प्रय-
 स्वंतः सहस्कृत । अग्ने ससृज्महे गिरः ॥ ३७ ॥ उप छायामिव
 घृणोरगन्म शर्म ते वयं । अग्ने हिरण्यऽसँदशः ॥ ३८ ॥ य उप इव
 शर्यहा तिग्मशृंगो न वंसंगः । अग्ने पुरो रुरोजिथ ॥ ३९ ॥ आ
 यं हस्ते न खादिनं शिशुं जातं न विभ्रति । विशामग्निं स्वध्वरं
 ॥ ४० ॥ २८ ॥ प्र देवं देववीतये भरता वसुवित्तमं । आ स्वे योनौ
 नि षीदतु ॥ ४१ ॥ आ जातं जातवेदसि प्रियं शिशीतातिथिं ।
 स्योन आ गृहपतिं ॥ ४२ ॥ अग्ने युष्ट्वा हि ये तवाश्वासो देव
 साधवः । अरं वहँति मन्यवे ॥ ४३ ॥ अच्छा नो याह्या वहाभि प्र-
 यांसि वीतये । आ देवान्सोमपीतये ॥ ४४ ॥ उदग्ने भारत द्युमदज-
 सेण दविद्युतत् । शोचा वि भाह्यजर ॥ ४५ ॥ २९ ॥ वीती यो देवं
 मतो दुवस्येदमिमीळीताध्वरे हविष्मान् । होतारं सत्ययजं रो-
 दस्योरुत्तानहस्तो नमसा विवासेत् ॥ ४६ ॥ आ ते अग्न ऋचा
 हविर्हृदा तष्टं भरामसि । ते ते भवंतूक्ष्णं ऋषभासो वशा उत
 ॥ ४७ ॥ अग्निं देवासो अग्रियमिंधते वृत्रहंतमं । येना वसून्या-
 भृता तृह्णा रक्षांसि वाजिना ॥ ४८ ॥ ३० ॥ ५ ॥

458

॥ १७ ॥ १-१५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ १ १४ चिष्टुप् । १५ द्विपदा ॥

॥ १७ ॥ पिबा सोममभि यमुय तदे ऊर्वं गव्यं महि गृणान्
 इंद्र । वि यो धृष्णो वधिषो वज्रहस्त विश्वा वृत्रममित्रिया श-
 वोभिः ॥ १ ॥ स ई पाहि य ऋजीषी तरुचो यः शिप्रवान्वृषभो
 यो मंतीनां । यो गोत्रभिद्वजभृद्यो हरिष्ठाः स इंद्र चित्राँ अभि
 तृधि वाजान् ॥ २ ॥ एवा पाहि प्रत्नया मंदतु त्वा श्रुधि ब्रह्म
 वावृधस्वोत गीर्भिः । आविः सूर्य कृणुहि पीपिहीषो जहि श-
 चूरभि गा इंद्र तृधि ॥ ३ ॥ ते त्वा मदा बृहदिंद्र स्वधाव इमे

विऽचर्षणे अमे यत् दीदयत् दिवि ॥३६॥ उप त्वा एवऽसंहशं प्र-
यस्वतः सहऽकृत अमे समृज्महे गिरः ॥३७॥ उप छायांऽइव घृणेः
अगन्म शर्मे ते वयं अमे हिरण्यऽसंहशः ॥३८॥ यः उयऽइव शर्य-
ऽहा तिग्मऽश्रृगः न वंसगः अमे पुरः रुरोजिथ ॥३९॥ आ यं हस्ते न
खादिनै शिशुं जातं न विभ्रति विशां अमिं सुऽअध्वरं ॥४०॥ २८॥
प्र देवं देवऽवीतये भरत वसुवितऽतमं आ स्वे योनौ नि सीदतु
॥४१॥ आ जातं जातऽवेदसि प्रियं शिशीत अतिथिं स्योने आ
गृहऽपतिं ॥४२॥ अमे युक्त्व हि ये तव अश्वासः देव साधवः अरं
वहति मन्यवे ॥४३॥ अच्छ नः याहि आ वह अभि प्रयांसि वीतये
आ देवान सोमऽपीतये ॥४४॥ उत् अमे भारत द्युऽमत अजसेण
दविद्युतत् शोच विभाहि अजर ॥४५॥ २९॥ वीती यः देवं मर्तेः दु-
वस्येत अमिं ईक्रीत अध्वरे हविष्मान होतारं सत्यऽयज रोदस्योः
उत्तानऽहस्तः नमसा आ विवासेत् ॥४६॥ आ ते अमे ऋचा हविः
हृदा तष्टं भरामसि ते ते भवंतु उक्षणाः ऋषभासः वशाः उत् ॥४७॥
अमिं देवासः अमियं इंधते वृचहन्ऽतमं येन वसूनि आऽभृता
तृह्णा रक्षांसि वाजिना ॥ ४८ ॥ ३० ॥ ५ ॥

॥१७॥ पिब सोमं अभि यं उय तदेः ऊर्व गव्यं महि गृणानः इन्द्र
वि यः धृष्णो वधिषः वज्रऽहस्त विश्वा वृचं अमिचिया शवः-
ऽभिः ॥१॥ सः ई पाहि यः ऋजीषी तरुचः यः शिप्रऽवान् वृषभः यः
मतीनां यः गोत्रऽभित् वज्रऽभृत् यः हरिऽस्थाः सः इन्द्र चिचान्
अभि तृधि वाजान् ॥२॥ एव पाहि प्रत्नऽथा मंदतु त्वा श्रुधि ब्रह्म
ववृधस्व उत् गीऽभिः आविः सूर्य कृणुहि पीपिहि इषः जहि श-
चून अभि गाः इन्द्र तृधि ॥३॥ ते त्वा मदाः बृहत् इन्द्र स्वधाऽवः इमे

पी॒ता उ॒क्षय॑न्त द्यु॒मन्त॑ । म॒हाम॑नू॒नं त॒वसं॑ विभू॒तिं मत्स॒रासो॑
ज॒हृष॑न्त प्र॒साह॑ ॥४॥ येभिः॒ सूर्य॑मु॒षसं॑ म॒न्दसा॒नोऽवा॑स॒योऽप॑ ह॒-
ज्जानि॒ दद्रे॑त् । म॒हाम॑द्रिं॒ परि॒ गा इ॒न्द्र संत॑ नु॒त्था अ॒च्युतं॑ स॒दसः॑
परि॒ स्वात् ॥५॥१॥ तव॒ क्रत्वा॒ तव॒ तह॑सना॒भिरा॒मासु॑ प॒क्वं श॒च्या
नि दी॑धः । औ॒र्णो॒दुर उ॒स्रिया॑भ्यो॒ वि ह॒ज्जो॒र्वाजा॑ असृ॒जो
अंगि॑रस्वान् ॥६॥ प॒प्राथ॒ क्षां म॒हि द॑सो॒ व्यु॑र्वी॒मुप॒ द्यामृ॑ष्वो
बृ॒हदि॑न्द्र स्त॒भायः॑ । अ॒धार॒यो रो॑द॒सी दे॒वपु॑त्रे प्र॒त्ने मा॒तरा॑ य॒-
ह्नी ऋ॒तस्य॑ ॥७॥ अ॒ध त्वा॒ विश्वे॑ पु॒र इ॒न्द्र दे॒वा ए॒कं त॒वसं॑ दधिरे
भरा॑य । अ॒दे॒वो यद॑भ्यौहि॒ष्ट दे॒वान् स्व॑र्षा॒ता वृ॑णत् इ॒न्द्रम॑त्रं
॥८॥ अ॒ध द्यौश्चित्ते॑ अप॒ सा नु॑ वज्रा॒द्वितान॑म॒द्भिय॑सा॒ स्वस्य॑
म॒न्योः । अ॒हिं यदि॑न्द्रो॒ अभ्यो॑ह॒सानं॑ नि चि॒द्विश्वा॑युः श॒यथे॑
ज॒घान॑ ॥९॥ अ॒ध त्वष्टा॑ ते म॒ह उ॒प॒ वज्रं॑ स॒हस्र॑भृष्टिं ववृ॒त-
च्छ॒ताश्चि॑ । नि॒का॒मम॒रम॑णसं॒ येन॒ नव॑न्त॒महिं॑ सं पि॒णगृ॑जी-
षिन् ॥१०॥२॥ वर्ध॑न्यं विश्वे म॒रुतः॑ स॒जोषाः॑ पच॒च्छतं॑ म॒हिषाँ
इ॒न्द्र तु॒भ्यं । पू॒षा वि॒ष्णुस्त्री॑णि॒ सरा॑सि धावन्वृ॒त्रह॑णं म॒दिर॑मं-
शु॒मसै॑ ॥११॥ आ क्षो॒दो म॒हि वृ॑तं न॒दीनां॑ परि॒ष्ठित॑मसृ॒ज ऊ॒-
र्मि॒मपां॑ । तासा॒मनु॑ प्र॒वत॑ इ॒न्द्र प॑न्थां प्रा॒दे॒यो नी॒चीर॑पसः॒ समु॑द्रं
॥१२॥ ए॒वा ता॒ विश्वा॑ चकृ॒वांस॑मि॒न्द्रं म॒हामु॑पमं॒जुर्यं॑ स॒होदा॑ ।
सु॒वीरं॑ त्वा स्वा॒युधं॑ सु॒वज्र॑मा ब्र॒ह्म न॒व्यम॑वसे ववृ॒त्यात् ॥१३॥
स नो॒ वाजा॑य॒ श्रव॑स इ॒षे च॑ रा॒ये धे॒हि द्यु॒मतं॑ इ॒न्द्र वि॒प्रान् ।
भ॒रद्वा॑जे नृ॒वत॑ इ॒न्द्र सू॒रीन् दि॒वि च॑ सै॒धि पा॒र्ये न॑ इ॒न्द्र ॥१४॥ अ॒-
या वाजं॑ दे॒वहि॑तं स॒नेम॑ म॒देम॑ श॒तहि॑माः सु॒वीराः॑ ॥१५॥३॥

पी॒ताः उ॒ष्ण॒यन्त॒ द्युऽम॒तं॒ म॒हां अ॒नू॒नं त॒वसं॑ वि॒ऽभू॒तिं म॒त्स॒रासः॑
ज॒र्ह॒षन्त॒ प्र॒ऽसहं॑ ॥४॥ येभिः॑ सूर्य॑ उ॒षसं॑ म॒न्द॒सानः॑ अ॒वा॒सयः॑ अ॒प॒हृ॒-
ह्म॒नि॒द॒र्त॒म॒हां अ॒द्रिं॒ परि॒गाः इ॒न्द्र॒सन्तं॑ नु॒त्थाः अ॒च्यु॒तं स॒द॒सः परि॑
स्वा॒त् ॥५॥ १॥ तव॑ कृ॒त्वा तव॑ त॒त् द॒स॒नाभिः॑ आ॒मासु॑ प॒क्कं श॒च्या नि॑
दी॒धः० औ॒र्णोः दुरः॑ उ॒स्त्रिया॑भ्यः वि॒ दृ॒ह्मा उ॒त् ऊ॒र्वा॒त् गाः अ॒सृ॒जः
अंगि॑र॒स्वान् ॥६॥ प॒प्रा॒थ॒ष्ठां म॒हि द॒सः वि॒ उ॒र्वी उ॒प॒ द्यां अ॒शृ॒ष्वः
बृ॒ह॒त् इ॒न्द्र॒ स्त॒भा॒यः अ॒धा॒रयः॑ रो॒द॒सी॒ दे॒वऽपु॒त्रे० प्र॒त्ने मा॒तरा॑ य॒-
ह्नी॒ अ॒मृत॑स्य ॥७॥ अ॒ध॒ त्वा वि॒श्वे॑ पु॒रः इ॒न्द्र॒ दे॒वाः ए॒कं त॒वसं॑ द॒धिरे॒भ॒-
रा॒य अ॒दे॒वः य॒त् अ॒भि औ॒हि॒ष्ट दे॒वान् स्वः॑ऽसा॒ता वृ॒ण॒ते इ॒न्द्रं अ॒च॒
॥८॥ अ॒ध॒ द्यौः चि॒त् ते॒ अप॑ सा नु व॒ज्रा॒त् द्वि॒ता अ॒न॒म॒त् भि॒यसा॑
स्व॒स्य॑ म॒न्योः अ॒हिं य॒त् इ॒न्द्रः अ॒भि औ॒हं॒सानं॑ नि॒ चि॒त् वि॒श्वऽआ॒युः
श॒य॒थे ज॒घान् ॥९॥ अ॒ध॒ त्व॒ष्टा ते॒ म॒हः उ॒य॒ व॒ज्रं स॒ह॒स्रं॑ऽभृ॒ष्टिं व॒वृ॒त॒त्
श॒तऽअ॒श्रिं॑ नि॒ऽका॒मं अ॒रऽम॒न॒सं ये॒न न॒व॒तं अ॒हिं संपि॒णक् अ॒मृ॒-
जी॒षिन् ॥१०॥ २॥ व॒धीन् यं वि॒श्वे॑ म॒रुतः॑ स॒ऽजो॒षाः प॒च॒त् श॒तं
म॒हि॒षान् इ॒न्द्र॒ तु॒भ्यं पू॒षा वि॒ष्णुः॑ बी॒णिं स॒रा॒सि धा॒वन् वृ॒त्रऽह॒नं
म॒दि॒रं अ॒श्रुं अ॒स्मै ॥११॥ आ॒ क्षो॒दः म॒हि वृ॒तं न॒दीनां॑ परि॒ऽस्थि॒तं
अ॒सृ॒जः ऊ॒र्मि अ॒पां ता॒सां अ॒नु प्र॒ऽव॒तः इ॒न्द्र॒ प॒न्थां प्र॒आ॒दे॒यः नी॒चीः
अ॒प॒सः स॒मु॒द्रं ॥१२॥ ए॒व ता॒ वि॒श्वं च॒कृ॒ऽवा॒सं इ॒न्द्रं म॒हां उ॒यं अ॒जु॒र्यं
स॒हः॑ऽदां सु॒ऽवी॒र॒त्वा सु॒ऽआ॒यु॒धं सु॒ऽव॒ज्रं आ॒ब्र॒ह्म॒न॒भ्यं अ॒व॒से व॒वृ॒-
त्या॒त् ॥१३॥ सः नः॑ वा॒जा॒य अ॒व॒से इ॒षे च॒ रा॒ये धे॒हि द्युऽम॒तः इ॒न्द्र॒
वि॒प्रा॒न् भ॒र॒त्वा॒जे नृ॒ऽव॒तः इ॒न्द्र॒ सू॒रीन् दि॒वि च॒ स्म॒ ए॒धि पा॒र्ये नः॑
इ॒न्द्र ॥१४॥ अ॒या वा॒जं दे॒वऽहि॒तं स॒ने॒म॒म॒दे॒म॒श॒तऽहि॒माः सु॒ऽवी॒राः
॥ १५ ॥ ३ ॥

॥१८॥ तं ऊं॑ स्तु॒हि यः अ॒भिभू॑तिऽओ॒जाः व॒न्वन् अ॒वा॒तः पु॒रु॒-

हूत इन्द्रः । अषाढमुयं सहमानमाभिगीर्भिर्वर्ध वृषभं
 चर्षणीनां ॥ १ ॥ स युध्मः सत्वा खजकृत्समद्वा तुविम्रक्षो
 नदनुमाँ ऋजीषी । बृहद्रेणुश्चवनो मानुषीणामेकः कृष्टी-
 नामभवत्सहावा ॥ २ ॥ त्वं ह नु त्यददमायो दस्यूरेकः कृष्टी-
 रवनोरायीय । अस्ति स्विन्नु वीर्यं तत्त इन्द्र न स्विदस्ति
 तदनुथा वि वोचः ॥ ३ ॥ सदिति ते तुविजातस्य मन्ये सहः
 सहिष्ठ तुरतस्तुरस्य । उयमुयस्य तवसस्तवीयोऽरधस्य रधतुरो
 बभूव ॥ ४ ॥ तन्नः प्रत्नं सख्यमस्तु युष्मे इत्या वदन्निर्वल-
 मंगिरोभिः । हन्नच्युतच्युदस्मेषयंतमृणोः पुरो वि दुरो
 अस्य विश्वाः ॥ ५ ॥ ४ ॥ स हि धीभिर्हव्यो अस्त्युय ईशानकृ-
 न्महति वृत्रतूर्यै । स तोकसाता तनये स वज्री वितंतसाय्यो
 अभवत्समत्सु ॥ ६ ॥ स मज्मना जनिम मानुषाणाममर्त्येन
 नाम्नाति प्र संसे । स द्युम्नेन स शर्वसोत राया स वीर्येण
 नृतमः समोकाः ॥ ७ ॥ स यो न मुहे न मिथू जनो भूत्सुमंतु-
 नामा चुमुरि धुनि च । वृणक्पिप्रुं शंबरं शुष्णमिंद्रः पुरां
 च्यौत्नाय शयथाय नू चित् ॥ ८ ॥ उदावता त्वक्षसा पन्यसा च
 वृत्रहत्याय रथमिंद्र तिष्ठ । धिष्व वज्रं हस्त आ दक्षिणबाभि
 प्र मंद पुरुदत्र मायाः ॥ ९ ॥ अग्निर्न शुष्कं वनमिंद्र हेती रक्षो
 नि धक्ष्यशनिर्न भीमा । गंभीरय ऋष्वया यो रुरोजाध्वानय-
 दुरिता दंभयच्च ॥ १० ॥ ५ ॥ आ सहस्रं पथिभिर्दिद्र राया तुवि-
 द्युम्न तुविवाजेभिरवाक् । याहि सूनो सहसो यम्य नू चिदेव
 ईशे पुरुहूत योतोः ॥ ११ ॥ प्र तुविद्युम्नस्य स्थविरस्य घृष्वे-
 दिवो ररप्शे महिमा पृथिव्याः । नास्य शत्रुर्न प्रतिमानमस्ति
 न प्रतिष्ठिः पुरुमायस्य सहोः ॥ १२ ॥ प्र तत्त अद्या करणं कृतं

ऽहूतः इन्द्रः अषाढं उयं सहमानं आभिः गीऽभिः वर्धे वृषभं
 चर्षणीनां ॥ १ ॥ सः युध्मः सत्वा खजऽकृत् समतऽवा तुविऽमक्षः
 नदनुऽमान् ऋजीषी बृहत्ऽरेणुः च्यवनः मानुषीणां एकः कृष्टी-
 नां अभवत् सहऽवा ॥ २ ॥ त्वं ह नुत्यत् अदमयः दस्यून एकः कृष्टीः
 अवनोः आर्याय अस्ति स्वित् नु वीर्यं तत् ते इन्द्र न स्वित् अस्ति
 तत् ऋतुऽथा वि वोचः ॥ ३ ॥ सत् इत् हि ते तुविऽजातस्य मन्ये
 सहः सहिष्ठ तुरतः तुरस्य उयं उयस्य तवसः तवीयः अरधस्य रध-
 ऽतुरः बभूव ॥ ४ ॥ तत् नः प्रत्नं सख्यं अस्तु युष्मे इत्या वदत् ऽभिः
 वलं अंगिरऽभिः हन् अच्युत् ऽच्युत् दस्म इषयंतं ऋणोः पुरः वि
 दुरः अस्य विश्वाः ॥ ५ ॥ ४ ॥ सः हि धीभिः हव्यः अस्ति उयः ईशान-
 ऽकृत् महति वृत्रऽतूर्यै सः तोक् ऽसाता तनये सः वजी वितंत-
 साय्यः अभवत् समतऽसु ॥ ६ ॥ सः मज्मनां जनिम मानुषाणां
 अमर्त्येन नाम्ना अति प्र सस्रे सः द्युम्नेन सः शवसा उत राया सः
 वीर्येण नृऽतमः संऽओकाः ॥ ७ ॥ सः यः न मुहे न मिथु जनः भूत्
 सुमंतुऽनामा चुमुरिं धुनिं च वृणक् पिप्पु शंबरं शुष्णं इन्द्रः पुरां
 च्योत्नाय शयथायनु चित् ॥ ८ ॥ उतऽअवता त्वक्षसा पन्यसा च वृ-
 चऽहत्याय रथं इन्द्र तिष्ठ धिष्व वज्रं हस्ते आ दक्षिणऽत्रा अभि प्र
 मंद पुरुऽदत्र मायाः ॥ ९ ॥ अग्निः न शुष्कं वनं इन्द्र हेतिः रक्षः नि
 धिष्णि अशनिः न भीमा गंभीरया ऋष्वया यः रुरोज अध्वनयत्
 दुऽइता दंभयत् च ॥ १० ॥ ५ ॥ आ सहस्रं पथिऽभिः इन्द्र राया तुवि-
 ऽद्युम्न तुविऽवाजेभिः अर्वाक् याहि सूनो सहसः यस्य नु चित्
 अदेवः ईशे पुरुऽहूत् योतोः ॥ ११ ॥ प्र तुविऽद्युम्नस्य स्थ विरस्य घृष्वैः
 दिवः ररप्णे महिमा पृथिव्याः न अस्य शत्रुः न प्रतिऽमानं अस्ति
 न प्रतिऽस्थिः पुरुऽमायस्य सद्योः ॥ १२ ॥ प्र तत् ते अद्य करणं कृतं

भूकुत्सं यदायुर्मतिथिग्वमसै । पुरु सहस्रा नि शिंशा अभि
 क्षामुत्तूर्वयाणं धृषता निनेथ ॥ १३ ॥ अनु त्वाहिमे अध देव
 देवा मदन्विष्वे कवितमं कवीनां । करो यच्च वरिवो बाधि-
 ताय दिवे जनाय तन्वे गृणानः ॥ १४ ॥ अनु द्यावापृथिवी
 तत्त ओजोऽमर्त्या जिहत इन्द्र देवाः । कृष्वा कृत्नो अकृतं
 यत्ते अस्त्युक्थं नवीयो जनयस्व यज्ञैः ॥ १५ ॥ ६ ॥

460

॥ १९ ॥ १-१३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ चिष्टप ॥

॥ १९ ॥ महौ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा उत द्विवर्ही अ-
 मिनः सहोभिः । अस्मद्वावृधे वीर्यायोरुः पृथुः सुकृतः
 कर्तृभिर्भूत ॥ १ ॥ इन्द्रमेव धिषणा सातये धावृहंतमृष्वमजरं
 युवानं । अषाढेन शवसा शूशुवांसं सद्यश्चिद्यो वावृधे अ-
 सामि ॥ २ ॥ पृथू करस्ता बहुला गभस्ती अस्मद्वावृधे वीर्यायोरुः
 शवांसि । यूथेव पश्वः पशुपा दमूना अस्माँ इन्द्राभ्या ववृ-
 त्स्वाजौ ॥ ३ ॥ तं व इन्द्रं चतिनमस्य शकैरिह नूनं वाजयंतो
 हुवेम । यथा चित्पूर्वे जरितार आसुरनेद्या अनवद्या अरिष्टाः
 ॥ ४ ॥ धृतव्रतो धनदाः सोमवृद्धः स हि वामस्य वसुनः पुरुषुः ।
 सं जग्मिरे पथ्या ३ रायो अस्मिन्समुद्रे न सिंधवो यादमा-
 नाः ॥ ५ ॥ ७ ॥ शर्विष्ठं न आ भर शूर शव ओजिष्ठमोजो अभि-
 भूत उयं । विश्वा द्युम्ना वृषणा मानुषाणामसभ्यं दा हरिवो
 मादयध्वै ॥ ६ ॥ यस्ते मदः पृतनाषाठमृध इन्द्र तं न आ भर
 शूशुवांसं । येन लोकस्य तनयस्य सातौ मसीमहि जिगीवां-
 सस्त्वोताः ॥ ७ ॥ आ नो भर वृषणं शुष्ममिन्द्र धनस्पृतं शूशुवांसं
 सुदक्षं । येन वंसाम् पृतनासु शबूनावोतिभिरुत जामीरजा-
 मीन ॥ ८ ॥ आ ते शुष्मो वृषभ एतु पश्चादोत्तरादध-

अ० ४. अ० ६. व० ८.]   ॥ ३८४ ॥   [म० ६. अ० २. सू० १९.

मू॒त कु॒त्सं॑ यत् आ॒युं अ॒ति॒थिऽग्वं॑ अ॒स्मै पु॒रु स॒हस्रा॑ नि शि॒शाः
अ॒भि॒क्षां॑ उ॒त्त॒र्त॒व्या॑णं धृ॒ष॒ता नि॒ने॒थ॥१३॥ अ॒नु॒त्वा अ॒हिऽघ्ने॑ अ॒ध
दे॒व दे॒वाः म॒द॒न् वि॒श्वे क॒विऽत॑मं क॒वी॒नां क॑रः य॒त्र व॑रि॒वः बा॒धि॒
ता॒य दि॒वे ज॒ना॒य त॒न्वे गृ॒णा॒नः॥१४॥ अ॒नु॒ द्या॒वा पृ॒थि॒वी त॒त् ते
ओ॒जः अ॒म॒र्त्याः जि॒ह॒ते इ॒न्द्र दे॒वाः कृ॒ष्व कृ॒त्नो अ॒कृ॒तं य॒त् ते अ॒स्ति
उ॒क्थं॑ न॒वी॒यः ज॒न॒य॒स्व य॒ज्ञैः॥१५॥ ६॥

॥१९॥ म॒हान् इ॒न्द्रः नृ॒ऽव॒त् आ च॒र्ष॒णिऽप्राः॑ उ॒त् द्विऽब॒र्हीः अ॒
मि॒नः स॒हऽभिः॑ अ॒स्म॒द्यक् व॒वृ॒धे वी॒र्या॑य उ॒रुः पृ॒थुः सु॒ऽकृ॒तः क॒र्तृ॒
ऽभिः॑ भू॒त् ॥१॥ इ॒न्द्र ए॒व धि॒ष॒णा सा॒तये॑ धा॒त् बृ॒ह॒तं ऋ॒ष्व अ॒ज॒रै
यु॒वा॒नं अ॒षा॒ह्णे॒न श॒व॒सा शू॒श्रु॒ऽवा॒सं स॒द्यः चि॒त् यः व॒वृ॒धे अ॒सा॒
मि॒ ॥२॥ पृ॒थूः क॒र॒स्त्रा ब॒हु॒ला ग॒भ॒स्ती अ॒स्म॒द्यक् सं मि॒मी॒हि अ॒
वा॒सि यू॒थाऽइ॒व प॒श्वः प॒शुऽपाः॑ द॒मू॒नाः अ॒स्मा॒न् इ॒न्द्र अ॒भि आ
व॒वृ॒त्स्व आ॒जौ ॥३॥ तं वः॑ इ॒न्द्र च॒ति॒नै अ॒स्य श॒कैः इ॒ह नू॒नं वा॒ज॒
ऽय॒न्तः हु॒वे॒म यथा॑ चि॒त् पूर्वे॑ ज॒रि॒तारः॑ आ॒सुः अ॒नै॒द्याः अ॒न॒व॒द्याः
अ॒रि॒ष्टाः ॥४॥ धृ॒तऽव॒न्तः ध॒नऽदाः॑ सोम॑ऽवृ॒द्धः सः हि वा॒म॒स्य व॒सु॒नः
पु॒रुऽक्षुः॑ सं ज॒ग्मि॒रे प॒थ्याः॑ रा॒यः अ॒स्मिन् स॒मु॒द्रे न॒ सि॒न्ध॒वः या॒द॒
मा॒नाः ॥५॥ ७॥ श॒वि॒ष्ठं नः॑ आ॒भ॒र शू॒र श॒वः ओ॒जि॒ष्ठं ओ॒जः अ॒भि॒
ऽभू॒ते उ॒यं वि॒श्वा द्यु॒म्ना वृ॒ष्ण्या॑ मा॒नु॒षा॒णां अ॒स्म॒भ्यं दाः॑ ह॒रिऽवः॑
मा॒द॒य॒ध्वै ॥६॥ यः ते॒ म॒दः पृ॒त॒ना॒षाद् अ॒मृ॒धः इ॒न्द्र तं नः॑ आ॒भ॒र शू॒
शू॒ऽवा॒सं ये॒न तो॒क॒स्य त॒न॒य॒स्य सा॒तौ मं॒सी॒महि॑ जि॒गी॒वा॒सः
त्वाऽऊ॒ताः ॥७॥ आ॒नः भ॒र वृ॒ष॒णं शु॒ष्मं इ॒न्द्र ध॒नऽस्पृ॒तं शू॒श्रु॒ऽवा॒सं
सु॒ऽद॒क्षं ये॒न वं॒सा॒म पृ॒त॒ना॒सु श॒बू॒न् तव॑ ऊ॒तिऽभिः॑ उ॒त् जा॒मी॒न्
अ॒जा॒मी॒न् ॥८॥ आ॒ ते शु॒ष्मः वृ॒ष॒भः ए॒तु प॒श्चा॒त् आ उ॒त्तरा॒त् अ॒ध॒

अ० ४. अ० ६. व० १०.] ॥ ३८५ ॥ [म० ६. अ० २. सू० २०.

रादा पुरस्तात् । आ विश्वतो अभि समैतर्वाङ्मिन्द्रं द्युम्नं स्व-
र्वद्वेह्यस्मे ॥ ९ ॥ नृवत्त इन्द्र नृतमाभिरुती वंसीमहि वामं
श्रोमन्तेभिः । ईक्षे हि वस्व उभयस्य राजन्था रत्नं महि स्थूरं
बृहन्तं ॥ १० ॥ मरुत्वातं वृषभं वावृधानमकवारिं दिव्यं शास-
मिन्द्रं । विश्वासाहमवसे नूतनायोयं सहोदामिह तं हुवेम
॥ ११ ॥ जनं वज्रिन्महि चिन्मन्यमानमेभ्यो नृभ्यो रंधया ये-
ष्वस्मि । अधा हि त्वा पृथिव्यां शूरसातौ हवामहे तनये
गोष्वप्सु ॥ १२ ॥ वयं तं एभिः पुरुहूत सख्यैः शत्रोः शत्रोरुत्तर
इत्स्याम । घन्तो वृत्राण्युभयानि शूर राया मदम बृहता त्वो-
ताः ॥ १३ ॥ ८ ॥

461

॥ २० ॥ १-१३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ १-६. ८-१३ त्रिष्टुप् । ७ विराट् ॥

॥ २० ॥ द्यौर्न य ईद्राभि भूमार्यस्तस्थौ रयिः शर्वसा पृत्सु
जनान् । तं नः सहस्रभरमुर्वरासां दृद्धि सूनो सहसो वृत्रतुरं
॥ १ ॥ दिवो न तुभ्यमन्विद्र सत्रासुर्यं देवेभिर्धायि विश्वं । अहिं
यद्वृत्रमपो वत्रिवांसं हन्तृजीषिन्विष्णुना सचानः ॥ २ ॥
तूर्वन्तो जीयान्तवसस्तवीयान्कृतब्रह्मेन्द्रो वृद्धमहाः । राजाभव-
न्मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत्पुरां दुर्नुमावत् ॥ ३ ॥
शतैरपद्रव्यणय इन्द्रात्र दशोणये कवयेऽर्कसातौ । वधेः शुष्णा-
स्याशुषस्य मायाः पित्वो नारिरीचीत्किं चन प्र ॥ ४ ॥ महो
दुहो अप विश्वायु धायि वज्रस्य यत्पतने पादि शुष्णाः । उरु
ष सरथं सारथये करिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य सातौ ॥ ५ ॥ ९ ॥
प्र श्येनो न मद्गिरमंशुमस्मै शिरो दासस्य नमुचेर्मथायन् ।
प्रावन्नमीं साय्यं ससन्तं पृणयाया समिषा सं स्वस्ति ॥ ६ ॥
वि पिप्रोरहिमायस्य दृह्याः पुरो वज्रिञ्छवसा न र्ददः ।

रात् आ पुरस्तात् आ विश्वतः अभि सं एतु अर्वाङ् इन्द्रं द्युमंस्वः-
 ऽवत् घेहि अस्मे ॥ ९० ॥ नृऽवत् ते इन्द्र नृऽतमाभिः ऊती वंसीमहिं
 वामं श्रोमतेभिः ईक्षेहि वस्वः उभयस्य राजन् धाः रत्नं महिं स्थूरं
 बृहंतं ॥ ९० ॥ मरुत्वंतं वृषभं ववृधानं अकवऽअरिं दिव्यं शासं इन्द्रं
 विश्वऽसहं अवसे नूतनाय उयं सहऽदां इह तं हुवेम ॥ ९१ ॥ जनं
 वज्रिन् महिं चित् मन्यमानं एभ्यः नृऽभ्यः रंधय येषु अस्मि अध
 हि त्वा पृथिव्यां शूरऽसाती हवामहे तनये गोषु अपऽसु ॥ ९२ ॥
 वयं ते एभिः पुरुऽहूत सख्यैः शत्रोऽशत्रोः उत्तरे इत् स्याम
 मंतः वृचाणि उभयानि शूर राया मदेम बृहता त्वाऽऊताः
 ॥ ९३ ॥ ८ ॥

॥ २० ॥ द्यौः न यः इन्द्र अभिभूम अर्यः तस्थौ रयिः शर्वसा पृतऽसु
 जनान् तं नः सहस्रऽभरं उर्वराऽसां दृद्धिं सूनोः सहस्रः वृचऽतुरै
 ॥ १ ॥ दिवः न तुभ्यं अनु इन्द्र सचा असुर्य देवेभिः धायि विश्वं अहिं
 यत् वृचं अपः वव्रिऽवांसं हन् ऋजीषिन् विष्णुना सचानः ॥ २ ॥
 तूर्वेन् ओजीयान् तवसं तवीयान् कृतऽब्रह्मा इन्द्रः वृद्धऽमहाः
 राजा अभवत् मधुनः सोम्यस्य विश्वासां यत् पुरां दुर्नु आवत्
 ॥ ३ ॥ शतैः अपद्रुन् पणयः इन्द्र अत्र दशऽओणये कवये अर्कऽसाती
 वधिः शुणस्य अशुषस्य मायाः पित्वः न अरिरेचीत् किं च न प्र
 ॥ ४ ॥ महः दुहः अप विश्वऽआयु धायि वज्रस्य यत् पतने पादि
 शुणाः उरु सः सऽरथं सारथये कः इन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य साती
 ॥ ५ ॥ १ ॥ प्रश्येनः न मदिं अंशुं अस्मै शिरः दासस्य नमुचेः मथा-
 यन् प्र आवत् नमीं साय्यं ससंतं पृणक् राया रां इषा सं स्वस्ति
 ॥ ६ ॥ विपिप्रोः अहिऽमायस्य दृह्याः पुरः वज्रिन् शर्वसान दृह्यः ०

अ० ४. अ० ६. व० १२.] ॥ ३८६ ॥ [म० ६. अ० २. सू० २१.

सुदामन्तदेवणो अप्रमृष्यमृजिश्चने दात्रं दाश्रुषे दाः ॥ ७ ॥ स
वेतसुं दशमायं दशोणिं तूतुजिमिंद्रः स्वभिष्टिसुम्नः । आ तुयं
शश्वदिभं द्योतनाय मातुर्न सीमुप सृजा इयध्यै ॥ ८ ॥ स ई स्पृ-
धो वनते अप्रतीतो विभ्रद्वजं वृचहणं गभस्तौ । तिष्ठद्वरी अ-
ध्यस्तेव गते वचोयुजा वहत इंद्रमृष्वं ॥ ९ ॥ सनेम तेऽवसा-
नय इंद्र प्र पूरवः स्तवंत एना यज्ञैः । सप्त यत्पुरः शर्म शारदी-
र्द्धन्दासीः पुरुकुत्साय शिष्यन् ॥ १० ॥ त्वं वृध ईद्र पूर्यो भूर्वरिव-
स्यन्नुशने काव्याय । परा नववास्त्वमनुदेयं महे पित्रे ददाथ स्व-
नपातं ॥ ११ ॥ त्वं धुनिरिंद्र धुनिमतीर्क्ष्णोरपः सीरा न स्रवतीः ।
प्र यत्समुद्रमतिं शूर पथि पारया तुर्वशं यदुं स्वस्ति ॥ १२ ॥ तव
ह त्वदिंद्र विश्वमाजौ सस्तो धुनीचुमुरी या ह सिष्वप् । दीदय-
दितुभ्यं सोमेभिः सुन्वन्दभीतिरिध्मभृतिः पक्थ्यर्केः ॥ १३ ॥ १० ॥

462
॥ २१ ॥ १-१२ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ १-८. १०. १२ इद्रः । ९. ११ विश्वे देवाः ॥
चिष्टप् ॥

॥ २१ ॥ इमा उ त्वा पुरुतमस्य कारोर्हव्यं वीर हव्या हवन्ते ।
धियो रथेष्ठामजरं नवीयो रयिर्विभूतिरीयते वचस्या ॥ १ ॥
तमु स्तुष इद्रं यो विदानो गिर्वाहसं गीर्भिर्यज्ञवृद्धं । यस्य दि-
वमतिं मूहा पृथिव्याः पुरुमायस्य रिरिचे महित्वं ॥ २ ॥ स इक्ष-
मोऽवयुनं ततन्वत्सूर्येण वयुनवच्चकार । कदा ते मतीं अमृ-
तस्य धामेयक्षन्तो न मिनन्ति स्वधावः ॥ ३ ॥ यस्ता चकार स कुहं
स्विदिंद्रः कमा जनं चरति कासु विष्णु । कस्ते यज्ञो मनसे शं
वराय को अर्के ईद्र कतमः स होता ॥ ४ ॥ इदा हि ते वेविषतः
पुराजाः प्रत्नास आसुः पुरुकृत्सखायः । ये मध्यमास उत नूत-
नास उतावमस्य पुरुहूत बोधि ॥ ५ ॥ ११ ॥ तं पृच्छन्तोऽवरासः

अ० ४. अ० ६. व० १२.] ॥ ३८६ ॥ [म० ६. अ० २. सू० २१.

सु० दा० मन० तत० रे० क० णः अ० प्र० मृ० थं ऋ० जि० श्व० ने दा० चं दा० शु० र्षे दाः ॥ ७ ॥
 सः वे० त० सुं द० शं मा० यं द० शं ओ० णिं तू० तु० जिं इं० द्रः स्व० भि० ष्टि० सु० म्नः आ
 तु० यं श० श्व० त इ० भं द्यो० त० ना० य मा० तुः न सी० उप० सृ० ज इ० य० ध्यै ॥ ८ ॥ सः ई
 स्पृ० धः व० न० ते अ० प्र० ति० इ० तः वि० भ्र० त व० जं वृ० च० ह० नं ग० भ० स्तौ ति० ष्ट० त
 ह० री० अधि० अ० स्ता० इ० व ग० ते व० चः यु० जा व० ह० तः इं० द्रं ऋ० ष्वं ॥ ९ ॥ स-
 ने० म० ते अ० व० सा न० व्यः इं० द्र प्र० पू० र० वः स्त० व० ते ए० ना य० ज्ञैः स० प्र य० त पु० रः
 श० र्मे श० र० दीः दर्ते० ह० न० दा० सीः पु० रु० कु० त्सा० य शि० क्ष० न ॥ १० ॥ त्वं वृ० धः इं० द्र
 पू० र्यः भूः व० रि० व० स्य० न उ० श० ने का० व्या० य परा० न० वः वा० स्त्वं अ० नु० दे० यै
 म० हे पि० त्रे द० दा० थ स्वं न० पा० तं ॥ ११ ॥ त्वं धु० निः इं० द्र धु० निः म० तीः ऋ० णोः
 अ० पः सी० राः न स० व० तीः प्र० य० त स० मु० द्रं आ० ते शू० र प० र्षि० पा० र० य तु० र्व० शं
 य० दु० स्व० स्ति ॥ १२ ॥ तव० ह० त्य० त इं० द्र वि० श्वं आ० जो स० स्तः धु० नी० चु० मु० री०
 या० ह० सि० स्व० प० दी० द० य० त इ० त तु० भ्य० सो० मे० भिः सु० न्व० न० द० भी० तिः इ० ध्म० भृ०
 तिः प० क० थी अ० र्केः ॥ १३ ॥ १० ॥

॥ २१ ॥ इ० माः ऊं त्वा पु० रु० त० म० स्य का० रोः ह० र्यं वी० र ह० र्याः ह० व० ते
 धि० यः र० थे० स्थां अ० जर० न० वी० यः र० यिः वि० भृ० तिः इ० य० ते व० च० स्या ॥ १ ॥
 तं ऊं स्तु० षे इं० द्रं यः वि० दानः गि० र्वा० ह० सं० गीः ऽभिः य० ज्ञ० वृ० षं य० स्य दि० वं
 अ० ति० म० ह्रा पृ० थि० व्याः पु० रु० मा० य० स्य रि० रि० चे म० हि० त्वं ॥ २ ॥ सः इ० त
 त० मः अ० व० यु० नं त० त० न्व० त सू० र्ये० ण व० यु० न० व० त च० का० र क० दा ते म० तीः
 अ० मृ० त० स्य धा० म इ० य० क्ष० तः न मि० न० ति० स्व० धा० वः ॥ ३ ॥ यः ता च० का० र
 सः कु० ह० स्वि० त इं० द्रः कं आ० जनं च० र० ति० का० सु वि० क्षु कः ते य० ज्ञः म० न० से
 शं व० रा० य कः अ० र्केः इं० द्र क० त० मः सः हो० ता ॥ ४ ॥ इ० दा हि ते वे० वि० ष० तः
 पु० रा० जाः प्र० त्ना० सः आ० सुः पु० रु० कृ० त स० खा० यः ये म० ध्य० मा० सः उ० त नू०
 त० ना० सः उ० त अ० व० म० स्य पु० रु० हू० त बो० धि ॥ ५ ॥ ११ ॥ तं पृ० च्छ० तः अ० व० रा० सः

अ० ४. अ० ६. व० १३.] ॥ ३८७ ॥ [म० ६. अ० २. सू० २२.

पराणि प्राप्ता त इन्द्र श्रुत्यानु येमुः । अर्चामसि वीर ब्रह्मवा-
हो यादेव विद्म तात्त्वा महातं ॥ ६ ॥ अभि त्वा पाजो रक्षसो
वि तस्ये महि जज्ञानमभि तत्सु तिष्ठ । तवै प्रत्नेन युज्येन स-
ख्या वज्रेण धृष्णो अप ता नुदस्व ॥ ७ ॥ स तु श्रुधीद्र नूतनस्य
ब्रह्मण्यतो वीर कारुधायः । त्वं ह्याऽपिः प्रदिवि पितॄणां
शश्वद्भूथं सुहव एष्टौ ॥ ८ ॥ प्रोतये वरुणं मित्रमिन्द्रं मरुतः कृ-
ष्वावसे नो अह्य । प्र पूषणं विष्णुमग्निं पुरंधिं सवितारमोष-
धीः पर्वतांश्च ॥ ९ ॥ इम उ त्वा पुरुशाक प्रयज्यो जरितारो
अभ्यर्च्यकैः । श्रुधी हवमा हुवतो हुवानो न त्वावा अन्यो
अमृत त्वदस्ति ॥ १० ॥ नू म आ वाचमुप याहि विद्वान्विश्वे-
भिः सूनो सहसो यजत्रैः । ये अग्निजिह्वा ऋतसाय आसुर्ये
मनुं चक्रुरपरं दसाय ॥ ११ ॥ स नो बोधि पुरेता सुगेषूत
दुर्गेषु पथिकृद्धिदानः । ये अश्वमास उरवो वहिष्ठास्तेभिर्न
इन्द्राभि वक्षि वाजं ॥ १२ ॥ १२ ॥

463 ॥ २२ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ चिष्टुप ॥

॥ २२ ॥ य एक इड्व्यश्वर्षणीनामिन्द्रं तं गीर्भिरभ्यर्च आ-
भिः । यः पत्यते वृषभो वृष्ण्यावान्तस्यः सत्वा पुरुमायः सह-
स्वान् ॥ १ ॥ तमु नः पूर्वे पितरो नवग्वाः सप्त विप्रांसो
अभि वाजयंतः । नक्षद्भं ततुरिं पर्वतेषामद्रोघवाचं मति-
भिः शविष्ठं ॥ २ ॥ तमीमह इन्द्रमस्य रायः पुरुवीरस्य नृवतः
पुरुक्षोः । यो अस्कृधोयुरजरः स्वर्वान्तमा भर हरिवो मा-
दयध्वै ॥ ३ ॥ तन्नो वि वोचो यदि ते पुरा चिज्जरितारं आनृणुः
सुम्नमिन्द्र । कस्ते भागः किं वयो दुध खिद्धः पुरुहूत पुरुवसो-
ऽसुरघ्नः ॥ ४ ॥ तं पृच्छन्ती वज्रहस्तं रथेष्टामिन्द्रं वेपी वक्करी यस्य नू

अ० ४. अ० ६. व० १३.] ॥ ३८७ ॥ [म० ६. अ० २. सू० २२.

पराणि प्रत्ना ते इन्द्र श्रुत्या अनु येमुः अर्चामसि वीर ब्रह्मऽवाहः
यात् एव विद्म तात् त्वा महांतं ॥ ६ ॥ अभित्वा पाजः रक्षसः वि
तस्थे महिं जज्ञानं अभितत् सु तिष्ठ तव प्रत्नेन युज्येन सरथा व-
जेण धृष्णो अपंतानुदस्व ॥ ७ ॥ सः तु श्रुधि इन्द्र नूतनस्य ब्रह्मण्यतः
वीर कारुऽधायः त्वं हि आपिः प्रऽदिवि पितॄणां शश्वत् बभूथ सु-
ऽहवः आऽइष्टौ ॥ ८ ॥ प्र ऊतये वरुणं मित्रं इन्द्रं मरुतः कृष्व अवसे
नः अद्य प्र पूषणं विष्णुं अग्निं पुरऽधिं सवितारं ओषधीः पर्वतान्
च ॥ ९ ॥ इमे ऊं त्वा पुरुऽशाक प्रऽयज्यो जरितारः अभि अर्च-
ति अर्कैः श्रुधि हव आ हुवतः हुवानः न त्वाऽवान् अन्यः अमृत
त्वत् अस्ति ॥ १० ॥ नु मे आ वाचं उप याहि धिद्वान विश्वेभिः
सूनो सहसः यजत्रैः ये अग्निऽजिह्वाः ऋतऽसापः आसुः ये मनु
चक्रुः उपरंदसाय ॥ ११ ॥ सः नः बोधि पुरऽएता सुऽगेषु उत्त दुः-
ऽगेषु पथिऽकृत् विदानः ये अश्रमासः उरवः वहिष्ठाः तेभि नः
इन्द्र अभि वसि वाजं ॥ १२ ॥ १२ ॥

॥ २२ ॥ यः एकः इत्त हव्यः चर्षणीनां इन्द्रं तं गीऽभिः अभि अर्च-
आभिः यः पत्यते वृषभः वृष्ण्यऽवान् सत्यः सत्वा पुरुऽमायः स-
हस्वान् ॥ १ ॥ तं ऊं नः पूर्वे पितरः नवऽग्वाः सप्त विप्रासः अभि
वाजयंतः नक्षत्ऽदाभं ततुरिं पर्वतेऽस्थां अद्रोघऽवाचं मति-
ऽभिः शविष्ठं ॥ २ ॥ तं इमहे इन्द्र अस्य रायः पुरुऽवीरस्य नृऽवतः
पुरुऽक्षोः यः अस्कृधोयुः अजरः स्वऽवान् तं आ भर हरिऽवः मा-
दयध्वै ॥ ३ ॥ तत् नः वि वोचः यदि ते पुरा चित् जरितारः आनशुः
सुसं इन्द्र कः ते भागः किं वयः दुध्र खिद्धः पुरुऽहूत पुरुऽवसो अमु-
रऽमः ॥ ४ ॥ तं पृच्छंती वज्रऽहस्तं रथेऽस्थां इन्द्रं वेपीं वक्त्रेरी यस्य नु

अ०४. अ०६. व०१५.] ॥ ३८८ ॥ [म०६. अ०२. सू०२३.

गीः । तुवि॒याभं तुवि॒कूर्मि रभो॒दां गा॒तुमि॒षे नक्ष॑ते तुम॒मच्छ
॥५॥१३॥ अ॒या ह॒ त्वं मा॒यया वावृ॑धानं म॒नोजु॒वा स्व॒तवः
पर्व॑तेन । अच्यु॒ता चि॒द्वी॒ळिता स्वो॒जो रु॒जो वि दृ॒ह्णा धृ॒षता
वि॒र॒प्ति॒न ॥ ६ ॥ तं वो धि॒या नव्य॑स्या शवि॒ष्टं प्र॒त्नं प्र॒त्नव॒-
त्परि॑तंस॒यध्वै । स नो वक्ष॑दनिमा॒नः सुव॑सेन्द्रो वि॒श्वान्य॑ति
दुर्ग॑हाणि ॥ ७ ॥ आ जना॑य दु॒ह॒णे पा॒र्थि॒वानि दि॒व्यानि दी॒-
पयो॑ऽतरि॒क्षा । तपा॑ वृषन्वि॒श्वतः शो॒चिषा॒ तान्ब्र॑ह्मद्विषे
शोच॑य॒ क्षाम॑पश्च ॥ ८ ॥ भुवो॒ जन॑स्य दि॒व्यस्य॒ राजा॒ पा॒र्थि॒वस्य॒
जग॑तस्त्वेषसं॒हक् । धि॒ष्व वज्रं॒ दक्षि॑ण इन्द्र॒ हस्ते॒ विश्वा॑ अजु॒र्य
दय॑से वि मा॒याः ॥ ९ ॥ आ सं॒यत॑मिन्द्र॒ णः स्व॒स्तिं श॑त्रुतू॒र्याय
बृ॒हती॑ममृ॒धां । यया॒ दासा॒न्यार्या॑णि वृ॒त्रा करो॑ वज्रिन्सु॒तुका॒
नाहु॑षाणि ॥ १० ॥ स नो नि॒यु॒द्धिः पुरु॑हूत वे॒धो वि॒श्ववा॑रा॒-
भिरा॒ गहि॑ प्रयज्यो । न या अदे॒वो व॑रते न दे॒व आभि॑र्याहि
तू॒यमा म॑द्यु॒द्रिक् ॥ ११ ॥ १४ ॥

464 ॥ २३ ॥ १-१० भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥२३॥ सु॒त इ॒त्थं नि॒मि॒ष्ट इन्द्र॒ सोमे॒ स्तोमे॒ ब्रह्म॑णि श॒स्य॒-
म॒न्न उ॒क्थे । यद्वा यु॒क्ताभ्या॑ मघव॒न्हरि॑भ्यां वि॒भ्रज्जं वा॒हो॒-
रिन्द्र॒ यासि॑ ॥ १ ॥ यद्वा दि॒वि पा॒र्ये सु॒ष्वि॒मिन्द्र॒ वृ॒त्रह॑त्येऽव॒सि
शूर॑सातौ । यद्वा दक्ष॑स्य वि॒भ्युषो॒ अवि॑भ्य॒दर॑धयः श॒धेत॒ इन्द्र॒
दस्यून॑ ॥ २ ॥ पा॒ता सु॒तमिन्द्रो॑ अस्तु सोमं प्र॒णेनी॒र्यो ज॑रि॒ता॒-
र॒मूती॑ । क॒र्ता वी॒राय॒ सु॒ष्वय॒ उ लो॒कं दा॒ता व॑सु॒ स्तुव॑ते की॒रये॑
चित् ॥ ३ ॥ ग॑न्तेया॒न्ति स॑र्वना॒ हरि॑भ्यां व॒भिर्व॑ज्रं प॒पिः सोमं॑ द॒-
दि॒र्गाः । क॒र्ता वी॒रं न॑र्य॒ सर्व॑वीरं श्रो॒ता ह॒व गृ॑णतः स्तोमं॑वाहाः
॥ ४ ॥ अ॒स्यै व॒यं यद्वा॒वान॒ तद्वि॑विष्म इन्द्रा॑य यो नः प्र॒दिवो॑ अप॒-

अ० ४. अ० ६. व० १५.] ॥ ३८८ ॥ [म० ६. अ० २. सू० २३.

गीः तुविऽयाभं तुविऽकूर्मि रभऽदां गातुं इषे नक्षते तुमं अच्छ
॥ ५ ॥ १३ ॥ अया हृत्यं मायया ववृधानं मनऽजुवा स्वऽतवः पर्व-
तेन अच्युता चित् वीळिता सुऽओजः रुजः विहृहा धृषता वि-
ऽरप्तिन् ॥ ६ ॥ तं वः धिया नव्यस्या शविष्ठं प्रत्नं प्रत्नऽवत् परि-
ऽतंसयधै सः नः वक्षत् अनिऽमानः सुऽवह्ना इन्द्रः विश्वानि अति
दुऽगहानि ॥ ७ ॥ आ जनाय दुहृणे पार्थिवानि दिव्यानि दीपयः
अंतरिक्षा तपं वृषन् विश्वतः शोचिषा तान् ब्रह्मऽद्विषे शोचय
क्षां अपः च ॥ ८ ॥ भुवः जनस्य दिव्यस्य राजा पार्थिवस्य जगतः
त्वेष्टऽसंहक् धिष्व वज्रं दक्षिणे इन्द्र हस्ते विश्वाः अजुर्ये दयसे वि
मायाः ॥ ९ ॥ आ संऽयतं इन्द्र नः स्वस्तिं शत्रुऽतूर्याय बृहती अमृधां
यया दासानि आर्याणि वृत्रा करः वज्रिन् सुऽतुका नाहुषाणि
॥ १० ॥ सः नः नियुतऽभिः पुरुऽहूत वेधः विश्वऽवाराभिः आगहि
प्रऽयज्यो० न याः अदेवः वरते न देवः आ आभिः याहि तूर्य आ
मृद्यद्रिक् ॥ ११ ॥ १४ ॥

॥ २३ ॥ सुते इत् त्वं निऽमिष्यः इन्द्र सोमे स्तोमे ब्रह्मणि शस्यमाने
उक्थे यत् वा युक्ताभ्यां मघऽवन् हरिऽभ्यां बिभ्रत् वज्रं बाह्वोः
इन्द्र यासि ॥ १ ॥ यत् वा दिवि पायै सुस्विं इन्द्र वृत्रऽहत्ये अवसि
शूरऽसातौ यत् वा दक्षस्य बिभ्युषः अविभ्यत् अरंधयः शर्धतः
इन्द्र दस्यून् ॥ २ ॥ पातां सुतं इन्द्रः अस्तु सोमं प्रऽनेनीः उयः जरितारं
ऊती कर्ता वीराय सुस्वये ऊं लोकं दाता वसुस्तुवते कीरये चित्
॥ ३ ॥ गंता इयंति सर्वना हरिऽभ्यां बभिः वज्रं पपिः सोमं ददिः गाः
कर्ता वीरं नर्यं सर्वऽवीरं श्रोतां हवै गृणतः स्तोमं वाहाः ॥ ४ ॥
अस्मै वयं यत् ववानं तत् विविष्मः इन्द्राय यः नः प्रऽदिवः अपः

अ० ४. अ० ६. व० १८.] ॥ ३८९ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० २४.

स्कः । सुते सोमे स्तुमसि शंसदुक्थेन्द्राय ब्रह्म वर्धनं यथासंत
॥ ५ ॥ १५ ॥ ब्रह्माणि हि चकृषे वर्धनानि तावत्त इन्द्र मतिभि-
र्विविष्मः । सुते सोमे सुतपाः शंतमानि रांश्चा क्रियास्म
वक्ष्णानि यज्ञैः ॥ ६ ॥ स नो बोधि पुरोक्ताशं राणः पिबा
तु सोमं गोक्षुजीकमिन्द्र । एदं बर्हिर्यजमानस्य सीदोरुं कृधि
त्वायत उ लोकं ॥ ७ ॥ स मंदस्वा ह्यनु जोषमुय प्र त्वा य-
ज्ञास इमे अश्रुवंतु । प्रेमे हवासः पुरुहूतमस्मे आ त्वेयं धीर-
वंस इन्द्र यम्याः ॥ ८ ॥ तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमे-
भिरी पृणता भोजमिन्द्र । कुवित्तस्मा असति नो भराय न
सुष्विमिन्द्रोऽवसे मृधाति ॥ ९ ॥ एवेदिन्द्रः सुते अस्तावि सोमे
भरद्वाजेषु क्षयदिन्मघोनः । असद्यथा जरित्र उत सूरिरिन्द्रो
रायो विश्ववारस्य दाता ॥ १० ॥ १६ ॥ २ ॥

465 ॥ २४ ॥ १-१० भरद्वाजो चार्हस्यत्यः ॥ इन्द्रः ॥ पिष्टुप ॥

॥ २४ ॥ वृषा मद इन्द्रे श्लोक उक्था सचा सोमेषु सुतपा
क्षुजीषी । अर्च्यो मघवा नृभ्य उक्थैर्द्युक्षो राजा गिराम-
क्षितोतिः ॥ १ ॥ ततुरिवीरि नर्यो विचेताः श्रोता हव गृ-
णत उर्यूतिः । वसुः शंसो नरां कारुधाया वाजी स्तुतो
विदथे दाति वाजं ॥ २ ॥ अक्षो न चक्र्योः शूर बृहन्न ते महा
रिरिचे रोदस्योः । वृक्षस्य नु ते पुरुहूत वया व्यूतयो रुरुहु-
रिन्द्र पूर्वीः ॥ ३ ॥ शचीवतस्ते पुरुशाक शका गवामिव सुतयः
संचरणीः । वत्सानां न तंतयस्त इन्द्र दामन्वतो अदामानः
सुदामन ॥ ४ ॥ अन्यदद्य कर्वरमन्यदु श्वोऽसंच सन्मुहुराचक्रि-
रिन्द्रः । मित्रो नो अत्र वरुणश्च पूषार्यो वशस्य पर्येतास्ति
॥ ५ ॥ १७ ॥ वि त्वदापो न पर्वतस्य पृष्ठादुक्थेभिरिन्द्रानयंत

अ० ४. अ० ६. व० १८.] ॥ ३८९ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० २४.

कः० सुते सोमे स्तुमसि शंसत् उक्था इंद्राय ब्रह्म वर्धनं यथा
 असत् ॥५॥१५॥ ब्रह्माणि हि चकृषे वर्धनानि तावत् ते इंद्र मति-
 ऽभिः विविष्मः सुते सोमे सुतऽपाः शंसन्तमानि रांश्चा क्रियास्स
 वक्ष्णानि यज्ञैः ॥६॥ सः नः बोधि पुरोळाशं राणः पिब तु सोमं
 गोऽञ्जुजीकं इंद्र आ इदं बर्हिः यजमानस्य सीद् उरुं कृधि त्वा-
 ऽयतः ऊं लोकं ॥७॥ सः मंदस्व हि अनु जोषं उय प्रत्वा यज्ञासः
 इमे अश्रुवन्तु प्र इमे हवासः पुरुऽहूतं अस्मे आ त्वा इयं धीः अवसे
 इंद्र यम्याः ॥८॥ तं वः सखायः सं यथा सुतेषु सोमैभिः ई पृणत भोजं
 इंद्रं कुवित् तस्मै असति नः भराय न सुस्वि इंद्रः अवसे मृधाति
 ॥९॥ एव इत् इंद्रः सुते अस्ता वि सोमै भरत् वाजेषु क्षयत् इत् म-
 घोनः असत् यथा जरिचे उत सूरिः इंद्रः रायः विश्वऽवारस्य दाता
 ॥ १० ॥ १६ ॥ २ ॥

॥ २४ ॥ वृषा मदः इदं श्लोकः उक्था सचा सोमैषु सुतऽपाः
 चृजीषी अर्चयः मघऽवा नृऽभ्यः उक्थैः द्युक्षः राजा गिरां अ-
 क्षितऽऊतिः ॥१॥ ततुरिः वीरः नयैः विऽचेताः श्रोता हव गृणतः
 उर्विऽऊतिः वसुः शंसः नरां कारुऽधायाः वाजी स्तुतः विदथे
 दाति वाजं ॥२॥ अक्षः न चक्र्योः शूर बृहन् प्र ते महा रिचि रोद-
 स्योः वृक्षस्य नु ते पुरुऽहूत वयाः वि ऊतयः रुरुहुः इंद्र पूर्वीः ॥३॥
 शचीऽवतः ते पुरुऽशाक शाकाः गवांऽइव सुतयः संऽचरणीः
 वत्सानां न तंतयः ते इंद्र दामनऽवन्तः अदामानः सुऽदामन् ॥४॥
 अन्यत् अद्य कर्वीर अन्यत् ऊं श्वः असत् च सत् मुहुः आऽचक्रिः
 इंद्रः मित्रः नः अत्र वरुणः च पूषा अर्यः वशस्य परिऽएता अस्ति
 ॥५॥१७॥ वित्तत् आपः न पर्वतस्य पृष्ठात् उक्थेभिः इंद्र अनयन्त

अ० ४. अ० ६. व० २०.] ॥ ३९० ॥ [म० ६. अ० ३. सू० २५.

यज्ञैः । तं त्वाभिः सुष्टुतिभिर्वाजयंत आजिं न जग्मुर्गिर्वाहो
अश्वाः ॥ ६ ॥ न यं जरति शरदो न मासा न द्याव इंद्रमवक-
शयति । वृद्धस्य चिद्धर्धतामस्य तनूः स्तोमैभिरुक्थैश्च शस्यमा-
ना ॥ ७ ॥ न वीळवे नमते न स्थिराय न शर्धते दस्युजूताय
स्तवान् । अजा इंद्रस्य गिरयश्चिदृष्वा गंभीरे चिद्भवति
गाधमस्मै ॥ ८ ॥ गंभीरेण न उरुणामचित्रेषो यंधि सुतपा-
वन्वाजान् । स्या ऊ षु ऊर्ध्व ऊती अरिषण्यन्नक्तोर्षुष्टौ परि-
तकम्यायां ॥ ९ ॥ सचस्व नायमवसे अभीक इतो वा तमिंद्र
पाहि रिषः । अमा चैनमरण्ये पाहि रिषो मदम शतहिमाः
सुवीराः ॥ १० ॥ १८ ॥

466 ॥ २५ ॥ १-९ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुष्टु ॥

॥ २५ ॥ या त ऊतिरवमा या परमा या मध्यमेन्द्र शुष्मि-
नस्ति । ताभिरू षु वृत्रहत्येऽवीर्न एभिश्च वाजैर्महान्न उय
॥ १ ॥ आभिः स्पृधो मिथतीररिषण्यन्नमित्रस्य व्यथया मन्यु-
मिंद्र । आभिर्विश्वा अभियुजो विषूचीरायीय विशोऽव
तारीर्दासीः ॥ २ ॥ इंद्र जामय उत येऽजामयोऽर्वाचीनासो
वनुषो युयुजे । त्वमेषां विधुरा शवांसि जहि वृष्ण्यानि कृणु-
ही पराचः ॥ ३ ॥ शूरो वा शूर वनते शरीरैस्तनूरुचा तरुषि
यत्कृण्वेते । तोके वा गोषु तनये यदप्सु वि क्रंदसी उर्वरासु
ब्रवेते ॥ ४ ॥ नहि त्वा शूरो न तुरो न धृष्णुर्न त्वा योधो मन्य-
मानो युयोध । इंद्र नकिष्टा प्रत्यस्त्येषां विश्वा जातान्यभ्यसि
तानि ॥ ५ ॥ १९ ॥ स पत्यत उभयोर्नृम्यमयोर्यदी वेधसः समिधे
हवते । वृत्रे वा महो नृवति क्षये वा व्यचस्वता यदि विततसैते
॥ ६ ॥ अथ स्मा ते चर्षणयो यदेजानिंद्र चातोत भवा बहता ।

अ० ४. अ० ६. व० २०.] ॥ ३९० ॥ [म० ६. अ० ३. सू० २५.

यज्ञैः तं त्वा आभिः सुस्तुतिऽभिः वाजयंतः आजिं न जग्मुः गिर्वाहः
 अश्वाः ॥ ६ ॥ न यं जरति शरदः न मासाः न द्यावः इंद्रं अवऽकर्शयंति
 वृद्धस्य चित् वर्धतां अस्य तनूः स्तोमैभिः उक्थैः च शस्यमाना
 ॥ ७ ॥ न वीळ्वे न मते न स्थिराय न शर्धते दस्युऽजूताय स्तवान्
 अजाः इंद्रस्य गिरयः चित् ऋष्वाः गंभीरे चित् भवति गाधं
 अस्मै ॥ ८ ॥ गंभीरेण नः उरुणा अमचिन प्र इषः यंधि सुतऽपावन
 वाजान् स्थाः ऊं सु ऊर्ध्वः ऊती अरिषण्यन अक्तोः विऽउष्टौ
 परिऽतक्म्यायां ॥ ९ ॥ सचस्व नायं अवसे अभीके इतः वा तं इंद्र
 पाहि रिषः अमा च एनं अरण्ये पाहि रिषः मदम शतऽहिमाः
 सुऽवीराः ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ २५ ॥ या ते ऊतिः अवमा या परमा या मध्यमा इंद्र शुष्मिन्
 अस्ति ताभिः ऊं सु वृत्रऽहत्ये अवीः नः एभिः च वाजैः महान्नः
 उय ॥ १ ॥ आभिः स्पृधः मिथतीः अरिषण्यन अमित्रस्य व्यथय
 मन्युं इंद्र आभिः विश्वाः अभिऽयुजः विषूचीः आर्याय विशः अव
 तारीः दासीः ॥ २ ॥ इंद्र जामयः उत ये अजामयः अर्वाचीनासः
 वनुषः युयुजे त्वं एषां विथुरा शर्वासि जहि वृषण्यानि कृणुहि
 पराचः ॥ ३ ॥ शूरः वा शूरं वनते शरीरैः तनूऽरुचा तरुषि यत् कृ-
 र्वैते तोके वा गोषु तनये यत् अपऽसु वि क्रंदसी उर्वरा सु ब्रवैते
 ॥ ४ ॥ नहि त्वा शूरः न तुरः न धृष्णुः न त्वा योधः मन्यमानः युयोध
 इंद्र न किं त्वा प्रति अस्ति एषां विश्वा जातानि अभि असितानि
 ॥ ५ ॥ १९ ॥ सः पत्यते उभयोः नृणां अयोः यदि वेधसः संऽइथे
 हवते वृत्रे वा महः नृऽवति क्षये वा व्यचस्वता यदि वितंत सैते
 ॥ ६ ॥ अध स्ते चर्षणयः यत् एजान् इंद्र वाता उत भव वरुता

अ०४. अ०६. व०२३.] ॥ ३९१ ॥ [म०६. अ०३. सू०२७.

अस्माकासो ये नृतमासो अर्य इन्द्र सूर्यो दधिरे पुरो नः ॥ ७ ॥
अनु ते दायि मह इन्द्रियाय सत्रा ते विश्वमनु वृत्रहत्ये । अनु
क्षत्रमनु सहो यजत्रेन्द्र देवेभिरनु ते नृषत्ये ॥ ८ ॥ एवा नः स्पृधः
समजा समत्स्विन्द्र रारंधि मिथतीरदेवीः । विद्याम वस्तोरवसा
गृणंतो भरद्वाजा उत त इन्द्र नूनं ॥ ९ ॥ २० ॥

467 ॥ २६ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ २६ ॥ शुधी न इन्द्र ह्यामसि त्वा महो वाजस्य सातौ वावृ-
षाणाः । सं यद्विशोऽयं त शूरसाता उयं नोऽवः पार्ये अहन्दाः ॥ १ ॥
त्वा वाजी हवते वाजिनेयो महो वाजस्य गध्यस्य सातौ । त्वा
वृत्रेष्विन्द्र सत्यंति तरुचं त्वां चष्टे मुष्टिहा गोषु युध्यन् ॥ २ ॥ त्वं कविं
चोदयोऽर्कसातौ त्वं कुत्साय शुष्णं दाशुषे वर्क । त्वं शिरो अमर्म-
णः पराहन्नतिथिग्वाय शंस्यं करिष्यन् ॥ ३ ॥ त्वं रथं प्र भरौ योध-
मृष्वमावो युध्यंतं वृषभं दशद्युम् । त्वं तुयं वेतसवे सचाहन्त्वं तुजिं
गृणंतं मिन्द्र तूतोः ॥ ४ ॥ त्वं तदुक्थमिन्द्र बर्हणा कः प्र यच्छता
सहस्रा शूर दधि । अवं गिरेदासं शंबरं हन्त्रावो दिवोदासं चि-
त्राभिरुती ॥ ५ ॥ २१ ॥ त्वं श्रद्धाभिर्मदसानः सोमैर्देभीतये चुमु-
रिमिन्द्र सिष्वप् । त्वं रजिं पिठीनसे दशस्यन्वष्टिं सहस्रा शच्या
सचाहन् ॥ ६ ॥ अहं च न तत्सूरिभिरानश्यां तव ज्याय इन्द्र सुममो-
जः । त्वया यत्स्तवैते सधवीर वीरास्त्रिवरुथेन नहुषा शविष्ट ॥ ७ ॥
वयं ते अस्यामिन्द्र द्युम्वहूतो सखायः स्याम महिन प्रेष्टाः । प्रात-
र्देनिः क्षत्रश्रीरस्तु श्रेष्ठो घने वृत्राणां सनये धनानां ॥ ८ ॥ २२ ॥

468 ॥ २७ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ १-७ इन्द्रः । ८ अभाववर्तिनश्चायमानस्य
दानस्तुतिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ २७ ॥ किमस्य मदे किम्वस्य पीताविन्द्रः किमस्य सख्ये

अ० ४. अ० ६. व० २३.] ॥ ३९१ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० २७.

अ॒स्माका॑सः ये नृ॒ऽत॑मासः अ॒र्यः इ॒न्द्र॒ सूर॑यः द॒धिरे॒ पुरः॒ नः ॥ ७ ॥ अनु॑
ते॒ दा॒यि॒म॒हे इ॒न्द्रि॒याय॑ स॒चा ते॒ वि॒श्वे॑ अनु॑ वृ॒त्र॒ऽह॒त्ये॑ अनु॑ क्ष॒त्रं अनु॑
सहः॒ यज॑त्र इ॒न्द्र दे॒वेभिः॑ अनु॑ ते नृ॒ऽस॒ह्ये ॥ ८ ॥ ए॒व नः॒ स्पृ॒धः सं अ॒ज
स॒मत॒ऽसु इ॒न्द्र र॒न्धि मि॒थ॒तीः अ॒दे॒वीः वि॒द्याम॑ व॒स्तोः अ॒वसा॑ गृ॒-
ण॑तः भ॒रत॒ऽवा॒जाः उ॒त ते॒ इ॒न्द्र नू॑नं ॥ ९ ॥ २० ॥

॥ २६ ॥ शु॒धि नः॒ इ॒न्द्र ह॒याम॑सि त्वा॒ म॒हः वा॒जस्य॑ सा॒तौ व॒वृषा॒-
णाः सं य॑त् वि॒शः अ॒यैत॑ शूर॒ऽसा॒तौ उ॒यं नः॒ अवः॑ पा॒र्ये अ॒ह॒न दाः॑
॥ १ ॥ त्वां वा॒जी ह॒वते॒ वा॒जि॒ने॒यः म॒हः वा॒जस्य॑ ग॒र्ध्वस्य॑ सा॒तौ त्वां
वृ॒त्रेषु॑ इ॒न्द्र स॒तऽप॑तिं त॒रु॒त्रं त्वां च॒ष्टे मु॒ष्टिऽहा गो॑षु यु॒ध्यन् ॥ २ ॥ त्वं
क॒विं चो॒द॒यः अ॒र्कऽसा॒तौ त्वं कु॒त्साय॑ शु॒ष्णं दा॒शुषे॑ व॒र्क् त्वं शि॒रः
अ॒म॒र्म॒णः प॒रा अ॒ह॒न् अ॒ति॒थिऽग्वा॑य शंस्यं क॒रि॒ष्यन् ॥ ३ ॥ त्वं रथं
प्र॒भ॒रः यो॒धं च॒ष्ट्वं आ॒वः यु॒ध्यैतं॑ वृ॒षभं॑ द॒शऽद्यु॑ त्वं तु॒यै वे॒त॒स॒वे स॒चा
अ॒ह॒न् त्वं तु॒जिं गृ॒ण॑तं इ॒न्द्र तू॒तोः ॥ ४ ॥ त्वं तत् उ॒क्थं॑ इ॒न्द्र ब॒र्ह॒णा
कः ० प्र॒ यत् श॒ता स॒ह॒स्रा शूर॑ द॒र्षि अव॑ गि॒रेः दा॒सं श॑ब॒रं ह॒न् प्र
आ॒वः दि॒वऽदा॒सं चि॒त्राभिः॑ ज॒ती ॥ ५ ॥ २१ ॥ त्वं अ॒द्वाभिः॑ म॒न्द॒सानः
सो॒मैः द॒भीत॑ये चु॒मुरि॑ इ॒न्द्र सि॒स्वप् त्वं र॒जिं पि॒ठी॒न॒से द॒श॒स्यन्
ष॒ष्टिं स॒ह॒स्रा श॒च्या स॒चा अ॒ह॒न् ॥ ६ ॥ अ॒हं च॒न तत् सूरि॑ऽभिः आ॒-
न॒श्यां त॒व ज्या॑यः इ॒न्द्र सु॒म्भं अ॒जः त्वया॑ यत् स्त॒वते॑ स॒धऽवी॒र॒वी॒राः
चि॒ऽवरू॑थेन न॒हुषा॑ श॒वि॒ष्ट ॥ ७ ॥ व॒यं ते॒ अ॒स्यां इ॒न्द्र द्यु॒म्भऽहू॑तौ स॒-
खा॑यः स्या॒म म॒हि॒न् प्रे॒ष्टाः प्रा॒तर्दे॑निः क्ष॒त्रऽश्रीः॑ अ॒स्तु श्रे॑ष्ठः घ॒ने
वृ॒त्राणां॑ स॒नये॑ ध॒नानां॑ ॥ ८ ॥ २२ ॥

॥ २७ ॥ किं अ॒स्य॒ मदे॑ किं जं अ॒स्य॒ पी॒तौ इ॒न्द्रः किं अ॒स्य॒ स॒ख्ये

अ०४. अ०६. व०२५.] ॥ ३९२ ॥ [म०६. अ०३. सू०२६.

चकार। रणा वा ये निषदि किं ते अस्य पुरा विविद्रे किमु नू-
तनासः ॥१॥ सदस्य मदे सडस्य पीताविंद्रः सदस्य सख्ये चकार।
रणा वा ये निषदि सत्ते अस्य पुरा विविद्रे सद् नूतनासः ॥२॥
नहि नु ते महि मनः समस्य न मघवन्मघवत्त्वस्य विद्य । न
राधसोराधसो नूतनस्येंद्र नकिर्देहश इन्द्रियं ते ॥३॥ एतत्त्यक्तं
इन्द्रियमचेति येनावधीर्वरशिखस्य शेषः । वज्रस्य यत्ते निहतस्य
शुष्मात्स्वनाच्चिदिंद्र परमो ददार ॥४॥ वधीदिंद्रो वरशिखस्य
शेषोऽभ्यावर्तिने चायमानाय शिक्षन् । वृचीवतो यडरि-
यूपीयायां हन्यूर्वे अर्धे भियसापरो दर्ते ॥५॥ २३ ॥ त्रिंशच्छतं
वर्मिण इंद्र साकं यव्यावत्यां पुरुहूत श्रवस्या । वृचीवतः शरवे
पत्यमानाः पात्रा भिंदाना न्यर्थान्यायन् ॥६॥ यस्य गावाव-
रुषा सूर्यवस्यू अंतरू षु चरतो रेहिहाणा । स संजयाय तूर्वशं
परादावृचीवतो दैववाताय शिक्षन् ॥७॥ इयाँ अग्ने रयिनो
विंशतिं गा वधूमंतो मघवा मह्यं संराट् । अभ्यावर्ती चाय-
मानो ददाति दूणाशेयं दक्षिणा पार्थिवानां ॥८॥ २४ ॥

469

॥ २८ ॥ १-८ मरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ १. ३-८३ गावः । २. ८४ गाव इंद्रो वा ॥
१. ५-७ त्रिष्टुप् । २-४ जगती । ८ अनुष्टुप् ॥

॥ २८ ॥ आ गावो अगमन्नुत भद्रमक्रन्सीदंतु गोष्ठे रणय-
त्वस्मे । प्रजावतीः पुरुरूपा इह स्युरिद्राय पूर्वीरुषसो दुहा-
नाः ॥१॥ इंद्रो यज्वने पृणते च शिक्षत्युपेहदाति न स्व
मुषायति । भूयोभूयो रयिमिदस्य वर्धयन्नभिन्ने खित्ये नि
दधाति देवयुं ॥२॥ न ता नशंति न दभाति तस्करो नासामा-
मित्रो व्यथिरा दधर्षति । देवांश्च याभिर्यजते ददाति च ज्यो-
गित्ताभिः सचते गोपतिः सह ॥३॥ न ता अर्वा रेणुककाटो

अ०४.अ०६.व०२५.] ॥ ३९२ ॥ [म०६.अ०३.सू०२६.

च॒का॒र॒णाः वा॒ ये नि॒ऽसदि॑ किं॒ ते अ॒स्य पु॒रा वि॒वि॒द्रे किं॒ जं॒ नूत॑-
नासः॥१॥ सत् अ॒स्य मदे॑ सत् जं॒ अ॒स्य पी॒तौ इंद्रः॑ सत् अ॒स्य स॒ख्ये
च॒का॒र॒णाः वा॒ ये नि॒ऽसदि॑ सत् ते अ॒स्य पु॒रा वि॒वि॒द्रे सत् जं॒ नू-
त॑नासः॥२॥ न॒हि॒नु ते॒ म॒हि॒मनः॑ स॒म॒स्य न म॒घऽवत् म॒घ॒वत्॒ऽत्वस्य॑
वि॒द्म न राध॑सः॒ऽराध॑सः नूत॑नस्य इंद्र॑ नकिः द॒दृ॒शे इं॒द्रि॒यं ते ॥३॥
ए॒तत् त्यत् ते इं॒द्रि॒यं अ॒चेति॑ येन॑ अव॒धीः वर॑ऽशि॒खस्य॑ शेषः व-
ज्र॑स्य यत् ते नि॒ऽह॑तस्य शु॒ष्मात् स्व॒नात् चि॒त् इंद्र॑ प॒रमः॑ द॒दारं
॥४॥ व॒धी॑त् इंद्रः वर॑ऽशि॒खस्य॑ शेषः अ॒भिऽआ॒वर्ति॑ने चा॒य॒मा॒-
नाय॑ शि॒क्षन् वृ॒ची॒वतः॑ यत् ह॒रिऽयू॒पीया॑यां हन् पूर्वे॑ अ॒र्धे भि॒यसा॑
अ॒परः॑ दर्ते॥५॥२३॥ त्रिं॒शत्॒ऽश॑तं व॒र्मि॒णः इंद्र॑ सा॒कं य॒व्याऽव॑त्यां
पु॒रु॒ऽहूत॑ श्रव॒स्या वृ॒ची॒वतः॑ श॒रवे॑ पत्य॑मानाः पा॒त्रा भि॒दा॒नाः
नि॒ऽअ॒र्थानि॑ आ॒यन् ॥६॥ यस्य॑ गा॒वौ अ॒रु॒षा सु॒ऽय॒व॒स्यू॑ अ॒न्तः
जं॒ सु॒च॒रतः॑ रे॒हि॒हा॒णा सः॑ संज॒याय॑ तु॒र्वशं॑ प॒रा अ॒दात् वृ॒ची॒वतः॑
दै॒वऽवा॒ताय॑ शि॒क्षन् ॥७॥ इ॒यान् अ॒ग्ने र॒थिनः॑ विं॒शतिं॑ गाः व॒धू-
ऽमै॑तः म॒घऽवा॑ म॒ह्यं सं॒ऽराट् अ॒भिऽआ॒वर्ती॑ चा॒य॒मा॒नः द॒दा॒ति
दुः॒ऽन॒शा इ॒यं दक्षि॑णा पा॒र्थ॒वानां॑ ॥ ८ ॥ २४ ॥

॥२६॥ आ॒गा॒वः अ॒ग्मन् उ॒त भ॒द्रं अ॒क्रन् सी॒द॒तु गो॒ऽस्ये र॒णय॑न्तु
अ॒स्मे प्र॒जाऽव॑तीः पु॒रु॒ऽरूपाः॑ इ॒ह स्युः॑ इं॒द्राय॑ पूर्वीः उ॒षसः॑ दु॒हा॒-
नाः ॥१॥ इंद्रः॑ यज्ज॑ने पू॒णते॑ च शि॒क्षति॑ उ॒ष इ॒त् द॒दा॒ति न स्वं
मु॒षाय॑ति भूयः॒ऽभूयः॑ र॒यिं इ॒त् अ॒स्य व॒र्धय॑न् अ॒भि॒न्ने खि॒ल्ये नि
द॒धा॒ति दे॒वऽयुं॑ ॥२॥ न ताः॑ न॒शंति॑ न द॒भा॒ति त॒स्करः॑ न आ॒सां आ॒-
मि॒त्रः व्य॒थिः आ॒ दध॑र्षति दे॒वान् च या॒भिः यज॑ते द॒दा॒ति च ज्योक्
इ॒त् ता॒भिः स॒च॒ते गो॒ऽप॒तिः सह॑ ॥३॥ न ताः॑ अ॒र्वा रे॒णुऽक॑काटः

अश्नुते न संस्कृतचमुप यंति ता अभि । उरुगायमभयं तस्य
 ता अनु गावो मर्तस्य वि चरंति यज्वनः ॥ ४ ॥ गावो भगो
 गाव इन्द्रो मे अच्छान गावः सोमस्य प्रथमस्य भक्षः । इमा
 या गावः स जनास इन्द्र इच्छामीदृदा मनसा चिदिन्द्र ॥ ५ ॥
 यूयं गावो मेदयथा कृशं चिदश्वीरं चिकृणुथा सुप्रतीकं । भद्रं
 गृहं कृणुथ भद्रवाचो बृहद्वो वयं उच्यते सभासु ॥ ६ ॥ प्रजा-
 वतीः सूयवसं रिशंतीः शुद्धा अपः सुप्रपाणे पिबंतीः । मा वः
 स्तेन ईशत माघशंसः परि वो हेती रुद्रस्य वृज्याः ॥ ७ ॥ उपेदमु-
 पपर्चनमासु गोषूप पृच्यतां । उप ऋषभस्य रेतस्युपेद्र तव
 वीर्ये ॥ ८ ॥ २५ ॥ ६ ॥

470

॥ २९ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ चिद्वप ॥

॥ २९ ॥ इन्द्रो वो नरः सख्याय सेपुर्महो यंतः सुमतये चकानाः ।
 महो हि दाता वज्रहस्तो अस्ति महामु एषमवमे यजध्वं ॥ १ ॥
 आ यस्मिन्हस्ते नर्यो मिमिक्षुरा रथे हिरण्यये रथेष्टाः । आ
 रश्मयो गर्भस्त्योः स्थूरयो राध्वन्नश्वासो वृषणो युजानाः ॥ २ ॥
 श्रिये ते पादा दुव आ मिमिक्षुर्धृष्णुर्वज्जी शर्वसा दक्षिणा-
 वान । वसानो अर्कं सुरभिं दृशे कं स्वर्णे नृतविषिरो
 बभूथ ॥ ३ ॥ स सोम आमिष्यतमः सुतो भूद्यस्मिन्पक्तिः पृच्यते
 संति धानाः । इन्द्रो नरः स्तुवंतो ब्रह्मकारा उक्था शंसतो देव-
 वाततमाः ॥ ४ ॥ न ते अंतः शर्वसो धाय्यस्य वि तु वावधे
 रोदसी महित्वा । आ ता सूरिः पृणति तूतुजानो यूथेवाप्सु
 समीजमान ऊती ॥ ५ ॥ एवेदिन्द्रः सुहव ऋष्वो अस्तूती अ-
 नूती हिरिशिप्रः सत्वा । एवा हि जातो असमात्योजाः पुरु
 चं वृत्रा हनति नि दस्यून ॥ ६ ॥ १ ॥

अ॒श्रु॒ते॒ न सं॒स्कृ॒तऽत्र॒ उप॒ यंति॒ ताः अ॒भि उ॒रुऽगा॒यं अ॒भयं॑ तस्य
 ताः अ॒नु गा॒वः म॒र्त॒स्य वि च॒रंति॒ यज्व॑नः ॥ ४ ॥ गा॒वः भ॒गः गा॒वः
 इं॒द्रः मे अ॒च्छा॒न गा॒वः सोम॑स्य प्रथ॒मस्य॑ भ॒क्षः इ॒माः याः गा॒वः सः
 ज॒ना॒सः इं॒द्रः इ॒च्छामि॑ इ॒त् ह॒दा म॒नसा॑ चि॒त् इं॒द्रं ॥ ५ ॥ यू॒यं गा॒वः
 मे॒द॒य॒थ कृ॒शं चि॒त् अ॒श्री॒रं चि॒त् कृ॒णु॒थ सु॒ऽप्रती॑कं भ॒द्रं गृ॒हं कृ॒णु॒थ
 भ॒द्रऽवा॒चः बृ॒हत् वः व॒यः उ॒च्य॒ते स॒भासु॑ ॥ ६ ॥ प्र॒जाऽव॑तीः सु॒ऽय॒-
 व॑सं रि॒शंतीः श्रु॒द्धाः अ॒पः सु॒ऽप्र॒पा॒ने पि॒ब॑तीः मा वः स्ते॒नः ई॒श॒त
 मा अ॒घऽशै॑सः परि वः हे॒तिः रु॒द्रस्य॑ वृ॒ज्याः ॥ ७ ॥ उप॑ इ॒दं उप॑ऽप॒र्च॒नं
 आ॒सु गो॒षु उप॑ पृ॒च्य॒तां उप॑ ऋ॒षभ॑स्य रे॒त॒सि उप॑ इं॒द्र तव॑ वी॒र्ये
 ॥ ८ ॥ २५ ॥ ६ ॥

॥ २९ ॥ इं॒द्रं वः नरः स॒ख्याय॑ से॒पुः म॒हः य॑तः सु॒ऽम॒तये॑ च॒का॒नाः
 म॒हः हि दा॒ता वज्र॑ऽहस्तः अ॒स्ति म॒हां ऊ॒रुं अ॒वसे॑ य॒ज॒ध्वं ॥ १ ॥
 आ य॒स्मिन् ह॒स्ते न॒र्याः मि॒मि॒क्षुः आ रथे॑ हि॒र॒ण्यये॑ रथे॒ऽस्थाः आ
 र॒श्मयः॑ ग॒र्भ॒स्त्योः स्पू॒रयोः॑ आ अ॒ध्व॒न अ॒श्व॒सः वृ॒ष॒णः यु॒जा॒नाः
 ॥ २ ॥ श्रि॒ये ते पा॒दा दु॒वः आ मि॒मि॒क्षुः धृ॒ष्णुः व॒जी श॒र्वसा॑ दक्षि॒ण-
 ऽवा॒न् वसा॑नः अ॒त्कै॑ सु॒रभि॑ ह॒शे कं स्वः॑ न नृ॒तो इ॒षि॒रः ब॒भू॒थ ॥ ३ ॥
 सः सोमः॑ आ॒मि॒ष्टऽत॒मः सु॒तः भू॒त् य॒स्मिन् प॒क्तिः प॒च्य॒ते संति॑
 धा॒नाः इं॒द्रं नरः॑ स्तु॒वंतः ब्र॒ह्मऽका॒राः उ॒क्था शंस॑तः दे॒ववा॑तऽत॒माः
 ॥ ४ ॥ न ते अ॑तः श॒र्वसः॑ धा॒यि अ॒स्य वि तु॒ वा ब॒धे रो॒दसी॑ म॒हिऽत्वा
 आ ता॑ सू॒रिः पृ॒ण॒ति तू॒तु॒जानः॑ यू॒थाऽइ॒व अ॒प्ऽसु सं॒ऽई॒ज॒मानः॑
 ऊ॒ती ॥ ५ ॥ ए॒व इ॒त् इं॒द्रः सु॒ऽह॒वः ऋ॒ष्वः अ॒स्तु ऊ॒ती अ॒नू॒ती हि॒रि॒-
 ऽशि॒प्रः स॒त्वा ए॒व हि जा॒तः अ॒स॒मा॒तिऽओ॒जाः पु॒रु च॒ वृ॒चा ह॒न॒ति
 नि द॒स्य॑न् ॥ ६ ॥ १ ॥

अ० ४. अ० ७. व० ४.] ॥ ३९४ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ३२.

471

॥ ३० ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥३०॥ भूय इद्वावृधे वीर्यायै एको अजुर्यो दयते वसूनि । प्र रि-
रिचे दिव इंद्रः पृथिव्या अर्धमिदस्य प्रति रोदसी उभे ॥१॥ अधा
मन्ये बृहदसुर्यमस्य यानि दाधार नकिरा मिनाति । दिवेदिवे
सूर्यो दर्शतो भूद्वि सन्नान्युर्विया सुक्रतुर्धात ॥२॥ अद्या चिन्न
चित्तदपो नदीनां यदाभ्यो अरदो गातुमिंद्र । नि पर्वता
अद्यसदो न सेदुस्त्वया दृहानि सुक्रतो रजांसि ॥ ३ ॥ सत्य-
मिन्न त्वावाँ अन्यो अस्तींद्र देवो न मर्त्यो ज्यायान् । अहन्न-
हि परिशयानमर्णोऽवासृजो अपो अच्छा समुद्रं ॥४॥ त्वमपो
वि दुरो विषूचीरिंद्र दृहमरुजः पर्वतस्य । राजाभवो जगत्-
अर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन्धामुषासं ॥ ५ ॥ २ ॥

472

॥ ३१ ॥ १-५ सुहोत्रः ॥ इंद्रः ॥ १-३. ५ चिष्टुप् । ४ शक्करो ॥

॥३१॥ अभूरेको रयिपते रयीणामा हस्तयोरधिथा इंद्र कृ-
ष्टीः । वि तोके अप्सु तनये च सूर्येऽवोचंत चर्षणयो विवाचः ॥१॥
त्वद्भियेन्द्र पार्थिवानि विश्वाच्युता चिह्न्यावयन्ते रजांसि । द्या-
वाक्षामा पर्वतासो वनानि विश्वं दृहं भयते अज्मन्ना ते ॥२॥
त्वं कुत्सेनाभि शुष्णमिंद्रा शुषं युध्य कुर्यवं गविष्टी । दशं प्रपित्वे
अध सूर्यस्य मुषायश्चक्रमविवे रपांसि ॥३॥ त्वं शतान्यव शंब-
रस्य पुरो जघंथाप्रतीनि दस्योः । अशिष्टो यत्र शच्या शचीवो
दिवोदासाय सुन्वते सुतक्त्रे भरद्वाजाय गृणते वसूनि ॥४॥ स
सत्यसत्त्वन्महते रणाय रथमा तिष्ठ तुविनृम्ण भीमं । याहि प्र-
पथिन्नवसोप मद्विक्प्र च श्रुत श्रावय चर्षणिभ्यः ॥ ५ ॥ ३ ॥

473

॥ ३२ ॥ १-५ सुहोत्रः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ३२ ॥ अपूर्व्या पुरुतमान्यस्मै महे वीराय तवसे तुराय ।

॥३०॥ भूयः इत् ववृधे वीर्याय एकः अजुर्यः दयते वसूनि प्र रि-
 रिचे दिवः इंद्रः पृथिव्याः अर्ध इत् अस्य प्रति रोदसी उभे ॥१॥
 अध मन्ये बृहत् असुर्य अस्य यानि दाधार नकिः आ मिनाति
 दिवेऽदिवे सूर्यः दर्शतः भूत् वि सद्मानि उर्विया सुऽक्रतुः धात्
 ॥२॥ अद्य चित्तनु चित्ततत् अपः नदीनां यत् आभ्यः अरदः गातुं
 इंद्र निपर्वताः अद्यऽसदः न सेदुः त्वया दृह्णानि सुऽक्रतो रजांसि
 ॥३॥ सत्यं इत् तत् न त्वाऽवान् अन्यः अस्ति इंद्र देवः न मर्त्यः ज्या-
 यान् अहन् अहिं परिऽशयानं अणीः अव असृजः अपः अच्छ
 समुद्रं ॥४॥ त्वं अपः वि दुरः विषूचीः इंद्र दृह्णं अरुजः पर्वतस्य
 राजा अभवः जगतः चर्षणीनां साकं सूर्यं जनयन् द्यां उषसं
 ॥ ५ ॥ २ ॥

॥३१॥ अभूः एकः रयिऽपते रयीणां आ हस्तयोः अधिष्ठाः इंद्र
 कृष्टीः वि तोके अपऽसु तनये च सूरि अवोचन्त चर्षणयः विऽवा-
 चः ॥१॥ त्वत् भिया इंद्र पार्थिवानि विश्वा अच्युता चित्त च्यवयन्ते
 रजांसि द्यावाक्षामा पर्वतासः वनानि विश्वं दृह्णं भयते अज्मन्
 आ ते ॥२॥ त्वं कुत्सेन अभि शुष्णं इंद्र अशुषं युध्य कुर्यवंगोऽइष्टी
 दणं प्रऽपित्वे अध सूर्यस्य मुषायः चक्रं अविवेः रपांसि ॥३॥ त्वं
 शतानि अव शंबरस्य पुरः जघंथ अप्रतीनि दस्योः अशिष्टः यत्र
 शच्या शचीऽवः दिवःऽदासाय सुन्वते सुतऽक्रे भरतऽवाजाय गृ-
 णते वसूनि ॥४॥ सः सत्यऽसत्वन महते रणाय रथं आ तिष्ठ तृवि-
 ऽनृम्ण भीमं याहि प्रऽपथिन् अवसा उपमद्रिक् प्र च श्रुत श्रवय
 चर्षणिऽभ्यः ॥ ५ ॥ ३ ॥

॥३२॥ अपूर्व्या पुरुऽतमानि अस्मि महे वीरय तवसे तुराय

अ० ४. अ० ७. व० ६.] ॥ ३९५ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ३४.

विर॒ष्णिने॑ व॒ज्रिणे॑ श॒ंतमा॑नि व॒चास्या॒सा स्थ॑वि॒राय॑ तक्षं
॥ १ ॥ स मा॒तरा॒ सूर्ये॑णा क॒वीना॑मवा॒सय॑दुज॒दद्रि॑ गृ॒णानः॑ ।
स्वा॒धीभिर्ऋ॑क्भिर्वाव॒शान॑ उ॒दुस्त्रि॑या॒णाम॑सृज॒न्नि॒दानं॑ ॥ २ ॥
स वह्नि॑भिर्ऋ॑क्भिर्गो॒षु श॑श्वन्मि॒तजु॑भिः पुरु॒कृत्वा॑ जिगाय ।
पुरः॑ पुरो॒हा स॑खिभिः सखी॒यन्द्वा॒ह्य रुरो॑ज क॒विभिः॑ क॒विः
सन् ॥ ३ ॥ स नी॒व्याभिर्ज॑रि॒तार॑म॒च्छा म॒हो वा॒जेभि॑र्मह॒द्भिश्च॒
श्रु॒षमैः॑ । पुरु॒वीरा॑भिर्वृष॒भ क्षि॑तीना॒मा गि॑र्व॒णः सु॒वि॒ताय॑ प्र
या॒हि ॥ ४ ॥ स स॒र्गेण॑ श॒वसा॑ त॒क्तो अ॒त्यैर॑प इ॒न्द्रो दक्षि॑णत॒-
स्तु॒रा॒षाद् । इ॒त्या सृ॒जा॒ना अ॒न॒पावृ॑द॒र्षं दि॒वेदि॑वे वि॒विषु॑-
रप्र॒मृथं॑ ॥ ५ ॥ ४ ॥

474

॥ ३३ ॥ १-५ शुनहोचः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३३ ॥ य ओजि॑ष्ठ इ॒न्द्र तं॑ सु नो॒ दा॒ मदो॑ वृष॒नस्व॑भि॒-
ष्टि॒दास्वा॑न् । सौव॑श्वं यो व॒नव॑त्स्व॒श्वो वृ॒चा स॒मत्सु॑ सा॒स-
ह॒दमि॑त्रा॒न् ॥ १ ॥ त्वां ही॒३द्रा॑वसे वि॒वाचो॑ ह॒वते॑ च॒र्षण॑यः
शूर॑सा॒तौ । त्वं वि॒प्रेभि॑र्वि प॒णीर॑शाय॒स्त्वोत् इ॒त्सनि॑ता वाज॒-
म॒वा ॥ २ ॥ त्वं ताँ इ॒न्द्रोभ॑याँ अ॒मित्रा॑न्दा॒सा वृ॒चा॒णया॑याँ च
शूर॑ । व॒धीर्वे॑ने॒व सु॒धिते॑भि॒रक्ते॑रा पृ॒त्सु द॑र्षि नृ॒णां नृ॑तम ॥ ३ ॥
स त्वं न इ॒न्द्राक॑वाभि॒रुती॑ सखा वि॒श्वायु॑रवि॒ता वृ॒धे भूः॑ ।
स्व॒र्षाता॑ य॒द्व्याम॑सि त्वा॒ यु॒ध्यतो॑ ने॒मधि॑ता पृ॒त्सु शूर॑ ॥ ४ ॥
नूनं॑ न इ॒न्द्राप॑राय च स्या॒ भवा॑ मृ॒ळीक॑ उ॒त नो॑ अ॒भिष्टौ॑ ।
इ॒त्या गृ॒णतो॑ म॒हिन॑स्य श॒र्मन्दि॑वि था॒म पा॑ये गो॒षत॑माः
॥ ५ ॥ ५ ॥

475

॥ ३४ ॥ १-५ शुनहोचः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ३४ ॥ स च॒ त्वे ज॒ग्मुर्गि॑र इ॒न्द्र पू॒र्वीर्वि॑ च॒ त्वद्य॑ति वि॒भ्वो

विऽर॒प्तिने॑ व॒ज्रिणे॑ शं॒ऽत॒मा॒नि व॒चांसि॑ आ॒सा स्थ॑वि॒राय॑ त॒क्षं
॥१॥ सः मा॒तरा॑ सू॒र्येण॑ क॒वीनां॑ अ॒वा॒सय॑त् रु॒जत् अ॒द्रि॒गृणा॑नः
सुऽआ॒धीभिः॑ च॒क्र॒ऽभिः वा॒व॒शानः॑ उ॒त् उ॒स्रिया॑णां अ॒सृज॑त्
निऽदा॒नं ॥२॥ सः वह्नि॑ऽभिः च॒क्र॒ऽभिः गो॒षु श॑श्वत् मि॒त॒जु॒ऽभिः
पु॒रु॒ऽकृ॒त्वा जि॒गा॒य॒पु॒रः पु॒रः॒ऽहा स॒खि॑ऽभिः स॒खि॑ऽय॒न दृ॒ह्माः रु॒-
रो॒ज॒ क॒वि॑ऽभिः क॒विः स॒न् ॥३॥ सः नी॒व्याभिः॑ ज॒रि॒तारं॑ अ॒च्छ म॒हः
वा॒जेभिः॑ म॒हत्त॑ऽभिः च॒ श्रु॒ष्मैः पु॒रु॒ऽवी॒राभिः॑ वृ॒षभ॑ क्षि॒तीनां॑ आ
गि॒र्व॒णः सु॒वि॒ताय॑ प्र या॒हि ॥४॥ सः सर्गे॑ण श॒र्वसा॑ त॒क्तः अ॒त्यैः अ॒पः
इ॒न्द्रः द॒क्षि॒णतः॑ तुरा॒षाद् इ॒त्या सृ॒जा॒नाः अ॒न॒पऽवृ॑त् अ॒र्थं दि॒वे-
ऽदि॒वे वि॒वि॒षुः अ॒प्रऽमृ॑ष्यं ॥ ५ ॥ ४ ॥

॥ ३३ ॥ यः ओ॒जि॒ष्ठः इ॒न्द्र तं सु॑ नः दाः म॒दः वृ॒षन् सुऽअ॒भि॒ष्टिः
दा॒स्वान् सौ॒व॒र्च्यं यः व॒न॒व॒त् सुऽअ॒श्वः वृ॒चा स॒मत्त॑ऽसु स॒स॒ह॒त्
अ॒मि॒त्रान् ॥१॥ त्वां हि इ॒न्द्र अ॒व॒से वि॑ऽवा॒चः ह॒व॒ते च॒र्षे॒णयः॑ शू॒र-
ऽसा॒तौ त्वं वि॒प्रेभिः॑ वि॒प॒णीन् अ॒शायः॑ त्वाऽऽ॒ज॒तः इ॒त् स॒नि॒ता
वा॒जं अ॒वी ॥२॥ त्वं ता॒न् इ॒न्द्र उ॒भया॑न् अ॒मि॒त्रान् दा॒सा वृ॒चाणि॑
आ॒र्या च॒ शू॒र व॒धीः व॒नाऽइ॒व सुऽधि॑तेभिः अ॒त्कैः आ॒पृ॒तऽसु॑ द॒र्षि॒-
नृ॒णां नृ॑ऽत॒म ॥३॥ सः त्वं नः इ॒न्द्र अ॒क॒वाभिः॑ उ॒ती स॒खा वि॒श्वऽआ॒-
युः अ॒वि॒ता वृ॒धे भूः स्वः॑ऽसा॒ता यत् ह॒या॒म॒सि त्वा॒ यु॒ध्य॑तः ने॒म-
ऽधि॒ता पृ॒तऽसु॑ शू॒र ॥४॥ नू॒नं नः इ॒न्द्र अ॒प॒राय॑ च॒ स्याः भ॒वं मृ॒ळी॒कः
उ॒त नः॑ अ॒भि॒ष्टौ इ॒त्या गृ॒ण॑तः म॒हि॒न॒स्य श॒र्मे॒न् दि॒वि स्या॑म॒ पा॒थे
गो॒स॒ऽत॒माः ॥ ५ ॥ ५ ॥

॥ ३४ ॥ सं च॒त्वे ज॒ग्मुः गि॒रः इ॒न्द्र पू॒र्वीः वि॒ च॒त्वात् य॑न्ति वि॒ऽभ्यः

मनीषाः । पुरा नूनं च स्तुतय ऋषीणां पस्पृध इंद्रे अर्धु-
 कथार्का ॥ १ ॥ पुरुहूतो यः पुरुगूर्त ऋभ्वाँ एकः पुरुप्रशस्तो
 अस्ति यज्ञैः । रथो न महे शर्वसे युजानोऽस्माभिरिंद्रो अनु-
 माद्यो भूत् ॥ २ ॥ न यं हिंसंति धीतयो न वाणीरिद्रं न क्षंती-
 द्भि वर्धयंतीः । यदि स्तोतारः शतं यत्सहस्रं गृणंति गिर्वेणसं
 शं तदस्मै ॥ ३ ॥ अस्मा एतद्दिव्यं चैव मासा मिमिक्ष इंद्रे
 न्ययामि सोमः । जनं न धन्वन्भि सं यदापः सचा वावृधुर्हव-
 नानि यज्ञैः ॥ ४ ॥ अस्मा एतन्मह्यंगूषमस्मा इन्द्राय स्तोत्रं
 मतिभिरवाचि । असद्यथा महति वृत्रतूर्य इंद्रो विश्वायुरवि-
 ता वृधश्च ॥ ५ ॥ ६ ॥

476

॥ ३५ ॥ १-५ नरः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ३५ ॥ कदा भुवन्नथक्षयाणि ब्रह्म कदा स्तोत्रे सहस्रपोष्यं
 दाः । कदा स्तोमं वासयोऽस्य राया कदा धियः करसि वा-
 जरत्नाः ॥ १ ॥ कर्हि स्विन्नदिंद्र यन्नृभिर्नृन्वीरैर्वीरानीळयासे
 जयाजीन् । त्रिधातु गा अधि जयासि गोष्विंद्र द्युम्नं स्वर्व-
 डेह्यसे ॥ २ ॥ कर्हि स्विन्नदिंद्र यज्जरित्रे विश्वप्सु ब्रह्म कृणवः
 शविष्ठ । कदा धियो न नियुतो युवासे कदा गोमघा हवना-
 नि गच्छाः ॥ ३ ॥ स गोमघा जरित्रे अश्वश्चंद्रा वाजश्रवसो
 अधि धेहि पृक्षः । पीपिहीषः सुदुघामिंद्र धेनुं भरद्वाजेषु सु-
 रुचो रुरुच्याः ॥ ४ ॥ तमा नूनं वृजनमन्यथां चिच्छूरो यच्छक्र
 वि दुरो गृणीषे । मा निरं शुक्रदुघस्य धेनोरांगिरसान्ब्रह्मणा
 विप्र जिन्व ॥ ५ ॥ ७ ॥

477

॥ ३६ ॥ १-५ नरः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥ ३६ ॥ सचा मदासस्तव विश्वजन्याः सचा रायोऽध ये पा-

अ० ४. अ० ७. व० ८.] ॥ ३९६ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ३६.

मनीषाः पुरा नूनं च स्तुतयः ऋषीणां पस्पृधे इद्रे अधि उषयऽअ-
र्का ॥ १ ॥ पुरुऽहूतः यः पुरुऽगूर्तः ऋभ्वा एकः पुरुऽप्रशस्तः अस्ति
यज्ञैः रथः न महे शर्वसे युजानः अस्माभिः इन्द्रः अनुमाद्यः भूत ॥ २ ॥
न यं हिंसंति धीतयः न वाणीः इन्द्रं न क्षंति इत् अभि वर्धयंतीः यदि
स्तोतारः शतं यत् सहस्रं गृणंति गिर्वेणसं शं तत् अस्मै ॥ ३ ॥ अस्मै
एतत् दिवि अर्चाऽइव मासा मिमिक्षः इद्रे नि अयामि सोमः
जनं न धन्वंन् अभि सं यत् आपः सचा ववृधुः हवनानि यज्ञैः ॥ ४ ॥
अस्मै एतत् महि आंगूषं अस्मै इन्द्राय स्तोत्रं मतिऽभिः अवाचि
असत् यथा महति वृत्रऽतूयै इन्द्रः विश्वऽआयुः अविता वृधः च
॥ ५ ॥ ६ ॥

॥ ३५ ॥ कदा भुवन् रथऽक्षयाणि ब्रह्म कदा स्तोत्रे सहस्रऽपोथं
दाः कदा स्तोमं वासयः अस्य राया कदा धियः करसि वाजऽरत्नाः
॥ १ ॥ कर्हि स्वित् तत् इन्द्र यत् नृऽभिः नृन् वीरैः वीरान् नीळयासे
जय आजीन् त्रिऽधातुंगाः अधि जयासि गोषु इन्द्र द्युम्नं स्वःऽवत्
धेहि अस्मे ॥ २ ॥ कर्हि स्वित् तत् इन्द्र यत् जरिचे विश्वऽप्सु ब्रह्म
कृणवः शविष्ठ कदा धियः न निऽयुतः युवासे कदा गोऽमघा ह-
वनानि गच्छाः ॥ ३ ॥ सः गोऽमघाः जरिचे अश्वऽचन्द्राः वाजऽअ-
सः अधि धेहि पृक्षः पीपिहि ड्यः सुऽदुघा इन्द्र धेनुं भरत् वाजेषु
रुचः रुरुच्याः ॥ ४ ॥ तं आ नूनं वृजनं अन्यथा चित् शूरः यत् शक्र
वे दुरः गृणीषे मा निः अरं शुक्रऽदुष्यस्य धेनोः आगिरसान् ब्रह्म-
ण विप्र जिन्व ॥ ५ ॥ ७ ॥

॥ ३६ ॥ सचा मदासः तव विश्वऽजन्याः सचा रायः अर्ध ये पा-

अ० ४. अ० ७. व० १०.] ॥ ३९७ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ३८.

र्थिवासः । सचा वाजानामभवो विभक्ता यहेवेषु धारयथा
असुर्य ॥ १ ॥ अनु प्र येजे जन ओज अस्य सचा दधिरे अनु वी-
र्यीय । स्यूमगृभे दुधयेऽर्वते च क्रतुं वृजंत्यपि वृचहत्ये ॥ २ ॥ तं
सधीचीरुतयो वृष्यानि पौस्यानि नियुतः सश्रुरिद्रं । समुद्रं
न सिंधव उक्थशुष्मा उरुव्यचसं गिर आ विशंति ॥ ३ ॥ स रा-
यस्वामुपमृजा गृणानः पुरुषंद्रस्य त्वमिद्रं वस्वः । पतिर्वभूषा-
समो जनानामेको विश्वस्य भुवनस्य राजा ॥ ४ ॥ स तु श्रुधि-
श्रुत्या यो दुवोयुधौर्न भूमाभि रायो अर्यः । असो यथा नः
शवसा चकानो युगेयुगे वयसा चेकितानः ॥ ५ ॥ ८ ॥

478 ॥ ३७ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ विष्टुप् ॥

॥ ३७ ॥ अर्वायथं विश्ववारं त उयेद्रं युक्तासो हरयो वहंतु ।
कीरिश्चिद्धि त्वा हवते स्वर्वानृधीमहि सधमादस्ते अद्य ॥ १ ॥
प्रो द्रोणे हरयः कर्मोग्मन्युनानास ऋज्यंतो अभूवन् । इंद्रो
नो अस्य पूर्यः पपीयाद्युक्षो मदस्य सोम्यस्य राजा ॥ २ ॥ आ-
ससाणासः शवसानमच्छेद्रं सुचक्रे रथ्यासो अश्वः । अभि-
श्रव ऋज्यंतो वहेयुर्नू चिन्नु वायोरमृतं वि दस्येत् ॥ ३ ॥ वरि-
ष्ठो अस्य दक्षिणामियतींद्रो मघोनां तुविकूर्मितमः । यया
वज्रिवः परियास्यंहो मघा च धृष्णो दयसे वि सूरीन् ॥ ४ ॥
इंद्रो वाजस्य स्थविरस्य दातेंद्रो गीर्भिर्वैधतां वृद्धमहाः । इंद्रो
वृचं हनिष्ठो अस्तु सत्वा ता सूरिः पूरति तूतुजानः ॥ ५ ॥ ९ ॥

479 ॥ ३८ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ विष्टुप् ॥

॥ ३८ ॥ अपादित उदु नश्चिचतमो मही भर्षद्युमतीमि-
द्रहृतिं । पन्यसी धीतिं दैव्यस्य यामजनस्य रातिं वनते
सुदानुः ॥ १ ॥ दूराच्चिदा वसतो अस्य कर्णो घोषादिंद्रस्य

अ० ४. अ० ७. व० १०.] ॥ ३९७ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ३६.

र्थिवासः सत्रा वाजानां अभवः विभक्ता यत् देवेषु धारयथाः
असुर्य ॥१॥ अनु प्र येजे जनः ओजः अस्य सत्रा दधिरे अनु वीर्याय
स्यूमऽगृभे दुधये अर्वते च क्रतुं वृजंति अपि वृत्रऽहत्ये ॥२॥ तं स-
धीचीः ऊतयः वृष्ण्यानि पौंस्यानि निऽयुतः सश्रुः इंद्रं समुद्रं न
सिंधवः उक्थऽश्रुष्माः उरुऽव्यचसं गिरः आ विशंति ॥३॥ सः रायः
खां उपसृज गृणानः पुरुऽचंद्रस्य त्वं इंद्र वस्वः पतिः बभूथ असंमः
जनानां एकः विश्वस्य भुवनस्य राजा ॥४॥ सः तु श्रुधि श्रुत्या यः
दुवऽयुः द्यौः न भूमं अभि रायः अर्यः असं यथा नः शवसा च-
कानः युगेऽयुगे वयसा चेकितानः ॥ ५ ॥ ६ ॥

॥३७॥ अर्वाक् रथं विश्वऽवारंते उग्र इंद्र युक्तासः हरयः वहंतु
कीरिः चित् हित्वा हवते स्वऽवान् ऋधी महि सधऽमादः ते अद्य
॥१॥ प्रो द्रोणे हरयः कर्म अगमन् पुनानासः ऋज्यंतः अभूवन् इंद्रः
नः अस्य पूर्वं पपीयात् द्युक्षः मदस्य सोम्यस्य राजा ॥२॥ आ-
ऽसस्त्राणासः शवसानं अच्छ इंद्रं सुऽचक्रे रथ्यासः अश्वः अभि
श्रवः ऋज्यंतः वहेयुः नु चित् नु वायोः अमृतं वि दस्येत् ॥३॥
वरिष्ठः अस्य दक्षिणां दयति इंद्रः मघोनां तु विकूर्मिऽतमः यया
वज्रिऽवः परिऽयासिं अंहः मघा च धृष्णो दयसे वि सूरीन् ॥४॥
इंद्रः वाजस्य स्थविरस्य दाता इंद्रः गीऽभिः वर्धतां वृद्धऽमहाः
इंद्रः वृत्रं हनिष्ठः अस्तु सत्वा आ ता सूरिः पूरुति तूतु जानः ॥५॥ १॥

॥३८॥ अपात इतः उत ऊं नः चित्रऽतमः मही भर्षत् द्युऽमतीं
इंद्रऽहृतिं पन्यसी धीतिं देव्यस्य यामन जनस्य रातिं वनते सु-
ऽदानुः ॥१॥ दुरात चित् आ वसतः अस्य कणी घोषात् इंद्रस्य

अ०४. अ०७. व०१२.] ॥ ३९८ ॥ [म०६. अ०३. सू०४०.

तन्यति ब्रुवाणः । एयमेनं देवहूतिर्ववृत्यान्मद्यं गिंद्रमियमू-
च्यमाना ॥२॥ तं वो धिया परमया पुराजामजरमिंद्रमभ्यनू-
ष्यकैः । ब्रह्मा च गिरो दधिरे समस्मिन्महांश्च स्तोमो अधि
वर्धदिंद्रं ॥३॥ वर्धाद्यं यज्ञ उत सोम इंद्रं वर्धाद्ब्रह्म गिरं
उक्था च मन्म । वर्धाहैनमुषसो यामन्वक्तोर्वर्धान्मासाः
शरदो द्याव इंद्रं ॥४॥ एवा जज्ञानं सहसे असांमि वावृधानं
राधसे च श्रुताय । महामुयमवसे विप्र नूनमा विवासेम
वृचतूर्येषु ॥५॥ १० ॥

480 ॥ ३९ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥३९॥ मंद्रस्य कवेर्दिव्यस्य वहेर्विप्रमन्मनो वचनस्य
मध्यः । अपा नस्तस्य सचनस्य देवेषो युवस्व गृणते गोअयाः
॥१॥ अयमुशानः पर्यद्रिमुसा ऋतधीतिभिर्ऋतयुग्युजानः ।
रुजदरुगणं वि वलस्य सानुं पृणीर्वचोभिरभि योधदिंद्रः ॥२॥
अयं द्यौतयदद्युतो व्यक्तून्दीषा वस्तोः शरद् इंदुरिंद्र । इमं
केतुमदधुर्नू चिदहं शुचिजन्मन उषसश्चकार ॥३॥ अयं रो-
चयदरुचो रुचानोऽयं वासयद्भृतेन पूर्वीः । अयमीयत
ऋतयुग्भिर्ऋतैः स्वर्विदा नाभिना चर्षणिप्राः ॥४॥ नू गृणा-
नो गृणते प्रत्न राजन्निषः पिन्व वसुदेयाय पूर्वीः । अप
ओषधीरविषा वनानि गा अर्वतो नृनृचसे रिरिहि ॥५॥ ११ ॥

481 ॥ ४० ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ चिष्टुप् ॥

॥४०॥ इंद्रं पिब तुभ्यं सुतो मदायाव स्य हरी विमुचा सखा-
या । उत प्रगायगुण आनिषद्याथा यज्ञाय गृणते वयो धाः ॥१॥
अस्य पिब यस्य जज्ञान इंद्रं मदाय ऋत्वे अपिबो विरष्णिन ।

अ० ४. अ० ७. व० १२.] ॥ ३९८ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ४०.]

तन्यति ब्रुवाणः आ इयं एनं देवऽहूतिः ववृत्यात् मद्वाक् इन्द्रं इयं
 ऋच्यमाना ॥२॥ तं वः धिया परमया पुराऽजां अजरं इन्द्रं अभि
 अनुषि अकैः ब्रह्मं च गिरः दधिरे सं अस्मिन् महान् च स्तोमः
 अधि वर्धत इन्द्रं ॥३॥ वर्धात यं यज्ञः उत सोमः इन्द्रं वर्धात ब्रह्म गिरः
 उक्था च मन्मं वर्धे अहं एनं उषसं यामन् अक्तोः वर्धान् मासाः
 शरदः द्यावः इन्द्रं ॥४॥ एव जज्ञानं सहसे अस्मिन् ववृधानं राधसे
 च श्रुताय महां उयं अवसे विप्र नूनं आ विवासेम वृत्रऽतूर्येषु
 ॥ ५ ॥ १० ॥

॥३९॥ मन्द्रस्य कवेः दिव्यस्य वहेः विप्रऽमन्मनः वचनस्य मध्वः
 अपाः नः तस्य सचनस्य देव इषः युवस्व गृणते गोऽअपाः ॥१॥
 अयं उशानः परि अद्रिं उसाः ऋतधीतिऽभिः ऋतऽयुक् युजानः
 रुजत् अरुगं वि वलस्य सानुं पणीन् वचःऽभिः अभि योधत्
 इन्द्रः ॥२॥ अयं द्योतयत् अद्युतः वि अक्तून दोषा वस्तोः शरदः इन्द्रः
 इन्द्र इमं केतुं अदधुः नु चित् अहो शुचिऽजन्मनः उषसं चकार
 ॥३॥ अयं रोचयत् अरुचं रुचानः अयं वासयत् वि ऋतेन पूर्वीः
 अयं इयते ऋतयुक्ऽभिः अश्वैः स्वःऽविदा नाभिना चर्षणिऽप्राः
 ॥४॥ नु गृणानः गृणते प्रत्न राजन् इषः पिन्व वसुऽदेयाय पूर्वीः
 अपः ओषधीः अविषा वनानि गाः अर्वतः नृन् ऋचसे रिरीहि
 ॥ ५ ॥ ११ ॥

॥४०॥ इन्द्रं पिब तुभ्यं सुतः मदाय अवस्य हरीं वि मुच सखाया
 उत प्र गाय गणे आ निऽसद्य अथ यज्ञाय गृणते वयः धाः ॥१॥
 अस्य पिब यस्य जज्ञानः इन्द्रं मदाय ऋते अपिबः विऽरप्तिन्

तमुं ते गावो नर आपो अद्रिंरिंदुं समहन्पीतये समस्यै ॥२॥
 समिद्धे अग्नौ सुत इन्द्र सोम आ त्वा वहंतु हरयो वहिष्ठाः । त्वा-
 यता मनसा जोहवीमीद्रा याहि सुविताय महे नः ॥३॥ आ
 याहि शश्वदुशता ययाथेन्द्र महा मनसा सोमपेयं । उप ब्रह्मा-
 णि शृणुव इमा नोऽथा ते यज्ञस्तन्वेऽ वयो धातु ॥४॥ यदिन्द्र
 दिवि पार्ये यदधग्यद्वा स्वे सदेने यन्न वासि । अतो नो य-
 ज्ञमवसे नियुत्वान्त्सजोषाः पाहि गिर्वणो मरुद्भिः ॥५॥ १२॥

482 ॥ ४१ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥४१॥ अहेळमान् उप याहि यज्ञं तुभ्यं पवन्त इन्द्रवः सु-
 तासः । गावो न वज्रिनस्वमोको अच्छेन्द्रा गहि प्रथमो
 यज्ञियानां ॥१॥ या ते काकुत्सुकृता या वरिष्ठा यया शश्वत्पि-
 बसि मध्व ऊर्मि । तया पाहि प्र ते अध्वर्युरस्थात्सं ते वज्रो
 वर्ततामिन्द्र गव्युः ॥२॥ एष द्रप्सो वृषभो विश्वरूप इन्द्राय वृष्णे
 समकारि सोमः । एतं पिब हरिवः स्यातरूप यस्येशिषे प्रदिवि
 यस्ते अन्नं ॥३॥ सुतः सोमो असुतादिन्द्र वस्यानयं श्रेयाञ्चि-
 कितुषे रणाय । एतं तितित्वं उप याहि यज्ञं तेन विश्वास्तवि-
 षीरा पृणस्व ॥४॥ ह्वयामसि त्वेन्द्र यात्यर्वाङ्गं ते सोमस्तन्वे
 भवाति । शतक्रतो मादयस्वा सुतेषु प्राप्साँ अन्व पृतनासु
 प्र विष्णु ॥ ५ ॥ १३ ॥

483 ॥ ४२ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रः ॥ १-३ अनुष्टुप् । ४ बृहती ॥

॥४२॥ प्रत्यस्यै पिपीषते विश्वानि विदुषे भर । अरंगमाय
 जग्मयेऽपश्चाद्घृने नरे ॥ १ ॥ एमेनं प्रत्येतन्न सोमेभिः सोम-
 पातमं । अमन्त्रेभिर्ऋजीषिणमिन्द्रं सुतेभिरिन्दुभिः ॥ २ ॥ यदी
 सुतेभिरिन्दुभिः सोमेभिः प्रतिभूषय । वेदा विश्वस्य मेधिरो

अ० ४. अ० ७. व० १४.] ॥ ३९९ ॥ [म० ६. अ० ३. सू० ४२.

तं जुं ते गावः नरः आपः अद्रिः इंदुं सं अह्यन् पीतये सं असौ ॥२॥
सं इद्धे अग्नौ सुते इंद्र सोमे आत्वा वहंतु हरयः वहिष्ठाः त्वाऽयता
मनसा जोहवीमि इंद्र आ याहि सुविताय महे नः ॥३॥ आ याहि
शश्वत् उशता ययाथ इंद्र महा मनसा सोमऽपेयं उप ब्रह्माणि
शृणवः इमा नः अथ ते यज्ञः तन्वे वयः धात् ॥४॥ यत् इंद्र दिवि
पायै यत् ऋधक् यत् वा स्वे सदेने यत् वा असि अतः नः यज्ञं अ-
वसे नियुत्वान् सऽजोषाः पाहि गिर्वणः मरुतऽभिः ॥५॥ १२॥

॥४१॥ अहेळमानः उप याहि यज्ञं तुभ्यं पवंते इंदवः सुतासः
गावः न वज्रिन स्वं ओकः अच्छ इंद्र आ गहि प्रथमः यज्ञियांनां
॥१॥ या ते काकुत् सुऽकृता या वरिष्ठा यया शश्वत् पिबसि मध्वः
ऊर्मितया पाहि प्र ते अध्वर्युः अस्थात् सं ते वज्रः वर्ततां इंद्र गव्युः
॥२॥ एषः द्रुप्तः वृषभः विश्वरूपः इन्द्राय वृष्णे सं अकारि सोमः एतं
पिब हरिऽवः स्यात् उय यस्य ईशिषे प्रऽदिवि यः ते अन्नं ॥३॥
सुतः सोमः असुतात् इंद्र वस्यान् अयं श्रेयान् चिकितुषे रणां य
एतं तित्तिर्वः उप याहि यज्ञं तेन विश्वाः तविषीः आ पूणस्व ॥४॥
ह्वयामसि त्वा आ इंद्र याहि अर्वाङ् अरं ते सोमः तन्वे भवाति
शतऽक्रतो० मादयस्व सुतेषु प्र अस्मान् अव पृतनासु प्र विक्षु
॥ ५ ॥ १३ ॥

॥४२॥ प्रति असौ पिपीषते विश्वानि विदुषे भर अरंऽगमाय
जग्मये अपश्चात्ऽदघुने नरे ॥१॥ आ ई एनं प्रतिऽएतं न सोमेभिः
सोमऽपातमं अमन्वेभिः ऋजीषिणं इंद्रं सुतेभिः इंदुऽभिः ॥२॥
यदि सुतेभिः इंदुऽभिः सोमेभिः प्रतिऽभूषथ वेद विश्वस्य मेधिरः

अ० ४. अ० ७. व० १७.] ॥ ४०० ॥ [म० ६. अ० ४. सू० ४४.

धृषत्तन्तमिदेष्टते ॥ ३ ॥ अस्माअस्मा इदंधसोऽध्वर्यो प्र भरा
सुतं । कुवित्समस्य जेन्यस्य शर्धतोऽभिर्शस्तेरवस्परत ॥ ४ ॥ १४ ॥

484 ॥ ४३ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ उष्णिक् ॥

॥ ४३ ॥ यस्य त्यच्छ्वरं मदे दिवोदासाय रंधयः । अयं स सोमं
इंद्र ते सुतः पिब ॥ १ ॥ यस्य तीव्रसुतं मदं मध्यमंतं च रक्षसे । अयं
स सोमं इंद्र ते सुतः पिब ॥ २ ॥ यस्य गा अंतरश्मनो मदे हृद्वा अ-
वासृजः । अयं स सोमं इंद्र ते सुतः पिब ॥ ३ ॥ यस्य मंदानो अंधसो
माघोनं दधिषे शवः । अयं स सोमं इंद्र ते सुतः पिब ॥ ४ ॥ १५ ॥ ३ ॥

485
॥ ४४ ॥ १-२४ शंयुर्बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रः ॥ १-६ अनुष्टुप् । ७. ९ विराट् । ८ विराट्
चिष्टुष्वा । १०-२४ चिष्टुप् ॥

॥ ४४ ॥ यो रयिवो रयितमो यो ह्युन्नैर्द्युम्नवत्तमः । सोमः सुतः
स इंद्र तेऽस्ति स्वधापते मदः ॥ १ ॥ यः शग्मस्तु विशग्म ते रायो
दामा मंतीनां । सोमः सुतः स इंद्र तेऽस्ति स्वधापते मदः ॥ २ ॥
येन वृद्धो न शवसा तुरो न स्वाभिरुतिभिः । सोमः सुतः स इंद्र
तेऽस्ति स्वधापते मदः ॥ ३ ॥ त्वमुं वो अप्रहणं गृणीषे शवसस्प-
तिं । इंद्र विश्वासाहं नरं मंहिष्ठं विश्वचर्षणिं ॥ ४ ॥ यं वर्धयंती-
ज्जिरः पतिं तुरस्य राधसः । तमिन्वस्य रोदसी देवी शुष्म
सपर्यतः ॥ ५ ॥ १६ ॥ तद्ध उक्थस्य बर्हणेन्द्रायोपस्तृणीषणि ।
विपो न यस्योतयो वि यद्रोहंति सद्दितः ॥ ६ ॥ अविदुदृक्ष
मिचो नवीयान्यपानो देवेभ्यो वस्यो अचेत् । ससवान्स्ती-
लाभिर्धातरीभिरुरुषा पायुरभवत्सखिभ्यः ॥ ७ ॥ ऋतस्य
पथि वेधा अपायि श्रिये मनांसि देवासो अक्रन् । दधानो
नामं महो वचोभिर्वपुर्हृशये वेन्यो व्यावः ॥ ८ ॥ द्युमत्तमं

अ० ४. अ० ७. व० १७.] ॥ ४०० ॥ [म० ६. अ० ४. सू० ४४.

धृषत् तंऽतं इत् आ ईषते ॥ ३ ॥ अस्मैऽअस्मै इत् अंधसः अध्वर्यो
प्रभरसुतं कुवित् समस्य जेन्यस्य शर्धतः अभिऽशस्तेः अवऽस्परत्
॥ ४ ॥ १४ ॥

॥ ४३ ॥ यस्य त्यत् शंबरं मदं दिवःऽदासाय रंधयः अयं सः सोमः
इंद्र ते सुतः पिब ॥ १ ॥ यस्य तीव्रऽसुतं मदं मध्यं अंतं च रक्षसे अयं
सः सोमः इंद्र ते सुतः पिब ॥ २ ॥ यस्य गाः अंतः अश्मनः मदं दृह्याः
अवऽअसृजः अयं सः सोमः इंद्र ते सुतः पिब ॥ ३ ॥ यस्य मंदानः
अंधसः माघोनं दधिषे शवः अयं सः सोमः इंद्र ते सुतः पिब
॥ ४ ॥ १५ ॥ ३ ॥

॥ ४४ ॥ यः रयिऽवः रयिंऽतमः यः द्युमैः द्युम्वत्ऽतमः सोमः सुतः
सः इंद्र ते अस्ति स्वधाऽपते मदः ॥ १ ॥ यः शग्मः तुविऽशग्म ते रायः
दामा मतीनां सोमः सुतः सः इंद्र ते अस्ति स्वधाऽपते मदः ॥ २ ॥
येन वृद्धः न शवसा तुरः न स्वाभिः ऊतिऽभिः सोमः सुतः सः इंद्र
ते अस्ति स्वधाऽपते मदः ॥ ३ ॥ त्यं ऊं वः अप्रंऽहनं गृणीषे शवसः
पतिं इंद्रं विश्वऽसहं नरं मंहिष्ठं विश्वऽचर्षणिं ॥ ४ ॥ यं वर्धयंति इत्
गिरः पतिं तुरस्यं राधसः तं इत् नु अस्य रोदसी देवी शुष्मं सप-
र्यतः ॥ ५ ॥ १६ ॥ तत् वः उक्थस्य बर्हणा इंद्राय उपऽस्तृणीषणिं
विपः न यस्य ऊतयः वि यत् रोहंति सुऽक्षितः ॥ ६ ॥ अविदत् दक्षं
मित्रः नवीयान् पपानः देवेभ्यः वस्यः अचैत् ससऽवान् स्तौला-
भिः धीतरीभिः उरुष्या पायुः अभवत् सखिऽभ्यः ॥ ७ ॥ ऋतस्य
पृथि वेधाः अपायि श्रिये मनांसि देवासः अक्रन् दधानः
नाम महः वचःऽभिः वपुः दृश्ये वेन्यः वि आवः ॥ ८ ॥ द्युमतऽतमं

अ०४. अ०७. व०२०.] ॥ ४०१ ॥ [म०६. अ०४. सू०४४.

दक्षं धेह्यसे सेधा जनानां पूर्वीरातीः । वर्षीयो वयः कृणुहि
शचीभिर्धनस्य सातावस्माँ अविडि ॥ ९॥ इन्द्र तुभ्यमिन्मघ-
वन्नभूम वयं दात्रे हरिवो मा वि वेनः । नकिरापिर्देदृशे
मर्त्यचा किमंग रध्रचोदनं त्वाहुः ॥ १०॥ ११॥ मा जस्वने वृषभ
नो ररीथा मा ते रेवतः सख्ये रिषाम । पूर्वीष्ट इन्द्र निःषिधो
जनेषु जह्यसुष्वीन् वृहापृणतः ॥ ११॥ उद्भ्राणौव स्तनयन्नि-
यतीन्द्रो राधांस्यश्वानि गव्या । त्वमसि प्रदिवः कारुधाया
मा त्वादामान आ दभन्मघोनः ॥ १२॥ अध्वर्यो वीर प्र महे
सुतानामिन्द्राय भर स ह्यस्य राजा । यः पूर्वाभिरुत नूतना-
भिर्गीर्भिर्वीवृधे गृणतामृषीणां ॥ १३॥ अस्य मदं पुरु वर्षीसि
विद्वानिन्द्रो वृत्राण्यप्रती जघान । तमु प्र होषि मधुमंतमसौ
सोमं वीराय शिप्रिणे पिबध्ये ॥ १४॥ पाता सुतमिन्द्रो अस्तु
सोमं हंता वृत्रं वज्रेण मंदसानः । गंता यज्ञं परावतश्चिद-
च्छा वसुधीनामविता कारुधायाः ॥ १५॥ १६॥ इदं त्यत्पात्र-
मिन्द्रपानमिन्द्रस्य प्रियममृतमपायि । मत्सद्यथा सौमनसाय
देवं व्य १ सहेषो युयवद्वाहः ॥ १६॥ एना मदानो जहि शूर
शत्रूञ्जामिमजामिं मघवन्नमित्रान् । अभिषेणौ अभ्यादे-
दिशानान्पराच इन्द्र प्र मृणा जही च ॥ १७॥ आसु ष्मा णो
मघवन्निन्द्र पृस्व १ सभ्यं महि वरिवः सुगं कः । अपां तोकस्य
तनयस्य जेष इन्द्र सूरीन्कृणुहि सा नो अर्थ ॥ १८॥ आ त्वा
हरयो वृषणो युजाना वृषण्यासो वृषरश्मयोऽत्याः । अस्म-
चांचो वृषणो वज्रवाहो वृष्णे मदाय सुयुजो वहंतु ॥ १९॥ आ
ते वृषन्वृषणो द्रोणमस्युर्धृतप्रुषो नोर्मयो मदतः । इन्द्र प्र तुभ्यं
वृषभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमं ॥ २०॥ १९॥ वृषासि

दक्षं धेहि अस्मे सेध जनानां पूर्वीः अरातीः वर्षीयः वयः कृणुहि
 शचीभिः धनस्य सातौ अस्मान् अविद्धि ॥ ९० ॥ इन्द्रं तुभ्यं इत्तमघ-
 ऽवन् अभूम वयं दात्रे हरिऽवः मा वि वेनः न किः आपिः दृष्टे
 मर्त्येऽत्रा किं अंग रधऽचोदनं त्वा आहुः ॥ ९० ॥ ९१ ॥ मा जस्वने
 वृषभनः रीथाः मा ते रेवतः सख्ये रिषाम पूर्वीः ते इन्द्र निःऽसिधः
 जनेषु जहि असुस्वीन् प्रवृह अपृणतः ॥ ९१ ॥ उत अभ्राणिऽइव
 स्तनयन् इयति इन्द्रः राधांसि अश्वानि गव्या त्वं असि प्रऽदिवः
 कारुऽधायाः मा त्वा अदामानः आ दभन् मघोनः ॥ ९२ ॥ अध्वर्यो-
 वीर प्र महे सुतानां इन्द्राय भरसः हि अस्य राजा यः पूर्वाभिः उत
 नूतनाभिः गीःऽभिः ववृधे गृणतां ऋषीणां ॥ ९३ ॥ अस्य मदे पुरु-
 वर्षीसि विद्वान् इन्द्रः वृत्राणि अप्रति जघान तं ऊं प्र होषि मधु-
 ऽमंतं अस्मै सोमं वीराय शिप्रिणे पिबध्ये ॥ ९४ ॥ पाता सुतं इन्द्रः
 अस्तु सोमं हन्ता वृत्रं वज्रेण मन्दसानः गन्ता यज्ञं पराऽवतः चित्
 अच्छ वसुः धीनां अविता कारुऽधायाः ॥ ९५ ॥ ९६ ॥ इदं त्यत् पात्रं
 इन्द्रऽपानं इन्द्रस्य प्रियं अमृतं अपायि मत्सत् यथा सौमनसाय
 देवं वि अस्मत् द्वेषः युयवत् वि अंहः ॥ ९६ ॥ एना मन्दानः जहि शूर-
 शत्रून् जामिं अजामिं मघऽवन् अमित्रान् अभिऽसेनान् अभि-
 आऽदेदिशानान् पराचः इन्द्र प्र मृण जहि च ॥ ९७ ॥ आसु स्म नः
 मघऽवन् इन्द्र पृतऽसु अस्मभ्यं महि वरिवः सुऽगं कः० अपां तो-
 कस्य तनयस्य जेषे इन्द्र सूरीन् कृणुहि स्म नः अर्ध ॥ ९८ ॥ आ त्वा
 हरयः वृषणः युजानाः वृषऽरथासः वृषऽरश्मयः अत्याः अस्म-
 चांचः वृषणः वज्रऽवाहः वृष्णे मदाय सुऽयुजः वहंतु ॥ ९९ ॥ आ ते
 वृषन् वृषणः द्रोणं अस्थुः घृतऽपुषः न ऊर्मयः मदैतः इन्द्र प्र तुभ्यं
 वृषऽभिः सुतानां वृष्णे भरन्ति वृषभाय सोमं ॥ १०० ॥ १०१ ॥ वृषा असि

अ०४.अ०७.व०२३.] ॥४०२॥ [म०६.अ०४.सू०४५.

दिवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिंधूनां वृषभः स्तियांनां । वृष्णे
त इंदुर्वृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय ॥२१॥ अयं
देवः सहसा जायमान इंद्रेण युजा परिमस्तभायत् । अयं
स्वस्य पितुरायुधानींदुरमुष्णादशिवस्य मायाः ॥२२॥ अयम-
कृणोदुषसः सुपत्नीरयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरंतः । अयं त्रिधातुं
दिवि रोचनेषु त्रितेषु विंददमृतं निगूळं ॥२३॥ अयं द्यावापृ-
थिवी विष्कभायदयं रथमयुनक्सप्ररश्मिं । अयं गोषु शच्या
पक्कमंतः सोमो दाधार दशयंचमुत्सं ॥ २४ ॥ २० ॥

486
॥४५॥ १-३३ शंयुर्बाहस्पत्यः ॥ १-३० इंद्रः । ३१-३३ वृषस्तथा ॥ १-२८. ३०-३२
गायत्री । २९ अतिनिचृत् । ३३ अनुष्टुप् ॥

॥४५॥ य आनयत्परावतः सुनीती त्रुर्वशं यदु । इंद्रः स नो युवा
सखा ॥१॥ अविप्रे चिद्वयो दधदनाश्रुना चिदर्वता । इंद्रो जेता
हितं धनं ॥२॥ महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । नास्य
क्षीयंत ऊतयः ॥३॥ सखायो ब्रह्मवाहसेऽर्चत प्र च गायत । स हि
नः प्रमंतिर्मही ॥४॥ त्वमेकस्य वृत्रहन्नविता द्वयोरसि । उतेदृशे
यथा वयं ॥५॥ २१॥ नयसीद्वति द्विषः कृणोषु कथशंसिनः । नृभिः
सुवीर उच्यसे ॥६॥ ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीभिः सखायमृग्मियं ।
गां न दोहसे हुवे ॥७॥ यस्य विश्वानि हस्तयोरुचुर्वसूनि नि
द्विता । वीरस्य पृतनाषहः ॥८॥ वि दृहानि चिददिवो जनानां
शचीपते । वृह माया अनानत ॥९॥ तमु त्वा सत्य सोमपा इंद्र वा-
जानां पते । अहमहि अवस्यवः ॥१०॥ २२॥ तमु त्वा यः पुरासिथ
यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स श्रुधी हवै ॥११॥ धीभिरवेद्विरवतो
वाजौ इंद्र अवाय्यान् । त्वया जेष्य हितं धनं ॥१२॥ अभूह वीर
गिर्वणो महां इंद्र धने हिते । भरे वितंतसाय्यः ॥१३॥ या त ऊति-

अ०४. अ०७. व०२३.] ॥ ४०२ ॥ [म०६. अ०४. सू०४५.

दिवः वृषभः पृथिव्याः वृषा सिंधूनां वृषभः स्तियानां वृष्णे ते इंदुः
वृषभ पीपाय स्वादुः रसः मधुऽपेयः वराय ॥२१॥ अयं देवः सहसा
जायमानः इंद्रेण युजा परिं अस्तभायत् अयं स्वस्य पितुः आयु-
धानि इंदुः अमुष्णात् अशिवस्य मायाः ॥२२॥ अयं अकृणोत्
उषसः सुऽपत्नीः अयं सूर्ये अदधात् ज्योतिः अंतः अयं त्रिऽधातुं
दिवि रोचनेषु त्रितेषु विंदत् अमृतं निऽगूळं ॥२३॥ अयं द्यावा-
पृथिवी वि स्तुभायत् अयं रथं अयुनक् सप्तऽरश्मिं अयं गोषु
शच्या पक्कं अंतः सोमः दाधार दशऽयं च उत्सं ॥ २४ ॥ २० ॥

॥४५॥ यः आ अर्नयत् पराऽवतः सुऽनीती तुर्वशं यदुं इंद्रः सः
नः युवांसखा ॥१॥ अविप्रे चित् वयः दधत् अनाशुना चित् अर्व-
ता इंद्रः जेता हितं धनं ॥२॥ महीः अस्य प्रऽनीतयः पूर्वीः उत
प्रऽशस्तयः न अस्य क्षीयंते ऊतयः ॥३॥ सखायः ब्रह्मऽवाहसे अ-
र्चेत् प्र च गायत् सः हि नः प्रऽमतिः मही ॥४॥ त्वं एकस्य वृत्रऽहन्
अविता द्वयोः असि उत ईदृशे यथा वयं ॥५॥ २१॥ नयसि इत् ऊं
अति द्विषः कृणोषि उक्थऽशंसिनः नृऽभिः सुऽवीरः उच्यसे ॥६॥
ब्रह्माणं ब्रह्मऽवाहसंगीऽभिः सखायं ऋग्मियं गां न दोहसे हुवे
॥७॥ यस्य विश्वानि हस्तयोः ऊचुः वसूनि नि द्विता वीरस्य पृत-
नाऽसहः ॥८॥ विद्वहानि चित् अद्रिऽवः जनानां शचीऽपते बृह
मायाः अनानत ॥९॥ तं ऊं त्वा सत्य सोमऽपाः इंद्र वाजानां पते
अहू महि अ्वस्यवः ॥१०॥ २२॥ तं ऊं त्वा यः पुरा आसिथ यः वा
नूनं हिते धने हव्यः सः शुधि हवै ॥११॥ धीभिः अर्वत्ऽभिः अर्वतः
वाजान् इद्र अवाय्यान् त्वया जेष्य हितं धनं ॥१२॥ अभूः ऊं वीर
गिर्वणः महान् इद्र धने हिते भेरै वितंत साय्यः ॥१३॥ या ते ऊतिः

अ० ४. अ० ७. व० २३.] ॥ ४०२ ॥ [म० ६. अ० ४. सू० ४५.

दिवो वृषभः पृथिव्या वृषा सिंधूनां वृषभः स्तियांनां । वृष्णे
त इंदुर्वृषभ पीपाय स्वादू रसो मधुपेयो वराय ॥ २१ ॥ अयं
देवः सहसा जायमान इंद्रेण युजा पणिमस्तभायत् । अयं
स्वस्य पितुरायुधानीदुरमुष्णादशिवस्य मायाः ॥ २२ ॥ अयम-
कृणोदुषसः सुपत्नीरयं सूर्ये अदधाज्ज्योतिरंतः । अयं त्रिधातुं
दिवि रोचनेषु त्रितेषु विंददमृतं निगूळं ॥ २३ ॥ अयं द्यावापृ-
थिवी विष्कभायद्यं रथमयुनक्सप्ररश्मिं । अयं गोषु शच्या
पक्वमंतः सोमो दाधार दशयंचमुत्सं ॥ २४ ॥ २० ॥

४४६
॥ ४५ ॥ १-३३ शंयुर्बाह्वस्यः ॥ १-३० इंद्रः । ३१-३३ बृबुस्तच्छा ॥ १-२८. ३०-३२
गायत्री । २९ अतिनिचृत् । ३३ अनुष्टुप् ॥

॥ ४५ ॥ य आनयत्परावतः सुनीती तुर्वशं यदु । इंद्रः स नो युवा
सखा ॥ १ ॥ अविप्रे चिद्वयो दधदनाश्रुना चिदर्वता । इंद्रो जेता
हितं धनं ॥ २ ॥ महीरस्य प्रणीतयः पूर्वीरुत प्रशस्तयः । नास्य
क्षीयंत ऊतयः ॥ ३ ॥ सखायो ब्रह्मवाहसेऽर्चत प्र च गायत । सहि
नः प्रमंतिर्मही ॥ ४ ॥ त्वमेकस्य वृत्रहन्नविता द्वयोरसि । उतेदृशे
यथा वयं ॥ ५ ॥ २१ ॥ नयसीद्वति द्विषः कृणोषुं कथशंसिनः । नृभिः
सुवीर उच्यसे ॥ ६ ॥ ब्रह्माणं ब्रह्मवाहसं गीभिः सखायमृग्मियं ।
गां न दोहसे हुवे ॥ ७ ॥ यस्य विश्वानि हस्तयोरुचुर्वसूनि नि
द्विता । वीरस्य पृतनाषहः ॥ ८ ॥ वि दृहानि चिदद्रिवो जनानां
शचीपते । वृह माया अनानत ॥ ९ ॥ तमुत्वा सत्य सोमपा इंद्र वा-
जानां पते । अहूमहि अवस्यवः ॥ १० ॥ २२ ॥ तमुत्वा यः पुरासिथ
यो वा नूनं हिते धने । हव्यः स श्रुधी हवै ॥ ११ ॥ धीभिरर्वद्विरर्वतो
वाजां इंद्र अवाय्यान् । त्वया जेष्य हितं धनं ॥ १२ ॥ अभूरु वीर
गिर्वणो मुहो इंद्र धने हिते । भेर वितंतसाय्यः ॥ १३ ॥ या त ऊति-

दिवः वृषभः पृथिव्याः वृषा सिंधूनां वृषभः स्त्रियाणां वृषो ते इंदुः
 वृषभ पीपाय स्वादुः रसः मधुऽपेयः वराय ॥२१॥ अयं देवः सहसा
 जायमानः इंद्रेण युजा पणिं अस्तभायत् अयं स्वस्य पितुः आयु-
 धानि इंदुः अमुष्णात् अशिवस्य मायाः ॥२२॥ अयं अकृणोत्
 उषसः सुऽपत्नीः अयं सूर्ये अद्धात् ज्योतिः अंतः अयं त्रिऽधातुं
 दिवि रोचनेषु त्रितेषु विंदत् अमृतं निऽगूळं ॥२३॥ अयं द्यावा-
 पृथिवी वि स्तभायत् अयं रथं अयुनक् सप्तऽरश्मिं अयं गोषु
 शच्या पक्कं अंतः सोमः दाधार दशऽयं च उत्सं ॥२४॥ २० ॥

॥४५॥ यः आ अनयत् पराऽवतः सुऽनीती तुर्वशं यदुं इंद्रः सः
 नः युवा सखा ॥१॥ अविप्रे चित् वयः दधत् अनाशुना चित् अर्व-
 ता इंद्रः जेता हितं धनं ॥२॥ महीः अस्य प्रऽनीतयः पूर्वीः उत
 प्रऽशस्तयः न अस्य क्षीयन्ते उत्तयः ॥३॥ सखायः ब्रह्मऽवाहसे अ-
 र्वत प्र च गायत् सः हि नः प्रऽमतिः मही ॥४॥ त्वं एकस्य वृत्रऽहन्
 अविता द्वयोः असि उत ईदृशे यथा वयं ॥५॥ २१॥ नयसि इत्तं जुं
 अति द्विषः कृणोषि उक्थऽशंसिनः नृऽभिः सुऽवीरः उच्यसे ॥६॥
 ब्रह्माणं ब्रह्मऽवाहसं गीऽभिः सखायं ऋग्मियं गां न दोहसे हुवे
 ॥७॥ यस्य विश्वानि हस्तयोः ऊचुः वसूनि नि द्विता वीरस्य पृत-
 नाऽसहः ॥८॥ विद्वहानि चित् अद्रिऽवः जनानां शचीऽपते बृह
 मायाः अनानत ॥९॥ तं जुं त्वा सत्य सोमऽपाः इंद्र वाजानां पते
 अहं महि अवस्यवः ॥१०॥ २२॥ तं जुं त्वा यः पुरा आसिथ यः वा
 नूनं हिते धने हव्यः सः श्रुधि हव ॥११॥ धीभिः अर्वतऽभिः अर्वतः
 वाजान् इंद्र अवाय्यान् त्वया जेष्य हितं धनं ॥१२॥ अभूः जुं वीर
 गिर्वणः महान् इंद्र धने हिते भरे वितंत साय्यः ॥१३॥ या ते ऊतिः

रमिचहन्मक्षूजवस्तुमासन्ति । तया नो हिनुही रथं ॥ १४ ॥
 स रथेन रथीतमोऽस्माकेनाभियुग्वना । जेषि जिष्णो हितं
 धनं ॥ १५ ॥ २३ ॥ य एक इत्तमुं धुहि कृष्टीनां विचर्षणिः । प-
 तिर्जज्ञे वृषक्रतुः ॥ १६ ॥ यो गृणतामिदासिथापिरुती शिवः
 सखा । स त्वं न इन्द्र मृळय ॥ १७ ॥ धिष्व वज्रं गभस्त्यो
 रक्षोहत्याय वज्रिवः । सासहीष्ठा अभि स्पृधः ॥ १८ ॥ प्रत्नं रयी-
 णां युजं सखायं कीरिचोदनं । ब्रह्मवाहस्तमं हुवे ॥ १९ ॥ स
 हि विश्वानि पार्थिवाँ एको वसूनि पत्यते । गिर्वणस्तमो
 अधिगुः ॥ २० ॥ २४ ॥ स नो नियुद्धिरा पृण कामं वाजैभिर-
 श्विभिः । गोमंद्भिर्गोपते धृषत् ॥ २१ ॥ तद्धो गाय सुते सचा
 पुरुहूताय सत्त्वे । शं यद्भवे न शाकिने ॥ २२ ॥ न घा वसुर्नि
 यमते दानं वाजस्य गोमंतः । यत्सीमुप श्रवद्भिरः ॥ २३ ॥ कु-
 वित्संस्य प्र हि व्रजं गोमंतं दस्युहा गमंत । शचीभिरप नो
 वरत् ॥ २४ ॥ इमा उ त्वा शतक्रतोऽभि प्र णोनुवुर्गिरः । इन्द्र
 वत्सं न मातरः ॥ २५ ॥ २५ ॥ दूणाशं सख्यं तव गौरसि वीर
 गव्यते । अश्वो अश्वायते भव ॥ २६ ॥ स मंदस्वा संधसो राधसे
 तन्वा महे । न स्तोतारं निदे करः ॥ २७ ॥ इमा उ त्वा सुतेसुते
 नक्षंते गिर्वणो गिरः । वत्सं गावो न धेनवः ॥ २८ ॥ पुरुतमं
 पुरुणां स्तोतृणां विवाचि । वाजैभिर्वाजयतां ॥ २९ ॥ अस्मा-
 क्मिन्द्र भूतु ते स्तोमो वाहिष्ठो अंतमः । अस्मान्नाये महे हिनु
 ॥ ३० ॥ अधि बृबुः पणीनां वर्षिष्ठे मूर्धन्नस्थात् । उरुः कक्षो न
 गांग्यः ॥ ३१ ॥ यस्य वायोरिव द्रवद्भद्रा रातिः सहस्रिणी । स-
 द्यो दानाय मंहते ॥ ३२ ॥ तत्सु नो विश्वे अर्य आ सदा गृणन्ति
 कारवः । बृबुं सहस्रदातमं सूरिं सहस्रसातमं ॥ ३३ ॥ २६ ॥

अ० ४. अ० ७. व० २६.] ॥ ४०३ ॥ [म० ६. अ० ४. सू० ४५.

अमित्रऽहन् मक्षुजवऽतमा असन्ति तया नः हिनुहिरथ ॥ १४ ॥
 सः रथेन रथिऽतमः अस्माकेन अभिऽयुग्वना जेषि जिष्णो हितं
 धनं ॥ १५ ॥ २३ ॥ यः एकः इत्तं जुं स्तुहि कृष्टीनां विऽचर्षणिः पतिः
 जज्ञे वृषऽक्रतुः ॥ १६ ॥ यः गृणतां इत् आसिथ आपिः ऊती शिवः
 सखां सः त्वं नः इन्द्र मृळय ॥ १७ ॥ धिष्व वज्रं गभस्त्योः रक्षऽहत्याय
 वज्रिऽवः ससहीष्ठाः अभिस्पृधः ॥ १८ ॥ प्रत्नं रयीणां युजं सखायं
 कीरिऽचोदनं ब्रह्मवाहऽतमं हुवे ॥ १९ ॥ सः हि विश्वानि पार्थिवा
 एकः वसूनि पत्यन्ते गिर्वेणऽतमः अधिऽगुः ॥ २० ॥ २४ ॥ सः नः नि-
 युतऽभिः आपृण कामं वाजेभिः अश्विऽभिः गोमन्तऽभिः गोऽपते
 धृषत् ॥ २१ ॥ तत् वः गाय सुते सचा पुरुऽहूताय सत्त्वं नेशं यत् गवे
 न शाकिने ॥ २२ ॥ न घ वसुः नि यमते दानं वाजस्य गोऽमन्तः यत्
 सी उपश्रवत् गिरः ॥ २३ ॥ कुवितऽसस्य प्र हि व्रजं गोऽमन्तं दस्यु-
 ऽहा गमन्त शचीभिः अप नः वरत् ॥ २४ ॥ इमाः जुं त्वा शतऽक्रतो
 अभि प्र नो नुवुः गिरः इन्द्र वत्सं न मातरः ॥ २५ ॥ २५ ॥ दुऽनशं
 सख्यं तव गौः असि वीर गव्यते अश्वः अश्वऽयते भव ॥ २६ ॥
 सः मन्दस्व हि अंधसः राधसे तन्वा महे न स्तोतारं निदे करः
 ॥ २७ ॥ इमाः जुं त्वा सुतेऽसुते नक्षन्ते गिर्वेणः गिरः वत्सं गावः न
 धेनवः ॥ २८ ॥ पुरुऽतमं पुरुणां स्तोतृणां विऽवाचि वाजेभिः
 वाजऽयतां ॥ २९ ॥ अस्माकं इन्द्र भूतु ते स्तोमः वाहिष्ठः अन्तमः
 अस्मान राये महे हिनु ॥ ३० ॥ अधि वृबुः पणीनां वर्षिष्ठे मूर्धन
 अस्थात् उरुः कक्षः न गांग्यः ॥ ३१ ॥ यस्य वायोऽइव द्रवत्
 भद्रा रातिः सहस्रिणी सद्यः दानाय मंहते ॥ ३२ ॥ तत् सु नः विश्वे
 अर्यः आ सदा गृणति कारवः वृबुं सहस्रऽदातमं सूरिं सहस्र-
 ऽसातमं ॥ ३३ ॥ २६ ॥

॥४६॥ त्वामिद्धि हवांमहे साता वाजस्य कारवः । त्वां वृत्रेष्विन्द्र
सत्पतिं नरस्त्वां काष्ठास्वर्वतः ॥१॥ स त्वं नश्चित्र वज्रहस्त धृष्णा-
या महः स्तवानो अद्रिवः । गामश्च रथ्यमिन्द्र सं किर सत्रा वाजं
न जिग्युषे ॥२॥ यः सत्राहा विचर्षणि रितुं तं हूमहे वयं । सह-
स्रमुष्क तुविनृम्ण सत्पते भवा समत्सु नो वृधे ॥३॥ बाधसे
जनान्वृषभेव मन्युना घृषौ मीळ् चृचीषम । अस्माकं बोध्य-
विता महाधने तनूष्वप्सु सूर्ये ॥४॥ इंद्र ज्येष्ठं न आ भरँ ओजिष्ठं
पपु रि श्रवः । येनेमे चित्र वज्रहस्त रोदसी ओभे सुशिप्र प्राः
॥५॥ २७ ॥ त्वामुयमवसे चर्षणीसहं राजन्देवेषु हूमहे । विश्वा सु
नो विधुरा पिबुना वसोऽमित्रान्सुषहान्कृधि ॥६॥ यदिन्द्र ना-
हुषीष्वाँ ओजो नृम्णं च कृष्टिषु । यद्वा पंच क्षितीनां द्युममा भर
सत्रा विश्वानि पौंस्या ॥७॥ यद्वा तृक्षौ मघवन्दुह्यावा जने यत्पूरो
कच्च वृषायं । अस्मभ्यं तद्रिरीहि सं नृषाह्येऽमित्रान्पृत्सु तुर्वणे
॥८॥ इंद्र त्रिधातुं शरणं त्रिवरुथं स्वस्तिमत । छुर्दियेच्छ मघव-
ञ्च मय्यं च यावयां दिद्युमेभ्यः ॥९॥ ये गव्यता मनसा शत्रुमा-
दभुरभिप्रघ्नंति धृष्णाया । अध स्मा नो मघवन्निन्द्र गिर्वणस्तनूपा
अंतमो भव ॥१०॥ २८ ॥ अध स्मा नो वृधे भवेन्द्र नायमवा युधि ।
यदंतरिक्षे पतयंति पर्णिनो दिद्यवस्तिग्ममूर्धानः ॥११॥ यत्र शू-
रास्तन्वो वितन्वते प्रिया शर्म पितृणां । अध स्मा यच्छ तन्वे उ-
तने च छुर्दिरचित्तं यावय द्वेषः ॥१२॥ यदिन्द्र सर्गे अर्वतश्चोद-
यासे महाधने । असमने अध्वनि वृजिने पथि श्येनाँ इव श्रवस्य-
तः ॥१३॥ सिधूरिव प्रवण आश्रुया यतो यदि क्लोशमनु प्वणि ।
आ ये वयो न वर्वृत्यामिषि गृभीता बाहोर्गवि ॥१४॥ २९ ॥

॥४६॥ त्वां इत् हि हवांमहे साता वाजस्य कारवः त्वां वृत्रेषु इंद्र
सत्पतिं नरः त्वां काष्ठासु अर्वतः ॥१॥ सः त्वं नः चित्र वज्रहस्त
धृष्णुया महः स्तवानः अद्रिः वः गां अश्वं रथ्यं इंद्र संकिर सत्रा
वाजं न जिग्युषे ॥२॥ यः सत्राहा विचर्षणिः इंद्रं तं हूमहे वयं
सहस्रमुष्क तुविः नृम्ण सत्पते भव समत्सु नः वृधे ॥३॥
बाधसे जनान् वृषभाऽइव मन्युना घृषौ मीळे ऋचीषम अ-
स्माकं बोधि अविता महाऽधने तनूषु अप्सु सूर्ये ॥४॥ इंद्र ज्येष्ठं
नः आभर ओजिष्ठं पपुरि श्रवः येन इमे चित्र वज्रहस्त रोदसी
आ उभे सुऽशिप्र प्राः ॥५॥ २७॥ त्वां उयं अवसे चर्षणिऽसहं राजन्
देवेषु हूमहे विश्वा सुनः विथुरा पिबुना वसो अमित्रान सुऽस-
हान् कृधि ॥६॥ यत् इंद्र नाहुषीषु आ ओजः नृम्णं च कृष्टिषु यत्
वा पंच क्षितीनां द्युम्न आभर सत्रा विश्वानि पौंस्या ॥७॥ यत् वा
तृक्षौ मघऽवन दुह्यौ आ जने यत् पूरौ कत् च वृष्ण्यं अस्मभ्यं तत्
रिरीहि सं नृऽसह्ये अमित्रान पृत्सु तुर्वणे ॥८॥ इंद्र त्रिऽधातु
शरणं त्रिऽवरुथं स्वस्तिऽमत छर्दिः यच्छ मघवन्तऽभ्यः च मह्यं च
यवयं दिद्युं एभ्यः ॥९॥ ये गव्यता मनसा शत्रुं आऽदभुः अभिऽप्र-
घ्मंति धृष्णुया अध स्म नः मघऽवन इंद्र गिर्वणः तनूऽपाः अंतमः
भव ॥१०॥ २८॥ अध स्म नः वृधे भव इंद्रं नायं अव युधियत् अंतरिक्षे
पतयंति पर्णिनः दिद्यवः तिग्मऽमूर्धानः ॥११॥ यत्र शूरासः तन्वः
विऽतन्वते प्रिया शर्म पितृणां अध स्म यच्छ तन्वे तने च छर्दिः अ-
चित्तं यवयं द्वेषः ॥१२॥ यत् इंद्र सर्गे अर्वतः चोदयासे महाऽधने
असमने अध्वनि वृजिने पथि श्येनान्ऽइव श्रवस्यतः ॥१३॥ सिं-
धून्ऽइव प्रवणे आश्रुऽया यतः यदि क्लोशं अनु स्वनि आ ये वयः
न वर्वृतति आमिषि गृभीताः बाह्वोः गवि ॥ १४ ॥ २९ ॥

अ० ४. अ० ७. व० ३२.]   ॥ ४०५ ॥   [म० ६. अ० ४. सू० ४७.

488

॥ ४७ ॥ १-३१ गर्गः ॥ १-५ सोमः । ६-१९. २०२. २१. ३१२ इन्द्रः । २०१ लिं-
गोक्तदेवताः । २२-२५ प्रस्तोकस्य सार्जयस्य दानस्तुतिः । २६-२८ रथः ।
२९-३११ दुन्दुभिः ॥ १-१८. २०-२२. २६. २८-३१ त्रिष्टुप् । १९ बृहती । २३
अनुष्टुप् । २४ गायत्री । २५ द्विपदा । २७ जगती ॥

॥ ४७ ॥ स्वादुष्किलायं मधुमाँ उतायं तीव्रः किलायं रसवाँ
उतायं । उतो न्व॑स्य प॑पिवांस॑मिन्द्रं न कश्चन॑ सहत आह॑वेषु ॥ १ ॥
अयं स्वादुरिह॑ मदिष्ठ॑ आस॑ यस्येन्द्रो॑ वृत्र॒हत्ये॑ म॒माद॑ । पुरु॒णि
यश्च्यौ॒त्ना शं॑बरस्य॒ वि न॑व॒तिं न॑व॒ च दे॒ह्यो॒ऽह॑न् ॥ २ ॥ अयं मे
पी॒त उ॒दिय॑ति॒ वाच॑म॒यं म॑नी॒षामु॑श॒तीम॑जीगः । अयं ष॒ठ्ठु-
वी॒रि॑मिमीत॒ धीरो॑ न या॒भ्यो॒ भुव॑नं क॒च्चन॑रे ॥ ३ ॥ अयं स यो
व॒रि॑माणं पृथि॒व्या व॒र्षाण॑ दि॒वो अ॒कृ॒णो॒दयं॑ सः । अयं पी॒यूषं
ति॒सृषु॑ प्र॒वत्सु॑ सोमो॒ दा॒धारो॒र्व॑त॒रि॒क्षं ॥ ४ ॥ अयं वि॒दच्चि॒त्र॒दृशी॑-
क॒म॒णैः शु॒क्रसं॑घनामुषसा॒मनी॑के । अयं म॒हान्म॑ह॒ता स्क॑भ॒नेनो॑-
द्याम॑स्त॒भ्रावृ॑ष॒भो म॒रुत्वा॑न् ॥ ५ ॥ ३० ॥ धृ॒ष॒त्पि॒ब क॒लशे॑ सोम॑मिन्द्र
वृ॒त्रहा॑ शूर॒सम॑रे वसू॒नां । मा॒ध्यंदि॑ने॒ सर्व॑न् आ वृष॒स्व र॑यि॒स्थानो॑
र॒यि॒म॒स्मासु॑ धेहि ॥ ६ ॥ इन्द्र॒ प्र णः॑ पु॒रए॒तेव॑ पश्य॒ प्र नो॑ नय प्र॒तरं
व॒स्यो॒ अ॒च्छ । भ॒वा सु॑पा॒रो अ॒तिपा॑र॒यो नो॒ भ॒वा सु॑नी॒तिरु॑त
वा॒मनी॑तिः ॥ ७ ॥ उ॒रु॒नो लो॒कम॑नु॒नेषि॑ वि॒द्वान॑स्व॒र्वज्ज्यो॑ति॒रभ॑यं
स्व॒स्ति । ऋ॒ष्वा त इन्द्र॑ स्थ॒वि॒रस्य॑ बा॒हू उप॑ स्थे॒याम॑ श॒रणा॑ बृ॒हन्ता॑
॥ ८ ॥ व॒रि॒ष्ठे न इन्द्र॑ व॒धुरे॑ धा॒ वहि॑ष्ठ॒योः श॑ता॒व॒न्नश्च॑यो॒रा । इ॒ष॒मा व॑-
क्षी॒षां व॑र्षि॒ष्ठां मा॑न॒स्तारी॑न्म॒घव॑न्नायो॒ अ॒र्यः ॥ ९ ॥ इन्द्र॑ मृ॒ळ म॒ह्यं
जी॒वातु॑मिच्छ॒ चो॒दय॑ धि॒यम॑य॒सो न॑ धारा॑ । य॒त्किंचा॒हं त्वा॒युरि॑दं
व॒दा॒मि॒तज्जु॑ष॒स्व कृ॒धिमा॑ दे॒वव॑तं ॥ १० ॥ ३१ ॥ चा॒ता॒र॒मिन्द्रं॑ म॒वि॒ता-
र॒मिन्द्रं॑ ह॒वेह॑वे सु॒हव॑न् शूर॒मिन्द्रं॑ । ह॒या॒मि श॒क्रं पु॑रु॒हूत॑मिन्द्रं स्व॒स्ति
नो॑ म॒घवा॑ धा॒त्विन्द्रः॑ ॥ ११ ॥ इन्द्रः॑ सु॒त्रामा॑ स्व॒वाँ अ॒वो॒भिः सु॑मृ॒ळी-

॥४७॥ स्वादुः किलं अयं मधुऽमान् उत अयं तीव्रः किलं
 अयं रसऽवान् उत अयं उतो नु अस्य पपिऽवांसं इंद्रं न कः
 चन सहते आऽहवेषु ॥१॥ अयं स्वादुः इह मदिष्टः आस यस्य
 इंद्रः वृत्रऽहत्ये ममादं पुरुणि यः च्यौत्ना शंबरस्य वि नवतिं
 नव च देहाः हन् ॥२॥ अयं मे पीतः उत इयति वाचं अयं
 मनीषां उशन्ती अजीगः अयं षट् उर्वीः अमिमीत धीरः न
 याभ्यः भुवनं कत् चन आरे ॥३॥ अयं सः यः वरिमाणं पृथि-
 व्याः वर्षमाणं दिवः अकृणोत् अयं सः अयं पीयूषं तिसृषु
 प्रवत्सु सोमः दाधार उरु अंतरिक्षं ॥४॥ अयं विदत् चित्र-
 ऽदृशीकं अर्णः शुक्रऽसंज्ञनां उषसां अनीके अयं महान् महता
 स्कंभनेन उत द्यां अस्तम्भात् वृषभः मरुत्वान् ॥५॥३०॥ धृषत्
 पिब कलशे सोमं इंद्र वृत्रऽहा शूर संऽअरे वसूनां माध्यंदिने
 सवने आ वृषस्व रयिऽस्थानः रयिं अस्मासु धेहि ॥६॥ इंद्रं प्र
 नः पुरेताऽइव पश्य प्र नः नय प्रऽतरं वस्यः अच्छं भवं सु-
 ऽपारः अतिऽपारयः नः भवं सुऽनीतिः उत वामऽनीतिः ॥७॥
 उरु नः लोकं अनु नेषि विद्वान् स्वऽवत् ज्योतिः अभयं
 स्वस्ति ऋष्वा ते इंद्र स्थविरस्य बाहू उप स्थेयाम शरणा वृ-
 हन्ता ॥८॥ वरिष्ठे नः इंद्र वंधुरे धाः वहिष्ठयोः शतऽवन अश्व-
 योः आ इषं आ वक्षि इषां वर्षिष्ठां मा नः तारीत् मघऽवन
 रायः अर्यः ॥९॥ इंद्रं मृळं मह्यं जीवातुं इच्छ चोदय धियं अ-
 यंसः न धारां यत् किं च अहं त्वाऽयुः इदं वदामि तत् जुषस्व
 कृधि मा देवऽवन्तं ॥१०॥३१॥ चातारं इंद्रं अवितारं इंद्रं हवेऽहवे
 सुऽहवं शूरं इंद्रं ह्वयामि शक्रं पुरुऽहूतं इंद्रं स्वस्ति नः मघऽवा
 धातु इंद्रः ॥११॥ इंद्रः सुऽचामा स्वऽवान् अवऽभिः सुऽमृळी-

अ० ४. अ० ७. व० ३४.] ॥ ४०६ ॥ [म० ६. अ० ४. सू० ४७.

को भवतु विश्ववेदाः । बाधतां द्वेषो अभयं कृणोतु सुवीर्यस्य
पतयः स्याम ॥ १२ ॥ तस्य वर्यं सुमतौ यज्ञियस्यापि भद्रे सौम-
नसे स्याम । स सुचामा स्ववाँ इन्द्रो असे आराच्छिद्वेषः सनुत-
र्युयोतु ॥ १३ ॥ अव त्वे इन्द्र प्रवतो नोर्मिर्गिरो ब्रह्माणि नियुतो
धवंते । उरु न राधः सर्वना पुरुषयपो गा वज्रिन्युवसे समि-
दून ॥ १४ ॥ क ई स्तवत्कः पूणात्को यजाते यदुग्रमिन्मघवा
विश्वहावेत् । पादाविव प्रहरन्नन्यमन्यं कृणोति पूर्वमपरं
शचीभिः ॥ १५ ॥ ३२ ॥ शृण्वे वीर उग्रमुग्रं दमायन्नन्यमन्य-
मतिनेनीयमानः । एधमानद्विभृभयस्य राजा चोष्कूयते
विश्व इन्द्रो मनुष्यान् ॥ १६ ॥ परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति वि-
तर्तुराणो अपरेभिरेति । अनानुभूतीरवधून्वानः पूर्वो रिन्द्रः
शरदस्तर्तरीति ॥ १७ ॥ रूपं रूपं प्रतिरूपो बभूव तदस्य रूपं
प्रतिचक्षणाय । इन्द्रो मायाभिः पुरुरूपं ईयते युक्ता ह्यस्य ह-
रयः शता दश ॥ १८ ॥ युजानो हरिता रथे भूरि त्वष्टेह राजति ।
को विश्वाहा द्विषतः पक्ष आसत उतासीनेषु सूरिषु ॥ १९ ॥
अगव्यूति क्षेत्रमागन्म देवा उर्वी सती भूमिरंहूरणाभूत् ।
बृहस्पते प्र चिकित्सा गविष्टावित्था सते जरित्र इन्द्र पंथा
॥ २० ॥ ३३ ॥ दिवेदिवे सदृशीरन्यमर्धं कृष्णा असेधदप सन्नो
जाः । अहन्दासा वृषभो वस्त्रयन्तोदव्रजे वर्चिनं शंबरं च ॥ २१ ॥
प्रस्तोक इन्नु राधसस्त इन्द्र दश कोशयीर्दश वाजिनोऽदात् ।
दिवोदासादतिथिग्वस्य राधः शंबरं वसु प्रत्ययभीष्म ॥ २२ ॥
दशाश्वान्दश कोशान्दश वस्त्राधिभोजना । दशो हिरण्य-
पिंडान्दिवोदासादसानिषं ॥ २३ ॥ दश रथान्प्रष्टिमतः शतं
गा अथर्वभ्यः । अश्वयः पायवेऽदात् ॥ २४ ॥ महि राधो

अ०४.अ०७.व०३४.] ॥ ४०६ ॥ [म०६.अ०४.सू०४७.

कः भवतु विश्वऽवेदाः बाधतां द्वेषः अभयं कृणोतु सुऽवीर्यस्य प-
तयः स्याम ॥१२॥ तस्य वयं सुऽमतौ यज्ञियस्य अपि भद्रे सौमनसे
स्याम सः सुऽचामा स्वऽवान इन्द्रः अस्मे आरात् चित् द्वेषः सनुतः
युयोतु ॥१३॥ अवन्ते इन्द्र प्रऽवतः न ऊर्मिः गिरः ब्रह्माणि निऽयुतः
धवन्ते उरुन राधः सर्वना पुरुणि अपः गाः वज्रिन युवसे सं इन्द्रं
॥१४॥ कः ईस्तवत् कः पृणात् कः यजाते यत् उयं इत् मघऽवा वि-
श्वहा अवेत् पादौऽइव प्रऽहरन् अन्यऽअन्यं कृणोति पूर्वं अपरं
शचीभिः ॥१५॥ ३२॥ शृण्वे वीरः उयंऽउयं दमऽयन् अन्यऽअन्यं
अतिऽनेनीयमानः एधमानऽद्विद् उभयस्य राजा चोष्कूयते
विशः इन्द्रः मनुष्यान् ॥१६॥ परा पूर्वेषां सख्या वृणक्ति विऽतर्तुरा-
णः अपरेभिः एति अनन्नुऽभूतीः अवऽधून्वानः पूर्वीः इन्द्रः शरदः
तर्तरीति ॥१७॥ रूपंऽरूपं प्रतिऽरूपः बभूव तत् अस्य रूपं प्रति-
ऽचक्ष्णाय इन्द्रः मायाभिः पुरुऽरूपः ईयते युक्ताः हि अस्य हरयः
शता दश ॥१८॥ युजानः हरितां रथे भूरि त्वष्टा इह राजति कः वि-
श्वहा द्विषतः पक्षः आसते उत आसीनेषु सूरिषु ॥१९॥ अगव्यूति
क्षेत्रं आ अगन्म देवाः उर्वी सती भूमिः अंहुराणा अभूत् बृहस्पते
प्र चिकित्स गोऽइष्टौ इत्था सते जरित्रे इन्द्र पंथा ॥२०॥ ३३॥ दिवे-
ऽदिवे सऽदृशीः अन्यं अर्धं कृणाः असेधत् अप सद्यनः जाः अहन्
दासा वृषभः वस्त्रऽयन्ता उदऽव्रजे वर्चिनं शंबरं च ॥२१॥ प्रऽस्तोकः
इत् नु राधसः ते इन्द्र दश कोशयीः दश वाजिनः अदात् दिवऽदा-
सात् अतिथिऽग्वस्य राधः शंबरं वसु प्रति अयभीष्म ॥२२॥ दश
अश्वान दश कोशान् दश वस्त्रा अधिऽभोजना दशौ हिरण्य-
ऽपिंडान् दिवऽदासात् असानिषं ॥२३॥ दश रथान् प्रष्टिऽमतः
शतं गाः अथर्वऽभ्यः अश्वथः पायवे अदात् ॥२४॥ महि राधः

अ० ४. अ० ८. व० १.]   ॥ ४०७ ॥   [म० ६. अ० ४. सू० ४८.

विश्वजन्तं दधानान्भरद्वाजान्त्सार्जयो अभ्ययष्ट ॥ २५ ॥ ३४ ॥ वन-
स्पते वीङ्गो हि भूया अस्मत्सखा प्रतरणः सुवीरः । गोभिः संनद्धो
असि वीळयस्वास्थाता ते जयतु जेतानि ॥ २६ ॥ दिवस्पृथिव्याः
पर्योज उद्धृतं वनस्पतिभ्यः पर्याभृतं सहः । अपामोज्मानं परि-
गोभिरावृतमिंद्रस्य वज्रं हविषारथं यज ॥ २७ ॥ इंद्रस्य वज्रो मरु-
तामनीकं मित्रस्य गर्भो वरुणस्य नाभिः । सेमां नो हव्यदातिं
जुषाणो देव रथं प्रति हव्या गृभाय ॥ २८ ॥ उपश्वासय पृथिवीमुत
द्यां पुरुषा ते मनुतां विष्टितं जगत् । स दुंदुभे सजूरिंद्रेण देवैर्दूरा-
हवीयो अपसेध शत्रून् ॥ २९ ॥ आक्रंदय बलमोजो न आधा निः
ष्टनिहिदुरिता बाधमानः । अपप्रोथ दुंदुभे दुच्छुना इत इंद्रस्य मु-
ष्टिरसि वीळयस्व ॥ ३० ॥ आमूरज प्रत्यावर्तयेमाः केतुमहुंदुभि-
र्वीवदीति । समश्चपर्णाश्चरति नो नरोऽस्माकं मिंद्ररथिनो जयंतु
॥ ३१ ॥ ३५ ॥ ७ ॥

489

॥ ४८ ॥ १-२२ शंयुर्बार्हस्पत्यः ॥ तृणपाणिकं पृश्निमूक्तं । १-१० अग्निः । ११. १२. २०. २१
मरुतः । १३-१५ मरुतो लिंगोक्ता वा । १६-१९ पूषा । २२ मरुतः पृश्निर्द्यौवाभूमी वा ॥
१. ३. ५. ९. १४. १९. २० बृहती । २. ४. १०. १२. १७ सतोबृहती । ६. ८ महासतोबृहती ।
७ महाबृहती । ११. १६ ककुप् । १३. १८ पुरउणिक् । १५ अतिजगती । २१ ययमध्या
महाबृहती । २२ अनुष्टुप् ॥

॥ ४८ ॥ यज्ञायज्ञा वो अग्नये गिरागिरा च दक्षसे । प्रप्र वय-
ममृतं जातवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिषं ॥ १ ॥ ऊर्जो नपातं स
हिनायमस्मयुर्दशेम हव्यदातये । भुवद्वाजेष्वविता भुवद्बृध
उत चाता तनूनां ॥ २ ॥ वृषा ह्यग्ने अजरो महान्विभास्य-
र्चिषा । अजसेण शोचिषा शोशुचच्छुचे सुदीतिभिः सु दी-
दिहि ॥ ३ ॥ महो देवान्यजसि यस्यानुषक्तव क्रत्वोत दंसना ।
अर्वाचः सी कृणुह्यग्नेऽवसे रास्व वाजोत वस्व ॥ ४ ॥

विश्वऽजन्तं दधानान भरतऽवाजान सार्ज्जयः अभि अयष्ट
 ॥२५॥३४॥ वनस्पते वीळुऽअंगः हि भूयाः अस्मत्सखा प्रऽत-
 रणः सुऽवीरः गोभिः संऽनद्धः असि वीळयस्व आऽस्थाता ते
 जयतु जेतानि ॥२६॥ दिवः पृथिव्याः परिओजः उतऽभृतं वनस्प-
 तिऽभ्यः परि आऽभृतं सहः अपां ओज्मानं परि गोभिः आ-
 ऽवृतं इंद्रस्य वज्रं हविषा रथं यज ॥ २७ ॥ इंद्रस्य वज्रः मरुतां
 अनीकं मित्रस्य गर्भः वह्णस्य नाभिः सः इमां नः हव्यऽदातिं
 जुषाणः देवं रथं प्रति हव्या गृभाय ॥ २८ ॥ उपश्वासय पृथिवी
 उत द्यां पुरुऽचा ते मनुतां विऽस्थितं जगत् सः दुंदुभे सऽजूः
 इंद्रेण देवैः दूरात् दवीयः अपं सेधु शत्रून् ॥ २९ ॥ आ क्रंदय
 बलं ओजः नः आ धाः निः स्तनिहि दुऽइता बाधमानः अपं
 प्रोथ दुंदुभे दुच्छुनाः इतः इंद्रस्य मुष्टिः असि वीळयस्व ॥ ३० ॥
 आ अमूः अज प्रतिऽआवर्तय इमाः केतुऽमत दुंदुभिः वाव-
 दीति सं अश्वऽपर्णाः चरन्ति नः नरः अस्माकं इंद्र रथिनः जयंतु
 ॥ ३१ ॥ ३५ ॥ ७ ॥

॥४८॥ यज्ञाऽयज्ञा वः अग्नये गिराऽगिरा च दक्षसे प्रऽप्र वयं
 अमृतं जातऽवेदसं प्रियं मित्रं न शंसिषं ॥१॥ ऊर्जः नपातं सः हिन
 अयं अस्मऽयुः दाशेम हव्यऽदातये भुवत् वाजेषु अविता भुवत्
 वृधः उत चातातनूनां ॥२॥ वृषां हि अग्ने अजरः महान विऽभासि
 अर्चिषां अजसेण शोचिषां शोशुचत् शुचे सुदीतिऽभिः सुदी-
 दिहि ॥३॥ महः देवान यजसि यक्षि आनुषक्तव क्रत्वा उत दंस-
 नां अर्वाचः सी कृणुहि अग्ने अवसे रास्व वाजा उत वंस्व ॥४॥

यमापो अद्रयो वना गर्भमृतस्य पिप्रति । सहसा यो मथितो
 जायते नृभिः पृथिव्या अधि सानवि ॥ ५॥ १॥ आ यः पप्रौ भा-
 नुना रोदसी उभे धूमेन धावते दिवि । तिरस्तमो ददृश ऊर्ग्या-
 स्वा श्यावास्वरुषो वृषा श्यावा अरुषो वृषा ॥ ६॥ बृहज्जि-
 रगे अर्चिभिः शुक्लेण देव शोचिषा । भरद्वाजे समिधानो
 यविष्ठ्य रेवन्नः शुक्र दीदिहि द्युमत्पावक दीदिहि ॥ ७॥ वि-
 श्वासां गृहपतिर्विशामसि त्वमग्ने मानुषीणां । शतं पूभि-
 र्येविष्ठ पाह्यंहसः समेद्धारं शतं हिमाः स्तोतृभ्यो ये च ददति
 ॥ ८॥ त्वं नश्चिन्न ऊत्या वसो राधांसि चोदय । अस्य रायस्त्व-
 मग्ने रथीरसि विदा गाधं तुचे तु नः ॥ ९॥ पर्षि तोकं तनयं
 पतृभिष्ट्वमदब्धैरप्रयुत्वभिः । अग्ने हेळांसि दैव्या युयोधि नो-
 ऽदेवानि ह्वरांसि च ॥ १०॥ २॥ आ संखायः सबर्दुर्घा धेनुमज-
 ध्वमुप नव्यसा वचः । सृजध्वमनपस्फुरां ॥ ११॥ या शर्धाय
 मारुताय स्वभानवे श्रवोऽमृत्यु धुक्षत । या मृळीके मरुतां
 तुराणां या सुन्निरेवयावरी ॥ १२॥ भरद्वाजायाव धुक्षत द्विता ।
 धेनुं च विश्वदोहसमिषं च विश्वभोजसं ॥ १३॥ तं व इन्द्रं न सु-
 क्रतुं वरुणमिव मायिनं । अर्यमणं न मन्द्रं सृप्रभोजसं विष्णुं न
 स्तुष आदिशे ॥ १४॥ त्वेषं शर्धो न मारुतं तुविष्वर्यनर्वाणं
 पूषणं सं यथां शता । सं सहस्रा कारिषच्चर्षणिभ्य आ आविर्गू-
 ळ्हा वसू करत्सुवेदा नो वसू करत ॥ १५॥ आ मा पूषन्नुप द्रव-
 शंमिषं नु ते अपिकर्णं आघृणे । अघा अर्यो अरातयः ॥ १६॥ ३॥
 मा काकंवीरमुद्धृहो वनस्पतिमशस्तीर्वि हि नीनशः । मोत सू-
 रो अह एवा च न मीवा आदधते वेः ॥ १७॥ दत्तेरिव तेऽवृक-
 मस्तु सख्यं । अच्छिद्रस्य दधन्वतः सुपूर्णस्य दधन्वतः ॥ १८॥

यं आपः अद्रयः वना गर्भं कृतस्य पिप्रति सहसा यः मथितः
 जायते नृभिः पृथिव्याः अधि सानवि ॥५॥१॥ आ यः पप्रौ भानु-
 ना रोदसी उभे धूमेन धावते दिवि तिरः तमः दृष्टे जम्यासु आ
 श्यावासु अरुषः वृषा आ श्यावाः अरुषः वृषा ॥६॥ बृहत्तुभिः
 अग्ने अर्चिःभिः शुक्लेण देव शोचिषा भरतऽवाजे संऽइधानः
 यविष्ठ्य रेवत नः शुक्र दीदिहि द्युऽमत पावक दीदिहि ॥७॥ वि-
 श्वासां गृहऽपतिः विशां असि त्वं अग्ने मानुषीणां शतं पूऽभिः
 यविष्ठ पाहि अंहसः संऽएङ्गारं शतं हिमाः स्तोतुऽभ्यः ये च ददति
 ॥८॥ त्वं नः चित्रः ऊत्या वसो राधांसि चोदय अस्य रायः त्वं अग्ने
 रथीः असि विदाः गाधं तुचे तु नः ॥९॥ पथिं तोकं तनयं पतुऽभिः
 त्वं अदब्धैः अप्रयुत्वऽभिः अग्ने हेळींसि दैव्या युयोधिनः अदेवा-
 नि हूरांसि च ॥१०॥२॥ आ सुखायः सबऽदुघां धेनुं अजध्वं उप
 नव्यसा वचः सृजध्वं अनपऽस्फुरां ॥११॥ या शर्धाय मारुताय
 स्वऽभानवे अवः अमृत्यु धुक्षत या मृळीके मरुतां तुराणां या
 सुन्नेः एवऽयावरी ॥१२॥ भरतऽवाजाय अव धुक्षत द्विता धेनुं च
 विश्वऽदोहसं इषं च विश्वऽभोजसं ॥१३॥ तं वः इंद्रं न सुऽकृतुं वरु-
 णंऽइव मायिनं अर्यमणं न मद्रं सृप्रऽभोजसं विष्णुं न स्तुषे आ-
 ऽदिशे ॥१४॥ त्वेषं शर्धः न मारुतं तु विऽस्वनि अनर्वाणं पूषणं सं
 यथां शता सं सहस्रां कारिषत चर्षणिऽभ्यः आ आविः गूह्वा वसु
 करत सुऽवेदा नः वसुं करत ॥१५॥ आ मा पूषन् उप द्रव शंसिषं नु
 ते अपिऽकर्णे आघृणे अघाः अर्यः अरांतयः ॥१६॥३॥ मा का-
 कंवीरं उत वृहः वनस्पतिं अशस्तीः वि हि नीनशः मा उत सूरः
 अहः एव च न ग्रीवाः आऽदधते वेः ॥१७॥ दत्तेऽइव ते अवृकं
 अस्तु सख्यं अच्छिद्रस्य दधन्ऽवतः सुऽपूर्णस्य दधन्ऽवतः ॥१८॥

अ० ४. अ० ८. व० ६.]   ॥ ४०९ ॥   [म० ६. अ० ४. सू० ४९.

प॒रो हि म॒र्त्यैर॒सिं स॒मो दे॒वैरु॒त श्रि॒या । अ॒भि र॒थ्यः पू॒षन्पृ॒त-
नासु न॒स्त्वम॒वा नूनं॑ यथा॑ पु॒रा ॥ १९ ॥ वा॒मी वा॒मस्य॑ धू॒तयः
प्र॒णीति॒रस्तु॑ सू॒नृता॑ । दे॒वस्य॑ वा म॒रुतो॒ म॒र्त्यस्य॑ वे॒जान॒स्य प्र-
य॒ज्यवः॑ ॥ २० ॥ स॒द्यश्चि॒द्यस्य॑ च॒र्कृतिः॑ परि॒ द्यां दे॒वो नैति॑ सू॒र्यः ।
त्वे॒षं श॒वो द॒धिरे॒ नाम॑ य॒ज्ञियं॑ म॒रुतो॑ वृ॒त्रहं॑ श॒वो ज्येष्ठं॑ वृ॒त्रहं॑
श॒वः ॥ २१ ॥ स॒कृद्द्व॒द्यौर॑जायत स॒कृद्भूमि॑रजायत । पृ॒थ्व्या दु॒ग्धं
स॒कृत्प॒यस्तद॒न्यो ना॒नु जा॒यते ॥ २२ ॥ ४ ॥

490 ॥ ४९ ॥ १-१५ ऋजिष्वा ॥ विश्वे देवाः ॥ १-१४ त्रिष्टुप् । १५ शक्करी ॥

॥ ४९ ॥ स्तु॒षे ज॒नं सु॒व्रतं॑ न॒व्यसी॒भिर्गी॒र्भिर्मि॒त्रावरु॑णा सु-
क्ष॒यंता॑ । त आ ग॑मंतु त इ॒ह श्रु॑वंतु सु॒क्षत्रा॒सो वरु॑णो मि॒त्रो
अ॒ग्निः ॥ १ ॥ वि॒शोवि॑श् ई॒ड्यम॒ध्वरेष्व॑द॒प्रक्र॑तुम॒रतिं॑ यु॒वत्योः॑ ।
दि॒वः शि॒शुं स॒हसः॑ सू॒नुम॒ग्निं य॒ज्ञस्य॑ के॒तुम॑रु॒षं यज॑ध्ये ॥ २ ॥ अ॒-
रु॒षस्य॑ दु॒हित॒रा वि॑रु॒पे स्तृ॒भिर्न्या पि॑पि॒शे सू॒रो अ॒न्या । मि॒-
थ॒स्तुरा॑ वि॒चर॑ती पा॒वके॑ म॒न्म श्रु॑तं न॒क्षत॑ ऋ॒च्यमा॑ने ॥ ३ ॥
प्र वा॒युम॑च्छा बृ॒हती॑ म॒नीषा॑ बृ॒हद्र॑यिं वि॒श्ववा॑रं रथ॒प्रां । द्यु॒-
त॒द्यामा॑ नि॒युतः॑ प॒त्यमा॑नः क॒विः क॒विमि॑यक्ष॒सि प्र॑य॒ज्यो ॥ ४ ॥
स मे॒ वपु॑श्छ॒दय॑द॒श्विनो॒र्यो रथो॑ वि॒रुक्क्रा॒न्मन॑सा यु॒जानः॑ ।
येन॑ न॒रा ना॑स॒त्येष॒यध्यै॑ व॒र्तिर्या॒थस्त॑न॒याय॒ त्मने॑ च ॥ ५ ॥ ५ ॥
प॒र्जन्य॑वा॒ता वृ॑षभा पृथि॒व्याः पु॒रीषा॑णि जि॒न्वत॑म॒थानि॑ ।
स॒त्यश्रु॑तः क॒वयो॑ यस्य गी॒र्भिर्ज॑गतः स्था॒तर्ज॑ग॒दा कृ॑णु॒ध्वं
॥ ६ ॥ पा॒वीर॑वी क॒न्या चि॒त्रायुः॑ सर॒स्वती॑ वी॒रप॑त्नी धि॒यं
धा॒त । मा॒भिर॑च्छि॒द्रं श॒रणं॑ स॒जोषा॑ दु॒राध॑र्षं गृ॒णते॑ श॒र्म
यं॑सत् ॥ ७ ॥ प॒थस्प॑थः परि॒पतिं॑ वच॒स्या का॑मे॒न कृ॑तो अ॒भ्या-
न॒ऊर्कः॑ । स नो॑ रा॒सच्छु॑रु॒धश्च॑द्रा॒या धि॒यं धि॒यं सी॑षधाति

परः हि मर्त्यैः असि समः देवैः उत श्रिया अभिख्यः पूषन् पृतनासु
नः त्वं अव नूनं यथा पुरा ॥ १९ ॥ वामी वामस्य धृतयः प्रऽनीतिः
अस्तु सूनृता देवस्य वा मरुतः मर्त्यस्य वा ईजानस्य प्रऽयज्यवः
॥ २० ॥ सद्यः चित् यस्य चकृतिः परि द्यां देवः न एति सूर्यः त्वेषं शवः
दधिरे नाम यज्ञियं मरुतः वृत्रऽहं शवः ज्येष्ठं वृत्रऽहं शवः ॥ २१ ॥
सकृत् ह द्यौः अजायत सकृत् भूमिः अजायत पृथ्व्याः दुग्धं सकृत्
पयः तत् अन्यः न अनु जायते ॥ २२ ॥ ४ ॥

॥ ४९ ॥ स्तुषे जनं सुऽव्रतं नव्यसीभिः गीऽभिः मित्रावरुणा
सुमन्ऽयंतां ते आ गमन्तु ते इह श्रुवन्तु सुऽक्षत्रासः वरुणः मित्रः
अग्निः ॥ १ ॥ विशऽविशः ईड्यं अध्वरेषु अहं प्रऽक्तुं अरतिं युवत्योः
दिवः शिशुं सहस्रः सूनुं अग्निं यज्ञस्य केतुं अरुषं यजध्वे ॥ २ ॥ अरु-
षस्य दुहितरां विऽरूपे० स्तुऽभिः अन्या पिपिशे सूरः अन्या मि-
थऽतुरां विऽचरंती० पावके मन्मं श्रुतं नक्षतः ऋच्यमाने ॥ ३ ॥
प्र वायुं अच्छं बृहती मनीषा बृहत्ऽरयिं विश्वऽवारं रथऽप्रां द्यु-
तत्ऽयामा निऽयुतः पत्यमानः कविः कविं इयक्षसि प्रऽयज्यो०
॥ ४ ॥ सः मे वपुः छदयत् अश्विनोः यः रथः विरुक्मानं मनसा यु-
जानः येन नरा नासत्या इषयध्वे वर्तिः याथः तनयाय तमे च
॥ ५ ॥ ५ ॥ पर्जन्यवाता वृषभा पृथिव्याः पुरीषाणि जिन्वतं अथानि
सत्यंऽश्रुतः कवयः यस्य गीऽभिः जगतः स्यातः जगत् आ कृणुध्वं
॥ ६ ॥ पावीरवी कन्या चित्रऽआयुः सरस्वती वीरऽपत्नी धियं
धातु माभिः अच्छिद्रं शरणं सुऽजोषाः दुऽआधर्षं गृणते शर्म-
यंसत् ॥ ७ ॥ पथऽपथः परिऽपतिं वचस्या कामेन कृतः अभि आ-
नट् अर्कः सः नः रासत् शुरुधः चन्द्रऽअमाः धियंऽधियं सीसधाति

प्र पूषा ॥ ८ ॥ प्रथमभाजं यशसं वयोधां सुपाणिं देवं
 स्तिमृभ्वं । होता यक्षद्यजतं पस्त्यानामग्निस्त्वष्टारं सुहृद्वि
 भावां ॥ ९ ॥ भुवनस्य पितरं गीर्भिराभी रुद्रं दिवा
 रुद्रमक्तौ । बृहंतमृष्वमजरं सुषुम्नमृधग्धुवेम कविने पि
 ॥ १० ॥ ६ ॥ आ युवानः कवयो यज्ञियासो मरुतो गंत
 वरस्यां । अचिचं चिद्धि जिन्वथा वृधंत इत्था नष्टांती
 अंगिरस्वत् ॥ ११ ॥ प्र वीराय प्र तवसे तुरायाजा यय्य
 शुरक्षिरस्तं । स पिस्पृशति तन्विं श्रुतस्य स्तृभिर्न नाक्क
 नस्य विषः ॥ १२ ॥ यो रजांसि विममे पार्थिवानि चि पि
 णुर्मनवे बाधिताय । तस्य ते शर्मन्नुपदद्यमाने राया
 तन्वाऽतनां च ॥ १३ ॥ तन्नोऽहिर्बुध्न्यो अद्भिरक्वेस्तप्यन्
 त्सविता चनो धात् । तदोषधीभिरभि रातिषाचो भग्नाः
 धिर्जिन्वतु प्र राये ॥ १४ ॥ नू नो रयिं रथ्यं चर्षणिप्रां यं
 मह ऋतस्य गोपां । क्षयं दाताजरं येन जनानस्पृधो अति
 रभि च क्रमाम् विश्वादेवीरभ्यः श्रवाम ॥ १५ ॥ ७ ॥ ४

॥ ५० ॥ हुवे वो देवीमदितिं नमोभिर्मृळीकाय वरुणां
 चमग्निं । अभिक्षुदामर्यमणं सुशेवं चातृन्देवान्संवितां
 च ॥ १ ॥ सुज्योतिषः सूर्य दक्षपितृननागास्त्वे सुमहो
 देवान् । द्विजन्मानो य ऋतसापः सत्याः स्वर्वतो यजता
 मिजिह्वाः ॥ २ ॥ उत द्यावापृथिवी क्षत्रमुरु बृहद्रोदसी
 सुषुम्ने । महस्करथो वरिवो यथा नोऽस्मे क्षयाय धिषणे
 ॥ ३ ॥ आ नो रुद्रस्य सूनवो नमंतामद्या हूतासो वसवो
 षाः । यदीमभे महति वा हितासो बाधे मरुतो अह्नाम द्युव

प्र॒पू॒षा॥८॥ प्र॒थ॒म॒ऽभा॒जं॒ य॒श॒सं॒ व॒यः॒ऽधां॒ सु॒ऽपा॒णिं॒ दे॒वं॒ सु॒ऽग॒भ॒-
 स्तिं॒ कृ॒भ्वं॒ हो॒ता॒ य॒क्ष॒त॒ य॒ज॒तं॒ प॒स्त्या॒नां॒ अ॒ग्निः॒ त्व॒ष्टा॒रं॒ सु॒ऽह॒वै
 वि॒भा॒ऽवा॒॥९॥ भु॒व॒न॒स्य॒ पि॒तर॑गीः॒ऽभिः॒ आ॒भिः॒ रु॒द्रं॒ दि॒वा॒ व॒र्ध॒य
 रु॒द्रं॒ अ॒क्तो॒ बृ॒ह॒तं॒ कृ॒ष्वं॒ अ॒ज॒रं॒ सु॒ऽसु॒म्नं॒ कृ॒ध॒क्॒हु॒वे॒म॒ क॒वि॒ना॒ इ॒षि॒-
 ता॒सः॥१०॥६॥ आ॒ यु॒वा॒नः॒ क॒व॒यः॒ य॒ज्ञि॒या॒सः॒ म॒रु॒तः॒ ग॒तं॒ गृ॒ण॒तः
 व॒र॒स्यां॒ अ॒चि॒त्रं॒ चि॒त् हि॒ जि॒न्व॒थ॒ वृ॒ध॒तं॒ इ॒था॒ न॒क्ष॑तः॒ न॒रः॒ अ॒ंगि॒-
 र॒स्व॒त्॥११॥ प्र॒ वी॒रा॒यं॒ प्र॒ त॒व॒से॒ तुरा॒यं॒ अ॒जं॒ यू॒था॒ऽइ॒व॒ प॒शु॒ऽर॒क्षिः
 अ॒स्त्वं॒ सः॒ पि॒स्पृ॒श॒ति॒ त॒न्विं॒ श्रु॒त॒स्य॒ स्तु॒ऽभिः॒ न॒ ना॒कं॒ व॒च॒न॒स्य॒ वि॒-
 यः॥१२॥ यः॒ र॒जा॑सि॒ वि॒ऽम॒मे॒ पा॒रि॒वा॒नि॒ त्रिः॒ चि॒त् वि॒ष्णुः॒ म॒न॒वे
 बा॒धि॒ता॒यं॒ त॒स्य॒ ते॒ श॒र्म॒न् उ॒प॒ऽद॒द्य॒मा॑ने॒ रा॒या॒ म॒दे॒म॒ त॒न्वा॒ त॒ना॒
 च॥१३॥ त॒त् नः॒ अ॒हिः॒ बु॒ध्यः॒ अ॒त॒ऽभिः॒ अ॒कैः॒ त॒त् प॒र्व॒तः॒ त॒त्
 स॒वि॒ता॒ च॒नः॒ धा॒त् त॒त् ओ॒ष॒धी॒भिः॒ अ॒भि॒ रा॒ति॒ऽसा॒चः॒ भ॒गः॒ पु॒रं॒-
 ऽधिः॒ जि॒न्व॒तु॒ प्र॒ रा॒ये॥१४॥ नु॒ नः॒ र॒यिं॒ र॒थ्यं॒ च॒र्ष॒णि॒ऽप्रां॒ पु॒रु॒ऽवी॒रं॒
 म॒हः॒ कृ॒त॒स्य॒ गो॒पां॒ क्ष॒यं॒ दा॒त् अ॒ज॒रं॒ ये॒न॒ ज॒ना॑न् स्मृ॒धः॒ अ॒दे॒वीः
 अ॒भि च॒ क्र॒मा॑म॒ वि॒शः॒ आ॒ऽदे॒वीः॒ अ॒भि अ॒श्व॒वा॑म॥१५॥७॥४॥

॥५०॥ हु॒वे वः॒ दे॒वी अ॒दि॒तिं॒ न॒मः॒ऽभिः॒ मृ॒ळी॒का॒यं॒ व॒रु॒णं॒ मि॒त्रं
 अ॒ग्निं॒ अ॒भिऽक्ष॒दां॒ अ॒र्य॒म॒णं॒ सु॒ऽशे॒वं॒ चा॒तृ॒न॒ दे॒वा॒न् स॒वि॒ता॒रं॒ भ॒गं
 च॥१॥ सु॒ऽज्यो॒ति॒षः॒ सूर्य॒ द॒क्षऽपि॒तृ॒न॒ अ॒ना॒गाः॒ऽत्वे॒ सु॒ऽम॒हः॒ वी॒हि
 दे॒वा॒न् द्वि॒ऽज॒न्मा॑नः॒ ये कृ॒त॒ऽसा॒पः॒ स॒त्याः॒ स्वः॒ऽव॑तः॒ य॒ज॒ताः॒ अ॒-
 ग्नि॒ऽजि॒ह्वाः॥२॥ उ॒त द्या॒वा॒ पृ॒थि॒वी॒ क्ष॒त्रं॒ उ॒रु॒ बृ॒ह॒त् रो॒द॒सी॒ श॒र॒णं
 सु॒ऽसु॒म्ने॒ म॒हः॒ क॒र॒थः॒ व॒रि॒वः॒ यथा॑ नः॒ अ॒स्मे॒ क्ष॒या॒य॒ धि॒ष॒णे॒
 अ॒ने॒हः॥३॥ आ॒ नः॒ रु॒द्र॒स्य॒ सून॑वः॒ न॒म॑तां॒ अ॒द्य॒ हू॒ता॒सः॒ व॒स॑वः॒ अधृ॒-
 ष्ठाः॒ यत् ई॒ अ॒भै॒ म॒ह॒ति॒ वा॒ हि॒ता॒सः॒ बा॒धे॒ म॒रु॒तः॒ अ॒ह्ना॑म॒ दे॒वा॒न्

अ० ४. अ० ८. व० ११.] ॥ ४११ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ५१.

॥ ४ ॥ मि॒म्य॒क्षु॒ येषु॑ रो॒द॒सी नु दे॒वी सि॒र्ष॒क्ति पू॒षा अ॒भ्य॒र्ध॒य॒ज्वा ।
 श्रु॒त्वा ह॒व॒ं म॒रु॒तो य॒द्ध या॒थ भू॒मा रे॒ज॒न्ते अ॒ध्व॒नि प्र॒वि॒क्ते ॥ ५ ॥ ८ ॥
 अ॒भि त्वं वी॒रं गि॒र्वे॒ण॒स॒म॒र्चे॒द्रं ब्र॒ह्म॒णा ज॒रि॒त॒र्न॒वे॒न । अ॒व॒दि॒द्ध॒-
 व॒मु॒पं च॒ स्त॒वा॒नो रा॒स॒द्वा॒जाँ उ॒प॒ म॒हो गृ॒णानः ॥ ६ ॥ ओ॒मा॒-
 न॒मा॒पो मा॒नु॒षी॒र॒मृ॒क्तं धा॒तं तो॒का॒य॒ तन॒या॒य॒ शं योः । यू॒यं
 हि ष्ठा भि॒ष॒जो मा॒तृ॒त॒मा वि॒श्व॒स्य स्था॒तु॒र्ज॒ग॒तो ज॒नि॒त्रीः ॥ ७ ॥
 आ नो दे॒वः स॒वि॒ता चा॒य॒मा॒णो हि॒र॒ण्य॒पा॒णि॒र्य॒ज॒तो ज॒ग॒-
 म्या॒त् । यो द॒त्र॒वाँ उ॒ष॒सो न प्र॒ती॒कं व्यू॒र्ण॒ते दा॒श्रु॒षे वा॒र्या॒णि
 ॥ ८ ॥ उ॒त त्वं सू॒नो स॒ह॒सो नो अ॒द्या दे॒वाँ अ॒स्मि॒न्ध्व॒रे व॒वृ॒त्याः ।
 स्या॒म॒हं ते स॒द॒मि॒द्रा॒तौ तव॑ स्या॒म॒ग्नेऽव॑सा सु॒वी॒रः ॥ ९ ॥ उ॒त
 त्या मे॒ ह॒व॒मा ज॒ग॒म्या॒तं ना॒स॒त्या धी॒भि॒र्यु॒व॒म॒ंग वि॒प्रा । अ॒त्रिं
 न म॒ह॒स्त॒म॒सोऽमु॒मु॒क्तं तू॒र्व॒तं न॒रा दु॒रि॒ता॒द॒भी॒के ॥ १० ॥ ९ ॥ ते नो
 रा॒यो द्यु॒मतो॑ वा॒ज॒व॒तो दा॒ता॒रो भू॒त नृ॒व॒तः पु॒रु॒क्षोः । द॒श॒स्य॒न्तो
 दि॒व्याः पा॒रि॒वा॒सो गो॒जा॒ता अ॒था मृ॒ळ॒ता च दे॒वाः ॥ ११ ॥
 ते नो रु॒द्रः सर॑स्वती स॒जो॒षा मी॒ढु॒षाँतो वि॒ष्णु॒र्मृ॒ळ॒न्तु वा॒युः ।
 अ॒भु॒क्षा वा॒जो दै॒व्यो वि॒धा॒ता प॒र्ज॒न्या॒वा॒ता पि॒प॒ता॒मि॒षं नः
 ॥ १२ ॥ उ॒त स्य दे॒वः स॒वि॒ता भ॒गो नोऽपां॑ न॒पा॒द॒व॒तु दा॒नु प॒-
 मिः । त्व॒ष्टा दे॒वेभि॒र्ज॒नि॒भिः स॒जो॒षा द्यौर्दे॒वेभिः॑ पृ॒थि॒वी सं॒मु॒द्रैः
 ॥ १३ ॥ उ॒त नोऽहि॒र्बु॒ध्यः शृ॒णो॒त्व॒ज॒ एक॑पात्पृथि॒वी सं॒मु॒द्रः ।
 वि॒श्वे दे॒वा अ॒ता॒वृ॒धो हु॒वा॒नाः स्तु॒ता म॑न्त्राः क॒वि॒श॒स्ता अ॒व॑न्तु
 ॥ १४ ॥ ए॒वा न॒पा॒तो म॒म तस्य॑ धी॒भिर्भ॑र॒द्वा॒जा अ॒भ्य॒र्च॒त्य॒र्केः । या
 हु॒ता॒सो व॒स॒वोऽधृ॑ष्टा वि॒श्वे स्तु॒ता॒सो भू॒ता य॒ज॒त्राः ॥ १५ ॥ १० ॥

492

॥ ५१ ॥ १-१६ अजिष्वा ॥ विश्वे देवाः ॥ १-१२ चिष्टुप ॥ १३-१५ उष्णिक् ॥ १६ अनुष्टुप ॥

॥ ५१ ॥ उ॒तु॒ त्य॒च्चक्षु॑र्म॒हि मि॒त्रयो॒राँ ए॒ति प्रि॒यं वरु॑ण-

३॥ मि॒म्य॒क्षं॒ येषु॒ रो॒द॒सी॒ नु॒ दे॒वी॒ सि॒सं॒क्ति॒ पू॒षा॒ अ॒भ्य॒र्ध॒ऽय॒ज्वा॒ श्रु॒-
 १ ह॒वँ म॒रुतः॒ यत् ह॒ या॒थ भू॒मं रे॒जंते॒ अ॒ध्व॒नि प्र॒ऽवि॒क्ते ॥५॥ ८॥
 [भि॒त्यं वी॒रं गि॒र्वे॒णसं॒ अ॒र्च॒ इ॒न्द्रं ब्र॒ह्म॒णा ज॒रितः॒ नवे॒न अ॒व॒त् इ॒त्
 वँ उ॒प च॒ स्त॒वानः॒ रा॒स॒त् वा॒जा॒न् उ॒प म॒हः गृ॒णानः॒ ॥६॥ ओ॒-
 ॥ नँ आ॒पः मा॒नु॒षीः अ॒मृ॒क्तं धा॒तं तो॒काय॑ त॒नया॑य शं॒ योः यू॒यं हि
 य॒ भि॒षजः॒ मा॒तृ॒ऽत॒माः वि॒श्व॒स्य स्था॒तुः ज॒ग॒तः ज॒नि॒त्रीः ॥७॥ आ॒
 ॥ दे॒वः स॒वि॒ता चा॒य॒मा॒णः हि॒र॒ण्य॒ऽपा॒णिः य॒ज॒तः ज॒ग॒म्या॒त यः
 त्वं॒ऽवा॒न् उ॒षसः॒ न प्र॒ती॒कं वि॒ऽकृ॒णु॒ते दा॒श्रु॒षे वा॒र्या॒णि ॥८॥ उ॒त
 वँ स॒ूनो॒ स॒ह॒सः नः॒ अ॒द्य आ॒ दे॒वान् अ॒स्मिन् अ॒ध्व॒रे व॒वृ॒त्याः स्यां
 अ॒हं ते॒ स॒दं इ॒त् रा॒तौ तव॑ स्यां अ॒ग्ने अ॒व॒सा सु॒ऽवी॒रः ॥९॥ उ॒त त्या॒
 ने॒ ह॒वँ आ॒ ज॒ग॒म्या॒तं ना॒स॒त्या धी॒भिः यु॒वं अ॒ंग वि॒प्रा॒ अ॒चि॒न म॒हः
 न॒म॒सः अ॒मु॒मु॒क्तं तू॒र्व॒तं न॒रा दुः॒ऽइ॒ता॒त् अ॒भी॒कैः ॥१०॥ १॥ ते नः॒ रा॒यः
 द्यु॒ऽम॒तः वा॒ज॒ऽव॒तः दा॒तारः॒ भू॒त नृ॒ऽव॒तः पु॒रु॒ऽक्षोः द॒श॒स्य॒तः दि॒-
 त्याः॒ पा॒थि॒वासः॒ गो॒ऽजा॒ताः अ॒प्याः मृ॒ळ॒तं च॒ दे॒वाः ॥११॥ ते नः॒
 रु॒द्रः सर॑स्वती सु॒ऽजो॒षाः मी॒ऽद्भु॒षा॒तः वि॒ष्णुः मृ॒ळ॒तु वा॒युः अ॒मु॒-
 क्षाः वा॒जः दै॒व्यः वि॒ऽधा॒ता प॒र्जन्या॒वा॒ता पि॒प्य॒तां इ॒षं नः॒ ॥१२॥
 उ॒त स्यः॒ दे॒वः स॒वि॒ता भ॒गः नः॒ अ॒पां न॒पा॒त् अ॒व॒त्तु॒ दानुं॑ प॒ग्निः
 त्व॒ष्टा दे॒वेभिः॒ ज॒नि॒ऽभिः सु॒ऽजो॒षाः द्यौः॒ दे॒वेभिः॒ पृ॒थि॒वी स॒मु॒द्रैः
 ॥१३॥ उ॒त नः॒ अ॒हिः बु॒ध्यः शृ॒णो॒तु अ॒जः ए॒क॒ऽपा॒त् पृ॒थि॒वी स॒मु॒-
 द्रः वि॒श्वे दे॒वाः अ॒त॒ऽवृ॒धः हु॒वा॒नाः स्तु॒ताः म॒न्त्राः क॒वि॒ऽश॒स्ताः
 अ॒व॒त्तु ॥१४॥ ए॒व न॒पा॒तः म॒म तस्य॑ धी॒भिः भ॒र॒त् वा॒जाः अ॒भि
 अ॒र्च॒ति॒ अ॒कैः॒ माः हु॒ता॒सः व॒स॒वः अ॒धृ॒ष्टाः वि॒श्वे स्तु॒ता॒सः भू॒त य॒-
 ज॒त्राः ॥ १५ ॥ १० ॥

॥५१॥ उ॒त् ऊं॒ त्य॒त् चक्षुः॒ महि॑ मि॒त्रयोः॒ आ॒ ए॒ति॒ प्रि॒यं वरु॑ण-

यो॒रद॑ब्धं । ऋ॒तस्य॑ शु॒चिं दर्श॑तमनी॒कं रु॒क्मो न दि॒व उ॒दिता॑
 व्य॑द्यौत ॥ १ ॥ वेद॑ यस्त्रीणि वि॒दथान्ये॑षां दे॒वानां॑ जन्म॒ सनु॑-
 तरा च॒ विप्रः॑ । ऋ॒जु म॑र्त॒ेषु वृ॒जिना॑ च॒ पश्य॑न्न॒भि च॑ष्टे॒ सूरौ
 अ॒र्य ए॒वान् ॥ २ ॥ स्तु॒ष उ॒ वो म॒ह ऋ॒तस्य॑ गो॒पान॑दि॒तिं
 मि॒त्रं व॑रु॒णं सु॒जा॒तान् । अ॒र्यम॑णं॒ भग॒मद॑ब्धधी॒तीन॑च्छा॒ वोचे॑
 सध॒न्यः पा॒व॒कान् ॥ ३ ॥ रि॒शाद॑सः॒ सत्प॑त्ती॒रद॑ब्धान्म॒हो रा॒ज्ञः
 सु॒व॒स॒नस्य॑ दा॒त॒न । यू॒नः सु॒क्ष॒त्रा॒न्क्षय॑तो दि॒वो नृ॒नादि॒त्या-
 न्या॒म्यदि॑तिं दु॒वो॒यु ॥ ४ ॥ द्यौ॒ऽऽ॒षि॒तः पृ॒थि॒वि मा॒तर॑ध्रु॒गमे॑
 भ्रा॒त॒र्व॒स॒वो मृ॒ळता॑ नः । वि॒श्व आ॒दि॒त्या अ॒दि॒ते स॒जोषा॑
 अ॒स॒म॒भ्यं श॑र्म॒ बहु॒लं वि॒ य॑त ॥ ५ ॥ ११ ॥ मा नो॒ वृ॒काय॑ वृ॒क्ये
 स॒म॒स्मा अ॒घाय॑ते री॒र॒धा॒ता य॒ज॒त्राः । यू॒यं हि ष्ठा र॒थ्यो न॑स्त॒नू-
 नां॑ यू॒यं द॑क्ष॒स्य व॑च॒सो ब॒भूव ॥ ६ ॥ मा व॒ ए॒नो अ॒न्यकृ॑तं भु॒जेम॑
 मा त॑त्क॒र्म व॒स॒वो य॒च्चय॑ध्वे । वि॒श्वस्य॑ हि क्ष॒यंथ॑ वि॒श्वदे॒वाः स्व॒यं
 रि॒पुस्त॑न्वं री॒रिषी॑ष्ट ॥ ७ ॥ नम॑ इ॒दु॒यं नम॑ आ वि॒वासे॒ नमो॑ दा॒-
 धार॑ पृ॒थि॒वीमु॒त द्यां॑ । नमो॑ दे॒वेभ्यो॒ नम॑ ई॒श ए॒षां कृ॑तं चि॒दे॒-
 नो॒ नम॑सा वि॒वासे ॥ ८ ॥ ऋ॒तस्य॑ वो र॒थ्यः पू॒तद॑क्षानृ॒तस्य॑
 प॒स्त्य॒सदो॑ अ॒द॒ब्धान् । तां॑ आ नमो॑भि॒रुरु॑च॒क्षसो॒ नृ॒न्विश्वान्व॑
 आ न॑मे म॒हो य॒ज॒त्राः ॥ ९ ॥ ते हि श्रे॑ष्ठ॒वर्च॑सस्त॒ उ॒ नस्ति॒रो
 वि॒श्वानि॑ दु॒रि॒ता न॑य॒न्ति । सु॒क्ष॒त्रा॒सो व॑रु॒णो मि॒त्रो अ॒ग्निर्ऋ॒-
 त॒धी॒तयो॑ व॒क्त्रा॒ज॒स॒त्याः ॥ १० ॥ १२ ॥ ते न॒ इ॒न्द्रः पृ॒थि॒वी क्षा॒मं व॑-
 र्ध॒न्पू॒षा भ॒गो अ॒दि॒तिः प॑ञ्च॒ जनाः॑ । सु॒श॒र्मा॑णः स्व॒व॒सः सु॒नी॒था
 भ॒व॑न्तु नः सु॒त्रा॒त्रा॒सः सु॒गो॒पाः ॥ ११ ॥ नू स॒द्भान॑ दि॒व्यं न॑शि दे॒वा
 भा॒र॒द्वा॒जः सु॒म॒तिं या॑न्ति॒ होता॑ । आ॒सा॒नेभि॒र्य॒ज॒मानो॑ मि॒ये-
 धे॒र्दे॒वानां॑ जन्म॒ व॒सू॒युर्व॑व॒न्द ॥ १२ ॥ अप॑ त्यं वृ॒जिनं॑ रि॒पुं स्ते॒न-

योः अदब्धं चतस्य शुचिं दर्शतं अनीकं रुक्मः न दिवः उतऽइता
 वि अद्यौत् ॥१॥ वेदयः चीणिं विदथानि एषां देवानां जन्म सु-
 नुतः आ च विप्रः चतुर्भु मतेषु वृजिना च पश्यन् अभि चष्टे सूरः
 अर्यः एवान् ॥२॥ स्तुषे जुं वः महः चतस्य गोपान् अदितिं मित्रं
 वरुणं सुऽजातान् अर्यमणं भगं अदब्धऽधीतीन् अच्छं वोचे
 सुऽधन्यः पावकान् ॥३॥ रिशादसः सतऽपतीन् अदब्धान् महः
 राज्ञः सुऽवसनस्य दातृन् यूनः सुऽक्षत्रान् क्षयंतः दिवः नून आ-
 दित्यान् यामि अदितिं दुवऽयु ॥४॥ द्यौः पितः पृथिवि मातः
 अधुक् अग्ने भ्रातः वसवः मृळत नः विश्वे आदित्याः अदिते स-
 ऽजोषाः अस्मभ्यं शर्मं बहुलं वि यंत ॥५॥११॥ मा नः वृकाय वृक्ये
 समस्मै अघऽयते रीरधत यजत्राः यूयं हि स्थ रथ्यः नः तनूनां यूयं
 दक्षस्य वचसः बभूव ॥६॥ मा वः एनः अन्यऽकृतं भुजेम मा तत्
 कर्म वसवः यत् चयध्वे विश्वस्य हि क्षयथ विश्वऽदेवाः स्वयं रिपुः
 तन्वं रिरिषीष्ट ॥७॥ नमः इत् उयं नमः आ विवासे नमः दाधार
 पृथिवी उत द्यां नमः देवेभ्यः नमः ईशे एषां कृतं चित् एनः नम-
 सा आ विवासे ॥८॥ चतस्य वः रथ्यः पूतऽदक्षान् चतस्य पस्त्य-
 ऽसदः अदब्धान् तान् आ नमऽभिः उरुऽचक्षसः नून विश्वान्
 वः आ नमे महः यजत्राः ॥९॥ ते हि श्रेष्ठऽवर्चसः ते जुं नः तिरः वि-
 श्वानि दुऽइता नयंति सुऽक्षत्रासः वरुणः मित्रः अग्निः चतऽधी-
 तयः वक्त्रराजऽसत्याः ॥१०॥१२॥ ते नः इंद्रः पृथिवी क्षामं वर्धन्
 पूषा भगः अदितिः पंच जनाः सुऽशर्माणः सुऽअवसः सुऽनीथाः
 भवंतु नः सुऽचात्रासः सुऽगोपाः ॥११॥ नु सद्भानं दिव्यं नंशि देवाः
 भारतऽवाजः सुऽमतिं याति होता आसानेभिः यजमानः मि-
 येधैः देवानां जन्म वसुऽयुः ववंद् ॥१२॥ अपत्यं वृजिनं रिपुं स्तेनं

अ० ४. अ० ८. व० १६.] ॥ ४१३ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ५२.

ममे दुरा॒र्धं । द॒वि॒ष्टम॑स्य स॒त्पते॑ कृ॒धी सु॒गं ॥ १३ ॥ या॒वा॒णः सोम॑
नो हि कं सखि॒त्वनाय॑ वा व॒ष्णुः । ज॒ही न्य॑ चि॒णं प॒णिं वृ॒को हि
षः ॥ १४ ॥ यू॒यं हि ष्ठा सु॑दानव॒ इन्द्र॑ज्ये॒ष्ठा अ॒भिद्य॑वः । क॒र्ता नो॒ अ॒ध्व॒न्ना सु॒गं गो॒पा अ॒मा ॥ १५ ॥ अ॒पि प॑न्था॒मग॑न्महि स्व॒स्तिगा॒-
म॒नेह॒सं । येन॒ वि॒श्वाः परि॒ द्विषो॑ वृ॒णक्ति॑ वि॒दते॒ वसु॑ ॥ १६ ॥ १३ ॥

493

॥ ५२ ॥ १-१७ चञ्चिश्वा ॥ विश्वे देवाः ॥ १-६. १३. १५-१७ त्रिष्टुप् । ७-१२
गायत्री । १४ जगती ॥

॥ ५२ ॥ न तद्दि॒वा न पृ॑थि॒व्यानु॑ मन्ये न य॒ज्ञेन॒ नोत॑ शमी॒-
भिरा॒भिः । उ॒ज्जंतु॑ तं सु॒भ्वः प॑र्व॒तासो॒ नि ही॑यताम॒तिया॒जस्य॑
य॒ष्टा ॥ १ ॥ अ॒ति वा॒ यो म॑रुतो॒ मन्य॑ते नो॒ ब्रह्म॑ वा॒ यः क्रि॒य॒-
मा॒णं नि॒नि॒त्सात् । तपू॑षि॒ तस्मै॑ वृ॒जि॒नानि॑ संतु ब्रह्म॒द्विप॑म॒भि
तं शो॑चतु॒ द्यौः ॥ २ ॥ कि॒मंग॑ त्वा॒ ब्रह्म॑णः सोम गो॒पां कि॒मंग॑ त्वा॒-
हुर॑भि॒शस्ति॒पां नः॑ । कि॒मंग॑ नः पश्यसि नि॒द्यमा॑नान्ब्रह्म॒द्विपे॑
तपु॑षिं हे॒तिम॑स्य ॥ ३ ॥ अ॒र्वंतु॑ मा॒मुष॑सो जायमाना अ॒र्वंतु॑ मा॒
सि॒धवः॒ पि॒न्व॑मानाः । अ॒र्वंतु॑ मा॒ पर्व॑तासो ध्रु॒वासोऽर्व॑ंतु मा॒
पि॒तरो॑ दे॒वहू॑तौ ॥ ४ ॥ वि॒श्व॒दा॒नीं सु॑मनसः स्याम पश्ये॒म नु
सूर्य॑मुच्च॒रंतं॑ । तथा॑ क॒र॒द्वसु॑पतिर्व॒सूनां॑ दे॒वाँ ओहा॑नोऽव॒साग॑-
मि॒ष्टः ॥ ५ ॥ १४ ॥ इन्द्रो॒ नेदि॑ष्टमव॒साग॑मि॒ष्टः सर॑स्वती॒ सि॒-
धु॒भिः पि॒न्व॑माना । प॒र्जन्यो॑ न॒ ओष॑धीभिर्म॒योभु॒रयिः॑ सु॒गंसः॑
सु॒हवः॑ पि॒तेव॑ ॥ ६ ॥ विश्वे॑ दे॒वासु॒ आ ग॑त शृ॒णुता॑ म॒ इमं॑
हवँ । ए॒दं ब॒र्हिर्नि॑ षी॒दत॑ ॥ ७ ॥ यो वो॑ दे॒वा घृ॑त॒क्षुना॑ ह॒व्येन॑
प्रति॒भूष॑ति । तं वि॒श्व उ॒प गच्छ॑थ ॥ ८ ॥ उ॒प नः॑ सू॒नवो॒ गिरः॑
शृ॒ण्वं॒त्वमृ॑तस्य॒ ये । सु॒मृ॒ळी॒का भ॑वंतु नः ॥ ९ ॥ विश्वे॑ दे॒वा अ॒-
ता॒वृध॑ अ॒तुभि॑र्ह॒वन॒श्रुतः॑ । जु॒षतां॑ यु॒ज्यं प॑यः ॥ १० ॥ १५ ॥ स्तो-

अ० ४. अ० ८. व० १६.] ॥ ४१३ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ५२.

अग्ने॒ दुः॑ऽआ॒ध्यं॑ द॒वि॒ष्टं॑ अ॒स्य॒ स॒तऽप॒ते॒ कृ॒धि॒ सु॒ऽगं॑ ॥ १३ ॥ या॒वा॒णः॑
सो॒म॒नः॒ हि॒ कं॒ स॒खि॒ऽत्वन॑ाय॒ वा॒ ष॒ष्णुः॒ ज॒हि॒ नि॒ अ॒त्रि॒णं॑ प॒णिं॑ वृ॒कः॑
हि॒ सः॑ ॥ १४ ॥ यू॒यं हि॒ स्थ॒ सु॒ऽदान॑वः॒ इ॒न्द्रं॑ऽज्ये॒ष्टाः॒ अ॒भि॒ऽद्या॑वः॒ कर्ते॑
नः॒ अ॒ध्व॒न् आ॒ सु॒ऽगं॑ गो॒पाः॒ अ॒मा ॥ १५ ॥ अ॒पि॑ पं॒थां अ॒ग॒न्म॒हि
स्व॒स्ति॒ऽगां॑ अ॒ने॒ह॒सं॑ ये॒न वि॒श्वाः॑ परि॒ द्वि॒षः॑ वृ॒ण॒क्ति॑ वि॒न्दते॑ व॒सु
॥ १६ ॥ १३ ॥

॥ ५२ ॥ न तत् दि॒वा न॑ पृ॒थि॒व्या अ॒नु॒ म॒न्ये॒ न य॒ज्ञे॒न॑ न उ॒त श॒र्मा॑-
भिः॒ आ॒भिः॒ उ॒ज्ज॑तुं तं सु॒ऽभ्वः॑ प॒र्व॒ता॒सः॒ नि॒ ही॒ य॒तां॑ अ॒ति॒ऽया॒ज॒स्य॑
य॒ष्टा ॥ १ ॥ अ॒ति॒ वा॒ यः म॒रु॒तः॒ म॒न्य॑ते नः॒ ब्र॒ह्म॑ वा॒ यः क्रि॒य॒मा॒णं॑ नि॒-
नि॒त्सा॒त् तपू॑षि॒ तस्मै॑ वृ॒जि॒ना॒नि॒ सं॒तु ब्र॒ह्म॑ऽद्वि॒षं अ॒भि॒ तं॑ शो॒च॒तु
द्यौः ॥ २ ॥ किं॑ अ॒ंग॒ त्वा॒ ब्र॒ह्म॑णः॒ सो॒म॒ गो॒पां॑ किं॑ अ॒ंग॒ त्वा॒ आ॒हुः अ॒-
भि॒ श॒स्ति॒ऽपां॑ नः॒ किं॑ अ॒ंग॒ नः॒ प॒श्य॒सि॒ नि॒द्य॒मा॒ना॒न् ब्र॒ह्म॑ऽद्वि॒षं
तपू॑षिं हे॒तिं अ॒स्य॑ ॥ ३ ॥ अ॒व॑न्तु मां उ॒ष॒सः॒ जा॒य॒मा॒नाः॒ अ॒व॑न्तु मा
सिं॒ध॒वः॒ पि॒न्व॑मा॒नाः॒ अ॒व॑न्तु मा॒ प॒र्व॒ता॒सः॒ ध्रु॒वा॒सः॒ अ॒व॑न्तु मा॒ पि॒-
त॒रः॒ दे॒वऽहू॑तौ ॥ ४ ॥ वि॒श्वऽदा॑नीं सु॒ऽम॒न॒सः॒ स्या॒म॒ प॒श्ये॑म॒ नु॒ सूर्ये॑
उ॒तऽच॑र॒न्तं॒ तथा॑ क॒र॒त् व॒सु॑ऽप॒तिः॒ व॒सू॒नां॑ दे॒वा॒न् ओ॒हा॑नः॒ अ॒व॑सा
आ॒ऽग॑मि॒ष्टः ॥ ५ ॥ १४ ॥ इ॒न्द्रः॒ ने॒दि॒ष्टं॑ अ॒व॑सा आ॒ऽग॑मि॒ष्टः॒ सर॑स्वती
सिं॒धुऽभिः॒ पि॒न्व॑मा॒ना प॒र्जन्यः॑ नः॒ ओ॒ष॒धी॒भिः॒ म॒यः॑ऽभुः॒ अ॒ग्निः॑
सु॒ऽश॑ंसः॒ सु॒ऽह॒वः॒ पि॒ता॑ऽइ॒व ॥ ६ ॥ वि॒श्वे॑ दे॒वा॒सः॒ आ॒ ग॒त॒ शृ॒णु॑त मे
इ॒मं॒ ह॒वँ॒ आ॒ इ॒दं॒ ब॒र्हिः॒ नि॒ सी॒द॒त् ॥ ७ ॥ यः॒ वः॒ दे॒वाः॒ घृ॒तऽक्षु॑ना ह॒-
व्ये॒न प्र॒ति॒ऽभू॑ष॒ति॒ तं॒ वि॒श्वे॑ उ॒प॒ ग॒च्छ॒थ ॥ ८ ॥ उ॒प॒ नः॒ सून॑वः॒ गि॒रः॑
शृ॒ण्व॑न्तु अ॒मृत॑स्य॒ ये सु॒ऽमृ॒च्छी॒काः॒ भ॒व॑न्तु नः ॥ ९ ॥ वि॒श्वे॑ दे॒वाः॒ ऋ॒त॒-
ऽवृ॒धः॒ ऋ॒तु॑ऽभिः॒ ह॒व॒न्ऽश्रु॑तः॒ जु॒ष॑न्तां यु॒ज्यं॑ प॒यः ॥ १० ॥ १५ ॥ स्तो-

अ० ४. अ० ८. व० १८.] ॥ ४१४ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ५३.

त्रमिंद्रो मरुद्गणस्त्वष्टमान्मित्रो अर्यमा । इमा हव्या जुषंत नः
॥ ११ ॥ इमं नो अग्ने अध्वरं होतर्वयुनशो यज । चिकित्वान्दैव्यं
जनं ॥ १२ ॥ विश्वे देवाः शृणुतेमं हव मे ये अंतरिक्षे य उप द्य-
वि ष । ये अग्निजिह्वा उत वा यजत्रा आसद्यास्मिन्वर्हिषि
मादयध्वं ॥ १३ ॥ विश्वे देवा मम शृण्वंतु यज्ञिया उभे रोदसी
अपां नपांच मन्म । मा वो वचांसि परिचक्ष्याणि वोचं सु-
मेष्विहो अंतमा मदेम ॥ १४ ॥ ये के च जमा महिनो अहिमा-
या दिवो जज्ञिरे अपां सधस्थे । ते अस्मभ्यमिषये विश्वमायुः
क्षप उसा वरिवस्यंतु देवाः ॥ १५ ॥ अग्नीपर्जन्याववतं धियं
मेऽस्मिन्हवे सुहवा सुष्टुतिं नः । इळामन्यो जनयद्गर्भमन्यः
प्रजावतीरिष आ धत्तमस्मे ॥ १६ ॥ स्तीर्णे बर्हिषि समिधाने
अग्नौ सूक्तेन महा नमसा विवासे । अस्मिन्नो अद्य विदधे
यजत्रा विश्वे देवा हविषि मादयध्वं ॥ १७ ॥ १६ ॥

494

॥ ५३ ॥ १-१० भरद्वाजो कर्हस्पतयः ॥ पूषा ॥ १-१. ९. १० गायत्री । ८ अनुष्टुप् ॥

॥ ५३ ॥ वयमुं त्वा पथस्पते रथं न वाजसातये । धिये पूषन्-
युज्महि ॥ १ ॥ अभि नो नर्य वसुं वीरं प्रयतदक्षिणं । वामं गृह-
पतिं नय ॥ २ ॥ अदित्संतं चिदाघृणे पूषन्दानाय चोदय । पणे-
श्चिद्वि म्रदा मनः ॥ ३ ॥ वि पथो वाजसातये चिनुहि वि मृधो
जहि । साधतामुय नो धियः ॥ ४ ॥ परि तृधि पणीनाभारया
हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रंधय ॥ ५ ॥ १७ ॥ वि पूषन्वारया तुद प-
णेरिच्छ हृदि प्रियं । अथेमस्मभ्यं रंधय ॥ ६ ॥ आ रिख किकिरा
कृणु पणीनां हृदया कवे । अथेमस्मभ्यं रंधय ॥ ७ ॥ यां पूषन्वत्स-
चोदनीमारां विभर्थाघृणे । तयां समस्य हृदयमा रिख किकिरा
कृणु ॥ ८ ॥ या ते अष्टा गोओपशाघृणे पशुसाधनी । तस्यांस्ते

चं इन्द्रः मरुतः गणः त्वष्ट्रः मान मित्रः अर्यमा इमा हव्या जुषंत नः
 ॥११॥ इमं नः अग्ने अध्वरं होतः वयुनः शः यज चिकित्वान् दैव्यं जनं
 ॥१२॥ विश्वे देवाः शृणुत इमं हवें मे ये अंतरिक्षे ये उप द्यवि स्थ ये
 अग्निः जिह्वाः उत वा यजत्राः आऽसद्य अस्मिन् बर्हिषि मा-
 द्यध्वं ॥१३॥ विश्वे देवाः मम शृण्वंतु यज्ञियाः उभे रोदसी अपां
 नपात च मन्म मा वः वचांसि परिऽचक्ष्याणि वोचं सुम्नेषु इत
 वः अंतमाः मदेम ॥१४॥ ये के च जमा महिनः अहिऽमायाः दिवः
 जज्ञिरे अपां सधऽस्थे ते अस्मभ्यं इषये विश्वं आयुः क्षपः उसाः
 वरिवस्यंतु देवाः ॥१५॥ अग्नीं पर्जन्यौ अवतं धियं मे अस्मिन् हवे
 सुऽहवा सुऽस्तुतिं नः इच्छां अन्यः जनयत गर्भं अन्यः प्रजाऽवतीः
 इषः आ धत्तं अस्मे ॥१६॥ स्तीर्णे बर्हिषि संऽइधाने अग्नौ सुऽउ-
 क्तेन महा नमसा आ विवासे अस्मिन् नः अद्य विदथे यजत्राः
 विश्वे देवाः हविषि माद्वध्वं ॥ १७ ॥ १६ ॥

॥५३॥ वयं जुं त्वा पथः पते रथं न वाजऽसातये धिये पूषन् अ-
 युज्महि ॥१॥ अभिनः नयै वसुं वीरं प्रयंतऽदक्षिणं वामं गृहऽपतिं
 नय ॥२॥ अदित्संतं चित् आघृणे पूषन् दानाय चोदय पणेः चित्
 विम्रदमनः ॥३॥ वि पथः वाजऽसातये चिनुहि वि मृधः जहि सा-
 धंतां उग्रनः धियः ॥४॥ परितुं धि पणीनां आरया हृदया कवे अथ
 ई अस्मभ्यं रंधय ॥५॥ १७॥ वि पूषन् आरया तुद पणेः इच्छ हृदि
 प्रियं अथ ई अस्मभ्यं रंधय ॥६॥ आ रिख किकिरा कृणु पणीनां
 हृदया कवे अथ ई अस्मभ्यं रंधय ॥७॥ यां पूषन् ब्रह्मऽचोदनी
 आरां विभर्षि आघृणे तया समस्य हृदयं आ रिख किकिरा कृणु
 ॥८॥ या ते अष्टा गोऽओपशा आघृणे पशुऽसाधनी तस्याः ते

अ० ४. अ० ८. व० २२.]   ॥ ४९५ ॥   [म० ६. अ० ५. सू० ५६.

सुमन्मीमहे ॥ ९॥ उत नो गोपणिं धियमश्वसां वाजसामुत ।
नृवत्कृणुहि वीतये ॥ १० ॥ १८ ॥

495   ॥ ५४ ॥ १-१० भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ पूषा ॥ गायत्री ॥

॥ ५४ ॥ सं पूषन्विदूषां नय यो अंजमानुगासन्ति । य एवेद-
मिति ब्रवन्त ॥ १ ॥ समुं पूषणा गमेमहि यो गृह्णां अभिगासन्ति ।
इम एवेति च ब्रवन्त ॥ २ ॥ पूषणश्चक्रं न रिष्यति न कोणोऽव प-
द्यते । नो अस्य व्यथते पविः ॥ ३ ॥ यो अस्मि हविषाविधन्त तं
पूषापि मृष्यते । प्रथमो विदते वसुं ॥ ४ ॥ पूषा गा अन्वेतु नः
पूषा रक्षत्वर्वतः । पूषा वाजं सनोतु नः ॥ ५ ॥ १९ ॥ पूषन्ननु प्र गा इहि
यजमानस्य सुन्वतः । अस्माकं स्तुवतामृत ॥ ६ ॥ मा किर्नेगन्माकी
रिषन्माकी सं गारि केवटे । अथारिष्टाभिरा गंहि ॥ ७ ॥ शृण्वन्तं
पूषणं वयमिर्यमनष्टवेदसं । ईशानं राय ईमहे ॥ ८ ॥ पूषन्तव द्यते
वयं न रिषेम कदा चन । स्तोतारस्त इह म्सि ॥ ९ ॥ परि पूषा
परस्ताद्वस्तं दधातु दक्षिणं । पुनर्नो नष्टमाजंतु ॥ १० ॥ २० ॥

496   ॥ ५५ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ पूषा ॥ गायत्री ॥

॥ ५५ ॥ एहि वां विमुचो नपादाघृणे सं संचावहे । रथीर्जु-
तस्य नो भव ॥ १ ॥ रथीतमं कपर्दिनमीशानं राधसो महः । रायः
सखायमीमहे ॥ २ ॥ रायो धारास्याघृणे वसो रागिरजाश्व ।
धीवन्तोधीवतः सखा ॥ ३ ॥ पूषणं न्व १ जाश्वमुप स्तोपाम वा-
जिनं । स्वसूर्यो जार उच्यते ॥ ४ ॥ मातुर्दिधिषुसं ब्रवं स्वसृजारः
शृणोतु नः । भ्रातृदस्य सखा मम ॥ ५ ॥ आज्ञासं पूषणं रथे
निष्पृभास्ते जनुश्रियं । देवं वहंतु बिभ्रतः ॥ ६ ॥ २१ ॥

497   ॥ ५६ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ पूषा ॥ १-५ गायत्री । ६ अनुष्टुप ॥

॥ ५६ ॥ य एनमादिदेगति कर्भादिति पूषणं । न तेन देव

सुमं ईमहे ॥ ९॥ उत नः गोऽसनि धियं अश्वऽसां वाजऽसां उत नृ-
ऽवत् कृणुहि वीतये ॥ १० ॥ १८ ॥

॥ ५४ ॥ सं पूषन् विदुषा नय यः अंजसा अनुऽशासति यः एव
इदं इति ब्रवत ॥ १ ॥ सं ऊं पूषा गमेमहि यः गृहान् अभिऽशास-
ति इमे एव इति च ब्रवत ॥ २ ॥ पूषाः चक्रं न रिषति न कोशः अव-
पद्यते नो अस्य व्यथते पविः ॥ ३ ॥ यः अस्मै हविषा अविधत् न तं
पूषा अपि मृष्यते प्रथमः विन्दते वसु ॥ ४ ॥ पूषा गाः अनु एतु नः
पूषा रक्षतु अर्वतः पूषा वाजं सनोतु नः ॥ ५ ॥ १९ ॥ पूषन् अनु प्रगाः
इहि यजमानस्य सुन्वतः अस्माकं स्तुवतां उत ॥ ६ ॥ मार्किः नेशत्
मार्कीं रिषत् मार्कीं सं शारि केवटे अथ अरिष्ठाभिः आ गृहि ॥ ७ ॥
शृण्वन्तं पूषणं वयं इयं अनष्टऽवेदत्तं ईशानं रायः ईमहे ॥ ८ ॥ पूषन्
तव व्रते वयं न रिषेम कदा च न स्तोतारः ते इह स्मसि ॥ ९ ॥ परि
पूषा परस्तात् हस्तं दधातु दक्षिणं पुनः नः नष्टं आ अजतु
॥ १० ॥ २० ॥

॥ ५५ ॥ आ इहि वां विऽमुचः नपात् आघृणे सं सचावहे रथीः
अतस्य नः भव ॥ १ ॥ रथिऽतमं कपर्दिनं ईशानं राधसः महः रायः
सखायं ईमहे ॥ २ ॥ रायः धारा असि आघृणे वसोः राशिः अज-
ऽअश्वधीवतऽधीवतः सखा ॥ ३ ॥ पूषणं नु अजऽअश्वं उप स्तो-
षाम वाजिनं स्वसुः यः जारः उच्यते ॥ ४ ॥ मातुः दिधिषुं अब्रवं
स्वसुः जारः शृणोतु नः भ्राता इद्रस्य सखा मम ॥ ५ ॥ आ अजासः
पूषणं रथे निऽश्रुभाः ते जनऽश्रियं देवं वहंतु विभ्रतः ॥ ६ ॥ २१ ॥

॥ ५६ ॥ यः एनं आऽदिदेशति करं भऽअत् इति पूषणं न तेन देवः

अ० ४. अ० ८. व० २४.] ॥ ४१६ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ५८.

आदिशे ॥ १ ॥ उत घा स रथीतमः सख्या सत्यतिर्युजा । इन्द्रो
वृत्राणि जिघ्रते ॥ २ ॥ उतादः परुषे गवि सूरश्चक्रं हिरण्ययं ।
न्यैरयद्रथीतमः ॥ ३ ॥ यद्य त्वा पुरुष्टुत ब्रवाम दस्र मंतुमः ।
तत्सु नो मन्म साधय ॥ ४ ॥ इमं च नो गवेषणं सातये सीषधो
गणं । आरात्पूषन्नसि श्रुतः ॥ ५ ॥ आ ते स्वस्तिमीमह आरेअ-
घामुपावसुं । अद्या च सर्वतातये श्वश्च सर्वतातये ॥ ६ ॥ २२ ॥

498 ॥ ५७ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्रापूषणौ ॥ गायत्री ॥

॥ ५७ ॥ इन्द्रा नु पूषणा वयं सख्याय स्वस्तये । हुवेम वाज-
सातये ॥ १ ॥ सोममन्य उपासदत्पातवे चम्बोः सुतं । करंभमन्य
इच्छति ॥ २ ॥ अजा अन्यस्य वह्नयो हरीं अन्यस्य संभृता । ताभ्यां
वृत्राणि जिघ्रते ॥ ३ ॥ यदिन्द्रो अनयद्रितो महीरपो वृषतमः ।
तत्र पूषाभवत्सचा ॥ ४ ॥ तां पूषणः सुमतिं वयं वृक्षस्य प्र व-
यामिव । इन्द्रस्य चा रभामहे ॥ ५ ॥ उत्पूषणं युवामहेऽभीष्मूरिव
सारथिः । मत्या इन्द्रं स्वस्तये ॥ ६ ॥ २३ ॥

499 ॥ ५८ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ पूषा ॥ १. ३. ४ त्रिष्टुप् । २ अगती ॥

॥ ५८ ॥ शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यद्विषुरूपे अहनी द्यौरि-
वासि । विश्वा हि माया अवसि स्वधावो भद्रा ते पूषन्निह
रातिरस्तु ॥ १ ॥ अजाश्वः पशुपा वाजपस्त्यो धियंजिन्वो भुवने
विश्वे अपिंतः । अष्टां पूषा शिथिरामुद्धरी वृजत्संचक्षाणो
भुवना देव ईयते ॥ २ ॥ यास्ते पूषन्नावो अंतः समुद्रे हिरण्य-
योरंतरिक्षे चरति । ताभिर्यासि दूत्यां सूर्यस्य कामेन कृतं श्वं
इच्छमानः ॥ ३ ॥ पूषा सुबंधुर्दिव आ पृथिव्या इळस्पतिर्म-
घवा दस्मवर्चाः । यं देवासो अददुः सूर्यायै कामेन कृतं तवसं
स्वंच ॥ ४ ॥ २४ ॥

आ॒ऽदि॒शे ॥ १ ॥ उ॒त घ॒ सः र॒थिऽत॒मः स॒ख्या स॒तऽप॒तिः यु॒जा इ॒न्द्रः
वृ॒चा॒णि जि॒घ्र॒ते ॥ २ ॥ उ॒त अ॒दः प॒रु॒षे ग॒वि सूरः च॒क्रं हि॒र॒ण्य॒यं नि
ऐ॒र॒य॒त् र॒थिऽत॒मः ॥ ३ ॥ य॒त् अ॒द्य त्वा॒ पु॒रु॒ऽस्तु॒त ब्र॒वा॒म द॒स्म म॒न्तु॒-
ऽमः त॒त् सु॒नः म॒न्म सा॒ध॒य ॥ ४ ॥ इ॒मं च॒ नः गो॒ऽए॒ष॒णं सा॒त॒ये सी॒-
स॒धः ग॒णं आ॒रा॒त् पू॒ष॒न अ॒सि श्रु॒तः ॥ ५ ॥ आ॒ ते स्व॒स्ति इ॒म॒हे
आ॒रेऽअ॒घां उ॒प॒ऽव॒सुं अ॒द्य च॒ स॒र्व॒ऽता॒त॒ये श्वः च॒ स॒र्व॒ऽता॒त॒ये
॥ ६ ॥ २२ ॥

॥ ५७ ॥ इ॒न्द्रा॒नु पू॒ष॒णा व॒यं स॒ख्याय॒ स्व॒स्त॒ये हु॒वेम॒ वाज॑ऽसा॒त॒ये
॥ १ ॥ सोमं॑ अ॒न्यः उ॒प॒ अ॒स॒द॒त् पा॒त॒वे च॒म्बोः सु॒तं क॒र॒भं अ॒न्यः इ॒-
च्छ॒ति ॥ २ ॥ अ॒जाः अ॒न्यस्य॑ व॒ह॒यः ह॒रीः अ॒न्यस्य॑ सं॒ऽभृ॒ता ता॒भ्यां
वृ॒चा॒णि जि॒घ्र॒ते ॥ ३ ॥ य॒त् इ॒न्द्रः अ॒न॒य॒त् रि॒तः म॒हीः अ॒पः वृ॒ष॒न॒-
ऽत॒मः त॒त्र पू॒षा अ॒भ॒व॒त् स॒चा ॥ ४ ॥ तां पू॒षाः सु॒ऽम॒तिं व॒यं वृ॒क्षस्य॑
प्र॒ व॒यां॒ऽइ॒व इ॒न्द्रस्य॑ च॒ आ॒र॒भा॒म॒हे ॥ ५ ॥ उ॒त् पू॒ष॒णं यु॒वा॒म॒हे अ॒भी॒-
शू॒न॒ऽइ॒व सा॒र॒थिः म॒ह्ये इ॒न्द्रं स्व॒स्त॒ये ॥ ६ ॥ २३ ॥

॥ ५८ ॥ शु॒क्रं ते॒ अ॒न्य॒त् य॒ज॒तं ते॒ अ॒न्य॒त् वि॒षु॒ऽरूपे॑ अ॒ह॒नी द्यौः-
ऽइ॒व अ॒सि वि॒श्वः हि मा॒याः अ॒व॒सि स्व॒धाऽवः॑ भ॒द्रा ते॒ पू॒ष॒न
इ॒ह रा॒तिः अ॒स्तु ॥ १ ॥ अ॒जऽअ॒श्वः प॒शु॒ऽपाः वाज॑ऽप॒स्त्यः धि॒यं-
ऽजि॒न्वः भु॒व॒ने वि॒श्वे अ॒पि॒तः अ॒ष्टां पू॒षा शि॒थि॒रां उ॒त् व॒री वृ॒ज॒त्
सं॒ऽच॒क्षा॒णः भु॒व॒ना दे॒वः इ॒य॒ते ॥ २ ॥ याः ते॒ पू॒ष॒न ना॒वः अ॒न्तः॑ स॒मु॒द्रे
हि॒र॒ण्य॒यीः अ॒न्त॒रि॒क्षे च॒र॒न्ति ता॒भिः या॒सि दू॒त्यां सूर्य॑स्य का॒मे॒न कृ॒त
अ॒वः इ॒च्छ॒मा॒नः ॥ ३ ॥ पू॒षा सु॒ऽब॒धुः दि॒वः आ॒पृ॒थि॒व्याः इ॒ळः प॒तिः
म॒घऽवा॑ द॒स्मऽव॒र्चाः यं दे॒वा॒सः अ॒द॒दुः सूर्य॑यै का॒मे॒न कृ॒तं त॒व॒सं
सु॒ऽअ॒चं ॥ ४ ॥ २४ ॥

अ० ४. अ० ८. व० २७.] ॥ ४१७ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ६०.

500

॥ ५९ ॥ १-१० भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्राग्नी ॥ १-६ बृहती । ७-१० अनुष्टुप् ॥

॥ ५९ ॥ प्र नु वो॒चा सु॒तेषु॑ वां वी॒र्या॒ ३ या॒नि च॒क्रयुः॑ । ह॒ता-
सो॑ वां पि॒तरो॑ दे॒वश्च॑व इं॒द्राग्नी॑ जी॒वथो॑ यु॒वं ॥ १ ॥ व॒ळि॒त्था
म॒हि॒मा वा॒मि॒न्द्राग्नी॑ प॒निष्ठ॑ आ । स॒मा॒नो वां॑ ज॒निता॑ भा॒त॒रा
यु॒वं य॒मावि॒हेह॑मा॒तरा॑ ॥ २ ॥ ओ॒कि॒वांसा॑ सु॒ते स॒चाँ अ॒श्वा स॒प्ती
इ॒वा॒द॒ने । इं॒द्रा॒न्व॒ग्नी अ॒व॒सेह॑ व॒ज्रि॒णा व॒यं दे॒वा ह॑वामहे ॥ ३ ॥
य इं॒द्राग्नी॑ सु॒तेषु॑ वां स्त॒व॒त्तेष्वृ॑तावृ॒धा । जो॒ष॒वा॒कं व॑दतः प॒ज-
हो॒षि॒णा न॑ दे॒वा भ॒सथ॑श्च॒न ॥ ४ ॥ इं॒द्राग्नी॑ को अ॒स्य वां॑ दे॒वो
म॒र्तेश्चि॑के॒तति॑ । वि॒षू॒चो अ॒श्वा॒न्यु॒यु॒जान॑ ई॒यत॑ एकः स॒मा॒न आ
रथे॑ ॥ ५ ॥ २५ ॥ इं॒द्राग्नी॑ अ॒पा॒दियं॑ पू॒र्वा॒गा॒त्प॒द्वती॑भ्यः । हि॒त्वी
शि॒रो जि॒ह्वा वा॒व॒द॒क्षर॑त्तिं॒शत्प॒दा न्य॑क्रमीत् ॥ ६ ॥ इं॒द्राग्नी॑ आ
हि त॒न्व॒ते न॒रो ध॒न्वा॒नि बा॒होः । मा नो॑ अ॒स्मिन् हा॒धने॑ प॒रा
व॒र्त्त ग॒वि॒ष्टु ॥ ७ ॥ इं॒द्राग्नी॑ त॒प॒ति मा॒घा अ॒र्यो अ॒रा॒तयः॑ ।
अ॒प॒ द्वे॒षा॒स्या कृ॑तं यु॒यु॒तं सू॒र्या॒दधि॑ ॥ ८ ॥ इं॒द्राग्नी॑ यु॒वो॒रपि॑
व॒सु दि॒व्या॒नि पा॒थि॒वा । आ न॑ इ॒ह प्र॑ य॒च्छतं॑ र॒यिं वि॒श्वायु॑-
पो॒षमं॑ ॥ ९ ॥ इं॒द्राग्नी॑ उ॒क्थ॒वा॒हसा॑ स्तो॒मेभि॑र्ह॒वन॑श्रु॒ता । वि॒-
श्वा॒भिर्गी॒र्भिरा॑ ग॒तम॒स्य सो॒मस्य॑ पी॒तये॑ ॥ १० ॥ २६ ॥

501

॥ ६० ॥ १-१५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्राग्नी ॥ १-३. १३ चिष्टुप् । ४-१२ गायत्री ।
१४ बृहती । १५ अनुष्टुप् ॥

॥ ६० ॥ अ॒थ॒वृ॒त्र॒मु॒त स॑नोति॒ वा॒ज॒मि॒न्द्रा यो॑ अ॒ग्नी स॒हुरी॑ स-
प॒र्यात् । इ॒र॒ज्य॑ता॒ व॒स॒व्यस्य॑ भू॒रेः स॒ह॒स्त॒मा स॒ह॒सा वा॒ज॒य॑ता ॥ १ ॥
ता यो॒धि॒ष्टम॒भि गा॑ इं॒द्र नू॒नम॒पः स्व॒रु॒षसो॑ अ॒ग्न ऊ॒ह्याः । दि॒शः
स्व॒रु॒षसं॑ इं॒द्र चि॒त्रा अ॒पो गा॑ अ॒ग्ने यु॒वसे॑ नि॒यु॒त्वा॒न ॥ २ ॥ आ
वृ॒त्र॒ह॒णा वृ॒त्र॒ह॒भिः शु॒ष्मै॒रि॒न्द्र या॑तं न॒मो॒भिर॒ग्ने अ॒र्वाक् । यु॒वं
रा॒धो॒भि॒र॒क्वे॒भि॒रि॒न्द्रा॒ग्ने अ॒स्मे भ॑वतमु॒त्तमे॒भिः ॥ ३ ॥ ता

॥५९॥ प्र नु वो च सुतेषु वां वीर्या यानि चक्रयुः हतासः वां पि-
तरः देवऽशंचवः इंद्राग्नी जीवथः युवं ॥१॥ वद इथा महिमा वां
इंद्राग्नी पनिष्ठः आ समानः वां जनिता भ्रातरा युवं यमौ इहेह-
ऽमातरा ॥२॥ ओकिऽवांसां सुते सचां अश्वानां सप्तीऽइव० आदने
इंद्रा नु अग्नी अवसा इह वज्रिणा वयं देवा हवामहे ॥३॥ यः
इंद्राग्नी सुतेषु वां स्तवत् तेषु ऋतऽवृधा जोषऽवाकं वदतः प-
जऽहोषिणा न देवा भसथः चन ॥४॥ इंद्राग्नी कः अस्य वां देवौ
मर्तैः चिकेतति विषूचः अश्वान युयुजानः इयते एकः समाने आ
रथे ॥५॥ २५॥ इंद्राग्नी अपात् इयं पूर्वा आ अगात् पतऽवतीभ्यः
हिवी शिरः जिह्वा वावदत् चरत् त्रिंशत् पदा नि अक्रमीत्
॥६॥ इंद्राग्नी आ हितन्वते नरः धन्वानि बाहोः मानः अस्मिन्
महाऽधने परां वर्त्त गोऽइष्टिषु ॥७॥ इंद्राग्नी तपति मा अघाः
अर्यः अरांतयः अप द्वेषांसि आ कृतं युयुतं सूर्यात् अधि ॥८॥
इंद्राग्नी युवोः अपि वसुं दिव्यानि पार्थिवा आ नः इह प्र यच्छतं
रयिं विश्वायुऽपोषसं ॥९॥ इंद्राग्नी उक्थऽवाहसा स्तोमेभिः ह-
वनऽश्रुता विश्वाभिः गीऽभिः आ गतं अस्य सोमस्य पीतये
॥ १० ॥ २६ ॥

॥६०॥ अथत् वृचं उत सनोति वाजं इंद्रा यः अग्नी सहुरी सप-
र्यात् इरज्यतां वसव्यस्य भूरैः सहऽतमा सहसा वाजऽयंता ॥१॥
ता योधिष्टं अभिगाः इंद्र नूनं अपः स्वः उषसः अग्ने ऊहाः दिशः
स्वः उषसः इंद्र चित्राः अपः गाः अग्ने युवसे नियुत्वान ॥२॥ आ
वृचऽहना वृचऽहभिः शुष्मैः इंद्र यातं नमऽभिः अग्ने अर्वाक् युवं
राधऽभिः अर्कवेभिः इंद्र अग्ने अस्मे भवतं उतऽतमेभिः ॥३॥ ता

अ० ४. अ० ६. व० ३०.] ॥ ४१८ ॥ [म० ६. अ० ५. सू० ६९.

हुवे ययोरिदं पमे विश्वं पुरा कृतं । इंद्राग्नी न मर्धतः ॥ ४ ॥ उमा
विघनिना मृध इंद्राग्नी हवामहे । ता नो मृळात ईदृशे ॥ ५ ॥ २७ ॥
हतो वृचाण्यार्या हतो दासानि सत्पती । हतो विश्वा अप
द्विषः ॥ ६ ॥ इंद्राग्नी युवामिमेऽभि स्तोमा अनूषत । पिबतं
शंभुवा सुतं ॥ ७ ॥ या वां संति पुरुस्पृहो नियुतो दाशुषे नरा ।
इंद्राग्नी ताभिरा गतं ॥ ८ ॥ ताभिरा गच्छतं नरोपेदं सवनं सुतं ।
इंद्राग्नी सोमपीतये ॥ ९ ॥ तमीळिष्व यो अर्चिषा वना वि-
श्वा परिष्वजन्त । कृष्णा कृणोति जिह्या ॥ १० ॥ २८ ॥ य इह
आविवांसति सुममिंद्रस्य मर्त्यः । द्युम्नाय सुतरा अपः ॥ ११ ॥ ता
नो वाजवतीरिष आशून्पिपृतमर्वतः । इंद्रमग्निं च वोळ्हे
॥ १२ ॥ उभा वामिंद्राग्नी आहुवध्या उभा राधसः सह मादयध्वै ।
उभा दाताराविषां रयीणामुभा वाजस्य सातये हुवे वां ॥ १३ ॥
आ नो गव्येभिरश्वैर्वसव्यैऽरुपं गच्छतं । सखायौ देवौ सख्याय
शंभुवे इंद्राग्नी ता हवामहे ॥ १४ ॥ इंद्राग्नी शृणुतं हवं यजमानस्य
सुन्वतः । वीतं हव्यान्या गतं पिबतं सोम्यं मधु ॥ १५ ॥ २९ ॥

502

॥ ६९ ॥ १-१४ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ सरस्वती ॥ १-३. १३ जगती । ४-१२
गायत्री । १४ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६९ ॥ इयमंददाद्रभसमृणच्युतं दिवोदासं वध्यश्वायं
दाशुषे । या शश्वतमाचखादावसं परिणं ता ते दात्राणि
तविषा सरस्वति ॥ १ ॥ इयं शुष्मेभिर्विसखा इवारुजत्सानुं
गिरीणां तविषेभिर्हर्मिभिः । पारावतघ्नीमवसे सुवृक्तिभिः
सरस्वतीमा विवासेम धीतिभिः ॥ २ ॥ सरस्वति देवनिदो नि
बर्हय प्रजां विश्वस्य बृसयस्य मायिनः । उत क्षितिभ्योऽवनी-
रविंदो विषमेभ्यो अस्रवो वाजिनीवति ॥ ३ ॥ प्र णो देवी सर-

हुवे ययोः इदं पमे विश्वं पुरा कृतं इंद्राग्नी न मर्धतः ॥४॥ उमा वि-
 ऽघनिना मृधः इंद्राग्नी हवामहे ता नः मृळातः ईदृशे ॥५॥ २७॥
 हतः वृत्राणि आर्या हतः दासानि सतऽपती० हतः विश्वाः अप
 द्विषः ॥६॥ इंद्राग्नी युवां इमे अभि स्तोमाः अनूषत पिवतं शं-
 ऽभुवा सुतं ॥७॥ या वां संति पुरुऽस्पृहः निऽयुतः दाशुषे नरा
 इंद्राग्नी ताभिः आ गतं ॥८॥ ताभिः आ गच्छतं नरा उप इदं सवनं
 सुतं इंद्राग्नी सोमऽपीतये ॥९॥ तं ईळिष्व यः अर्चिषा वना वि-
 श्वा परिऽस्वजंत कृष्णा कृणोति जिह्या ॥१०॥ २८॥ यः इदं आ-
 ऽविवांसति सुमं इंद्रस्य मर्त्यः द्युम्नाय सुऽतराः अपः ॥११॥ ता नः
 वाजऽवतीः इषः आशून पिपृतं अर्वतः इंद्रं अग्निं च वोळ्हे वे
 ॥१२॥ उभा वां इंद्राग्नी आऽहुवध्यै उभा राधंसः सह मादयध्यै
 उभा दातारौ इषां रयीणां उभा वाजस्य सातये हुवे वां ॥१३॥ आ
 नः गव्येभिः अश्वैः वसव्यैः उप गच्छतं सखायौ देवौ सख्याय शं-
 ऽभुवा इंद्राग्नी ता हवामहे ॥१४॥ इंद्राग्नी शृणुतं हव यजमानस्य
 सुन्वतः वीतं हव्यानि आ गतं पिवतं सोम्यं मधु ॥१५॥ २९॥

॥६९॥ इयं अददात् रभसं ऋणऽच्युतं दिवऽदासं वध्निऽअ-
 श्वाय दाशुषे या शश्वंतं आऽचखाद अवसं परिं ता ते दात्राणि
 तविषा सरस्वति ॥१॥ इयं शुष्मेभिः विसखाऽइव अरुजत सानु
 गिरीणां तविषेभिः ऊर्मिऽभिः पारावतऽघ्नी अवसे सुवृक्तिऽभिः
 सरस्वती आ विवासे मधीतिऽभिः ॥२॥ सरस्वति देवऽनिदः नि
 बर्हय प्रऽजां विश्वस्य वृसंयस्य मायिनः उत क्षितिऽभ्यः अवनीः
 अविंदः विषं एभ्यः अस्रवः वाजिनीऽवति ॥३॥ प्र नः देवी सर-

अ० ५. अ० १. व० १.] ॥ ४१९ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ६२.

स्वती वाजेभिर्वाजिनीवती । धीनामविश्ववतु ॥ ४ ॥ यस्त्वा
 देवि सरस्वत्युपब्रूते धने हिते । इन्द्रं न वृत्रतूये ॥ ५ ॥ ३० ॥ त्वं
 देवि सरस्वत्यवा वाजेषु वाजिनि । रदा पूषेव नः सुनिं ॥ ६ ॥
 उत स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यवर्तनिः । वृत्रघ्नी वष्टि सु-
 षुतिं ॥ ७ ॥ यस्या अनंतो अहुतस्त्वेषश्चरिष्णुरर्णवः । अमश्चरति
 रोहवत् ॥ ८ ॥ सा नो विश्वा अति द्विषः स्वसृण्या कृतावरी ।
 अतन्नहेव सूर्यः ॥ ९ ॥ उत नः प्रिया प्रियासु सप्तस्वसा सुजुष्टा ।
 सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥ १० ॥ ३१ ॥ आपप्रुषी पार्थिवान्युरु रजो
 अंतरिक्षं । सरस्वती निदस्यातु ॥ ११ ॥ त्रिषधस्था सप्तधातुः
 पंच जाता वर्धयंती । वाजेवाजे हव्या भूत् ॥ १२ ॥ प्र या महि-
 न्ना महिनासु चेकिते द्युन्नेभिरन्या अपसामपस्तमा । रथ इव
 बृहती विभ्वने कृतोपस्तुत्या चिकितुषा सरस्वती ॥ १३ ॥
 सरस्वत्यभि नो नेषि वस्यो माप स्फरीः पयसा मा न आ
 धक् । जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वक्षेत्राण्यरणानि
 गन्म ॥ १४ ॥ ३२ ॥ ८ ॥ ४ ॥ ५ ॥

503 ॥ ६२ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अश्विनौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६२ ॥ स्तुषे नरा दिवो अस्य प्रसंताश्विना हुवे जरमाणी
 अकैः । या सद्य उसा व्युषि ज्मो अंतान्युर्युषतः पर्युरु वरांसि
 ॥ १ ॥ ता यज्ञमा शुचिभिश्चक्रमाणा रथस्य भानुं रुरुचू
 रजोभिः । पुरु वरांस्यमिता मिमानापो धन्वान्यति याथा
 अजान् ॥ २ ॥ ता ह त्यद्वर्तिर्यदरध्रमुयेत्या धिय ऊहयुः शश्व-
 दश्वैः । मनोजवेभिरिषिरेः शयध्ये परि व्यथिदाशुपो मर्त्यस्य
 ॥ ३ ॥ ता नव्यसो जरमाणस्य मन्मोष भूपतो युयुजानस-
 भी । शुभं पृक्षमिषमूर्ज वहता होता यक्षात्प्रानो अधुग्यु-

स्वती वाजैभिः वाजिनींऽवती धीनां अवित्री अवतु ॥४॥ यः त्वा
 देवि सरस्वति उपऽब्रूते धने हिते इन्द्रं न वृत्रऽतूर्ये ॥५॥ ३०॥ त्वं देवि
 सरस्वति अव वाजेषु वाजिनिरदं पूषाऽइव नः सनिं ॥६॥ उत
 स्या नः सरस्वती घोरा हिरण्यऽवर्तनिः वृत्रऽघ्नी वष्टि सुऽस्तुतिं
 ॥७॥ यस्याः अनंतः अहृतः त्वेषः चरिष्णुः अर्णवः अमः चरति रो-
 रुवत् ॥८॥ सा नः विश्वाः अतिं द्विषः स्वसृः अन्याः ऋतऽवरी
 अतन् अहांऽइव सूर्यः ॥९॥ उत नः प्रिया प्रियासु सप्तऽस्वसा
 सुऽजुष्टा सरस्वती स्तोम्या भूत् ॥१०॥ ३१॥ आऽपप्रुषीं पार्थिवानि
 उरु रजः अंतरिक्षं सरस्वती निदः पातु ॥११॥ त्रिऽसधस्था सप्त-
 ऽधातुः पंच जाता वर्धयंती वाजैऽवाजे हव्या भूत् ॥१२॥ प्र या
 महिम्ना महिना आसु चेकिते द्युम्नेभिः अन्याः अपसां अपऽत-
 मा रथःऽइव बृहती विऽभ्वने कृता उपऽस्तुत्या चिकितुषां सर-
 स्वती ॥१३॥ सरस्वति अभि नः नेषि वस्यः मा अप स्फुरीः पयसा
 मा नः आ धक् जुषस्व नः सख्या वेश्या च मा त्वत् क्षेवाणि
 अरणानि गन्म ॥ १४ ॥ ३२ ॥ ८ ॥ ४ ॥ ५ ॥

॥६२॥ स्तुषे नरा दिवः अस्य प्रऽसंतां अश्विनां हुवे जरमाणः
 अकैः या सद्यः उसा विऽउषि जमः अंतान् युयूषतः परि उरु व-
 रांसि ॥१॥ ता यज्ञं आ शुचिंऽभिः चक्रमाणा रथस्य भानुं रुरुचुः
 रजःऽभिः पुरु वरांसि अमिता मिमाना अपः धन्वानि अतिं
 याथः अजान् ॥२॥ ता हृत्यत् वर्तिः यत् अरधं उया इत्था धियः
 ऊह्युः शश्वत् अश्वैः मनःऽजवेभिः इषिरेः शयध्वै परि व्यथिः
 दाशुषः मर्त्यस्य ॥३॥ ता नव्यसः जरमाणस्य मन्म उप भूषतः युयु-
 जानऽसंप्रीं शुभं पृक्षं इषं ऊर्जं वहता होता यक्षत् प्रत्नः अधुक् यु-

वा॒ना ॥ ४ ॥ ता व॒ल्गू द॒स्त्रा पु॒रु॒शा॒क॒त॒मा प्र॒त्ना च॒
 च॒सा वि॒वासे । या शंस॑ते स्तु॒वते श॑भ॒विष्ठा ब॒भू॒
 चि॒त्रा॒ती ॥ ५ ॥ १ ॥ ता भु॒ज्युं वि॒भिर॒द्भ्यः स॑मु॒द्रात्तु॒यं
 ह॒थू र॒जो॒भिः । अ॒रे॒णु॒भि॒र्यो॒जने॑भिर्भु॒जंता॑ प॒त॒त्रि॒भिर॒
 रु॒प॒स्थात् ॥ ६ ॥ वि ज॒युषा॑ र॒थ्या या॒त॒म॒द्रिं श्रु॑तं ह
 व॒धिम॒त्याः । द॒श॒स्यंता॑ श॒यवे॑ पि॒ण्य॒यु॒र्गामि॑ति
 सु॒म॒तिं भु॒रणू ॥ ७ ॥ यद्रो॑दसी प्र॒दिवो॑ अ॒स्ति भू॒
 दे॒वाना॑मु॒त म॒र्त्य॒चा । तदा॑दि॒त्या व॒सवो॑ रु॒द्रिया॑सो
 तपु॑र॒घं द॒धात ॥ ८ ॥ य ई॒ राजा॑नावृ॒त॒था वि॒दध॒द्रजं॑
 वरु॑ण॒श्चि॒के॒तत् । ग॒भी॒राय॒ रक्ष॑से हे॒तिम॑स्य द्रो॒घाय॑
 आ॒न॒वाय ॥ ९ ॥ अ॒न्तरै॑श्च॒क्रे॒स्तन॑याय व॒र्ति॒द्यु॒मता॑ या
 रथे॑न । स॒नु॒त्येन॒ त्यज॑सा॒ म॒र्त्यस्य॑ व॒नुष॑तामपि शी॒
 ॥ १० ॥ आ प॑र॒माभि॑रु॒त म॑ध्य॒माभि॑र्नियु॒द्भिर्या॑तम
 वाक् । द॒ह॒स्यं चि॒द्रोम॑न्तो॒ वि व्र॑ज॒स्य दुरो॑ व
 चि॒त्रा॒ती ॥ ११ ॥ २ ॥

504

॥ ६३ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ अश्विनी ॥ १-१० चिष्टप । १

॥ ६३ ॥ क॒प॒त्या व॒ल्गू पु॒रु॒ह॒ताद्य॑ दू॒तो न स्तोमो॑ऽ
 स्वा॒न । आ यो अ॒र्वाङ्मा॑स॒त्या व॒वर्ते॑ प्रे॒ष्टा ह्य॑सं
 म॒न्म॑न् ॥ १ ॥ अ॒रं मे॑ ग॒तं ह॑व॒नाया॒स्मै गृ॑णा॒ना यथा॑
 अ॒ंधः । परि॑ ह॒ त्यद्व॒र्ति॒र्याथो॑ रि॒षो न य॑त्प॒रो ना॑त॒न
 ॥ २ ॥ अ॒का॒रि वा॒म॒ंध॒सो व॒री॒म॒न्म॒स्तारि॑ ब॒र्हिः सु॒प्र
 उ॒त्ता॒न॒ह॒स्तो यु॒व॒युर्वे॒व॒दा वा॑ नक्ष॑न्तो॒ अ॒द्रय॑ आ॒न्
 ऊ॒र्ध्वो वा॑म॒गिर॑ध्व॒रेष्व॑स्था॒प्त्र रा॒तिरे॑ति जू॒रि॒णी
 प्र॑ होता॒ गूर्त॑म॒ना उ॒रा॒णोऽयु॑क्त॒ यो ना॑स॒त्या ह॒वी॒न्

वाना ॥ ४ ॥ ता वल्गू दसा पुरुशाकऽतमा प्राना नव्यसा वचसा
 आ विवासे या शंसते स्तुवते शंभविष्ठा बभूवतुः गृणते चित्र-
 ऽराती० ॥ ५ ॥ १ ॥ ता भुज्यं विऽभिः अतऽभ्यः समुद्रात् तुयस्य सूनुं
 ऊहयुः रजःऽभिः अरेणुऽभिः योजनेभिः भुजंता पतत्रिऽभिः अ-
 रीसः निः उपऽस्थात् ॥ ६ ॥ वि जयुषा रथ्या यातं अद्रिं श्रुतं हव
 वृषणा वधिऽमत्याः दशस्यंता शयवे पिपयुः गां इति चवाना
 सुऽमतिं भुरण्यू ॥ ७ ॥ यत् रोदसी प्रऽदिवः अस्ति भूमं हेळः
 देवानां उत मर्त्यऽचा तत् आदित्याः वसवः रुद्रियासः रक्षःऽयुजे
 तपुः अघं दधात् ॥ ८ ॥ यः ई राजानौ ऋतुऽथा विऽदधत् रजसः
 मिचः वरुणः चिकेतत् गंभीराय रक्षसे हेति अस्य द्रोघाय चित्
 वचसे आनवाय ॥ ९ ॥ अंतरैः चक्रैः तनयाय वर्तिः द्युऽमता आ
 यातं नृऽवता रथेन सनुत्येन त्यजसा मर्त्यस्य वनुष्यतां अपि शी-
 र्षा ववृक्तं ॥ १० ॥ आ परमाभिः उत मध्यमाभिः नियुत्ऽभिः यातं
 अवमाभिः अर्वाक् दहस्य चित् गोऽमतः वि व्रजस्य दुरः वर्त
 गृणते चित्रऽराती० ॥ ११ ॥ २ ॥

॥ ६३ ॥ कं त्या वल्गू पुरुऽहूता अद्य दूतः न स्तोमः अविदत्
 नमस्वान् आ यः अर्वाक् नासत्या ववर्ते प्रेष्ठा हि असंथः अस्य
 मन्मन ॥ १ ॥ अरं मे गंतं हवनाय अस्मै गृणाना यथा पिबाथः
 अंधः परिहृत्यत् वर्तिः याथः रिषः न यत् परं न अंतरः तुतुर्यात्
 ॥ २ ॥ अकारि वां अंधसः वरीमन अस्तारि बर्हिः सुप्रऽअयनतमं
 उत्तानऽहस्तः युवयुः ववद आ वां नक्षतः अद्रयः आंजन् ॥ ३ ॥
 ऊर्ध्वः वां अग्निः अध्वरेषु अस्थात् प्ररातिः एति जूर्णिनी घृताची
 प्र होतां गूर्तऽमनाः उराणः अयुक्त यः नासत्या हवीमन ॥ ४ ॥

अधि श्रिये दुहिता सूर्यस्य रथं तस्थौ पुरुभुजा गतोति । प्र
 मायाभिर्मायिना भूतमन्त्र नरा नृतू जनिमन्यज्ञियानां ॥ ५ ॥ ३ ॥
 युवं श्रीभिर्देशताभिराभिः शुभे पुष्टिमूहयुः सूर्यायाः । प्र वां
 वयो वपुषेऽनु पप्रन्नक्षद्वाणी सुष्टुता धिष्याया वां ॥ ६ ॥ आ
 वां वयोऽश्वासो वहिष्ठा अभि प्रयो नासत्या वहंतु । प्र वां
 रथो मनोजवा असर्जीषः पृष्ट इपिधो अनु पूर्वीः ॥ ७ ॥ पुरु
 हि वां पुरुभुजा देष्णं धेनुं न इषं पिन्वतमसंक्रां । स्मृतंश्च
 वां माध्वी सुष्टुतिश्च रसाश्च ये वांमनु रातिमग्मन ॥ ८ ॥ उत
 मं ऋजे पुरयस्य रघी सुमीळे शतं पैरुके च पक्का । गांदा
 दाद्विरणिनः स्मद्दिष्टीन्दश वृणासो अभिपाच ऋष्वान ॥ ९ ॥
 सं वां शता नासत्या सहस्राश्वानां पुरुपंथां गिरे दांत । भर-
 द्वाजाय वीरू नू गिरे दाद्विता रक्षांसि पुरुदंसमा स्युः ॥ १० ॥
 आ वां सुम्ने वरिमन्तसूरिभिः ष्यां ॥ ११ ॥ ४ ॥

505 ॥ ६४ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ उषाः ॥ विष्टप ॥

॥ ६४ ॥ उदु श्रिय उषसो रोचमाना अस्युरपां नोर्मयो
 रुशंतः । कृणोति विश्वा सुपथां सुगान्यभूद वस्वी दक्षिणा
 मघोनी ॥ १ ॥ भद्रा ददृक्ष उर्विया वि भास्युर्ते गोचिर्भानयो
 द्यामपन्न । आविर्वक्षः कृणुषे शुंभमानोपो देवि रोचमा-
 ना महोभिः ॥ २ ॥ वहति सीमरुणासो रुशंतो गावः सुभगा-
 मुर्विया प्रथानां । अपेजते शूरो अस्तेव शबृन्बाधते तमो
 अजिरो न वोद्धा ॥ ३ ॥ सुगोत ते सुपथा पर्वतेष्ववाते
 अपस्तरसि स्वभानो । सा न आ वह पृथुयामन्वृष्ये रयिं
 दिवो दुहितरिष्यथ्यै ॥ ४ ॥ सा वह योद्यभिरवातोपो वरं
 वहसि जोषमनु । त्वं दिवो दुहितर्या ह देवी पूर्वहती मंहना

अधि॒श्रिये॒ दुहि॒ता सूर्य॑स्य रथं॒ तस्यौ॒ पुरु॑ऽभुजा॒ शत॑ऽऊ॒तिं प्र॒मा॒-
याभिः॒ मा॒यि॒ना भू॒तं अ॒त्र न॑रा॒ नृ॒तू॒ जनि॑म॒न य॒ज्ञिया॑नां ॥ ५ ॥ ३ ॥
यु॒वं श्री॒भिः दर्श॑ताभिः॒ आ॒भिः शु॒भे पु॒ष्टिं ऊ॒ह॒युः सूर्या॑याः प्र॒ वां
व॒यः व॒पु॒षे अ॒नु प॒प्र॒न् नक्ष॑त् वा॒णी सु॑ऽस्तु॒ता धि॒ष्ण्या॒ वां ॥ ६ ॥
आ॒ वां व॒यः अ॒श्वा॑सः॒ वहि॑ष्ठाः॒ अ॒भि प्र॑यः॒ ना॒स॒त्या व॒हंतु॑ प्र॒ वां
रथः॒ मनः॑ऽज॒वाः अ॒स॒र्जि॒ इ॒षः पृ॒क्षः इ॒षि॒धः अ॒नु पूर्वीः ॥ ७ ॥ पुरु॑हि
वां॒ पुरु॑ऽभुजा॒ दे॒ष्णां धे॒नुं नः॒ इषं॑ पि॒न्व॒तं अ॒स॒क्रां स्तु॑तः॒ च वां॒ मा॒-
ध्वी॒ सु॑ऽस्तु॒तिः च॒ रसाः॒ च॒ ये वां॒ अ॒नु रा॒तिं अ॒ग॒म॒न् ॥ ८ ॥ उ॒त मे॒-
च॒ृ॒जे॒ पुर॑यस्य र॒घी॒ सु॑ऽमी॒ळे श॒तं पे॒रु॒के च॒ प॒क्षा श॑डः॒ दा॒त् हि॒-
र॒णि॒नः स्म॑तऽदि॒ष्टी॒न् द॒श व॒शा॒सः अ॒भि॒ऽसा॒चः च॒ृ॒ष्वान् ॥ ९ ॥ सं
वां॒ श॒ता ना॒स॒त्या॒ सह॑स्रा॒ अ॒श्वा॑नां॒ पुरु॑ऽप॒थाः गि॒रे दा॑त् भ॒रत॑-
ऽवा॒जा॒य वी॒र॒ नु गि॒रे दा॑त् ह॒ता र॒क्षा॑सि॒ पुरु॑ऽदं॒स॒सा॒ स्युः० ॥ १० ॥
आ॒ वां सु॒म्ने व॑रि॒म॒न सूरि॑ऽभिः॒ स्यां॒ ॥ ११ ॥ ४ ॥

॥ ६४ ॥ उ॒त् ऊं॒ श्रि॒ये उ॒ष॑सः॒ रोच॑मानाः॒ अ॒स्थुः अ॒पां न ऊ॒र्म॑यः
रु॒शं॑तः॒ कृ॒णो॒तिं वि॒श्वा सु॑ऽप॒था सु॑ऽगा॒नि अ॒भू॒त् ऊं॒ वस्वी॑ दक्षि॒-
णा॒ म॒घो॒नी ॥ १ ॥ भ॒द्रा द॒दृ॒क्षे उ॒र्वि॒या वि॒ भा॒सि॒ उ॒त् ते शो॒चिः
भा॒न॒वः द्यां॑ अ॒प॒प्र॒न् आ॒विः व॒क्षः कृ॒णु॒षे शु॒भ॒मा॒ना उ॒षः दे॒वि रो॒-
च॑माना॒ महः॑ऽभिः ॥ २ ॥ व॒हं॑ति॒ सी॒ अ॒रु॒णा॒सः रु॒शं॑तः॒ गा॒वः सु॑ऽभ॒-
गां॑ उ॒र्वि॒या प्र॒थानां॑ अ॒प॒ ई॒ज॒ते शूरः॑ अ॒स्ताऽइ॒व श॑चू॒न् बा॒ध॒ते त॒-
मः॑ अ॒जि॒रः न वो॒द्धा ॥ ३ ॥ सु॑ऽगा॒ उ॒त् ते सु॑ऽप॒था प॑र्व॒तेषु॑ अ॒वा॒ते
अ॒पः त॒र॒सि॒ स्व॑ऽभा॒नो॒ सा नः॒ आ॒ वह॑ पृथु॑ऽया॒म॒न् च॒ृ॒ष्वे र॒यिं
दि॒वः दु॒हि॒तः इ॒ष॒य॒ध्यै ॥ ४ ॥ सा॒ आ॒ वह॑ या॒ उ॒क्षऽभिः॑ अ॒वा॒ता उ॒षः
व॑रं॒ वह॑सि॒ जी॒षं अ॒नु त्वं॑ दि॒वः दु॒हि॒तः॒ या ह॒ दे॒वी पूर्वे॑ऽहू॒तौ म॒ह॒ना

दर्शता भूः ॥ ५ ॥ उक्ते वयश्चिद्वसतेरपमन्नरश्च ये पितृभाजो
 व्युष्टौ । अमा सते वहसि भूरि वाममुषो देवि दाणुषे मर्त्याय
 ॥ ६ ॥ ५ ॥

506

॥ ६५ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ उषाः ॥ विष्टुप ॥

॥ ६५ ॥ एषा स्या नो दहिता दिवोजाः क्षितीरुच्छंती
 मानुषीरजीगः । या भानुना रुजता राम्यास्वजायि तिरस्त-
 मसश्चिदक्तून ॥ १ ॥ वि तद्ययूरुगायुग्भिर्भ्रश्चिन्नं भात्युपमंश्च-
 द्ररथाः । अयं यज्ञस्य बृहतो नयतीर्वि ता बाधते तम
 ऊर्म्यायाः ॥ २ ॥ अत्रो वाजमिषमृजं वहतीर्नि दाणुषं उपमां
 मर्त्याय । मघोनीर्वीरवत्पत्यमाना अत्रो धात विधते रत्नमद्य
 ॥ ३ ॥ इदा हि वो विधते रत्नमस्तीदा वीराय दाणुषं उषासः ।
 इदा विप्राय जरते यद्व्या नि ष मावते वहया पुरा चित
 ॥ ४ ॥ इदा हि त उषो अद्रिसानो गोत्रा गवामंगिरसो गृणां-
 ति । व्यर्केण विभिद्वर्त्तरणा च सत्या नृणामभयं वहतिः ॥ ५ ॥
 उच्छा दिवो दहितः प्रत्नवत्रो भरद्वाजवर्जिधते मघोनि । सु-
 वीरं रयिं गृणते रिरीत्युरुगायमधि धेहि अत्रो नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

507

॥ ६६ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ मरुतः ॥ विष्टुप ॥

॥ ६६ ॥ वपुर्नु तच्चिकितुषं चिदम्नु समानं नाम धेनु प-
 त्यमानं । मतेष्वन्यद्वाहमे पीपाय सकृच्छुक्रं दद्रे पृथिरुधः
 ॥ १ ॥ ये अग्रयो न शोणुचन्निधाना हिर्यन्निर्मरुतो वायुधत ।
 अरेणवो हिरण्ययास एषां साकं नृगाः पाम्येभिश्च भुवन
 ॥ २ ॥ रुद्रस्य ये मीळुपः संति पुत्रा यांश्चो नु दाधुविमरथ्य ।
 विदे हि माता महो मही पा सेत्पृथिः मुभ्ये ३ गर्भमाधात ॥ ३ ॥
 न य ईषते जनुषोऽया न्वं १ तः संतोऽवद्यानि पुनानाः । नि-

दर्शताभूः॥५॥ उत् ते वयः चित् वसतेः अपप्रन नरः च ये पितु-
ऽभाजः विऽउष्टौ अमा सते वहसि भूरि वामं उषः देवि दाशुषे
मर्त्याय ॥ ६ ॥ ५ ॥

॥ ६५ ॥ एषा स्या नः दुहिता दिवऽजाः क्षितीः उच्छंती मानु-
षीः अजीगः या भानुना रुशता राम्यासु अज्ञायि तिरः तमसः
चित् अक्लून ॥ १ ॥ वि तत् ययुः अरुणयुक्ऽभिः अश्वैः चित्रं भांति
उषसः चंद्रऽरथाः अयं यज्ञस्य बृहत् नयंतीः वि ताः बाधंते तमः
ऊर्म्यायाः ॥ २ ॥ श्रवः वाजं इषं ऊर्जं वहंतीः नि दाशुषे उषसः म-
र्त्याय मघोनीः वीरऽवत् पत्यमानाः अवः धात विधते रत्नं अद्य
॥ ३ ॥ इदा हि वः विधते रत्नं अस्ति इदा वीराय दाशुषे उषसः इदा
विप्राय जरते यत् उक्था नि स्म माऽवते वहथ पुरा चित् ॥ ४ ॥
इदा हि ते उषः अद्रिऽसानो गोचा गवां अंगिरसः गृणंति वि
अर्केण विभिदुः ब्रह्मणा च सत्या नृणां अभवत् देवऽहूतिः ॥ ५ ॥
उच्छ दिवः दुहितः प्रत्नऽवत् नः भरद्वाजऽवत् विधते मघोनि
सुऽवीरैरयिं गृणते रिरीहि उरुऽगायं अधि धेहि श्रवः नः ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ ६६ ॥ वपुः नु तत् चिकितुषे चित् अस्तु समानं नाम धेनु प-
त्यमानं मर्तेषु अन्यत् दोहसे पीपाय सकृत् शुक्रं दुदुहे पृश्निः ऊधः
॥ १ ॥ ये अग्रयः न शोशुचन् इधानाः द्विः यत् त्रिः मरुतः ववृधंत
अरेणवः हिरण्ययासः एषां साकं नृमणैः पौंस्येभिः च भूवन् ॥ २ ॥
रुद्रस्य ये मीळुषः संति पुत्राः यान् चो नु दाधृविः भरद्ध्यै विदे हि
माता महः मही सा सा इत् पृश्निः सुऽभ्वे गर्भे आ अधात् ॥ ३ ॥
न ये इषंते जनुषः अया नु अंतः संतः अवद्यानि पुनानाः निः

येद्दुहे शुचयोऽनु जोषमनु श्रिया तन्वमुक्षमाणाः ॥ ४ ॥ मक्षू
 न येषु दोहसे चिद्या आ नाम धृष्णु मारुतं दधानाः । न ये
 स्तौना अयासो महा नू चित्सुदानुरव यासदुयान् ॥ ५ ॥ ७ ॥ त
 इदुयाः शवसा धृष्णुषेणा उभे युजंत रोदसी सुमेके । अध
 स्मेषु रोदसी स्वशोचिरामवत्सु तस्थौ न रोकः ॥ ६ ॥ अनेनो
 वो मरुतो यामो अस्वनश्चश्चिद्यमजत्यरथीः । अनवसो अ-
 नभीशू रजस्तूर्वि रोदसी पथ्या याति साधन् ॥ ७ ॥ नास्य
 वर्ता न तरुता न्वस्ति मरुतो यमवथ वाजसातौ । तोके वा
 गोषु तनये यमप्सु स व्रजं दर्ता पार्ये अध द्योः ॥ ८ ॥ प्र चि-
 चमर्कं गृणते तुराय मारुताय स्वतवसे भरध्वं । ये सहांसि
 सहसा सहंते रेजते अग्ने पृथिवी मुखेभ्यः ॥ ९ ॥ त्विषीमंतो
 अध्वरस्येव दिद्युत्तृषुच्यवसो जुहोऽनाग्नेः । अर्चचयो धुनयो
 न वीरा भ्राजज्जन्मानो मरुतो अधृष्टाः ॥ १० ॥ तं वृधंतं मारुतं
 भ्राजदृष्टिं रुद्रस्य सूनुं हवसा विवासे । दिवः शर्धाय शुचयो
 मनीषा गिरयो नाप उया अस्पृधन् ॥ ११ ॥ ८ ॥

508

॥ ६७ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ मित्रावरुणौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६७ ॥ विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठतमा गीर्भिर्मित्रावरुणा
 वावृधध्यै । सं या रश्मेव यमतुर्यमिष्टा द्वा जना असमा बा-
 हुभिः स्वैः ॥ १ ॥ इयं मद्वां प्र स्तृणीते मनीषोप प्रिया नमसा
 बहिरच्छ । यंतं नो मित्रावरुणावधृष्टं छुदिर्यद्वां वरुथ्यं सु-
 दानू ॥ २ ॥ आ यातं मित्रावरुणा सुशस्त्युप प्रिया नमसा
 हूयमाना । सं यावप्रस्थो अपसेव जनाञ्छुधीयतश्चिद्यत-
 थो महित्वा ॥ ३ ॥ अश्वा न या वाजिनां पूतबंधू चतृता यद्ग-
 र्भमदितिर्भरंध्यै । प्र या महि महांता जायमाना घोरा मर्तीय

यत्तुहे शुचयः अनुजोषं अनुश्रिया तन्वं उक्षमाणाः ॥४॥ मधुन
 येषु दोहसे चित् अयाः आनाम धृणु मारुतं दधानाः न ये स्तौनाः
 अयासः मूहानु चित् सुऽदानुः अव यासत् उयान ॥५॥ ७॥ ते इत्
 उयाः शवसा धृणुऽसेनाः उभे युजंत रोदसी सुऽमेके० अध स्म
 एषु रोदसी स्वऽशोचिः आ अमवत्ऽसु तस्थौ न रोकः ॥६॥ अ-
 नेनः वः मरुतः यामः अस्तु अनश्वः चित् यं अजति अरथीः अन-
 वसः अनभीशुः रजऽतूः वि रोदसी पथ्याः याति साधन ॥७॥ न
 अस्य वर्तान तरुता नु अस्ति मरुतः यं अवथ वाजऽसातौ तोके
 वा गोषु तनये यं अपऽसु सः व्रजं दती पार्यै अध द्योः ॥८॥ प्र चित्रं
 अर्के गृणते तुराय मारुताय स्वऽतवसे भरध्वं ये सहांसि सहसा
 सहंते रेजते अग्ने पृथिवी मुखेभ्यः ॥९॥ त्विषिऽमंतः अध्वरस्यऽइव
 दिद्युत् तृषुऽच्यवसः जुह्वः न अग्नेः अर्चत्रयः धुनयः न वीराः भ्रा-
 जत्ऽजन्मानः मरुतः अधृष्टाः ॥१०॥ तं वृधंतं मारुतं भ्राजत्ऽऋष्टिं
 रुद्रस्य सूनुं हवसा आ विवासे दिवः शर्धाय शुचयः मनीषाः गि-
 रयः न आपः उयाः अस्पृध्न ॥ ११ ॥ ८ ॥

॥ ६७ ॥ विश्वेषां वः सतां ज्येष्ठऽतमा गीऽभिः मित्रावरुणा
 ववृधध्यै सं या रश्माऽइव यमतुः यमिष्ठा द्वा जनान् असमा बा-
 हुऽभिः स्वैः ॥१॥ इयं मत् वां प्र स्तृणीते मनीषा उपं प्रिया नमसा
 बर्हिः अच्छं यंतं नः मित्रावरुणौ अधृष्टं हृदिः यत् वां वरुथ्यं सु-
 ऽदानू ॥२॥ आ यातं मित्रावरुणा सुऽशस्ति उपं प्रिया नमसा
 हूयमाना सं यौ अप्रऽस्थः अपसाऽइव जनान् शुधिऽयतः चित्
 यतथः महिऽत्वा ॥३॥ अश्वान या वाजिना पूतऽबंधूः ऋता यत्
 गर्भे अदितिः भरध्वै प्र या महि महांतां जायमाना घोरा मतीय

अ०५. अ०१. व०११.] ॥ ४२४ ॥ [म०६. अ०६. सू०६८.

रिपवे नि दीधः ॥४॥ विश्वे यद्वां मंहना मंदमानाः क्षत्रं देवासो
अदधुः सजोषाः । परि यद्भूयो रोदसी चिदुर्वी संति स्पशो अ-
दब्धासो अमूराः ॥५॥९॥ ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्यूहंहेथे सा-
नुमुपमादिव द्योः । द्यूहो नक्षत्र उत विश्वदेवो भूमिमातान्द्यां
धासिनायोः ॥६॥ ता विप्रं धैथे जठरं पृणध्या आ यत्सद्यः सभृ-
तयः पृणंति । न मृष्यंते युवतयोऽवाता वि यत्पयो विश्वजिन्वा
भरंते ॥७॥ ता जिह्या सदमेदं सुमेधा आ यद्वां सत्यो अरति-
र्ज्ञतेभूत । तद्वां महित्वं घृतान्नावस्तु युवं दाश्रुषे वि चयिष्टमंहः
॥८॥ प्र यद्वां मित्रावरुणा स्पर्धन्मिया धाम युवधिता मिनंति ।
न ये देवास ओहंसा न मर्ता अयज्ञसाचो अप्यो न पुत्राः ॥९॥
वि यद्वाचं कीस्तासो भरंते शंसंति के चिन्निविदो मनानाः ।
आद्वां ब्रवाम सत्यान्युक्था नकिर्देवेभिर्यतथो महित्वा ॥१०॥
अवोरिथा वां छुर्दिषो अभिष्टौ युवोर्मित्रावरुणावस्कृधोयु ।
अनु यज्ञावः स्फुरानृजिष्यं धृषुं यद्रणे वृषणं युनजन् ॥११॥१०॥

509

॥ ६८ ॥ १-११ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रावरुणौ ॥ १-८. ११ चिष्टुप । ९. १०
जगती ॥

॥ ६८ ॥ श्रुष्टी वां यज्ञ उद्यंतः सजोषा मनुष्वद्वृक्तवर्हिषो
यजधै । आ य इंद्रावरुणाविषे अद्य गृहे सुम्नाय मह आव-
वर्तंत ॥१॥ ता हि श्रेष्ठां देवताता तुजा शूराणां शविष्ठा ता
हि भूत । मघोनां मंहिष्ठा तुविशुष्मं ऋतेन वृत्रतुरा सर्वसेना
॥२॥ ता गृणीहि नमस्येभिः शूषैः सुम्नेभिरिंद्रावरुणा चकाना ।
वज्रेणान्यः शवसा हंति वृत्रं सिषक्त्यन्यो वृजनेषु विप्रः ॥३॥
माश्च यन्नरश्च वावृधंत विश्वे देवासो नरां स्वगूर्ताः । प्रैभ्य
इंद्रावरुणा महित्वा द्यौश्च पृथिवि भूतमुर्वी ॥४॥ स इत्सु-

रिपवे नि दीधः० ॥४॥ विश्वे यत्वां मंहनां मंदमानाः क्षत्रं देवासः
 अदधुः सऽजोषाः परि यत् भूयः रोदसी चित् उर्वी संति स्पशः
 अदब्धासः अमूराः ॥५॥ १॥ ता हि क्षत्रं धारयेथे अनु द्यून् दृहेथे
 सांनुं उपमात् स इव द्योः दृहः नक्षत्रः उत विश्वऽदेवः भूमिं आ
 अतान् द्यां धासिना आयोः ॥६॥ ता विमं धैथे जठरं पृणध्यै आ
 यत् सद्यं सऽभृतयः पृणंति न मृष्यंते युवतयः अवाताः वि यत्
 पयः विश्वऽजिन्वा भरंते ॥७॥ ता जिह्वायां सदं आ इदं सुऽमेधाः
 आ यत्वां सत्यः अरतिः ऋते भूत् तत्वां महिऽत्वं घृतऽअनी
 अस्तु युवं दाश्रुषे वि चयिष्टं अंहः ॥८॥ प्र यत्वां मित्रावरुणा
 स्पृधन् प्रिया धाम युवऽधिता मिनंति न ये देवासः ओहंसा न
 मतौः अयज्ञऽसाचः अयः न पुत्राः ॥९॥ वि यत्वाचं कीस्तासः
 भरंते शंसंति केचित् निऽविदः मनानाः आत्वां ब्रवाम सत्यानि
 उक्था न किं देवेभिः यतथः महिऽत्वा ॥१०॥ अ॒वोः इ॒था वां छ॒-
 दि॒षः अ॒भिष्टौ यु॒वोः मि॒त्रा॒व॒रु॒णौ अ॒स्कृ॒धो॒यु अनु॑ यत् गावः
 स्फुरान् ऋजि॒ष्यं धृ॒ष्णुं यत् रणे॑ वृष॒णं यु॒न॒जन् ॥११॥ १०॥

॥६८॥ श्रुष्टौ वां यज्ञः उतऽयतः सऽजोषाः मनुष्वत् वृक्तऽब-
 हिषः यजंथ्ये आ यः इंद्रावरुणौ इषे अद्य महे सुम्नाय महे आऽव-
 वर्तत ॥१॥ ता हि श्रेष्ठा देवऽताता तुजा शूराणां शविष्ठा ता हि
 भूतं मघोनां मंहिष्ठा तुविऽश्रुष्मा ऋतेन वृत्रऽतुरां सर्वऽसेना
 ॥२॥ ता गृणीहि नमस्येभिः शूषैः सुम्नेभिः इंद्रावरुणा चकाना
 वज्रेण अन्यः शर्वसा हंति वृत्रं सिसंक्ति अन्यः वृजनेषु विप्रः ॥३॥
 ग्राः च यत् नरः च ववृधंत विश्वे देवासः नरां स्वऽगूर्ताः प्र एभ्यः
 इंद्रावरुणा महिऽत्वा द्यौः च पृथिवि भूतं उर्वी ॥४॥ सः इत् सु-

अ० ५. अ० १. व० १३.] ॥ ४२५ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ६९.

दानुः स्ववाँ ऋतावेन्द्रा यो वाँ वरुण दाशन्ति त्मन् । इषा
स द्विषस्तरेद्वास्वान्वंसद्रयिं रयिवतंश्च जनान् ॥ ५ ॥ ११ ॥ यं
युवं दाश्वध्वराय देवा रयिं धत्थो वंसुमंतं पुरुक्षुं । अस्मे स
इन्द्रावरुणावपि थात्र यो भनक्ति वनुषामशस्तीः ॥ ६ ॥ उत
नः सुचाचो देवगोपाः सूरिभ्य इन्द्रावरुणा रयिः थात् । येषां
श्रुषः पृतनासु साह्यान् सद्यो द्युम्ना तिरते ततुरिः ॥ ७ ॥ नू
नं इन्द्रावरुणा गृणाना पृक्तं रयिं सौश्रवसाय देवा । इत्या
गृणंतो महिनस्य शर्धोऽपो न नावा दुरिता तरेम ॥ ८ ॥ प्र
सम्राजे बृहते मन्म नु प्रियमर्च देवाय वरुणाय सप्रथः ।
अयं य उर्वी महिना महिप्रतः क्रत्वा विभात्यजरो न शे-
चिषा ॥ ९ ॥ इन्द्रावरुणा सुतपाविमं सुतं सोमं पिबतं मह्यं
धृतव्रता । युवो रथो अध्वरं देववीतये प्रति स्वसंमुप याति
पीतये ॥ १० ॥ इन्द्रावरुणा मधुमत्तमस्य वृष्णः सोमस्य वृषणा
वृषेथां । इदं वामंधः परिषिक्तमस्मे आसद्यास्मिन्बर्हिषि
मादयेथां ॥ ११ ॥ १२ ॥

510 ॥ ६९ ॥ १-८ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इन्द्राविष्णू ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ६९ ॥ सं वाँ कर्मणा समिषा हिंनोमीन्द्राविष्णू अपसस्पारे
अस्य । जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तमरिष्टैर्नः पथिभिः पारयंता ॥ १ ॥
या विश्वासां जनितां मतीनामिन्द्राविष्णू कलशां सोमधा-
नां । प्र वाँ गिरः शस्यमाना अवंतु प्र स्तोमांसो गीयमानासो
अकैः ॥ २ ॥ इन्द्राविष्णू मदपती मदानामा सोमं यातं द्रविणो
दधाना । सं वामंजत्वक्तुभिर्मतीनां सं स्तोमांसः शस्यमानास
उक्थेयः ॥ ३ ॥ आ वामश्वांसो अभिमातिषाह इन्द्राविष्णू सध-
मादो वहंतु । जुषेथां विश्वा हवना मतीनामुप ब्रह्माणि शृ-

अ० ५. अ० १. व० १३.] ॥ ४२५ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ६९.

ऽदानुः स्वऽवान् ऋतऽवा इन्द्रा यः वां वरुणा दाशति त्मन् इषा
सः द्विषः तरेत् दास्वान वंसत् रयिं रयिऽवतः च जनान् ॥ ५ ॥ ११ ॥
यं युवं दाशुऽअध्वराय देवा रयिं धत्थः वसुऽमंतं पुरुऽक्षुं अस्मे सः
इन्द्रा वरुणौ अपि स्यात् प्र यः भनक्ति वनुषां अशस्तीः ॥ ६ ॥
उत नः सुऽचात्रः देवऽगोपाः सूरिऽभ्यः इन्द्रा वरुणा रयिः स्यात्
येषां शुष्मः पृतनासु सहान् प्र सद्यः द्युम्ना तिरते ततुरिः ॥ ७ ॥
नु नः इन्द्रा वरुणा गृणाना पृक्तं रयिं सौश्रवसाय देवा इत्था गृ-
णंतः महिनस्य शर्धः अपः न नावा दुऽइता तरेम ॥ ८ ॥ प्र संऽराजं
बृहते मन्मनु प्रियं अर्चं देवाय वरुणाय सुऽप्रथः अयं यः उवी-
महिना महिऽवतः ऋत्वा विऽभाति अजरः न शोचिषा ॥ ९ ॥
इन्द्रा वरुणा सुतऽपौ इमं सुतं सोमं पिबतं मद्यं धृतऽवता युवोः
रथः अध्वरं देवऽवीतये प्रति स्वसरं उप याति पीतये ॥ १० ॥ इन्द्रा-
वरुणा मधुमत्ऽतमस्य वृष्णः सोमस्य वृषणा आ वृषेथां इदं वां
अंधः परिऽसिक्तं अस्मे आऽसद्य अस्मिन् बर्हिषि मादयेथां
॥ ११ ॥ १२ ॥

॥ ६९ ॥ सं वां कर्मणा सं इषा हिनो मि इन्द्रा विष्णू अपसः पारे
अस्य जुषेथां यज्ञं द्रविणं च धत्तं अरिष्टैः नः पथिऽभिः पारयता
॥ १ ॥ या विश्वासां जनिता रा मतीनां इन्द्रा विष्णू कलशा सोम-
ऽधाना प्र वांगिरः शस्यमानाः अवन्तु प्र स्तोमांसः गीयमानासः
अकैः ॥ २ ॥ इन्द्रा विष्णू मदऽपती मदानां आ सोमं यातं द्रविणो-
दधाना सं वां अजन्तु अक्तुऽभिः मतीनां सं स्तोमांसः शस्यमा-
नासः उक्थैः ॥ ३ ॥ आ वां अश्वांसः अभिमातिऽसहः इन्द्रा विष्णू
सधऽमादः वहन्तु जुषेथां विश्वा हवना मतीनां उप ब्रह्माणि शृ-

अ० ५. अ० १. व० १४.] ॥ ४२६ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७०.

गुतं गिरो मे ॥ ४ ॥ इंद्राविष्णू तत्पनयार्थं वां सोमस्य मदं
उरु चक्रमाथे । अकृणुतमंतरिक्षं वरीयोऽप्रथतं जीवसे नो
रजांसि ॥ ५ ॥ इंद्राविष्णू हविषा वावृधानायाद्धाना नमसा
रातहव्या । घृतासुती द्रविणं धत्तमस्मे समुद्रः स्थः कलशः
सोमधानः ॥ ६ ॥ इंद्राविष्णू पिवतं मध्वो अस्य सोमस्य दत्ता
जठरं पृणेषां । आ वामंधांसि मदिराण्यग्मन्नुप ब्रह्माणि शृ-
णुतं हवं मे ॥ ७ ॥ उभा जिग्यथुर्न परा जयेथे न परा जिग्ये
कतरश्चनैनोः । इंद्रश्च विष्णो यदपस्पृधेषां त्रेधा सहस्रं वि-
तदैरयेथां ॥ ८ ॥ १३ ॥

511

॥ ७० ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ द्यावापृथिव्यौ ॥ जगती ॥

॥ ७० ॥ घृतवती भुवनानामभिश्चियोर्वी पृथ्वी मधुदुधे
सुपेशसा । द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मणा विष्कभिते
अजरे भूरिरेतसा ॥ १ ॥ असश्चती भूरिधारे पयस्वती घृतं दु-
हाते सुकृते शुचिं व्रते । राजती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मे
रेतः सिंचतं यन्मनुर्हितं ॥ २ ॥ यो वामृजवे क्रमणाय रोदसी
मतो ददाशं धिषणे स साधति । प्र प्रजाभिर्जायते धर्मण-
स्परि युवोः सिक्ता विषुरुपाणि सव्रता ॥ ३ ॥ घृतेन द्यावापृ-
थिवी अभीवृते घृतश्रिया घृतपृचा घृतावृधा । उर्वी पृथ्वी
होतृवूयै पुरोहिते ते इद्विप्रा ईळते सुममिष्टये ॥ ४ ॥ मधु नो
द्यावापृथिवी मिमिक्षतां मधुश्रुतां मधुदुधे मधुव्रते । दधाने
यज्ञं द्रविणं च देवता महि श्रवो वाजमस्मे सुवीर्ये ॥ ५ ॥ ऊर्जं
नो द्यौश्च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वविदां सुदं-
ससा । संरराणे रोदसी विश्वशंभुवा सुनिं वाजं रयिमस्मे
समिन्वतां ॥ ६ ॥ १४ ॥

अ० ५. अ० १. व० १४.] ॥ ४२६ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७०.

णुतं गिरः मे ॥४॥ इंद्राविष्णू तत् पनयाय्यं वां सोमस्य मदे उरु
चक्रमाथे अकृणुतं अंतरिक्षं वरीयः अप्रथतं जीवसे नः रजांसि
॥५॥ इंद्राविष्णू हविषा ववृधाना अयं ऽ अद्वाना नमसा रात-
ऽ हव्या घृतं ऽ आसुती० द्रविणं धत्तं अस्मे समुद्रः स्थः कलशः सो-
मऽ धानः ॥६॥ इंद्राविष्णू पिबतं मध्वः अस्य सोमस्य दसा जठरं
पृणेषां आ वां अंधांसि मदिराणि अगमन् उप ब्रह्माणि शृणुतं
हव मे ॥७॥ उभा जिग्यथुः न परा जयेथे न परा जिग्ये कतरः च न
एनोः इंद्रः च विष्णो यत् अपस्पृधेषां त्रेधा सहस्रं वि तत् ऐरये-
थां ॥ ८ ॥ १३ ॥

॥ ७० ॥ घृतऽ वती० भुवनानां अभिऽ श्रिया उर्वी पृथ्वी मधु-
ऽ दुधे० सुऽ पेशसा द्यावापृथिवी वरुणस्य धर्मेणा विऽ स्कभिते०
अजरे भूरिऽ रेतसा ॥१॥ असंश्रंती भूरिऽ धारे० पयस्वती घृतं दु-
हाते सुऽ कृते शुचिऽ व्रते० राजंती अस्य भुवनस्य रोदसी अस्मे
रेतः सिंचतं यत् मनुऽ हितं ॥२॥ यः वां अजवे क्रमणाय रोदसी
मतेः ददाश धिषणे सः साधति प्र प्रऽ जाभिः जायते धर्मेणः परि
युवोः सिक्ता विषुऽ रूपाणि सऽ व्रता ॥३॥ घृतेन द्यावापृथिवी
अभिऽ वृते० घृतऽ श्रिया घृतऽ पृचा घृतऽ वृधा उर्वी पृथ्वी होतृ
ऽ वूयै पुरऽ हिते० ते इत् विप्राः ईळते सुमं इष्टये ॥४॥ मधुनः द्या-
वापृथिवी मिमिक्षतां मधुऽ श्रुता मधुऽ दुधे० मधुऽ व्रते० दधाने
यज्ञं द्रविणं च देवता महि श्रवः वाजं अस्मे सुऽ वीर्यं ॥५॥ ऊर्जनः
द्यौः च पृथिवी च पिन्वतां पिता माता विश्वऽ विदा सुऽ दंससा
संऽ रराणे० रोदसी विश्वऽ शंभुवा सनि वाजं रयिं अस्मे संऽ व्रतां
॥ ६ ॥ १४ ॥

अ० ५. अ० १. व० १६.] ॥ ४२७ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७२.

512

॥ ७१ ॥ १-६ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ सविता ॥ १-३ जगती । ४-६ चिष्टम् ॥

॥ ७१ ॥ उ॒दु ष॒ दे॒वः स॒वि॒ता हि॒र॒ण्य॒या बा॒हू अ॒यंस्तु स॒र्व॒नाय
सु॒क्र॒तुः । घृ॒तेन॑ पा॒णी अ॒भि प्रु॒ष्ण॒ते म॒खो यु॒वा सु॒द॒क्षो र॒ज॒सो वि॒
ध॒र्म॒णि ॥ १ ॥ दे॒वस्य॑ व॒यं स॒वि॒तुः स॒वी॒मनि॒ श्रेष्ठे॑ स्या॒म व॒सु॒नश्च
दा॒वने॑ । यो वि॒श्वस्य॑ द्वि॒पदो॒ यश्चतु॑ष्प॒दो नि॒वेश॑ने प्र॒स॒वे चा॒सि
भू॒म॒नः ॥ २ ॥ अ॒द॒ब्धेभिः॑ स॒वितः॑ पा॒युभि॒ष्टुं शि॒वेभि॒र॒द्य परि॑ पा॒हि
नो॒ गय॑ । हि॒र॒ण्य॒जिह्वः॑ सु॒वि॒ताय॒ नव्य॑से र॒क्षा मा॒कि॒र्नो अ॒घ॒शंस
ई॒शत ॥ ३ ॥ उ॒दु ष॒ दे॒वः स॒वि॒ता द॒मूना॒ हि॒र॒ण्य॒पा॒णिः प्र॒ति॒दोष॒
म॒स्थात् । अ॒यो॒ह॒नु॒र्य॒ज॒तो म॒न्द्र॒जिह्व॒ आ दा॑ शु॒षे सु॒व॒ति भू॒रि वा॒मं
॥ ४ ॥ उ॒दू अ॒याँ उप॑व॒क्तेव॑ बा॒हू हि॒र॒ण्य॒या स॒वि॒ता सू॒प्र॒ती॒का ।
दि॒वो रो॒हांस्य॑ रु॒ह॒तृ॒थि॒व्या अ॒री॒र॒म॒त्प॒त॒य॒त्क॒च्चि॒द॒भ्वं ॥ ५ ॥ वा॒म॒
म॒द्य स॒वित॑र्वा॒ममु॒ श्वो दि॒वेदि॑वे वा॒म॒म॒स्म॒भ्यं सा॒वीः । वा॒म॒स्य॒
हि क्ष॑य॒स्य दे॒व भू॒रे॒या धि॒या वा॒म॒भा॒जः स्या॒म ॥ ६ ॥ १५ ॥

513

॥ ७२ ॥ १-५ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ इंद्रासोमी ॥ चिष्टम् ॥

॥ ७२ ॥ इं॒द्रा॒सो॒मा म॒हि त॒द्धाँ म॒हित्वं॑ यु॒वं म॒हानि॑ प्रथ॒मानि॑
च॒क्र॒थुः । यु॒वं सू॒र्यं वि॒वि॒द॒थु॒र्यु॒वं स्व॑ वि॒श्वा त॒मा॒स्य॒हतं॑ नि॒
द॒श्च ॥ १ ॥ इं॒द्रा॒सो॒मा वा॒स॒य॒थ उ॒षा॒स॒मु॒त्सू॒र्यं न॒य॒थो ज्यो॒ति॒षा
स॒ह । उप॒ द्यां स्क्व॑भ॒थुः स्क्व॑भ॒नेना॑प्रथ॒तं पृ॒थि॒वी मा॒तरं॑ वि ॥ २ ॥
इं॒द्रा॒सो॒मा व॒हि॒म॒पः प॒रि॒ष्ठां ह॒थो वृ॒त्र॒म॒मुं वां द्यौ॑र॒म॒न्य॒त । प्रा॒
णी॒स्यै॒र॒य॒तं न॒दीना॒मा स॒मु॒द्रा॒णि प॒प्र॒थुः पुरु॑णि ॥ ३ ॥ इं॒द्रा॒
सो॒मा प॒क्व॒मा॒मास्व॑त॒र्नि ग॒वा॒मि॒ह॒ध॒थु॒र्व॒क्ष॒णांसु॑ । ज॒गृ॒भ॒थु॒
र॒न॒पि॒न॒द्व॒मासु॑ रु॒श॒च्चि॒वासु॑ ज॒ग॒ती॒ष्व॒तः ॥ ४ ॥ इं॒द्रा॒सो॒मा
यु॒व॒म॒ंग त॒रु॒त्र॒म॒प॒त्य॒साचं॑ श्रु॒त्यं र॒रा॒थे । यु॒वं शु॒ष्मं न॒यं च॒र्ष॒
णि॒भ्यः सं वि॑व्यथुः पृ॒त॒ना॒पा॒ह॒मु॒या ॥ ५ ॥ १६ ॥

अ० ५. अ० १. व० १६.] ॥ ४२७ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७२.

॥ ७१ ॥ उ॒त् ऊं॑ स्यः दे॒वः स॒वि॒ता हि॒र॒ण्य॒या बा॒हू अ॒यं॒स्त स॒-
 व॒नाय॑ सु॒ऽऋतुः॑ घृ॒तेन॑ पा॒णी अ॒भि प्रु॒ष्णु॒ते म॒खः यु॒वा सु॒ऽदक्षः॑
 रज॑सः वि॒ऽध॒र्म॒णि ॥ १ ॥ दे॒वस्य॑ व॒यं स॒वि॒तुः स॒र्वी॒मनि॑ श्रेष्ठे॒ स्याम॑
 वसु॑नः च॒ दा॒वने॑ यः वि॒श्वस्य॑ द्वि॒ऽपदः॑ यः चतुः॒ऽपदः॑ नि॒ऽवेश॑ने
 प्र॒ऽस॒वे च॒ अ॒सिं॒भूम॑नः ॥ २ ॥ अ॒द॒व्येभिः॑ स॒वि॒तः पा॒युऽभिः॑ त्वं शि॒-
 वेभिः॑ अ॒द्य परि॑ पा॒हि नः॒ गय॑ हि॒र॒ण्य॒ऽजिह्वः॑ सु॒वि॒ताय॑ न॒व्य॒से रक्ष॑
 माकिः॑ नः॒ अ॒घ॒ऽशंसः॑ ई॒शत॑ ॥ ३ ॥ उ॒त् ऊं॑ स्यः दे॒वः स॒वि॒ता द॒मूनाः॑
 हि॒र॒ण्य॒ऽपा॒णिः प्र॒ति॒ऽदोषं॑ अ॒स्थात् अ॒यः॒ऽह॒नुः य॒ज॒तः म॒न्द्र॒ऽजि॒-
 ह्वः आ॒दा॒श्रुषे॑ सु॒व॒ति भूरि॑ वा॒मं ॥ ४ ॥ उ॒त् ऊं॑ अ॒या॒न् उ॒प॒व॒क्ता॒-
 ऽइ॒व बा॒हू हि॒र॒ण्य॒या स॒वि॒ता सु॒ऽप्रती॑का दि॒वः रो॒हांसि॑ अ॒रु॒ह॒त्
 पृथि॒व्याः अ॒री॒र॒म॒त् प॒त॒य॒त् क॒त् चि॒त् अ॒भ्वं ॥ ५ ॥ वा॒मं अ॒द्य स॒-
 वि॒तः वा॒मं ऊं॑ श्वः दि॒वे॒ऽदि॒वे वा॒मं अ॒स्मभ्यं॑ सा॒बीः वा॒मस्य॑ हि
 क्षय॑स्य दे॒व भूरेः॑ अ॒या धि॒या वा॒म॒ऽभाजः॑ स्या॒म ॥ ६ ॥ १५ ॥

॥ ७२ ॥ इं॒द्रा॒सो॒मा म॒हि॒त॒त् वां॑ म॒हि॒ऽत्वं यु॒वं म॒हा॒नि प्र॒थ॒मा॒नि
 च॒क्र॒थुः यु॒वं सू॒र्यं वि॒वि॒द॒थुः यु॒वं स्वः॑ वि॒श्वा त॒मांसि॑ अ॒ह॒तं नि॒दः
 च ॥ १ ॥ इं॒द्रा॒सो॒मा वा॒स॒य॒थः उ॒षसं॑ उ॒त् सू॒र्यं न॒य॒थः ज्योति॑षा स॒ह
 उ॒प॒द्यां स्क्व॑भ॒थुः स्क्व॑भ॒नेन॑ अ॒प्र॒थ॒तं पृथि॒वी मा॒तरं॑ वि ॥ २ ॥ इं॒द्रा॒सो॒-
 मा॒ अ॒हिं अ॒पः प॒रि॒ऽस्थां ह॒थः वृ॒त्रं अ॒नु वां॑ द्यौः अ॒म॒न्य॒त् प्र अ॒-
 णी॑सि ऐ॒र॒य॒तं न॒दीनां॑ आ॒ स॒मु॒द्रा॒णि प॒प्र॒थुः पु॒रु॒णि ॥ ३ ॥ इं॒द्रा॒सो॒-
 मा प॒क्वं आ॒मासुं॑ अ॒न्तः नि ग॒वां इ॒त् द॒ध॒थुः व॒क्ष॒णासु॑ ज॒गृ॒भ॒थुः
 अ॒न॒पि॒ऽन॒डं आ॒सु रु॒श॒त् चि॒त्रासुं॑ ज॒ग॒तीषु॑ अ॒न्तः ॥ ४ ॥ इं॒द्रा॒सो॒मा
 यु॒वं अ॒ंग॒त॒रु॒त्रं अ॒प॒त्य॒ऽसा॒चं श्रु॒त्यं रा॒थे यु॒वं श्रु॒ष्मं न॒र्यं च॒र्ष॒णि॒-
 ऽभ्यः॑ सं वि॒व्य॒थुः पृ॒त॒ना॒ऽसहं॑ उ॒या ॥ ५ ॥ १६ ॥

अ० ५. अ० १. व० १९.] ॥ ४२८ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७५.

514 ॥ ७३ ॥ १-३ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ बृहस्पतिः ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ७३ ॥ यो अ॒दि॒भि॒त्र॒थ॒म॒जा च॒ता॒वा बृ॒ह॒स्प॒ति॒रां॒गि॒र॒सो ह॒-
वि॒ष्मा॒न् । द्वि॒वर्ह॑ज्मा प्रा॒घ॒र्म॒स॒त्पि॒ता न॒ आ रो॒द॒सी वृ॒ष॒भो रो॒-
र॒वी॒ति ॥ १ ॥ जना॑य चि॒द्य ई॒वंत॒ उ॒ लो॒कं बृ॒ह॒स्प॒ति॒र्दे॒व॒हू॒तौ च॒-
का॒र । घ॒न्वृ॒त्राणि॒ वि पु॒रो दर्द॑रीति जय॒ञ्छ्रू॒र॒मि॒त्रा॒नृ॒त्सु सा॒ह॒न
॥ २ ॥ बृ॒ह॒स्प॒तिः स॒म॒ज॒य॒द्व॒सू॒नि म॒हो ब्र॒जान् गो॒म॒तो दे॒व ए॒षः ।
अ॒पः सि॒षा॒स॒न॒स्व॒र॒प्र॒ती॒तो बृ॒ह॒स्प॒ति॒र्ह॒त्य॒मि॒त्रं॒म॒र्कैः ॥ ३ ॥ १७ ॥

515 ॥ ७४ ॥ १-४ भरद्वाजो बार्हस्पत्यः ॥ सोमारुद्रौ ॥ त्रिष्टुप् ॥

॥ ७४ ॥ सो॒मा॒रु॒द्रा धा॒रये॑थाम॒सु॒र्यं प्र॒वा॒मि॒ष्टयोऽर॑म॒श्रु॒वंतु ।
द॒मे॒द॒मे स॒प्र र॒त्ना द॒धा॒ना शं नो॑ भू॒तं द्वि॒पदे॒ शं च॒तु॒ष्पदे ॥ १ ॥
सो॒मा॒रु॒द्रा वि वृ॒ह॒तं वि॒षू॒ची॒म॒मी॒वा या नो॑ ग॒य॒मा॒वि॒वेशं ।
आ॒रे बा॑धे॒थां नि॒र्वा॒तिं॒ परा॒चै॒र॒से भ॒द्रा सौ॒श्र॒व॒सानि॒ संतु ॥ २ ॥
सो॒मा॒रु॒द्रा यु॒व॒मे॒ता॒न्य॒से वि॒श्वा॒ त॒नू॒षु भे॒ष॒जा॒नि॒ध॒त्तं । अ॒व॒स्य॒तं
मुं॒च॒तं य॒न्नो अ॒स्ति त॒नू॒षु ब॒द्धं कृ॒त॒मे॒नो अ॒स्मत् ॥ ३ ॥ ति॒ग्मा-
यु॒धौ ति॒ग्म॒हे॒ती सु॒शे॒वौ सो॒मा॒रु॒द्रा वि॒ह सु मृ॒ळ॒तं नः । प्र नो॑
मुं॒च॒तं वरु॑ण॒स्य पा॒शा॒जो॒पा॒य॒तं नः सु॒म॒न॒स्य॒मा॒ना ॥ ४ ॥ १८ ॥

516 ॥ ७५ ॥ १-१९ पायुर्भारद्वाजः ॥ १ वर्म । २ धनुः । ३ ज्या । ४ आर्त्वि । ५ इषुधिः ।
६ सारथिः । ७ रथमयः । ८ अश्वाः । ९ रथः । १० रथगोपाः । ११ निगो-
क्तदेवताः । १२. १३. १४. १५ इषवः । १६ प्रतोदः । १७ हस्तघ्नः । १८-१९ नि-
गोक्तदेवताः संग्रामाशिषः (१७ युद्धभूमिर्ब्रह्मणस्पतिरदितिद्य । १८ कवचसो-
मवस्त्राणाः । १९ देवा ब्रह्म च) ॥ १-५. ७-९. ११. १४. १८ त्रिष्टुप् । ६. १०
जगती । १२. १३. १४. १५. १६ अनुष्टुप् । १७ पंक्तिः ॥

॥ ७५ ॥ जी॒मू॒त॒स्ये॒व भ॒वति॒ प्र॒ती॒कं॒ यद्व॒मी॒ या॒ति स॒म॒दा॒मु॒-
प॒स्थे । अ॒ना॒वि॒द्य॒या त॒न्वा ज॒य॒ त्वं स॒ त्वा वर्म॑णो म॒हि॒मा पि॒-
प॒र्तु ॥ १ ॥ ध॒न्व॒ना गा ध॒न्व॒ना जिं ज॒येम॒ ध॒न्व॒ना ती॒व्राः स॒म॒दो
ज॒येम॒ । ध॒नुः श॒त्रो॒र॒प॒का॒मं कृ॒णो॒ति ध॒न्व॒ना स॒र्वाः प्र॒दि॒शो ज॒-

॥७३॥ यः अ॒द्रिऽभि॒त् प्र॒थ॒मऽजाः॒ च॒तु॒ऽवा॒ बृ॒ह॒स्प॒तिः॒ आ॒ङ्गि॒र॒सः॒ ह॒वि॒ष्मा॒न् द्वि॒वर्ह॑ऽज्मा॒ प्रा॒घ॒र्मऽस॒त् पि॒ता नः॒ आ॒ रो॒द॒सी॒ वृ॒ष॒भः॒ रो॒र॒वी॒ति॒ ॥१॥ ज॒ना॒य चि॒त् यः॒ ई॒व॒ते॒ ऊं॒ लो॒कं॒ बृ॒ह॒स्प॒तिः॒ दे॒वऽहू॑तौ च॒कार॑ घ्नन् वृ॒चा॒णि वि॒पु॒रः॒ दर्द॑री॒ति॒ ज॒य॒न् श॒चू॒न् अ॒मि॒त्रा॒न् पृ॒तऽसु॑ सह॒न् ॥२॥ बृ॒ह॒स्प॒तिः॒ सं अ॒ज॒य॒त् व॒सू॒नि म॒हः॒ व्र॒जा॒न् गोऽम॑न्तः दे॒वः ए॒षः अ॒पः॒ सि॒सा॑सन् स्वः अ॒प्र॒तिऽइ॒तः॒ बृ॒ह॒स्प॒तिः॒ ह॑न्ति अ॒मि॒त्रं अ॒कैः॒ ॥३॥ १७ ॥

॥७४॥ सो॒मा॒रु॒द्रा धा॒रये॑थां अ॒सु॒र्यं प्र॒ वां इ॒ष्ट॒मः अ॒रं अ॒श्रु॒वंतु॒ दमे॑ऽदमे स॒प्त र॒त्ना द॒धा॒ना शं नः॒ भू॒तं द्विऽप॑दे शं च॒तुःऽप॑दे ॥१॥ सो॒मा॒रु॒द्रा वि॒ बृ॒ह॒तं वि॒षू॒ची अ॒मी॒वा या नः॒ ग॒यं आऽवि॒वेश॑ अ॒रे बा॒धे॒थां निऽच॑त्तिं प॒रा॒चैः अ॒स्मे भ॒द्रा सौ॒श्र॒व॒सा॒नि सं॒तु ॥२॥ सो॒मा॒रु॒द्रा यु॒वं ए॒ता॒नि अ॒स्मे वि॒श्वा त॒नू॒षु भे॒ष॒जा॒नि ध॒त्तं अ॒व॒स्य॒तं मु॑च॒तं यत् नः॒ अ॒स्ति त॒नू॒षु ब॒द्धं कृ॑तं ए॒नः अ॒स्मत् ॥३॥ ति॒ग्मऽआ॒यु॒धौ ति॒ग्मऽहे॑ती० सु॒ऽशे॒वौ सो॒मा॒रु॒द्रौ इ॒ह सु॒मृ॒ळ॒तं नः॒ प्र॒नः॒ मु॑च॒तं व॒रु॒णस्य॑ पा॒शात् गो॒पा॒य॒तं नः॒ सु॒ऽम॒न॒स्य॒मा॒ना ॥ ४ ॥ १८ ॥

॥७५॥ जी॒मू॒तस्य॑ऽइ॒व भ॒व॒ति॒ प्र॒ती॒कं यत् व॒र्मी॒ या॒ति॒ सऽम॑दा॒ उप॑ऽस्थे अ॒ना॒ वि॒द्य॒या त॒न्वा ज॒य॒त्वं सः॒ त्वा व॒र्म॒णः॒ म॒हि॒मा पि॒प॒र्तु ॥१॥ ध॒न्व॒ना गाः॒ ध॒न्व॒ना आ॒जिं ज॒ये॒म ध॒न्व॒ना ती॒व्राः सऽम॑दः॒ ज॒ये॒म ध॒नुः॒ श॒चोः॒ अप॑ऽका॒मं कृ॑णो॒ति॒ ध॒न्व॒ना स॒र्वाः प्र॑ऽदि॒शः॒ ज॒-

अ० ५. अ० १. व० २१.] ॥ ४२९ ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७५.

येम ॥ २ ॥ वृक्ष्यंतीवेदा गंनीगंति कर्णं प्रियं सखायं परिष-
 स्वजाना । योषेव शिंक्ते वितताधि धन्वज्या इयं समने
 पारयंती ॥ ३ ॥ ते आचरंती समनेव योषा मातेव पुत्रं
 विभृतामुपस्थे । अप शत्रून्विध्यतां संविदाने आत्नी इमे
 विष्फुरंती अमित्रान् ॥ ४ ॥ बह्वीनां पिता बहुरस्य पुत्र-
 श्चिश्वा कृणोति समनावगत्य । इषुधिः संकाः पृतनाश्च
 सर्वाः पृष्ठे निनद्धो जयति प्रसूतः ॥ ५ ॥ १९ ॥ रथे तिष्ठन्नयति
 वाजिनः पुरो यत्रयत्र कामयते सुषारथिः । अभीष्टूनां म-
 हिमानं पनायत मनः पश्चादनु यच्छंति रश्मयः ॥ ६ ॥ तीव्रा-
 न्धोषान्कृण्वते वृषपाणयोऽश्वा रथेभिः सह वाजयंतः । अव-
 क्रामंतः प्रपदैरमित्रान् क्षिणंति शत्रूरनपव्ययंतः ॥ ७ ॥ रथवा-
 हनं हविरस्य नाम यत्रायुधं निहितमस्य वर्म । तत्रा रथमुप
 शग्मं सदेम विश्वाहा वयं सुमनस्यमानाः ॥ ८ ॥ स्वादुषंसदः
 पितरो वयोधाः कृच्छ्रेऽश्रितः शक्तीवन्तो गभीराः । चित्रसेना
 इषुबला अमृधाः सतोवीरा उरवो व्रातसाहाः ॥ ९ ॥ ब्राह्मणा-
 सः पितरः सोम्यासः शिवे नो द्यावापृथिवी अनेहसा । पू-
 षा नः पातु दुरिताहंतावृधो रक्षा मार्किर्नो अघशंस ईशत
 ॥ १० ॥ २० ॥ सुपर्णं वस्ते मृगो अस्या दंतो गोभिः संनद्धा पत-
 ति प्रसूता । यत्रा नरः सं च वि च द्रवंति तत्रास्मभ्यमिषंवः
 शर्म यंसन् ॥ ११ ॥ ऋजीते परि वृद्धि नोऽश्मा भवतु नस्तनूः ।
 सोमो अधि ब्रवीतु नोऽदितिः शर्म यच्छतु ॥ १२ ॥ आ जघं-
 ति सान्वेषां जघना उप जिघ्रते । अश्वाजनि प्रचेतसोऽश्वा-
 न्समत्सु चोदय ॥ १३ ॥ अहिरिव भोगैः पर्येति बाहुं ज्याया
 हेति परिबाधमानः । हस्तघ्नो विश्वा वयुनानि विद्वान्यु-

येम ॥२॥ वृक्ष्यंतीऽइव इत् आ गनीगंति कर्णं प्रियं सखायं परि-
 ऽसस्वजाना योषाऽइव शिंक्ते विऽतता अधि धन्वन् ज्या इयं
 समने पारयंती ॥३॥ ते आऽचरंती० समनाऽइव योषा माता-
 ऽइव पुत्रं विभृतां उपऽस्थे अपं शत्रून् विध्यतां संऽविदाने०
 आत्नी इमे विऽस्फुरंती० अमित्रान् ॥४॥ बह्वीनां पिता बहुः
 अस्य पुत्रः चिश्वा कृणोति समना अवऽगत्य इषुऽधिः संकाः पृ-
 तनाः च सर्वाः पृष्ठे निऽनङ्घ्रः जयति प्रऽसूतः ॥५॥ १९॥ रथे तिष्ठन्
 नयति वाजिनः पुरः यत्रऽयत्र कामयते सुऽसारथिः अभीशूनां
 महिमानं पनायत मनः पश्चात् अनु यच्छंति रश्मयः ॥६॥ तीव्रान्
 घोषान् कृण्वते वृषऽपाणयः अश्वाः रथेभिः सह वाजयंतः अव-
 ऽक्रामंतः प्रऽपदैः अमित्रान् क्षिणंति शत्रून् अनपऽव्ययंतः ॥७॥
 रथऽवाहनं हविः अस्य नाम यत्र आयुधं निऽहितं अस्य वर्म तत्र
 रथं उपं शमं सदेम विश्वाहा वयं सुऽमनस्यमानाः ॥८॥ स्वा-
 दुऽसंसदः पितरः वयऽधाः कृच्छ्रेऽश्रितः शक्तिऽवन्तः गभीराः
 चित्रऽसेनाः इषुऽबलाः अमृधाः सतऽवीराः उरवः व्रातऽसहाः
 ॥९॥ ब्राह्मणासः पितरः सोम्यासः शिवे नः द्यावापृथिवी अने-
 हसा पूषा नः पातु दुऽइतात् ऋतऽवृधः रक्ष माकिः नः अघ-
 ऽशंसः ईशत ॥ १० ॥ २० ॥ सुऽपर्णं वस्ते मृगः अस्याः दंतः गोभिः
 संऽनङ्घ्रा पतति प्रऽसूता यत्र नरः सं च वि च द्रवंति तत्र अस्मभ्यं
 इषवः शर्म यंसन् ॥ ११ ॥ ऋजीते परिवृद्धि नः अश्मा भवतु नः तनूः
 सोमः अधि ब्रवीतु नः अदितिः शर्म यच्छतु ॥ १२ ॥ आजंघंति सानुं
 एषां जघनान् उप जिघ्रते अश्वऽअजनि प्रऽचेतसः अश्वान्
 समत्ऽसु चोदय ॥ १३ ॥ अहिऽइव भोगैः परि एति बाहुं ज्या-
 याः हेतिं परिऽबाधमानः हस्तऽघ्नः विश्वा वयुनानि विद्वान् पु-

अ० ५. अ० १. व० २२.]   ॥ ४३० ॥   [म० ६. अ० ६. सू० ७५.

मा॒न्युमाँसं॒ परि॒ पातु॒ विश्व॑तः ॥ १४ ॥ आ॒ला॒क्ता॒ या रु॒ंशी॒-
ष्य॑र्यथो॒ यस्या॒ अयो॒ मुखं॑ । इ॒दं प॒र्जन्य॑रेतसु॒ इष्वै॑ दे॒व्यै बृ॒ह-
न्मः॑ ॥ १५ ॥ २१ ॥ अ॒व॒सृष्टा॒ परा॑ प॒तु श॑रव्ये॒ ब्रह्म॑संशिते ।
गच्छा॒मित्रा॒न् प॑द्यस्व॒ मामी॑षां॒ कं च॒नोच्छि॑षः ॥ १६ ॥ यत्र॑
बा॒णाः संप॑त॒न्ति कु॒मारा॒ विशि॑खा इ॒व । तत्रा॑ नो॒ ब्रह्म॑णस्प-
ति॒रदि॑तिः॒ शर्म॑ यच्छतु॒ विश्वा॑हा॒ शर्म॑ यच्छतु ॥ १७ ॥ म॒र्माणि॑
ते॒ वर्मे॑णा॒ ह्याद॑यामि॒ सोम॑स्त्वा॒ राजा॑मृते॒नानु॑ वस्तां । उ॒रो-
र्वी॒र्यो॒ वरु॑णस्ते कृ॒णोतु॑ जय॑तं॒ त्वानु॑ दे॒वा म॑दंतु ॥ १८ ॥ यो
नः॒ स्वो अ॑रणो॒ यश्च॒ निष्ट्यो॒ जिघाँ॑सति । दे॒वास्तं॑ सर्वे॒ धूर्व॑तु
ब्रह्म॒ वर्म॒ ममा॑ंतरं ॥ १९ ॥ २२ ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठं मंडलं समाप्तं ॥

अ० ५. अ० १. व० २२.] ॥ ४३० ॥ [म० ६. अ० ६. सू० ७५.

मा॒न॒ पू॒मा॑सं॒ परि॑ पा॒तु वि॒श्वतः॑ ॥ १४ ॥ आ॒लं॒ऽअ॒क्ता या रु॒हं॒ऽशी॒-
ष्णीं॑ अ॒थो॒ यस्याः॑ अ॒यः मुखं॑ इ॒दं प॒र्जन्य॑ऽरे॒तसे॑ इ॒ष्वै दे॒व्यै बृ॒हत्
नमः॑ ॥ १५ ॥ २१ ॥ अ॒व॒ऽसृ॒ष्टा परा॑ प॒त॒ शर॑व्ये ब्रह्म॑ऽसं॒शिते॑ गच्छ
अ॒मि॒त्रा॒न् प्र प॒द्य॒स्व मा अ॒मीषां॑ कं च॒न उ॒त् शि॒षः ॥ १६ ॥ यत्र॑
बा॒णाः सं॒ऽप॒त॑न्ति कु॒मा॒राः वि॒शि॒खाः॒ऽइ॒व तत्र॑ नः ब्रह्म॑णः प॒तिः
अ॒दि॒तिः श॒र्म॑ य॒च्छ॒तु वि॒श्वा॒हा श॒र्म॑ य॒च्छ॒तु ॥ १७ ॥ म॒र्मा॑णि ते
व॒र्म॑णा ह्या॒द्या॒मि॒ सोमः॑ त्वा॒ राजा॑ अ॒मृते॑न अ॒नु व॒स्तां उ॒रोः व॒-
री॒यः वरु॑णः ते कृ॒णो॒तु ज॒य॑तं त्वा॒ अ॒नु दे॒वाः म॒द॑न्तु ॥ १८ ॥ यः नः॒ स्वः
अ॒र॑णः यः च॒ नि॒ष्ट्यः जिघा॑सति दे॒वाः तं सर्वे॑ धूर्व॒न्तु ब्रह्म॑ व॒र्म॑ म॒म
अ॒न्तरं॑ ॥ १९ ॥ २२ ॥ ६ ॥ ६ ॥

॥ इति षष्ठं मंडलं समाप्तं ॥

CHECKED 2001

1485

5.93

1516

Reprinted by

K. L. Sachadeva, Skylark Printers, 479, Matia Mahal, Delhi-6.
(Offi. K 2/8 Model Town, Delhi-9 Phone 225689)

THE CHOWKHAMBA SANSKRIT STUDIES.

I. ABHINAVAGUPTA : By Dr. Kanti Chandra Pandey. 40-00 II. COMPARATIVE ÆSTHETICS. Vol I. INDIAN ÆSTHETICS : By Dr. Kanti Chandra Pandey. 25-00 IV. COMPARATIVE ÆSTHETICS. Vol II. WESTERN ÆSTHETICS : By Dr. Kanti Chandra Pandey. 25-00 III. YUGANADDHA : By Dr. H. V. Guenther. 12-00 V. VEDANTA DESIKA : By Dr. Satya Vrata Sinha. 20-00 VI. LIGHTS ON VEDANTA : By Dr. V. P. Upadhyaya. 15-00 VII. THE FALL OF THE MOGUL EMPIRE : By Sidney J. Owen. 8-00 VIII. HISTORY OF INDIAN LITERATURE : By A. Weber. 25-00 IX. MEGHADUTA : By Wilson. 7-50 X. SARVA-DARSHANA-SAMGRAHA : Translated by E. B. COWELL. 15-00 XI. GRAMMAR OF THE SANSKRIT LANGUAGE : By H. H. Wilson. 20-00 XII. SAKUNTALA : Text with English translation by Monier Williams. 15-00 XIII. ENGLISH-SANSKRIT DICTIONARY : By M. Monier Williams. 45-00 XIV. LAWS & PRACTICE OF SANSKRIT DRAMA : By Professor S. N. Sastri, M. A. D. Phil, LL. B. Vol. I. 25-00 XV. HISTORY OF ANCIENT SANSKRIT LITERATURE : By F. Max Muller. 25-00 XVI. THE SIX SYSTEMS OF INDIAN PHILOSOPHY : By F. Max Muller. 15-00 XVII. EPISTEMOLOGY OF THE BHATTA SCHOOL OF PURVA MIMANSA : By G. P. Bhatta. 20-00 XVIII. DRAMAS : By H. H. Wilson. 4-00 XIX. THE PURANA TEXT OF THE DYNASTIES OF THE KALI AGE : by F. E. Pargiter. 20-00 XX. ATHARVA-VEDA PRATISAKHYA : By W. D. Whitney. 20-00 XXI. A PRACTICAL GRAMMAR OF THE SANSKRIT LANGUAGE : By M. Monier Williams. 20-00 XXII. VAISESHIKA PHILOSOPHY : Ed. by F. W. Thomas. 16-00 XXIII. HISTORICAL AND LITERARY INSCRIPTIONS : By Dr. Rajabali Pandeya. 15-00 XXIV. VISNU DHVAJA or QUTB MANAR : By Dr. D. S. Trivedi. 5-00 XXV. RELIGIONS OF INDIA : By Rev. J. Wood. 15-00	XXVI. BUDDHIST PHILOSOPHY IN INDIA AND CEYLON : By A. B. Keith. 15-00 XXVII. MYTHOLOGY OF THE ARYAN NATIONS : By Sir George W. Cox. 30-00 XXVIII. SAMAVEDA : Translated into English with a popular commentary by Ralph T. H. Griffith. 20-00 XXIX. VALMIKI RAMAYANA : English translation by Griffith. 25-00 XXX. SUSHRUTASAMHITA : English Translation and Notes by Kaviraj Kunja Lal Bhishagratna. 3 Vols. 60-00 XXXI. UNIVERSAL HISTORY OF MUSIC : By Raja S. M. Tagore. 20-00 XXXII. STUDIES IN VEDIC INTERPRETATION (On The Lines of Sri Aurobindo) : By A. B. Purani. 20-00 XXXIII. ON THE ORIGIN OF THE INDIAN BRĀHMA ALPHABET : By George Bühler. With three Plates. 10-00 XXXIV. SAMKHYA APHORISMS OF Kapil. Eng. Tr. by J. R. Ballantyne. 20-00 XXXV. RGVEDA : Translated into English : By R. T. H. Griffith. 2 Vols. 40-00 XXXVI. INDIAN WISDOM : By Monier Williams. 30-00 XXXVII. A FUNCTIONAL ANALYSIS OF INDIAN THOUGHT AND ITS SOCIAL MARGINS : By Swami Agehananda Bharati. 15-00 XXXVIII. VRĀTYAS IN ANCIENT INDIA : By Prof. Radha Krishna Choudhary. 15-00 XXXIX. SOCIO-RELIGIOUS CONDITION OF NORTH INDIA : By Dr. Vasudeva Upadhyaya. 25-00 XL. SURGICAL ETHICS IN AYURVEDA : By Dr. G. D. Singhal and Pt. Damodar Sharma Gaur. 5-00 XLI. STUDIES IN DEVELOPMENT OF ORNAMENTS AND JEWELLERY IN PROTO HISTORIC INDIA : By Dr. Rai Govind Chandra. 75-00 XLII. AGNI-PURANA : A Study. By S. D. Gyani. 25-00 XLIII. STUDIES IN JAINISM AND BUDDHISM IN MITHILA : By Dr. Upendra Thakur. 15-00 XLIV. WOMEN IN ANCIENT INDIA : By : M. E. R. Martin. 20-00 XLV. BUDDHISM : By Monier Williams. 35-00 XLVI. AN INTRODUCTION TO BUDDHIST ESOTERISM : By Dr. B. Bhattacharya. 30-00

"Books on Indology" : A Comprehensive Catalogue of over Twelve Thousand Works Published in India and Abroad, can be had Free on Application.

The Chowkhamba Sanskrit Series Office, Varanasi-1 (Phone: 3145)